

T. C.
FATİH SULTAN MEHMET VAKIF ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TARİH ANABİLİM DALI
TARİH PROGRAMI

DOKTORA TEZİ

II. DÜNYA SAVAŞI SONRASINDA,
CHP HÜKÜMETLERİNİN DIŞ POLİTİKAYA YÖNELİK
PROPAGANDA FAALİYETLERİ (AMAÇLAR, ARAÇLAR,
YÖNELİŞLER)

MELİH DUMAN
131121003

TEZ DANIŞMANI
Dr. Öğr. Üyesi Emine TONTA AK

İSTANBUL 2018

TEZ ONAY SAYFASI

FSMVÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı doktora programı 131121003 numaralı öğrencisi Melih DUMAN'ın ilgili yönetmeliklerin belirlediği tüm şartları yerine getirdikten sonra hazırladığı “**II. Dünya Savaşı Sonrasında, CHP Hükümetlerinin Dış Politikaya Yönelik Propaganda Faaliyetleri (Amaçlar, Araçlar, Yönelişler)**” başlıklı tezi aşağıda imzaları olan jüri tarafından **21.06.2018** tarihinde oybirliği ile kabul edilmiştir.

Dr. Öğr. Üyesi Emine TONTA AK

(Jüri Başkanı-Danışman)

Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi

Prof. Dr. M. Fatih ANDI

(Jüri Üyesi)

Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi

Prof. Dr. Süleyman BEYOĞLU

(Jüri Üyesi)

Marmara Üniversitesi

Dr. Öğr. Üyesi Mustafa GÖLEÇ

(Jüri Üyesi)

Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi

Dr. Öğr. Üyesi M. Şerif ESKİN

(Jüri Üyesi)

İstanbul Üniversitesi

BEYAN

Bu tezin yazılmasında bilimsel ahlak kurallarına uyulduğunu, başkalarının eserlerinden yararlanılması durumunda bilimsel normlara uygun olarak atıfta bulunulduğunu, kullanılan verilerde herhangi bir tahrifat yapılmadığını, tezin herhangi bir kısmının bağlı olduğum üniversite veya bir başka üniversitedeki başka bir çalışma olarak sunulmadığını beyan ederim.

Melih DUMAN

İmza

II. DÜNYA SAVAŞI SONRASINDA, CHP HÜKÜMETLERİNİN DIŞ POLİTİKAYA YÖNELİK PROPAGANDA FAALİYETLERİ (AMAÇLAR, ARAÇLAR, YÖNELİŞLER)

ÖZET

Bu çalışma II. Dünya Savaşı sonrasında, Türkiye'nin milli güvenlik algılamasında yaşanan değişiklik nedeniyle CHP Hükümetlerinin 1945-1950 yılları arasında dış politikaya dayanan propagandasını değerlendirmektedir. II. Dünya Savaşı'nın sona ermesinin hemen akabinde, Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği'nin Türkiye ile imzaladığı 1925 tarihli Dostluk ve Saldırmazlık Anlaşmasını yenileme teklifi karşısında istediği Boğazlarda üs ve Kars-Ardahan toprak talepleri, Türk dış politikasını milli güvenlik ekseninde değişime uğratmıştır. Sovyet Rusya'dan kaynaklanan endişe ve kaygılar sebebiyle, Cumhuriyet Halk Partisi Hükümetleri, olası bir Sovyet işgaline veya müdahalesine karşı koyabilmek ve aynı zamanda ABD ve İngiltere gibi ülkelerden destek alabilmek üzere 'Milli Birlik Propagandası' diyebileceğimiz kapsamlı bir propaganda faaliyeti yürütmüştür. Bu doğrultuda çalışmamız, 1945-1950 yılları arasında, CHP Hükümetlerinin milli güvenliğe dayanan dış politikasından kaynaklanan fikirlerini, telkin etmek üzere propagandayı hangi amaçlarla ve araçlarla kullandığını göstermeye ve ayrıca propagandanın tarihsel süreçte nasıl bir yöneliş gösterdiğini tespit etmeye çalışmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Propaganda, Cumhuriyet Halk Partisi, Dış Politika, SSCB

PROPAGANDA ACTIVITIES OF CHP GOVERNMENTS FOR FOREIGN POLICY AFTER THE SECOND WORLD WAR (AIMS, MEANS, ORIENTATION)

ABSTRACT

This study considers the propaganda used in foreign policy by Republican People's Party (RPP) governments due to the changes in the perception of the national security concerning the foreign policy. Just after the end of Second World War Turkish foreign policy underwent a change in the axis of national security in the face of Union of Soviet Socialist Republics' (USSR) demand for military base in Bosphorus and land in Kars and Ardahan cities facing the proposal of Turkey to renew Friendship and Aggression Agreement signed in 1925. Facing the concerns about USSR, RPP governments carried out comprehensive propaganda activities called "National Unity Propaganda" to withstand a possible occupation and interference of USSR and to gain support from countries like USA and UK. Accordingly, our study attempts to demonstrate which aims and means RPP Governments use propaganda to indoctrinate its thoughts deriving from the foreign policy based on national security and to determine how the propaganda was oriented during the concerning historical process. While addressing the means of propaganda conducting by RPP governments with regards to all sources of government and RPP, the fact that the mass communication, especially media is in the foreground necessitated considering the media with regards to propaganda.

Key words: Propaganda, Republican People's Party, Foreign Policy, USSR

ÖNSÖZ

İngiliz tarihçi Eric Hobsbawm XX. yüzyılı tanımlamak için ‘aşırılıklar çağı’¹ tabirini kullanmaktadır. Dünya tarihinde olduğu gibi Türkiye tarihi için de oldukça uzun ve aşırılıklarla dolu bir yüzyıla tekabül eden XX. yüzyıl, Osmanlı Devleti’nin nihayet bulmasıyla eski devrin kapandığı, Türkiye Cumhuriyeti’nin kurulması ile yeni bir devrin başladığı bir dönemdir. İki dünya savaşı arasında kurulan Türkiye Cumhuriyeti, kuruluşunun üzerinden uzun bir süre geçmeden yeni bir dünya savaşıyla karşı karşıya kalmıştır. Türkiye, her ne kadar II. Dünya Savaşı’nda savaş dışı kalabilmeyi başarmış olsa da savaş sonrasında gerçekleşen değişimden derinden etkilenmiştir. II. Dünya Savaşı sonrasında ortaya çıkan değişim, günümüze kadar uzanacak yeni bir süreci de başlatmıştır. Türkiye’nin II. Dünya Savaşı sonrasında, Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği (SSCB) ile yaşadığı gerilim, beraberinde Türk dış politikasının klasik ‘denge’² yapısını değiştirirken; Türkiye, uzunca bir süre Sovyet Rusya’nın karşısında yer alarak denge politikasından taraflı dış politikaya geçmiştir.

Cumhuriyet Halk Partisi ve hükümetlerinin iktidarda olduğu 1945-1950 yılları arasında, Sovyet Rusya’nın Türkiye’nin ülke bütünlüğü, bağımsızlığı için yeni bir tehlike olarak belirdiğinin düşünülmesi ve dünya barışının bu süreçte sağlanamaması dış politikada ve ondan kaynaklanan propaganda uygulamalarında değişikliğe gidilmesini zorunlu kılmıştır. Bu doğrultuda savaş dönemi uygulamaları muhafaza edilirken, Sovyet Rusya’nın Boğazlarda üs ve Kars-Ardahan’da toprak istemesi karşısında, Sovyetler Birliği ile yaşayacak bir savaş veya fiili işgal durumunda halkın topyekûn hareket etmesini sağlamak ve olası bir mücadelede yalnız kalmamak için ‘Milli Birlik Propagandası’ tatbik edilmiştir. Kısaca 1945-1950 devresinde Türkiye’nin dış politikasının ana eksenini milli güvenliğini sağlamak ve onu bozacak unsurların önüne geçmeye çalışmak oluşturmuştur. Bu dönemde hükümetin yürüttüğü propaganda faaliyeti ise dış politika ekseninde şekillenmiştir. Böylelikle SSCB’nin saldırgan istek ve baskıları karşısında, Türkiye’nin milli güvenliğini korumak amacıyla, sahip olunan kitle iletişim araçlarıyla yeni bir

¹ Eric Hobsbawm, **Kısa 20.Yüzyıl 1914-1991 Aşırılıklar Çağı**, çev., Yavuz Aldoğan, Sarmal Yayınevi, Ekim 1996.

²Selim Deringil, **Denge Oyunu, İkinci Dünya Savaşı’nda Türkiye’nin Dış Politikası**, İstanbul, Tarih Vakfı Yurt Yayınları 1994.

propaganda dili oluşturulmuştur.³ CHP Hükümetleri, 1945-1950 döneminde yurt genelinde ve kısmen de yurtdışında uyguladığı propaganda faaliyeti ile hem kamuoyunu SSCB'nin olası bir saldırısı karşısında ortak bir prensip ve amaç etrafında yekpare hale getirmeyi hem de batılı ülkelerin desteğini almayı amaçlamıştır. Bunu da kısaca çalışmamız içerisinde 'Milli Birlik Propagandası' olarak adlandırdığımız propaganda programı ile sistemli olarak yürütmüştür.

Çalışmamızın temel amacı, 1945-1950 yılları arasındaki Cumhuriyet Halk Partisi hükümetleri döneminde, SSCB'den kaynaklanan tehdidin doğurduğu milli güvenlik endişeleri çerçevesinde ülke içinde ve dışında hükümetin uyguladığı propaganda programının söylem ve içeriği ile örgütlenme yöntemini ve kapsamını tespit etmektir. Bunun yanı sıra amacımız sözkonusu programın makro düzeyde Türkiye tarihindeki yerini görünür kılmak; mikro düzeyde ise bir hükümet politikası olarak uygulanan propaganda faaliyetinin sürekliliğini değerlendirmektir.

Çalışmamız, II. Dünya Savaşı sonrasında, CHP'nin tek başına son kez iktidar olduğu 1945-1950 dönemini kapsamaktadır. 17 Haziran 1925'te Türkiye ile Sovyetler Birliği arasında imzalanan "Tarafsızlık ve Saldırmazlık Anlaşması"nın 19 Mart 1945 tarihinde Sovyetler Birliği tarafından fesh edilmesiyle başlayan çalışmanın süresi, CHP'nin 1950 seçimlerini kaybetmesi ile sınırlandırılmıştır.

Propaganda kapsamında yapılan çalışmaları iki kısımda değerlendirmek mümkündür. Bunlar teorik çalışmalar ve akademik bir disiplinle değerlendirmeye alınan propaganda uygulamalarıdır. Teorik çalışmalar oldukça erken bir tarihte başlamış, Gustave Le Bon'un 'Kitleler Psikolojisi' isimli eseri ile önemli bir konum kazanmıştır.⁴ Le Bon'dan sonraki dönemde de Edward L. Bernays, Walter Lippmann, Richard S. Lambert, Harold D. Lasswell, Jean Marie Domenach, Terence H. Qualter, Pol Quentin gibi isimler, çeşitli tarihlerde önemli teorik çalışmalar yaparak propagandanın kavramsallaşmasında önemli rol oynamışlardır.⁵ Türkiye'de

³ 1945 yılı öncesindeki propaganda yapısı için bkz.: Hatice Selen Akçalı Uzunhasan, **"Political Propaganda During the Single-Party Regime in Turkey (1931-1946)"**, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Atatürk Institute for Modern Turkish History at Boğaziçi University, İstanbul, 2016.

⁴ Gustave Le Bon, **Kitleler Psikolojisi**, çev., Selahattin Demirkan, İstanbul, Bedir Yayınevi, 1969.

⁵ Bknz.: Edward L. Bernays, **Propaganda**, New York, Horace Liverigth, 1928; Walter Lippmann, **Public Opinion**, Transaction Publishers, Second printing 1998; Harold D. Lasswell, **Propaganda Technique in the World War**, New York, 1938, (Çevrimiçi) <https://archive.org/details/PropagandaTechniqueInTheWorldWar>, 15.03.2018; Richard S. Lambert, **Propaganda**, Thomas Nelson and Sons LTD, 1938, s. 22-31; Terence H. Qualter, **Propaganda and Psychological Warfare**, New York, Random

propaganda ile ilgili eserlerin ortaya çıkışı çağdaşlarına göre daha geç bir dönemde başlamıştır. İki dünya savaşı arasında özellikle Milli Mücadele döneminde ilk örneklerini vermekle birlikte propaganda çalışmalarının II. Dünya Savaşı içerisinde ve sonrasında yoğunlaştığı görülmüştür. İki Dünya savaşı arasında propaganda çalışmaları ile ilgili iki kitabın dikkat çektiği görülmektedir. Bu eserler telif eserler olmayıp tercüme eserlerdir. Fakat yine de iki savaş arası dönemde propaganda ile ilgili çalışmalarda bulunulması oldukça önemlidir. Bu kitaplardan ilki Milli Emniyet tarafından hizmete mahsus olarak yayınlanan 'Propaganda' isimli eserdir.⁶ İkincisi ise propagandanın reklam boyutuyla ilgilenen Herert N. Gasson'un 'Propaganda ve İlancılık San'atı nedir?' isimli kitabıdır.⁷

Türkiye'de propaganda ile ilgili yoğun çalışmaların ortaya konması, II. Dünya Savaşı dönemine rastlamaktadır. Bu durum propagandanın Nazi Almanyası'nda yeni bir savaş silahı olarak kullanılmasından kaynaklanmıştır. Bu çerçevede ilk yayının 1941'de Sadri Ertem tarafından yapıldığı görülür.⁸ Türkiye'deki propaganda çalışmaları için 1942 oldukça önemli bir yıl olmuştur. Hatta 1942 yılının propaganda çalışmaları için en yoğun yıl olduğu dahi söylenebilir. Sadri Ertem⁹, Niyazi Berkes¹⁰ ve Asım Eren'in¹¹ bu yılda propaganda çalışmaları ortaya koyduğu görülmüştür.

House, 1962 (Çevrimiçi) [https://babel.hathitrust.org/cgi/pt?id=uc1.\\$b602691;view=1up;seq=61](https://babel.hathitrust.org/cgi/pt?id=uc1.$b602691;view=1up;seq=61), 15.03.2018; Frederick E. Lumley, **The Propaganda Menace**, New York-London, D. Appleton-Century Company Inc., 1933, (Çevrimiçi) <https://archive.org/details/propagandamenace00lumlj>, 20.03.2018; Pol Quentin, **La Propagande Politique Une Technique**, Neuchâtel, A la Baconniere, 1944; Hans Speier, "On Propaganda", **Social Research**, Vol. 1. No. 3, August 1934, s. 367-180; N. S. Timasheff, "On Propaganda", **The American Catholic Sociological Review**, Vol. 4, No. 1, Mar. 1943, s. 10-15; M. Domenach, **Siyasî Propaganda**, çev., Cevdet Perin, İstanbul, Remzi Kitabevi, 1961; Jean - Marie Domenach, **Politika ve Propaganda**, çev., Tahsin Yücel , Varlık Yayınları, İstanbul; Eric Hoffer, **Toplumda Kitle Hareketleri ve Gerçek İnanç Adamı**, çev., Erkil Günur, İstanbul, 1968 ;Michael Sanders and Philip M. Taylor, **British Propaganda During the First World War 1914-1918**, The Macmillan Press Ltd, 1982; **Cold-War Propaganda in the 1950s**, Edited by Gary D. Rawnsley, St. Martin's Press - Macmillan Publishers, 1999.

⁶**Propaganda**, Ankara, Millî Emniyet Neşriyatı, 1929.

⁷ Herbert N. Gasson, **Propaganda ve İlancılık San'atı nedir?**, çev., Muallim Mubahat, İstanbul, Ağah-Sabri Kitaphanesi, 1930.

⁸ Sadri Ertem, **Propaganda**, Birinci Cild, Ankara, Ulusal Matbaa, 1941.

⁹ Sadri Ertem, **Propaganda - Propagandanın psikolojik, sosyolojik ve teknik şartları**, İkinci Cild, İstanbul, Vakıf, 1942.

¹⁰ Niyazi Berkes, **Propaganda Nedir?**, Ankara, Recep Ulusoğlu Basımevi, 1942.

¹¹ Asım Eren, **(Su Uyum; Düşman Uyumaz!) Haberalma, Propaganda ve Mukabil Mücadele Esasları**, İstanbul, Kader Basımevi, 1942.

II. Dünya Savaşı sonrasındaki çalışmalar ise dönemin tehdit algılamalarına yönelik olarak milli savunma penceresinden değerlendirilmiştir. Propagandanın bir savaş silahı olarak kabul edilmiş olması, propagandaya dair eserlerin milli savunma amacıyla yazılmasını sağlamıştır. Bu doğrultuda asker olan Seyfi Kurtbek'in¹² ve Selâhattin Ertürk'ün¹³ eserleri öne çıkmaktadır. Yine bu dönemde Genelkurmay Başkanlığı tarafından Hans Rudolf Sehmidi'nin *Harp Propagandası ve Propaganda Harbi* isimli kitabı tercüme edilmiştir.¹⁴ Askerler dışında konuyla ilgili ilk çalışmanın Nermin Abadan Unat'ın *Halk Efkârı, Mefhumu ve Tesir Sahaları* isimli eseri olduğu görülür.¹⁵ Unat dışında Vahap Okay¹⁶, Remzi Balkanlı¹⁷, Rakım Ziyaoğlu¹⁸, Faik Türkmen¹⁹, M. Emin Hekimgil²⁰ Alim Şerif Onaran²¹ gibi isimlerin II. Dünya Savaşı sonrasındaki yıllarda propagandaya dair eserler yazdıkları görülmüştür. Bu eserlerin batılı eserlerden temel farkı, teorik olmaktan daha çok pratik bir maksatla yazılmış olmalarıdır. Propagandaya dair gerçekleştirilen diğer çalışmalar ise üniversitelerde gerçekleştirilen tez çalışmaları olmuştur. Propaganda bu türden çalışmalarda çoğunlukla iletişim, siyaset ve tarih boyutuyla ele alınmıştır. Bu doğrultuda yapılan çalışmalar içerisinde Sezer Akarcalı'nın 'Propaganda Aracı Olarak Uluslararası Yayınlar (Örnek Olay: Türkiye'nin Sesi Radyosu)'²² isimli çalışması ile Hatice Selen Akçalı'nın 'Tek Parti Döneminde Siyasi Propaganda (1931-1946)'²³ isimli çalışması, çalışmamızla dönemsel ve konu bazlı olarak yakın olmasından dolayı diğer çalışmalardan daha çok öne çıkmaktadır. Çalışmamızı diğer çalışmalardan farklılaştıran temel etmen çalışmamızın tematik bir alanda, propagandayı yalnızca dış politika doğrultusunda değerlendirmesidir. Propaganda çalışmaları bu anlamda

¹² Seyfi Kurtbek, *Milletin Harbe Hazırlanması*, Ankara, Gnkur Basımevi, 1946.

¹³ Selâhattin Ertürk, *Propaganda ve Beşinci Kolun İkinci Dünya Harbinde Oynadığı Roller*, Genelkurmay 1. No. Basımevi, Ankara, Gnkur. Bşk. Yayınları, 1951.

¹⁴ Hans Rudolf Sehmidi, *Harp Propagandası ve Propaganda Harbi*, çev., Şefik Gürgân, Ankara Genelkurmay Basımevi, 1949.

¹⁵ Nermin Abadan, *Halk Efkârı, Mefhumu ve Tasir Sahaları*, Ankara, Yeni Matbaa, 1956.

¹⁶ Vahap Okay, *Modern Propaganda*, İstanbul, Okay Yayınevi, 1957.

¹⁷ Remzi Balkanlı, *Mukayeseli Basın ve Propaganda*, Ankara, 1962.

¹⁸ Rakım Ziyaoğlu, *Propaganda ve San'atı*, İstanbul, Halk Basımevi, 1963.

¹⁹ Faik Türkmen, *Siyasî Propaganda San'atı*, İstanbul, Tan Gazetesi ve Matbaası, 1965; Faik Türkmen, *Moral*, Birinci Cilt, 2. Baskı, Ankara, Medeniyet Matbaası, 1959.

²⁰ M. Emin Hekimgil, *Türkiye'nin Tanıtılması Public-Relations-Halkla İlişkiler Reklâm ve Propaganda*, Ankara, 1968.

²¹ Alim Şerif Onaran, *Kamuoyu El Kitabı*, İstanbul, Filiz Kitabevi, 1984.

²² Sezer Akarcalı, *"Propaganda Aracı Olarak Uluslararası Yayınlar (Örnek Olay: Türkiye'nin Sesi Radyosu)"*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 1989.

²³ Hatice Selen Akçalı Uzunhasan, *"Political Propaganda During the Single-Party Regime in Turkey (1931-1946)"*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Atatürk Institute for Modern Turkish History at Boğaziçi University, İstanbul, 2016.

daha ziyade seçim faaliyetlerini, savaş dönemlerini ya da iç politika uygulamalarını genel bir süreçte değerlendirmekteyken çalışmamız spesifik bir alanda, 1945-1950 yıllarında dış politika doğrultusunda propaganda uygulamalarını analiz etmektedir. Ayrıca bu dönemin resmi olarak bir savaş dönemi olmaması, çalışmanın çok katmanlı bir şekilde yapılmasını gerekli kılmıştır. Bu sebeple çalışmamız, tek bir araç veya kurum yerine döneminde kullanılan bütün araçları ve kurumları ele almıştır. Bu çalışma Türkiye tarihinde oldukça önemli bir kırılma olan 1945-1950 arasındaki dönemi propaganda uygulamaları açısından ele almaktadır. Bu anlamda CHP Hükümetlerinin dış tehdit karşısında propagandayı nasıl ve ne şekilde kullandığının cevabı aranmakta; propagandanın ve araçlarının nasıl bir gaye etrafında şekillendirildiği ortaya konulmaktadır.

Çalışmamızın zaman ve konu bakımından sınırları, arşiv kaynakları tarafından belirlenmiştir. Birincil kaynaklar içerisinde Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi'nde yer alan belgeler, tezin iskelet ve gövdesini oluşturmaktadır. Propaganda konusunun çalışmamızın kapsadığı dönemde yeni kurumsallaşmaya başlamış olması, arşiv kayıtlarında doğrudan propaganda bahsinin geçtiği belgelerin sayısının istenilen düzeyde olmasını etkilemiştir. Ayrıca sistemli bir propaganda tanımına sözkonusu dönemde henüz geçilmiş olması, devleti teorik bir tartışmanın dışında bırakmaktadır. Bu durumdan kaynaklanan netice itibarıyla, doğrudan propaganda konusundan bahseden belgelerin sayısı yetersiz kalmış, bu sebeple propaganda faaliyetleri daha çok pratik uygulamalarda kendisini göstermiştir. Propagandanın satır aralarında kalmış olan uygulamaları, binlerce sayfalık arşiv belgesinin tasnif edilip analiz edilmesini gerekli kılmıştır. Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi dışında ise Basın Yayın Genel Müdürlüğü, Dışişleri Bakanlığı, Kültür Bakanlığı, TRT arşivlerine müracat edilmiştir.²⁴ Birincil elden kaynaklar içerisinde ayrıca, ABD Başkanı Harry S. Truman'ın kişisel arşivinden istifade edilmiştir. Arşiv dışında diğer bir birincil kaynağımız süreli yayınlar olmuştur. 1945-1950 döneminde gazetelerin en etkin propaganda aracı olarak kabul edilmiş olmaları, gazeteleri döneme tanıklık etmeleri açısından ilk sıraya oturtmaktadır. Ayrıca propagandanın gazeteler yoluyla yapılmış

²⁴ İlgili kurumların çalışmanın yürütüldüğü dönemdeki kayıtlarından istifade etmek için yapılan müracaatlar neticesinde; Dışişleri Bakanlığı arşivlerinden arşivlerinin tasnif edilmesi sebebiyle yararlanılamazken, Basın Yayın Genel Müdürlüğü arşivlerinden ise alınan karar gereği evrakların çok uzun süre muhafaza edilememesi sebebiyle yararlanılamamıştır. Kültür Bakanlığı ve TRT Arşivleri ise arşivlerinin geçmiş dönemlerdeki bürokratik uygulamalar nedeniyle muhafaza edilmemeleri sebebiyle mevcut olmadığını ifade etmişlerdir.

olması nedeniyle tıpkı arşiv kayıtlarında olduğu gibi gazetelerin satır arasında keşfedilmeyi bekleyen propaganda uygulamalarına rastlanmıştır. Arşivler ve süreli yayınlar dışında, hatırat ve anılardan da istifade edilmiştir. Özellikle anı ve hatırat türündeki eserler döneme tanıklık eden isimlerin ilk ağızdan olayları aktarmaları sebebiyle oldukça önemsenmiştir.

Çalışmanın Giriş bölümünde “Propaganda ve Tarih” üst başlığı altında, propagandanın teorik tanımlaması yapılarak, propaganda ve tarih kavramlarının birlikte değerlendirilmesine çalışılmıştır. Bu doğrultuda çalışmamızın teorik zemine yerleştirilmesi amaçlanmıştır. Giriş kısmında ayrıca “İkinci Dünya Savaşı Sonrası Dünyada Meydana Gelen Gelişmeler” başlığı altında çalışmamız kapsamında dünyada ve Türkiye’de meydana gelen olaylara yer verilerek, döneme ışık tutulmaya çalışılmıştır. I. Bölüm “CHP Hükümetlerinin Dış Politikası Doğrultusunda Propaganda Algısı ve Amaçlar” başlığı altında iki temel kısımda değerlendirilmeye çalışılmıştır. İlk kısımda, Cumhuriyet Halk Partisi ile Hükümetler arasındaki ilişki ele alınarak 1945-1950 döneminde çoğu zaman aynı manada ve birbirinin yerine kullanılan Parti-Hükümet arasındaki bağ açıklanmaya çalışılmıştır. Keza bu dönemin dış politika karakteri ele alınarak CHP’nin dış politikaya dair görüşü değerlendirilmiştir. Ayrıca 1945-1950 dönemi arasında, CHP Hükümetlerinin gerçekleştirildiği dış politika çalışmaları tarihsel süreçte değerlendirilmiştir. İkinci kısımda ise dış politika doğrultusunda propaganda kavramı açıklanmaya çalışılarak, CHP Hükümetlerinin 1945-1950 dönemi arasında uyguladığı propaganda faaliyetleri ele alınıp propagandanın amacı, türleri ve hedef kitlesi değerlendirilmiştir. II. ve III. Bölümlerde ise Propaganda Teşkilatı ve Araçları: Basın Yayın Genel Müdürlüğü, Halkevleri, Sansür, Öğrenci Faaliyetleri” ve “Diğer Araçlar: Yazılı Basın, Radyo ve Sinema” başlıkları altında hükümet ve partinin sahip olduğu propaganda teşkilatına ve araçlarına yer verilmiştir. IV. Bölüm’de ise CHP Hükümetlerinin sahip olduğu en önemli propaganda aracı olarak kabul edilen gazeteler; “Propaganda Değerlendirmeleri Açısından; Ulus, Karagöz, Ankara Akşam Haberleri, Memleket Gazeteleri Analizi” başlığı altında ele alınmıştır. ‘Milli Birlik Propagandası’ doğrultusunda, Ulus, Karagöz, Ankara Akşam Haberleri, Memleket Gazeteleri, ‘Milli Birlik ve Topyekûn Mücadele’, ‘İşçi Meselesi’, ‘Milli Günler ve Kahramanlık’, ‘Militarizm’, ‘Dış Tehdit-Siyasi Hizipleşme’, ‘Etnisite’, ‘SSCB İmgesi’ ve ‘Batılı Ülke Haberleri’ alt başlıklarında analiz edilmiştir.

Bu çalışmasının meydana getirilmesinde desteklerini her zaman yakından hissettiğim aileme özellikle tüm bu süreç boyunca vakitlerinden aldığım eşim Sevcan Duman ve oğlum Özcan Mustafa Duman'a; tezin düşünce halinden vücuda gelmesine kadar hiçbir yardımını esirgemeyen değerli tez danışmanım Dr. Öğr. Üyesi Emine Tonta Ak'a, tez izleme jürimde yer alarak tezin oluşmasında ve gelişmesinde büyük emekleri olan Dr. Öğr. Üyesi Mustafa Göleç'e, Prof. Dr. M. Fatih Andı'ya ve tez savunma jürimde yer alarak kıymetli yorumlarıyla katkı sağlayan Prof. Dr. Süleyman Beyoğlu'na, Dr. Öğr. Üyesi M. Şerif Eskin'e teşekkürü bir borç bilirim. Yardımlarını her daim hissettiğim Adem Yavuz, Bayram Öz, Deniz Renkveren, Osman Özkan, Said Nohut, Şahin aylı ve Yusuf Ziya Gökçek'e hususi olarak teşekkür etmek tezin meydana getirilmesindeki katkıları için oldukça önemli bir borçtur. Ayrıca doktora eğitimim boyunca verdiği bursla tüm eğitim masraflarımı üstlenen ve tez çalışmamı sürdürme imkânı tanıyan ve bu eserin ortaya çıkmasını sağlayan Mehmet Akif Can'a ve İlim Yayma Vakfı'na teşekkürü bir borç bilirim.

İÇİNDEKİLER

ÖZET	iii
ABSTRACT	iv
ÖNSÖZ	v
TABLO LİSTESİ	xvi
KISALTMALAR	xvii
GİRİŞ	1
PROPAGANDA VE TARİH	1
1.1 TARİHÇE	1
1.2 PROPAGANDA, TEORİ VE TARİH POLİTİKALARI	5
1.2.1 Propaganda Teorileri	5
1.2.2 Tarih ve Propaganda İlişkisi	7
1.2.3 Propaganda Türleri ve Araçları	11
1.2.3.1 Türleri	11
1.2.3.1.1 Sahası Bakımından: Savunmacı ve Saldırgan Propaganda	11
1.2.3.1.2 Sınırları Bakımından: İç ve Dış Propaganda	12
1.2.3.1.3 Konusu Bakımından: Siyasi, Ekonomik, Kültürel ve Askeri Propaganda	12
1.2.3.1.4 Uygulaması Bakımından: Beyaz, Kara ve Gri propaganda	13
1.2.3.2 Araçlar	14
1.2.4. Propaganda Kaideleri	17
1.3 II. DÜNYA SAVAŞI SONRASINDA DÜNYADA MEYDANA GELEN GELİŞMELER (1945-1950)	21
1.3.1 Dünyada Meydana Gelen Gelişmeler	23
1.3.1.1 SSCB ve Soğuk Savaş	23
1.3.1.2 ABD ve Avrupa	27
1.3.1.2.1 Truman Doktrini ve Marshall Planı	27
1.3.1.2.2 Batı'da Birlik: Batı Avrupa Birliği, NATO ve Avrupa Konseyi	29
1.3.1.3 Soğuk Savaş'a Dair Farklı Görüşler	31
1.3.2 1938-1950 Yılları Arasında Türkiye'de Meydana Gelen Gelişmeler	33
1.3.2.1 İnönü Devri	33
1.3.2.2 Cumhuriyet Halk Partisi Hükümetleri	34
1.3.2.3 Çok Partili Yaşama Geçiş	38
I. BÖLÜM	43
1. CHP HÜKÜMETLERİNİN DIŞ POLİTİKASI DOĞRULTUSUNDA PROPAGANDA ALGISI VE AMAÇLARI	43
1.1 CUMHURİYET HALK PARTİSİ VE İKTİDAR	43
1.2 TÜRK DIŞ POLİTİKASI	48
1.2.1 Dönemin Türk Dış Politikası Genel Karakteri	48
1.2.2 CHP ve Dış Politika	50
1.2.3 Türkiye - SSCB ilişkileri: 1945-1950	51
1.2.3.1 Selim Sarper ve Molotov Görüşmesi	52

1.2.3.2 Potsdam Konferansı	56
1.2.3.3 Sovyet Rusya'ya İlk Tepkiler ve Gerginleşen Türk-Sovyet İlişkileri.....	58
1.2.3.4 Notalar Dönemi	61
1.2.4 Türkiye-Batı İlişkileri: 1945-1950	68
1.2.4.1 II. Dünya Savaşı Sonrası Müttefikler ve Türkiye.....	68
1.2.4.2 Demir Perde'nin İlanı ve Türkiye	70
1.2.4.3 Türkiye-ABD İttifakının İlk İşaret Fişegi: Missouri Ziyareti	71
1.2.4.4 Türkiye-ABD İlişkilerinin Ekonomi Politikası: Truman Doktrini ve Marshall Planı	73
1.2.4.5 Kuzey Atlantik İşbirliği Örgütü ve Türkiye.....	79
1.3 İKTİDAR ARACI OLARAK PROPAGANDA: KAPSAM VE AMAÇ	82
1.3.1 Dış Tehdit Algısı.....	82
1.3.2 Propaganda ve Amaç	95
1.3.3 CHP ve Propaganda Algısı.....	99
1.3.4 Türleri Açısından CHP Hükümetleri Propagandası	102
1.3.4.1 Sahası Bakımından Propaganda	104
1.3.4.2 Sınırları Bakımından Propaganda	106
1.3.5 Propagandanın Hedef Kitleleri	116
1.3.5.1 Dinsel Hedef Kitle	119
1.3.5.1.1 Yahudiler.....	120
1.3.5.1.2 Rumlar	122
1.3.5.1.3 Ermeniler.....	126
1.3.5.2 İşçi Sınıfı ve Sendika Hareketleri.....	130
1.3.5.3 Etnik Hedef Kitle	142
1.3.5.4 Siyasi Hedef Kitle	147
II. BÖLÜM	155
2. PROPAGANDA TEŞKİLATI VE ARAÇLARI: BASIN YAYIN GENEL MÜDÜRLÜĞÜ, HALKEVLERİ, SANSÜR, ÖĞRENCİ FAALİYETLERİ	155
2.1 PROPAGANDA TEŞKİLATI	156
2.2 PROPAGANDA ARAÇLARI	162
2.2.1 Basın Yayın Genel Müdürlüğü	162
2.2.1.1 Basın Yayın Genel Müdürlüğü'nün Faaliyetleri.....	164
2.2.1.1.1 İç ve Dış Basını Takip	166
2.2.1.1.1.1 İç Yayın Şubesi.....	167
2.2.1.1.1.2 Dış Yayın Şubesi	168
2.2.1.1.2 Anadolu Ajansı	171
2.2.1.1.3 Propaganda Hizmetleri Tanıtım Dairesi	173
2.2.1.1.4 New York Haberler Bürosu	176
2.2.1.1.4.1 ABD'de Yürütülen Propaganda Faaliyetleri Üzerine Değerlendirme	186
2.2.1.2 Basın Yayın Genel Müdürlüğü Propaganda Faaliyetleri Üzerine Bir Değerlendirme	192
2.2.2 Halkevleri	195
2.2.2.1 Konferans Faaliyetleri.....	199
2.2.2.2 Yayın Faaliyetleri	207
2.2.2.2.1 Kütüphane Faaliyetleri	207
2.2.2.2.2 Yayın Faaliyeti.....	216
2.2.2.3 Halkevleri ve İngiliz Kültür Heyeti.....	220
2.2.2.4 Londra Halkevi.....	227
2.2.3 Sansür	241
2.2.3.1 Karşı Propaganda Aracı Olarak Sansür	241

2.2.3.1.1 Ülke İçerisinde Uygulanan Sansür Faaliyeti	242
2.2.3.1.1.1 'Komünist' Markopaşa ve Sansür	248
2.2.3.1.2 SSCB Kaynaklı Sansür Yayınları	252
2.2.3.1.3 Etnik Aidiyet ve Kürt Meselesi	265
2.2.4 Öğrenci Faaliyetleri	268
2.2.4.1 Yurt Dışındaki Türk Öğrenciler	268
2.2.4.2 Misafir Öğrenciler	271
III. BÖLÜM	277
3. DİĞER ARAÇLAR: YAZILI BASIN, RADYO VE SİNEMA	277
3.1 YAZILI BASIN	277
3.1.2 Gazeteler	278
3.1.2.1 İstanbul Gazeteleri	279
3.1.2.2 Cumhuriyet Halk Partisi ve Hükümetlerinin Doğrudan Propaganda Aracı Olan Gazeteler	289
3.1.2.2.1 <i>Ulus Gazetesi</i>	290
3.1.2.2.1.1 <i>Ulus Gazetesi</i> 'nden Yurt Dışında Propaganda Amacıyla İstifade Edilmesi	296
3.1.2.2.2 <i>Memleket Gazetesi</i>	300
3.1.2.2.3 <i>Karagöz Gazetesi</i>	306
3.1.2.2.4 <i>Ankara Akşam Haberleri</i>	316
3.1.2.3 İl Gazeteleri	322
3.1.2.4 Azınlık Gazeteleri	333
3.1.2.4.1 <i>Ermeni Gazeteleri</i>	335
3.1.2.4.2 <i>Rum Gazeteleri</i>	342
3.1.3 Dergiler	349
3.1.3.1 Ülkü	351
3.1.3.2 La Turqie Kemaliste	353
3.1.3.3 Radyo Mecmuası	358
3.1.4 Taltif	360
3.1.4.1 Mizah ve Taltif	368
3.1.5 Kitap	369
3.1.5.1 Ülke İçerisine Yönelik Kitap Faaliyeti	372
3.1.5.2 Yurt Dışı Kitap Faaliyeti	378
3.1.6 Broşür, İlan	389
3.1.6.1 Dış Tehdit ve Seçim Broşürleri	397
3.2 SİNEMA	402
3.2.1 Halkevleri ve Sinema	406
3.2.2 Basın Yayın Genel Müdürlüğü ve Sinema	408
3.2.3 İngiliz Kültür Heyeti ve Amerikan Haberler Dairesi	412
3.2.4 Yurt Dışında Gerçekleştirilen Film Faaliyetleri	419
3.3 RADYO	423
3.3.1 II. Dünya Savaşı Sonrası Radyo Yayın Faaliyeti	426
3.3.2 Radyo Programları ve Haber Kaynakları	432
3.3.3 Yurt Dışı Yayın Aracı Olarak Radyo	439
3.3.4 Radyo Yayıncılığı Üzerine Bir Değerlendirme	444
IV. BÖLÜM	446
4. PROPAGANDA DEĞERLENDİRMELERİ AÇISINDAN; ULUS, KARAGÖZ, ANKARA AKŞAM HABERLERİ, MEMLEKET GAZETELERİ ÖRNEKLERİ ANALİZİ	446

4.1 CHP İKTİDARININ PROPAGANDA KAİDELERİ	446
4.2 MİLLİ BİRLİK PROPAGANDASININ DEĞERLENDİRİLMESİ AÇISINDAN; ULUS, KARAGÖZ, ANKARA AKŞAM HABERLERİ, MEMLEKET GAZETELERİ ANALİZİ	447
4.2.1 Milli Birlik ve Topyekûn Mücadele Propagandası (1945-1950)	449
4.2.1.1 1945 Yılı Değerlendirmesi.....	449
4.2.1.2 1946 Yılı Değerlendirmesi.....	466
4.2.1.3 1947 Yılı Değerlendirmesi.....	483
4.2.1.4 1948 Yılı Değerlendirmesi.....	498
4.2.1.5 1949 Yılı Değerlendirmesi.....	513
4.2.1.6 1950 Yılı Değerlendirmesi.....	523
4.2.2 Milli Günler ve Kahramanlık Propagandası (1945-1950)	526
4.2.2.1 1945-1946 Yılları Değerlendirmesi	527
4.2.2.2 1947 Yılı Değerlendirmesi.....	532
4.2.2.3 1948 Yılı Değerlendirmesi.....	536
4.2.2.4 1949 Yılı Değerlendirmesi.....	545
4.2.2.5 1950 Yılı Değerlendirmesi.....	549
4.2.3 Etnisite açısından Gazetelerde Yer Alan Kürt Meselesi'ne Bakış (1945-1950)	552
4.2.3.1 1945 – 1950 Yılları Arasında Kürt Meselesinin Değerlendirilmesi	553
4.2.4 İşçi Meselesi ve Grev Faaliyetleri (1945-1950)	559
4.2.4.1 1945 -1947 Yılları Değerlendirmesi	559
4.2.4.2 1948 Yılı Değerlendirmesi.....	565
4.2.4.3 1949 Yılı Değerlendirmesi.....	568
4.2.4.4 1950 Yılı Değerlendirmesi.....	570
4.2.5 Dış Tehdit karşısında Muhalefet, Siyasi Hizipleşme ve Seçimler (1945-1950)	575
4.2.5.1 1946 Yılı Değerlendirmesi.....	576
4.2.5.2 1947 Yılı Değerlendirmesi.....	592
4.2.5.3 1948 Yılı Değerlendirmesi.....	610
4.2.5.4 1949 Yılı Değerlendirmesi.....	619
4.2.5.5 1950 Yılı Değerlendirmesi.....	645
4.2.6 Milli Birlik ve Topyekûn Mücadele Açısından Militarizme Bakış (1945-1950)	660
4.2.6.1 1945 Yılı Değerlendirmesi.....	662
4.2.6.2 1946 Yılı Değerlendirmesi.....	665
4.2.6.3 1947 Yılı Değerlendirmesi.....	669
4.2.6.4 1948 Yılı Değerlendirmesi.....	672
4.2.6.5 1949-1950 Yılları Değerlendirmesi	676
4.2.7 Kamuoyunda Oluşturulmak İstenen SSCB İmgesi (1945-1950)	680
4.2.7.1 1945 Yılı Değerlendirmesi.....	681
4.2.7.2 1946 Yılı Değerlendirmesi.....	694
4.2.7.3 1947 Yılı Değerlendirmesi.....	701
4.2.7.4 1948 Yılı Değerlendirmesi.....	714
4.2.7.5 1949 Yılı Değerlendirmesi.....	726
4.2.7.6 1950 Yılı Değerlendirmesi.....	734
4.2.8 Gazetelerde Çizilen Batı İmajı ve Analiz Edilen Batılı Ülke Haberleri (1945-1950)	736
4.2.8.1 1945 Yılı Değerlendirmesi.....	736
4.2.8.2 1946 Yılı Değerlendirmesi.....	743
4.2.8.3 1947 Yılı Değerlendirmesi.....	750
4.2.8.4 1948 Yılı Değerlendirmesi.....	757
4.2.8.5 1949 Yılı Değerlendirmesi.....	763
4.2.8.6 1950 Yılı Değerlendirmesi.....	768
SONUÇ.....	770

KAYNAKÇA.....	778
EKLER	818

TABLO LİSTESİ

Tablo 1.....	136
Tablo 2.....	137
Tablo 3.....	138
Tablo 4.....	165
Tablo 5.....	166
Tablo 6.....	210
Tablo 7.....	211
Tablo 8.....	256
Tablo 9.....	284
Tablo 10.....	284
Tablo 11.....	284
Tablo 12.....	305
Tablo 13.....	311
Tablo 14.....	312
Tablo 15.....	313
Tablo 16.....	319

KISALTMALAR

ABD	Amerika Birleşik Devletleri
a.g.e.	Adı geçen eser
BCA	Başbakanlık Cumhuriyet Arşivleri
bkz.	Bakınız
BM	Birleşmiş Milletler
BYGM	Basın Yayın Genel Müdürlüğü
C.	Cilt
CHP	Cumhuriyet Halk Partisi
çev.	Çeviren
DİA	Diyanet İslam Ansiklopedisi
DP	Demokrat Parti
ed. veya haz.	Editör/yayına hazırlayan
M.Ö.	Millattan Önce
MP	Millet Partisi
NATO	Kuzey Atlantik Anlaşması Örgütü
s.	Sayfa
SSCB	Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği
t.y.	Basım tarihi yok
y.y.	Basım yeri yok

GİRİŞ

PROPAGANDA VE TARİH

1.1 TARİHÇE

Latineden dilimize geçen propaganda kelimesi sözlük anlamıyla bir fikri, bir inancı yaymak manasına gelmektedir.²⁵ Propaganda terimsel olarak ise bir öğretiyi, düşüncüyü veya inancı başkalarına tanıtmak, benimsetmek ve yaymak amacıyla söz, yazı ve diğer yollarla gerçekleştirilen çalışma olarak kabul edilmektedir.²⁶

Propagandanın kullanımı ilk çağlara kadar uzanmaktadır. Antik dünyada, M.Ö. 500 öncesinde, çeşitli teknikler kullanarak, yöneticilerin düzeni tesis etmek, savaşımlara destek sağlamak ve sahip oldukları iktidara meşruiyet kazandırmak adına propaganda yaptıkları bilinmektedir.²⁷ Eski dünyada propagandanın iktidara meşruiyet sağlamak dışında en önemli kullanım amacı din olmuştur. Özellikle Asya'daki kadim halklar tarafından mensup oldukları dinleri yayma amacıyla kullanılmıştır. Söz konusu amaç ise propagandanın coğrafyasını Eski Yunan'dan Asya'nın en uzak köşesine kadar genişletmiştir. Din, propagandanın çıkış noktasında kilit bir role sahipse de sonraları bu durum zamana ve fikirlere bağlı olarak değişerek çeşitlenmiştir. Eski Yunan ve Roma devletleriyle birlikte propaganda dinsel maksadın dışında, fikri telkin amacıyla devletlerin ve fertlerin sahip oldukları ideolojileri yayma aracı olarak kullanılmaya başlamıştır. Eski Yunan'da Sokrat'ın, Eflatun'un, Aristo'nun fikirleri medeniyet esaslarını çizmek için taraftarları tarafından yayılırken²⁸ *sofist* denilen gezici öğretmenler hitabetle halkı etkilemek için propagandanın en etkin kullanıcıları olmuşlardır. Büyük bir imparatorluk hüviyetine kavuşan Roma, Avrupa'dan Asya'ya, Afrika'ya kadar genişleyen sınırlarına hakim olabilmek için propaganda stratejileri geliştirerek mimariden, sanattan, edebiyattan istifade etmiş; sembollerle ve hatiplerle nüfuzunu muhafaza etmeye çalışmıştır.²⁹ Diğer taraftan merkezden uzak coğrafyalarda şayiaları önlemek ve devletin birliğini

²⁵ **Büyük Türkçe Sözlük**, yay.haz., D. Mehmet Doğan, 11. Baskı, İz Yayıncılık, Ekim 1996, s. 913.

²⁶ **Türkçe Sözlük**, Türk Dil Kurumu Yayınları, 11. Baskı, Ankara, 2011, s. 1948.

²⁷ Arsev Bektaş, **Siyasal Propaganda Tarihsel Evrimi ve Demokratik Toplumdaki Uygulamaları**, Bağlam Yayınları, Ağustos 2002, s. 66.

²⁸ Okay, *Modern Propaganda*, s. 11-14.

²⁹ Bektaş, *Siyasal Propaganda*, s. 67-70.

sağlamak amacıyla M.Ö. 131 yılında Roma'da ilk gazete çıkartılarak kamuoyu oluşturmak üzere gazeteden istifade edilmeye başlanmıştır.³⁰

Roma'nın siyasal nüfuzunu kaybetmesi karşısında; oluşan siyasi otorite boşluğunu gidermek üzere Roma Katolik Kilisesi'nin siyasal bir form kazanması propagandayı, kavramsal ve teorik bir çerçeveye oturtan süreci başlatmıştır. Avrupa'da XVII. Yüzyılda Roma Katolik Kilisesi'nin artan baskı ve otoritesine yönelik başlayan reform hareketleri karşısında, orta ve kuzey Avrupa ülkelerinde kiliseye karşı ortaya çıkan mezhepsel ya da dinsel hareketlere yönelik olarak Papalığın emriyle 1622 yılında Protestan hareketi ile mücadele etmek üzere *Congragatio de Propaganda Fide*'nin –İtikatı Yayma Cemaati- kurulmasıyla, propaganda terimsel manasına kavuşarak birkaç küçük değişiklik dışında, kavramsal içeriği değişmeden modern döneme kadar taşınmıştır.³¹

Roma Katolik Kilisesinin kısa süre içerisinde resmi bir organı olan *Propaganda Fide*, propaganda görevlerini yüklenen ve yapan ilk organ değildir. Onu diğerlerinden ayıran özel olarak böyle bir isimle adlandırılan ilk kuruluş olmasıdır. Ayrıca *Propaganda Fide*'yi önemli kılan diğer bir husus ise kilise görevlilerinin bireysel çalışmalarının sona ermesi ve propagandanın merkezi otoritenin kontrolünde tek elden yönetilmeye başlanmasıdır. *Propaganda Fide*'nin kurulmasıyla birlikte, kilise için gerekli bütün basım, yayım ve eğitim faaliyetleri yine bu kurum tarafından idare edilmiştir. Katolikliği bu ülkelerde yeniden yaymak maksadıyla propaganda biriminin oluşturulması propagandayı işlevsel anlamına kavuştururken beraberinde bir ikilik meydana getirmiştir. Katolik olan Güney Avrupa ülkelerinde, papalığın etkisiyle propaganda olumlu bir çağrışım yaparken, papalığa ve onun inanç sistemine karşı gelen Kuzey Avrupa'da ise menfi bir anlam yüklenmiştir.³²

Propaganda Fide'den sonra Avrupa'da kurumsal bir kimlik kazanan propaganda, Hristiyanlığın mezheplere ayrışmasından itibaren ise Katolik kilisesinin tekelden çıkmış, Hristiyanlığın diğer mezheplerinin de kullandığı bir yöntem olmuştur. Özellikle Protestan ve –Rusya'nın siyasi gücüne paralel olarak- Ortodoks kiliselerinin Avrupa dışındaki yerlerde misyonerlik yarışının en önemli vasıtası haline

³⁰ Okay, Modern Propaganda, s. 11-14.

³¹ Arsev Bektaş, **Kamuoyu, İletişim ve Demokrasi**, Bağlam Yayınları, Mayıs 1996, s. 144.

³² Terence H. Qualter, "Propaganda Teorisi ve Propagandanın Gelişimi", **Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi**, çev., Ünsal Oskay, Cilt: 35, Sayı: 1, 1980, s. 255-256.

gelmiş, hem dinsel, hem de siyasal amaçlar için yoğun olarak kullanılmaya başlanmıştır. Hristiyanlık aleminde güç mücadelesinde bir araç olarak kullanılmaya başlanan propaganda zamanla daha güçlü bir silah haline gelmiş, gücü arzu eden her unsur tarafından kullanılmıştır.³³

Propaganda, 1789 Fransız İhtilaliyle birlikte kilisenin kontrolünden çıkarak politik zemine kaymış, Terrence Qualter'in ifadesiyle güç mücadelesinde zafere yönelik olarak kamuoyunu etkilemek için kullanılmıştır. Fransız İhtilali, propaganda teknik ve kullanım alanları açısından önemli bir milat sayılabilir. İhtilalin sansür ve basın yasaklarını kaldırması, propaganda aracı olarak basın-yayın faaliyetlerinin teknik gelişmelere paralel olarak etkinliğini daha önce hiç olmadığı kadar önemli hale getirmiştir. Böylece propaganda halkın üzerinde etkin olmaya başlamış bu da siyaset için propagandayı bir güç aracı haline getirmiştir. 1789 sonrası propagandanın matbuat alanında kaydettiği başarı, özellikle Napolyon Bonaperte'in Mısır'ı işgali ve sonrasındaki dönemde propagandadan yoğun bir şekilde yararlanması propagandanın artan önemini göstermiştir.³⁴

I. Dünya Savaşı öncesinde kamuoyunu etkilemek için, politik simge, slogan ve yazıların halk tarafından benimsenmesi için kitle haberleşme araçları etkinleştirilmiştir. Bu sebeple I. Dünya Savaşı sırasında propaganda tekniklerine önemli ölçüde başvurulmuştur. I. Dünya Savaşı esnasında tatbik edilen propaganda, önceki dönemlerden daha sistemli olması nedeniyle ayrılmaktadır.³⁵ Propaganda ilk kez bu dönemde bir savaş silahı olarak kabul edilmiştir.³⁶ Savaşın başında hiçbir devlet, bir propaganda teşkilatına sahip değildi. Fakat savaşın ilerlemesiyle karşılaşılan zorluklar, devletlerin savaşan ordulara neden savaştıklarını ve onları besleyen ve bekleyenlere ise savaşın neden sürdüğünü anlatmak ihtiyacı, propagandayı teşkilatlardırma bir zaruret haline getirmiştir. Başlangıçta savaşın kısa bir sürede biteceğini düşünen devletler; uzaması karşısında hem kendi ülkelerinin motivasyonunu yüksek tutarak savaş için desteği sürdürebilmek hem de düşman unsurların maneviyatını kırmak için propagandayı kullanmışlardır. Böylelikle I. Dünya Savaşı içerisinde propagandanın bir savaş silahı olduğu genel kabul

³³ M. Asım Köksal, **Hristiyanlık Propagandaları Münasebetiyle Açıklama**, 2. Baskı, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 1982, s.3-5.

³⁴ Okay, **Modern Propaganda**, s. 19-20.

³⁵ Arsev Bektaş, **Kamuoyu, İletişim ve Demokrasi**, Bağlam Yayınları, Mayıs 1996, s. 144-145.

³⁶ Berkes, **Propaganda Nedir?**, s. 63.

görmüş, savaş sonrasında ise devletlerin meşru bir politika aracı olarak resmi bir kimlik kazanmıştır.³⁷

Henüz I. Dünya Savaşı'nın yaralarını saramadan yeni bir dünya savaşıyla karşı karşıya kalan dünya devletleri, bu kez propagandayı savaşın başından itibaren ve çok daha etkin bir silah olarak kullanmışlardır. Tüm bu sebeplerle, II. Dünya Savaşı, propagandanın evrimi açısından teorik olarak büyük gelişmelere yol açmıştır. Aynı zamanda önceleri pratiği tecrübe edilerek uygulanan propaganda yöntemlerinde teoriye yönelinmiş ve böylelikle dönemin sonunda propaganda daha fazla kurumsal bir karakter kazanmıştır.³⁸

II. Dünya Savaşı esnasında, propaganda aygıtı daima ordularla birlikte hareket etmiş hatta çoğu zaman propaganda bölükleri daha önce ve daha fazla savaştırmıştır.³⁹ Adolf Hitler'in Propaganda ve Halkı Aydınlatma Bakanı Gobbels, propagandanın kullanımında çok önemli yenilikler getirmiştir.⁴⁰ Hitler Almanyasında bir propaganda bakanlığı kurulması, propagandanın geldiği yeri göstermesi açısından oldukça önemlidir. Hitler'in propaganda da sağladığı üstünlük, beraberinde Alman ordularının ilerlemesini sağlamıştır. Gobbels'in yaptırdığı radyo yayınları adeta ordunun istikametini tayin etmiştir. Gobbels'in yönetiminde, bakanlık savaş öncesi sadece idare, propaganda, radyo yayınları, basın ve erişkin eğitimi şubelerinden oluşuyorken, 1942'ye gelindiğinde, bakanlığın şube sayısının ondörtlüğe çıktığı ve geliştiği gözlemlenmiştir. Hitler'in siyasi amaçlarını gerçekleştirmesi için güçlü bir propaganda teşkilatına sahip olması bir zorunluluk haline gelmiştir. Bu sebeple Nazi hükümetinin mesajlarını ulaştırmak için radyo fiyatları dahi ucuzlatılmıştır. Almanya, hane başına düşen radyo sayısı bakımından o dönemde dünyanın en ileri ülkesi haline gelmiştir. Radyo, Nazi propagandasının en önemli dört unsurundan birisi olarak konuşmaların halka ulaşmasını sağlamıştır. Radyo dışındaki diğer üç propaganda vasıtası ise basın, sinema ve kitapçıklar olmuştur.⁴¹ Nazi propagandasının hedefi sadece Almanya ile sınırlı kalmamış, Norveç, Romanya, Fransa, İngiltere, Sovyet Rusya, Türkiye, Japonya ve ABD'ye kadar

³⁷ Richard S. Lambert, **Propaganda**, Thomas Nelson and Sons LTD, 1938, s. 22-31; Berkes, *Propaganda Nedir*, s. 63.

³⁸ Leonard W. Doob, "Goebbels'in Propaganda İlkeleri", **Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi**, çev., Ünsal Oskay, Cilt: 23, Sayı: 3, 1968, s. 337.

³⁹ Domenach, *Siyasî Propaganda*, s. 8.

⁴⁰ Domenach, a.g.e, s. 41.

⁴¹ Arsev Bektaş, **Siyasal Propaganda Tarihsel Evrimi ve Demokratik Toplumdaki Uygulamaları**, Bağlam Yayınları, Ağustos 2002, s. 155.

uzanmıştır. Nazi Almanyasının savaşta kısa sürede aldığı zaferlerde, uyguladığı propagandanın etkisi yadsınamayacak seviyede olmuştur⁴²

1.2 PROPAGANDA, TEORİ VE TARİH POLİTİKALARI

1.2.1 Propaganda Teorileri

Kısaca bir öğretiyi, düşünceyi veya inancı başkalarına tanıtmak, benimsetmek ve yaymak amacıyla söz, yazı ve diğer yollarla gerçekleştirilen çalışma⁴³ olarak kabul edilen propaganda, sosyal bilimlerin doğası gereği sınırları, kapsamı tartışılarak genelgeçer bir forma sokulmak istenmiştir. Her ne kadar propaganda kavramı üzerinde ittifak edilen bir tanıma sahip olsa da henüz sınırları kesin olarak çizilmemiştir.

J. M. Domenach, propagandanın iki kaynağı olduğunu vurgulayarak önemli bir tartışma başlatmıştır. Buna göre propaganda reklam ve politik amaçlar etrafında gerçekleştirilmektedir. Domenach'e göre reklam ve politik ülkücülük birbirine benzeyen hatta birbirinden türemiş olan iki kaynaktır. Propaganda ile reklam arasındaki ilişki daha çok propagandanın reklamın buluş ve başarılarından yararlanmasıyla ilgilidir. Domenach'a göre reklam tipi propaganda, daha çok seçim kampanyası gibi aralıklı kampanyalarla sınırları çizilmiş, siyasal eylemin anlatım yoludur. Bir anlamda reklam, propagandanın sınırlı zamanlarda kullandığı yardımcı bir role sahiptir. Politik ülkücülük ise bütün bir politik/siyasal propagandanın reklamın yöntem ve biçimlerinden yararlanan; çağımızın tarihini derinden etkileyen, kitleleri hedef alan içsel ve dışsal politik amaçlar taşıyan propagandadır. Burada Domenach'ın vurguladığı bir diğer husus da reklam tipi propaganda ile ülkücü politikanın kaynaşması sonucu ortaya çıkan totaliter eğilimli propagandadır.⁴⁴ Devletlerarası ilişkiler göz önüne alındığında propaganda olarak kabul edilen propaganda kaynağının politik ülkücülük olduğu bilinmektedir. Bu sebeple çalışmamız içerisinde inceleyeceğimiz propaganda siyasal propaganda olacaktır.

XX. yüzyılda siyaset bilimciler, propaganda tartışmalarını sistemleştirmek için terimsel anlamını yeniden tanımlamışlardır. Bu ise propagandanın anlamı ve sınırları ile ilgili bir başka tartışmayı gündeme getirmiştir. Terence H. Qualter'a göre

⁴² Ertürk, Propaganda, s. 8.

⁴³ Türkçe Sözlük, s. 1948.

⁴⁴ Domenach, Politika ve Propaganda, s. 17-21.

bu anlamda Walter Lippmann⁴⁵ gibi küçük bir aydın azınlığa ulaşan isimler dışında ilk isim, R. J. R. G. Wreford sayılmaktadır. Wreford, propagandayı, 'ilgi çekici enformasyon ve kanaat yayma işlemi' olarak tanımlamaktadır. Qualter'a göre ise propaganda sadece bundan ibaret değildir. Qualter, Wreford'un propagandanın anlamının sözlü ya da yazılı dil aracılığı ile fikir ve görüşlerin yaygınlaştırılması olduğunu ifade etmektedir. Qualter, rozet, bayrak asmak, borazan çalmak vb. gibi diğer propaganda vasıtalarını propagandanın kapsamı içinde görmediğinden dolayı Wreford'un tanımlamasını yetersiz bulmaktadır. Propagandayı biraz daha genel biçimde tanımlayan Harol D. Laswell'e göre ise propaganda, belirgin sembollerin manipülasyonu aracılığıyla kollektif tutumların yöneltmesidir. Propagandayı bir tutum olarak belirten Laswell'e göre propaganda, belirli değerlendirme kalıplarına uygun şekilde hareket eğilimi olarak ele alınabilir.⁴⁶ Laswell'in tanımından yola çıkarak; propaganda kavramının en önemli öğelerinden birisi belirgin bir amaç çevresinde olmasıdır. Yani kasıtlı olarak fikir ve doktrinlerin aşılması girişimidir.⁴⁷

Propagandayı bir başka açıdan ele alan isim ise Leonard W. Doob'tur. Doob'a göre propaganda, bir toplumda belirli bir zamanda bireylerin davranışları üzerinde, denetim ve hakimiyet kurmak için maksatlı ve maksatsız yapılan girişimlerdir. Propagandanın ahlaki bir kavram olup olmadığını gündeme getiren ise F. E. Lumley olmuştur. Lumley'e göre propaganda; 'belli bir fikir ve davranışın kökeni, bununla ilgili çıkarını, kullandığı yöntemleri, yaymak istediği içeriği ve benimseyenlerin karşılaşacağı sonuçları göz önünde tutarak kabul ettirme ve yayma gayretidir.'⁴⁸

Propaganda kavramına daha daraltıcı bir açıklama getiren Faik Türkmen propagandayı, bir memleketin iç ve dış politikasına dair bir amacın gerçekleşmesinde rolü ve yardımı olacak şahıslar, zümreler ve kütlelere tesir yapabilecek faaliyetler olarak kabul etmektedir.⁴⁹ Şu halde propagandanın hedef kitlesinin toplum olduğu ve toplumdaki bireylerin kitlesel psikolojilerine yönelik olduğu söylenmelidir. Zira Selâhattin Ertürk'e göre propagandanın oynadığı rol, ruhi ve manevi sahalara yöneliktir. Bir amaç dairesinde erişilmek istenilen gayeye ulaşmak için çeşitli vasıtalarla; söz, yazı, resim, film, radyo, istenilen fikir ve

⁴⁵ Walter Lippmann, Public Opinion.

⁴⁶ Qualter, "Propaganda Teorisi ve Propagandanın Gelişimi" s. 258-261.

⁴⁷ Onaran, Kamuoyu El Kitabı, s. 67.

⁴⁸ Arsev Bektaş, **Kamuoyu, İletişim ve Demokrasi**, Bağlam Yayınları, Mayıs 1996, s. 151-152.

⁴⁹ Türkmen, Siyasî Propaganda San'atı, s. 3.

kanaatlerin halk efkarına, kitlesel olarak nüfuz ettirilmesidir.⁵⁰ Böylece propagandanın sınırları, ahlaki sorunsalı, hedefleri, yöntemleri ve hedef kitlesi de belirlenmiş oluyor.

Tüm bu değerlendirmeler karşısında propagandanın klasik tanımı olan ekmek, yaymak manalarından çok daha fazlası olduğu görülmektedir. Öncelikle bir fikri eylemin propaganda sayılması için en temel şart, onun bir amaca yönelik olmasıdır. Propagandayı herhangi bir politik karardan, sözlü ve yazılı yayınlardan ayıran şey, onun bir amaç dairesinde yapılmasıdır. Propagandanın ahlaki bir kavram olup olmaması ise iyi ve kötü kavramlarının propagandayı yapanların sübjektif değerlendirmelerine tabi olması sebebiyle tartışmaya açıktır. Özellikle ideolojilerin, fikirlerin yayılması, yayma işlemini gerçekleştirenler tarafından kutsanırken; hedef olan kitle ve devletlerde ise olumsuz olarak değerlendirilmektedir. Tatbik edenin ve edilenin sübjektif değerlendirilmeleri, propagandayı moral bir kavram olmaktan uzaklaştırır. Özetle propaganda bir amaç dairesinde her türlü vasıttan istifade ederek aşılacak istenen fikir ve kanaatlerin kitleye veya gruba telkin edilemesi ile onların karar alma süreçleri üzerinde hakimiyet kurma çalışmasıdır.

1.2.2 Tarih ve Propaganda İlişkisi

Tarih ve propaganda arasındaki ilişkinin açıklanmasına geçmeden önce bu konu ile ilgili çok temel bir soruyu açıklık getirmek gerekmektedir. Propaganda, tarih yazımında bir araç olarak mı kullanılmaktadır, yoksa tarih mi propagandanın amacına hizmet etmektedir? Bu problemin kesin olarak cevabı verilememektedir. Fakat tarihyazımının ve propagandanın tarihi süreçte birbirleriyle çok yakından ilişkili oldukları görülmüştür. Örneğin devlet yöneten hanedanların aile köklerine meşruiyet kazandırmak, şan ve şeref için tarihi bir propaganda malzemesi olarak kullandıkları ve bu doğrultuda tarih yazıcılığından istifade ettikleri yaygın olarak görülen bir uygulamadır.

İngiliz tarihçi John Tosh'a göre, her tarih seçicidir bu sebeple tek bir doğrudan bahsetmek mümkün değildir. Özellikle siyaset ve tarih arasında oluşan bağ neticesinde, mitolojik bir tarih yorumu ortaya çıkabilir ki bu sayede, iktidarlar meşrulaşırken halkın desteğini sağlayabilmektedirler. Tosh, buna örnek olarak İngiliz muhafazakar politikacıların, devletin refahının nihayet bulmaması ve devletin

⁵⁰ Ertürk, Propaganda, s. 5.

ekonomik planlamadan çekilme kararını haklı göstermek için; Victoria dönemi değerlerine sığınmış olduklarını ifade etmektedir. İngiliz muhafazakar politikacıları, XIX. Yüzyıl İngiltere'sini güçlü ve saygın bir devlet haline getirdiğini öne sürerek politikaları için Victoria dönemi değerleri ile meşruiyet sağlamaya çalışmışlardır.⁵¹

Demokratik ve/ya demokratik olmayan her devlet yapısında, devletin sürdürülebilirliği için karar alıcıların iradesiyle halk iradesinin tam bir mutabakat meydana getirmesi gerekmektedir.⁵² Toplamların tam olarak homojen halde olmaması; toplum içerisinde anlaşmazlıklar meydana getirmekte ve bunun sonucunda da genellikle otoriteye taraftar ve muhalif olanlar olarak iki uç kutup meydana gelmektedir.⁵³ Bu durum ise iktidarların kamuoyuyla mutabakat içerisinde olmaları sorununu gündeme taşımaktadır. Tosh, tarih boyunca iktidarların kendi konumuna meşruiyet kazandıracak bir tarih versiyonun kitlesel tüketime sunmanın çıkarına olduğunu ifade etmiştir. Ona göre, bu ya geçmişteki başarıları öne çıkartarak ya da iktidarın dayandığı kurumsal yapının ne kadar eskiye ait olduğunu göstererek yapılmaktadır.⁵⁴ Tosh'un ifadesinden hareketle tarih, bir anlamda devletin dayandığı politikaları yayma aracı olarak propagandanın kullandığı araçlardan, vasıtalardan birisi haline gelmektedir.

Cemil Koçak, tarihin geçmişe ilişkin bilgilerimizin; çağdaş, siyasi, ideolojik pozisyonların desteklenmesi amacıyla kullanılmaya çok uygun bir zemin oluşturduğunu ifade etmektedir.⁵⁵ Çoğu kez iktidarlar tarafından ulusal bilinç sağlanmak için tarih ve propaganda birlikte yol almışlardır. XIX. yüzyılda İngiltere bu amaç dahilinde ilk görülen örnek değildir. Tarih boyunca pek çok siyasi elit benzer amaçlar etrafında, tarihten istifade etmişlerdir. Bu kesit, yakın dönem tarihimizde önemli bir yer tutan Osmanlı Devleti üzerinden örneklenebilir. Abdülkadir Özcan, Osmanlı Devleti'nin günümüze ulaşan ilk standart tarihlerinin, kuruluştan yaklaşık bir buçuk asır kadar sonra kaleme alındığını yani, Osmanlının kurumsallaştığı bir dönemde vücuda getirildiğini ifade etmektedir.⁵⁶ Bu durum ise Osmanlı Devleti'nin

⁵¹ John Tosh, **Tarihin Peşinde Modern Tarih Çalışmasında Hedefler, Yöntemler ve Yeni Doğrultular**, çev., Özden Arıkan, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, Ocak 1997, s. 21.

⁵² Nermin Abadan, **Halk Efkârı, Mefhumu ve Tasir Sahaları**, Ankara, Yeni Matbaa, 1956, s. IX.

⁵³ Edward Hallet Carr, **Tarih Nedir**, 3. Baskı, İstanbul, İletişim Yayınları, 1991, s. 63.

⁵⁴ John Tosh, **Tarihin Peşinde Modern Tarih Çalışmasında Hedefler, Yöntemler ve Yeni Doğrultular**, çev., Özden Arıkan, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, Ocak 1997, s. 75.

⁵⁵ Cemil Koçak, **Geçmişiniz İtinayla Temizlenir**, 3. Baskı, İstanbul, İletişim Yayınları, 2009, s. 9.

⁵⁶ Abdülkadir Özcan, "Osmanlı Tarihçiliği ve Tarihlerine Genel Bir Bakış", **FSM İlmî Araştırmalar İnsan ve Toplum Bilimleri Dergisi**, Sayı 1 (Bahar), 2013, s. 272.

tarih yazıcılığında farklı bir meselenin ortaya çıkmasına neden olmuştur. Devletin kudretli olduğu bir dönemde tarihi örneklerinin verilmesi; ‘Devlet-i Ali Osman’ın egemenlik haklarına sahip olduğu iddiasına meşruluk kazandırmak için olduğu’ düşüncesine neden olmaktadır.⁵⁷

İstanbul’un fethi sonrası Düsturnâme, Târih-i Ebü’l-feth, Tevârîh-i Âl-i Osman, Kitâb-ı Cihânnümâ⁵⁸ gibi eserler ile başlayan Osmanlı tarih-yazıcılığının ilk örnekleri, Osmanlı Devleti’nde yükselmenin zirvesi olarak ifade edilmektedir ve XVI. Yüzyılla birlikte farklı bir evreye girmiştir. Özellikle Yavuz Sultan Selim devrini anlatan ‘Selimnâmeler’in yazdırılması; propaganda tarih ilişkisinin bir başka örneğini ortaya koymaktadır. Kanuni Sultan Süleyman’ın Selimnameleri, babasının sertlikle anılan olumsuz imajını, “prestijini düzeltmek ve onun propagandasını yaptırmak”⁵⁹ için yazdırdığı iddialarını gündeme getirmiştir. Mustafa Göleç’e göre, Kanuni tarafından yazdırılan eserlerle birlikte, XVI. yüzyılın sonu itibarıyla I. Selim, ‘adil bir hükümdâr, mümin bir pâdişah ve bir kahraman figürü olarak’ geniş kabul görmüştür.⁶⁰

Tarih ve propaganda ilişkisinin sadece eski devirler ile sınırlı kalmayıp modern dönemlerde de görüldüğü açıktır. Modern dönemde tarih-propaganda ilişkisinin geleneksel dönemde, hanedanların meşruiyet sağlama amacına benzer bir şekilde ulus devletlerin milli menfaatlerinin ya da ideolojilerinin meşruiyeti için tarihin bir propaganda vasıtası olarak kullanıldığı görülmektedir.⁶¹

Bu anlamda modern Türkiye’nin tarih ve propaganda ilişkisine bakışının kayıtsız olmadığı görülmektedir. Zira yeni kurulan bir devletin öncelikle meşruiyet zeminine oturtulması için gereken ilk eylem, yeni bir tarih versiyonunu tüketime hazır hale getirilmesidir. Cumhuriyetin ilk döneminde yazılan tarihle bu durumun örneklerini görmek pekâlâ mümkündür. Osmanlı Devleti’nin hâkimiyeti süresinin anlatıldığı dönemlerin yer aldığı bazı kitaplarda, Osmanlı Devleti yerine ağırlığın

⁵⁷ Ahmet Güneş, “Tarih, Tarihçi ve Meşruiyet”, **OTAM (Ankara Üniversitesi Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi)**, Sayı: 17, 2005, s. 43.

⁵⁸ Özcan, “Osmanlı Tarihçiliği ve Tarihlerine Genel Bir Bakış”, s. 273.

⁵⁹ Ahmet Uğur, “Selim Nâmeler” **Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi**, Cilt: 22 Sayı: 1, 1978, s. 367.

⁶⁰ Mustafa Göleç, “**Osmanlı’dan Cumhuriyet’e Tarih Politikaları (1876-1930)**”Yayınlanmamış Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi, Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, İstanbul, 2010, s. 42.

⁶¹ Ahmet Güneş, “Tarih, Tarihçi ve Meşruiyet”, **OTAM (Ankara Üniversitesi Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi)**, Sayı: 17, 2005, s. 37.

Avrupa'ya verilerek Osmanlı'nın yeniden yazılan tarihte bir ehemmiyet işgal etmediği telkin edilmek istenmiştir. Ayrıca Osmanlı Devleti'nden Türklükle ilgisi olamayan yabancı bir devlet gibi bahsetmek, Cumhuriyet'in kuruluş yıllarındaki hakim devlet ideolojisine dair bir başka örnektir. Siyasi atmosferin ve politik tarihçilerin katkısıyla Osmanlı dönemindeki eserler yok sayılarak Türk tarihinin yeniden yazdırılması ile tarih kitaplarında dönemin hakim ruhuna uygun fikirlerin telkini sağlanmıştır.⁶² Her şeyden önce Cumhuriyet'in kurucularının zihninde, gerçekleştirilen devrimin yaşaması için geçmişle bağlarını koparması gerekmektedir. Geçmiş birkaç yüzyıllık süreç bu tarihten çıkarılarak yeni bir tarih üretilmiştir. Bu tarihte Osmanlı Devleti'ne Cumhuriyet'in ve halka aşılacak istenen değerlerinin bekasının sağlanması için yer verilmemiştir.⁶³

Modern propaganda dönemi içerisinde bu durumun kullanıldığı önemli yerlerden bir diğeri de SSCB'dir. 1917 Ekim Devrimi'yle birlikte, Karl Marks'ın fikirlerinin tezahürü iktidara gelmiş ve bundan ötürü de Rusya yeni bir tarih yorumunu kullanmıştır. Bu dönemde SSCB, geçmişi yok sayan yeni bir Marksist tarih tezinden yararlanmıştır.⁶⁴ Otoriteyi ayakta tutmak için diğer tüm ulus devletlerde olduğu gibi bir Sovyet ulusu meydana getirmek amacıyla yurttaşın bütün faaliyetleri, propagandanın konusu kabul edilmiştir.⁶⁵ Böylelikle SSCB'de tarih eğitimi ve tarihyazıcılığı, Sovyet ulusu oluşturmak üzere kitlesel eğitimin yardımcısı haline gelmiştir.

Gerek klasik uygulamaları gerekse modern dönem uygulamaları, tarihyazımının çoğu kez subjektif bir takım değerleri aşılacak için kullanıldığını göstermektedir. Bu bağlamda tarih-propaganda ikilisinin; bir takım fikirleri, hadiseleri ve oluşumları; aklama, yüceltme ve en önemlisi onlara meşruiyet kazandırma işlevlerinin olduğu ve siyasetin bir vasıtası olarak hemen hemen her devirde kullanıldıkları görülmektedir.

⁶² Büşra Ersanlı Behar, **İktidar ve Tarih, Türkiye'de Resmi Tarih Tezinin Oluşumu (1929 - 1937)**, AFA Yayınları, Eylül 1992, s. 113-119.

⁶³ Taner Timur, **Sürüden Ayrılanlar Siyasal İktidar Aydın Tarih ve Özgürlük**, İmge Kitabevi, Kasım 2000, s. 208.

⁶⁴ Balkanlı, **Mukayeseli Basın ve Propaganda**, s. 592.

⁶⁵ Domenach, **Politika ve Propaganda**, s. 17-20.

1.2.3 Propaganda Türleri ve Araçları

1.2.3.1 Türleri

II. Dünya Savaşı, propagandanın metodları, vasıtaları ve etkileri bakımından büyük bir ilerleyiş gösterdiği bir dönemdir. Propagandayı, tarihçesi ve teorik tartışmaları sonrasında, daha kolay anlamlandırmak üzere türleri açısından incelemek oldukça önemlidir. Bu sayede propagandanın pratik etkilerini incelemek ve tesir sahalarını daha rahat tespit etmek üzere bir metod etrafında tahlil etmek mümkün olacaktır. Propaganda sahası, sınırları, konusu ve uygulaması bakımından dört kategoride incelenebilirse de bunların arasında keskin sınırların olmadığı bir gerçektir. Bu sebeple yapılan tasnifler sadece, propaganda kavramını biraz daha kolay anlamlandırmaya yönelik bir çabadır.

1.2.3.1.1 Sahası Bakımından: Savunmacı ve Saldırgan Propaganda

Sahası bakımından propagandayı kendi içerisinde saldırgan ve savunmacı propaganda olarak ikiye ayırabiliriz. Saldırgan, olarak bilinen propaganda bir diğer ismi ile sinir harbi olarak da adlandırılmaktadır.⁶⁶ Saldırgan propaganda türünde amaçlanan hedef daha çok 'beşinci kol faaliyeti'dir.⁶⁷ Gizli bir ordu gibi çalışan bu propaganda her koşulda kullanılmıştır. Saldırgan propaganda, devletlerin savaş ve barış zamanlarında başarılı olmak için her türlü vasıttan istifadeyle siyasi, ekonomik ve tarihi olayları motivasyon sağlamak için kullanmasıdır.⁶⁸ Kısaca bu propaganda bir sinir harbi başlatarak düşman unsurun bütün maddi ve manevi kuvvetlerini kökünden tahrip etmeyi amaçlayan bir propaganda türüdür.⁶⁹ Savunma tipi propaganda ise milletin savaşma gayretini, manevi kuvvetini arttırmaya yönelik fikir ve faaliyetlerden oluşur. Burada esas amaç kamuoyu üzerinde devamlı bir etki oluşturarak düşman unsurların bozguncu propagandalarının etkilerini sınırlandırıp bozmaktır.⁷⁰ Özetle savunma tipi propaganda, başkaları tarafından kasıtlı olarak

⁶⁶ Kurtbek, Millet'in Harbe Hazırlanması, s. 70-71.

⁶⁷ 'Beşinci Kol Faaliyeti' İspanya İç Savaşı'nda Madrid'e karşı yapılan saldırılara karşı içerden yapılan yardımlara izafeten verilmiş bir isimdir. Beşinci Kol Faaliyeti ile kastedilen mana ise daha çok savaşın cephe gerisini içerisine alan casusluk, sabotaj, propaganda gibi psikolojik savaş vasıtalarını ifade etmektedir, Bknz., Ertürk, Propaganda ve Beşinci Kolun İkinci Dünya Harbinde Oynadığı Roller, s. 7-16.

⁶⁸ Okay, Modern Propaganda, s. 84.

⁶⁹ Ertürk, Propaganda ve Beşinci Kolun İkinci Dünya Harbinde Oynadığı Roller, s. 8-9.

⁷⁰ Seyfi Kurtbek, Millet'in Harbe Hazırlanması, s. 71.

duygu, düşünce, kanaat ve menfaatlere karşı girişilen saldırgan propagandaya karşı savunma maksadıyla kullanılan maddi ve manevi faaliyetler bütünüdür.⁷¹

1.2.3.1.2 Sınırları Bakımından: İç ve Dış Propaganda

Propagandayı sınırları bakımından incelediğimizde iç ve dış olarak ikiye ayrıldığını görüyoruz. Dış propaganda, ağırlıklı olarak devlet ve sivil toplum kuruluşlarının etkin olduğu bir alandır. Fakat daha ziyade devletlerin, politikalarını diğer ülke ve halklara anlatmak üzere kullandıkları bir yöntemdir. Dış propaganda, sınırları ülke sınırlarının dışında kalmasına rağmen kamuoyunun üzerinde ittifak ettiği bir konudur ve çoğu zaman tartışmasızdır. İç propaganda ise sınırları itibariyle ülke içerisini ilgilendiren bir alandır; savaş, karşı devletlere yönelik haller dışında demokratik ülkelerde çoğu zaman iç politikaya yöneliktir. Genellikle seçimlere yönelik uygulanır. Bu propaganda türünü öncekinden ayıran tek unsur savaşla ilgili olmasıdır. Savunma maksadıyla propaganda yapıldığı dönemlerde iç ve dış propaganda da bu amaç etrafında milli güvenliği sağlamak için kullanılmaktadır.⁷²

1.2.3.1.3 Konusu Bakımından: Siyasi, Ekonomik, Kültürel ve Askeri Propaganda

Konusu bakımından propaganda, siyasi, ekonomik, kültürel ve askeri propaganda olmak üzere dört kısımdan oluşmaktadır. Siyasi propaganda daha ziyade iktidar ilişkileri ile ilgilidir ve tüm propaganda türleri arasında propagandanın en çok kullanılma sebebidir. Ekonomik propaganda ise daha sınırlı olarak kullanılan, çoğu kez devletlerin kendi ekonomik politikalarını halka telkin etmede kullandıkları bir türdür. Kültürel propaganda, siyasi propagandadan sonra en çok kullanılan ikinci türdür ve çoğu kez siyasal ve ekonomik amaçlar doğrultusunda kullanılmıştır. Bir devletin millet olarak başka milletlerin beğenisini kazanması amacıyla gerçekleştirilir. Kültürel propagandanın bir dostluk ilişkisi olarak görünmesi; onun kolayca karşılık bulmasını sağlamış ve bu durum kültürel propagandayı, çoğu kez devletlerin tehdit algılamasının dışında tutmuştur. Fakat uzun dönemde kültürel propaganda, siyasi ve ekonomik maksatlara hizmet eden, onların daha kolay kabul edilmesini sağlayan bir adımdır. Konusu bakımından propagandanın son türü olan askeri propaganda daha ziyade devletin sahip olduğu askeri gücün saldırgan ve savunmacı propagandanın aracı olarak caydırma, korkutma maksatları ile kullanılmasıdır.⁷³

⁷¹ Okay, Modern Propaganda, s. 85.

⁷² Türkmen, Siyasî Propaganda, s. 3.

⁷³ Okay, Modern Propaganda, s. 97-103.

Örneğin Moğolların savaş öncesinde ordularının durumundan, etrafı yakıp yıkacaklarından bahsederek karşı taraftan daha güçlü oldukları algısını oluşturmaları askeri propagandanın örneklerindendir.⁷⁴

1.2.3.1.4 Uygulaması Bakımından: Beyaz, Kara ve Gri propaganda

Uygulaması açısından propaganda beyaz, kara ve gri olarak üç ana başlık altında sınıflanmaktadır. Beyaz propaganda açık bir biçimde yapılan propagandadır. Hem yapanın kimliğinin hem de haber kaynaklarının açık ve gerçeklere dayalı olarak yapıldığı propagandadır. Beyaz propagandada önemli olan tutarlılık, güvenilirliktir. Bu sebeple resmi söylem olarak kullanılan ifadeler, verilen haberler ne kadar tutarlıysa beyaz propagandanın inandırıcılığı da o ölçüde artar. Zira yapılan propaganda şüphe uyandırıyorsa yapıcısına karşı olan güveni zedeler. Beyaz propagandanın uygulayıcısı daha ziyade devletlerdir, kaynakları da resmi kaynaklar olmaları nedeniyle şüpheye yer bırakmayacak tarzda tutarlı ve gerçektir. Kara propaganda ise beyaz propagandanın tam manasıyla zıddıdır. Rengi itibarıyla karanlık bir tarafı bulunmakta, yapıcısının kimliği bilinmemektedir. Haberin kaynağı belirlidir, fakat başka kaynaklardan çıkıyor gibi gösterilmektedir. Kara propagandanın malzemesi yalan, iftira, bozgun çıkarıcı her türlü vasıta ve sahte delildir. Bu sebeple kara propaganda da yalan gerçekmiş gibi inandırıcı bir şekilde kullanılır. Beşinci kol faaliyet sahasının tatbikatı içerisinde kullanılan kara propagandanın amacı insanları ruhi bunalıma sürükleyerek manevi bağları kırmak, ordu ve devlete olan güveni sarsmak, sosyal ve ekonomik dayanışmayı yıkmaktır. Bu sayede insanlar şüpheli, kaygılı, güvensiz, karışık fikirler içerisinde tutulacaklardır. Gri propaganda ise sinir harbinin önemli bir unsurudur. Gri propagandada uygulayıcının kimliği belli değildir, kaynak bulanıktır. Bu nedenle, haberin doğru veya yanlış olduğu kesinlikle bilinmemektedir. Uygulamaları beyaz propagandadan daha çok kara propagandaya benzemektedir. Amaç bilgi vermekten çok kara propaganda gibi manevi nüfuzu kırmaktır. Fakat kara propagandanın aksine insan üzerindeki etkisi daha kabul edilebilirdir. Gri propagandanın ana gayesi çelişkiler meydana getirmektir; çelişki yoksa bile varmış gibi gösterilerek soru işaretleri uyandırılarak gerçeklerin saptırılması hedeflenir.⁷⁵

⁷⁴Nevzat Tarhan, **Psikolojik Savaş Gri Propaganda**, 15 Baskı, İstanbul, Timaş Yayınları, 2011, s. 19.

⁷⁵Ziyaoglu, Propaganda ve San'atı, s. 41; Tarhan, Psikolojik Savaş, s. 37-42.

1.2.3.2 Araçlar

Propaganda haberleşmenin farklı bir türüdür. Daha çok telkin amacıyla heyecanlı ve renkli kelimeler kullanan yayınlarla kamuoyunu bazı davranışlara ikna etmek için organize edilmiş çalışmalardır.⁷⁶ Bu doğrultuda amaca varmak için uygulanan strateji ve taktiklerin tümü propagandanın izleyeceği yolu oluşturur. Uygulanacak kitlenin durumu ne olursa olsun muhakkak ona tesir etmek üzere bir takım araçların kullanılması gerekmektedir.⁷⁷ Bir fikri telkinin propaganda olması için gereken asgari şart, amacının olmasıdır. Amaç ise belirlenen bir veya birkaç araç vasıtasıyla gerçekleştirilmek zorundadır. Bu doğrultuda kamuoyu üzerinde etki edecek vasıtaları, “şahsi – kolektif” ve “kitle iletişim” olarak iki kısımda değerlendirebiliriz. Şahsi vasıtalar, yüzyüze ve kanaat oluşturmak için liderler tarafından yapılan, sembollerin, jest ve mimiklerin önemli bir yer tuttuğu şahsi görüşme ve sohbetlerden oluşan bir değerlendirmedir. Kolektif vasıtalar ise şahsi vasitalardan ayrılarak lobicilik gibi siyasi baskı gruplarını da içerisinde barındırmaktadır. Şahsi – kolektif vasıtaları kitle iletişim araçlarından ayıran temel ayrım onların daha dar bir sahaya hitap etmesidir. Bu sebeple şahsi – kolektif vasıtaların teknik gelişmelere paralel olarak önemi azalmıştır.⁷⁸ Ayrıca propaganda, uygulamaları itibarıyla bireyden daha çok kitleyi hedef almaktadır. Bu doğrultuda daha genel bir değerlendirmede bulunan Louis Althusser, marksist devlet teorisinin geliştirmesi ve gerçekleşmesi için kendi isimlendirmesi olan, *devletin ideolojik aygıtları*’ndan bahsetmektedir. Althusser’e göre Devletin İdeolojik Aygıtları (DİA); Din DİA’sı, Aile DİA’sı, Hukuk DİA’sı, Siyasal DİA’sı, Sendikal DİA’sı, Haberleşme DİA’sı ve Kültür DİA’sı gibi toplumu tamamen kuşatan her şeydir.⁷⁹ Her bir DİA devletin ideolojik amacını tesise yönelik olsa da tüm araçların her devlette kullanılamayacağı ve Haberleşme DİA’sı dışında çok uzun bir zaman gerektirdiği bir gerçektir. Bu doğrultuda kitle iletişim araçları, propagandanın bir amaç doğrultusunda topluma bütün olarak hitap etmesi için, en kuvvetli vasıta.

Kitle iletişim araçlarında üç unsur ön plana çıkmaktadır: söz, yazı ve görüntü. Topluca basın-yayın olarak isimlendirebileceğimiz söz, yazı ve görüntü hem kişisel hem de kitlesel propaganda için kullanılmaktadır. XX. yüzyılda yaşanan teknik

⁷⁶ Hekimgil, Türkiye’nin Tanıtılması, s. 82.

⁷⁷ Bektaş, Siyasal Propaganda, s. 204.

⁷⁸ Abadan, Halk Efkârı, s. 32-36; Berkes, Propaganda Nedir?, s. 159-160.

⁷⁹ Louis Althusser, **İdeoloji ve Devletin İdeolojik Aygıtları**, çev., Yusuf Alp, Mahmut Özışık, 4. Baskı, İletişim Yayınları, Ekim 1994, s. 33-34.

gelişmeler, söz, yazı ve görüntü ile ilgi duyuları harekete geçiren etmenlerin etkisini ve sahasını genişletmiştir. Radyonun icat edilmesi sonrasında propaganda maksatlı kullanılması veya basit görsel resimlerin yer aldığı el ilanlarından sinemaya geçişle, propagandanın tesir sahası, en uzak noktalara kadar ilerlemiştir. Hangi kitle iletişim aracının diğerine üstün olduğu sorusu ise uzun zamandır cevap bulunabilmiş bir konu değildir. Aynı soru, Nazi Propaganda Bakanı Goebbels tarafından da tam olarak cevaplanamamıştır. Goebbels, bu sıkıntılı durumu aşmak üzere propagandanın sunulmasında, kitle haberleşme araçlarından herhangi birisinin diğerlerinden daha üstün olup olmadığı konusunda hiçbir zaman açık bir fikir ileri sürmemiştir. Hatta bazı hallerde hangi aracın daha çok tesir edeceğini bilmediği durumlarda, bütün araçların birlik içerisinde ve aynı anda kullanılmasını emretmiştir.⁸⁰ Bu manada kitle iletişim araçlarını kısaca aşağıdaki gibi tasnif edebiliriz.

Kitle iletişim araçlarının başında sözle, sesle yapılan propagandalar gelmektedir. Daha önce bahsedildiği üzere radyo, I. Dünya Savaşı'ndan sonra sözlü propagandanın etkin aracı olmuştur. Hitabet ve nutuklar radyoların yayılmasıyla birlikte, geniş bir sahada yankılanmıştır. Özellikle ulaşılabilirlik ve haber alma kaynağı olması açısından radyonun önemini arttırmıştır. Tüm bu sebeplerle, siyasi bir mücadele vasıtası olan radyonun etki sahası tahmin edilemeyecek kadar yaygınlaşmıştır.⁸¹ II. Dünya Savaşı'nda adeta radyo savaşlarının yaşanmış olması, radyonun savaşa tesir etmedeki gücünü ve rolünü göstermiştir. Radyonun dışında bir diğer söz yayma vasıtası ise hoparlördür. Hoparlörlerin savaş hattında ve cephelelerde kamyonların arkasına bağlanarak veya şehir meydanlarında aralıksız yayınlarla halka tesir etmesine çalışılmıştır. Radyodan, hoparlörden yapılan konuşmalar kadar şarkı yayınları da propaganda maksadıyla kullanılmıştır.⁸²

Kitle iletişim araçlarından bir diğeri ise yazılı propagandadır. Basın veya matbuatı çok geniş bir manada tarif etmek mümkün olmakla birlikte daha ziyade kastedilen günlük haber verme kaynağı olan gazetelerdir. Gazeteler günün önemli haberlerini vermesi ile memleket davaları üzerinde halkın dikkatini çekmekte son derece önemli rol oynamaktadırlar. Gazete ve dergiler; aktüel haberleri halka naklederek kitlenin haber, bilgi ihtiyacını gidermektedir. Özellikle gazeteler, ülkeler

⁸⁰Doob, "Goebbels'in Propaganda İlkeleri",s. 347-348.

⁸¹ Abadan, Halk Efkârı, s. 44.

⁸² Domenach, Politika ve Propaganda, s. 60.

için önemli olan olayları ve hâkim cereyanları yorumlayıp değerlendirerek halk efkarının şekillenmesine tesir etmektedir.⁸³ Dergiler ise gazeteler gibi haber vermek yerine verilen haberlerin yorumlanması ile ilgilenirler. Dergiler, makale ağırlıklı iken gazeteler haber içindir. Bu nedenle de dergiler, gazeteler kadar etkin olamamış ve gazetelerin gölgesinde kalmıştır.⁸⁴ Bu bağlamda gazeteler başlıca propaganda aracıdır. Gazeteler ve dergiler dışında propaganda maksadıyla kullanılan diğer araçlar ise, broşür, bildiri ve kitaplar gibi yayınlardır. Kitap daha pahalı olması ve okumasının zaman almasına rağmen her daim temel araçlardan biri olmuştur. XX. yüzyılın iki önemli siyasal ideolojisinin kitap ile olan ilişkisi oldukça canlı bir örnektir. *Komünist Manifesto* ve *Kavgam*. Komünist Manifesto ile Lenin ve Stalin'in komünizm propagandasındaki rolü, *Kavgam* ile ise Hitler'in Nazizmi yaymasındaki etkisi kitabın propagandadaki temel araç olduğu rolünü gözler önüne sermiştir. Kitaplara göre broşür ve bildiriler hacim olarak daha az yer tutmakta; fakat çoğu zaman kitaplar kadar kalıcı olamamaktadırlar. Broşürler ve bildiriler daha anlık bir tesir oluşturmak zorundadırlar. Hacimsel darlıkları ve kaynaklarının belirsizliği onların daha kolay yayılmasını sağlamaktadır. Çoğu kez bildiriler fikri mülahazayı, tek bir slogana ya da simgeye indirgemeyi başararak kitleler üzerinde etkin bir tesir bırakabilmişlerdir.⁸⁵

Kitle iletişim araçların son türü ise görsel propagandadır. Sinema, tiyatro, afiş, resim, fotoğraf, karikatür gibi uygulamalar, propagandanın görsel hafızayı etkilemek üzere kullandığı araçlardandır. Görsel propaganda araçları, fikir ve kanaatleri değiştirmekten daha çok onları destekleyici bir özelliğe sahiptir.⁸⁶ Bir resim ya da karikatürün altına kısa bir yazı eklenmesiyle yapılan propaganda; sayfalar dolusu yazının, saatler süren söylevin yerini tutabilir. Simgesel bir manaya sahip olan görsellik, tatbik edilmek istenen fikri özetlemekte ve bu sayede propagandanın etkinliğini arttırmaktadır. Propaganda amacıyla kullanılan bir diğer görsel tür ise tiyatrodur. Tiyatronun propaganda aracı olarak kullanılması eski bir gelenektir. XVIII. ve XIX. yüzyıllarda hicvin yoğun olarak kullanıldığı tiyatrolar, politik bir misyona sahiptiler. Fransız devrimine giden yolda, bu özellikleri sebebiyle tiyatro oldukça önemli bir araç olmuştur. Aynı şekilde 1917 Bolşevik Devrimi sırasında tiyatro, bir taraftan izleyicilere devrimin üstünlüklerini ve geleceklerini anlatırken,

⁸³ Abadan, Halk Efkarı, s. 37-39.

⁸⁴ Hüseyin Aykol, **Modern Propaganda ve Ajitasyon**, İstanbul, Pelkan Yayınları, Mart 1986, s. 21.

⁸⁵ Domenach, Politika ve Propaganda, s. 58-59.

⁸⁶ Arsev Bektaş, **Kamuoyu, İletişim ve Demokrasi**, Bağlam Yayınları, Mayıs 1996, s. 119.

diğer taraftan ise düşmanlarını küçük düşürme fırsatı sunmuştur.⁸⁷ Sinemanın keşfi ve propagandanın ondan istifade etmesiyle birlikte tiyatro, önemini büyük ölçüde kaybetmiştir. Radyonun etkisine benzer bir etki gerçekleştiren sinema, kısa süre içerisinde tüm yönleriyle birlikte (belgesel, haber, kurgusal) en etkili propaganda araçlarından birisi haline gelmiştir. Sinema duygu ve bilinçaltına hitap etmek suretiyle toplumların davranışlarını yönlendirip, bir takım düşüncelerin kökleşmesini sağlamak üzere en önemli propaganda vasıtası olarak kullanılmıştır. Sinemanın yaygınlığını kısıtlayan tek etken ise teknik imkânlara ihtiyaç duyması olmuştur.⁸⁸

Sözlü, yazılı ve görsel propaganda araçları dışında bir diğer etkili unsur ise Althusser'in Hukuk DİA'sı olarak bahsettiği devletin hukuk eliyle bir amaç dairesinde gerçekleştirdiği yasaklamalar, sansürlerdir. Sansür faaliyeti, kitlesel iletişim araçları içerisinde olmayıp devletin, genellikle kendisine karşı yürütülen propagandaya karşı ve sınırları içerisinde kemikleştirmek istediği ulusal dürtüleri pekiştirmek maksadıyla kullandığı 'karşı propaganda'dır. Devletin kaygılarından kaynaklanan karşı propaganda, bir nevi savunma mekanizması olarak işletilmiştir.⁸⁹

1.2.4. Propaganda Kaideleri

Bir bilim olarak kabul edilmeyen propaganda sosyal bilimlere özellikle de psikoloji, sosyoloji ve tarihe dayanan siyaset biliminin yardımcı bir kolu olarak kabul edilmektedir. Diğer yandan propagandanın henüz bir alt tür olması, gelecekte bağımsız bir bilim dalı olmasına engel değildir. Hedef sahası kitleleri etkilemek olan propaganda; müstakil bir bilim dalı olmamasına rağmen yine de bir takım prensiplere, kurallara dayanmaktadır.⁹⁰

Fransız düşünür Gustave Le Bon, eski inançların sarsılmasına ve toplumun direklerinin teker teker yıkılmasına rağmen, kalabalıkların baskı ve nüfuzunun hiç bir tehdit altında kalmadan, daima büyüyen bir kuvvet haline gelmesine hayret ederek içerisinde bulunduğu devrin "kitleler çağı" olacağını ifade etmiştir. Ona göre milletlerin kaderleri artık hükümdarların elinde değil, kitlelerin ruhunda hazırlanmaktadır.⁹¹ Bu sebeple siyasal düşüncenin merkezine oturan kitle veya toplum, iktidarın anahtarı haline gelmiştir. Propaganda ise bu anahtarı elde etme

⁸⁷ Domenach, Politika ve Propaganda, s. 58-59.

⁸⁸ Abadan, Halk Efkârı, s. 49.

⁸⁹ Okay, Modern Propaganda, s. 118.

⁹⁰ Balkanlı, Mukayeseli Basın ve Propaganda, s. 600.

⁹¹ Gustave Le Bon, Kitleler Psikolojisi, s. 20-21.

biçimidir. 1789 Fransız İhtilali ile birlikte propaganda siyaset biliminin faydalandığı bir araç olarak sosyal bilimlerin bir parçası haline gelmiştir. Immanuel Wallerstein'e göre, Fransız İhtilali'nde ilk kez devlet iktidarını ele geçirmeyi düşünen imtiyazsız kitlelerin yapabildikleri, yönetici sınıf için tehdit olmuştur. Bu duruma karşı ise yanıt olarak üç yeni kurum ortaya çıkartılmıştır; ideolojiler, sosyal bilimler ve hareketler.⁹² İmtiyazsız kitleye karşı toplumu kontrol aracı olarak sosyal bilimlerin bir alt kolu olarak siyaset bilimi, propagandayı önemli bir enstrüman haline getirmiş, toplumu kontrol etmek üzere büyük ölçüde propagandadan istifade etmiştir.

Propagandanın tesir sahasını kuvvetlendirmek üzere kitle iletişim araçlarından istifade etmesi belirli bir kurallar çerçevesinde gerçekleşmektedir. Tabiatı itibariyle fenni bir kanun olamayacak olan propaganda, sabit olmamakla bazı temel kaidelere sahiptir. Domenach'ın ifadesiyle propagandanın tüm bu kaideleri yakın tarihteki pratik uygulamalarından çıkarılmaktadır. Propagandanın temel kaideleri şu şekilde ifadelendirilmektedir:

- a. *Propagandacı Olaylar ve Kamu Oyu Hakkında Bilgi Sahibi Olmalıdır:* Propaganda uygulayıcısının tarihten özellikle çıkarttığı ilk ders, hedef kitlenin durumunu anlamaya yöneliktir. Nazi Propaganda Bakanı Gobbels, ellerindeki bilgi ölçüsünde propaganda planı hazırlayabildiklerini ve uygulayabildiklerini ifade etmiştir. Aksi takdirde tatbik edilen propaganda ne olaya, ne de seslenilen kitleye uygun düşmeyecektir.⁹³
- b. *Yalınlık ve Tek Düşman Kuralı:* Gobbels'in kuralları dışında Jean-Marie Domenach gibi isimlerin ısrarla üzerinde durdukları ilk kural, kamuoyuna yönelik olarak sunulan propagandanın kolaylıkla anlaşılabilir ve hazmedilebilir olmasıdır. Her şey siyah-beyaz kadar net olarak anlatılmalı ve direkt hedefe yöneltilmelidir. Basitlikten fazlası, kafa karışıklığına dolayısıyla konunun anlaşılmasına yol açacağından, kaçınılması gereken bir konudur. Kitleye sunulan haberlerin çoğu kendinden açıklamalı haberler olmalı, bu sayede okuyucu veya dinleyicinin istenilen kanaate varması sağlanmalıdır. Diğer husus ise konunun tek bir hedefe, düşmana yöneltmesidir. İyi bir propaganda belli bir süre içerisinde tek bir hedef

⁹²Immanuel Wallerstein, **Sosyal Bilimleri Düşünmek 19. Yüzyıl Paradigmalarının Sınırları**, 2. Basım, BGST Yayınları, 2013, s. 24-32.

⁹³Doob, "Goebbels'in Propaganda İlkeleri", s. 340.

üzerine yoğunlaşır. Eğer tek bir düşmana, hedefe yoğunlaşma sağlanamazsa bu propagandanın zayıf yanı olarak kalır.⁹⁴

- c. *Propaganda Sadece Bir Tek Makam Tarafından Planlanmalı ve Uygulanmalıdır:* Yine Gobbels'e göre, propagandanın en küçük bir parçası bile genel propaganda politikasının içinde yer almalıdır; propaganda direktifleri tek makamdan çıkmalı ve açık olmalıdır. Yetkili ve tek merkezden gelen direktifler, propaganda kampanyasının ne zaman başlaması, hafifletilmesi ve yoğunlaştırılıp, azaltılması gerektiğini göstermeli ve belirlemelidir. Bu sayede sistemli bir propagandadan bahsedilebilir.⁹⁵
- d. *Büyütme Kuralı:* Jean-Marie Domenach'ın dikkat çektiği diğer bir kural da özellikle gazete ve diğer basın yayın organlarında yer alan haberlerin büyütülmesi yoluyla propaganda yapımcılarının kendi istedikleri haberleri ön plana çıkartmalarıdır. Hitler Almanyasında propaganda habere yön verme aracı olarak kullanılmıştır. Bir haber, olduğu gibi verilmemiş, bir yargı, değer yüklenerek kitleye ulaştırılmıştır. Aynı tarzda bir haberin tamamen yok sayılması veya haberin verilmek zorunda kalınması halinde ise küçük görülmesi de bu amaca yöneliktir. Bu konuda haberlerin yetersiz kaldığı veya konunun daha iyi vurgulanması için başyazılarda ve makalelerde yönlendirme ve hatta bozma eylemi yine büyütme kuralı içerisinde değerlendirilmelidir.⁹⁶
- e. *Tekrarlama Kuralı:* Propagandanın ilk koşulu belli başlı konuları sürekli olarak tekrar etmektir. Domenach'a göre propaganda az sayıda fikirle sınırlandırılmalı ve basitçe tekrarlanmalıdır. Bu sayede hedef kitle tekrarlanan fikirleri hatırlayıp zihninde ona yer açacaktır. Aksi halde yeterince tekrarlanmayan propaganda motifi istenilen etkiyi oluşturamayacaktır.⁹⁷
- f. *İşba Kanunu:* İşba kanunu, tekrarın israfından doğan bir kaidedir ve tekrar kanununun maharetle yapılmamasından kaynaklanır. Tekrar kanunu

⁹⁴ Domenach, Politika ve Propaganda, s. 64-67.

⁹⁵ Doob, "Goebbels'in Propaganda İlkeleri", s. 341-342.

⁹⁶ Domenach, Politika ve Propaganda, s. 71-72.

⁹⁷ Domenach, Politika ve Propaganda, s. 74.

şuursuzca ve sürekli uygulandığı takdirde; kitlenin dikkatini çekmeyerek, tepkisiz kalmasına, istenilen neticenin alınamamasına neden olur. Tekrar kanununun uygulanmasında karşılaşılan bu sorun propaganda yapımcıların dozajı kararında uygulaması ile yakından ilgilidir⁹⁸

- g. *Endişe Kanunu*: Goebbels'in propaganda anlayışına göre, endişe iki yüzü keskin bir bıçak gibi nitelendirilmiştir. Fazla endişe verici haberler, korku, panik ve moral bozukluğu, diğer yandan endişenin azı ise kitlede ilgisizlik ve aktifleşmeme meydana getirebilmektedir. Bu sebeple yapılacak propaganda halkın endişelerini gidermek kadar toplumun ilgisini de uyanık tutmalıdır. Kitle iletişim araçları ile gerçekleştirilen propaganda, halkın tek başına gideremeyeceği, hafifletemeyeceği endişeleri hafifletmelidir; fakat ortadan kaldırmamalıdır.⁹⁹
- h. *Birlik ve Buluşma Kuralı*: Gustave Le Bon'a göre, kolektif şuur içerisinde, bireylerin akli melekeleri ve şahsiyetleri silinmektedir.¹⁰⁰ Fert olarak çatışan kişilerin çelişen fikirlerini muhafaza etmek için, içerisinde bulundukları toplulukların baskısı ile güdülenmeleri gerekmektedir. Diğer yandan aynı sosyal çevrede yetişen insanların büyük çoğunluğu karşıt görüş ileri sürmekten çok, aynı fikirleri paylaşırlar. Toplumun güç katmanlarının farkında olan politika yapımcıları, uygulatacakları propaganda için birlik meydana getirmek adına, ileri sürdükleri fikrin toplumun geneli tarafından kabul ediliyor izlenimini vermeleri gerekmektedir. Ancak bu sayede birlik sağlanabilir ve kritik dönemlerde kitlenin aykırı görüşler ileri sürmeleri engellenebilir. Simgeler, işaretler, bayraklar, üniformalar, marşlar telkin edilen fikrin egemen fikir olduğunu göstermenin araçlarıdır.¹⁰¹
- i. *Karşı Propaganda Kaideleri*: Niyazi Berkes'e göre propagandanın karşısında subjektif ve pratik bir tavır takınmak gerekmektedir. Bu sebeple propaganda yapan taraf kendi iddialarını meşru ve doğru kabul eder, onun karşısında bulunan taraf ise bunu yanlış ve zararlı sayarak karşılık verir ve karşı

⁹⁸ Okay, Modern Propaganda, s. 74-76.

⁹⁹ Doob, "Goebbels'in Propaganda İlkeleri", s. 360-362.

¹⁰⁰ Gustave Le Bon, Kitleler Psikolojisi, s. 30.

¹⁰¹ Alim Şerif Onaran, **Kamuoyu El Kitabı**, İstanbul, Filiz Kitabevi, 1984, s. 85.

propagandaya başvurur.¹⁰² Düşman veya rakibin tezlerini çürütmeye çalışmak; kitleye yöneltilen propagandanın etkisini kırmaya yöneliktir. Karşı propaganda bazı yazarlarca, ayrıca tasnif edilmekteyse de propagandanın ana kaidelerinin içerisinde yer almaktadır ve şu şekilde sistemleştirilmektedir:

- Rakibin, düşmanın kullandığı etkin propaganda temalarını, argümanlarını ve simgelerini bulmak;
- Rakibin zayıf yönünü keşfedip, saldırmak;
- Güçlü propagandaya karşı eylemsiz kalıp, onun daha etkin hale gelmesini engellemek;
- Rakibin itibarını sarsmak, onu küçük düşürmek;
- Rakibin tutarsızlıklarını kullanmak suretiyle, çelişkili olduğunu göstermek;
- Rakibi gülünç konuma düşürerek özellikle mizahi unsurlardan istifade etmek suretiyle sahip olduğu desteği azaltmak;
- Kendi güç ikliminde üstünlük sağlayarak maddi ve manevi olarak üstünlüğü rakibe kaptırmamak.¹⁰³

1.3 II. DÜNYA SAVAŞI SONRASINDA DÜNYADA MEYDANA GELEN GELİŞMELER (1945-1950)

Dünya tarihi açısından oldukça önemli bir dönem olan XX. yüzyıl, daha önceki çağlara kıyasla oldukça karmaşık ve yıkıma oldukça yakın olunan bir yüzyıl olarak görülmüştür. Siyasal ve ekonomik gelişmelerin bir sonucu olarak ortaya çıkan I. Dünya Savaşı, meydana getirdiği tahribat itibarıyla, dünyanın o güne kadar gördüğü en dehşet verici savaştı. Savaş sonrası Avusturya-Macaristan İmparatorluğu, Osmanlı Devleti gibi devletlerin nihayet bulması, Avrupa'da büyük bir boşluk meydana getirmişti. Almanya'nın bir daha harekete geçmemesi için barışın sürekliliğini sağlamak üzerine bir takım girişimlerde bulunulmuştur. 28 Nisan 1919'da Milletler Cemiyeti'nin kuruluşu, bu amaçla atılan ilk adımdı. Barışın muhafaza edilmesi Milletler Cemiyeti'nin ana gayesi idi ve o ana değin devletlerarasında görülmemiş bir işbirliğinin kapısını aralamıştı. Fakat atılan adımların Fransa'yı bile emniyette hissettirmedeği açıktır. Fransa, Milletler Cemiyeti'ne rağmen Almanya ile 1 Aralık 1925'te Locarno Anlaşmasını imzalamış ve

¹⁰² Berkes, Propaganda Nedir?, s. 181.

¹⁰³ Domenach, Politika ve Propaganda, s. 102-108.

yine Avrupa'daki durumunu güçlendirmek, bir denge unsuru olması için Amerika Birleşik Devletleri (ABD) ile Briand-Kellog Pakti'nı gerçekleştirmek istemiştir.¹⁰⁴

Fransa'nın haklılığı çok geçmeden ortaya çıkmıştır. Savaşın sonuçlarının Almanya'da meydana getirdiği olumsuzluk; İtalya'da ise sonuçların tatminsizliği her iki devlette de tepkisel liderleri iktidara taşımıştır. Öte taraftan ABD'de meydana gelen 'Büyük Buhran', savaş sonrası İtalya'da Benito Mussolini'nin, Almanya'da ise Adolf Hitler'in kuvvetlenmesine neden olmuştur.¹⁰⁵

'Barışa son veren barış'¹⁰⁶ olan barış anlaşmalarının zincirlerinin Almanya tarafından I. Dünya Savaşı sonrasında birer birer kırılmasıyla Avrupa'da savaşın yıkıcı gücü tekrardan faaliyete geçmiştir. Savaşa karşı alınan tüm önlemlere rağmen 1939 yılında başlayan ve 1945 yılında sonra eren II. Dünya Savaşı, I. Dünya Savaşı'nı dahi gölgede bırakarak tarihin en yıkıcı savaşı olmuştur. Savaşın tesirlerini hissetmeyen hiçbir ülke ve toplum kalmamıştır. II. Dünya Savaşı'nın elim neticeleri sonrasında uluslararası siyaset, yeni bir sıcak savaş vücuda getirmemiş, fakat bir barış da sağlamamıştır. Bu süreçte, dünyada *Soğuk Savaş* olarak isimlendirilen bir devre yaşanmıştır. Savaş sonrası uluslararası siyasetin yapısı, bugüne kadar tesir edecek ölçekte değişmiştir.¹⁰⁷

II. Dünya Savaşı'nın 1945 Mayıs'ında Avrupa'da, Eylül'ünde ise Asya'da sona ermesi tıpkı I. Dünya Savaşı sonrası olduğu gibi büyük bir boşluk meydana getirmiştir. İngiltere ve Fransa başta olmak üzere savaşın yorgunluğu, Batı Avrupa'da kendisini gösterirken Orta ve Doğu Avrupa'da ise SSCB'nin tehdidi, baskısı hissedilmiştir. I. Dünya Savaşı ile Monroe Doktrini'ne geri dönen ABD, 1945'ten sonra Monroe'yi terk ederek Avrupa'da İngiltere'nin Asya'da ise Japonya'nın yerini almıştır. II. Dünya Savaşı sonrası hakim paradigmayı belirleyen iki unsur olan ABD ve SSCB komşuları ve birbirleriyle olan münasebetleri neticesinde 1945-1950 yılları arasındaki tarihsel sürecin mimarları olmuşlardır.¹⁰⁸

II. Dünya Savaşı'nın bitişinden sonraki en önemli olan soru, ABD ile SSCB arasında başlayıp dünyayı iki ayrı kampa ayıran Soğuk Savaş kimin başlattığıdır.

¹⁰⁴ Rifat Uçarol, **Siyasi Tarih (1789-2001)**, İstanbul, Der Yayınları, 2006, s. 611-617.

¹⁰⁵ Sina Aksin, **Kısa 20. Yüzyıl Tarihi**, 2. Baskı, İstanbul, Türkiye İşbankası Kültür Yayınları, 2014, s. 146.

¹⁰⁶ David Fromkin, **Barışa Son Veren Barış Modern Ortadoğu Nasıl Yaratıldı? 1914-1922**, çev., Mehmet Harmancı, 4. Baskı, Epsilon, Ekim 2004, s. 5.

¹⁰⁷ Fahir Armaoğlu, **20. Yüzyıl Siyasî Tarihi 1914 - 1995**, 11. Baskı, Alkım Yayınevi, , s. 419.

¹⁰⁸ Uçarol, Siyasi Tarih s. 611-617.

Çalışmamız kapsamında değerlendirdiğimiz, 1945-1950 dönemini anlamlandırmamız açısından sözkonusu soru, önemli bir tarihsel problemidir. Bu doğrultuda, Gelenekçi ekole göre Stalin'in önderliğindeki Sovyetler Birliği'nin politikası, saldırgan ve yayılmacı; ABD'nin politikası ise savunmacıydı. Buna göre, ABD var olan SSCB tehdidini ancak zamanla fark edebildi. Gelenekçi ekol buna kanıt olarak ise Sovyetlerin, batının aksine savaş sonrası ordularını terhis etmeyip Doğu Avrupa'da asker bırakmasını, İran'dan askerlerini çekmekte yavaş davranmasını, Bulgaristan ve Romanya'da peyk hükümetler vücuda getirmesini, Yunanistan'da yaşanan iç savaşa dahil olmasını, Çekoslovakya yönetimine el koyması gibi olayları göstermektedir. Karşı görüş ise revizyonistlerden gelmiştir. Revizyonistlere göre ABD'nin kapitalist doğası, SSCB ile ABD'yi karşı karşıya getirmiştir. Birleşik Devletler ekonomisinin genişlemeyi gerekli kılması, ekonomik buhran korkuları ile birleşince, ABD'nin dış ticareti ve açık pazarlara erişimi için SSCB tehdit olarak görülmüştür. Revizyonistler, ABD'nin dünya barışı çabalarının ekonomik kaygılarla yapıldığını iddia etmektedir. Başkan Harry S. Truman'ın göreve gelmesiyle yaşanan gelişmeler ise süreci hızlandırmıştır. Soğuk Savaş başlatmakla her iki devletin de suçlanmayacağını iddia eden postrevizyonistler ise iki devletin varlığının kutuplaşmayı kaçınılmaz kıldığına işaret etmektedir. Postrevizyonistlere göre iki ülkenin amaç ve çıkarları doğrultusunda çatışmaları kaçınılmazdı.¹⁰⁹

1.3.1 Dünyada Meydana Gelen Gelişmeler

1.3.1.1 SSCB ve Soğuk Savaş

1945 yılının mayıs ayında Sovyet ordularının Berlin'i tamamen işgal ederek II. Dünya Savaşı'na son vermeleri, Avrupa'da yeni bir dönemin başlangıcı sayılmaktadır. Savaşın getirdiği yıkım ve yorgunluk savaş sonrasında İngiltere ile Fransa gibi Avrupa'nın geleneksel denge unsurlarının zafiyet içerisinde bulunmasına neden olmuştur. Avrupa'nın içerisinde bulunduğu durum karşısında SSCB ise ideolojik ve siyasal amaçlar doğrultusunda harekete geçmiştir. Japonya'nın ABD tarafından savaş dışı bırakılmasıyla birlikte Sovyetlerin Asya için harekete geçmesi de mümkün olmuştur. Savaş sonunda yıkıntıların altında kalan Avrupa'ya nispetle SSCB'nin sahip olduğu zafer, çok yüksek bir bedel karşılığında kazanılmıştı.

¹⁰⁹ Joseph S. Nye Jr, David A. Welch, **Küresel Çatışmayı ve İşbirliğini Anlamak**, çev., Renan Akman, 3. Baskı, Türkiye İş Bankası Yayınları, Ekim 2013, s. 190-194.

Sovyetlerin ödediği ona, seleflerinin sahip olamadığı topraklara hâkim olma avantajı vermiştir.¹¹⁰

Ülker Gürkan'nın tespitiyle ifade edersek Stalin, komünizmi Asya - Bizans geleneğine dayandırarak, Rusya'nın bildiği yegâne hükümet şekli otokrasiye dönüştürmüştü. II. Dünya Savaşı sonrasında dünyanın siyasi yapısı ise geleneksel Rus emperyal yayılma arzularını gerçekleştirmesini sağlayan bir fırsat sunmuştur. Bu bağlamda savaş sonrası Avrupa'sında SSCB, Çarlık Rusyasının yeni bir versiyonuydu. Stalin ise SSCB'ye komünizm ideolojisiyle hükmeden yeni bir tür çardı.¹¹¹

Erken dönemde Sovyetlerin faaliyet sahasını Avrupa, Asya ve Doğu Akdeniz'de yer alan güney komşuları olarak belirleyebiliriz. 1946 Mart'ında Winston Churchill, Fulton'da meşhur Baltık'tan Adriyatik'e uzanan 'Demir Perde' konuşmasını yaptığında, Batı'nın Sovyetler karşısındaki geniş kapsamlı duygusunu dile getirmiş oluyordu.¹¹² Adriyatik'e kadar set çeken SSCB'nin Batı ile ilk problemini Polonya meselesi oluşturmuştur. Savaştan sonra, Polonya'da serbest seçimlerin yapılacağına sözünü vermesine rağmen Stalin'in Varşova'da 'kukla bir yönetim' kurması, ABD'nin kandırılmış hissetmesine neden olmuştur. Polonya, SSCB'nin son durağı olmamıştır. Stalin, Sovyet ordularının Avrupa'nın merkezinde konuşlanmasından yararlanarak, hükümet değişiklikleriyle Doğu Avrupa ülkeleri üzerinde bir denetim politikasını tamamlamıştır. Bu doğrultuda Romanya, Bulgaristan, Macaristan, Çekoslovakya ve Doğu Almanya'da komünist tabanlı peykler, uydu devletler vücuda getirilmiştir.¹¹³

SSCB'nin Doğu Akdeniz ve Ortadoğu kuşağına yönelik ilk faaliyeti Sovyet askerlerinin hali hazırda bulunduğu İran olmuştur. Savaşın sona ermesi üzerine yapılan anlaşma gereği, Mart 1946'da İran'dan çekilmesi gereken Sovyetlerin bölgeden çekilmemesi Batı ile SSCB arasındaki ilk ciddi ihtilaf olmuştur. SSCB'nin Tebriz'de Muhtar Azerbaycan Cumhuriyeti ve Mehabad'da da bağımsız bir Kürt Cumhuriyeti kurması, İran tarafından BM'ye taşınmıştır. BM ise SSCB ve İran

¹¹⁰ J. M. Roberts, **Yirminci Yüzyıl Tarihi**, çev., Sinem Gül, Ankara, Dost Kitabevi, 2003, s. 401.

¹¹¹ Ülker Gürkan, "S.S.C.B. Siyasî Rejiminin Ana Hatları", **Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, Cilt: 21, Sayı: 1, 1964, s. 174.

¹¹² Fred Halliday, **Yeni Soğuk Savaş ABD-Sovyet İlişkilerinin Dünü ve Bugünü**, çev., İlker Özönlü, Belge Yayınları, Kasım 1985, s.10.

¹¹³ Uçarol, Siyasi Tarih, s. 812.

arasında konunun müzakere edilmesini tavsiye etmiştir. SSCB ile İran arasında yapılan görüşmeler neticesinde Sovyetler, İran petrolleri üzerinde anlaşma karşılığında çekilme kararı vermiştir. İran kamuoyunun anlaşmaya tepki göstermesi üzerine, ABD devreye girmiştir. ABD'nin 20 Eylül 1947'de petrol anlaşmasını redderek SSCB'ye karşı İran'ın toprak bütünlüğüne yönelik teminat vermesi ile İran krizi geçici olarak son bulmuştur. SSCB'nin etnik unsurlara dayanan bağımsız Kürt Cumhuriyeti gibi devletçikler kurdurması, etnik problemlerin SSCB tarafından taktiksel manevra olarak kullanılabileceğini göstermiştir. Bu durum İran, Irak, Türkiye gibi ülkelerin SSCB'nin bu yeni stratejisinden endişe etmelerine yol açmıştır.¹¹⁴

SSCB'nin ilk faaliyeti İran olmuştur, fakat Sovyetlerin savaş sonrası emellerini gösteren ilk olay Boğazlar üzerindeki talepleridir. Gerek SSCB'nin fiilen askerlerinin -İran'ın aksine- Türkiye'de bulunmaması, gerekse Boğazların oldukça stratejik olması, Sovyetlerin İran benzeri bir harekete girişmesini engellemişse de Boğazlara yönelik taleplerini sürdürmesine engel olmamıştır. Henüz 1945 yılında Yalta ve Potsdam Konferansları sırasında, Boğazlara yönelik Sovyet talepleri ortaya çıkmıştı. SSCB'nin yayılma istikametindeki yer alan bir diğer ülke ise Yunanistan'dı. ¹¹⁵ Nazi işgali sırasında Nazilere karşı başlayan örgütlenmeler, savaşın sona ermesi sonrasında 'sağ, sol' şeklinde siyasi mücadeleye dönüşmüştü. Solu Milli Kurtuluş Cephesi (EAM) temsil ederken sağ Yunan Milli Demokratik Ligi (EDES) temsil etmiştir. 1946'daki seçimleri ve Kralın ülkeye dönmesiyle ilgili olarak yapılan plebisitin sonucunu kabul etmeyen EAM'cılar, SSCB destekli Bulgaristan, Arnavutluk ve Yugoslavya'nın yardımlarıyla politik mücadelelerini silahlı mücadeleye, bir iç savaşa dönüştürmüştür. Yunanistan'da EDES'cilerle EAM'cılar arasında yaşanan iç savaş, savaşı EAM'cıların kaybetmesine kadar sürmüştür. İran'da Mehabad Kürt Cumhuriyeti ile yaşanan endişenin bir benzeri bu kez Yunanistan'la gündeme gelmiştir. Yunanistan'da partisel ayrılıkların desteklenmesi hatta EAM'cılara silah sağlanması, Yunanistan'ı iç savaşa varan bir krize götürmüştü, bu durum ise siyasal hizipleşmelerin milli güvenlikle ne kadar ilgili olduğunu ortaya çıkarmıştır.¹¹⁶

Sovyetler, Truman Doktrini ve Marshall Planı'na karşı olmak üzere demir perde gerisindeki ülkelerdeki yönetimleri bir birlik haline getirmiştir. 1947 yılında

¹¹⁴ Armaoğlu, 20. Yüzyıl Siyasî Tarihi, s. 424-426.

¹¹⁵ Rifat Uçarol, Siyasi Tarih (1789-2001), Der Yayınları, İstanbul, 2006, s. 811.

¹¹⁶ Armaoğlu, 20. Yüzyıl Siyasî Tarihi, s. 430-431.

Sovyet Rusya, Yugoslavya, Bulgaristan, Romanya, Macaristan, Polonya, Çekoslovakya, Fransa ve İtalya komünist partilerin liderleri, Polonya'da bir araya gelerek Komünist Haberleşme Bürosu kısaca Kominform'u kurmuşlardır.¹¹⁷ 1917 yılında Rusya'da başlayan ihtilalin, diğer ülkelere yayılmasını temin etmek üzere 1919 senesinde kurulan üçüncü Enternasyonal kısaca Komintern, II. Dünya Savaşı sırasında müttefikleri memnun etmek için lağvedilmişti. Fakat savaş sonrası Batı'nın blok halinde SSCB'nin karşısında yer almasıyla evrensel komünist değerlerin yayılması, propaganda edilmesi maksadıyla Komintern yeniden kurulmuştur. Ülker Gürkan'a göre, aslında Kominform evrensel ihtilal davasından daha çok SSCB'nin Avrupa'da tesis ettiği devletlerle arasındaki bağı kuvvetlendirmek üzere kurulmuştur.¹¹⁸

II. Dünya Savaşı'nın bitişiyle birlikte SSCB ile Batı arasında başlayan gerginlik, Sovyetlerin Avrupa'da hızla yayılmasıyla gizli bir savaş halini almıştır. Batı'ya yönelik açık bir meydan okuma ile Moskova tarafından Doğu Bloku'nun kurulduğu duyurulmuştur. Zira Kominformun ilan edildiğini duyuran bildiride dünyanın iki bloğa ayrılmış olduğu açıklanıyordu. Marshall Planı'nın ortaya çıkması ve Avrupa Ekonomik İşbirliği örgütünün 1948 Nisan'ında kurulması üzerine ise Sovyetler karşı hamle olarak 5-8 Ocak 1949'da Moskova'da SSCB, Bulgaristan, Çekoslovakya, Macaristan, Polonya ve Romanya temsilcileri arasında yapılan toplantılar neticesinde Ekonomik Yardımlaşma Konseyi'nin (COMECON) kurulduğunu ilan etmiştir. Ekonomik bir birlik olan COMECON'un amacı, ekonomik tecrübe değişimi, hammadde, mamul ve teknik yardımlaşma olarak ilan edilmiştir; fakat COMECON ekonomik birliktelikten çok daha fazla bir değer taşımıştır. COMECON Batı'ya karşı ilan edilen siyasi birlikteliğin ekonomik yönünü meydana getirmekteydi. Batı'nın birlik hareketlerine tepki olarak ortaya çıkan Kominform ile Doğu Bloku'nun siyasi; COMECON ile ise ekonomik gelişimi tamamlanmıştır. NATO'nun kurulmasından sonra 1955'te Varşova Paktı'nın kurulmasıyla Doğu Bloku'nun askeri gelişimi noktalanmıştır.¹¹⁹

¹¹⁷ Armaoğlu, 20. Yüzyıl Siyasî Tarihi, s. 437.

¹¹⁸ Gürkan, "S.S.C.B. Siyasî Rejiminin Ana Hatları", s. 176-179.

¹¹⁹ Uçarol, Siyasî Tarih, s. 817.

1.3.1.2 ABD ve Avrupa

Her iki dünya savaşı sonrasında 1918 ile 1945 yıllarında yaşanan görüntü, ölüm, yıkım, istikrarsızlık, ekonomik çöküş, neredeyse birbirinin benzeriydi ve 1918'den farklı olarak 1945'de artık Avrupa'nın üstünlüğünün sona erdiği ortadaydı. 1945 yılında Avrupa'da artık SSCB dışında hiçbir büyük güç kalmamıştı. İngiltere, savaş yıkıntıları ile mücadele ederken kamuoyunun büyük oranda savaş karşıtı baskısı altındaydı. Fransa ise savaşta yaşadığı bölünmeyi, savaş sonrası da Komünist Partisinin faaliyetleri ile rakiplerinin mücadelesi olarak tekrar yaşamaktaydı. İtalya'nın durumu Fransa'nın durumuna benzemekteydi. Almanya ise harabeye dönmüş, Fransa, İngiltere, SSCB ve ABD tarafından dörde bölünmüştü. Belçika, Hollanda, İspanya ise Avrupa dışında sömürgeleri olan toprak sahibi zayıf ülkeler olarak gözüküyorlardı. Avrupa'da yalnızca İrlanda, Portekiz, İsveç ve İsviçre gibi tarafsız kalmayı başarmış olan devletler savaşın endişe verici yıkımından kurtulabilmişlerdi.¹²⁰

1.3.1.2.1 Truman Doktrini ve Marshall Planı

Avrupa'nın yıkımı çok kutuplu güç dengesi yerine, ABD ve SSCB'nin güçlü kaldığı iki kutuplu dünyaya evrilmiştir. ABD Başkanı Harry S. Truman, Avrupa'da savaşın sona ermesinden sonra Asya savaşını yürütmek için Sovyetlerin ABD'ye destek verip vermeyeceği konusunda endişeli idi. Bu sebeple Truman'ın yaşadığı kaygı, Sovyetlerle iyi geçinmesine sebep olmuştur. Politik ve ideolojik farklılıklara rağmen Truman, SSCB ile ABD'nin anlaşabileceğini en azından Japonya savaş dışı edilmemişken düşünmemiştir. Fakat Potsdam ve birbirini izleyen dışişleri bakanları toplantılarında, konferanslarda hiçbir sonuç alınamaması ve Stalin'in ABD için temel değer saydığı demokrasiyi görmezden gelerek Polonya, Romanya, Bulgaristan'a müdahalelerde bulunması, Sovyetlerle uyuşmazlık yaşatmıştır. 1946'da ABD Başkanı Truman'ın SSCB'nin İran'daki varlığını sona erdirmesi talebinde bulunması, ABD ve SSCB arasında gerginleşme başlatmıştır.¹²¹

ABD'nin Japonya'yı savaş dışı bırakması sonrasında, ABD kamuoyunda oluşan Amerika'nın tekrar kıtaya döneceği beklentisi, kısa süre içerisinde neticesiz kalmıştır. SSCB'nin Avrupa'da İngiltere'nin zayıf düşmesiyle yayılmacı siyaset

¹²⁰ Roberts, Yirminci Yüzyıl Tarihi, s.391-401.

¹²¹ Henry Kissinger, **Diplomasi**, çev., İbrahim H. Kurt, 10. Baskı, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, Şubat 2011, s. 407-427.

izlemesi, ABD'nin yalnızlık politikasını terk etmesine sebep olmuştur. ABD-SSCB ilişkileri, İran krizi, Yunanistan iç savaşıyla farklı bir boyuta taşınmıştır. Yunanistan meselesi, ABD'nin geleneksel Monroe Doktrin'inden sapmasına neden olmuştur. Amerika'nın dış politikasındaki değişim, Başkan Truman'ın 12 Mart 1947 günü ABD Kongresine gönderdiği mesajla, Yunanistan ve Türkiye'ye askeri yardım yapılması için kendisine yetki verilmesini istemesiyle başlamıştır. Amerikan Kongresi, 22 Mayıs'ta Truman'ın Yunanistan'a 300 milyon, Türkiye'ye 100 milyon dolarlık askeri yardım yapılması teklifini kabul etmiştir. Başkan Truman'ın ismiyle anılan doktrin yalnızca Yunanistan ve Türkiye'yi ilgilendiren bir çağrı olsa da Kongre'de yardım tartışmaları sırasında söylendiği şekliyle, bütün Ortadoğu ve Asya'yı ilgilendiren bir karardır. Kongre'nin açıklaması sonrasında Sovyetler, yardım kararına basın vasıtasıyla büyük bir tepki göstermişlerdir.¹²²

Truman Doktrini, SSCB'ye karşı ABD'nin dünya güç dengesini oluşturmak üzere harekete geçtiğini göstermiş ve ABD öncülüğünde Sovyet karşıtı yeni bir bloğun kurulmasında önemli bir dönüm noktası olmuştur. Bahsedildiği üzere Truman Doktrini, sonuçları itibarıyla Türkiye ve Yunanistan'ı aşmaktaydı. İngiltere'den Ortadoğu'ya kadar siyasi ve ekonomik bir belirsizlik hakimdi. Bu belirsizlik ise Avrupa ve Ortadoğu'da kaotik bir siyasi ve iktisadi kriz meydana getirebilirdi. Gerek bu istikrarsızlığa gerekse Sovyetlerin yayılmasını son vermek gerekiyordu. Ancak ABD yöneticilerine göre bunun sadece ABD yardımı ile sağlamak zordu, bu nedenle Avrupa'nın da işin içerisine dahil edilmesi gerekiyordu.¹²³

ABD, Avrupa'nın yeniden ayağa kalkması, Almanya'nın kıtaya entegre edilmesi, Sovyet yayılmacılığının durdurulması için ekonomik planda birleşmesi fikrini ve bu süreçte Avrupa'yı destekleyeceğini Haziran 1947'de ekonomik bir planı ile açıklamıştır.¹²⁴ Daha sonra ABD Dışişleri Bakanı Marshall'ın ismiyle anılacak Marshall Planı'nın ilk versiyonu Sovyetler Birliği'ni ve Doğu Avrupa devletlerini de kapsamaktaydı. Fakat Stalin'in Marshall Planı'nı SSCB'nin etrafındaki güvenlik duvarını yıkmayı amaçlayan bir girişim olarak görmesi, Doğu Avrupa devletlerine ABD'ye başvurmamaları için baskı yapmasına neden olmuştur. Hatta Çekoslovakya'da Şubat 1948'de gerçekleşen Hükümet darbesi ile Komünistlerin

¹²² Armaoğlu, 20. Yüzyıl Siyasî Tarihi, s. 441-442.

¹²³ Uçarol, Siyasi Tarih, s. 817.

¹²⁴ Yves Lacoste, **Büyük Oyunu Anlamak Jeopolitik: Bugünün Uzun Tarihi**, çe., İsmet Akça, NTV Yayınları, 2. Baskı Mart 2008, s. 98.

yönetimi tamamen ele almasının arkasında, Prag'ın ABD'den yardım isteyeceğini belli ettiği iddia edilmektedir.¹²⁵ Fred Halliday'a göre, Truman Doktrini, ABD'nin anti-komünist güçleri organize etme arzusunu dünya üzerinde dile getirdiği bir girişimdir. Marshall Planı ise ABD'nin etki gücü altındaki 'Kapitalist' Avrupa'yı geçmişteki ekonomik seviyesine getirme amacını gütmektedir.¹²⁶

1.3.1.2.2 Batı'da Birlik: Batı Avrupa Birliği, NATO ve Avrupa Konseyi

ABD'nin önderliğinde Avrupa'yı ekonomik olarak SSCB'ye karşı ayağa kaldırmak üzere uygulamaya geçirilen Marshall Planı, kısa sürede Avrupa'nın siyasi yapısını etkilemiştir. Marshall Planı'ndan yararlanmak üzere batıya başvurmak isteyen Çekoslovakya'da iç karışıklık yaşanarak komünistler iktidarı ele geçirmişlerdir. Çekoslovakya'da yaşanan Prag Darbesi sonrasında bir güvenlik bariyeri oluşturmak üzere bir araya gelen İngiltere, Fransa, Belçika, Hollanda, Lüksemburg gerçekleştirdikleri toplantılar neticesinde 17 Mart 1948'de, Batı Avrupa Birliği'ni ilan ettiler. Bu anlaşmaya göre üye devletlerden birisine bir saldırı olduğu takdirde diğer devletler o devlete yardım edeceklerdi. SSCB ile komşulukları dolayısıyla çok geçmeden İskandinav ülkelerinin de katılımıyla Sovyet tehdit ve yayılmasına karşı askeri olarak ilk birliktelik Avrupa'da ilan edilmiş oluyordu. Avrupa'nın kurduğu askeri ittifak, sonraki süreçte küresel çapta gerçekleşecek olan askeri anlaşmaların ilkinin meydana getirmektedir.

Sovyetlerin gerek Batı Avrupa Birliği gerekse diğer gelişmeler karşısında, Batılı işgal güçlerinin elindeki, Batı Almanya ile Batı Berlin arasındaki ulaşım ve erişimi aylarca engellemesiyle 'Berlin Buhranı' doğmuştur. Batı Berlin'e temel gıda ihtiyaçlarının bile Sovyetlerin engellemesiyle gönderilememesi karşısında, ihtiyaçların havadan temin edilmesi gerekmiştir. Sovyetlerle süren müzakereler neticesinde, Batılıların Almanya'yı yeniden bir araya getirilemeyeceğinin anlaşılması üzerine Batılı ülkeler, işgal topraklarını 5 Aralık 1948'de birleştirerek Federal Alman Cumhuriyeti'ni ve buna mukabil SSCB ise Ekim 1949'da kendi işgal Almanya'sında Demokratik Almanya Cumhuriyeti'ni kurmuştur.¹²⁷

Truman Doktrini, Marshall Planı ile giderilemeyen Sovyet tehdidi, Prag Darbesi ve Berlin Buhranı ile doruk noktasına ulaşmış, tüm dünyayı yeni bir savaşın

¹²⁵ Joseph S. Nye, Jr, David A. Welch, Küresel Çatışmayı ve İşbirliğini Anlamak, s. 190-194.

¹²⁶ Halliday, Yeni Soğuk Savaş, s.10.

¹²⁷ Armaoğlu, 20. Yüzyıl Siyasî Tarihi, s. 445-447.

eşiğine getirmiştir. Batı Avrupa Birliği'nin Avrupa'da, SSCB'ye karşı tam olarak istenilen ciddiyeti gösterememesi üzerine farklı çareler aranmaya başlanmıştır. Avrupa'da Sovyetlere yönelik olarak ABD'nin öncülüğünde daha belirgin bir askeri örgüt kurulması gündem gelmiştir. Avrupa'nın SSCB'yi tek başına dengeleyememesi üzerine, ABD'nin dahil olacağı bir çalışma başlatılmıştır. Senatör Vandenberg Dışişleri Bakanlığına danışarak hazırladığı raporda, ABD'nin hukuki yollardan, karşılıklı yardım ilkesine dayanan, bölgesel ve küresel tedbirlere başvurması, güvenliğini tehlikeye düşürecek silahlı bir saldırı durumunda meşru savunma hakkını kullanması ve barışı koruması öneriliyordu. Karar 11 Haziran 1948 tarihinde, ABD Senatosu tarafından kabul edilmiş bu sayede de Avrupa'da SSCB'ye karşı denge oluşturacak olan ABD'nin dahil olacağı bir ittifakın önü açılmıştır. 4 Nisan 1949 tarihinde ABD öncülüğünde Washington'da bir araya gelen Belçika, Kanada, Danimarka, Fransa, İngiltere, İzlanda, İtalya Lüksemburg, Hollanda, Norveç, Portekiz arasında Kuzey Atlantik Anlaşması (NATO) imzalanarak savunma örgütü kurulmuştur.¹²⁸

NATO, II. Dünya Savaşı sonrası ittifak eden Batılı ülkeler arasında kurulan en geniş işbirliğini gösteren birlikti. Anlaşma askeri ağırlığı olan bir anlaşma olmakla birlikte, aynı zamanda sosyal ve iktisadi ortaklık ve işbirliğini de esas almaktaydı. Anlaşmanın beşinci maddesi oldukça önemli ve dikkat çekicidir, bu maddeye göre; taraflardan birisine yöneltilecek saldırı bütün taraflara yöneltilmiş sayılacaktı. Böylelikle SSCB'nin tehdidine karşı Atlantik'in diğer yakasından ABD'den, Avrupa'ya Sovyet tazyiki karşısında bir cephe kurulmuş oluyordu. NATO ile birlikte Avrupa'da hızla ilerleyen SSCB'ye karşı denge unsuru sağlanmıştır. NATO'nun imzalanması sonrasında bir araya gelen İngiltere, Fransa, İtalya, Belçika, Hollanda, Lüksemburg, Danimarka, İrlanda, İsveç ve Norveç 5 Mayıs 1949'da Londra'da imzaladıkları anlaşma ile Avrupa Konseyi'ni kurdular. 1949 yılında Avrupa Konseyi'ne Türkiye ve Yunanistan katılmasıyla örgüt hızla genişlemiştir. Konsey'in ana amacı üye devletlerarasında ekonomik ve toplumsal işbirliğini sağlamak olarak kaydedilmiştir.¹²⁹

¹²⁸ Oral Sander, **Siyasi Tarih 1918-1994**, 5. Baskı, İmge Kitabevi, 1996, s.237-238

¹²⁹ Uçarol, **Siyasi Tarih**, s. 823-824.

1.3.1.3 Soğuk Savaş'a Dair Farklı Görüşler

II. Dünya Savaşı'nın sonra ermesinden sonra, 1945-1950 yılları arasında siyasi, askeri, ekonomik ve ideolojik sebeplerle ABD ile SSCB; Avrupa, Asya ve Ortadoğu'da karşı karşıya gelmişlerdir. Berlin Buhranı gibi krizler iki devleti savaşın eşiğine getirmişse de dönemin adlandırmasına uygun olarak mücadele, Soğuk Savaş'ın dışına taşmamıştır. 1946'da Churchill'in demir perde konuşması, Truman Doktrini, Marshall Planı ve nihayet NATO'nun kuruluşu, Batı'yı Sovyetlerin gözünde bir tehdit haline getirmiştir. SSCB'nin İran, Türkiye, Yunanistan'da kriz meydana getirmesi, Polonya, Bulgaristan, Romanya, Macaristan, Çekoslovakya'da yönetimlere müdahale etmesi, Kominform'u ve COMECON'u kurması ise Batı için tehdit oluşturmıştır. Revizyonistler ve gelenekçilerin aksine Soğuk Savaş başlatmakla her iki devletin de suçlanmayacağını iddia eden postrevizyonistlere göre Soğuk Savaş, her iki tarafında çabaları neticesinde başlayan bir olgudur ve bir tarafı sorumlu ilan etmek yeterli değildir.

Savaşı kimin ve nasıl başlattığından ziyade seyrinin nasıl gelişme gösterdiği ve Soğuk Savaşın iki tarafının erken dönemde birbirlerini nasıl değerlendirdiği daha önemlidir. İki diplomatın ülkelerine gönderdikleri telgraflarda kullandıkları tanımlamalar, ifadeler SSCB ve ABD'nin rakipleri nezdindeki durumunu gözler önüne sermiştir. Moskova ABD Büyükelçiliği'nde görevli diplomatlardan George Kennan'ın 1946 Şubatında yazdığı 'Long Telegram' aynı zamanda 'X' müstear adıyla bir dergide yayınlanması sebebiyle daha fazla bilinmektedir. Long Telegram, ABD'nin Sovyetlere yönelik bakışını Soğuk Savaş'ın henüz başında vermektedir. Diğer değerlendirme yazısı ise Washington'daki Sovyet Büyükelçisi Nikolai Novikov'un 1946 Eylül'ünde Moskova'ya gönderdiği rapordur. Novikov'un raporu daha az bilinmekle beraber, SSCB'nin Batı özellikle ABD ile ilgili değerlendirmesini, Soğuk Savaşın başında bize vermektedir. Yalçın Küçük, yaşanan savaşın işaret fişeği olan bu iki telgraf dışında bir üçüncü rapordan İngiliz Diplomat Franck Roberts'in Mart 1946'da yazdığı telgraftan bahsetmektedir. İngiltere ve ABD'nin büyük bir oranda SSCB'ye bakış açılarının yakın olması, İngiliz görüşünün bağımsız üçüncü bir görüş gibi değil, Kennan'ın raporunun İngiltere gözüyle değerlendirmesi olarak kabul edilmelidir.¹³⁰

¹³⁰ Yalçın Küçük , "Sosyalizmi Dondurma Savaşı", **İdeolojilerin Dünya Savaşı Soğuk Savaş**, yay.haz., Ferhat Telli, YGS Yayınları, 1998, s. 73.

Novikov, Kennan ve hatta Roberts'in raporları, özü itibariyle Soğuk Savaş'ta Amerika'nın ve SSCB'nin amaçlarına, tehdit algılamalarına yöneliktir. Kennan'ın raporu ABD'nin 1950 yılından Ulusal Güvenlik Konseyi'nin 68 No.lu belgesi (NSC-68)¹³¹'in işlerlik kazanmasına kadar önemini sürdürmüştür ve erken Soğuk Savaş döneminde ABD'nin bakışını bize sunmaktadır.¹³²

George Kennan'ın raporu 22 Şubat 1946'da Washington'a gönderilmiştir. Kennan'ın raporu beş temel sorun üzerine; Savaş sonrası Sovyet bakışının temel özellikleri, Sovyet bakışının arka planı, Sovyet bakışının resmi düzeyde politik uygulamalara yansımaları, Sovyet bakışının gayri resmi yansımaları ve ABD politikasının bakış açısından çıkarımlar olarak kurgulanmıştır. SSCB'yi ve politikalarını yakından değerlendiren Kennan'ın raporunda vurguladığı en dikkat çekici konu Sovyet amaçlarına karşı koyan Türkiye ve İran gibi hükümetlerin ortadan kaldırılması için SSCB'nin bu ülkelere baskı yapıp sızacağıdır.¹³³

George Kennan'ın raporu, II. Dünya Savaşı sonrası ABD'nin henüz kıtasına dönmediği, fakat SSCB tehdidine karşı Avrupalı müttefiklerinin yanında resmi olarak henüz yer almadığı bir dönemde, ABD'nin SSCB'ye yönelik temel bakışını oluşturmuştur. Rapor, 1950 yılına kadar, ABD-Sovyet ilişkilerinde ABD'nin Sovyetlere yaklaşımını biçimlendiren temel parametre olmuştur. Kennan'ın raporuna karşı, Sovyetlerin ABD'ye bakışını ise SSCB'nin Washington Büyükelçisi Nikolai Novikov'un 1946 Eylül ayında yazdığı rapor oluşturmaktadır. Yedi ana başlıktan oluşan rapor, Kennan'a atıfla Sovyetlerin 'Long Telegram'ı kabul edilmektedir. Novikov'un raporu, ABD'yi ideolojik, ekonomik ve siyasi olarak analiz etmektedir. Bu

¹³¹Ulusal güvenlikle ilgili rapor, 11 kısımdan oluşmakta ve ABD'nin amaçları, SSCB'nin görüşlerinin arka planı, çatışma riskleri, atom, SSCB'nin amaçları gibi alt başlıklardan oluşmakta ve bunlarla ilgili tartışmaları içermektedir. A Report to the National Security Council - NSC 68, April 12, 1950. President's Secretary's File, Truman Papers, çevrimiçi, https://www.trumanlibrary.org/whistlestop/study_collections/coldwar/documents/pdf/10-1.pdf, www.trumanlibrary.org, Erişim tarihi 29 Ocak 2015.

¹³² Joseph S. Nye, Jr, David A. Welch, Küresel Çatışmayı ve İşbirliğini Anlamak, s. 190-194.

¹³³Telegram, George Kennan to James Byrnes ["Long Telegram"], February 22, 1946. Elsey Papers, Harry S. Truman Administration File. Foreign Relations – Russia (1946 – report "American Relations with the Soviet Union"), çevrimiçi, https://www.trumanlibrary.org/whistlestop/study_collections/coldwar/index.php, www.trumanlibrary.org, erişim tarihi, 29 Ocak 2015.

doğrultuda rapor, ABD'nin bölgesel ve uluslararası politika ve girişimlerini SSCB penceresinden değerlendirmektedir.¹³⁴

Kennan raporunda SSCB'nin ideolojik boyutunu incelemekte ve bu doğrultuda düşman kalıbı içerisine SSCB'yi yerleştirirken, Novikov'un raporu daha ziyade SSCB'nin üzerine gelindiğinden ve kısmen ABD'nin pratik faaliyetlerinden bahsetmektedir. Kennan'da SSCB'nin gizli faaliyetleri bile ifade edilirken; Novikov'un raporu daha az detay barındırmaktadır. Her iki raporda birbirleri üzerlerinden yeni dönem tanımlaması yapmaktadırlar. Raporlar birbirlerini ötekileştirerek, satır aralarında bloklaşmanın başladığını ifade etmişlerdir. Kennan ve nispeten Novikov'la başlayan teorik çatışma süreci, ABD ve SSCB hükümetlerinin II. Dünya Savaşı sonrasında ortaya çıkan eşitiz bir güç dengesi sağlayan küresel kuvvet dağılımını farklı yorumlamalarıyla sürmüştür. Raporlar ise tüm bu süreçte Soğuk Savaş'ta ABD ve Sovyet amaçlarını ortaya koyan parametreleri sağlamış, ötekileştirmenin aracı olmuşlardır.¹³⁵

1.3.2 1938-1950 Yılları Arasında Türkiye'de Meydana Gelen Gelişmeler

1.3.2.1 İnönü Devri

10 Kasım 1938 yılından Mustafa Kemal Atatürk'ün ölümüyle birlikte kısa süren yeni cumhurbaşkanının kim olacağı sorunu, 11 Kasım'da İsmet İnönü'nün cumhurbaşkanı olmasıyla birlikte çözülmüştür. 26 Aralık tarihinde toplanan Cumhuriyet Halk Partisi (CHP) Olağan Üstü Kurultay'ında CHP'nin değişmez genel başkanı ve dönemin şartlarının getirdiği şef sistemlerine uygun olarak Atatürk, 'Ebedi Şef' ilan edilirken onun varisi olarak yerine geçen İnönü'ye de 'Milli Şef' ünvanı verilmiştir.¹³⁶

1938 yılı, Türkiye'de açısından olduğu kadar dünya açısından da oldukça önemlidir, Avrupa'da hızla yükselen savaş çılgılığı, tehlikenin yakın olduğunu gösteriyordu. Bu şartlar altında İsmet İnönü'ye yönelik ordu içerisinde çok büyük bir

¹³⁴Telegram from Nikolai Novikov, Soviet Ambassador to the US, to the Soviet Leadership," September 27, 1946, History and Public Policy Program Digital Archive, çevrimiçi, <http://digitalarchive.wilsoncenter.org/document/110808.pdf?v=eb42597fe9e7d84fdaebd7e590c9f57d>, erişim tarihi, 13.01.2017.

¹³⁵ Hobsbawm, Kısa 20.Yüzyıl 1914, s.264.

¹³⁶ Cemil Koçak, "Siyasal Tarih (1923-1950)", **Türkiye Tarihi 4 Çağdaş Türkiye Tarihi 190-1980**, Cem Yayınevi, s. 122-124. (85-154 arası)

teveccühün bulunması, kendisini İnönü'nün cumhurbaşkanı seçilmesi esnasında göstermişti.¹³⁷ II. Dünya Savaşı'na gidilen yolda hızla hükümet ve partide temerküz eden İnönü, Cumhurbaşkanı seçildiği 1938'den cumhurbaşkanlığı görevinin sona erdiği 1950 yılına kadar, ülkeyi Şevket Süreyya Aydemir'in ifadesiyle cumhuriyet tarihinin 'İkinci Adam'ı olarak yönetmiştir.¹³⁸

Yeni bir otoriter lider olan İnönü'nün geçiş devrinde iki eğilim bulunuyordu. Bunlardan ilki uzlaşmayı temel alan eğilimdi. İnönü, Cumhurbaşkanı seçilişinden hemen sonra otorite ve prestijini artırırken bir taraftan da Atatürk ile olan anlaşmazlıkları sonucu siyasal hayattan çekilen Kazım Karabekir, Hüseyin Cahit Yalçın, Refet Bele, Ali Fuat Cebesoy gibi isimlerin geri dönüşlerini sağlamıştır. Cemil Koçak bu girişimi, İnönü'ye söz konusu isimler tarafından yönelecek muhalefetin önüne geçmek olarak değerlendirmektedir. İkinci eğilim ise birincisinin aksine İnönü'nün iktidardan uzaklaştırıldığı dönemdeki hükümetle hesaplaşmaya yöneliktir. Her iki eğilimde aslın tek bir amaca hizmet ediyordu, otoritenin mutlak suretle temin edilmesine.¹³⁹

Bu anlamda 1938-1950 dönemi Cumhuriyetin ikinci dönemi 'İnönü Devri' olarak adlandırılmakta ve Atatürk döneminden dönemsel şartlar nedeniyle biraz daha farklılaşmaktadır. İnönü Devri, bu çerçevede iki temel döneme ayrılabilir. Bu dönemlerden ilki, II. Dünya Savaşı ile başlayan savaş şartlarından doğan siyasal ve ekonomik gelişmelerin yaşandığı, İnönü'nün mutlak olarak hakimiyet sağlamaya çalıştığı dönemdir. İkinci dönem ise savaşın sona ermesi sonrasında yaşanan görece serbest dönemdir. Bu dönem, savaşın sona ermesi sonrasında koşulların hafiflemesiyle, başlayan muhalif hareketlerin çok partili yaşama geçişi başlattığı, mutlak otoritenin zaafa uğradığı bir dönemdir. Gelişmeleri itibarıyla birbirlerinden ayrılarak tasnif edilen her iki dönem de uygulamaları itibarıyla süreklilik göstermiştir.

1.3.2.2 Cumhuriyet Halk Partisi Hükümetleri

İsmet İnönü'nün 11 Kasım 1938'de Cumhurbaşkanı seçilmesiyle birlikte; Celal Bayar, İnönü'ye hükümetin istifasını sunmuştur; fakat İnönü Bayar'a yeniden başvekillik görevi vererek kendisinden yeni hükümeti kurmasını istemiştir. Bu

¹³⁷Y. Faruk Mangırcı, **Çankaya Savaşları**, 1.Baskı, Tekışık Matbaacılık, Aralık 1999, s.44.

¹³⁸ Aydemir'e göre Milli Şef, ancak şeflik sisteminin iradesi olabilirdi. Şeflik sistemi, ise çoğunluğun iradesini azlığın iradesine bağlayan tek adam idaresi, tek parti sistemiydi.Bknz., Şevket Süreyya Aydemir, **İkinci Adam II. Cilt 1938-1950**, İstanbul, Remzi Kitabevi, 1967, 51.

¹³⁹ Cemil Koçak, "Siyasal Tarih", s. 124-125.

gelişmeler üzerine Celal Bayar'ın yeni hükümeti, aynı gün 11 Kasım'da açıklanmıştır. Bayar'ın kurduğu yeni kabine, bir öncekine göre biraz daha dikkat çekiciydi. İsmet İnönü'ye muhalefetiyle bilinen, Şükrü Kaya, Tevfik Rüştü Aras, yeni kabinede kendilerine yer bulamamışlar onların yerine, İnönü'ye yakın iki isim Refik Saydam ve Şükrü Saraçoğlu kabineye girmiştir.¹⁴⁰

Refik Saydam'ın daha önceki Bayar Hükümeti'nde görev kabul etmemesine rağmen yeni kabinede görev alması Hikmet Bila'ya göre oldukça düşündürücüdür ve İnönü'nün Hükümeti kendisinin oluşturduğunun kanıtıdır.¹⁴¹ İnönü'nün müdahalesi ve Bayar'ın bunu kabul etmeyeceği gerçeği çok geçmeden kendisini göstermiş, iç politikada kısa sürede yaşanan iç politik gelişmeler Bayar Hükümeti'nin yıpranmasına neden olmuştur. İnönü'nün başkanlık ettiği Parti Divan toplantısında alınan, TBMM seçimlerini yenileme kararı üzerine Bayar Hükümeti 25 Ocak 1939'da istifa etmiştir.¹⁴² Yenilenen seçimler dolayısıyla Refik Saydam tarafından 3 Nisan 1939 yılında yeni hükümet kurulmuştur. Refik Saydam'ın beklenmedik ölümü üzerine 9 Temmuz 1942 yılında, Cumhurbaşkanı İsmet İnönü, İzmir Milletvekili Şükrü Saraçoğlu'nun Başvekâlete tayin edildiğini bildirmiştir.¹⁴³ 9 Temmuz 1942'den 9 Mart 1943'e kadar, I. Saraçoğlu Hükümeti, 9 Mart 1943'ten 7 Ağustos 1946'ya kadar II. Saraçoğlu Hükümeti görev almıştır.¹⁴⁴

Refik Saydam'ın ekonomik düzenleme amacına yönelik aldığı; Milli Koruma Kanunu, Toprak Mahsulleri Vergisi gerçek amacına ulaşmamış, savaş şartları içerisinde Türkiye'de iç kamuoyunun tepkisini çekmişti. Saraçoğlu'nun kabineyi kurmasından sonra ilk icraatı Saydam dönemindeki ekonomik uygulamaları gevşetmek olmuştur. Her ne kadar bu dönemde bir değişim başlatılmak istenmişse de genel politika içerisinde, Saraçoğlu Hükümetleri CHP'nin geleneksel yapısını muhafaza etmiştir.¹⁴⁵ Zor bir dönemin hükümet başkanı olan Saraçoğlu, II. Dünya Savaşı'nın getirdiği mali, siyasi ve güvenlik sorunlarıyla boğuşurken bir diğer taraftan da ekonomik sıkıntılar karşısında artan memnuniyetsizlikle karşı karşıyaydı.

¹⁴⁰Cemil Koçak, **Türkiye'de Millî Şef Dönemi, (1938-1945)**, Cilt 1,1. Baskı, İstanbul, İletişim Yayınları, 1996, s. 144 – 147.

¹⁴¹ Hikmet Bilâ, **CHP 1919-1999**, Doğan Kitap, Temmuz 1999, s. 86.

¹⁴² Koçak, **Türkiye'de Millî Şef Dönemi**, s. 224.

¹⁴³ Kazım Öztürk, **Türkiye Cumhuriyeti Hükümetleri ve Programları**, İstanbul, Ak Yayınları, 1968, s. 235-243.

¹⁴⁴**Türk Dış Politikası, Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar**, ed., Baskın Oran, Cilt I, 6. Baskı İstanbul, İletişim Yayınlar, 2002, s. 387.

¹⁴⁵ Bilâ, **CHP 1919-1999**, Doğan, s. 100-101.

1944 yılında basında, ekonomik ve sosyal sıkıntılar artık saklanamayacak boyutlara gelmişti. Basının muhalif tavrıyla birlikte, aynı yıl hükümete yönelik yapılan güven oylamasında 251'e karşı 57 gibi o zamana kadar görülmemiş bir sayıda red oyu verilmesi, ekonomi sonrasında siyasal memnuniyetsizliği de göstermiştir.¹⁴⁶

İnönü Devri'nde CHP karşı yükselen 'bıkkınlığın' giderilmesi için 'Müstakil Grup' uygulaması genişletilmişse de istenen netice alınamamıştır. 1931'den beri uygulanmakta olan 'müstakil mebusluk' uygulaması, Meclis'te eleştiri ortamının geliştirmek, Tek Parti iktidarının dengelenmesine yöneliktir. Fakat kontrollü muhalefete rağmen muhalefetin eksikliği giderilememiştir. Bağımsız Milletvekilleri ile Tek Parti iktidarının dengelenmemesi üzerine muhalefetin eksikliği yoğun olarak hissedilmiştir. II. Dünya Savaşı sonrasında meydana gelen gelişmelerle birlikte muhalefet eksikliği, Milli Kalkınma Parti'sinin ve Demokrat Parti'nin (DP) kurulmasıyla, çok partili yaşama geçilmesini sağlamıştır.¹⁴⁷

Çok partili dönemle birlikte yapılan 21 Temmuz 1946 tartışmalı seçimlerinde "açık oy gizli sayım" ilkesinin uygulanması neticesinde Cumhuriyet Halk Partisi 396, Demokrat Parti 62, Bağımsızlar ise 7 milletvekilliği elde etmişlerdir.¹⁴⁸ Seçimlerin tartışmalı olduğu iddiaları karşısında daha fazla dayanamayan Şükrü Saraçoğlu çekilmiş yerine, Recep Peker kabinesi gelmiştir. 7 Ağustos'ta görevi devralan Recep Peker, 10 Eylül 1947'e kadar görevini sürdürmüştür. Peker karşı karşıya kaldığı siyasi ve ekonomik sorunlar dışında bir de parti içi muhalefeti ile karşılaşmış, bu karşılaşma Peker'in görevden istifasına kadar sürmüştür. Peker Hükümeti'nin ilk ciddi kararı, 7 Eylül kararlarını almasıdır. 7 Eylül kararıyla, Türk parasının değeri yabancı paralar karşısındaki düşürülmüş, ithal mallarda kota uygulamasına son verilmiştir. 7 Eylül kararları, II. Dünya Savaşı sonrasında, batıyla daha çok bütünleşmek istendiğinin ilk somut göstergesi olmuştur. Peker dönemindeki bir diğer önemli gelişme ise İsmet İnönü'nün 12 Temmuz Beyannamesidir. Recep Peker'in Saraçoğlu'ndan 1946 seçimleri ile devraldığı 'seçim yolsuzlukları' suçlamaları, DP Genel Başkanı Celal Bayar ile Recep Peker arasında siyasi atmosferi tedirgin edici boyuta vardırmıştır. Siyasi gerginlik sürecinin dış tehlikenin yaşandığı bir evrede, Türkiye'yi sıkıntıya düşüreceğini hisseden İnönü, Recep Peker ve Celal Bayar'la görüşükten sonra, 12 Temmuz'da uzlaşma tavsiye eden bildiri yayınlayarak

¹⁴⁶ Koçak, "Siyasal Tarih", s. 133.

¹⁴⁷ Hakkı Uyar, **Tek Parti Dönemi ve Cumhuriyet Halk Partisi**, Boyut Kitapları, Kasım 1998, s. 86.

¹⁴⁸ Bilâ, CHP 1919-1999, s. 86.

gerginleşen atmosferin hem iktidar hem de muhalefet açısından yumuşamasını sağlamıştır. 12 Temmuz Beyannamesi, İnönü Devri içerisinde oldukça önemli bir role sahiptir. İnönü, 12 Temmuz Beyannamesi ile hükümetle muhalefetin üzerine çıkarak partiler üstünde konumlandırılmıştır. Çok Partili dönem itibariyle artık İnönü, DP'nin gözünde de hükümetten ayrı değerlendirilmiş, hatta devlet başkanlığı ile parti başkanlığının ayrılması için 12 Temmuz Beyannamesi DP'nin bir aracı haline gelmiştir.¹⁴⁹

Recep Peker'e karşı DP'nin muhalefeti kadar tesir eden bir başka unsur ise Parti içerisinde 35'ler olarak bilinen Parti içi muhalefettir. CHP'nin içerisinde Peker'e karşı eleştirel tavır takınan 'ılımlı kanat' sürekli bir biçimde hükümeti tenkit etmekteydi. DP'nin 12 Temmuz sonrası Peker'in tutumunda bir farklılık görmemesi üzerine hem parti içi muhalefet hem de DP'nin eleştirileri Peker'e yönelmişti. Peker, yaşanan gelişmeler karşısında, parti içindeki durumunu kuvvetlendirmek için 26 Ağustos 1947 tarihinde yaptığı güven oylamasında, ılımlı kanadın başını çektiği gruptan 35 red oyu almıştır. Daha sonra bu sebeple 35'ler adıyla anılacak olan ılımlı kanadın 26 Ağustos'ta red oyuyla başlayan parti içindeki karşı harekete, daha fazla dayanamayan Recep Peker 9 Eylül'de görevinden istifa etmiştir.¹⁵⁰

35'lerin önde gelenlerinden olan Nihat Erim, 35'ler Hareketi'ni, fikri bir sembol olarak tanımlamaktadır. Erim, 35'ler Hareketinin muhalif çizgisini diğer lider Tahsin Banguoğlu ile birlikte, II. Hasan Saka Kabinesinde yer alana kadar aktif olarak sürdürdüğünü ifade etmiştir. 10 Eylül 1947'de kurulan I. Saka Hükümeti döneminde de varlığını sürdüren 35'ler, Erim'in kabineye girmesiyle birlikte etkisini yitirmiştir.¹⁵¹ Recep Peker'in hükümet başkanlığından istifa etmesi, parti içi muhalefette İnönü'nün ılımlı kanattan yana ağırlığını koymasıyla ilgilidir. Peker sonrasında Hasan Saka önderliğinde kurulan hükümetler, 16 Ocak 1949 yılına kadar göreve kalmıştır. Hasan Saka'nın 10 Haziran 1948'de kurduğu yeni kabinede Nihat Erim gibi isimlere yer vermesi parti içi muhalefetin kazanılmasına yönelikti. II. Saka Hükümeti ile kısmen susturulmuş olduğu söylenebilecek parti içi muhalefetten sonra sıra DP'nin hızla kazandığı başarılar karşısında tutunmaya gelmişti. Hikmet Bila'ya göre Hasan Saka ve sonrasında Başbakanlık görevini sürdüren Şemsettin Günaltay,

¹⁴⁹ Bilâ, CHP 1919-1999, s. 118-122.

¹⁵⁰ Koçak, "Siyasal Tarih", s. 147-148.

¹⁵¹ Nihat Erim, **Günlükler 1925-1979**, yay.haz., Ahmet Demirel, I. Cilt, İstanbul, Yapı Kredi Yayınları, 2005, s.307.

(16 Ocak 1949 - 22 Mayıs 1950) Hükümeti, muhalefetin kazandığı başarılar karşısındaki korku ve panik havasının bir neticesiydi. Selefinin aksine daha ılımlı bilinen Günaltay aynı zamanda medrese mezunu idi ve dindarlığı ile bilinmekteydi. Günaltay'ın ılımlı ve dindar yapısı, DP'nin yükselen başarılarına karşı bir hamle idi. Fakat tüm bunlara rağmen halk nezdinde olumlu bir intiba bırakamayan Günaltay Hükümeti, yükselen muhalefet karşısında başarısız olmuş, 'Tek Parti' iktidarının verdiği yıpranmışlığın etkisiyle 14 Mayıs 1950 seçimlerini kaybederek CHP'nin 'Tek Parti' iktidarının son başbakanı olmuştur.¹⁵² DP'nin kazandığı bu zafer, 27 yıllık yorgun bir iktidara karşı içten içe kaynayan tepkiydi ve 1950 Mayıs'ında ortaya çıkarak çeyrek yüzyıllık 'kabuğunu' çatlatmıştı.¹⁵³

1.3.2.3 Çok Partili Yaşama Geçiş

İnönü Devri'nin iç politik gelişmeleri içerisindeki en önemli unsur, Türkiye'nin yeniden demokrasinin gereği olan çok partili rejime geçişidir. İnönü Devri'nde yaşanan bu yenileşmeyi, önceki girişimlerden ayıran en önemli kriter, Türkiye'de çok partili yaşamın artık kurumsallaşarak sürekli hale gelmesi, Türkiye demokrasi tarihinde 'Çok Partili Yaşam'ı başlatmış olmasıdır. Atatürk döneminde gerçekleşen çok partili girişimler istisna tutulursa, Türkiye'nin demokrasi tarihinin tek bir partiden ve görüşten meydana geldiği söylenebilir. Erken dönem cumhuriyet tarihinde, ilk çok partili demokrasi girişimi olan Terakkiperver Cumhuriyet Partisi, 17 Kasım 1924 tarihinde Hüseyin Rauf Bey'in önderliğinde Halk Fırkası'ndan ayrılan 32 kişi tarafından kurulmuştur. Erik Jan Zürcher'e göre yeni partinin isminde 'cumhuriyet' ibaresini kullanacağını duyulması Halk Fırkası'nın ismini Cumhuriyet Halk Fırkası (CHF) olarak değiştirmesine neden olmuştur. Terakkiperver Cumhuriyet Partisi, yayınladığı parti programına göre, CHF gibi laik ve milliyetçi bir hüviyete sahipti. Onu CHF'den ayıran fark ise güçler ayrımını, tependen inme olmayan bir gelişmeyi, adem-i merkezîyetçiliği ve liberal ekonomiyi savunmasıydı.¹⁵⁴ Terakkiperver Cumhuriyet Partisi'nin (TCF) Meclis'te Mustafa Kemal'e karşı, muhalif cephe olması, kısa bir süre içerisinde Mustafa Kemal'i rahatsız etmiştir. İsmindeki 'terakki' ifadesinden partinin İttihat ve Terakki Partisi'nin devamı olduğundan, kurucularının irticacı olduğuna kadar çeşitli iddialar ortaya atılmıştı. İçerisinde olunan süreçte,

¹⁵² Bilâ, CHP 1919-1999, s. 118-122.

¹⁵³ Hüseyin Yürük, **Türkiye'nin Demokrasi Tarihi (1908-1950)**, 1.Cilt, Alternatif Yayınları Ekim 2009, s.371.

¹⁵⁴ Erik Jan Zürcher, **Modernleşen Türkiye'nin Tarihi**, çev., Yasemin Saner, 28. Baskı, İstanbul, İletişim Yayınları, 2013, s. 250.

TCF'nin uzun ömürlü olmayacağına kesinlik kazandırmıştı. Muhalefetin TCF etrafında partileşmesinden üç ay sonra başlayan 'Şeyh Said İsyanı' ile TCF arasında münasebet bulunduğu gerekçesiyle, 4 Haziran 1925 tarihinde parti fesh edilmiştir.¹⁵⁵

1925 sonrasında muhalefetin yer almadığı tek partili siyasal sistemin getirdiği huzursuzluk ve bunalım havası, 1930 yılının başından itibaren yolsuzluk dedikodularına, rüşvet ithamlarına ve dış ülkelerde bile yankılanan dikta söylentilerine yol açmıştır. Mustafa Kemal tüm bu söylentilere son vermek ve siyasal sistemi hareketlendirmek adına o günlerde Paris'teki Büyükelçilik görevinden izinle yurda dönmüş bulunan Fethi Okyar'a, Mahmut Goloğlu'nun ifadesiyle 'güdümlü muhalefet' için 12 Ağustos 1930'da Serbest Cumhuriyet Fırkasını (SCF) kurdurtmuştur.¹⁵⁶ Mustafa Kemal'in kız kardeşi Makbule Hanımın partiye katılması, Atatürk'ün partiye verdiği desteğin kanıtıydı. Yeni parti toplumda büyük bir heyecan dalgası meydana getirmişti. Fethi Bey'in İzmir ziyareti sırasında yaşanan kargaşa ile birlikte Mustafa Kemal, bağımsız tavır takındığı siyasi atmosfere son vererek CHF'nin tarafına geçmiştir. Bu gelişme, Mustafa Kemal'in SCF'nin ve onun misyonuna artık önem vermediğinin bir işareti olarak algılanmıştır. Mustafa Kemal'in ilk tarafgir tutumu sonrasında gerçekleşen Belediye Seçimleri akabinde Meclis'te yaşanan şiddetli SCF-CHF tartışması sonrası, Mustafa Kemal açıkça taraf belirterek, Fethi Okyar'a tarafsız kalamayacağını bildirmiştir. Bu gelişmeler üzerine Okyar, Atatürk'ün şahsına karşı mücadele etmek istemediğinden dolayı, 16 Kasım 1930'da partiye son vererek bir devri, ikinci çok partili yaşam geçiş dönemini kapatmıştır.¹⁵⁷

Serbest Cumhuriyet Fırkası'nın kapanması sonrasında tek parti iktidarı, çok partili yaşama geçilmesine kadar, aralıksız olarak sürmüştür. CHP'yi Meclis içerisinde dengelemek için bağımsız milletvekilliği uygulaması kullanılmış olsa da bu uygulama tek parti iktidarını dizginleyememiştir. Mustafa Kemal'in ölümüne kadar herhangi bir girişim olmamış, İnönü Devri'nin başlamasıyla birlikte ise tek partili uygulama sürdürülmüştür. II. Dünya Savaşı nedeniyle, Türkiye adeta her şeyin dondurulduğu bir devreye girmiştir. Savaş şartları, iktidarın kontrolünün arttığı bir

¹⁵⁵ Yürük, Türkiye'nin Demokrasi Tarihi, s. 196-215.

¹⁵⁶ Mahmut Goloğlu, **Türkiye Cumhuriyeti Tarihi – I Devrimler ve Tepkileri**, Türkiye İşbankası Kültür Yayınları Mayıs 2007, s.299-307.

¹⁵⁷ Zürcher, Modernleşen Türkiye'nin Tarihi, s. 250.

devreydi. Özellikle bu dönemde siyasal gelişmelere yol verilmesi mümkün olmamış, İnönü Devri'nin ilk dönemi olan 1938-1945 döneminde tüm bu sebeplerle demokratik bir girişim meydana gelmemiştir. Savaşın sona erdiği 1945 yılı sonrasında ise Türkiye'nin Birleşmiş Milletlere girmesiyle birlikte demokratikleşme yolunda önemli adımların da atılmasının gerekliliği ortaya çıkmıştır. BM'nin demokrasi temelli bir örgüt olması, Türkiye'nin uluslararası bağitlara dahil olması için demokratik girişimi zorunlu kılmıştır. Gerek savaş şartlarının getirdiği Tek Parti iktidarına bakış, gerekse uluslararası gelişmeler Türkiye'nin çok partili yaşama geçişini sağlamıştır. İnönü'nün 19 Mayıs 1945'teki söylevinde çok partili yaşama geçileceği müjdesini vermiştir. Dış dinamiklerin adeta kaçınılmaz kıldığı, iç dinamiklerin ise öne çıkarması neticesinde, 1945 yılında Milli Kalkınma Partisi kurularak Türkiye'de çok partili hayata geçişin üçüncü evresi başlamıştır.¹⁵⁸

CHP Genel Sekreterliği tarafından, 'İmparatorluk ve Cumhuriyet Devrinde siyasî partiler ve karakterleri' hakkında hazırlattırılan etüt, II. Dünya Savaşı sonrasında kurulan partilerin mahiyetlerini gözler önüne sermektedir. Ankara Milletvekili Naki Cevat Akkerman tarafından hazırlatılan etütte çok partili yaşamda kurulan partiler aşağıdaki gibi tasnif edilmiştir;¹⁵⁹

- 1) Millî Kalkınma Partisi: Liberal Muhafazakâr
- 2) Türkiye Sosyalist Demokrat Partisi: Sosyalist kolektivist
- 3) Türkiye İşçi ve Çiftçi Partisi: Sosyalist (karakterinde tezatlar var)
- 4) Sosyal Adalet Partisi: Mutedil Sosyalist
- 5) Ergenekon ve İşçi Partisi: Hem Sağcı hem Sosyalist "tezatlar var"
- 6) Liberal Demokrat Parti: Liberal
- 7) Demokrat Parti: Sosyal Liberal
- 8) Türk Sosyalist Partisi: Komünist (kapanmıştır)
- 9) Türk Sosyalist İşçi Partisi: Sosyalist
- 10) Türk Sosyalist emekçi ve köylü Partisi: Komünist (kapatılmıştır)
- 11) Yalnız Vatan İçin Partisi: Mutedil Devletçi veya Sosyal Demokrat.
- 12) Arıtma, Koruma Partisi: Reaksiyoner (dağılmıştır)
- 13) Türk Muhafazakâr Partisi: Liberal Muhafazakâr

¹⁵⁸Cemil Koçak, **Türkiye'de İki Partili Siyasî Sistemin Kuruluş Yılları (1945-1950) İkinci Parti**, Cilt 1, İstanbul, İletişim Yayınları, 2010, s. 674-675.

¹⁵⁹CHP Genel Sekreteri Konya Milletvekili T. Fikret Sılay'dan CHP İl İdare Kurulu Başkanlığına Gönderilen yazı, 10.11.1948, **BCA**, Fon No: 490 1 0 0 Yer Numarası: Kutu No: 574 Dosya Gömleği No: 2283 Sıra No: 3 Dosya Numarası: 2. Büro

- 14) İslâm Koruma Partisi: Reaksiyoner (kapatılmıştır)
- 15) Çiftçi, köylü Partisi: Sosyalist
- 16) Yurt Görev Partisi: Mahiyeti belli değil ıslahatçı görünmüştür, kapanmıştır.
- 17) İdealist Partisi: Sağcı, Muhafazakâr
- 18) Serbest Demokrat Partisi: Liberal, muhafazakâr

Sürekli Çok Partili yaşma geçişle birlikte kurulduktan kısa bir süre sonra kapanan ve yahut ta kapatılan partilerin birçoğu geniş katmanlı bir işleve sahip olamamışlardır. Ankara’da 7 Ocak 1946 yılında Celâl Bayar, Fuat Köprülü, Refik Koraltan ve Adnan Menderes tarafından kurulan Demokrat Parti (DP), CHP’nin içinden çıkan ve İnönü Devri’nin 1945-1950 döneminde en etkin siyasal partisi olmuştur. DP’nin özellikle 1950 seçimlerini, büyük bir oranda kazanması ise bu durumun en açık göstergesidir.¹⁶⁰ Akkerman, etüdünde İktisadi ve siyasi doktrin ve ideoloji bakımından DP’nin CHP’nin benzeri olduğu ancak teferruatta farkların olduğunu söylemektedir. CHP’nin DP’ye bakışını ise CHP İstanbul Vilayeti 1949 Yılı Kongresi’nde İl İdare Kurulunun 1948 ve 1949 yılları çalışma raporunda şu şekilde görmekteyiz:

“...Bugünkü siyasi faaliyet ve mücadele daha ziyade Partimizle Demokrat Parti ve Millet Partisinde tekâsûf etmiş bulunmaktadır. Bu iki partinin, bilhassa Demokrat Partinin program itibarile bizden pek de belli başlı ayrılık tarafları yoktur. Buna rağmen, siyasî alandaki mücadele tarzları maalesef hoş görülecek bir manzara arz etmemektedir. Bunların faaliyet ve mücadelelerini fikir sahasında yapmamaları bizim için üzücü olduğu kadar tarihin de kendileri hakkında iyi not vermiyeceği aleyhte vakalar olarak kalacaktır.”¹⁶¹

DP’nin CHP’nin isteği ile kurulduğu, gerek döneminde gerekse döneminde sonra oldukça tartışılmıştır. Cemil Koçak’a göre 3 Aralık 1945’te istifa eden Celal Bayar, 4 Aralık tarihinde İsmet İnönü ile görüşerek kurulacak siyasi parti konusunda görüş birliğine varmışlardır.¹⁶² 4’lü tahrir sonucu partiden istifa eden isimlerle ve Celal Bayar’la kontrolün daha kolay olacağını düşünen İsmet İnönü, CHP’den kopan bir grubun parti kurmasını daha uygun bulmuştu.¹⁶³ Bir anlamda, kaderi Serbest

¹⁶⁰Yılmaz Gülcan, **Cumhuriyet Halk Partisi (1923-1946)**, Alfa Yayınları, Mart 2001, s.245.

¹⁶¹CHP İstanbul Vilayeti 1949 Yılı Kongresi, İl İdare Kurulunun 1948 ve 1949 yılları çalışma raporu, 30.12.1949,BCA, Fon Kodu: 490 1 0 0 Kutu No: 200 Dosya Gömleği No: 793 Sıra No: 1 Dosya Numarası: 1. Büro

¹⁶² Koçak, “Siyasal Tarih”, s. 147-148.

¹⁶³ Yürük, Türkiye’nin Demokrasi Tarihi, s. 347.

Cumhuriyet Fırkası'na benzetilen Demokrat Parti'nin kuruluş süreci de SCF'nin kuruluş sürecine benzemektedir. Atatürk-Okyar ilişkisi, İnönü-Bayar ilişkisine benzemektedir ve her iki partide cumhurbaşkanı tarafından muhalefet oluşturmak maksadıyla kurdurulmuştur. İnönü'nün parti içi kontrolü sağlamak için kurduğu Müstakil Grubu, II. Dünya Savaşı sonrası şartların getirdiği netice itibarıyla partileştirmişti.¹⁶⁴

Çok partili yaşama geçiş, İnönü'nün dış ve iç gelişmelerin neticesi olarak verdiği bir karardır ve bu kararın alınması demokratikleşmeye uygun olarak tabandan gelen bir hareket olarak gelişmemiştir. Yaşanılan güvenlik endişesinin giderilmesi için dahil olunmak istenen devletler arası yapının bir zorunluluğuydu. Her ne kadar bu zorunluluk dış tesirlerin ve iç gelişmelerin bir neticesiyse de en nihayetinde İnönü'nün verdiği bir karar olduğu hatırlanmalıdır. Zira 1946 seçimleri sonrasında Nihat Erim'in İsmet İnönü ile yaptığı bir sohbet esnasında Erim'in seçim sonucunda yapılan 'neşriyat Türkiye'yi anarşiye götürürse' sözü üzerine İnönü; *"Ben ihtilalci ve kuva-yı milliyeci İsmet'im. Bu devleti yoktan bu hale getirdik. Üç-beş çapulcuya maskara ettirmeyeceğiz. Yaptığımız bir tecrübedir. Muvaffak olursa ne ala. Olmazsa vazgeçer birkaç sene daha eski usulde gideriz. Sonra yeniden tecrübe ederiz"*¹⁶⁵ diyerek çok partili yaşama geçişin tabandan gelen bir hareket olmadığını ifade etmiştir. Bu dönemi öncekilerden ayıran farklılık ise demokrasinin beklenen yapıya uygun gelişme göstermesi olmuştur.

¹⁶⁴ Koçak, İktidar ve Demokratlar, s. 16-17.

¹⁶⁵ Erim, Günlükler, s. 59.

I. BÖLÜM

1. CHP HÜKÜMETLERİNİN DIŞ POLİTİKASI DOĞRULTUSUNDA PROPAGANDA ALGISI VE AMAÇLARI

Türkiye Cumhuriyeti'nin kurucu unsuru olan 'Anadolu ve Rumeli Müdafa-i Hukuk Cemiyeti'nin bir siyasi parti haline gelmesinden doğduğu' kabul edilen¹⁶⁶ Cumhuriyet Halk Partisi'nin kuruluş tarihi, bu hususiyeti sebebiyle Milli Mücadeleye dayandırılırken, partinin yapısı ise devletin varlığı ile eş tutulmuştur. Bu değerlendirme ile I. Bölüm'de, CHP'nin aldığı kararlarda, devlet yönetiminde nasıl bir fonksiyonu olduğu gösterilmeye çalışılarak, 1945-1950 döneminde dış politikada verdiği kararları hangi amaçlar etrafında aldığı anlatılmaya çalışılacaktır. Ayrıca, CHP'nin dış politika ilkelerini vermek suretiyle 1945-1950 yılları arasında gerçekleştirilen dış politika, propaganda açısından analiz edilerek uygulanan propagandanın amacı tespit edilmeye çalışılacaktır. Amacın tespiti edilmesinden sonra ise propagandanın dış politika doğrultusunda türleri ve hedef kitlesi incelenecektir.

1.1 CUMHURİYET HALK PARTİSİ VE İKTİDAR

Ankara'daki yeni siyasal oluşumun Cumhuriyet'in ilanından önce Saltanatı kaldırması, Lozan görüşmelerinde tek kuvvet olarak yer alması, Osmanlı Devleti'ne karşı Ankara'nın konumunu pekiştiren atılımlardır.¹⁶⁷ Fakat bunlar cumhuriyetin ilanı sonrasında toplumun yeni oluşumu kabulünü, mümkün kılmamıştı. Hamza Eroğlu, yeni bir devletin doğabilmesi için ülke, nüfus ve hakimiyet unsurlarının yeni devletin yerine geldiği eski devletinkinden tamamen farklı olması gerektiğini söylemektedir. Eroğlu'na göre, hükümet şekli değişmekle devlet değişmez. Bu sebeple Türkiye Cumhuriyeti'nin ilanı ile birlikte devletin ve halkın temelli olarak dönüşüme taşınması gerekmektedir. Atatürk'ün yeni devlete dair tasarıları, toplumun tepeden tabana doğru değişmesini zorunlu kılmış, bunu ise Cumhuriyet Halk Partisi üzerinden gerçekleştirmiştir. Gerek Atatürk gerekse İnönü devirlerinde toplumsal faaliyetler, CHP'nin vasıtasıyla sağlanmıştır.¹⁶⁸

¹⁶⁶BİR YAZI, Neleri Unutmamalıyız, Ne Diyorlar, Neleri Söylemiyorlar, Sonuç, Broşür 1946,BCA, Fon No: 490 1 0 0 Yer Numarası, Kutu No: 107 Dosya Gömleği No: 429 Sıra No: 1

¹⁶⁷ Zürcher, Modernleşen Türkiye'nin Tarihi, s. 247.

¹⁶⁸ Hamza Eroğlu, **Devlet Kurucusu Atatürk**, Ankara, Türk Devrim Kurumu Atatürk ve Devrimleri Araştırma Kurulu Yayınları:1, 1973, s. 21.

Cumhuriyet Halk Partisi'nin toplumsal dönüşümdeki başat rolü, cumhuriyetin henüz ilan edilmediği 1922 yılında, Meclis'te kurduğu Müdafaa-i Hukuk Grubu'nda aranmalıdır. Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti'nin (A-RMHC) 1922 Temmuz'unda iç tüzüğünü oluşturduktan hemen sonra Mustafa Kemal tarafından Halk Fırkası'na (HF) dönüştürüleceği açıklanmış ve alınan karar uyarınca siyasal bir örgütlenme meydana getirebilmek adına A-RMHC, Halk Fırkası'na dönüştürülmüştür.¹⁶⁹ Halk Fırkası'nın 9 Eylül 1923 yılında A-RMHC'nin devamı olarak kurulması, HF'nin veya CHP'nin, A-RMHC'nin mirasına sahip olması sebebiyle, devletin kurtarıcı ve kurucu unsuru olmasından aldığı güçle, devletin CHP ile eş anlamlı sayılmasına neden olmuştur.¹⁷⁰ HF'nin kurulmasından hemen sonra, yeni fırkanın ayrıntılı ve düzenli programının hazırlanarak üyelerinin tartışmasına sunulması kararı alınmasına rağmen bu kararın hemen uygulanmadığı, ancak 1931'da uygulandığı görülür.¹⁷¹ Parti'nin 10 Mayıs 1931'de toplanan Üçüncü Büyük Kongre'de alınan kararlar neticesinde ilk kez yapılan parti programında, 'Parti devlet ve inkılâp hayatı için temel olan bütün ana fikirler' bir araya getirilmiştir.¹⁷²

Cumhuriyet Halk Fırkası'nın 10-18 Mayıs 1931 tarihinde gerçekleştirdiği, Üçüncü Büyük Kongresi'nde partinin ihtiyacı olan parti programı kabul edilmiştir. Kabul edilen programda, güçler birliği ilkesi onaylanmış, tek dereceli seçimlerin temel amaç olduğu belirtilmiş, kadınlara oy hakkı tanınması ile CHP'nin ana ilkelerine devletçilik ve inkılâpçılık eklenerek Altı Ok tamamlanmıştır. Kongre öncesinde Fırka Sekreterliği'ne getirilen Recep Peker, partiyi örgütsel yönden ve doktrin bakımından güçlendirmeye çaba harcayarak partinin devlet örgütü ile hükümet üzerinde denetim kurabilecek ölçüde bir oluşum olmasına uğraşmıştır.¹⁷³

Henüz cumhuriyet kurulmadan başlayan siyasal oluşum, devletle arasındaki makası hızla kapatmıştır. 27 Haziran 1933'de CHP ile Hükümet'in uyum içerisinde çalışması için verilen talimatta CHP'nin; *"...Devlet merkezinden köylere kadar millî bir şebeke halinde bütün vatan yurtlarına yayılan teşekküllerile kendi sinesinden doğan devlet teşkilâtı birbirini tamamlayan bir külden ibaret"* olduğu söylenmiştir. Talimatta yer alan İkinci madde ise *"Fırka programının tatbik ve icra mes'uliyetini"*

¹⁶⁹ Mete Tunçay, **Türkiye Cumhuriyet'inde Tek-Parti Yönetimi'nin Kurulması (1923-1931)**, 3. Baskı, İstanbul, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 1999, s.37-43.

¹⁷⁰ **Cumhuriyet Halk Partisi ve Seçim Mevzuatı**, Seçim Yayınları: 1, s.3.

¹⁷¹ Tunçay, **Türkiye Cumhuriyet'inde Tek-Parti Yönetimi'nin Kurulması**, s. 44.

¹⁷² **C.H.P. 1936 İl Kongreleri**, 1937, s.6.

¹⁷³ Koçak, "Siyasal Tarih", s. 113-114.

üzerine almış olan hükümet bu vazifesini yaparken nasıl kendi fırkasının programını tahakkuk ettirmeği esas prensip kabul etmiş ise fırka teşkilâtında kendi hükümetinin otoritesinin mahfuz kalmasına ve hükümetin her sahada muvaffak olması için bütün kuvvete yardımcı olması kadar tabii bir şey olamaz” ¹⁷⁴ denilmiştir. Talimatlardan da anlaşıldığı gibi parti ve devlet arasındaki bağın oluşmasını sağlamak üzere parti ile devlet arasındaki çizginin oldukça incelendiği hatta yok olma seviyesine getirildiği görülmüştür.

Devlet ile partinin birlikte çalışma usullerini belirlemek için parti nizamnamesine dayanılarak oluşturulan talimatta ise bakanlıklardan CHP genel sekreterinin sorumlu olduğu bildirilmiştir. Ayrıca Genel Sekreterlik, herhangi bir işin hallolması için bakanlıklara gönderdiği talimatların kaynağının mahrem tutulmasını istemiştir.¹⁷⁵ Gönderilen talimatla partininin ağırlıklı bir surette devlet yönetiminin içerisinde yer aldığı görülmüştür. Her ne kadar açık bir talimatla parti ile devlet arasındaki durum izah edilmişse de ‘mahrem’ kalması devletin bir parti devleti olarak anılmak istenmemesi ile yorumlanabilir. Ayrıca CHP programının tatbikinde bakanlıklar ile Genel Sekreterlik arasındaki ihtilafın çözüm yerinin parti divanı olarak tayin edilmesi, CHP’nin 1933 yılında devletten dahi önce geldiğini ve CHP’nin ‘mahrem’ iktidara sahip olduğunu göstermektedir.

1935 yılında gerçekleşen 4. Parti Kurultayı’na katılan 544 delegeden 384’ünün milletvekili olması, parti ve devlet giriftliğinin tezahürüyü. Milletvekillerinden geriye kalan delegelerin çok azı il örgütlerindendi. Kurultay’da konuşma yapan Atatürk ise parti genel başkanından çok devlet başkanı olarak hükümet işlerinden söz etmişti.¹⁷⁶ Parti Tüzüğünde yer alan 5. Kısım’a göre; “*Parti, kendi bağrından doğan hükümet örgütü*” ile birlikte hareket edecektir. Hükümetin CHP’den kaynağını aldığını vurgulaması, CHP ile hükümet arasındaki ilişkilerde ayırım olmadığını gösteren bir başka örnektir.¹⁷⁷ Parti örgütü ile yönetim arasındaki

¹⁷⁴CHP ile Hükümet’in uyum içerisinde çalışması için verilen talimat, 27.06.1933, **BCA**, Fon Kodu: 490 1 0 0 Kutu No: 59 Dosya Gömleği No: 229 Sıra No: 5

¹⁷⁵**BCA**, Fon Kodu: 490 1 0 0 Kutu No: 59 Dosya Gömleği No: 229 Sıra No: 5

¹⁷⁶Mahmut Goloğlu, **Tek Partili Cumhuriyet (1931-1938) Türkiye Cumhuriyet Tarihi İkinci Kitap**, Ankara, Kalite Matbaası, 1974, s.189.

¹⁷⁷**C.H.P.Tüzüğü Mayıs 1935**, Ankara, Ulus Basımevi, s. 25.

ilişkiyi, merkezde parti genel sekreteri ile bakanlar ya da bunların adına yetkili olanlar, illerde ise il başkanları ile valilerin kurmasına hükmedilmişti.¹⁷⁸

Tek Partili Cumhuriyet düzenin sahibi olan CHP'nin 1935'deki Büyük Kongresi'nde bir parti programı yerine 'Devlet Düzeni Programı' hazırlanması, altının çizilmesi gereken bir husustur. Parti Genel Sekreteri, Recep Peker'in bu konudaki görüşleri kongrede şu şekilde yankılanmıştır; 'Türkiye Cumhuriyeti bir Parti devletidir. Parti, devletle beraber çalışır.'¹⁷⁹ 15 Haziran 1936'da Parti Genel Sekreteri Recep Peker'in görevinden alınması sonrasında, İsmet İnönü, yayınladığı bir genelge ile parti ile devletin birleştirildiğini açıkladı. Artık Genel sekreterlik ile İçişleri bakanlığı, il başkanlığı ile de valilik birleştirilmişti. Bu birleşme ile devlet-parti arasındaki yapının yekpare hale gelmesi sağlanmış oldu.¹⁸⁰

CHP'nin devletle ilişkileri, 1930'lu yıllarda kongrelerde alınan kararlar neticesinde kurumsallaşmıştır. Atatürk'ün ölümü sonrasında bu yapı sürdürülmüştür. 1945-1950 devresinde ise mevcudiyetini daralmayla da olsa devam ettirmiştir. Devletin kurucu unsuru olması hasebiyle, Cumhuriyet Halk Partisi'nin cumhuriyetin ilk yıllarından itibaren Hükümet-CHP ayrımını ortadan kaldırdığı görülmektedir. Fakat 1946 yılı itibariyle başlayan Çok Partili Yaşam kısa sürede etkisini göstererek devlet-parti arasındaki ilişkilerin ayrışmasına neden olmuştur. 10 Mayıs 1946'da gerçekleşen CHP'nin Olağanüstü Kongresi'nde İsmet İnönü'nün 'Değişmez Genel Başkan' ünvanının değişerek genel başkan haline getirilmesi gelişen şartların neticesidir.¹⁸¹

Çok partili yaşamla birlikte, CHP'nin devlet ile olan ilişkisi tıpkı daha önce vurgulandığı üzere mahrem bir hale gelmiştir. Meşruiyetini Milli Mücadele'den alan, hatta I. Kurultay'ı Sivas Kongresi (1919)¹⁸² olarak kabul eden bir parti için devletten çekilmek hiç kolay olmamıştır. CHP, alışık olduğu sistemi kimi zaman açıkça, kimi zaman ise mahrem olarak sürdürmeye devam etmiştir.

20 Mart 1948 tarihinde CHP Genel Sekreteri Tevfik Fikret Sılay tarafından, 'Genel İdare Kurulu tarafından hazırlanan ve Parti Divanına sunulması mukarrer

¹⁷⁸ **Cumhuriyet Ansiklopedisi 1923-2000 Cilt 1 1923-1940**, 3. Baskı Yapı Kredi Yayınları, Mayıs 2002, s. 240.

¹⁷⁹ Goloğlu, Tek Partili Cumhuriyet, s.189.

¹⁸⁰ Koçak, "Siyasal Tarih", s. 115-116.

¹⁸¹ Gülcan, Cumhuriyet Halk Partisi, s.232-233.

¹⁸² Cumhuriyet Halk Partisi ve Seçim Mevzuatı, s. XV.

olan Temas Yönetmeliği Tasarısı'nın bir nüshası', Başbakan Hasan Saka'ya gönderilmiştir. Tasarıya göre, parti-hükümet ilişkisi, 1948 yılı itibariyle Batı'daki gibi iktidar partisi ile hükümetin ilişkisine benzetilmek istenmiştir. Tasarı ile daha resmi bir çizgide sürdürülmesi tasarlanan hükümet-parti işleri, özü itibariyle CHP'nin parti ile devlet ilişkilerini düzenlemeye yöneliktir. Tasarı neredeyse 1933'te gönderilen talimatın aynısıdır ve hükümet-parti arasındaki ilişkinin nasıl bir yapıda olduğu ve nasıl yürütüleceği ile anlaşmazlıkların nasıl giderileceğine yöneliktir. Ayrıca yazışmalarda mahrem kalınması gerekliliği on beş yıl sonra yine keskin olarak vurgulanmıştır. Partinin iktidarının mahrem tutulmasındaki ana faktör, dönemin şartları gereği Türkiye'deki demokratik gelişmelerin yanlış aksettirilmemesi olduğu kadar DP tarafından kamuoyunu etkilemek maksadıyla kullanılabilecek olmasından ileri gelmektedir.¹⁸³

Milli Mücadele'nin temeli olan Sivas Kongresi ile kurultay sürecini başlatan CHP'nin Atatürk ve İnönü Devirlerinde, parti-hükümet ilişkileri CHP'nin politik bir kurum yerine devletin esas unsuru sayılmasından dolayı, Mahmut Goloğlu'nun ifadesiyle Tek Partili Cumhuriyet, 'Partisiz Cumhuriyet' düzenine yönelmiş, CHP dışında alternatifin olmaması bu durumu perçinlemiştir.¹⁸⁴ II. Dünya Savaşı sonrası yaşanan gelişmelerin Türkiye'yi çok partili yaşama sürüklemesi ve Türkiye'nin şartların icabı olarak anti demokratik görünmeme gerekliliğini ortaya çıkarmış, bunun neticesinde ise parti-hükümet ilişkileri mahrem bağlar arasında tutulmuştur. Dış etkenler belirleyici olsa dahi 1950 seçimlerinin kaybına kadar CHP ile hükümet arasında birkaç istisna dışında ayırım görülmemiştir. Hükümet ile CHP ilişkilerini

¹⁸³Parti kendi program ve prensiplerinin tahakkuku emrinde merkezden köylere kadar yayılan teşkilatıyla kendi hükümetini birbirini tamamlayan bir birlik görür; Parti Hükümetinin Parti program ve prensiplerini tahakkuk ettirmek için çalışması, Parti teşkilâtımızın da kendi hükümetinin her yönden muvaffak olması bütün gayretiyle yardımı esastır; Parti ve hükümet teşkilâtının bu yönetmelikte yazılmış veya yazılmamış bütün işlerde gözetcekleri tek gaye Türk milletine hizmet ve Parti programını tatbiktir. Aralarında her hangi bir ayrılık ve başkalık zehabına yer verilemez; Parti ile Hükümet arasında yapılacak temaslar: Devlet merkezinde Partinin Bakanları ile Parti Genel Sekreteri veya bunların namılarına harekete salâhiyetli zatlar arasında; İllerde: Parti hükümetinin Valisi ile Partinin oradaki Başkanları arasında; Anlaşmazlığın halli hususunda aşağıdaki usul ve tertibe riayet olunur: Genel Sekreterlikle Bakanlar arasındaki anlaşmazlık Başbakanca halledilemezse Genel Başkan veya vekilinin direktifiyle veya Divanca hallolunur. Temas Yönetmeliği Tasarısı, 20.03.1948, **BCA**, Fon Kodu: 490 1 0 0 Kutu No: 453 Dosya Gömleği No: 1867 Sıra No: 7 Dosya Numarası: 1. Büro

¹⁸⁴ Goloğlu, Tek Partili Cumhuriyet, s. 192.

düzenleyen talimatnamelerin ve yazışmaların varlığı ise bu durumu açıkça gösteren kaynaklar olmuşturlar.¹⁸⁵

1.2 TÜRK DIŞ POLİTİKASI

1.2.1 Dönemin Türk Dış Politikası Genel Karakteri

1923-1950 yılları arasında Cumhuriyet Halk Partisi Hükümetleri döneminde izlenen dış politika, Türkiye'nin sahip olduğu geçmişin mirasıdır. Bazı dönemlerde şartların gereği olarak dış siyaset, değişmekle birlikte genel olarak geçmiş tecrübelerin bir birikimiydi. Özü itibarıyla izlenen dış politika pragmatiktir. Kurtuluş Savaşı ve sonrasındaki erken cumhuriyet döneminin kurumsallaşma devresinde, Türkiye'nin iç ve dış politikada içerisinde bulunduğu zor şartlar, Cumhuriyet Türkiye'sini milli güvenlik konularında savunma refleksi ile hareket etmeye zorlamıştır. Bu durum ise Türk dış politikasının ilk temel unsurunu meydana getirmiştir.¹⁸⁶ Bu evrede Atatürk tarafından söylenen 'yurtta sulh cihanda sulh' sözü, ideal bir fikre ulaşmak istemenin tezahüründen çok savaşmaktan yorulmuş bir milletin hisleri ifade etmekteydi. Konjonktürel durum CHP hükümetlerinin Osmanlı Devleti'nin son zamanlarında yeni bir mefkûre olarak ürettiği 'İslamcılık' ve 'Türkçülük' fikirlerini uluslararası siyasette var olmanın gereği olarak reddetmesine neden olmuştur. Türkiye, bu dönemde devletlerarası sistemin onayı almak için irredentist olmayan bir politika gütmeye çalışmış ve hissetmiştir. Bu ise 'yurtta sulh cihanda sulh' sloganını ilkeleştiren idealist görünümlü bir dış politikaydı.¹⁸⁷ Bu ilke, Türkiye'nin Lozan anlaşmasının yapılmasından sonra iç politikaya dönmesini, bu sayede yeni devletin kurumsal temelini atılmasını sağlamıştır. Fakat Türkiye, içeride varlığını sağlamlaştırdıktan sonra, son Osmanlı Mebusan Meclisi'nden alınan Misak-ı Milli kararlarını tamamlama çabası içerisine girmiştir. 1936'da imzalanan Monreux ile Boğazlar meselesinin, 1939'da ise Hatay Meselesi'nin Türkiye'nin lehine çözülmesi, idealist politikaların pragmatik amaçlarla kullanıldığını göstermektedir.

¹⁸⁵Talimatnameler, **BCA**, Fon Kodu: 490100 Kutu No: 6 Dosya Gömleği No: 29 Sıra No: 8;**BCA**, Fon Kodu: 490100 Kutu No: 59 Dosya Gömleği No: 229 Sıra No: 5;**BCA**, Fon Kodu: 490100 Kutu No: 203 Dosya Gömleği No: 806 Sıra No: 1;**BCA**, Fon Kodu: 490100 Kutu No: 453 Dosya Gömleği No: 1867 Sıra No: 7.

¹⁸⁶ Bknz: Aptülhat Akşin, **Atatürk'ün Dış Politika ve Diplomasisi**, Ankara, TTK, Ankara, 1991; **Atatürk Dönemi Türk Dış Politikası -Makaleler-**, yay.haz. Berna Türkdöğen, Ankara, 2000; Kemal H. Karpat, **Türk Dış Politikası Tarihi**, İstanbul, Timaş Yayınları, 2012; Mehmet Gönülöbol, Cem Sar, **Atatürk ve Türkiye'nin Dış Politikası (1919-1938)**, Ankara, 1990

¹⁸⁷ Ahmet Davutoğlu, **Stratejik Derinlik Türkiye'nin Uluslararası Konumu**, 10. Baskı, Küre Yayınları, Kasım 2002, s.69-70.

Diğer taraftan II. Dünya Savaşı'na gidilen süreçte Türkiye'nin dış politikasının ikinci özelliği ortaya çıkmıştır. Türkiye'nin 1923-1932 yılları arasında Batılı ülkelerle arasındaki sorunları -İngiltere ile Musul sorununu, Fransa ile Osmanlı Borçları meselesini- çözmesiyle birlikte, Kurtuluş Savaşı'nın karşı tarafı Batı'ya karşı olan itimatsızlık ortadan kalkmıştır. Türkiye'nin 1932 yılında Milletler Cemiyeti'ne üye olmasıyla birlikte, Batılı ülkelerle yakınlaşma politikası izlenmiştir. Bu doğrultuda II. Dünya öncesinde Türkiye'nin iki temel dış politika yaklaşımı bulunmaktaydı; yurttan sulh cihanda sulh ilkesinin gereği statükocu ve Batı yanlısı bir dış politika.¹⁸⁸

II. Dünya Savaşı başlamadan kısa bir süre önce Atatürk'ün ölmesi ile birlikte başlayan İnönü Devri'nin dış politikası, büyük bir oranda kendinden önceki dönemin politikasına bağlı kalmıştır. İnönü'nün devraldığı iktidar, savaşın kısa bir süre sonra başlamasıyla yeni bir boyuta taşınmıştır. Selim Deringil tarafından, 'denge oyunu' olarak isimlendirilen Türkiye'nin II. Dünya Savaşı'nda izlediği dış politika, Türkiye'yi dünya tarihinin gördüğü en geniş çaplı savaştan yara almadan kurtarmayı başarmıştır. Bu başarı Türkiye'yi bu dönem boyunca üç büyük devletin İngiltere, Almanya ve Sovyetler Birliği'nin baskısına maruz bırakmıştır. Savaşı Avrupa'nın kendi iç çelişkilerinin meydana çıkardığını düşünen iktidar, moral veya etik bir değerlendirmeden uzak kalarak askeri kuvvetleriyle önleyemeyecekleri ve zayıf ekonomileri ile tutunamayacakları bir duruma düşmemek adına, savaş dışında kalmıştır. Sürekli olarak saldırıya savaşla cevap vereceğini bildiren Türkiye, birkaç küçük ödün dışında savaş dışı kalmayı başarmıştır.¹⁸⁹ Savaş sonrası Sovyetler tarafından çokça gündeme getirilen Türkiye'nin Müttefiklerin lehine olacak bir şekilde savaşa girmemesi ise savaş sonrası Sovyetlerle ilişkilerinde, temel bir sorun olmuştur. Türkiye'nin II. Dünya Savaşı stratejisi her ne olursa olsun savaş dışı kalmaktı. Bu strateji için uyguladığı taktik ise siyasi ve askeri güç dengesi içerisinde değişik güçleri birbirlerine karşı kullanmak ve bu sayede ülkenin bağımsız kalabilmesini sağlamaktı. Türkiye, ağırlığını genellikle batıya yakınlaşma anlayışı çerçevesinde kurmuştur. Türkiye, İngiltere ve Fransa ile 1939 yılında imzaladığı ittifak anlaşması gereğince batıdan kopmamıştır. 1945-1950 dönemine giden süreçte batıyı küstürmemek ve Almanya/SSCB'nin işgaline uğramamak için Türkiye

¹⁸⁸Nevin Yurdsever Ateş, "Cumhuriyet Dönemi Türk Dış Politikaları", **Türk Dış Politikası Cumhuriyet Dönemi**, ed., Mustafa Bıyıklı, I. Cilt, s. 56-57. (içinde sf. 53-90)

¹⁸⁹ Selim Deringil, Denge Oyunu, s. 263-264.

müttefiklerin ve mihverin iç çelişkilerini ve çıkar çatışmalarını kullanarak savaş dışı kalmayı başarmıştır.¹⁹⁰

1.2.2 CHP ve Dış Politika

Dış politikanın parlamenter sistemlerdeki durumunu inceleyen Mümtaz Soysal'a göre, Türkiye, 1923'ten sonra tereddüde hiç yer bırakmayacak şekilde iktidar, yürütme organına geçmiştir. Yürütme ise yasamaya mutlak şekilde sahip olan Tek Parti iktidarının kontrolündedir. Mümtaz Soysal bu koşullar altında, Tek Parti iktidarının dış politikasını şu şekilde ifade etmektedir:

*“... dış politikanın saptanması ve yürütülmesi bakımından ağırlık noktasının da, açıkça yürütme organına, hükümete ve hattâ tek partinin «şef»i durumundaki Cumhurbaşkanına kaymış olması tabiidir. Cumhurbaşkanlarının dış politika üzerindeki hâkimiyetleri, 1924 Anayasasının 37. maddesiyle verilmiş olan «ecnebi devletlerin nezdine Türk Cumhuriyetinin siyasî mümessillerini tâyin ve ecnebi devletlerin siyasî mümessillerini kabul» şeklindeki sembolik yetkiyi çok aşmakta, bu politikanın fiilen yürütülmesine kadar varmaktadır. Bunun açık bir belirtisi, TBMM'nin toplantı yıllarını açış dolayısıyla, Cumhurbaşkanları tarafından söylenen 1 Kasım nutuklarında görmek mümkündür.”*¹⁹¹

Türkiye'nin dış politikasının statükocu, batıcı unsurlara yön veren temel etmenin şu halde Tek Parti ve Tek Adam karakteri olduğu ortaya çıkmakta, dış politikanın Tek Parti ve Tek Adam dış politikası olduğu söylenebilmektedir. Özellikle cumhurbaşkanlarının 1 Kasım'daki TBMM açılış konuşmalarında çerçevesini çizdikleri bir dış politika anlayışından bahsetmemiz gerekmektedir. Tek Parti'nin hakim olduğu Meclis ve dış siyasa konuları, kaynağını mutlak iktidardan almaktadır, 1 Kasım konuşmaları ise hükümetin ilerleyeceği yol haritasını vermektedir. 1924'le başlayan bu süreç, 'Çok Partili Yaşam'a geçilmesiyle nihayet bulmamış, aksine CHP'nin İktidar olarak hükmettiği 1950 yılına kadar sürmüştür. CHP'nin dış politikaya bakışı, CHP İstanbul Vilayeti 1949 Yılı Kongresi'nde İl İdare Kurulunun 1948 ve 1949 yılları çalışma raporunda şu şekilde yer almaktadır; *“Hükümetimizin takip etmekte olduğu dış politikaya istikamet veren; yurdda ve cihanda sulh*

¹⁹⁰ Cemil Koçak, **Türkiye'de Millî Şef Dönemi (1938-1945)**, Cilt 2, İstanbul, İletişim Yayınları, 1996, s. 576-577.

¹⁹¹ Mümtaz Soysal, **Dış Politika ve Parlamento: Dış politika Alanındaki Yasama Yürütme İlişkileri Üzerinde Karşılaştırmalı Bir İnceleme**, Ankara, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları, 1964, s. 104.

umdesini taşıyan Cumhuriyet Halk Partisi programıdır."¹⁹² Raporda dış politikayı Hükümetin gerçekleştirdiği, fakat ona izleyeceği politikanın ilkelerini ise CHP programının sağladığı vurgulanmıştır. Dış politikanın temel ilkeleri öne çıkarıldıktan hemen sonra Türkiye'nin Batı ve demokratik ilkelere bağlılığı vurgulanarak Türk dış politikasının ikinci ilkesinden vazgeçilmediği 1949 yılında ilan edilmiştir.

Tek Adam-Tek Parti'nin oluşturduğu dış politika anlayışı, CHP'nin muhalefet yıllarında biraz daha net görülmektedir; İsmet İnönü, muhalefet lideri olduğu dönemde, dış politika konusunda Hükümetin TBMM'siz hareket etmesinde şikâyet ederken, 'İkinci Dünya Harbinde, harp Türkiye'nin kapısını çaldığı zamanlar ve Alman orduları hudutlarımızda iken, bu devletle iktisadî münasebetlerimizi bile kesme kararını almadan evvel CHP Hükümeti Meclisin fikrini sormuştu' diyerek Tek Parti dış politikasında Partinin ve kendisinin rolünün Meclis'ten önce geldiğini ifade etmiştir.¹⁹³

1.2.3 Türkiye - SSCB İlişkileri: 1945-1950

Türkiye ile Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği ilişkileri, I. Dünya Savaşı'nda nihayet bulan eski iki ülkeye ve Batı'ya karşı bağımsızlık ve tanınma mücadelesi veren yeni iki ülkenin zaruri ittifakı olarak başlamış ve devam etmiştir. Kurtuluş Savaşı'na Türkiye'nin ihtiyacı olan etkin bir diplomatik desteği sağlayan ülke olarak görülebilecek olan Sovyet Rusya, tüm bu süre boyunca Türkiye'nin mücadele ettiği devletlere karşı önemli bir denge unsuru olmuştur. Lozan'ın imzalanmasından sonra ise Türkiye, SSCB'ye karşı mesafeli bir politika izlemiştir. Türkiye, 1945'e kadar mesafeli bir politika takip etmişken, 1945 yılının Haziran ayında Türkiye Büyükelçisi Selim Sarper ile görüşen Sovyet Dışişleri Bakanı Molotov'un Kars-Ardahan'a yönelik toprak, Boğazlara yönelik üs talepleri, Türk-Sovyet ilişkilerinde yeni bir safha başlatmıştır. Çalışmamız kapsamında 1945 yılı itibariyle Sarper-Molotov görüşmesi ile değişmeye başlayan Türk-Sovyet ilişkilerinde Türkiye'nin dış politikasında önemli yer tutan safhalar, Sarper-Molotov Görüşmesi, Potsdam Konferansı, Tan Matbaası Olayı ve Gürcü Profesörlerin İddiaları ile birlikte başlayan gerginlik dönemi ve son olarak da notalar dönemi olarak değerlendirmeye çalışılacaktır.

¹⁹²CHP İstanbul Vilayeti 1949 Yılı Kongresi, İl İdare Kurulunun 1948 ve 1949 yılları çalışma raporu, 1949, **BCA**, Fon Kodu: 490 1 0 0 Kutu No: 200 Dosya Gömleği No: 793 Sıra No: 1 Dosya Numarası: 1. Büro

¹⁹³ Mümtaz Soysal, Dış Politika ve Parlamento, s. 106.

1.2.3.1 Selim Sarper ve Molotov Görüşmesi

CHP'nin yürüttüğü dış politika, Türkiye'nin II. Dünya Savaşı'nda savaş dışı kalmasını sağlamıştır. Fakat bu görece başarı, savaş sonrasında Türkiye'nin SSCB karşısında nispeten yalnız kalmasına, Türkiye için uzun sayılabilecek bir zaman diliminde, ihtiyaç duyduğu desteği Batı'dan temin edememesine yol açmıştır. Pragmatik bir amaçla sürdürülen II. Dünya Savaşı dönemindeki dış politika, netice itibarıyla Türkiye'yi savaşın bir cephesi haline getirmemiş, fakat bu tutumunun sonucunu yaşamaktan da kurtaramamıştır.

II. Dünya Savaşı'nın sonuna gelindiğinde, İngiltere ve ABD'nin Sovyetler ile - SSCB'nin Hitler'e karşı yürütülen savaşın yükünü taşıması sebebiyle- yakın ilişki kurmaları, özellikle Türkiye'nin aleyhine SSCB'ye tavizler verileceği kaygısını uyandırmıştır. Almanya'nın tamamen savaş dışı bırakılması, Bulgaristan ve Romanya'da Sovyet yanlısı iktidarların iş başına gelmesi, Türkiye'yi endişelendiren gelişmelerdendi.¹⁹⁴ 17 Haziran 1925'te Türkiye ile Sovyetler Birliği arasında imzalanan Tarafsızlık ve Saldırmazlık Anlaşması¹⁹⁵ 19 Mart 1945 tarihinde Sovyetler tarafından tek taraflı olarak fesih edilmiştir. Bu fesih, Türkiye'nin SSCB'den kaynaklanan kaygılarının artmasına yol açmıştır.¹⁹⁶

SSCB'yi fesih kararına götüren sürecin birden gerçekleşmediği bir hakikattir. Fesih kararından bir ay önce Şubat 1945'te Yalta'da bir araya gelen Müttefiklerin liderleri, Türkiye konusundaki savaş sonrası tavırlarını ortaya koymuşlardı. Türkiye'ye göre SSCB'nin tutumu kendini belli etmekteydi, fakat İngiltere'nin tavrı belirsizdi. Savaş boyunca Türkiye'yi tedip etmek ve istediğini elde etmek üzere, savaş sonrası Türkiye için karamsar tablo çizen İngiltere Başbakanı Churchill'in tutumu konferans için merak konusuydu. Yalta'da Sovyetlere karşı duran ve Türkiye'ye karşı tavır takınmayan Churchill, 10 Şubat'ta Stalin'le karşı karşıya gelmiştir, fakat Churchill, yine de Sovyetler'in Montreux'un gözden geçirilmesi teklifini redetmemiş aksine gözden geçirilmesinin Türkiye'ye bildirilmesi kararını benimsemiştir.¹⁹⁷

¹⁹⁴ Deringil, Denge Oyunu, s. 263-264.

¹⁹⁵ Mehmet Gönübol, Cem Sar, **Atatürk ve Türkiye'nin Dış Politikası (1919-1938)**, Ankara, Atatürk Araştırma Merkezi, 1997 (Tıpkı Basım), s. 75.

¹⁹⁶ Ayhan Kamel, "İkinci Dünya Savaşının Bitiminden Günümüze Kadar Türk-Rus İlişkileri" **Çağdaş Türk Diplomasisi: 200 Yıllık Süreç**, Ankara, Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1999, s. 409. (içinde 408-420)

¹⁹⁷ Deringil, Denge Oyunu, s. 249-250.

19 Mart 1945 günü Sovyet hükümeti adına Molotov, Türkiye Büyükelçisi Selim Sarper'e şu bildiriği yapmıştır: *“Sovyet Hükümeti, Sovyetler Birliği ile Türkiye arasındaki dostane ilişkilerin sürdürülmesi işinde 17 Aralık 1925 tarihinde imzalanan Türk-Sovyet Antlaşmasının kıymetini takdir etmekle beraber, özellikle İkinci Dünya Harbi Esnasında ortaya çıkan derin değişiklikler münasebetile, işbu Antlaşmanın artık yeni şartlara uymadığını ve ciddî bir surette iyileştirmeğe muhtaç olduğu lüzumunu müşahade etmektedir.”* Rusya'nın anlaşmayı feshettiği Rus basında 20 Mart günü yer almıştır. Fesihten sonra en çok merak edilen SSCB'nin Türkiye ile yeni bir anlaşma yapıp yapmayacağı meselesiydi. Yeni bir anlaşma yapılması ilişkilerin gelişmesini sağlayabilecekken aksi durum Türkiye'nin SSCB korkularını haklı çıkartacaktı. Türkiye, 4 Nisan'da Dışişleri Bakanı Hasan Saka'nın eliyle ilettiği cevabında, fesih edilen anlaşmanın yerine yapılacak yeni anlaşma için Sovyet tekliflerine açık olduğunu bildirmiştir.¹⁹⁸

Tüm bu gelişmeler üzerine Türkiye'ye dönen Sarper Moskova'ya hareket etmeden önce 23 Mayıs 1945 tarihinde Başbakan Şükrü Saraçoğlu'ndan yapması gerekenlerle ilgili olarak ayrıntılı bir talimat almıştır. Sarper'e verilen talimatta Sovyetlerle Boğazlara yönelik yapacağı görüşmede nasıl hareket etmesinin gerektiği yer almıştır.¹⁹⁹

7 Haziran günü Moskova'da Molotov ile görüşen Selim Sarper, iki saat süren bu konuşmayı telgrafla bakanlığa bildirmiştir. Molotov, Sarper'e, yeni bir ittifak anlaşması yapmadan önce iki ülke arasındaki bazı pürüzlü meselelerin halledilmesi gerektiğini bildirmiştir. Molotov'un Sarper'le konuşması esnasında ilk dikkat çektiği konu; '1921 yılında yapılan anlaşmanın Sovyetlerin zayıf oldukları bir zamanda' yapılan bir anlaşma olması hasebiyle, Türkiye'nin doğu sınırlarında değişiklik yapılmasını istemesidir. Sarper, Molotov'a verdiği cevapta '1921 Antlaşmasının getirdiği durumun bir haksızlık değil, haksızlığın tamiri' olduğunu belirtmiş ve 'bu haksızlığı bizzat Lenin'in müşahade ve tamir' ettiğini söylemiştir. Molotov'un 1921 yılında Polonya ile Sovyetler arasında imza edilen haksız anlaşmanın feshi ile her iki devlet arasında uzun süreli dostluğun kurulabildiğini ifade etmesinden sonra Sarper, 'hiçbir Türk Hükümetinin Türk kamuoyuna böyle bir teklifi anlatamayacağını

¹⁹⁸ Kamuran Gürün, **Türk Sovyet İlişkileri (1920-1953)**, Ankara, Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1991, s. 276-287.

¹⁹⁹ Dışişleri Bakanlığı Araştırma ve Siyaset Planlama Genel Müdürlüğü, **Türkiye Dış Politikasında 50 Yıl İkinci Dünya Savaşı Yılları (1939-1946)**, s. 261-267.

bildirmiştir. Hemen sonrasında Sarper, Sovyetlerin ne istenen küçük toprağa, ne de oradaki nüfusa ihtiyaçları olmadığını' belirtmesinin akabinde, 'bununla temin etmeyi düşündüğünüz menfaat Türk efkâr-ı umumiyesinin sempatisini feda etmekle karşılaştırıldığında konuşmaya bile değmez' diyerek görüşmeyi sonlandırmak üzere Molotov'dan müsaade istemişse de Molotov'un teklifi üzerine diğer konulara geçilmiştir. Molotov-Sarper görüşmesinde Sovyetlerin yeni ittifak akdi için gündeme getirdiği ikinci pürüzlü mesele ise, SSCB'nin Karadeniz emniyetini tesis etmek üzere Boğazlardan üs talep etmesidir. Molotov, 'sıkışık zamanlarımızda Karadeniz'deki emniyetimizle alakadar olmak mecburiyetinde kaldık bu endişemizde yanılmış olabiliriz ve Türkiye'nin tavır ve hareketi netice itibarile bu mevzuda bir müşkülata müncer olmadı. Fakat ne de olsa Boğazlar meselesinde 200 milyonluk bir insan kitlesi Türkiye'nin iradesine tabidir. Yalnız iradesine değil, aynı zamanda imkânlarının bırakılması bir ehliyet meselesi doğurmaktadır. Türkiye'nin hüsniyetinden eminiz. Ve fakat Boğazları müdafaa hususunda ehliyet ve imkanlarından emin olamayız.' Dedikten sonra Sarper araya girmek suretiyle, 'Eğer müdafaa imkanlarından, imkansızlıklarından çıkardıkları netice Boğazlarda Sovyetlere üs verilmesi ise, hemen söyleyeyim ki 1921 muahedesi münasebetile arazi tadilatı meselesi gibi Boğazlarda üs verilmesi de mevzubahis dahi olmaz' diyerek konuşmadan fayda ummadığını belirtmiştir. Sarper'in sözlerinden Molotov'un Karadeniz emniyeti hakkındaki konuşmasından sonra 'sulh zamanı Boğazlarda üs vermek istemediğinize göre, harp zamanında mı bunu nazarı dikkate almayı teemmül' ediyorsunuz sorusuna Sarper, böyle bir şey söylemediğini ifade etmiştir. Molotov'un Boğazların emniyeti konusunda teminat talebi üzerine Sarper, 'Hukuken muahedeyi imza etmekle ve fiilen de icap ederse Boğazları müdafaa etmekle bunun temin' edileceğini 'şayet imkânlarımızı dar görüyorsanız ve sizden talep edersek bize silah ve malzeme satınız, bu suretle mevcut imkânlarımızı o nisbette takviye' edileceğini söylemiştir. Molotov'un değindiği üçüncü pürüzlü mesele ise, Montreux'un tadili meselesidir. Montreux anlaşmasının süresinin dolmasına yaklaşılmışından dolayı, Molotov, tadilatın iki devletin arasında halledilmesini istemiştir. İki diplomat arasında gerçekleşen müzakerden bir netice alınamaması üzerine, Molotov'la uzun süren bu önemli görüşmesini Bakanlığa bildiren Sarper'in görüşmeye yönelik kişisel görüşü ise şu şekildedir; *'Sovyetlerin görüşmeleri keseceklerini zannetmediğini, Arazi değişiklikleri üzerinde ısrarla duracaklarını tahmin etmediğini, esasen Molotov'un bunu diğer noktalarda taviz koparmak ileri*

sürdüğü hissini edindiğini, sulh zamanı için Boğazlar'da üs elde etmek için ısrar edecek gibi görünüyorsa da, muhtemel bir savaşta Karadenizin güvenliği bakımından Boğazların ortak savunması gibi somut teminat sözleriyle tanımlamak istedikleri şekilde bir formüle tekrar döneceklerini tahmin ettiğini belirterek Mevzuların daha ilk görüşme esnasında gösterdiğimiz katıyet ve hassasiyet muvacehesinde mülâhazat silsilesinden geriye kalan noktaları, yani tahminime göre dahilî işlerimize müdahaleye benzeyen talepleri de artık serdedeceklerini tahmin etmiyorum.' Sarper'e Ankara'dan gönderilen talimatta; Sovyetlerle yapılacak yeni bir anlaşma münasebetile arazi terki üs verilmesi gibi hiçbir surette müzakere mevzuunun kabul edilmeyeceğini ve milletlerarası bir muahedename olan Montreux Sözleşmesi'nin iki devlet arasında tadilini öngören konuşmaların önemli netice vaad etmiyeceği vurgulanmış. Sarper'e bu maddeleri dikkate alarak Sovyet talepleri müspet bir değişim geçirdiği takdirde konuşmalara devam etmesi talimatı verilmiştir. Fakat Ankara, bu şekilde başlayan görüşmelerde müsbet anlaşma ümidinin zayıf olacağını düşündüğünü de ifade etmiştir.²⁰⁰

Özü itibariyle Ruslar, Türkiye'nin doğu sınırında Kars ve Ardahan'ın kendilerine bırakılmalarını; Boğazları tek başına savunamayan Türkiye'nin Boğazlarda bir üs vermesini ve Montreux'da Sovyet lehine revizyon yapılmasını istemişlerdir. Kars ve Ardahan, Sarper'e göre bu görüşmede daha ziyade bir pazarlık unsuru ise de Boğazlarda ortak savunma fikri, Sovyetlerin talepkar oldukları konuydu.

Türkiye için savaş sonunda henüz taşların yerine oturmadığı bir dönemde Sovyet talepleri ile karşılaşmak sıkıntılı bir süreçti. Üstelik Sovyetler karşısında Türkiye neredeyse yalnız başınadır, Selim Deringil'e göre ABD ve Sovyet askerlerinin kucaklaştığı, dünyanın Stalingrad kahramanlarını bağrına bastığı bir dönemde, Türkiye dünya kamuoyunda yükümlülüklerini yeri getirmemiş yalnız bir ülke görünümündeydi. Bu yalnızlığın tek istisnası ise İngiltere idi.²⁰¹ İngiltere, Rusların aksine Türkiye'yi Sovyetlerin kaderine terk etmek istememiştir. Churchill henüz Yalta Konferansı görüşmeleri esnasında, Türkiye'nin Birleşmiş Milletler'e üye olmak üzere San Fransisco Konferansı'na davet edilmesi için aracılık yapmış, Türkiye'yi Sovyetlerin tasarrufuna bırakmayarak devreye girmişti. Churchill Stalin'e yaptığı teklifte, Türkiye için bir fırsat verilip verilmeyeceğini sormuştu. Netice itibariyle

²⁰⁰ Dışişleri Bakanlığı, Türkiye Dış Politikasında 50 Yıl, s. 261-267.

²⁰¹ Deringil, Denge Oyunu, s. 252.

Churchill'in girişimiyle Türkiye'nin 1 Mart tarihine kadar Almanya ve Japonya'ya savaş ilan etmesi sağlanarak Konferansa katılması gerçekleştirilmişti.²⁰²

1.2.3.2 Potsdam Konferansı

I. Dünya Savaşının hatalarını tekrarlamak istemeyen Müttefikler, savaş sonrası donemi belirlemek için Yalta'dan sonra 17 Temmuz – 2 Ağustos 1945 tarihleri arasında Potsdam'da ABD Başkanı Franklin D. Roosevelt (sonradan yeni Başkan Harry S. Truman), İngiltere Başbakanı Winston Churchill (sonradan yeni Başbakan Eden) ve SSCB'yi temsilen Josef Stalin'in katıldığı bir konferans tertip ettiler. Konferans, müttefiklerin arasındaki problemlerin su üstüne çıkmaya başladığı bir konferans olmuştur. Potsdam, Sarper-Molotov görüşmesi sonrası, ilk uluslararası konferans olması sebebiyle Türkiye açısından oldukça önemliydi.

Yalta Konferansı'nda Ruslar Kars ve Ardahan ile Boğazlar hakkındaki taleplerini ortaya attıkları zaman, Türkiye'nin Boğazlardaki serbest geçişi temin edemeyecek kadar zayıf olduklarını iddia etmişlerdi. Donemin ABD Dışışleri Bakanı James F. Byrnes'e göre, Stalin'in Yalta'da İtalyan sömürgelerinden, Balkanlardan ve mağlup ülkelerden hak talep etmeleri, Sovyetlerin Akdeniz'e inmek istediklerini gösteren işaretlerdi. Boğazlar Meselesi ise Sovyetlerin niyetlerini açıkça ortaya koyan emareydi. Potsdam'da meseleyi ilk ortaya atan Churchill olmuştur. Montreux'u tadil etme girişimine hazır olduğunu ifade eden Churchill, Türkiye'nin lüzumsuz yere telaşa dşürölmemesini istemiştir. Zira Churchill, Sovyet taleplerinin endişe uyandırdığını, Türkiye'nin İstanbul ve memleketin tamamını savunmak için heyecan içinde bulunduklarını söylemiştir. Churchill'e cevap veren Stalin'e göre, Kars ve Ardahan'a yönelik talep, Türkiye'nin SSCB ile yapmak istediği ittifak anlaşması teklifinden doğmuştur. Kars ve Ardahan'ın arlık doneminde kendilerine ait olduğunu savunan Stalin, Türkiye ile yapılacak olan bir ittifak anlaşması ile Türkiye'nin savunmasını da üzerine alacağını bundan dolayı SSCB'nin ne gibi hudutları savunacağının bilmesinin icap ettiğini savunmuştur. Stalin, Boğazlar için ise Montreux'un, Boğazlarla hiçbir alakası bulunmayan Japonya ile SSCB'ye aynı hakları verdiğini, bu durumun haksızlık olduğu ifade etmiştir. Ayrıca Stalin, Türkiye'nin Boğazlara egemen olmayacak kadar zayıf olduğunu söylemiş ve bundan dolayı Sovyetler Birliği'nin Boğazları bizzat müdafaa etmesi lazım geldiğini

²⁰²Tahran, Yalta ve Potsdam Konferansları: Gizli Belgeler, İstanbul, Sinan Yayınları, 1972, s. 129-130.

açıklamıştır.²⁰³ ABD Başkanı Truman ise Boğazlar ile olan meseleye daha farklı bir yaklaşımda bulunmuştur. Buna göre Montreux'un gözden geçirilmesi gerektiğini ifade eden Truman, Boğazların bütün dünyaya açık olması gerektiğini, yalnızca Karadeniz'in değil Tuna, Ren gibi bütün su yollarında serbest geçişe müsaade edilmesi gerektiğini ifade etmiştir. Churchill'in Truman'a destek vermesi ile Stalin, diğer sorunlara geçilmesini istemiş bunun sonucunda ise hiçbir neticeye varılamamıştır. Konferansın sonunda alınan bir kararla Montreux'un değiştirilmesi gerektiği kabul edilmiş ve bu konuda üç devletin Türkiye ile görüşmesine karar verilmiştir.²⁰⁴

Churchill, Boğazlar Meselesinde SSCB'nin konuyu yalnız kendisi ile Türkiye'yi ilgilendiren bir sorun olarak değerlendirilmesine ve Türkiye'ye baskı yapmasına itiraz etmiş ve bu konuda ABD'nin desteğini sağlamıştır. Fakat gerek İngiltere gerekse ABD Montreux'un tadiline yönelik karşı bir görüş belirtmedikleri gibi destek olmuşlardır. Sovyetlerle olan ilişkilerinin gün geçtikçe kötü bir hal almasından dolayı Başkan Truman, Boğazların uluslararası olması fikrini geride bırakarak Türkiye'nin egemenlik tezini savunmuştur.²⁰⁵ Kasım 1945'te ABD'nin Montreux'a dair Türkiye verdiği notada; ABD, Boğazların fiilen Türklerin kontrolü altında kalmasını tavsiye etmiştir. Bu durum ise ABD'nin Potsdam'da ele aldığı Boğazların uluslararası bir hale getirilmesi tasarısından vazgeçtiğini göstermektedir. Benzer görüşlere İngiltere'de sahipken SSCB'nin Boğazlardaki seyrüseferi kontrol etmek imkânına sahip olacak üsler istediği fikri sürmüştür.²⁰⁶

ABD'nin Boğazlar konusundaki bu tavrı kısa süre içerisinde Türk basınına yansımıştır. Hüseyin Cahit Yalçın'ın Tanin'de yazdığı, 'Boğazlar Meselesinde Biraz Aydınlik' ²⁰⁷ ve Necmeddin Sadak'ın Akşam'da yazdığı 'Boğazlar Meselesinde Başlangıç'²⁰⁸ başta olmak üzere ABD'nin tutumunu öven pek çok yazı neşredilmiş, Türkiye kamuoyunda Sovyetlere karşı ABD'nin tavrı müsbet gösterilmiştir. Başbakan

²⁰³James F. Byrnes, **Açık Konuşalım, Yalt-Potsdam-Londra-Moskova-Paris I- Londra II- Paris II-Newyork Konferanslarının İç Yüzü**, çev., Semih Yazıcıoğlu, İstanbul, İnkılap Kitabevi, 1948, s. 117-118.

²⁰⁴ Tahran, Yalta ve Potsdam Konferansları: Gizli Belgeler, s. 244-247 ve 381.

²⁰⁵ Mehmet Gönübol, Halûk Ülman, "İkinci Dünya Savaşından Sonra Türk Dış Politikası (1945-1965), **Olaylarla Türk Dış Politikası (1919-1995)**, 9. Baskı, Ankara, Siyasal Kitabevi, 1996, s. 197-199. (İçinde 131-333)

²⁰⁶**Ayın Tarihi**, Kasım 1945, No: 144, Ankara, s. 70.

²⁰⁷**Tanin**, 6 Kasım 1945, **Ayın Tarihi**, Kasım 1945 No: 144, Ankara, s. 79.

²⁰⁸**Tanin**, 7 Kasım 1945, **Tanin**, **Ayın Tarihi**, Kasım 1945 No: 144, Ankara, s. 80.

Şükrü Saraçoğlu'nun gazetecilere 5 Aralık 1945'te yaptığı açıklamada, ABD'nin ve İngiltere'nin Boğazlara yönelik görüşlerini bildiren notalarını duyurmuş ve her iki devletinde Boğazlar Meselesi'ne bakışının 'iyi' bulunduğunu bildirmiştir.²⁰⁹

1.2.3.3 Sovyet Rusya'ya İlk Tepkiler ve Gerginleşen Türk-Sovyet İlişkileri

II. Dünya Savaşı'nın sonunun belirmesiyle birlikte başlayan Sovyetlerin Türkiye hakkındaki görüşü, savaşın sona ermesiyle Sovyet makamları tarafından net bir biçimde belirtilmiştir. Sovyetlerin toprak ve üs talebi karşısında Türkiye, Churchill'in Potsdam'da ifade ettiği şekli ile söylemek gerekirse 'endişe ve heyecan' içerisindeydi. Potsdam'dan sonra ABD ve İngiltere'nin Boğazlar Meselesi hakkındaki görüşlerinin Türk tezini destekler hale gelmesi Türk kamuoyunu biraz olsa rahatlatmışsa da tam manası ile Sovyet endişesini bertaraf edememiştir. Bu duygular içerisinde Sovyetlere karşı 4 Aralık 1945 günü İstanbul'da üniversite gençliği tarafından tertip edilen miting sonrasında, Türk siyaset tarihine 'Tan Matbaası Olayı' olarak geçen hadise yaşanmış, *Tan Matbaası* ve *La Türki* gazetesi basılmıştır. Sovyetlere karşı oluşan hissiyatın neticesinde başlayan olaylar her ne kadar olaydan sonra, Sıkı Yönetim Komutanlığı'nca tutulan raporun sonuç kısmında; *"Nümayiş sırasında hiçbir yabancı devletin aleyhinde gösteride bulunulmamıştır"* denilse de Sovyet tebaasından Lazar Breziere ait 'Berrak' kitapevine saldırılmış ve kitapevinin iç ve dış bütün camları kırılmıştır. Fakat rapora göre ilginç bir biçimde, meydana duran binlerce Sovyet gazete ve mecmualarına ve aynı dilde yazılmış eserlere el sürülmemesi, gösterinin SSCB aleyhine olmadığına isbatı kabul edilmiştir.²¹⁰

'Tan Matbaası Olayı'nın gerçekleşmesi, gerginleşen Türk-Sovyet ilişkilerinin bir tezahürüdür. Sovyet haber ajansı Tass'ın Ankara muhabiri yaşanan olayı 'faşistlerin yaptığı' bildirmesi ve 'Rus aleyhtarı bir gösteri' olarak aksettirmesi, Basın Yayın Umum Müdürü Nedim Veysel İkin'in tepkisini çekmiştir. Tass'ın haberinde, gösteri esnasında kullanılan pankartlarda 'Ruslara ölüm', 'kahrolsun Ruslar' gibi yazıların olduğu iddiası ise Sovyetlerin 'Tan Matbaası Olayı'nın kendisine yöneltilmiş addettiğini göstermektedir.²¹¹ Cihad Baban 6 Aralık günü yazdığı 'Talebe Nümayişi ve Tass Ajansı' isimli yazıda, ajans muhabirinin Serteller'in

²⁰⁹ **Ayin Tarihi**, Aralık 1945 No: 145, Ankara, s. 14-15.

²¹⁰ Sıkıyönetim Komutanlığının 15/12/945 gün ve 45/17339/36566 sayılı yazı sureti, ??01.1946, **BCA**, Fon No: 30 10 0 0 Yer Numarası: Kutu No: 85 Dosya Gömleği No: 563 Sıra No: 4 Dosya Numarası: 85

²¹¹ **Ayin Tarihi**, Aralık 1945 No: 145, Ankara, s. 13.

yakın dostu olduğu ve işi karıştırmak için düzmece telgraflar kullandığını yazmıştır. Baban, eleştiriyi muhabirle sınırlı tutarak gergin Sovyet-Türk ilişkilerini Tan Matbaası Olayı dışında tutmak istemiş ve muhabiri iki ülkenin arasını açmak istemekle suçlamıştır.²¹² Baban'ın diplomatik lisanın aksine, Hüseyin Cahit Yalçın ve Necmeddin Sadak olayları; Rusların, radyo ve diğer unsurlarla Türk halkına yönelik yaptığı, sinir harbinin neticesi olarak görmüşlerdir.²¹³

1945 yılı bitmeden Türk-Sovyet ilişkilerini geren ikinci önemli olay ise Gürcistan Bilimler Akademisi'nden iki profesörün Doğu Karadeniz'in Gürcistan'dan koparılmış olduğunu ilan etmeleridir. Gürcü profesörlerin makaleleri 14 Aralık'ta Tiflis'te *Komünist* gazetesinde, 20 Aralık'ta ise *Pravda* ve *İzvestiya* gazetelerinde yayınlanmıştır. 'Türkiye'den meşru isteklerimiz' başlığını taşıyan makalelerde Gürcü profesörler, Gürcistan'ın hiçbir zaman vazgeçmediği ve vazgeçmeyeceği topraklar olarak ifade ettiği Ardahan, Artvin, Oltu, Tortum, İspir, Bayburt, Gümüşhane, Giresun ve Trabzon'u talep etmiştir.²¹⁴ Gürcü profesörlerin makaleleri, Gürcistan'ın tarihsel görüşünü taşımaktan ziyade adeta, SSCB'nin Türkiye'den Kars ve Ardahan'ı talep ettiği Sarper-Molotov görüşmelerinin bir devamıydı.

Öte taraftan Kars ve Ardahan'ın doğrudan Ermeni toprağı olduğunu iddia eden Sovyetler, SSCB içerisinde bulunan Ermenileri, Kars ve Ardahan toprakları için destekleyip cesaretlendirmiştir. Ermenileri bir amaç etrafında toplayıp onlara önderlik etmek isteyen SSCB, Ermenileri kendi politikasına uygun olarak kullanmıştır. Ermeni komitesi, 1945 yılında büyük devletler nezdinde girişimlerde bulunarak Kars ve Ardahan'ın Sovyet Ermenistan'ına verilmesi için girişimde bulunmuştur.²¹⁵ Sovyetler Birliği, Türkiye'ye yönelik olarak aynı yıl Sovyet Başkonsolosluğu vasıtasıyla bir ilan yayınlarak 'Kremlin'in Sovyet Ermenistan'ına göç etmek isteyenleri konsolosluklara davet ettiğini duyurmuştur. Sovyetlerin bu girişimi üzerine Feridun Cemal Erkin, Başbakan Şükrü Saraçoğlu'ndan aldığı direktifle gitmek isteyenlere gereken kolaylığın gösterileceği talimatını, gazetelerde yayınlatmıştır. İlanın gazetelerde yer alması sonrasında ise gitmek için başvuru

²¹² **Ayın Tarihi**, Aralık 1945 No: 145, Ankara, s. 127.

²¹³ **Ayın Tarihi**, Aralık 1945 No: 145, Ankara, s. 129-132.

²¹⁴ Erel Tellal, "1945-1960: Batı Bloku Ekseninde Türkiye-1", **Türk Dış Politikası, Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar**, ed., Baskın Oran , Cilt I, 6. Baskı, İstanbul, İletişim Yayınlar, 2002, s. 503- 504.

²¹⁵ Sedat Laçiner, **Ermeni Sorunu, Diaspora ve Türk Dış Politikası**, Ankara, USAK Yayınları, 2008, s. 126-127.

yapan Ermeni sayısının birkaç kişiye kadar düştüğü görülmüştür.²¹⁶ 21 Aralık ‘Ermeni Meselesi’ isimli yazısında Ermeni muhaceretini ve toprak talebini değerlendiren Hüseyin Cahit Yalçın, gelişmeleri şu şekilde değerlendirmiştir;

“Türk vilâyetlerini doğrudan doğruya Moskoflar hesabına istemek Bolşeviklere kolay yürüyecek bir propaganda gibi görünmedi, yani kendileri de böyle bir davanın haksızlığını ve çürüklüğünü anladılar da ona zâhiren bir hak ve meşruiyet süsü vermek için Ermeni adını kullanmaktan fayda umdular...”²¹⁷

Tüm dünya Ermenileri ve Türkiye Ermenilerine yönelik gerçekleştirilen ‘anavatana dönüş’ün neticesiz kalması, Gürcü tezini gündeme getirmiştir. Gürcü profesörlerin makalelerinin Tiflis’te yayın yapan gazetelerden Sovyet amiral gazeteleri olan, Pravda ve İzvestiya yayınlanması bu duruma işarettir. Ayrıca 24 Aralık’ta Anadolu Ajansı’nın (A.A.) Londra’dan bildirdiği haberde, Gürcü profesörlerin iddialarının yalnız Sovyet gazeteleri ile sınırlanmayıp Tass’ın İngilizce bültenine de konduğu bildirilmiştir. A.A.’ya göre Bültenle birlikte Sovyetler sonu gelmeyecek emellerinden bahsetmeye başlamıştır. Gürcü profesörlerin makalelerinin İngiliz mahfillerinde oluşturduğu kanaat ise Rusya’nın Türkiye’ye karşı açtığı sınır harbini şiddetlendirmek istediği yönündedir.²¹⁸ Asım Us’un kaleme aldığı, ‘Ermeni ve Gürcü meseleleri arkasında gizlenen hedef’ isimli yazısı, gerek kamuoyunun gerekse hükümet erkinin bu hissiyatta olduğunu göstermektedir;

“Türkiye’de bir Gürcü meselesi olmadığına Türk tarihi şahittir. ...Moskova hükümeti Türkiye ile dostluk anlaşmasını bozarken bize karşı aynı zamanda bir düşmanlık projesi de hazırlamış olabilir. Bu projeyi örtmek için Ermenistan meselesi ve Gürcü meselesini de bir aldatmaca hareketi olarak kullanmak isteyebilir. Türkler Ermeni ve Gürcü meselesinin dedikodusu ile uğraşırken Ruslar asıl gizli olan projenin tatbikatı yolunda hazırlıklar yapacaklar demektir.”²¹⁹

6 Ocak 1946’da Ankara’da Basın Kongresi üyeleri ile bir araya gelen Başbakan Şükrü Saraçoğlu, Gürcü profesörler meselesine resmi bir açıklama getirmiştir. İlk olarak Ardahan ve Kars mevzuundan bahseden Saraçoğlu, Sovyet

²¹⁶ Feridun Cemal Erkin, **Türk-Sovyet İlişkileri ve Boğazlar Meselesi**, Ankara, Başnur Matbaası, 1968, s. 276-277.

²¹⁷ Hüseyin Cahit Yalçın, “*Ermeni Meselesi*”, **Tanin**, 21 Aralık 1945; **Aydın Tarihi**, Aralık 1945 No: 145, Ankara, s. 135-136.

²¹⁸ **Aydın Tarihi**, Aralık 1945 No: 145, Ankara, s. 152.

²¹⁹ Asım Us, “*Ermeni ve Gürcü meseleleri arkasında gizlenen hedef*”, **Vakit** 28 Aralık 1945; **Vakit, Aydın Tarihi**, Aralık 1945 No: 145, Ankara, s. 165-166.

basın ve radyosunu ima ederek Ardahan ve Kars'ın yabancı memleketlere yayılmış Ermenilere verilmesi gerektiği iddialarını, üstü kapalı bir biçimde Sovyet şayiası ve haberleri olarak değerlendirmiştir. Bu coğrafyada 'tek bir Ermeni'nin dahi yaşamadığını iddia eden Saraçoğlu, memleketin başka yerlerine dağılmış özellikle de İstanbul'da bulunan Ermeni vatandaşlara karşı güvenin olduğunu, buna karşın dış tahriklerle Türk-Ermeni ilişkilerine gölge düşürülmek istendiğini ifade etmiştir. Asım Us ve Hüseyin Cahit gibi Saraçoğlu da Gürcü profesörlerin iddialarının Ermeni iddiaları ile aynı kaynaktan beslendiğini düşünmüştür. Saraçoğlu, Gürcü meselesini açıklarken Ermeni iddialarını da gündeme getirerek her iki iddianın blok halinde kullanılmak istendiğini söylemiştir. Saraçoğlu, Gürcü iddialarını "*Hitlerin hayat sahası 'Espace vital'i tercüme etme'*" çalışması olarak görmüş ve buna uyarı olarak da "*bu tarih profesörleri okuttukları dersin icabı sanarak masum kanlarının bir kere daha döküldüğünü görmek ve yazmak hastalığının tutulmuş olsalar gerektir*" demiştir. Saraçoğlu'nun açıklamasının özellikle istatistikî verilere dayanması, Gürcü iddialarının bir iddiadan çok tehdit olarak algılandığına işaret etmektedir. Saraçoğlu'nun makalelerin yalnızca "*profesörlerin malı ve yazısı olarak*" kalması beklentisi ise durumun vahametini gözler önüne sermektedir.²²⁰

1.2.3.4 Notalar Dönemi

1945 Temmuz ayında Potsdam'da toplanan Müttefikler, toplantı sonunda Boğazlar konusunda ABD, İngiltere ve SSCB'nin Türkiye ile doğrudan görüşmesi kararına varmışlardı. Bu karar sonrasında ABD, Türkiye'ye Montreux Boğazlar rejiminin tadili ile ilgili kararını ilk bildiren devlet olmuştur. ABD'den hemen sonra ise İngiltere Türkiye'ye kararını bildirmiştir.²²¹

ABD'nin Boğazlar ile ilgili öne sürdüğü değişiklikler dikkat çekiciydi. Zira Potsdam Konferansı esnasında daha çok, kayıtsız kalan ve SSCB'nin hilafına görüş belirtmeyen ABD, Japonya Savaşı'nın sona ermesi sonrası ve yaşanan bazı gelişmeler sebebiyle Sovyetlere daha mesafeli durmuştur. ABD'nin Boğazların tadiline ilişkin teklifi ise şu şekildeydi;

- 1- Boğazlar her zaman için bütün milletlere ait ticaret gemilerine açık olmalı
- 2- Boğazların her zaman için Karadenizde sahili olan devletlerin harb gemilerine açık bulundurulmalı

²²⁰ **Ayın Tarihi**, Ocak 1946 No: 146, Ankara, s. 34-37.

²²¹ Erkin, Türk-Sovyet ilişkileri, s. 294.

- 3- Sulh zamanında, sahildar olmayan devletlerin müşterek bir anlaşmayla tesbit edilecek tonajdaki harb gemileriyle sahildar devletlerin sarıh müsaadesi ile veya Birleşmiş Milletlerin otoritesi namına gönderilecek harb gemileri müstesna ilmak üzere Boğazların sahildar olmayan devletlerin harb gemilerine kapalı bulunmalı
- 4- Japonya'nın âkit devletler arasından çıkarılması ve Milletler Cemiyeti yerine Birleşik Milletler sisteminin ikame edilmeli

Amerikan notası hakkında Başbakan Saraçoğlu'nun ilk değerlendirmesi; 'uluslararası bir konferansta, Monreux'un tadilinin ele alınması ve burada devletlerin görüşlerini Türkiye'ye bildirilmesi sonrasında Türkiye'nin kendi görüşünü bildirmesi şeklinde' olacağıdır. Saraçoğlu, Amerikan görüşünü, 'esas bakımından iyi olup tatbikata ait şekil ve kayıtları zamanında tetkik edilmek üzere bir münakaşa ve müzakere zemini olarak kabule değer olduğu'nu kabul etmiştir. Boğazlar Meselesi'nde SSCB karşısında yalnız kalmak istemeyen Türkiye, müstakbel bir konferansta ABD'nin yer almasını hem hükümetin hararetli bir arzusu ve hem de bir zaruret olarak addetmiştir. ABD'nin girişimi sonrasında Türkiye, 21 Kasım'da İngiltere Büyükelçisi'nden de Boğazların tadili konusunda bir muhtıra almıştır. Bu muhtıradan ABD tarafından Boğazlar Rejiminin gözden geçirilmesine taraftar olduğunu ifade eden İngiltere, 'teferrüata girişmeksizin meselenin müstacel bir mahiyet arzemediğini' fakat SSCB ve Türkiye'nin bir konferans teklif ederlerse İngiltere'nin bu konferansa kayıtsız kalmayacağı bildirmiştir.²²²

Kamuoyuna ABD ve İngiliz notaları kısa bir süre içerisinde duyurulmuştur. Potsdam sonrası belirsizlik yaşayan Türkiye, İngiltere ve ABD'nin tavrından genel olarak memnundu; fakat Karadeniz'e kıyıdaş devletlerin savaş zamanında Boğazlardan geçmesi teklifi, Türkiye'nin tarafsız kaldığı durumlarda Türkiye için bir çatışma meydana getirebilirdi. ABD'nin teklifini tetkik edilmek üzere bir konferansta görüşülebileceği değerlendirmesi ise Saraçoğlu'nun ABD teklifini tam onaylamamakla birlikte uygun gördüğüne işaret etmektedir. Kasım ayı içerisinde ABD ve İngiltere'nin Monreux'a yönelik değişiklik taleplerini, Türkiye'ye bildirmelerine rağmen, SSCB'nin notası 8 Ağustos 1946'da verilmiştir. Nota'nın yaklaşık 8-9 aylık bir ötelemeye gelmesi, SSCB'nin Türkiye'yi daha fazla Batı'ya itmek istememesi, Türk kamuoyundan Sovyet karşıtı tepki çekmek istememesi ve Boğazlar sebebiyle

²²² **Ayın Tarihi**, Aralık 1945 No: 145, Ankara, s. 14-15.

ABD'yle karşı karşıya gelmemek istemesi ile açıklanabilmektedir. 1946 yılının Şubat ayında İngiltere'nin Türkiye ile 1939 ittifakını yürürlüğe koyması ve iki ay sonrasında Nisan ayında on altı ay önce yaşamını yitirmiş olan Türkiye Büyükelçisi Münir Ertegün'ün cenazesinin ABD savaş gemisi tarafından Türkiye'ye getirilmesi sonrasında SSCB, Türkiye'ye Boğazlar Rejimi'nin tadiline yönelik Notası'nı vermiştir.²²³

SSCB'nin Boğazlarla ilgili Potsdam'dan yaklaşık bir yıl sonra verdiği nota, Boğazlarla ilgili ilk nota olsa da genel kanın aksine, daha önce 'Tan Matbaası Olayı' sebebiyle iki devlet arasında nota teatileşmesi yaşanmıştı. 8 Aralık 1945 tarihinde SSCB tarafından verilen ilk notada Moskova, 4 Aralık'ta meydana gelen Tan Matbaası olaylarına Sovyetler Birliği aleyhinde bir mahiyet vermiştir. Türk polisinin göstericileri himaye ettiğini iddia eden SSCB, kendisine karşı kışkırtıcı hareketlere ehemmiyetsizlik atfedemeyeceğini ve sözü geçen hareketlerin ise sorumlusunun Türk Hükümeti'ne ait olduğunu bildirmiştir. Dışişleri Bakanlığı'nın SSCB'ye verdiği cevabi notada ise olayın her şeyden evvel bir iç mesele olduğu: *"Yapılan ince tahkikat sonrasında matbuatın tam serbestiden istifade ettiği birçok memleketlerde olduğu Türkiye'de de neşriyat sahasında ideolojilerin mücadele ettiği ifade edilerek; gerek resmi raporlarda gerekse yabancı gazetelerin haberlerde beyan edildiği veçhile 4 Aralık nümayişinin sadece Türk umumi efkarının bir kısmının bazı Türk gazetelerince yayımlanan nazariyelere karşı aksülamelinde ibaret olduğu"* vurgulanmıştır. Yaşanan hadisenin ne gaye itibarıyla ne de mahiyet itibarıyla SSCB'nin iddia ettiği gibi hududu aşmadığı ifade edilmiştir. Dışişleri Bakanlığı, Tass Ajansı'nın yaşanan olaydan sorumlu tutulması gerektiğini ifade etmiştir. Matbuat Umum Müdürlüğü'nün yazdıklarını düzeltmesine ilişkin çağrısını Tass Ajansı temsilcisinin kati surette red etmesinin ve Moskova'ya bu surette verdiği yanlış bilgilerin iki memleket arasında meydana gelen anlaşmazlığa -belki de gayri ihtiyari olarak- sebep olduğu ifade edilmiştir. Raporlara rağmen bu konuda tamamlayıcı araştırmaya girişildiğini bildiren Dışişleri Bakanlığı, tam ve memnuniyet verici şekilde; 'Tan Matbaası Olayı'nın ne söz ne fiilde herhangi yabancı bir devlete karşı hasmane bir mahiyet taşımadığını vurgulamıştır. Ayrıca Nota'da maddi zarara uğrayan Sovyet vatandaşına, diğer kişilerin yaptığı gibi adli usule başvurması

²²³ Erel Tellal, "1945-1960: Batı Bloku Ekseninde Türkiye-1"s. 504-507.

tavsiye edilmiştir. Son olarak ise ne polis gücünün vazifesinde bir hata ne de Türk Hükümetinin olaylarla ilgili herhangi bir mesuliyetinin bulunmadığı ifade edilmiştir.²²⁴

Tan Matbaası Olayı'ndan sonraki birkaç ayda Türkiye ile Batı arasında yeni gelişmelerin yaşandığı bir devirde, SSCB tarafından Boğazların tadiline ilişkin Nota, 8 Ağustos 1946'da Dışişleri Bakanı Hasan Saka'yı ziyaret eden Sovyet Maslahatgüzarı tarafından tevdi edilmiştir. SSCB'nin geciken Notası şu şekildedir:

"...Sovyet hükümeti de, kendi namına, Boğazlar için aşağıdaki esaslara müstenit yeni bir rejim tesisini teklif etmektedir:

- 1- Boğazlar bütün memleketlerin ticaret gemilerinin geçişine daima açık olmalıdır.*
- 2- Karadeniz'de sahili bulunmayan devletlere ait harb gemilerinin Boğazlar'dan geçmesi hususî surette derpiş edilen haller müstesna memmudur.*
- 3- Karadeniz'e girmek ve Karadeniz'den çıkmak tabi su yolu olan Boğazlar'a müteallik rejimin tesisi Türkiye'nin ve Karadeniz'e sahili bulunan diğer devletlerin salâhiyeti dahilinde olmalıdır.*
- 4- Boğazlar'da ticari seyrüseferin serbestisini ve Boğazlar'ın güvenliğini temin hususunda en fazla alâkadar ve bunu icraya en kadir olmaları sıfatıyla Türkiye ve Sovyetler Birliği, işbu Boğazlar'ın Karadeniz'de sahili bulunan devletler aleyhine diğer devletler tarafından kullanılmasının önüne geçmek için bunların müdafaasını müşterek vasıtalarıyla temin ederler."²²⁵*

Sovyet Notası'nın Selim Sarper-Molotov görüşmeleri esnasında belirtilen Sovyet görüşlerine paralel olduğu görülmektedir. Sovyetler Türkiye'ye verdikleri Nota'yı aynı zamanda ABD ve İngiltere'ye de iletmişlerdir. Sovyetlerin talebine ilişkin ilk tepki, ABD'den gelmiştir. ABD Dışişleri Bakan Vekili Acheson, 19 Ağustos tarihinde Washington'daki Sovyet Elçiliği Maslahatgüzarı Fedor Orekov'a tevdi ettiği bir nota ile Boğazların tadili bahsinde ABD'nin görüşünü izah etmiştir. ABD'nin Boğazlara dair SSCB'ye yönelik cevabi notası, 2 Kasım tarihli notasından oldukça farklıdır. ABD bir taraftan Sovyetlerle mutabık kaldığını ilk üç madde üzerinden gösterirken diğer taraftan ise Boğazlar gibi stratejik bir noktada, ABD menfaatine dayanan bir meselede Boğazların güvenliğinin yalnız SSCB'ye bırakmayacağını belirtmekten de geri durmamıştır. Aynı şekilde Sovyetlerin ABD'nin onayını daha kolay almak üzere ilk üç maddeyi eklediği de düşünülmelidir. Türkiye'nin egemenliğini tavsiye eden

²²⁴ **Ayin Tarihi**, Aralık 1945 No: 145, Ankara, s.154-155.

²²⁵ **Ayin Tarihi**, Ağustos 1946 No: 153, Ankara, s. 12-14.

ABD, bir konferansta konunun ele alınmasını talep ederek SSCB'yi gücendirmek istemediğini diplomatik olarak ifade etmiştir. ABD'nin son notasıyla birlikte SSCB-ABD ilişkilerinde müttefiklik makasının açılmaya başladığı görülmüştür.²²⁶

Türkiye'nin, Boğazların tadiline ilişkin 8 Ağustos 1946 tarihli Sovyet Notası'na cevabını hemen vermediğini, ABD ve İngiltere'nin Sovyetlere kendi görüşünü bildirdikten sonra 22 Ağustos'ta verdiği görülür. Feridun Cemal Erkin'e göre SSCB'ye verilecek cevap, nota alındıktan hemen sonra hazırlanmaya başlamışsa da verilmesi ABD ve İngiltere'nin Türkiye ile mutabık olduğunu gördükten sonradır.²²⁷ ABD ve İngiltere'nin cevabının öğrenilmesinden kısa bir süre sonra, Türkiye'nin hazırladığı cevabi notada ilk olarak Sovyetlerin verdiği notanın büyük bir ilgi ile incelendiği ifade edilmiştir. Daha sonra Türkiye, Sovyet teşebüsünün şekli ve esası bakımından bir değerlendirmeye geçmeden önce, Sovyetlerin Montreux sözleşmesinin yetersizliğini ve Türkiye'nin Boğazların güvenliğini temin edemediğini göstermek için öne çıkardığı, II. Dünya Savaşı esnasında Mihver gemilerinin Boğazlardan geçişiyle ilgili eleştirilerine cevap vermiştir. Bu konuda Türk tezi kahir ekseriyetiyle Sovyet Rusya'nın Montreux'a attığı kusurların Montreux'un öz hükümlerinden ziyade gemilerin evsafı ve tonajı ile ilgili tefrit hükmündeki teknik uygulamalarla ilgilidir. Türkiye'nin Sovyet Notası'na itirazı esas itibarıyla savaş yıllarında uygulanan hileli geçişlerin Sovyetlerin iddiasından fazlası olmadığıdır. Bu sebeple Türkiye, Sovyet teklifinin ilk üç maddesini tasdik etmekle birlikte, 4. ve 5. tekliflere şerh düşmektedir. Özellikle ilk üç madde ABD'nin desteklediği tarzda olması sebebiyle, SSCB karşısında destek almaya ve ittifak aramaya yöneliktir. 4. teklif yani Boğazlar hakkında yalnızca Karadeniz'e kıyısı olan ülkelerin söz sahibi olması fikri, Türkiye'nin karşı çıktığı husus olmuştur. Zira Karadeniz'e kıyısı olan devletlerin tamamı Sovyet Rusya'nın müdahalesi sonucunda Moskova ile yakın ilişki kurmak durumunda kalan devletlerdi. Boğazların Karadeniz devletleri ile sınırlandırılması ise bu durumda Türkiye ile SSCB'nin masada yer almasına neden olacak bir taktik olarak kabul edilmiştir. 5. teklif ise Türkiye'nin en çok karşı çıktığı, milli egemenlik hakkına hâlel getireceğini düşündüğü maddedir. Bu konuda taviz

²²⁶ **Ayın Tarihi**, Ağustos 1946 No: 153, Ankara, s. 74-75.

²²⁷ Erkin, Türk-Sovyet ilişkileri, s. 296-297.

verilmeyeceğinin altını çizen Türkiye, Boğazların güvenliğini Sovyetlerin de üyesi olduğu BM ile sağlanması taraftarı olmuştur.²²⁸

Türkiye'nin Sovyetlere 22 Ağustos'ta verdiği cevap üzerine, Sovyet Rusya bir kez daha 24 Eylül 1946'da Boğazlar hakkında İkinci Sovyet Notasını daha doğrusu mukabil notasını yetkililere vermiştir. Sovyetler, son nota ile birlikte savaş yıllarında Türkiye'nin Boğazlardan yabancı muharip gemilerin geçişini -iddiasının aksine- tam manasıyla kontrol edemediğini ifade etmiştir. Sovyet Rusya'ya göre Türkiye bu konuda yetersiz kalmaktadır. Bu durum ise Karadeniz'e kıyıdaş olan ülkelerin özellikle de SSCB'nin milli güvenliğini tehdit etmektedir. Sovyetler son notasında da Türkiye'nin üzerinde savaş benzeri, olağanüstü baskı hissettiği durumlarda Boğazlardan geçiş güvenliğini sağlayamadığı tezini sürdürmüştür. Bu sebeple Sovyet Rusya, Boğazlar ile ilgili '5 madde' ısrarını devam ettirmiştir. İlk 3 maddeyi - Boğazların tüm ticaret gemilerine açık olması, Karadeniz'e sahildar olan tüm devletlerin savaş gemilerinin serbestçe geçebilmesi ve Karadeniz kıyıdaş devletler dışındaki devletlere ait savaş gemilerinin sınırlandırılması- Türkiye'nin kabul etmesinden hoşnut olduğunu bir kez daha vurgulayan SSCB, 4 ve 5. madde ısrarından ise vazgeçmemiştir. Sovyetlere göre Karadeniz'e girmek ve çıkmanın kararının ne şekilde sağlanacağına dair sorumluluğun Karadeniz Devletleri'nde olması gerekmektedir. Karadeniz'in Süveyş ve Cebelitarık uluslararası su geçiş yollarından farklı bir halde olduğunu ifade eden Sovyetler, Karadeniz Boğazlarının bu sebeple farklı bir şekilde imtiyazlı devletlerin varlığı ile idame edilmesini savunmuştur. Sovyetlerin 5. maddesi olan Boğazlarda Türkiye ile birlikte müdafaa fikrini, Ankara'nın milli egemenlik haklarına hâle getirdiğinden dolayı red etmesi karşısında Sovyetler; *"Türkiyenin Boğazların müdafaasını Sovyetler Birliği ile müştereken sağlamağı reddetmesi Karadeniz Devletlerinin bu mîntıkada lüzumlu olan güvenliğı temin imkânından mahrum etmektedir"* görüşünü ileri sürmüştür. Açıkça Montreux'un yerine Karadeniz'e sahildar devletlerin imtiyazlı bir statüde olacağı, hatta onların karar vereceğı bir rejimin taraftarı olan Sovyet Rusya, bu kazanım için Batı'nın özellikle de ABD'nin olurluğunu almak için ticaret geçişini serbest bırakma taraftarıdır. İkinci Sovyet notası, Montreux'un tadili konusunda Türkiye'nin Potsdam kararını hesaba katmadığını söylemekte ve uluslararası bir konferanstan önce üç müttefik devlet ile Türk tarafı arasında görüşmeler yapılmasını ısrar

²²⁸ **Ayın Tarihi**, Ağustos 1946 No: 153, Ankara, s. 74-83.

etmektedir.²²⁹ Türkiye için ikili bir görüşme ne kadar tehlikeli ise Rus notasının direkt reddi de Türkiye'yi uzlaşmaz ve haksız bir pozisyona itebilirdi. Üstüne üstlük genel yapısı itibariyle Türk tezine destek veren İngilizlerin Rus-Türk görüşmesi fikrine meyilli oluşları, Türkiye'yi zor bir durumda bırakmıştır. Bu sebeple Erkin'in ifadesiyle, İnönü'nün onayını almak suretiyle hazırlanacak cevapta, Sovyet taleplerinin gerekçesiz bir reddinin Türkiye'yi Rusya ve Batı karşısında bırakacağı çaresiz durumdan ziyade, Rusların istediği karşılıklı 'konuşmaların, olayların gelişmesindeki mantık ile belirlenen lüzumsuzluğunu, çürütülmesi imkânsız delillerle' isbat etmek amaçlanmıştır. Bu sayede Türk tezi ikili görüşmelerde Rus baskısı altına girmeyecekken aynı zamanda müstakbel müttefik addedilen Batılı devletlerin olurlarına uygun olmuş olacaktı. Bu çerçevede hazırlanan Türk cevabi notası 18 Ekim'de SSCB resmi makamlarına tevdi edilmiştir.²³⁰

Türkiye'nin 18 Ekim tarihli cevabi notası Sovyet iddialarının çürütülmesi üzerine odaklanmıştır. Rus notasına benzer biçimde tarihsel örnekler vermek suretiyle Rusya'nın 1921 anlaşmasıyla birlikte Boğazların kaderine ortak olma arzusu, Çiçerin ve Molotof'un sözleriyle dizginlenmek istenmiştir. Bu noktada Türkiye, Sovyetlere verdiği notada, esas itibariyle Türkiye'nin neden Boğazlar rejimi konusunda tek erk olarak kalmaya devam etmesini anlatmaya ve bu surette Türkiye'nin Monreux'la sağladığı hakların Birleşmiş Milletler tarafından korunmasının tesisine çalışmıştır.²³¹ Türkiye'nin Sovyetlere verdiği ikinci notada dikkat edilmesi gereken en temel husus, Batı'nın onayını almış olmasıdır. Notanın hazırlanması ve yazılması esnasında Batı ile sık sık dirsek teması sağlanmıştır. İkinci Türk notasının verilmesinden sonra Rusların Türkiye ile bu konuda daha fazla tartışmayı uzatmadığı görülür. Türkiye'nin özellikle Batı'ya daha da yakınlaşması manasına gelecek, herhangi bir baskı yerine cevap hakkını saklı tutmayı tercih eden Sovyetler, 'Boğazların kontrolünü ele geçirmek' veyahut Sovyetler Birliği çıkarlarına uygun bir taviz kopartmayı sağlamak üzere Türkiye ile girdikleri diplomatik münakaşayı sonlandırmıştır.²³² Türkiye için konunun uzatılmaması hayırlı bir gelişme ise de Sovyet tepkisinin ne olacağı belirsizliğini korumuştur. Bu sebeple Türkiye, bu dönemde Sovyet Rusya ile karşı karşıya gelmemeye çalışmıştır. Bu minvalde İsmet

²²⁹ **Ayin Tarihi**, Eylül 1946, No: 154, Ankara, s. 46-51.

²³⁰ Erkin, Türk-Sovyet ilişkileri, s. 302-306.

²³¹ **Ayin Tarihi**, Ekim 1946, No: 155, Ankara, s. 58-70; **BCA**, Fon No: 30 1 0 0 Kutu No: 60 Dosya No: 368 Sıra No: 8

²³² Erkin, Türk-Sovyet ilişkileri, s. 307-310.

İnönü, 1 Kasım'da TBMM'de yaptığı Meclis açılış konuşmasında, bu konuya değinerek Sovyetlerin; 'Boğazların Mihver devletleri yararına kullanıldığı iddiasını haksız bir değerlendirme olarak bulduğunu' ifade edip Boğazlar konusunda Birleşmiş Milletleri bir teminat olarak gördüğünü söylemiştir. İnönü, diğer taraftan ise Sovyetlerle ilişkileri normalleştirmek istendiğine yönelik sözler söyleyerek SSCB'yi karşısına almamaya yönelik çaba sarf etmiştir.²³³

1.2.4 Türkiye-Batı İlişkileri: 1945-1950

İkinci Dünya Savaşı bittikten sonra Türkiye Dış Politikasında en önemli mesele, savaşın iki galibi Amerika Birleşik Devletleri ve Sovyet Rusya karşısında nasıl bir rota izleneceği olmuştur. Sovyetlerin, 1939'da Şükrü Saraçoğlu-Molotov görüşmesi sırasında belli ettikleri değişen Türkiye tavrı, Nazi tehdidin tamamen ortadan kaldırılmasından sonra açık talebe dönüşmüştür. San Fransisko Konferansı sırasında Nazilerin yaptığı felaketin gözler önüne serilmesi ile Sovyetler adeta Avrupa'nın kurtarıcısı olarak görülmüşlerdir. Böyle bir durumda Batı için Türkiye'nin SSCB karşısında Batı'dan özellikle de ABD'den destek sağlaması oldukça güçlü. William Hale göre bu sebeple 1945 yılı itibariyle henüz bir rekabet olmadığından Türkiye, Osmanlı Hükümetinin yaptığı gibi bir Avrupa gücünü diğerine karşı kullanamamıştır.²³⁴ Arzettiği önem sebebiyle Soğuk Savaş'ın dışında kalamayan Türkiye, Batı'nın Sovyetlerle yakın ilişki tesis etmek istemesine rağmen üzerinde hissettiği her baskı karşısında, Batı'ya bir adım daha yaklaşmış; klasik refleks politikasının gereği olarak milli güvenlik tehdidini Batı ile dengelemek istemiştir.

1.2.4.1 II. Dünya Savaşı Sonrası Müttefikler ve Türkiye

II. Dünya Savaşı'nın Avrupa'da sonunun görülmesinin ardından 1921 tarihli Türk-Sovyet Dostluk anlaşmasını yenilememe kararı alan Sovyetler, Türkiye'nin muahedeyi yenileme teklifi karşısında, ileri sürdüğü şartlarda Boğazlarda üs ve Kars-Ardahan'da toprak talep etmişti. Türkiye, milli egemenlik haklarına ve istiklal anlayışına aykırı bulduğu bu durum karşısında, klasik dış politikasının araçları olan statükonun muhafazasını ve 'yurtta sulh cihanda sulh' ilkesini uygulamaya geçirmiştir. Diğer bir yandan ise dış politikanın başka bir ilkesi olan 'Batı', denge arayışı içerisinde daha da belirginleşmiştir. Batı ile hareket etmek maksadıyla liberal demokratik değişime ülke içerisinde izin veren Türkiye, dünya sulhu içinde Birleşmiş

²³³ **Ayın Tarihi**, Kasım 1946 No: 156, Ankara, s. 13.

²³⁴ William Hale, **Türk Dış Politikası 1774-2000**, çev., Petek Demir, İstanbul, 2003, s. 109.

Milletlerin imzacı devletleri arasına katılmıştır.²³⁵ Türkiye'nin Batı'yla kurmak istediği tüm iyi ilişkilere rağmen Batı ile Türkiye arasında duran temel sorun, Batı'nın henüz Sovyetler yerine Türkiye'yi tercih etmemiş olmasıydı. Yalta Konferansı sırasında Sovyetlerin tüm talepleri, ABD tarafından makul bulunurken SSCB'ye tanınan bu onay Potsdam'da devam etmişti. ABD'nin aksine İngiltere, SSCB'nin görüşleri ile büyük bir oranda ihtilaf içerisindeydi. Özellikle Yalta'da Japon harbi için Sovyet ordusuna ihtiyacı bulunan ABD, Sovyetlerle ilişkileri uzlaşma noktasında tutmaya çalışmıştı. Müttefikler arasındaki ilk ciddi görüş ayrılıkları ise Polonya ve Romanya anlaşmazlıklarından dolayı ortaya çıkmıştır.²³⁶ SSCB'nin daha çok anlaştığı ABD Başkanı Roosevelt'in yerine Harry S. Truman'ın başkan olması ise Müttefikler arasındaki kırılmayı arttırmıştır.²³⁷

Boğazlara yönelik Sovyet talepleri karşısındaki İngiliz görüşü daha ziyade Türkiye'yi desteklemek yönündeydi. ABD'nin görüşü ise müttefik Sovyetleri hoşnut tutmak ve 'ticari özgürlük'leri korumak, bir açık kapı politikası izlemek üzerinedi. Potsdam Konferansı esnasında, savaş sonrası kıtasına çekilmenin hesaplarını yapan ABD, BM'nin görevine büyük bir önem atfetmiş, Türkiye ile SSCB arasında yaşanan sıkıntının büyük bir sorun olmadığını düşünmüştü. ABD, Türk-Sovyet anlaşmazlığının BM'de çözüleceğine hatta BM için bu durumun ilk ciddi sınav olacağına inanmıştı. Potsdam'da Boğazlara dair her üç devletin kendi görüşünü Türkiye'ye bildirmesini kararı sonrasında Türkiye'ye verdiği notada ABD, Boğazların ticarete tamamen açık olması, harp durumunda ise BM'nin etkin olduğu bir yapıya gidilmesi taraftarıydı. Fakat savaş sonrası kıtasına çekilmeyeceği anlaşılan ABD'nin mevcut Boğazlar tezinden uzaklaştığı görülür. Bu durumun oluşmasında Sovyetlerle yaşadığı Polonya, Romanya, İran anlaşmazlıkları ana etkindir.²³⁸ Ayrıca George Kennan'ın SSCB'nin yayılmacı amaçlarını yazdığı 'Long Telegram'ın SSCB ile ilişkilerde temel paradigma olması, ABD'nin Sovyetlerden yüz çevirmesine neden

²³⁵ Hale, Türk Dış Politikası, s. 110.

²³⁶ Byrnes, Açık Konuşalım, s. 40-57 ve 77.

²³⁷ Telegram from Nikolai Novikov, Soviet Ambassador to the US, to the Soviet Leadership," September 27, 1946, History and Public Policy Program Digital Archive, çevrimiçi, <http://digitalarchive.wilsoncenter.org/document/110808.pdf?v=eb42597fe9e7d84fdaebd7e590c9f57d>, erişim tarihi 13.01.2017.

²³⁸ **Foreign Relations of the United States 1946**, Volume VII, The Near East and Africa, Washington, United States Government Printing Office, 1969, s. 803, çevrimiçi <http://digicoll.library.wisc.edu/cgi-bin/FRUS/FRUS-idx?type=browse&scope=FRUS.FRUS1>, erişim tarihi, 10.01.2015.

olmuştur. SSCB'nin Kennan'ın Long Telegram'ı ile birlikte ABD için müttefik tanımlamasından rakip statüsüne konması, Türkiye'nin konumu güçlendirmiştir. ABD'yi Long Telegram'a götüren süreçte Kennan, henüz 27 Eylül 1945 tarihinde Moskova'dan ABD'ye gönderdiği mesajda; 'Boğazlar konusunda verilecek tavizlerin Türkiye'de Batı'nın etkisini yok edeceğini ve dost Sovyet hükümetinin kurulmasına yol açacağını' ifade etmiştir.²³⁹

1946 yılında ard arada yaşanan İran, Yunanistan gibi olaylar, Sovyetlerle uzlaşma ihtimalini savunan yetkililerin yerine, Kennan gibi isimlerin ABD politikasını belirlemede ağırlığını arttırmıştır.²⁴⁰ Şüphesiz bunda İngiltere'nin başından beri Sovyetlere karşı Türkiye'nin Batı sisteminde kalmasını savunan görüşün etkisi de oldukça büyük olmuştur.

1.2.4.2 Demir Perde'nin İlanı ve Türkiye

İngiltere Eski Başbakanı Winston Churchill, 6 Mart 1946'da Fulton'da (ABD) yaptığı meşhur konuşmasında, bir taraftan Sovyetler ile Batı arasında sürmekte olan çatışma neticesinde ortaya çıkması an meselesi olan bölünmeyi ifade etmiş bir diğer taftan ise Sovyetlerin etki alanına atıf yaptığı 'Demir Perde'nin sınırını çizmiştir. Churchill, konuşmasında siyasi literatüre dahil ettiği 'Demir Perde'yi şu şekilde tanımlamıştır: *"Stettin'den Trieste'ye kadar, Avrupa kıtasının ortasına bir demir perde inmiştir. Merkez ve Doğu Avrupa'nın bütün başkentleri ve bütün eski devletleri, Varşova, Berlin, Prag, Viyana, Budapeşte, Bükreş, Belgrad, Sofya, hep bu hattın arkasındadır. Bütün bu meşhur şehirler ve bu şehirleri çevreleyen halka, Sovyet bölgesindedir ve hepsi, şu veya bu şehirleri çevreleyen halka, Sovyet nüfuzuna tâbi bulunmakla kalmamakta fakat aynı zamanda gittikçe artan büyük bir nisbette Moskova'nın kontrolü altında durmaktadır."* Ünlü Demir Perde konuşmasında, Türkiye'de yerini almıştır. Churchill, Doğu ve Orta Avrupa'ya yayılan Sovyet yayılmacılığını yeni hedefi olan Türkiye'nin durumunu şu şekilde değerlendirmiştir; *"...Türkiye ve İran, Moskova Hükûmeti tarafından kendilerine bildirilen talepler ve tazyikler karşısında derin surette endişe ve telaşlıdırlar."*

²³⁹ **Foreign Relations of the United States Diplomatic Papers 1945**, Volume VIII, Washington, The Near East and Africa, United States Government Printing Office, 1969, s. 1251, çevrimiçi <http://digicoll.library.wisc.edu/cgi-bin/FRUS/FRUS-idx?type=browse&scope=FRUS.FRUS1>, erişim tarihi, 10.01.2015.

²⁴⁰ Ayşegül Sever, **Soğuk Savaş Kuşatmasında Türkiye, Batı ve Ortadoğu 1945-1958**, Boyut Kitapları, Ekim 1997, s. 39.

Churchill'in Newyork'ta 16 Mart'ta gerçekleştirdiği ikinci konuşmasında ise Türkiye bahsi daha fazla ve ehemmiyetli bir yer işgal etmiştir:

*"Şimdi Boğazlar meselesine geliyoruz. Rus bayrağını taşıyan gemilerin açık denizlerde ve okyanuslarda dolaştığını zevkle görmeği isterim. Boğazlar hakkında Montrö andlaşmasının tekrar gözden geçirilmesine İngiltere'nin taraftar bulunduğunu müttefikimiz Rusya'ya daima söyledim. Potsdam'da Amerikalılar ve İngilizler harp veya sulh zamanında Boğazlarda ticaret ve harp gemileri için tam bir serbesti halinde Rusya'ya tam bir garanti vermişlerdir. Türkiye böyle bir garantiye memnuniyetle iştirâk ederci. bize bunun kâfi olmadığını ve Rusya'nın Boğazlar içinde İstanbul'a hâkim bir kaleye sahip olması icab ettiğini söylediler. Bu, Boğazların açık tutulmasını sağlamaz. Sadece tek bir devlete Boğazları kapamak iktidarını verir. Bu, Tuna, Rhin ve muhtelif memleketlerden geçen su yollarının serbestliği hakkında Birleşik Amerika temsilcileri tarafından üzerinde ısrarla durulan prensiplere âhenkli değildir. Rusya'ya yapılan teklif daima bâkidir. Eğer Rusya, Türkiye üzerinde tazyikte bulunmakta ısrar edecek olursa mesele her şeyden evvel Birleşmiş Milletler Genel Kurulu tarafından halledilmelidir. Bu suretle, nice ümitler bağladığımız Birleşmiş Milletler teşkilâtı yakında büyük bir imtihan geçirecek demektir."*²⁴¹

Churchill, Boğazların müttefikler arasında bir kopma meydana getirdiğini ve Sovyet Rusya karşısında Boğazların kontrolünün sadece Rus tasarrufuna bırakılmayacağını ifade etmiştir. Her ne kadar Churchill konuşmasını eski bir başbakan olarak yapmışsa da onun politik durumu, İngiltere'nin ve onun nezdinde Batı'nın Boğazlar konusunda devreye girdiğini göstermektedir. Bu durum ise Türkiye'nin Boğazlar ve diğer tüm konularda kullanabileceği fırsatı sağlamış, denge siyaseti için manevra alanı açmıştır. Türk dış politikasının II. Dünya Savaşı esnasında kullandığı, devletlerin birbirine karşı olan çıkar çatışmasından istifade etme hatta onu kullanabilme kabiliyeti, Batı tarafından Boğazların Sovyetlerin ellerine teslim edilmeyeceğinin anlaşılması ile tekrar gündeme gelmiştir.

1.2.4.3 Türkiye-ABD İttifakının İlk İşaret Fişegi: Missouri Ziyareti

İngiltere'nin açıkça tarafını beyan etmesinden sonra Stalin, Pravda gazetesine yaptığı açıklamada Churchill'i "harp kundakçısı" olarak nitelendirmiştir.²⁴² Üç müttefik arasında en çok merak edilen ABD'nin nasıl bir tutum takınacağı idi. Her ne kadar ABD'nin Churchill'in ifadelerinin hilafına davranmayacağı belliye de Sovyetlerin ABD'den beklentileri aksi yöndeydi. Aynı gün ABD, Sovyetlerin İran'ın kuzeyinde Azerbaycan Devleti'nin kurması sebebiyle Sovyetlere karşı protesto

²⁴¹ **Ayin Tarihi**, Mart 1946, No: 148, Ankara, s. 139-140 ve 148-149

²⁴² **Ayin Tarihi**, Mart 1946, No: 148, Ankara, s. 142.

yayınlamıştı. 19 Mart'ta Sovyetlerin Azerbaycan'ı ilhak etmek için 235 Sovyet tankı ve 3500 zırhlı kamyonla Azerbaycan'a girip Tahran'a doğru ilerlemesi ile Türkiye'nin konumu, oldukça nazik bir hal almıştır. Stalin, Truman'a Türkiye'ye saldırmak gibi bir niyetinin olmadığını bildirirse de Sovyet ilerleyişi, Türkiye'nin 'Doğu Akdeniz ve Ortadoğu'daki konumunu ABD nezdinde, önemli bir noktaya taşıyordu. İran krizi, Batı-Sovyet ilişkilerini gererken Türkiye'nin Sovyet tehlikesi iddiasında haklılığı ortaya çıkarmış oluyordu.²⁴³

Türkiye, altı hafta süren İran krizi neticesinde, dış politikasında Sovyetlere karşı denge unsuru sağlayacak Batı'nın zımni desteğini alarak, manevra yapabilme kuvveti kazanmıştır. Değişen ABD görüşünün Türkiye'ye ilk etkisi, ABD'de vefat eden Türk diplomat Münir Ertegün'ün cenazesinin Missouri savaş gemisi ile Türkiye'ye 5 Nisan 1946'da getirilmesidir.²⁴⁴ Missouri General Mac Arthur'un Japonya'nın teslimini kabul ettiği bir gemidir ve bu sebeple Mahabad Kürt Cumhuriyeti ile Özerk Azerbaycan'ın kurulduğu bir zamanda Türkiye'yi ziyaret etmesi, bir amaç dairesinde Sovyetlere yöneliktir.²⁴⁵ Truman, İran'ın Sovyet kontrolüne geçmesi halinde, Türkiye'nin dayanma gücünün kalmayacağından dolayı endişe ediyordu. Bu sebeple Missouri'nin ABD'nin tepkisini ve Türkiye'nin yanında olduğunu göstermek üzere bir fırsat olmuştur.²⁴⁶ Bu amaca yönelik olarak yola çıkan Missouri, Türkiye'nin ihtiyacı olan bir dönemde oldukça heyecanlı bir gelişmeydi. Ziyaretin ilk gününde Amiral Hevitt'in Missouri'den gazetecilere yaptığı ilk açıklama, Türk kamuoyu ve politika yapıcıları için beklentiye uygun ve tatminkar olmuştur. Amiral konuşmasında; *"Biz Missouri ile Türkiyeye, iki millet arasındaki büyük dostluğu samimi bir nişane ile belirtmek için geldik. Missouri'yi getirmekle milletlerarası nezaket sahasında en yüksek bir jest yapmak istedik."* demiştir.²⁴⁷

6 Nisan'da Ordu günü nedeniyle bir konuşma yapan ABD Başkanı Truman, konuşmasında ABD dış politikasının tarifini yapmıştır. Truman'ın konuşmasının özellikle Ortadoğu ile ilgili olan kısmı, Missouri gemisinin Türkiye'de bulunması sebebiyle bir kat daha dikkat çekiciydi. Konuşmasında, Orta ve Yakın Doğu'nun

²⁴³ George McGhee, **ABD-Türkiye-NATO-Ortadoğu**, çev., Belkis Çorakçı, Bilgi Yayınevi, Aralık 1992, 49-51.

²⁴⁴ **Ayın Tarihi**, Nisan 1946, No: 149, Ankara, s. 52-53.

²⁴⁵ Küçük, "Sosyalizmi Dondurma Savaşı", s. 58.

²⁴⁶ Halûk Ülman, **İkinci Cihan Savaşının Başından Truman Doktrinine Kadar Türk-Amerikan Diplomatik Münasebetleri 1939-1947**, Ankara, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları, 1961, s. 72.

²⁴⁷ **Ayın Tarihi**, Nisan 1946 No: 149, Ankara, s. 53.

zengin kaynaklarını ve stratejik önemini vurgulayan Truman, bölgenin bir saldırı karşısında kendisini koruyamayacağından bahsetmiş ve Ortadoğu'nun bölge dışı büyük devletlerarasında, bir rekabet sahnesi teşkil ettiğini vurgulamıştır. Truman'a göre, bahse konu olan rekabetin 'bir çatışma doğurabileceğini kestirmek kolaydır.'²⁴⁸

1.2.4.4 Türkiye-ABD İlişkilerinin Ekonomi Politikası: Truman Doktrini ve Marshall Planı

ABD ile Türkiye arasında Missouri zırhlısının ziyareti ile başlayan yakınlaşma, ABD'nin 7 Mayıs 1946'da aldığı bir kararla, II. Dünya Savaşı sırasında 'Ödünç Verme ve Kiralama Yasası' ile Türkiye'nin aldığı borçların tamamını silmesini sağlamıştır.²⁴⁹ Verilen siyasi desteğin haricinde, Türkiye'ye ekonomik destek sağlayan ABD'nin bu girişimi, Türkiye için oldukça olumlu bir hava estirmişti. Missouri ile başlayan Türkiye-ABD ilişkileri, ancak Başkan Truman'ın kendi adıyla anılacak Truman Doktrini'ni ilan etmesiyle gerçek manada bir müttefiklik ilişkisi sağlayabilmiştir. ABD'nin Missouri-Truman arasındaki dönemde, Sovyet notaları karşısında verdiği destek, Türkiye'nin ABD için Doğu Akdeniz ve Ortadoğu için en önemli unsur olduğu gerçeğini ortaya koymuştur.

Türkiye'nin her ne kadar Batı ile kurmaya başladığı yakın ilişkiler, jeopolitik ve jeostratejik avantajı nedeniyle de Türkiye'nin dış politikasının temel dinamiği olan 'Batılılaşma' arzusu ve vurgusu Batı ile karşılıklı bütünleşmeyi mümkün kılmıştır. Türkiye'nin SSCB tehdidi yerine Batı ile samimi ilişkiler tesis etmek üzere irade koyması, Türk dış politikasının bir zorunluluktan çok tercihten meydana geldiği göstermektedir.

Türkiye'nin SSCB'nin isteklerini reddetmesi karşısında maruz kaldığı baskı, kuzey komşusundan endişe etmeye devam etmesini sürdürmüştür. Belirsiz Sovyet bekleyişinin, Türkiye üzerinde doğurduğu en önemli sonuç, ordunun terhis edilememesiydi.²⁵⁰ Ekonomisi için çok ciddi bir yük oluşturan seferberlik hali, hem işgücünü oluşturan unsurun silâh altında olması sebebiyle hem de devletin

²⁴⁸ **Ayın Tarihi**, Nisan 1946 No: 149, Ankara, s. 222-223.

²⁴⁹ Çağrı Erhan, "1945-1960: Batı Bloku Ekseninde Türkiye-1(ABD ve NATO'yla ilişkiler)" **Türk Dış Politikası, Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar**, ed., Baskın Oran, Cilt I, 6. Baskı, İstanbul, İletişim Yayınlar, 2002, s. 525. (içinde 479-520)

²⁵⁰ Türkiye'nin bu dönemde orduda bir azalmaya gitmesi Hükümet ve Genelkurmay'a göre; SSCB'nin Türkiye üzerindeki baskısını güçlendirmesine, Türkiye'nin geri çekildiği yorumuna sebep olabilirdi. Cemil Koçak, **CHP İktidarının Sonu Türkiye'de İki Partili Siyâsi Sistemin Kuruluş Yılları (1945-1950)**, Cilt 6, İstanbul, İletişim Yayınları, 2017, s. 30-32.

kaynaklarını, büyük bir orduyu hazırda tutmak için sarf etmesiyle büyük bir iktisadi yük oluşturunuyordu. Türkiye için bu durum karşısında tek çıkar yol, dış yardımdı. Savaş içerisinde gerekli desteği İngiltere'den sağlayan Türkiye, savaş sonrasında İngiltere'den yardım almayı sürdürmüştü. Savaş içerisinde İngiltere dışında ABD'ninde desteği alan Türkiye, savaşın bitmesiyle bu yardımdan mahrum kalmıştı. Her ne kadar ABD'nin 7 Mayıs 1946'da Türkiye'nin savaşta aldığı borcu silmesi oldukça sevindirici bir gelişmeysen de ekonomisini stabil hale getirememesi, Türkiye'nin SSCB karşısında tehdit algıladığı bir dönemde, kamuoyunu rahatsız eden ve çözülmesi aciliyet gerektiren meseleydi. Türkiye'nin elinde 245 milyon dolarlık bir altın stoku var ise de bu para zor günlerde, olası bir savaş durumunda sarf edilmek üzere tutuluyordu. Bu sebeple tasarruf edilen para iç piyasaları rahatlatmak, üzere kullanılamıyordu. Savaş sonrası şartların doğurduğu netice nedeniyle istediği krediyi temin edemeyen Türkiye için tek çıkar yol sürmekte olan İngiliz yardımı olmuştur.²⁵¹ Fakat İngiltere, savaşın yükünü artık daha fazla taşıyamayacak olması sebebiyle, Washington Büyükelçisi vasıtasıyla ABD'ye başvurup Türkiye ve Yunanistan'la ilgili nota vererek geçirmekte olduğu iktisadi buhran nedeniyle, 31 Mart 1947 sonrası her iki ülkeye yaptığı ekonomik yardımı sürdüremeyecek zorunda olduğunu bildirmiştir.²⁵² Yunanistan ve Türkiye konusunda İngiliz notunu aldıktan sonra ABD, ekonomik ve askeri yardım verme konusundaki tutumunu şubat ayı içerisinde gözden geçirmiştir. İngiltere'nin ABD'yi stratejik ve askeri gerekçelerle 'Yunanistan ve Türkiye'nin Sovyet hâkimiyetine girmesine izin verilmemesi' uyarıları neticesinde²⁵³, ABD üç seçenek karşısında kalmıştır. ABD idarecileri İngiltere'nin maddi olarak artık çok fazla yer almayacağı Türkiye ve Yunanistan konusunda; ilk olarak her iki devleti ya SSCB'nin tahakkümü karşısında yalnız bırakacaktı ya da Sovyetler ile Türkiye ve Yunanistan arasındaki meselelerin halli için Birleşmiş Milletlerin vereceği karara göre hareket edecekti. ABD için diğer

²⁵¹Ülman, Türk-Amerikan Diplomatik Münasebetleri, s. 89-91.

²⁵²**Harry S. Truman Arşivi:** Draft suggestions for President's Message to Congress on Greek Situation, March 3, 1947. Subject File, J.M. Jones Papers çevrimiçi, http://www.trumanlibrary.org/whistlestop/study_collections/doctrine/large/documents/pdfs/6-9.pdf#zoom=100, erişim tarihi, 03.04.2015.

²⁵³**Harry S. Truman Arşivi:**Summary of Telegrams, Department of State, February 25, 1947. Naval Aide Files, Truman Papers, çevrimiçi, http://www.trumanlibrary.org/whistlestop/study_collections/doctrine/large/documents/pdfs/tdoc8-1.pdf#zoom=100, erişim tarihi, 03.04.2015.

bir üçüncü seçenek ise İngiltere'nin yerini alarak Sovyetlere karşı denge oluşturmaktı.²⁵⁴

ABD'nin bu durum karşısında yetkili organlarının hazırladığı raporlara göre yönetim, sorumluluğu üstlenme kararı vermeliydi. Bu raporlarda Yunanistan'ın ihtiyaçları için 1947 için 250 milyon dolarlık bir yardım yeterli görülmüştü, Türkiye ise ihtiyaçlarının tam olarak belirlenememesinden dolayı zor bir konuydu. Yunanistan'ın Sovyetlerin tahakkümüne girmesi oldukça yakında ve eğer Yunanistan kaybedilirse Türkiye 'komünizm denizi' içerisinde devam edemezdi. Aynı şekilde tersten bir yorum, Yunanistan içinde geçerliydi.²⁵⁵

ABD tarafından Akdeniz'in anahtarı ve Ortadoğu'nun giriş kapısı²⁵⁶ olarak kabul edilen bu iki ülke için ABD'de ciddi tartışmalar yürütülmüştür; çünkü ABD'nin vereceği bir karar her şeyden önce ABD dış politikasının değişmesi manasına gelecekti. Sovyetlerin sözkonusu bölgede yapacakları bir müdahalenin domino etkisine yol açacağı korkusu karşısında, Başkan Truman ilgili bakanlık ve kurumların desteğini aldıktan sonra, 12 Mart 1947 tarihinde meclis oturumunda sunduğu mesajında Yunanistan ve Türkiye'den bahsetmiştir. Truman konuşmasında, Türkiye'nin geleceği, bağımsızlığı ve ekonomisinin Yunanistan'dan daha az önemli olmadığını vurgulayarak ABD'nin desteğine ihtiyacı olduğunu söylemiştir.²⁵⁷ Truman, Kongre'den Yunanistan ve Türkiye'ye 400 milyon dolarlık askeri yardım yapılması için kendisine yetki verilmesini istemiş; Amerikan Kongresi, 22 Mayıs'ta Yunanistan'a 300 milyon, Türkiye'ye 100 milyon dolarlık askeri yardım verilmesini kabul etmiştir.²⁵⁸ Yardım, Türk dış politikası için oldukça önemli bir gelişme olarak kabul edilmiştir. 1 Nisan'da İzmir'de konuşan Başbakan Recep Peker, Truman'ın kendi adıyla anılan doktrini hakkında, konuşmanın Türkiye'nin bağımsızlığına zarar vereceği iddialarını menfi ve maksatlı olduğunu vurgulayarak Amerikan dostluğunun

²⁵⁴ Ülman, Türk-Amerikan Diplomatik Münasebetleri, s. 95.

²⁵⁵ McGhee, ABD-Türkiye-NATO-Ortadoğu, s. 53-54.

²⁵⁶ Harry S. Truman Arşivi: Draft suggestions for President's Message to Congress on Greek Situation, March 3, 1947. Subject File, J.M. Jones Papers, çevrimiçi, http://www.trumanlibrary.org/whistlestop/study_collections/doctrine/large/documents/pdfs/6-9.pdf#zoom=100, erişim tarihi, 03.04.2015.

²⁵⁷ Harry S. Truman Arşivi: Address of the President to Congress, Recommending Assistance to Greece and Turkey, March 12, 1947. Harry S. Truman Administration, Elsey Papers, çevrimiçi, http://www.trumanlibrary.org/whistlestop/study_collections/doctrine/large/documents/pdfs/5-9.pdf#zoom=100, erişim tarihi, 03.04.2015.

²⁵⁸ Armaoğlu, 20. Yüzyıl Siyasî Tarihi, s. 441-442.

önemine vurgu yapmıştır.²⁵⁹ Truman Doktrini, Türkiye-Batı ilişkilerinde Türkiye'nin Batılılaşma arzularının ekonomik yardım yoluyla somutlaşması manasına da geliyordu. Bu sebeple yardım almanın Türkiye'nin bağımsızlığına zarar vereceği iddiası en üst yetkili Başbakan Recep Peker tarafından yalanlanmış, Amerikan dostluğu övülmüştür. Monroe Doktrini ile güvenlik sorunlarına ağırlık veren ABD, Truman Doktrini ile dış politikasını ekonomi ile desteklediği siyasal ağırlıklı bir yapıya dönüştürmüştür. Türkiye için ihtiyaç duyduğu maddi destekten ziyade, ABD'nin açıkça yanında olduğu belirtmesi oldukça önemli bir gelişmeydi. Bu sebeple Türk dış politikası açısından Truman'ın yardımı hem ekonomik hem de güvenlik konuları ile ilgili kabul edilmiştir.²⁶⁰ Yasanın tasarılmasından bir gün sonra 23 Mayıs 1947'de Amerikalı General Lunsford'un liderliğinde Türkiye'ye gelen ABD heyeti ile Türk yetkililer arasında altı hafta süren görüşmelerden sonra, 12 Temmuz 1947 tarihinde Türkiye, ABD'yle bir yardım anlaşması imzalayarak, Truman Doktrini yoluyla yardım almayı kabul ettiğini beyan etmiştir.²⁶¹

Soğuk Savaş'ın aynı zamanda başlangıç noktası sayılan Truman Doktrini, Türk Dış Politikasının 1945'ten itibaren yaşadığı sıkıntı karşısında rahatlamasını sağlamıştır.²⁶² Truman Doktrini ile başlayan ABD'nin açık tarafgir tutumu, Marshall Planı ile birlikte kapsayıcı ve tamamlayıcı bir hüviyete sahip hale gelmiştir. Amerikan Dışişleri Bakanı Marshall'ın 5 Haziran 1947'de Harvard'da gerçekleştirdiği konuşma ile Avrupa'yı Kurtarma Planı (ERP) Marshall Planı'nın başlangıç noktası olmuştur.²⁶³ ABD, Avrupa'nın savaş sonrasında yeniden ayağa kalkması, Almanya'nın kıtaya entegre edilmesi ve Sovyet yayılcılığına karşı durması için ekonomik olarak Avrupa'nın birleşmesi fikrini desteklediğini Marshall'ın ekonomik bir planı ile açıklamıştır.²⁶⁴ 12 Temmuz 1947'de Paris'te bir Avrupa planı hazırlamak üzere bir araya gelen Hollanda, Avusturya, Danimarka, İzlanda, Yunanistan, İrlanda, İtalya, Lüksemburg, Norveç, Portekiz, İsveç, İsviçre, İngiltere, Fransa ve Türkiye'nin katılımıyla ABD'nin isteği doğrultusunda Avrupa Ekonomik İşbirliği Konferansı

²⁵⁹ **Ayin Tarihi**, Nisan 1947, No: 161, Ankara, s. 9.

²⁶⁰ Fahir Armaoğlu, "Yarım Yüzyılın Türk-Amerikan İlişkileri, 1947-1997 (Bir Genel Değerlendirme)" , **Çağdaş Türk Diplomasisi: 200 Yıllık Süreç**, Ankara, Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1999, s. 424-425. (içinde 421-440)

²⁶¹ Erhan, "1945-1960: Batı Bloku Ekseninde Türkiye-1(ABD ve NATO'yla ilişkiler)" s. 532.

²⁶² Ramazan Gözen, "Truman Doktrini", **Türk Dış Politikası (1919-2012)**, ed., Haydar Çakmak, Ankara, Barış Kitap, 2012, s. 390. (içinde 387-391)

²⁶³ Hikmet Erdoğan, **Avrupa'nın Geleceğinde Türkiye'nin Önemi ve NATO İttifakı**, İstanbul, IQ Kültürsanat Yayıncılık, Nisan 2004, s. 48-49.

²⁶⁴ Lacoste, Büyük Oyunu Anlamak, s. 98.

adında bir örgüt kurulmuştur. Toplantıya iştirak eden Türkiye, ekonomik kalkınması için 615 milyon dolarlık bir yardıma ihtiyacı olduğunu belirtmesine rağmen Amerikalı uzmanlar, Türkiye'nin yardımdan istifade etmesine karşı çıkmışlardır. Savaşın büyük zarar gören ülkelere nispetle daha iyi durumda olduğu düşünülen Türkiye'nin hem sahip olduğu altın stoku hem de yardımı birleşik Avrupa yerine kendi ülkesi için kullanacak olmasını bildirmesinden dolayı yardım almasına karşı çıkmıştır.²⁶⁵

Marshall Planı'nın Türkiye'yi kapsamaması tezleri, Ankara için oldukça moral bozucu bir gelişmeydi. Truman Doktrini ile ABD'nin müttefikliğini elde ettiğini düşünen Türkiye, verilecek yardımın Türkiye'yi kapsamamasını ABD desteğinin kaybı olarak değerlendirmiştir. Bu sebeple Türkiye, sahip olduğu diplomatik kanallarla Marshall gelişmelerini yakından takip etmiştir. Bu doğrultuda, Washington Basın Ataşeliğinden gelip Başbakanlığa gönderilen 26 Ocak 1948 tarihli yazıda, Türkiye'nin Marshall Planı'ndan neden tam manasıyla istifade edemeyeceği açıklanmıştır. Ataşe Nüzhet Baba'nın bizatihi kendi ifadesiyle, ilettikleri sadece duyduklarıdır, fakat ataşenin diplomatik bir geleneğe uygun olmayan tarzda duyumları bir dayanağa kavuşturmadan Ankara'ya iletmesi ve bu durumun en yüksek kuruma Başbakanlık'a iletilmesi konunun Türkiye'den nasıl algılandığını göstermektedir. Ataşenin 'duyum'larına göre Türkiye'nin ilk on beş ay Marshall yardımından istifade edemeyecek olmasının nedenleri şöyledir;

- 1- *Para işlerinde Türkiye'nin Washington'dan ziyade Londra'ya müracaat etmesi arzu edilmekte imiş.*
- 2- *Türkiye'nin İngiltere ve Fransa'ya iltihak ederek işlerini yürütmesi matlup imiş.*
- 3- *Flistin meselesinde Yahudilere karşı oy verilmesi yüzünden Wall Street bankerlerinin hoşlarına gitmiyen bir harekette bulunmuş imişiz.*
- 4- *Mali durumumuzun çok iyi ve sağlam olduğunu lüzumundan fazla ilân etmişmişiz.*²⁶⁶

Türkiye'nin henüz yardım almayacağını işaretleri oldukça önemli detaylar barındırmaktadır. İlk olarak yardımın dağıtılmasında, İngiltere'nin oynayacağı rolü oldukça önemseyen Amerikalıların Türkiye'nin yardım konusunda İngiltere ile

²⁶⁵ Erhan, "1945-1960: Batı Bloku Ekseninde Türkiye-1(ABD ve NATO'yla ilişkiler)", s. 539-540.

²⁶⁶ Washington Basın Ataşeliği Basın Raporu, 07.02.1948, **BCA**, Fon No: 30 1 0 0 Yer Numarası: Kutu No: 101 Dosya Gömleği No: 626 Sıra No: 5, Dosya Numarası: F11

görüşmesini istemeleri, ABD'nin Truman doktrinine rağmen henüz Türkiye'yi kayıtsız desteklemediği görülmektedir. İkinci olarak ise Filistin meselesi, Türkiye'nin ABD'den mali destek alıp almayacağını belirlemiştir. Varlık Vergisi sebebiyle kötü bir şöhrete sahip olan Türkiye'nin Filistin meselesinde de Yahudilerin hilafına davranması, para kaynağı olan 'Wall Street bankerlerinin' şerh düşmesine yol açmıştır. Sovyet Rusya'dan Filistin'e giden yoğun Yahudi göçü olması ve SSCB'nin Yahudilere destek sağlayarak bölgeye bu vasıta ile yerleşeceğini düşünmesi sebebiyle Türkiye, Filistin meselesinde Yahudi karşıtı bir tutum takınmıştır. Türkiye, Filistin politikasını bu ekseninde sürdürürken ABD'nin desteğini almak ve maddi olarak ihtiyacı olan kredileri temin etmek için Filistin politikasında, aynı zamanda kamuoyunun aksine bir değişikliğe gidecektir. Ataşenin kredi konusundaki kişisel kanaati de oldukça mühimdir, zira Nüzhet Baba; *"Türkiye'nin komünizme hiç bir zaman boyun eğmeyeceği hakkında bura yüksek mahfillerinde mevcut kanaatin de yardım meselesinde rol oynadığı muhakkaktır. Çok maddi düşünen Amerikalılar esas gaye ve maksadın husulüne Türkiye'nin; para verilse de verilmese de hizmet edeceğini sezdiklerinden bu şekilde hareket etmiş olabilirler."* diye düşünmektedir. Fakat Truman Doktrini ile Türkiye'ye askeri yardım yapılacağını henüz altı ay önce imza edilmiş olması ve gerek askeri çevrelerin gerekse George Kennan gibi stratejistlerin görüşleri Türkiye'nin bu algı içerisinde görülmediği yönündedir. Baba, raporun ilerleyen cümlelerinde bu görüşü destekler tarzda, 'ABD'nin büsbütün Türkiye'yi gözden çıkardığı da düşünülmemelidir' demektedir. Ayrıca Baba, Türkiye'nin kendi kaynaklarının yeterince yeterli olmadığını anlatması karşısında, ufak bir değişiklikle Marshall Planı'ndan para almak ve Dünya Bankası'ndan borç almanın mümkün olacağını ifade etmiştir.²⁶⁷

Ataşenin beklentisine uygun olarak Türkiye, yardım alan ülkelere dahil olmuştur. Türkiye, Başkan Truman'ın on beş aylık zaman için teklif ettiği 6.800.000.000 dolarlık yardımdan her ne kadar beklediği oranda bir yardım alamamışsa da yardımdan istifade eden ülkeler arasında kalarak Sovyetlere karşı Batı kulübünde yer alabilmiştir. Marshall Planı içerisinde Türkiye'ye Avrupa'ya hammadde ihracı görevi yüklenmiştir. Bu görev için Türkiye'de kullanılmak üzere ayrılan yardım, 58 milyon dolardı. Truman Doktrinin aksine, Marshall'da Türkiye'nin yeri oldukça küçüktü. Memnuniyetsizliğe rağmen Batı ile olan ilişkileri iyi bir seviyede tutmak ve ekonomik

²⁶⁷BCA, Fon No: 30 1 0 0 Yer Numarası: Kutu No: 101 Dosya Gömleği No: 626 Sıra No: 5, Dosya Numarası: F11

gelişimini sürdürebilmek için Türkiye'nin her türlü dış yardıma ihtiyacı bulunuyordu. Bu şartlar altında 4 Temmuz 1948'de ABD ile Ekonomik İşbirliği Anlaşmasını imzalayan Türkiye, Marshall yardımlarından istifade etmeye başlamıştır. Yapılan yardım, Türkiye'den Avrupa'ya gidecek tarım, madencilik gibi sektörlerde kullanılmak üzere, Avrupa'yı ayağa kaldıracak elektrikli malzemeler, petrol ürünleri ve nakliye araçları biçiminde aynı olarak yapılmıştır.²⁶⁸

1.2.4.5 Kuzey Atlantik İşbirliği Örgütü ve Türkiye

Truman Doktrini ile başlayıp Marshall Planı ile devam eden Türkiye-Batı ilişkileri neticesinde Türkiye, 1948 yılından itibaren temkinlilik politikasını yavaş yavaş terk etmeye başlamıştır. Batı'nın desteğini sağladığı ana kadar Sovyetlere karşı daha çok sessiz ve refleks odaklı bir politika izleyen Türkiye, 1948'den sonra ABD'nin politikalarını içselleştirerek, Sovyetlere karşı tepki göstermekten çekinmemiştir. 1945-1950 dönemi Türk dış politikasının bu dönemi, her ne kadar kendinden önceki dönemlere göre daha tarafsız ve bağlantılı ise de kendinden sonrakilere nispetle genel çizginin büyük bir oranda bozulmadığı bir geçiş dönemidir. Türkiye'nin yaşadığı geçiş döneminin emareleri, Sovyet zorunluluğun tezahürüydü.

Batı ile ilişkilerde Türkiye'yi en çok zorlayan konu, Kuzey Atlantik İşbirliği Örgütü (NATO)'nın kurulmasından sonra, Türkiye'nin bu pakta dahil olamamasıydı. 4 Nisan 1949 tarihinde ABD öncülüğünde Washington'da bir araya gelen Belçika, Kanada, Danimarka, Fransa, İngiltere, İzlanda, İtalya Lüksemburg, Hollanda, Norveç, Portekiz devletlerinin kurdukları NATO, savunma örgütü olması hasebiyle Türkiye'nin arzu ettiği Batı ile ittifakı sağlayacak bir yapıdaydı. Fakat Türkiye'nin NATO'ya dâhil olmaması, bir anlamda Sovyetler karşısında birlikte hareket ettiği Batılı müttefiklerinden ayrılmasına ve onlardan geri kalmasına neden olmuş, bir rahatsızlık meydana getirmişti. Ayrıca Sovyet Rusya Türkiye'nin NATO dışında kalmasını ABD'nin Türkiye ile ilgilenmediğinin bir göstergesi olarak kullanmaya başlamıştı.²⁶⁹ NATO'nun ilan olunacağını belli olmasından sonra, Türkiye'nin bu konuyu tartışmalarına dahil ettiği görülmüştür. TBMM'de konuşan Dışişleri Bakanı Necmeddin Sadak, ittifakın bir Atlantik ittifakı olduğunu, fakat İtalya'nın bazı hususi sebeplerle ittifaka dahil edilebileceğini henüz ittifak kurulmadan kamuoyu ile paylaşmıştır. Sadak'ın ısrarla ittifakın Atlantik'e kıyıdaşı ülkelerden müteşekkil

²⁶⁸ Erhan, "1945-1960: Batı Bloku Ekseninde Türkiye-1 (ABD ve NATO'yla ilişkiler)", s. 540-542.

²⁶⁹ Koçak, CHP İktidarının Sonu, s. 85 ve 305.

olduğunu vurgulaması ve NATO'dan erken bir tarihten bahsetmesi, kamuoyunun endişeye kapılmasının önüne geçmek amaçlıdır. Zira henüz 10 Mart'ta basına verdiği demeçte, Akdeniz Paktı ile ilgili olarak bir soruya cevap veren Necmeddin Sadak, barış ve emniyeti Avrupa'nın bu bölgesinde temin edecek böylesi bir paktın 'Türkiye'nin de gayesi' olduğunu söylemiştir.²⁷⁰

16 Mart TBMM'deki konuşmasında Sadak, NATO'nun kuruluşunu ve Türkiye'nin üye olmayacağını şu şekilde izah etmiştir: *"Şimal Atlantik Paktı adı verilen ve mahdud bir coğrafya bölgesine inhisar edeceği, kurucuları tarafından bize sarih surette ifade edilmiş olan bu karşılıklı askerî yardım andlaşmasma, Atlantik kıyılarında bulunmayan Türkiye'nin girmesi bahismevzuu değildir. Bununla beraber, sulha ve emniyete hizmet eden her andlaşmanın gerçekleşmesini Türkiye memnuniyetle karşılar."* Sadak'ın dikkat çektiği gibi ABD'nin ilk kez bağlayıcı bir anlaşma yapması karşısında, Türkiye'nin bu anlaşmaya dahil edilmeyecek olmasının öğrenilmesi, Türkiye'yi alternatif aramaya sevk etmiştir. Yine aynı konuşmanın satır aralarında bir Akdeniz Paktı'ndan bahsedilmesi oldukça manidardır. Henüz Akdeniz'de bir paktın oluşmadığından bahseden Sadak, *"Türkiye'nin dâhil bulunduğu bölgede sulh ve emniyetin korunması için ne gibi tedbirler alınabileceği hakkında İngiltere ve Amerika'da sıkı temas ve teşebbüslerimiz devam ediyor"* diyerek Batı'yla entegre bir pakt kurulmasına çalışıldığının mesajını vermiştir. Sadak'ın konuşması, açıkça kaygının yatıştırılmasına yöneliktir. Sadak'tan sonra TBMM'de konuşan Yusuf Kemal Tengirşek ise Sadak'ın girişimini devam ettirmek üzere şu sözleri sarfetmiştir; *"Şu günlerde biraz endişe edilir gibi oluyor. Bence muhterem Hariciye Vekilinin söylediği gibi hiç endişeye mahal yoktur. Atlantik Paktına girmemişiz. Giremezdik zaten. Fakat demin arzettiğim o iki değer yok mu; stratejik mevkiin ehemmiyeti, üstünde oturan Mehmet'in bahadırılığı ... bu daima vardır. Onun için arkadaşlar Türk Milleti bu kıymetleri biliyor ve bu kıymetleri takdir ediyor ve muhterem Hariciye Vekilinden bunların iyi satılmasını bekliyorum."*²⁷¹

Türkiye'nin NATO ile birlikte iki endişesi belirmişti. Bunlardan ilki ittifak garantisi verilmemiş olan Türkiye'nin yeni bir Sovyet tehdidi karşısında, güvenliği nasıl korunacaktı. İkinci endişe ise NATO ittifakı ile Türkiye'nin Truman Doktrini'yle

²⁷⁰ **Ayın Tarihi**, Mart 1949, No: 184, Ankara, s. 7.

²⁷¹ **TBMM Tutanak Dergisi**, Dönem: VIII, Cilt: 17, Toplantı: 3, Elli Altıncı Birleşim, 16.03.1949, s. 30-31.

aldığı maddi yardımın kesintiye uğrayıp uğramaması meselesiydi.²⁷² Aslında her iki sorun birbirinden kaynaklanmaktaydı. Batı'nın özelde ise ABD'nin Türkiye'den vazgeçmesi her iki desteğin de kaybı manasına gelecekti. Türkiye'nin önemini arttırmaya ve NATO'ya bir paktla bağlanmak üzere Akdeniz Paktı'nı sıklıkla işlemeye devam eden Sadak, 21 Mart'ta muhalif gazete *Kudret*'in sorularını cevaplamıştır. Verdiği demeçte Sadak, Avrupa'nın güvenliğini bir bütün olarak düşündüğünü ve bir Akdeniz Paktı'nın bu amacı gerçekleştirecek bir girişim olacağını söylemiştir. Sadak, *Kudret*'in dış basında Akdeniz Paktı'nın zayıf ve zamansız bulunduğuna ilişkin değerlendirmesini ise geçirterek, Akdeniz Paktı'nı en azından kendi kamuoyu için canlı tutmak istemiştir.²⁷³

12 Nisan'da Washington'a giden Sadak'ın buradaki temasları öncesinde, Amerikan kaynaklarına dayanılarak yapılan yorumda, Atlantik Paktına benzer bir Akdeniz Paktı hazırlanmasına, ABD'nin hazır olmadığını söylenmiştir. Buna rağmen yine de Atlantik Paktı'nın genişletilmesi veya bir Akdeniz bir Ortadoğu paktının gerekliliğine ilgi gösterecekleri, Amerikalı yetkililerce beyan edilmiştir. Yetkilerin beyanatına uygun olarak ABD'de gerçekleştirdiği görüşmeler neticesinde, bir Akdeniz Paktı'nı Washington'dan kopartamayan Sadak, bunun yerine NATO'nun ilanını Truman Doktrin'in Türkiye hakkındaki kararlarını hiçbir şekilde ihlal etmeyeceğinin garantisini almıştır.²⁷⁴

Aldığı desteğe rağmen NATO'nun yerini dolduracak bir pakta imza atamayan Türkiye, Sovyetler karşısında, 'ABD yardım edecek mi?' sorusunun cevabını almak üzere, 1949 yılı yaz ve sonbahar aylarında güvenlik güvencesi talep etmiştir. 9 Eylül'de Türkiye'nin ABD Büyükelçisi Feridun Cemal Erkin, Yunan – Türk Yardım Yasalarından biraz daha belirgin biçimde belirtilen bir beyan talep etmiştir.²⁷⁵ Tüm talep ve bildirimlerin resmi bir kaideye oturtulmaması üzerine Türkiye, NATO ile olan bağının resmileştirmek üzere CHP iktidarının son günlerinde -11 Mayıs 1950'de- NATO'ya girmek için başvuruda bulunmaktan da kendisini alıkoyamamıştır.²⁷⁶

NATO, imzalanması sonrasında bir araya gelen İngiltere, Fransa, İtalya, Belçika, Hollanda, Lüksemburg, Danimarka, İrlanda, İsveç ve Norveç 5 Mayıs

²⁷² Mehmet Gönlübol, Halûk Ülman, "İkinci Dünya Savaşından Sonra Türk Dış Politikası", s. 225.

²⁷³ **Ayın Tarihi**, Mart 1949 No: 184, Ankara, s. 37.

²⁷⁴ **Ayın Tarihi**, Ankara Mart 1949 No: 184, Ankara, s. 106 ve 108.

²⁷⁵ McGhee, ABD-Türkiye-NATO-Ortadoğu, s. 110-111.

²⁷⁶ Erhan, "1945-1960: Batı Bloku Ekseninde Türkiye-1(ABD ve NATO'yla ilişkiler)", s. 545.

1949'da Londra'da imzaladıkları anlaşma ile Avrupa Konseyi'ni kurmuşlardır.²⁷⁷ NATO'dan sonra Avrupa Konseyi'ne de Türkiye'nin alınmamış olması, beraberinde kaygılı seslerin artmasına neden olmuştur. Atlantik'e sınırı olmaması nedeniyle NATO'ya alınmamasını açıklayan hükümetin Avrupa Konseyi'ne dahil olamaması önemli bir iç politik mesele idi. 8 Ağustos 1949'da Strasburg'da toplanan Avrupa Konseyi'nin Türkiye, Yunanistan ve İzlanda'yı üyeliğe davet etmesiyle birlikte, Türkiye'nin Batı ile olan ilişkilerinin tesisine devam edildiği izlenimi, hem siyasi mahfillerde hem de kamuoyunda müspet olarak uyanmıştır. İmzalandığı tarihte sembolik olmaktan fazla bir mana taşımayan Avrupa Konseyi, Türk dış politikasının genel karakterine uygundu. Hatta Avrupa Konseyi'nde yer almakla milli bir hüviyet taşıyan Türk dış politikasının Batılı çizgisi sürdürülmüş olmaktaydı.

1.3 İKTİDAR ARACI OLARAK PROPAGANDA: KAPSAM VE AMAÇ

1.3.1 Dış Tehdit Algısı

II. Dünya Savaşı sonrasında dünyada ve Türkiye'de meydana gelen bir takım makro değişimler, kendisini Türk dış politikasının 1945'ten sonra geçirdiği evrede göstermiştir. II. Dünya Savaşı'nın bitmesinin hemen ertesinde başlayan sıcak diplomatik çatışma veya daha çok bilinen adıyla 'Soğuk Savaş'²⁷⁸, Sovyet Rusya'nın Türkiye'den Boğazlarda üs ve Kars-Ardahan'ı kapsayan toprak talepleri neticesinde, Türk siyasal hayatında önemli değişimleri başlattığı bir safha olmuştur. II. Dünya Savaşı sonrasında başlayan ve 1950 yılına kadar süren dönemde Türkiye'nin

²⁷⁷ Uçarol, Siyasi Tarih, s. 823-824.

²⁷⁸ Bknz: Fahir Armaoğlu, **20. Yüzyıl Siyasi Tarihi 1914-1980**, İstanbul, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 1983; **Türk Dış Politikası 1919-1980 - Kurtuluş Savaşı'ndan Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar, (cilt I : 1919-1980)**, ed., Baskın Oran, İstanbul, İletişim Yayınları, 2002; Mehmet Gönübol, **Olaylarla Türk Dış Politikası (1919-1965)**, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları, 1969; Oral Sander, **Siyasi Tarih Birinci Dünya Savaşı'nın sonundan 1980'e kadar**, Ankara, İmge Kitabevi, 1989; Henry Kissinger, **Diplomasi**, çev. İbrahim H. Kurt, İstanbul, Türkiye İş Bankası Yayınları, 2002; Cüneyt Akalın, **Soğuk savaş ABD ve Türkiye : Olaylar-belgeler (1945- 1952)**, İstanbul, Kaynak Yayınları, 2003; İsmail Soysal, **Soğuk Savaş Dönemi ve Türkiye Olaylar Kronolojisi 1945- 1975**, İstanbul, İsis Yayıncılık, 1997; Ayşegül Sever, **Soğuk savaş kuşatmasında Türkiye, Batı ve Ortadoğu: 1945- 1958**, İstanbul, Boyut Yayıncılık, 1997; Cemal Acar, **Soğuk savaş / Süpergüçlerin Hakimiyet Kavgası**, İstanbul, Ötüken Yayınları, 2007; Walter Lafeber, **America, Russia and The Cold War 1945-1992**, New York, McGraw Hill Book Co., 1993; **Cold war constructions, the political culture of United States imperialism 1945-1966**, ed., by Christian G. Appy, Amherst, The University of Massachusetts, 2000; **The Cold war and the Middle East**, ed., by Yezid Sayigh-Avi Shlaim, New York, The Clarendon Press, 1997; Anthony Parsons, **From Cold War to Hot Peace 1947-1995**, London, Penguin Books, 1995; Nasuh Uslu, **Turkish Foreign Policy in The Post-Cold War Period**, New York, Nova Science Publishers, 2004; John Lewis Gaddis, **The United States And The Origins Of The Cold War : 1941-1947**, New York, Columbia University, 1972.

uyguladığı dahili ve harici propaganda ise izlediği dış politikanın doğal bir uzantısıdır.

Sovyet Rusya'nın 1925 Türk-Sovyet Muahedesini yenilemesi karşısında talep ettiği Boğazlarda üs ve Kars-Ardahan toprak talepleri, resmi olarak 1946 yılından itibaren Türkiye'ye verilen notalarda görülmüştür. Bu durum ise Sovyetlerin Türkiye'ye saldırıp saldırmayacağı belirsizliğini canlı tutmuştur.²⁷⁹ Türkiye'de bu konuda yersiz bir vehim yaşanmadığı açıktır. Sovyet notalarında, kesin olarak Boğazlarla ilgili bir talepte bulunulmuş olması, SSCB-Türkiye ilişkilerini gerginleştirirken aynı zamanda bu durum Türkiye'nin kendi kamuoyunu olası Sovyet tehdidine karşı yönlendirmesinin ana sebebi olmuştur. Modern Türkiye tarihinde, 1945-50 döneminde izlenen dış politika ve bu gayeye matuf uygulanan propaganda bir gerçeklik sınavına tabi tutulamamıştır. İktidarın her şeyden evvel Sovyet karşıtı bir propaganda izlemesinde gerçek veya sanal algılarla hareket ettiği iddiaları, süregelen bir tartışmadır. Bu tartışmanın kilit noktasında Moskova'da Molotov ile görüşen Selim Sarper yer almaktadır. Faik Ahmet Barutçu anılarında, 1944 yılında Moskova'ya Büyükelçi olarak tayin edilen Selim Sarper'in Türk Dışişleri Bakanı'nın da hazır bulunduğu resmi törende büyükelçilik itimatnamesinin kabulünden sonra yaşananları aktarmıştır. Barutçu, Stalin'in Alman işgali sırasında, Rus toprakları üzerinde Almanların davetiyle gezen gazeteciler grubunda yer alması sebebiyle, Selim Sarper'in şahsına iğnelemede bulunduğunu kaydetmektedir. Barutçu, Selim Sarper'in üzerinde düşünülmesi gereken bir diplomat olduğunu şu şekilde ifade etmektedir: *"Bunu onlara söyletmek için sanki bizimkiler Selim Sarper'i seçmişler diyeceği geliyor insanın. Bunu biraz düşünmeli değil miydik?"*²⁸⁰ Benzer şekilde Yalçın Küçük, Sarper'in savaş bittikten hemen sonra, ABD yörüngesine girmek isteyen Türkiye'nin çatışmayı dahi göze alan yapısını meydana getirdiğini düşünmektedir.²⁸¹ Sarper'in kişisel rolünün Sovyet Rusya - Türkiye ilişkilerinde kopuşa yol açıp açmadığı tartışmalarını Cüneyt Akalın da sorgulamaktadır. Akalın'a göre İnönü'ye yakın olan ve bu sebeple her zaman kritik görevlerde yer alan Selim Sarper, Türk dış politikasını tümüyle değiştiren dönemde kilit isim olarak görev yapmıştır. Akalın'a göre Sarper'in kariyeri, *"Cumhuriyet'in ilk yıllarına damgasını*

²⁷⁹ Hale, Türk Dış Politikası, s. 113.

²⁸⁰ Faik Ahmet Barutçu, **Siyasi Hatıralar Milli Mücadeleden Demokrasiye İkinci Cilt Çok Partili Sistem ve İktidar Değişikliği**, Ankara, 21. Yüzyıl Yayınları, 2001, s.706.

²⁸¹ Yalçın Küçük, **Türkiye Üzerine Tezler 1908-1978 İkinci Kitap**, 2. Basım, Tekin Yayınevi, Aralık 1984, s. 303.

vuran ulusal bağımsızlıkçı diplomat tipinden Batı ile entegrasyonu esas alan diplomat tipine geçişin simgesidir”²⁸² Bu konuda Sarper’in Türkiye-Sovyet ilişkilerini gerginleştiren isim olduğu iddiasının devlet politikasıyla örtüşmeyeceğini, fakat Sarper’in Batı ile birlikte hareket etmek isteyen Türk dış politikasının bir aracısı olduğunu ifade edebiliriz. Diğer yandan Akalın’ın iddiasının aksine Sovyet Rusya ile Türkiye’nin ilişkisinin birden bire bozulmadığı da aşîkârdır. Zira Sovyetlerin Çarlık Rusyası’ndan aldığı miras, uyguladığı politikanın ana nedeniydi. Buna göre Sovyetler zayıf olduğu zor zamanlarda, 20’li ve 30’lu yıllarda Türkiye ile yakınlaşmasında olduğu gibi Boğazların kapalı olmasını isterken, siyasi ve askeri olarak güçlendiği zamanlarda ise Boğazlarda yetkin olmak istiyordu.²⁸³ Hatta dış politikalarına uygun olması sebebiyle Sovyetler, Montrö Boğazlar Sözleşmesini Türkiye Büyük Millet Meclisi’nde sözleşmenin görüşüldüğü gün onaylamıştır. Bu durum Montrö’nün Sovyet politikasına uygun olduğunun göstergesidir.²⁸⁴

1939’dan itibaren ise Boğazlardan geçiş rejimi ile ilgili bir değişiklik arzusu bulunan Rusya, Yalta ve Potsdam Konferansları sırasında bunu ortaya koymaktan çekinmemiştir. Ahmet Faik Barutçu’ya göre “*Rusların politikaları dostları için de tehlikelidir. Rusların bizim hakkımızdaki düşünceleri de başka türlü olamaz. Ya dostane veya düşmanane istila. Maksad ve hedefi bu olan politikaya karşı bizim politikamız Anglo-saksonlarla bir yürümekten başka bir şey olamaz. Ruslara cephe almadan tabii.*”²⁸⁵ Bu doğrultuda Sovyet-Türk ilişkilerinin birdenbire bozulmadığı Rusların dış politikasına uygun olarak değiştiğini vurgulamalıyız. Yalçın Küçük bu konuda, dönemin yapısına uygun bir biçimde, Sovyetlerin ‘şimdi biz kuvvetliyiz’ sözüne uygun olarak Türkiye ile yeni dostluk anlaşması yapmak için uyguladığı baskıyı, Türkiye’nin ‘gereken fiyatı ödemesi’ olarak yorumlamaktadır. Küçük’e göre, Türkiye, kuvvetli değıştikçe dostluğunu değıştirmektedir.²⁸⁶ Oysa iktidarın ‘şimdi biz kuvvetliyiz’ diyen Sovyetlerle dostluğu bozması, yeni bir dost aramaktan çok tarihsel Rus emperyal arzuları karşısında, denge arayışından kaynaklanmıştır. Türkiye,

²⁸² Cüneyt Akalın, “*Tarihin Dönemecinde Bir Diplomat: Selim Sarper*”, **Mülkiye Dergisi**, Cilt 29, Sayı 249 (KIŞ), 2005, s. 51 ve 60-61. (İçinde 49-61)

²⁸³ Kemal Baltalı, **1936 - 1956 Yılları Arasında Boğazlar Meselesi**, Ankara, Yeni Desen Matbaası, 1959, s. 175.

²⁸⁴ Mahmut Goloğlu, **Tek Partili Cumhuriyet (1931-1938) Türkiye Cumhuriyet Tarihi İkinci Kitap**, Ankara, Kalite Matbaası, 1974, s.193.

²⁸⁵ Barutçu, *Siyasi Hatıralar*, s.705-706.

²⁸⁶ Küçük, *Türkiye Üzerine Tezler*, s. 305 ve 313.

Sovyet baskısının dostane olmadığını düşünmekte haklı idi, zira Sovyetler 8 Ağustos'ta verdikleri notanın hemen akabinde Kafkasya sınırında büyük askeri faaliyetler yürütmüşler, donanmalarına Türkiye sınırında manevra yaptırmışlardı.²⁸⁷ Tüm bunların yanında Küçük'ün ifade ettiği gibi Sovyetler, Türkiye'nin 'dostluğunu' elde etmek üzere Sovyet yayın organlarında Türkiye'yi 'sert bir biçimde' eleştirmeye başlamıştı.²⁸⁸

Almanya'nın teslim olmasından sonra SSCB'nin kısa bir sürede Avrupa'da Hitlerin boşalttığı yerleri doldurması²⁸⁹, Doğu Avrupa ve Balkanlarda Vatan Cepheleleri kurması, Yunanistan'da iç savaşa taraf olması, İran'da bağımsız devletler kurdurması ve Boğazlara yönelik notaları, Stalin'in Türkiye'ye saldırıp saldırmayacağını cevabını veremezse de Türkiye'nin bu dönemde bir endişe yaşamasına neden olmuştur. Bu sebeple yürütülen politikanın Sovyetleri hedef alması kaçınılmaz bir hale gelmişti. İddia edildiği gibi Sovyetler Türkiye'nin dostluğunu sağlamak üzere hareket etmiş olsa dahi, Rus talepleri ve Sovyetlerin diğer tüm faaliyetleri, Ankara'nın Sovyetlerden korkarak uzaklaşmasına neden olmuştur.

1946 yılının Ocak ayında ABD Büyükelçisi ile görüşen Başbakan Şükrü Saraçoğlu, Sovyetlerle yaşadıkları son aylardaki gelişmeleri değerlendirirken, Sovyetlerin Türkiye'ye müdahalesinin, o an için vazgeçilmiş bir seçenek olduğunu şu şekilde ifade etmiştir: *"Sovyet Hükümetini Türkiyedeki Rus ajanları yanıltmışlardı. Bunlar öyle bir hava vermişlerdi ki meyva ağaçtan düşecek olgunluğa sanki erişmiştir. Dışarıdan ağır bir baskı, tehditler, radyo ve basında şiddetli kampanya, içerde de komünist temayüllü gazeteler yayınlanması, bir komünist propagandasına girişilmesi rejimi bozguna uğratacak ve bir dost hükümetin Ankara'da kuruluvermesini sağlayacaktır."*²⁹⁰ Saraçoğlu'nun ifadelerine göre, Türkiye Ankara'da dost bir hükümet tesis etmek isteyen Sovyetlerin baskı ve propagandasına maruz kalmıştır. Sovyetler bu baskıyı Moskova'dan olduğu kadar, ülke içerisindeki 'ajanlar' vasıtasıyla propaganda yoluyla gerçekleştirmek istiyordu. Saraçoğlu'nun ABD büyükelçisine ülkesinin maruz kaldığı baskıyı anlatmasının sebebi, Sovyetlere karşı

²⁸⁷ Baltalı, Boğazlar Meselesi, s. 160.

²⁸⁸ Küçük, Türkiye Üzerine Tezler 1908, s. 313.

²⁸⁹ Georges Langlois, Jean Boismenui Luc Lefebvre, Patrice Regimbald, **20. Yüzyıl Tarihi**, çev., Ömer Turan, Nehir Yayınlar, Aralık 2000, s. 275.

²⁹⁰ Metin Toker, **Türkiye Üzerine 1945 Kabusu**, Ankara, Akis Yayınları, 1971, s. 97.

'güçlünün desteği'ni almaktan daha çok klasik dış politikanın denge unsurunu sağlamaktır.

Sovyetlerin yeni bir taktik aramaları, SSCB'nin Türkiye'deki amaçlarına yönelik girişimi engellememiş, süreç kesintisiz olarak Stalin'in 1953 yılında ölümüne kadar sürmüştür. 30 Mayıs 1953 tarihinde Sovyet Rusya Dışişleri Bakanı M. Molotof tarafından Türkiye Büyükelçisine tevdi edilen notada, SSCB'nin talep ettiği Boğazlar ve Kars-Ardahan topraklarından vazgeçtiklerini beyan etmiştir:

*"Son zamanlarda Sovyetler Birliğinin komşu devletlerle münasebetleri meselesi ile meşgul olan Sovyet Hükûmeti, diğer meseleler arasında Sovyet-Türk münasebetlerinin birkaç sene evvel iki devlet mümessillerinin resmi görüşmelerinde mevzuubahis edilmişti. Bu görüşmelerde Ermenistan Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti ile Gürcistan Sovyet Sosyalist Cumhuriyetinin Türkiye'ye karşı bazı toprak iddiaları ve aynı veçhile Sovyet Hükûmetinin, Sovyetler Birliği emniyetine Karadeniz Boğazları cihetinden gelebilecek tehdidin bertaraf edilmesine müteallik mülâhazaları da yer almış bulunuyordu. Türkiye Hükûmeti ve içtimai mahafili bunları teessürle karşılamış ve bu da Sovyet-Türk münasebetleri üzerinde tesirini göstermekten hali kalmamıştı. İyi komşuluk münasebetlerinin idamesi ve barış ve emniyetin tarsini namına Ermenistan ve Gürcistan Hükûmetleri Türkiye'ye karşı toprak iddialarından sarfınazar etmeği mümkün telâkki etmişlerdir. Boğazlar meselesinde Sovyet Hükûmeti bu mesele hakkındaki eski noktainazarını yeniden gözden geçirmiştir ve Sovyetler Birliğinin Boğazlar cihetindeki emniyetini Sovyetler Birliği için olduğu gibi Türkiye için de kabule şayan şartlar altında temin etmeği mümkün addetmektedir. Bu suretle, Sovyet Hükûmeti Sovyetler Birliğinin Türkiye'ye karşı hiç bir toprak iddiasından olmadığını beyan eder."*²⁹¹

Türkiye üzerine çöken '1945 kabusu'nun,²⁹² Türk-Sovyet ilişkilerini adeta koparmasından sonra, SSCB'nin Türkiye üzerinde İran'da giriştiği faaliyete benzer bir faaliyete girişeceği, bazen en üst perdeden bazen ise daha aşağılardan açıklanarak tehdidinin ciddi olduğu ifade edilmiştir. 1946 yılında TBMM'de gerçekleşen sıkıyönetim görüşmeleri esnasında Başbakan Recep Peker, Sovyet tehdidinin Türkiye açısından kaygı verici bir realite olduğunu vurgulayan bir belirsizlik atmosferinin Türk dış politikasına yansımaları aşağıdaki beyanında açıkça ifade etmiştir:

"...Yaşadığımız günlerde top sesi gibi peşin bir istilâ vasıtasının sesi kulaklarımızda çinlamadığı için, görüşü eksik olanların sezmekte tereddüt ettikleri tehlikeli hava içerisinde, Türkiye uyanık bulunmaya mecburdur. İzmir'de bir görüşmede de söylediğim gibi hangi gün

²⁹¹SSCB Tarafından Türkiye'ye Verilen Notaya Cevap, 1953, **BCA**, Fon No: 30 1 0 0 Yer Numarası: Kutu No: 61 Dosya Gömleği No: 376 Sıra No: 17.

²⁹² Toker, 1945 Kabusu.

şafak sökerken gözlerimizi açtığımız zaman memleket içinde istilâ kuvvetleri ile çarpışmaya mecbur olacağımızı bilemeyiz. Evet, bu, sadece bir ihtimaldir ki, tam kanaatle aksi iddia olunamaz. Fakat öyle ihtimaller vardır ki eğer tahakkuk ederse ihmal edenlere felâket getirir. Tahakkuk etmezse bundan bir zarar doğmaz. Bunu Hükümetinizin, sadık görüşünün açık bir ifadesi olarak arz ediyorum. Nazi harbinden beri harb tehlikesine karşı hazır bulunmak çok ehemmiyet almıştır. Bazı muhterem arkadaşlarımın da izah buyurdıkları gibi, Türkiye'den toprak parçaları fiilen istenmiştir. Türk yurdunun Boğazlar bölgesinde müşterek müdafaa adı altında bir yabancı üs tesisini resmî nota ile bu Devletten istemiştir. Kolombiya muhabiriyle yaptığım ve bugün çıkan konuşmada da belirttiğim gibi, biz, bu isteklerin vâki olduğu fakat henüz geri alınacağına dair hiçbir alâmetin ufukta görülmediği bir dış politika havasının tesiri altında yaşıyoruz. Bu bir realitedir. ...İçinde bulunduğumuz günün, ne Türkiye Polonya'ya, ne Boğazlar Danzing'e benzer. Fakat bizim varlığımızı isteyenler birgün hiçbir dış iradenin önüne geçip menedemeyeceği bir şeye karar verebilirler, arkadaşlar. Ben bunların hakikat olamayacağı teminatı ile yüreği tam rahat olan bir aklıbaşında Türk Vatandaşı olduğunu zannetmiyorum.”²⁹³

Türkiye’de icranın başı olan Başbakanın yaptığı konuşmada, Türkiye’nin bir sabah uyandığında işgale uğramış olabileceğini ifade etmiş olması, ya dış politikanın günlük politikaya alet edilmesiyle ya da gerçekten çok ciddi bir tehdit karşısında bulunulması ile açıklanabilir. Hükümetin, zayıf olduğu, dış tehditle mücadelede çaresiz kaldığı, Türkiye’nin her an saldırıya açık olduğu zannını uyandırmamak adına gereksiz yere bu türden bir açıklamadan kaçınacağı düşünüldüğünde tehdidin gerçek olduğu öngörülebilir. Zira her ne kadar CHP hükümetleri iktidarda kalmayı sürekli olarak tasavvur etmişse de DP’nin seçimlerde ciddi bir başarı göstermesi, CHP’nin popülizme sapmasına neden olmuştur. Fakat dış tehlikenin oy kaygısı ile kullanılması aciz bir hükümet fikrini doğururdu ki bu da başarısızlıkla eşdeğerti. CHP’nin kamuoyunu susturmak için dış tehlikeyi kullanması daha makul gözükmektedir. Özellikle bu dönemde yapılan eleştirilerden birisi de CHP’nin dış tehlike korkusuyla basını, muhalefeti tedip edip, sindirmesidir. CHP hükümetlerinin halkta oluşturduğu memnuniyetsizlik, tek parti iktidarının getirdiği aşınma, savaş içerisinde ve sonrasında devam eden iktisadi sebepler karşısında, CHP’nin sahip olduğu vasıtaları kullanarak muhalif basın ve sesleri susturup ‘memnuniyetsizliğin’ halka yayılmasının önüne geçmek için dış tehdidi bir kalkan olarak kullandığı iddia olunabilir. Bu konuda en açık eleştiri muhalif partilerden gelmiştir. 22 Temmuz 1948 tarihli *Yeni Sabah* gazetesinde yer alan Millet Partisi’nin Fahrî Başkanı Fevzi Çakmak’ın halka beyannamesinde, Çakmak, dış

²⁹³ **TBMM Tutanak Dergisi**, Dönem: VIII, Cilt: 5, Toplantı: 1, Altmış Beşinci Birleşim, 28.05.1947, s. 251-252.

tehdidin politik bir amaç dairesinde kullanıldığını iddia etmiştir. Mareşal'ın beyannamesinde yer alan vurgusu şu şekildedir:

“... Haricî tehlikeyi siper edenlerin kulakları çınlasın. Dış tehlike lakırdısı ve sulh yerine oturmadı lâfı herkesi susturmak ve kötü iş görenlerin faaliyetlerine devam etmelerini sağlamak için uydurulmuş bir safsatadan başka bir şey değildir. Amma böyle bir safsata da maalesef yurdumuzda, her zaman iktidardakiler tarafından, geçer akçe gibi kullanılmıştır. ...Saraçoğlu Şükrüler, Receb Pekerler hattâ Hasan Sakalar, hükümet aleyhinde yapılan her hangi bir tenkidî, adeta bir nevi ihanet ve hıyanet saydılar. Düşününüz ki, Saraçoğlu her hangi bir tenkide karşı <<Henüz sulh yerine oturmadı, dahili işlerimizi böyle bozuk gösterir, birbirimize hücum edersek harici düşmanımızın ekmeğine yağ süreriz>> diye bir tekerleme tuturmuş, her gazeteci toplantısında tekrarlar dururdu. Yani bir Bakan karışık işlere mi karışmış bunu örtbas etmek yurdseverlik icabı idi...”²⁹⁴

Genelkurmay Başkanlığı sonrasında Demokrat Parti'nin yanında CHP'ye muhalefet eden Fevzi Çakmak, DP sonrası fahri başkanı olduğu Millet Partisi'nde de çizgisini sürdürmeye devam etmiştir. İnönü'nün siyasi rakibi gibi görülen Çakmak'ın açıklamaları eski görevi sebebiyle oldukça dikkat çekiciydi.

Bir başka muhalif isim olan Sadık Aldoğan, TBMM'deki konuşmasında, Sıkı Yönetimin uzatılmasını, Hükümetin halkın İstanbul'da miting yapmaması ve istediği zaman gazeteleri kapatması için istediğini ifade etmiştir. Aldoğan'dan sonra söz alan DP'li Fuad Köprülü'nün açıklamaları da oldukça dikkat çekicidir. Zira Fuad Köprülü'nün konuşması esastan çok usul üzerine durmasından ötürü, DP'nin özü itibarıyla Sovyet tehdidinin vasfına itiraz etmediği görülür. Köprülü'ye göre:

“...bu tehlikeler karşısında iktidar partisinden asla az hassas değiliz ve olamayız. (Soldan bravo sesleri) (Sağdan alkışlar), hattâ biz, ben şahsen kendi namıma söyleyim, bu çeşit ideolojilere karşı alâkadar makamların aldıkları tedbirleri, maddi değil çünkü onlardan haberim yok, mânevi tedbirleri kâfi görmemekteyim. (Soldan bravo sesleri). Ben bunu daima yazdım ve söyledim. ...Sonra harici tehlike karşısında biz hiçbir zaman dünyanın sükûn ve emniyete kavuştuğuna ve artık rahat rahat köşemizde oturmamız lâzımgeldiğine kani değiliz. Bu böyle iken bize bu, nasıl isnat edilebilirler?”²⁹⁵

Meclis'te sıkıyönetimin uzatılması esnasında yaşanan görüşmeler, CHP ile DP arasında harici tehdidin politikaya yansıyan bir tartışması olarak

²⁹⁴Yeni kurulan “Millet Partisi”nin Fahrî Başkanı Mareşalin Halka Beyannamesi, 22.07.1948, **BCA**, Fon No: 490 1 0 0 Yer Numarası: Kutu No: 1360 Dosya Gömleği No: 515 Sıra No: 1 Dosya Numarası: 8. Büro

²⁹⁵**TBMM Tutanak Dergisi**, Dönem: VIII, Cilt: 3, Toplantı: 1, On İkinci Birleşim 04.12.1946, s. 17 ve 25.

değerlendirilmiştir. Gerek iktidar gerekse muhalefet Sovyetlerin dışarıda askeri unsur, içeride ise 'zararlı fikirler' olarak tehdit oluşturduğu gerçeğini reddetmemiştir. CHP İktidarının muhalefete karşı harici tehdidin bir koz olarak kullanıldığını, Cemil Koçak da ifade etmektedir. Koçak, dış politikadaki haberleri CHP'nin muhalefeti sınırlandırmakta kullandığı basit bir argüman olarak değerlendirmektedir. Koçak'a göre Sovyet tehdidinin kullanılması, elini zayıflattığından dolayı DP'yi rahatsız etmiştir. Yoksa DP, iktidarın dış politikasını hiçbir zaman sorgulamamış, çoğu kez kayıtsızca desteklemiştir.²⁹⁶ Dış politikaya yönelik yaşanan atışma ve çekişmeler ise daha ziyade günlük politikanın bir gereği olarak değerlendirilmiştir.

Yalçın Küçük'e göre Batı'nın dışarıda Sovyetlere yönelik aldığı tedbirler – Truman Doktrini, Marshall Planı- Türkiye'nin Meclis ve siyasi kulisler başta olmak üzere içeride yaşadıkları 'masal'dan ibarettir. Küçük, Sovyetlerin Türkiye'den toprak ve üs isteğinin bir masal olduğunu ve bunu kanıtlayan hiçbir belgenin olmadığını iddia etmektedir.²⁹⁷ Küçük'ün iddiasının aksine Şevket Süreyya Aydemir, Molotov'un Moskova radyosunda vatandaşlarına yaptığı bir konuşmada, 'yakında ve güney sınırları hakkında pek mutlu haberler dinleyeceklerini' haber verdiğini ifade etmiştir. Aydemir'e göre bu konuşma Türkiye ve İran'a yönelik bir mesaj içermekteydi.²⁹⁸ Ayrıca dönemin yerli ve yabancı basınında Sovyet istekleri ve özellikle Boğazlarla ilgili notalar sıklıkla yer almıştır. 1953 yılında ise Molotov'un Sovyet taleplerini geri aldığı beyanı, gerginleşen SSCB-Türkiye ilişkilerinde Türkiye'nin bir 'Soğuk Savaş çıkardığı' iddiasının ise asılsız olduğunu göstermektedir. Diğer taraftan Türkiye'nin sahip olduğu güç ve eriştiği konum, Sovyet Rusya ile ABD'yi karşı karşıya getirmekten çok uzaktır. Boğazların stratejik yapısı ancak bir denge unsuru meydana getirebilirse de Türkiye'nin bu dengeyi kendisinin oluşturduğunu iddia etmek, Türkiye'nin 1945-1950 yılları arasındaki gücünü abartmak olur. Benzer bir biçimde Yasin Aktay, Türkiye'de komplo üretiminin Cumhuriyet döneminde resmi prosedürler çevresinde, bizzat devlet tarafından gerçekleştiğini ve devletin toplum için tehdit kabul ettiği komünizmi, bu çerçevede değerlendirdiğini iddia etmektedir.²⁹⁹ Ancak durum yalnızca politik bir manevra kabul edilse dahi Türkiye'nin faydası gereği, II. Dünya Savaşı sonrası belirsizliğinde iç politikada komünizmi takbih ederek

²⁹⁶ Cemil Koçak, **İktidar ve Demokratlar, Türkiye'de İki Partili Siyasî Sistemin Kuruluş Yılları (1945-1950)**, Cilt 2, İstanbul, İletişim Yayınları, 2012, s. 311.

²⁹⁷ Küçük, Türkiye Üzerine Tezler, s. 262-263 ve 304.

²⁹⁸ Şevket Süreyya Aydemir, İkinci Adam, s. 285.

²⁹⁹ Yasin Aktay, **Korku ve İktidar Komplo Üretimi ve Elit Tahakkümü**, Pınar Yayınları, 2010, s. 63.

SSCB'nin düşmanlığını celb edecek bir politika izlememesi gerekirdi. Zira Balkanlarda ve Avrupa'da hızla genişleyen SSCB askeri gücü, Türkiye için politik bir manevra olarak kullanılmayacak kadar hassas ve tehlikeli bir konuydu.

Diğer taraftan içeride bir tehdit algısının da oluşmaya başladığı gerek Yalçın Küçük'ün ifadelerinde, gerek Saraçoğlu'nun ABD Büyükelçisine ifade ettiklerinde, gerekse siyasilerin açıklamalarında kendisini göstermiştir. Giresun Milletvekili Ahmed Ulus'un, "komünist tahriklerinden" dolayı Sıkıyönetim Komutanlığı'nca yapılan soruşturma hakkındaki, sözlü sorusuna cevap veren İçişleri Bakanı Şükrü Sökmensüer, dış tehlikenin içerideki durumu hakkındaki konumunu anlatmıştır. "Komünizm tahrikatının" tarihçesinden bahseden Sökmensüer, tarihsel biçimlendirmeyi 1919-1925, 1928-1935, 1935-1945 ve 1945'ten sonra olarak beş safhada gerçekleştirmiştir. Mustafa Suphi ile başlayan süreç 1919'da Şefik Hüsnü'nün Türkiye İşçi ve Çiftçi Sosyalist Partisini kurmasıyla sistemli bir yapıya geçmiş, bu tarih itibarıyla yurtdışına birtakım kişiler gönderilip yabancı ihtilalci ve teşkilatçı komünistler Türkiye'ye gelerek faaliyet göstermeye başlamışlardır. Şefik Hüsnü ve arkadaşlarının Moskova'da kurduğu Türkiye Komünist Partisi Harici Bürosu, Sökmensüer'in tespitlerine göre, ülke içerisindeki faaliyeti tanzim ve idare eden merci olmuştur. Bazı yayınlar, broşürler etrafında işçiler başta olmak üzere açıkça faaliyet gösteren "komünist tahrikatı" 1935 sonrasında gizli olarak faaliyet göstermiştir. Yeraltına çekilen komünist hareketi, hücreler kurmak ve sendikalara yerleşmek şeklindeki amaçlar etrafında ihtilalci bir kadro oluşturma hedefine girişmişlerdir. Şefik Hüsnü'nün 1919'dan beri başrol oynadığı komünist hareketi zaman içerisinde Nazım Hikmet'in de edebi kişiliği ile şöhret kazandığı bir yapıya dönüşmüştür. II. Dünya Savaşı öncesi ve sırasında komünist hareketin Türkiye'deki en önemli faaliyeti öncelikle köye temas etmesidir. Sonrasında ise Halkevlerine, gençlik yapılanmalarına, Köy Enstitülerine, askeri okullara ki özellikle deniz harp okuluna sızma faaliyetleridir. Çalışmamız kapsamına giren son safha olarak nitelendirilen 1945-1946 safhasında ise Şefik Hüsnü'nün faaliyetlerini sürdürdüğü gözükür. Sökmensüer'e göre, bu devirde demokratik gelişmelerden faydalanma faaliyeti canlı bir surette göze çarpmaktadır ve *"Tan Gazetesinin neşriyatı, Şefik Hüsnü'nün Türkiye Sosyalist, Emekçi ve Köylü Partisinin kuruluşu, Esat Âdil'in Türkiye Sosyalist Partisini örtülü olarak kurması, işçilerimizin millî duygularını çürütecek telkinler altında bu iki örtü altında çalışan Komünist Partinin direktifi ile birçok işçi sendikalarının kurulması, komünizm zihniyetini besleyen gazete ve*

*dergilerin basın alanında aşırı yayınlara başlaması, bu devirdeki faaliyetin ana hatları olup Sıkıyönetim Mahkemesi kararıyla örtülü bu komünist partileri ve bunlara bağlı sendikaları, gazete ve dergilerin kapatıldığı yüksek bilgileri dahilindedir.*³⁰⁰

Sökmensüer konuşmasının devamında komünist hareketin faaliyetlerine neden olan görüşleri şu belirtmiştir: “... Türkiye'deki komünistler, hürriyeti boğmak için en tesirli tedbir olarak Türk Milletinin en büyük nimeti olan hürriyeti vasıta olarak kullanmayı esas- taktik olarak kabullenmişlerdir. Şu suretle demokrasinin geliştirilmesi yolunda Halk Partisi tarafından atılan her adımdan komünist taktiğine uygun şekilde faydalanmakta tereddüt etmemişlerdir.” Bu konuda mühim bir vesikayı kürsüden okuyan Bakan, sıkıyönetim kararına göre yapılan bir arama esnasında ele geçirilen Nisan 1945 tarihli bir raporda komünistler tarafından ‘demokratik savaş cephesi kurmak istikâmetinin’ benimsenmesinden bahsetmiştir;

*“Memleketimizde de her türlü sol temayüllü gruplar ve namuslu terakki perver yurt severleri içine alacak ve hattâ faşizme gönül vermiş veya yabancı faşist hükümetlerin ajanları ile düşüp kalkmış unsurlardan temizlemek şartıyla, Halk Partisine de yer verecek (Faşizme ve vurgunculara karşı Demokrat mücadele cephesi) namı altında bir teşekkül yaratmaya çalışmak kararlaştırılmıştır. Bu teşebbüse girişilirken memlekette yer yer bir takım ileri görüşlü muhalefet guruplarının teşekkül ettiğine hiç değilse fırka «Halk Partisi» arasında ki muhalif mihrakın vücut bulduğuna, bunun teşebbüsün tahakkuku için zeminin olgunlaşmakta olduğunu gösterdiğine alman karardan işaret edilmiştir.”*³⁰¹

Bu rapora dayanarak arzu edilen taleplerin gerçekleştirilmesi ve izlenmesi muhtemel yollardan bahseden Sökmensüer, rapora iliştirilen on beş maddelik listeden aşağıdaki altı maddeyi okumuştur;

- 1- Faşizm propogandacı ve tahrikâtcıları zindana.
- 2- Devlet dairelerinde ve ordu kadrosunda faşistlerden, vurgunculardan ve kötü kullananlardan sıkı bir temizlik,
- 3- Mahkûm ve sanık, anti faşist sol mücahitleri serbest rahat ve faaliyete iade,
- 4- Balkanlarda eski irtica ceryanlarına değil, yeni demokrat hükümetlere yardım ve onlarla

³⁰⁰**TBMM Tutanak Dergisi**, Dönem: VIII, Cilt: 4, Toplantı: 1, Otuz Yedinci Birleşim (29.01.1947), s. 66-76; Cangül Örnek'e göre Türkiye'de komünizm tehlikesi olduğunu ABD'ye ispatlamak üzere girişilen baskı hareketleri, 1945'ten sonra ABD'deki McCarthy'ciliğe benzemektedir. Cangül Örnek, **Türkiye'nin Soğuk Savaş Düşünce Hayatı Antikomünizm ve Amerikan Etkisi**, İstanbul, Can Sanat Yayınları, Mart 2015, s. 79.

³⁰¹**TBMM Tutanak Dergisi**, Dönem: VIII, Cilt: 4, Toplantı: 1, Otuz Yedinci Birleşim (29.01.1947), s. 66-76

kaynaşma,

- 5- Sovyetler Birliği ile çabucak anlaşacak ve eski dostluk bağlarından daha kuvvetli ve samimi münasebet kuracak, antifaşist demokrat (!) bir hükümet,
- 6- Bütün işçiler ve terakki sever aydınlar «Halk için bir Türkiye» sağlayacak olan (İleri demokratlar cephesine) ki, bu liste doğmak üzere olan hareketin siyasi muhtevası ve temelini karakterize ettiği cihetle onu da ayrıca bu mektupla birlikte gönderiyorum.»³⁰²

Şefik Hüsnü'nün notlarından çıkan, anayasanın ikinci partiye yönelik bir yasağının bulunmaması notu, Sökmensüer'in "komünist tahrikatın" demokratik cephe yoluyla faaliyete geçmek istediği yorumuna neden olmuştur. 1945'e ait olan ve çok önemli ibaresiyle duyurulan bir başka belge ise Şefik Hüsnü'nün ve "komünist hareketinin" temaslarına değinmektedir. Adnan Menderes, Celal Bayar, Fevzi Çakmak ve Tevfik Rüştü Aras'ın adının geçtiği bu vesika, muhalefetin komünistlerin dümen suyuna girip girmedikleri iddiasını da Meclis gündemine taşımıştır. Sökmensüer, okuduğu mektupların esas amacını şu şekilde açıklamaktadır;

*"Büyük Millet Meclisinin meşru olmadığını millete göstermek için Demokrat Parti Meclis Grubunun Meclisi terketmek hareketine teşvikte muvaffak olamıyan solcuların Demokrat Partiden ümitlerini keserek Meclisin kanuni ve meşru durumunu baltalamak için Mareşal Çakmak 'ı alet olarak kullanma yolunda ayartıcı teşebbüslere nasıl devam ettiklerini pek açık surette göstermektedir. Bu suretle Mareşal Çakmak'ın hizmet yıllarında kazandığı hürmet sermayesini Devleti yıkmak için bir tahrik sermayesi olarak kullanmak teşebbüsü âzami kuvvetini bulmuş demektir. Demokrat Partiyi idare edenlerin komünistlerin bu aldatıcı taktiklerine alet olmamak için gösterdikleri uyanıklığı memnurlukla karşılıyoruz."*³⁰³

Uzun bir açıklama olan Sökmensüer'in konuşmasında, Şefik Hüsnü dışında Sosyalist Parti'nin kurucusu Esat Adil'de vardır. Şefik Hüsnü'nün metotlarının benzerlerini kullanacağı ve Demokratik yolları hedeflediği ifade edilen Esat Adil'in Şefik Hüsnü ile birlikte çalıştığı iddia olunmuştur. Onlara göre 'mesele ne Ardahan ne Kars ne de Boğazlar meselesidir. Mesele CHP'nin iktidarda kalma meselesidir.'³⁰⁴ Bir anlamda resmi tarihin eleştirisi olan, CHP'nin iktidarı muhafaza etmek için dış tehdidi abarttığı tezi, özü itibarıyla Şefik Hüsnü'nün iddiasıdır.

³⁰²TBMM Tutanak Dergisi, Dönem: VIII, Cilt: 4, Toplantı: 1, Otuz Yedinci Birleşim (29.01.1947), s. 66-76.

³⁰³TBMM Tutanak Dergisi, Dönem: VIII, Cilt: 4, Toplantı: 1, (29.01.1947), s. 66-76.

³⁰⁴TBMM Tutanak Dergisi, Dönem: VIII, Cilt: 4, Toplantı: 1, (29.01.1947), s. 75.

Sökmensüer'in açıklamasının gelişi güzel bir soruya cevap olmadığı, Türkiye'nin içerisinde bulunduğu bir dönemde harici tehlike karşısında, kamuoyunu ve muhalif cepheyi milli güvenlik tehdidinin varlığı konusunda kendisine destek olması yönünde yekpare kılmak üzere hedeflediği düşünülmelidir.

Başbakan Şükrü Saraçoğlu'nun ABD Büyükelçisine, komünistlerin Türkiye'deki faaliyetlerinden bahsettiği konuşmasından bir yıl sonra, komünist meselesinin içyüzünü açıklayan İçişleri Bakanı, açık oturumda bu konuşmayı gerçekleştirerek meselenin kamuoyuna duyurulmasını temin etmiştir. Sökmensüer'in açıklamaları ile Türkiye için dış tehdidin içeriye uzanan bir problem olduğu gözler önüne serilmiştir. Sökmensüer'in dış tehlikenin içerideki ağı ile ilgili açıklamaları, aynı zamanda devletin kaygılarını göstermektedir. 1919'da henüz Cumhuriyet ilan olunmadan komünizmin takibinin Türkiye'de baş gösterdiğini, Mustafa Suphi ile başlayıp Şefik Hüsnü ile süren hareketin her daim dikkatle izlendiği görülmüştür. Sökmensüer'in ifade ettiği tarihçede komünist hareketlenmeler süreklilik içerisinde anlatılmıştır. Bu sebeple Türkiye'deki iktidar elitinin her daim bir komünist hareketinden korktuğunu, bunu da tarihsel gerekçelere dayandırdığı görülür. Cumhuriyetin kurulmasından önce başlayan Sovyet korkusu, dışarıda Sovyet talepleri, içeride ise Şefik Hüsnü, Esat Adil gibi isimlerin demokratik faaliyetleri hedef alan açıklamaları, Türkiye'nin korkularını arttırmıştır.

CHP'nin harici tehlikeyi iktidarı temin için siper olarak kullandığı argümanı, CHP'nin dış tehdidi ciddi bir vakıa olarak ele almasından kaynaklanmıştır. İsmet İnönü'nün iktidarı kaybettikten sonra gerçekleşen 8. Kurultay'da dahi dış tehlide dikkat çekmesi, CHP korkularının politik bir manevradan ziyade gerçek endişelere dayandığını göstermektedir. Bu konuda dış tehdit kaygısı Cumhuriyet Halk Partisi hükümetleri veya iktidarınca bir realite olarak addedilmiştir. İsmet İnönü'nün CHP'nin 8. Kurultay'ında dış tehdidin sürdüğünü bundan dolayı, iktidarı dikkatli olmaya teşvik ettiği konuşmasında dikkat çeken hususlar şu şekildedir:

"Memleketimizi bugünkü tekâmül merhalesine erdirmek için 1945 denberi yandığimiz güçlükler hesapsızdır. Bir taraftan Alman Harbinin fiilen bitmesini müteakip memleket ve milletimiz aleyhine açılan soğuk harp propagandaları bünyemizi zehirlemeğe çalışıyordu. Biz yabancımım açtığı sinir harbine memleketin dayanabilmesini temin etmeğe çalışırken, öte taraftan siyasî hayattaki çekişmelerimizin içeride huzurumuzu ve istikrarımızı bozmaması için maddî ve manevî bütün kuvvetimizle uğraşıyorduk. ...Memleketimizin büyük siyasî meseleleri içinde bugün en ehemmiyetli olan nokta dış siyasette emniyetimiz konusudur. Ne kadar tekrar

etsek fazla görülmemelidir ki biz İkinci Cihan harbi fiilen bittiğinden yani 1945 tenberi çok ciddi bir dış siyaset meselesiyle karşı karşıya bulunmaktayız. Toprak bütünlüğümüz, varlık ve bağımsızlık haklarımız hatırında tutması lâzımgelen bir mevzuu halindedir. 1945 te hemen yalnız başımıza karşı koymağa mecbur olduğumuz tehlike ihtimali o zamandanberi medeniyet âleminin her gün biraz daha ziyade alâkasını bizim üzerimize tevcih etmiştir. ...Şurasını söylemeyi de vazife sayarım ki, dış politikada arzu edilen neticelere varmak çabuk ve kolay işlerden değildir Uzun zaman sabırla ve sebatla iyi tayin olunmuş gayeleri takip etmeğe mecburuz. Dış politikada arzu ettiğimiz neticelere varmak, hususiyle bizim için, yani Türkiye için her şeyden evvel içerde medenî bir millet hayatının kıymetini, kuvvetini ve vatanseverlikte beraberliğini hergün göstermemize bağlıdır. Yalnız başına da olsa vatani için hep beraber can verecek vatandaşlar manzarası ve tehlike ânında orduca ve milletçe vazife yapmağa hakikaten kudret gösterilmesi bütün dünyayı tehlikeye uğramış Türkiyenin etrafında toplayabilir. İç hadiselerde nifaka düşmüş ve dış tehlikeye uğrayınca vazifesini yapamayan bir Türkiye ile ve bizim görüşümüze göre iç politikada huzur ve istikrar, dışarıya karşı vatan müdafaasının, milletlerarası âlemde Türkiye için faydalı siyasî imkânların temel şartıdır. Bu memlekette İktidarda bulunanlar bu hakikatleri hiç bir zaman gözönünden uzak bulundurmamağa mecburdurlar.”³⁰⁵

İsmet İnönü'nün konuşması, dikkat çeken ayrıntılar barındırmaktadır. Zira Celal Bayar'ın ifadesiyle İsmet İnönü, 1938'den 1950'ye kadar devletin iç ve dış politikasını tek başına avuçlarının içerisinde tutmuş bir devlet adamıdır. Bayar, bu sebeple Cumhurbaşkanı seçildikten sonra kendisini tebriğe gelen İsmet İnönü'nün fikirlerini almak için gerçekleştirdiği iade-i ziyaretinde, İnönü'ye şu sözleri sarfetmiştir: “...devletin öyle sırları vardır ki onları çelik kasalara dahi emanet edemezsiniz. Bana ne devrediyorsunuz?”³⁰⁶ İnönü'nün CHP'nin 8. Kurultay konuşmasındaki satırbaşları, aslında geçmiş beş yılın bir özeti, çelik kasalarda dahi tutulmayan bir devrin hülasasıdır; II. Dünya Savaşı'ndan hemen sonra SSCB ile başlayan sıkıntılar, bunların ülke içerisinde meydana getirdiği baskı ve tüm bunlara karşı yalnız kalan Türkiye. İsmet İnönü'nün dış politikanın rotasını çizdikten sonra DP'nin iktidarına destek vermesi, bu hususta siyasi bağitların öneminin vurgulamış olması, NATO ittifakına dahil olma arzusundan üstü kapalı olarak bahsetmesi, bir muhalefet partisinin kongresinde popülizm kaygısıyla söylemeyeceği sözlerdir. İsmet İnönü'nün kongrede memleket meseleleri ile ilgilenmiş olması, dış tehdidin bir parti meselesinden ziyade Türkiye'nin beka sorunu olarak kabul edildiğini göstermektedir.

³⁰⁵İsmet İnönü'nün VIII. Kurultay Konuşması, 1951, **BCA**, Fon Kodu: 490 1 0 0 Kutu No: 37 Dosya Gömleği No: 156 Sıra No: 1

³⁰⁶ Mehmet Saray, **Sovyet Tehdidi Karşısında Türkiye'nin NATO'ya Girişi III. Cumhurbaşkanı Celâl Bayar'ın Hatıraları ve Belgeler**, Akara, AKDTYK Atatürk Araştırma Merkezi, 2000, s. 98.

İsmet İnönü, 1951 yılında Cumhuriyet Halk Partisi Divanı Azası'na yazdığı bir yazıda ise CHP'nin iktidar kaybının dış tehdidi engellemediği hâlâ meselenin Türkiye için ne denli önemli olduğunu şu ifadelerle açıklamıştır:

“İktidarı kaybetmekle bu memleketin fenalığını isteyen yıkıcı unsurların hücumundan kurtulmuş değiliz. Ve kurtulmayacağız. Biz büyük ıslahat yapmış olmanın pek az kala küskünlerinin hususiyle ikinci cihan harbinin başındanberi bu memleketi kendi siyasetlerine uydurmak için çalışmış olan ecnebi unsurların taarruzlarına maruz olmakta devam edeceğiz. Unutmamalıdır ki memleketimiz hususiyle 1945 ten beri büyük bir sinir harbi içinde yaşamaktadır. Bu sinir harbinin bizim memlekette başlıca hedefi Cumhuriyet Halk Partisidir. Cumhuriyet Halk Partisi iktidarda olduğu zaman nasıl mukavemet etmiş ise muhalefette olduğu zaman da bu memlekete teveccüh eden sinir harbine ve yıkıcı cereyanlara bütün kuvvetiyle mukavemet edecektir. Bu sebeple bütün Parti teşkilâtımız mahiyeti meşkûk olan sinir harbi gazeteleri, broşürleri ve ajanlarının Partimiz aleyhine devam edecekleri âmansız mücadeleyi farketmelidirler.”³⁰⁷

1.3.2 Propaganda ve Amaç

Türkiye için 1945 sonrası ve öncesi temel etmen devletin varlığını, rejimin bekasını temin etmek meselesidir. Hükümet nezdinde bu durumu ortaya koyan, devletin reflekslerini harekete geçiren iki tehlike vardır. Bunlardan ilki “irtica” tehlikesidir. Diğerisi ise SSCB tehlikesi. Devletin yaptığı propaganda ve halka telkin etmek istediği fikirlerde bu iki unsura karşı İktidarın halkı uyardığı görülür. Konumuz dış politikanın milli güvenlik ilkesinden kaynaklanan propaganda olması hasebiyle, ikinci tehlide yönelik gerçekleştirilen propagandayı kapsamaktadır. Bu çerçevede devletin birlik ve bekasını tehdit eden Sovyet endişesidir. Sovyet tehlikesi, dışarıdan ve aynı zamanda kolları içeriye uzanan komünizm tehlikesi sebebiyle ideolojik bir vasfa sahipti. Burada komünizm kavramına bir şerh düşmemiz gerekmektedir. Zira İsmet İnönü, komünizmi Rus emperyalizmini maskeleyen bir araç olarak görmesinden dolayı, tehlikeli bulduğunu ifade etmektedir. Uzun yıllar iktisatta, devletçi müdahale kanadını temsil eden İsmet İnönü, komünizmin ekonomik veçhesinin tartışılabilirliğini, ekonomik bir rejim olarak komünizmin o kadar ehemmiyet verilmeyecek bir ideoloji olduğunu düşünmektedir.³⁰⁸ Aynı şekilde Nihat Erim de henüz erken sayılabilecek bir tarihte 13 Eylül 1946'da Meclis'te yaptığı bir konuşmada, kendisinin hiçbir fikrin engellenmesine taraftar olmadığını vurguladıktan sonra; *“...belki sırası gelecek komünistlik için neşriyata müsaade edeceğiz. ... Eğer*

³⁰⁷ BCA, Fon Kodu: 490 1 0 0 Kutu No: 37 Dosya Gömleği No: 156 Sıra No: 1

³⁰⁸ Erim, Günlükler, s. 75.

malum olan tehlike ortadan kalkmış olsa fikir olarak, iktisadi doktrin olarak hiçbir fikri, telakkiyi engellemeyi düşünmeyiz.” diyerek meselenin salt Rus emperyal amaçları boyutuyla tehlikeli olduğunu gözler önüne sermiştir.³⁰⁹

Cumhuriyet’le neredeyse aynı tarihlerde kurulan SSCB’nin geleneksel Rus emperyalizminin mirasçısı olması, Osmanlı Devletinin bakiyesi olan Türkiye’ye yönelik toprak talepleri, Boğazlar’da hakimiyet gibi klasik emperyal arzularının devam etmesine neden olmuştur. Cumhuriyet Halk Partisi iktidarı bu sebeple, Türkiye’nin kurulduğu 1923’ten beri SSCB ile ilişkilerini hep sınırlı tutmuştur. SSCB’nin zayıf olduğu dönemlerde iyi olarak vasıflanabilecek ikili ilişkiler, SSCB’nin klasik Rus emperyal maksadının yeniden peyda olmasıyla II. Dünya Savaşı sonrası -ve kısmen öncesinde- bozulmaya başlamıştır.

Yalçın Küçük’ün ifadesiyle II. Dünya Savaşı sonrası dönemde, Rus dostluğunu kazanmak üzere bedel ödemesi gereken Türkiye’ye yönelik olarak Sovyet Rusya, yoğun bir baskı ve eleştiri sağanağı başlatmıştır. Türkiye, dışarıdan gelen ağır baskı ve tehditlerin yanında, radyo ve basında şiddetli kampanyalarla karşılaşmıştır. İçerde ise özellikle II. Dünya Savaşı sonrası görece özerklikten istifadeyle ve kısıtlı yayın imkanlarının savaş şartlarının sona ermesiyle; ‘komünist temayüllü’ gazete ve dergilerin yayınlanmaya başladığı görülmüş ve tüm bunlarla hükümet, rejimi bozguna uğratacak bir iç ve dış komünist propagandasının karşısında kaldığını düşünmüştür.³¹⁰

Türkiye’nin iç ve dış propagandası 1945-1950 evresinde Türk Dış Politikasının tabii bir uzantısıdır. II. Dünya Savaşı sonrasında Türkiye’nin Sovyetlerden direkt olarak tehdit algılaması ve değişen bu şartlar karşısında BM’ye intibak edebilmek için Çok Partili yaşama geçmesi durumunu ortaya çıkarmıştır. Türkiye’nin SSCB tehdidi karşısındaki yaşadığı işgal kaygısı ittifak arayışlarını gündeme getirirken, bu kritik dönemde aldığı yeni kararların kamuoyunda kabul görmesi ve halka dayanma gereklilikleri, çok partili yaşama geçilmesiyle bir zaruret haline gelmiştir. Dış politikada 1945 yılında beliren ve 1950’e kadar kati olarak süren, SSCB işgal tehlikesi ve beraberinde sıklıkla görülen III. Dünya Savaşı tartışmaları, Türkiye kamuoyunun sözkonusu tehlikelere karşı birlik olması gerekliliğini ortaya koymuştur.

³⁰⁹ Kocaeli Milletvekili Nihat Erim’in Matbuat Kanunu Değişikliği hakkındaki Meclis konuşması, 13.09.1946, **BCA**, Fon Kodu: 30 1 0 0 Kutu No: 11 Dosya Gömleği No: 65 Sıra No: 7 Dosya Numarası: A6

³¹⁰ Toker, 1945 Kabusu, s. 97.

hükümet ise propaganda vasıtasıyla bunu ülke içerisinde sağlama, halka kabul ettirme ve onun desteğini alma yoluna gitmiştir. Yurt dışında ise özellikle SSCB'ye karşı müşterek mücadeleye girişmek istediği, Batılı devletler nezdinde kendini tanıtmaya ve destek almaya yönelik propaganda faaliyeti izlemeye çalışmıştır.

Özü itibarıyla 1945-1950 devresinde Türkiye'nin dış politikasının ana eksenini milli güvenliğini sağlamak ve milli güvenliğini bozacak unsurların önüne geçmeye çalışmak oluşturmuştur. Bu devrede yürütülen propaganda da bu eksene dayanmaktadır. Türkiye, milli güvenliğini SSCB'nin baskılarına karşı tesis etmek, olası bir işgal/savaş durumunda halkın topyekûn mücadele etmesini sağlamak ve yürütülecek bu mücadelede Batı'dan destek almak için propaganda yapmıştır. Kısaca Milli Birlik Propagandası diyebileceğimiz sözkonusu propaganda rejimin muhafazasını sağlayarak dış tehdidin olası bir müdahalesini engellemeye yönelik olarak ülke içerisinde çatışmaya ve daha ilerisine sebep olacak ünitelerin milli birlik potasında eritilmesini sağlamak, olası bir işgal veya savaş durumunda halkın topyekun mücadelesini tesis etmek ve tüm bunların varlığını Batı'ya göstermek suretiyle onlardan maddi desteğini sağlamak diye özetlenebilir.

Cumhuriyet Halk Partisi ya da onun Hükümetlerinin emniyet kaygısı karşısında, güvendikleri başlıca unsur, Türkiye'nin silahlı kuvvetleri olan ordudur. Ordunun hali hazırda II. Dünya Savaşı sonrası terhis edilmeyip muhafaza edilmesi, SSCB'den algılanan tehdidin sürdüğünün en açık göstergesiydi. Savaş sona erse de henüz barışın gerçekleşmemiş olması ordunun terhisini namümkün kılıyordu. Türkiye'nin dış tehdit karşısında dayanmak zorunda olduğu temel etmen, türlü sıkıntılara rağmen sayısı azaltılmayan ordu idi. Hatta dönem dönem Meclis'te hararetli konuşmalara yansıyan bu durum pek çok kereler tartışma konusu olmuştu. Başbakan Recep Peker'in bu tartışmalarda sarfettiği şu sözler terhis edilmeyen ordunun durumunu ve terhis edilmeme nedenini açıklamaktadır:

"...bütçemizin bildiğiniz büyük bir kısmını, Ordumuza sarfediyoruz. Türkiye bugünkü malî takatıyla normal bir % nispetiyle bir barış Ordusunu idame ettirir, ve dediğim gibi kalkınmalarına az çok tevazulu bir pay ayırabilir. Böyle olduğu halde niçin biz bu masraflarımızı bu ulvî istikbalin gelişmesine sarfetmiyoruz da bugün hem memleketimizin gül gibi evlâtlarını doğdukları mıntıkları çalışmaları ile, kafa kuvvetleriyle, kol kuvvetleriyle bezeyecek olan değerli genç asker unsurlarımızı niçin vazife başında, kışlada, kampta, çadırda bağlı tutuyoruz? Elbet bunun bir sebebi olması lâzımdır. ... mesuliyet yükünün icabına uyan ciddî bir düşünüşle hareket ederek terhise ve Orduyu zayıflatmaya imkân göremedik. Bu

şartlar böylece devam etmekte iken biz Ordumuzu terhis edemeyiz ve vazifelerini vazife başında bulundurmayı icabettiren ciddî dış sebepler memleketimiz ufuklarında yaşadıkça kati güven duygusunu yaşatacak vuzuhlu günler kararlı günler gelmedikçe barış ordusu kadrolarına dönemeyiz ve ozamana kadar şimdiki bölgenin Sıkıyönetim olmaksızın idare edilmesini memleket için tehlikeli görürüz.”³¹¹

Yalnızca Meclis’te değil pek çok kerelere Bütçe görüşmeleri sırasında Meclis’ten orduya ‘selam olsun’ nidalarına bulunulmuş ve gazetelerde pek çok kereler sıklıkla Türkiye’nin emniyetinin bekçisi olan ‘Kahraman Ordu’dan bahsedilmiştir.³¹² Türkiye’nin emniyeti konusunda temel dayanağı ordu iken değişen şartların orduların yalnız başlarına yetmediği, gelişen harp teknikleri ile birlikte artık topyekûn mücadeleye geçildiği, CHP İktidarının bu dönemdeki temel saikiydi. Zira halktan destek alamayan, halkın menfi görüşünü celbeden kuvvetin işgalde başarılı olmayacağını düşünen İktidar, ordunun başarılı olmasında da başlıca rolün halk ile ordunun ram olması ve halkın vazife salahiyetine kavuşmasında görmüştür. Bakışlar köşesinde Seyfi Kurtbek’in ‘Silah Başına’ adlı son kitabı üzerine görüş belirten Peyami Safa’ya göre harbe, savaş henüz başlamadan evvelki barış yıllarında hazırlanılır. Türkiye’nin 1948’de dahi ‘emniyetli bir sükûn devrine’ kavuşmadığını düşünen Safa, “...büyük bir orduyu seferber halde tutuyoruz. Savunma yüksek güdümünü millet ölçüsünde yeniden organize etmeye başlamalıyız. ... Bugünkü harp tekniği cephe ile cephe gerisi arasındaki eski farkları ortadan kaldırmıştır”³¹³ demektedir.

Safa’nın dikkat çekici yazısı, silahsız kuvvetler olan halkın savaşın yeni bir cephesi olduğunu artık Türkiye’nin de kabullendiğini göstermektedir. Olası bir savaş veya işgal durumunda Halka düşen görev, bu düşünceye göre henüz savaş/işgal başlamadan öncedir. CHP iktidarının görüşü ise bu konuda halkın topyekûn mücadeleye hazırlanmasıdır; zira bir felaket karşısında geç kalınmış olunabilir. Bu çerçevede harbe hazırlanan bir millet ile harbe hazırlanmayan bir milletin savaşma ve karşı koyma telakkilerinin çok farklı olduğu görülür. Savaşa ruhen hazırlanmış bir milletin bir harp karşısında karar alması, nisbeten sınırlı bir fikir faaliyeti neticesinde

³¹¹ **TBMM Tutanak Dergisi**, Dönem: VIII, Cilt: 5, Toplantı: 1, Altmış Beşinci Birleşim (28.05.1947), s. 252-253.

³¹² **Ankara Akşam Haberleri**, 10 Ekim 1948, s. 1.

³¹³ Peyami Safa, “Milletin Topyekûn Seferberliği”, **Ulus**, 28 Kasım 1948, s. 1.

mümkün olurken savaşa mental açıdan hiç hazırlanmamış bir milletin savaşma fikrine intibak etmesi daha geniş bir değerlendirme sonrasındadır.³¹⁴

İsmet İnönü'nün muhalefet günlerine ait CHP'nin 8. Kurultay'da gerçekleştirdiği konuşmanın satır aralarında bahsettiği, Millete düşen vazife, CHP Hükümetleri döneminde neden ve nasıl bir propaganda izlendiğinin rotasını sunmaktadır. Bu konuşmanın İsmet İnönü tarafından yapılmış olması ise ayrıca kıymete haizdir:

“Dış politikada arzu ettiğimiz neticelere varmak, hususiyle bizim için, yani Türkiye için her şeyden evvel içeride medenî bir millet hayatının kıymetini, kuvvetini ve vatanseverlikte beraberliğini hergün göstermemize bağlıdır. Yalnız başına da olsa vatanı için hep beraber can verecek vatandaşlar manzarası ve tehlike ânında orduca ve milletçe vazife yapmağa hakikaten kudret gösterilmesi bütün dünyayı tehlikeye uğramış Türkiyenin etrafında toplayabilir. İç hadiselerde nifaka düşmüş ve dış tehlikeye uğrayınca vazifesini yapamayan bir Türkiye ile ve bizim görüşümüze göre iç politikada huzur ve istikrar, dışarıya karşı vatan müdafaasının, milletlerarası âlemde Türkiye için faydalı siyasî imkânların temel şartıdır. Bu memlekette İktidarda bulunanlar bu hakikatleri hiç bir zaman gözönünden uzak bulundurmamağa mecburdurlar.”³¹⁵

İktidar yıllarının 1945-1950 yıllarının muhasebesi olan İnönü'nün konuşması, topyekûn mücadelenin gerekliliğinden bahsetmektedir, ona göre dış politikanın milli güvenlikle ilgili olan harici tehdide karşı gövde gösterisinde bulunması için Milletin 'Milli Birlik' içerisinde olduğunu düşman ve dost kuvvetlere göstermesi gerekmektedir. Ancak Türkiye, bu şartlar altında Milli Birlik ruhunu oluşturduğu takdirde, dış tehlikeleri bertaraf edebilecekken aynı şekilde bu konudaki kaygılarını giderecek desteği de uluslararası alandan temin edecektir. Türkiye'nin CHP'nin Tek Parti iktidarının son beş yılında uyguladığı, Milli Birlik Propagandasının temelini; dış tehdit karşısında Milletin topyekûn olarak ortak bir amaca sevk edilmesi ve bu doğrultuda halkın ortak refleksik bir ulusal bilince sahip olması gerekliliği oluşturmuştur.

1.3.3 CHP ve Propaganda Algısı

CHP İktidarının 1945-1950 yılları arasındaki dönemde propagandaya bakışı, Roma Katolik Kilisesinin –katolikliği yaymak üzere- Propaganda Fide'yi kurması

³¹⁴Komünizm Propagandası II, y.y.y, t.y, y.y.

³¹⁵BCA, Fon Kodu: 490 1 0 0 Kutu No: 37 Dosya Gömleği No: 156 Sıra No: 1

sonrasında, Avrupa’da başlayan iki başlı görüşe uygundur. Roma’nın propaganda faaliyetleri, katolik olan Güney Avrupa ülkelerinde Papalığın etkisiyle nasıl olumlu bir manada telakki edilmiş; Papalığa muhalif Kuzey Avrupa ülkelerinde de nasıl olumsuz bir tekabül görmüşse, CHP Hükümetleri de benzer bir algıya sahip olmuşlardır. Bu manada CHP’nin propaganda algısı ilk olarak kendi fikrine uygun olarak uyguladığı veya uygulamak istediği propaganda kavramında olumlu algılayış olarak ortaya çıkmaktadır. Türkiye’nin maruz kaldığı ve siyasi olarak üzerinde tazyik olarak gördüğü propaganda ise kavramsal olarak olumsuz bir çağrışım yaparak bozguncu olarak nitelendirilmiştir. CHP Genel Sekreter Yardımcısı Cevad Dursunoğlu 9 Ocak 1950’de gerçekleştirdiği bir konuşmada *“Bizim propagandamız vatandaşa hakikati olduğu gibi söylemektir”*³¹⁶ demektedir. Propagandanın bir türü olan ‘tatbiki açısından’ propagandadan bahseden Dursunoğlu’nun sözleri bize, CHP’nin kaynağı ve kimliği açık olan beyaz propagandayı tercih ettiğini göstermektedir. Dursunoğlu’nun görüşü, propagandanın ‘siyah ve gri’ kısmından kaçmaya yöneliktir ve propagandayı kavram olarak CHP’nin reddetmediğini, aksine kabul ettiğini göstermektedir. İsmet İnönü’nün 6 Mayıs 1950’de gerçekleştirdiği bir konuşmada söylediği, *“Yabancı propaganda kaynakları zehirli iftiralar saçmaktadırlar, vatandaşlarımızın uyanık olmalarından başka teminatımız yoktur”*³¹⁷ sözleri ise propagandanın menfi kabul edildiği bakışı vermektedir. İnönü’nün özellikle dışarıdan gelen yabancı propaganda türüne karşı halkı uyarması, propagandaya bakışın diğer yönünü göstermektedir.

Keza benzer görüşlere sahip olan Peyami Safa, Bakışlar adlı köşesinde, propaganda ile ilgili kaleme aldığı yazısında; propagandanın önemine dikkat çektikten sonra Türkiye’nin ‘sayısız tertiplerle saran bir telkin büyüğü içinde’ olduğunu ifade etmektedir. Türkiye’nin ‘telkin büyüğü’ olan propagandanın ‘yalan kokusuna, milli bir güvensizlik ve tiksinti’ duyduğunu söyleyen Safa, memleketin çıkarlarına aykırı propagandanın Türkiye üzerindeki etkisini menfi bulmakta ve takbih etmektedir. Ona göre bu son derece zararlıdır. Oysa Safa, tenakuza düşecek bir tarzda, yazısını şu şekilde sürdürmektedir; ‘Halis Türk tüccarı reklâmı ve Türk Devleti –İtiraf etsin!- propagandayı sevmez. Yeryüzünde propagandası eşin, dostun lûtfuna ve zahmetine kalmış sayılı milletlerden biri de biziz.’ Safa, Türkiye’nin menfaatlerine hizmet etmesini umduğu propagandanın yoksulluğunun acı getirdiğini

³¹⁶Ulus, 9 Ocak 1950, s. 1.

³¹⁷Ulus, 6 Mayıs 1950, s. 1.

düşünmekte ve Avrupa ile dünyanın diğer kısımlarında Türkiye'nin propaganda yapmıyor oluşunu ise tenkit etmektedir.³¹⁸

Cumhuriyet Halk Partisi'nde VIII. Büro'nun Şefi, Isparta Milletvekili Kemal Turan'ın propagandaya dair görüşleri de oldukça önemlidir. Zira VIII. Büro, Parti'nin iç ve dış yayınlarını takip etmesi, onların yayınlanmasını sağlaması hasebiyle propaganda ile yakından ilgilenen oldukça ehemmiyetli bir bürodur. Turan'ın Ülkü Dergisi'nde başyazı olarak kaleme aldığı, "Propaganda Bahsi", CHP Hükümetleri ve onun aracı olan Parti'nin propagandaya nasıl baktığını gösteren bir diğer görüşü bize sunmaktadır. Turan'a göre, demokratik temayüllerin bireyin cemiyet düzenindeki alakasını çekmesinin neticesi olarak; teknik gelişmelerle birlikte ortaya çıkan kitap, gazete, mecmua, fotoğraf, sinema vesaire gibi vasıtalar toplumsal bağlılığı kuvvetlendirmektedir. Bu sayede ise toplumsal meseleler yakından takip edilmektedir. Yayın vasıtalarının çok önemli bir yönüne dikkat çeken Turan, ticari kaygıyla hareket eden yayın vasıtalarının satış kaygısıyla insanlara doğru bilgiyi aktarmayacağını düşünmektedir. Böylelikle CHP'nin yayın vasıtalarında propagandanın oluşması için gereken asgari şartı, yani maksat gütmek fikrini tasvip ettiği ortaya çıkmaktadır. Turan bu konuda şu açıklamayı yapmaktan da geri durmamaktadır: *"...özel teşebbüs elindeki yayın vasıtalarının ne kıymetini küçültmek isteriz ne de onları kötülemek yoluna girebiliriz. Ancak gerçekleri sıralamakta ve onlara hacimlerine göre yer ayırmakta satış vesair mülâhazaların tesiri mutlaka vardır. Bu haldir ki bilhassa son elli yıl içinde bazı yayın vasıtalarını kolaylıkla başka maksatların emrine vermiştir. Bununla maksatlı hattâ bazan muzır propagandaları kastediyoruz. Yoksa iyi şeylerin de bütün insanlarca bilinmesinde yine bu yayın vasıtalarının himmetine muhtaç bulunuyoruz ve bu yoldaki faydaları büyüktür."* Buradan Turan'ın ticari basının maksatsız olması dışında dikkat çektiği bir başka konu ise bu özel yayın vasıtalarının ticari amaçlarla, kime hizmet ettiğinin önemli olmadığıdır. Bu durum ise Devlet için güdülen maksada uygun olmadığı gibi korkulan, endişe edilen dâhili veyahut ta harici tehlikelerin gizli emellerine alet olabileceği ihtimalini, gündeme getirmektedir. Savaş zamanında propagandanın milli savunmanın bir organı haline geldiğini düşünen Turan, ülke içerisinde vatandaşlar arasında savuma enerjisini beslemek ve arttırmak, ülk dışarısında ise düşmanın maneviyatını kırmak için 'propaganda harbi'ni yakın siyasi tarihe mal olmuş bir gerçek olarak kabul etmektedir. Propagandanın işgalci güçlerin bir silahı olduğunu

³¹⁸ Peyami Safa, "Telkin, Reklâm ve Propaganda", *Ulus*, 2 Nisan 1949, s. 1.

düşünen Turan, Türkiye'nin propaganda algısını tam bunun karşısında konumlandırmaktadır. Karşı propaganda yolu ile idarecilerin “uyanık, tedbirli ve hareketli olarak her çeşit yayın yoluyla yabancı ülkelerden memlekete yöneltilen propagandaları karşılamak zorundadırlar. Halka gelince nasıl bugün bir harp halinde yurt müdafaası topyekûn kadın erkek, genç ihtiyar bütün vatandaşların bir vazifesi ise propaganda konusunda da vatandaşlar hazırlıklı ve mukavemetli olmalıdırlar. Bunun için vatandaşların propaganda bahsinde düşmanların nelere başvurabileceklerini iyice bilmeleri lâzım gelir. Yahut bu kendilerine öğretilmelidir. Şüphesiz bu öğretme bir günlük iş değildir. Sorumlu bir mevkide olsun olmasın, her memleket aydını, fırsat buldukça yurttaşlarını propaganda bahsinde aydınlatmalı ve onları uyanık tutmalıdır.”³¹⁹ Turan'ın görüşleri işgal ettiği vazife ve milletvekili olması sebebiyle oldukça mühimdir. Kemal Turan'ın özü itibarıyla görüşlerinin Peyami Safa'da da olduğu gibi Cumhuriyet Halk Partisi'nin klasik düalist görüşüne uygun olduğu görülür. Devletin bekasına, çıkarlarına yöneltilen işgalci bir kisveye sahip propaganda menfi algılanırken; Devletin silahsız kuvvetleri olan ve olası bir felaket senaryosu karşısında sığınacağı Milletin topyekûn mücadelesinde propagandanın esaslı bir vazifesinin olduğunu düşünmektedir. Propagandaya dair diğer görüşlerin bir cüzini yazısında yansıtan Kemal Turan, vazifesi itibarıyla CHP Hükümetlerinin propagandaya bakışını tamamlamakta ve geniş bir perspektif sunmaktadır.

1.3.4 Türleri Açısından CHP Hükümetleri Propagandası

CHP'nin propaganda algısından yola çıkarak, CHP Hükümetleri için uygun genel geçer bir propaganda tanımı yaparsak; her türlü haber alıp verme amacına matuf olarak yabancı unsurlara karşı, Halkın maneviyatını desteklemek ve kuvvetlendirmek buna karşı ise işgal gibi menfi arzulara sahip güçlerin iradelerini sarsarak Türkiye'nin kudretini ve yapabileceklerini onlara göstermek üzere bu doğrultuda gazete, dergi, kitap, sinema, radyo gibi her türlü vasıttan istifade ederek milli bir şuur oluşturmaktır.³²⁰ Bu tanım teorik bir tanımlamadan daha ziyade pratik bir amaca hizmet etmektedir. Zira bu dönemde, propaganda üzerine tasavvurda bulunan pek çok kişinin ittifak ettiği nokta olan Türkiye'nin propaganda konusundaki tavrının eleştirel bulunması, devletin onu daha ziyade pratik bir manada kullanmasından özellikle de ihtiyaç anında müracaat edilen bir vasıtaya

³¹⁹ Kemal Turan, “Propaganda Bahsi”, *Ülkü Halkevleri ve Halkodaları Dergisi*, Sayı: 19, Cilt: 2, Temmuz 1948, s.1-2.

³²⁰ Eren, Haberalma, Propaganda ve Mukabil Mücadele Esasları, s. 14.

dönüştürmüş olmasından kaynaklanmaktadır. Ayrıca sistemli bir propaganda tanımına, CHP'nin içerisinde bulunduğu bu dönemde, henüz geçilmiş olması, devleti teorik bir tartışmanın dışında bırakmaktadır. Bu sebeple Türkiye'nin II. Dünya Savaşı'nda Almanya'da olduğu gibi bir propaganda bakanlığına sahip olmaması, pek çok kişiyi devletin propaganda uygulamalarının olmadığı sonucuna götürmektedir. Örgütlü bir propagandanın Basın Yayın Genel Müdürlüğü'nün görevlerine eklenmesi ise benzer bir biçimde önemsiz olduğu algısına yol açmıştır. Oysa Türkiye, henüz Kurtuluş Savaşı'nda propagandayı kullanmış ve II. Dünya Savaşı döneminde Alman ve İngiliz propaganda savaşlarının ortasında kalmıştı.³²¹ Türkiye'de II. Dünya Savaşı sonrası dönemde, tüm bu sebeplerle propagandanın görünür olmaması onun olmadığı manasına gelmez; propagandanın özellikle pratik uygulamalarda kendisini göstermesi, onun yok sayılamayacağının, ancak satır aralarında keşfedilmeyi beklediğinin delilidir.

Pratik bir tanımlamanın içerisinde değerlendirilebilecek olan Türkiye'nin propagandası, vasfı ve yönü itibarıyla; 1945-1950 Cumhuriyet Halk Partisi Hükümetleri dönemindeki uygulamaları açısından incelenecek olursa, konusu dışında iki temel veçhenin ortaya çıktığı görülür. Bunlardan ilki sahası bakımından propaganda diğeri ise sınırları bakımından propagandadır. Milli Birlik Propagandası, propaganda türleri arasında yer alan diğer başlıklar olan konusu ve tatbiki açısından da değerlendirmeye tabii tutulacaktır. Fakat Milli Birlik Propagandası bu dönemde daha çok sahası ve sınırları kapsamının öne çıkmış olması sebebiyle bu bakımından uygulama alanı bulmuştur.

Konusu itibarıyla, Milli Birlik Propagandası'nı değerlendirecek olursak; incelediğimiz dönemde dış politikanın propagandası irdelenmesinden dolayı, kahir ekseriyetiyle propagandanın siyasi ve tematik olduğu söylenmelidir. Dış politikanın siyasi kanat dışında ekonomi ve kültürden ayrı olamayacağı da bir hakikat olarak ortada durmaktadır. Türkiye'de bu dönemde gerçekleştirdiği propaganda faaliyetlerinde, dış politikanın tamamlayıcı unsuru olarak kültürden azami oranda istifade etmiştir. Türkiye'nin yurt dışına tanıtılmasında, sahip olunan kültürel değerler kullanılırken, sözkonusu kavramlar üzerinden Türkiye'nin Batı'ya özellikle de ABD'ye tanıtımının yapılması arzu edilmiştir. Keza yurt dışından Türkiye'ye getirilen yabancı

³²¹ Süleyman Seydi, **1939-1945 Zor Yıllar 2.Dünya Savaşı'nda Türkiye'de İngiliz-Alman Propaganda ve İstihbarat Savaşı**, Asil Yayın Dağıtım, 2006.

öğrencilerin Türkiye’de eğitilmeleri, öğrencilerin ülkeleri ile Türkiye arasındaki dostluk ilişkisini geliştirmeye ve Türkiye’nin o ülkelerde uzun erimde olumlu imaj oluşturmaya yöneliktir. Fakat misafir öğrenci meselesi aynı zamanda sınırları bakımından propaganda ile kesişmesi sebebiyle bu propagandanın kapsamında değerlendirilmiştir. Benzer şekilde 1945-50 dönemi propagandasının ekonomik bir yönü bulunmaktaysa da ekonomik amaç, siyasi gelişmelerin tamamlayıcısıdır ve bu nedenden ötürü mahiyeti itibarıyla çalışma kapsamında sınırları açısından değerlendirmeye tabii tutulmuştur. Tatbiki açısından değerlendirme ise Milli Birlik Propagandası’nın araçlar kısmında tartışılacağından bu kısma dahil edilmemiştir.

1.3.4.1 Sahası Bakımından Propaganda

Sahası bakımından incelenen Milli Birlik Propagandası, saldıran olmaktan çok savunma ağırlıklıdır. Türkiye’nin Kuzey Komşusu Sovyet Rusya’nın II. Dünya Savaşı sonrasında bir güç merkezi olarak uluslararası ilişkilerde ortaya çıkması, Türkiye’nin savunma içerisinde kalmasına sebebiyet vermiştir. 1945-1950 döneminde SSCB’nin ard arda Boğazlardan üs talep etmesi; Ardahan Kars topraklarını istemesi ve tüm bunları gerçekleştirmek üzere sahip olduğu vasıtalarla harekete geçirdiği propaganda silahı karşısında Türkiye, işgal kaygısına kapılmıştır. Sovyetlerin bu tehditkâr talep ve isteklerine karşı koymak ve gerektiğinde topyekûn mücadele etmek üzere Milletin hazır hale gelmesi istenmiştir.

Olası bir işgal halinde Hükümetin dayandığı iki enstrüman vardı; ordu ve millet. CHP Milletvekillerinden Ahmet Bozday 28 Mart 1947’de gerçekleştirdiği bir konuşmada bu konunun açıkça altını çizmiştir: *“Dış siyasetimiz harbin başlangıcındaki seyrini muhafaza etmektedir. Bununla beraber hariçten bütünlüğümüzü ve iç durumumuzu tehlikeye sokacak her hangi bir müdahaleye Türk milleti Milli bütünlüğü ve aziz yurdunu korumak için kahraman ordusu ve bütün varlığı ile savunmaya dahi hazırdır.”*³²² Ordunun II. Dünya Savaşı’nın başından bu yana hazır tutulması sebebiyle Hükümet, sahip olduğu vasıtaları tek bir yöne kanallı ederek Milleti harbe hazırlamaya çalışmıştır. Bu ise ancak propaganda ile mümkün görülmüştür. Zira ortada henüz bir sıcak bir çatışmanın olmaması, Hükümetin mücadeleyi zihinlerde başlatmasını gerekli kılmıştır.

³²²CHP Milletvekilli Ahmet Bozday’ın Kütahya Konuşması, 30.03.1947, **BCA**, Fon Kodu: 490 1 0 0 Kutu No: 1392 Dosya Gömlüğü No: 621 Sıra No: 1 Dosya Numarası 8. Büro

Milli güvenlik tehdidi karşısında, mücadele etmek esas amaçtır; bu durumu sağlamak için ise öncelikle içeride birlik olmak gerekli görülmüştür. Ayrıca Türkiye, SSCB'nin işgaline maruz kaldığında veya Sovyetlerle savaşmak zorunda kaldığında, Batı'nın desteğinin geleceğini umuyordu. Fakat bu desteğin gelmesi için asgari şart, Türkiye'nin birlik içerisinde işgale karşı koymasıyla, mümkün olacaktı. Aksi takdirde 'iç hadiselerle nifaka düşmüş dış tehlike karşısında vazifesini yapmayan ve iç politikada sükunet sağlayamayan' Türkiye'nin başarısız olacağından endişe edilmiştir. Milli Birlik Propagandasının yapılmasındaki en temel saik olan Türkiye'nin nifaka düşmemesi yeniden 'Balkan Savaşı' korkularını uyandırmıştı. Eski Başbakan Şükrü Saraçoğlu'nun gerçekleştirdiği bir konuşmada, 'Büyük Kabine' ve onun hatalarından bahsetmesi, Balkan Savaşı korkularının tekrar uyandığının işaretlerindendir. Saraçoğlu, konuşmasında Türkiye'nin birlik olması gerekliliğini ve tarihsel korkularını ifade etmiştir. Saraçoğlu'na göre politik hırs karşısında çekişmeye düşen siyasi yapıda İttihat Terakki'nin yerine kurulan Büyük Kabine ilk icraat olarak orduyu terhis etmiş bunun neticesinde ise fırsatı bekleyen düşman askerleri, kolaylıkla Çatalca'ya kadar inmişlerdi ve *"Böylece memleket politika hırs, cehalet ve taassup hatalarını pek pahalıya ödedi. Bu yüzden memleketimizin büyük bir kısmı elimizden çıktığı gibi, demokratik bir rejim yerine otoriter bir rejim"* yerleşmişti.³²³ Balkan Savaşı'nı doğuran iç çatışma veya savaşın meydana getireceği en büyük korku şu şekilde özetlenebilir:

*"İtidalli ve makul ölçüleri aşan ve yurtdaşları birbirine düşman kitlelere ayıran basiretsizce idare edilmiş Partizanlık hareketleri millî kudret ve takati zaafa düşürecektir. Millî bünyede bu zaafı görececek müttefiklerimizin bizim için hiçbir fedakârlığı göze almayacaklarına emin olmalıyız. Tarihin hiç bir devrinde, dünyanın hiç bir tarafında kendi haklarını her şeyden ve herkesten önce bizzat koruyacak kudrette olmayan bir devlete yardım için ittifak andlaşmalarının ibareleri kâfi gelmemiştir."*³²⁴

CHP Hükümetleri her ne kadar Batı'dan yardım geleceğini hesap etmişse de kendi ülkesi için fedakârlığı göze almayan bir millet için kimsenin yardıma gelmeyeceğini düşünmüşlerdi. Bu sebeple üretilen propagandanın içerideki ilk etkisi; nifaka kapı açacak, tefrika uyandıracak ayrışmanın önüne geçmek olmalıydı. Dışarıdan bakıldığında Türkiye hem yardım beklediği Batı'ya hem de tehdit

³²³İzmir Milletvekili Şükrü Saraçoğlu'nun Seçim konuşması, **BCA**, Fon No: 490 1 0 0 Yer Numarası: Kutu No: 578 Dosya Gömleği No: 2300 Sıra No: 1 Dosya Numarası: 2. Büro

³²⁴1. Büro seçim propaganda dökümanları, **BCA**, Fon No: 490 1 0 0 Yer Numarası: Kutu No: 355 Dosya Gömleği No: 1490 Sıra No: 1 Dosya Numarası: 1. Büro

algıladığı Sovyet Rusya'ya yekpare olarak mücadele edeceğini ancak izlediği propaganda ile gösterebilecektir. Sovyet tehdidi karşısında kalan CHP'nin ülkesini savunmak üzere, halkı topyekûn mücadeleye sevk edecek tarzda propaganda izlemesi zaruret haline gelmiş, savunmanın silahsız kuvvetlere dayandığı noktada, halkın yekpare olarak yığınlığa düşmeden milli bir şuurla, Devletin yanında yer alması için; her türlü tefrikaya nihayet verilmesi, memleket meselelerinde milli bir duruş sağlanması savunma hattının esas gayesini oluşturmuştur.

1.3.4.2 Sınırları Bakımından Propaganda

CHP Hükümetlerinin 1945-50 dönemindeki izlediği propagandasını, sınırları bakımından tahlil ettiğimizde, coğrafi olarak iki yönün ortaya çıktığı görülmektedir. Dış politikanın tanımı gereği var olan iki yönün yürütülen Türk dış politikasının propagandasına da yansması bu surettedir. Ayhan Kamel'e göre, bu konuda dış politikanın ve elbette propagandasının bir dış yüzü bir de iç yüzü bulunmaktadır. Dış politikanın dış yüzü; devlet başkanları, başbakanlar ve diğer devlet adamları tarafından gerçekleştirilen diplomatik toplantılar esnasında yapılan açıklamalarda kendisini göstermektedir. Diplomatik toplantılarda kullanılan üslup, propaganda maksadıyla dış politikanın tutumunu en yetkin ağızlardan iletilmesini sağlamaktadır. Dış politikanın daha az bilinen iç yüzünü ise hükümetlerin amacı çerçevesinde toplantılara konu edilmeyen, gizli tutulan ve halkın dış politikanın kabulünü sağlamasına yönelik olarak geliştirilen taktik ve stratejik adımlar oluşturmaktadır. Bir anlamda kamuoyu oluşturma ve/ya onu kazanma girişimi olarak nitelendirilebilir.³²⁵

Dış Politikada 1945 yılında beliren SSCB işgal tehlikesi ve yine aynı dönemde ABD ile SSCB arasında çıkacağı ve Türkiye'nin de bu savaşın cephesi olacağı düşünülen III. Dünya Savaşı tehlikesi, halkın içeride sözkonusu tehlikelere karşı birlik olması zorunluluğunu gerektirmiştir. Hükümet ise propaganda vasıtasıyla bu amacı ülke içerisinde sağlama, halka kabul ettirme ve halkın desteğini alma yoluna gitmiştir. Yurt dışında ise özellikle SSCB'ye karşı müşterek mücadeleye giriştiği, Batı'lı devletler nezdinde Türkiye'yi tanıtmaya ve onların desteğini almaya ve SSCB'ye karşı ayrılığa düşmüş bir ülke imajı vermemeye yönelik propaganda faaliyeti izlemiştir.

³²⁵ Ayhan Kamel, **1923'ten Günümüze Türk Dış Politikası ve Diplomasisi**, İstanbul, İnkılâp Kitabevi, 2014, s. 28-29.

Türkiye'nin yurt dışında izlediği propagandanın motivasyon kaynağı, Sovyetlerin uluslararası güç sistemi içerisinde, meydana getirdiği ağırlığın Türkiye'ye olumsuz yansımalarıdır. CHP hükümetleri ise politikalarını bu durum üzerine iki istikamette değerlendirmişlerdir. Bunlardan ilki yurt dışında, ikincisi ise kendi kamuoyunda izlediği politika ve bu amacı gerçekleştirmeye yönelik olan propagandadır. Dış politikanın propagandası da özünde iki yöne ayrılmaktadır; ilki tehdit algıladığı SSCB ile ikinci ise kültürel konularla ilgilidir. Türkiye, daha önce vurgulandığı üzere SSCB işgali veya onunla girişilecek savaşta Batı'nın desteğini almayı umuyordu. Zira Sovyetler Birliği karşısında kendini zayıf hissedenden Türkiye, batının özellikle de ABD'nin desteğini sağlayarak ülkenin güvenliğini artırmaya çalışmaktaydı.³²⁶ Bu çerçevede Truman Doktrini, İngiltere ile 1939 yılından bu yana yürürlükte olan işbirliği anlaşması, Türkiye'ye birtakım güvenceler sağlıyorsa da sürekli, kesin askeri ve ekonomik destek ancak Türkiye'nin direnmesine bağlıydı. Bu bağlamda İsmet İnönü'nün görüşü Türkiye'nin dahili ve harici politikasının ve bunun gerçekleşmesi için uygulanması gereken propagandanın ne kadar iç içe geçtiğini göstermektedir: *"İngilizler çok sıkışık durumdadırlar. Arap memleketleri neler yapıyor görüyoruz. Yunanistan'daki hal malum. Bu çevrede sıkı duran ve en ufak bir tereddüt göstermeyen içeride ve dışarıda sağlam bir biz varız. Bizi sonuna kadar tutmaya mecburdurlar. İstedğim yeni teyidi yapmazlarsa biz de başımızın çaresine kendi kendimize bakarız. Fakat bizi tutmaya mecburlar"*³²⁷ Türkiye'nin ihtiyacı olan 'teyidi' veya maddi desteği Türkiye'nin ancak içeride ve dışarıda sağlam durmasına bağlı olduğu görülmektedir. Ancak bu sayede Türkiye, yalnızlığını bertaraf edebilecektir. Türkiye'nin gerek yurt dışındaki gerekse içindeki propagandası, bu amacı sağlamaya yöneliktir. Batı'dan yardım gelmemesi halinde başının çaresine bakacak Türkiye'nin güvendiği ana unsur, vurgulandığı üzere halktır. CHP İktidarı, halka Sovyetler karşısındaki politikasını teyit ettirmek ve halkın desteği almak için propagandaya gereksinim duymuştur.

Ataşe Nüzhet Baba'nın Ankara'ya gönderdiği bir raporda, Türkiye'nin yardım konusunun propaganda ile ne kadar alakalı olduğu gözler önüne serilmektedir. Türkiye için ABD'nin İngiltere'nin yerine geçtiği görülen raporda, İnönü'nün Türkiye'nin 'sağlam olduğunu gösterme' gerekliliği ise sürmektedir. Nüzhet Baba'ya

³²⁶ Kemal Çiftçi, **Tarih, Kimlik ve Eleştirel Kuram Bağlamında Türk Dış Politikası**, Ankara, Siyasal Kitabevi, 2010, s.258

³²⁷Erim, Günlükler, s. 49.

göre Türkiye'nin yapacağı propaganda ile SSCB'nin mütecaviz baskıları karşısında alacağı askeri ve ekonomik yardım arasında kuvvetli bir bağ vardır. Baba'nın raporuna göre;

“...memleketimize yardım meselesi etrafında Ateşinizin kanaati, bu işler etrafında biraz daha gayretin tarafımızdan gösterilmesi icap ettiği merkezindedir. Bütün işleri Amerika Hariciyesine terk etmek ve yalnız onların adaletine ve vicdanına sığınmak kâfi değildir. Memleketimiz ve milletimizin şayet muvakkat, gelecek mücadelede rolü o kadar mühimdir ki bunu tesirli olarak anlatmak çok lüzumlu ve faydalıdır. Harp içinde Türkiye’de Amerika haberler dairesi müdürü iken, eski sefir Steinhart ile aralarında çıkan bir anlaşmazlık yüzünden işden elçektirilen Mr. George Brittin Ateşinize söylediği gibi, bütün dava, Türkiye’nin Cihan politikası muvazenesinde bir Romanya, bir Bulgaristan yahut Yugoslavia, olmadığını Amerikalılara anlatmak meselesidir. Bunun en bariz misali Amerika Silâhlı kuvvetler şeflerinin bu hakikatı anlamış ve kavramış olmasıdır. Bu şefler anladığı gibi, vasat Amerikalı Vatandaşın da kavraması da kabildir...”³²⁸

Türkiye'nin harici propagandasında öne çıkan bir başka durum ise, SSCB'nin Amerika'da Türkiye aleyhine propaganda yapmaya başlamasıdır. Sovyetlerin ileri gelen ABD gazetelerinde, Türkiye aleyhine yazılar neşrettirerek Varlık vergisini yeniden ele almaları, Türkiye için oldukça olumsuz görülmüştür.³²⁹ Sovyet propagandasının Türkiye'ye verilecek yardım konusunda ne kadar etkin olduğu bilinmemekle birlikte, Nüzhet Baba'nın vurguladığı üzere, Türk dış politikasının 'Filistin' meselesindeki tutumunun Wall Street Bankerleri üzerindeki kötü şöhreti 1948 yılında kendisini göstermiş, Türkiye'nin yardım alması mümkün gözükmemiştir. Benzer şekilde, 1947 yılında ABD'deki yardım görüşmeleri sırasında, Türkiye'yi müdafaa eden ABD dışişleri bakanlığı yetkililerin Kongre huzurunda, Türkiye'nin durumunu yeterince 'izah etmedikleri veya edemedikleri görülmesinde' Sovyet Propagandasının rolü tartışılabilir.

Yardım meselesi, Türkiye için oldukça önemli görülmüştür, özellikle ABD'den yardım almak maksadıyla hareket eden Türkiye, yurt dışında gerçekleştirmek istediği propaganda ile ihtiyaç duyduğu ekonomik desteği temin etmeye çalışmıştır. Fakat Nüzhet Baba'nın raporundan anlaşıldığı kadarıyla henüz 1948'e kadar etkin bir çalışma ortaya koyulmamıştır.

³²⁸Washington Basın Ataşeliği Basın Raporu, 07.02.1948, **BCA**, Fon No: 30 1 0 0 Yer Numarası: Kutu No: 101 Dosya Gömleği No: 626 Sıra No: 5, Dosya Numarası: F11

³²⁹Erim, Günlükler, s. 104.

ABD desteğini almak için ilginç bir biçimde yurt içinde de bir takım çalışmalarda bulunulmuştur. 1945-1950 döneminde Türkiye'nin iç ve dış propagandasının oldukça girift bir halde olduğunun altı yeniden çizilmelidir. Zira Türkiye'de yapılan propaganda faaliyeti, bir yönüyle kendi kamuoyuna yönelikken diğer bir yönüyle de Türkiye'deki diplomatlar vasıtasıyla harice yöneliktir. İnönü'nün Mayıs 1947'de ABD'li yetkililerle görüşmesi esnasında sarf ettiği, *"1945'ten beri önce kendi şerefimiz ve kendi memleketimizi düşünerek tek başımıza dayanıyoruz. Şimdi Amerika ve dünya menfaatleri içinde vazife görüyoruz. Amerika'nın bizi anlayacağını ve bize güveneceğini umuyoruz"*³³⁰ sözleri aslında Türkiye'nin pek çok kere gazetelerde yayınladığı benzer sözlerin izahı, ABD'yi destek konusunda iknaya yönelik bir çabanın neticesidir. Türkiye'nin kendi kamuoyunda gazetelerde yayınladığı Türkiye'nin önemini Batı'ya anlatma çabaları, Batı'nın desteğini sürdürmeye yöneliktir.³³¹ Türkiye'nin Batı için ne kadar önemli olduğunu anlatılması, yürütülen propagandanın yönünü çift yönlü olduğunu göstermektedir. Bu minvalde 20 Ekim 1948'de Ankara Akşam Haberleri'nde yer alan; 'Mehmetçik'in dünyanın en güvenilir askeri' türünden haberler³³², Türkiye'nin Batı için önemli olduğu imajını yabancı misyonlara göstermeye yöneliktir.

Türkiye'nin harici politikasının ikinci bir yönü ise kültürel tarzda yapılan propagandadır. Bu propagandanın amacı, Türkiye'nin Kemalizm'i, Batı'ya anlatması ile ilgilidir. Cumhuriyet'in ilanının akabinde Türkiye'deki yeni yönetimi anlatmak ve Kemalizm'in 'Batılılaşma ve modernlik' karakteri taşıdığını, Batılı devletlere gösterme ve onların desteğini almak için propaganda yapıldığı görülür. Örneğin henüz 1937 yılında Türkiye'nin ABD Büyük elçiliğinde gerçekleşen Türkiye ile ilgili film gösterimi oldukça ilginç bir durumu ortaya çıkartmıştır. Gösterim sonrasında merkeze bildirilen raporda, *"Başlı başına vasi bir kıta bulunan Amerikanın haric hakkındaki malumatı umumiyetle noksan olduğu ve hatta bazı yerlerde Türkiye halkını Afrikalılar gibi siyah renkli zannetdiklerine dair garip ... tasdüf edildiği ve Türkiye filmlerini gören Amerikalıların bu türk hükûmet adamları ve Türkler tıpkı Amerika devlet ve iş adamlarına benziyorlarmış diye hayretlere düştükleri nazarı itibara alınırsa Türkiyeyi Amerika efkârı umumiyesinde tanıtmak için bu kabil teşebbüsâtın ne kadar müfid olduğunu ve düşmanlarımız tarafından memleketimiz ve*

³³⁰ Erim, Günlükler, s. 119.

³³¹ **Ankara Akşam Haberleri**, 13 Aralık 1948, s. 1.

³³² **Ankara Akşam Haberleri**, 20 Ekim 1948, s. 1.

*milletimiz hakkında mazide yapılmış onlalar gibi propagandaların atide tekerrürüne mani olacağını şayanı kayıd görmekte olduğumu saygılarımla arz ederim.”*³³³

Türkiye'nin Afrikalı veya Arap toplumu gibi olmadığını anlatmak; yeni kurulan genç Türkiye'nin en az Batı kadar modern ve çağdaş olduğunu göstermek temel etmendir. Özellikle Avrupa ve ABD'de Türkiye'nin imajını düzeltip Atatürk Türkiye'sinin değerlerini anlatmak üzere çıkartılan La Turquie Kemaliste bu misyonu yüklenmiştir.³³⁴

Kemalizm'i anlatmak meselesi salt batı ile sınırlı kalmamış, Türkiye'nin soydaşı bulunan yakın komşularına yönelik olarak da gerçekleşmiştir. Özellikle Türk soydaşlarına yönelik izlediği propaganda da kabaca Cumhuriyet değerlerini ihraç edebilmek temel etken olmuştur. Bu konuda Rodos, Irak, Batı Trakya, Kıbrıs Türkleri; Türkiye'nin bağlantısını kesmediği ve her fırsatta ilgilendiği soydaşlarındandır. Türkiye, soydaşları ile özellikle eğitim konusu ile biraz daha yakından ilgilenmiştir. Örneğin Rodos ve İstanköy'deki on ilkokul ve bunların sayısı bini geçen öğrencileri 'Türklüğünün kalkınması davasında başlıca kaygı' olarak görülmüş ve bu sebeple eğitim ve öğretim için gerekli yardımları iletmekten geri durulmamıştır.³³⁵ Kültürel manada propaganda yapmak üzere benzer şekilde, Bulgaristan'da yer alan Türk azınlık okullarına da kitap gönderilirken dikkat edilen en önemli husus, Kemalizm'in uygulamalarından olan Latin alfabesi ile basılmış kitapların gönderilmesi olmuştur. 'Eski yazılı' kitaplar yerine yenilerin gönderilmesi, eski usul eğitimin yerine, Türkiye'nin gönderdiği ders kitaplarında, yer alan modern eğitim bilgilerini almaları yönündedir.³³⁶ Kıbrıs Türk Lisesi'ne, *"Türk gençlerine yardımda bulunmak, anayurddaki fikir, sanat hareketlerinden onları haberdar etmek, ve dolayısıyla onların ileri ve münevver bir insan olmalarını sağlayarak Milli ve İnsani bir yardım yapmış olmak için"* ihtiyaçları olan gazete, dergi vesair neşriyatın

³³³ABD Türkiye Büyük Elçiliğinde gösterilen Türkiye filmleri hakkında Dış Bakanlığı yazılan yazı, 14.05.1937 **BCA**, Fon No: 30 10 0 0 Kutu No: 268 Dosya Gömleği No: 804 Sıra No: 4 Dosya Numarası 440

³³⁴CHP Genel Sekreterliği'ne Gönderilen La Turquie Kamaliste Hakkındaki Yazılar, **BCA**, Fon Kodu: 490 1 0 0 Kutu No: 1343 Dosya Gömleği No: 459 Sıra No: 1 Dosya Numarası 8. Büro

³³⁵Türkiye Cumhuriyet Rodos Konsolosu Tahsin Rüştü Baç'tan CHP Genel Sekreterliği'ne Rodos Türkleri Hakkında gönderilen Bilgi, 05.04.1947, **BCA**, Fon No: 490 1 0 0 Yer Numarası: Kutu No: 1191 Dosya Gömleği No: 174 Sıra No: 1 Dosya Numarası 7. Büro

³³⁶Sofya Büyük Elçiliğinden Dışişleri Bakanına gönderilen Bulgaristan Türkleri Hakkında Bilgi, 27.08.1945, **BCA**, Fon No:30 10 0 0 Yer Numarası Kutu No: 243 Dosya Gömleği No: 645 Sıra No: 20 Dosya Numarası: 426

gönderilmesi derhal gerçekleştirilmiştir.³³⁷ Türkiye'nin gerçekleştirdiği propaganda kültürel bir takım amaçlar doğrultusunda gerçekleşmişse de Türk dış politikasına yönelik propaganda faaliyetlerinin gerek sahası, gerek tatbik alanı gerekse konusu itibarıyla çok girift bir alan olduğu bir kez daha vurgulanmalıdır. Propaganda amacının iç içe geçen halinin sınır ve kavramlardan ziyade iki temel alana, Türkiye'nin güvenliğine ve uyguladığı politikalara dayanmaktadır. Bu surette Türkiye'nin soydaşlarına yönelik gerçekleştirdiği, kamuoyu oluşturma faaliyeti de tek bir amaca değil bir amaçlar bütününe hizmet etmektedir. Bu doğrultuda Türkiye'nin Rodos Başkonsolosluğundan alınan 10 Haziran 1947 tarihli rapor bu durumu aydınlatmaktadır. Başkonsolos, Ankara'ya, *"Eğer Onikiada Türklerinin yerlerinde kalması devletimizin siyaseti icabı millî bir zaruret ise bu milletdaşlarımıza korunmaları ve kalkınmaları için gerekli yardımları esirgememeliyiz"*³³⁸ mesajını göndererek yürütülen faaliyetin, siyasi maksatlar taşıdığını ifade etmiştir.

Batı'ya yönelik olarak yürütülen yeni Türkiye'nin modern değerlere sahip olduğunun anlatılması ve Türk soydaşlarına yönelik yürüttüğü faaliyetler 1945'ten itibaren Türkiye'nin SSCB ile karşı karşıya gelmesi ile farklı bir yola evrilmiştir. Aslında Türkiye'nin soydaşlarına yönelik yürüttüğü propagandayı henüz, İnönü Devri olarak belirtebileceğimiz II. Dünya Savaşı ile yavaşlattığı görülmüştür. Savaş sonrasında ise milli güvenliğe yönelik beliren Sovyet tehdidi sebebiyle temponun yükseltilmediği görülür. Oysa Batı'ya özellikle de ABD'ye yönelik yürütülen propagandanın Türkiye'nin ihtiyacı olan askeri ve ekonomik desteği sağlayacağı düşünüldüğünden kesintiye uğratılmadığı görülmüştür. 25 Eylül 1946 yılında CHP Genel Sekreteri, Trabzon Milletvekili F. A. Barutcu'nun Basın ve Yayın Genel Müdürü Nedim Veysel İlkin'e gönderdiği yazıda bu durum açıkça belirtilmiştir. Yurtdışındaki Türk öğrencilere ve Türk azınlıklara artık yayın gönderme işini Basın ve Yayın Genel Müdürlüğü'nün (BYGM) yürütmesi istenmiştir. 1946'ya kadar daha çok Cumhuriyet Halk Partisi'nin sorumluluğunda olan propaganda konusu, CHP'nin *"...bütün imkanlarını iç politikaya hasretmek kararında"* olmasından ve *"azınlıkların memleket işleri üzerinde devamlıca aydınlatılması faydalı olduğundan ve esasen bu sebeple yıllardır bu hizmet yapıla geldiğinden"* dolayı işin BYGM tarafından

³³⁷Kıbrıs Türk Lisesi Yapılan Yardımlar Hakkında Bilgi, 09.04.1946, **BCA**, Fon Kodu: 490100 Kutu No: 1295 Dosya Gömleği No: 301 Sıra No: 1 Dosya Numarası 8. Büro

³³⁸Rodos'taki Türkler Hakkında Değerlendirme, 24.06.1947, **BCA**, Fon No: 30 10 00 Yer Numarası: Kutu No: 239 Dosya Gömleği No: 613 Sıra No: 25 Dosya Numarası 424

yapılması, bedelinin ise BYGM'in propaganda tahsisatından ödenmesi gerektiği bildirilmiştir.³³⁹

II. Dünya Savaşı nedeniyle daha çok içeriye dönme kararı almak zorunda kalan Türkiye, savaşın sona ermesine rağmen barışın gelmemiş olmasından ve Sovyetlerden açık bir tehdit algılaması sebebiyle, yürüttüğü propagandaları azaltma ve bazı konularda durdurma noktasına getirmiştir. Sovyet belirsizliği karşısında, Barutcu'nun ifadesinde belirttiği gibi CHP iktidarı, 'tüm kaynakları içeriye hasretme' kararı almış; yaşanan 'belirsizlik' sebebiyle dahili propagandayı hariçteki propagandaya tercih etmişse de bu propagandadan tamamen vazgeçmemiştir.

Dış politikaya yönelik dahili propagandanın SSCB tehlikesi nedeniyle hariçteki faaliyetten daha çok önemli hale geldiği görülür; zira Rejime yönelik açık bir tehlike belirmiştir. Türkiye, SSCB tehlikesine karşı, Batı'nın desteğini almayı umut etmişse de bu yardımın gelmeme ihtimali karşısında, tek başına mücadele etmeyi planlamış ve bu doğrultuda yürüttüğü propagandayı içeride, Sovyet işgaline/savaşına halkın topyekûn katılmasını sağlayacak şekilde daraltmıştır. Elbette CHP Hükümetlerinin politikasını içerdiği girift yapısı sebebiyle iç ve dış diye ayırmak aynı zamanda yanlış olacaktır. Zira daha önce de belirtildiği üzere yapılan pek çok iç ve dış faaliyet aynı zamanda birbirini tamamlayan yekpare bir anlayış çerçevesine oturtulmaktadır; ABD'den destek almaya yönelik yapılan telkin politikası, bu durumun somut bir neticesidir.

CHP Hükümetleri, Türkiye'yi yurt dışında tanıtmak konusunda çeşitli girişimlerde bulunmuşlardır. Fakat önceliğin milli güvenlik olması ve yurt dışındaki diğer faktörler sebebiyle, hariçteki propaganda nispeten etkisiz kalmıştır. Basın Ataşesi Nüzhet Baba'nın BYGM'e gönderdiği "Memleketimizi Amerika'ya Tanıtmak Meselesi Üzerinde Rapor" Türkiye'nin 1948'in son günlerinde, ABD'de kendini neden yeterince tanıtamadığı ve tanıtması gerekenlerin neler olduğu üzerine fikirleri belirtmektedir.³⁴⁰ ABD'nin Türkiye'den yeterince uzak olması, geniş bir ülke olması sebebiyle Türkiye'nin etkin olamamış olması, ABD'nin pek çok haber ajanslarının Türkiye'de muhabirlerinin bulunması gibi faktörler Türkiye'nin etkisiz faaliyetlerinin dış nedeni iken aynı zamanda, ABD'nin geç keşfedilmiş olması ve sıklıkla

³³⁹Yurt Dışına Gönderilen Yayınlarla İlgili Talep, 25.09.1946, **BCA**, Fon Kodu: 490100 Kutu No: 1294 Dosya Gömleği No: 299 Sıra No: 1 Dosya Numarası 8. Büro

³⁴⁰Memleketimizi Amerika'ya Tanıtmak Meselesi Üzerinde Rapor, 24.11.1948, **BCA**, Fon No: 30 1 0 0 Yer Numarası: Kutu No: 101 Dosya Gömleği No: 628 Sıra No: 9

zikredildiği üzere Türkiye'nin 1945'ten sonra 'bütün imkanlarını içeriye hasretmesi' ise iç nedenleri olmuştur. Tüm bunlara karşın Türkiye gerek Batı'ya yönelik yürüttüğü propaganda faaliyetini kesintiye uğratmamış fakat onun yerine içerideki propagandasını dışarıya mesaj verecek şekilde dizayn etmiştir.

İsmet İnönü'nün Nihat Erim'e ifade ettiği, Türkiye'nin dahili ve harici politikasının gerçekleşmesi için uygulanan propagandanın ne kadar birbirine bağlı olduğunu gösteren 'içerde ve dışarıda sağlam bir' Türkiye vurgusu, Batı'nın İngilizlerin sonuna kadar Türkiye'yi tutmasına olanak verdiğini düşündürmüştür. İnönü'ye göre; *"Dış politikada arzu ettiğimiz neticelere varmak, hususiyle bizim için, yani Türkiye için her şeyden evvel içeride medenî bir millet hayatının kıymetini, kuvvetini ve vatanseverlikte beraberliğini hergün göstermemize bağlıdır. Yalnız başına da olsa vatani için hep beraber can verecek vatandaşlar manzarası ve tehlike ânında orduca ve milletçe vazife yapmağa hakikaten kudret gösterilmesi bütün dünyayı tehlikeye uğramış Türkiyenin etrafında toplayabilir."*³⁴¹ Bu sebeple Türkiye dış politikasına yönelik ülke içerisinde Milli Birlik oluşturmaya yönelik gerçekleştirdiği propagandası ile aynı zamanda yurt dışına bakmaktadır.

Türkiye'nin II. Dünya Savaşı sonrası çok partili sisteme geçmesi de dahili propagandayı önemli kılmıştır. Zira Tek Partili Türkiye'de CHP İktidarının dış politikasını onaylatmak gibi bir amacı bulunmuyordu ve II. Dünya Savaşına kadar açık bir tehlike olmadığından dolayı kamuoyunun birlikteliği düşüncesi –milli güvenlik açısından- önemli bir kavram olarak düşünülmemiştir. Çok Partili yaşama geçilmesi ile birlikte CHP Hükümetlerinin SSCB karşısında yürüttükleri siyasetin nihayet bulmaması için halk tarafından onanması gerekiyordu ki bu ise ancak kamuoyunun aydınlatılması ile mümkündü. Çok partili yaşamla birlikte Türkiye'nin nazik durumu, kamuoyunun önemini ortaya çıkarmıştır. Bu durum karşısında kamuoyunu oluşturmak ve halkın CHP'yi dış politika; milli güvenlik konusunda desteklemesi için onaylaması ve CHP Hükümetlerinin milli çizgisinde durması gerekiyordu.

4 Ağustos 1949'da İsmet İnönü gerçekleştirdiği bir başka konuşmasında milli güvenliğe yönelik dahili politikanın ne olmasını halka iki madde ile şu şekilde ifade etmiştir: *"sizden iki şey istiyorum: Birincisi düşman tecavüzü karşısında memleketi müdafaa için vatandaşlar arasında ayrılık göstermeyeceğiz. İçerde ve dışarıda bulunan kimsenin şüphesi olmamalıdır. İkinci isteğim hiçbir sebep ve tesir ile*

³⁴¹BCA, Fon Kodu: 490 1 0 0 Kutu No: 37 Dosya Gömleği No: 156 Sıra No: 1

vatandaşlar arasında düşmanlık olmasına müsaade etmememizdir. Bu iki temele dayanırsak başka güçlükleri yeneriz.”³⁴²

İnönü'nün sözlerinden hareketle yapılan dahili propagandanın da iki veçhesinin bulunduğu görülür. İlki topyekûn mücadele edileceğini dost düşman tüm unsurlara bunu göstermektir. Türkiye’de başta ABD olmak üzere Batı’nın desteğini almak üzere bu şekilde bir telkin politikası izlendiği daha önce ifade edilmişti. Fakat burada dikkat çeken diğer unsur ise düşman unsura karşı da aynı şekilde, Milli Birliğin gösterilmesidir. Bu doğrultuda yürütülen propaganda faaliyeti, özellikle basın yayın faaliyeti, çift yönlü bir amaç taşıyordu. Elbette İnönü’nün ikinci isteği olan nifaka düşmeyen ülke görüntüsü de hem Batı’dan yardım almak hem de Sovyetlere Türkiye’nin bir ve güçlü olduğunu göstermek üzereydi.

Türkiye’nin düşman ve dost tanımlamasını, kamuoyunu yönlendirmek ve tarafgir bir pozisyon takınmak üzere basın yayın üzerinden bir taktik olarak kullanması, II. Dünya Savaşı yıllarına dayanıyordu. Basın Yayın Genel Müdürü Selim Sarper, 12 Ağustos 1944’te Anadolu Ajansı Genel Müdürlüğü’ne gönderdiği yazıda savaşın Almanların aleyhine dönmesi üzerine, Sovyet tepkisini çekmemek üzere yapılması gerekenleri listelemiştir:³⁴³

Hükümetin propagandayı dahili politikada bir enstrüman olarak kullanması yeni bir uygulama değildi, aksine II. Dünya Savaşı’ndaki dış politikanın ‘denge’ yapısına uygundu. 1945’ten sonra ise bu tutum daha çok kullanılmaya başlanmış, SSCB karşısında basın daha seçici, ABD’ye karşı ise daha istekli bir halde telkin çalışmasında kullanılmıştı. 1945-50 dönemindeki politika ve propagandayı Savaş döneminden ayıran temel unsur ise ‘Denge’nin yerine açık düşman ve dost tanımlamasında bulunulması olmuştur. Türk dış politikasının temel ilkesi olan

³⁴² **Ulus**, 4 Ağustos 1949, s. 1 ve 4.

³⁴³ 1) Alman menşeli haberler eskisi gibi alınacak, ancak bunlar hususi bir bülten halinde Riyaseti Cumhur Umumi Kâtipliğine, Yüksek Başvekalet, Hariciye Vekâletine, Genel Kurmay Başkanlığına ve Basın ve Yayın Umum Müdürlüğüne gönderilecektir. 2) Bu haberlerden resmî harp tebliğleri, Alman Devlet Reisinin, Hariciye Nazırının ve Hariciye Nezareti sözcüsünün resmi beyanatları Ajans tarafından neşredilebilecektir. Şu kadar ki bunlardan politikamıza uygun olmayan propaganda mahiyetini taşıdıkları hakkında Ajansca şüphe hasıl olanlar neşirden evvel Basın ve Yayın Umum Müdürlüğünden sorulacaktır. 3) İkinci maddede sayılan neviden olan haberlerden başka haberlerin neşri lazımgeldiği takdirde keyfiyet Basın ve Yayın Umum Müdürlüğü tarafından ayrıca Ajansa bildirilecektir. Alman menşeli haberlerin sureti neşri hakkında Anadolu Ajansı Umum Müdürlüğüne yazılan yazı, 12.08.1944, **BCA**, Fon Kodu: 30 10 0 0 Kutu No: 85 Dosya Gömleği No: 561 Sıra No: 19 Dosya Numarası: 85

Batıcılık çerçevesinde Batı'nın övülmesi dönemin karakterine uygundu. CHP Hükümetlerinin Batılılaşma amacını, SSCB tehdidi karşısında kamuoyuna yansıtmaları, geleneksel Türk dış politikasının milli çizgisi ile de örtüşmekteydi. CHP İktidarı, Sovyet tehdidi ile kısa süre içerisinde Türkiye'nin açıkça Batı tarafgirliğine dönmesiyle birlikte, Batılılaşmayı kendi kamuoyunda daha yoğun olarak anlatabilme fırsatı bulmuştur. Üstelik CHP Hükümetlerinin, basını açıkça Sovyetlere karşı yönlendirmediği durumlarda, Batıcılığın öne çıkartılması Sovyet karşıtlığını artırmaya yönelik olmuştur.

CHP İktidarı, basını Sovyetlerle ilgili propaganda uygularken dikkatli davranmaya sevk etmiştir. Batı ile ilişkileri hangi boyutta olursa olsun; kuzey komşusunu kızdırmamaya yönelik bir gaye etrafında politika geliştiren CHP Hükümetleri, SSCB'nin Türkiye'ye ile ilgili şikâyetle bulunmalarına ve hatta daha ilerisine gerekçe gösterilebilecek bir duruma, sebebiyet vermemek için oldukça seçici davranmıştır. Sovyetlerin Türkiye'ye yönelik taleplerinin ve bu doğrultuda yayınlarını arttırdığı dönemlerde, Sovyet karşıtı sert yazıların yayınlandığı, fakat hemen Hükümet tarafından bir müdahalede bulunduğu görülmüştür.³⁴⁴ Sovyetlerle ilişkilerin gerginleştiği zamanlarda, Basını kontrol altında tutmaya çalışan CHP İktidarı, Hükümetle bağlantı kurulabilecek yayınlarda ise daha titiz davranmıştır. Nihat Erim'in Ulus Gazetesi'nde yayınlayacağı bir yazı, bizzat İnönü'nün müdahalesine uğramış, Rusya aleyhine gibi görülen ufak imalar bile çıkarttırılmıştır.³⁴⁵

İnönü'nün müdahalesi kişisel bir girişim değildi, zira Dışişleri Bakanlığı, Ulus Gazetesi'nde Hüseyin Cahit Yalçın'ın 7 Kasım 1948 tarihinde yazdığı 'Bolşevik Bayramı' isimli yazı sonrası, derhal Başbakanlığa müracaat ederek, Sovyetlerin tepkisini çekecek yayınlardan kaçınılmasını, takip edilen politika çerçevesinde şu şekilde açıklamıştır: *"Sovyetlerle hususî bir nezaket arzedeelmekte olan siyasi münasebetlerimiz daha ziyade fenalaştıracak her hangi bir hareketin tarafımızdan sadır olmamasına itina eden Bakanlığımız, Sovyetlerin bize karşı doğrudan doğruya vaki hücumlarına azimkâr olduğu derecede Devletlerarası münasebetlerin icab ettirdiği temiz bir lisanla mukabelede bulunmak, Sovyetlerin umumî ve bilhassa iç siyasetlerini vesile ittihaz ederek hücumla geçmekten sakınmak esaslarını vakar ve*

³⁴⁴ Koçak, İktidar ve Demokratlar, s. 255-256.

³⁴⁵ Erim, Günlükler, s. 104.

haysiyetimizin icabı olarak benimsemiş bulunmakta ve bu esaslara aykırı tezahürleri memleket menfaatlarına uygun görmemektedir".³⁴⁶ Dışışleri Bakanlığı'nın müracaatı açıkça, basının yakından takip edildiğini ve dış politikaya uygun olarak gerekli müdahalelerde bulunulmaktan kaçınılmadığını göstermektedir.

Şu halde Türkiye'nin dahilde uyguladığı, harice yönelik dış politik propagandası, Batı'nın desteğini sağlamak üzere Türkiye'nin önemli olduğunu göstermek ve anlatmak; dış politikanın milli unsuru olan Batıcılığı SSCB karşısında kamuoyuna telkin edilerek, halkı yönlendirmek ve SSCB'yi kızdıracak propaganda yapılmasından şiddetle kaçınmak, fakat SSCB propagandasına karşı aynı zamanda propaganda uygulamaktır. Dahili propagandanın zikredilen amaçlar içerisinde faaliyet sahası ise halkın Milli Birlik içerisinde, tutulmasının sağlanması olmuştur.

1.3.5 Propagandanın Hedef Kitlesi

Propagandanın, kitlenin kanı, görüş ve davranışlarını çeşitli vasıtalar kullanmak suretiyle bir amaç doğrultusunda etkileme, değiştirme veya kontrol altında tutmaya yönelik bilinçli bir davranış olduğu, Giriş Bölümü'nde teorik tartışmaları içerisinde açıklanmıştı. Bu çerçevede, 1945-1950 yılları arasında iktidarda bulunan CHP Hükümetlerinin propagandası ne kadar başarılı bir plana sahip olursa olsun, hedefi olan okuyucu, dinleyici ve izleyici kitleye ulaşmadığı takdirde yapılan uygulamanın da bir manası kalmayacağı açıktır.

CHP'nin propaganda amacı saptandıktan sonra ortaya, gerçekleştirilecek telkinin hedef kitlesine ulaşması ve kitlenin değerlendirilmesi çıkmaktadır. CHP Hükümetlerinin milli güvenlik konusunda dayandığı iki unsur ordu ve halktı. Ordunun terhis edilmeyip savaşa hazır halde tutulması, milli savunma planları içerisinde değerlendirilirken, silahsız kuvvetler olan halkın topyekûn mücadelede üstleneceği rol, CHP İktidarı tarafından propagandanın hedef kitleleri olarak tespit edilmiştir.

CHP İktidarının sürekli çok partili yaşama geçilmesiyle birlikte, halkın rolünü dikkate almasından yaklaşık olarak yarım yüzyıl önce, Gustave Le Bon, devlet başkanları ve hükümdarların kararlarının etkin olduğu bir topluluk yerine; artık halk topluluklarının sesinin daha fazla dinlendiği bir "kitleler çağı"nı başlatmıştı. Le Bon'a göre artık sesi daha çok dinlenen Halk toplulukları, devlet başkanlarının hareket

³⁴⁶Dışışleri Bakanlığı'ndan Başbakanlığa Ulus Gazetesi Hakkında yazılan yazı, 10.11.1948, **BCA**, Fon No: 30 1 0 0 Yer Numarası Kutu No: 60 Dosya Gömleği No: 370 Sıra No: 15 Dosya Numarası: E4

tarzlarını tayin etmekteydiler. Bundan dolayı “*Milletlerin mukadderatı artık hükümdar divanlarında değil, kitlelerin ruhunda*” hazırlanmaktaydı.³⁴⁷

Kitle iletişim araçlarının rolünün artmasıyla birlikte halkın Kurtuluş Savaşı sonrası nisbeten azalan önemi, Türkiye’de de artmış, savaş gibi olağanüstü şartların ortaya çıkmasıyla yeniden belirmiş, devletin en önemli dayanağı haline gelmiştir. Bunun yanı sıra, II. Dünya Savaşı sonrasında çok partili yaşamla birlikte halkın iktidarı tayin etme kabiliyeti kazanması da kamuoyunun önemini büsbütün artırmıştır. Bu dönemde halkın önemi ve devletin ona dayanma zorunluluğu arasında kuvvetli bir bağ oluşmuştur. Bireyin devletle ilişkisini tanımlayan Derek Heater’e göre vatandaşlık, yurttaşlık kavramı sosyopolitik bir kimlik biçimidir. Tarihsel olarak pek çok örnekleri bulunan ‘kimlik biçimi’, özünde bireyin devletle olan ilişkisini tanımlar. Devletin nezdinde yurttaş kimliği, devlet tarafından verilen haklardan istifade eden, verilen görevleri ise yerine getirenlerdir. Bu çerçevede devlete bağlılık duygusu besleyen ve görevlerini yerine getiren yurttaş tipi devletin makbul ‘iyi yurttaş’ tanımlamasına uymaktadır.³⁴⁸ Tek bir yurttaş tipi olmadığı gibi devletin zaman içerisindeki yurttaş tanımlaması da değişmekte, onun algılarına göre yeniden şekillenmektedir. Cumhuriyetin kuruluş yıllarındaki idealize edilen iyi yurttaştan temel beklenti, batılaşmayı modernizmle eş tutan Kemalizm’in temel değerlerini; ideolojisini, anlayacak ve anlatacak toplumu meydana getirmesi olmuştur.³⁴⁹ İnönü Devri’ne kadar esas gaye Kemalizm’in değerlerini muhafaza iken II. Dünya Savaşı ve sonrasında algılanan tehdit ile birlikte Türkiye’nin istediği tarzda oluşturmak istediği makbul vatandaş tipine, yeni bir misyon yüklenmiştir; topyekûn mücadeleyi gerçekleştirmek üzere ‘Milli Birlik’ içerisinde hareket ederek ülkenin savunma hattını kurmak.

Devletin makbul vatandaş hedefi veya ulus inşa projesi okullardaki sınırlarından çok daha fazlasına tekabül etmektedir.³⁵⁰ Halk, kitle olarak hedefte olması sebebiyle okulları da içine alan kapsayıcı bir hedefti. Üstelik okulların daha uzun erimde sonuç alma özelliği nedeniyle CHP İktidarının kısa süreli sonuç alma hedefi için daha az verimliydi.

³⁴⁷ Le Bon, Kitleler Psikolojisi, s. 20-21.

³⁴⁸ Derek Heater, **Yurttaşlığın Kısa Tarihi**, çev., Meral Delikara Üst, İmge Kitabevi, 2007, s. 9-11.

³⁴⁹ Fatma Gürses, **Kul Tebaa Yurttaş Cumhuriyet’in Kuruluşundan Günümüze Ders Kitaplarında Yurttaşlık**, İstanbul, Ütopya Yayınevi, 2011, s. 79 ve 95.

³⁵⁰ Füsun Üstel, **Makbul Vatandaşın Peşinde II. Meşrutiyet’ten Bugüne Türkiye’de Vatandaş Eğitimi**, İstanbul, İletişim Yayınları, 2004, s. 127.

CHP'nin hedef kitlesi oluşturan halka yönelik amaç, Milli Birlik Propagandası ekseninde rejimin muhafazasını sağlayarak ülke içerisinde çatışmaya ve daha ilerisine sebep olacak ünitelerin milli birlik potasında eritilmesini sağlamak ve olası bir işgal karşısında halkı yekpare hale getirmektir. Bu doğrultuda CHP İktidarının propaganda kitlesini şehirde ve köylerde yaşayan halk olarak bütün değerlendirmek gereklidir.

CHP İktidarının hedef kitlesini değerlendirmek gerekirse, 1945-1950 döneminde nüfus açısından, 1945 yılında 18.790.174 olan Türkiye nüfusunun 1950'de yükseldiği ve 20.947.188 olarak kaydedildiği görülür. Bu durum ise bizi CHP İktidarının 1945-1950 döneminde amaçları doğrultusunda telkinde bulunması gereken büyük bir kitlenin var olduğu sonucuna götürmektedir. 1945-1950 yılları arasında çok büyük bir oranda değişim göstermeyen nüfus, ani bir propaganda değişimini getirmeyip aynı araçların kullanılmasının sürdürülmesine devam edilmesini sağlamıştır. Genel nüfusun içerisinde şehirli nüfus 5 milyonun üzerinde saptanmış, buna karşın kentli olmayan nüfusun ise tüm nüfus içerisinde yaklaşık % 75'i oluşturduğu gözlemlenmiştir. Nüfusun kırsal-kentli oranı propagandada vasatı halkın temsil kabiliyetini kırsal alan olarak ortaya çıkarmaktadır. Fakat CHP'nin ülke içerisine yürüttüğü propaganda faaliyetinde şehirli nüfusun her zaman daha önemli olduğu görülmüştür. Nüfusun yaş oranına bakıldığında ise 0-14 ve 15-64 yaş aralığının birbirine yakın olduğu 65 ve üzeri yaş gurunun küçük bir oranı teşkil ettiği gözlemlenmiştir. CHP'nin hedef kitlesinin nüfus açısından değerlendirdiğimizde genç ve aktif nüfusa yönelik olduğu söylenmelidir. Erkek-kadın oranı açısından nüfus değerlendirildiğinde ise erkek oranının çok az bir biçimde kadın oranını geçtiği görülür. 1945 yılında erkeklerin nüfusa oranı % 50,3 iken kadınların oranı % 49,7 olarak kaydedilmiştir. 1950 yılına geldiğimizde ise tahmini bir bazda, aynı oranda kabul edilmiştir. Bu durum ise kadın, erkek ayrımının yapılmadan tek tip bir propaganda anlayışına sebebiyet vermiş; cinsiyetler üzerinden yürütülen propaganda yerine daha çok cinsiyetsiz bir propaganda faaliyeti tercih edilmiştir.³⁵¹

Türkiye'nin yurt dışında uyguladığı propaganda faaliyetinin hedef kitlesini değerlendirilecek olursak hedef kitlenin niceliğinden çok, niteliğinin ön plana geçtiği gözlemlenmiştir. Türk soylu akrabalar dışında, CHP Hükümetlerinin hedef kitlesinin

³⁵¹ Türkiye İstatistik Kurumu, **İstatistik Göstergeler 1923-2011**, s. 5-9, Çevrimiçi http://www.tuik.gov.tr/Kitap.do?metod=KitapDetay&KT_ID=0&KITAP_ID=158, Erişim tarihi 03.04.2016.

yurt dışında daha ziyade batılı devletler olduğu görülmektedir. Ayrıca CHP İktidarının kamu diplomasisi uygulamasına gittiği, fakat bu uygulamanın New York, Londra dışında aktif olarak hayata geçirilemediği görülür. Londra'da 1942 yılında kurulan Londra Halkevi, New York'ta ise 1947'de kurulan New York Haberler Bürosu ile İngiliz ve Amerikan toplumunu etkileyip kamu diplomasisi vasıtasıyla, Türkiye lehine olumlu bir görüş oluşturmak hedeflenmiştir. Gerek devletin şartları, gerekse teknik imkansızlıklar sebebiyle, Türkiye'nin 1945-1950 yıllarında yurt dışında Türk dış politikasına yönelik uyguladığı propaganda, ülke içi propagandası gibi kapsayıcı olmamış ve kesin bir hedef kitle belirleyememiştir. Yurt dışında yürütülen propaganda büyük bir oranda, Sovyetler karşısında Türkiye'nin askeri ve ekonomik yardım beklediği Batılı ülkelerin devlet yöneticileri olarak şekillenmiştir.

Ülke içerisindeki propagandanın hedef kitlesine geri dönecek olursak istatistiki veriler neticesinde CHP'nin 20 milyonluk nüfusa hitap edecek bir hedef kitleye sahip olduğu ve bu oranın CHP İktidarı için en dikkat çekici yanının kırsalda -şehirde oturanların büyük bir kesimi de şehir merkezinin dışındaki alanlarda iskan olmuşlardır- oturan halkın oluşturduğu görülmektedir. Fakat CHP'nin propaganda hedefleri arasında, kentli nüfusun pas geçilmediği özellikle kent yapılanması içerisinde, İstanbul'a ayrı bir önem attığı açıktır.

Diğer yandan, CHP'nin propaganda sahasını dört alanda; dinsel, etnik, siyasal ve sınıfsal olarak tarif edebiliriz. Bu dört sahada birliğin bozulacağını düşünen CHP iktidarı, sözkonusu alanlara yönelik halkın ayrışmacı yanını törpülemeye yönelik dikkatli bir çalışma yürütmüştür. CHP'nin bu alandaki çalışmalarını ayrıca incelemek yerinde olacaktır.

1.3.5.1 Dinsel Hedef Kitle

CHP Hükümetlerinin makbul vatandaş tipinin oluşturulmasında ilk dikkat ettikleri yapı azınlıklar olmuştur. Türkiye Cumhuriyeti, selefi olan Osmanlı Devleti'nden yalnızca siyasi referansları değil, aynı zamanda Osmanlı'nın endişelerini de miras almıştır. Azınlıkların XIX. yüzyıldan itibaren devletin bütünlüğüne yönelik yürüttükleri isyan hareketleri ve bu uğurda gerçekleştirdikleri çatışma ve savaşlar, genç Türkiye'nin en başından azınlıklara mesafeli durmasına neden olmuştur. Cumhuriyetin kuruluş metni olan Lozan Muahedesi'nde yer alan azınlık hakları, CHP'nin 1923'ten itibaren azınlıkları, CHP'nin temel ilkesi olan laiklik

ilkesine rağmen farklı kabul etmesine neden olmuştur.³⁵² CHP'nin kuruluş döneminde geçmişten devraldıkları miras, azınlıklara karşı nasıl bir yol izleneceğini tayin etmiş ve CHP'nin 1945-50 dönemin izlediği propaganda faaliyetini azınlıkları da kapsayacak şekilde oluşturmuştur. Zira bu dönemde CHP'nin dış politikaya yönelik en büyük dâhili propagandası, milletin ayrılmasının önüne geçerek SSCB karşısında birlik olmaktı. Azınlıkların 'şüpheli' durumu, izlenen propagandanın bir yönünün azınlıklara yönelmesine sebebiyet vermiştir. CHP Hükümetlerinin azınlıklarla yönelik en büyük korkusu, Sovyetlerle işbirliği yapıp memleketi zor duruma düşürebilecekleriydi. Buna karşın CHP İktidarı, azınlıkların 'ayrışmaya müsait' görülen yönlerinin törpülenerek makbul sınırlar içerisinde tutulmalarını istemiş, uygulanan propaganda ise gerek basın yayın gerekse sansür faaliyetleriyle bu politikaya paralel yürütülmüştür.

1.3.5.1.1 Yahudiler

Dinsel azınlıkları, üç kısımda; Yahudiler, Rumlar ve Ermeniler olara değerlendirebiliriz. Ekalliyetlerden ilki olan Yahudiler, 1945-1950 döneminde tehlikeli olarak vasıflandırılan yapıda görülmemişlerdir. Aksine Yahudilerin ABD'de mali sahada etkin olmaları, Türkiye'nin ABD ile ilişkileri özellikle de ekonomik yardım almaları sebebiyle Yahudileri farklı bir kategoride değerlendirmek durumunda bırakmıştır. II. Dünya Savaşı sonrasında Yahudilerin Sovyetlerle yakın ilişki içerisinde olması, Avrupa Yahudilerinin Sovyet kanalı ile Filistin'e gitmeleri, Yahudilerin Sovyet silahlarını kullanıyor olmaları ve yerleştikleri topraklarda Sovyet anlayışla çiftlikler kurmaları, Türkiye'nin Filistin konusunda Müslümanların tarafını tutmasına neden olmuştur.³⁵³ Kısa bir süre sonra Yahudilerle ABD'nin yakından ilgilendiğinin öğrenilmesi, Türkiye'nin de Yahudilere bakışını farklı bir noktaya taşımıştır. Özellikle ilk kez Başkan Roosevelt döneminde ABD'nin Yahudilere yönelik ilgisinin olduğunun öğrenilmesi, CHP İktidarını dikkatini çekmiştir. Yahudi Vatandaşlar Yasef Altiner ile Yasef Parlak Yıldız arasında gerçekleşen mektuplaşma Milli Savunma Bakanlığı tarafından takip edilip, mektuplaşma neticesinde öğrenilen bilgi; *"Amerika reisi cümhuru Ruzveltin Türkiyedeki*

³⁵² Eyüp Kaptan, *"Lozan Konferansı'nda Azınlıklar Sorunu"*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi, Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, Ankara, 1996.

³⁵³ Çağrı Erhan, Ömer Kürkçüoğlu "1945-1960: Batı Bloku Ekseninde Türkiye-1(ABD ve NATO'yla ilişkiler)" *Türk Dış Politikası, Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar*, ed., Baskın Oran, 6. Baskı, Cilt I, İstanbul, İletişim Yayınlar, 2002, s. 641.

Musevilerle yakından alâkadar olduğu...” süratle, Dışişleri Bakanlığı ile Başbakanlığa iletilmiştir.³⁵⁴

Yahudilerin ABD ile özellikle de sermaye sahipleri ile olan ilişkileri ve Türkiye'nin milli birliğini bozacak toprak talebi gibi bir beklentilerinin olmaması, Yahudileri tehlike skalasından çıkartmıştır. Yahudilerle ilgili görüş, 1948 yılına kadar salt siyasi boyutta ve bireysel olmuştur. Yahudi Avukat Salamon Adoto'nun SSCB Hükümetinin ve Bankasının Türkiye'deki vekili olarak Demokrat Parti'den Milletvekili seçilmesi, oldukça gürültü kopartmıştır. Adato'ya yöneltilen eleştirel tavır onun Yahudi kimliğinden ziyade Demokrat Parti-Sovyet ilişkileri ile ilgili olmasından kaynaklanmıştır.³⁵⁵ Diğer taraftan ise 'İşçinin her bakımdan isitismarını önlemek, büyük istihsal vasıtalarını millete mal etmek, antidemokratik kanun ve nizam ve hareketlere mani olmak ve cemiyeti sosyal bir duruma geçmeğe hazırlamak' üzere, Şefik Hüsnü Değmer, İstefo, Ragıp Usta, Fuat Usta, Aydın Batan gibi isimler tarafından 6 Ekim 1946 kurulan Türkiye Sosyalist Emekçi ve Köylü Partisi, CHP tarafından, Sosyalist Parti olarak değerlendirilmiştir. 'Gayesinin komünizm' olduğu düşünülen partinin kurucuları arasında bulunan Habil Amade, "Yahudi dışçı" olarak mesleği ve dini bakımından vurgulanan tek isim olmuştur.³⁵⁶ Siyasi girişimler dışında Yahudilerin cemaat olarak devletin bekası ve milli güvenliği için tehlike addedilmemesi, onların milli birlik potasında eritilmesi gereken bir topluluk olmaktan çıkartmıştır. Fakat Yahudilerin İsrail Devleti'nin kurulma faaliyetlerine paralel olarak Türkiye'deki Yahudiler üzerinde gerçekleştirdikleri propaganda faaliyetleri, CHP Hükümeti'nin izin vermediği, hatta karşı propagandanın aracı olan sansür uyguladığı bir alan olmuştur. 1948 yılında Basın ve Yayın Genel Müdürlüğü'nden Milli Eğitim Bakanlığına ve Başbakanlığa gönderilen yazıda, Musevi okullarında ve gençlik teşekküllerinde oynanmak üzere inceleme için BYGM'e gönderilen piyesler arasında Alfred Dreyfus'e ait bulunan üç piyese dikkat çekilmiştir. BYGM'in değerlendirmesine göre, *"Bu piyeslerde Direyfus, Yahudiliğin millî bir kahramanı olarak canlandırılmakta, okul öğrencileri ve gençliği arasında bilvasıta Yahudilik*

³⁵⁴Yahudi Vatandaşların ABD Başkanı Hakkında Mektuplaşması ile ilgili yazı, 08.04.1945, **BCA**, Fon No: 30 1 0 0 Yer Numarası: Kutu No: 206 Dosya Gömleği No: 408 Sıra No: 11 Dosya Numarası 248

³⁵⁵ Asım Us, **Asım Us'un hatıra notları: 1930'dan 1950 yılına kadar Atatürk ve İsmet İnönü Devirlerine Ait**, İstanbul, Vakıf Matbaası, 1966, s. 689.

³⁵⁶İmparatorluk ve Cumhuriyet Devrinde siyasî partiler ve karakterleri hakkında hazırlattırılan etüt, 10.11.1948 **BCA**, Fon No: 490 1 0 0 Yer Numarası: Kutu No: 574 Dosya Gömleği No: 2283 Sıra No: 3 Dosya Numarası: 2. Büro

propagandası yapılmakta olduğu sezilmiştir".³⁵⁷ Fakat Yahudilikle ilgili tesadüf edilen Dreyfus hadisesinin çok az örnekten birisi olduğu vurgulanmalıdır.

1.3.5.1.2 Rumlar

CHP Hükümetlerinin propaganda ve karşı propaganda vasıtalarını çevirdiği ilk esas azınlık Rumlar olmuştur. Zira Türkiye'nin cumhuriyet idaresine geçmesinde baş faktör olan Türk-Yunan Savaşı tarihsel birikimlerle birlikte tedavi edilmez yaralar açmış, Rumlarda bu durumun sorumluları arasında görülmüşlerdir. Fakat Kurutuluş Savaşı'nın üzerinden çok geçmeden Yunanistan'la başlayan ilişkiler, Türkiye'nin vatandaşı olan Rumlara bakışına da tesir etmiştir. II. Dünya Savaşı sonrasında da bu durumun sürdüğü görülmektedir. Yunanistan'da başlayan iç çatışmanın neticesinde, İngiltere'nin savaşın getirdiği yükler sebebiyle, Sovyet tehdidine karşı; Yunanistan ve Türkiye'ye ABD'nin yardım etmesini istemiş ve İngilizlerin bu talebi, ABD tarafından kabul edilerek 1947 yılında Truman Doktrini ile resmileştirilmiştir. II. Dünya Savaşı öncesinde başlayan yakınlaşma, Sovyet tehlikesiyle birlikte üst düzeye çıkmıştır. Devletlerarasında yaşanan bu gelişmeler ise CHP Hükümetlerinin Rum Cemaatine yönelik politikasına yansımıştır.

CHP Hükümetlerinin Rum Cemaatine yönelik propagandasında iki yöneliş bulunmaktadır; ilki Rumların Türk düşmanlığı ve Komünizm taraftarı olan görüşlerinin engellenmesi, ikincisi ise Rumların kazanılarak Milli Birlik Propagandası içerisinde tutulmasının sağlanmasıdır. CHP'nin Rum Cemaati üzerinde bulunduğu ilk tasarruf; karşı propaganda vasıtasıyla Rumlar arasında, Türk düşmanlığını ve komünizm sempatisini azaltmaya yöneliktir. Komünizm sempatisinin aksine Türk düşmanlığı Türkiye'nin daha önceleri karşılaştığı bir durum iken, 1945-1950 devresinde, Rumların Sovyet yanlısı hareket edebileceklerine yönelik bir kaygı oluşmuştur. Yunanistan'da yaşanan iç savaşın benzer bir biçimde, Türkiye'deki Cemaat mensuplarına sirayet etmesi kaygının esas nedenidir. Basın ve Yayın Genel Müdür Vekili Hasan Refik Ertuğ'dan Başbakanlık'a gönderilen bir değerlendirme yazısında, *Apoyevmatini* ile *Vima* gibi Rum gazetelerinin komünistler aleyhinde yazı yazmaktan çekindikleri açıkça vurgulanmıştır. Bu duruma sebep olarak da aşağıda yazılı sebepler belirtilmiştir;

³⁵⁷Yahudilik propagandası yapıldığına dair yazı, 11.11.1948, **BCA**, Fon No: 30 1 0 0 Yer Numarası: Kutu No: 101 Dosya Gömleği No: 628 Sıra No: 7 Dosya Numarası: F11

-“Çoğu Türk düşmanı olan İstanbul Rumları Türkiye'nin düşmanlarına karşı daima sempati beslemektedirler.

-Rumlar arasında komünistliğe karşı sempati besleyenler de çoktur. Aralarında bunlara “Simpatundes” derler.

-İstanbul'daki Rum esnaf çırakları arasında solcular pek fazla olduğu gibi, bilhassa Yunanlı gençler arasında bol komünist vardır. Beyoğlundaki Yunan Birliği adındaki derneğin genç üyelerinin en az % 60'ı solcudur.”

Yukarıda belirtilen sebeplerden dolayı Apoyevmatini ile Vima gazetelerinin Yunanistan'ın komşularına çatmakta olduğu ve bazı tahrik edici münazaraları, Rum okurlarına iletmekte oldukları bildirilmiştir.³⁵⁸ Bu sebeplerle CHP Hükümeti Rumlar üzerinde, hassas bir şekilde durmuştur.

Görüldüğü üzere bazı zamanlarda, Türk düşmanlığı ve Komünistlik aynı manada kabul edilmiş ve buna karşı bir politika geliştirilmiştir. CHP Hükümetlerinin bu konuda haklılığını gösteren bir başka yazı ise yine BYGM tarafından Başbakanlığa gönderilmiştir. Yunan Yazarlar Kurumu tarafından Beyoğlu'nda Yunan Tebaası Hayır Cemiyeti salonlarında açılan kitap sergisindeki 600 kadar kitabın arasından, şüpheli görülen on beş kitap tetkik edilerek Başbakanlığa bildirilmiştir. Yapılan bu tetkik neticesinde BYGM, ‘zararlı ve yurdumuz aleyhinde görülen ‘11 eserin’ Türkiye’ye sokulmaması ve sokulmuş olanların toplattırılması hakkında gerekli kararın alınmasına yönelik müracaatta bulunmuştur. Tehlikeli görülen eserler daha ziyade Türk düşmanlığı içermesi sebebiyle, Rum-Türk ilişkilerine zarar verecek yayınlardır. Bu on bir eserin içerisinde dikkat çeken Blok C isimli eser ise hem içeriği hem de yazarı itibarıyla ayrıca önem atfetmeye gerek görülmüştür. Zira BYGM’e göre, “Blok C., Komünistlerin kahramanlık ve fedâkarlığını belirten tam ve tipik bir komünist tiyatro piyesidir. İlyâ Venezis mahut “No. 31.328” adındaki eserin de müellifi olup, Türkiye aleyhinde bu eser kadar şiddetli hiçbir kitap görülmemiştir. Binanenalyh Venezis’in her eserini reddetmek bizim için vatanî bir vazife sayılmalıdır.”³⁵⁹

Venezis’in 1945’te basılan Blok-C piyesi veyahut ta atıfta bulunulan daha önceki kitapları, ‘Türk düşmanlığı ve Komünizm taraftarlığı’ için önemli bir kanıt kabul

³⁵⁸Rumca gazetelerin Yunan iç harbi hakkındaki mütalâaları, 1948,BCA, Fon No: 30 1 0 0 Yer Numarası: Kutu No: 101 Dosya Gömleği No: 628 Sıra No: 10 Dosya Numarası: F11

³⁵⁹İstanbul’da Yunan Yazarlar Kurumu tarafından açılan kitap sergisinden incelenmek üzere alınarak zararlı görülen 11 eser hakkında yazı, 17.12.1946,BCA, Fon No: 30 10 0 0 Yer Numarası: Kutu No: 87 Dosya Gömleği No: 575 Sıra No: 5 Dosya Numarası: 86

edilmiştir. Bundan dolayı, Rumlar konusunda dikkatli politika izleyen CHP Hükümetleri bir yandan sahip olduğu yaptırım gücüyle karşı propaganda izlemek suretiyle, menfi yayınları engellerken bir yandan da Rum Cemaatinin devleti ve onun sahip olduğu değerleri benimsemesine çalışmıştır. Zira Rumların tehdit haline gelmeleri, CHP Hükümetlerinin Sovyetler karşısında Milli Birlik Propagandası yapmalarını engelleyebilir, dışarıdan Türkiye'nin yekpare olmadığını gösterebilirdi. Ayrıca Rumların bir diğer önemi ise seçimler sebebiyledir. Rumların kitle olarak ciddi bir oy potansiyeli barındırmaları, CHP'nin politikalarını devam ettirmek için gereken sürekliliği, az da olsa sağlayabilecek bir yapıda algılanmalarına sebebiyet vermiştir.

Türkiye ve Yunanistan'ın Truman Doktrini ile birlikte benzer politik süreçler yaşamaları, Türkiye'nin Rumları kazanabileceğine dair politika geliştirmesine sebep olmuştur. Rumlar azınlıklar içerisinde Yahudiler kadar tutulmamış veya Ermeniler kadar da tehlikeli sınıfına sokulmamıştır. İktidar tarafından azınlıkları kazanma siyasetinde Rumlar daha çok kazanılmak istenen azınlık olarak kabul görmüştür.

Bu durumun bariz göstergelerinden birisi Papa Eftim hadisesidir. CHP İstanbul Bölge Müfettişi Kocaeli Milletvekili Dr. F. Şerafettin Bürge'nin Ocak 1947'de bu konuda CHP Genel Sekreterliği'ne, gönderdiği iki rapor oldukça dikkat çekicidir. İlk rapor İstanbul Parti merkezinde Rumca tercüman olarak çalışan ve Rum işlerine vakıf bulunan 'Behçet'e aittir. Tercüman Behçet'in değerlendirmesine göre, Lozan'la siyasi ayrıcalığını kaybeden Rum Ortodoks Kilisesi, siyasi işlerini dini kurumlar altında yürütmeye devam etmiştir. Behçet'e göre Rum Kilisesi az bir cemaati bulunan Amerikan Ortodoks Kilisesini kendisine bağlamak suretiyle, tek Ortodoks otorite olma faaliyeti içerisinde. Fakat Papa Eftim'in Türk Hristiyan Kilisesini kurmasıyla Rum Ortodoks Kilisesi, oldukça endişelenmiştir. Hatta Behçet'e göre *"Komünistliğin Ortodoks prensiplerine uygun olduğuna" dair, verilen fetva da bu korkunun bir neticesidir.*"³⁶⁰

Behçet'e göre, Papa Eftim teşkilatı Türkiye'nin kullanması gereken bir enstrüman hüviyetindedir. İkinci raporun yazarı olan Rum Avukat –aynı zamanda CHP'nin seçimlerde aday gösterdiği bir isim olan- Laskari de aynı konuda görüş belirtmiş ve biraz daha ileri giderek Eftim'in kendisini Türk Hristiyanların ruhani reisi ilan edip Panayia ve Hristos Kiliselerine el koymasının Patrikhane'yi ürküttüğünden

³⁶⁰İstanbul'daki Rumların durumu hakkında kaleme alınan raporlar, 14.01.1947,BCA, Fon No: 490 1 0 0 Kutu No: 608 Dosya Gömleği No: 108 Sıra No: 8 Dosya Numarası 3. Büro

bahsetmiştir. Laskari, Papa Eftim'in hükümetin, partinin adamı olduğunu ima etmiştir. Laskari'ye göre; *"Papa Eftimin iki Rum Kilisesi zapt ve müsaderesi hadiseleri fırkanın ve Hükümetin müsamahası ile vukubulduğuna Cemaatın şüphesi vardır ve buna samimi inanıyor ve müteessirdir."*³⁶¹ Papa Eftim'in kendisini *"Türk dostu Eftim değil, Türkoğlu Türk Eftim"*³⁶² olarak tanıtmaması ve bu sebeple devletin otoritesinin hilafına davranamayacağı göz önüne alındığında, Rumların Papa Eftim'i hükümetin adamı olarak görmesi son derece olağandır.

Behçet'e göre *"Bu gün Fener Patrikanesi bir Yunan tehlikesi halinden çıkmış, bir Rus tehlikesi şeklini almıştır. Moskova, Patriği Aleksî, Suriye'de ve Kudüs'te gazetecilere verdiği bir demeçte, "İstanbul Patriğinin debdebeli bir alayla Ayasofya Kilisesine girdiğini görmedikçe rahat etmiyeceğiz!.." demişti. Fener Patrikanesi, Yunan Hariciye Bakanlığının alâde bir bürosundan başka bir şey değildir. Yunan Bakanlığına yeni bir Sofyanopulos veya herhangi bir solcu gelecek olursa, Patrikanenin Rusya'ya bağlanacağı muhakkaktır. Ruslar ise, Papaya karşı bir Ortodoks Vatikanı kurmak için çırpınmaktadırlar."*³⁶³

Behçet bu durum karşısında Papa Eftim'tin tutulmasını, Laskari ise bir an evvel Rumları ve Patrikhane'yi kazanmak için Papa Eftim'in reddini tavsiye etmiştir. Yunanistan'da iç savaşının sürdüğü ve bu sebeple henüz Atina'da kimin kazanacağını belli olmadığı bir savaşta, Türkiye Patrikane'nin Atina'daki değişimden etkilenip "Sovyet" yanlısı bir yapıya bürünmesi ihtimalinden rahatsızlık duymuştur. CHP iktidarının Rum Cemaati kaybetmek korkusu karşısında, Laskari'nin yaklaşımını müspet bulduğu, raporun üzerine düşülen nottan anlaşılmaktadır.³⁶⁴

29 Mayıs 1947'de Papa Eftim Erenerol'dan İçişleri Bakanı Şükrü Sökmensüer'e çekilen telgrafta, CHP İktidarının Laskari'nin önerisini benimsediği anlaşılmaktadır. Papa Eftim, Hristos Kilisesi'nin iadesi kararına itiraz ederek İçişleri Bakanına şu şekilde seslenmiştir; *"Hiçbir suretle Türk vatan ve milletinin hayırına olmadığına kani olduğum ve her Türkün gibi benim de millî izzeti nefsimi kıran yüreğime iyileşemez yara açan ve millî idealimi benimle beraber canlı canlı mezara sokan bu yanlış ve*

³⁶¹BCA, Fon No: 490 1 0 0 Kutu No: 608 Dosya Gömleği No: 108 Sıra No: 8 Dosya Numarası 3. Büro

³⁶²Papa Eftim'in Muhtıraları ve Bağımsız Türk Ortodoks Patrikhanesi, yay.haz., Erol Cihangir, İstanbul, Turan Yayıncılık, 1996, s. XX.

³⁶³BCA, Fon No: 490 1 0 0 Kutu No: 608 Dosya Gömleği No: 108 Sıra No: 8 Dosya Numarası 3. Büro

³⁶⁴BCA, Fon No: 490 1 0 0 Kutu No: 608 Dosya Gömleği No: 108 Sıra No: 8 Dosya Numarası 3. Büro

bütün bütüne kanunsuz olan bu kararın tashihini büyük Türklük namına içli yürek sızısı ile diler ve derin saygılarımı sunarım.”³⁶⁵

1.3.5.1.3 Ermeniler

Rumların kontrol altında tutulabilir bulunmalarına karşın, devletin en az güvenilir bulunduğu azınlıklar Ermeniler olmuştur. Bu durum ve genel olarak azınlıklara yönelik CHP'nin tutumu, Asım Us'un hatıralarında devlet ve partinin en üstünü temsil eden İsmet İnönü ve Şükrü Saraçoğlu ile yaşadığı bir anıya şu şekilde yansımıştır. 5 Eylül 1945'te Şükrü Saraçoğlu'nun basın mensupları ile yaptığı toplantıya katılan Us, toplantıda azınlıklarla ilgili yaşananları şu şekilde kaydetmiştir; *“İçtimadan ermenci gazetelerde Şamlıyan, Ermeniler ile Rumlar arasında bir fark gözetildiğini, Rumlara rumca piyeslerin oynanmasına müsaade edildiği halde Ermenilere ermenice bir piyes oynanmasını, yahut çalgılı gazinolarda ermenice bir şarkı söylenmesi menolunduğunu söyledi. Başbakan bundan haberi olmadığı cevabını verdi. Basın ve Yayın Umum Müdürlüğü memurları herhangi dilden olursa olsun basılacak veyahut oynanacak piyeslerin tetkikten geçtiğini, âhlakî mahzur olmayanların Türkçe gibi basılmasına ve oynanmasına müsaade edildiğini söyledi”*. Aynı günün akşamında İnönü'nün sofrasında bulunan Asım Us, konunun İnönü tarafından şu şekilde değerlendirildiğini yazmıştır: *“Rumların, Ermenilerin, Yahudilerin zararsız olanları Halk Partisi içerisine almaktır. Bunlardan seçimlerde nüfus nisbetine göre milletvekili çıkartmaktır. Ve şikayetleri tetkik edilecektir. Azınlık vakıflarında mütevellilerin mensup oldukları cemaatlerde itimadî caiz kimseler olması sağlayacak bir şekil bulunacaktır.”³⁶⁶*

CHP'nin tüm azınlıklara olduğu gibi Ermenilere bakışı da zararlı olanların ayrılması, zararsız olanların ise sistem içerisinde devletin ve hükümetin yanında durmasının sağlanmasıdır. Fakat Ermenileri, Rum ve Yahudilerden ayıran temel saik; II. Dünya Savaşı sonrasında, Ermeni diasporasının Sovyet, İngiltere ve ABD dışişleri bakanlıklarına birer mektup ile başvurarak 'Ermenilerin I. Dünya Savaşı sırasında uğradıkları haksızlıkların giderilmesi ve Ermenistan dışındaki Ermenilerin

³⁶⁵Papa Eftim Erenerol'dan İçişleri Bakanı Şükrü Sökmensüer'e Çekilen Telgraf, 29.05.1947,BCA, Fon Kodu: 30 1 0 0 Kutu No: 65 Dosya Gömleği No: 406 Sıra No: 11 Dosya Numarası: E5

³⁶⁶ Us, Asım Us'un hatıra notları, s. 647.

anavatana dönmelerinin sağlanması' talebidir.³⁶⁷ Sovyetler Birliği, Ermeni diasporasının Türkiye aleyhine faaliyetlerine kayıtsız kalmayarak çeşitli girişimlerde bulunmuştur. 1945'te henüz Potsdam Konferansı sürerken Sovyet Ermenistan'ından bir telgraf çekilerek 'Ermeni milletinin uğradığı haksızlıkların Sovyetler Birliği tarafından tamir edilmesi' istenmiştir. Ermenileri himaye eden Sovyetlerin Molotov-Sarper görüşmeleri sırasında, Ermeniler için Kars ve Ardahan'ı istemesi³⁶⁸ karşısında Türkiye, Sovyetlerden uzaklaşırken, ülke içerisinde yaşayan Ermenileri de tarihsel gelişmeler ve bunun son yansımaları ışığında gözlem altına almıştır. Devletin bir zararlı bir de zararsız Ermeni tanımı bulunuyorsa da Ermenilerin çoğunluğunun her daim Sovyetlerle birlikte hareket edeceği düşünülmüştür. Özellikle Ermenilerin Sovyet Ermenistanı'na dönme kampanyası, CHP Hükümetlerinin Ermenileri yönelik şüpheli tutumunu güçlendirmiştir.

Her ne kadar kamuoyunda CHP Hükümetlerinin tutumu, Milli Birlik'i sağlamaya yönelikse de Ermenilerin ülke içerisinde Sovyet uzantısı olup olmayacağı bir muamma olarak kalmıştır. Başbakan Şükrü Saraçoğlu, Ocak 1946'da gerçekleştirdiği basın toplantısında Ardahan ve Kars'a yönelik taleplerin uygunsuz olduğunu söyledikten sonra, Ermeni vatandaşlara güveninin olduğunu ve bu tür dış tahriklerle Türk-Ermeni ilişkilerine gölge düşürülmek istendiğini beyan etmiştir. Saraçoğlu'nun konuşması, Ermeni tehdidinin bir dış tahrik neticesinde olduğunun kabul edildiğini göstermektedir.³⁶⁹

Saraçoğlu'nun açıklamasında olduğu gibi kamuoyunda Ermenilere güvenildiğine dair mesajlar verilirken, Ermeni cemaati yakından takip edilmeye başlanmıştır. Hatta Ordu ilinde yaşayan muhtedi Ermeniler dahi bu çerçevede değerlendirilmişlerdir. Açıkça kimlikleri beyan edilen Ermeni muhtediler her koşulda devletin güvenilirmez grubunda yer almışlardır. 1945 yılına ait Ordu mıntıkasında bulunan muhtedi Ermenilere ait listede Ermenilerle ilgili şu ibare düşülmüştür; *"...hüviyetleri yazılı bulunan ermeni muhtedilerinin umumî harpte tehcire tabi tutulan ermenilerin çocukları olup terk edilen ve en fazla Gürcü muhacirleri tarafından himaye ve büyütülen ermenilerdir. Bunların ihtida etmelerinde ekseri samimiyet*

³⁶⁷ Haluk Selvi, "Osmanlı'dan Günümüz Türkiye'nin Avrupa Macerası ve Ermeni Sorunu", **Geçmişten Günümüze Ermeni Sorunu ve Avrupa**, ed., Haluk Selvi, Sakarya, Sakarya Üniversitesi Türk-Ermeni İlişkileri Araştırma Merkezi Yayınları, 2006, s. 14.

³⁶⁸ Sedat Laçiner, **Ermeni Sorunu, Diaspora ve Türk Dış Politikası**, Ankara, USAK Yayınları, 2008, s. 125-126.

³⁶⁹ **Ayın Tarihi**, Ocak 1946 No: 146, Ankara, s. 34-37.

*görülmeyişi ermeni cemaati ile vaki temas ve münasebetlerinden anlaşılmaktadır. Memleket için bunlardan menfaat beklemek zait bir keyfiyettir.*³⁷⁰

Devlet raporlarında memleket için ihtida eden Ermenilerden bir fayda beklenmeyeceği, Hükümetin Ermeniler nezdindeki görüşünü yansıtmaktadır. Zira Hükümetin Sovyetlerin içerideki uzantısı olabileceğinden korkmaları, muhtedi veya değil Ermenilerin her halükarda güvenilmez oldukları şeklinde yorumlanmasına sebep olmuştur. Hükümetin Ermeni soydaşlarını gözlem altına aldığı ve bunları yakından takip edip kimle görüştüğüne varıncaya kadar tespitini gerçekleştirdiği saptanmıştır. Bu sebeple, gerek SSCB'nin Ermenileri Türkiye'de bir 'truva atı' olarak kullanacağı korkusu, gerekse Ermenilerin faaliyetleri, meşru iktidar tarafından Ermenilerin konumlarını şüpheli ve ihanete müsait olarak tasavvur etmesine neden olmuştur.

CHP Hükümetlerinin Ermenilere yönelik yürüttüğü propaganda faaliyeti daha çok; Sovyet, Komünizm yanlısı görüşlerin basın yayın yoluyla, Ermeniler arasında taraftar bulmasını engellemeye yönelik olmuştur. Elbette CHP İktidarı, Ermenileri makbul vatandaş sınırında tutmaya yönelik telkin politikasını da sürdürmüştür. 8 Eylül 1949 tarihinde CHP Genel Sekreteri, Erzurum Milletvekili Cevat Dursunoğlu'ndan Başbakan Yardımcısı Nihat Erim'e, gönderilen talep, partinin ve devletin Ermenilere bakışının müspet yanının da bulunduğunu göstermektedir. Sivas'ta yaşayan Ermenilerin taleplerine dair kaleme alınan yazı, ilginç bir biçimde "masum bulunan biz akalliyetler lehine" diyerek konuya giriş yapmaktadır. Kullanılan dil bizi, Ermenilerin suçlu algılandıkları ya da toptan suçlandıkları noktasına götürmektedir; lakin Sivas'ta yaşayan 300 hanelik 1500 nüfusluk bu kitlenin kendilerini bu gürühtan görmediklerini anlıyoruz. Dini ibadetleri için mabet ve görevli isteyen Sivas Ermenileri, kendilerinin devletin makbul değerlendirmesine uyduklarını ifade etmişlerdir.³⁷¹

³⁷⁰Ordu Vilayeti mıntıkasında bulunan Ermeni muhtedilere mahsus liste, 05.10.1945, **BCA**, Fon No: 490 1 0 0 Kutu No: 50 Dosya Gömleği No: 199 Sıra No: 4 Dosya Numarası 1. Büro

³⁷¹"Bu ricada da dini ve kanuni bir mahzur olamayacağına göre size olan sevgi ve saygımıza mebni bu hususta sizin de yardımınızı ve hükûmete candan bağlı olup anın gölge ve himaye sinden başka bir yerde gözü olmayan ve Türkiye Cumhuriyeti namı altında bulunduğundan gurur duyan ve göksü kabaran bu ermenilerin yurddaşlıklarına nazarı merhametle bakılmasını ve her hangi muamelede emirlerinize amade bulunuklarından yapılacak muavenetin esirgenmemesini..."; Sivas Ermenilerinin CHP'den Taleplerine Dair Değerlendirme, 08.09.1949, **BCA**, Fon No: 490 1 0 0 Kutu No: 607 Dosya Gömleği No: 103 Sıra No: 26 Dosya Numarası 3. Büro

Tüm Ermenilerin Sovyet Ermenistan'ına sürekli davet edildikleri, Sovyetlerle ilişkilere sıcak baktığı, Kars-Ardahan'a yönelik toprak taleplerinin henüz sona ermediği bir evrede, Hükümetin makbul Ermeni tanımlamasının devlete bağlılık ve birlik ekseninde Sovyet karşıtlığı olduğu ifade edilebilir. Keza CHP İstanbul Bölgesi Müfettişi Prof. Dr. Sadi Irmak'ın 25 Kasım 1949 tarihinde Merkez'e yolladığı raporda da bu konuya temas etmektedir. Irmak, Genel Sekreterliğin emirleri doğrultusunda Rumca ve Ermenice gazetelerle temas ettiğini ve bu görüşmelerde; *"...Halk Partisinin akalliyet mefhumunu ortadan kaldırıp umumî vatandaşlık Müessesesini kurmuş olan Parti olduğu noktasını telkine"* çalıştığını ifade etmiştir. Irmak'ın çalışması, CHP İktidarının azınlık meselesini Milli Birlik içerisinde değerlendirdiğini ve bu yönde faaliyet izlendiğini göstermektedir.³⁷²

CHP iktidarının Ermenilere yönelik hissettikleri yoğun kaygı, Ermenileri her daim kontrol altında tutulması gereken bir sınıfa sokmuştur. Bu sebeple 1945 yılından 1948'e kadar yoğun bir biçimde, Ermeni neşriyat vasıtaları devlet politikası çerçevesinde, kontrol ve dizayna tabii tutulmuştur. Basın ve Yayın Genel Müdürü Nedim Veysel İkin'den 9 Ağustos 1946 tarihinde Başbakanlık'a gönderilen bir değerlendirme raporunda, Ermenice gazetelerle ilgili veriler sunulmuştur. Ermenilerin sesi sayılabilecek olan gazeteler ile ilgili incelenen ilk konu, *"Hariçteki siyasî cereyanlar ve Sovyet –Ermeni faaliyetleri karşısındaki durum ve temayülleri"* ile ilgilidir. Örneğin rapora göre, *"Sovyetler'in Ermeni kolonilerini ele alabilmek için tek yol olarak seçtikleri bu konuda, İstanbul'da çıkan Ermenice "Marmara" gazetesinin belirli bir rol yüklenmiş olduğu gayet açık bir şekilde göze çarpmaktadır."* Rapora göre Nor Lur Gazetesi ise Marmara'nın oynadığı rolden çok daha fazlasını yerine getirmekte, Sovyet Ermenistan lehinde ve Ermeni kültürünü yaymak ve geliştirmek yolunda propaganda yapmaktadır. Rapor Nor Lur'un *"...bu yoldaki sistemli neşriyatı Sovyet makamlarından alınmış özel direktiflerle hareket ettiğini açık surette"* gösterdiğini ve bu suretle de Nor Lur'un Sovyetlerin içerideki propaganda vasıtası olduğunu, bizatihi bu konuda Sovyetlerden aldığı emirle hareket ettiğini ifade etmektedir. Nor Or Gazetesi ise *"komünist propagandasına ve hükümet aleyhindeki neşriyatı"* sürdüren bir başka gazete olarak kabul edilmiş, bu

³⁷²CHP İstanbul Bölgesi Müfettişi Prof. Dr. Sadi Irmak'ın Azınlık Gazeteleri ile temasına dair raporu, 25.11.1949, **BCA**, Fon No: 490 1 0 0 Yer Numarası: Kutu No: 1288 Dosya Gömleği No: 281 Sıra No: 1 Dosya Numarası: 8. Büro

tarzda yayın yapan bir organ olarak Sovyet-Ermeni ilişkilerinin delillerinden kabul edilmiştir.³⁷³

Marmara, Nor Lur, Nor Or gibi gazetelerin Türkiye'ye yönelik menfi tutumu, hatta bu gazetelerin bizatihi SSCB'nin propaganda kolu olarak çalıştığı iddiası, CHP İktidarının Milli Birlik Propagandası'nın gerekliliği tezini kuvvetlendirmektedir. Zira içeride zayıf ve bir olamayan ülke görüntüsünün işgal ve ötesine sebep olacağı; buna karşı topyekûn mücadelenin gerçekleşmeyeceği düşüncesi, Milli Birlik Propagandasını elzem kılmıştır. Şu halde Ermeni gazetelerinin açıkça, SSCB'den direktif aldığı düşünülmesi, Sovyetlerin Ermenileri kullanarak memlekette kargaşa çıkartacakları beklentisini arttırmıştır. BYGM'in raporlarının tek bir örnek olmayıp süreklilik göstermesi, bu durumun bir devlet anlayışı ve politikası olduğunu göstermektedir.

SSCB'ye işgal hakkı veya Türkiye'ye müdahale hakkı vermemek için her türlü, dini, mezhebi, ırki, partici ve fikri ayrımın önüne geçmek için Milli Birlik Propagandasını kullanacak olan CHP İktidarı, Sadi Irmak'ın raporunda belirttiği gibi ekalliyetlik mefhumunu ortadan kaldıran 'umumî vatandaşlık müessesesini' kurmak üzerine bir propaganda izleyerek her türlü vasıttan istifade etmeye çalışmıştır.

1.3.5.2 İşçi Sınıfı ve Sendika Hareketleri

CHP İktidarının uluslararası gelişmeler etrafında meydana gelen değişimler neticesinde; kuzey komşusu Sovyet Rusya'dan tehdit algılanmasıyla birlikte, kamuoyunun önemi açık bir biçimde artmıştır. Bu doğrultuda iktidar elitleri ise Türkiye'nin esas gayesini, dış politikasına uygun olarak milli bilince sahip topyekûn mücadele edecek bir vatandaş topluluğu portresi oluşturmak üzerine kurmuştur. İdealize edilen hedef, kitlenin topyekûn mücadele etmesi kadar tefrika ve nifaka uğramamasıdır. Tüm halkı kuşatacak şekilde tasavvur edilen propaganda algısında azınlıklardan sonra dikkat çeken ikinci unsurun işçiler ve onların örgütlü hareketleri olduğu görülmüştür.

1947'nin ortalarında İstanbul'da esnaf odasına kayıtlı 51 bin esnaf, 12 bin çırak ve kalfalarla beraber esnafın toplam sayısının 63 bini geçtiği görülmektedir. İşçilere gelince ise fabrikalarda düzenli olarak çalışan ve bordro üzerinden vergi

³⁷³Ermenice Gazeteler Hakkında Rapor, 09.08.1946, **BCA**, Fon No: 30 10 0 0 Yer Numarası: Kutu No: 87 Dosya Gömleği No: 573 Sıra No: 6 Dosya Numarası: 86

veren işçi sayısı 76 binden biraz fazla olarak kabul edilmiştir. Esnaf ve işçi sayısı yekûnunun takribi olarak 140 binin biraz üzerinde olduğu görülür. İstanbul'da 1949'un Eylül ayını ele aldığımızda ise sadece işçi sayısının 120 bin olduğu görülür. Bu rakamla, İstanbul en büyük işçi kenti olmakta ve 120 bin rakamıyla Türkiye'deki tüm işçi nüfusunun 3/1'ini barındırmaktaydı.³⁷⁴

Sovyetlerin Rus emperyal arzularını maskeleyesine karşın bir işçi sınıfı hareketi olarak başlaması, yüz binlerce işçinin varlığı karşısında, CHP İktidarını işçi ve iş örgütlenmesi konusunda harekete geçirmiştir. 16 Aralık 1946 yılında İstanbul Sıkıyönetim Komutanlığı ve Mahkemesi tarafından iki siyasi partinin ve bunlara bağlı sendikalarla gazetelerin kapanmasına dair alınan kararı değerlendiren İçişleri Bakanı Şükrü Sökmensüer, Sovyet tehdidinin içerideki yansıması olan "komünist tahrikâtının" işçi hareketlerini özellikle sendikaları kullandığından bahsetmiş ve safhalara ayırdığı "komünist tahrikatı"nın beşinci safhası olan 1945-1946 evresinde, Komünist Partinin direktifi ile kurulan işçi sendikaları olduğunu ifade etmiştir.³⁷⁵

CHP İktidarı, Sovyetlerin gizli bir biçimde hedefine aldığı işçi ve sendika hareketlerini tespit ettiğinde, sahip olduğu hukuki yaptırımlar neticesinde onları kapatmaktan geri durmamıştır. Hukuki faaliyetinin dışında, Hükümet'in 'işçi hareketini' harici tehdidin içerideki unsuru olmasını engellemek üzere, sahip olduğu araçlarla telkin faaliyetine girişmiştir. Özellikle basın-yayınla işçilere sıklıkla atıfta bulunarak, işçilerin Milli Birlik Propagandasının gereği olarak dış tahrike meyyal olmalarının önüne geçmek ve işçi hareketlerinin makbul sınırlarda kalması sağlanmak istenmiştir.

CHP İktidarının bu hususta yoğun bir çalışmaya girerek 1947 yılı Ocak ayında öncelik İstanbul olmak üzere, mesleki teşekkülleri organize etmek vazifesiyle Dr. Rebi Barkın'ı görevlendirmiştir.³⁷⁶ Dr. Rebi Barkın'ın işçi meselesi etrafındaki görüşü *"Esnaf ve İşçilerin meslekî teşekkülleri yani esnaf Cemiyetleri ve sendika konularının İstanbul'da olağanüstü bir önemi olduğunu ve bu işlerin Partimizin hayat*

³⁷⁴Rebi Barkın'dan İşçi ve Sendika Meseleleri hakkında raporlar, 18.07.1947, **BCA**, Fon No: 490 1 0 0 Yer Numarası: Kutu No: 1439 Dosya Gömleği No: 8 Sıra No: 1 Dosya Numarası: 9. Büro

³⁷⁵**TBMM Tutanak Dergisi**, Dönem: VIII, Cilt: 4, Toplantı: 1, Otuz Yedinci Birleşim (29.01.1947), s. 68.

³⁷⁶Rebi Barkın'dan İşçi Meselesi ile ilgili yapılan masrafa dair rapor, 16.04.1948, **BCA**, Fon No: 490 1 0 0 Yer Numarası: Kutu No: 1540 Dosya Gömleği No: 261 Sıra No: 1 Dosya Numarası: 13. Büro; Tevfik Çavdar, **Türkiye'nin Demokrasi Tarihi 1839-1950**, İmge Kitabevi, Haziran 1995, s. 396.

ve kudreti bakımından ön safta gelen işlerden” olduğu yönündedir.³⁷⁷ Rebi Barkın’ın İstanbul’daki işçi-sendika hareketleri hakkında yazdığı raporda, işçi meselesinin neden bu kadar önemli olduğunun sebebi şu şekilde belirtilmektedir:

“...Partimizin geniş Halk kütleleri ve bunu içinde toplayan sosyal ve meslekî teşekküllerle yakından ilgilenmesi bir politika zarureti olarak ortaya çıkmıştır. ... Bu hakikatı gören Partimiz memleket efkârı umumiyesi üzerinde büyük tesiri olan ve bu davaların büyük bir hararetle kaynaşdığı bir yer bulunan İstanbul’da işçi ve esnaf teşekküllerile meşğul olmak üzere beni vazifelendirmiştir. Bu kararın tam zamanında verildiği muhakkaktır Çünkü benim İstanbula gitmeme tekaddüm eden aylarda komünistler bizden evvel davranıp sendikalar kurmuşlar ve bunlara evvelce kurmuş oldukları siyasi Partilerin birer oragnı haline getirmişlerdi. Dr. Şefik Hüsnü ve Esat Adil’in kurdukları siyasi Partiler, bunların solcu tahrikâtı ve işçiler arasında yarattığı kaynaşmalar, Bakırköydeki grev teşebbüsü iş yerlerindeki sabotaj hareketleri malumdur. Kısa bir zamanda Millî varlığımızı tehlikeye düşürmek istidadını gösteren bu hareketler sıkı yönetim komutanlığının malûm olan tedbirlerine yol açmış ve bu hareketin müşevvikleri tevkif olunarak mahkemeye verilmişlerdir. ...Partimiz bu kararla ve İstanbuldaki icraatıyla yalnız başarılı bir Parti politikası takip etmekle kalmamış, aynı zamanda işçi kütlesini komünizmden korumak gibi daima fahr ile yad oluncak millî bir hizmet de ifa etmiştir.”³⁷⁸

Şu halde işçi hareketiyle ilgilenmek üzere Rebi Barkın, “komünizm tahrikâtına” karşı işçilerin muhafaza edilmesi için ve devletin/milletin menfaati yönünde milli varlığı tehlikeye düşürmek için hareket edenlere karşı, bu imkanı vermemek üzere göreve getirilmiştir. Bu türden bir harekete girişmekle işçi kütlesini ‘komünizmden korumak’ gibi milli bir hizmet amaçlanması, CHP’nin bir parti politikası kaygısından ziyade devletin beka sorunu ile ilgilendiği göstermektedir. Fakat işçi hareketlenmelerine yönelik bu ilgi çift yönlü olmuştur. Gerek sendika hareketinde gerekse diğer tüm alanlarda, çok partili yaşama geçilmesinden sonra, CHP’nin artık beka sorunu yaşadığına şahit olunmaktadır. Zira seçim karşısında politikasının gereğini devam ettirmek düşüncesinde olan CHP İktidarı, sahip olduğu alışkanlık üzerine, Parti-Devlet ayırımına hiçbir zaman gitmemiştir. Demokrat Parti’nin CHP’nin iktidarının sarsmaya başlaması karşısında, CHP yaptığı her girişime ve eyleme aynı zamanda seçim kaygısını da eklemek zorunda kalmıştır. Devletin Milli Mücadeleden beri gerçek sahibi olduğunu düşünen CHP iktidarı, jakoben³⁷⁹ bir dürtüyle çok partili yaşamla birlikte devletin kaderini, CHP’nin

³⁷⁷ BCA, Fon No: 490 1 0 0 Yer Numarası: Kutu No: 1439 Dosya Gömleği No: 8 Sıra No: 1 Dosya Numarası: 9. Büro

³⁷⁸ BCA, Fon No: 490 1 0 0 Yer Numarası: Kutu No: 1439 Dosya Gömleği No: 8 Sıra No: 1 Dosya Numarası: 9. Büro

³⁷⁹ Tepeden İnmece, Bknz., Türkçe Sözlük, s. 1243.

kaderiyle eş tutmuştur. Siyasi kaygıyla hareket ettiği zamanlarda dahi aynı bakışla milli güvenliğin ve devletin bekası için en uygun adayın kendisi olduğunu ifade etmiştir. Bu doğrultuda CHP Hükümetleri, CHP'nin yeniden seçilmesi gerekliliğindeki ana nedeni rejimin ve memleketin harici ve dahili tehditlere karşı muhafazası olarak kabul etmişlerdir.

CHP'nin işçi hareketiyle yakından ilgilenmesi, çift yönlü fayda gereğidir. İşçi kütlesinin hedeflenmesi, devletin bekasını ilgilendirdiği gibi aynı zamanda partinin seçimlere yönelik politik hedeflerini de kapsamaktadır. Ayrıca hükümet, partinin nüfuz ve yaygınlığını kullanmak suretiyle daha bağımsız çalışabilme imkânını sağlayacağından dolayı, İşçi örgütlenmesini parti üzerinden gerçekleştirmiştir. Bu sebeple CHP 'milli güvenlik' kaygısıyla 1947'de Rebi Barkın'ın liderliğinde işçi bürosu çalışmalarını başlatmıştır.

CHP'nin henüz işçi meselesine dahil etme kararı verilmediği 1945 yılında, 4763 sayılı kanunla Çalışma Bakanlığının kurulmasıyla işçi hareketi ile ilgili çalışmalara başlanılmıştır. Çalışma Bakanlığı'nın kurulmasıyla birlikte;

*"O güne kadar gizli ve mevzî kalmış solcu hareketi derhal büyük bir hızla ve açıkca faaliyete geçmiştir. Bu sıralarda İstanbul'da Emekçi Sosyalist ve Çifçi – Köylü adlarıyla kurulan ve Dr. Şefik Hüsnü ile Esat Adil taraflarından idare elden iki komünist Partisi sür'atle (kömür işçileri, tütün işçileri, kunduracılar, kol ve kafa işçileri adını taşıyan mürettepler, mensucatçılar) sendikalarını kurmuşlar ve bunları (Sendikalar Birliği) adı altında toplamışlardı. Profesyonel Komünistler de kendi Parti ve sendika merkezlerinde bir taraftan materyalizm sa ve sermaye mücadelesi, komünizmin tarihi gibi konularda işçilere der vermeğe başlamışlar, diğer taraftan da Ses, Gün, Yığın, Sendika gibi haftalık dergilerle işçiyi ve hatta Üniversiteli gençleri zehirlemeğe koyulmuşlardı. Bu durum karşısında devlet fabrikaları müdürleriyle görüşerek bu müesseselerdeki işçileri komünizm sirayetinden korumak maksadile Dernekler kurmak yolundaki teklifimiz Genel Sekreterlikçe uygun görülmüş ve bu suretle evvelâ Tekel fabrikalarında işçi dernekleri kurulmuştur. Gittikçe genişleyen ve korkunç bir manzara alan bu komünist yayılmasına karşı daha sistemli ve hızlı çalışabilmek için Genel Sekreterliği bu durumdan haberdar ederek bir yardımcı arkadaş istenmiş, bunu derhal dikkate alan Genel Sekreterlik Dr. Rebi Barkın'ı göndermiştir."*³⁸⁰

Rebi Barkın'ın göreve gelmesi aslında, 1945'te başlayan işçi hareketinin bir diğer taraftan Parti kanalıyla yürütülmesi isteğinin sonucundadır. Özellikle Komünizm tahrikatının işçileri ve üniversiteli gençleri zehirlemeğe yönelik faaliyette

³⁸⁰Adana ve Gaziantep İşçileri ve teşekkülleri hakkında yapılan tetkikler ve hazırlanan rapor, **BCA**, Fon No: 490 1 0 0 Yer Numarası: Kutu No: 1440 Dosya Gömleği No: 11 Sıra No: 1 Dosya Numarası: 9. Büro

bulunulduğunun düşünülmesi, CHP İktidarının parti ve devlet eliyle harekete geçerek propaganda faaliyeti izlemesini sağlamıştır. CHP İktidarının burada kamuoyu oluşturmak için propagandanın şahsi ve kolektif vasıtalarını bir arada kullandığı görülür. Propagandanın daha ziyade kitlesel çabasına karşı daha az önemli görülen ve kitle iletişim araçlarının yaygınlaşması karşısında etkisini kaybeden ‘şahsi vasıtalar’ işçi hareketlerinde yer almıştır. Sendika hareketi, propagandanın kolektif bir vasıtası iken; yüz yüze görüşmeler, işçilerin kanaatlerinin değişmesini sağlayacak liderler, propagandanın kolektif aracı olan sendikalaşmaya giden yolda kullandığı şahsi-kolektif vasıtalar olarak ön plana çıkmaktadır.³⁸¹

İşçi hareketinin lideri olarak Rebi Barkın’ın 1947 itibariyle ön plana çıkartılmaya başlamasıyla, işçilerle birebir temas eden kanaat oluşturacak öncü fikirler yerleşmeye başlamıştır. Barkın’ın bu konuda telakkilerinin ve eylemlerinin kişisel kanaatlerden ziyade CHP İktidarının propaganda kapsamında değerlendirilmesi gerekmektedir. Zira Barkın yaptıklarının, ‘Divan kararına ve Genel Sekreterliğin emir ve direktiflerine uyularak’ yaptığını ifade etmiştir. Barkın’a göre işçilerin yorgunluk, psikolojik sıkıntılar gibi ruhi amiller *“işçileri günün birinde kitle halinde menfi ve çok tehlikeli cereyanlara kaptırabilir. Geçen sene İstanbulda kurulan ve kökleri yabancı devletler tarafından beslendiği sabit olan bazı işçi derneklerine işin mahiyetini bilmiyen binlerce işçinin iltihak ettiği malumdur. Bu teşekküller daha zararlı ve daha tehlikeli bir mahiyet almamışsa bun türk işçisinin henüz daha kuvvetli olan millî şuuru amil olmuştur.”* Bu çerçevede işçilerin yabancı tahriklere kapılmasını engellemek üzere, hükümetin aldığı sendikaların kanunlaşması kararı neticesinde, *“sendikalar Partimiz ve Parti hükümetimiz tarafından kanunî birer teşekkül olarak kabul edilince bunların yüksek millî menfaatlerimiz ve parti amaçlarımıza en uygun bir tarzda kurulmasına delalet ve yardım etmek bu gün için –bilhassa İstanbul’da- Partimizin ön planda gelen en önemli ödevlerinden biri”* olarak kabul edilmiştir.³⁸²

Kendi kontrolünde sendikalaşma hareketine girişmek isteyen CHP İktidarı, bu sayede işçi örgütlenmesinin ‘doğru ve milli menfaatlere uygun’ olarak işlemlerini sağlamış olacaktı. Rebi Barkın’a göre, İstanbul İl İdare Kurulu ve İstanbul Parti teşkilatının her kademesi bu iş ile yakından ilgilenmeli ve işçiler sendikalar etrafında

³⁸¹ Abadan, Halk Efkârı, s.32-33.

³⁸² **BCA**, Fon No: 490 1 0 0 Yer Numarası: Kutu No: 1439 Dosya Gömleği No: 8 Sıra No: 1 Dosya Numarası: 9. Büro

CHP'nin irşadı ile toplanmalıdır. Bu toplulukların kurulmasını sağlamak için yapılması gerekenler ise şu şekilde ifade edilmiştir;

“..sendika merkezi ve işçi lokali olarak itti haz olunacak uygun binaların bulunması, Bunların tefrişi, tanzimi kütüphaneler ve faydalı eserlerle teşhizi işçilerin buralara devamlarının temini belli başlı işlerimizden biri olmalıdır. Sendikalar kanunu sendikaların siyasetle uğraşmasını her hangi bir siyasi teşekkülün menfaat ve amacına hizmet etmesini menetmektedir. Bu sebepten bu yoldaki gaziretlerimiz tamamen endirekt yapılacak ve sendikalar içinde parti propagandası yapılmadan bu teşekküller gönülden partimize bağlanacaktır. Bu şartlar altında yapılacak faaliyetin ne kadar incelik ve maharetle idare edilmesi lazım geldiği aşikardır.”³⁸³

Barkın'ın işçi meselesindeki en önemli kaygısı çalışmaların parti propagandası gibi algılanması üzerinedir. Zira Barkın'ın da kabul ettiği üzere, işçi meselesinde çok yeni olan CHP ve işçi bürosu, milli menfaatlerin gerçekleşmesini amaçlanmasından dolayı, *“Bir yandan sendikalara Particilik cereyanlarını ve mücadelelerini sokmamak, bir yandan da açık aşikâr C.H.P. nin bir uzvu olarak çalışmak, son derece nezaketle hareketi icap ettiren bir durum”*du. Hükümet, CHP kanalıyla işçi meselesine dahil olurken siyasi meseleler yönüyle de işçilerin milli sendikalardan soğuyup uzaklaşmaması için hassas çalışmak durumunda kalmıştır.³⁸⁴

Rebi Barkın'ın çalışma sahası yahut ta CHP'nin işçilere yönelik şahsi-kolektif propagandasının merkezi, Ankara olarak kabul edilmiştir. Ankara'nın başkent olması, Çalışma Bakanlığı başta olmak üzere Sümerbank, Etibank, Devlet Demir Yolları ve Deniz Yolları ve diğer işçi kütleleri barındıran müesseselerin Ankara'da yer alması, Barkın'ın Ankara'da çalışmasını elzem kılmıştır. Fakat İstanbul'da çok büyük bir işçi hareketinin olması, Barkın'ın İstanbul'da bir teşkilat kurmasını ve gerek işçileri gerekse kurulan teşkilatı *“komünist elemanların sızıntısından korumak”* gerekliliğini ortaya çıkarmıştır.³⁸⁵

12 Eylül 1949'da Rebi Barkın, İşçi sendikaları ve işçilerin teşkilâtlandırılması hakkında bir rapor hazırlayarak göreve geldiği zamandan itibaren geçen süreyi değerlendirmiştir. İşçi hareketini partinin ve memleketin geleceği için nasıl önemli bir

³⁸³BCA, Fon No: 490 1 0 0 Yer Numarası: Kutu No: 1439 Dosya Gömleği No: 8 Sıra No: 1 Dosya Numarası: 9. Büro

³⁸⁴BCA, Fon No: 490 1 0 0 Yer Numarası: Kutu No: 1439 Dosya Gömleği No: 8 Sıra No: 1 Dosya Numarası: 9.Büro

³⁸⁵BCA, Fon No: 490 1 0 0 Yer Numarası: Kutu No: 1439 Dosya Gömleği No: 8 Sıra No: 1 Dosya Numarası: 9.Büro

rol oynadığını belirten Barkın, “Partimizin işçi ve esnaf teşekküllerile temas halinde bulunarak bunların içlerindeki cereyanlara muttali olmak suretile bu teşekkülleri komünist temayüllerden ve cemiyeti düşman tahriklerinden korumağı yalnız bir Parti hizmeti değil aynı zamanda bir memleket vazifesi olarak telekki” etmekte olduğunu belirtmiştir.³⁸⁶ Raporun ek kısmında gösterilmek üzere, üç adet liste hazırlayan Barkın, önderliğinde kurulan sendikaları ve diğer sendikaları sınıflandırmıştır. Liste I ve II’de yer alan sendikalar, CHP’nin destekleriyle kurulan sendikalardır. Liste I’de yer alan 17 sendikanın 16’sının bir araya gelmesiyle Ocak 1948’de İstanbul İşçi Sendikaları Birliği kurulmuştur. Liste II’de yer alan ilk altı sendika Eyüp Mensucat İşçileri Sendikası’nın kaybedilmesi üzerine mezkur sendikanın yerine kurulan sendikalardır bu sebeple yeni oluşturulduklarından dolayı henüz İstanbul İşçi Sendikaları Birliğine dahil olmayanlar olarak kategorize edilmişlerdir. Liste III’te yer alan sendikalarda ise İstanbul Basın Teknisyenleri Sendikası gibi Barkın’la temasta olmamakla beraber muzır faaliyet göstermeyen sendikalar ile açıkça CHP iktidarına muhalif ve komünist işçiler tarafından ya doğrudan doğruya ya da dolaylı olarak kurulmuş sendikalar yer almaktadır. Listede yer alan son dört sendika ise muzır görülen sendikalardandır.³⁸⁷

Tablo 1: İstanbul İşçi Sendikaları Birliğine dahil olan sendikalar (Liste I)

Sendikanın adı	Üye sayısı:
Haliç Bölgesi Mensucat Sanayii İşleri Sendikası	1600
Fatih-Eminönü Mensucat Sanayii İşleri Sendikası	780
Bakırköy Mensucat Sanayii İşleri Sendikası	630
Beyoğlu Mensucat Sanayii İşleri Sendikası	440
İstanbul Mensucat Sanayii İşleri Sendikası	300
İstanbul Gıda Sanayii İşleri Sendikası	600

³⁸⁶BCA, Fon No: 490 1 0 0 Yer Numarası: Kutu No: 1439 Dosya Gömleği No: 8 Sıra No: 1 Dosya Numarası: 9.Büro

³⁸⁷BCA, Fon No: 490 1 0 0 Yer Numarası: Kutu No: 1439 Dosya Gömleği No: 8 Sıra No: 1 Dosya Numarası: 9. Büro

İstanbul Demir ve Madeni Eşya Sanayii İşleri Sendikası	850
Cibali Tütün ve Sigara Sanayii İşleri Sendikası	1150
Cibali Kutu Fabrikası İşçileri Sendikası	600
İstanbul Liman ve Dokları Gemi Sanayi İşçi. Sendi.	1200
İstanbul Bira Fabrikası İşçileri Sendikası	400
İstanbul Likör ve Kanyak Fab. İşçileri Sendikası	120
Beykoz Deri ve Kundura Sanayii İşleri Sendikası	900
İstanbul Şişe ve Cam Sanayii İşleri Sendikası	1000
Paşabahçe İspirto Fabrikası Sanayii İşleri Sendikası	1000
İstanbul Yaprak Tütün Sanayii İşleri Sendikası	2500
İstanbul Garsonlar Sendikası	550
	14620

Tablo 2: İstanbul İşçi Sendikaları Birliğine dahil olacak Sendikalar (Liste II)

Sendikanın adı	Üye sayısı
İstanbul İnşaat İşçileri Sendikası	300
İstanbul Lâstik ve Kauçuk Sanayii İşçileri Se.	450
İstanbul Elektrik ve Motorlu Taşıt İşçileri Se.	1000
Darphane ve Damga Matbaası İşçileri Se.	220
Tekel Tamir Atölyesi İşçileri sendikası	750
Kartal Yunus Çimento fabrikası İşçi. Se.	200
Tekel Kibrit fabrikası İşçileri Yardımlaşma	600

Cemiyeti	
	3520

Tablo 3: İstanbul İşçi Sendikaları Birliğine dahil olmaya sendikalar (Liste III)

Sendikanın adı	Üye sayısı:
İstanbul Basın Teknisyenleri Sendikası	450
İstanbul Kok Kömürleri Yükleme ve boşaltma İşç. Sen.	200
İstanbul Limanları Kömür Yükleme ve boşaltma İşç. Sen.	150
İstanbul Mensucat İşçileri Sendikası	300
İstanbul Deri ve Debağ İşçileri Sendikası	120
İstanbul Tütün İşçileri Sendikası	60-70
İstanbul Basın ve Yayın İşçileri Sendikası	10-15
	1290-1300

‘Gittikçe genişleyen ve korkunç bir manzara alan bu komünist yayılmasına karşı daha sistemli ve hızlı çalışabilmek için’ Genel Sekreterlik Dr. Rebi Barkın’a yardımcı olmak üzere İstanbul’daki teşkilatlarla ilgilenmesi için Sabahddin Selek’i görevlendirmiştir. Gerek Barkın gerekse Selek ağırlıklı olarak Ankara ve İstanbul’da görev almışlarsa da İşçi yoğunluğu ile bilinen Zonguldak, Adana, Gaziantep gibi şehirlerde işçi hareketinin yakın ilgisine mazhar olmuştur. 1946 yılından Adana’da gerçekleşen bir tetkik gezisinde Adana’da; Adana Mensucat İşçileri Sendikası ve İnşaat İşçileri Sendikası olmak üzere iki sendikada yaklaşık 700-750 kayıtlı üyenin bulunduğu gözlemlenmiştir. Rapora göre; *“Her iki sendikanın idare heyetlerine kâfi miktarda tanınmış veya şüpheli komünist elemanlar sokulmuş, esaslı ve tanınmış komünistler (Arif Dino, Abdülkadir Kemalioğlu Reşit Kemalî Ögüten) ve saire dışarıdan teması temin etmekte ve direktif vererek ipuçlarını ellerinde tutmakta ve bunları Sosyal emekçi Partiye bağlamaktadırlar.”* Ayrıca raporda dikkat çekici olarak Yukarıdaki konuların haricinde mühim bir kitle teşkil eden toprak işçilerinden de bahsedilmektedir. Kahir ekseriyeti ‘Eti Türkleri’ olan tarım işçileri, Belediye Başkanı Fazıl Meto’nun fikrine göre, şeyhlere tâbidir ve şeyhleri aylığa bağlamak suretiyle

işçi kütlesini elde tutmak mümkün gözükmiştir. Bu şeyhlerin adedinin takriben 10-12 kişi olduğu not düşülmüştür.³⁸⁸

Daha ziyade propagandanın şahsi vasıtası olarak değerlendirilen işçi çalışmaları, İşçileri meslekî teşekküller etrafında toplanmaya teşvik etmek, komünist temayülünde olanları tesbit etmek ve bu teşekküller dışında bırakmak, haber almak karşı propaganda yapmak, evrak ve bildiri dağıtmaktır. Yapılan propagandanın gerçekleşmesi ise 'CHP İktidarına bağlı işçileri' yabancı işçi bölgelerine gönderip bunlar arasında propaganda yaptırtmak şeklinde olmuştur. Bununla birlikte sendikalar içinde olup bitenlerden, dönen fikirlerden, yeni işçilerin hareketlerinden günü gününe haberdar olmak üzere bazı işçilerden yararlanılmıştır. Bu husus oldukça mühimdir, zira istihbarat eylemi olarak görülen bu çalışma, Rebi Barkın tarafından oldukça önemsenmiştir.³⁸⁹

İşçi hareketi, sendikaların kurulması onların 'millileştirilmesi' ile propagandanın şahsi vasıtalarının sınırlarından çıkıp kitleye hitap etmeye başlamıştır. Bu doğrultuda sendikalara oldukça önemli bir misyon yüklenmiştir. Örneğin Garsonlar Sendikası'na büyük bir ehemmiyet atfedilmiştir, zira her gün halkla yakından temas etmekte olan garsonlar şehrin her bölgesine dağılmış bulunmalarından dolayı tesir edici bir misyona sahip görülmüşlerdir.³⁹⁰ İstanbulda işçi ve esnafın hususi dertleri ve dilekleri ile ilgilenen ve işçilerin gerek parti faaliyeti ve gerek hükûmet icraatı olarak yapılanlardan ve olup bitenlerden haberdar eden bir gazete olmaması karşısında, bir gazete kurmak fikri oluşmuştur. Genel İdare Kurulu Üyesi, Kocaeli Milletvekili Şeraftin Bürge, 20 Şubat 1948'de Genel Sekreterliğe gönderdiği talepte, aileleriyle beraber İstanbul'un hemen hemen dörtte üç nüfusunu teşkil eden işçive esnafa mahsus ve bunların mizaç ve kültür seviyelerine uygun bir gazete çıkartılmasının gerekliliğinden bahsetmiştir. Bürge'nin talebi üzerine, belge üzerine düşülen derkenarda talebin çok önemli bulunduğu; fakat konunun matbuat

³⁸⁸BCA, Fon No: 490 1 0 0 Yer Numarası: Kutu No: 1440 Dosya Gömleği No: 11 Sıra No: 1 Dosya Numarası: 9. Büro

³⁸⁹"Devletin emniyet teşkilâtı bu hizmeti bizim anladığımız tarzda yapmadığı gibi istihbaratını da bize her vakit verip vermemekte muhayyerdir. Bu sebepten emniyet birinci şube müdürlüğü ile millî emniyet hizmeti ile daima temasda bulunmamıza rağmen sendika içerisinde olup bitenlerden haberdar olmak" elzem görülmüştür"; BCA, Fon No: 490 1 0 0 Yer Numarası: Kutu No: 1540 Dosya Gömleği No: 261 Sıra No: 1 Dosya Numarası: 13. Büro

³⁹⁰BCA, Fon No: 490 1 0 0 Yer Numarası: Kutu No: 1439 Dosya Gömleği No: 8 Sıra No: 1 Dosya Numarası: 9. Büro

bürosuna sorulması gerektiği ifade edilmiştir. İstanbul'da çıkartılacak bir esnaf ve işçi gazetesinin maliyeti hesaplanmıştır. Aileleri ile birlikte İstanbul nüfusunun yüzde 75'ine tekabül eden esnaf ve işçiler için popüler bir gazetenin zaruret olduğu ifade edilmiştir. Haftada bir çıkması düşünülen gazetenin on bin satacağı ve partinin cüzi bir yardımla neşriyatı sürekli çıkmasının sağlanacağı ifade edilmiştir.³⁹¹ 1948 yılı içerisinde siyasi hüviyetle İstanbul'da işçi gazetesi olarak Hürbilek'in kurulduğu görülmektedir. Parti ve hükümetin Hürbilek'in kurulmasında ne kadar etken olduğu bilinmemekle birlikte, Hürbilek'in Rebi Barkın tarafından kurulmuş olması, Hürbilek'in Hükümetle organik bir bağa sahip olduğunu göstermektedir. Haftalık olarak yayınlanan Hürbilek'in imtiyaz sahibi Rebi Barkın iken yazışları müdürü ve başyazarı ise Sabahattin Selek'tir. Gazeteye ilgili hazırlanan bir değerlendirmede Barkın'ın imtiyaz sahipliğini İstanbul İşçi Sendikaları Birliği'ne devrettiği kaydedilmiştir.³⁹²

Rebi Barkın, yürüttüğü bireysel faaliyetler içerisinde işçi hareketleri ile yakından ilgilenirken aynı zamanda Hürbilek'le kendisini hedef kitleye ulaştıracak tarzda yazılar kaleme almış ve basınla yakından ilgilenmiştir. Örneğin, Celal Bayar'ın 8 Haziran 1949 tarihinde Karabük'te yaptığı bir konuşma esnasında sarf ettiği iddialara karşı Barkın, 'şimdiye kadar Türk işçi için ne yapıldığına' dair yazı kaleme alarak CHP propagandası ve işçi hareketlerini yazmış ve CHP'nin işçiler konusunda nasıl bir tutum sahibi olduğunu izaha çalışmıştır. Hatta bu konuda daha da ileri giden Barkın, Hürbilek'te bir ay boyunca, memleket menfaatinin hilafına görülen grev konusu etrafında yazılar yazmıştır.³⁹³

Basın meselesi ile yakından alakadar olmayı düstur edinen Rebi Barkın sadece yazmakla ilgilenmeyip işçi meselesi etrafında yazılanları da takip etmiştir. İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Dekanı Prof. Dr. Ziyaeddin Fahri Fındıkoğlu tarafından 1948 yılının Şubat ayında Cumhuriyet gazetesinde yazılan bir makalede, 'İstanbul işçi sendikalarına CHP'nin müdahale ettiği ve bunları parti siyasetine rametmeğe çalıştığı hakkında'ki tenkitler karşısında Barkın, 'milliyetçi olduğunu düşündüğü Fındıkoğlu' ile görüşmüştür. Barkın, bu görüşmede Fındıkoğlu'na

³⁹¹İşçiler Konusunda Talep Yazısı, 20.02.1948, **BCA**, Fon No: 490 1 0 0 Yer Numarası: Kutu No: 1339 Dosya Gömleği No: 448 Sıra No: 1 Dosya Numarası: 8. Büro

³⁹²Çeşitli Gazete Listeleri,**BCA**, Fon No: 490 1 0 0 Yer Numarası: Kutu No: 1287 Dosya Gömleği No: 278 Sıra No: 1 Dosya Numarası: 8. Büro

³⁹³Rebi Barkın'ın Celal Bayar'ın İddialarına Karşı Yazdığı Yazılar, 17.06.1949, **BCA**, Fon Kodu: 490 1 0 0 Kutu No: 1448 Dosya Gömleği No: 32 Sıra No: 2 Dosya Numarası: 9. Büro

'sendikaların kurulmasına nasıl yardım edildiğini ve bu işte nasıl bir tarafsızlıkla hareket edildiğini' anlattığını kaydetmiştir. Fakat CHP'nin "*vatansever ve komünizme düşman olan işçileri iş başına getirmek*" amacı, Fındıkoğlu'na tesir etmemiştir. Zira Eminönü Halkevi'nden tertip edilen bir konferansa bu sebeple çağrılan Fındıkoğlu, aleyhte konuşarak beklenen konuşmayı gerçekleştirmediği gibi Barkın ve CHP'yi işçiler karşısında zor durumda bırakmıştır.³⁹⁴

Yazı, konferans dışında işçilere yönelik yürütülen diğer bir propaganda vasıtasını da broşürler oluşturmaktadır. "Türk işçisi; hangisi doğru hangisi eğri" adlı broşürün 1950 seçimlerinden önce özellikle seçmen işçilere verilmek üzere tüm Türkiye sathında dağıtılması istenmiştir. Daha önce de yine "Türk işçisinin sosyal güvenliği için alınan tedbirler" adlı matbu propaganda notunun dağıtıldığı bilinmektedir.³⁹⁵ Türk işçisi adlı broşürün seçimleri hedefleyen bir maksadı olmakla birlikte, broşürün CHP'nin Milli Birlik Propagandasına uygun olarak yapıldığı görülmektedir. Broşürde CHP'nin 'tek hedefinin; vatanın kurtulması, milletin yükselmesi' olduğu vurgulandıktan sonra, CHP'nin ve onun değerlerinin tüm sınıf ve zümreleri kucaklayan bir parti olduğu vurgulanmıştır. Broşürün en dikkat çekici yanlarından bir tanesi de CHP'nin işçi hareketi ile ilgilenmesini açıkladığı satırlarda yazılıdır: "*Millî Birlik Partisi halinde kalan C.H.P. işçi zümresini de bağrına basmış ve bu zümre hesabına yapılması icabeden bütün işler milletin umumî menfaatleri arasında görmüştür.*"³⁹⁶

İşçilerin sınıfsal bir zümre olarak SSCB tarafından tahrik edileceği endişesi, CHP Hükümetleri'nin işçi meselesinde temel kaygısı olmuştur. CHP, işçiye yönelik tahrikin önüne geçmek ve Türkiye'yi grev ve diğer faaliyetlerle karmaşaya sürüklemeyecek tarzda makbul bir 'Türk işçisi'ni meydana getirmek için işçiler ve sendikalarla yakından ilgilenmiştir. Bu çerçevede İstanbul İşçi Sendikaları Birliği'ni kurarak İstanbul'daki büyük sendikaları elde eden CHP, işçi meselesini kontrolü altında tutmaya çalışmıştır. 1945-1950 döneminde Avrupa'nın aksine Türkiye'de işçi hareketlerinin, grevlerin yaşanmamış olması, başarılı bir propaganda takip edildiği manası taşımaktadır. Fakat CHP İktidarının çift yönlü fayda esası gereği 1950

³⁹⁴BCA, Fon No: 490 1 0 0 Yer Numarası: Kutu No: 1439 Dosya Gömleği No: 8 Sıra No: 1 Dosya Numarası: 9. Büro

³⁹⁵İşçi Meselesi İle ilgili gönderilen broşürler hakkında yazı, 21.04.1950, BCA, Fon No: 490 1 0 0 Yer Numarası: Kutu No: 10 Dosya Gömleği No: 55 Sıra No: 4

³⁹⁶"Türk İşçisi Hangisi Doğru? Hangisi İğri? Sen Karar Ver!" isimli broşür, 1950, BCA, Fon No: 490100 Yer Numarası, Kutu No: 355 Dosya Gömleği No: 1490 Sıra No: 1 Dosya Numarası 1. Büro

seçimlerini kaybetmiş olması ise gerçekleştirilen propagandanın diğerk sonucunu göstermektedir.

1.3.5.3 Etnik Hedef Kitle

CHP Hkmetlerinin SSCB karşısında topyekûn mücadeleyi hedefleyen propagandası, milli birliğın sağlanması üzerine kurulmuştur. Dinsel farklılıklara sahip olan Ermeni ve Rumların Sovyetlerin etki alanına girecekleri düşüncesi karşısında onlara yönelik propaganda ve karşı propaganda enstrümanlarını kullanan CHP Hkmetleri, aynı hassasiyeti işçi örgütlenmesi konusunda da göstermiştir. Sovyet Rusya karşısında Türkiye'nin birliğıne engel olabilecek her unsurun, her hareketin engellenmesi yönünde bir anlayışla hareket eden iktidar, jakoben bir bakışla 'Kürtlerin' de Sovyetler tarafından Türkiye'nin milli birliğıne zarar verecek hale getirilebileceğini düşünmüştür. Memleketin içerisine yer alan unsurların ayrışmaya yönelecekleri düşüncesi, kamuoyunun harici müdahaleye açık olduğunun düşünüldüğünü göstermektedir.

CHP İktidarının Kürt meselesi ile en başından, Cumhuriyet'in kuruluşundan itibaren ilgilendiğı görülür. Devlet nezdinde kuruluş itibariyle çeşitli raporların tutulması, konuya gösterilen hassasiyetin somut delillerindendir. Özellikle Türkiye'nin 'İl. Adamı' olan İsmet İnönü'nün 1935 yılında gerçekleştirdiğı bir dizi ziyaret sonrası, kaleme aldığı Kürt raporu oldukça önemlidir.³⁹⁷ şeyh Sait İsyarı sırasında, Fethi Okyar'ın yerine Mustafa Kemal tarafından Başbakanlık görevine getirilen İsmet İnönü, Hüseyin Yayman'a göre isyan sırasındaki uygulama ve tedbirleri ile Devletin doğu siyasetinin kurucusu ve yürütücüsü sayılmaktadır.³⁹⁸

Cumhuriyetin henüz kuruluş yıllarında ele alınan Kürt Meselesi, Türkiye'nin bütünlüğü için çözülmesi gereken bir unsur olarak görülmüştür. İnönü'nün Kürt Raporunda i gelişmeler dışında dikkat çeken bir diğerk konu, Fransızların Suriye'de kalıcı hale gelmek için Urfa, Maraş, Mardin, Antep'in kendi ellerinde bulunmasını zaruri görmeleridir. Bu sebeple Fransızların sınırda bir Türk düşmanlığı meydana getirmek için Kürtleri ve Arapları Türkiye'ye karşı saldırttığı tezi, İsmet İnönü tarafından raporuna emin bir biçimde kaydedilmiştir. Bölgedeki düşman unsuru iki kısma ayıran İnönü; Nasturileri, Ermenileri ve Çerkezleri pasif ve tedafi mahiyette

³⁹⁷ Saygı ztrk, **Kasadaki Dosyalar**, 4. Baskı, Ankara, mit Yayıncılık, 2003, s. 11.

³⁹⁸ Hüseyin Yayman, **şark Meselesinden Demokratik Açılıma Türkiye'nin Kürt Sorunu Hafızası**, SETA Yayınları, şubat 2011, s. 124.

görürken, Kürt reisleri ve adamlarını ise tecavüzi olarak görmüştür.³⁹⁹ Cumhuriyet'in on ikinci yılında Fransızlar tarafından Kürtlerin kışkırtılacağı endişesi, Fransızların bölgeyi terk etmesinden sonra da nihayet bulmamıştır. II. Dünya Savaşı sonrasında, Sovyetlerin İran'dan çekilmeyerek bölgede bir Kürt Cumhuriyet'i ilan etmesi, Türkiye'nin Kürt sorununu yeniden gündeme taşımıştır. Kadı Muhammed'in Mahabad Kürt Cumhuriyetini ilan ettiği zaman, üzerinde Sovyet Üniforması taşıyor oluşu Türkiye'nin endişelerini arttırmıştır.⁴⁰⁰ Benzer bir biçimde Mahabad Kürt Cumhuriyeti'nin savunma bakanı olan Molla Mustafa Barzani, Cumhuriyet'in ilgası sonrası, aşiretiyle birlikte SSCB'ye geçmiş, gizli bir isimle bir süre orada yaşamıştır.⁴⁰¹ Sovyetlerin Kürtlerle yakından ilgilenmesi, Türkiye'nin dikkatini çekmekte gecikmemiştir. Asım Us, 1945 yılında Kürt meselesinin Türkiye için tehlike teşkil etme nedenini, Rusların İran Azerbaycan'ında uyandırdıkları meseleyi bir de İran sınırları içerisinde uyandırmak istemeleri olarak görmüştür. Us, Sovyetlerin İran'da kurulacak küçük bir Kürt Hükümeti ile Türkiye sınırları içerisinde tahrikât yapmak ve büyük bir 'Kürdistan' vücuda getirmek istediğini kaydetmiştir. Asım Us'a göre, Rus siyasetinin ana gayesi budur ve her ne kadar Rusların uyandırmak istediği Kürt meselesi, eski bir mevzu olsa da İran'la sınırlı kalmayıp Irak ve Türkiye'nin toprak bütünlüğüne ve istiklaline saldırmaya yöneliktir.⁴⁰²

Asım Us'un fikirlerini doğrular nitelikte Bağdat Büyükelçiliği'nden Dışişleri Bakanlığı'na 3 Nisan 1946 tarihinde bir telgraf gönderilmiştir. Gelen yazıda İran'dan sızan 15-20 kişilik bir Kürt çetesinin Barzan mıntıkasında Irak karakoluna saldırdığı bildirilmiştir. Büyük Elçi, Kürt çetelerin Türkiye'de barındırılmamasını ve bu konuda Irak Devleti ile birlikte çalışılmasının iki tarafın yararına olacağını tavsiye etmiştir.⁴⁰³

16 Ağustos 1946 tarihinde Bağdat Büyük Elçiliği'nden gelen başka bir telgrafta ise Irak Hükümeti'nin Elçiliğe verdiği nota iletilmiştir. Buna göre Irak, *"tevdi eylediği bir nota ile, Barzan aşireti resisi Molla Mustafa ve avanesinin yine isyan etmiş olduklarını bildirerek"* yakında girişilecek askeri harekate karşı, Türkiye'nin Türk-Irak-

³⁹⁹ Öztürk, Kasadaki Dosyalar, s. 22 ve 26.

⁴⁰⁰ Yalçın Küçük, "İdeolojilerin Dünya Savaşı", **İdeolojilerin Dünya Savaşı Soğuk Savaş**, yay.haz., Ferhat Telli, YGS Yayınları, s. 55.

⁴⁰¹ Yevgeni Primakov, **Rusların Gözüyle Ortadoğu**, çev., Olga Tezcan, İstanbul, Timaş Yayınları, 2009, s. 382.

⁴⁰² Us, Asım Us'un hatıra notları, s. 662 ve 674.

⁴⁰³ Bağdat Büyükelçisi'nden Irak'a sızan Kürt isyancı çetesi hakkında bilgi verir yazı, 03.04.1946, **BCA**, Fon Kodu: 30 1 0 0 0 Kutu No: 259 Dosya Gömleği No: 747 Sıra No: 48 Dosya Numarası: 436

İngiliz Muahedesi ve Sadabad Paktı gereğince sınırlarını kapatmasını rica etmiştir. Irak Hükümeti'nin Kürt isyanını daha ziyade bir iç mesele olarak telakki etmesine karşın Türkiye'nin Irak'la aynı fikirde olmadığı görülmektedir.⁴⁰⁴

26 Kasım 1949 tarihinde Diyarbakır Bölgesi Müfettişi, Malatya Milletvekili Dr. Hikmet Fırat'ın merkeze gönderdiği Diyarbakır ve Siirt illerine ait raporu, Türkiye'nin Kürt meselesi karşısındaki bakışını yansıtmaktadır.

Fırat'a göre, Diyarbakır'da üç propaganda bulunmaktadır. Bunlardan ilki, CHP ve onun hükümetine yönelik ağalar, beyler ve şeyhlerin kışkırtılmasıdır. Bu durumun daha ziyade parti mücadelesinden kaynaklandığı ifade edilmiştir. İkinci propaganda ise Kürt milliyetçiliği propagandasıdır. Fırat'a göre bir takım münevverler bu fikrin taraftarıdır ve Bedirhaniler ve Cemilpaşazade gibi aile veya aşiretler önde olmak üzere pek çok kişi *"...bu ham emel peşinde kendi dilleri ile propaganda yapmaktadırlar ve bu emellerine kendilerince yegâne mani C. H. Partisini ve onun hükümetini göstermekte ve bu emellerine nail olabilmek gayretile aşikâr veya gizli partimiz aleyhinde bulunmakta ve bize muhalif olan her partiye bu sebepten ötürü sempati izhar etmekte ve müzaheret göstermektedirler."* İşçi meselesindeki yaklaşıma benzer bir biçimde Kürt meselesinde de çift yönlü yararlılık esası üzerine durulduğu görülmektedir. Fakat burada CHP parti olarak kendisini memleketin mahvının önünde görmekte olduğunu ifade etmekte, CHP'nin iktidardan çekilmesinin ülkeyi böleceği endişesinden bahsetmektedir. Fırat'ın bahsettiği üçüncü propaganda ise Kürt milliyetçiliği ile harici tehdidin irtibatlandırılması ile ilgilidir. Bu propaganda, memleket dahilinde özellikle doğu bölgesinde, 'ırkçılık' eğilimini beslemek maksadıyla merkezi Irak olmak üzere kullanılan 'Komünist tahrikatı'dır. Rapora göre, Türkiye'deki Kürt Milliyetçiliği, komünist tahrikatın gelişmesi için uygun zemin arayışının ifadesidir. Bu çerçevede yapılan propaganda ve maksad şu şekilde ifade edilmiştir:

"Bu tahrikât bu bölgelerde uyandırılmak istenen kürt milliyet fikrini desteklemekte ve ona mütenazır yürümektedir. Köy köy aşılınmak istenen komünist propagandası şöyledir Kürtçe konuşan ve yakında Rusların teklifile millerler cemiyetinde bir prensip kabul ettirilecek ve şarkta 8 vilâyette hangi milliyete mensup olduklarına dair bir plebisit yapılacaktır. Bu takdirde kürt veya arap olduğunu unutma korkma söyle zira 300000 kişilik bir Yahudi kitlesine istiklal

⁴⁰⁴Bağdat Elçiliğiminden gelen bir yazıda, Barzan aşireti resisi Molla Mustafa ve avanesinin isyan ettiğine dair yazı, 16.08.1946, **BCA**, Fon Kodu: 30 1 0 0 0 Kutu No: 259 Dosya Gömleği No: 747 Sıra No: 45 Dosya Numarası: 436

*verildi neden iki milyonluk kürt kitlesine istiklal verilmesin? bu propaganda köyden köye gizliden gizli yayılmakta ve duyulmaktadır. Bu gibi kötü ve yıkıcı telkinlere tabi olan ve olacak zümrede tabiatile partimiz aleyhindedir.”*⁴⁰⁵

Türkiye, güney doğu bölgesi dışında, Sovyet sınırında olan Kars ve havalisini de Sovyet propagandası alanı içerisinde değerlendirmiştir. 29 Ocak 1948’de Trabzon Milletvekili CHP Kars bölge müfettişi Hamdi Orhon’un Genel Sekreterliğe gönderdiği raporda, Kars halkının etnik durumundan ve milli birlik içerisinde yapılması gerekenlerden bahsedilmiştir. Buna göre raporda bahsedilen konular özetle şu şekildedir: *“Halkın hepsi Türk olduğu halde sırf cehalet tesiriyle aralarında yerlilik, yabancılık, meshep ve dil ayrılığı bulunduğunu sananlar vardır. ve maalesef bazı memurların halkla temaslarında bu ayrılığı gözeten bir muamele yaptıkları söylenmektedir. Kanaatimizce bu havalie tayin edilen her derecedeki memurun Milli birliği korumaya çalışması hizmetlerinin başında gelmeli...”*⁴⁰⁶

Kars ve havalisinin etnik bakımdan tetkikinın sürekli irdelendiği çeşitli tarihlerde yazılan diğer raporlarda da görülmektedir. Bu surette Kars hakkında tutulan bir başka raporda Kars’ın etnik ve mezhebi yapısı değerlendirilmiştir. Rapora göre Kars’ta halk Terekeme, Karapapak, Türkmen, Azeri ve Kürt olarak beş etnik kola ayrılırken; mezhebi olarak ise Kars halkı, şii, sünni ve kızılbaş olarak tasnif edilmiştir. Kürtlerin durumu ayrı bir bahis konusu olarak alınan raporda, Kürtlerin sünni oldukları ve geçmiş dönemde Rus idaresi altında mücerret bir yaşama sürmelerinden dolayı, Kars Kürtlerinin arasında kürtlüğün henüz korkulacak bir surette olmadığı iddia edilmiştir. Ağrı isyanı sırasında asilerin bölgeye gelerek halkı kışkırtmalarına rağmen tek tük kalkışma dışında bir hareketin görülmediği kaydedilmiş; fakat buna rağmen tamamen kayıtsız kalıp kalmayacaklarının iddia edilemeyeceği ifade edilmiştir.⁴⁰⁷

Sovyetlerin sınırında yer alması dolayısıyla bölgenin erken dönemde, ‘bolşevimiz’den etkilenip etkilenmeyeceği de bölge halkı hakkında yazılan raporlara yansımıştır. Fakat 1945’e kadar genel görüş, Sovyetlerin sözkonusu bölgeyi

⁴⁰⁵Diyarbakır Bölgesi Müfettişi, Malatya Milletvekili Dr. Hikmet Fırat’ın Diyarbakır ve Siirt illerine ait raporu, 26.11.1949, **BCA**, Fon Kodu: 490 1 0 0 Kutu No: 642 Dosya Gömleği No: 128 Sıra No: 1 Dosya Numarası: 4. Büro

⁴⁰⁶Kars Bölgesi Müfettişi Hamdi Orhon’un gönderdiği raporlar, 22.07.1947, **BCA**, Fon Kodu: 490 1 0 0 Kutu No: 667 Dosya Gömleği No: 242 Sıra No: 1 Dosya Numarası: 4. Büro

⁴⁰⁷Kars İli Raporu, **BCA**, Fon Kodu: 490 1 0 0 Kutu No: 667 Dosya Gömleği No: 243 Sıra No: 1 Dosya Numarası: 4. Büro

etkileyemediği üzerinedir. ‘Gerek Kafkasya’ya gidip gelen tacirlerin ve gerekse oradan kaçıp gelen mültecilerin, karşı tarafta hüküm süren terör ve açlık hakkındaki acıklı hikâyeleri, Vilayet halkına Bolşevizmin hakikî çehresini doğru olarak öğretmiş olduğundan Kars vilayetinde halen böyle bir’ tehlikenin mevcut olmadığı düşünülmüştür.⁴⁰⁸ Sovyetlerin açıkça Türkiye yönelik taleplerini bildirmesinden sonra CHP İktidarı’nın Kars ve çevresine yönelik fikirlerinin değişmediği görülür. Hamdi Orhon’un raporunda bu durum şu şekilde değerlendirilmiştir; *“Karsta bulunduğumuz bir aya yakın müddet içinde Kars üzerinde bütün dünyayı ilgilendiren Rus isteklerine rağmen halkını neşeli, ümitli işi ve gücü ile meşgul bir halde gördüğümüzü, yılmayan yılmayan bir ruhla ve Devletimize olan büyük bir güvenle istikbale baktıklarını da arzetmeği yerinde buluyoruz.”*⁴⁰⁹

Irak ve İran üzerinden Türkiye’nin güneydoğusuna yönelen ‘Sovyet güdümü’ Kürt milliyetçiliği ve komünist hareketlerinin tehdit skalasında daha önde tutulduğu gözlemlenmiştir. Hikmet Fırat’ın raporunda yer alan örnekler, Kürt milliyetçiliğinin Diyarbakır, Siirt gibi yerlerde görüldüğü üzerinedir. Misalen 1949 yılında “kürt milliyetçilik fikrini neşren yaymaya çalışan ve daima hükûmet icraatını kötü göstermeğe çalışan Dicle Kaynağı gazetesini” maddi olarak destekleyen Kunduracı Ferit namında bir zatın “yaşasın Kürdistan kahrolsun Türk hükûmeti” sloganları sonrası Diyarbakır’da, tutuklandığı bildirilmiştir. Komünizm hareketinin direkt olarak bölgede görüldüğü de raporda belirtilmiştir. 1948 yılında Siirt’te posta yolu ile çeşitli makamlara gönderilen ‘orak çekiç işaretini’ taşıyan ‘kahrolsun cumhuriyet yaşasın komünistlik’ ibaresini ihtiva eden yazılar toplattırılarak adli tahkikat yaptırılmıştır. Yine aynı şekilde 1949 yılında Diyarbakır’da evlere atılan ‘orak çekiç’ işaretli kâğıtlar toplattırılmıştır. Toplattırılan kâğıtlar incelendiğinde, kâğıtlarda *‘Atatürk Cumhuriyeti komünistlere emanet etmiştir komünist olunuz’* gibi yazıların yer aldığı görülmüştür. Bölgenin Kars ve havalisine göre daha hassas olan yapısı, Fırat’ın bölgeyi titizlikle değerlendirilmesi gerekliliğini belirtmesine yol açmış, Hakkâri, Van, Bitlis, Muş, Siirt, Diyarbakır, Urfa ve Mardin olmak üzere sekiz ille yakından ilgilenmesini tavsiye etmiştir.⁴¹⁰

CHP Hükümetleri, Milli Birlik Propagandasına uygun olarak Kürtlerin ayrışmacı yönlerinin milli birlik politikası içerisinde eritilmesinin sağlanmasına

⁴⁰⁸BCA, Fon Kodu: 490 1 0 0 Kutu No: 667 Dosya Gömleği No: 243 Sıra No: 1 Dosya Numarası: 4. Büro

⁴⁰⁹BCA, Fon Kodu: 490 1 0 0 Kutu No: 667 Dosya Gömleği No: 242 Sıra No: 1 Dosya Numarası: 4. Büro

⁴¹⁰BCA, Fon Kodu: 490 1 0 0 Kutu No: 642 Dosya Gömleği No: 128 Sıra No: 1 Dosya Numarası: 4. Büro

uğraşmıştır. Aynı zamanda Sovyet tahrikatının gerek komünizm gerekse Kürt milliyetçiliği ile bölgeye sirayet etmemesi için, Türklük dışındaki her türlü etnik aidiyeti yok sayan bir üst kimlik içerisinde telkin faaliyeti izlenmiştir. Özellikle Kürtlük ve Kürtçenin bir şekilde engellenmesi amaçlanmış, yurt dışından bu amaca matuf gönderilen kitap, gazete ve dergilerin ülkeye girişi engellenirken, Kürtlerin Milli Birlik içerisinde kalması basın yayın vasıtasıyla telkin edilmiştir. Hatta bu doğrultuda, Şeyh Said'in oğlu dahi Milli Birlik Propagandasını uygulamak için kullanılmıştır. 1 Mart 1948 tarihli Karagöz gazetesinde 'Al Cevabını!..' adlı yazıda, Şeyh Said'in oğlu Rıza konuşturularak Kürtlüğün Türklük içerisinde kalması gerektiği telkin edilmiş ve Sovyetlerin Kürt meselesini kullanmak istedikleri yazılmıştır.⁴¹¹

Türk unsur olarak kabul edilmelerine yönelik politika nedeniyle, Milli Birlik Propagandası içerisinde Kürtler, ötekileştirmeden yekpare bir anlayışla genel kitle içerisindeki telkine tabi tutulmuşlardır. Diğer taraftan ise Kürtlerin Türk unsurdan ayrı bir oluşum olarak kabul edilmelerinin önüne geçmek için sansür faaliyeti etkin olarak kullanmıştır. Kürtçenin birleştirici propagandanın hilafına sebep olması nedeniyle, özellikle yasaklılar listesinde bulunduğu görülmektedir. 20 Ocak 1947 tarihinde İçişleri Bakanından CHP Genel Sekreteri Hilmi Uran'a, gönderilen Bitlis Valisi Turgut Başkaya'nın yazısı, Bitlis'te 130 haneli Maşuk Köyü'nde Kürtçe tedrisat yapıldığını bildirmektedir. Okulun öğretmenliğin yapan Mardinli öğretmenin öğrencileri, Türk aleyhtarı olarak yetiştirdiği ve hatta bu maksada yönelik olarak Kürtçe marş⁴¹² bile söylettirdiği kaydedilmiştir.⁴¹³

1.3.5.4 Siyasi Hedef Kitle

1946 yılında Türkiye'nin Sürekli Çok Partili Yaşama geçmesiyle dış tehdit algısında yeni bir takım değişimler yaşanmıştır. Bu süreçte çok partili yaşamla birlikte dış tehdidin partiler arasında bir çatışma çıkmasını umduğunu ve hatta

⁴¹¹"Moskof radyosu, aslı nesli Türk oğlu Türk olduğu halde Osmanlı idaresinin Kürt diye ad taktığı kardeşlerimizi durmadan devlete karşı ayaklandırmaya teşvik eder. Eski ve her halde yürekler acısı bir olay sebebiyle asılan Şeyh Said'in oğlu B. Rıza, Moskofların bu edepsizliği için (Kremlin saray ve uşakları şunu bilmelidirler ki Kürt diye kasdettikleri eğer bizlersek biz ferd olarak ve câmia olarak aziz Türk milletinin safları arasında haz ve şeref duymaktayız.)... Aşk olsun B. Rıza'ya! Eyi bir vatandaş ve kökten bir Türk oğlu Türk olduğunu, tam zamanında, ne güzel ispat etti?.."; Karagöz, 1 Mart 1948, s. 2.

⁴¹² Kürt ili güzel ildir. Madeni hep gümüş altundur. Ne yapılmıştır? Kürt ili hep çimendir. İçinde Aslan, kaplan vardır. Bunlar hep bizim arkadaş ve ahabımızdır. İlk önce dünyada iki devlet vardı, faristi biri, biri bizdik. Türk, Arap, Acem yoktu. Biz ne Türküz, ne Arap, ne Rumuz. (p.a.g.i.g.u.h.) Allaktır. Fakat bu gün Rumların ellerinde kalmıştır.

⁴¹³Bitlis Valliliğinden gönderilen Kürtçe eğitimle ve neşriyatla ilgili yazı, 20.01.1947, **BCA**, Fon Kodu: 490 1 0 0 Kutu No: 604 Dosya Gömleği No: 92 Sıra No: 11 Dosya Numarası: 3. Büro

Sovyetlerin bazı partileri desteklemek suretiyle Türkiye’de siyasi bir kargaşa meydana getirmek istediği, CHP yekilileri tarafından her daim düşünülmüş ve ifade edilmiştir. Türkiye’nin resmi olarak milli birlik ve beraberliği sağlamaya yönelik politikasının en önemli veçhesi, siyasi partileri destekleyen halka yönelik olmuştur. CHP İktidarı, siyasal mücadelenin devletin birlik ve bekasını tehdit edecek unsur olduğunu kabul etmiştir. Propagandanın amaçları kısmında vurgulandığı üzere, milli güvenlik tehdidi karşısında, mücadele etmek esas amaçtı ve ülkenin savaş veya olası bir işgal tehdidi karşısında ordu dışında, dayandığı unsur halktı. Halkın ise siyasi hizipleşmeler neticesinde kutuplaşması, Türkiye’nin birlik politikasına aykırı idi ve bu sebeple izlenen Milli Birlik Propagandası, halkı siyasi mücadelelerden uzaklaştırmaya çalışmıştır. CHP’nin propagandası, İsmet İnönü’nün pek çok kereler sıklıkla vurguladığı gibi, ‘vatandaşlar arasında fikir ayrılığı olacak; fakat düşmanlık olmayacak’ hususiyeti üzerinedir. 1946 yılının TBMM açılış konuşmasını yapan İsmet İnönü, Çok Partili Yaşama geçişle birlikte başlayan sürecin milli birliğe zarar vermemesi gerektiğini şu sözlerle vurgulamıştır: “Şimdi bütün gayretimiz, fikir ve parti ayrılıklarının vatandaşlar arasında düşmanlık yapmamasına yönelmiştir.”⁴¹⁴ Sovyetlerden tehdit algılanması ile birlikte harici tehdidin iç savaş çıkartabileceği endişesi meydana çıkmıştır. Türkiye’nin tarihsel tecrübeleri gerekse yaşanmakta olan hadiseler, CHP’nin İktidar elitlerinin endişelerini büsbütün arttırmıştır. Balkan Savaşları esnasında, yaşanan siyasi hizipleşme neticesinde ülkenin toprak kaybederek kargaşa yaşaması, CHP’ye tarihsel bakımdan haklılık verirken, Sovyetlerin Yunanistan’daki iç savaşın müsebbibi olması sebebiyle sürmekte olan ‘kardeş kavgası’ ise endişenin yersiz olmadığını düşündürmüştür. Yunanistan’da yaşanan iç savaş yakından takip edilerek Türk soyluların durumu ve sınırdaki hadiseler dikkatle incelenmiştir. Türkiye’ye sığınan muhacirlerin arasında bulunacak ‘muzur ve tehlikeli kimseler’e karşı önlemler alınması ve sınır faaliyetlerinin yakından izlenmesi bir iç savaş korkusunu, Türkiye’nin de yaşadığını göstermektedir.⁴¹⁵

⁴¹⁴**Ulus**, 2 Kasım 1946, s. 1.

⁴¹⁵Edirne Valiliği'nden alınan yazı, 22.11.1946, **BCA**, Fon No:30 100 Yer Numarası: Kutu No: 65 Dosya Gömleği No: 403 Sıra No: 15 Dosya Numarası: E5, Edirne Valiliği'nden alınan yazı, 22.11.1946**BCA**, Fon No:30 1 0 0 Yer Numarası: Kutu No: 65 Dosya Gömleği No: 404 Sıra No: 3, Edirne Valiliği'nden alınan yazı, 04.02.1947,**BCA**, Fon No:30 100 Yer Numarası: Kutu No: 65 Dosya Gömleği No: 405 Sıra No: 2 Dosya Numarası: E5, Edirne Valiliği'nden alınan yazı, 26.05.1947**BCA**, Fon No:30 1 0 0 Yer Numarası: Kutu No: 65 Dosya Gömleği No: 406 Sıra No: 8

CHP'nin Milli Birlik Propagandası uyguladığı parti, daha ziyade Demokrat Parti olmuştur. CHP, 1948 yılında *“İktisadi ve siyasi doktrin ve ideoloji bakımından esas program, C. Halk Partisinin benzeridir. Teferruatta, ancak nüans farkları vardır”*⁴¹⁶ dediği Demokrat Parti'nin dış tehdidin odağı haline gelmemesi için, DP'yi milli sınırdan tutmaya çabalamıştır.

Metin Toker'e göre, CHP nazarında DP, kurulduğu günlerde Moskova'nın emrinde olan bir parti olarak görülmüştü, hatta yeni kurulan DP'nin Ruslardan para aldığını iddia edenler dahi olmuştur. Toker, Moskova radyosunun yayınlarını bu türden bir şüpheye kasten yer verecek şekilde düzenlenmekte olduğunu ve bununla Kremlin'in Boğazları hedeflediğini düşünmektedir. Toker'e göre Sovyetler *“İktidarı yıpratmak suretiyle milli birliği bozar, Türkleri kendi aralarında boğaz boğaza getirebilirse gayesine daha kolay erişebileceğini düşünüyordu. Bundan dolayı da Moskova Radyosunun yayınları ile içeride DP'nin iktidarı suçlamaları genellikle aynı yönde oluyordu.”*⁴¹⁷

Cemil Koçak'a göre 'sol siyaseti' tehdit olarak gören dönemin yöneticileri, solun muhalefet cephesinden ve siyasi hayattan tasfiyesini Tan Matbaası olayı ile sağlamıştır.⁴¹⁸ Sovyet tabanlı olduğu düşünülen sol hareket, kundakta boğulmak istendikten sonra, halk tarafından en çok destek gören DP'nin komünizm tarafından hedef alınması mümkündü. Bu sebeple DP'nin kurulduğu günlerde, DP'nin niyetinden emin olmayan CHP İktidarı, parti çekişmesi üzerinden halkın tahrik edilmesinin önüne geçmek, DP yöneticilerinin ise milli dış politika çizgisinde kalmalarını sağlamak üzere kısaca DP'yi harici tehdidin odağı haline getirmemek için propaganda yürütmüştür. Sovyetlere içeride birleşemeyen ve SSCB tehdidi karşısında destek almak istediği Batı'ya karşı ülke içinde parti hiziplerine düşmüş bir ülke görüntüsü vermemek adına 'kardeş kavgasının' olmadığı, milli konularda topyekûn hareket eden, demokratik bir ülke görüntüsü vermek üzere siyasal alanda faaliyet izlenmiştir. Halka yönelik siyasi konuşmalarda, basında yer alan yazılarda, CHP İktidarının temel saiki düşmanlık oluşturmamak üzerine kurulmuştur. Halka yönelik basın yayın vasıtaları ile bu sağlanmaya çalışılırken, birebir görüşmelerle ve

⁴¹⁶BCA, Fon No: 490 1 0 0 Yer Numarası: Kutu No: 574 Dosya Gömleği No: 2283 Sıra No: 3 Dosya Numarası: 2. Büro

⁴¹⁷Metin Toker, **Demokrasimizin İsmet Paşa'lı Yılları 1944-1973 Tek Partiden Çok Partiye 1944-1950**, Bilge Yayınevi, Şubat 1990, s. 110-111

⁴¹⁸ Cemil Koçak, **Türkiye'de İkili Partili Siyâsî Sistemin Kuruluş Yılları (1945-1950) İkinci Parti**, Cilt 1, İstanbul, İletişim Yayınları, 2010, s. 772.

yine yayın organları ile DP'li siyasilerin de milli çizgide tutulması sağlanmaya çalışılmıştır.

Demokrat Parti'nin halkta karşılık bulması, CHP'nin iktidarı kaybedebileceği izlenimi doğurmuş, bunun neticesinde ise DP'nin CHP'nin ardılı olması halinde, milli çizgide kalması istenmiştir. İsmet İnönü'nün 14 Ekim 1946 yılında Nihat Erim'e Demokrat Parti hakkında açıkladığı düşüncesi, komünistlere karşı demokratların tutulmasına yöneliktir. Zira İnönü, DP'nin "komünist tahrikatın" hedefi haline geleceğini düşünmüştür. İnönü'ye göre henüz ilk kurultaylarının toplayıp seçimle başa gelmiş vekillere karşı nasıl tezahür gösterileceği malum değildir ve üstüne üstlük DP'nin içinde 'müfritler' vardır.⁴¹⁹

Demokrat Parti'nin kuruluşunda sol düşüncüyü temsil eden, Cami Baykurt, Zekeriya Sertel, Tevfik Rüştü Aras gibi isimlerin Demokrat Parti'nin içerisinde yer aldığı görülmüştür.⁴²⁰ Metin Toker'e göre, Celal Bayar ve Adnan Menderes'in liberal eğilimlerinden dolayı, Aras, Baykurt ve Sertel DP'den uzaklaşmışlardı. Tan Matbaası olayı sebebiyle politik zeminde hareket edemeyen siyasal sol, kurulan İnsan Hakları Derneği ile hareket imkanı elde etmişti. Mareşal Fevzi Çakmak'ın İnsan Hakları Derneği'nin çalışmalarına dahil edilmesiyle birlikte Hükümetin DP'nin ve Çakmak'ın kullanıldığına yönelik kaygıları artmıştır. Çakmak ile adı geçen isimler arasında Tevfik Rüştü Aras vasıtasıyla gerçekleşen mektuplaşma, siyasal sol ve onun nasıl bir tehdit barındırdığı Meclis'e taşınmış, İçişleri Bakanı tarafından TBMM'de duyurulmuştur.⁴²¹

İçişleri Bakanı Şükrü Sökmensüer'e göre mektuplar Batı ile Sovyetler arasında bir seçim meselesi idi ve ona göre:

"Demokratlarla Halkçıları ayıran birçok teferruatın üstünde Türkiye'nin selâmeti İngiltereye mi, yoksa Sovyetler Birliğine mi? dayanmakta olduğu meselesi vardır, ve Demokrat muhalefete mensup olanlar ve en başta Mareşal Halkçıların memleketi toptan İngiltere'ye satmalarına ve tâbi bir Devlet haline düşürmelerine karşılık süratle Sovyetlerle anlaşmak sayesinde ancak

⁴¹⁹ Erim, Günlükler, s. 63 ve 78.

⁴²⁰ Zekeriya Sertel anılarında, en başından itibaren DP'nin içerisinde yer aldığını şu şekilde anlatmaktadır; *"Yeni değişiklikler üzerine Cumhuriyet Halk Partisinde bir çözülme ve bir kaynaşma başlamıştı. Celâl Bayar'la Adnan Menderes partiden çekilmişlerdi. Hatta Celâl Bayar'ın çekilmek için partiye verdiği mektubu Moda'da beraber yazmıştık. Onların çekilmesinden sonra partide bir bozgun başlamıştır. Artık ikinci partiye gidiliyordu."* M. Zekeriya Sertel, **Hatırladıklarım (1905-1950)**, İstanbul, Yaylacık Matbaası, 1968, 260-261.

⁴²¹ Toker, Demokrasimizin İsmet Paşa'lı Yılları, s. 144-145.

memleketi kurtarmak ve millî istiklâli sağlamlaştırmak mümkün olacağına ve bunun için de insiyaki bir tarzda bu kanaati besliyen inkılâpçı, çalışkan halk yığınlarıyla el birliği yapmak lâzım geldiğine inandıklarını açığa vurmaktan çekinmediler. öyle anlaşılıyor ki, Demokrat muhalefet iktidara geldiği takdirde Halk Partisinin yaptığı gibi emekçi kitlelerin inkılâpçı mümessilleri olan bizlere, yabancı, düşman muamelesi yapmayacak, bilâkis haricî siyasetlerinde tarafımızdan desteklenmeğe kıymet vereceklerdir.”⁴²²

Mareşal ve ‘müfritler’ arasındaki mektuplaşmanın açıklanmasından sonra Demokrat Parti, liberal değerleri temsil eden Batı ile yakın ilişkiler kurmak istemesinden dolayı, Sovyet taraftarı oldukları düşünülen isimlerle partinin bağlarını koparmıştır.

Yaşanan değişimden sonra Demokrat Parti, dış politikada gerek Cemil Koçak’a göre gerekse Metin Toker’e göre CHP ile aynı çizgide hareket etmiştir. Dış politikada CHP İktidarının istediği milli birlik tutumu yakalansa da CHP ile DP arasında başlayan siyasi hizipleşmenin -1946 seçimleri sebebiyle- ülkeyi ikiye bölme, bir Balkan Savaşı travması yaşatma ihtimali belirmiş; fakat İsmet İnönü’nün devreye girmesiyle kriz atlatılmıştır. Celal Bayar ve Recep Peker’le görüşmesi sonrasında, 12 Temmuz Beyannamesini yayınlayan İsmet İnönü, ‘memleketin emniyeti’nin partiler üstü olduğunu açıklamıştır.⁴²³ Partiler arasındaki çekişmenin bir yangın haline gelip memleketi sarması, 12 Temmuz Beyannamesi ile engellenmişse de tamamen yok olması mümkün olmamış, siyasi sürtüşme sürmüştür. Fakat bu sürtüşmenin daha ileriye varmasına müsaade edilmemiştir. 1945-1950 döneminde Gerek muhalefetin dizayn edilmesi gerekse halkın arasında parti hizipleşmesinin olmaması için yoğun bir basın yayın faaliyeti izlenmiştir. Dışarıdan bakıldığında, yekpare bir ülke görüntüsü oluşturmaya yönelik propaganda faaliyetinin Türkiye’nin o günlerde destek beklediği ABD tarafından da önemsendiği görülmektedir. 12 Temmuz 1947 sonrası ABD’ye giden Vehbi Koç’a, Amerikan işadamlarının Türkiye’de öncelikle huzurlu bir iktidar/muhalefet ilişkisi görmek istediklerini söylemeleri, Çankaya açısından önemli bir mesaj olmuştur.⁴²⁴

Propagandanın siyaseti dizayn etmeye yönelik yürütülen faaliyetinin bir diğer söylemini ise CHP’nin iktidarıda kalması vurgusu oluşturmaktadır. 1945-1950 yılları arasında milli birlik politika ve propagandasının gemisi CHP’dir ve CHP bu

⁴²² **TBMM Tutanak Dergisi**, Dönem: VIII, Cilt: 4, Toplantı: 1, Otuz Yedinci Birleşim (29.01.1947), s. 72.

⁴²³ **Ayın Tarihi**, Temmuz 1947, No: 164, Ankara, s.16.

⁴²⁴ Ali Gevgilili, **Yükseliş ve Düşüş**, Bağlam Yayınları, 2. Baskı Ekim 1987 s. 62

propaganda da bir şemsiye bir toplanma merkezidir. Bu sebeple CHP, emniyet teminatının sürmesi için seçimleri kazanması gerektiğini milli güvenliğin esası saymıştır. İktidar Türkiye'nin selameti için CHP iktidarının gerekli olduğunu düşünmüş, bu ise pek çok kereler muhalefet tarafından hükümetin parti propagandacılığına sapması olarak yorumlanmıştır.

CHP Hükümetleri, 1945'ten sonra barış sağlanamadığı için II. Dünya Savaşı'ndaki olağanüstü hal şartlarını, sürdürme politikası izlemiştir. 1946 yılında çok partili yaşama geçilmesi ve 1908 yılındakine benzer bir şekilde bir matbuat patlaması yaşanması, CHP'nin dış tehdit karşısında belirsiz ve hatta tehlikeli fikirlere karşı güvence olarak CHP'yi sembolleştirerek ön plana çıkarmasına neden olmuştur. CHP'nin bu seçkin bakışına en somut kanıt, İsmet İnönü'nün muhalefette olduğu yıllarda söyledikleridir. 1951 yılında İstanbul İl Başkanlığına bir yazı gönderen İnönü, *"Cumhuriyet Halk Partisinin memleketin iç emniyeti ve dış emniyeti için başlıca teminat olduğunu"* vurgulamıştır.⁴²⁵

CHP'nin seçim zamanı iktidar olmak için dış politikayı kullandığı seçim broşürlerine ve sloganlara yansımıştır.⁴²⁶ CHP, bu broşür ve diğer faaliyetlerde dış politikayı, seçimlerde ehemmiyet verdiği milli güvenlik politikalarını sürdürmek için vurgulamıştır. Tatbik ettiği Mili Birlik Propagandasının siyasi unsuru, bu sebeple CHP'nin seçimleri kazanmasına yönelik olmuştur. 1946 yılında 'Neleri unutmamalıyız' isimli broşürün sonuç kısmı, CHP'nin bu düşüncesini açıklar niteliktedir; *"Henüz sulh olmamıştır. Yarın hangi olaylarla karşılaşacağımızı bilemeyiz. Memleketimizin coğrafi durumu bizim her zamandan daha fazla uyanık ve daha hazırlıklı bulunmamızı emreder. Bu da ancak milletin mukadderatını, onun idaresine dayanan kuvetli ellerde bulunmasıyla mümkündür. Halkımızın selim aklı ve tecrübesi milletimizin kimlerin etrafında sınıksız birleşmesi gerektiğini göstermiştir ve bundan sonra da gösterecektir."*⁴²⁷ Türkiye'nin kurucu unsurları için CHP Müdafa-i Hukuk'un devamıydı, bu sebeple Sovyetler karşısında CHP bayrağı altında yeniden Milli Mücadele çağrısı yapılmıştır. Kurtuluş Savaşı'nı CHP'nin kazanmış olması, II. Dünya Savaşı'nı en az hasarla CHP'nin idaresi altında atlatılması karşısında, Halkın CHP etrafında salt siyasi kaygıyla değil, memleketin bekası için birleşmesi

⁴²⁵BCA, Fon Kodu: 490 1 0 0 Kutu No: 37 Dosya Gömleği No: 156 Sıra No: 1

⁴²⁶Seçim Propaganda Broşürleri, 30.03.1950, BCA, Fon No: 490 1 0 0 Yer Numarası: Kutu No: 10 Dosya Gömleği No: 54 Sıra No: 16

⁴²⁷BCA, Fon No: 490 1 0 0 Yer Numarası, Kutu No: 107 Dosya Gömleği No: 429 Sıra No: 1

isteniyordu. CHP'nin jakobence bir bakış açısıyla CHP'yi memleketin birleştirici ve siyaset üstü görmesi, temsil ettiği değer ve başarılarından kaynaklanmıştır. Neleri unutmamalıyız broşüründe Türkiye'nin geçmişi tahlil edilerek CHP'ye biçilen misyon şu şekilde belirtilmiştir:

*"Müdafaai Hukuk Cemiyeti; "Birinci Dünya Harbi sonunda parçalanmış ve yer yer düşman işgali altına girmiş olan bu memleketi kurtarmak için savaştı. Vatani düşman işgalinden kurtardı. Tam istiklale kavuşturdu. Cumhuriyet Halk Partisi işte bu Cemiyetin parti haline gelmesinden doğmuştur. Atatürk, harp bitince, bu partinin de başına geçti ve Garp Cephesi Komutanı ve Lozan Sulhunun Başmurahtası İsmet İnönü de Partinin fiilî başkanı oldu. O tarihten sonra da Anadolu'nun ve Trakya'nın bir parçasında gözü olanlar ve bunu elde etmek için fırsat bekleyen devletler arzularını elde etmek için fırsat bulamadılar. Bunun sebebi milletin Halk Partisi etrafında birleşmiş olması, ordusunu teçhiz etmek için her türlü fedakârlığa katlanması ve Partinin başında olan büyük devlet adamlarının dış politikada güttükleri yolun doğruluğudur. Bugüne kadar Halk Partisinin dünya gidişi hakkındaki tahminlerin hiç birini olaylar yalanlamadı. Gelecek hakkında ne düşünülmüş, ne tahmin edilmişse o çıktı."*⁴²⁸

CHP'nin seçimleri kazanması tek amaç değildi, fakat milli güvenlik için istenen bir adımdı. CHP'nin iktidarda kalması, bu sebeple dış emniyet için 'en doğru tercihtir' anlayışı yaygın görüş olmuştur. CHP İktidarının sahip olduğu jakoben anlayış, yaşanan tehlikenin gereği olduğu kanaatinden doğmuştur. Seçimlere yönelik kullanılan bir başka broşür ise bu durumu açıkça gösteren örneklerden bir diğeridir;

*"Dünyanın bugünkü karışık durumunda memleketin en büyük ihtiyacı istikrarlı bir idareyedir. Yurdun düzeni bozulmadan, halkın rahatı kaçmadan Devlet işlerinin istikrarlı gidişini ve dünya milletleri arasında kazandığımız itibar ve güvenin devamını ve artmasını sağlamak için sen de bu fikri destekle ve oyunu Cumhuriyet Halk Partisine ver."*⁴²⁹

CHP İktidarı, seçimleri milli birlik propagandasının bir bölümü olarak kabul etmiştir. CHP'ye göre CHP Milli Birlik propagandasında; dış tehlikeyi iktidar olmak için kullanıyor, abartıyor değil; bilakis iktidarı dış tehdidi bertaraf etmek için istiyor. CHP'nin seçim zamanlarında dış politikayı öne çıkartmasındaki amaç, diğer partilerin tecrübesizliğinin SSCB'nin arzu ettiği bir durum olduğu düşüncesinden kaynaklanmaktadır. Açıkça CHP'nin veya onun hükümetlerinin esas gayesi, dış emniyeti garanti altına almak üzere propagandayı kullanmaktır.

⁴²⁸BCA, Fon No: 490 1 0 0 Yer Numarası, Kutu No: 107 Dosya Gömleği No: 429 Sıra No: 1

⁴²⁹1. Büro seçim propaganda dökümanları,BCA, Fon No: 490 1 0 0 Kutu No: 355 Dosya Gömleği No: 1491 Sıra No: 1 Dosya Numarası: 1. Büro

CHP Hükümetlerinin parti propagandacılığına saptığı iddialarına karşı, CHP İktidarının yapmak istediği, dış tehdidi bir kalkan olarak halkın ve muhalefetin bilincini canlı ve milleti birlikte tutmaktır. İsmail Hüsrev Tökin'in yazdığı İsmet İnönü Şahsiyeti ve Ülküsü adlı kitapçıkta *"Memleketin en mühim <<hayat meselesi>> millî birlik meselesidir. Ancak bu sayededir ki, millet yekpare bir kitle, tam bir uzviyet halinde bin bir tehlike dolu hayat zemini üzerinde mevcudiyetini idame edebilir ve yaşama mücadelesini yapabilir"* bu ise İnönü ve onun dahi temsilcisi olduğu CHP'nin şemsiyesi altında toplanmakla mümkün görülmüştür.⁴³⁰

CHP İktidarının seçimlerde dış politika konusundaki beklentisi en yetkili ağız olan İsmet İnönü tarafından günlük siyasi kaygılardan, iktidar hırsında kaynaklanmadığını yayınladığı bir seçim beyannamesinde şu sözlerle belirtmiştir:

*"Memleketin kaderi sizin elinizdedir. Her meseleyi olduğu gibi bilmenizi isterim. Şimdi, size, günlük seçim konuları üstündeki büyük politika meselelerini anlatacağım. ...Bugünkü dış politikamızın ana hatlarının, bizi selâmete götüreceğine inanıyoruz. Milletimizin, bizi takibettiğimiz dış politikamızda desteklemeğe devam edeceğinden eminiz. Memleketin dışarıya karşı emniyet politikasını, seçim propagandası için temel tutmıyacağım. ...Memleketin dış politikasında selâmetli yolun, ancak bizim hamiyet ve maharetimizle bulunabileceği iddiasında asla değilim. Yalnız, bizi beğenmemekte mübalâgaya düşülerek ve memleketimiz için açık sözlü bir politika yerine, herkesin yüzüne gülen bir politika güdülmesinden sakınırım. Bilirim ki, eski Şarkta pek revaçta olan "idarei maslahat" yolu, Garpta hiçbir devleti, hususiyle büyük devletlerden hiçbirini oyalayıp aldatamaz. Dâvalarımızı açık bilmek, cesaretle görüp söylemek, tek selâmet yoldur. ... Bana ve başkanlık ettiğim şerefli Partiye oy vermenizi istemek için kendimde cesaret buuyorum. Bize oy verirseniz, memleketin iç ve dış politikasında doğru yolları bulabileceğimize ve memleketin ilerlemesinde ve yükselmesinde sizi memnun edecek başarılar elde edeceğimize güveniyoruz. Karar sizindir."*⁴³¹

⁴³⁰ Broşür, 1946, **BCA**, Fon No: 490 1 0 0 Yer Numarası: Kutu No: 1392 Dosya Gömleği No: 621 Sıra No: 1 Dosya Numarası: 8. Büro

⁴³¹ Milletvekili seçimi münasebetiyle Cumhuriyet Halk Partisi Genelbaşkanı İsmet İnönü'nün Beyannameesi, **BCA**, Fon No: 490 1 0 0 Yer Numarası: Kutu No: 355 Dosya Gömleği No: 1490 Sıra No: 1 Dosya Numarası: 1. Büro

II. BÖLÜM

2. PROPAGANDA TEŞKİLATI VE ARAÇLARI: BASIN YAYIN GENEL MÜDÜRLÜĞÜ, HALKEVLERİ, SANSÜR, ÖĞRENCİ FAALİYETLERİ

Kasti aşılama düşüncesi etrafında bir fikri telkin etmek maksadıyla gerçekleştirilen propaganda faaliyetinde, amaca ulaşmak doğrultusunda uygulanan strateji ve taktiklerin tümü propagandanın izleyeceği yolu oluşturur. Propaganda uygulanacak kitlenin durumu ne olursa olsun ona tesir etmek üzere muhakkak bir takım araçların kullanılması gerekmektedir.⁴³² Bu çerçevede propagandanın araçları ise her vasıtayı mümkün kılmaktadır. CHP İktidarı'nın propaganda amacını ve hedef kitlelerini dış politikası ekseninde belirledikten sonra, kitleye tatbik edilecek propagandanın hangi araçlarla ve nasıl tatbik edildiği meselesi ortaya çıkmaktadır. Cumhuriyet Halk Partisi ve hükümetleri, savunduğu politikayı yayma aracı olarak propagandayı çeşitli vasıtalarla kullanmıştır. İşçi hareketlerinde olduğu gibi şahsi-kolektif vasıtaları da kullanmıştır, kitle iletişim araçlarını da. Teknik gelişmeler ve kitle iletişim araçlarının çok daha büyük bir kütleye hitap etmesi sebebiyle, teknik araçlarının şahsi-kolektif vasıtalarından daha ehemmiyetli halde tasavvur edildiği görülür. *“Karar merkezleri, ne zaman kolları sıvayacak olsalar, ne zaman yeni kararlar oluşturmanın arefesine gelseler, enformasyon kontrolü, ulusal politikanın ayrılmaz bir parçası olarak karşımıza çıkar. Böyle durumlarda karar merkezi, ya halkın desteğini yanlarına almanın propagandasını yapmakta ya da ilgisiz kalmasının yollarını araştırmaktadırlar”.*⁴³³ Bu durumun gerçekleşmesi için ise gereken daha ziyade ulaşım imkanları nedeniyle kitle iletişim araçlarıdır. Fakat birisinin bir diğerine karşı daha önemli olduğu da kesin olarak söylenemez. Şahsi-kolektif vasıtalar daha sınırlı olmaları nedeniyle dar bir çevreye hitap etmekte iken, kullanılan basın yayın faaliyetleri sonucunda etkisi artırılarak toplumun tüketimine sunulmuştur.

CHP İktidarı'nın izlediği propagandanın araçları, söz, yazı ve görsel araçların tümüne sahip basın yayın faaliyeti ile karşı propaganda aracı olarak kullandığı sansür faaliyetlerini içeren hukuksal araçlardır. Hukuksal araçlar daha ziyade Hükümetin aldığı kararlar doğrultusunda, mahkeme ve kolluk kuvvetlerinin faaliyet sahasında uyguladıkları alanı kapsamaktadır. John Toss'a göre devletin resmi

⁴³² Bektaş, Siyasal Propaganda, s. 204.

⁴³³ Herbert Schiller, *Zihin Yönlendirenler*, çev., Cevdet Cerit, Pınar Yayınları, Ekim 1993, s. 268.

kayıtlarına yansıyan bu tarz kararlar, idarenin sahip olduğu kaygıyı yansıtmaktadır.⁴³⁴ CHP İktidarının özellikle sansür faaliyeti ile giriştiği eylemler, devletin milli birliğine ve güvenliğine zarar vereceğini düşündüğü endişeyi yansıtmaktadır.

Hukuksal araçları dışında telkin faaliyetlerini değerlendirdiğimizde, CHP İktidarının propaganda faaliyetini iki dönemde yürüttüğü gözlemlenir. İlki seçim zamanında yürütülen propaganda, diğeri ise seçim zamanı dışına kalan dönemde yürütülen propagandadır. Her iki dönemde de kullanılan araçlar küçük değişiklikler dışında aynıdır ve genel anlamda, CHP İktidarının fikrinin tamamlar niteliktedir. CHP İktidarı, SSCB'ye karşı mücadele etmek, rejimi korumak ve ayrılığın önüne geçmek üzere elindeki tüm imkânları kullanmıştır. Seçim zamanlarında ise bu gayret milli güvenlik tehditlerinin, dış politikanın açıkça anlatılmasına yol açmıştır, zira CHP eğer iktidarın muhafazasını sağlayamazsa, ülkenin bekasını da temin edemeyeceğini düşünmüştür.

Dış politikaya yönelik propaganda faaliyeti, seçim zamanı kurulan teşkilatlarla bucaklara kadar inerken seçim harici zamanlarda ise CHP Genel Sekreterliği ve devlet kurumları tarafından yürütülmüştür. Bu sebeple, seçim zamanı dışında propaganda daha satır aralarında kalmıştır. Oysa seçim dönemlerinde daha açık ifade edilip yazılmıştır. Uygulanması açısından propagandanın seçim zamanlarında beyaz propagandayı temsil ettiği, buna karşın ise seçim dışında kalan zamanlarda ise CHP İktidarının kullandığı araçlara göre, bazen beyaz bazen ise gri propagandayı kullandığı görülmüştür.

Şu halde propaganda araçlarını türleri açısından sansür ve yasaklamaları içerisine alan hukuksal araçlar ve basın ve yayının ana itici unsur olduğu, kitlesel propaganda araçları olarak değerlendirebiliriz. Fakat araçları incelemeye geçmeden önce CHP İktidarının nasıl bir propaganda teşkilatına sahip olduğunu, incelemek yerinde olacaktır.

2.1 PROPAGANDA TEŞKİLATI

CHP Hükümetleri döneminde propaganda konusunda, her şeyden önce keskin bir parti, hükümet ayrışmasına gidilmediği görülmüştür. Bu doğrultuda parti ve hükümet propaganda yapmak üzere çoğu kez, gerek partinin gerekse devletin

⁴³⁴ Tosh, Tarihin Peşinde, s. 67.

sahip olduğu imkanları tek bir elden ve tek bir amaç etrafında kullanmıştır. Parti ve hükümet arasında bir ayırım görülmemesine rağmen CHP ile onun hükümeti arasında meydana gelecek bir anlaşmazlıkta en üst merci olan başbakanın sorunu çözememesi halinde, konunun partice halledileceğinin talimatlarda kaydedilmiş olması, partinin devlet organlarından çok daha önemli görüldüğünü ortaya koymaktadır.⁴³⁵ Bu sebeple yürütülecek propagandada da yetkili merci, CHP Genel Sekreterliği olarak görülmüştür. CHP Genel Sekreterliği ise propaganda araçlarını, partinin yürüttüğü propaganda doğrultusunda, büro adı değişmekle birlikte bazen VIII. Büro'ya⁴³⁶ bazen ise X. Büro'ya⁴³⁷ bırakmak suretiyle yürütmüştür. Devlet kanalı ile yürütülen propaganda ise Basın Yayın Genel Müdürlüğü'ne⁴³⁸ tevdi edilmiştir. Her iki unsurunda üzerinde de CHP Genel Sekreterliği yer alarak parti ve devlet organları arasındaki koordinasyonu ve işbirliğini sağlayan üst merci konumunda kalmıştır.

1946 yılındaki CHP Genel Kurulunda, X. Büroya *“Propaganda, her vasıta ile haber alma ve verme ve siyasî tahrik”* vazifelerinin verilmesi kararı alınmıştır.⁴³⁹ CHP İktidarının satır aralarında tuttuğu propagandanın 1950 seçimleri dönemine geldiğimizde, açıkça teşkilatlandırıldığı görülür. 1950 seçimleri öncesinde propaganda teşkilatı ile ilgili konularda X. Büro'dan ziyade I. Büro'nun adının geçmekte olduğu görülmüştür. Büronun propagandanın esasını teşkil etmekten çok seçim kampanyasını yürüttüğü ifade edilmelidir. Ayrıca seçimle ilgili olarak propaganda işleriyle meşgul olmak maksadıyla İdare Heyeti tarafından “propaganda ve Yayın Bürosunda bir seçim işleri Propaganda Komitesi” kurulmuştur.⁴⁴⁰

1950 seçimleri için CHP Propagandası hakkında hazırlanan rapor, CHP'nin iktidarı kaybetmemek üzere dış politikayı da içeren bir çalışmaya 1949 yılının Temmuz ayında başlamasını salık vermektedir. Seçime yönelik yürütülecek olan

⁴³⁵BCA, Fon Kodu: 490 1 0 0 Kutu No: 453 Dosya Gömleği No: 1867 Sıra No: 7 Dosya Numarası: 1. Büro

⁴³⁶ Propaganda Hakkında Rapor, BCA, Fon No 490 1 0 0 Yer Numarası Kutu No: 1391 Dosya Gömleği No: 619 Sıra No: 2 Dosya Numarası: 8. Büro

⁴³⁷ Propaganda Hakkında Rapor, 1946, BCA, Fon No 490 1 0 0 Yer Numarası Kutu No: 1393 Dosya Gömleği No: 624 Sıra No: 1 Dosya Numarası: 8. Büro

⁴³⁸Matbuat Umum Müdürlüğü Teşkiline ve Vazifelerine dair kanun lâyihası, 31.05.1940, BCA, Fon No: 30 10 0 0 Yer Numaarası, Kutu No: 85 Dosya Gömleği No: 560 Sıra No: 4 Dosya Numarası 85

⁴³⁹BCA, Fon No 490 1 0 0 Yer Numarası Kutu No: 1393 Dosya Gömleği No: 624 Sıra No: 1 Dosya Numarası: 8. Büro

⁴⁴⁰1950 seçim kampanyası için propaganda Programı, 1950, BCA, Fon No: 490 1 0 0 Yer Numarası: Kutu No: 355 Dosya Gömleği No: 1490 Sıra No: 1 Dosya Numarası: 1. Büro

propaganda için bir teşkilat kurulmasından bahsedilerek, bu teşkilatın Merkez Propaganda Komitesi, Merkez Propaganda Büroları, İller Teşkilâtı ile ilçe ve köylere kadar yayılacak bir yelpazeye sahip olması gerekliliği ifade edilmiştir.⁴⁴¹ Bu tarihe kadar daha ziyade Genel Sekreterlik tarafından yürütülen faaliyet, seçimler sebebiyle 1949-50 yılında köylere bucaklara kadar uzanacak merkezin kontrolünde, mobilize teşkilatlara sahip hale getirilmiştir. Köylere kadar inmesi kararlaştırılan propaganda teşkilatı, her ne kadar 1949 yılı Temmuz ayında öngörülmüşse de CHP'nin propaganda teşkilatını kurması ve faaliyet geçmesi, 1950 yılının ilk aylarına kadar gecikmiştir. 1950 yılı itibariyle kurulmaya başlanan propaganda teşkilatları, CHP Genel Sekreterliği tarafından sistemleştirilmiştir.⁴⁴² Teşkilatın faaliyete geçmesinden hemen sonra Anadolu'dan merkeze seçim faaliyetlerine geçildiğine dair pek çok yazı gönderilerek, merkez haberdar edilmiştir.⁴⁴³

Seçimlere yönelik yürütülen bu olağanüstü çalışmanın seçimlerin kaybedilmesinden sonra, tamamen atıl bırakılmadığı görülmüştür. Genel Sekreterlik'te seçimlerin kaybindan bir ay sonra, bir komite toplanarak artık ne

⁴⁴¹1950 Seçimlerinde C.H.P. Propagandası hakkında Rapor, 15.04.1949, **BCA**, Fon No: 490 1 0 0 Yer Numarası: Kutu No: 1392 Dosya Gömleği No: 622 Sıra No: 1 Dosya Numarası: 8. Büro

⁴⁴² 1- Seçim propagandasının taşrada mahallî idare kurulları nezdinde birer propaganda komitesi kurulacaktır. 2- Kuracağımız komiteler, üç yahut beş kişilik olacaktır. Komitelerin üyeleri kısmen idare kurulları üyelerinden kısmen Partimizin Kurula mensup olmayan mensuplarından seçilecektir. 3- Komite âzalarının girgin, uyanık, halk arasında serbest konuşabilen ve bilhassa halkın sevgi ve saygısını kazanmış, sözü dinlenir üyelerden seçilmesine dikkat edilmelidir. 4- Komite üyeleri bizzat propaganda ile meşgul olacakları gibi ayrıca propaganda ile meşgul olacakları gibi ayrıca propaganda şerinde üçüncü maddede zikredilen vasıfları olan üyeleri de propaganda ile vazifelendireceklerdir. 5- Komitelere propaganda işlerinde nasıl hareket olunacağı hakkındaki talimatı ayrıca bildireceğiz. Mahallî teşkilâta propaganda da faydalanılmak üzere risale, kitap, beyanname, vecize, resim, ilh. gibi malzeme gönderilecektir. 6- Komitelerin bir başkanı bulunacaktır. Her il, ilcenin komitesi, propaganda işleri hakkında bir taraftan mensup olduğu idare kurulu başkanına, diğer taraftan Ankara'da Parti Genel İdare Kurulu propaganda ve yayın bürosuna malûmat verecektir. Bu malûmat bir Genelge ile göndereceğimiz bir soru listesine (Anket) göre hazırlanacaktır. 7- Kurulacak propaganda komitelerinin üyelerle Başkanlarının isimleri ve adresleri Ankara'da Genel İdare Kurulu propaganda ve yayın bürosuna bildirilecektir. 8- İl propaganda komiteleri ayrıca bölge Parti Müfettişleriyle de sıkı temasda bulunacaklar ve onlardan direktif alacaklardır. 9- Komiteler, bu Genelgemizi alırmaz derhal teşkil olunacak ve netice bir hafta zarfında Ankarada Parti Genel İdare Kurulu Propaganda ve Yayın Bürosuna bildirilecektir. Propaganda Faaliyetleri Hakkında Direktif, 1950, **BCA**, Fon No: 490 1 0 0 Yer Numarası: Kutu No: 10 Dosya Gömleği No: 51 Sıra No: 14.

⁴⁴³ İlçe Propaganda Komitesi Raporları, **BCA**, Fon Kodu: 490 1 0 0 Kutu No: 1316 Dosya Gömleği No: 366 Sıra No: 2 Dosya Numarası 8. Büro; **BCA**, Fon Kodu: 490 1 0 0 Kutu No: 1393 Dosya Gömleği No: 623 Sıra No: 1 Dosya Numarası 8. Büro; **BCA**, Fon Kodu: 490 1 0 0 Kutu No: 1392 Dosya Gömleği No: 621 Sıra No: 1 Dosya Numarası 8. Büro

yapılmasının gerektiği tartışılmıştır. Bu toplantıda ele alınan konular arasında dış politikanın öncelikli bir yer tutması, CHP'nin teşkilatlandığı seçim propaganda faaliyetinin esası itibarıyla CHP'nin 'iç ve dış emniyetin kilidi' olduğu noktasına dayandırıldığını göstermektedir. Toplantıda dış tehdit ile ilgili söylenenler, CHP'nin seçimlerle ilgili çalışmalarını bir seçimden çok devletin beka mücadelesine dayandırdığını göstermektedir;

"1945 yılından beri C.H.P. Hükûmetleri, dış durumun ehemmiyet ve nezaketine temas ettikçe, Demokrat Parti bunu bir politika manevrası telâkki ediyordu. Hadiseler bu mevzudaki endişelerimizde haklı olduğumuzu göstermiştir. Bizzat Dışişleri Bakanı Meclis kürsüsünden "dünya ahvalinin ciddiyetini" belirtmek zorunda kalmıştır. Bundan çıkarttığımız netice şu olabilir: Bize isnat ettikleri politik manevrayı bizzat kendilerinin yapmış olduklarını itiraf etmezlerse, varacağımız netice düşündürücüdür..."⁴⁴⁴

Seçim dışında kalan dönemde propaganda, seçim dönemlerinde olduğu gibi geniş kapsamlı ve tabana yayılmış bir halde değerlendirilmemiştir. Seçim dönemi dışında propagandanın tek elden ve merkezden yürütülmesi usulü benimsenmiştir. Her ne kadar halkevleri ve parti büroları bu amaçla kullanılmışsa da bu durum, Genel Sekreterliğin sorumluluğunda yardımcı faaliyetler olarak gerçekleşmiştir. Genel Sekreterliğin bir misyon yüklenerek propagandayı yürütmek üzere, partinin basın bürosunu ve Basın Yayın Genel Müdürlüğü'nü (BYGM) verdiği direktiflerle yönlendirdiği görülür. Seçim dışında yürütülen propagandada genel çerçeveyi Genel Sekreterlik, parti ve hükümetin dâhili ve harici politikası doğrultusunda oluşturmuştur. Bu durum ise propaganda bahsinin tabandan daha ziyade üst yönetici elit tarafından bilinmesine yol açmıştır.⁴⁴⁵

Propaganda konusunda seçim dönemleri dışında kaleme alınan raporlar, propagandanın yok sayılmadığının sadece görünür olmadığını göstermektedir. Bu doğrultuda Dr. Celal Morel'in 1946'nın son günlerinde yazmış olduğu rapor, etkin bir örnektir. Ayrıca ifade edilmelidir ki Morel'in raporu kaleme almasında değişen dünya şartları ve Türkiye'nin çok partili ilk seçimi arkasında bırakması da etkindir. CHP Genel Sekreterliği rapordan övgüyle bahsettikten sonra; "...raporlarınızdan ben ve arkadaşlarım azamî derecede faydalanmış bulunuyoruz..." diyerek rapordan sınırlı

⁴⁴⁴ Etüt ve propaganda bürosu tarafından hazırlanan notlar, 24.07.1950, **BCA**, Fon No 490 1 0 0 Yer Numarası Kutu No: 31 Dosya Gömleği No: 136 Sıra No: 4

⁴⁴⁵ CHP Genel Sekreterliği'nden Muradiye Mahallesi CHP Ocak Başkanlığına Gönderilen Yazı, 20.06.1949, **BCA**, Fon No: 490 1 0 0 Yer Numarası: Kutu No: 163 Dosya Gömleği No: 649 Sıra No: 2 Dosya Numarası: 1. Büro

bir çevrenin istifade ettiğini ifade etmiştir. Morel'e göre propaganda ve haber alma birbirinden ayrılmaz bir bütün olarak değerlendirilmelidir. Ona göre propaganda karşılıklı bir alışveriş olarak değerlendirilmelidir, *"Buradaki alış tabiatıyla haber alma, veriş ise propaganda ve kontrpropagandadır."* Morel'in teklifi bu formülün kabul halinde propaganda teşkilâtının alıcı ve verici bir yayın istasyonu olarak kurulması gerekmektedir. Morel'e göre, propaganda teşkilatı esas itibarıyla alıcı verici olmaktan çok açık ve gizli olarak iki ayrı bünyede kurulduğu takdirde, maksadın hasıl olacağını düşünmüştür. Morel'e göre, parti propagandasının gizli bünyesi, *"Genel Sekreterlik teşkilâtı içinde ve varlığını hissettirmeyecek bambaşka bir ad altında maksat ve gaye tamamen ve iyice kamufile edilmiş bir tarzda kurulmalı ve çalıştırılmalıdır."* Morel, gizli bünyeye, istihbarat teşkilatı olan MAH'ın örnek olmasını düşünmüştür; *"Genel Sekreterin emri altında tamamen müstakil ve gizli olarak çalışacak olan bu Büronun Partinin açık propaganda Büroları ile ve organları ile hiçbir temas ve alâkası bulunmamalı"* ve gerektiği hallerde *"...gizli Büronun vereceği haberlere, göstereceği lüzumlara göre Genel Sekreterin direktifi ile tertiplenmeli ve ayarlanmalıdır."* Açık büronun vazifesi bir anlamda, gizli büronun vereceği görevleri yerine getirmesidir. Açık propaganda organları ise basın ve yayın büroları ile parti bünyesinde yer alan ve Açık Büro tarafından verilen direktiflerle çalışacak il ve ilçe idare kurullarındaki propaganda bürolarıdır. Morel'e göre Gizli Büro ise gizli emniyet, haber alma ve propaganda teşkilâtı olmalıdır ve kendisine bağlı biri sabit diğer seyyar iki şubesi olmalıdır. Sabit olan şube 'Avcı Teşkilâtı' olarak isimlendirirken seyyar olan şube ise gezici, mürşitler olarak isimlendirilmiştir;

"Avcı Teşkilâtı: Hüviyeti, Kadrosı, çalışması tamamen gizli olmalıdır. Kümenin iç duygularını, memleket içinde yaşayan fikir cereyanlarını, iktidara ve Partiye karşı halk efkârında yer tutan günlük dedikoduları, müsbet ve menfî tenkitleri öğrenmek alıcı istasyon olarak...muhitinde sevilir, hatırı sayılır, sözü dinlenir, Parti ve Hükûmet ile sıkı bir alâka ve menfaati olmayan, temiz ve vatanperver insanlardan seçilmelidir. Doktorlar, dış tabipleri, eczacılar, öğretmenler. Ebeler, kahveciler, hamamcılar ve otelciler gibi büyük halk topluluklarının kaynaştıkları ve halkın bir ihtiyaçla kendisine daima başvurduğu insanlar arasından sıkı bir arama ve taramadan sonra seçilmelidir." Gezici Mürşitler ise *"Şehirlerdeki avcı teşkilâtının daha küçük ve başka bir modeli de köylere giden ve onlarla her an samimî olarak temas eden, hizmetinde bulunan doktor, ebe, ziraatçı, hoca gibi gezici insanlardan meydana getirilecek..."*⁴⁴⁶.

⁴⁴⁶Dr. Celal Morel'in Parti Teşkilâtı ve propaganda çalışmaları hakkındaki raporu, 19.12.1946, **BCA**, Fon No 490 1 0 0 Yer Numarası Kutu No: 572 Dosya Gömleği No: 2272 Sıra No: 1 Dosya Numarası: 2. Büro

Celal Morel'in raporunda daha teorik bir yapılanmadan bahsedilirken, 1948 yılına geldiğimizde pratik bir anlamda propaganda teşkilatı yeniden dizayn edilmek istenmiştir. 19 Ağustos 1948 yılında CHP Genel Sekreteri Erzurum Milletvekili Cevat Dursunoğlu, ABD'de görevli bulunan Şükrü Esmer'e gönderdiği bir yazıda; *"Partimiz propaganda ve basın teşkilâtını yeniden organize etmek istiyoruz. Memleketimizde bu işde tecrübesi olan arkadaşlardan istifade edeceğiz. Bu arada sizin de değerli bilginizden ve ihtisasınızdan faydalanmağı çok isteriz. Bu konuda Amerika Birleşik Devletleri en ileri bir durumdadır. Amerika'daki esaslı Partilerin propaganda ve basın işlerini nasıl organize ettikleri hakkında bize malûmat ve literatür verebilerseniz çok memnun oluruz"* diyerek yardım istemiştir.⁴⁴⁷

Morel'in raporu çok partili demokrasiye geçişle birlikte propagandaya ihtiyaç duyulduğunu kaydeden ilk rapor değildir. Zira CHP İktidarının propagandaya dair çok daha önce kaleme alınmış raporları da bulunmaktadır. Denizli Milletvekili Necip Ali Küçüka'nın CHP Genel Yönetim Kurulu'nun verdiği görev neticesinde, kaleme aldığı rapor bu doğrultudadır. Raporda, VIII. Büro'nun vazifesi ilginç bir biçimde matbuat ve propaganda olarak kaydedilmiştir. Basın çoğu zaman propagandanın bir aracı olarak görülmekte iken CHP'nin notlarında propagandanın aracından ziyade ona eş olan ve onu tamamlayan bir unsur olarak kaydedilmiştir. VIII. Büro'ya verilen görev ise *"bir taraftan, matbuatın neşriyatına parti bakımından bir istikamet vermek ödevinde olduğu gibi gerek iç ve gerek dışda yapılan neşriyatı muntazaman takip etmek ve bizi ilgilendiren meseleler etrafında Genyönkurula arzu malumat eylemek Genyönkurulun ve gerek Genel Sekreterliğin bu hususdaki emirlerini yerine getirmek"* tir. Bu doğrultuda CHP'nin görevlendirdiği Büro'nun sahası, BYGM'in yurt dışına yönelik çalışmalarını da kapsamaktadır.⁴⁴⁸

CHP İktidarı'nın propaganda anlayışında basın yayının oldukça ağırlıklı yer tuttuğu görülür, 1946'ya gelindiğinde propaganda konusunda ihtisaslaşmaya giderek yazılı propaganda olan matbuat, Yayın Bürosu'nun sınırlarında kabul edilirken sözle ve resimle propaganda vazifesi ise X. Büro'ya tevdi edilmiştir.⁴⁴⁹ Mevcut durumun

⁴⁴⁷ CHP Genel Sekreteri Erzurum Milletvekili Cevat Dursunoğlu'ndan Şükrü Esmer'e Gönderilen Yazı, 19.08.1948 **BCA**, Fon Kodu: 490 1 0 0 Kutu No: 1392 Dosya Gömleği No: 621 Sıra No: 1 Dosya Numarası 8. Büro

⁴⁴⁸ **BCA**, Fon No 490 1 0 0 Yer Numarası Kutu No: 1391 Dosya Gömleği No: 619 Sıra No: 2 Dosya Numarası: 8. Büro

⁴⁴⁹ **BCA**, Fon No 490 1 0 0 Yer Numarası Kutu No: 1393 Dosya Gömleği No: 624 Sıra No: 1 Dosya Numarası: 8. Büro

1948’de değiştirilmek istenmesine karşın Genel Sekreterlik bütün brların üzerinde bir yetkiyle koordinasyonu sağlamıştır. Hatta bu koordinasyonun Basın Yayın Genel Müdürlüğü gibi devlet kurumlarını da içine alacak şekilde geniş bir yetkiye sahip olduğu grlmştır.

2.2 PROPAGANDA ARAÇLARI

CHP İktidarı’nın hazırlattığı raporlara göre her söz ve işlem propaganda hizmetinde kullanılabilir. Bu doğrultuda CHP İktidarı’nın içerisinde bulunduğu 1945-1950 döneminde kullanılan en yaygın propaganda yöntemleri şunlar olmuştur:

- a) Sözle propaganda,
- b) Yazınsal propaganda,
- c) Görsel propaganda.

CHP İktidarı’nın gerek seçimler gerekse seçim dışı zamanlarda söz, yazı, görsel araçlarla yapılan propaganda çalışmalarında kullanılan vasıtaları şu şekilde tasnif edebiliriz; Basın Yayın Genel Müdürlüğü, Halkevleri, matbuat/basın yayın faaliyetleri, radyo, sinema, misaafir öğrenciler ve bir de bunların dışında yer alan karşı propaganda aracı olan sansür faaliyetleri. II. Bölümde propaganda araçları içerisinde kitle iletişim araçları dışında yer alan ve Basın Yayın Genel Müdürlüğü, Halkevleri, gibi daha çok kurumlar ile propaganda aracı olan karşı Sansür ele alınacaktır. Ayrıca yine kitle iletişim araçları dışında kalan ğrenci Faaliyetleri de bu bölüm içerisinde değerlendirilecektir.

2.2.1 Basın Yayın Genel Müdürlüğü

İlk kez Osmanlı Devleti’nde 1862 yılında kurulan Matbuat Mdrlę⁴⁵⁰, basının Türk siyasi tarihinde önemli bir konum kazanmasıyla mevcudiyetini XIX. ve XX. yüzyıllarda da srdrmştır. Osmanlı’nın yıkılış ve Türkiye Cumhuriyeti’nin kuruluş sürecinde Kurtuluş Savaşı’na destek olmak üzere, Milli Mücadele’nin anlatılmasını sağlamak amacıyla 7 Haziran 1920 yılında kurulan Matbuat ve

⁴⁵⁰ Emine Tonta Ak, “Osmanlı Devleti’nde Abdülaziz Devri Matbuat İdaresi”, **Sultan Abdülaziz ve Dönemi Sempozyumu 12-13 Aralık 2013 Ankara Sosyo-Kültürel ve Ekonomik Hayat Bildiriler**, 1. Cilt, Ankara, Türk Tarih Kurumu, 2014, s. 130.

İstihbarat Umum Müdürlüğü,⁴⁵¹ cumhuriyet tarihinde tarihsel süreçte çeşitli bakanlık ve müdürlüklere bağlı kaldıktan sonra, II. Dünya Savaşı arifesinde tekrar ehemmiyetli bir hale gelmiştir. 1 Eylül 1939'da Almanya'nın Polonya'yı işgali ile başlayan II. Dünya Savaşı'nın hemen başında 13 Eylül 1939 yılında Başbakanlık, matbuat bürosu kurma kararı almıştır. II. Dünya Savaşı sırasında Türk dış politikasını içeride ve dışarıda anlatmak üzere kurulması düşünülen büronun en önemli fonksiyonu, kurumlar üstü olmasıdır. Zira savaş esnasında hükümetin enformasyonu kontrol altında tutması elzem bir hale gelmiştir. Matbuat Bürosu'nun teşkil edileceğine dair bilginin aynı zamanda CHP Genel Sekreterliği ile paylaşılması, Genel Sekreterliğin sahip olduğu nüfuzu ortaya koymaktadır.⁴⁵² 31 Mayıs 1940'ta Başbakanlığa bağlı olarak Matbuat Umum Müdürlüğü Teşkiline ve Vazifelerine dair kanun lâyihası yayınlanarak radyo ve turizm müdürlüklerini de kapsayan Matbuat Umum Müdürlüğü'nün vazifeleri tespit edilmiştir. Umum Müdürlüğün en önemli ilk vazifesi, *"Memleket içinde ve dışında; millî siyaset ve menfaatlerimizi ihlâl etmeye matuf olabilecek propagandaları karşılamak rejimin iç ve dış siyaseti hakkında kamuoyunu aydınlatmak ve icabına göre uygun göreceği vasıtaları kullanarak neşriyat yapmak ve yaptırmak"*, olmuştur. Müdürlüğün en önemli vazifesinin propaganda ve karşı propaganda olduğu görülmektedir. Bu durumun savaş şartlarından kaynaklandığı açıktır. Kurutuluş Savaşı ile başlayan müdürlük yine bir başka savaşla eski vazifelerine geri dönmüştür.⁴⁵³

1943'te Basın Yayın Genel Müdürlüğü'ne 1949'da ise Basın-Yayın ve Turizm Genel Müdürlüğü'ne dönüştürülen Matbuat Umum Müdürlüğü'nün vazifeleri, isim değişikliğine rağmen büyük bir oranda varlığını muhafaza etmiştir. Esas görevi propaganda olan Basın Yayın Genel Müdürlüğü, savaş döneminde olağan üstü yetkilere sahip hale getirilerek vazifesinin üzerinde uygulamalarda bulunmuştur. Savaşın başlamasından sonra hızla nüfuzu artan Basın Yayın Müdürlüğü, gazeteleri denetleme faaliyetinden fazla bir sorumluluk alarak bir sansür mekanizmasına

⁴⁵¹Zeliha Hepkon, *"Kemalist İdeolojinin Oluşumunda Kitle İletişim Araçlarının Rolü: Matbuat ve İstihbarat Müdürlükleri 1920-1931"*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 2008, s. 97.

⁴⁵²Başvekâlet emrinde kurulmasına karar verilen Matbuat Bürosu hakkında bilgi, 13.09.1939, **BCA**, Fon No: 490 1 0 0 Yer Numarası: Kutu No: 1288 Dosya Gömleği No: 281 Sıra No: 1 Dosya Numarası: 8. Büro

⁴⁵³**BCA**, Fon No: 30 10 0 0 Yer Numarası, Kutu No: 85 Dosya Gömleği No: 560 Sıra No: 4 Dosya Numarası 85

dönüşmüştür. Zekeriya Sertel'in ifadesiyle, hemen her gün gazetelere direktifler veren BYGM, direktiflere uyulmadığı takdirde gazeteleri kapatmıştır.⁴⁵⁴ BYGM'in savaş içerisindeki bu güçlü durumu, savaş şartlarının kalkması ile birlikte azalmıştır. Her şeye rağmen BYGM'e verilen görevlerin 1945 sonrası azalmakla birlikte sürdüğü görülmüştür. Özellikle kağıt sıkıntısı nedeniyle gazetelerin yayın yapamadığı bir dönemde, gazete kağıtlarının dağıtımının 5.12.1945 tarih ve 3380 sayılı Bakanlar Kurulu kararıyla Basın Yayın Müdürlüğü'ne bırakılması, BYGM'in basın üzerinde hala önemli olduğunu gösteren emarelerdendir.⁴⁵⁵

2.2.1.1 Basın Yayın Genel Müdürlüğü'nün Faaliyetleri

1945-19450 döneminde Basın Yayın Umum Müdürlüğü'nün temel faaliyeti, propaganda maksadıyla haber toplayıp yaymaktır. Basın Yayın Genel Müdürlüğü, bu dönemde görevleri doğrultusunda dört ana istikamette faaliyet göstermiştir; iç ve dış basını takip etmek, doğrudan propaganda yapmak, radyo hizmetlerinde bulunmak ve turizm faaliyetleri. Turizm faaliyetlerinin dış politikanın milli güvenlik konusunu direkt olarak etkilememesi sebebiyle; radyo faaliyetleri ise ayrıca bir başlık altında değerlendirileceğinden dolayı, çalışmamız kapsamında Basın Yayın Genel Müdürlüğü'nün faaliyetlerinin incelenmesi daha ziyade iç ve dış basını takip ile propaganda konusunda yürütülmüştür.

II. Dünya Savaşı sırasındaki önemini, savaştan sonra koruyamayan BYGM, CHP İktidarı'nın Sovyetlerden tehdit algılaması karşısında, propaganda faaliyetini büyük bir oranda içeriye yönleltmek durumunda kalmıştır. 25 Eylül 1946 tarihinde CHP Genel Sekreteri, Trabzon Milletvekili F. A. Barutcu ile Basın ve Yayın Genel Müdürü Nedim Veysel İlkin arasında gerçekleşen yazışmada bu durumdan bahsedilmektedir. Barutcu, propaganda yapmak üzere yurt dışına gönderilen *Ulus* gazetesinin artık CHP İktidarı'nın bütün imkânlarını içeriye hasretme kararı almasından dolayı yurt dışına gönderilemeyeceğini bildirmiştir. Buna karşın ise özellikle Türk azınlık ve öğrencilerin devamlı bir surette aydınlatılmasının faydalı olacağından ve gazete gönderilmesi işleminin yapıla gelmesinden dolayı, faaliyetin Basın ve Yayın Genel Müdürlüğü tarafından propaganda ödeneğinden bedeli

⁴⁵⁴ Sertel, *Hatırladıklarım*, 241.

⁴⁵⁵ Başbakanlık Muamelat Umum Müdürlüğü Kararlar Müdürlüğü Tarafından Alınan Kararlar, **BCA**, Fon No: 30 18 12 Yer Numarası: Kutu No: 109 Dosya Gömleği No: 70 Sıra No: 13 Dosya Numarası: 76, **BCA**, Fon No: 30 10 0 0 Yer Numarası: Kutu No: 85 Dosya Gömleği No: 563 Sıra No: 7 Dosya Numarası: 85

verilmek üzere sürdürülmesi istenmiştir. Yürütülen bu faaliyetin sadece, Ulus gazetesi ile sınırlı kalmadığı diğer gazeteleri de içerdiği görülmüştür.⁴⁵⁶ Yurt dışına yaptığı propaganda faaliyetini SSCB tehdidi nedeniyle sınırlandırmak zorunda kalan CHP hükümetleri, Türk Soydaşlarına ve gönüllü propagandacılarına yönelik faaliyette, BYGM'i vasıta kılarken ABD, İngiltere gibi batılı ülkelerde yürüttüğü faaliyetlerde Basın Yayın Genel Müdürlüğü'ne daha ziyade teknik bir görev ifa ettirmiştir. Memleketin topyekûn savunulması fikri karşısında, tüm faaliyetin milli birliğe hasredilmesi, sadece yurtdışına yönelik faaliyetleri kesintiye uğratmamış aynı zamanda edebiyat, sanat, kültürel tarzda yapılan yayın faaliyetinin de tartışılmasına neden olmuştur.⁴⁵⁷

CHP İktidarının Basın Yayın Genel Müdürlüğü bütçesi ve eliyle yürüttüğü yurt dışı propaganda faaliyetlerinin ne ölçüde önemli olduğunun BYGM'e ayrılan bütçe ile yakından ilgisi olduğu muhakkaktır, fakat BYGM'in bütçesinin (Tablo 4) stabil olmadığı ve bazen yükseldiği bazen ise düştüğü gözlenmiştir. BYGM'in bütçesi içerisinde propaganda giderlerine ayrılan pay ise (Tablo 5) BYGM'in genel bütçesine nispetle değişiklik göstermiştir. Hem propaganda giderleri hem de BYGM'in bütçesinde düşmelerin yaşanması, BYGM'in teknik masraflarıyla, yurt dışında açtığı ataşelik ve büroların masrafları ile radyo yayının getirdiği masraflarıyla ilgilidir. Fakat Türkiye'nin propaganda ile görevlendirdiği bir kurum olan BYGM'in bütçesinin bu kadar değişikliğe uğraması, propaganda konusuna verilen değeri göstermektedir.

Tablo 4: Basın Yayın Müdürlüğü Bütçesi

Yıl	Lira
1945	6.892.678 ⁴⁵⁸
1946	6.479.108 ⁴⁵⁹
1947	5.733.110 ⁴⁶⁰
1948	7.763.830 ⁴⁶¹

⁴⁵⁶ Batı Trakya Türkleri İçin Dışişleri Bakanı Vekilinden CHP Genel Sekreterliği'ne talep, 22.10.1945, **BCA**, Fon Kodu: 490 1 0 0 Kutu No: 1294 Dosya Gömleği No: 299 Sıra No: 1 Dosya Numarası 8. Büro

⁴⁵⁷ **BCA**, Fon No 490 1 0 0 Yer Numarası Kutu No: 31 Dosya Gömleği No: 136 Sıra No: 4

⁴⁵⁸ **TBMM Tutanak Dergisi**, Dönem: VII, Cilt: 20, Toplantı: 3, On İkinci Birleşim (17.12.1945). (Yedi aylık bütçenin oniki aylık tutarı olarak hesaplanmış miktarı)

⁴⁵⁹ **TBMM Tutanak Dergisi**, Dönem: VIII, Cilt: 3, Toplantı: 1, On Sekizinci Birleşim (18.12.1946).

⁴⁶⁰ **TBMM Tutanak Dergisi**, Dönem: VIII, Cilt: 3, Toplantı: 1, On Sekizinci Birleşim (18.12.1946).

⁴⁶¹ **TBMM Tutanak Dergisi**, Dönem: VII, Cilt: 8, Toplantı: 2, Yirmi Üçüncü Birleşim (26.12.1947).

1949	6.632.180 ⁴⁶²
1950	4.626.475 ⁴⁶³

Tablo 5: Propaganda giderleri

Yıl	Lira
1945	143.452 ⁴⁶⁴
1946	661.277 ⁴⁶⁵
1947	545.000 ⁴⁶⁶
1948	477.618 ⁴⁶⁷
1949	382.000 ⁴⁶⁸
1950	448.000 ⁴⁶⁹

Memleket müdafaası bakımından millî savunma vasfını kazanan istihbarat, basın-yayın ve propaganda faaliyetlerinin yürütülmesi için bütçede daralmaya giderek çalışan personelin tasarruf tedbirleri etrafında azaltılması, BYGM'e yüklenen misyona verilen önemi gösteren bir diğer husustur. 1943 yılında kabul olunan teşkilât kanunu ile çalışmaya başlayan Basın ve Yayın Umum Müdürlüğü 521 memur ve müstahdemle işe başlamış ve bâzı yıllar bu sayı 577'ye kadar yükseltilmiş; fakat 1949 Bütçe tasarısında ise personel sayısı 480'e düşürülmüştür.⁴⁷⁰

2.2.1.1.1 İç ve Dış Basını Takip

Basın Yayın Genel Müdürlüğü'nün ilk vazifesi olarak kabul edilen iç ve dış basını takip görevi; üç temel kısımda İç Yayın Şubesi, Dış Yayın Şubesi ve Anadolu Ajansının çalışmaları olarak ayrı ayrı olarak değerlendirilmiştir. Anadolu Ajansı'nın

⁴⁶²TBMM Tutanak Dergisi, Dönem: VIII, Cilt: 24, Toplantı: 4, Kırk Beşinci Birleşim (13.11.1950.)

⁴⁶³TBMM Tutanak Dergisi, Dönem: VIII, Cilt: 24, Toplantı: 4, Kırk Beşinci Birleşim (13.11.1950).

⁴⁶⁴TBMM Tutanak Dergisi, Dönem: VII, Cilt: 20, Toplantı: 3, On İkinci Birleşim (17.12.1945).

⁴⁶⁵TBMM Tutanak Dergisi, Dönem: VIII, Cilt: 3, Toplantı: 1, On Sekizinci Birleşim (18.12.1946).

⁴⁶⁶TBMM Tutanak Dergisi, Dönem: VIII, Cilt: 3, Toplantı: 1, On Sekizinci Birleşim (18.12.1946).

⁴⁶⁷TBMM Tutanak Dergisi, Dönem: VII, Cilt: 8, Toplantı: 2, Yirmi Üçüncü Birleşim (26.12.1947).

⁴⁶⁸TBMM Tutanak Dergisi, Dönem: VIII, Cilt: 24, Toplantı: 4, Kırk Beşinci Birleşim (13.11.1950).

⁴⁶⁹TBMM Tutanak Dergisi, Dönem: VIII, Cilt: 24, Toplantı: 4, Kırk Beşinci Birleşim (13.11.1950).

⁴⁷⁰TBMM Tutanak Dergisi, Dönem: VIII, Cilt: 16, Toplantı: 3, Kırk Sekizinci Birleşim (21.11.1949).

yapısı, Ajansın tasnifini zorlaştırırken, yürüttüğü görevler sebebiyle iç ve dış basını takip başlığı altında ele alınmıştır.

2.2.1.1.1.1 İç Yayın Şubesi

Basın ve Yayın Genel Müdürlüğü'ne verilen en temel görevlerin başında memleket içerisindeki yayınları ve basını takip etmek ile Matbuat Kanunu hükümlerinin uygulanmasına nezaret etmek bulunmaktadır. Bu görevlerle ilgili olarak, Genel Müdürlükçe kitaplar, gazeteler, mecmualar, piyesler, senaryolar incelenmiş, Basın ve Yayın mensuplarına ait meslekî siciller tutulmuştur. Basında yayınlanan ve bakanlıklar ile müesseseleri ilgilendiren haberlerin ve yazıların kupürleri sözkonusu yerlere gönderilmiştir. 1946 yılı içerisinde tespit edilip gönderilen kupür adedi takribi, 20 bin civarındadır. BYGM ayrıca elçilikler ve diğer kurumlar için bir İç Basın Servisi ihdas etmiştir.⁴⁷¹

Basın ve Yayın Genel Müdürlüğü'nün İç Basın Servisi bu doğrultuda, Türk basınının on beş gün zarfında meşgul olduğu olayların kısa bir değerlendirmesini, İç Basın Bülteni adı altında ilgili kurumlara göndermiştir.⁴⁷² Örneğin 16 Mart 1949 tarihinde hazırlanan bir bülten BYGM'in bu konuda nasıl bir değerlendirmeye gittiğini göstermektedir. BYGM, bu surette mart ayının ilk yarısında Türk basınının meşgul olduğu olayları; İç olaylar, Rusya'daki aziller, Bulgar Meselesi, Atlantik Paketi ve diğer olaylar olarak kategorize ettiği bir bülten hazırlamıştır.⁴⁷³ İç Basın Bülteni'nden yer alan 7 Mart tarihli Abidin Daver'den alıntılanan yazının; "Sovyet Rusya'nın Türkiye'ye karşı takip ve tatbik ettiği sinir ve soğuk harp politikasının..." şeklindeki kısımları veya benzer tarzda alıntılanan diğer yazılar oldukça dikkat çekici tarzda kamuoyunun tavrını, ilgili kurumlara ve özellikle büyükelçiliklere yansıtacak şekildedir. Bir anlamda BYGM'in hazırladığı raporlar kamuoyunun bakışını vermekte, ilgili kurumların takip edecekleri siyasetin rotasını tayin etmektedir. Basının yakından takip edildiğini gösteren İç Basın Bültenleri, içerik olarak Basın Yayın Genel Müdürlüğü'nün yayınladığı Ayın Tarihi mecmuası ile oldukça benzerlik

⁴⁷¹**TBMM Tutanak Dergisi**, Dönem: VIII, Cilt: 3, Toplantı: 1, On Sekizinci Birleşim (18.12.1946).

⁴⁷²Basın ve Yayın Genel Müdürlüğü İç Yayın Dairesi Müdürlüğü'nden İç Basın Bülteni, 16.03.1949, **BCA**, Fon No: 30 10 0 0 Yer Numarası: Kutu No: 85 Dosya Gömleği No: 565 Sıra No: 1 Dosya Numarası: 85

⁴⁷³**BCA**, Fon No: 30 10 0 0 Yer Numarası: Kutu No: 85 Dosya Gömleği No: 565 Sıra No: 1 Dosya Numarası: 85

göstermekte, hatta Ayın Tarihi'nin ilk elden gösterimi olarak yorumlanabilmektedir. İç Basın bülteninde seçilen yazılar, Türkiye'nin dış politikasıyla örtüşen bir yapıdadır.

Gazete ve mecmuaları yakında takip eden İç Yayın Şubesi, 1949 yılında 250 gazete ve 344 mecmuanın yayınlarını takiple meşgul olmuş⁴⁷⁴ ve gazetelerin ihtiyacı olan kâğıt kontenjanlarının hazırlanması ve dağıtılması işini yürütmüştür.⁴⁷⁵ 19 Aralık 1949 yılına ait bir raporda Genel Müdürlüğün iç yayınların tüm bu çalışmalarına karşı 'istihbarat ve propaganda bakımından ehemmiyetle hattâ birinci derecede meşgul olması lâzımgelen işler üzerinde her hangi bir teşebbüse geçilmemiş olduğu' bildirilirken bu konuda derhal harekete geçilmesi salık verilmiştir.⁴⁷⁶

2.2.1.1.1.2 Dış Yayın Şubesi

BYGM'in dış basın ve yayın faaliyetleri, Genel Müdürlüğün abone olduğu gazetelerle içeride ve basın ataşelikleri yoluyla dışarıda olmak üzere iki yolda takip edilmiştir. Memleketin içerisinde tetkik edilen yabancı gazete ve mecmualardan içeriğine ve Türkiye ile olan ilgisine göre tercüme yoluyla istifade edilmiştir. Memleket dahilinde yapılan tercüme çalışmalarında Azınlık gazetelerinin de yer aldığı belirtilmelidir. Ermenice, Rumca dillerinde yayın yapan azınlık gazeteleri, Basın Yayın Genel Müdürlüğü tarafından tercüme edilerek içeriği ilgili kurum ve kişilere iletilmiştir. Yurt dışında Türkiye ile ilgili konularda basının takibini ise büyükelçiliklerde görevli olan basın ataşeleri yürütmüştür. Basın ataşeleri bulundukları memleketlerdeki basını, günü gününe takip ederek yazıların önem derecesine göre, özet ve metin olarak telgrafla Genel Müdürlüğe bildirmişlerdir. Bu suretle ajanslarla alınamayan haber ve yazıların Genel Müdürlükçe kıymetlendirilmesi mümkün olmuştur.⁴⁷⁷

Haberler Dairesinin Dış Yayın Şubesinin 11-13 yabancı dil üzerinden haber alma, haber verme ve tercüme işleriyle uğraştığı görülmüştür. Dış Yayın Şubesi, Basın Ataşeleri vasıtasıyla yurt dışından aldığı haber ve yorumları, "Basın Yayın" mahreciyle basına yaymıştır. Bir anlamda Dış Yayın Şubesi, iç basına yurt dışından

⁴⁷⁴**TBMM Tutanak Dergisi**, Dönem: VIII, Cilt: 24, Toplantı: 4, Kırk Beşinci Birleşim (13.11.1950).

⁴⁷⁵Başbakanlık Muamelat Umum Müdürlüğü Kararlar Müdürlüğü, 05.12.1946, **BCA**, Fon No: 30 18 12 Yer Numarası: Kutu No: 109 Dosya Gömleği No: 70 Sıra No: 13 Dosya Numarası: 76, Basın Yayın Genel Müdürlüğü'nün Başbakanlık'tan Kağıt Dağıtım Talebine Dair Yazı, 12.02.1946, **BCA**, Fon No: 30 10 0 0 Yer Numarası: Kutu No: 85 Dosya Gömleği No: 563 Sıra No: 7 Dosya Numarası: 85

⁴⁷⁶**TBMM Tutanak Dergisi**, Dönem: VIII, Cilt: 24, Toplantı: 4, Kırk Beşinci Birleşim (13.11.1950).

⁴⁷⁷**TBMM Tutanak Dergisi**, Dönem: VIII, Cilt: 3, Toplantı: 1, On Sekizinci Birleşim (18.12.1946).

haber vermek suretiyle haber ve telkin faaliyetinde bulunmuştur.⁴⁷⁸ 'BYUM' (Basın Yayın Umum Müdürlüğü) mahrepli olarak gönderilen haberlerin daha ziyade Türkiye'nin Sovyetler karşısındaki hisselerine yönelik manipülatif tarzda olduğu görülmüştür. Aynı zamanda sözkonusu haberlerin Batı'nın desteğinin Türkiye'ye yönelik olduğunu göstermeyi amaçladığı da görülmüştür. 29 Eylül 1948 tarihinde *Ankara Akşam Haberleri* gazetesinin manşetten büyük puntolarla verdiği "Cesur Türkiye, Çetin Kale!: Türk Boğazları için pazarlık etme günleri geçmiştir, Türkiye komünist olan her şeyden nefret eder" haberi, ABD'de Evning Bulletin'de Morlye Cassidy imzasıyla çıkan yazının tercümesidir. Yazı, "Rusların Boğazları istedikleri zaman alabileceklerini zannetdiklerini fakat Boğazlar hakkında pazarlık etmek günlerinin geçtiğinin, Türklerin tam birliğe sahip bir millet olduğunu, Ruslarla sonuna kadar çarpışacağını, ABD yardımının Türkiye'yi çok kuvvetlendirdiği"ni yazmaktadır. "Cesur Türkiye, Çetin Kale!" yazısı CHP İktidarının güttüğü politika ve buna dayanan propagandanın Basın Yayın Müdürlüğü eliyle iç basında yayılmasını sağlayan haberlerden yalnızca bir tanesidir.⁴⁷⁹

Basın Yayın Genel Müdürlüğü'nün Basın Ataşeleri ve Haber Bürosu eliyle yürüttüğü bu faaliyet kendisini bütçe içerisinde de göstermiştir. Bu süreçte BYGM bütçesi içerisinde ataşeliklerin payı artarken propaganda faaliyetinin bir kısmı da dış yayın ünitesine kaymıştır. Bu minvalde daha önceleri mevcut olan Moskova, Bern, Londra ve Washington Ataşeliklerine 1946 yılının ikinci yarısından itibaren Roma, Paris ve Kahire eklenmiş, 1947 yılında ise Washington'da bir Haber Bürosu açılma düşüncesi hasıl olmuştur.⁴⁸⁰ Büronun açılması sonrasında Haber Bürosu faaliyetinden daha çok memnun kalınması, ataşeliklerden ziyade büro teşkilâtının çalıştırılmasının daha verimli olacağı kanaatini uyandırmıştır. Ortadoğu'da Arap memleketler birliği merkezi durumunda olan Mısır ile Türkiye'ye büyük bir sempati taşıyan Pakistan ve Hindistan memleketlerinde de Haberler Bürosunun kurulması tavsiye edilmiştir.⁴⁸¹

Basın ataşelerinin tercüme faaliyetleri neticesinde bazı haberler, iç basında kullanılırken, bazıları ise direkt olarak Başbakanlık'a sunulmuştur. Sunulan basın bültenleri, içeriğinde barındırdıkları sebebiyle devletin kaygı ve beklentilerini

⁴⁷⁸ TBMM Tutanak Dergisi, Dönem: VIII, Cilt: 24, Toplantı: 4, Kırk Beşinci Birleşim (13.11.1950).

⁴⁷⁹ 29 Eylül 1948, *Ankara Akşam Haberleri*, s. 1.

⁴⁸⁰ TBMM Tutanak Dergisi, Dönem: VIII, Cilt: 3, Toplantı: 1, On Sekizinci Birleşim (18.12.1946).

⁴⁸¹ TBMM Tutanak Dergisi, Dönem: VIII, Cilt: 24, Toplantı: 4, Kırk Beşinci Birleşim (13.11.1950).

yansıtmışlardır. Ataşeliklerden gelen bültenlerin çoğunun Türkiye'nin dış politikasına uygun olarak, İngiltere ve ABD'den geldiği görülmüştür. Konusu bakımından ise Türk-Sovyet çatışmasının ilgili ülkelerdeki yansımaları, Türkiye lehine ve aleyhine olan yazıların tercüme edilerek gönderilmesi şeklindedir. Basın bültenlerinde, Türkiye'nin Sovyetlerle mücadelesinde Batı'nın nasıl tutum takındığının izlendiği ve Türkiye'nin dış politikasının Batı'da nasıl tesir bulduğunun arandığı görülmüştür.⁴⁸²

Gerek Basın Ataşelikleri ve Haber Büroları gerekse gerçekleştirilen tercüme faaliyetleri sebebiyle Türkiye'nin yürüttüğü propaganda da oldukça önemli bir yere sahip olan Dış Yayın Şubesi, CHP İktidarı'nın son dönemlerinde kaleme alınan bir raporda şu şekilde değerlendirmiştir; *"...Sonra çok muhtaç bulunduğumuz ve her yönden çalışmak zorunda olduğumuz dış propaganda ve yayım bakımından oldukça geniş bir kadroya sahip bulunan dış Yayın şubesinin bu konu üzerinde pek o kadar meşgul olmadığı ve bu işlerin Tanıtma Dairesinin vazifesi olduğu mütalâasını yürüttükleri görülmüşse de çok geri kaldığımız bu hayati konu üzerinde bu şubenin de kendi zaviyesinden fazlasıyla uğraşması gerektiği mütalâasındaayım."*⁴⁸³ Dış Yayın Şubesi'nin tüm önemine rağmen yine de bürokratik bir konu nedeniyle propaganda faaliyetinde etkin bir rol oynamadığı anlaşılmıştır.

⁴⁸²Londra ve Washington Basın Ataşelerinin Türkiye hakkında ilgili ülke basınında yer alan basın özetleri ve raporları, 1946-1948, **BCA**, Fon No:30 1 0 0 Yer Numarası: Kutu No: 101 Dosya Gömleği No: 623 Sıra No: 3, **BCA**, Fon No: 30 1 0 0 Yer Numarası: Kutu No: 101 Dosya Gömleği No: 623 Sıra No: 7, Dosya Numarası: F11, **BCA**, Fon No: 30 1 0 0 Yer Numarası: Kutu No: 101 Dosya Gömleği No: 624 Sıra No: 4 Dosya Numarası: F11, **BCA**, Fon Kodu: 30 1 0 0 Kutu No: 101 Dosya Gömleği No: 624 Sıra No: 10, **BCA**, Fon No: 30 1 0 0 Yer Numarası: Kutu No: 101 Dosya Gömleği No: 625 Sıra No: 8, Dosya Numarası: F11, **BCA**, Fon No: 30 1 0 0 Yer Numarası: Kutu No: 101 Dosya Gömleği No: 625 Sıra No: 10, Dosya Numarası: F11, **BCA**, Fon No: 30 1 0 0 Yer Numarası: Kutu No: 101 Dosya Gömleği No: 626 Sıra No: 3 Dosya Numarası: F11, **BCA**, Fon No: 30 1 0 0 Yer Numarası: Kutu No: 101 Dosya Gömleği No: 626 Sıra No: 5, Dosya Numarası: F11, **BCA**, Fon No: 30 1 0 0 Yer Numarası: Kutu No: 101 Dosya Gömleği No: 626 Sıra No: 5, Dosya Numarası: F11, **BCA**, Fon No: 30 1 0 0 Yer Numarası: Kutu No: 101 Dosya Gömleği No: 627 Sıra No: 5, Dosya Numarası: F11, **BCA**, Fon No: 30 1 0 0 Yer Numarası: Kutu No: 101 Dosya Gömleği No: 627 Sıra No: 6, Dosya Numarası: F11, **BCA**, Fon No: 30 1 0 0 Yer Numarası: Kutu No: 101 Dosya Gömleği No: 627 Sıra No: 5, Dosya Numarası: F11, **BCA**, Fon No: 30 1 0 0 Yer Numarası: Kutu No: 101 Dosya Gömleği No: 627 Sıra No: 8, Dosya Numarası: F11, **BCA**, Fon No: 30 1 0 0 Yer Numarası: Kutu No: 101 Dosya Gömleği No: 627 Sıra No: 10, Dosya Numarası: F11, **BCA**, Fon No: 30 1 0 0 Yer Numarası: Kutu No: 101 Dosya Gömleği No: 628 Sıra No: 1, Dosya Numarası: F11, Fon No: 30 1 0 0 Yer Numarası Kutu No: 101 Dosya Gömleği No: 628 Sıra No: 5 Dosya Numarası: F11, **BCA**, Fon No: 30 1 0 0 Yer Numarası: Kutu No: 101 Dosya Gömleği No: 626 Sıra No: 4, Dosya Numarası: F11, **BCA**, Fon No: 30 1 0 0 Kutu No: 101 Dosya No: 625 Sıra No: 2

⁴⁸³**TBMM Tutanak Dergisi**, Dönem: VIII, Cilt: 24, Toplantı: 4, Kırk Beşinci Birleşim (13.11.1950).

2.2.1.1.2 Anadolu Ajansı

4475 sayılı Basın ve Yayın Umum Müdürlüğü Teşkilât Kanunun 36. maddesiyle Anadolu Ajansı'nın (AA) BYGM murakabesine bırakılmasıyla birlikte AA, Basın Yayın Genel Müdürlüğü'nün temel haber kaynaklarından birisi olmuştur. Hatta bazen Basın Ataşeleri ile AA'nın görevlerin çakıştığı dahi görülmüştür. Murakabesi BYGM'e bırakılan Anadolu Ajansı'nın bütçesi Dış İşleri Bakanlığı ile Basın Yayın Genel Müdürlüğü'nden temin edilmiştir. Dışişleri Bakanlığı ve Basın ve Yayın Genel Müdürlüğü ile Anadolu Ajansı arasında akdolan 29.5.1947 tarihli sözleşme ile Ajans'ın görevleri şu şekilde tespit edilmiştir:

“Yurdun içinde ve dışında elindeki bütün vasıtalarla toplıyacağı veya hükûmetin yarı resmî fikirlerini neşredici olmak sıfatıyla Türkiye Cumhuriyeti Hükûmetini vereceği haberlerle tebliğleri istenilen şartlar dahilinde yurd içinde ve dışında yaymak görevini üstüne almış, haberlerden, yayılması devletin menfaatına uygun görülmiyenleri özel bir bülten halinde Bakanlarla diğer ilgili makamlara göndermeği teahhüt etmiştir”⁴⁸⁴

Yapılan görev tanımlaması ile birlikte Anadolu Ajansı'nın üç temel görevi olduğu görülür; haber toplamak, toplanan haberleri yaymak ve devletin menfaatine uygun olmayan haberlerin yayınlanmasını engelleyerek yalnızca ilgili makamların özel bir bültenle görmelerini sağlamaktır. Hükûmetin vereceği haber ve tebliğleri yaymak görevine haiz olan ajansın devletin açık bir propaganda vasıtası olduğu görülmektedir.

Ajansın haber toplama ve yayma faaliyeti iki yönde gerçekleşmiştir; yurt içinde ve yurt dışında. Yurt içinde 425 muhabir temin ederek mahallî, iktisadi haberleri muntazaman alıp yayan Anadolu Ajansı, teknik vasıtaların gelişmediği dönemlerde Anadolu'daki il ve ilçelerin en önemli haber kaynağı olmuştur. CHP Genel Sekreterliği, 1930'lu yılların ikinci yarısından itibaren Halkevlerini cüzi ücretler karşılığında, Ajansa abone yaparak dünyadaki ve memleket dahilindeki gelişmelerden halkın haberdar olmalarını sağlamıştır. Hatta bazı Halkevlerinde, günün haberlerini, yurttışlara vaktinde duyurabilmek için gazetelerden istifade

⁴⁸⁴Başbakanlık tarafından Basın Yayın Genel Müdürlüğü Hakkında Hazırlatılan Rapor, 14.04.1948, **BCA**, Fon No: 30 10 0 0 Yer Numarası: Kutu No: 85 Dosya Gömlüğü No: 564 Sıra No: 4 Dosya Numarası: 85

ederek yapılmakta olan haber yayınının AA aboneliği ile temin edilmesi düşünülmüştür.⁴⁸⁵

Anadolu Ajansı'nın yurt dışındaki faaliyetleri ise daha ziyade tercüme bürosu şeklinde gerçekleşmiştir. Avrupa ve Amerika'nın ajans müesseseleri olan 'Reuter, United Presse, France Presse' gibi ajanslara abone olan AA, gerektiğinde 'İtalyan, Belçika, İsviçre ajanlarına da ihtiyaç hallerinde muhabirlik vazifesi gördürerek' dış haberleri Türkiye'ye geçmiştir.⁴⁸⁶ AA'nın dış kaynakları olan Reuter, Frans Pres, United Press gibi yabancı ajanslardan başka Anadolu Ajansı'nın Londra, Cenevre, Kahire, Atina, Bükreş ve Sofya'daki muhabirlerinden de haberler alınmıştır. İngilizce alınan haberler Fransızca ve Türkçeye tercüme edildikten sonra Türkçe ve Fransızca Siyasi Bültenlerde yer almış ve sonrasında ise ilgili resmi makamlarla gazetelere ve diğer abonelere gönderilmiştir.⁴⁸⁷

Anadolu Ajansının haber akşını sağlayan en önemli aracı, telsiz dairesi olmuştur. 'Anadolu Ajansın Hükümetin verdiği haber ve tebliğleri, haberleri' Avrupa'ya yollaması ise iki şekilde yürütülmüştür. Türkiye ile ilgili önemli haberler, nutuklar, kanunlar, gününde telgrafla İngiltere, Fransa, Rusya, İsviçre, Balkan ülkelerine ve diğer ajanslara bildirilmiştir. Avrupa'ya günlük haber akışı sağlanırken ABD'nin bu hizmetten yoksun kılınması, ABD'nin uzaklığı ve geniş coğrafyasından kaynaklanmaktadır. Telgraf dışında kullanılan diğer haber verme aracı ise haber bültenidir. Türkiye'de bir hafta zarfında yayınlanan önemli başmakalelerin özetleri ve Türkiye'yle ilgili haberler bir bülten halinde Avrupa merkezleri ile Bağdat ve Kahire'ye gönderilmiştir.⁴⁸⁸

Murakabesi Basın Yayın Genel Müdürlüğüne bırakılan Anadolu Ajansı'nın her ne kadar bütçesine Dış İşleri Bakanlığı ortak edilmişse de bütçenin büyük bir kısmı BYGM'den temin edilmiştir. Bu doğrultuda BYGM'in önemli bir aracı olan Ajans, tüm çalışmalarına rağmen istenilen başarıyı gerek teknik yetersizlikler gerekse diğer koşullar nedeniyle temin edememiştir. Basın ve Yayın Genel Müdürlüğü'nün Ajans'la ilgili hissettiği en büyük eksiklik, AA'nın 'haber ayıklayışında

⁴⁸⁵Manisa Halkevi Başkanlığı ile CHP Genel Sekreterliği arasında Manisa Halkevi'ni Anadolu Ajansı aboneliğine kaydetme hakkında gerçekleşen yazı, 30.08.1938, **BCA**, Fon No: 490 1 0 0 Yer Numarası: Kutu No: 1279 Dosya Gömleği No: 253 Sıra No: 1 Dosya Numarası: 8. Büro

⁴⁸⁶**TBMM Tutanak Dergisi**, Dönem: VIII, Cilt: 24, Toplantı: 4, Kırk Beşinci Birleşim (13.11.1950).

⁴⁸⁷**TBMM Tutanak Dergisi**, Dönem: VIII, Cilt: 3, Toplantı: 1, On Sekizinci Birleşim (18.12.1946), Ek No: 1.

⁴⁸⁸**TBMM Tutanak Dergisi**, Dönem: VIII, Cilt: 3, Toplantı: 1, On Sekizinci Birleşim (18.12.1946).

isabetsizliğidir'. Anadolu Ajansı bir anonim şirket olması hasebiyle, aldığı haberleri yayarken yanlışlıklar, hatta tamiri güç siyasi gaflara imza atmıştır. Bu durum ise AA'nın örtülü resmiliğine rağmen Basın ve Yayın Umum Müdürlüğü'nün bünyesinde yer alması sebebiyle "devlete mes'uliyet sıçratmama" yolunu imkansız kılmıştır. Bu sebeplerle Anadolu Ajansı'ndan *"devletin beklediği vazifeleri gereğince başaramadığı iddiası tamamen yerinde"* görülmüş, BYGM ile ilgili hazırlanan bir raporda Ajans ile Müdürlük arasındaki ilişkinin şu şekilde olması tavsiye edilmiştir; *"Basın ve Yayın Umum Müdürlüğü'nün sadece ajans yoluyla alınan haberleri propaganda kasdiyle işlemekle iktifa etmesi ve ajansın radyo dinleme hizmetiyle ne yapıp yapıp tevzifi lâzım gelirdi. Yine bu itibarla Basın ve Yayın Umum Müdürlüğünden haber derleme işinin derhal alınarak Anadolu Ajansının devri doğru olur."*⁴⁸⁹

2.2.1.1.3 Propaganda Hizmetleri Tanıtım Dairesi

Basın Yayın Genel Müdürlüğü, işleyişin kesintisiz sürmesi ve daireler arasında karmaşa oluşmaması için ilgili birimlerin görev tanımlarını netleştirilmek üzere 'Etüt Heyeti' adlı bir kurul oluşturmuştur. Etüt Heyeti'nin görevinde aktif olamaması, Basın Yayın Genel Müdürlüğü'nün kurumlar üstü denetlemeden mahrum bırakmış, bu durum ise bir karmaşa meydana getirmiştir. İç ve Dış Yayın Şubelerinin propaganda yapmak konusunda sahip olduğu yetkinin Propaganda Hizmetleri birimine de tevdi edildiği görülmüştür. Propaganda Hizmetleri, benzer bir faaliyeti yürütmekle birlikte daha çok İç ve Dış Yayın Şubelerinin temel aracı olan basından uzak durarak geriye kalan alanlarda faaliyet göstermiştir.⁴⁹⁰ Bu çerçevede Propaganda Hizmetleri'nin yayın faaliyetleri dört kısımda incelenebilir; Radyo, Film, Fotoğraf ve Basılı yayınlar.

a) Radyo: Radyodan alıcı ve verici olarak iki yönde istifade eden BYGM, radyonun yurt içine yönelik propaganda kastıyla hareketini, müzik dışında yapılan yayınlarla sağlamıştır. BYGM'e radyonun teknik işlerini takip etmek dışında verilen görev, Radyo Gazetesi ve Pazar Gazetesi gibi Türkçe yayınların tanzim ve idaresidir. BYGM'in radyo ile ilgili yurt dışına yönelik görevi ise, yapılacak her türden

⁴⁸⁹BCA, Fon No: 30 10 0 0 Yer Numarası: Kutu No: 85 Dosya Gömleği No: 564 Sıra No: 4 Dosya Numarası: 85

⁴⁹⁰BCA, Fon No: 30 10 0 0 Yer Numarası: Kutu No: 85 Dosya Gömleği No: 564 Sıra No: 4 Dosya Numarası: 85

yabancı dil neşriyatını tanzim ve idare etmek olarak saptanmıştır.⁴⁹¹ Bu çerçevede Ankara Radyosu kısa dalga postası, propaganda maksadıyla tesis edilmiştir. Genel Müdürlük bu imkândan geniş nispette faydalanmakla beraber kısa dalga servisinde Fransızca, İngilizce, Arapça, Yunanca, Sırpça, Bulgarca, Romence, Almanca, Orduca, Farsça olmak üzere –bazı zamanlar daha fazla- on dil üzerinden yayın yaptırmıştır. Ayrıca, İngilizce konuşan memleketlere hitaben haftada bir İngilizce Posta Kutusu ve yine haftada bir İngilizce propaganda yayını yapılmış ve kısa dalga postasının gidebildiği yerlere bu yayınlar ulaştırılmıştır.⁴⁹² 1947 yılında alınan “*radio yayınlarımızı yurdun her köşesine ve uzak memleketlere kadar genişleteceğiz*” kararı doğrultusunda İstanbul’da ‘İstanbul Radyosu’ adıyla bir radyo daha kurulmuştur.⁴⁹³

b) Film: Bakanlar Kurulu’nun aldığı 10/5/946 tarih ve 3-4152 sayılı kararla 1940 yılında BYGM’e verilen görevlerine haricen “*film çekme ve gösterme ve fotoğraf alma ve yayma plak alma ve yayma*” görevleri de eklenmiştir.⁴⁹⁴ Daha önceleri bu işi yaptırtan BYGM, alınan kararla, Genel Müdürlük bünyesinde film çekmeye başlamıştır. Fakat BYGM’in elinde bulunan teknik vasıtaların yetersiz olması, istenilen verimin alınmasını engellemiştir. Film servisi, tek bir alıcı makine ile idare edilmiştir. Buna rağmen, görevin verildiği sene 50.911 metreyi bulan yirmi üç film çekilebilmiştir. Çekilen filimler kurgusal filimler olmayıp, daha ziyade Türkiye’nin tanıtımına ve gelişmesini göstermeye yönelik dökümanter filimlerdir. Çekilen yirmi üç filmin ikisi Arapça, birisi İngilizcedir. Bunların arasında Adana, Tarsus, Mersin, Rize, Trabzon, Samsun, Maraş, Bolu-İstanbul yolu filmleri de vardır. Antalya ve İstanbul filmleri de aynı yıl içinde hazırlanmaya başlamıştır. Çekilen filmler, Londra, Bern, Washington, Roma, Kahire, Bağdat, Beyrut, Hindistan, Bükreş ve Kıbrıs’a gönderilmiş ve buralarda gösterilmiştir.⁴⁹⁵ Filmler yurt dışında elçilik ve konsolosluklarda gösterilirken yurt içinde ise halkevlerinde gösterilmiştir. Filimler BYGM’in sorumluluğunda olmasından dolayı, CHP Genel Sekreterliği’nin direktifi

⁴⁹¹BCA, Fon No: 30 10 0 0 Yer Numarası: Kutu No: 85 Dosya Gömleği No: 564 Sıra No: 4 Dosya Numarası: 85

⁴⁹²TBMM Tutanak Dergisi, Dönem: VIII, Cilt: 3, Toplantı: 1, On Sekizinci Birleşim (18.12.1946).

⁴⁹³Radyo Kurulması Hakkında Yazı, 03.??1947, BCA, Fon Kodu: 30 10 0 0 Kutu No: 14 Dosya Gömleği No: 81 Sıra No: 5 Dosya Numarası: 12

⁴⁹⁴Basın ve Yayın Genel Müdürlüğü Raporu, 10.05.1946, BCA, Fon Kodu: 30 18 12 Kutu No: 111 Dosya Gömleği No: 52 Sıra No: 6 Dosya Numarası: 76-403

⁴⁹⁵TBMM Tutanak Dergisi, Dönem: VIII, Cilt: 3, Toplantı: 1, On Sekizinci Birleşim (18.12.1946).

doğrultusunda ilgili halkevlerine gönderilerek geri alınmasının takibi Basın Yayın Müdürlüğü tarafından gerçekleştirilmiştir.⁴⁹⁶

c) Fotoğraf yayınları: 5392 sayılı Kanun gereğince kurulmuş olan Tanıtma dairesi Genel Müdürlük içinde en büyük vazifeleri görecektir bilhassa yabancı illerde film, fotoğraf, basın yayın ve saire ile Türkiye'yi tanıtmak üzere kurulmuş bir dairedir.⁴⁹⁷ Tanıtım dairesine düşen vazifelerden bir tanesi olan resim çekme faaliyeti, fotoğraf servisinde yürütülmüştür. Fotoğraf servisinde Türkiye ile ilgili günlük yaşayışa, insanların durumlarına ve siyasal, sosyal kurumlara yönelik muhtelif boylarda çekilen resimler, Ankara'ya gelen yabancı gazete muhabirlerine verilmiş ve bu yine dağıtılmak üzere Basın Ataşeliklerine gönderilmiştir. Sadece 1946 yılı için çekilen resim sayısının yekûnu 17.270 olarak tespit edilmiştir.⁴⁹⁸

d) Basılı Yayınlar: Propaganda faaliyeti içerisinde istifade etmek üzere, Tanıtma Dairesi'nin Basılı Yayınları da kullandığı görülmüştür. Bu doğrultuda 1946 senesi içerisinde Basın Yayın Genel Müdürlüğü'nün bastığı yayınlar arasında; Radyo Mecmuası, Ayın Tarihi gibi süreli yayınlar ile Devlet Yıllığı, İbrahim Müteferrika Türkiye'de Matbaacılığın Banisi, Bergama Temsilleri ve Turizm İşleri, Türkiye'de basılmakta olan gazete ve mecmualar dergisi, İkinci Cihan Harbinin Kronolojisi, Turkey (İngilizce), son değişikliklere göre Matbuat Kanunu gibi eserler yer almıştır.

Basın Yayın Genel Müdürlüğü 1946 yılında İngiltere'den renkli baskı yapmak için matbaa makineleri sipariş etmiştir. BYGM yeni makineler sayesinde Radyo Mecmuasını on beş günde bir çıkarılması ve savaş yılları içerisinde yayınlanamayan "La Turquie Kemaliste" dergisinin yeniden yayınlanması planlanmıştır.⁴⁹⁹ Fakat tüm bu gelişmelere rağmen ilerleyen zamanda yeni ve faal tesisler ile takviye edilmiş olan yayın faaliyetlerinden verim sağlanamamıştır. 1949'a geldiğimizde çok beğenildiği ve rağbet gördüğü söylenen ve bu sebeple 15 günde bir çıkması düşünülen Radyo Mecmuasının düzensizce yayınlandığı görülmüştür. 1949'un Aralık ayında henüz Mayıs 1949 nüshasının yayınlanmadığı belirtilmiştir. Keza Ayın

⁴⁹⁶Basın Yayın Genel Müdürlüğü ve CHP Genel Sekreterliği arasında sinemaya dair gerçekleşen yazışmalar, 1942-1949,BCA, Fon No: 490 1 0 0 Kutu No: 1210 Dosya Gömleği No: 19 Sıra No: 1 Dosya Numarası: 8. Büro

⁴⁹⁷TBMM Tutanak Dergisi, Dönem: VIII, Cilt: 24, Toplantı: 4, Kırk Beşinci Birleşim (13.11.1950).

⁴⁹⁸TBMM Tutanak Dergisi, Dönem: VIII, Cilt: 3, Toplantı: 1, On Sekizinci Birleşim (18.12.1946).

⁴⁹⁹TBMM Tutanak Dergisi, Dönem: VIII, Cilt: 3, Toplantı: 1, On Sekizinci Birleşim (18.12.1946).

Tarihi de Aralık 1949'da henüz Mart sayısını çıkartmamıştır. Yine bu propaganda bakımından büyük önem taşıyan İngilizce ve Fransızca olarak neşredilen "La Turquie Kemaliste"nin 1948 yılından sonra bir daha çıkartılmadığı görülmüştür.⁵⁰⁰

2.2.1.1.4 New York Haberler Bürosu

II. Dünya Savaşı'nın mali ve siyasi yükü nedeniyle yetkinliğini savaş sonrasında kaybeden İngiltere'nin yerini alan ABD, Türkiye'nin Sovyet Rusya karşısında yaşadığı tehdit, işgal, savaş endişesi sebebiyle geleneksel olarak sürdürdüğü Batı ile yakın olan dış politikasında yeni ve güçlü bir devlet olarak ortaya çıkmıştır. Türkiye'nin İngiltere ile geçmişten gelen ikili diplomatik ve tarihi ilişkileri Türkiye'nin İngiltere'de yeterince tanınmasını sağlarken, ABD Türkiye'nin tanınmadığı ve bilinmediği bir yerdi. Türkiye'nin Sovyet Rusya'nın karşısında, denge unsuru olarak gördüğü ABD'de yeterince tanınması, mali açıdan da Truman Doktrini, Marshall yardımları ile aldığı desteğin sürmesi için elzem görülmüştür. Türkiye'nin yurt dışında propaganda görevi verilen, Basın Yayın Genel Müdürlüğü'nün yeterince aktif çalışmaması, ABD'de Türkiye'nin tanıtılması için yeni bir kurumun varlığını mecbur kılmıştır. Üstelik Truman Doktrini görüşmeleri esnasında Türkiye'ye yapılacak yardım konusunda Türkiye'yi savunan diplomat ve yetkililerin Türkiye lehine dostluk beslememeleri, Türkiye'nin halk nezdinde ve yetkililer arasında dahi yeterince tanınmamasının görülmüş olması, Türkiye'nin yeni müttefiki ABD'de tanıtılmasını mecburi hale getirmiştir.⁵⁰¹

"Birleşik Amerika'da Türkiye'nin az tanınmış olması hasabile, hem memleketimizi Amerikalılara tanıtmak hem de yabancı tahriklere ve bilhassa ermeniler tarafından aleyhimize yapılan kötü propagandaları icabı veçhile önlemek için" ABD'de bir Haberler Bürosu kurulması planlanmıştır. ABD Büyük Elçisi Hüseyin Ragıp Baydur, 1946 yılında Türkiye'de bulunduğu sırada, haberler bürosu hususunda bizzat hazırladığı projeyi gerekli onayları aldıktan sonra gereğini yapmak üzere Basın Yayın Genel Müdürlüğü'ne tevdi etmiştir. Dışişleri Bakanı Hasan Saka ise Başbakan'a gönderdiği 12 Nisan 1947 tarihli yazıda Haberler Bürosu'nun kurulması hakkındaki görüşlerini bildirmiştir;

⁵⁰⁰**TBMM Tutanak Dergisi**, Dönem: VIII, Cilt: 24, Toplantı: 4, Kırk Beşinci Birleşim (13.11.1950).

⁵⁰¹Washington Basın Ataşeliği tarafından hazırlanan basın raporu, 07.02.1948, **BCA**, Fon No: 30 1 0 0 Yer Numarası: Kutu No: 101 Dosya Gömleği No: 626 Sıra No: 5, Dosya Numarası: F11

“Dış siyasetimizde Amerika dostluğu esaslı bir yol oynamaya başladığı ve Birleşik Amerika dostluğu esaslı bir rol oynamaya başladığı ve Birleşik Devletlerin dünya işlerinde en önemli mevkii işgal etmekte bulundukları bu sırada, Bakanlığım, Vaşington Büyük Elçimizin yukarıda anılan teklifinin vakit geçirilmeden tatbik mevkiine konulmasının ve bunun kurmak üzere bulunduğumuz Birleşmiş Milletler nezdindeki Delegasyonumuz teşkilatı ile birlikte mütalea edilmesinin çok muvafık olacağı mülahazasındadır. Amerika’da Türkiye’yi tanıtmak ve sevdirmek için sarf edeceğimiz her türlü gayretin, katlanacağımız her türlü fedekârlığın memleketimiz için ancak hayırlı neticeler vereceği bir hakikattir. Aynı zamanda Amerika efkârı umumiyesinin özelliği itibarile kuracağımız teşkilatın bu memleketin hususiyetlerini karşılayacak surette olmasına da bilhassa dikkat etmemiz lâzımdır. Bu bakımdan büro’da çalışacak memurların İngilizce diline tam mânası ile vukufu olan ve Amerikan zihniyeti ile ülfeti bulunan ve yahut bu zihniyete kendini kolaylıkla adapte edebilecek kaabileyette kimselerden seçilmesi Bakanlığımca bir zaruret olarak mtale edilmektedir”⁵⁰²

Dışişleri Bakanlığı sürecin bir an önce hızlandırılması istemektedir. Zira Baydur’a göre, kurulmasına karar verilen Haberler Bürosu eğer daha önce kurulmuş olsa idi, New York’taki ‘Ermeni Millî Komitesi’nin 30 Nisan - 4 Mayıs arasında tertiplediği ‘Dünya Ermenileri Kongresi’ne karşı Büro, ‘hem ermenilerin propagandasına karşı koyabilecekti hem de aynı zamanda Birleşmiş Milletler teşkilatını ve bilhassa Amerika kamuoyunu Türkiye hakkında aydınlatmaya başlamış’ bulunacaktı. Büyükelçi, pek çok ülkenin ABD’de bu şekilde çalışmakta olduğunu da bildirmiştir. Büyükelçi’nin notlarından, 1947’e kadar henüz ABD’deki sistemin öğrenilemediği anlaşılmaktadır. Dışişleri Bakanı bütçe sebebiyle, ‘Amerika Türk Haberler Bürosu’nun 1947’nin kalan aylarında kurulmasına Basın ve Yayın Genel Müdürlüğünce imkân görülmediği takdirde, “İsviçre, Fransa, Italya, Mısır, v.s. gibi memleketlerdeki siyasî bakımdan ikinci derecede faydalı basın teşkilatımızın bir kısmının anılan büroya ayrılmasını ve lüzum görüldüğü takdirde bu teşkilatın gelecek sene bütçesi ile tekrar ihyasını muvafık bir hal şekli” gördüğünü bildirmiştir.⁵⁰³

5 Mayıs 1947 tarihinde Basın Yayın Genel Müdürü Nedim Veysel İlkin’den Başbakanlığa gönderilen yazıda, Dışişleri Bakanlığının vaki müracaatı üzerine yapılan tespitler bildirilmiştir. İlkin, Dışişleri Bakanlığı gibi Amerika’da bir haberler bürosu kurulmasına ‘şiddetle ihtiyaç duyulduğu kanaatinde’ olduklarını ve bu

⁵⁰²Amerikada Haberler Bürosu kurulması hakkında yazı, 05.05.1947, **BCA**, Fon No: 30 10 0 0 Yer Numarası: Kutu No: 85 Dosya Gömleği No: 564 Sıra No: 2 Dosya Numarası: 85

⁵⁰³**BCA**, Fon No: 30 10 0 0 Yer Numarası: Kutu No: 85 Dosya Gömleği No: 564 Sıra No: 2 Dosya Numarası: 85

sebeple teşkilat mevzuatında konu ile ilgili alan açmak üzere tadilat yapıldığını ifade etmiştir. İlkın, Dışışlerinin haberler bürosunu bir an önce kurmak üzere İsviçre, Rusya, Mısır, Fransa'da bulunan basın ataşeleri kadrolarının New York'a intikali görüşünü ilk bakışta uygun bir çare gibi görse de 'bu memuriyetlere tayin edilirken, kendilerinde gidecekleri yerler için aranmış olan şahsî vasıflar, Amerikada kurulacak Haberler Bürosunda istihdamları takdirine hizmetlerinden büyük faydalar sağlayacak mahiyette olduğunu tahmin etmiyoruz' diyerek olumsuz karşılamıştır. Genel Müdür, Amerikada Türkiye Haberler Bürosunun kurulması için duyulmakta olan ihtiyacı noksansız sağlayacak tasarının hukukilik kazanmasının gecikecek olması ve Dışışleri Bakanlığı'nın teklif ettiği ataşeliklerin ABD'ye kaydırılmasının fayda sağlamayacağı düşüncesi üzerine yapılabilecekleri tespit edip bildirmiştir.⁵⁰⁴

24 Haziran 1947'de Başbakanlık makamı tarafından alınan kararla, *"Ücretleri, 1947 yılı Basın ve Yayın Genel Müdürlüğü bütçesinde 5090 sayılı kanunla açılan 95/A (Geçici hizmetliler ücreti) bölümüne konulan ödenekten verilmek üzere, Amerika'da kurulan Haberler Bürosunda çalıştırılacaklara ait ilişik cetvelde yazılı kadroların onanması"* kararlaştırılmıştır. Karara göre, Haberler Bürosu için, merkezden altı aylık süre için 875 lira aylık maaş karşılığında bir 'propaganda müşaviri' kadrosu ile beş aylık süre boyunca 500'er lira maaş karşılığında birer tane kâtip-daktilo, mütercim daktilo ve odacı kadroları tahsis edilmiştir. Oluşturulan kadrolarda, kâtip-daktilo, mütercim daktilo ve odacının 'ecnebi' olabileceği belirtilmiştir.⁵⁰⁵ 30 Haziran'da Bakanlar Kurulunca Newyork'ta bir Basın Ateşeliği kurulması kararına varılmıştır.⁵⁰⁶ Bu suretle merkezden yeni bir ataşe kadrosu daha Haberler Bürosu'nun çalışanlarına eklenirken ayrıca Wasington Basın Ataşe Muavini de New York'a gönderilmiştir.⁵⁰⁷ Haberler Bürosunun New York'ta kurulmasının tercih edilmesi, BM'nin merkezine ev sahipliği yapmasından ileri gelirken, büronun kanuni hükümlerin oluşturulmasına kadar yeni kurulan Newyork Basın Ateşeliği'nin altında çalışması uygun görülmüştür.

⁵⁰⁴BCA, Fon No: 30 10 0 0 Yer Numarası: Kutu No: 85 Dosya Gömlęi No: 564 Sıra No: 2 Dosya Numarası: 85

⁵⁰⁵Başbakanlık Muamelat Umum Müdürlüğü Kararlar Müdürlüğü, 24.06.1947, BCA, Fon No: 30 18 1 2 Yer Numarası: Kutu No: 114 Dosya Gömlęi No: 41 Sıra No: 7 Dosya Numarası: 33-279

⁵⁰⁶Başbakanlık Muamelat Umum Müdürlüğü Kararlar Müdürlüğü, 30.06.1947, BCA, Fon No: 30 18 1 2 Yer Numarası: Kutu No: 114 Dosya Gömlęi No: 45 Sıra No: 17

⁵⁰⁷TBMM Tutanak Dergisi, Dönem: VII, Cilt: 8, Toplantı: 2, Yirmi Üçüncü Birleşim (26.12.1947).

Haberler Bürosunun tesis ve geçici olarak tedviri işleriyle uğraşmak üzere New York'a, Propaganda Müşaviri Ahmet Şükrü Esmer ile İngilizce mütercimi Nezh Manyas'ın gönderildiği⁵⁰⁸ ve her iki ismin de 1948, 1949 yıllarında görevlerini sürdürdükleri görülmüştür.⁵⁰⁹ 1 Mart 1949'dan itibaren ise Propaganda Müşavirliği'nin kaldırılmasına karar verilmiştir.⁵¹⁰ Geçici bir görevlendirme ile ABD'ye gönderilen Esmer'in görevinin sona ermesinde rol oynayan temel etken Haberler Bürosu'nun geçici bir çözüm olarak belirlenen New York Basın Ataşılığı'nın altında çalışmasına son verilmesidir. 6 Haziran 1949 tarihinde Bakanlar Kurulu kararıyla New York'ta Türk Haberler Bürosu'nun kurulmasına karar verilmiştir.⁵¹¹

New York Haberler Bürosu'nun ABD'de faaliyete geçmesiyle çeşitli vasıtalarla Türkiye'nin tanıtılması üzerine harekete geçtiği görülür. Haberler Bürosu'nun basın ataşeliklerine göre daha fazla etkin olması, Basın Yayın Genel Müdürlüğü hakkında hazırlanan raporda ifade edilmiştir. Rapora göre, ataşeliklerin *"Basın ve Yayın Genel Müdürlüğünden alınarak dışişleri Bakanlığı kadrosuna verilmesi bunun yerine daha çok faydası ve verimi görülen Haberler büroları kurulması ve takviye edilmesi yerinde"* görülmüştür. Tıpkı ABD'de olduğu gibi Avrupa'da da bir Haberler Bürosu kurulması tavsiye edilmiştir.⁵¹² Ataşeliklerin faaliyetlerine nispetle başarılı bulunan Haberler Bürosu'nun faaliyetlerine baktığımızda, çalışmaların tercüme faaliyetlerinden ileri geçtiği görülmektedir. New York Haberler Bürosu'nun faaliyetleri geniş bir alanda gerçekleşmiştir. Basılı eserler başta olmak üzere, radyo ve televizyonda da istifade edilmiştir. Türkiye'nin Sovyet Rusya karşısında ABD'nin desteğini almak, sürdürmek ve tanıtmak için kurduğu büronun bir 'Haber Bürosu' olması, yürütülen faaliyetlerin haber eksenli amaçlandığını düşündürmektedir. Büronun ana faaliyetinin her türlü araçtan istifade ederek Türkiye'den haberlerin sürekli bir biçimde ABD'ye aktarılması olarak tasavvur edildiği görülmektedir. Bu doğrultuda, Türkiye ile devamlı bir surette temas kurmak üzere, ilk iş olarak Ankara Radyosu'ndan günlük haberleri almak için radyo alıcısı

⁵⁰⁸Başbakanlık Muamelat Umum Müdürlüğü Kararlar Müdürlüğü, 21.09.1948, **BCA**, Fon No: 30 18 1 2 Yer Numarası: Kutu No: 117 Dosya Gömleği No: 59 Sıra No: 7 Dosya Numarası: 47-286

⁵⁰⁹Başbakanlık Muamelat Umum Müdürlüğü Kararlar Müdürlüğü, 12.01.1949, **BCA**, Fon No: 30 18 1 2 Yer Numarası: Kutu No: 118 Dosya Gömleği No: 89 Sıra No: 7 Dosya Numarası: 47-422

⁵¹⁰**TBMM Tutanak Dergisi**, Dönem: VIII, Cilt: 16, Toplantı: 3, Kırk Sekizinci Birleşim (21.11.1949), s.211.

⁵¹¹Başbakanlık Muamelat Umum Müdürlüğü Kararlar Müdürlüğü, 30.06.1949, **BCA**, Fon No: 30 18 1 2 Yer Numarası: Kutu No: 120 Dosya Gömleği No: 53 Sıra No: 11 Dosya Numarası: 153-3

⁵¹²**TBMM Tutanak Dergisi**, Dönem: VIII, Cilt: 16, Toplantı: 3, Kırk Sekizinci Birleşim (21.11.1949).

kurulmuştur.⁵¹³ Her türlü araçtan istifade ederek Türkiye’den alınan haberlerin sürekli bir biçimde ABD’ye aktarılmasına çalışılmıştır. Bu bahiste Türkiye’deki haberleri duyurmak üzere, 1948 yılı itibariyle ‘News From Turkey’ yayınlanmaya başlanarak devamlı bir surette Türkiye’nin ilgili haber ve kanaatlerin yayınlanması sağlanmıştır. ‘News From Turkey’ Türkiye’den haberler veren periyodik bir bülten şeklinde yayınlanmıştır. Turkey’in uluslararası ve ulusal politik, ekonomik gelişmeler hakkında bilgilendirme yaptığı görülmüştür. Türkiye’deki gelişme ve kanaatlerin ABD’ye aktarılması gerekliliği Büro’nun temel görevi olmasından ötürü News From Turkey, 1950’den sonra da devam ettirilmiştir.⁵¹⁴

Büro, 1948 itibariyle broşür, kitap türünde eserler yayınlarak Türkiye’deki gelişmeleri ABD’de kamuoyu ile paylaşmayı sürdürmüştür. Yayınlanan eserler, Türkiye’yi tanıtmak üzere, eğitim, bayındırlık, ekonomi gibi pek çok alanı kapsamaktadır. Bu bahiste, 1948 yılında yayınlanan ‘Turkey’s Foreign Trade’ 1923’ten itibaren Türkiye’nin dış ticaret hacmi hakkında bilgi sunmaktadır. ‘Turkey’s Foreign Trade’ sadece Türkiye’nin ekonomisindeki değişimleri vermemiş, ekonomisini ticaret yaptığı ülkeler bazılı olarak değerlendirmiştir. Eserde Türkiye’nin ticaret hacminde Avrupa’nın en büyük yekûnu tuttuğu anlatılmış ve II. Dünya Savaşı sonrası Türkiye’nin rotasını ABD ve İngiltere’ye yönlendirdiği belirtilmiştir.⁵¹⁵ 1948 yılında yayınlanan bir diğer eser ise ‘Women in Modern Turkey’ isimli eserdir. Eser, Türkiye’de 1923 yılı itibariyle kadının toplumsal, ekonomik, politik eşitlik hakkının garanti altına alındığından bahsetmektedir. Osmanlı dönemindeki kadının durumundan bahseden eser, cumhuriyet ile birlikte kadınların kazanımlarını ve kısa süre içerisinde pek çok meslekte yer aldıkları belirterek, Türk kadının moderniteye dönüşümünü anlatmıştır. Eserin Büro’nun ilk eserlerinden olması, ABD’de yaşanan

⁵¹³ **Ulus**, 10 Mart 1949, s. 1 ve 3.

⁵¹⁴ **News From Turkey**, Vol: 8 No: 21, September 15 1955, Turkish Information Office; **News From Turkey**, Vol: 8 No: 23, September 29 1955, Turkish Information Office; **News From Turkey**, Vol: 8 No: 24, October 6 1955, Turkish Information Office; **News From Turkey**, Vol: 8 No: 28, November 17 1955, Turkish Information Office; **News From Turkey**, Vol: 8 No: 26, November 3 1955, Turkish Information Office; **News From Turkey**, Vol: 8 No: 27, November 10 1955, Turkish Information Office; **News From Turkey**, Vol: 8 No: 29, December 1 1955, Turkish Information Office; **News From Turkey**, Vol: 8 No: 30, December 15 1955, Turkish Information Office; **News From Turkey**, Vol: 8 No: 32, December 29 1955, Turkish Information Office; **News From Turkey**, Vol: 9 No: 1, January 5 1956, Turkish Information Office

⁵¹⁵ Turkey’s Foreign Trade, New York, Turkish Information Office, 1948. Çevrimiçi, <https://babel.hathitrust.org/cgi/pt?id=inu.30000123235669;view=1up;seq=4>, Erişim Tarihi 08.06.2017.

kadın hareketleri ve derneklerine yönelik bir çalışma olduğunu düşündürmektedir.⁵¹⁶ 1950’de ise ‘Modern Turkish Peotry’⁵¹⁷ ve ‘Modern Turkish Literature’⁵¹⁸ isimlerinde Türkiye’nin kültürel hayatına dair içerik sunan iki eserle, Türkiye’nin bayındırlık faaliyeti hakkında bilgi veren ‘Turkish Road and Higways’ yayınlanmıştır.⁵¹⁹ Kısaca New York Haberler Bürosu tarafından yayınlanan matbu eserler, Türkiye’nin gelişmekte olduğunu, çağdaşı olan ülkelere hızla yaklaştığını ve 1923’ten sonra girilen hamlelelele Türkiye’nin Batılılaştığını anlatmaya, Türkiye’nin tüm kazanımları ile Batılı bir devlet olduğunu göstermeye yöneliktir. Bahsi geçen kitaplar dışında aynı amaç doğrultusunda, New York Haberler Bürosu tarafından çeşitli broşür ve hatıralar bastırılarak dağıtılmıştır.⁵²⁰ Bu eserlerden bir tanesi ‘modern Türkiye’den bahseden 12 sayfalık ‘Yakın Şark’ın anahtarı Türkiye’ isimli kitapçık/broşürdür. Eserin 12 sayfa içerisinde özet olarak bahsettiği konu şu şekildedir; *“Müttefik Türkiye tarihinin bir hülâsasını ihtiva etmekte ve son fasılda açık ve kısa bir ifade ile İkinci dünya Harbinden sonra Türkiye’de askerî masrafların harpten evvelkine nazaran bütçenin daha büyük kısmını çekmekte olduğu belirtilmektedir. Bununla beraber, Başkan İnönü’nün ıslahat işini azimle ele alınmış olduğu ve Türk vatandaşlarının istikbale emniyetle bakmaları için yeter sebep bulunduğu da tasrih edilmektedir.”*⁵²¹ Broşür için isim olarak Ortadoğunun Anahtarı Türkiye isminin tercih edilmesi, Türkiye’nin Batı için durumunun ne kadar önemli olduğunu göstermeye, anlatmaya yöneliktir. Keza II. Dünya Savaşı sonrasında, Türkiye’nin üstü kapalı bir biçimde Sovyetler sebebiyle artan askeri masrafları öne çıkartılarak, Ortadoğu için gösterdiği önem karşısında yardım bahsinde yer alması vurgulanmıştır. Son olarak ise İsmet İnönü’nün öne çıkartıldığı ve bu sayede

⁵¹⁶ **Women in Modern Turkey**, New York, Turkish Information Office, 1948. Çevrimiçi, <https://babel.hathitrust.org/cgi/pt?id=inu.30000123235651;view=1up;seq=13>, Erişim Tarihi: 08.06.2017.

⁵¹⁷ **Modern Turkish Peotry**, New York, Turkish Information Office, 1950. Çevrimiçi, <https://babel.hathitrust.org/cgi/pt?id=inu.30000123235479;view=1up;seq=3>, Erişim Tarihi: 08.06.2017.

⁵¹⁸ **Modern Turkish Literature**, New York, Turkish Information Office, 1950. Çevrimiçi, <https://babel.hathitrust.org/cgi/pt?id=inu.30000123235487;view=1up;seq=3>, Erişim Tarihi: 08.06.2017.

⁵¹⁹ **Turkish Road and Higways**, Turkey’s Foreign Trade, New York, Turkish Information Office, 1950. Çevrimiçi, <https://babel.hathitrust.org/cgi/pt?id=inu.30000123235768;view=1up;seq=4>, Erişim Tarihi: 08.06.2017.

⁵²⁰ **Ulus**, 8 Mart 1949, s. 3.

⁵²¹ **Ulus**, 8 Mart 1948, s. 3.

İnönü'nün önderliğinde kamuoyunun birlik ve emniyet içerisinde olduğu propagandasının yapıldığı görülmektedir.

Bu ana kadar bahsi geçen eserler İngilizce yayınlanmış olup ABD'de gerçekleştirilmek istenen propaganda ile yakından ilgilidir. New York Haberler Bürosu'nun Türkiye'yi tanıtmak üzere Latin Amerika ülkelerine yönelik broşürler bastırıldığı da bilinmektedir. 'Türkiye' adlı broşür, İspanyolca olarak bastırılmış ve Meksika'dan gelen talep üzerine Türkiye'yi tanıtmak amacıyla Meksika'ya gönderilmiştir.⁵²² Her ne kadar Meksika'ya İspanyolca bir broşür gönderilmiş olsa da bu durum istisnai bir örnektir. Zira New York Haberler Bürosu için çalışma alanı olarak ABD ve BM'nin hedeflenmesi ve bu konuda propaganda yapmak üzere Büro'nun teçhiz edilmiş olması bu gerekçenin nedenidir. Ayrıca Latin Amerika ülkelerinin Türkiye'nin algıladığı dış tehdit konusunda önemli bir yardımcı veya denge unsuru olarak görülmemesi, Haberler Bürosu'nun ABD'de merkezli çalışmasının diğer bir nedenini oluşturmaktadır.

Haberler Bürosu'nun matbu yayınlar dışında televizyondan ve radyodan istifade ettiği görülmüştür. Her ne kadar eldeki imkânlar göz önüne alındığında radyo, televizyon faaliyetleri sınırlı kalmış olsa da Türkiye'nin tanıtılması için oldukça önemli atılımlar kabul edilmelidir. Bu doğrultuda New York Haberler Bürosu'nun Amerika'da yürüttüğü propaganda faaliyetleri içerisinde en dikkat çekici propaganda aracının televizyon olduğu muhakkaktır. Türkiye'nin televizyon macerasının bilinenin aksine çok daha erken bir tarihte yurt dışında başlaması, CHP İktidarı tarafından televizyonun tanındığı ve propaganda amacıyla kullandığını göstermektedir. Haberler Bürosu'nun tertiplelediği yarım saat süren 'Türk Saati' isimli program ilk kez 7 Eylül 1948 tarihinde New York'un en büyük televizyon istasyonu 'Wpiz' tarafından yayınlanmıştır. Yarım saat süren program üç bölümde gerçekleşmiştir. İlk olarak müzik dinletisi ile başlayan yayın, Ankara Konservatuarı'ndan Tarık Bulut'un şarkıları, Nihat Esen'in saksofon soloları, piyano ve gitar parçaları olarak icra edilmiştir. Tercih edilen müzik Türkiye'nin yerli müzik anlayışından uzak olmakla birlikte, Amerikan değerleri ve Türkiye'nin Batılılaşma arzusu ile oldukça uyumludur. Programın ikinci kısmında ise 'altı Türk kızının' gerçekleştirdiği Zeybek ve Karadeniz oyunları oynanmıştır. Son bölümde ise Türkiye'nin Birleşmiş Milletler Kurulu ile

⁵²²Meksika Büyük Elçisi Vedit Uzgören'nin CHP Genel Sekreterliğinden propaganda yayın isteği, 25.08.1949, **BCA**, Fon Kodu: 490 1 0 0 Kutu No: 1295 Dosya Gömleği No: 302 Sıra No: 1 Dosya Numarası: 8. Büro

yapmakta olduğu işbirliği anlatılmıştır. Türkiye'nin BM ile yürüttüğü işbirliğinin vurgulanması, Türkiye'nin hukuka ve evrensel Batılı değerlere verdiği değerleri göstermektedir. Yayının beğenildiği özellikle Batılı tarzda yapılan müziğin bilhassa altı çizilmiştir.⁵²³

Diğer taraftan New York Haberler Müdürü Nuri Eren tarafından 2 Eylül 1949 tarihinde 'Amerikanın en büyük şebekelerinden biri olan M.B.C. Radyosunda' bir konuşma gerçekleştirmiştir. Eren, gerçekleştirdiği konuşmada, Ağrı Dağı hakkında yapılan çalışmaları hakkında bilgi vermiş bunun yanı sıra Türkiye'nin son yirmi beş yılda inkişaf ettirdiği nakil vasıtaları ile Türkiye'deki arkeoloji sahasında kaydettiği ilerlemeler anlatılmıştır. Eren'in konuşması, M.B.C. Radyosu'nun şebekesinde iki ayrı program halinde yayınlanmıştır. Ekim ayında bu kez Cumhuriyet Bayramı sebebiyle New York Radyosu'nda bir saatlik bir program gerçekleştirilmiştir. Nuri Eren'in Türkiye hakkında demeci ile başlayan yayında Eren, Türkiye'nin *"bugünkü dünyadaki durumu belirtilmiştir"*. Türkiye'nin dünyadaki durumu oldukça önemlidir; zira Türkiye gerçekleştirdiği propagandasında Batı'ya özellikle de ABD'ye Sovyet Rusya'ya karşı Batının temsil ettiği 'hürriyetin' yılmaz bir savunucusu olduğunu ve Sovyetlere karşı mücadelede Batı ile birlikte olduğunu belirtmesi; Türkiye'nin Batı için önemli olduğu imajını kuvvetlendirmeye ve bu konuda ABD'nin desteğini almaya yönelik bir girişimdir. Program Eren'in demeci sonrasında, Tarık Bulut ve Refia Gökmen tarafından seslendirilen 'Türk halk' şarkıları ile devam etmiştir. Haberler Bürosu'ndan Nezih Manyas ayrı bir bahiste Türkiye'deki 'yeni musikiye' dair açıklamalar yapmış, Nimet Vahit bu yeni türe dair eserler seslendirmiştir.⁵²⁴

1949 yılında Haberler Bürosu'nun resmi olarak kurulması ile yürüttüğü faaliyetler, ABD'nin Ortadoğu ve Türkiye ile ilgili faaliyetlerinin hızlandığı bir döneme tekabül etmiştir. Columbia Üniversitesi'nde kurulması tasavvur edilen 'Türk Kültür Şubesi'nin Hükümet tarafından desteklenmesi, New York Haberler Bürosu'nun faaliyette bulunduğu bir zamanda olması hasebiyle dikkat çekicidir.⁵²⁵ Haberler Bürosu'nun bir diğer propaganda faaliyeti ise konferanslar olmuştur. New York Haberler Bürosu Müdürü Nuri Eren tarafından 29 Nisan 1950'de Columbia Üniversitesi'nde gerçekleştirilen 'Türkiye'nin Bugünkü Dünya İçindeki Mevkii' konulu konferansı oldukça dikkat çekicidir. Eren, konferansta; *"Türkiye'nin dış siyasetinin*

⁵²³ **Ayın Tarihi**, Eylül 1948, No: 178, s. 33.

⁵²⁴ **Ayın Tarihi**, Eylül 1949, No: 190, s. 15.

⁵²⁵ **Ayın Tarihi**, Kasım 1949, No: 192, s. 89.

Türk istiklâl ve bütünlüğünü korumak beynelmilel taahhütlere tam bir sadakat göstererek milletlerarası münasebetlerde beynelmilel ahlâkın hâkimiyetini sağlamak gibi iki ana prensibe istinat ettiğini izah eylemiş ve istikrarsız bir dünya içinde cumhuriyetin kuruluşundan beri Türkiye'nin bu iki ana prensipine nasıl sadık kalabildiğini ve bir istikrar unsuru olarak dünya sulhüne nasıl hizmet eylediğini anlatmıştır. Eren'in Columbia Üniversitesi'nde gerçekleştirdiği konferans sonrasında, yeni bir konferans için mayıs ayında Princeton Üniversitesi tarafından davet edilmesi, Türk dış politikası konusundaki tutumun merak edildiğini ve bu konunun izah edilmesinin arzu edildiğini göstermektedir.⁵²⁶

Haberler Müdürlüğü gerçekleştirdiği tüm faaliyetlerin yanında Türkiye'nin aleyhine olan bazı durumlarda da Basın Yayın Genel Müdürlüğü tarafından devreye sokulmuştur. İsveç'te tüccarlıkla iştigal eden bir vatandaş, İsveç'te bir seyahat bürosunda gördüğü İstanbul afişinde, Türkiye ile ilgisi olmayan bir Tibetli adamın yer aldığını Ankara'ya bildirmiştir. Yapılan ihbar neticesinde Basın Yayın Genel Müdürlüğü afişle ilgili daha önce devreye girdiklerini bildirmiştir. Pan American Hava Yolları şirketinin Türkiye hakkında yanlış fikir veren "İstanbul" afişi ile ilgili olarak daha önce New York Haberler Bürosu şirketin New York merkezi ile uzun süren görüşmelerde bulunarak afişin kaldırılmasına çalışmıştır. Fakat Haberler Bürosunu bir netice alamaması üzerine Basın Yayın Genel Müdürlüğü devreye girerek, şirketin yakın doğu ve Hindistan bölgesi müdürü Mr. George Doole nezdinde teşebbüslerde bulunularak, bu afişin dünyanın hiçbir yerinde yayınlanamayacağına dair teminat alınmıştır. Teminatın daha sonra yazı ile teyit edilmiş olmasına rağmen, İtalya, İsveç Hindistan'da görülmesi karşısında yeniden harekete geçilmiş, şirkete Türkiye'yi tanıtıcı otuz adet fotoğraf verilmiştir.⁵²⁷

Haberler Bürosu'nun en önemli faaliyeti Türkiye lehine kamuoyu oluşturacak tarzda propaganda yapmaksa da Türkiye'nin aleyhine cereyan eden durumlarda devreye girerek aleyhteki propagandaları önlemeye çalışmıştır. Bu konuda afiş dışında sinemanın New York Haberler Bürosu'nun dikkatini çektiği görülmektedir. March of Time müessesesi tarafından 1946 yılında çekilen ve 1948 yılında gösterilmeye başlanan "Turkey's \$100.000.000" isimli film New York Haberler

⁵²⁶ **Ayın Tarihi**, Nisan 1950, No: 197, s. 27.

⁵²⁷ Basın Yayın Genel Müdürlüğü ile CHP Genel Sekreterliği arasında gerçekleştirilen yazışma, 16.01.1950, **BCA**, Fon No: 490 1 0 0 Yer Numarası: Kutu No: 576 Dosya Gömleği No: 2291 Sıra No: 6 Dosya Numarası: 2. Büro

Bürosu tarafından görülerek kusurları, bildirilmiş ve düzeltme vaadi alınmıştır. Fakat yine de Türkiye'nin aleyhine olacak şekilde film yayınlanmış, Türkiye sansürcü, inhisarcı gösterilmiştir. Turkey isimli filmin oluşturduğu durum karşısında New York Haberler Bürosu, Türkiye'nin tanıtılması için ticari işletmelerin yerini almak üzere Türkiye'den *"16 milimetrelik propaganda filmleri"* talep etmiştir.⁵²⁸

New York Haberler Bürosu'nun, 7 Ağustos 1950'de Chicago'da gerçekleşen Birleşik Amerika Birinci Milletlerarası Ticaret Fuarı'nda gerçekleştirdiği propaganda faaliyeti, Büro'nun Türkiye'yi tanıtmak için izlediği metod hakkında bilgi veren bir diğer kaynaktır. Zira fuara katıldığı dönemde iktidar mevkiinde Demokrat Parti olmasına rağmen Büro'nun müdürü başta olmak üzere personelinin eski dönemde olduğu gibi muhafaza edilmiş olması, CHP İktidarı döneminde yapılan uygulamaların devamı şeklinde olmuştur. Ayrıca mezkur fuardan önce gerçekleştirilen fuarlarda nasıl bir yol izlendiğinin anlaşılması açısından Chicago Fuarı oldukça önemli bir örnektir. Nuri Eren'e göre 15 gün süren fuar sadece *"Amerikan devlet adamlarının ve bilhassa Marshall Planı erkanının ed'atla tebarüz ettirmiş oldukları veçhile Amerikan halk oyuna hitap eden bu gibi teşebbüsleri sadece iktisadî zaviyeden mütalaa etmiyerek, Amerikan halkının dış ülkelere karşı ilgisini artırmak ve Amerikan hükümetinin yardım programını destekleyecek bir atmosfer yaratmak zaviyesinde görmek lazımdır."* Bu sebeple fuarlara ayrıca bir ihtimam gösterildiği anlaşılmaktadır. Sergide, Türk resim ve el işlerinin örnekleri teşhir edilmiş, bununla yetinilmeyerek Chicago Şehir Kütüphanesi'nde bir sergi açılmıştır. Chicago'daki bütün gazete ve ajanslara Türkiye ve ürünleri hakkında yazılar verilerek bunların yayınlanması sağlanmıştır. Radyo ve televizyon istasyonlarından Türkiye'ye dair yayınların yapılması sağlanmış ayrıca, W.B.E.Z. istasyonundan yapılan konuşmaların okullar açıldıktan sonra, sınıflarda yayınlanması temin edilmiştir. Tüm bunları dışında yetkililer ziyaret edilmiş, Blackstone Oteli'nde bir kokteyl tertip edilerek Türk ürünleri ikram edilmiştir. Nuri Eren'e göre ABD'de radyonun propaganda konusundaki önemi karşısında, radyo programları ücret karşılığında gerçekleşmekte iken Büro'nun çalışmaları neticesinde Türkiye, ücretsiz olarak 27 programda yer almıştır. Fuar dolayısıyla 1949 yılında Türkiye'yi ziyaret eden Albay McCormick ile sağlanan irtibat neticesinde, *"Türkiye'nin Atlantik Paketi'ne iştirakinin lüzumu hakkında Chicago Tribune'de bir makale yayınlanmıştır."* Makalenin radyo ve gazeteler için kısa sürede

⁵²⁸Propaganda Filmleri hakkında talpe yazısı, 15.09.1948, **BCA**, Fon No: 30 10 0 0 Kutu No: 268 Dosya Gömleği No: 806 Sıra No: 17 Dosya Numarası: 440

ilgi uyandırdığı ve bu durumun Atlantik Paketi'ne katılım için oldukça önemli bir gelişme olduğu belirtilmiştir.⁵²⁹ Fuar, New York Haberler Bürosu'nun önemli toplantılarda nasıl bir uygulama yürüttüğünü ve genel olarak hangi araçlarla propaganda yaptığını göstermesi açısından oldukça önemli bir kaynaktır. Chicago Fuarı, radyo, televizyon, gazete, sinema gibi faaliyet yürütülen alanların dışında Haberler Bürosu'nun fuar çalışmasında nasıl bir faaliyet gerçekleştirdiğinin öğrenilmesi açısından oldukça önemli bir gösterge olmuştur. Büro'nun hali hazırda fuar dolayısıyla, Atlantik Paketi konusunda bir çaba içerisinde olması seçim sonrasında DP'nin CHP İktidarının propaganda yürüttüğü, Sovyet karşıtı, Batı ile yakın dış politika anlayışını sürdürdüğünü göstermektedir.

2.2.1.1.4.1 ABD'de Yürütülen Propaganda Faaliyetleri Üzerine Değerlendirme

New York Haberler Bürosu'nun kurulduğu tarihten sonra nasıl bir çalışma usulü izlediği, Ahmet Şükrü Esmer tarafından, Haberler Bürosu'ndan yeni atandığı, Basın Yayın Genel Müdürü olarak gerçekleştirdiği ilk basın toplantısında açıklanmıştır. Esmer'in açıklamaları, Haberler Bürosu'nun çalışmalarını genel olarak ne şekilde ele aldığını bütüncül bir bakışla bize vermektedir. Esmer'e göre Türkiye'yi ABD'de tanıtmak üzere bütün modern araçlardan istifade edilmeye çalışılmış bu istikamette, Büro'nun üç temel alanda faaliyet gösterdiği kaydedilmiştir. Bunlar televizyon ve film gösterimi; radyo konuşmaları; kitap, broşür, afiş ve harita basıp yayınlamak üzere matbuu faaliyetlerdir. Esmer'in ABD'ye tayin edildikten sonra ilk işi, Türkiye ile devamlı bir surette temas kurmak üzere Ankara Radyosu'ndan günlük haberleri almak için tesisat kurmak olmuştur. Günlük olarak takip edilen haberler, diktafon makinesi ile plağa alınarak, bu haberlerden Türkçe ve İngilizce haber bültenleri neşredilmiştir. Bültenlerin önemi ise ABD basının bültenlerden Türkiye ile ilgili haberleri vermek üzere iktibas yapmasıdır. ABD'de sinemanın önemine dikkat çeken Esmer, sinema konusundan istifade etmek üzere film şirketleriyle temasa geçmiştir. Bu doğrultuda Genel Müdürlük'ten gönderilen aktüalite filmlerinin ilgili müesseseler tarafından hazırlanan 'aktüalite jurnallerinde' yer alması sağlanmıştır. Sinemalarda aktüalite filmlerinin gösterilmesi sonrasında, televizyonda rağbet gören programlarda filmlerin yer alması da sağlanmıştır. Ayrıca 65 resimlik bir projeksiyon filmi hazırlanarak üniversitelere, kulüplere, okullara ve çeşitli kurumlara 2500 kopya olarak dağıtılmıştır. Filmin beklenenden çok daha fazla ilgi çekmesi üzerine bu kez

⁵²⁹New York Haberler Bürosu faaliyet ve propaganda raporu, 30.08.1950, **BCA**, Fon Kodu: 30 10 0 0 Kutu No: 173 Dosya Gömleği No: 196 Sıra No: 17 Dosya Numarası: 186

sesli bir film çekilmiştir. Radyo ve televizyonun ABD halkının hayatında oynadığı role paralel olarak radyo-televizyon istasyonlarında 'Türk Gecesi', 'Türk Musikisi' programları ile çeşitli konferanslar tertip edilmiştir. Esmer, bizzat kendisinin bazı programları katıldığı bildirmiştir. Milletler arası fuar ve sergilerde ise Haberler Bürosu'nun pavyonlar tuttuğu ve burada Türk elışı ve sanat eserlerinin takdim edildiği bildirilmiştir. Amerika'nın farklı yörelerinde açılan sergilere ise fotoğraf, afiş, harita ve broşür yollanmıştır. Esmer, Büro'nun 18 adet kitap, broşür, harita ve afiş neşrettiğini ifade etmiştir. Bunların dışında ayrıca ABD'de yayınlanan yıllıklarda, ansiklopedilerde yer alan Türkiye ile ilgili maddelerin doğru bilgiler ihtiva etmesi sağlanmış, hatta bazı maddeler bizzat Haberler Bürosu çalışanları tarafından yazılmıştır. Tüm bunların haricinde Amerikan basınında Türkiye'yi yanlış tanıtan yazıların düzeltilmesi yönünde çalışılarak, bu türden haberlerin önlenmesi yayınlananların ise tahsis ve tezkib edilmesi sağlanmıştır.⁵³⁰

Basın ataşeliklerine nispetle New York Haberler Bürosu'nun çalışmaları başarılı bulunmuştur. Bu sebeple Basın Yayın Genel Müdürlüğü hakkında hazırlanan değerlendirmede, ataşeliklerin Dışişleri Bakanlığı'na verilmesi, buna karşın ise ataşeliklerin yerlerine haber bürolarının kurulması tavsiye edilmiştir.⁵³¹ Her ne kadar New York Haberler Bürosu başarılı bulunsa da bu başarı tercüme büroları haline gelen basın ataşelikleri karşısındadır. Türkiye'nin ABD kamuoyunda ve yetkililer nezdinde propagandasının başarı ile yapıldığının iddiası pek mümkün gözükmemektedir. Zira yapılan faaliyetler önemli olmakla birlikte kısa süre içerisinde ABD kamuoyunu Türkiye lehine çevirecek, Sovyetler karşısında maddi ve manevi olarak Türkiye'nin desteklenmesini sağlamaktan uzaktır. Büro'nun kısa bir süre içerisinde bu kadar ehemmiyetli neticelere varmasının mümkün olmayacağı gibi ABD'nin coğrafi şartlarının da buna müsait olmadığı bilinmektedir. Basın Yayın Genel Müdürü Ahmet Şükrü Esmer de New York Haberler Bürosu'nun faaliyetlerinin yeterli olmadığını ifade etmiştir.⁵³² Yeterli olmayan tanıtma faaliyeti, Türkiye'nin istediği tarzda gerçekleştiremediği ve sürekli bir biçimde tartıştığı bir konu haline gelmiştir. Dışişleri Bakanlığı Kültür Münasebetleri Dairesi Başkanı Hamit Batu ve

⁵³⁰ **Ulus**, 10 Mart 1949, s. 1 ve 3.

⁵³¹ **TBMM Tutanak Dergisi**, Dönem: VIII, Cilt: 16, Toplantı: 3, Kırk Sekizinci Birleşim (21.11.1949).

⁵³² **Ulus**, 10 Mart 1949, s. 1 ve 3.

Dışışleri Bakanlığı Enformasyon Dairesi Başkanı İsmail Soysal, Türkiye'nin tanıtma faaliyetlerinin 1960'lı yılların ortasında dahi yetersiz olduğunu ifade etmişlerdir.⁵³³

1960'lı yıllarda dış propagandanın yetersiz olduğu tartışmaları⁵³⁴, 1945-1950 yıllar arasında da sorgulanmıştır. Bu doğrultuda ABD'de Basın Ataşesi olarak görev yapan Nüzhet Baba, 24 Kasım 1948 tarihinde Genel Müdürlüğe gönderdiği 'Memleketimizi Amerika'ya Tanıtmak Meselesi Üzerine Rapor'da Türkiye'nin neden yetersiz kaldığını açıklamaktadır. Dört bölümden oluşan raporda ilk olarak 'Niçin iyi tanınmıyoruz?'un cevabı verilmiştir. Baba'ya göre, Türkiye'nin Amerika'da iyi tanınmamasının birkaç nedeni bulunmaktadır. Bunlardan ilki, Yunanlıların ve Ermenilerin 19. Yüzyıldan itibaren Türkiye ve Türkler hakkında kaleme aldıkları garazkarene yazı ve kitaplara karşı, Türkiye'nin yeterince yayının olmamasıdır. Buna örnek verme ihtiyacı hisseden Baba, Dünyanın en zengin kütüphanelerinden biri olan Library of Congress'de Ermeni meselesinde Türkiye'yi savunan tek bir eseri bulunmakta olduğunu bildirmiştir. İkinci neden ise Türkiye'nin Müslüman oluşu ile ilgilidir. Raporda bu durum şu şekilde tespit edilmiştir; *"Müslümanlık-Hıristiyanlık davası, gerçi eski ateşli devresini yaşamış ve bugün durulmuş ise de, bazı kitleleri henüz taassup devresinde yaşamakta olan Amerikalılar için Müslümanlık aleyhimize bir "not" teşkil etmektedir."* Üçüncü bir neden Türkiye'nin azınlıklar konusundaki 'kötü şöhretidir'. Rapora göre ABD'de *"Türklerin azınlıklara karşı her zaman fena muamele ettikleri"* kökleşmiş bir inanç haline gelmiştir. Özellikle Varlık Vergisi'nin tam manasıyla ABD'de anlatılamamış oluşu, Türkiye için olumsuz bir gelişme olarak görülmüştür. Dördüncü neden ise Türkiye hakkında son bir yüzyılda kaleme alınan 'efsanevî mahiyette, harem hayatı ve şark masalları'na dayanan eserlerin yayınlanmasıdır. Baba'ya göre, *"Bu cihet basın evlerinin ve tâbilerin zihinlerine o şekilde yerleşmiştir ki, bugün bu efsanelerden bahsetmiyen ve Türkiye'yi hakikî veçhesile gösteren bir eseri kabul ettirmek, Amerika'da ticarî mahiyette çalışan basın evleri nezdinde hakikî manasile güçtür. Amerikalı kendi gibi yaşayan ve düşünen insanlara ait eserlerden ziyade bin bir gece masallarına meftundur."* Beşinci neden Amerikan okullarında okutulan tarih ve coğrafya kitaplarında Türkiye hakkında yer alan bilgilerin eksik ve yetersiz oluşudur. Rapor, altıncı neden olarak ise ABD halkının tutumundan ve alışkanlıklarından

⁵³³ Hamit Batu, "Dış Siyaset ve Tanıtma", **Dışışleri Belleteni**, Sayı: 2, Ekim 1964, s. 114- 119; Hamit Batu, İsmail Soysal, **"Türkiye'nin Tanıtılması"**, **Dışışleri Belleteni**, Sayı: 10, Temmuz 1965, s. 8- 13.

⁵³⁴ Ziyaoğlu, **Propaganda ve San'atı**, s. 11-13; Hekimgil, **Türkiye'nin Tanıtılması**, s. 8-11.

bahsetmektedir. Baba, Amerikalıların reklamla büyüyen insanları olduklarına dikkat çekmekte ve bu hususta halkın desteğini sempatisi kazanmak için yoğun bir reklam ya da propaganda kampanyası yapılmasının gerektiği söylemektedir. Rapor bu konuda seçimler için başkan adaylarının ülkeyi baştanbaşa dolaşarak aylarca ve kapı kapı dolaşarak kendilerini tanıttığını söyleyerek yapılması gerekenin bu olduğu ifade etmiştir. Yedinci sebep olarak Türkiye ile ABD arasında coğrafi, iktidasi ve kültür konulardaki mesafenin Türkiye'nin yeterince tanınmasına engel teşkil ettiği söylenmiştir. Raporun yazıldığı andaki durumun ne olduğunu değerlendiren Baba'ya göre, Truman Doktrini sonrasında basın yayın, radyo vesair kamuoyu araçlarında Türkiye lehine bir gelişme gözükse de bu gelişme istenilen tarzda değildir. Son dört senede yayınlanan ve yayınlanacak olan kitapları değerlendiren rapor, kitapların genellikle lehte, yarı lehte, aleyhte, yarı aleyhte olduğunu açıklamaktadır. Charles A. Vertanis tarafından yazılan 'Armenia Reborn (Ermenistan'ın Yeniden Doğuşu), Yahudi Ira A. Hirschmann tarafından yazılan 'Tifo Life Line to a Promised Land' ve bir Ermeni tarafından yazılan 'I Ask You Ladies and Gentlemen' (Size Sorarım, Bayanlar, Baylar) adlı kitapların 'zehir saçan' aleyhte kitaplar olduğu bildirilmiştir. Selma Ekrem tarafından yazılan 'Turkey, Old and New' adlı kitabın yarı lehte olduğu ve efsaneye kaçan bir tarzda yazıldığı bildirilmiştir. Çıkacak eserleri de değerlendiren rapor, Max Thornburg'un Türkiye hakkında yazdığı iktisadi eserin Türkiye'nin aleyhinde olacağı ve büyük menfi bir tesir göstereceği beklentisindedir. Daha önce Türkiye'de bulunan ve bir süre çalışan Eleonor Bisbee tarafından yayınlanacak 'The New Turks' isimli kitabın henüz yayınlanmadan; *"ABD hariciyesinde oldukça şöhret sahibi ve Çanakkale ve 'Türk-Rus-Alman münasebetleri' hakkında hakkımızda iyi yazılar yayınlayan Mr. Harry Howard'a gönderilen müsvedde, ataşe tarafından okunmuştur. Baba'ya göre, Varlık Vergisi ve azınlıklar meselesine temas eden kısımlar hariç lehte bir kitaptır. Howard, ataşeye, "kitaptan muayyen bir miktar satın alınarak bedava tevzide Türkiye lehine propaganda bakımından fayda mülahaza ettiğini söylemiş"* ise de ataşe kitabın Varlık Vergisi kısımları sebebiyle uygun olmadığı görüşündedir. Princeton üniversitesi Profesörlerinden Dr. Wright'ın Türkiye hakkında yazdığı kitabın, Wright ile kurulan dostluk sebebiyle aleyhte olmayacağı hatta lehde bile olacağının beklendiği bildirilmiştir. Ataşe Baba'nın 'Neler Yapmalıyız' kısmına geçmeden önce *"Hakikati olduğu gibi görmek ve mübalağaya sapmamak prensibinin bir memur için birinci derecede vazife olduğunun takdir buyurulacağından emin olarak"* yazdığını

vurgulaması, Türkiye'nin ABD'deki propaganda konusundaki gerçek durumunu göstermektedir. Neler Yapmalıyız kısmında Türkiye'nin propaganda faaliyetleri ve etkilerini tetkik eden rapora göre, *"Amerika'ya Türkiye'den doğrudan doğruya (direkt) radyo ve haber propagandası imkânsızdır."* Raporda, ABD halkının yabancı radyoları dinlemediği hatta tamamına yakın bir kısmının büyük radyo istasyonları dışında radyo dinlemediği tespiti yapılmıştır. Rapora göre radyo ile propaganda konusunda ABD'nin büyük radyoları dışında *"kendi vasıtalarımızla propaganda yayını yapmağa savaştık beyhude"*dir. ABD'nin Türkiye'de bulunan muhabir ve teşkilatları sebebiyle Türkiye'nin giriştiği, *"Amerika'da bir "haber bülteni" yayınlamak, Amerikan gazetelerine haber-yetiştirme bakımından faydasız bir iştir."* Türkiye'nin film çekme konusunda yeterli olmayışı ve çekilen 35 mm filimlerin teknik olarak ABD'ye uygun olmaması, film konusunda da başarı sağlanmasının zor olduğu ifadesine neden olmuştur. Ataşe'ye göre sınırlı bir kadro ile idare edilen enformasyon bürosunun Türkiye'yi 145 milyonluk ABD'de tanıtmak, yüzlerce yıl meselesidir. Bu sebeple 'mütakâsif' bir faaliyet, propaganda şarttır. Baba'ya göre Türkiye'yi tanıtmak ve propagandasını yapmak için yapılması gerekenler ise şunlardır:

- Yalnızca 500-600 adet gönderilen La Turquie Kemaliste dergisinin binlerce halk kolleji ve üniversite kütüphanesine gönderilmesi için 5000 nüshanın gönderilmesi.
- Amerika'da Sovyetlerin ve İngilizlerin neşrettikleri gibi aylık ve ucuza mal edilecek bir dergi yayınlamak.
- Türkiye'yi anlatan ve tanıtan 16 milimetre kısa filmler yapmak ve bu filmleri dağıtmak.
- Tanınmış yazarları her yıl Türkiye'ye davet ederek onlara Türkiye'nin haklılığını açıklamak. Bu yazarlara Türkiye hakkında Amerika basınında haftalık veya aylık dergilerde resimli yazılar yazdırmak.
- Öğretmenlerden ve öğrencilerden oluşacak bir gurubu her yıl Türkiye'ye çağırarak onlara da yazarlara olduğu gibi Türkiye'yi göstermek ve gezdirmek.
- Washington'da bir Halkevi açarak Amerika'da kültür, sanat vesaire konularında, Türkiye'yi her an temsil edecek bir merkez temin etmek.

- Kadın kulüplerinin ABD'deki önemine binaen, sadece bu kulüplerle ilgilenecek kimseleri görevlendirilerek, buralarda konferans, film faaliyetlerinde bulunmak.
- Amerika'da bulunan 800 Türk öğrencisi ile ilgilenmek ve onlardan propaganda yapmak üzere istifade etmek.
- Sürekli bir biçimde konferanslar tertip ederek Türkiye'nin anlatılmasının sağlanmasına çalışmak, ayrıca bu konferansları fotoğraf, film ile zenginleştirmek.
- Büyük ve yerel radyoları kiralamak suretiyle programlar yapmak.
- Library of Congress, Middle East Institute gibi yerlere bol miktar kitap, gazete, broşür göndermek.
- Doğu, Batı ve Orta Amerika'da üç üniversite seçerek buralarda Türk Enstitüleri açmak ve Türkiye'den akademisyen göndermek
- Amerika'nın muhtelif merkezlerinde, Washington ve New York'dan başlamak üzere; işlek caddeler üzerinde kaldırım ile aynı seviyede, vitrinleri Türk eserleri ile süslü 'Okuma Odaları' tesis etmek.
- ABD'de Türkiye'nin tanıtılmasının bir kaç yıl içinde değil, uzun senelerde gerçekleşeceğini önceden göze almak
- ABD'de bulunan personelin şahsi dostluk yolu ile faaliyet göstermesi için maddi imkanları genişletmek ve ayrıca basın ataşelerine ve New-York Haberler Bürosu'na seyahat imkanı verilmesi. Baba'ya göre özellikle ataşelerin gazete sahip ve başyazarları gibi kişilerle şahsi temas ve yakınlık temas etmek üzere şarttır.

Nüzhet Baba'ya göre, *"Kardeş olmasalar bile, her halde yakın akraba oldukları halde İngilizler, burada enformasyon servisleri için senede bir milyon dolar sarfetmektedirler. Kesin bir İhtiyaç hissetmeselerdi, böyle dar zamanlarda İngilizlerin bu şekilde bir para sarfetmeleri hayale sığmaz bir hareket teşkil ederdi."* Bu sebeple sistematik bir çalışmanın yanında para sarfedilmesi de gerekmektedir. Tüm bunların yanı sıra ataşenin dikkat çektiği bir başka husus ise *"Türkiye'de bulunmuş bazı Amerikalılarla bu konu etrafında fikir teatisi"* yapılmasıdır. Baba'ya göre bu durum, beyhudedir ve çoğu zaman yanlış kararlara sevk edici bir yoldur. Baba, tek gayeleri maddi çıkar temin etmek olan bu tür Amerikalıların bazılarının Türkiye'nin 'iyi tanın-

masını arzu etmedikleri' gibi 'kendi memleketlerini dahi tanımadıkları'nı bildirmiştir.⁵³⁵

2.2.1.2 Basın Yayın Genel Müdürlüğü Propaganda Faaliyetleri Üzerine Bir Değerlendirme

İç ve dış propaganda cihazı olarak kurulmuş olan Basın Yayın Genel Müdürlüğü'nün kendisinden beklenen görevleri yerine getirmesini ve daha verimli çalışmasını sağlamak üzere Başbakanlığın 28.2.1948 tarih ve 6/698 sayılı emirleri doğrultusunda bir komite teşkil ettirilmiştir. Komite, çalışmalarına Basın Yayın Genel Müdürlüğü'nün görevlerini tespit etmek ve bu görevlerin yerine getirilip getirilmediğini belirlemek üzere harekete geçmiştir. BYGM'in faaliyetlerinden azami verim elde etmek üzere çalışmaya başlayan Komite, ilk olarak Basın Yayın Genel Müdürlüğüne verilen görevlerin hangi dairelere dağıtıldığını tespit etmiştir. Komite daha sonra dairelerin görevlerinde ne derecede başarılı olduklarını, yerine getirilen ve getirilmeyen görevlerin neler olduğunu belirlemiştir. Ayrıca yapılmayan görevlerin neden gerçekleştirilmediğinin üzerinde de duran Komite, dairelerin kendilerine verilen görevleri ahenkli bir şekilde gerçekleştirmesi için ne gibi tedbirlerin gerektiğini tespit etmiştir. Komite, bu doğrultuda propagandayı ve işbirliğini Basın ve Yayın Genel Müdürlüğü Daireleri arasında tanzim etmekle mükellef Etüt Hey'eti Kurulu'nu incelemiştir.⁵³⁶ Komite tarafından incelenen bu dairenin vazifeleri şu şekilde bildirilmiştir:

- a) Umum Müdürlüğün Basın, Yayın, Telkin ve Turizm sahalarındaki çalışmalarının maksatlı ve ahenkli şekilde yürütülmesini sağlamak;
- b) Bu çalışmaların verimlerini ölçmek;
- c) Memleket içinde millî menfaatlarımıza karşı yöneltilen faaliyetleri karşılamak üzere araştırmalar yapmak;
- d) Memleket dışında millî menfaatlarımıza karşı yöneltilen faaliyetleri karşılamak üzere araştırmalar yapmak;
- e) Bu maksatların temini için yabancı ilim, fen ve san'at teşekküllerinden ve bu sahalarda tanınmış şahsiyetlerden istifade etmek;

⁵³⁵BCA, Fon No: 30 1 0 0 Yer Numarası: Kutu No: 101 Dosya Gömleği No: 628 Sıra No: 9

⁵³⁶BCA, Fon No: 30 10 0 0 Yer Numarası: Kutu No: 85 Dosya Gömleği No: 564 Sıra No: 4 Dosya Numarası: 85

f) İçerde ve dışarıda film, plâk gibi vasıtalarla propaganda yapılması mevzuunu işlemek ve tahakkuk ettirmek;

j) Radyoda yapılacak her neviden yabancı dil neşriyatını tanzim ve idare etmek;

h) Radyo Gazetesi ve Pazar gazetesi ve bunlara mümasil Türkçe yayınların tanzim ve idaresi;

i) Propagandamızla ilgili bütün vesikaları toplamak ve bunlardan bir arşiv kurmak;

Komite tarafından görevleri belirlenen Etüt Heyet'inin vazifelerini yerine getirmediğini belirlenmiştir. Komite'nin tespitine göre, Etüt Heyet'inin gerçekleştirdiği faaliyetler ise şunlar olmuştur;

a) Radyo mikrofonundan geçmesi istenen sözlü yayınlar meyanında radyofonik piyes ve skeçler muhtelif konuşma metinlerinin tetkikini yapmış ve bunlar içinden umumî politika, ahlâk ve terbiye icablarına uygun olmyanların reddini teklif etmiştir.

b) Elçiliklere, konsolosluklara, yabancı eşhas ve müessesata, hariçteki ataşeliklerimize ve hariçteki yurttaşlarımıza talepleri üzerine kitap, dergi ve fotoğraf gönderilmesine tavassut etmiştir.⁵³⁷

Kurumlar arasında koordinasyonu sağlayıp Müdürlüğün etkin bir biçimde çalışmasını ve Türkiye'nin ihtiyacı olan iç ve dış propagandayı gerçekleştirmesini sağlamak üzere tesis edilen Etüt Heyetinin ve Müdürlüğün tüm faaliyetleri yetersiz bulunmuştur. Gerçekleşen faaliyetlerin ise talebe binaen uygulanmış olduğu görülmüştür. Müdürlüğün yurt içi ve dışında gerçekleştirdiği faaliyetlerin plan doğrultusunda olmayıp elçilik, ataşeliklerin istekleri doğrultusunda arz talep dengesi içerisinde gerçekleşmiştir. CHP Hükümetleri tarafından propagandanın gerçekleştirilmesi için teknik bir birim halinde düşünülen Basın Yayın Genel Müdürlüğü, görevlilerin kişisel gayretleri sonucu ortaya çıkan talepleri değerlendiren bir kurum haline dönüşmüştür. Etüt Heyeti her ne kadar BYGM'in bir içyapısı ise de Müdürlüğün propaganda için gereken tüm çalışmaları bu kurumun koordinasyonunda gerçekleştirmesi beklenmiştir. TBMM'nin de bu konu üzerinde hassasiyetle durmuş olmasına rağmen BYGM'in Etüt Heyeti'ne gerekli ehemmiyeti vermemiş olması, 1945-1950 döneminde yürütülen propaganda faaliyetlerinin

⁵³⁷BCA, Fon No: 30 10 0 0 Yer Numarası: Kutu No: 85 Dosya Gömleği No: 564 Sıra No: 4 Dosya Numarası: 85

noksan kalmasına yol açmıştır. Komite, özellikle Etüt Heyeti'nin dolayısıyla BYGM'in başarısız olmasında iki temel neden belirlemiştir. Bunlardan ilki, BYGM'in arşivinin başarısızlığıdır. Kütüphanesinde, ülke içinde ve dışında Türkiye'ye 'hattâ Atatürk'e ait olarak basılmış' eserleri bulmanın dahi mümkün olmaması, Türkiye'nin yürüteceği propagandanın yetersizliğine delil olmuştur. İkinci olarak ise kalifiye elemanların kurum bünyesinde yer almamasıdır. Bu konuda Komite, reis, üye, raportör kadrolarının yüksek propaganda mevzuunun gerektirdiği vasıflara haiz kimselere sahip olmamasını temel yetersizlik olarak görmüştür. Müdürlüğün tüm faaliyetlerinin yetersizliği karşısında Komite, etki yapacak tarzda propaganda yapmak üzere verimli çalışmanın yöntemlerini şu şekilde belirlemiştir;

“a) Reis ve Üyelerin siyasî, hukukî veya içtimaî bilgi ve tecrübeleri olan ve iki ehemmiyetli Garp dilini bilen ve mizacen propagandacılık işlerine yatgın kimseler arasından seçilmesi;

b) Raportörlerin yukarıki vasıfları haiz ve ileride Etüt Hey'etine Üye ve Reis olabilecek istidad ve kabiliyette olanlar arasından seçilmesi;

c) Umum Müdürlük Vesikalar Şubesi Müdür ve Muavinin aynı şartları haiz kimseler olması;

d) Vesikalar arşivinin esaslı şekilde, işin tekniğine uygun ve gerek iç, gerek Milletlerarası mevzulara ait malzeme ile kuvvetlendirilmesi;

e) Propaganda, bunu yapabilecek vasıf ve kabiliyette yetişmiş insanlara ihtiyaç gösterdiğine ve kıymetli elemanların maişet zorluğu müvacehesinde baremin kendine göre ölçüleri içinde istihdamına imkân bulunamayacağına nazaran Reis ve Üye vazifelerinde çalıştırılacak yerli veya yabancı propaganda mutahassıslarının maaş emsali hasılının icab edecek nisbet dairesinde arttırılması suretiyle veya mukavele ile istihdamları cihetine gidilmesi zaruridir.

f) Propaganda kitap, broşür, ve konuşmaları yazabilmeyi mümkün kılabilmek üzere Etüt Hey'eti Reis, Üye ve Raportörlerinin Garp ve Şark dillerini ana dilleri kuvvetinde bilmesini istemek tahakkuku her vakit mümkün bulunmayan bir şart olacağına ve bütün dünya dillerini ana dili kadar kuvvetli bilen kimseleri memleket içinde bulmak mümkün olamayacağına göre, Etüt Hey'etince veya marifetiyle hazırlatılacak Türkçe propaganda metinlerinin hariçte, icabı halinde memleket dışında yabancı dillere

tercüme ettirilmesi cihetine gidilmesi kaçınılmaz bir mecburiyet olacaktır. Bu itibarla memleket içinde ve dışında Yabancı dil mütehassıslarının çalıştırılması, kendilerine ve bilgilerinden istifade edilecek yerli ve yabancı ilim, fen ve san'at teşekkülleri ile bu sahalarda tanınmış yerli ve yabancı kimselere kâfi miktarda para verilebilmesi ve icabında istihkaklarının döviz olarak tesviyesi imkânları sağlanmalıdır.

g) Etüt Hey'etinde Reis, Üye ve Raportör olarak çalıştırılıp propagandada ihtisas yapması sağlanacak kimselerin veya Umum Müdürlük kadrosu dahilinde veya haricinde bu vasfı haiz kimselerin memleket içinde ve bilhassa dışında ihtisaslarından istifadeyi temin etmek üzere konferansçı veya vazifeli memur olarak çalıştırılmaları imkânı sağlanmalıdır. Devlet memuru olan kimselerin konferanslar vermek üzere muvakkat memuriyetle memleket içinde sağlanabilir ise de memur vasfını haiz olmıyanların mevzuat çerçevesi içinde sağlanabilir ise de memur vasfını haiz olmıyanların vazifeye sevkı halinde masraflarının karşılanabilmesi tedbiri derpiş edilmek lâzım gelir. Muvakkat memuriyetle gönderilemeyip hariçteki Haberler Bürolarına veya Ataşeliklere Müdür, Ataşe, Muavin, Memur adları altında gönderilecekler için mevzuatta kolaylıklar sağlanmalıdır. Memleketin politika veya gazetecilik işlerinde uzun yıllar çalışmış ve hakikaten yüksek propagandacı vasfını haiz şahsiyetlerin barem kayıtları ile veya intibak yapıldıktan sonra tesbit edilecek çok aşağı memuriyet dereceleriyle hariçte vazifeye sevkine imkân olamayacağı derkârdır. Umum Müdürlüğün muhtelif şubelerinde Haberler Bürosu veya Ataşelikler için tesbit edilen dün dereceli kadrolara memur göndermek hususunda ısrar etmekten ise yüksek dereceli memurlar arasından da müktesep hakları olan maaşlar ile harice propagandacı memurlar yollama şıkkını tercih etmeli ve muhtelif memleketlerin bu yoldaki tatbikatını örnek ittihaz etmelidir. Hariçte ecnebî konferansçı ve propagandacı ve neşriyatçı çalıştırma imkânı da bulunmalıdır.

*h) İç ve dış propaganda mevzuunun çok esaslı bir plân dairesinde ele alınarak bütün icabatının yerine getirilmesi çarelerine tevessül edilmelidir.*⁵³⁸

2.2.2 Halkevleri

Cumhuriyet Halk Partisi'nin yurt içinde inkılâp ve sosyal ilerleme hamlelerini ve hareketlerini daimi surette ayakta tutmak ve geliştirmek maksadıyla Şubat 1932

⁵³⁸BCA, Fon No: 30 10 0 0 Yer Numarası: Kutu No: 85 Dosya Gömleği No: 564 Sıra No: 4 Dosya Numarası: 85

yılında ilk halkevi kurulmuştur.⁵³⁹ Türk Ocakları'nın Atatürk tarafından kapatılması sonrasında kurulan halkevleri, Türk Ocakları sonrasında doğabilecek boşluğu, CHP denetiminde doldurmak üzere kurulmuştur.⁵⁴⁰ CHP'nin ideolojisini halka götürme aracı olarak kullandığı halkevleri ve halkodaları, siyasal bir harekete yer verilmeyecek tarzda kurulmak istenmiştir. Bu durumun nedeni Sefa Şimşek'e göre, Cumhuriyet Halk Partisi'nin kendi etkinliklerini ve başarılarını değil, ideolojisini halkla paylaşmak üzere halkevlerinden istifade etmek istemesidir. Halkevleri, Türk Ocakları'nın kapatılması sonrasında siyasal eğitim ve propaganda faaliyetini üstlenmiştir. Şimşek'e göre, Türk Ocakları gibi özerk kurumların kapatılması ve fesih edilmesi ile tek parti iktidarı kuran CHP, toplumdaki tüm potansiyel ideoloji kaynaklarını denetlemeye başlayarak kendi kontrolü altında bir vatandaşlık projesi başlatmıştır. Bu çalışma dahilinde her türlü imkan ve aracı propaganda çalışmaları için seferber eden CHP, Halkevleri çatısı altında yürütülen faaliyetleri, siyasal propaganda ve siyasal eğitim vasıtası olarak değerlendirmiştir.⁵⁴¹

Propaganda vasıtası olarak CHP İktidarı'nın Kemalizmi yerleştirme aracı olarak kullanılan halkevleri, yürüttüğü kol faaliyetleriyle Cumhuriyetin kurucu ideolojisinin istediği makbul vatandaş tipini yetiştirme görevine sahip kültürel görünümlü, ideolojik ve siyasal yapılanmalardır. CHP tarafından 1946 yılında hazırlanan Halkevleri ve Halkodaları broşüründe, halkevlerinin faaliyetlerinin birbiri ile oldukça ilişkili iki noktada yoğunlaştırıldığı görülür; halkı yetiştirme ve milli birliği kuvvetlendirme. Halkı yetiştirme faaliyeti, CHP'nin sahip olduğu jakoben bakışın bir neticesidir. Zira broşüre göre, halkevleri ve odaları sosyal yaşayışta büyük gelişmelere yer ve imkan hazırlamakta, halkı kendi işlerini kendi aralarında düşünmeye, görüşmeye tartışmaya ve yapmaya alıştırmaktadır; 'İşte onlara bu gözle bakılınca halk eğitiminde gördükleri işin büyüklüğü daha iyi anlaşılır.' Halkı yetiştirmek maksadıyla milli bayram, milli tören, nişan, düğün törenleri, yılbaşı faaliyetlerinin gerçekleştiği halkevleri, sahip olduğu araçlarla sosyal yaşayıştaki toplayıcı, yakınlaştırıcı, kaynaştırıcı rolünü ifa etmiştir. Halkevlerinde gerçekleştirilen faaliyetlerle, cumhuriyet ideolojisinin ortaya çıkartmak istediği halk tipi yetiştirilmek istenmiştir. CHP'nin eğitim vasıtasıyla yetiştiremeyeceği ve ilgilenemeyeceği yetişkin

⁵³⁹ CHP Halkevleri ve Halkodaları 1932-1942, y.y.y, t.y., s.3.

⁵⁴⁰ Şerafettin Zeyrek, *Türkiye'de Halkevleri ve Halkodaları*, Ankara, Anı Yayınları, 2006, s. 14-15

⁵⁴¹ Sefa Şimşek, *Bir İdelolojik Seferberlik Deneyimi, Halkevleri 1932-1951*, İstanbul, Boğaziçi Üniversitesi Yayınevi, 2002, s. 14, 27, 44-45.

yaş grubunu eğitme aracı olarak halkevleri kullanılmıştır. Halkevinin ikinci faaliyeti ise CHP İktidarı'nın 1945 sonrasında algıladığı Sovyet tehdidi ile yakından ilgili olan 'Milli Birliği Kuvvetlendirme' amacıdır.⁵⁴² CHP Hükümetlerinin uyguladığı milli birlik propagandasına uygun olarak halkevlerinin temel faaliyet alanına, 'Milli Birliği Kuvvetlendirme' şeklinde yeni bir yorum getirilmesi halkevlerinin propaganda da oynadığı rolü göstermektedir. Broşürde yer alan şu ifade bu duruma açıkça işaret etmektedir; *"Halkodalarında gördüğümüz kaynaşma ve yakınlaşma, milli birliğimizi perçinleyen bir harekettir. Bu bakımdan diyebiliriz ki; Halkodalarımız milletin nabzının attığı yerdir."* 'Yurdun mukadderatını ve sınırlarını ilgilendiren bazı haberlerin gazetelerde yayınlandığı bir sırada', Bursa Kestel Halkodası'ndan alınan yazı, 'Halkodalarının millet işlerinde halkın heyecanına nasıl sıcak birer yuva olduklarını' gösteren bir örnek olarak kabul edilmiştir.⁵⁴³ Sovyetlerin Türkiye'den toprak talebinin gazeteler vasıtasıyla yayıldığı bir dönemde, Kestel Halkodası'nın tepki göstermesi, CHP'nin oluşturmak istediği topyekûn mücadelenin ilk adımı olan milli birliğin tesisine dair çarpıcı bir örnek olmuştur.

1946 yılında hazırladığı propaganda raporunda, Celal Morel, *"Partimizin açık bünyesi propaganda organı olarak en başta Halkevleri ve Halkodaları gelmektedir"* demektedir. Morel'e göre, *"Halkevleri – C.H.P.nin siyasî ve içtimâî terbiye ve propaganda merkezleri ve ocaklarıdır."* Cumhuriyet Halk Partisi'nin kuruluş gayelerinden olan 'Türk Milletinin siyasî bir terbiye mektebi' olma vazifesi, halkevlerine de sirayet etmiş, halkevleri, *"dil birliği, kültür birliği, ülkü birliği olarak halk birliğini meydana getirecek bir dâvanın ülkü birliğini sağlayacak ocakları"* olarak kabul edilmiştir.⁵⁴⁴ 1945 yılında Başbakan Şükrü Saraçoğlu'nun halkevleri konusunda gerçekleştirdiği bir konuşmada, milli birliğe halkevleri yoluyla atıf yaptığı görülür. Saraçoğlu, konuşmasında halkevlerinin vasfını şu şekilde belirtmiştir; *"Halkevleri bütün kollarile, bir tek amaca yönelmişlerdir: Bu amaç da kültür yolundan her zaman millî değerlerimizi işlemek, Türk devrimini geniş halk hayatı içinde kökleştirmek, Milli birliği sağlamaktır."*⁵⁴⁵ CHP İktidarının propagandasında yer alan cumhuriyetin temel ideolojisi olan Kemalizm'in halk kitlelerine anlatılması, köylere

⁵⁴² **CHP 1945 Yılında Halkevleri ve Halkodaları**, Ankara, 1946, 8-9.

⁵⁴³ **CHP 1945 Yılında Halkevleri ve Halkodaları**, s. 8-9.

⁵⁴⁴ **BCA**, Fon No 490 1 0 0 Yer Numarası Kutu No: 572 Dosya Gömleği No: 2272 Sıra No: 1 Dosya Numarası: 2. Büro

⁵⁴⁵ Başbakan'ın Halkevleri'nin kuruluşu sebebiyle irad ettiği nutku, 1945, **BCA**, Fon No: 30 1 0 0 Yer Numarası: Kutu No: 11 Dosya Gömleği No: 64 Sıra No: 10 Dosya Numarası: A6

kadar ulaşan halkevleri ve odaları ile mümkün kılınmıştır. 1945'ten sonra halkevlerine yeni eklenen ölkü vasfı ise devletin dış politikası doğrultusunda belirlenen kırmızı çizgiye yani milli birliğe sahip çıkmaktır.

İktidarın eğilimlerine göre bir eğitim süzgeci vasfına sahip olan halkevleri ve odaları ile halk bir ölkü etrafında eğitilmek istenmiştir. Bu itibarla milli kültür ocağı yakıştırmaları yapılan halkevleri kültür kurumları olarak addedilmişlerdir. Kültür vurgusunun ısrarla yapılması, halkevlerinin kuruluş amacından kaynaklanmakla birlikte, 1946 itibarıyla çok partili yaşama geçilmesiyle beraber milli birlik odağı haline getirilmek istenen halkevlerinin siyasal çekişmelerden ve partili sayılmasından uzaklaştırılmak istenmesinden kaynaklanmıştır. CHP Genel Sekreteri Hilmi Uran'ın halkevleri başkanlarına yolladığı talimatta, *"Halkevleri ve Halkodaları; kuruluşlarındaki maksada uygun olarak ve siyasî kanaat farkı gözetilmeyerek bütün yurttaşlara açık bulundurulmuştur. Bu kurumların faaliyetlerinden faydalanmak ve çalışmalarına katılmak için Yurttaşlarımız Partimize yazılı olmak veya başka bir Partiye yazılı olmamak gibi bir kayda tabi değildirler. Halkevleri çatısı altında Türk vatandaşlarını; her türlü sınıf ve meslek farkı düşüncesinden olduğu kadar her türlü siyasî inanış farkı düşüncesinden de uzak, bir millî kültür havası içinde çalışır ve eğlenir görmek bizim en samimî dileğimizdir."* denilmiştir. Hilmi Uran'a göre, Halkevlerinin 'manevi kalkınma' işinde birinci derecede mesul olanlar aydınlardır. Aydınların her türlü mizaç, zümre ve politika ayrılıklarını bir yana bırakarak iş birliği etmelerini şarttır. Bu doğrultuda halkevleri, tüm imkanları ile siyasal maksat gütmeyen ve CHP'nin fikirlerine aykırı olmayan bütün milli derneklere açık görölmüştür. Bunun tek istisnası, 'Millî Birliğe' zarar vermesi endişesinden dolayı siyasal partilerin toplantıları olmuştur.⁵⁴⁶

Celal Morel, Türkiye'yi gerek iç gerekse dış gelişmeler dolayısıyla *"Bin bir cereyanın estiği ve fırtınaların kopmak üzere olduğu günlerin"* arifesinde görmüştür. Bu sebeple Morel, politika akımlarından uzak tutulmak istenen halkevlerinin 'daha cazip, işlek bir hale' getirilmesini tavsiye etmiş, bu sayede de halkevlerinin propaganda müesseselerinin anası ve kaynağı olarak görüleceğini düşünmüştür.⁵⁴⁷

⁵⁴⁶Halkevleri ve Odaları Hakkında Yazı, 18.11.1946, **BCA**, Fon Kodu: 490 1 0 0 Kutu No: 6 Dosya Gömleği No: 34 Sıra No: 1

⁵⁴⁷**BCA**, Fon No 490 1 0 0 Yer Numarası Kutu No: 572 Dosya Gömleği No: 2272 Sıra No: 1 Dosya Numarası: 2. Büro

CHP İktidarının siyasi bir atıf yapmaktan ısrarla kaçındığı, milli kültür ocağı olan halkevleri, mahalli kurumlar olarak illerden ilçelere, oradan da köylere kadar uzanan bir yapıda teşkil edilmişlerdir. Bulundukları yerlerde bir bina etrafında konumlanan halkevleri ve odaları,⁵⁴⁸ Dil ve Edebiyat, Güzel Sanatlar, Temsil/Tiyatro, Spor, Sosyal Yardım, Halkdershaneleri ve Kurslar, Kütüphane ve Yayın, Köycülük, Tarih ve Müze olmak üzere dokuz temel kolda faaliyet göstermişlerdir.⁵⁴⁹ 1932 yılında açılan halkevleri aynı yıl içerisinde 14 ilde faaliyet gösterirken, her geçen yıl bu sayı katlanarak artmıştır. 1939'da 163'e ulaşan Halkevlerine 1940 yılında Halkodaları eklenmeye başlanmış ve bu doğrultuda bazı halkevleri, halkodalarına çevrilmiştir. 1945 yılına geldiğimizde ise halkevi sayısının 32, halkodası sayısının ise 2338'i bulunduğu görülür.⁵⁵⁰ 1950 yılında ise halkevlerinin sayısı 478 halkevi ve 4322 halkodası olarak tespit edilmiştir.⁵⁵¹ Toplamda 4800 halkevi ve odasında yer alan dokuz kol faaliyeti oldukça önem arz etmekle birlikte, çalışmamız kapsamında daha ziyade halkevleri yayıncılık ve konferans faaliyetleri içerisinde incelenmiştir. Konferansların ve yayın faaliyetinin halkevlerinin kuruluş amacına uygun olarak telkin kapsamında yer alması, iktidarın kaygılarını birinci elden yansıtmakta, bu sebeple de CHP İktidarının yukarıdan aşağıya nasıl bir yöntem izlediğini göstermektedir.

2.2.2.1 Konferans Faaliyetleri

Sözü 'ilk telkin' vasıtası sayan halkevleri, bu doğrultuda söze önem vererek onu, halka direkt olarak ulaşmanın vasıtası saymışlardır.⁵⁵² Ayrıca konuşma ya da konferans faaliyetleri dokuz kolun tamamını içerisinde barındıran bir alan olması nedeniyle, bütüncül bir kol faaliyeti olarak değerlendirilmiştir. Halkevlerinde tören günleri dışında, halkı ilgilendiren konular hakkında konuşma gerçekleştirilmesi için her fırsattan istifade edilmiştir. Büyük kültür merkezlerinden gelen ilim, sanat ve fikir adamları, halkevlerinde sistemli ve planlı seri konferanslar vermişlerdir. Konuşmaların ekonomiden müziğe, tarihten spora, milli eğitimden milli savunmaya kadar hemen hemen her konuda olduğu görülmüştür.⁵⁵³ Konferansların konularını

⁵⁴⁸ **CHP 1946 Yılında Halkevleri ve Halkodaları**, Ankara, 1947, s. 5.

⁵⁴⁹ CHP Halkevleri ve Halkodaları, s.3.

⁵⁵⁰ **CHP Halkevleri ve Halkodalarının Yurd İçinde Dağılımları 1945**, Doğu Matbaası, Ankara, s. 3.

⁵⁵¹ Orhan Özcan, **CHP Halkevleri Yayınları Bibliyografyası 1932-1951**, 2001, s. 8.

⁵⁵² Işıl Çakan, **Konuşunuz Konuşturunuz, Tek Parti Döneminde Propagandanın Etkin Silahı: Söz**, Otopsi Yayınları, Kasım 2004.

⁵⁵³ **CHP 1945 Yılında Halkevleri ve Halkodaları**, Ankara, 1946, 25.

belirlenmesi daha ziyade ihtiyaca ve gündeme dair olmuştur. Halka özellikle de halkın büyük bir kısmını oluşturan kırsal nüfusa yönelik olarak gerçekleşen konferanslarda toprak mülkiyeti, toprak kanunu, tifüs, şarbon gibi pratik konular tercih edilirken; seçimler, atom, boğazlar meselesi gibi güncel dair konularında önemli bir yekûn teşkil ettiği görülmüştür. Konferanslar, devrin teknik ilerlemelerini içine alan gelişmelerden dış politikanın, milli güvenliğin en önemli sorununa varıncaya değin geniş bir yelpazede değerlendirilmişlerdir.⁵⁵⁴

Kalabalığı çeken ve telkin vazifesini tam yapan bir unsur olan konuşmalar⁵⁵⁵, halkevlerinde seri ya da tekli konferanslar şeklinde olurken, Halkodalarında konuşmalar daha ziyade sohbet şeklinde gerçekleşmiştir. Halkodasında dışarıdan gelen konuşmacılar bulunmakla beraber, köylünün kendi arasında gerçekleştirdiği hasbıhaller de bulunmaktadır. Bazı halkodalarının tesirini arttırmak için pazar toplanan günlerde, konuşma yapılması dahi gerçekleşmiştir.⁵⁵⁶ Daha büyük Halkevlerinde ise bu durum teknik vasıtaların kullanılması ile değerlendirilmiştir. Halkevlerinde verilen konferanslar, hoparlörler kullanılmak suretiyle daha geniş bir kitleye ulaştırılmıştır.⁵⁵⁷ Halkevindeki konferansların tesir gücünün arttırılması için radyodan da istifade edilmiştir. Radyoda 1945 yılında her pazar günü Halkevleri Yüksek Danışma Kurulu Üyeleri ile bazı halkevi yetkilileri tarafından halkevlerinin tanıtılması, faaliyetlerinin anlatılması ve konuşmacıların geliştirilmesi üzerine, 'Halkevleri Saati Konuşmaları' adı altında program koyulmuştur. Radyoda gerçekleşen konuşmaların bazıları şu şekildedir;

- Halkevlerinde nasıl konuşmalı? – B. K. Çağlar
- İyi işleyen bir Halkevinde neler yapılabilir? – T. Taşkiran
- Halkevleri ve Halkodaları – S. Anamur
- Halkevleri ve Odaları çalışmaları – F. C. Güven⁵⁵⁸

Konuşmaların daha tesirli bir hal alması için, pazar yerleri, hoparlör ve radyodan istifade edilmesinin dışında, verilen konferansların daha çok kişiye ulaşması ve

⁵⁵⁴CHP 1946 Yılında Halkevleri ve Halkodaları, Ankara, 1947, s. 7.

⁵⁵⁵ CHP Halkevleri ve Halkodaları, s. 4.

⁵⁵⁶ CHP 1945 Yılında Halkevleri ve Halkodaları, 26.

⁵⁵⁷ CHP 1946 Yılında Halkevleri ve Halkodaları, s. 7.

⁵⁵⁸CHP Halkevleri Yayınları, Konuşmalar Broşür: 4, Ankara, Eylül 1946, s. 105.

kalıcı hale gelmesi için Konferanslar ‘Konuşmalar’ ismiyle broşür halinde birkaç sayı olarak da yayınlanmıştır.⁵⁵⁹

Halkevlerinde verilen konferanslar ait oldukları ilim koluna göre toplu olarak şu şekilde kategorize edilmişlerdir; Bayındırlık ve Mimarlık, Büyükleri Anma, Coğrafya, Edebiyat, Eğitim, Ekonomi, Folklor, Güzel Sanatlar, Halkevleri ve Odaları hakkında konuşmalar, Hayvancılık, Hukuk, Millî Savunma Konusu, Millî Törenler, Parti Prensipleri ve Partililer, Politika Hareketleri, Psikoloji, Sağlık, Sosyal Yardım, Spor, Tarih ve Müze, Tarım.⁵⁶⁰

Halkevlerinde tertip edilen konuşmalar her ne kadar birçok branşa ayrılrsa da en nihayetinde konuşmalarda gelip dayanılan nokta, hükümet politikasına uygun olarak propaganda maksadıyla halkın milli seciyesini ortaya çıkartacak tarzda milli ve hissi duygularına hitap etmektedir. 1945-1950 yılları arasında halkevleri ve odalarında gerçekleşen konferanslar ve konuşmalar bu yönde gerçekleşmiştir. Söz gelimi Bayındırlık ve Mimarlık alanından 1946 yılında gerçekleşen beş konferanstan ikisi Şehitliklerle ilgilidir. Şehitlik makamının önemine binaen halkın milli, dini duygularına hitap eden bir kavram olan şehitlikler, bu anlamda mimarinin dar kalıplarının dışına taşınmakta ve halkın heyecanını yükseltmeye yönelik bir hal almaktadır.⁵⁶¹

1945 yılında halkevleri ve halkodalarının 13. açılış yıl dönümü münasebetiyle Muş Halkevinde yapılan törene ait kutlama programı, bir diğer konferans türü olan edebiyatın milli bilinç oluşturmak üzere nasıl kullanıldığını göstermektedir. Tören başlangıcında okunan ‘Vatan, Bu vatan kimin?, Genç Osman destanı, Son asker konuşması, Son mektup, Kahramanlık’ gibi şiirlerin militer, kahramanlık ve vatan sevgisine yönelik manalar taşıması, devrin şartları içerisinde, bir amaç doğrultusunda halkın milli bilincini yükseltmeye yöneliktir. Törenin kapanış konuşmasını gerçekleştiren hatip Sait Mutlu, sıklıkla milli birliktelikten bahsetmiştir. Konuşmasında *“Yurda zarar getirecek büyük vak’alar karşısında beraber ayaklanıp büyük tehlikeleri beraber karşılamak kaygusile hereket eden bir kütle”*den bahseden Mutlu, *“Şahsî hayat teminatımız eksiksiz yerinde olsa bile ulusun birlik hayatı lüzumu kadar kuvvetli olmadıkça hiçbir özel varlığın değeri ve faidesi yoktur”* diyerek

⁵⁵⁹ CHP 1946 Yılında Halkevleri ve Halkodaları, s. 7.

⁵⁶⁰ Konuşmalar Broşür: 4, s. 149.

⁵⁶¹ Broşür: 4, s. 151.

halkın topyekûn mücadelesinde milli birliğin ne kadar önemli olduğunu kalabalık bir topluluk önünde anlatmıştır. Mutlu'ya göre tüm bunların gerçekleşeceği adres ise herkese kapısını açmış bulunan halkevleridir. Konuşmasının son kısmında 'Ulusal birlik camiasını her gün biraz daha kuvvetlendirilmesini' isteyen Mutlu, sözlerini şu şekilde bitirmiştir: *"Son söz olarak bir devrim sözünü tekrarlayacağım. Bu yolda parulamız şudur. Dağılan çöker. Daima bir daima toplu."*⁵⁶²

Dönemin ruhuna uygun düşen propaganda çalışmasının eğitim konferanslarında da kendisine yer bulduğu görülmektedir. 1946 yılında gerçekleşen eğitim konferanslarında milli ruhu yükseltmek maksadına yönelik gerçekleşen dikkat çekici konferanslar şu şekildedir; Milliyetçilik – Necmettin Esin, Türk Gücü Necmettin Esin, Cumhuriyette Türk Kadını – Cemal Gökçe, Bugün gençlikten beklediklerimiz – Bedri Noyan, Milliyetçilik – Fuad Köprülü, İdeal Milliyetçilik – Cahit Okurer, Savaş ve Millet – Raif Hamdi Ağdar, Türk Kahramanları – A. Rıza Yürük, Milli Fedekarlık – Tarhan Toker, Askerlikte Türkler – Kurm Yüzb. Şinasi, Milliyetçilik ve Milli Birlik – Fuad Köprülü, Milliyetçiliğin doğuşu ve inkişafı – Hilmi Ziya Ülken, Bir Millet nasıl batır? – İhsan Onaran, Gençlik ve millî konfor – Abdullah Öncel, Millî, içtimaî mees'eleler - Esat Artı ve Abdullah Öncel, Milliyetçilik – Emin Hekimgil.⁵⁶³

Halkevlerinde yürütülen çalışmaların, milli ve önemli günlerde ise üst düzey hazırlık sonucunda gerçekleştiği görülmüştür. Devrek Halkevi Başkanlığı'ndan CHP Genel Sekreterliği'ne gönderilen halkevlerinin kuruluş yıl dönümü sebebiyle gerçekleşen törenin programı, milli günlerde yapılan hazırlığın satır başlarını göstermektedir. İlk olarak parti ve halkevi binası başta olmak üzere pek çok yere gerek CHP gerekse Türk bayraklarının asıldığı bildirilmiştir. Türk bayrağının yanında CHP'nin bayrağının kullanılması, CHP'nin propaganda adresi olarak adeta bir şemsiye vazifesi addedilmesinden kaynaklanmaktadır. CHP İktidarı'nın partiyi devletin ayrılmaz bir parçası olarak görmesi, CHP'yi mirasçısı olduğu Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti'nin oynadığı rolü oynamaya sevk etmiştir. Devrek'teki programda gerçekleşen ikinci önemli hadise ise belediye ve halkevi temsil komitesince gerçekleşen bando ve koro çalışmasıdır. Halkevinde bando ve

⁵⁶² Halkevlerinin onüçüncü açılış yıl dönümü münasebetile Muş Halkevinde yapılan törene ait kutlama programı, 22.03.1945, **BCA**, Fon No: 490 1 0 0 Yer Numarası: Kutu No: 1011 Dosya Gömleği No: 904 Sıra No: 2 Dosya Numarası: 5. Büro

⁵⁶³ Broşür: 4, s. 153-156.

koro günün anlam ve önemine uygun olarak milli ruhu besleyecek tarzda gün boyu milli marşlar çalmıştır. Son olarak ise gece gençler tarafından fener alayı tertip edilmiştir.⁵⁶⁴ Oldukça dikkat çeken bir eylem olan fener alayı, kitlenin bir araya gelmesi ve bu yönde kanalize edilmesi için oldukça ehemmiyetli araçlardan birisi olmuştur. Halkevlerinde, milli günleri taçlandırılan üç ana ilkeden birincisi olan 'bayrak asmak' sahip olduğu sembolik yapısı nedeniyle propaganda aracı olarak kullanılan en önemli objelerdendir. İkinci olarak koro ve bando uygulaması neticesinde milli marşları çalınmış olması propaganda açısından oldukça önemlidir. Zira Jean Marie-Domenach'e göre müzik, her ne surette olursa olsun bir propaganda taşıyıcısıdır. Fener alayı gibi kitle gösterileri ise propagandanın temel öğelerindendir. Marie-Domenach, kalabalıkları çekmek ve oyalayarak ortak bir kaynaşma duygusu meydana getirmek için kitle gösterilerinin Napolyon ve Hitler tarafından oldukça yoğun olarak kullandıklarını, hatta Gobbeles'in cenaze törenlerini bu amaç doğrultusunda organize ettirdiğini kaydetmektedir.⁵⁶⁵

Halkevlerinde konuşmalarla taçlanan törenler, sadece halkevlerinin yıl dönümleri ile sınırlı kalmamış, İnönü Zaferi, 19 Mayıs, 23 Nisan Ulusal Egemenlik Bayramı, 18 Mart Çanakkale Zaferi başta olmak üzere pek çok milli ve anma gününde gerçekleştirilmiştir.⁵⁶⁶ Bu konuda dikkat çekici bir diğer anma günü faaliyeti ise tarihlerinin birbirine yakın olması sebebiyle bir arada kutlanan Lozan ve Montrö anlaşmalarının yıldönümleridir. CHP Genel Sekreterliği'nden bütün Halkevlerine gönderilen mesajlarda, 'bu uğurlu yıldönümünün il içerisinde ona lâayık olduğu bir şekilde kutlanmasına ve halkın memleket meseleleri üzerinde aydınlatılmasına yakın ilgi' gösterilmesi istenmiştir.⁵⁶⁷ CHP Hükümetleri açısından, *"Türk istiklâl ve egemenliğinin iki önemli belgesi olan bu iki andlaşmanın değerini ve büyüklüğünü her yıl olduğu gibi bu yıl da"* aydınların halkevlerinde ve odalarında halka anlatması ve bu sayede iki siyasi anıtlı Türk Milletinin neler kazandığının açıklanması amaçlanmıştır. Sovyetlerle yaşadıkları sebebiyle oldukça hassas günlerden geçtiği bir devrede Türkiye'nin istiklalini vurgulamak üzere Lozan ve Montrö'nün halka

⁵⁶⁴Halkevlerinin onüçüncü açılış yıl dönümü münasebetile Devrek Halkevinde yapılan törene ait kutlama programı, 19.04.1945, **BCA**, Fon No: 490 1 0 0 Yer Numarası: Kutu No: 1013 Dosya Gömleği No: 911 Sıra No: 1 Dosya Numarası: 5. Büro

⁵⁶⁵ Domenach, Politika ve Propaganda, s. 60-62.

⁵⁶⁶ Konuşmalar Broşür: 4, s. 161-162.

⁵⁶⁷CHP Genel Sekreterliği'nden Halkevlerine 21 Temmuz Montrö ve 24 Temmuz Lozan günlerinin kutlanması hakkında yazı, 05.07.1947, **BCA**, Fon No: 490 1 0 0 Yer Numarası: Kutu No: 7 Dosya Gömleği No: 39 Sıra No: 6

anlatılması direktifi verilmiştir. Gönderilen direktifin en dikkat çekici yanı, propaganda konuşmalarının ölçüsünün verilmiş olmasıdır. Direktife göre, *“Konuşmaların gelecek kalabalığın anlayış seviyesine göre işlenmesi, ders mahiyet almıyan heyecanlı ve ölçülü bir şekilde yapılması”* gerekmektedir. Bu konuda konuşmanın hazırlanması için temel olmak üzer şu eserler tavsiye edilmiştir:

I- Lozan konuşması için:

- Nutuk (Kemal Atatürk)
- Lozan konferansı (konuşmalar, sayı 1)
- Lozan (Cemil Bilsel)
- İnkılâp dersleri notları (Hikmet Bayur)
- Devletler umumî hukuku (Etem Menemencioğlu)
- Lozan konferansı ve İsmet Paşa (Ali Naci Karacan)

II- Montrö konuşması için:

- Montrö (Konuşmalar sayı: 2 A. Şükrü Esmer)⁵⁶⁸

Halkevlerinde verilen konferanslara örnek teşkil eden en önemli konuşma serilerinden birisi ise, Eski Kırım Türk Cumhuriyetinin Dışişleri Bakanlığını yapmış olan Cafer Kırimer'in konferanslarıdır. *“Komünizm hakkında muhtelif Halkevlerinde ilgi çeken faydalı konferanslar”* üzerine Kırimer, İstanbul'dan *“büyük bir işçi ve amale bölgesi bulunan Zonguldak İli içindeki Halkevleri ile amele ve işçi bölgelerinde konferanslar”* vermek üzere Zonguldak'a davet edilmiştir. CHP İktidarının “komünizm tahrikatının” işçiler üzerine tesir etmesinden kaygılanması, Kırimer'in Zonguldak'ta işçi, amele, köylü, öğrenci başta olmak üzere büyük bir halk kütlesine yönelik konuşma yapmasını gerektirmiştir. İki ayrı konuda pek çok yerde konferans veren Kırimer'in konferans konuları şu şekildedir; “Rus tarihinin ve fikir gelişiminin esası ve Rus emperyalizmi” ve “Rus inkilâbı, Bolşefikler, Rusculuk, ve Koministlerin Cihan İnkilâbu gayeleri”. Zonguldak'tan Genel Sekreterliğe bildirilen raporda konferansların *“işçi ve köylü yurddaşlar üzerinde de müsbet tesirler”* meydana getirdiği bildirilerek

⁵⁶⁸Lozan ve Montrö günleri hakkında metin örnekleri ve propaganda konuşmaları hakkında yazı, 07.07.1945, **BCA**, Fon No: 490 1 0 0 Yer Numarası: Kutu No: 5 Dosya Gömleği No: 26 Sıra No: 29

konferansların başarılı olduğu vurgulanmıştır.⁵⁶⁹ 1948 yılı içerisinde Kırimer, İstanbul, Zonguldak dışında Ankara'da Ankara Halkevi Konferans salonunda da konferans vermiştir. Ankara Halkevi'nde verdiği konferansda 'Rus İhtilalinin sebep ve neticeleri'ni anlatan Kırimer, konuşmasının sonunda 'Rusların emperyalist ve saldırgan emellerini de ele alarak bunları bu emellerine karşı tarih boyunca mertçe karşı durduğumuzu ve ebediyen de durmağa azmetmiş dünyada tek devlet olduğumuz, Vatan müdafaasında pazarlığa girişmek bilmiyen ne pahasına olursa olsun bu Vatanı müdafa edeceğimize and içmiş bir millet olduğumuzu söylemiştir. Kırimer'in konuşmasının son kısmı, Sovyetlere karşı CHP İktidarının sıklıkla savunduğu, 'memleket istiklali konusunda pazarlık bilmeyen Türkiye' sloganını içermesi açısından oldukça dikkat çekicidir.⁵⁷⁰

Halkevlerinde dikkat çeken diğer iki konferans konusu ise Büyükleri Anma ve Milli Savunmadır. Tarihe mal olmuş Türk büyüklerinin anlatıldığı 'Büyükleri Anma' konferansları, CHP İktidarının milli ruh aşılama ve halkın ilgisini milli meseleler konusunda uyanık tutmak üzere tertiplelediği konferanslardandır. Bu konferans serilerinde öne çıkan isimler, Mehmet Emin Yurdakul, Abdülhak Hamit, Mimar Sinan, Namık Kemal, Hüseyin Rahmi, Mehmet Akif Ersoy ile Atatürk ve İsmet İnönü'dür.⁵⁷¹ CHP İktidarının halkı kuşatmak ve bir şemsiye vazifesi görmek üzere partiyi öne çıkartmak amacına benzer şekilde, İsmet İnönü'nün de öne çıkartıldığı görülmüştür. İnönü'nün tarihi şahsiyeti, Cumhuriyet'in kuruluşunda ve II. Dünya Savaşı esnasında oynadığı rol ön plana çıkartılarak, propaganda unsuru olarak kullanılmıştır. Atatürk'ün ölümü sonrası iktidara gelen İnönü, çağdaşı devlet başkanlarının aksine selefi Atatürk'ün adını yok etmeyip yürüttüğü politikada Atatürk ismine yer vererek önemli ölçüde ondan istifade etmiştir.

Diğer bir ehemmiyetli konu olan milli savunma konferansları ise savaş gerisindeki halka yönelik olağanüstü şartlarda, alınması gereken tedbirleri kapsamaktadır. Sivil savunma çalışmaları, esasında Milli Savunma Bakanlığı'nın alanına girmekte iken konunun önemine binaen CHP Genel Sekreterliği'nin bizzat konuya müdahil olduğu görülmüştür. CHP İktidarının müdahilliği sivil savunma konularındaki ödemelerin kimin tarafından yapılacağından konferanslara kadar

⁵⁶⁹CHP Devrek Halkevi Başkanlığı'nın Cafer Kırimer'in konferansı hakkındaki raporu, 05.06.1948, **BCA**, Fon No: 490 1 0 0 Yer Numarası: Kutu No: 1013 Dosya Gömleği No: 911 Sıra No: 1 Dosya Numarası: 5. Büro

⁵⁷⁰**Ankara Akşam Haberleri**, 25 Nisan 1948, s. 1 ve 2.

⁵⁷¹Konuşmalar Broşür: 4, s. 151-152 .

geniş bir alanda olmuştur.⁵⁷² Bu doğrultuda Halkevlerinde gerçekleşen konferansların bazıları şu şekildedir; Pasif korunma – Muharrem Özkan, Çocuğun yurt müdafaasındaki yeri – Özcan Ağabeyoğlu, Atış ve atış adabı – Enver Ertüzün, Topyekûn harp – Kenan Esengin, Dedikodu ve propaganda – Tarhan Toker, Millî ve askeri konular – Esat Artık ve Abdullah Öncel, Gizli teşkilat ve beşinci kol – Raif Yaşar, Harpte Türk kadını – Neriman Kurbay.⁵⁷³

Milli Savunma seminerleri, CHP İktidarının Sovyetlere karşı adı konmamış bir savaş halinde, halka neler yapması ve nasıl davranması gerektiğini anlatmaktadır. Türkiye'nin bu dönemde propaganda ve beşinci kol faaliyeti hakkında bilgi vermesi ve gerek kadınlara gerekse çocuklara olası bir savaş durumunda ve öncesinde yapması gerekenlerin neler olduğu telkin etmesi, milli savunmanın cephe gerisini organize etmek olarak anlaşıldığını göstermektedir. Gerçekleşen seminerlerin belli bir dönemle sınırlı kalmayıp propagandanın tekrar kanununa uygun olarak dönem dönem tekrarlandığı görülür. Örneğin 1948 yılının Nisan ayında, Ankara Halkevi'nde Kurmay Yarbay Seyfi Kurtbek'in 'Gelecek harp ve topyekûn millî seferberlik' konusu üzerine verdiği konferansla topyekûn mücadelenin önemi yeniden gündeme getirilerek anlatmıştır. Kurtbek, bu konferansta II. Dünya Savaşı sonrasında tüm iyi niyet çabalarına rağmen fena kuvvetin üstün geldiğini bu sebeple 'milletlerin kendi kuvvetlerine güvenmeleri lazım geldiğini' ve hızla dünyanın III. Dünya Savaşı'na sürüklendiği bir dönemde bir milyar insanın ve barış isteyen devletlerin harp ve savunma hazırlıklarına mecbur kaldığını anlatmıştır. Kurtbek'in konuşmasının halkı fikren savaş ve savunma konusuna, özellikle de topyekûn mücadeleye hazırlamak doğrultusunda olduğu görülür. Kurtbek'e göre, hızla dünyanın içerisine sürüklendiği III. Dünya Savaşı'nın *"en müthiş silâhının (Beşinci kol)"* olacağını şu sözlerle anlatmıştır; *"İkinci dünya harbindeki Alman beşinci kolu, üçüncü dünya harbi beşinci kolunun yanında çocuk oyuncağı kalır. Gelecek harpte milletler içlerinden zaptedilecek âdetâ milletçe teslim olmağa sevkedilecektir."*⁵⁷⁴ Konferans konusunda dikkat çeken bir hadisenin ise zamanlama olduğu görülür. Propagandanın yaşama alanı bulması için gerekli en önemli kaide olan tekrar kanunu, CHP İktidarı tarafından yerinde kullanılmıştır. Gerek Kurtbek'in gerekse Kırimer'in

⁵⁷²İçişleri Bakanlığı'ndan CHP Genel Sekreterliği'ne hava taaruzlarına karşı korunma kanununun sureti tatbikine ve Memleket içi silahlı savunma mükellefiyeti kanunu dair yazı, 13.10.1949, **BCA**, Fon No: 490 1 0 0 Yer Numarası: Kutu No: 1136 Dosya Gömleği No: 142 Sıra No: 1 Dosya Numarası: 6. Büro

⁵⁷³ Konuşmalar Broşür: 4, s. 161.

⁵⁷⁴ **Ulus**, 11 Nisan 1948, s. 1 ve 4.

konferanslarının aynı tarihte aynı halkevlerinde gerçekleşmesi, konferansların planlı bir çalışma doğrultusunda yürütüldüğünü göstermektedir.

2.2.2.2 Yayın Faaliyetleri

Halkevleri ve odalarında gerçekleşen yayın faaliyetleri iki temel kısımda yürütülmüştür. Bu faaliyetlerden ilki halkevlerinin bünyesinde yer alan kütüphane faaliyetidir. İkinci ise halkevleri ve odaları tarafından gerçekleştirilen yayıncılık faaliyetidir. Halkevleri bir okuma salonu olmakla birlikte, aynı zamanda sahip olduğu kaynaklarla fikri eserlerin hazırlandığı entelektüel birikim merkezleri halinde organize edilmişlerdir. Bu doğrultuda halkevleri ve odalarının yayıncılık hizmetlerinde, okuma-yazma alanları olarak faaliyet gösterdiği görülmüştür.

2.2.2.2.1 Kütüphane Faaliyetleri

Halkevlerinin yayın faaliyetleri içerisinde yer alan kütüphane çalışmalarının yeri oldukça önemlidir. Zira nicelik açısından Türkiye'nin en doğusundan en batısına kadar geniş bir yelpazede dağılan halkevleri, sahip oldukları binalarda halka İktidarının istediği tarzda yayın yapan gazete, kitap ve dergiyi ulaştırmıştır. Halkevleri cumhuriyetin kuruluş felsefesince idealize edilen vatandaş tipini oluşturmada, okuma faaliyetlerini gerçekleştirerek cumhuriyetin idealine aracılık etmiştir. Halkevleri bu hususiyetleri sebebiyle 'süzgeç' vazifesi görmüşlerdir. Olağan hallerde daha ziyade kültürel bir vasfa sahip olan halkevleri, olağanüstü dönemlerde ise sahip olduğu 'süzgeç' vazifesi ile iktidarın kaygılarını körükleyecek yayınların yer almadığı; buna nispetle istediği türde yayınların okunmasının ise temin edildiği, propaganda aracı haline gelmişlerdir.

Halkevleri ve odalarında yürütülen okuma faaliyetinin en temel meselesi, büyük bir kısmı okuma yazma bilmeyen halkın temin edilen propaganda yayınlarından istifade etmesidir. Bu soruna çözüm bulmak maksadıyla halkevleri ve odalarında 'toplu okuma' alışkanlığı gerçekleştirilmiştir. Bir kişi tarafından yüksek sesle okunan gazete, kitap, dergi pek çok kişi tarafından dinlenmiştir. Toplu okuma faaliyetinde, halkevlerinin tercih ettikleri yayınlar 'kahramanlık menkıbelerine, büyük savaşlara, Türk medeniyetinin çeşitli konularına' yer veren eserler olmuştur. Toplu okuma sayesinde, okuma yazma bilmeyenlerin telkin faaliyetinden istifade etmesi,

yalnızca Anadolu'nun ücra köylerindeki halk odalarında gerçekleşmeyip, Şişli Halkevi gibi merkezi halkevlerinde de uygulanmıştır.⁵⁷⁵

Halkevleri ve odalarında yer alan yayınlar, iki yoldan, halkevlerinin kendi bütçelerinden ve Genel Sekreterlik tarafından temin edilmişlerdir. Genel Sekreterlik, halkevlerinde okunan yayınlarla yakından ilgilenmiştir. Kitapların temini konusunda izlenen metotta, 1945 yılından sonra değişikliğe gidilmiştir. Bu suretle Genel Sekreterliğin kitap alarak halkevlerine ve halkodalarına göndermesi usulü terk edilmiştir. Kitap satın alma yerine çıkan bütün eserler, yetkili kimselere inceletirilerek bu kitaplardan halkevlerine ve odalarına faydalı görülenler Halkevleri Bürosu'nca üç ayda bir çıkarılmakta olan 'Bibliyografya Dergisi'nde etraflı bir surette tanıtılmıştır. Bu doğrultuda da halkevleri ve odaları istedikleri kitapları bu dergide yazılı olanlar arasından seçip almışlardır.⁵⁷⁶ Bibliyografya dergisinde okunması açıkça tavsiye edilen eserler ve yayınlar bildirilmiştir. Bibliyografya dergisinin yanında, aynı zamanda halkevleri yayını haline getirilen Ülkü dergisi de tavsiye edilen eserler hakkında genişçe bir bilgi yayınlamıştır.⁵⁷⁷

Dergi ve gazetelerde ise Genel Sekreterliğin karar mercii olması bir süre daha muhafaza edilmiştir. Genel Sekreterliğin halkevleri ve odaları için bir dergi ve gazeteye abone olunması hakkındaki kararı, bir komisyon tarafından alınmıştır. Komisyon kararını, yayınlanan matbuatın asgari altı nüshasını tetkik ettikten sonra verilmiştir.⁵⁷⁸ Genel Sekreterlik dergi ve gazete abone işini, 1947 yılında yeniden gözden geçirme kararı almıştır. Alınan karar neticesinde Genel Sekreterliğin topluca bir dergiye abone olma işleminden geçici olarak vazgeçildiği bildirilmek suretiyle, bedeli ödenerek satın alınacağı bildirilmiştir.⁵⁷⁹ Genel Sekreterlik bu sayede abone işleminden vazgeçmek istediği dergilerin aboneliğini yenilememiştir. Genel Sekreterlik aboneliğini sürdürmek istediği dergilere gönderdiği bildiride ise yeni abonelik şartını yıllık olarak gerçekleştireceğini ve halkevleri olarak 100 nüshasına %

⁵⁷⁵ CHP 1946 Yılında Halkevleri ve Halkodaları, s. 15.

⁵⁷⁶ Halkevleri için kitap satın alınması ve Bibliyografya dergisi hakkında yazı, 03.09.1946, **BCA**, Fon Kodu: 490 1 0 0 Kutu No: 1034 Dosya Gömleği No: 977 Sıra No: 3 Dosya Numarası 5. Büro

⁵⁷⁷ CHP 1946 Yılında Halkevleri ve Halkodaları, Ankara, 1947, s. 7.

⁵⁷⁸ CHP Genel Sekreterliği'nin abone yardımları hakkındaki kararı, 25.09.1945, **BCA**, Fon No: 490 1 0 0 Yer Numarası: Kutu No:1360 Dosya Gömleği No: 514 Sıra No: 1 Dosya Numarası: 8. Büro

⁵⁷⁹ Dergi ve gazete abonelikleri hakkında yazılar, **BCA**, Fon No 490 1 0 0 Yer Numarası Kutu No: 1343 Dosya Gömleği No: 461 Sıra No: 1 Dosya Numarası: 8. Büro , **BCA**, Fon No: 490 1 0 0 Yer Numarası: Kutu No: 1341 Dosya Gömleği No: 454 Sıra No: 1 Dosya Numarası: 8. Büro, **BCA**, Fon No: 490 1 0 0 Yer Numarası: Kutu No: 1288 Dosya Gömleği No: 280 Sıra No: 3, Dosya Numarası 8. Büro

20 tenzilatla abone olunacağını bildirmiştir. Ayrıca dergilerin artık sadece CHP Genel Sekreterliği Halkevleri Bürosu'na gönderilmesini istemiştir. Tüm bunların yanında düzensiz, zamansız ve yazı kalitesinin kaybolması halinde aboneliğin sonlandırılacağı da bildirilmiştir.⁵⁸⁰ Genel Sekreterliğin aldığı bu karar neticesinde abone sayısını düşürdüğü görülmektedir. Binlerce halkevi ve odası yerine merkeze gönderilecek 100 adet nüsha ile iktifa edilmesi, dergilere abone olmak suretiyle yardım yapma işinden vazgeçildiğini; buna karşın desteğin tamamen kesilmesi istenmeyen dergilerin sembolik olarak desteklendiğini göstermektedir. Ayrıca Genel Sekreterlik aldığı bu kararla dergilerin finanse edilmesinin mali yükünden kurtulduğu gibi halkevlerine ulaşma güçlüğünü de ortadan kaldırmış, bedeli ödendiği halde halkevlerine gitmeyen yayınların sorunundan kurtulmuştur.

CHP Hükümetleri, halkevleri ile en ücra noktalarda yaşayan halka kadar ulaşmayı başarmıştır. Çok partili yaşama geçilmesi, II. Dünya Savaşı'nın sona ermesi sonrasında yaşanan basın patlaması, CHP İktidarının sahip olduğu halkevleri avantajını sürdürmesine engel olmamıştır. Halkevlerinin önemi azalsa da varlığı kapatılana kadar sürmüştür. Halkevleri ve odalarının varlığından istifade etmek üzere, CHP İktidarı halkevlerini yakında takip ederek burada yer alan basın-yayın faaliyeti ile direkt olarak ilgilenmiştir. 1945 yılında CHP Genel Sekreterliği'nden halkevlerine ve odalarına giden direktifte beş temel soruya yanıt verilmesi istenmiştir. Bu temel sorular aynı zamanda, halkevlerinde yer alan kütüphane faaliyetlerinin nasıl işlediğini göstermektedir. Genel Sekreterliğin cevap verilmesini istediği ilk soru, açıldığı günden beri ilgili halkevine giden gazete ve mecmuların neler olduğudur. İkinci olarak bu yayınların nasıl temin edildiğidir. Yayının ücretli, ücretsiz ve nasıl geldiğinin öğrenilmek isteyen Genel Sekreterlik, propaganda maksadıyla gelen mecmua ve gazetelerin varlığını da öğrenmek istemiştir. Üçüncü soru yayınların nasıl muhafaza edildiği, koleksiyonun yapılıp yapılmadığı ile ilgilidir. Dördüncü soru Genel Sekreterliğin halkevlerinin okuma alışkanlığını ortaya çıkarmaya yönelik bir sorudur. Halkevlerinde gelen yayınlar içerisinde en çok aranan ve okunan yayının hangileri olduğu öğrenilmek istenmiştir. Son olarak ise yayınların düzenli gelip gelmediği sorulmuştur.⁵⁸¹ Merkezde yer alan halkevlerinde

⁵⁸⁰Dergi ve gazete abonelikleri hakkında yazılar, **BCA**, Fon No: 490 1 0 0 Yer Numarası: Kutu No: 1357 Dosya Gömleği No: 504 Sıra No: 1, Dosya Numarası 8. Büro, **BCA**, Fon Kodu: 490 1 0 0 Kutu No: 1353 Dosya Gömleği No: 493 Sıra No: 1 Dosya Numarası: 8. Büro .

⁵⁸¹Halkevlerine gelen yayınların, okunma, propaganda durumunu sorgulayan yazı, 12.03.1945, **BCA**, Fon No: 490 1 00 Yer Numarası: Kutu No: 5 Dosya Gömleği No: 26 Sıra No: 6

gönderilen gazete ve dergiler muntazaman alınmakta iken merkezden uzaklaştıkça gönderilen yayınların intizamının bozulduğu ve sayının merkeze oranla azaldığı görülmüştür. Örneğin Balıkesir Halkevine 1945 yılında kütüphanesinde bulunan dergi sayısı yalnızca 532 iken, Balıkesir'in Darıca Halk Odası'na giden tüm yayınların Ulus, Türk yolu, Babacan, Karagöz, Yurt gazeteleri ile Radyo Yücel, İstanbul ve Ülkü mecmuaları olarak kaydedildiği görülmektedir. Balıkesir'in halkevlere ve odalarında yer alan başlıca yayınlar ise Tablo 6'te görüldüğü şekildedir.

Tablo 6: Balıkesir Halkevlerine Gönderilen Dergi ve Gazeteler

Gazeteler	
Ulus Gazetesi	Yurt Gazetesi
Akşam Gazetesi	Yeni Sabah
Son Posta	Tanin
Balıkesir Postası	Vakit
Cumhuriyet	Ant
Karagöz Gazetesi	
Dergiler	
Ülkü	Ziraat ve Ticaret
İstanbul Mecmuası	Fikirler Mecmuası
Yedi Gün	Babacan
Akbaba Mecmuası	Köroğlu
Radyo Mecmuası	Görüşler
Perde ve Sahne	Halkevi
Kırmız Beyaz	Ün
Karınca	Türke doğru

Dergi ve gazete isimleri ve miktarları değişmekle birlikte kahir ekseriyetiyle Balıkesir halkevlere ve odalarında yer alan yayınlar birbirleriyle oldukça benzerdir. Her ne kadar gelişleri muntazaman olmasa da Ulus, Ülkü, Karagöz gibi yayınların önemsenerek gönderildiği görülmektedir. Karagöz diğer önemsenen yayınların aksine İstanbul'dan gönderiliyor oluşu sebebiyle istikrarsızdır. Ulus, Ülkü, Karagöz, Radyo, Ant gibi gazeteler ve halkevlerinin yayını olan Türkdili, Balıkesir Postası gibi yayınlar Genel Sekreterlikçe gönderilmekte olduklarından parasız gönderilirlerken,

geriye kalan yayınlara ise halkevleri abone olmuşlardır. Balıkesir halkevleri ve odalarında en çok okunan aranan yayınların haber akışını sağlayan günlük gazeteler ile ‘milli Kahramanlık ve halk kahramanlarına ait mecmualar’ olduğu görülmüştür. Ulus Gazetesi, sahip olduğu yapı nedeniyle öne çıkan ve en çok aranan gazete iken, yine CHP’nin köylülere yönelik çıkardığı Yurt gazetesi ve mizahi bir üsluba sahip Karagöz gazetelerinin çokça okunmakta ve aranmakta oldukları görülmüştür. Genel Sekreterliğin halkevleri okuma salonları konusundadikkat ettiği bir diğer husus ise propaganda yayınlarının gelip gelmemekte olduğudur.⁵⁸² Zira II. Dünya Savaşı esnasında sürekli bir biçimde halkevlerine propaganda yayınlarının gönderilmesi, CHP iktidarını savaş sonrası dönemde hassas davranmaya sevketmiştir.

İstanbul’daki halkevlerinde yer alan yayınların Balıkesir’de olduğu gibi halkevlerin paralarını ödemek suretiyle abone oldukları yayınlarla, Genel Sekreterlik tarafından gönderilen yayınlar olduğu görülmüştür. Bunlara ek olarak İstanbul’a bakanlıklar ve diğer kurumlar ile İngiliz Kültür Heyeti ve Amerikan Haberler Servisi’nden de yayınlar gönderilmiştir. İngiliz Kültür Heyeti ve Amerikan Haberler Servisi’nden gelen yayınların ücretsiz olduğu bildirilmiştir. Ulus gazetesi tıpkı Balıkesir’de olduğu gibi en çok aranan gazete olmuştur. Ulus dışında Akşam gazetesi, Yurt gazetesi, Radyo Mecmuası, Ülkü, Akbaba en çok aranan yayınlar olmuştur. İstanbul Halkevlerine gelen yayınlar Tablo 7’deki gibidir.⁵⁸³

Tablo 7: İstanbul Halkevleri’ne Gönderilen Dergi ve Gazeteler

Gazeteler	Geldiği Kurum
Resmî Gazete	Başbakanlık
Ulus Gazetesi	Ankara
Cumhuriyet Gazetesi	Evimiz tarafından
And Gazetesi	Bursa
Akşam Gazetesi	
Karagöz Gazetesi	

⁵⁸²Balıkesir Halkevleri ve Odalarına giden yayınlar ve okunma durumları hakkında raporlar, **BCA**, Fon No: 490 100 Yer Numarası: Kutu No: 1315 Dosya Gömleği No: 365 Sıra No: 2 Dosya Numarası: 8. Büro

⁵⁸³İstanbul Halkevleri ve Odalarına giden yayınlar ve okunma durumları hakkında raporlar, **BCA**, Fon No: 490 1 0 0 Yer Numarası: Kutu No: 1364 Dosya Gömleği No: 525 Sıra No: 2 Dosya Numarası: 8. Büro

Yurt Gazetesi	
Tekirdağı	Tekirdağ
Yeşilgiresun	Giresun
İsparta	İsparta
Niğde	Niğde
Mecmualar	
İstanbul serririyatı	Bedelsiz
Ank. Üni. Dil-Tarih-Coğrafya F.	Bedelsiz
Polikliniklik	Bedelsiz
Beden terbiyesi ve spor	Bedelsiz
Orman ve av	Bedelsiz
Kovan	Bedelsiz
Yurd	Bedelsiz
Yrd aylık Üniversite mec.	Bedelsiz
Yeniden doğuş	Bedelsiz
Temel	Bedelsiz
Ülkü	Bedelsiz
Yeniadam	Bedelsiz
Havacılık	Hava Kurumu
Varlık	Satın alma
İktisadî Yürüyüş	Bedelsiz
Kırmızı-Beyaz	Bedelsiz
Gümrük Bülteni	İnhisarlar Vekâleti
İst. Ticaret Sanayi Odası Mec.	Ticaret Odası
Ziraat ve ticaret gazetesi	Ticaret Odası
Türk ekonomisi	Bedelsiz
Karınca	Bedelsiz
Akbaba	Bedelsiz
Perde ve sahne	Bedelsiz
Çığır	Bedelsiz
Köye doğru	Bedelsiz
İlk Öğretim	Maarif Bakanlığı
Siyasî İlimler mecmuası	Siyasal Okullar

Maliye	Maliye Bakanlığı
Adliye Dergisi	Adliye Bakanlığı
19 Mayıs	Samsun Halkevi
İstanbul	İst. C.H.P. İl. Kurulundan
Halkevi	Eskişehir Halkevi
Konya	Konya Halkevi
Ün	İsparta Halkevi
İnanç	Denizli Halkevi
Türk Akdeniz	Antalya Halkevi
İnan	Trabzon Halkevi
Karacadağ	Diyarbakır Halkevi
Derme	Malatya Halkevi
Gediz	Manisa Halkevi
Aksu	Giresun Halkevi
Taşpınar	Afyon Halkevi
Doğu	Zonguldak Halkevi
Hatay	Hatay Halkevi
Erciyaş	Kayseri Halkevi
Uludağ	Bursa Halkevi
Yayla	Erzurum Halkevi
Fikirler	İzmir Halkevi
Ordu	Ordu Halkevi
Görüşler	Adana Halkevi
Aband	Bolu Halkevi
Anafarta	Çanakkale Halkevi
La Turqie Kemaliste	
Savaş	
Aylık Ansiklopedi	
Kara Elmas	
İngilizce Mecmualar	
Endeavour	İngiliz Kültür Heyetinden
Country Life	İngiliz Kültür Heyetinden
The Cancing Fimes	İngiliz Kültür Heyetinden

Britian Today	İngiliz Kültür Heyetinden
The War Illustrated	İngiliz Kültür Heyetinden
The second creat war	İngiliz Kültür Heyetinden
Realite	İngiliz Kültür Heyetinden
İmage	İngiliz Kültür Heyetinden
Do you seak English	İngiliz Kültür Heyetinden
London News	
Fransızca Mecmualar	
İmages	
Realité	
Propaganda Yayınları	
The Ilustraoted London	
Nevs	
Parade	
İmages	

Tabloda görüldüğü üzere İstanbul halkevleri, sahip oldukları erişim kolaylığı ve hitap ettiği nüfus kitleleri sebebiyle, oldukça fazla yayın alıp bunları halkla buluşturmışlardır. Balıkesir'in aksine propaganda ve propaganda yayını olduklarından şüphelenilen yayınlar İstanbul listesine girmiştir. Ulus ve Karagöz gazeteleri ile Ülkü ve Radyo mecmualarının Balıkesir'de olduğu gibi ön plana çıktığı görülmüştür.

İstanbul gibi değerlendirilebilecek bir diğer büyük kent olan İzmir de alınan ve okunan yayınlar açısından gerek İstanbul gerekse Balıkesir'le büyük oranda benzeşmektedir. İzmir'in İstanbul'a nispetle biraz daha bölgesel kalması, İzmir'in yerel gazetelerini ön plana çıkartmıştır. Bununla birlikte tıpkı İstanbul gibi Genel Sekreterlikten, ilgili bakanlıklar ve müdürlüklerden gelen bütün yayınlara İzmir halkevlerinde yer verilmiştir. Ulus gazetesinin verdiği haberler yeterli bulunurken daha çabuk ellerine ulaşması sebebiyle, İzmir gazeteleri daha önce okunmuştur.

Dergilerden ise Ülkü ve Radyo mecmuaları dışında Akbaba, İstanbul, Perde-Sahne dergileri ile halkevlerinin yayınları ön plana çıkmıştır.⁵⁸⁴

İstanbul, İzmir gibi büyük kentler ve Balıkesir gibi batılı bir kent dışında değerlendirebileceğimiz bir diğer halkevi ise Tunceli Halkevleri ve Odalarıdır. Tunceli gerek sosyo-ekonomik yapısı, gerekse merkezden uzaklaşmakla yeteri kadar istifade edemediği posta hizmetleri ile Türkiye'nin kırsalına dair bir fikir sunmaktadır. 1945 yılında Tunceli ilinde yer alan Pülümür Halkevi, Pertek Halkevi, Hozat Halkevi, Rabat Köyü Halkodası, Pah Halkodası, Ovacık Halkodası, Çarsancak Halkodası gönderilen yayınlar açısından incelendiğinde, yayın sayısının oldukça sınırlı olduğu görülür. Buna karşın Tunceli'nde yer alan halkevleri ve odalarına gönderilen temel yayınların İstanbul ve İzmir'le benzeştiği görülür. Propagandanın bir merkezden yönetilmesi fikrine uygun olarak CHP Genel Sekreterliği, okunması gereken temel yayınları her ile göndermiştir. Tunceli halkevlerinde Ulus, Karagöz, Yurt, Cumhuriyet gazeteleri ile Ülkü, İstanbul, Radyo, Akbaba mecmualarının ve diğer bazı halkevleri yayınlarının gönderildiği, buna karşın ise Ulus başta olmak üzere Yurt, Akbaba, Ülkü ve Karagöz'ün çokça arandığı bildirilmiştir. Halkodalarına ise halkevlerine nispetle daha az yayın gönderilmiş olup, bazı halkodalarının Genel Sekreterliğe cevap verdikleri tarihte yeni kurulmuş olmaları sebebiyle bir yayın aldıkları veya hiçbir yayın almadıkları bildirilmiştir. Pah Halkodası Başkanı ve Pah Bucak Müdürü Lâtif Keleştimur, CHP Genel Sekreterliğine gönderdiği yazıda, Pah Halkodasının 'okuma' durumunu şu şekilde bildirmektedir;

*"Halkın 16 yaşından yukarısı ekseriyetle okur yazar olmamakla beraber son zamanlarda ulus dershanelerinde okuma öğrenmiş olanların da gazete maalinı anlayacak kudrette olmadıkları ve zaten halk odasının kâin bulunduğu bucak merkezinde yalnız bir hükûmet, bir okul binalarından başka sükna ve sekene mevcut olmamakla beraber mahallata 2-3 kilometre mesafede bulunan bu yere çiftçilik ve davarlılıkla meşgul ve topraklarının çok az olması hasebile maişetlerini ekseriya şosa ve tren yollarında amelelikle temn etmeye çalışan halkımızın daimi halk odasına devam vakıtları müsait olmadığından ruhlarının inkişafına kadar yurt gazetesini halen okumalarına kâfi gelmektedir."*⁵⁸⁵

⁵⁸⁴İzmir Halkevleri ve Odalarına giden yayınlar ve okunma durumları hakkında raporlar, 1945, **BCA**, Fon No: 490 1 0 0 Yer Numarası: Kutu No: 1370 Dosya Gömleği No: 541 Sıra No: 2 Dosya Numarası: 8. Büro

⁵⁸⁵Tunceli Halkevleri ve Odalarına giden yayınlar ve okunma durumları hakkında raporlar, 1945, **BCA**, Fon No: 490 1 0 0 Yer Numarası: Kutu No: 1381 Dosya Gömleği No: 586 Sıra No: 1 Dosya Numarası: 8. Büro

CHP Genel Sekreterliği'nin bir kasıt dairesinde tercih ettiği yayınların halkevleri ve odalarında okunması; merkezin halkevleri adına abone olduğu yayınları göndermesi ve Genel Sekreterliğin yönlendirdiği gazete ve dergiler ile halkevlerinin abone olmasını istediği yayınların tespiti ile sağlanmıştır. Halkevlerine gönderilen halkın okuduğu yayınların propaganda maksadıyla gönderildiği açıktır. Bu gaye etrafında İstanbul'dan Tunceli'ye kadar her ildeki halkevleri ile ilgilenen Genel Sekreterlik, halkın okuma alışkanlıklarını, yayınların ellerine ulaşip ulaşmadığını öğrenmek suretiyle uygulanan propagandanın neticelerini öğrenme gayreti göstermiştir. İstanbul, İzmir gibi büyük kentlerde daha fazla propaganda yayınına rastlanırken, merkezden uzakta kalan yerlerdeki halkevlerinde ise posta ve diğer sebeplerle daha az yayına tesadüf edilmiştir. Fakat her halükarda CHP'nin temel propaganda vasıtaları olan, Ulus, Karagöz, Ülkü, Radyo Mecmuası, gibi yayınların tüm şartlara karşın bütün halkevleri ve odalarına girmesine yönelik çaba sarf edilmiştir. Özellikle radyonun bulunmadığı bucak ve köylerde söz konusu yayınların tek haber ve bilgi kaynağı olmaları, Genel Sekreterliğin kütüphane faaliyetleri ile yakından ilgilenmesini şart kılmıştır.⁵⁸⁶

2.2.2.2.2 Yayın Faaliyeti

Sovyetler karşısında tek bir amaç etrafında, halkın milli birlik içerisinde kalarak topyekûn mücadele etmesini, sağlamaya çalışan CHP Hükümetleri, basını bu konuda anahtar konumda görmüştür. 28 Kasım 1946 yılında değişen şartlar karşısında yayın faaliyetlerini düzenlemek üzere toplanan istişari komitenin hazırladığı raporda, CHP İktidarının siyasi, fikri, sosyal ve ekonomik sahada yer alan yayınları desteklemesi kararı tavsiye edilirken siyasi mecranın dışında kalan 'Edebiyat, sanat teknik sahadaki neşriyatın okutulması işini' halkevlerinin yüklenmesi istenmiştir. Komite, Ülkü Dergisini ise masraflarından dolayı halkevlerinin ve odalarının bir kültür dergisi olarak Halkevleri Bürosu'na bırakmayı uygun görmüştür.⁵⁸⁷ Ülkü'nün devri gibi bir takım kültürel çalışmaların halkevlerine bırakılması, siyasi gelişmeler doğrultusunda milli güvenlik siyasetinin gereği olarak önceliğin savunma konusuna ayrılmasından dolayı, 'devrim propagandası'nı ikinci planda bırakmıştır. Halkevlerinin temel amacı olan 'devrim propagandasının'

⁵⁸⁶Urfa Halkevleri ve Odalarına giden yayınlar ve okunma durumları hakkında raporlar, 1945, **BCA**, Fon No: 490 1 0 0 Yer Numarası: Kutu No: 1382 Dosya Gömleği No: 588 Sıra No: 2 Dosya Numarası: 8. Büro

⁵⁸⁷CHP İstişarî Komitesinin Parti Yayını hakkındaki değerlendirme raporu, 28.11.1946, **BCA**, Fon No 490 1 0 0 Yer Numarası Kutu No: 31 Dosya Gömleği No: 136 Sıra No: 4

anlatılması ve halkı bu doğrultuda 'yetiştirmesi', CHP İktidarının maddi olarak siyasi alanda yoğunlaşması dolayısıyla, halkevlerinin yayılarından desteğini çekmesine neden olmuştur.

Halkevlerinin kuruluşuyla birlikte başlayan yayın faaliyetleri, II. Dünya Savaşı sonrasında hükümetin yaşadığı Sovyet kaygısı, kendisini edebiyatta ve kültürel sahada da göstermiştir. Halkevlerinin 1932 yılında yayınladıkları ilk eser olan 'C.H.F. Halkevleri Talimatnamesi' sonrasında halkevlerinin kapatılmasına kadar gerçekleştirilen yayın sayısı, 930 adettir. 1932-1950 yılları arasında çıkartılan eserlerin 142 tanesi sadece 1945'ten itibaren yayınlanmıştır. 1932 yılından 1945 yılına kadar yılda ortalama altmış yayın çıkartılırken, halkevlerinin son beş yılında toplan 142 yayın faaliyetinde bulunulması, Halkevleri yayınlarının içerisine girdiği durumu göstermektedir. Kültürel sahanın milli güvenlik tehdidi karşısında ikinci plana atılması, ilk kez devrim propagandasına verilen önemi azaltmıştır. Zira İnönü Devri ile birlikte başlayan II. Dünya Savaşı'nın getirdiği şartlarda dâhi halkevleri 316 yayın çıkartmıştır. 1945'ten 1950'ye kadar çıkartılan yayınlar, halkevlerinin yapısına uygun tarzda kol faaliyetlerinin çalışmalarına yöneliktir. Söz konusu 142 yayın içerisinde üç adet yayın dikkat çekmektedir. Bu yayınlar, kültürel ya da halkevlerinin işleyişi dışında kalmaları sebebiyle, halkevlerinin diğer türdeki yayınlarını örneklemektedir. Bu yayınlardan ilki 1945 yılında Ankara Halkevi'nin yayınladığı 'Milli Şefimiz İsmet İnönü'nün Üç Nutku'dur. İkinci kitap ise Fazıl Nalbandoğlu'nun Halkevleri Okuma Bürosu'nun 1950'de yayınladığı 'Demokrasi ve Rejimler Politikası' isimli kitabıdır. Üçüncü kitap ise, Tahsin İybar'ın 'Sibiryadan Serendibe' adlı hatıratıdır.⁵⁸⁸ CHP Halkevleri Bürosu tarafından yayınlanan Tahsin İybar'ın hatıralarını, bölgesel kol faaliyetlerinin çalışmalarından ve halkevleri talimatnamelerinden ayıran temel saik, yazarın, hatıratını neden kaleme aldığını belirttiği cümlesinde şu şekilde yazılıdır; *"...jeoplotik durum Türk ve Rus milletlerini yan yana yaşamağa mecbur etmiştir. Böyle olunca her suretle bizim komşumuz olan Rusu ve Rusyayı tanımamı icabetmez mi? Bu sahada yayınlanacak her eserin yerinde olacağını düşündüm."* İybar'ın hatıratı Rusya'nın 'iç yüzünü' göstermesi sebebiyle, CHP propagandasına uygun bir yayındır ve 1945-1950 yılları arasında Halkevleri tarafından çıkartılan ender Sovyet karşıtı fikir oluşturan yayınlardandır.⁵⁸⁹

⁵⁸⁸ Özacın, CHP Halkevleri Yayınları Bibliyografyası.

⁵⁸⁹ Tahsin İybar, **Sibirya'dan Serendib'e**, Ankara, UlusBasımevi, 1950, s. 6.

II. Dünya Savaşı'nın sona ermesinden itibaren yeni bir yola giren CHP, halkevlerinin yayınlarını sınırlandırırken bu durum en çok halkevlerinin çıkardığı dergileri etkilemiştir. Halkevlerine kendi talimatlarınca dergi çıkarma hakkı verilmişse de dergi yayın işi, şartların gereği olarak sınırlandırılmak durumunda kalmıştır.⁵⁹⁰ 1945 yılından önce yayın hayatına başlayan onlarca dergiden sadece, Ün, Taşpınar, Konya, Karacadağ, 19 Mayıs, İnanç, Başpınar, Gediz, Görüşler, Porsuk, Erciyes, İnan, Akpınar, Çorumlu, İçel, Bozok, Atayolu, Yayla, Yeşil Ordu, İstanbul Halkevi dergileri yayın faaliyetini 1945-1950 yılları arasında sürdürmüştür. 1945'ten sonra ise tek bir dergi yayın hayatına başlamıştır. İlk kez 1927'de yayınlanan Fikirler Dergisi 1948 yılında, İzmir Halkevi tarafından 1948-1949 arasında bir kez daha yayınlanmıştır.⁵⁹¹

CHP İktidarı, edebiyat ve kültürel yayınlara verdiği desteğini çekme kararı almadan önce bu durumu dergilere yansıtmıştır. Ekim 1946 yılında, İstanbul Dergisi Müdürü Neşet Halil Atay'dan CHP Genel Sekreteri Nafi Atuf Kansu'ya, gönderilen mektupta, yeni durum açıkça sorgulamıştır. Atay, Kansu'ya hitaben *"Parti Ankara Caddesinden Çekilemez"* diyerek CHP İktidarı'nın İstanbul dergisine verdiği desteği neden çekmemesi gerektiğini anlatmıştır. *"Kültür ve politika çalışmaları net olarak birbirinden ayrılabilir şeyler"* olmadığını düşünen Atay, *"C.H.P.nin bir sürü birbirinden mühim inkılaplarını en kıızıdan en karaya kadar (bilhassa yeni çıkan kızılar) yerli yabancı düşmanları önünde müdafaasız birakarak Ankara caddesinden"* çekilmemesi lazım geldiğini ifade etmiştir. Her ne kadar Atay, komünizmle mücadelede kültürün önemli bir misyon üsteleneceğini belirtmiş, bu doğrultuda *"edebiyat yolu ile gençlerin aykırı fikir cereyanalarına kapılmalarını önlemek için (bilhassa komunizme) dergide bir gençlerle baş başa sayfası"* açmışsa da Genel Sekreterlik, kültür, sanat ve edebiyatı komünizmle mücadelede tali bir çalışma alanı olarak görmüştür. Bu sebeple halkevlerinin çalışmalarını göstermek ve teşvik etmek üzere yayınlanan İstanbul dergisi, bu maksada uydurulamayarak *"Parti disipliği güden bir kültür ve edebiyat dergisi olarak gelişmiştir."* X. Büro Şefi Tahsin Banguoğlu, maddi açıdan kendine yetemeyen ve okuyucu tarafından yeterince tutulmayan İstanbul'un, Ülkü'nün 'kuvvetlendirilmesine mukabil' kapatılmasını

⁵⁹⁰İllerde Parti teşkilâtı tarafından çıkarılmakta olan gazete ve dergiler hakkında yazılar, 1945, **BCA**, Fon No: 490 1 0 0 Yer Numarası: Kutu No: 1286 Dosya Gömleği No: 276 Sıra No: 1 Dosya Numarası: 8. Büro

⁵⁹¹ Nurettin Güz, **Tek Parti İdeolojisinin Yayın Organları Halkevleri Dergileri (1932-1950)**, Ankara, 1995, s. 156-158 ve 168-169.

tavsiye etmiştir.⁵⁹² CHP İktidarının propaganda yayını olma ölçüsü, geniş halk kitlelerine ulaşmasıdır. İstanbul dergisi her ne kadar komünizmle mücadele de yer almışsa da esas gayesini gerçekleştirememiş, yeterince talep görmemiştir.

CHP Genel İdare Kurulu Üyesi Bingöl Milletvekili Tahsin Banguoğlu'ndan İzmir Halkevi Başkanlığına Ocak 1947 tarihinde gönderilen yazıda, *“Halkevlerimiz tarafından yayımlanan dergilerden bir kısmı mevkut bir yayım için yeter maddi ve manevi imkânları sağlayamadıklarından muntazam çıkmamakta ve kendilerinden beklenen seviyeyi koruyamamaktadırlar. Bu sebeple bu dergilere Genel Sekreterliğimizce yapılan abone yardımı kesilmiş ve Halkevlerimize biriktirecekleri değerli yazıları broşürler halinde yaymalar tavsiye olunmuştur”* denilerek birçok derginin faaliyetine son verileceğini bildirmiştir. Bu karara karşı İzmir Halkevinin çıkardığı Fikirler Dergisi'nin yayınının *“gerek içinde çıktığı şehir ve bölgenin imkanları, gerekse şimdiye kadar harcanan emeklerin değeri bakımlarından”* sürdürülmesi düşünülmüştür. Fakat buna şart olarak Genel Sekreterliğin beklediği süreklilik ve istenilen seviyede çıkması halinde yardım yapılacağı bildirilmiştir. Bu meyanda yayın hayatına devam eden Fikirler, İstanbul dergisinin aksine 1949 yılına kadar Genel Sekreterlik'ten destek sağlamıştır. Fikirler dergisi daha ziyade düşünce, alanında faaliyet göstermiştir. Fakat bunun dışında da Fikirler'in siyasi tartışmaların odak noktasında olan demokrasi, hürriyet, sınıfsızlık gibi konulara da temas ettiği gözlemlenmiştir. 1 Temmuz 1946 yılında yayınlanan Fikirler dergisinin, Garra Sarmat tarafından yazılan, 'Konuşma – Seçim Mevzuunda' isimli yazısı, derginin dış politika ile alakalı milli meselelerle de ilgilendiğini göstermektedir. Sarmat'a göre;

“Yıkıcı iç ve dış sebepleri ortadan kaldırmış olan milletlerde seçim, yalnız sosyal hayatın ahengini korumak, verimli çalışma imkânlarını herkese sağlamak için yapılır. Bu yurttaki millet menfaati için yirmi yıldan fazla bir zamandanberi devamlı bir savaş yapılmaktadır. Bu savaş büyük ve şerefli Türk yurdunu meydana getirmiştir. Halk iradeleri, bu yüzden de, bunları sağlamak için istenir. Altı harp yılı ile ondan sonra gelen kararsız aylar ve yıllar elbette geçecektir. Kararsızlık devri geçinceye kadar, en ziyade uyanık uyanık olmak görevi Türk milletininindir. Yalnız kendi hayatını yaşamıyarak bütün bir tarihi ile yarına karşı kendini sorumlu bilen insanların ülkesi olan Türk yurdu; uyanık olma görevini bu güne kadar yaptığı gibi bu lüzumun devam ettiği müddetce yapmak olgunluğunu gösterecektir. Bütün dünya ile beraber

⁵⁹²İstanbul Dergisi hakkında 1946-1947 yılları arasındaki yazışmalar, 1946-1947, **BCA**, Fon No: 490 1 0 0 Yer Numarası Kutu No: 902 Dosya Gömleği No: 527 Sıra No: 1 Dosya Numarası 5. Büro

*biz de fedakârlıklarımızın son haddinde devam etmiyerek daha rahat bir hayatın geleceğini biliyoruz. Biz bu rahatlığın içinde de dinamik millet karakterimizi korumak kararındayız.*⁵⁹³

Sarmat'ın yazısı Fikirler dergisini diğer dergilerden ayıran ve ona 1949 yılına kadar kesintisiz destek sağlayan nedeni bize sunmaktadır. Bir eğitim dergisi olarak yayın hayatına başlayan Fikirler, 1935 yılından halkevi bünyesine alınarak İzmir'de 'sol' neşriyat yapan Kültür adlı derginin *"çok sol olan yayımını önlemek, daha açığı onu okutmamak bakımından da faydalı"* hale getirmek üzere *"halkevleri ülküsünü yaymaya yarar bir dergi haline"* koyulmak istenmiştir. II. Dünya Savaşı sonrasında Halkevleri dergilerinin pek çoğunun kapatılmasının düşünülmesine rağmen, Fikirlerin İzmir'de oynadığı rol dolayısıyla yayın faaliyetini devam ettirmesi için maddi açıdan desteklendiği görülmüştür.⁵⁹⁴

Gerek İstanbul'un gerekse Fikirlerin misyonlarına ek olarak memleket meselelerini içerecek tarzda yayın yapmaları, halkevi dergilerinin önemini göstermektedir. Fakat Genel Sekreterliğin maddi desteği halkevleri dergilerinden çekmesi üzerine, halkevi dergilerinin düzensiz ve yetersiz kaldıkları görülmüştür. Halkevlerinin yayın faaliyeti olarak sadece Ülkü dergisini destekleme kararı alan Genel Sekreterlik, merkezi bir hüviyete sahip olması ve bütün halkevleri ve odalarında okunuyor oluşu sebebiyle halkevi dergilerinin yerine Ülkü'yü ikame etmek istemiştir. Yöresel ve edebi bir içeriğe sahip olan halkevleri dergilerinin⁵⁹⁵ dışında destek verilen tek derginin ise Fikirler olması derginin sahip olduğu etki ve içeriği nedeniyledir.

2.2.2.3 Halkevleri ve İngiliz Kültür Heyeti

Türkiye'nin kuruluşundan itibaren milli dış politika çizgisi olan batılılaşma ve batı ile müttefik olma arzusu, II. Dünya Savaşı ve sonrasında da varlığını sürdürmüştür. II. Dünya Savaşı'nın getirdiği yorgunluk sebebiyle İngiltere, Türkiye'den iktisadi açıdan çekilmiş olsa dahi kültürel anlamda varlıklarını sürdürmüşlerdir. British Council veya döneminde kullanılan ismiyle İngiliz Kültür Heyeti'nin Türkiye'de savaş sırasında ve sonrasında yürüttüğü faal çalışması bu

⁵⁹³Fikirler Dergisi hakkında 1935-1950 yılları arasındaki çeşitli yazışmalar, 1935-1950, **BCA**, Fon No: 490 1 0 0 Yer Numarası Kutu No: 904 Dosya Gömleği No: 532 Sıra No: 1 Dosya Numarası 5. Büro

⁵⁹⁴**BCA**, Fon No: 490 1 0 0 Yer Numarası Kutu No: 904 Dosya Gömleği No: 532 Sıra No: 1 Dosya Numarası 5. Büro

⁵⁹⁵Afyon ve Konya Halkevleri dergileri hakkındaki çeşitli yazışmalar, 1946-1950, **BCA**, Fon Kodu: 490100 Kutu No: 1295 Dosya Gömleği No: 300 Sıra No: 1 Dosya Numarası 8. Büro, **BCA**, Fon Kodu: 490100 Kutu No: 1298 Dosya Gömleği No: 313 Sıra No: 1 Dosya Numarası 8. Büro

yaşayışın sürdüğünü kanıtlamıştır. II. Dünya Savaşı esnasında propaganda yayınlarının halkevlerine girmek suretiyle halkı tesir altında bırakmasının istenmemesine rağmen, İngiliz Kültür Heyeti'nin çalışmalarına destek olunduğu hatta ortak çalışmaların yürütüldüğü görülmüştür. İstanbul Dergisi, Neşet Halil Atay'a göre, İngiliz Kültür Heyeti'nin çalışmaları *“politika çalışmalarını sağlam bir kültür tesiri temeli üzerine dayama”* amacına hizmet etmektedir⁵⁹⁶, daha açık bir ifadeyle söylenirse Kültür Heyeti, İngiltere'nin siyasal, ekonomik çıkarlarını tesis etmek üzere kamuoyu oluşturmakta, propaganda gerçekleştirmektedir. 1930'lu yıllarda Alman, İtalyan ve Sovyet kitle iletişim araçlarının İngiliz karşıtı propaganda yayınlarını arttırmaları ile birlikte İngilizler aldıkları karar doğrultusunda karşı propaganda kararı alara; 1934 yılında çeşitli ülkelerde İngiliz dili ve kültürü hakkında bilgi vermek amacıyla British Council'i kurmuşlardır. Bu doğrultuda Kültür Heyeti'nin çalışma alanlarından birisi de kaçınılmaz olarak Türkiye olmuştur. Süleyman Seydi'ye göre, II. Dünya Savaşı esnasında İnönü'nün yakın çevresi İngiliz yanlıydı, Türk istihbaratı ise alabildiğine İngilizlerle işbirliği yapmaktaydı. Tüm bu gelişmeler karşısında İngiliz Kültür Heyeti'nin Halkevleri'nde yer alması uzun sürmemiştir.⁵⁹⁷ 1939 yılında gerçekleşen Erzincan depremi sonrasında depremzedelere yardım için vücuda getirilen Türk-İngiliz Komitesi temsilcisi, Sir Wyndham Deeds, yardım maksadıyla çıktığı Türkiye gezisi neticesinde, 12 Şubat 1940 tarihinde CHP Genel Sekreterliğine müracaat ederek halkevleri ile vardığı kanaati paylaşmıştır; *“Bir çok yerlerde faaliyetlerini görüp etüt ettiğim Ankara ve diğer Halkevleri memleketin modern hayatı üzerinde mühim rolü, kültürel ve sosyal sahada mühim çalışması olan bir müessise olmaları hasebile bu teklifimi şumullu bir suretde başarabileceğine kaniim. Halkevleri çalışma şekilleri itibarıyla muhitinde bulunan her sınıf ve taabaakaadaki halkı mesai saatları haricinde sinesinde topladığı, muhtelif komita azalarının fahriyen çalışmaları bu işin ehemmiyetini bir kat daha artırmaktadır. Gerçi Halkevleri Halkpartisinin nezaret ve himayesinde çalışmakta isede sosyal ve kültürel sahadaki çalışmaları siyasetle alakası olmadığından, herkesin fikrini serbest söylemek çevresinden her sınıf halkın müracaatgaah ve mâkesidir.”* Deeds, müracaatında Halkevlerinin sahip olduğu hususiyetler sebebiyle İngiltere'nin Türkiye'de tanıtımını yapmak için halkevlerinden istifa etmesini teklif ederken

⁵⁹⁶ BCA, Fon No: 490 1 0 0 Yer Numarası Kutu No: 902 Dosya Gömleği No: 527 Sıra No: 1 Dosya Numarası 5. Büro

⁵⁹⁷ Süleyman Seydi, **1939-1945 Zor Yıllar 2.Dünya Savaşı'nda Türkiye'de İngiliz-Alman Propaganda ve İstihbarat Savaşı**, Asil Yayın Dağıtım, 2006, s. 14 ve 69.

Türkiye'nin de bunun karşılığında, Londra'da bir Halkevi açabileceğini söylemiştir. İngiltere hakkındaki görüş sebebiyle, büyük bir memnuniyetle teklifin kabul edilmesinden sonra İngiltere'de Londra Halkevi açılırken, Kültür Heyeti ise Halkevleri vasıtasıyla çalışmalarına başlamıştır.⁵⁹⁸

İngiltere'nin Kültür Heyeti'nin Türkiye'deki çalışmalarındaki en büyük beklentisi, 'İngiltere kültürüne karşı ilgi uyandırmaktır.'⁵⁹⁹ 'Yurdun çeşitli yerlerine açılmış ve yayılmış olması hasebiyle' halkevlerine düşen görev ise *"İngilteradan gönderilecek kültür ve öğretici filimleri göstermek, İngiliz edebiyat ve neşriyatını tercüme ve dağıtmak, velhasıl her hususta tanıtılabilecek ve teşriki mesai etdirtebilecek bir müessise"* olmaktır.⁶⁰⁰ İngiliz Kültür Heyeti'nin İngiliz kültürüne karşı kamuoyu oluşturmada en çok istifade ettiği araç dil çalışmaları olmuştur.⁶⁰¹

II. Dünya Savaşı esnasında Kültür Heyeti'nin çalışmaları halkevi idarecilerinin kuşkulanasına neden olmuştur. İngilizlerin İngilizce dışında pek çok fırsatı değerlendirmek istemesi, halkevlerinin Kültür Heyeti'nin istek ve çalışmalarını Genel Sekreterliğe bildirerek şikayet etmesine sebebiyet vermiştir.⁶⁰² Genel Sekreterliğin şikâyetleri ciddiye almaması, Türkiye'nin İngilizlerin yürüttüğü propagandasına taraftar ve ortak olduklarını göstermektedir. CHP İktidarı'nın batılılaşma ve batı ile hareket etme düşüncesi, İngiliz Kültür Heyeti'nin çalışmalarına müsaade etmesiyle açık bir onay manasını taşımıştır. 1945'ten sonra İngilizlerin halkevi çalışmalarını hızla arttırması, süreklilik açısından Türkiye'nin batılı düşüncenin yayılmasının istendiğine işaret etmektedir. Sovyetlerden algılanılan tehdit, Kültür Heyeti'nin çalışmalarını sürdürmesine imkan tanırken bu çalışmaların CHP İktidarının batılılaşma ülküsüne hizmet ettiği görülür. 14 Haziran 1948 yılında Trabzon Halkevi Başkanı Kemal Kefeli, CHP Genel Sekreterliği'ne yazdığı yazıda, 'İngiliz kültür heyeti azalarından Mr. Hanter'ın İngiltere Radyo Çalışmaları, İngiltere'de Köy ve Pazar, Köy Koleji, Kuzey Atlantik Seyahati mevzularında gerçekleştirdiği konuşmalar ve çeşitli konularda gösterdikleri filimler karşısında endişeye kapıldığını şu şekilde anlatmıştır; *"Filimler seyirciler üzerinde gıpta ile*

⁵⁹⁸ Türk İngiliz komitesi temsilcisi Sır Wyndham Deeds ile CHP Genel Sekreterliği arasındaki yazışmalar, 1940, **BCA**, Fon Kodu: 490100 Kutu No: 1065 Dosya Gömleği No: 1086 Sıra No: 1 Dosya Numarası 5. Büro

⁵⁹⁹ **Yirminci Asır İngiliz Kültürü'nün Bazı Cepheleri**, çev., Ahmet E. Uysal, Ankara, 1958, s. 19.

⁶⁰⁰ **BCA**, Fon Kodu: 490100 Kutu No: 1065 Dosya Gömleği No: 1086 Sıra No: 1 Dosya Numarası 5. Büro

⁶⁰¹ CHP 1945 Yılında Halkevleri ve Halkodaları, s. 25.

⁶⁰² **BCA**, Fon Kodu: 490 1 0 0 Kutu No: 1018 Dosya Gömleği No: 922 Sıra No: 1 Dosya Numarası: 5. Büro

karışık takdir hislerle karşılanmıştır. Bu gibi filimlerin gösterilmesi İngiltereye karşı hayranlık yaratmakta ve İngiltere ile Türkiye arasında neticesi leyhimze olmayan mukayeselere imkân hazırlamaktadır. İngiliz kültürüne, İngiliz tekniğine, kısaca İngiltereye karşı hayranlık karşı hayranlık yaratmak amacını taşıyan bu gibi propağanda filimlerinin, istikbalde, poletik sebeplerle, İngiliz dostluğunu feda mecburiyetinde kaldığımız takdirde, Vatandaş üzerinde yapacağı tesirin şimdiden nazarı itibare alınması gerektiği kanaatını en derin saygılarımla arz ederim.”⁶⁰³ Hayranlık uyandıran Kültür Heyeti’nin çalışmalarının, Türkiye’nin dış politika değişikliğinde nasıl bir yola savrulacağını sorgulayan Kefeli’nin uyarılarının Sovyetlere karşı izlenen milli dış politika gereği dikkate alınmadığı, Kültür Heyeti’nin çalışmalarının sürdürmesinden anlaşılmaktadır. İngilizlerin ise Türkiye’nin verdiği kültürel imtiyaz karşısında, halkevi sayesinde yürüttüğü çalışmaların Türkiye-İngiliz ilişkilerini kuvvetlendirdiği övgüyle vurgulanmıştır.⁶⁰⁴ Benzer bir biçimde Kültür Heyeti’nin çalışmalarından rahatsız olan İzmir Halkevi Başkanı Vedide Baha Pars, Genel Sekreterliğe bu durumu bildirmiştir:

“Dört aydır İzmir Halkevi Başkanlığını kabul ederek ödev almış bulunmaktayım. Çeşitli problemler meyanında İngiliz Kültür Hey’etinin Evimizdeki çalışmaları ile karşılaştım. Halk Evlerinin erekleri Türk Kültürünü yaymak olmasına rağmen yabancı bir kültürün günden güne artan bir propaganda ile yayınlanmasına çalışan bir zümreye adeta alet olmamız bize üzüntü vermeğe ve Gençliğe karşı ödevlerimizi yapamadığımızı sezdirmektedir. Haftada 12 saat ders vermekle oda bakımından çok dar olan evimizi hemen hemen işgal ettikleri gibi çeşitli fırsatlarla çaylı toplantılar, kokteyl partiler, konserler ve temsiller tertiplemek suretiyle karşılıklı bir nezaket kisvesi altında bize rağmen icrayı faaliyet etmektedirler. Çalışmalarının bir kısmını önlemiş olmak maksadı ile Şubat ve Mart aylarının bütün Cumartesi ve Pazar günlerini kendi faaliyetlerimize hasrederek bir kısım imkanları tahdid ettik. Fekat çeşitli fırsatlarla yarattıkları toplantı ve Halk grupları ile temas imkanlarını nezaket çerçevesi içinde önlemek mümkün oluyor. Her türlü davetlerine de icabet etmemeyi ikinci bir tedbir olarak düşündüğümü arz eder direktiflerinizi beklerim.”⁶⁰⁵

Genel Sekreterliğin Pars’a ‘gizli’ koduyla verdiği cevapta, Pars’ın düşüncelerinin hassasiyetle karşılandığı vurgulandıktan sonra yazı şu şekilde

⁶⁰³Trabzon Halkevi Başkanı Kemal Kefeli ile CHP Genel Sekreterliği arasındaki yazışma, 14.06.1948, **BCA**, Fon No: 490 1 0 0 Kutu No: 10 18 Dosya Gömleği No: 923 Sıra No: 1 Dosya Numarası: 5. Büro

⁶⁰⁴İngiliz Kültür Heyeti Temsilcisi John Bostock ile CHP Genel Sekreterliği arasındaki yazışma, 19.10.1946, **BCA**, Fon No: 490 1 0 0 Yer Numarası Kutu No: 1064 Dosya Gömleği No: 1084 Sıra No: 4 Dosya Numarası 5. Büro

⁶⁰⁵CHP İzmir Halkevi Başkanı Vedide Baha Pars ile CHP Genel Sekreterliği arasında gerçekleşen yazı, 29.01.1947, **BCA**, Fon Kodu: 490 1 0 0 Kutu No: 1018 Dosya Gömleği No: 922 Sıra No: 1 Dosya Numarası: 5. Büro

sürdürülmüştür: “İngiliz kültür heyetinin Halkevinizdeki çalışmaları ile bir nevi kültür üstünlüğü propagandası yaybilmeleri elbette hassaslıkla karşılanacak bir hadisedir. Ancak, bu durumun gençlerimizde bir aşağılık duygusu uyandırmasını önlemek ve bunu yeni bir gayretin ve rekabet duygusunun uyanması yolunda iyiye kullanmak da bizim Halkevi idarecilerimizden beklediğimiz bir başarıdır. Karşı tedbir olarak neler düşündüğünüzü ve onların çalışmalarını yakından takip ederek tesirleri hakkındaki intibalarınızı bize sık sık bildirmenizi rica ederim.”⁶⁰⁶ Genel Sekreterliğin cevabı bir önlem almaktan çok, çalışmaların Genel Sekreterlik onayıyla süreceğinin delilidir.

İngiliz Kültür Heyeti’nin çalışmamız kapsamında sinema dışında incelediğimiz faaliyetlerinin büyük bir oranda İngilizce öğretimi ve konferanslar olduğu görülmüştür. İngilizce eğitimine önem veren Kültür Heyeti, merkezi ve büyük kentlerde daha ziyade İngiliz kökenli öğretmenleri gönderirken, merkezden uzakta kalan bazı yerlerde kendi belirledikleri Türk öğretmenlerden istifade etmişlerdir.⁶⁰⁷ Heyetin İngilizce öğretmeni olarak şu isimleri görevlendirdiği tespit edilmiştir; Mr. Arthur Geoffrey Close-Brooks, Mr. Peroy Gordon Wimberly, Mr. Edvard Stanley Ragg, Miss P. M. K. Sweeting, Miss Felicia Hare, Mr. H. Risely Tucker, Mrs. A. J. Tucker, Mr. Anagnan, Mr. Caldwell, Mr. F. L. Billows, Miss Coppinger, Miss Jamieson, Mrs. Cooper.⁶⁰⁸ Bahsi geçen öğretmenlerin yetkinliği Genel Sekreterlik tarafından takdir edilmiştir. 1947’nin sonlarından itibaren İngiltere’de yaşanan mali sıkıntılarla birlikte görevlendirilen öğretmenlerin meslekten olmadığı görülmüş, bu durum ise Genel Sekreterliğin itirazına neden olmuştur. ‘İngiliz Kültür Heyeti Başkanlarının İngiliz olmıyan ve hâlen de iyi tanınmıyan kimseleri’ vazifelendirdikleri tespit edilmişse de bir şey yapılamamıştır. Bu durumun oluşmasındaki temel neden, Heyetin belirlediği mahalli Türk ve İngiliz kökenli öğretmen adaylarının Milli Eğitim Bakanlığı ve Genel Sekreterlikçe onaylanması hususiyetinin Kültür Heyetine bırakılmasından kaynaklanmıştır. İngilizlerin mali yapısı, 1949’a gelindiğinde öğretmenlerin maaşını karşılayamacayak boyuta gelmiştir. Bu durum karşısında, derslerin devam etmesini isteyen Genel Sekreterlik, Kültür Heyeti’nin tayin ettiği öğretmenlerin maaşının halkevleri tarafından verilmesini bildirmiştir. Buna karşın

⁶⁰⁶BCA, Fon Kodu: 490 1 0 0 Kutu No: 1018 Dosya Gömleği No: 922 Sıra No: 1 Dosya Numarası: 5. Büro

⁶⁰⁷İngiliz Kültür Heyeti İngilizce eğitimi için yaptığı yazışma, 05.04.1949, BCA, Fon Kodu: 490 1 0 0 Kutu No: 1018 Dosya Gömleği No: 922 Sıra No: 1 Dosya Numarası: 5. Büro

⁶⁰⁸Ankara Halkevi’nde görev alan İngilizce öğretmenlerin listesi, 13.02.1946, BCA, Fon No: 490 1 0 0 Yer Numarası Kutu No: 735 Dosya Gömleği No: 8 Sıra No: 1 Dosya Numarası 5. Büro, BCA, Fon Kodu: 490 1 0 0 Kutu No: 1018 Dosya Gömleği No: 922 Sıra No: 1 Dosya Numarası: 5. Büro

İngiliz Kültür Heyeti, Öğretim İşleri Müdürü Billows gibi kendine has metodları olan ve Genel Sekreterlik tarafından beğenilen öğretmenlerin 1950 yılında dahi ders vermeye devam ettiği hatta Billows'un yurdun çeşitli yerlerinde görevlendirildiği görülmüştür.⁶⁰⁹

İngilizce öğretimin konusunda tercih edilen yerlerin; İstanbul, Ankara, İzmir, Trabzon, Manisa, Bursa, Manisa, Çanakkale, İçel, Sivas, Adana illerinde yer alan halkevleri olduğu görülmüştür.⁶¹⁰ Kültür Heyeti'nin kurslar/kış okulları şeklinde tertip ettiği İngilizce dersleri, etkisini henüz 1940'lı yıllar bitmeden göstermiştir. 1943 yılında Halkevlerinde İngilizce eğitimin dışında yer alan Almanca, Fransızca dersleri 1945'ten sonra varlığını kaybetmiştir.⁶¹¹ Şüphesiz Almancanın savaş şartlarında Almanlara karşı bir hamle olduğu açıksa da Fransızcanın önemini kaybetmesi, ABD-İngiliz devletlerin savaşı kazanmaları ve Türkiye'nin dış politikasında iki devletin oldukça önemli bir yer tutmasından kaynaklanmıştır.

İngiliz Kültür Heyeti'nin halkevlerinde tertip ettiği konferansların ise çok geniş bir ölçekte olduğu görülmüştür. Bu konferansların haşare ile mücadeleden kimyevi terkiplere kadar geniş bir ölçekte olması ve sergi/fotoğraflarla daha etkin hale getirilmesi⁶¹², Kemal Kefeli ve Vedide Baha Pars'ın uyarılarında söyledikleri gibi İngilizlere karşı Türkiye'de oluşturulmak istenen propagandadan kaynaklanmaktadır.

1945-1950 yılları arasında verilen konferansların başlıcaları şu şekildedir; Profesör Royds - Yıldızlar ve Kevkep Cümlesi, Profesör Constable - Kimyevi tekipler, Haşare ile mücadele, Lloyds (sigorta), İngiliz Köyleri, Sergiler, Millî Hıfzı Sıhha ve Bakım, Prof. E. V. Gatenby - Yabancı bir dili öğrenmede muvaffakiyetsizliğin sebepleri, Konuşma Dili Olarak İngilizce, Prof. B. E. C. Davies – Kitaplar, John Bell - Gemi İnşaatı, E. S. Ragg - Ateş Altında Müzik, E. S. Ragg - Parlamentoda kanun kabulü, A. M. Chitty - Büyük Britanyada Planlaşma Londra

⁶⁰⁹Halkevlerinde İngiliz Kültür Heyetince öğretmen olarak görevlendirilen, Mr. F. L. Billows hakkındaki yazışmalar, 1949-1950, **BCA**, Fon Kodu: 490 1 0 0 Kutu No: 1018 Dosya Gömleği No: 922 Sıra No: 1 Dosya Numarası: 5. Büro

⁶¹⁰**BCA**, Fon No: 490 1 0 0 Yer Numarası Kutu No: 735 Dosya Gömleği No: 8 Sıra No: 1 Dosya Numarası 5. Büro, **BCA**, Fon No: 490 1 0 0 Yer Numarası Kutu No: 735 Dosya Gömleği No: 8 Sıra No: 1 Dosya Numarası 5. Büro, **BCA**, Fon Kodu: 490 1 0 0 Kutu No: 1018 Dosya Gömleği No: 922 Sıra No: 1 Dosya Numarası: 5. Büro,

⁶¹¹**BCA**, Fon Kodu: 490 1 0 0 Kutu No: 1018 Dosya Gömleği No: 922 Sıra No: 1 Dosya Numarası: 5. Büro

⁶¹²**BCA**, Fon No: 490 1 0 0 Yer Numarası Kutu No: 735 Dosya Gömleği No: 8 Sıra No: 1 Dosya Numarası 5. Büro

Vilayet Planı, D. W. James, - İngiliz Karikatüristler, C. Buckler - Bugünkü Shakespeare Anlamı, İngiltere’de spor, Halkın yetiştirilmesi ve tahsili, İngilterede iştimal sigorta, Büyük Britnyada tebabet, İngileterde Dil öğretiminin metodu, İngiliz sporları ve oyunları, İngilterede deneme, Modern sanayide iş bölümü ve içtimai sigortalar, İngilizce nasıl öğrenilir, Millî Güven.⁶¹³

İngiliz konuşmacılar tarafından gerçekleştirilen konferanslar, Ankara Halkevi başta olmak üzere büyük kentlerde yoğunlaşmıştır. Bunun yanın sıra İngiliz Kültür Heyeti tarafından halkevlerinde okunmak üzere hazırlanan konferanslar, Genel Sekreterlik tarafından bazı halkevlerine gönderilmiştir.⁶¹⁴ Konferanslara katılım Genel Sekreterlik tarafından oldukça yakında takip edilmiş, kaç kişinin katıldığıının ve nasıl bir etki bıraktığının merkeze bildirilmesi istenmiştir. Genel Sekreterlik, konferanslara katılımı arttırmak için, Ulus gazetesine konferans tarihleri, konuları ve katılımcıları hakkında bilgiler göndermiştir.⁶¹⁵

İngiliz Kültür Heyeti’nin faaliyetlerini CHP’nin İktidarı kaybettiği tarihe kadar ara vermeden sürdürdüğü görülmüştür.⁶¹⁶ CHP İktidarının bir politika olarak İngiliz Kültür Heyeti’nin propaganda çalışmalarına müsaade etmesinin ve bu konuda yetkin bir merci kıldığının en önemli dayanağı, Heyet’in propaganda faaliyetleri yürütmesine karşı çıkılmaması bilakis desteklenmesidir. Hatta Genel Sekreterlik Trabzon Halkevi’ne gönderdiği bir direktifte; *“İngiliz Kültür Heyeti mümessilinin Konferansı vermesine kolaylık”* gösterilmesini istemiştir.⁶¹⁷ Kültür Heyeti’nin gerek İngilizce eğitime gerekse konferans faaliyetlerine izin verilmesi, Türkiye’nin İngilizlerle ittifakını perçinlemek üzere dış politikasının gereği olarak yapılmıştır. SSCB’nin bu dönemde Türkiye’ye yönelen propaganda faaliyetleri karşısında CHP hükümetleri, kamuoyunu Batı’ya yönlendirmek üzere İngiliz Kültür Heyeti’nin faaliyetlerini serbest bırakarak teşvik etmiştir.

⁶¹³BCA, Fon No: 490 1 0 0 Yer Numarası Kutu No: 735 Dosya Gömleği No: 8 Sıra No: 1 Dosya Numarası 5. Büro, BCA, Fon No: 490 1 0 0 Yer Numarası: Kutu No: 1017 Dosya Gömleği No: 921 Sıra No: 1 Dosya Numarası: 5. Büro

⁶¹⁴İngiliz Kültür Heyeti tarafından Halkevlerinde okunmak üzere hazırlanan konferanslar hakkında yazışma, 24.01.1946, BCA, Fon No: 490 1 0 0 Yer Numarası Kutu No: 6 Dosya Gömleği No: 28 Sıra No: 17

⁶¹⁵BCA, Fon No: 490 1 0 0 Yer Numarası Kutu No: 735 Dosya Gömleği No: 8 Sıra No: 1 Dosya Numarası 5. Büro

⁶¹⁶İngiliz Kültür Heyeti'nin 1950 yılına ait faaliyetleri, 1950, BCA, Fon Kodu: 490 1 0 0 Kutu No: 1295 Dosya Gömleği No: 302 Sıra No: 1 Dosya Numarası: 8. Büro

⁶¹⁷CHP Genel Sekreterliği ile Trabzon Halkevi Başkanlığı arasında yazışma, 12.06.1946, BCA, Fon No: 490 1 0 0 Yer Numarası: Kutu No: 1017 Dosya Gömleği No: 921 Sıra No: 1 Dosya Numarası: 5. Büro

2.2.2.4 Londra Halkevi

Haberler Bürosu'nun New York'ta açılması, II. Dünya Savaşı sonrasında CHP İktidarının dış politikasındaki yaşanan değişimin bir neticesi iken Londra'da yer alan 'Londra Halkevi' ise II. Dünya Savaşı'nın bir neticesidir. Londra Halkevi'ni New York Haberler Bürosu'ndan ayıran diğer bir hususiyet ise Londra Halkevi'nin Türkiye'nin kendi tasavvuru dışında İngilizlerin girişimi neticesinde açılmış olmasıdır. Erzincan'dan yaşanan 1939 deprem felaketi sonrasında felaketzedelere yardım için kurulan Türk-İngiliz Komitesinin temsilcisi Sir Wyndham Deeds, 1940 yılında gerçekleştirdiği seyahat esnasında gördükleri karşısında, Genel Sekreterliğe müracaat ederek, İngiltere ve Türkiye'nin ortak bir Halkevi çalışması yapması için müracaatta bulunmuştur. Deeds' göre;

*"Halkevleri yurdun çeşitli yerlerine açılmış ve yayılmış olması hasebile İngiltere'den gönderilecek kültür ve öğretici filimleri göstermek, İngiliz edebiyat ve neşriyatını tercüme ve dağıtmak, velhasıl her hususta tanıtılabilecek ve teşriki mesaiyetdirtebilecek bir müessisedir. Buna mukabil Türkiyedeki terakkiyat ve inkılaplar ve Türk kültürünü İngiltere'de muhtelif sınıftaki halka tanıtmak, bu hususlarda hakiki malumt verebilmek için arada bir vasıta lazımdır. Bunun için Londrada Türkiye büyük elçisinin riyasetinde teşekkül edecek Türk-İngiliz komitesinin nezareti altında Türklerden intihap ve tayin edilecek memurun idaresi altında bir numune Halkevinin küşat ve çalışdırılması lazımdır. Londra'da açılacak numune Halkevine tayin edilecek memurların arasına değıştirilmeside muvafık olacağı kanaatındayım. Londra'da açılacak Halkevi Türkiye'yi İngilizlere tanıtmak, ve İngiltere'yi Türklere tanıtmak içinde lazım gelen materyali toplamak ve mübadele vazifesi ile mükellef bir merkez olacağı gibi İngiltere'de Türkiye hakkında her hangi bir mevzu için, yahut terakkiyat hakkında malumat edinmek isteyenlere bir vasıta olabilecektir. Aynızamanda Londra Halkevinde Türk kültürü ve sosyal hareketleri hakkında konferanslara vermek, sinemalar göstermek, Türk musiki konserleri vermek buna mümasil çalışmalar bulunmak suretiyle büyük faide ve randıman temin ecebileceğini, Türkiyeden İngiltereye tahsilde bulunan Türklerin toplanma merkezi olmak, Türkleri İngiliz dostları ile ir araya toplamaya vasıta olacaktır."*⁶¹⁸

Savaş yıllarında Türkiye'nin stratejik durumunun savaşının gidişine tesir edecek olmasının yol açtığı beklenti, gerek Mihver gerekse Müttefik kuvvetlerin Türkiye'de yoğun bir şekilde propaganda yapmasına neden olmuştur. İngiltere'nin de bu türden bir faaliyet içerisine girmesi daha önce zikredildiği gibi kaçınılmazdı ve bu sebeple İngilizlerin Türkiye'de kendi propagandalarını yapmak üzere

⁶¹⁸Türk İngiliz komitesi temsilcisi Sir Wyndham Deeds ile CHP Genel Sekreterliği arasındaki yazışmalar, 1940BCA, Fon Kodu: 490100 Kutu No: 1065 Dosya Gömleği No: 1086 Sıra No: 1 Dosya Numarası 5. Büro

halkevlerinden istifade etmek istemeleri, savaş şartlarının bir neticesi olmuştur. Deeds'in girişimi ise Türkiye'nin İngiltere'de tanıtılmasından ziyade İngilizlerin halkevlerinden istifade etmesine yönelik bir girişimdir. Deeds'e gönderilen cevabi mektupta; mekbu almakla 'şerefıab' olduğunu bildiren Başbakan Refik Saydam, Londra'da bir Halkevi açılması fikrini 'çok yerinde ve güzel' bulmuştur. Saydam, *"İngiliz ve Türk Milletlerini birbirine tanıtmak hususunda bir zemin hazırlanması gerek benim ve gerek Parti Genel Sekreterliğinin esas fikirlerimize çok uygun bulunmaktadır"* diyerek gerekenin yapılması için konunun Genel Sekreterliğe iletiliğini bildirmiştir.⁶¹⁹

Yapılan girişimler neticesinde, *"Türk-İngiliz dostluğunu kuvvetlendirmek ve millî değerlerimizi İngilizlere yakından tanıtmak amacile ve İngiliz Kültür Heyetinin yakın ilgi ve yardımı"* ile Londra Halkevi'nin açılmasına karar verilmiştir.⁶²⁰ Kısa bir süre içerisinde Londra Halkevi'nin gerçekleştireceği program ve faaliyetleri murakabe etmek üzere üç Türk ve iki İngilizden mürekkep bir komite oluşturulmuştur. Komite'de yer alan Türklerin büyükelçi ve onun uygun göreceği iki üye olmasına; İngilizlerin ise General Deeds ile birlikte Biritish Council'in uygun gösterdiği bir kişiden olmasına karar verilmiştir. Türk üyelerin Büyükelçi, Londra Başkonsolosu, Ticaret Ataşesi, İngiliz üyelerin ise General Deeds ve Biritish Council'in başkanı olmasına karar verilmiştir. Üyelerin belirlenmesiyle birlikte de Komite, görevine başlamıştır. Komitenin teşkilinden sonra Ankara'dan gelen talimatname doğrultusunda; Büyük Elçi Rauf Orbay, Londra Halkevi'nin ilk başkanı olmuştur. Oluşturulan Londra Halkevi talimatnamesine göre, halkevinin başkanının CHP Genel Kurulu'nca atanmasına karar verilmiştir. İşlemlerin tamamlanmasının ardından 19 Şubat 1942 tarihinde İngiliz yetkilerin yoğun katılımı ile gerçekleştirilen program ile Londra Halkevi açılmıştır.⁶²¹

Rauf Orbay'dan sonra Londra Halkevi'nin son bulmasına kadar geçen sürede ki üç başkanın da Türkiye'nin İngiltere Büyükelçileri olması, Londra

⁶¹⁹CHP Genel Sekreterliği ile İngiltere Büyükelçisi Tevfik Rüştü Aras arasında gerçekleşen Londra Halkevi hakkında yazışma 22.02.1940, **BCA**, Fon Kodu: 490100 Kutu No: 1065 Dosya Gömleği No: 1086 Sıra No: 1 Dosya Numarası 5. Büro

⁶²⁰CHP Genel Sekreterliği ile Başbakanlık arasında Londra Halkevi konusunda gerçekleşen yazışma, 12.12.1950, **BCA**, Fon Kodu: 490100 Kutu No: 1066 Dosya Gömleği No: 1088 Sıra No: 1 Dosya Numarası 5. Büro

⁶²¹Londra Halkevi Talimatnamesi, 03.10.1946, **BCA**, Fon Kodu: 30100 Kutu No: 117 Dosya Gömleği No: 817 Sıra No: 21 Dosya Numarası 98

Halkevi'nin diplomatik bir misyona sahip olduğunu göstermektedir.⁶²² 1946 yılında, CHP Genel Sekreteri Nafi Kansu tarafından yazılan raporda, Ankara'dan idaresi güç olan Londra Halkevi'nin Dışişleri Bakanlığı'na bağlanması istenmişse de bu durumun kabul görmediği, halkevleri bünyesinde kalmasına devam edildiği görülmüştür.⁶²³ Fakat gerek başkanın gerekse üyelerin dışişleri bakanlığı personeli olması, Londra Halkevi'nin diplomatik bir misyonla Türkiye'nin tanıtımını üstlendiği anlaşılmaktadır.

Açılışından bir yıl sonra 14 Temmuz 1943'te Londra Halkevi'nin faaliyetleri ile ilgili bir değerlendirme raporu hazırlanmıştır. Rapora göre, 230 İngiliz vatandaşı halkevine üye olurken 5000 kişi Halkevi'ni çeşitli vesilelerle ziyaret etmiştir. İlk iş olarak bir Türkçe sınıf açılmış, 82 öğrenciye Türkçe öğretilmeye başlanmıştır. Suphi Özbekkan, Sir Wyndham Deeds, Sir Percy Loraine, Major Talbot Rice, Miss Winifred Lamb, Professor Baxter gibi isimler tarafından konferanslar gerçekleştirilmiş, çay partileri verilmiş, film gösterileri düzenlenmiştir. Rapordan aynı zamanda bir kütüphanenin oluşturulduğu da öğrenilmektedir. Kütüphanede 600'den fazla İngilizce, sayısı belli olmayan bir miktar Fransızca ve 100 kadar Türkçe kitap yer almıştır. Kitaplar dışında ayrıca İngilizce, Fransızca, Türkçe dillerinde yayınlanan muhtelif gazete ve dergilere de yer verilmiştir.⁶²⁴ Şubat 1945'te gönderilen raporda ise Londra Halkevi'ni 1945 yılında ziyaret edenlerin savaş zorlukları sebebiyle 3.320 kişi olduğu bildirilmektedir. Halkevinin açıldığı tarihten itibaren ziyaret edenlerin sayısı ise 13.950 kişiye çıkmıştır. Önceki yıllarda olduğu gibi Türkçe derslere ve konferans faaliyetlerine devam edilmiştir. 23 Nisan, 19 Mayıs ve 29 Ekim resmi bayramların kutlaması yapılmış, bu tarihlerde film gösterimi yapılmıştır. Kütüphanenin ise geliştiği gözlemlenmiştir, İngilizce kitap sayısı 900'ün üzerine çıkmış, Türkçe kitaplar ise 450 olarak kaydedilmiştir.⁶²⁵ İngiltere'ye yeni tayin edilen Büyükelçi ve Londra Halkevi Başkanı, Genel Sekreterliğin ve Halkevleri Bürosu'nun isteği üzerine, Londra Halkevi ile ilgili hazırladığı raporu 27 Nisan 1945'te Genel Sekreterliğe göndermiştir. Büyükelçi, Londra Halkevi'nin daha faal olması ve İngiltere ile Türkiye'nin ilişkilerini daha kuvvetli bir hale getirmek için ilk olarak

⁶²²BCA, Fon Kodu: 490100 Kutu No: 1066 Dosya Gömleği No: 1088 Sıra No: 1 Dosya Numarası 5. Büro

⁶²³BAC, Fon Kodu: 30100 Kutu No: 117 Dosya Gömleği No: 817 Sıra No: 21 Dosya Numarası 98

⁶²⁴Londra Türk Halkevinin bir senelik faaliyetine dair İdare Heyet Raporu, 14.07.1943, BCA, Fon No: 490100 Yer Numarası Kutu No: 1064 Dosya Gömleği No: 1083 Sıra No: 3 Dosya Numarası 5. Büro

⁶²⁵Third Annual Report of the Londra Türk Halkevi, February, 1945, BCA, Fon Kodu: 490100 Kutu No: 1065 Dosya Gömleği No: 1086 Sıra No: 1 Dosya Numarası 5. Büro

kütüphanenin geliştirilmesi gerektiğinden bahsetmiştir. Büyükelçinin raporu, Şubat raporuna göre daha az sayıda kitaba işaret etmektedir. Raporda, Londra Halkevi kütüphanesindeki Türkçe kitapların 400, İngilizce kitapların sayısı 800 olarak verilmiştir. Kitapların konuları ise ‘Türkiye ve doğu’dan bahseden tarih, seyahat, tasvir ve arkeoloji kitaplarıdır. Rapora göre kitap sayısı ve konuları yetersizdir. Büyükelçi’nin görüşüne göre, kütüphanede olması gereken kitapların konuları; *“Bir düstur külliyyatını, muhtelif istatistik, idare kitaplarını, Cümhuriyet yıllıklarını, Cümhuriyet Halk Partisi yayınlarını, Kültür Bakanlığının yayınladığı maarif faaliyeti kitaplarını, Türk öğretim çağlarının çeşitli konularında okunan ders kitaplarının birer ikişer serisini, edebiyat antolojileri ile monografilerini, nesir ve nazım bellibaşlı edebiyat eserlerini, ekonomya, sosyolocya, tarih, coğrafya, teknik kitaplarını, eski yunan Latin ve ayrıca İngiliz edebiyatı tercüme serilerini, dil ve tarih kurumlarını, güzel sanatlar kitaplarını sözlükleri...”* kapsamalıdır. Raporda Halkevi’ndeki film sayısı da yetersiz bulunmuştur. Londra Halkevi’nde bulunan Türkiye’yi tanıtan ve Türkiye hakkında olan film sayısı 17 olarak ifade edilirken, British Council tarafından da 62 filmin verildiği kaydedilmiştir. Büyükelçi’ye göre, Halkevi’nin sahip olduğu sinema ve projeksiyon aleti, *“Aktüalite, tabiat, köy, şehir, abide (içleri ve dışları ile) manzaraları, içimaî (törenler, kıyafetler, rakılar), terbiyevî (enstitüler, eğitim ve öğretim) zıraaî (çiftlik, tütün, pamuk, zeytin, portakal, üzüm, bahçe, orman), iktisadî (madenler, fabrikalar), spor (futbol, tenis, at koşuları, deniz yarışları)”* konularındaki ‘bol ve yeni filmlerle beslenmelidir.’ Rapor, filmlerden *“düşünce ve bilgi yayınlamada pek çok faydalanılacağı”* düşünmekle beraber Londra Halkevi’nin *“başlıca yayın işini konferanslardan”* beklemenin daha doğru olacağını bildirmiştir.⁶²⁶

Büyükelçi’nin konferans konusundaki tavsiyesi, raporun Genel Sekreterliğe gönderilmesinden sonra yerini bulmuştur. 1945 yılında Londra’ya gönderilecek konferanslar şu şekilde tayin edilmiştir; Kemalizmin Türkiye’ye getirdiği yenilikler – Nihat Erim; İş Hayatında Kadın ve Kadın Hakları (projeksiyon ile takviye) - Tezer Taşkıran; Türkiye’de Çocuk Hakları, Çocuk Koruma Müesseseleri (projeksiyon ile) - Tezer Taşkıran; Türk Ailesi ve Medeni Kanun - Süreyya Anamur; Harf İnkılabı ve Dilde Yenilikler (projeksiyon ile) - Hasan Reşit Tankut; Türkiye’de Musiki (Plak ile) - Adnan Saygın; Türkiye’de Resim (Sergi ile takviye) - Malik Aksel; Türk Edebiyatı

⁶²⁶Londra Büyük Elçisi ve Londra Halkevi Başkanından tarafından hazırlanan Londra Türk Halkevi İçin Rapor, 27.04.1945, **BCA**, Fon Kodu: 490100 Kutu No: 1065 Dosya Gömleği No: 1086 Sıra No: 1 Dosya Numarası 5. Büro

(örneklerle) - Behçet Kemal; Türk Halk Edebiyatı (örneklerle) - Kutsi Tecer; Türkiye’de Tiyatro (Tarihi seyr içinde projeksiyonlu ile) - Suut Kemal Yetkin; Türkiye’de El İşleri (Oya, çorap, hesap ve diğer çeşitler.) (Projeksiyon ile ve konferanstan sonra sergi ile) - Kenan ve Cudî; Eski Türk Motifleri (Sergi ve projeksiyon ile) - Remzi Oğuz. Genel Sekreterlik’ten 25 Aralık 1945 tüm bakanlık ve genel müdürlüklere yazı gönderilerek Türkiye’yi tanıtmak üzere açılması düşünülen sergilere ilgili bakanlık ve müdürlüklerin katılabilecekleri bildirilmiştir.⁶²⁷

25 Aralık 1945’te bakanlık ve genel müdürlüklere gönderilen yazıdan bir gün önce Reşat Şemsettin Sırer’den Kemalizmin Türkiye’ye getirdiği yenilikler; Hasan Reşit Tankut’tan Harf inkılabı, dilde yenilikler; Adnan Saygın’dan Türkiye de Musiki; Behçet Kemal Çağlar’dan Türk Edebiyatı; Kutsi Tecer’den Türk Halk Edebiyatı; Suut Kemal Yetkin’den Türkiye’de tiyatro; Remzi Oğuz Arık’tan Türk Motifleri konularında konferans hazırlamaları istenmiştir. Genel Sekreterlik, konferansların vaktinde teslim edilmemesi üzerine mezkur isimlerden 23 Mart 1946’da tekrar talepte bulunmuştur. Hazırlanması için direktif verilen konferanslara oldukça önem verildiği, metinlerin yetkin kişilerden istenmesinden anlaşılmaktadır. Ayrıca konferans metinleri alındıktan sonra, tercüme edilmek üzere Basın Yayın Genel Müdürlüğü’ne gönderilmiştir. Konferans metinleri, Türkiye’de yazdırılmış buna karşın Londra Halkevi’nde halkevine mensup birisi tarafından İngilizce okunmuştur.⁶²⁸

Konferans faaliyetleri dışında, Londra Halkevi’nde en çok önem verilen faaliyet sahası, kitaplar olmuştur. Büyükelçilerin ve raporların sıklıkla kütüphaneye atıfta bulunması, İngiliz kamuoyunda Türkiye’yi tanıtacak ve Türkiye’nin görüşleri ile politik tutumunu propaganda yapacak en temel propaganda aracın matbu yayınlar olmasından kaynaklanmaktadır. Genel Sekreterlik bu hususta, Londra Halkevi’ni propaganda yayınları ile beslemek üzere, Ulus’u muntazaman göndermiştir. Ulus dışında halkevleri yayını olan Ülkü de gönderilmiştir. Ayrıca 1 Aralık 1945 tarihinde Basın Yayın Genel Müdürü Nedim Veysel İkin’le gerçekleştirilen görüşmede, Ulus

⁶²⁷Londra Halkevine gönderilecek konfrans konuları, 1945, **BCA**, Fon Kodu: 490100 Kutu No: 1064 Dosya Gömleği No: 1085 Sıra No: 1 Dosya Numarası 5. Büro

⁶²⁸Londra Türk Halkevinde konferans talebine dair yazışmalar, 23.03.1946, **BCA**, Fon Kodu: 490100 Kutu No: 1064 Dosya Gömleği No: 1085 Sıra No: 1 Dosya Numarası 5. Büro

ve Ülkü dışında kalan gazetelerin Genel Müdürlükçe Londra'ya gönderilmesi kararlaştırılmıştır.⁶²⁹

Gazete, dergi, kitap dışında 1946 yılında Londra Halkevi'ne Mustafa Reşit Paşa, Gazi Osman Paşa, Ziya Gökalp, A. Mithat Efendi, Şinasi, Mithat Paşa, Namık Kemal, Tevfik Fikret gibi Türkiye'nin batılılaşma serüvenine katkı sağlamış ve İngiltere tarafından makbul addedilecek isimlerin resimleri, Londra Halkevi'ne gönderilmek istenmiştir.⁶³⁰ Resim dışında dikkat çeken diğer bir yayının pullar olduğu görülmektedir. 20 Haziran 1946 tarihinde Londra Halevi'ne; Hatay, Atatürk Hatıra Pulları, Atatürk Hatıra Pulları Bloku, Balkan Antantı, 940 İzmir Fuarı, Balkan Oyunları, Postanın 100'cu yılı, 941 İzmir Fuarı, Barbaraos, 941 Uçak, Normal İnönü serisi Ankara, Normal İnönü serisi Viyana, Viyan Blok, 943 İzmir Fuarı, İkinci İnönü Serisi, Bakan Konferansı Ağaçlı, 945 Nüfus Sayımı, Missouri 934 Uçak, Toprak, Takse Pulu isimlerindeki pullar gönderilmiştir.⁶³¹

Londra Halkevi'ne yollanan kitaplara baktığımızda, Türkiye'nin tanıtılmasını sağlamak üzere gönderilen kitapların 27 Nisan 1945 tarihli rapora uygun olarak çeşitli kurum ve kuruluşların yayınları olduğu görülmüştür. Londra Halkevi için kitap, yayın temin edilen kurumlar şu şekildedir; CHP Genel Sekreterliği, Basın Yayın Genel Müdürlüğü, İstatistik Genel Müdürlüğü, Millî Eğitim Bakanlığı, Türk Tarih Kurumu, Türk Dil Kurumu, Türk Hukuk Kurumu, Ankara Dil ve Tarih – Coğrafya Fakültesi, Çocuk Esirgeme Kurumu, Kızılay, İstanbul Belediyesi Konservatuvarı. Kitapların gönderildiği yıllar değerlendirildiğinde ise 1945, 1946 ve 1948 yılına ait kayıtların olduğu göze çarpmaktadır. 1945 yılında Londra'ya ne kadar kitap gönderildiği bilinmemekle birlikte, Londra Türk Halkevini ziyaret gelen misafirlere bilgi vermek ve Türkçe derslerine devam eden öğrencilerin faydalanmaları için büyükelçinin istediği vasıfta kitaplar gönderilmiştir. Savaş şartların sona ermesiyle, nakil vasıtalarının artmasıyla birlikte 1946 yılı, Londra Halkevi'ne en fazla kitabın gönderildiği yıl olmuştur. Haziran ayında Türk Hukuk Kurumu'ndan 22 adet, Basın Yayın Genel Müdürlüğü'nden 21 adet kitap ile La Turquie Kemaliste ve Ayın Tarihi'nin çeşitli sayıları, Çocuk Esirgeme Kurumu'ndan 93 adet, İstatistik Genel

⁶²⁹Londra Halkevi'ne gönderilecek yayınlar hakkında yazışma, 10.12.1945, **BCA**, Fon No: 490100 Yer Numarası Kutu No: 1064 Dosya Gömleği No: 1084 Sıra No: 3 Dosya Numarası 5. Büro

⁶³⁰Londra Halkevi'ne gönderilecek fotoğraflar hakkında yazışma, 24.06.1946, **BCA**, Fon No: 490100 Yer Numarası Kutu No: 1064 Dosya Gömleği No: 1084 Sıra No: 3 Dosya Numarası 5. Büro

⁶³¹Londra Halkevi'ne gönderilecek pullar hakkında yazışma, 29.06.1946, **BCA**, Fon No: 490100 Yer Numarası Kutu No: 1064 Dosya Gömleği No: 1084 Sıra No: 3 Dosya Numarası 5. Büro

Müdürlüğü'nden 61 adet, Çeşitli Bakanlıklardan 110 adet, kaynağı belli olmayan 61 adet kitap, ders kitabı, dergi vesaire yayın Londra Halkevi'ne gönderilmiştir. Haziran ayında çeşitli kurumlardan toplanan 416 parça yayının Londra Halkevi'ne gönderildiği kaydedilmiştir. Gönderilen eserler incelendiğinde eserlerin gönderilen kurumların yayınları olmasından ötürü, tanıtıcı mahiyette yayınlar olduğu görülmüştür. Kitaplar, edebiyattan istatistiğe kadar oldukça geniş bir kapsamdadır. Bu doğrultuda gönderilen kitapların; Türkçe dersleri için ders kitapları, Türkiye'nin nüfus sayımları ve çeşitli istatistikler, CHP ve Halkevlerinin yayınları, asnsiklopediler, oya, çorap gibi el işlerine yönelik kitaplar, Türkiye'nin coğrafyasını, ekonomisini tanıtıcı kitaplar, çocuk kitapları, edebi kitaplar ile İsmet İnönü ve Atatürk hakkındaki kitaplar olduğu görülmüştür. Londra Halkevi'ne gönderilen eserlerin ağırlıklı olarak Türkçe olması, Savaş yıllarında gönderilemeyen Türkiye'yi tanıtıcı kitapların gönderilmek istenmesinden kaynaklanmaktadır. Türkçe dışında; *La Turquie Kémaliste*, *La Turquie en chiffres* (1937), *La Pays de Kemal Atatürk* (1938), *La Turquie en voie d'industrialisation*, *Kemal Atatürk's Land*, *La Politique ferroviaire en Turquie*, *La Santé Publique et L'assistance Sociale en Turquie*, *Les Îls des Princes*, *La Guerre de l'Indépendance Turquie*, *La Politique des chemins de fer en Turquie*, *La Turquie d'aujourd' hui*, *La Ferme modèle D'Orman*, *La Sümer Bank*, *Redressement économique et industrialisation en Turquie*, *Nutuk (İngilizce)* *Education in Turkey (Albüm)*, isimli daha ziyade Fransızca olan yayınlar gönderilmiştir. Fransızca eserlerin çoğunlukta olması, Türkiye'nin henüz 1946 yılı itibariyle ağırlıklı olarak İngilizce propaganda yayını üretmeye başlamadığını göstermektedir. Bu kapsamda Londra Halkevi'nin kütüphanesinde yer alan İngilizce yayınların ise Londra Halkevi'nin temin ettiği yayınlar olduğu anlaşılmaktadır. 1946 Haziranından itibaren kurumların Londra Halkevi'ne yayınladıkları eserleri direkt gönderecek olmaları, 1946 sonrasında nitelik ve niceliksel olarak gönderilen kitap, dergi takibini ortadan kaldırmıştır.⁶³²

1948 yılında Türkt Tarih Kurumu ile Londra Halkevi arasında yaşanan kopuş nedeniyle bazı kitapların gönderilmediği görülmüş, bunun üzerine Genel Sekreterlik devreye girmek suretiyle Türk Tarih Kurumu'ndan kitap gönderilen halkevlerine, Londra Halkevi'nin eklenmesini istemiştir. Türk Tarih Kurumun'dan Londra

⁶³² Londra Halkevi'ne gönderilmek üzere çeşitli kurumlardan kitap talep eden yazışmalar ve gönderilen kitapların listesi, 1946, **BCA**, Fon No: 490100 Yer Numarası Kutu No: 1064 Dosya Gömleği No: 1084 Sıra No: 3 Dosya Numarası 5. Büro

Halkevi'nin kütüphanesinde yer alması için talep edilen kitaplar şu şekildedir; Piri Reis Kİtab-ı Bahriye, Baypars Tarihi, İsfahânî: Selçuk Tarihi, Vekayi (Babur'un Hâtıratı) I. Cilt, Tanburi Arutin: Tahmas Kulu Hanîn Tevarihi, Remzi Oğuz Arık: Alacahöyük Hafriyatı 1935 Raporu, Hâmit Koşay: Alacahöyük Hafriyatı 1936 Raporu, Dr. Ş. Aziz Kansu: Etiyokuşu Hafriyatı Raporu, Hâmit Koşay: Pazarlı Hafriyatı Raporu, Cevat Üstün: İkinci Viyana Muhasarası, Uluğ İğdemir: Kuleli Vak'ası hakkında bir Araştırma, Fevzi Kurtuluş: Türk Bayrağı ve Ay-Yıldız, İ. H. Uzunçarşılı: Rumeli Âyanlarından Tirsinekli İsmail, Yıllık Oğlu Süleyman ve Alemdar Mustafa Paşa, W. Eberhard: Çin'in Şimal Komşuları, Enver Ziya Karal: Selim III'ün hat-tı hümayunları, Yusuf Akçura: Osmanlı Devletinin Dağılma Devri, İ. H. Uzunçarşılı: Anadolu Beylikleri, İ. H. Uzunçarşılı: Osmanlı Teşkilatı Tarihine Methal, Şemseddin Günaltay: Yakın Şark I, Yusuf Ziya Ömer: Mısır Tarihi, Halis Bıyıktaş: Timuriler Zamanında Hindistan –Türk İmparatorluğu, Âfet İnan: Aperçu Général Sur l'Histoire Economique de L'Empire Turc-Ottoman, Dr. Süheyl Ünver: Selçuk Tababeti Tarihi, Y. Hikmet Bayur: Türk İnkılabı Tarihi I. Cilt, Y. Hikmet Bayur: Türk İnkılabı Tarihi II. Cilt I. Kısım, Y. Hikmet Bayur: Türk İnkılabı Tarihi I. Cilt II. Kısım, Enver Ziya Karal: Osmanlı Tarihi V. Cilt, Akdes Nimet Kurat: Rusya Tarihi ve Belleten.⁶³³

1945 yılında yapılan konferans, film, kütüphane çalışmaları ile Türkiye'nin tanıtımı için girişilen tüm faaliyetler, Savaş'ın sona ermesine rağmen Türkiye'den İngiltere'ye olan ulaşımın güçlükleri sebebiyle yeterli olmamıştır. 1946'dan itibaren gereken 'imkânlar elde edilmiş bulunduğu için dost ve müttefik bir memlekette açılmış bulunan' Londra Halkevi için Türkiye'yi, Cumhuriyet kazanımlarını ve kültürü tanıttak için çeşitli filmler, konferanslar, sergilerle yeni bir çalışma programı gerçekleştirilmek istenmiştir.⁶³⁴ Fakat gerçekleşmesi düşünülen yeterli faaliyet 1946 yılında da gerçekleşmemiştir. 1946 yılında beklenen çalışma gerçekleşmediği gibi 1946'nın son aylarından itibaren Londra Halkevi'nin faaliyetlerinde gözle görülür bir azalmaya yaşanmış buna karşın ise Halkevi'ne işlerlik kazandırmak üzere yazılan raporların sayıca arttığı görülmüştür. Bu durumun oluşmasındaki iki temel neden bulunmaktadır. Bunlardan ilki, halkevlerine verilen kültürel propaganda görevinin II. Dünya Savaşı sonrası ortaya çıkan Sovyet tehdidi sebebiyle dikkat çekici bir biçimde azaltılmasıdır. İkincisi ise II. Dünya Savaşı sonrası, savaşın yorgunluğu taşıyan

⁶³³Londra Halkevi'ne gönderilecek kitaplar hakkında Türk Tarih Kurumu ile CHP Genel Sekreterliği arasında gerçekleşen yazışma, 23.07.1948, **BCA**, Fon No: 490100 Yer Numarası Kutu No: 1064 Dosya Gömleği No: 1084 Sıra No: 3 Dosya Numarası 5. Büro

⁶³⁴ CHP 1945 Yılında Halkevleri ve Halkodaları, 10.

İngiltere'nin yerini ABD'nin almasıdır. Türkiye'nin İngiltere'den beklediği yardımın ABD'den gelmeye başlaması ile Londra Halkevi'nin önemini azaltmaya başlamıştır. Savaş şartlarının neticesinde husule gelen Londra Halkevi, savaş sonrası Türkiye'nin siyasal ve ekonomik yönelişinin ABD'ye kaymasıyla, önemini kaybetmeye başlamıştır. Her iki neden neticesinde, Londra Halkevi'nde yürütülen faaliyetlerin ve etkinliğin azaldığı görülmüştür. Bu bahiste Başbakanlık, Milli Eğitim ve Dışişleri Bakanlıkları ve Cumhuriyet Halk Partisi'nden yetkililerinden meydana gelen bir komisyon tarafından Londra Halkevi'nin incelendiği ve bunun neticesinde 3 Ekim 1946'da ilk raporun hazırlandığı bildirilmiştir. CHP Genel Sekteri N. Kansu'ya göre sözkonusu halkevi, 'Türk-İngiliz kulübünden başka bir şey değildir' bu sebeple Kansu, idaresi güç olan kurumun Dışişleri Bakanlığınca yönetilmesini istemiştir.⁶³⁵ 3 Aralık'ta Londra Halkevi ile ilgili rapor, Genel Sekreterlik'ten Başbakan Recep Peker'e gönderilmiştir.⁶³⁶ Londra Halkevi'nin idaresi ve fonksiyonu ile ilgili hazırlanan raporda bildirilen dikkat çeken hususlar şu şekildedir;

- Londra Halkevinin, kuruluş maksadına uygun olarak Türkiye'yi tanıtmak, milli kültürü temsil etmek ve iki memleket arasında her türlü kültür münasebetlerini geliştirmek yolunda başlamış olan çalışmalarına devam etmesi lüzumlu görülmüştür. 'İngiltere ile dostluk alâkalarımızın çok genişlemiş' olması karşısında İngiltere'de Türkiye hakkında hüküm süren bilgisizlik belirtilmiş ve bu türlü kurumların zarureti üzerine ısrarla durulmuştur .
- Londra'da geniş bir Türk nüfusu bulunamduğundan ve amacın 'sırf mahallî gayretlerle sağlanması mümkün görülmediğinden' Halkevi'nin 'Türk Kulübü' şeklini alması fikri üzerinde durulmamış, bunun yerine tamamen merkezden beslenmesi zaruri görülmüştür. Halkevinin 'kültürel mahiyeti dolayısıyla' halkevi olarak Cumhuriyet Halk Partisi'ne bağlı bir kurum halinde devam etmesinin uygun görüldüğü bildirilmiştir.
- Londra büyük elçisinin halkevinin başkanı olarak kalmasına devam edilmesi uygun görülmüştür. Fakat büyükelçiliğin yüksek idare ve kontrol makamı olması tavsiye edilmiştir.

⁶³⁵ Londra Halkevi hakkında rapor, 03.10.1946, **BCA**, Fon Kodu: 30100 Yer Numarası Kutu No: 117 Dosya Gömleği No: 817 Sıra No: 21 Dosya Numarası 98

⁶³⁶ Londra Halkevi ile ilgili Başbakan Recep Peker'e sunulan rapor, 03.12.1946, **BCA**, Fon No: 301000 Yer Numarası Kutu No: 117 Dosya Gömleği No: 817 Sıra No: 20 Dosya Numarası 98.

- Cumhuriyet Halk Partisi'nin Londra Halkevi'nin her bakımdan beslemesi işini üzerine alması yerinde bulunmuştur. Parti kendi yayınlarını başka kurumlardan ve devlet dairelerinden sağlayacağı her türlü yayınları ve çalışma malzemesini göndermesi belirtilmiştir. Ayrıca Halkevi ödeneğinden yapılacak ödeme ile konferans, sergi ve diğer maliyetlerin sağlanması uygun görülmüştür.

1946 yılında Londra Halkevi ile ilgili görüş bildiren bir diğer rapor ise, Kars Milletvekili Tezer Taşkiran tarafından hazırlanmıştır. Raporun diğer rapordan farkı, idari durumun dışına çıkarak Türkiye'nin İngiltere'de daha iyi tanıtılması için İngiliz Kültür Heyeti ile müşterek çalışılması teklifidir. Tezer'e göre, İngiliz Kültür Heyeti'ne Türkiye'de bütün halkevlerinde filim, sergi, ders, konferans konularında gösterilen kolaylıklar karşısında; Kültür Heyeti de Türkiye'den gönderilecek sergi ve filmleri İngiltere'nin her yerinde bulunan kurumlarında göstermelidir. Ayrıca Londra Halkevi'ne çok iş düştüğünü kaydeden Tezer, İngiliz kamuoyu ile ilk temas edecek olanın Londra Halkevi olması sebebiyle ciddi bir şekilde çalışılması gerektiğini kaydetmiştir.⁶³⁷

1946 yılında Londra Halkevi ile ilgili yaşanan en önemli faaliyet, Halkevi'nin daha faal hale gelmesi için Londra'nın merkezinde bir binaya geçilmesidir. Binanın tadilat ve teşrifat işleri bittikten sonra 'yeni bir çalışma planı' uygulanmasına karar verilmiş olması nedeniyle, 1946 yılı ile ilgili beklentiler 1947 yılına kaydırılmıştır.⁶³⁸ Fakat 1947 yılı içerisinde de beklenen çalışma gerçekleşmemiştir. Genel Sekreterlik önceki dönemlerde İngilizlerin beğendiği tarzda Londra'da bir dizi sergi açılması planlamıştır. Fakat bu arzu karşısında yapılan girişimlerin sonunun getirilmediği görülmüştür. 29 Ocak 1948 tarihinde Milli Eğitim Bakanından Genel Sekreterliğe giden bir yazıda, Londra Eğitim Ataşesi'nin Londra'da bir Türk Sanatları Sergisi'nin açılmasını tavsiye ettiğini iletmiştir. Bakan, II. Dünya Savaşı'ndan sonra müzeleri 'yeniden onarmak ve teşkilatlandırmak' üzere yeni bir devreye girildiğinden büyük bir masraf harcayarak Londra'da bir Türk Sanatları Sergisinin açılmasına imkan görmemiştir. Ancak, Bakan, "...halen kendine düşen kültür propagandası görevini yapamayan Londra Halkevini canlandırmak için" zaman zaman küçük çapta, öğretici sergiler hazırlamanın ve bu hususta ilgili bakanlık, daireler ve dernekler ile işbirliği

⁶³⁷Tezer Taşkiran tarafından Londra Halkevi ile ilgili hazırlanan rapor, 17.11.1946,BCA, Fon Kodu: 490100 Kutu No: 1065 Dosya Gömleği No: 1086 Sıra No: 1 Dosya Numarası 5. Büro

⁶³⁸ CHP 1946 Yılında Halkevleri ve Halkodaları, s. 16

yapmanın faydalı olduğunu ileterek; ‘Türk El ve Ev San’atları’, ‘Eski Türklerde Vakıf Müesseseleri’, ‘Türk Anıtları’ ve ‘Anadolu Kültür Katları’ konularının ele alınmasını tavsiye etmiştir.⁶³⁹ Bakanın tavsiyeleri sonrasında 1948 yılı içerisinde Londra Halkevi’nde ‘Türk El İşlemeleri ve Oyalar’ konferansı gerçekleştirilmiştir. Konferans Türk sanatının örneklerini sunmanın yanında Türk-İngiliz ilişkilerini sürdürmek üzere bir anlatıya sahip olmuştur. Gerçekleşen konferansla ‘Londra Halkevi’nin gerçekleştiremediği ‘kültür propagandası’ dışında Türkiye’nin dış politikasında her daim İngilizlerle birlikte olduğu İngiltere kamuoyuna telkin edilmiştir. Konferans; *“1946 yılının geride bıraktığı, son altı yılda bütün dünya ateşle kavrulup, kanla boyandığı acı günlerde, biz Türkleri Asil İngiliz milletine canı gönülden ve değişmez bir politika ile bağlayan belli başlı amiller; iki millet arasındaki büyük tarihi dostluğun yeniden canlanması, karşılıklı saygı, sempati, ideoloji birliği ve bunların hepsinin üstünde, insanlığı sevmekteki beraberlikleri”*ne değinilmiştir. Ayrıca konferansta Türkiye’nin sosyal ve ekonomik olarak İngiltere’ye ‘benzemek’ istediği ile Türklerin bağımsızlıklarına olan düşkünlüklerinden de bahsedilmiştir.⁶⁴⁰ 1948 yılında gerçekleştirilen bir başka etkinlik ise resim sergisi açılmasıdır. Londra Halkevi’nde İngiliz Kültür Heyeti tarafından tertip edilen sergide, Türk ressamlarına ait tablolar sergilenmiştir.⁶⁴¹

1948 yılında yeni bir raporun hazırlandığı görülür. Daha önce TDK Genel Yazmanı, Maraş Milletvekilliği görevlerinde bulunmuş olan Prof. Dr. Hasan Reşit Tankut, Paris’te bulunduğu bir sırada Londra Halkevi ile ilgili bilgi almak üzere görevlendirilmiştir. Bu ziyaretin neticesinde hazırladığı raporu, 13 Ağustos’ta takdim etmiştir. Tankut’un raporu genel olarak Halkevi’nin fiziki yapısından ve teşrifatında bahsettiği giriş kısmıyla başlamaktadır. Raporun bu hususta en dikkat çekici kısmı, kendisinin Halkevi’nde olduğu bir sırada bulunduğu yere gelen İngiliz Binbaşı ile tanışmasıdır. Tankut, binbaşının kendisiyle oldukça ‘işlek bir dille’ Türkçe konuştuğunu belirtmiştir. Ayrıca Tankut, binbaşının elinde iyi bir Türkçe ile çevirdiği teknik yazının beş on satırını inceleme fırsatı bulmuştur. Tankut’a göre, *“Bu İngilizin Intelligence’e bağlı bir istihbarat zabiti olduğu apaçıktı.”* Tankut’un kişisel değerlendirmesini veya zannını raporuna alması, Türkiye’nin İngiltere’deki tanıtma merkezinin İngiliz istihbarat çalışanları tarafından yakından incelendiğini bildirmeye

⁶³⁹Londra Halkevi’nde açılacak sergi hakkında yazı, 29.01.1948, **BCA**, Fon Kodu: 490100 Kutu No: 1064 Dosya Gömleği No: 1085 Sıra No: 1 Dosya Numarası 5. Büro

⁶⁴⁰**BCA**, Fon Kodu: 490100 Kutu No: 1064 Dosya Gömleği No: 1085 Sıra No: 1 Dosya Numarası 5. Büro

⁶⁴¹**Ülkü**, Sayı: 23 Cilt: 2, Kasım 1948, s. 44.

yönelik olduğu anlaşıyor. Tankut, hazırladığı raporunda kütüphaneye yakından alakadar olmuştur. Kütüphanede Türkiye'yi tanıtan, referans, propapanda, ilim kitapları lazım olduğunu belirten Tankut'un ifadelerinden 1948'e kadar kütüphanenin Türkiye'yi tanıtacak, propaganda yapacak seviyeye gelmediği anlaşılmaktadır. Tankut, Basın Yayın Genel Müdürlüğü ve CHP'nin yayınları başta olmak üzere kitap gönderilmesi gerektiğini kaydetmiştir. İnönü Ansiklopedisine ayrı bir başlık açan Tankut, eserin üç takım gönderilmesi gerektiğinin altını çizmiştir. *"Türkiyeyi Avrupa ancak şark âlemi içinde tanıyor. Türkiye; Afrika, İran, Mısır, Arabistan ve Hindistanla birlikte hatırlanıyor. Komünizme karşı mukavemetimiz olmasa belki hatırlamayacaklar bile. Halkevi hazır elde iken yine İngilizlerin ağzı ve kalemi ile yeni Türkiye'yi tanıtmak –zaman istemekle beraber- imkânını elde edebiliriz"* diyen Tankut, Halkevinde bir ilim köşesi kurarak küçük bir kitaplık, bibliyografya, ilim adamlarının ve kurumların adresleri ile Millî Kitaplıkların isimleri, adresleri, kitap fihristlerinin bu köşeye konmasını talep etmiştir. Tankut'un ayrıca raporunda İngiliz Kültür Heyeti ile ilgili bir değerlendirmeye gittiği görülmektedir. Tankut'a göre, *"British Cuncil'le iş birliğine gelince, bence British Cuncil siyasî bakımdan İngiliz entelligence'ına ve ideoloji bakımından Amerikalıların 'Genç hristiyanlar cemiyeti (Y.M.C.)'ne ve şarktaki kolejlerine benzer; eğer dikkatli bir süzgeçten geçirilmesi kabil olursa yardımın büyük faydaları olur. Fakat ona birden bire dirsek çevirmek de zarar getirir."* İlginç bir biçimde Tankut'un raporunda, Londra Halkevi'nin tasfiyesini sorguladığı görülmektedir. Bu durum 1948 yılı içerisinde Londra Halkevi'nin kapatılıp kapatılmaması ile ilgili bir mütalaa yürütüldüğünü göstermektedir. Tankut bu konuda, *"Halkevini tasfiye etmek çok kötü bir reklam olur. Bu sonuca varılmasını tavsiye etmem. Fakat parti bakımından Londra Halkevinin mânası artık değişmiştir. Şimdi o daha ziyade devletindir ve hükümetin ilgisine muhtaçtır"* demektedir. Raporun üzerine düşülen derkenarda *"bu mesleyii bütün hacmiyle mütalaa ederek kesin bir karara varılması zamanı gelmiştir"* denilmektedir.⁶⁴²

VII. Büro Şefi Konya Milletvekili Muhsin Asil Binal, Tankut'un raporunu değerlendirmek suretiyle Genel Sekreterliğe mütalaa ve teklifini sunmuştur. Binal'a göre, yetersiz çalışmalar ile halkevinin yeterince tetkik edilememesi ve haber alınamaması, halkevini 'ismi var cismi yok bir mahiyet' indirgemıştır. Fakat Binal yine Tankut'un belirttiği tasfiyenin kötü olacağı sonucu karşısında, kurumun Hükümete

⁶⁴²Hasan Reşit Tankut tarafından hazırlanan Londra Halkevi hakkında rapor, 13.08.1948,BCA, Fon Kodu: 490100 Kutu No: 1065 Dosya Gömleği No: 1086 Sıra No: 1 Dosya Numarası 5. Büro

devredilmesinin yerinde olacağı düşünmüştür. Binal'e göre, İngiliz kamuoyuna Türkiye'yi 'tanıtmamız, propaganda etmemiz yönünden böyle bir müesseseye millet olarak ihtiyacımız muhakkak olduğu için' Londra Halkevi ismini muhafaza ederek Hükümete devretmek zaruridir. Zira Binal'e göre Londra Halkevi, Yapısı itibariyle diğer halkevlerinden apayrı bir şekle ve statüye sahip olmalıdır. Coğrafi uzaklık halkevleri ile ilgili yürütülen faaliyetlerin Londra'da gerçekleşmesini mümkün kılmadığından, Londra Halkevinin idare sisteminin mutlak surette devlet müdahalesine tabi tutulmasında fayda görülmüştür. Ayrıca Londra Halkevi'nin büyükelçinin idaresinde olmasının da bu durumu gerektirmekte olduğu ifade edilmiştir. Tüm bunların dışında Binal kişisel değerlendirmesinde, çok partili yaşam evresinde Londra Halkevi'nin halkevlerine bağlı kalmasının CHP'nin 'Parti olarak yalnız başına memleket dışında bütün memleket ve milleti temsil etmek iddiasını benimsediği gibi garip bir vaziyet' meydana getirebileceğine dikkat çekmiştir. Binal'e göre bu durum 'memleket dışında yanlış yorumlara yol açar.' Binal, Londra Halkevi'nin varlığını CHP ile sürdürmesi karşısında, Batılı ülkelere verilmek istenen Türkiye'nin demokratikleştiği izlenimine zarar vereceğini düşünmüştür.⁶⁴³

Tankut'un değerlendirmesi ve Binal'in tasvibine karşı 1948 yılında Samsun Halkevi Başkanı Emin Hekimgil, CHP Genel Sekreterliğine, gönderdiği raporunda Londra Halkevinin düzelip esaslı faaliyete geçebilmesi için büyükelçinin idaresinden tamamen ayrılması gerektiği bildirilmiştir. Zira büyükelçinin başkanlığından deniz, milli eğitim ataşeleri ile elçilik başkâtibinden oluşan heyet, asli vazifelerinin yoğunluğundan dolayı Londra Halkevi faaliyet gösterememektedir. Hekimgil'e göre eğer bir zaruret varsa, halkevi başkanlığı fahri olarak büyükelçiye verilmeli, merkezden atanacak bir müdür eliyle Londra Halkevi idare edilmelidir. Hekimgil ancak bu sayede Londra Halkevi'nden beklenenin gerçekleşeceğini ifade etmiştir.⁶⁴⁴

1949 yılına geldiğimizde 12 Ocak 1949 tarihinde, CHP Genel Sekreteri T. Fikret Sılay'dan Başbakan Hasan Saka'ya gönderilen yazıda; Londra Halkevi'nin memleketimizi propaganda etmek bakımından esaslı hiç bir faaliyet gösterememiş olduğundan bahsedilmiştir. Ayrıca halkevini, faydalı bir halde işletebilmek için türlü türlü düşüncelerin olduğunu ve bu düşüncelerin bir rapor halinde Recep Peker'in

⁶⁴³BCA, Fon Kodu: 490 1 0 0 Kutu No: 1065 Dosya Gömleği No: 1086 Sıra No: 1 Dosya Numarası 5. Büro

⁶⁴⁴Emin Hekimgil tarafından hazırlanan Londra Halkevi hakkında rapor, 21.09.1948, BCA, Fon Kodu: 490100 Kutu No: 1065 Dosya Gömleği No: 1086 Sıra No: 1 Dosya Numarası 5. Büro

Başbakanlığı sırasında sunulduğu ifade edilmiştir. Bu raporun hiçbir muamaleye tabi tutulmadığını belirten Sılay, 'Londra Halkevi için ayrı bir idare ve çalışma talimatnamesi tanzim ve tatbik etmek arzusu'nun da yerine getirilmediğini bildirmiştir. Tüm bunların ve yaşanan gelişmelerin karşısında Londra Halkevi'nin kütüphanesi, mevcut eşyası ve binasıyla birlikte Türk Lokali haline gelmesinin faydalı bulunduğu bildirilmiştir.⁶⁴⁵

Genel Sekreterliğe gönderilen rapor ve mütalalara rağmen 1950 yılına kadar bir değişikliğe gidilmemiş, hatta Londra Halkevi'nin kısıtlı da olsa faaliyetlerine devam ettiği görülmüştür. 1949 yılında Milli Eğitim Bakanı Tahsin Banguoğlu, 'İstanbul Kız Teknik Öğretim Olgunlaşma Enstitüsünde yapılan Türk işleriyle diğer bütün kız enstitüsü ve akşam kız sanat okullarında' yapılan el işlerinden müteşekkil bir koleksiyonun Londra Halkevi'nde sergilenmek istediğini bildirmiştir. Genel Sekreterlik'ten 31 Mayıs 1949'da Banguoğlu'na gönderilen cevabi yazıda, Londra Halkevi'nde açılması düşünülen Türk el işleri sergisinin çok yerinde bulunduğu ve 450 İngiliz lirasına denk düşen 5000 liralık bir tahsisat ayrıldığı bildirilmiştir.⁶⁴⁶ Aralık ayında ise 1950 yılının Temmuz ayında açılacak olan 'Türk Elişleri Sergisi' için hazırlıklara başlanmıştır.⁶⁴⁷

1949 yılında Milli Eğitim Bakanı Tahsin Banguoğlu vasıtasıyla Çağatay Uluçay tarafından yazılan mektup Genel Sekreterliğe gönderilmiştir. Uluçay, mektubunda Emin Hekimgil'in düşüncelerine benzer bir görüş savunmuştur. Uluçay'a göre, Londra Halkevi için yapılması gereken büyükelçi ve idare üyelerinin yerine başka birinin tayin edilmesidir.⁶⁴⁸

Tüm değerlendirmeler neticesinde Londra Halkevi, 1950 yılında Büyük Elçiliğe devredilmiştir. CHP'nin iktidarı kaybettiği 1950 seçimlerinden sonra, büyükelçi ve diğer elçilik mensuplarının Londra Halkevi'ndeki görevlerinden ayrılmış oldukları, bu sebeple de halkevinin fiilen kapanmış bir duruma düştüğü, Başbakanlık tarafından 6 Kasım 1950 tarihinde Genel Sekreterliğe bildirilmiştir. Genel İdare Kurulu, 11 Aralık 1950 tarihli toplantısında aldığı bir kararla, 52 yıllığına kiraladığı Londra Halkevi'nin

⁶⁴⁵Londra Halkevinin Hükümete Devri ile Alakalı Rapor, 12.01.1949, **BCA**, Fon Kodu: 490100 Kutu No: 1066 Dosya Gömleği No: 1088 Sıra No: 1 Dosya Numarası 5. Büro

⁶⁴⁶Londra Halkevi'nde açılması düşünülen Türk el işleri sergisi hakkında yazışma, 31.05.1949, **BCA**, Fon Kodu: 490100 Kutu No: 1064 Dosya Gömleği No: 1085 Sıra No: 1 Dosya Numarası 5. Büro

⁶⁴⁷**Ulus**, 27 Haziran 1949, s. 3.

⁶⁴⁸Çağatay Uluçay tarafından Londra Halevi hakkında yazılan meketup, 27.09.1949, **BCA**, Fon Kodu: 490100 Kutu No: 1066 Dosya Gömleği No: 1088 Sıra No: 1 Dosya Numarası 5. Büro

binasını, tüm demirbaş ve eşyaları bedelsiz olarak, mevcut vergi ve tamir masraflarının ise hükümetçe ödenmesi kaydıyla, hükümete devrini kararlaştırmıştır.⁶⁴⁹

Londra Halkevi'nin başarısızlığının görünürdeki iki temel nedeni; idaresindeki belirsizlik ve Londra'da yeterince Türk nüfusun bulunmayışıdır. Her iki temel gerekçede Londra Halkevi'nin 1942 itibariyle işleyişi değerlendirildiğinde manasız kalmaktadır. Her ne kadar savaş şartları sebebiyle yeterince kontrol edilemese de Londra Halkevi'nin 1945 yılına kadar olan faaliyetleri memnuniyet verici kabul edilmiştir. Bu dönemde yönetimin daha sonradan olduğu gibi büyükelçilikte olduğu düşünüldüğünde, iş yüküne rağmen büyükelçiliğin faaliyetlere yeterince vakit ayırmış olduğu görülmüştür. Londra'da yeterince Türkün olmadığı iddiası ise 1945'ten sonra Londra Halkevi'nin diğer halkevleri gibi yönetilmek istenmesinden kaynaklanmaktadır. Londra Halkevi'nin kuruluş ve işleme gayesinin İngiliz kamuoyu olduğu hatırlandığında bu isteğin durumu açıklamakta yetersiz kaldığı görülmektedir. Londra Halkevi'nde istenilen faaliyetin yürütülememesinin görünmeyen sebebi II. Dünya Savaşı sonrasında zayıflayan İngiltere'nin yerine Türkiye'nin dış politikasında, ABD'yi ilk sıraya yerleştirmesidir. Sovyet tehdidi karşısında bu dönemde ABD'nin desteği çok daha önemli görülmüş, bu durumun sonucu olarak ise İngiltere'de Türkiye'nin tanıtılmasının yerini, ABD'de Türkiye'nin tanıtılması almıştır.

2.2.3 Sansür

2.2.3.1 Karşı Propaganda Aracı Olarak Sansür

Propagandanın en önemli araçlarından olan görsel, işitsel, yazılı telkin vasıtaları dışında bir başka etkili propaganda aracı ise Louis Althusser'in hem Devletin İdeolojik Aygıtı (DİA) hem de Devlet'in Baskın Aygıtı olarak kabul ettiği hukuksal araçlardır. Louis Althusser'e göre baskı aygıtları zor kullanarak ideolojik aygıtlar ise ideoloji kullanarak işlemektedir.⁶⁵⁰ Bu durumun kesişimden yer alan hukuk aygıtı ise ideolojik bir zorlamaya sahiptir. Hukuksal uygulamalar genel yargılamayı içine alacak şekilde geniş kapsamlıdır. Devletin veyahut da İktidarın

⁶⁴⁹Londra Halkevi'nin Hükümete devri ile ilgili karar, 12.12.1950, **BCA**, Fon Kodu: 490100 Kutu No: 1066 Dosya Gömleği No: 1088 Sıra No: 1 Dosya Numarası 5. Büro

⁶⁵⁰ Louis Althusser, **İdeoloji ve Devletin İdeolojik Aygıtları**, çev., Yusuf Alp, Mahmut Özışık, 4. Baskı, İletişim Yayınları, Ekim 1994, s. 33-34.

hukuktan ideolojik olarak yararlandığı belki de en önemli alan, iç ve dış politikası doğrultusunda kullandığı sansür uygulamalarıdır. Latince bir asla sahip olan sansür sözcüğü, daha çok yasaklamak manasında kullanılsa da her türlü yayının, eserin devlet eliyle denetlenmesi demektir.⁶⁵¹ Her ne kadar sansür kavramı olarak daha ziyade kamuoyu oluşturmak üzere, basına özellikle gazetelere yönelikse de⁶⁵² gazeteler dışında; sinema, radyo, kitap gibi alanları kapsayan bir karşı propaganda aracıdır. Sansür faaliyeti kitle-iletişim araçları içerisinde olmayıp devletin, kendisine karşı yürütülen propagandaya karşı ve sınırları içerisinde kemikleştirmek istediği, ulusal dürtüleri pekiştirmek maksadıyla kullandığı engelleyici diğer bir tür propaganda faaliyetidir. Sansür faaliyeti, devletin kaygılarını yansıtmaları dolayısıyla direkt olarak İktidarın beklenti ve korkularına dair düşüncelerini sunmaktadır. CHP Hükümetleri döneminde (1945-1950) gerçekleştirilen sansür faaliyetleri kitaplardan sinemaya, sinemadan, dergi ve gazetelere kadar geniş bir alanı kapsamaktadır. Cumhuriyet Halk Partisi İktidarının dış politikaya dair görüş ve endişelerini direkt olarak yansıtmalarından ötürü, bu dönemde matbu sansür faaliyetinin çok daha önemli görüldüğü ortaya çıkmaktadır. Bu nedenle yapılan değerlendirmede, yazılı alanda kaydedilen sansür faaliyetleri öne planda yer almıştır.

2.2.3.1.1 Ülke İçerisinde Uygulanan Sansür Faaliyeti

Sovyet tehdidinin Türkiye'nin dış politika tercihlerine ve dış politikaya dair yürüttüğü propagandasına etki etmesi sebebiyle, 1945-1950 yılları arasında iki yönde sansür faaliyeti yürütülmüştür. Bunlardan ilki Sovyet ve komünizm taraftarı olduğu şüphelenilen ya da söz konusu görüşleri destekleyen yayınların sansüre uğramasıdır. Diğerleri ise doğrudan veya dolaylı olarak ülkenin milli birliğini bozucu, Sovyet ve diğer propaganda yayınlarının engellenmesidir.

II. Dünya Savaşı ertesinde henüz barışın gelmemesi ve Sovyet tehdidinin Türkiye üzerinde belirmesiyle, görevine bir süre daha devam etmesine karar verilen Sıkı Yönetim Komutanlığı, 1945 sonrasında sansür uygulayıcılarından olmuştur. Türk Ceza Kanunnamesinin 141., 142. ve 168. maddeleri ile Türkiye'de zararlı fikir cereyanlarının faaliyet göstermesi ve propaganda yapması engellenmek istenmiştir.

⁶⁵¹ Deniz Güner, **Sansür ve İktidar Cumhuriyet Dönemi Tehdit Algıları**, Yeditepe Yayınevi, Aralık 2015, s. 15.

⁶⁵² Bu doğrultuda basınla ilgili ilk hukuki düzenlemelerin ve yaptırım kararlarının XIX. Yüzyılda , '1864 Matbuat Nizamnamesi' ile yürürlüğe girdiği görülmektedir, bkz.; Tonta Ak, "Osmanlı Devleti'nde Abdülaziz Devri Matbuat İdaresi", s. 133-137.

ve bu amaçla sansür için gerekli kanuni yaptırım hakkı tanınmıştır.⁶⁵³ Bu doğrultuda 141. Madde, *“memleket içinde içtimai bir zümrenin diğerleri üzerinde tahakkümü tesis etmek veya içtimai bir zümreyi ortadan kaldırmak veya memleket içinde kurulmuş iktisadi ve içtimai nizamları devirmek yahut siyasi ve hukuki nizamları yıkmak veya Cumhuriyetçiliği ve Millî duyguları sarsmak veya zayıflatmak amacı ile cemiyet kurup idare etmeyi ve bu cemiyete girmeyi cezalandırmaktadır.”* 142. Madde, 141. Madde’de yazılı amaçları sağlamak üzere propaganda yapmayı cezalandırmaktadır. Diğer Madde ise laikliğe aykırı dini esaslara dayanan cemiyet kurmaya ve bu cemiyetleri cezalandırmaya yöneliktir. CHP Genel Kurulu’nun 29 Haziran 1948 tarihli oturumunda verdiği karar gereğince *“yurdumuzda, zararlı fikir cereyanlarının önlenmesi için alınacak adli ve kazaî tedbirlerden olmak üzere...”* ceza kanunda uygun bulunduğu değişikliği yapmak üzere ilgili TCK maddelerinde, değişikliğe gidilmesi istenmiştir. Propaganda konusunda *“Cumhuriyetçiliği veya Millî hissiyatı sarsmak veya zayıflatmak”* münhasıran ilgili maddeye eklenirken, propaganda suçu için verilen *“...altı aydan iki yıla kadar ağır hapis cezası, bir yıldan beş yıla çıkarılmış; suçun ağırlaştırıcı sebebine ait ceza için âzami Had yerine asgari had konulmuş; bu fiilleri öğme suçunun cezası altı aydan iki yıla kadar hapis iken 1-5 yıl ağır hapis olarak tesbit edilmiştir.”* Tüm bu değişikliklerle *“Türk Milletinin red ettiği, tehlikeli fikir sistemlerinden saydığı komünizm ve anarşizm kanun dışı sayılıp müeyyide altına alınırken...”* müphem kalan ifadeler netleştirmek istenmiştir.⁶⁵⁴

Komünizmin propagandasına karşı, cezai yaptırım uygulamasını kanuni bir hale getiren CHP Hükümetleri, resmi ve gayri resmi yollardan ülke içerisine giren ve ülke sınırları dâhilinde intişar eden yayınları bakanlar kurulu kararı ile engellemiştir. 1946 yılında *“işçiyi ve hatta Üniversiteli gençleri zehirlemeğe”* çalışan *“Profesyonel Komünistler”*e⁶⁵⁵ karşı Sıkı Yönetim Komutanlığı tarafından alınan kararla, 24 Temmuz günü gerçekleşen seçim sonuçları hakkında ‘vatandaşları şüpheye düşürücü ve memleketin huzurunu sarsıcı her türlü neşriyat’ yasaklanmıştır. Bu

⁶⁵³ 1926’da kabul edilen Türk Ceza Kanunu’nda yer almayan 141. ve 142 maddeler, yapılan değişiklikle 1936’da yürürlüğe girmiş, 1946’da ise ilgili maddelerin değişikliğe uğradığı görülmüştür; Koçak, İktidar ve Demokratlar, s. 447-453.

⁶⁵⁴ Zararlı fikir cereyanlarına karşı alınacak adli ve kazaî tedbirler hakkında karar vermek üzere CHP Meclis Grubu Komisyonuca hazırlanan rapor, 28.04.1949, **BCA**, Fon Kodu: 30100 Kutu No: 42 Dosya Gömleği No: 252 Sıra No: 34 Dosya Numarası C1; Karar 9 Mayıs 1949’da TBMM’ye sevk edilmiştir, Koçak, CHP İktidarının Sonu, s. 176.

⁶⁵⁵ **BCA**, Fon No: 490 1 0 0 Yer Numarası: Kutu No: 1440 Dosya Gömleği No: 11 Sıra No: 1 Dosya Numarası: 9. Büro

doğrultuda Sıkı Yönetim Komutanlığı 'mevcut iktisadi ve içtimai nizamı bozmaya çalıştıkları anlaşılan' Türkiye Sosyalist Emekçi ve Köylü Partisi ile Türkiye Sosyalist Partisi'nin 'fikirlerini yayan Sendika, Ses, Nor Or, Gün, Yığın, Dost gazete ve dergililer ile matbaaları kapatmıştır.⁶⁵⁶ Demokrat Parti, Sıkı Yönetim Komutanlığı'nın basınla ilgili pek çok kararını, CHP İktidarı'nın İstanbul basınına dolaylı yoldan kontrolü altına alması olarak değerlendirmiştir.⁶⁵⁷ Genel Sekreterlik, Bölge Müfettişlerine ve İl İdare Kurullarına gönderdiği bir direktif ile gerek muhalefetin açıklamaları, gerekse basının yayının faaliyetleri neticesinde kamuoyunda, Sıkı Yönetim Komutanlığının bazı siyasi parti, sendika ve dergileri kapatmasına yönelik tepki oluşmasının önüne geçilmesi için kararların halka açıklanmasını istemiştir. Genel Sekreterlik, Sıkı Yönetim Komutanlığı'nı desteklediğini ve tüm bu kapatma faaliyetlerinin arkasında 'komünizmin olduğunu' şu şekilde ifade etmiştir: *"Sıkı Yönetimce kapatılan siyasî Partiler hükûmete verdikleri nizamnamelerinde buna riayet ediyor gibi görünerek hakikatte tamamen Komünist mefkûresini kendilerine şiar edinmiş Partilerdi. Bugün kapatılmış bulunan Sendikalarla Dergiler de yine bu mefkûreyi meçhul malî kaynaklar yardımıyla tek mil yurda yaymağa çalışan Dergilerdi. Her biri haftanın muhtelif gününde çıkmak suretiyle tek mil haftayı dolduran bu mevkut Dergilerin bazı saf halk kitlelerimizi dalâlete götürmek için ellerinden geleni yaptıkları ve günün zarurî ıztıraplarından azamî derecede faydalandıkları ve muzir telkinlerini bazı illerimizin köylerine kadar parasız dergi dağıtmak suretiyle yaptıkları bir hakikattir. Binaenaleyh Sıkı Yönetim Komutanlığının İstanbul için aldığı son tedbir her bakımdan halkımızı ve içtimai nizamımızı koruyucu yerinde bir tedbir olmuştur. Bilmiyerek bu Partilerin ve bu Sendikaların peşinden sürüklenen saf ve masum halkımızı kendi saflarımıza kazanmak onları dalâletten kurtarmak olacaktır."*⁶⁵⁸ Halka konun anlatılmasını isteyen Genel Sekreterlik, kapatılan partilerin komünist gayeler için çalıştıklarını söylerken, sendika ve dergilerin ise meçhul mali kaynaklarla bu amaç dairesinde 'saf' halk kitlelerini kandırmak için çalıştıklarını beyan etmiştir. Bu istikamette halkın aydınlatılması için propaganda yapılmasına işaret edilmiştir.

⁶⁵⁶ Alpay Kabacalı, **Başlangıcından Günümüze Türkiye'de Basın Sansürü**, Gazeteciler Cemiyeti Yayını, Temmuz 1990, s. 158-159.

⁶⁵⁷ Demokrat Parti Başkanı Celâl Bayar tarafından Başbakanlığa verilen Sıkı Yönetim Komutanlığı hakkında dilekçe, 29.07.1946, **BCA**, Fon Kodu: 30 1 0 0 Kutu No: 44 Dosya Gömleği No: 257 Sıra No: 3 Dosya Numarası: C2

⁶⁵⁸ CHP Genel Sekreteri'nden CHP İl İdare Kurulu Başkanlıklarına gönderilen Sıkı Yönetim Komutanlığının kararları hakkında direktif, 17.12.1946, **BCA**, Fon Kodu: 490 1 0 0 Kutu No: 6 Dosya Gömleği No: 34 Sıra No: 19

İktidarın yayınlar kadar isimler üzerinden de sansür uygulamasına gittiği görülmüştür. Yurt ve Dünya dergisinin imtiyaz sahibi Pertev Boratav, 1944 yılında kapatılan dergisinin yeniden yayını için Başbakanlığa gerçekleştirdiği müracatı sonrasında hazırlanan derginin yeniden yayınına izin verilmemiştir. Savcı savunmasında, 'Davacının bu mevzudan başka evvelce de pek yakından alâkalı bulunduğu ve hükûmetin umumî siyasetine aykırı neşriyat yaptığı' ibaresini düşmüştür.⁶⁵⁹ Görüldüğü üzere yayınlar kadar kişilerin de sansür kapsamı içerisinde değerlendirildiği anlaşılmaktadır. Doç. Dr. Pertev Boratav, Doç. Dr. Behice Boran, Doç. Dr. Niyazi Berkes ve ilmi yardımcı Medika Berkes, *"politik eğilimi malum bulunan görüşler adındaki siyasî dergiye yazı göndermiş, neşretmiş veya vaat etmiş olmaları sebebine ve fakülte'deki çocukların fikirlerini zararlı istikâmetlere yöneltmekte âmil oldukları kanaatine dayanılarak"*, bakanlık emrine alınmışlardır. Alınan karara karşı Danıştay'da açılan dava neticesinde, kararın iptaline kadar söz konusu isimler Milli Eğitim Bakanlığı emrinde kalmışlardır.⁶⁶⁰

Ülke içerisinde yayınlanan yayınların takip edilmesi ve sansür faaliyeti içerisinde değerlendirilmesi, Basın Yayın Genel Müdürlüğü'nün İç Yayın Dairesi Müdürlüğü tarafından gerçekleştirilmiştir. Cahit Saffet Arıkan tarafından yayınlanan 'Rüzgarlarım Konuşuyor' isimli eserin değerlendirilmesi, İç Yayın Dairesi Müdürlüğü'nün nasıl bir şekilde çalıştığını göstermektedir. Müdürlük tarafından Arıkan hakkında yapılan değerlendirme, sansürün eserden çok kişiden kaynaklandığını göstermiştir. Eser hakkında yazılan raporda, yazarın *"Ötedenberi Ses, Yığın, Söz gibi sol tandanslı dergilerde şiirler"* yazdığı belirtilmiştir. Müdürlük tarafından daha önceden mimlendiği anlaşılan Arıkan'ın 'Rüzgarlarım Konuşuyor' kitabında bazı yerlerde yayınlanan şiirlerle daha önce hiç yayınlanmamış şiirlerinin yer aldığı tesbitinde bulunulmuştur. Şiirler hakkında yapılan değerlendirme ise şu şekildedir; *"Şiirler: insanî, sol fikirler taşımakta ve diyalektik materyalizmin ruhuna uygun bulunmaktadır."* Sol fikirler ve diyalektik materyalizm vurgusunun dış politikada Sovyet Rusya ile yaşanan gerilim nedeniyle vurgulandığı açıksa da 'insanî' vurgusu belirsiz kalmıştır. Kitap içerisinde yer alan; *"Ağzımızdan dilimizi"*

⁶⁵⁹Pertev Boratav'ın sahibi olduğu Yurt ve Dünya Dergisi'nin açılması hakkında Başbakanlığa gönderdiği talep yazısı, 04.09.1945, **BCA**, Fon Kodu: 30 10 00 Kutu No: 86 Dosya Gömleği No: 572 Sıra No: 9 Dosya Numarası 86

⁶⁶⁰Pertev Boratav, Behice Boran, Mediha Berkes ve Niyazi Berkes'in yargılandıkları dava hakkında yazı, 09.05.1946, **BCA**, Fon Kodu: 30 10 00 Kutu No: 143 Dosya Gömleği No: 24 Sıra No: 21 Dosya Numarası 143;Örnek'e göre, Üniversitede yaşanan tasfiye girişimi ABD'de yaşanan tasfiye faaliyetlerinin benzeridir. Örnek, Türkiye'nin Soğuk Savaş Düşünce Hayatı, s. 80.

çaldılar / Cebimizden paramızı / Alnımızdan terimizi / Ve renk renk ayırmadan / Gözlerimizi.”, “*Herkesin dolaştığı bir bahçeye girelim / Sabır zehir ömürlüm / Arpa boyu zaman kaldı.*”, “*Sabır dedik, kalbimize taş bastık / Kaldırımlar döşedik / Kalbimizin üzerinden geçtiler. Ağalar, efendiler.*”, *Adımızı nafakaya satamıyoruz-satamıyoruz efendiler*”, “*Kaç dostumun kanındansın Nar? / Kan kardeşi bir halin var Gelincikle-Kızılıkla, Karpuzla / İçimiz Karpuz içi-Gelincik ve kızılık kokuyor.*”, “*Sabır sürgündeki, zindandaki dostlara / Yeni bir gün doğuyor.*” “*Mısraları üzerinde durulmağa değer*” bulunmuştur. Dolayısıyla Müdürlükçe ‘Sol fikirler ve diyalektik materyalizme’ yol açacağı endişesiyle Arıkan’ın eseri ‘zararlı’ bulunmuştur.⁶⁶¹ Her ne kadar Basın Yayın Genel Müdürlüğü’nün görevleri arasında gazetelerin takip edilmesi vazifesi bulunsa da gazetelerin takibinin nasıl gerçekleştiği ve nasıl bir prosedür izlendiği resmi kayıtlara yansımamıştır. Günlük olarak Türkiye’deki gazeteleri takip eden Genel Müdürlük, 1946 yılında 20 bin civarında kupürü değerlendirmiş⁶⁶², buna karşın 1949 yılında ise günlük 250 gazete takip edilmiştir.⁶⁶³ Tıpkı Basın Yayın Genel Müdürlüğü gibi CHP Genel Sekreterliği de bütün gazeteleri günü gününe kendi bünyesinde tetkik etmiş, bu tetkik neticesinde tekzip gibi kararlara varılmıştır.⁶⁶⁴

1948 yılında sansüre uğrayan kitaplar ve yazarlar arasında Sabahattin Ali, Aziz Nesin, Rifat Ilgaz gibi isimlerin yer aldığı görülür. Sabahattin Ali tarafından yazılan ‘Sırça Köşk’⁶⁶⁵, Rifat Ilgaz’ın ‘Yaşadıkça’⁶⁶⁶, Aziz Nesin’in ‘Azizname’⁶⁶⁷, kitapları ile Neriman Hikmet tarafından yazılan “Gazetelerin yazmadığı, partilerin konuşmadığı hakikatler”⁶⁶⁸ adlı büroşürün, Bakanlar Kurulu kararı ile yasaklanması ve dağıtılmış olanların toplattırılması kararına varılmıştır. Kitap ve broşürler oldukça

⁶⁶¹Cahit Saffet Irgat tarafından yazılan “Rüzgârlarım konuşuyor” adlı şiir kitabı hakkında tanzim edilen rapor, 30.12.1946, **BCA**, Fon Kodu: 30 10 00 Kutu No: 87 Dosya Gömleği No: 576 Sıra No: 1 Dosya Numarası 86

⁶⁶²**TBMM Tutanak Dergisi**, Dönem: VIII, Cilt: 3, Toplantı: 1, On Sekizinci Birleşim (18.12.1946).

⁶⁶³**TBMM Tutanak Dergisi**, Dönem: VIII, Cilt: 24, Toplantı: 4, Kırk Beşinci Birleşim (13.11.1950).

⁶⁶⁴CHP İstanbul İli İdare Kurulu Başkanı Faruk Dereli’den CHP Genel Sekreterliği’ne gönderilen gazetelerin takibine dair yazı, 12.09.1946,**BCA**, Fon No: 490 100 Yer Numarası: Kutu No: 1282 Dosya Gömleği No: 261 Sıra No: 1 Dosya Numarası 8. Büro

⁶⁶⁵ Başbakanlık Muamelât Umum Müdürlüğü Kararlar Müdürlüğü Kararı, 10.07.1948, **BCA**, Fon Kodu: 30 18 12 Kutu No: 117 Dosya Gömleği No: 50 Sıra No: 4 Dosya Numarası: 52-59

⁶⁶⁶Başbakanlık Muamelât Umum Müdürlüğü Kararlar Müdürlüğü Kararı, 10.07.1948, **BCA**, Fon Kodu: 30 18 12 Kutu No: 117 Dosya Gömleği No: 51 Sıra No: 18 Dosya Numarası: 52-70

⁶⁶⁷Başbakanlık Muamelât Umum Müdürlüğü Kararlar Müdürlüğü Kararı, 10.07.1948, **BCA**, Fon Kodu: 30 18 12 Kutu No: 118 Dosya Gömleği No: 89 Sıra No: 11 Dosya Numarası: 52-102

⁶⁶⁸Başbakanlık Muamelât Umum Müdürlüğü Kararlar Müdürlüğü Kararı, 15.07.1948, **BCA**, Fon Kodu: 30 18 12 Kutu No: 117 Dosya Gömleği No: 57 Sıra No: 15 Dosya Numarası: 52-77

önemli olmakla birlikte gazete ve dergiler, Sovyet Rusya'nın ve onun ülke içerisindeki uzantısı olan 'Komünist'lerin etkin aracı olarak görülmüşlerdir. Genel Sekreterlik, İktidarın iç ve dış politikasına yönelik yayın yapanları tespit etmek üzere, İstanbul başta olmak üzere, tüm Türkiye'den yayınlanan gazete ve dergileri il yönetimleri aracılığıyla takip etmiştir. Dış ve iç politikası doğrultusunda tehlikeli görülen, gazete ve dergileri tespit edilmesi halinde ise icranın başı olan Hükümet'e bildirmek suretiyle kanuni yaptırım uygulanmıştır. Bu doğrultuda 11 Mayıs 1948 tarihinde, CHP Genel Sekreteri Konya Milletvekili T. Fikret Sılay, Başbakan Hasan Saka'ya gönderdiği yazıda, *"Son günlerde intişar etmekte olan günlük, haftalık ve aylık mecmua ve gazeteler sürüm dolayısıyla her türlü kayıttan azade yazılar neşretmekten geri durmadıkları"* tesbitiyle birlikte gazete ve dergilerin *"hak ve adalet mefhumlarına sığınarak gizli gizli komünistlik propagandası yaptıkları"*nın sezildiği gibi alenen hükümeti tahkir eden yayınların da bulunduğu bildirilmiştir. Sılay, 'tesanüdü arttırmak, adalet uygulayıcılarını müteyakkız kılmak ve bu işi geçim kapısı haline getirenlerin cüretlerini arttırmamanın zaruret olduğunu bilerek' konuyla ilgili olarak Başbakan'ın teyidini almak istemiştir. Sılay, bu konu hakkında 3 Nisan 1948 Lalapaşa'da yer alan 'Açlar Gazetesi-Siyaset Adamları Fareden Farksızsınız' yazısını, 26 Mart 1948 tarihli Geveze'de ise 'Toptan Cevap', 'Sadık Aldoğan ve arkadaşlarından bekliyoruz', 'Kara Delinin Kurşuna Dizilişi', 'İşçi Kitlesinin Acıklı Durumu', yazılarını örnek göstermiş, Lalapaşa'nın 10 Nisan 1948 günlü nüshasında ise *"komünizm faaliyeti göze çarpmakta"* bulunduğunu bildirmiştir. Sılay'ın yazısına tepki göstermekte gecikmeyen Hasan Saka, ilgili yazıları *"düşkün maksatlar peşinde koşan mecmua ve gazetelerin uluorta makale ve fıkra yazarak kamuoyunun (ammenin) manevi kuvvetlerini zaafa uğratacak ve halkı tefrikaya düşürecek"* unsurlar şeklinde değerlendirmiş ve durumu kısa süre içerisinde Adalet Bakanı Şinasi Devrin'e bildirmiştir.⁶⁶⁹ Genel Sekreterliğin bu konuda dikkatini çeken diğer bir önemli yayının Mehmet Ali Aybar'ın 1948'de çıkarttığı 'Zincirli Hürriyet' ile Sabahattin Ali, Aziz Nesin, Rıfat Ilgaz gibi isimlerin çıkarttığı 'Marko Paşa' olduğu görülmektedir. Mehmet Ali Aybar'ın öncülüğünde yayınlanan Zincirli Hürriyet, Sabahattin Ali, A. Metin, C. Dayan gibi yazarların yazılarını ve Mim Uykusuz'un

⁶⁶⁹Komünistlik propagandası yaptıkları iddia edilen yayınlar hakkında yazı, 11.05.1948, **BCA**, Fon Kodu: 30100 Kutu No: 42 Dosya Gömleği No: 252 Sıra No: 1 Dosya Numarası C1

karikatürlerini yayınlamıştır.⁶⁷⁰ Eleştirel bir yayın üslubuna sahip olan Zincirli Hürriyet, sakıncalı bulunması sebebiyle 1948 yılında kapatılmıştır.⁶⁷¹

2.2.3.1.1.1 'Komünist' Markopaşa ve Sansür

Mehmet Ali Aybar'ın çıkarttığı Zincirli Hürriyet'in 1948 yılında kapanması sonrasında Genel Sekreterliğin ve Türkiye'nin gündemini en çok Markopaşa meşgul etmiştir. Zira Markopaşa rejime karşı en önemli bir tehlike olarak görülen Komünizmle özdeş görülmüştür.⁶⁷² Cemil Sait Barlas Sıkıyönetim görüşmeleri sırasında 'kökü dışarıda', tanımlamasında bulunarak Markopaşa için, "...bu gazete çıktığı zaman Sıkıyönetim kumandanı haklı olarak dış tehlike için ilân edilmiş olan Sıkıyönetimi hüsnü idare ederek bunun için tatbik edilecek muameleyi Cumhuriyet Savcılığına bırakıyor" diyerek Markopaşa'nın Sovyetlerle ilişkisi olduğunu ima etmiştir.⁶⁷³ Markopaşa'yı çıkartan Sabahattin Ali, Rifat Ilgaz, Mustafa Uykusuz ve Aziz Nesin gibi isimler 'muhalif sol tandanslı' olarak tanımlanmıştır. Markopaşa'nın 1947'de ve sonrasında kapanmasıyla Malûmpaşa, Merhumpaşa, Ali Baba, Yedi-Sekiz Paşa, Hür Marko Paşa gibi isimlerle yeniden yayınlanmıştır.⁶⁷⁴ Sabahattin Ali, Rifat Ilgaz, Mustafa Uykusuz ve Aziz Nesin dışında Markopaşa ve diğerlerinin yayınlayan ekipte yer alan en dikkat çekici isim Orhan Erkip'tir. Zira Aziz Nesin tarafından Orhan Erkip'in 'polis ve milli emniyet ajanı olarak çalıştığının daha sonra ortaya çıktığı' iddia olunmuştur.⁶⁷⁵

Gerek Nesin gerekse pek çok kişi tarafından Orhan Erkip hakkında iddia edilenler, CHP İktidarının Markopaşa'dan rahatsız olduğunu ve bir şekilde Markopaşa'ya sızmak istediğine dair yorumları barındırmaktadır. Tüm iddialara karşın Orhan Erkip ile CHP İktidarı arasında bir bağ olduğu, Erkip'in 4 Aralık 1947'de Genel Sekreterliğe yolladığı yazıda, açıkça görülmektedir. Erkip, gönderdiği yazısında Markopaşa serüveninin nasıl başladığını şu şekilde anlatmıştır;

⁶⁷⁰Dergi ve gazete bilgilerini ihtiva eden liste, BCA, Fon No: 490 1 0 0 Yer Numarası: Kutu No: 1287 Dosya Gömleği No: 278 Sıra No: 1 Dosya Numarası: 8. Büro

⁶⁷¹ H. Nedim Şahhüseyinoğlu, **Dünden Bugüne Düşünce ve Basına Sansür**, Ankara, Paragraf Yayınevi, 2005, s. 70-71.

⁶⁷²Örnek, Türkiye'nin Soğuk Savaş Düşünce Hayatı, s. 83.

⁶⁷³**TBMM Tutanak Dergisi**, Dönem: VIII, Cilt: 3, Toplantı: 1, On İkinci Birleşim (04.12.1946), s. 18.

⁶⁷⁴ Levent Cantek, **Markopaşa Bir Mizah ve Muhalefet Efsanesi**, İletişim Yayınları, 2001, İstanbul, s. 13 ve 17-19.

⁶⁷⁵**Cumhuriyet Döneminde Türk Mizahı**, yay.haz., Aziz Nesin, İstanbul, Akbaba Yayınları, 1973, s. 56.

"Memleketimiz için büyük bir tehlike teşkil eden komünistlerle savaşmak ve yaptığı propagandaları önlemek gayesiyle Malumpaşa gazetesinin sahip ve neşriyat müdürlüğünü kabul ettim. böylelikle İstanbuldaki koministlerin içlerine nüfuz ederek sırlarına vakıf oldum. Dört hafta bazen sosyalist bazen kominist görünerek hatta bolşevikten çok Bolşevik davranarak itimatlarını kazandım. Bunun üzerine Markopaşa gazetesini sahip ve neşriyat müdürlüğünü bana devrettiler. Artık işimi görmüştüm. Koministleri gazetede kovdum. Kendi neşriyat organlarıyla kendi yuvalarını kendi fikirlerini yıkmaya çalıştım Mahut ve maruf Markopaşa ve Malumpaşa gazeteleriyle kominist aleyhinde neşriyata başladım. Markopaşayı bana sattıkları halde bir sahtesini neşrettiler: mahkemeye başvurdum. Men i neşriyatta ve toplatılma kararı aldım muhakeme bunun için 300 lira teminat istedi muhterem Fazıl [Şerafettin Bürge] beyin delaletiyle evvelce gördüğüm yardımla C.H.P. den bu parayıda lütfetti. Bunun üzerine koministler Merhumpaşa gazetesini çıkarmaya başladılar fakat isim ve şekil müşahabeti gayet sarıh ve vazıh bir tarzda kendini gösterdiğinden bu yönden ticaret kanununa müsteniden aleyhlerine dava ikame ettim."⁶⁷⁶

Orhan Erkip'in Genel Sekreterliğe müracaatı, komünizmle mücadele etmek üzere, CHP İktidarının desteğini sağlamak üzeredir. Yazıdan Erkip'in CHP İktidarı tarafından Markopaşa'yı ele geçirmek üzere görevlendirmedeği anlaşılmaktadır. Fakat CHP'nin aynı zamanda Erkip'in Markopaşa ile ilgili planına da kayıtsız kalamayacak şekilde dahil olduğunu ve maddi yardımda bulunduğunu delillendirmektedir. Erkip, başta aldığı yardımın devamı için Genel Sekreterliğe başvurmuş ve 'sadakatle' meramını belirtmiştir;

"Biz buraya kadar getirdik memleket ve millete olan borcumuzu ifaya çalıştık. Artık takatımız kalmadı Markopaşayı çıkaramıyacak duruma düşmüş bulunuyoruz. yakın bir zaman için de bin lira tutarında avukat ücreti ödemek mecburiyetindeyim. Kağıdımız yok. Paramız yok. Matbaaya borcumuz çok. Kominist neşriyatının en müthişi susmak zorunda bırakılmıştır. Onları tamamen ezmek ve susturmak C.H.P nin himmetine tabidir. Biz teberru istemiyoruz. Borç istiyoruz. Şu önümüzdeki bir iki aylık kısa zaman geçtikten sonra kendimizi kurtarmak pek kolay ve borcumuzu ödemek pek kolay olacaktır. Markopaşayı 5 sayı çıkarabilmek için 4 tarafa borçlanmış bulunuyoruz. Lütfünüza acilen ihtiyacımız vardır. Markopaşanın hedefi sonuna kadar koministlerle mücadele etmek olacaktır. Neşriyatımızın esas hatları bu yöne çevrilmiştir. Bu yoldan ve C.H.P. nin gösterdiği istikametten satığım anda gazetenin mülkiyetini istediğiniz şahsa devretmeğe amade olduğuma dair yazılı teminat verebilirim. Sadakatimden emin olabilirsiniz..."⁶⁷⁷

⁶⁷⁶Marko Paşa yayını hakkında yapılan çeşitli yazışmalar, 1947, **BCA**, Fon Kodu: 490 1 0 0 Kutu No: 1343 Dosya Gömleği No: 462 Sıra No: 1 Dosya Numarası: 8. Büro

⁶⁷⁷ **BCA**, Fon Kodu: 490 1 0 0 Kutu No: 1343 Dosya Gömleği No: 462 Sıra No: 1 Dosya Numarası: 8. Büro

CHP İktidarı nezdinde 'kökü dışarda' bir şekilde 'dış tehlike' ile bağlantılı olması, Erkip'in Markopaşa'yı engelleme hatta denetimine alma girişimi için desteğini kaçınılmaz kılmıştır. CHP İstanbul Bölge Müfettişi Kocaeli Milletvekili Dr. F. Şerafeddin Bürge'nin Genel Sekreterliğe 24 Ekim 1947'de gönderdiği bilgilendirme yazısı, CHP'nin Markopaşa'nın ele geçirilmesinde para yardımı ile sınırlı kalmadığını, Markopaşa'nın yayınlarından kurtulmak üzere, süreci organize ettiğini göstermektedir. Bürge, Orhan Erkip'le tanışıklığını ve Markopaşa'ya müdahil oluşunu şu şekilde anlatmaktadır;

*"Sayın Kemal Turan'a Ankara'da şifahen arz ettiğim veçhile İstanbul'da Komünistlerin neşrettikleri MALÛM PAŞA gazetesinin imtiyaz sahibi Orhan Erkip, Edebiyat Fakültesi Dekanı Hâmid Ongunsu delâletile ve arkadaşı Vedat Refioğlu ile birlikte bana müracat ederek bunların hakiki çehrelerini efkârı umumiyeye arz etmek üzere baltalayacaklarını söylediler ve ayrıca mevkuf bulunan Mustafa Uykusuz'dan da (300) lira mukabilinde MARKO PAŞA'nın da imtiyazını almak için tavassutumu rica ettiler. Ben de Komünistlerle mücadele bakımından memleket, gençlik ve halk adına çok faydalı gördüğüm bu müracaatlarını derhal kabul ettim ve Sıkı Yönetim Komutanı ve Emniyet Müdür Muavini Alâeddin Eriş'i de ayrıca haberdar ederek yardımlarını sağladım ve bu suretle hakikaten bu Komünist Dergilere büyük bir darbe indirilmiş ve Sabahaddin Âli'nin elinde yalnız MERHUM PAŞA kalmış oldu."*⁶⁷⁸

CHP'nin desteklediği Orhan Erkip'li Markopaşa ve Malumpaşa'nın yayın çizgisinin değiştiğini, Ekim 1947 boyunca çıkan yazılarda görmek mümkündür. 19 Ekim 1947 günlü sayıda Markopaşa, 'Para İdeolojisi' yazısında; "...Dün ve bugün bir idealist olarak ortaya fırlayanların kalemleri kimler tarafından kiralanıyor, gayet iyi biliyoruz. Bizim arkamızdane <<Berrak>> çeşmesinden göröl göröl akan Rus altınları var; ne de bu milletin alın terini satıp bir ihtilâlle sandalye kapmak isteyen fırsat düşkünüleriyiz..." demek suretiyle Sabahattin Ali, Aziz Nesin, Mustafa Uykusuz gibi isimlerin Sovyet Rusya tarafından finanse edildiğini ima etmiştir. Aynı sayıda yer alan 'Satılmışlara Cevabımız' yazısında da mezkûr isimlerin Sovyetler arasında bağ olduğu iddia edilmiştir; "...Şimdiye kadar Markopaşa, bir avuç soysuz tarafından yalnız ve yalnız Bolşevik Rusyanın küstah emellerinin propagandasını, çığırkanlığını yapmak için çıkarıldı. Gayeleri bir noktaya teksif etmişti. Memleketi içinden yıkmak.. Böylece, mes'ut bir gün telâkki ettikleri Kızıl bayrağın aziz yurdumuzda dalgalandığını görmek. Pek tabîî olarak bu sefiller emellerini açıktan açığa tevil götürmez tarzda yapacak kadar budala değildiler. Moskof emirlerini

⁶⁷⁸Marko Paşa yayını hakkında yapılan çeşitli yazışmalar, 1947,BCA, Fon Kodu: 490 1 0 0 Kutu No: 1343 Dosya Gömleği No: 462 Sıra No: 1 Dosya Numarası: 8. Büro

tahakkuk ettirmek için çalıştıklarını iddia ettiler. Kendilerine halkın haklarını müdafaa eden kahramanlar süsü verdiler....” Yazıda Markopaşa’nın ‘Moskova radyosunun Pravda, Izvestia gazetelerinin bir kopyası’ olduğu ifade edilmiştir.⁶⁷⁹ 26 Ekim 1947 sayısında ‘Yaşadıkça Komünist Düşmanıdır’ sloganıyla çıkan Markopaşa, bu kez direkt olarak isim vermek suretiyle Sabahattin Ali’yi hedef göstermiştir. Erkip, Markopaşa’da Sabahattin Ali’yi, Sovyet ‘çığırtkanı’ olarak tanıtmıştır:

“Bir adam var; bu adam büründüğü vatanperverlik maskesi ardında Rus emperyalizminin çığırtkanlığını yapan Sabahattin Alidir. Balkan Türklerinin Rus çizmeleri altında inim inim inlediklerini haykıran Türk basınına karşı, Markopaşa sütunlarında cephe alarak ağzına gelen herzelerile, kabaran millî duygularımızı bulandıran gene Sabahattin Alidir. Dün ve bugün Amerikan yardımı aleyhinde bulunan, İngiliz aleyhtarlığı fütursuzca haykırani sırtından İngiliz kumaşı, boynundan Amerikan gravatı eksik olmyan adam gene Sabahattin Alidir. Yabancı sermayeye dil uzatani Boğazlar üstündeki Rus isteklerinde dilini yutan, kangren başı olmaya başlayan köy enstitülerinin islahını isteyenleri vatan haini, satılmışlar, sahtekârlar demekten korkmayan adam Sabahattin Alidir...”⁶⁸⁰

Erkip’in yazdıkları, CHP Hükümetlerinin dış politikası doğrultusunda görüşler barındırmakta ve Sovyet düşmanlığını açıkça dillendirmektedir. Erkip, imtiyaz sahibi bulunduğu Malumpaşa’da da yine Sovyet karşıtı ve Milli Birlik lehinde yayın çizgisi takip etmiştir. 11 Ekim 1947 tarihli ‘Komünist Şarlatanları İfşa Ediyoruz’ yazısında; *“Vatansızlar, soysuzlar, ne idüğü belirsiz sinsi sinsi; kâh bizlerden gözükerek, kâh sureti haktan görünerek çeşitli kılıklara bürünerek memleketi içinden yıkmaya, millî birliği sarmağa çalışıyorlar”* diyerek Sovyetlerin millî birliği hedef aldıkları vurgulanmıştır. Devam eden yazıda, ‘Bolşevik Rusyanın’ propagandasını yapan ‘memleketi satmaya çalışan’ ‘Moskof ajanları’nın ülkeyi, içeriden yıkmak için nasıl çalıştıkları ve ‘Moskovanın kızıl emirlerini’ nasıl uyguladıklarının Malumpaşa’da yer alacağı duyurulmuştur. ‘Moskova’nın Talimatı’ isimli yazıda ise Türkiye’nin Batı ile olan ilişkileri Sovyetler üzerinden değerlendirilmiştir; *“Moskovanın dünyanın her tarafındaki ajanlarına en son verdiği talimat şudur: Balkanlar ve Yakınşarktaki emellerimizi tahakkuk ettirmek için var kuvvetinizle Amerikaya hücum ediniz. Her vasıta ve çareye başvurarak sokulabildiğiniz gazete ve dergilerde Amerikanın şark milletlerine yardım kararlarını baltalamağa çalışınız! Stalin ve Molotof yoldaşlarım*

⁶⁷⁹ **Markopaşa**, Yıl: 1, Sayı: 25, 19 Ekim 1947, Marko Paşa yayını hakkında yapılan çeşitli yazışmalar, 1947, **BCA**, Fon Kodu: 490 1 0 0 Kutu No: 1288 Dosya Gömleği No: 280 Sıra No: 3 Dosya Numarası: 8. Büro

⁶⁸⁰ **Markopaşa**, Yıl: 1, Sayı: 26, 26 Ekim 1947, **BCA**, Fon Kodu: 490 1 0 0 Kutu No: 1288 Dosya Gömleği No: 280 Sıra No: 3 Dosya Numarası: 8. Büro

*mahrem tavsiyelerine göre; (gizli maksatlı) propaganda yazıları halkın millî duygularını –harekete geçirecek şekilde yazılacak, Amerikadan alınan ödünç paraların bilhassa millî istiklâli yok edeceğinden bahsedilerek memleketin yabancılar tarafından sömürüleceği propagandaları ortaya atılacaktır. Halk elden geldiği kadar Amerikan yardımı aleyhine döndürülmeli ve bir iç aksülamel yaratılmalıdır. Eğer, Amerikalılar Türkiye'ye silâh ve malzeme yardımı yapacak olursa Kızıldurunun istila hareketleri güçleşecek, belki de tamamen önlenerek bir hayal haline gelecektir...*⁶⁸¹

Markopaşa, kısa bir süre sonra el değiştirmiş ve alternatif isimlerle yayın yapmaya devam etmiştir. Bu doğrultuda 1949'un şubat ayında, Bakanlar kurulu kararı ile Hür Marko Paşa⁶⁸² ve Markopaşa'nın⁶⁸³ kapatılmasına karar verilmiştir. Yine aynı ay, Aziz Nesin tarafından çıkartılan Başdan gazetesi de kapatılmıştır.⁶⁸⁴ 19 Ocak 1950'de ise bu kez Markopaşa ekibinde yer alan Mustafa Uykusuzun karikatür albümünün dağıtılması yasak edilmiş, dağıtılanların ise toplattırılması emredilmiştir.⁶⁸⁵

2.2.3.1.2 SSCB Kaynaklı Sansür Yayınları

Ülke içerisinde Sovyet propagandası olduğu düşünülen yayınlar ile yayıncıları hakkında çeşitli yöntemlerle engellemeye gidilirken, ülke dışından direkt Türkiye'nin millî birliğine ve ülke bütünlüğünü sarsmaya yönelik yayınlar ise dikkatle takip edilerek engellenmiştir. 18 Ocak 1946 tarihinde, Irak Propaganda Genel Müdürlüğü tarafından yayınlanıp Türkiye'nin Bağdat Büyükelçiliği aracılığıyla, Türkiye'ye gelen 'Faysalın Hayatı' adlı Arapça kitabın Basın Yayın Genel Müdürlüğü tarafından değerlendirilmesi, ülke dışından gelen yayınların nasıl bir prosedüre tabi tutulduğunu göstermektedir. İki farklı uzmana inceletirilen kitap, özet haline getirilerek Türkiye'nin, kırmızıçılgıları doğrultusunda raporlaştırılmıştır. İki uzman tarafından ayrıca kaleme alınan raporlar, bilgilendirmek maksadıyla Genel

⁶⁸¹Malumpaşa, Yıl: 1, Sayı: 6, 11 Ekim 1947, BCA, Fon Kodu: 490 1 0 0 Kutu No: 1288 Dosya Gömleği No: 280 Sıra No: 3 Dosya Numarası: 8. Büro

⁶⁸²Başbakanlık Muamelât Umum Müdürlüğü Kararlar Müdürlüğü Kararı, 10.02.1949, BCA, Fon Kodu: 30 18 12 Kutu No: 118 Dosya Gömleği No: 98 Sıra No: 18 Dosya Numarası: 52-108

⁶⁸³Başbakanlık Muamelât Umum Müdürlüğü Kararlar Müdürlüğü Kararı, 17.02.1949, BCA, Fon Kodu: 30 18 12 Kutu No: 118 Dosya Gömleği No: 101 Sıra No: 15 Dosya Numarası: 52-101

⁶⁸⁴Başbakanlık Muamelât Umum Müdürlüğü Kararlar Müdürlüğü Kararı, 17.02.1949, BCA, Fon Kodu: 30 18 12 Kutu No: 118 Dosya Gömleği No: 101 Sıra No: 20 Dosya Numarası: 52-103

⁶⁸⁵Başbakanlık Muamelât Umum Müdürlüğü Kararlar Müdürlüğü Kararı, 19.01.1950, BCA, Fon Kodu: 30 18 12 Kutu No: 121 Dosya Gömleği No: 101 Sıra No: 14 Dosya Numarası 52-142

Müdür tarafından Başbakanlık'a iletilmiştir. Gerçekleşen tüm değerlendirmelerden sonra ise ilgili kitabın yasaklanmasına karar verilmiştir.⁶⁸⁶

1945-1950 dönemi içerisinde dış politika doğrultusunda, yurt dışından ülke içerisine girişi yasaklanan yayınlarda, Türkiye'nin sansür uyguladığı iki temel konu olduğu görülmüştür. Bunlardan ilki, CHP İktidarının tehdit algılamasında ilk sıraya koyduğu ve bu sebeple değişen dış politikası doğrultusunda her türlü görüşünü engellemek istediği komünizm ve Sovyet Rusya hakkındaki eserlerdir. İkinci grup yayın ise ilginç bir biçimde, Kürtçe ve Kürtlük hakkında olan eserlerdir. CHP Hükümetleri, bu dönemde Kürtlüğün Sovyet Rusya tarafından milli birliğe karşı kullanılabileceğini düşünmüştür. Bu doğrultuda ülkenin milli birlik ve bütünlüğünü bozulacağına dair endişeleri bulunan Hükümet, Kürtçe yayınları Sovyetler tarafından tahrik edileceği kaygısıyla engellemiş, sansüre uğratmıştır.

Bakanlar Kurulu kararı ile yasaklanan direkt Sovyet Rusya ve komünizm kökenli yayınlara baktığımızda sansür uygulamasının pek çok ülkeyi ve dili kapsadığı görülür. Sansüre uğrayan eserlerin ağırlıklı olarak kitap, dergi ve gazete olduğu görülmüştür. Sovyet yayınlarının kaçak yollarla, ülkeye girmesi yaygınken bazı zamanlarda bu türde yayınlar direkt olarak Halkevlerine gönderilmiştir. Özellikle II. Dünya Savaşı esnasında Mihver ve Müttefik devletlerin propaganda araçlarına dönüştürmek istedikleri halkevleri, sürekli bir biçimde propaganda yayınlarına karşı uyarılmıştır. II. Dünya Savaşı sonrasında ise halkevleri, bu kez Sovyet yayınları için cazibe merkezi haline gelmiştir. Genel Sekreterlik, 1945 yılında halkevleri ve odalarına gönderdiği yazıda, merkezin haberi olmadan, yabancı ülkelere gelen gazete, dergi ve broşürlerin, kitaplık ve okuma salonlarına konulmayarak doğrudan Genel Sekreterliğe gönderilmesini istemiştir. 1946 yılının Mart ve Nisan aylarında İzmir Halkevleri'ne gönderilen, -Bulgaristan İstihbarat ve Güzel Sanatlar Bakanlığı Basın Müdürlüğü, Harici İstihbar-Balkanlar Şubesi'since- enformatik amaçlı hazırlanan Bulgaristan'daki durumu bildiren haber bültenleri, Genel Sekreterliğe bildirilmiştir. Söz konusu bültenler dışında, İngilizce Free Bulgaria, La Bulgarie Nouvelle gazeteleri de Genel Sekreterlikçe tetkik edilmek üzere Basın Yayın Genel

⁶⁸⁶Basın ve Yayın Umum Müdürlüğü tarafından tetkik edilen kitap raporları, 18.01.1946, **BCA**, Fon No: 30 10 0 0 Yer Numarası: Kutu No: 259 Dosya Gömleği No: 747 Sıra No: 47 Dosya Numarası 436

Müdürlüğüne gönderilmiş, dışarıdan gelen yayınlarla Genel Müdürlüğün ilgilenmesi istenmiş⁶⁸⁷ ve alınan karar neticesinde sözkonusu yayınlar yasaklanmıştır.⁶⁸⁸

22 Temmuz 1946'da Van'da temin edilen "Azeri dilile yazılı ve Azerbaycan'da münteşir (Azad Millet) ve (Azerbaycan) adlı Gazeteler üzerinde Dışişleri Bakanlığı ve Basın ve Yayın Genel Müdürlüğü ile Bakanlığımızca müştereken yapılan incelemede: Bu gazetelerin Sovyet âmaline hizmet ettikleri, Bolşevik propağandası yaptıkları ve İran'da da tamamen komünist idaresi teessüsüne hadim neşriyatta bulunmalarından yurdumuza sokulmamaları" Emniyet Genel Müdürlüğü'nden talep edilmiştir. SSCB'nin Azerbaycan'da Mahabad Kürt Cumhuriyeti ve özerk Azerbaycan'ı kurdurduğu bir zamanda Azeri gazeteleri, Sovyetler lehine hizmet ettikleri zannıyla Türkiye'nin dış politikası açısından kabul edilmez görülmüştür.⁶⁸⁹ Azerbaycan ile ilgili tutumun 1947 yılında da sürdüğü görülmüştür. Murtaza Nizamettin Tebrizli tarafından yazılan ve 1946 yılında İstanbul'da Gün Basımevinde basılan 'Bugünkü Azerbaycan Davası Esas ve sebepleri' adlı kitabın dağıtılması yasaklanmıştır.⁶⁹⁰ 1947 yılında Bakanlar Kurulu kararınca yayını engellenen bir başka eserin Almancadan çeviri olduğu görülmüştür. Emin Türkeliçin tarafından Türkçeye çevrilen 'Altın Zincir Sanat Tarihi' adlı kitap, komünizmi desteklediğinden dolayı Zararlı Eserler Komisyonu'nca, zararlı görülmüş ve oy birliği neticesinde eser yasaklanmıştır. Kitabın yasaklanma sebebi olarak 'sınıf mücadelelerini övmesi ve komünizmi desteklemesi' gösterilmiştir. Kitabı inceleyen kurumun Basın Yayın Genel Müdürlüğü dışında başka bir komite olması, dikkat çekicidir. 19 Şubat 1947 tarihinde İç İşleri ve Milli Eğitim Bakanlıklarıyla Genelkurmay Başkanlığı ve Basın ve Yayın Genel Müdürlüğü'nün temsilcilerinden müteşekkil bir komite toplanmıştır. Komite oy birliği ile "sınıf mücadelelerinin methini yaptığı ve işçi egemenliğine dayanan bir rejime taraftar olduğu ve böylelikle komünizmi desteklediği anlaşılan bu kitabın zararlı olduğuna karar verildi" ibaresiyle

⁶⁸⁷Çeşitli tarihlerde İzmir Halkevine gelen Sofya menşeli yayınlar hakkında yazı, 1946, **BCA**, Fon Kodu: 490100 Kutu No: 1294 Dosya Gömleği No: 299 Sıra No: 1 Dosya Numarası 8. Büro

⁶⁸⁸ Bulgaristan'da yayınlanmakta olan "La Bulgarie Nouvelle" ülkeye girişinin yasaklanması hakkında karar, 12.12. 1946, **BCA**, Fon Kodu: 31 18 1 2 Kutu No: 112 Dosya Gömleği No: 78 Sıra No: 8 Dosya Numarası 52-54

⁶⁸⁹Azad Millet ve Azerbaycan adlı Gazetelerin yasaklanması hakkın yazı, 22.07.1946, **BCA**, Fon Kodu: 310000 Kutu No: 87 Dosya Gömleği No: 573 Sıra No: 5 Dosya Numarası 86

⁶⁹⁰Bugünkü Azerbaycan Davası Esas ve sebepleri adlı kitabın yasaklanması hakkında yazı, 03.01.1947, **BCA**, Fon Kodu: 30 18 12 Kutu No: 112 Dosya Gömleği No: 85 Sıra No: 4 Dosya Numarası 52-55

neticeye varmıştır. Ancak kitap hakkında bir karar çıkmaması üzerine komite üyeleri Başbakanlık katına yasaklama kararı alınması için yazı yazmışlardır.⁶⁹¹

23 Haziran 1947 tarihinde Basın Yayın Genel Müdürü Nedim Veysel İlkin, Başbakanlığa gönderdiği yazıda, gerek kendi kurumu gerekse İçişleri Bakanlığı tarafından yapılan inceleme sonunda 'ZariyVostoka' adlı Rus gazetesiyle 'Bulletin' adındaki Yugoslav dergisinin zararlı mahiyette olduklarını ve bu sebeple Bakanlar Kurulu kararı ile ülke içerisine sokulmasının yasak edilmesine karar verilmesini istemiştir. İç İşleri Bakanlığı tarafından incelenen 'Bulletin' isimli dergi, İstanbul Türk Talebe birliği adresine gönderilmiş, lakin Sıkı Yönetim Komutanlığı tarafından sahiplerine verilmeyerek postahanedan alınmıştır. İç İşleri Bakanlığı tarafından yapılan değerlendirme neticesinde, yazıların *"tamamiyle komünist rejimine uygun ve Tito idaresine taraflı mahiyette olduğu anlaşılmıştır."*⁶⁹²

Bakanlık tarafından değerlendirilen Rusça dilinde yazılmış olan 'ZariyVostoka', ise *"Bütün dünya işçileri, birleşiniz"* ibaresinin konulmuş olmasından yasaklanmış ve mevcutlarının toplattırılması Bakanlar Kurulunca talep edilmiştir. BYGM'in değerlendirmesinde ise, 'şarkın şafağı' manasına geldiği belirtilen 'ZariyVostoka'nın Gürcüstan Komünist Partisi Merkez ve Tiflis Komitelerinin gündelik organı olduğu kaydedilmiştir. Basın Yayın Genel Müdürlüğü'nce yapılan değerlendirmeye göre, *"Bütün makaleleri komünist propagandası ruhunda kaleme alınmış bulunan bu gazete, diğer Sovyet basın organları gibi muzır ve memlekette yayılması"* sakıncalı bulunmuştur. 'Bulletin' dergisinin ise yayının Yugoslav rejimini popülerize etmek amacıyla basılmış olduğu ve bu sebeple de bültenin yurda sokulmamasının gerekli olduğu ifade edilmiştir.⁶⁹³

1948 senesinden itibaren ise SSCB güdümünde olan ülkelerden gelen ve komünizm, işçi, emek konularında yayınlanan pek çok matbuatın yasaklandığı görülmüştür. 1947 ile kıyaslandığında 1948 ve sonrasının sansür uygulamalarında nicelik açısından önde olduğu görülür. Bu durum ise 1948'den itibaren Türkiye'ye yönelik Sovyet propagandasının arttığını göstermektedir. 1948-1950 yılları arasında

⁶⁹¹"Altın Zincir-Sanat Tarihi" adlı kitabın yasaklanması hakkında karar, 24.02.1947, **BCA**, Fon Kodu: 301000 Kutu No: 88 Dosya Gömleği No: 577 Sıra No: 3 Dosya Numarası 86

⁶⁹²"ZariyVostoka" adlı Rus gazetesi ile "Bulletin" adındaki Yugoslav dergisi hakkın rapor, 23.06.1947, **BCA**, Fon No:30 10 0 0 Yer Numarası: Kutu No: 88 Dosya Gömleği No: 578 Sıra No: 11

⁶⁹³**BCA**, Fon No:30 10 0 0 Yer Numarası: Kutu No: 88 Dosya Gömleği No: 578 Sıra No: 11

sansüre uğrayan yayınlar, türleri, yayınlayanlar ve dilleri itibariyle Tablo 8’te görüldüğü gibi gerçekleşmiştir.

Tablo 8: Sansürlenlen Yayınlar

Adı	Türü	Yayınlayan Yer	Dili	Ülkesi	Tarih
Emekçi	Gazete		Türkçe	Kıbrıs	1948
İşçinin Yolu Şaşmaz ⁶⁹⁴	Dergi		Türkçe	Kıbrıs	1948
Devamlı bir sulh için- Bir Halk Cumhuriyeti için ⁶⁹⁵	Gazete		Çeşitli	Belgrad	1948
	Gazete, Dergi	Yugoslavya Milli gençlik konseyi ve teşkilatıyla PragBeynelmillel Talebe Cemiyeti Yayınları ⁶⁹⁶			1948
Halk Gençliği ⁶⁹⁷	Gazete			Sofya	1948
Ogonek(Kıvılcım) ⁶⁹⁸	Gazete		Rusça	Moskova	1948
Les Lettres Françaisesn ⁶⁹⁹	Dergi		Fransızca	Fransa	1948
Bulgaristan Cumhuriyeti ile Federal Milli Yugoslavya	Gazete,Dergi ve Broşür		Bulgarca	Sofya	1948

⁶⁹⁴"İşçinin Yolu Şaşmaz" adlı mecmuanın yasaklanmasına dair karar, 10.07.1948, **BCA**, Fon Kodu: 301812 Kutu No: 117 Dosya Gömleği No: 51 Sıra No: 5 Dosya Numarası 52-68

⁶⁹⁵Başbakanlık Muamelât Umum Müdürlüğü Kararlar Müdürlüğü Kararı, 10.07.1948, **BCA**, Fon Kodu: 30 18 12 Kutu No: 117 Dosya Gömleği No: 50 Sıra No: 2 Dosya Numarası 52-81

⁶⁹⁶ Başbakanlık Muamelât Umum Müdürlüğü Kararlar Müdürlüğü Kararı, 10.07.1948, **BCA**, Fon Kodu: 30 18 12 Kutu No: 117 Dosya Gömleği No: 51 Sıra No: 17 Dosya Numarası 52-76

⁶⁹⁷ Başbakanlık Muamelât Umum Müdürlüğü Kararlar Müdürlüğü Kararı, 10.07.1948, **BCA**, Fon Kodu: 30 18 12 Kutu No: 117 Dosya Gömleği No: 50 Sıra No: 3 Dosya Numarası 52-65

⁶⁹⁸Başbakanlık Muamelât Umum Müdürlüğü Kararlar Müdürlüğü Kararı, 10.07.1948, **BCA**, Fon Kodu: 30 18 12 Kutu No: 117 Dosya Gömleği No: 51 Sıra No: 4 Dosya Numarası 52-73

⁶⁹⁹Başbakanlık Muamelât Umum Müdürlüğü Kararlar Müdürlüğü Kararı, 15.07.1948, **BCA**, Fon Kodu: 30 18 12 Kutu No: 117 Dosya Gömleği No: 52 Sıra No: 5 Dosya Numarası 52-89

Cumhuriyetinin Dostluk anlaşması ⁷⁰⁰					
Vatan Cephesi ⁷⁰¹	Gazete,Dergi ve Broşür		Bulgarca	Sofya	1948
Gazete ⁷⁰²	Gazete,Dergi ve Broşür		Bulgarca	Sofya	1948
Milli Savaş ⁷⁰³	Gazete,Dergi ve Broşür		Bulgarca	Sofya	1948
Bulgaristan Vatan Cephesinin ikinci kongresi ⁷⁰⁴	Gazete,Dergi ve Broşür		Bulgarca	Sofya	1948
Milli Gençlik ⁷⁰⁵	Gazete,Dergi ve Broşür		Bulgarca	Sofya	1948
Milli Kadın gazetesi ⁷⁰⁶	Gazete,Dergi ve Broşür		Bulgarca	Sofya	1948
Trud ⁷⁰⁷	Gazete,Dergi ve Broşür		Bulgarca	Sofya	1948
Rençber gazetesi ⁷⁰⁸	Gazete,Dergi ve Broşür		Bulgarca	Sofya	1948
Yeni Işık ⁷⁰⁹	Gazete,Dergi ve Broşür		Türkçe	Sofya	1948
Deloktat ⁷¹⁰	Gazete,Dergi ve Broşür		Rumca	Sofya	1948
Amele-İşçi ⁷¹¹	Gazete,Dergi ve Broşür		Rumca	Sofya	1948
Tribuna Sionisttička ⁷¹²	Gazete,Dergi ve Broşür		Bulgarca	Sofya	1948

⁷⁰⁰Başbakanlık Muamelât Umum Müdürlüğü Kararlar Müdürlüğü Kararı, 15.07.1948, **BCA**, Fon Kodu: 30 18 12 Kutu No: 117 Dosya Gömleği No: 57 Sıra No: 17 Dosya Numarası 52-61

⁷⁰¹**BCA**, Fon Kodu: 30 18 12 Kutu No: 117 Dosya Gömleği No: 57 Sıra No: 17 Dosya Numarası 52-61

⁷⁰²**BCA**, Fon Kodu: 30 18 12 Kutu No: 117 Dosya Gömleği No: 57 Sıra No: 17 Dosya Numarası 52-61

⁷⁰³**BCA**, Fon Kodu: 30 18 12 Kutu No: 117 Dosya Gömleği No: 57 Sıra No: 17 Dosya Numarası 52-61

⁷⁰⁴**BCA**, Fon Kodu: 30 18 12 Kutu No: 117 Dosya Gömleği No: 57 Sıra No: 17 Dosya Numarası 52-61

⁷⁰⁵**BCA**, Fon Kodu: 30 18 12 Kutu No: 117 Dosya Gömleği No: 57 Sıra No: 17 Dosya Numarası 52-61

⁷⁰⁶**BCA**, Fon Kodu: 30 18 12 Kutu No: 117 Dosya Gömleği No: 57 Sıra No: 17 Dosya Numarası 52-61

⁷⁰⁷**BCA**, Fon Kodu: 30 18 12 Kutu No: 117 Dosya Gömleği No: 57 Sıra No: 17 Dosya Numarası 52-61

⁷⁰⁸**BCA**, Fon Kodu: 30 18 12 Kutu No: 117 Dosya Gömleği No: 57 Sıra No: 17 Dosya Numarası 52-61

⁷⁰⁹**BCA**, Fon Kodu: 30 18 12 Kutu No: 117 Dosya Gömleği No: 57 Sıra No: 17 Dosya Numarası 52-61

⁷¹⁰**BCA**, Fon Kodu: 30 18 12 Kutu No: 117 Dosya Gömleği No: 57 Sıra No: 17 Dosya Numarası 52-61

⁷¹¹**BCA**, Fon Kodu: 30 18 12 Kutu No: 117 Dosya Gömleği No: 57 Sıra No: 17 Dosya Numarası 52-61

⁷¹²**BCA**, Fon Kodu: 30 18 12 Kutu No: 117 Dosya Gömleği No: 57 Sıra No: 17 Dosya Numarası 52-61

Vatan cephesi- Oteçestiven Frond ⁷¹³	Gazete			Bulgaristan	1948
Zamedelsko Zneme ⁷¹⁴	Gazete			Bulgaristan	1948
Müşahedatı Firusyetüssofyetiye ⁷¹⁵	Kitap	Antakya ve Şark Mintıkası Patriği Aliksandiros	Arapça		1948
Müvelt Nep ⁷¹⁶	Gazete		Macarca	Macaristan	1948
Kooperativen Front ⁷¹⁷	Gazete			Bulgaristan	1949
Deziniz Vsesvazove Komunisticke Stavı ⁷¹⁸	Kitap		Çekçe		1949
O Ceskoslovenske Zahranicni Politice ⁷¹⁹	Kitap		Çekçe		1949
Sovyet Haberler Servisi ⁷²⁰	Gazete	Suriye ve Lübnan Komünist Merkezleri			1949
Sovyet Ermenistan ⁷²¹	Dergi		Ermenice	Erivan	1949
1920-1945 Sovyet Ermenistan ⁷²²	Albüm	Ermeni Milli Cephesi	Ermenice, Fransızca	Fransa	1949
L.'Humanité ⁷²³	Gazete			Paris	1949
Glas Na Bulgarita ⁷²⁴	Gazete			Yugoslavya	1949
Türkiye Gençliğine	Beyanname			İsviçre	1949

⁷¹³Başbakanlık Muamelât Umum Müdürlüğü Kararlar Müdürlüğü Kararı, 02.10.1948, **BCA**, Fon Kodu: 30 18 12 Kutu No: 117 Dosya Gömleği No: 64 Sıra No: 8 Dosya Numarası 52-86

⁷¹⁴**BCA**, Fon Kodu: 30 18 12 Kutu No: 117 Dosya Gömleği No: 64 Sıra No: 8 Dosya Numarası 52-86

⁷¹⁵Başbakanlık Muamelât Umum Müdürlüğü Kararlar Müdürlüğü Kararı, 18.11.1948, **BCA**, Fon Kodu: 30 18 12 Kutu No: 117 Dosya Gömleği No: 51 Sıra No: 16 Dosya Numarası 52-75

⁷¹⁶Başbakanlık Muamelât Umum Müdürlüğü Kararlar Müdürlüğü Kararı, 18.11.1948, **BCA**, Fon Kodu: 30 18 12 Kutu No: 117 Dosya Gömleği No: 75 Sıra No: 19 Dosya Numarası 52-84

⁷¹⁷Başbakanlık Muamelât Umum Müdürlüğü Kararlar Müdürlüğü Kararı, 10.02.1949, **BCA**, Fon Kodu: 30 18 12 Kutu No: 118 Dosya Gömleği No: 98 Sıra No: 16

⁷¹⁸**BCA**, Fon Kodu: 30 18 12 Kutu No: 118 Dosya Gömleği No: 98 Sıra No: 19 Dosya Numarası: 52-105

⁷¹⁹Başbakanlık Muamelât Umum Müdürlüğü Kararlar Müdürlüğü Kararı, 10.02.1949, **BCA**, Fon Kodu: 30 18 12 Kutu No: 118 Dosya Gömleği No: 98 Sıra No: 19 Dosya Numarası: 52-105

⁷²⁰Başbakanlık Muamelât Umum Müdürlüğü Kararlar Müdürlüğü Kararı, 17.02.1949, **BCA**, Fon Kodu: 30 18 12 Kutu No: 118 Dosya Gömleği No: 100 Sıra No: 12 Dosya Numarası 52-107

⁷²¹Başbakanlık Muamelât Umum Müdürlüğü Kararlar Müdürlüğü Kararı, 17.02.1949, **BCA**, Fon No:30 1812 Yer Numarası: Kutu No: 118 Dosya Gömleği No: 100 Sıra No: 18

⁷²²**BCA**, Fon No:30 1812 Yer Numarası: Kutu No: 118 Dosya Gömleği No: 100 Sıra No: 18

⁷²³**BCA**, Fon Kodu: 30 18 12 Kutu No: 119 Dosya Gömleği No: 32 Sıra No: 14 Dosya Numarası: 52-114

⁷²⁴Başbakanlık Muamelât Umum Müdürlüğü Kararlar Müdürlüğü Kararı, 14.04.1949, **BCA**, Fon Kodu: 30 18 12 Kutu No: 119 Dosya Gömleği No: 32 Sıra No: 8

Çağrı ⁷²⁵					
La Roumanie Nouvelle ⁷²⁶	Gazete			Bükreş	1949
Kalendarz Pizyjacicotki Na Rok 1949 ⁷²⁷	Takvim		Polonez Dili		1949
Soviet Literature ⁷²⁸	Dergi				1949
İzyvlenie na tsk Komünisişeska partiy na yugoslaviy ⁷²⁹	Gazete,Dergi ve Broşür		Bulgarca		1949
Kooperativno ⁷³⁰	Gazete,Dergi ve Broşür		Bulgarca		1949
İzgreve ⁷³¹	Gazete,Dergi ve Broşür		Bulgarca		1949
Zemedelie ⁷³²	Gazete,Dergi ve Broşür		Bulgarca		1949
Borba ⁷³³	Gazete,Dergi ve Broşür		Sırpça		1949
Birlik ⁷³⁴	Gazete		Türkçe	Üsküp	1949
Kadlı ⁷³⁵	Gazete			Bulgaristan	1949
Rabotniçsko Delo ⁷³⁶		Komonist Partisi	Bulgarca		1949
La Tribune Des Nations ⁷³⁷	Gazete		Fransızca	Fransa	1949

⁷²⁵Başbakanlık Muamelât Umum Müdürlüğü Kararlar Müdürlüğü Kararı, 19.04.1949, **BCA**, Fon Kodu: 30 18 12 Kutu No: 119 Dosya Gömleği No: 32 Sıra No: 13 Dosya Numarası: 52-16

⁷²⁶Başbakanlık Muamelât Umum Müdürlüğü Kararlar Müdürlüğü Kararı, 27.05.1949, **BCA**, Fon Kodu: 30 18 12 Kutu No: 119 Dosya Gömleği No: 46 Sıra No: 1 Dosya Numarası: 52-117

⁷²⁷Başbakanlık Muamelât Umum Müdürlüğü Kararlar Müdürlüğü Kararı, 29.05.1949, **BCA**, Fon Kodu: 30 18 12 Kutu No: 119 Dosya Gömleği No: 40 Sıra No: 17 Dosya Numarası: 52-118

⁷²⁸Başbakanlık Muamelât Umum Müdürlüğü Kararlar Müdürlüğü Kararı, 13.06.1949, **BCA**, Fon Kodu: 30 18 12 Kutu No: 119 Dosya Gömleği No: 47 Sıra No: 19 Dosya Numarası: 52-123

⁷²⁹Başbakanlık Muamelât Umum Müdürlüğü Kararlar Müdürlüğü Kararı, 13.06.1949, **BCA**, Fon Kodu: 30 18 12 Kutu No: 119 Dosya Gömleği No: 47 Sıra No: 17 Dosya Numarası: 52-124

⁷³⁰**BCA**, Fon Kodu: 30 18 12 Kutu No: 119 Dosya Gömleği No: 47 Sıra No: 17 Dosya Numarası: 52-124

⁷³¹**BCA**, Fon Kodu: 30 18 12 Kutu No: 119 Dosya Gömleği No: 47 Sıra No: 17 Dosya Numarası: 52-124

⁷³²**BCA**, Fon Kodu: 30 18 12 Kutu No: 119 Dosya Gömleği No: 47 Sıra No: 17 Dosya Numarası: 52-124

⁷³³**BCA**, Fon Kodu: 30 18 12 Kutu No: 119 Dosya Gömleği No: 47 Sıra No: 17 Dosya Numarası: 52-124

⁷³⁴Başbakanlık Muamelât Umum Müdürlüğü Kararlar Müdürlüğü Kararı, 13.06.1949, **BCA**, Fon Kodu: 30 18 12 Kutu No: 119 Dosya Gömleği No: 47 Sıra No: 18 Dosya Numarası: 52-126

⁷³⁵Başbakanlık Muamelât Umum Müdürlüğü Kararlar Müdürlüğü Kararı, 13.06.1949, **BCA**, Fon Kodu: 30 18 12 Kutu No: 119 Dosya Gömleği No: 48 Sıra No: 9 Dosya Numarası: 52-520

⁷³⁶**BCA**, Fon Kodu: 30 18 12 Kutu No: 119 Dosya Gömleği No: 48 Sıra No: 9 Dosya Numarası: 52-520

Service de Presse et d'information ⁷³⁸	Bülten	Yugoslavya Elçiliği Matbuat Servisi	Fransızca		1949
Free Bulgaria ⁷³⁹	Dergi			Bulgaristan	1949
Revue Roumaine ⁷⁴⁰	Dergi		Fransızca	Romanya	1949
Otgovor na drugari Červenkov'i ostanalite: Yoldaş Černekova ve diğerlerine cevap ⁷⁴¹	Broşür	Merkez Komünist Partisi		Yugoslavya	1949
Jeunesse Populaire De Bulgaria ⁷⁴²	Dergi		Fransızca		1949
From Two-Uear'a to Fiveyear's ⁷⁴³	Kitap, Dergi ve Broşür				1949
The Mabibsotion of labour'ın Cezechoslavakia ⁷⁴⁴	Gazete,Dergi ve Broşür				1949
Nausavans Choisi La Paix ⁷⁴⁵	Gazete,Dergi ve Broşür				1949
May ⁷⁴⁶	Gazete,Dergi ve Broşür				1949
Bedrcih Hrozny ⁷⁴⁷	Gazete,Dergi ve Broşür				1949
Türkiye	Beyanname				1950

⁷³⁷Başbakanlık Muamelât Umum Müdürlüğü Kararlar Müdürlüğü Kararı, 16.08.1949, **BCA**, Fon Kodu: 30 18 12 Kutu No: 120 Dosya Gömleği No: 61 Sıra No: 5 Dosya Numarası: 52-128

⁷³⁸Başbakanlık Muamelât Umum Müdürlüğü Kararlar Müdürlüğü Kararı, 22.09.1949, **BCA**, Fon Kodu: 301812 Kutu No: 120 Dosya Gömleği No: 71 Sıra No: 6 Dosya Numarası 52-132

⁷³⁹Başbakanlık Muamelât Umum Müdürlüğü Kararlar Müdürlüğü Kararı, 27.10.1949, **BCA**, Fon Kodu: 30 18 12 Kutu No: 120 Dosya Gömleği No: 78 Sıra No: 5 Dosya Numarası 52-131

⁷⁴⁰Başbakanlık Muamelât Umum Müdürlüğü Kararlar Müdürlüğü Kararı, 25.11.1949, **BCA**, Fon Kodu: 30 18 12 Kutu No: 121 Dosya Gömleği No: 84 Sıra No: 3 Dosya Numarası 52-136

⁷⁴¹Başbakanlık Muamelât Umum Müdürlüğü Kararlar Müdürlüğü Kararı, 25.11.1949, **BCA**, Fon Kodu: 30 18 12 Kutu No: 121 Dosya Gömleği No: 84 Sıra No: 4 Dosya Numarası 52-137

⁷⁴²Başbakanlık Muamelât Umum Müdürlüğü Kararlar Müdürlüğü Kararı, 25.11.1949, **BCA**, Fon Kodu: 30 18 12 Kutu No: 121 Dosya Gömleği No: 83 Sıra No: 20 Dosya Numarası 52-139

⁷⁴³Başbakanlık Muamelât Umum Müdürlüğü Kararlar Müdürlüğü Kararı, 25.11.1949,**BCA**, Fon Kodu: 30 18 12 Kutu No: 121 Dosya Gömleği No: 83 Sıra No: 19 Dosya Numarası 52-138

⁷⁴⁴**BCA**, Fon Kodu: 30 18 12 Kutu No: 121 Dosya Gömleği No: 83 Sıra No: 19 Dosya Numarası 52-138

⁷⁴⁵**BCA**, Fon Kodu: 30 18 12 Kutu No: 121 Dosya Gömleği No: 83 Sıra No: 19 Dosya Numarası 52-138

⁷⁴⁶**BCA**, Fon Kodu: 30 18 12 Kutu No: 121 Dosya Gömleği No: 83 Sıra No: 19 Dosya Numarası 52-138

⁷⁴⁷**BCA**, Fon Kodu: 30 18 12 Kutu No: 121 Dosya Gömleği No: 83 Sıra No: 19 Dosya Numarası 52-138

Entelektüellerine Çağrı ⁷⁴⁸					
Festival ⁷⁴⁹	Dergi			Budapeşte	1950
Stopanstve i Tırgeviy [Çiftçilik ve Ticaret] ⁷⁵⁰	Dergi	Bulgar Ticaret Nazırlığı		Sofya	1950
Bulletin D'informations de la jeuhesse Travaillesuse de la République Populaire Roumaine ⁷⁵¹	Broşür	Romanya Halk Cumhuriyeti İşçi Gençlik Teşkilâtı		Romanya	1950
Le Sport Ouvrier Dans la République Populaire Roumaine ⁷⁵²	Broşür	Romanya Halk Cumhuriyeti İşçi Gençlik Teşkilâtı		Romanya	1950
Oteçesven Glas (Vatan Sesi) ⁷⁵³	Gazete	Vatan Cephesi	Bulgarca	Filiba	1950
Vatan Cephesi İçin Birlikte İleri Eylülcü Çocuk ⁷⁵⁴	Dergi	Sabri Demircioğlu	Türkçe		1950
Sur La Voie de Guéorgui Dimitrov ⁷⁵⁵	Kitap		Fransızca		1950
İmages ⁷⁵⁶	Dergi			Kahire	1950
El-Musavver ⁷⁵⁷	Dergi		Arapça	Kahire	1950

⁷⁴⁸Başbakanlık Muamelât Umum Müdürlüğü Kararlar Müdürlüğü Kararı, 19.01.1950, **BCA**, Fon Kodu: 30 18 12 Kutu No: 121 Dosya Gömleği No: 101 Sıra No: 19 Dosya Numarası 52-116

⁷⁴⁹Başbakanlık Muamelât Umum Müdürlüğü Kararlar Müdürlüğü Kararı, 19.01.1950, **BCA**, Fon Kodu: 30 18 12 Kutu No: 121 Dosya Gömleği No: 101 Sıra No: 16 Dosya Numarası 52-146

⁷⁵⁰**BCA**, Fon Kodu: 30 18 12 Kutu No: 121 Dosya Gömleği No: 101 Sıra No: 15 Dosya Numarası 52-145

⁷⁵¹Başbakanlık Muamelât Umum Müdürlüğü Kararlar Müdürlüğü Kararı, 19.01.1950, **BCA**, Fon Kodu: 30 18 12 Kutu No: 121 Dosya Gömleği No: 101 Sıra No: 18 Dosya Numarası 52-148

⁷⁵²**BCA**, Fon Kodu: 30 18 12 Kutu No: 121 Dosya Gömleği No: 101 Sıra No: 18 Dosya Numarası 52-148

⁷⁵³Başbakanlık Muamelât Umum Müdürlüğü Kararlar Müdürlüğü Kararı, 10.03.1950, **BCA**, Fon Kodu: 30 18 12 Kutu No: 122 Dosya Gömleği No: 24 Sıra No: 1 Dosya Numarası 52-151

⁷⁵⁴Başbakanlık Muamelât Umum Müdürlüğü Kararlar Müdürlüğü Kararı, 16.03.1950, **BCA**, Fon Kodu: 30 18 12 Kutu No: 122 Dosya Gömleği No: 27 Sıra No: 6 Dosya Numarası 52-154

⁷⁵⁵Başbakanlık Muamelât Umum Müdürlüğü Kararlar Müdürlüğü Kararı, 13.04.1950, **BCA**, Fon Kodu: 30 18 12 Kutu No: 122 Dosya Gömleği No: 35 Sıra No: 19 Dosya Numarası 52-166

⁷⁵⁶Başbakanlık Muamelât Umum Müdürlüğü Kararlar Müdürlüğü Kararı, 13.04.1950, **BCA**, Fon Kodu: 30 18 12 Kutu No: 122 Dosya Gömleği No: 36 Sıra No: 2 Dosya Numarası 52-161

⁷⁵⁷Başbakanlık Muamelât Umum Müdürlüğü Kararlar Müdürlüğü Kararı, 13.04.1950, **BCA**, Fon Kodu: 30 18 12 Kutu No: 122 Dosya Gömleği No: 36 Sıra No: 1 Dosya Numarası 52-165

Les Partisans De Paix ⁷⁵⁸	Dergi			Paris	1950
La Tribune Des Nations	Gazete		Franzica	Paris	1950
Türk Emekçilerine Açık Mektup ⁷⁵⁹	Beyanname	İleri Jön Türkler Birliği			1950
Türkiye Gençlerine ve Öğrencilerine Çağrı ⁷⁶⁰	Beyanname	İleri Jön Türkler Birliği			1950

Türkiye'ye zarar vereceği düşüncesi ile ülke dışından Türkiye'ye girişi yasaklanan, sansüre uğrayan yayınların bülten, dergi, gazete, takvim, rapor, kitap gibi çok geniş bir alanda olduğu görülmüştür. Türkiye'de komünizmi ve Sovyet propagandasını engellemek üzere sansüre uğrayan yayınların Sırpça, Macarca, Bulgarca, Rusça, Polonez Dili, Çekçe, Arapça, İngilizce, Fransızca, Türkçe gibi çok farklı dillerde yayınlandığı görülmüştür. 1946 yılı öncesinde, Sovyetlerin işgal ettiği İran topraklarında kurduğu devletler ve müttefiki Yugoslavya aracılığıyla direkt olarak gönderdiği propaganda yayınları, 1946 yılından sonra Sovyet Rusya'nın Doğu ve Orta Avrupa'ya yerleşip genişlemesine paralel olarak çeşitlenmiştir. Bulgaristan, Romanya, Çekoslovakya, Macaristan gibi devletlerin Sovyet güdümüne girmeleri ile Türkiye'nin sansürlediği propaganda yayınları türce, dilce ve sayıca artmıştır. Doğu Bloku ülkeleri dışında, yayın gönderilen tek batılı ülke ise Fransa olmuştur.

Türkiye'nin batı komşusu olan Bulgaristan, sansürlenmiş yayınlarda başı çeken ülkedir. Bulgaristan'la gerçekleşen durum, Yunanistan'da görülmemiştir. Bu durumun oluşmasındaki temel gerekçe, Yunanistan iç savaşında komünizm taraftarlarının savaşı kaybetmesidir. Yunanistan'ın Sovyet peyki olmaması, Türkiye'ye giren yayınların niceliğini ve niteliğini azaltmıştır. Ancak bu durum komünizm içerikli yayınların gönderilmesini tamamen engelleyememiştir. Ayrıca bu dönemde Türk düşmanlığı yapan bazı Yunanistan orijinli yayınlar da sansüre

⁷⁵⁸Başbakanlık Muamelât Umum Müdürlüğü Kararlar Müdürlüğü Kararı, 18.04.1950, **BCA**, Fon Kodu: 30 18 12 Kutu No: 122 Dosya Gömleği No: 36 Sıra No: 15 Dosya Numarası 52-159

⁷⁵⁹Başbakanlık Muamelât Umum Müdürlüğü Kararlar Müdürlüğü Kararı, 11.05.1950, **BCA**, Fon Kodu: 30 18 12 Kutu No: 122 Dosya Gömleği No: 44 Sıra No: 2 Dosya Numarası 52-168

⁷⁶⁰**BCA**, Fon Kodu: 30 18 12 Kutu No: 122 Dosya Gömleği No: 44 Sıra No: 2 Dosya Numarası 52-168

uğramıştır.⁷⁶¹ Yunanistan'ın Sovyet uydusu olmaması, aynı zamanda Truman Doktrini ve Marshall Planı konularında Türkiye ile ittifak etmesi, Yunanistan'dan Türkiye'ye yönelen yayınların sayısını ve türünü büyük bir oranda etkilemiştir. Bulgaristan ise Yunanistan'ın aksine Sovyet güdümünde olması ve Türkiye ile uzun bir kara sınırı olması sebebiyle, Türkiye'ye gelen pek çok Sovyet propaganda yayının ülkeye giriş yeri olmuştur. Ayrıca Bulgaristan'da yaşayan çok sayıda Türkün olması, keza daha önce bir kısım Türklerin çeşitli vesilelerle Türkiye'ye göç etmiş olmaları, Bulgaristan kanalı ile gelen propanda yayınlarının Bulgarca ve Türkçe dillerinde olmasını mümkün kılmıştır. Sansüre uğrayana yayınlar dışında, Bulgaristan kökenli yayınlar yetkili kurumlarca sürekli bir biçimde takip edilmiştir.⁷⁶²

Türkiye ve Bulgaristan'la yaşanan matbuat ilişkisinin sadece yasaklamadan ibaret olmadığı görülmüştür. Her iki ülkenin de basınında yer alan hoşnutsuzluğa sebep olan ve iki ülke arasındaki ilişkileri daha gerginleştirecek durumlarda kalınmasının önüne geçmek üzere, Dışişleri Bakanlıklarının devreye girdiği görülmüştür. Türkiye'nin devreye girmesi üzerine, Bulgaristan Haberalma Bakanlığı Basın Müdürü Topençarof, Parlamento'da rastladığı Anadolu Ajansı muhabirine, Dışişleri Bakanlığının Bulgaristan'ın Ankara Büyükelçisi *"nezdinde yapmış olduğu teşebbüsler üzerine Türkiye aleyhinde bundan böyle yazı yazılmaması hususunu Bulgar Hükûmetinin bütün gazetelere tenbih ve tebliği eylemiş olduğunu"* bildirmiştir. Buna karşılık Dışişleri Bakanlığı Başbakanlık nezdinde devreye girilmesini isteyerek, Türk basınında da Bulgaristan aleyhinde yazı yazılmamasını talep etmiştir. Karşılıklı mutabakatla, iki ülke basınında görüşmeyi izleyen aylarda basında sükûnet tesis edilmeye çalışmıştır. Ancak *"Bulgar basınının bugüne kadar bu Andlaşmaya riayet edegelmekte olmasına mukabil zaman zaman basınıımızda yazılar"* yayınlanmakta oluşu, sebebiyle Dışişleri Bakanlığı, 19 Mart 1947 tarihindeyeniden Başbakanlığa müracaatta bulunmuştur. Bu konuda Dışişleri Bakanı, Son Posta gazetesinin; *"Bulgar Başbakanının şahsı hakkında çok ağır vasıfları ihtiva eden ve Bulgar*

⁷⁶¹Elence Kitaplar hakkında rapor, 17.12.1946, **BCA**, Fon No: 30 10 0 0 Yer Numarası: Kutu No: 87 Dosya Gömleği No: 575 Sıra No: 5 Dosya Numarası: 86, Başbakanlık Muamelât Umum Müdürlüğü Kararlar Müdürlüğü Kararı, 22.07.1949, **BCA**, Fon Kodu: 30 18 12 Kutu No: 120 Dosya Gömleği No: 59 Sıra No: 3 Dosya Numarası: 52-127, Bazı Rumca kitaplar hakkında rapor, 21.02.1947, **BCA**, Fon Kodu: 30 10 00 Kutu No: 88 Dosya Gömleği No: 577 Sıra No: 2 Dosya Numarası: 86, Başbakanlık Muamelât Umum Müdürlüğü Kararlar Müdürlüğü Kararı, 15.07.1948, **BCA**, Fon Kodu: 30 18 12 Kutu No: 117 Dosya Gömleği No: 52 Sıra No: 3 Dosya Numarası: 52-69.

⁷⁶²Bulgaristan'dan Gelen Gazeteler, Komünizmle ilgili 1948 yılına ait Bulgarca, Türkçe Gazete ve Dergiler, 1948, **BCA**, Fon No: 490100 Yer Numarası, Kutu No: 581 Dosya Gömleği No: 2 Sıra No: 1 Dosya Numarası 3. Büro

*Sefirinin Bakanlığımıza şikayette bulunmasına sebebiyet veren bu yazının Bulgar basınında da tepkisi olacağını tahmin eylediğimden bu gibi neşriyata” son vermesini istemiştir.*⁷⁶³ Dışişleri Bakanlığının diplomatik işleyişten sorumlu olması sebebiyle, ülkeler arasında diplomatik bir kriz çıkmamasına yönelik çalıştığı görülmektedir. Son Posta gibi gazetelerin talebe rağmen aykırı yayın da bulunmaları, basına yönelik Hükümet politikasının Bakanlık politikasından biraz daha gevşek tutulduğunu göstermektedir.

Basının devletler nezdinde hoşnutsuzluk oluşturmalarının önüne geçmek üzere daha öncede gazetelerin engellendiği bilinmektedir. 1946 yılında birkaç kez SSCB’nin Ankara Büyük Elçisi yaptığı girişimlerle Türk basınındaki Sovyet karşıtı havanın yumuşatılmasını talep etmiş ve bu hareketin iki taraf için de uygulanması konusunda mutabık kalınmıştır. Ancak Moskova Radyosu başta olmak üzere Sovyet basının mutabık kalmaması mutabakatın gerçekleşmesine mani olmuştur. İngiltere Büyük Elçiliği’nde verilen bir resepsiyonda Dışişleri Bakanlığı Vekili Esat Sümer’le görüşen Sovyet Elçisi Vinogradov Türk basınında Sovyetler Birliği’ne karşı ‘hâkim olan tonun hafifletilmesi için dostça yardım’ istemiş, görüşmeden iki gün sonra ise Basın Yayın Genel Müdürü, İstanbul’a giderek gazete sahipleri ile görüşmüş, ‘Sovyetlere rahat verilmesini’ istemiştir.⁷⁶⁴ Gerek Vinogradov’ın ‘dostça’ yaklaşımları gerekse Basın Yayın Genel Müdürlüğü’nün girişimleri, gazetelerin üzerinde kalıcı ve tesirli olmamıştır. Bu durum Sovyetlerin Türkiye üzerindeki beklentilerinden vazgeçmemesinden kaynaklanmakla birlikte aynı zamanda, Türkiye’nin Sovyet Rusya karşısında sahip olduğu en önemli kuvveti, kamuoyunu kaybetmek istememesinden de kaynaklanmıştır. Ayrıca ‘uzlaşma’ diplomatik bir işleyiş olmanın dışında, Türkiye’nin anlaşma taraftarı olduğunu göstermeye yönelik bir manevra olarak da değerlendirilmelidir. Sovyetlere karşı kamuoyu oluşturmada, Dışişleri Bakanlığı’nın oynadığı rol daha ziyade emniyet çizgisini belirlemek olmuştur. Bakanlık bir taraftan diplomatik teamüllerin gereğini yerine getirmeye çalışılırken bir diğer taraftan da Türkiye’nin aleyhine olacak hadiseleri engellemeye yönelik çaba sarfetmiştir. Dışişleri Bakanlığı, özellikle Sovyetlerin Türkiye’yi uyarmasına neden olacak yazı, haber konularında devreye girmiştir. Ancak Bakanlığın bu girişimleri, Hükümetin kamuoyu ile ilgili beklentisini sürdürmesini engelleyememiştir.

⁷⁶³Dışişleri Bakanı Hasan Saka’dan Başbakanlığa gönderilen Bulgar Basınının Türkiye aleyhinde yazı yazmayacağına dair yazı, 22.01.1947, **BCA**, Fon No: 30 10 0 0 Yer Numarası: Kutu No: 243 Dosya Gömleği No: 646 Sıra No: 14 Dosya Numarası: 426

⁷⁶⁴Koçak, İktidar ve Demokratlar, s. 266-267.

Cumhuriyet Halk Partisi İktidarı, Sovyet tehdidi karşısında gazetelerin rolünü hiçbir zaman sonlandırmamış bilakis bu konuda destek sağlamıştır. Bu durumun en açık göstergesi, Dışişleri Bakanlığı'nın tekrar devreye girerek Başbakanlık'a konuyu bildirmesidir. 10 Kasım 1948 tarihinde Başbakanlık nezdinde yeniden girişimde bulunan Dışişleri Bakanlığı bu kez Ulus Gazetesi'nde yer alan ve Bakanlıkça *"takib edilegelmekte olan hareket tarzına uygun olmayan"* 'Bolşevik Bayramı' gibi yazılar için karar alınmasını istemiştir.⁷⁶⁵ Dışişleri Bakanlığının girişimi, CHP İktidarı'nın propaganda organı olan Ulus gazetesinde dahi Bakanlığın kararlarının işlettilmediği ve Sovyet karşıtı yazı/haberlerin bir Hükümet propagandası, politikası olduğunu göstermektedir.

2.2.3.1.3 Etnik Aidiyet ve Kürt Meselesi

CHP İktidarının Sovyet tehdidi karşısında ülke içerisinde milli birlik tesis etmek ve gerektiğinde topyekûn mücadele etmek üzere, dış politikası doğrultusunda Milli Birlik Propagandası yürüttüğü alanların başında etnik aidiyet meselesi gelmektedir. Bu hususta ise Kürt meselesinin öne çıkartıldığı görülmüştür. Cumhuriyetin ilanı ile başlayan Kürt meselesinde Ankara, II. Dünya Savaşı'ndan sonra Türkiye'nin tehdit olarak kabul ettiği hatta işgal, savaş beklediği Sovyetlerin Türkiye'nin milli birliğini ve topyekûn mücadelesini engelleyecek şekilde Kürt milliyetçiliğini kullandığını tespit etmiştir. I. Bölümde 'Etnik Hedef Kitle' başlığı altında incelenen konu, CHP Bölge Müfettişlerinin raporunda Sovyetlerin Kürt milliyetçiliğini nasıl kışkırttığını göstermektedir. CHP İktidarı, sahip olduğu propaganda araçları ile dış politikasının milli güvenlik çekinceleri doğrultusunda, Kürtlük bahsi de dahil olmak üzere tüm etnik ve mezhepsel konularda kuşatıcı bir yayın politikası tercih etmiştir.

CHP Hükümetleri, kullandığı basın yayın araçları dışında, Kürt milliyetçiliğinin Sovyetler tarafından kullanılmasını engellemek üzere, ağırlıklı olarak sansür mekanizmasını işletmiştir. 1945 yılı sansürde Kürtlüğün ve kürtçenin aktif olduğu bir yıl değildir. Sovyetlerle ilişkilerin gergileşmesine paralel olarak 1946'dan itibaren Kürt meselesi üzerinde, dikkatle durulduğu gözlemlenmiştir. Kürtçenin, birleştirici propagandanın hilafına bir durum arzemesi ve yapılan Sovyet propagandasında

⁷⁶⁵BCA, Fon No: 30 1 0 0 Yer Numarası Kutu No: 60 Dosya Gömleği No: 370 Sıra No: 15 Dosya Numarası: E4

'kürtçenin konuşulduğu yerlerde bir Kürt devleti kurulacağı' telkini⁷⁶⁶ Kürtçe eserlerin edebi, politik, yararlı, zararlı ayırt edilmeksizin sansürlenmesine neden olmuştur. Bu doğrultuda 10 Ocak 1946 yılında Bakanlar Kurulu kararı ile Şam'da basılmış olan Kürtçe 'Cegerxwîn – Ciğerhun' adlı kitabın ülkeye sokulmasının yasak edilmesine ve bulunanların toplattırılmasına karar verilmiştir.⁷⁶⁷ Mayıs 1946 yılında 'Nouveau Larosse Illustre' adlı 'lugat' kitabının Türkiye bahsinde yer alan *"Türkiye haritasındaki Ermenistan, Kürdistan ve Pontus dağları ibarelerinin"* bulunması, ibarelerin *"yurdumuzun bütünlüğünü ihlal edici mahiyette görüldüğünden hakkında Bakanlar kurulunca toplattırılma kararının alınması hususu Basın ve Yayın Genel Müdürlüğüne yazılmış ise de bu kitapların mevcutlarının az olması ve istifadeli bir eser bulunması dolâısıyla toplattırılmasında bir faide olamayacağı bildirilmiştir. Bu kitabın bu vaziyetle satışa arzı bugünkü Ermeni ve Kürt meseleleri karşısında Bakanlığımızca uygun görülmediğinden hiç olmazsa bu sayfanın kitaptan çıkarılması, yahut haritadaki bu ibarelerin silinmesi suretile satışa arzı düşünülmüş, Basın ve Yayın Genel Müdürlüğü bu teklife de müsbet bir cevap vermemiştir"* denilerek İçişleri Bakanlığı, Başbakanlık makamının bir karara varmasını istemiştir. İçişleri Bakanlığı her ne kadar kitabın sansüre uğrayarak satışa çıkabileceğini iletse de aynı mahiyette olan ve daha önce tamamen yasaklanmış olan 'Europe Carte Générale', 'Afrique Carte Générale Politique-Economique', 'Asie politique-Economique' gibi haritalarla mahiyeti aynı olan 'Nouveau Larosse Illustre'in 'Kürt ve Ermeni meselelerinin hararetle münakaşa mevzu'u olduğu' bir zamanda olduğu gibi yayına çıkartılmasını uygun bulmadıklarını belirtmişlerdir.⁷⁶⁸

İçişleri Bakanlığı'nın Sovyet Rusya tarafından Türkiye'ye karşı kullanılan Ermeni meselesi ile Kürt meselesinin eş değerde görmesi, Kürt milliyetçiliğinin iç politikanın dışında bir gelişmeye sahip olduğunu göstermektedir. Bu sebeple CHP İktidarı tarafından Kürt meselesi, Türkiye'nin dış politikasındaki kırmızıçizgilerden kabul edilmektedir. 1945-1950 yılları arasında Türkiye'nin yasakladığı yayınların geldiği ülkeler, Kürt hareketinin geliştiği ülkelere de ışık tutmaktadır. Bu doğrultuda Türkiye'nin güney komşuları Irak ve İran'ın öne çıktığı görülmüştür. Irak ve İran

⁷⁶⁶BCA, Fon Kodu: 490 1 0 0 Kutu No: 642 Dosya Gömleği No: 128 Sıra No: 1 Dosya Numarası: 4. Büro

⁷⁶⁷Başbakanlık Muamelat Umum Müdürlüğü, Kararlar Müdürlüğü Kararı, 10.01.1946, BCA, Fon Kodu: 30 18 1 2 Kutu No: 110 Dosya Gömleği No: 5 Sıra No: 15

⁷⁶⁸İçişleri Bakanı ile Başbakanlık arasında gerçekleşen Türkiye aleyhine bazı yayınlar hakkında yazışmalar, 21.12.1946, BCA, Fon Kodu: 31 00 00 Kutu No: 87 Dosya Gömleği No: 575 Sıra No: 6 Dosya Numarası 86

dışında Suriye'nin ve Mısır'ın da önemli bir rol oynadığı görülmüştür. Mısır'da Mehmet Şirzad tarafından yazılıp 1946 yılında Kahire'de basılmış olan 'Nizal-el-ekrad' isimli arapça kitabın ülke içerisine sokulması, 25 Şubat 1948 tarihinde Bakanlar Kurulu'nca alınan kararla yasaklanmıştır.⁷⁶⁹ Temmuz 1948'de Irak'ın Tahran Büyük Elçiliği eski Başkâtibi Abdülziz Yamülki tarafından yazılan ve 1946 yılından Tahran'da bastırılan 'Kürdistan ve Kürt ihtilâlleri' adlı kitabın⁷⁷⁰; kasımda 'Kürt ve Kürriyet', 'Yüksek Serdar Barzani ve Kürdistan Hürriyet' adlı Kürtçe beyannameler⁷⁷¹ ile Arap Şemo tarafından yazılan ve Beyrut'ta Kürtçe olarak basılan 'Şivane Kürt' adlı kitap⁷⁷² yasaklanmıştır. 1948 Aralık'ın da ise Irak'ta yayınlanan 'Nixar', 'Razgari', 'Elkaide' ve 'Elreyiam' adlı gazete ve dergilerin yurda sokulmasının yasaklanması kararlaştırılmıştır.⁷⁷³ 1949'da yasaklanan yayınlar ise şu şekildedir; Bağdat'da İbrahim Ahmet tarafından Kürtçe çıkarılan 'Kelavij' ve 'Yadigari Levan' adlı dergiler⁷⁷⁴; Kürt Fukara Hayır Cemiyeti tarafından 1932 yılında Elcezire'de bastırılan 'Kürt Fukara Hayır Cemiyeti Nizamnamesi' adlı kitap⁷⁷⁵; Süleyman Haço tarafından 1948 yılında Halep'te bastırılan 'Modern Kürt edebiyatından parçalar' adlı kitap; Doktor Kâmuran Alî Bedirhan tarafından 1938 yılında Şam'da bastırılan 'Xwendina Kürdi' adlı kitap⁷⁷⁶ olarak kaydedilmiştir. 1950 yılında ise iki yayının sansüre uğradığı görülmüştür. 10 Mart 1950 tarihinde Tahran'da çıkartılan Kûhistan Dergisi'nin yayınlarından olan 'Esrarı Barzan' isimli kitap yasaklanırken⁷⁷⁷, 11 Mayıs'ta ise bu kez Paris'te Kâmrân Bedirhan tarafından yayınlanan 'Bulletin du Centre d'études Kurdes' adlı broşürün ülke içerisine

⁷⁶⁹Başbakanlık Muamelat Umum Müdürlüğü, Kararlar Müdürlüğü Kararı, 10.07.1948, **BCA**, Fon Kodu: 30 18 12 Kutu No: 117 Dosya Gömleği No: 51 Sıra No: 16 Dosya Numarası 52-75

⁷⁷⁰Başbakanlık Muamelat Umum Müdürlüğü, Kararlar Müdürlüğü Kararı, 15.7.1948, **BCA**, Fon Kodu: 30 18 12 Kutu No: 117 Dosya Gömleği No: 70 Sıra No: 13 Dosya Numarası 52-97

⁷⁷¹Başbakanlık Muamelat Umum Müdürlüğü, Kararlar Müdürlüğü Kararı, 18.11.1948, **BCA**, Fon Kodu: 30 18 12 Kutu No: 117 Dosya Gömleği No: 75 Sıra No: 16 Dosya Numarası 52-96

⁷⁷²Başbakanlık Muamelat Umum Müdürlüğü, Kararlar Müdürlüğü Kararı, 18.11.1948, **BCA**, Fon Kodu: 30 18 12 Kutu No: 117 Dosya Gömleği No: 75 Sıra No: 13 Dosya Numarası 52-95

⁷⁷³Başbakanlık Muamelat Umum Müdürlüğü, Kararlar Müdürlüğü Kararı, 06.12.1948, **BCA**, Fon Kodu: 30 18 12 Kutu No: 118 Dosya Gömleği No: 79 Sıra No: 6 Dosya Numarası 52-99

⁷⁷⁴Başbakanlık Muamelat Umum Müdürlüğü, Kararlar Müdürlüğü Kararı, 22.09.1949, **BCA**, Fon Kodu: 301812 Kutu No: 120 Dosya Gömleği No: 71 Sıra No: 7 Dosya Numarası 52-129

⁷⁷⁵Başbakanlık Muamelat Umum Müdürlüğü, Kararlar Müdürlüğü Kararı, 25.11.1949, **BCA**, Fon Kodu: 30 18 12 Kutu No: 121 Dosya Gömleği No: 84 Sıra No: 1 Dosya Numarası 52-134

⁷⁷⁶Başbakanlık Muamelat Umum Müdürlüğü, Kararlar Müdürlüğü Kararı, 08.12.1949, **BCA**, Fon Kodu: 30 18 12 Kutu No: 121 Dosya Gömleği No: 84 Sıra No: 2 Dosya Numarası 52-135

⁷⁷⁷Başbakanlık Muamelat Umum Müdürlüğü, Kararlar Müdürlüğü Kararı, 10.03.1950, **BCA**, Fon Kodu: 30 18 12 Kutu No: 122 Dosya Gömleği No: 23 Sıra No: 20 Dosya Numarası 52-150

sokulması yasaklanmış, elde edileceklerin ise toplattırılması kararına varılmıştır.⁷⁷⁸ Türkiye'nin güneyinden gelen yayınlar dışında ilk kez dış politikada Türkiye'nin ittifak ettiği Batılı bir müttefiki de, Türkiye'nin milli bütünlüğünü ihlal edici yayınların kaynağı olarak geçmiştir.

2.2.4 Öğrenci Faaliyetleri

Nermin Abadan, halk efkarını belirleyen vasıtalar içerisinde ilk sırayı şahsi, yüz yüze yapılan propagandaya vermektedir. Kamuoyu oluşturma'nın şahsi görüşmelerin mahsulü olduğu, fikrini destekleyen Abadan'a göre, yüz yüze temas, yani birebir propaganda kitle iletişimden daha fazla etkileşim sağlamasından ötürü daha etkilidir.⁷⁷⁹ CHP İktidarının Sovyet tehdidi karşısında, yeniden mevzi kazandırdığı dış politikasının gereği olarak Türkiye'yi tanıtmak ve dış tehdide karşı milli birliği tesis etmek üzere, şahsi propagandadan istifade etmiştir. Sovyet Rusya karşısında işçi hareketini kontrol etmenin yanı sıra öğrenci konusundan da CHP İktidarının şahsi vasıttadan istifade etmek istediği görülmüştür. CHP İktidarının gerçekleştirdiği öğrenci faaliyetleri, sahası bakımından iki yönde gelişmiştir. Bunlardan ilki Türkiye'nin kendi öğrencileri vasıtasıyla yurt dışında özellikle de Batılı ülkeler nezdinde tanıtılmasıdır. İkincisi ise Türkiye'de misafir edilen öğrencilerdir. Dış politikanın kültürel boyutu ile ilgili olarak, Türkiye'nin yakın komşularından öğrencilerin getirtilerek Türkiye'den eğitim almalarının sağlanması ve bu sayede öğrencilerin ülkelerine döndükten sonra Türkiye'nin gönüllü kültür elçileri olması hedeflenmiştir.

2.2.4.1 Yurt Dışındaki Türk Öğrenciler

CHP Hükümetleri döneminde öğrencilere yönelik olarak yurt içerisinde yürütülen propaganda faaliyeti daha sistemli iken, yurt dışında yürütülen faaliyetin daha ziyade arz-talep dengesi içerisinde yürütüldüğü gözlenmiştir. Bu hususun oluşmasındaki temel gerekçe, yurt dışına gönderilen öğrencilerin propaganda vasıtaları olarak yurt dışında yararlı olacaklarının geç fark edilmesidir.

⁷⁷⁸Başbakanlık Muamelat Umum Müdürlüğü, Kararlar Müdürlüğü Kararı, 11.05.1950, **BCA**, Fon Kodu: 30 18 12 Kutu No: 122 Dosya Gömleği No: 43 Sıra No: 18 Dosya Numarası 52-169

⁷⁷⁹ Abadan, Halk Efkârı, s. 50-51.

1946 yılında giderleri belirlenen öğrencilerin yer alacağı ülkeler; ABD, İngiltere, Kanada, İsviçre ve Macaristan olarak belirtilmiştir.⁷⁸⁰ Yurt dışında özellikle de ABD’de eğitim alan öğrencilerin ülkenin durumundan haberdar olmaları ve onlara bir fikir vermek üzere Ulus gazetesinin gönderilmesi dışında, öğrencilerle neredeyse irtibat sağlanmadığı görülmüştür. Keza öğrencilerin sayıca artıp bir birlik kurmalarına kadar, Türkiye’nin tanıtılması ve propagandasının yapılmasında aktifleşemedikleri görülmüştür. 5 Haziran 1946 yılında Genel Sekreterliğe gönderilen yazıda; ‘Amerikadaki Türk öğrencileri arasında duygu, düşünce ve hareket birliğini sağlamak, Amerikada Cumhuriyet Türkiyesini, Türklüğü tanıtmak, inkılâbımızı ve başarılarını Amerikalılara anlatmak’ üzere Amerika Türk Öğrenciler Birliği (The Turkish Stidents Union of America)’nin kurulduğu bildirilmiştir. Amerika Öğrenciler Birliği Başkanı Muammer Baykan, Genel Sekreterliğe, Birliğin memleketin ve partinin hizmetinde oluşunu ifade etmiştir.⁷⁸¹

1947 yılında bu kez, daha önce Tasvir ve Yedigün gazetelerinde muhabirlik yapmış olan Cehdi Şahingiray, Genel Sekreterliğe Amerika’dan gönderdiği yazıda, ABD’de bulunduğu üç aylık süre zarfında ABD’de yaşayan Türkler hakkındaki izlenimlerini bildirmiştir. Şahingiray, ABD’de yaşayan Türklerin anavatanından bağlarının kopmak üzere olduğunu belirterek ‘Türkiyeden malûmat havadis ve kültür aşılacak gazete, kitap, film, broşür vesaire gibi faideli malzeme’ gerektiğini yazmıştır. Şahingiray’a göre, ABD’de hızla nüfusu artan Türklerin ‘yetişmesi ve yurt dışında faideli birer Türk propagandacısı olmalarını temin etmek’ ve ‘Ermenilerin ve Kızıl Tehlikenin müştereken Türk düşmanlığını kuvvetlendirdikleri’ ABD’de bir ‘Türk çatısı’nın kurulmasının zaruretinin bildirmiştir. Şahingiray’ın yazısının üzerine düşülen derkenarda, ABD’de bir halkevinin düşünülmesi istenmiştir. 30 Mayıs 1947 tarihli cevabi yazıda, Amerika’da bulunan öğrenciler ve diğer Türk vatandaşların Türkiye ile ilgilerini sürdürmek Türkiye’yi Amerikalılara tanıttırmak meselesinin ‘ciddi olarak düşünüldüğü’ yazılmıştır. Kasım 1947’de ise Cehdi Şahingiray’ın da dahil olduğu Newyork Türk Yardım Cemiyeti adında bir kurum vücuda getirilmiş ve derhal Genel Sekreterlik’le irtibat sağlanmıştır. Cemiyet çalışmalarında aynı şehirde olmaları

⁷⁸⁰Başbakanlık Muamelat Umum Müdürlüğü Kararlar Müdürlüğü kararı, 28.06.1945, **BCA**, Fon No: 30 18 12 Yer Numarası: Kutu No: 108 Dosya Gömleği No: 39 Sıra No: 8

⁷⁸¹Amerika Türk Öğrenciler Birliği (The Turkish Stidents Union of America) ile CHP Genel Sekreterliği arasında gerçekleşen yazışmalar, 05.06.1946, **BCA**, Fon No: 490 1 0 0 Yer Numarası: Kutu No: 598 Dosya Gömleği No: 70 Sıra No: 1 Dosya Numarası: 3. Büro

hasebiyle kolaylıkla ulaştıkları, New York Haberler Bürosu'ndan yardım gördüklerini bildirilmiş, fakat ne tür bir yardım olduğundan bahsedilmemiştir.⁷⁸²

Türkiye'nin tanıtılmasında öğrencileri daha yoğun olarak yararlanılması fikri, Washington Basın Ataşesi olarak görev yapan Nüzhet Baba, tarafından ifade edilmiştir. Baba, 'Memleketimizi Amerika'ya Tanıtmak Meselesi Üzerine' 1948 yılında kaleme aldığı raporda, ABD'de sayıları 800'e yaklaşan öğrencilerin şahsi propaganda yürütmesi için gereken materyalleri temin etmek ve bu meseleyi iş olarak yürütecek birinin varlığının gerekliliğinden bahsetmiştir.⁷⁸³ Milli Eğitim Bakanlığı'nın yurt dışında eğitim alan Türk öğrenciler için Öğrenci Müfettişliği adı altında bir yetkilisi bulunmakla birlikte Bakanlığı'nın müfettişlere verdiği görev 'tahsil ve şahsi disiplin bakımlarından durumlarını yakından takip ve kontrol etmek'tir.⁷⁸⁴ Baba'nın raporunda, bu konudan hiç bahsedilmemesinden müfettişliğin propaganda konusunda yeterli bir faaliyet tesis edemediği anlaşılmaktadır. Müfettişliğin görevinin öğrencilerin propaganda faaliyetlerinde yer almalarını sağlayacak bir makam olmadığı açıktır. Fakat müfettişliğin bazı konularda görevi dışında, merkeze bilgi vermeyi ihmal de etmemiştir. Truman Doktri'nin açıklanmasından hemen sonra, Başbakan Recep Peker'in konuyla ilgili yaptığı beyanatın New York Times'ta ve radyoda yayınlandığı haberi, Amerika Bölgesi Öğrenci Müfettişi T. Fikret Suer tarafından Başbakanlığa bildirilmiştir.⁷⁸⁵

Genel Sekreterliğin, Amerika Türk Öğrenciler Birliği ve Newyork Türk Yardım Cemiyeti'nin *"Türkiyenin durumu ile yakından ilgilenmek ve Amerikalılara da kültürümüzü tanıtmak amacıyla kurdukları Kütüphaneye gönderilmek"* üzere kitap talep edilmesi üzerine; 'Yurt dışında kurulmuş olan bu faydalı kurumlara gönderilmek üzere kıymetli' yayınlardan gönderilmesine karar verilmiştir. Bu doğrultuda Türk Tarih Kurumu, İstatistik Genel Müdürlüğü, Basın Yayın Genel Müdürlüğü, Türk Dil Kurumu, Milli Eğitim Bakanlığı, Ankara Üniversitesi Rektörlüğü,

⁷⁸²Cehdi Şahingiray ile CHP Genel Sekreteri Hilmi Uran arasında gerçekleşen yazışma, 1947-1948, **BCA**, Fon No: 490 1 0 0 Yer Numarası: Kutu No: 598 Dosya Gömleği No: 70 Sıra No: 1 Dosya Numarası: 3. Büro

⁷⁸³**BCA**, Fon No: 30 1 0 0 Yer Numarası: Kutu No: 101 Dosya Gömleği No: 628 Sıra No: 9

⁷⁸⁴Dışişleri Bakanlığı ile CHP Genel Sekreterliği arasında yabancı öğrenciler konusunda gerçekleşen yazışma, 22.09.1945, **BCA**, Fon No: 490 1 0 0 Yer Numarası: Kutu No: 1195 Dosya Gömleği No: 187 Sıra No: 1 Dosya Numarası: 7. Büro

⁷⁸⁵Milli Eğitim Bakanlığı Amerika Bölgesi Öğrenci Müfettişi T. Fikret Suer ile Başbakan Recep Peker arasında gerçekleşen yazışma, 14.03.1947, **BCA**, Fon No: 30 10 00 Yer Numarası: Kutu No: 268 Dosya Gömleği No: 806 Sıra No: 9 Dosya Numarası: 440

gibi kurumlarından kitap talep edilmiş ve çeşitli tarihlerde ABD'ye gönderilmiştir.⁷⁸⁶ 1945-1950 döneminde gerçekleşen sınırlı çalışmalardan, ABD'de okuyan öğrenciler vasıtasıyla propagandanın gerçekleştirilmesi için sistemli bir çalışma yürütülmediği daha ziyade öğrencilerin kişisel gayretleri neticesinde, taleplere cevap verildiği gözlemlenmiştir.

2.2.4.2 Misafir Öğrenciler

Yurt dışından Türkiye'de eğitim almak üzere getirilen öğrenciler hususunda, yurt dışına gönderilen öğrencilere nispetle daha sistemli bir çalışma sarfedilmiştir. Henüz 1943 yılında Türkiye'nin Tahran Büyükelçisinin girişimiyle 120 İranlı öğrencinin Türkiye'ye getirilerek Genel Sekreterlikçe hazırlanan ödenek dahilinde her türlü ihtiyaçları giderilmek suretiyle eğitim almaları sağlanmıştır.⁷⁸⁷ 1943 yılında bir defaya mahsus olmak üzere getirilen öğrenciler konusunda, fikir değiştirilerek II. Dünya Savaşı sonrasında misafir öğrencilerin sürekli bir hal aldığı görülmüştür. İranlı öğrencilerin eğitim almaları, konusunda ciddi bir külfete katlanması, misafir öğrencilerle ilgili beklentinin yüksek olduğunu göstermektedir. Bu doğrultuda misafir öğrencilerden 'İyi komşuluk münasebeti içinde yaşadığımız İran'ın bize emanet ettiği bu öğrencileri memleketlerine faydalı birer insan ve memleketimize hakikî bir dost olarak yetiştirmek'⁷⁸⁸ ve 'ileride memleketimiz ve milletimizin bir dostu olarak hareket etmelerini sağlayacak bir şekilde yetiştirilmeleri'⁷⁸⁹ beklenmiştir.

Mayıs 1945 itibarıyla 98 öğrencinin eğitim aldığı görülmüştür. Öğrenciler, İstanbul ve Ankara'da öğrenimlerine devam ederlerken öğrencilerin büyük bir kısmının İstanbul'da eğitim aldığı saptanmıştır. İstanbul'da olan 91 öğrenciden üç tanesinin kız öğrenci oldukları ve CHP Kız Talebe Yurdu'nda barındırıldıkları belirlenmiştir. Kız öğrencilerin ikisi edebiyat fakültesinde eğitim görürken bir tanesi ebe okuluna devam etmiştir. Erkek öğrencilerin ise ağırlıklı olarak CHP Erkek

⁷⁸⁶New York Türk Yardım Kurumu ve Amerika Türk Öğrenciler Birliği'ne gönderilen kitaplar hakkında yazışmalar, 1948, **BCA**, Fon No: 490 1 0 0 Yer Numarası: Kutu No: 598 Dosya Gömleği No: 70 Sıra No: 1 Dosya Numarası: 3. Büro

⁷⁸⁷C.H.P. Genel Sekreteri A. Kırklareli Mebusu N. Kansu ile Tahran Büyük Elçiliği arasından İranlı öğrenciler konusunda gerçekleşen yazışma, 14.12.1944, **BCA**, Fon No: 490 1 0 0 Yer Numarası: Kutu No: 1193 Dosya Gömleği No: 182 Sıra No: 1 Dosya Numarası: 7. Büro

⁷⁸⁸Kars Milletvekili Cevat Dursunoğlu'ndan İranlı öğrencilerin danışmanlarına gönderilen yazı, 30.01.1945, **BCA**, Fon No: 490 1 00 Yer Numarası: Kutu No: 1193 Dosya Gömleği No: 181 Sıra No: 1 Dosya Numarası: 7. Büro

⁷⁸⁹İranlı öğrenci danışmanlarından Rahmeti Arat'tan CHP Genel Sekreterliği'ne gönderilen yazı, 17.12.1946, **BCA**, Fon No: 490 1 0 0 Yer Numarası: Kutu No: 1195 Dosya Gömleği No: 187 Sıra No: 1 Dosya Numarası: 7. Büro

Talebe Yurdu, Türk Maarif Cemiyeti Kadırga Talebe Yurdu, pansiyonlarda ve sair yerlerde Cumhuriyet Halk Partisi tarafından himaye edilmişlerdir. Erkek öğrencilerin, kahir ekseriyetiyle tıp fakültesi, eczacılık fakültesi, diş hakimliği, fen fakültesinde eğitim aldıkları kaydedilmiştir. Sözkonusu okullar dışında iktisat fakültesi, güzel sanatlar akademisi, hukuk fakültesinde kayıtlı öğrencilerin olduğu görülmüş ayrıca fakültelerde ‘dinleyici öğrenciler’ de yer almıştır. İranlı öğrencilerin içerisinde dört hukuk doktora öğrencisi ile üç adet asistan doktor öğrenci de yer almıştır. Tüm bu okulların dışında Kabataş, Şişli Terakki, Boğaziçi liseleri ile Erenköy Kız lisesinde öğrenim gören az sayıda öğrenci tespit edilmiştir.⁷⁹⁰ Ankara’da ise Siyasal Bilgiler Okulu’nda bir kişi, Yüksek Ziraat Enstitüsü’nde bir kişi, Konservatuvar’da üç kişi, Erkek Sanat Enstitüsünde bir kişi, Kız Enstitüsünde bir kişi olmak üzere olmak üzere yedi öğrenci eğitimlerini sürdürmüşlerdir.⁷⁹¹ Misafir öğrencilerin standart bir profile sahip olmadıkları dikkat çekmektedir. Öğrencilerin hepsi normal yüksek öğretim yaşlarında olmayıp, aralarında 15-16 yaşlarında orta öğrenim öğrencisi bulunduğu gibi, İran’da Yargıçlık, Subaylık etmiş 30-35 yaşlarında kişilerde yer almıştır. Öğrenim seviyesi bakımından da öğrenciler arasında fark olduğu görülmektedir; İran Yüksek Öğretim Kurullarından çok iyi belgeler almış bulunanlar olduğu gibi sınıfta kalmış ve çeşitli sebeplerle memleketlerinde okuyamamış olanlar da mevcut olmuştur. Ailevi bakımdan da çok çeşitli çevrelere mensup olan bu öğrencilerden bir kısmının İran’da çeşitli fikir ve politika cereyanlarına karışmış oldukları Genel Sekreterlik tarafından öğrenilmiştir.⁷⁹²

Genel Sekreterlik, öğrencilerin yurtlarda barındırılmaları ve harçlıklarının verilmesi ile yetinmeyip eğitim durumlarını takip etmek ve ilgilenmek üzere ‘Doçent Fazıl Noyan, Prof. Muhiddin Kubalı, Doçent Adnan Sokullu, Prof. Rahmeti Arat ve Asistan Mehmet Oluç’u öğrencilere ‘velilik’ etmek üzere görevlendirilmiştir. Genel Sekreterlik, misafir öğrencilerin haklarında bilgi almak ve daha yakından tetkik etmek üzere fiş hazırlatarak rehberleri tarafından durumlarını değerlendirmek

⁷⁹⁰İranlı öğrencilerin okudukları Müesseseleri ve oturdukları yerleri gösterir listeler, 1945, **BCA**, Fon No: 490 1 00 Yer Numarası: Kutu No: 1193 Dosya Gömleği No: 182 Sıra No: 1 Dosya Numarası: 7. Büro

⁷⁹¹İranlı öğrencilerin okudukları Müesseseleri ve oturdukları yerleri gösterir listeler, 1945, **BCA**, Fon No: 490 1 00 Yer Numarası: Kutu No: 1193 Dosya Gömleği No: 181 Sıra No: 1 Dosya Numarası: 7. Büro

⁷⁹²**BCA**, Fon No: 490 1 00 Yer Numarası: Kutu No: 1193 Dosya Gömleği No: 181 Sıra No: 1 Dosya Numarası: 7. Büro

istemiştir.⁷⁹³ Genel Sekreterliğin öğrencilerin takibini sağlamak ve verdiği direktiflere uygun olarak yetiştirilmeleri üzerine tespit ve tayin ettiği rehberlere, ayda yüzer lira ödeme yapmıştır. Rehberler, öğrencilerin ders durumlarını, devamlılıklarını yakın takip etmiş, ayrıca Türk öğrencilerle nasıl bir diyalog içerisinde oldukları, gönderilen fişlerde dikkatle belirtilmiştir. Bazen de rehberler tarafından düzenlenen gezilerle seyahatler gerçekleştirilmiştir.⁷⁹⁴

Türkiye'nin İranlı öğrencilere yönelik yürüttüğü faaliyetler, öğrenciler arasında ve İran'da bazı menfi yorumlara yol açmıştır. 'Daria' isimli İranlı bir gazete bu konuda, Türkiye'yi oldukça rahatsız eden bir yazı yayınlamıştır. Gazete İranlı öğrencilerin kötü şartlar altında, barındırıldıkları, onlarla ilgilenilmediği, Türkiye'nin eğitim seviyesinin düşük olduğu, 'Fars ve Azerbaycanlı farkı gözetildiği', tarih öğretiminin hakikate aykırı olduğu, CHP'nin 'Diktatörlük rejimini teşvik ettiği ve Sovyetler aleyhinde şiddetli bir propaganda yaptığı' gibi iddialarda bulunmuştur. Yapılan tahkikat neticesinde, makalenin yazarının iddiaları; eğitimini yarım bırakarak İran'a dönen daha sonra ise tekrar Türkiye'ye gitmek isteyen fakat hakkında Konsolosluk tarafından yapılan tahkikat neticesinde, 'solcu propagandaya âlet olduğu' anlaşıldığından yeniden vize verilmemiş olan Hüseyin Aydın'dan alındığı öğrenilmiştir.⁷⁹⁵ Yaşanan gelişmeler üzerine Dışişleri Bakanlığı, Genel Sekreterlik'ten öğrencilerin durumunu tetkik ettirmiştir. Genel Sekreterliğin Mayıs 1945'te dışişlerine ilettiği yazıda, misafir öğrencilerin iyi bir şekilde bakıldıkları ve 'her bakımdan ileride kendi memleketlerine faydalı ve Türkiye'ye dost olarak, yetiştirilmelerinden başka bir maksat güdülmeyeceği' bildirilmiştir.⁷⁹⁶

Türkiye'ye gelen öğrencilerin İran'da süre giden aylarda mesele olmaya devam ettiği görülmüştür. 'Komünist temayüllü Tude Partisine mensup Doktor

⁷⁹³Kars Milletvekili Cevat Dursunoğlu ile Öğrenci velileri / danışmanları arasında gerçekleşen yazışmalar, 05.11.1945, **BCA**, Fon No: 490 1 00 Yer Numarası: Kutu No: 1193 Dosya Gömleği No: 181 Sıra No: 1 Dosya Numarası: 7. Büro

⁷⁹⁴Prof. Dr. H. Nail Kubalı ile CHP Genel Sekreterliği arasında gerçekleşen yazışma, 29.06.1945, **BCA**, Fon No: 490 1 0 0 Yer Numarası: Kutu No: 1195 Dosya Gömleği No: 187 Sıra No: 1 Dosya Numarası: 7. Büro

⁷⁹⁵Dışişleri Bakanlığı ile CHP Genel Sekreterliği arasında İranlı öğrencilerle ilgili gerçekleşen yazışmalar, 1945,**BCA**, Fon No: 490 1 00 Yer Numarası: Kutu No: 1194 Dosya Gömleği No: 185 Sıra No: 2 Dosya Numarası: 7. Büro

⁷⁹⁶CHP Genel Sekreterliği ile Dışişleri Bakanlığı arasında İranlı öğrencilerle ilgili gerçekleşen yazışmalar, 1945, **BCA**, Fon No: 490 1 00 Yer Numarası: Kutu No: 1193 Dosya Gömleği No: 181 Sıra No: 1 Dosya Numarası: 7. Büro

Keşavarz tarafından İran Meclisi'nde 23 Mayıs 1945 tarihinde İranlı öğrenciler ile ilgili beyanatta bulunmuştur. Keşavarz konuşmasında, 'taze bir dal gibi kolayca bükülecek kadar genç kimseler arasından seçilen' öğrencilerin 'niçin Türkiye'ye gönderildiğini' sorgulamıştır. İran'dan gelen öğrencilerin içinde Türklerin olması aynı zamanda Keşavarz'ın konuşmasında kendisine Türk Hükümetlerinin daha önce Pantürkizm söyleminde bulunduğunu hatırlatmaya sevk etmiştir. Başka bir milletvekili Ferhudî ise iki gün sonraki Meclis toplantısında 'Bu küçük meseleler bizimle komşumuz arasında anlaşmazlıklara yol açmamalı (takdirkâr sesle). Başkaları anlaşamıyorsa bizim nemize lâzım (takdirkâr sesle)' diyerek konunun Sovyet Rusya – Türkiye anlaşmazlığının dışarısında tutulması gerektiğini ifade etmiştir.⁷⁹⁷

Dışişleri ve Genel Sekreterliğin girişimlerine rağmen yine de tüm öğrencilerin memnuniyeti sağlanamamıştır. CHP Genel Sekreteri A. Trabzon Milletvekili F. A. Barutcu'dan Aralık 1946 tarihinde öğrencilerin okudukları okullara giden yazıda, 'Bir gencin yabancı memlekette tahsil ederken bazı şeylerden kırılması ve bu yüzden o memleket hakkında iyi olmayan fikirler edinmesi mümkündür. Buna bir de kendileriyle alâkadar olunmadığı hissi verilirse bu gençlerin tahsil ettikleri memleket hakkında iyi duyguları kalmaz' denilmiştir. Barutcu, öğrencilerle çokça masraf yapıldıktan sonra istenilen amacın aksine bir görüşle öğrencilerin memleketlerine dönmesinin vatanseverliğe sığmayacağından; öğrencilerle 'sık sık görüşerek memleketimizi sevdirmeniz bakımından' her türlü tedbire başvurulmasını ve öğrencilerin maddi ihtiyaçları ile ilgilenerak lazım gelenin Genel Sekreterliğe bildirilmesi direktifini vermiştir.⁷⁹⁸ CHP İktidarının gerek parti gerekse hükümet kanalıyla 'milli vazife' olarak yaptığı girişimlerle hedeflenen "yüksek teshil müesseselerimizden istifadelerinden başka, onlara bir de memleketimizin her sahada başardığı inkişafı göstermek, memleketimizin maddî ve manevî kültür varlıkları ile yakından temas imkanlarını vermek" hususunun 12 Aralık 1946 tarihinde Rahmeti Arat tarafından Genel Sekretere 'şimdiye kadar tatbik' edilemediği

⁷⁹⁷BCA, Fon No: 490 1 00 Yer Numarası: Kutu No: 1194 Dosya Gömleği No: 185 Sıra No: 2 Dosya Numarası: 7. Büro

⁷⁹⁸CHP Genel Sekreteri A. Trabzon Milletvekili F. A. Barutcu ile Tevfik Ararat, Ekrem Rüştü İzmen, Burhan Köni, arasında İranlı öğrenciler meselesi konusunda gerçekleşen yazışmalar, 1946 BCA, Fon No: 490 1 00 Yer Numarası: Kutu No: 1194 Dosya Gömleği No: 185 Sıra No: 2 Dosya Numarası: 7. Büro

bildirilmiştir. Arat, ayrıca konunun parti ve hükümet dairelerince yeniden ele alınarak tetkik edilmesinin bugün üzerinde durulmağa değer bir mesele olduğunu hatırlatmıştır.⁷⁹⁹

İranlı öğrencilerle sürdürülen yakın temasın 1946 ve 1947 yılında devam ettirilmesi, hükümet ve parti tarafından konun dikkatle takip edildiğini göstermektedir. Misafir öğrenciler, İran'la sınırlı kalmamıştır. İranlı öğrenciler dışında, 1946 yılında yurtlarda kalan dört Irak'lı öğrencinin de yurt ücretleri ödenmiştir.⁸⁰⁰ II. Dünya Savaşı sırasında sadece CHP İktidarı tarafından kitlesel olarak İran tabiyetli öğrenciler himaye edilirken II. Dünya Savaşı sonrasında farklı ülkelerden öğrencilerin Türkiye'de eğitim aldıkları görülmüştür. Türkiye'nin geçici bir süre olarak başlattığı misafir öğrenci uygulamasını 1945'ten sonra sürdürmesi, farklı ülkeleri kapsar hale getirmesi, öğrenciler üzerinden propaganda yapılması fikrinin devlet politikası olarak addedildiğini göstermektedir. 1946 yılında himaye edilen kitlesel başka bir öğrenci grubunun ise Romanyalı öğrenciler olduğu görülmüştür. Genel Sekreterlik ile İstanbul İl İdare Kurulu arasında gerçekleşen görüşmelerde, Romanyalı 11 Gagavuz öğrenci için gerçekleştirilen masraflardan bahsedilmiştir.⁸⁰¹ Bir devlet politikası olarak misafir öğrenci uygulamasının sürdürülmesinde Gagavuz Türklerinin tercih edilmiş olmasında, Hamdullah Suphi Tanrıöver'in şahsi girişiminin rolü olduğu düşünülmektedir. Zira Gagavuz öğrencilerin Türkiye'de kaldıkları süredeki meseleleriyle Hamdullah Suphi Tanrıöver'in şahsen ilgilenmiş olması, Gagavuz öğrencilerin Türkiye'ye getirilmelerinde Hamdullah Suphi'nin rol aldığını akıllara getirmektedir. Hamdullah Suphi, 1931'den 1944'e kadar yaptığı Romanya Büyükelçiliği sırasında Gagavuz Türkleri ile yakından ilgilenmiş, Türkçe okul açtırıp kitaplar getirtmiştir.⁸⁰² Gagavuz Türk öğrencilere yardım yapıldığına dair ilk kaydın 1940 yılına ait olması bu durumu temellendiren bir diğer etkidir. Gagavuz öğrencilerin tıpkı İranlı öğrenciler gibi yaş aralıklarının farklı olduğu görülmüştür. Öğrencilerden bir kısmı Boğaziçi Lisesi, İstiklal Lisesi, Erkek Sanat Enstitüsü ve

⁷⁹⁹BCA, Fon No: 490 1 0 0 Yer Numarası: Kutu No: 1195 Dosya Gömleği No: 187 Sıra No: 1 Dosya Numarası: 7. Büro

⁸⁰⁰CHP Genel Sekreterliği tarafından Vahdettin, Fatih, Hakkı, Abdülkadir isimli Iraklı geçici öğrencilerin yurt ücretlerinin ödenmesi ile ilgili makbuz, 1946-1947, BCA, Fon No: 490 1 0 0 Yer Numarası: Kutu No: 1197 Dosya Gömleği No: 197 Sıra No: 1 Dosya Numarası: 7. Büro

⁸⁰¹CHP Genel Sekreterliği ile İstanbul İl İdare Kurulu Başkanlığı arasında gerçekleşen Romanyalı öğrencilerle ilgili yazışmalar, 1946, BCA, Fon No: 490 1 0 0 Yer Numarası: Kutu No: 1197 Dosya Gömleği No: 198 Sıra No: 1 Dosya Numarası: 7. Büro

⁸⁰² Halim Serarslan, **Hamdullah Subhi Tanrıöver**, Ankara, Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü, 1995, s. 152-155.

Robert Kolej’de eğitim alırlarken, bir kısmı ise üniversitede eğitim almışlardır. Üniversitedeki öğrencilerin tıp, iktisat, hukuk fakültelerine kayıtlı oldukları görülmüştür. Genel Sekreterlik, Gagavuz öğrencilerin barınma, iâşe, eğitim giderlerini, giyim ücretlerini ödemiş bunun dışında harçlık vermek suretiyle eğitimlerini sürdürmelerini sağlamıştır. Öğrencilerin masraf listesi bizzat İstanbul Milletvekili Hamdullah Suphi tarafından hazırlanıp Genel Sekreterliğe verilmiştir. Gagavuz öğrenciler için sarfedilen paranın Genel Sekreterlik eliyle yapıldığını, fakat masrafın Başbakanlık tarafından temin edildiği görülmüştür. 1 Ocak 1947 itibariyle alınan karar neticesinde ‘yabancı öğrencilerin’ giderlerinin Milli Eğitim Bakanlığı’nca ödenmesi kararlaştırılmıştır. 1948 yılında ‘vatandaşlığa geçirildikleri’ görülen Gagavuz öğrencilerin artık ‘yabancı öğrenci’ statüsünde olmamalarına rağmen masrafları, Milli Eğitim Bakanlığı tarafından bir süre daha ödenmeye devam edilmiştir.⁸⁰³

Misafir öğrenci uygulamasının 1940 yılların başında başladığı, Savaş gibi sıkıntılı bir süreçte sürdürüldüğü görülmüştür. Savaş sonrasında ise Türkiye yaşadığı dış tehdide rağmen öğrencilerin Türkiye dostu olarak yetişmeleri ve geri döndüklerinde Türkiye’nin gönüllü elçileri olmaları için misafir öğrenciler, propaganda vasıtası olarak değerlendirilmişlerdir. Misafir öğrencilerin tespit edildikleri ülkelerin Romanya, İran ve Irak olarak belirlenmeleri, uygulamanın sözkonusu ülkelerle sınırlı kalmadığını akıllara getirmektedir. Diğer taraftan ise İran’lı öğrencilerin Tahran Büyükelçisinin, Romanyalı öğrencilerin ise Bükreş Büyükelçisinin girişimleri ile gelmiş olmasına rağmen yürütülen faaliyetin bir devlet politikası olarak 1945 itibariyle sürdürüldüğü görülmüştür. CHP İktidarının bu surette Türkiye’ye yabancı öğrencileri misafir etmenin dışına çıkarak yurt dışına öğretmen gönderdiği de görülmüştür. 1950 yılında aylıkları Türkiye’den ödenmek üzere Kıbrıs’taki ortaokullarda iki yıl görev almak üzere 12 öğretmenin Kıbrıs’ta görev almaları sağlanmıştır.⁸⁰⁴

⁸⁰³ CHP Genel Sekreteri Erzurum Milletvekili Cevat Dursunoğlu ile MEB Bakanı Reşat Şemsettin Sırer arasında gerçekleşen Romanyalı öğrenciler hakkında yazışma, 1948, **BCA**, Fon No: 490 1 0 0 Yer Numarası: Kutu No: 1197 Dosya Gömleği No: 198 Sıra No: 1 Dosya Numarası: 7. Büro

⁸⁰⁴ Cumhurbaşkanlığı ve Bakanlar Kurulu kararı, 11.25.1950, **BCA**, Fon Kodu: 301812 Kutu No: 124 Dosya Gömleği No: 89 Sıra No: 9 Dosya Numarası 88-9

III. BÖLÜM

3. DİĞER ARAÇLAR: YAZILI BASIN, RADYO VE SİNEMA

3.1 YAZILI BASIN

Cumhuriyet Halk Partisi, 1950 yılında seçimlerin kaybindan hemen sonra haziran ayında VIII. Kurultay'ı toplamış ve bu kurultayda, VII. Kurultay'dan VIII. Kurultay'a gelinceye kadarki süre zarfında yapılanların yazıldığı rapor okunmuştur. Rapor, 1947 ile 1950 yılları arasındaki dönemde, yapılanların neler olduğunu kaydederek sözkonusu sürede yapılan icraatların faaliyetlerin bir muhasebesi olmuştur. Raporun bu konudaki en dikkat çekici yanı, CHP Hükümetlerinin Genel Sekreterlik riyaseti altında resmi kanallar dışında, direkt sahip olduğu kanallarla gerçekleştirdiği propaganda araçlarını anlatmasıdır. Raporda, CHP'nin sahip olduğu araçların 'propaganda ve basın' başlığı altında tek çatı olarak ifade edilmesi, basının propagandadaki önemini ortaya koymaktadır. Rapora göre propagandanın önemi ve sebebi şu şekilde ifade olunmuştur;

*"İktidarda bulunan bir partinin en kuvvetli propagandası o parti hükümetlerinin icraatı olmakla beraber yapılan işlerin yayılmasının ve haksız, yersiz tenkitleri savunmanın da bir partinin başarısı bakımından mühim bir amil olduğu da bir mütearifedir. Bu ehemmiyeti daima göz önünde bulunduran Genel İdare Kurulunuz propaganda işlerine vasıta ve imkânlarının kudreti nisbetinde çalışmıştır."*⁸⁰⁵

Rapor, CHP İktidarının vasıta ve imkanlarını, kudretinin nisbetinde üç ana kısımda; gazeteler, diğer yayınlar ve sinema faaliyeti olarak değerlendirmiştir. CHP İktidarı'nın gazeteden propaganda aracı olarak istifadesi ise üç koldan tesis edilmiştir. Bunların İlki CHP İktidarı'nın direkt olarak çıkardığı ve büyük bir kısmının yönetim yeri Ankara olan gazetelerdir. Bu gazeteler, CHP Hükümetlerinin bütün propaganda araçları içerisinde ilk sırada yer alan Ulus gazetesi başta olmak üzere, Ankara Akşam Haberleri, Karagöz ve Memleket gazeteleridir. İkinci sırada ise CHP'nin destek verdiği, kendisine muhalif olan gazeteler ile İktidara yakın olan gazetelerin yer aldığı İstanbul basını yer almaktadır. Son sırada yer alan gazeteler ise, 'Memleket Gazeteleri' olarak nitelendirilebilecek, CHP İktidarının iller bazında

⁸⁰⁵CHP'nin VIII. Kurultay'ında sunulan rapor, 29.06.1950, **BCA**, Fon No 490 1 0 0 Yer Numarası Kutu No: 222 Dosya Gömleği No: 875 Sıra No: 2 Dosya Numarası: 1. Büro

destek sağladığı, yerel gazetelerdir. Gazeteler dışındaki diğer yazılı propaganda araçları ise kitap, dergi ve broşür olarak kaydedilen yayın faaliyetleridir.⁸⁰⁶

3.1.2 Gazeteler

Nihat Erim'e göre matbuat bir propaganda meselesidir⁸⁰⁷ ve bu sebeple CHP Hükümetleri Türkiye'nin her noktasına ulaşmak, halka iç ve dış politikası doğrultusunda fikirlerini anlatarak telkin de bulunmak için gazeteleri propaganda aracı olarak ilk sırada görmüşlerdir. Bu sebeple matbuat daha açık bir biçimde söylenirse gazete, propagandanın Türkiye'de kullandığı en etkin araç haline gelmiştir. Her ne kadar Ulus gazetesi, tüm propaganda araçları içerisinde ilk sırada yer alsa da Ulus dışındaki ses, görüntü ve hatta yazı türlerindeki propaganda araçlarından da oldukça istifade edilmiştir.⁸⁰⁸ II. Dünya Savaşı sonrasında, basın faaliyetlerini kısıtlayan imkansızlıkların sona ermesi neticesinde, 1908 yılında yaşanan basın patlamasına benzer bir süreç yaşanmıştır. 1941 yılında Türkiye'de günlük toplam tirajları 60 bini bulan 113 gazete ve 227 dergi bulunmaktayken, 1946'da bu sayı günlük tirajları 100 bine yaklaşan 202 gazete ile 302 dergiye yükselmiştir.⁸⁰⁹ Bu durum ise Ulus'un etkinliğine darbe vururken, İstanbul basınının Ulus ve diğer Ankara gazetelerinin önüne geçmesine sebebiyet vermiştir. Tüm bu gelişmelere karşı, Ulus ve diğer gazeteler propagandadaki önemini muhafaza etmişlerdir. CHP'nin sahip olduğu basın, nicelik açısından Türkiye'nin en ücra köylerine kadar yayılan 'Halkevleri okuma salonları'nda Genel Sekreterlikten sürekli olarak gönderilen gazete ve dergilerle -teknik yetersizlikler sebebiyle ve radyonun ulaşım ağının yetersizliği karşısında- haber ve bilgi kaynağı olarak mevcudiyetini muhafaza etmiştir.⁸¹⁰

⁸⁰⁶ **BCA**, Fon No 490 1 0 0 Yer Numarası Kutu No: 222 Dosya Gömleği No: 875 Sıra No: 2 Dosya Numarası: 1. Büro

⁸⁰⁷ Erim, *Günlükler*, s. 359.

⁸⁰⁸ IX. Büro Şefi Gaziantep Milletvekili C. Sait Barlas'tan CHP Genel Sekreterliği'ne gönderilen yazı, 17.12.1947, **BCA**, Fon No: 490 1 0 0 Yer Numarası: Kutu No: 1251 Dosya Gömleği No: 167 Sıra No: 2 Dosya Numarası 8. Büro

⁸⁰⁹ Orhan Koloğlu, **Osmanlı'dan Günümüze Türkiye'de Basın**, 2. Baskı, İletişim Yayınları, Aralık 1994, s. 70-71.

⁸¹⁰ **BCA**, Fon No: 490 1 0 0 Yer Numarası: Kutu No: 1382 Dosya Gömleği No: 588 Sıra No: 2 Dosya Numarası: 8. Büro

3.1.2.1 İstanbul Gazeteleri

Cumhuriyet'in ilk dönemlerinde İstanbul, Ankara'da tesis edilen yeni iradeye karşı mevcut yapısını muhafaza etmiştir. Entelektüel yapının İstanbul'da özellikle de basında yer alması, İstanbul'un ve İstanbul gazetelerinin Ankara'ya karşı önemini sürdürmesini sağlamıştır. Ankara'nın yeni başkent oluşu, Ankara'yı yayın açısından Türkiye'yi kapsayacak tarzda bir entelektüel başkent olmasını engellerken, Ankara-İstanbul arasında süren yapı kendisini, 1945'e kadar büyük bir oranda taşımıştır. II. Dünya Savaşı'nın sonra ermesiyle birlikte yayın sahasında yaşanan gelişmeler, İstanbul'a ait algının değişmesine, İstanbul'un CHP İktidarı'nın çekindiği "komünist hareketin" merkezi olmaya başladığının düşünülmesine sebep olmuştur. Tan Olayları'nın müsebbibi olarak görülen Tan Matbaasının İstanbul'da yer alması, Türkiye Komünist Partisinin İstanbul'daki merkezinden idare edilmesi gibi sebepler, CHP İktidarı'nın İstanbul'u "komünist tahrikatının" merkezi olarak algılanmasına neden olmuştur.⁸¹¹ CHP İktidarı, komünizmin hedefinde yer alan işçi hareketleri ve sendikaları ile ilgilenmesine paralel bir şekilde, İstanbul'daki basın mevzuu ile de yakından ilgilenmiştir. Üstelik basın yayın faaliyetinin tüm propaganda araçlarının üzerinde yer alması sebebiyle CHP İktidarı, 'Gazete ve neşriyatla devamlı bir surette meşgul' olmuştur.⁸¹²

1948 yılında basınla ilgili hazırlanan raporda bir partinin başarı kazanmasında, vatandaş çoğunluğunu kendi etrafında tutabilmesi için basın ve yayın en temel amil görülmüştür. 'Basın yoluyla fikirlerini yaymıyan, icraatına karşı halkın sevgi ve ilgisini çekemiyen bir partinin vatandaş kütlelerini peşinden sürüklemesine imkân yoktur' anlayışı ile hareket eden CHP Hükümetleri, basını daha ziyade gazeteleri iki temel kulvara, 'muhalif' ve 'muvafık' olarak ayırmıştır. Muhalif gazeteler rapora göre, doğrudan doğruya karşı parti organı olarak çıkan gazeteler ile bağımsız adı altında muhalefet yapan *Vatan*, *Tasvir*, *Yeni Sabah*, *Son Posta* gibi İstanbul gazeteleridir. Ticari olarak kategorize edilen İstanbul gazeteleri kendilerini, 'doğrudan doğruya ticaret yapmak maksadını güttükleri için kendilerini bu maksada ulaştıracak her vasıtayı meşru' saymakta sınırsız görmüşlerdir. CHP İktidarına göre vizyonları ticari olan İstanbul gazetelerinin 'belli başlı bir hedefleri, bir

⁸¹¹**TBMM Tutanak Dergisi**, Dönem: VIII, Cilt: 4, Toplantı: 1, Otuz Yedinci Birleşim (29.01.1947), s. 70 ve 76.

⁸¹²CHP Genel Sekreteri Konya Milletvekili T. Fikret Sılay ile Başbakan Hasan Saka arasında gazeteler sebebiyle gerçekleşen yazışma, 02.09.1948,**BCA**, Fon Kodu: 490 1 0 0 Kutu No: 1288 Dosya Gömleği No: 280 Sıra No: 1 Dosya Numarası: 8. Büro

inançları yoktur'. İstanbul gazetelerini tek hedefleri mümkün olduğu kadar fazla baskı yapmak ve fazla kazanmak olarak kabul edilmiştir.⁸¹³

CHP İktidarı'nın dönemin şartlarının getirdiği hassasiyete sahip olmadığını düşündüğü İstanbul gazetelerinin büyük bir kısmını, her türlü haberi yaparak memleketin menfaatinin aksine davranabilecek bir yapıda görmüştür. 1945-50 dönemi öncesinde İstanbul gazeteleri, Türkiye'de büyük sermaye grupları olmadığı için daha ziyade ticari addedilmişlerdir. *Cumhuriyet* gazetesi ise bilinmez bir şekilde mali gruplarla ilgisi olan tek gazete olarak görülmüştür.⁸¹⁴ 1945 sonrasına geldiğimizde İstanbul'daki gazetelerin pek çoğu muhalif bir kimliğe sahip hale gelirken, küçük sermayelere dayanan yapılarını muhafaza etmişlerdir. İstanbul'da yer alan muhalif gazetelerin inanç hedefinin olmaması onların 'kontROLSÜZ, gemini azıya almış, demokrasi prensibi altında her kutsi hissi çiğnemekte' olacakları bilindiğinden tehlikeli olarak addedilmelerine sebep olmuştur. Bu tehlikenin bertarafı devlet ve parti için vazife olarak kabul edilmiştir. 1947 yılında İstanbul'daki 'basın meselesi' olarak kaleme alınan rapora göre, gazetelerin ticari olmalarının getirdiği en büyük tehdit, İstanbul muhalif gazetelerinin üzerine harici tehlikenin yerleşmesidir. Rapora göre, mesele 'memlekete ihanet bahsi' olarak şu şekilde değerlendirilmiştir;

"Birde bu işte hedefine varmak için harbi ve milyarları gözüne almış büyük düşmanın sarın en kuvvetli vasıtasından istifade edip etmiyeceğini hesaba katmak lâzımdır. Neden bu işte daha az masraf olan birkaç yüz bin sarf etmesin? Almanların Fransa yı ezmek için evvelâ nasıl en maruf ve büyük gazetelerini elde ettiklerini son vesikalar ortaya koydu. Görüldüki bir devleti yıkmak için yıkan devletin doktrini ve politikası propagandasından daha çok, o devletin iç alemini alt üst etmek daha müessir bir tedbirdir. Bu vesikalar müdafaasını zayıflatacak telkinler, kalkınması ve müdafaası için sarf olunan paraları kesmek için sureti haktan görünerek ileri atılan fikirler, iskandaller, halkın inancını sarsmaklar o koca devletin yere serilmesinde müessir olduğunu gösterdi. Demek ki basın için sarf olunacak para, Millî müdafa, Polis, jandarma için sarf olunan milyonlar kadar mübrem ve kutsîdir. Bunlar memleketin müdafaası için nasıl bir manî tedbir ise ideal ve memleket idaresindeki kutsî fikirler bakımından basın için sarf olunacak para da o kadar kutsîdir. Adî bir propaganda işi

⁸¹³Cemil Sait Barlas tarafından basın hakkında hazırlanan rapor, 18.03.1948, **BCA**, Fon No: 490 1 0 0 Yer Numarası Kutu No: 1287 Dosya Gömleği No: 279 Sıra No: 1 Dosya Numarası: 8.Büro, **BCA** Fon Kodu: 490 1 0 0 Kutu No: 1392 Dosya Gömleği No: 621 Sıra No: 1 Dosya Numarası 8. Büro

⁸¹⁴Matbuat ve Propaganda hakkında hazırlanan rapor, **BCA**, Fon No 490 1 0 0 Yer Numarası Kutu No: 1391 Dosya Gömleği No: 619 Sıra No: 2 Dosya Numarası: 8. Büro

*değil bir memleket ihtiyacıdır. Mübrem bir ihtiyaçtır. Bilhassa bu nokta üzerinde durulmaktığın zamanı gelmiş bulunmaktadır.*⁸¹⁵

Raporda yer alan ifadelerle göre, 1945-1950 yılları arasında CHP İktidarının izlediği Milli Birlik Propagandası, bir milli müdafaa işi olarak 'kutsi' görülmüştür. II. Dünya Savaşı esnasında Almanların Fransa'yı işgal etmek üzere izlediği propagandanın bir benzerini Sovyetlerin Türkiye'ye tatbik etmesini engellemek üzere, propaganda yapmak üzere sarfedilecek para 'mübrem' görülmüştür. Milli Birlik Propagandası için basının anahtar bir araç olarak görüldüğü anlaşılmaktadır. Raporun karşılık bulduğu, 25 Haziran 1947'de CHP İstanbul Bölgesi Müfettişi Kocaeli Milletvekili Dr. Fazıl Şerafettin Bürge'nin CHP Genel Sekreterliğine gönderdiği yazıdan anlaşılmaktadır. Raporu okuyan Bürge, rapor hakkındaki değerlendirmesini şu şekilde ifade etmiştir;

*"Uzun müddettenberi yakından ilgilendiğim bu konunun acele ele alınmasını yalnız bir parti işi değil büyük bir memleket mes'elesi olduğuna da inanmış bulunuyorum. Umumî efkârı istedikleri şekle çevirecek derecede kuvvet bulmuş ve yalnız İstanbulda değil, bütün memlekette tuttukları yanlış yol üzerinde fevkalade tesir yapmakta bulunmuş olan İstanbul gazeteciliği memleket kuvvetlerinin üstüne çıkan bir kud halinde tecelli etmektedir. Bilhassa son zamanlarda Partimize karşı elde etmiş oldukları hakim vavaiyeti Devlete karşı da küstahca kullanmaktan ve biricik kuvvet halinde kendilerini göstermekten de çekinmemektedirler. O derecede ki dünyanın her tarafında haricî mes'elelerde muvafık ve muhalif gazeteler için bir prensip haline gelmiş olan Devletle beraber yürümek düşüncesi bile artık bunların programından çıkmış bu işte bile muhalif bir cephe tutmuşlardır. En çok sürülen Cumhuriyet ve Vatan Amerikan askerî hey'eti reislerinin Türk Milleti, Türk ordusu, Türk bahriyesi hakkındaki fevkalade sitayişkâr beyanatlarını ve mülâkatlarını dahi yazmaktan imtina etmişler ve en küçük bir havadisi bile gazetelerine koymamışlardır. Bu hal Amerikalılar üzerinde de ağır tesir yapmıştır... Görülüyor ki İstanbulun her şeyden istifade eden ve bu suretle maddi büyük kazançlar temin eyleyen basını karşısında faaliyet hududunun çizecek başka bir kuvvet bulunmayan azametli, fretsiz bir kudret haline gelmiştir."*⁸¹⁶

Bürge'ye göre, İstanbul gazeteciliğinin en büyük sorunu, dış politikada Hükümetle birlikte yürümemesidir. Parti ve hükümet olarak CHP İktidarının 'İstanbul matbuatındaki mevkii çok zayıf' bulunmuştur. CHP İktidarının İstanbul'daki basın zafiyetinin menfi neticesi; kamuoyunun, aleyhteki basının mutlak tesiri altında olması

⁸¹⁵İstanbul'daki Basın Meselesi hakkında rapor, 1947, **BCA**, Fon No 490 1 0 0 Yer Numarası Kutu No: 1391 Dosya Gömleği No: 619 Sıra No: 2 Dosya Numarası: 8. Büro

⁸¹⁶ CHP İstanbul Bölgesi Müfettişi Kocaeli Milletvekili Dr. Fazıl Şerafettin Bürge tarafından "İstanbul'daki Basın Meselesi hakkında rapor" üzerine yapılan değerlendirme, 25.06.1947, **BCA**, Fon No 490 1 0 0 Yer Numarası Kutu No: 1391 Dosya Gömleği No: 619 Sıra No: 2 Dosya Numarası: 8. Büro

olarak değerlendirilmiştir. CHP İktidarının İstanbul'da desteklediği, ona mensup olan gazeteler ise 'hiç denecek derecede zayıf ve gayri müessir' görülmüşler. Şerafettin Bürge'ye göre, *"Bu işin bir Millî müdafa işi kadar ehemmiyetli olduğu hakkındaki mütalâa üzerinde durmak gerektir."*⁸¹⁷

CHP Hükümetleri, dönemin getirdiği şartların gereği olarak basının kalbini, İstanbul'u kontrol altında tutmak istemiştir. Genel Sekreterliğe göre İstanbul basını iki kısımdı; muhalif olanlar ve partili olan gazeteler. CHP İktidarı sahip olduğu maddi güçle bu süreçte, partili gazeteleri daha çok okunmaları ve tesirlerinin artırmaları için direktiflerle yönlendirilmiştir. Açıkça memleketin hilafına davranan gazeteler, sansür mekanizmasıyla durdurulurken dış tehdit konusunda rengi daha belirsiz olan ticari gazetelerin tesirinin azaltılmasına çalışılmıştır. CHP İktidarı, bu doğrultuda ilk iş olarak partili olan gazeteleri ve durumlarını belirlemiştir.

CHP İktidarı'nın İstanbul'da muvafık olarak gördüğü ve bu doğrultuda destek sağladığı gazeteler şu şekildedir; *Akşam, Sontelgraf, Vakit, Gecepostası, Birlik, Tanin, Son Telgraf Vakit (Yeni Gazete), Gece Postası, En Son Dakika*. Söz konusu gazeteler içerisinde *Akşam, Son Dakika, Gece Postası ve Son Saat*, akşam yayın yapan gazetelerdir. 1946 yılında muvafık gazetelere dair yapılan bir değerlendirmede, yapılması gerekenler tartışılmıştır. İstanbul gazeteleri karşısında tutunamayan ve artık CHP'nin kuvvetli bir siyasi bir rakibi olmasından dolayı, CHP İktidarı'nın kontrolünden uzaklaşan İstanbul gazetelerine karşı muvafık gazetelerin baskı ve yayın kalitesinin artırılması düşünülmüştür. Baskı ve yazı kalitesinden memnun olunmayan Tanin gazetesinin matbaasının 'tamamen partinin eline geçmesi' gerekliliğinden bahsedilmiştir. Hali hazırda bazı baskı makinelerinin 'partinin malı' olması İstanbul basının nasıl dizayn edildiğini ve edilmek istendiğini göstermektedir. Tanin için yeni bir yazı ekibinin görev almasıyla, 'Tanin ciddi bir parti gazetesi haline' gelebileceği düşünülmüştür. *Akşam, Sontelgraf, Vakit, Gecepostası ve Birlik* gazeteleri için ise düşünülen kararlar abone işlerinin yeniden düzenlenmesi ve muvafık gazetelere haber, yazı akışı sağlayacak bir haber bürosunun kurulması olmuştur. Ayrıca *Akbaba* adlı mizah dergisinin İstanbul'da yayınlanması tavsiye edilmiştir. 1946 yılının son aylarında yazılan raporun en dikkat çekici kısmı ise parti müfettişi emrinde, 'İstanbul'da yayın işleri hususunda merkez ile irtibatı temin

⁸¹⁷BCA, Fon No 490 1 0 0 Yer Numarası Kutu No: 1391 Dosya Gömleği No: 619 Sıra No: 2 Dosya Numarası: 8. Büro

edecek ve İstanbul matbuatı ile doğrudan doğruya temas yapabilecek bir Büronun' kurulması teklifi olmuştur.⁸¹⁸

Raporda vurgulandığı üzere, Genel Sekreterlik abone işine ağırlık vererek muvafık gazetelerin satışının artması için elindeki bütün imkanları kullanmıştır. Bu doğrultuda il ve ilçe başkanlıklarına yazı yazan Genel Sekreterlik, *Tanin*, *Akşam*, *Son Telgraf*, *Vakit* gazetelerini idare kurulları adına bedelini ödeyerek abone kaydettirmiştir. Gazetelerin propagandası için uygun tarzda yayın yapmasından ötürü Genel Sekreterlik, il ve ilçelere gönderilen gazetelerin koleksiyon halinde saklanarak günün gününe okuyamayanlar için muhafaza edilmesini istemiştir.⁸¹⁹

1947 yılında gerçekleşen bir başka değerlendirmede ise İstanbul'da çıkartılan muvafık gazeteler konusunda en önemli sıkıntı, sabah gazetelerinin zayıflığı olarak görülmüştür. Rapora göre faydalı olmayan gazetelerin tutulmasından vazgeçilmelidir. 'Hatır ve gönüle bakmadan tasfiyeye gitmeli ve oralara sarf olunan para ve emekleri bir araya toplamalı ve bir an evvel dinamik, hareketli bir istikamet tutmalıdır.' Ayrıca daha fazla sabah gazetesinin çıkarılması gerekliliğinden bahsedilmiştir. Akşam gazetelerinde ise durum biraz daha farklı görülmüştür. *Akşam* ve *Son Saat* gazeteleri dışında yayın yapan gazetelerin siyasi mahiyet taşımaktan uzak oldukları belirtilmişse de *Son Saat*'in okuyucu tarafından tutulmuş olduğu belirtilmiştir. *Gece Postası*, *En Son dakika* gibi diğer akşam gazeteleri ise yayınladıkları 'cinayet, fuhş, açık roman ile halk tabakasının tuttuğu' halkın nezdinde beğenilen gazeteler olmuşlardır. Halka ulaşmanın anahtar oluşu, CHP İktidarının oldukça önemli bir hususiyeti olarak ortaya çıkmaktadır. Zira bu konu, raporda kendisini satış tirajlarında ortaya koymaktadır. Rapora göre bir gazetenin kar edip etmemesi önemli değildir, önemli olan halka ulaşmasıdır. Raporda bu durumun altı önemle şu şekilde çizilmiştir;⁸²⁰

"Satışı olmayan, umumî efkârda yeri olmayan bir gazete isterse zarar etmesin bize faydası nedir ki? Bil'akis muzirdir. Satmayan, okunmayan bir gazete kâr etmiş, zarar etmiş bize ne? Bunların yaptığı şudur: sürümlerinden çok fazla basarlar, kalan gazeteleri piyasadaki kâğıt

⁸¹⁸CHP'nin Yayın İşleri hakkında toplanan İstişarî Komite yaptığı görüşmelerin neticesini ihtiva eden rapor, 28.11.1946, **BCA**, Fon No 490 1 0 0 Yer Numarası Kutu No: 31 Dosya Gömleği No: 136 Sıra No: 4

⁸¹⁹CHP Genel Sekreterliği'nden CHP İl ve İlçe Başkanlıklarına gönderilen yazı, **BCA**, Fon No: 490 1 0 0 Yer Numarası: Kutu No: 1288 Dosya Gömleği No: 280 Sıra No: 3, Dosya Numarası 8. Büro

⁸²⁰**BCA**, Fon No 490 1 0 0 Yer Numarası Kutu No: 1391 Dosya Gömleği No: 619 Sıra No: 2 Dosya Numarası: 8. Büro

kıtlığından dolayı okka ile hemen aynı fiyata satarlar, himayeli ilân paralarını da buna ilâve ettikleri iş yürüyor görünür, bu kazanç değil, devamıza ihanettir. Bizim sesimiz duyulmazken karşı tarafın sesi çınlayacaktır.”⁸²¹

Açık bir eleştiri cümlesini dillendiren rapor, İstanbul gazetelerinin himaye ile nasıl iş gördüğünü ifade etmekte ve gerçek basış ve satış rakamlarını şu şekilde vermektedir;

Tablo 9: Muhalif İstanbul Gazetelerinin Basış ve Satış Rakamları

	Basış	Satış
Cumhuriyet	50,000	20,000
Vatan	32,000	14,000
Tasvir	18,000	3,500
Son Posta	18,000	1,200
Demokrasi	8,000	2,000
Toplam	126,000	41,700

Tablo 10: Muvafık Sabah Gazetelerinin Basış ve Satış Rakamları

Vakit	150
Son Telgraf	300
Tanin	700

Tablo 11: Muvafık Akşam Gazetelerinin Basış ve Satış Rakamları

Akşam	12,000	5,000
Son Dakika	10,000	5,000
Gece Postası	22,000	15,000
Son Saat	8,000	3,500

Tablolarda yer alan rakamlar, muhalif gazetelere karşı akşam ve sabah gazetelerinin durumu oldukça net olarak göstermiştir. Akşam gazetelerinin durumu

⁸²¹BCA, Fon No 490 1 0 0 Yer Numarası Kutu No: 1391 Dosya Gömleği No: 619 Sıra No: 2 Dosya Numarası: 8. Büro

yeterli görülürken sabah gazetelerinin durumu ise şu şekilde ifade edilmiştir; “...rakamları kendilerine söylediğiniz zaman derhal size biz şu kadar basarız diyeceklerdir. Yedi sekiz bin rakamını vereceklerdir. Fakat bundan ne çıkar? Okuyucu arasındaki nispet yüzde beşi bile tutmuyor. İşte yukarıda elem kelimesi ile tevsif olunan durumun rakamla daha elemli ifadesi.” İstanbul gazeteleri karşısında muvafık gazetelerin durumu için harekete geçilmesi; ‘Hükümet, Parti ve hususî sermaye’nin bir araya getirilerek İstanbul’da bir şirket kurulması tavsiye edilmiştir. İstanbul’da kurulacak yeni bir matbaa ile basılacak gazetenin Türkiye’nin her yerinde kolaylıkla satacağı ve dolayısıyla, CHP İktidarının halka daha rahat ulaşacağı düşünülmüştür. Müessesenin bir şirket olması, raporun muvafık gazetelerle ilgili yaşadığı sıkıntıların önüne geçeceğini düşündürmüştür.⁸²²

1948 yılında Büro IX. Şefi Gaziantep Milletvekili Cemil Sait Barlas tarafından hazırlanan rapor, 1946 ve 1947 yılındaki tavsiyelere rağbet edilmediğini göstermektedir. Barlas, muvafık gazeteleri; *Akşam*, *Tanin*, *Son Telgraf Vakıt* (*Yeni Gazete*), *Gece Postası*, *En Son Dakika* olarak belirtmiş ve *Gece Postası*, *En Son Dakika* ve diğer gazeteleri politik tesirleri bakımından ‘o kadar ehemmiyeti haiz olmadıkları için’ rapora almadığını ifade etmiştir. *Akşam* gazetesi, Barlas’a göre, ‘Partinin fikirlerini ve programını yayma bakımından en çok faydalı’ gazete olarak görülmüştür. *Akşam* gazetesi, parti ve hükümeti tutmasına rağmen yazı kadrosu ve gazetecilik gerekliliklerini yerine getirerek satışını korumayı başarmıştır. *Akşam* gazetesi, bu hususiyeti sebebiyle *Vakit* ve *Son Telgraf*’a karşı bir örnek olarak gösterilmiştir. Her iki gazetenin de parti ‘propagandası bakımından hiçbir zaman faydalı’ olmamış olduğunu vurgulayan Barlas, *Vakit* ve *Son Telgraf*’ın muvafık olmakla satılmadıklarını, zarar ettiklerini söylemeleri karşısında, *Akşam*’ın başarılı yayıncılığı ile sattığını ifade etmiştir. Necmeddin Sadak’ın idaresi ve başyazarlığında parti ve hükümet propagandası için faydalı olan *Akşam*’ın CHP İktidarı’nın ‘ana prensipleri dışında’ eleştiri yapmaktan çekinmemesi de takdir edilmiştir. 1946 yılında üzerinde hususiyetle durulan *Tanin* gazetesinin, Hüseyin Cahit Yalçın’a rağmen bir ilerleme kaydedemediği görülmüştür. Barlas, *Tanin*’i ayakta tutmak için yapılanları şu şekilde açıklamıştır; “1946 yılında 680 abone kaydedilmiş ve bu abone karşılığı 19 bin lira verilmiştir. Bundan başka Hükümetçe verilen abone bedeli de hayli yüksektir. Yine 1947 yılında Partimiz tarafından 31.500 lira ödenmiştir. Ayrıca

⁸²²BCA, Fon No 490 1 0 0 Yer Numarası Kutu No: 1391 Dosya Gömleği No: 619 Sıra No: 2 Dosya Numarası: 8. Büro

Gazete Partimizin makinesinde parasız basılmıştır. Üstelik bu makinenin tamiri için bedeli parti tarafından ödenmek üzere 16 bin lira hracanılmıştır” tüm bunlara rağmen yine de Tanin’in kapatılmasının önüne geçilememiştir. *Akşam* dışında, CHP İktidarının elinde kalan *Vakit* ve *Son Telgraf* aldıkları kararlar neticesinde muhalif ve bağımsız bir role bürünüşlerdir. Barlas, ‘varlıklarıyla yoklukları bir’ olan muvafık gazetelerin yetersizliği sebebiyle, CHP İktidarı’nın İstanbul’da sesini duyuracak hiçbir gazeteye sahip’ olmadığını ifade etmiştir. Barlas’a göre, okunmayan halk tarafından rağbet görmeyen gazetelere mali yardımda bulunmanın hiçbir fayda getirmeyeceği açıktır.⁸²³

CHP İktidarı’nın *Akşam*, *Sontelgraf*, *Vakit*, *Gecepostası*, *Birlik*, *Tanin*, *Son Telgraf Vakit (Yeni Gazete)*, *Gece Postası*, *En Son Dakika* dışındaki gazetelere de destek sağlamıştır. Her ne kadar sözkonusu gazeteler, İstanbul’da CHP’nin temsilcisi olan gazeteler olarak görülseler de İstanbul basınına dizayn etmek üzere, diğer gazetelerden de istifade edilmiştir. Örneğin Feridun Dirimtekin’in İstanbul’da çıkardığı *Zaman* gazetesinin, CHP’nin ‘görüş ve fikirlerinin bir yayım vasıtası’ olması sebebiyle satışının arttırılması istenmiştir.⁸²⁴

CHP, İstanbul’da basını dizayn edebilmek üzere raporlarda vurgulanan hususlar doğrultusunda, girişimlerde bulunmuştur. Bu girişimlerden ilki daha önce vurgulandığı üzere abone işlerinin yeniden değerlendirilmesidir. Çeşitli vasıtalarla muvafık gazetelerin varlığını İstanbul gazetelerine karşı sürdürebilmesi için, abonelik sistemi vasıta olarak kullanılmıştır. Abonelik sistemi dışında maddi destek sağlamak üzere resmi ilanlardan da istifade edilmiştir. CHP İktidarının sağladığı en önemli maddi kaynaklardan bir diğeri ise kâğıt desteği olmuştur. Kâğıt sıkıntısının tam olarak sona ermemiş olması, kâğıdı değerli bir emtia halinde tutmaya 1945’ten sonra da devam etmiştir. Genel Sekreterlik, Türkiye İş Bankası’na gönderdiği

⁸²³ **BCA**, Fon No: 490 1 0 0 Yer Numarası Kutu No: 1287 Dosya Gömleği No: 279 Sıra No: 1 Dosya Numarası: 8.Büro, **BCA**, Fon Kodu: 490 1 0 0 Kutu No: 1392 Dosya Gömleği No: 621 Sıra No: 1 Dosya Numarası 8. Büro

⁸²⁴ *Zaman* Gazetesi’nin satışının arttırılması için CHP Genel Sekreteri A. Erzurum Milletvekili Cevat Dursunoğlu’ndan CHP İl İdare Kurulu Başkanlığına gönderilen yazı, 03.08.1949, **BCA**, Fon No: 490 1 0 0 Yer Numarası: Kutu No: 9 Dosya Gömleği No: 48 Sıra No: 8

direktiflerle muvafık gazetelerin avans olarak Sümerbank Kâğıt Fabrikaları'ndan alacağı kâğıtlar için İş Bankası'nın hesap açmasını istemiştir.⁸²⁵

CHP İktidarının muvafık gazetelere sağladığı ikinci destek ise, baskı meselesidir. Satış, kâğıt kadar önemli bir yekun tutan matbaa, baskı konusunda Genel Sekreterlik, Ulus gazetesinin makinelerini İstanbul'a naklederek bir matbaa tesis edilmesi kararlaştırmış ve bu doğrultuda harekete geçerek matbaa için müsait bir binanın tutulması sağlanmış ise de teknik nedenlerle 1950 yılına kadar bu uğraş gerçekleşmemiştir. Matbaanın kurulmasına kadar geçici bir tedbir olarak parti malı olup *Tanin* gazetesine verilen eski matbaa makinesi, İstanbul'daki parti binasına nakledilmiş ve diğer bazı makineleri ikmal olunarak günlük bir gazete çıkarmak şartıyla uygun bir ücretle *Zaman-Akşam Postası*'na kiraya verilmiştir.⁸²⁶ Muvafık gazeteleri takip etmek ve gerektiğinde onlara haber, yazı temin etmek üzere 19 Ocak 1946 yılında İstanbul İl İdare Kurulu bünyesinde, Genel Sekreterliğin çalışmalarına yardımcı olmak üzere Basın Yayın Tanzim Bürosu adında bir büro, kurulmuştur. CHP Genel Sekreterliği, direktifleriyle hareket eden Büro'ya oldukça önem verilmiştir, bu doğrultuda kadro sınırlandırmasına gidilmezken başlangıç olmak üzere aylık 1.000 liralık bir bütçe ayrılmıştır. Büro'nun faaliyet sahasında Rumca ve Ermenice gazetelerin yer almasında dolayı, BYGM'in imkanlarından faydalanabileceği bildirilmiştir. Büro, Genel Sekreterlik ve Bakanlıklarla ilgili haberleri toplama ve iletme görevine sahipken diğer taraftan da haber yayma göreviyle sorumlu kılınmıştır. Buna göre; *"Büro gerek gönderilen kupürlere veya verilen malûmata karşılık olarak, gerek doğrudan doğruya gelen yazıların da İstanbul basınında yayılabilmesi için icap eden tedbirleri gene Başkanın umumî veya hususî direktifleri dairesinde alır ve takip eder. Anadolu ajansının İstanbul şubesi bu büro tarafından gazeteler veya mecmuâlara verilebilecek yazılara icabında ayrı bir bültenle bir tebliğ vasıtası olur."*⁸²⁷

CHP İktidarı tüm bu yardımlar karşısında kamuoyunu kendi etrafında tutmak üzere muvafık gazetelere, hükümet ve partinin izlediği iç ve dış politika

⁸²⁵ CHP Genel Sekreterliği ile Türkiye İş Bankası Genel Müdürlüğü arasında geçen yazışma, 17.12.1946, **BCA**, Fon No: 490 100 Yer Numarası: Kutu No: 1288 Dosya Gömleği No: 280 Sıra No: 4 Dosya Numarası 8. Büro

⁸²⁶ **BCA**, Fon No 490 1 0 0 Yer Numarası Kutu No: 222 Dosya Gömleği No: 875 Sıra No: 2 Dosya Numarası: 1. Büro

⁸²⁷ CHP İstanbul İl İdare Kurulu Basın Yayın Tanzim Bürosu hakkında yazı, 19.01.1946, **BCA**, Fon No 490 1 0 0 Yer Numarası Kutu No: 1334 Dosya Gömleği No: 431 Sıra No: 1 Dosya Numarası: 8. Büro

doğrultusunda 'ana ilkeler' doğrultusunda propaganda yaptırmıştır. Tıpkı diğer sahalarda olduğu gibi CHP İktidarının muvafık basın mevzuunda da çift yönlü faydayı esas aldığı görülür. Seçim dışında kalan zamanlarda yayın ve telkin faaliyeti iç ve dış politikanın savunulması üzerine iken, seçim zamanlarında CHP'nin propagandasının yapılması istenmiştir. 29 Nisan 1946 yılında Genel Sekreterliğin direktifi doğrultusunda, İstanbul'da partili gazete sahipleri ve başyazarları çağrılarak seçimlerde CHP'ye karşı karşı tutacakları hareket tarzları sorulmuştur. Toplantı neticesinde kararlarının yazılı olarak bildirilmesi talebi karşısında, Ekrem Uşaklıgil, Yusuf Ziya Ortaç (Akbaba), Kâzım Şinasi Dersan (Akşam), Hakkı Tarık Us, Orhan Seyfi Orhun (Yeniçağ), Nizamettin Nazif Tepedelenlioğlu (İkdam Gece Postası Başyazarı), Etem İ. Benice, Rasim Us (Haber ve Son Dakika), Hüseyin Cahit Yalçın (Tanin), Sedat Simavi (Karagöz) prensip ve programı müdafaa edeceklerini imzalarıyla taahhüt etmişlerdir. Mezkur on ismin dışında kalan iki gazeteciden Cemalettin Saraçoğlu bir çok tereddütten sonra partiden istifa ettiğini imzasıyla bildirmiştir. Tasvir gazetesi sahibi Ziyat Ebuziya ise 'kendisinin partinin nizamnamesine tabi olduğunu, ancak ortağı partili olmadığından' gazeteyi her hangi bir şekilde angaje edemeyeceğini bildirmiştir.⁸²⁸

Savaşın sona ermesi, çok partili yaşama geçilmesi, görece liberal bir dönemin ortaya çıkması, muvafık gazetelerin üzerindeki Tek Parti etkisini azaltırken bu durum muhalif gazetelerin yayınlarını sertleştirmesine sebep olmuştur. Savaş şartlarının CHP İktidarına İstanbul Gazetelerini kontrolü altında tutmasına müsaade etmesi, savaş şartlarının ortadan kalkmasıyla sona ermiştir. Bu durum ise Sovyetler karşısında yürütülen milli birlik politikasında, İstanbul basınına önemli bir gedik olarak ortaya çıkarmıştır. CHP'nin İstanbul basını üzerine hakimiyet tesis edememesi, savaş şartları sonrasında muhalif gazetelerin tamamen serbest kalmasına ve hükümetin istemediği tarzda yayın yapmasına neden olurken, muvafık gazeteler ise 1945-1950 döneminde siyasi olarak birer birer CHP İktidarından kopmaya başlamışlardır.

⁸²⁸CHP İstanbul İl İdare Kurulu ile İstanbul'daki Partili Gazete sahip ve başyazarları arasında gerçekleşen görüşmenin neticesini bildirir yazı, 02.05.1946, **BCA**, Fon No: 490 1 0 0 Yer Numarası: Kutu No: 1288 Dosya Gömleği No: 281 Sıra No: 1 Dosya Numarası: 8. Büro, 30.04.1946, **BCA**, Fon No: 490 1 0 0 Yer Numarası: Kutu No:1360 Dosya Gömleği No: 515 Sıra No: 1 Dosya Numarası: 8. Büro

3.1.2.2 Cumhuriyet Halk Partisi ve Hükümetlerinin Doğrudan Propaganda Aracı Olan Gazeteler

Cumhuriyet Halk Partisi'nin VII. Kurultay'da kabul edilen tüzüğün ilgili maddesi gereğince, "*Partinin propaganda işlerini düzenlemek, idare etmek ve bu maksatla radyo, sinema, konferans, halk hatipleri, halk kürsüleri, gazete, dergi ve kitap gibi yayın vasıtalarından faydalanmak ve icabında bunları tertiplemek, kurmak ve yaymak*" Genel İdare Kurulu'na verilmiştir.⁸²⁹ Propaganda araçları bakımından ilk sırayı gazetelerin alması, hatta propaganda hakkında hazırlanan raporda, basın ve propagandanın birlikte ele alınması, gazetelere verilen önemi göstermektedir. İstanbul'da ve yurdun diğer yerlerinde yer alan muvafık gazetelerin haricinde CHP İktidarının en önemli propaganda aracı kendi iradesi ile çıkarttığı gazeteler olmuştur. Coğrafi olarak bu gazetelerin merkezi ve idaresi, İstanbul'un konumu nedeniyle Ankara'dır. İstanbul'da yer alan muvafık gazeteler, her ne kadar tüzüğün 154. maddesince 'parti program ve nizamnamesine iç ve dış siyasetin ana hatlarıyla yüksek devlet menfaatlara aykırı düşen yazılar neşredemezler' ise de zaman içerisinde bazıları, bu karara uymamışlar hatta CHP İktidarının İstanbul'daki etkinliğinin azalmasına paralel olarak bağımsız veya muhalif olmuşlardır. Muvafık olma durumunu sürdürenlerin ise büyük çoğunluğunun yeterince halka ulaşamaması sebebiyle, etkisi kaybolmuştur.⁸³⁰ Bu durum ise CHP İktidarının propagandada kendi sahip olduğu gazetelere daha fazla önem vermesine yol açmıştır. CHP'nin doğrudan propaganda gazeteleri şu şekildedir; *Ulus, Ankara Akşam Haberleri, Memleket ve Karagöz*.⁸³¹ Genel İdare Kurulu namına basın ve yayın işlerini yürüten IX. Büro Şefi Gaziantep Milletvekili Cemil Sait Barlas, hazırladığı bir raporla gazetelerden beklenenlerini şu şekilde sistemleştirmiştir;

- a) Genel surette, Partinin kendi fikir ve programının propagandasını yapmak,
- b) İktidarda ise kendi Hükümetinin icraatını müdafaa etmek,
- c) Muhalefette ise karşı parti hükümetini tenkit etmek,

⁸²⁹BCA, Fon No: 490 1 0 0 Yer Numarası: Kutu No: 1251 Dosya Gömleği No: 167 Sıra No: 2 Dosya Numarası 8. Büro

⁸³⁰BCA, Fon No: 490 1 0 0 Yer Numarası: Kutu No: 1288 Dosya Gömleği No: 281 Sıra No: 1 Dosya Numarası: 8. Büro, BCA, Fon No: 490 1 0 0 Yer Numarası: Kutu No:1360 Dosya Gömleği No: 515 Sıra No: 1 Dosya Numarası: 8. Büro

⁸³¹BCA, Fon No 490 1 0 0 Yer Numarası Kutu No: 222 Dosya Gömleği No: 875 Sıra No: 2 Dosya Numarası: 1. Büro

d) Memleketin iç ve dış olaylarına dair havadislerini doğru olarak ve yerine göre partisile hükümetinin görüşlerini bildirecek tarzda halk efkârına aksettirmek.

Barlas'ın ifade ettiği beklentiler, yalnızca Ulus, Akşam Haberleri, Memleket, Karagöz ile sınırlı tutulmayıp, muvafık, bağımsız ve destek verilen gazeteleri de içine alacak şekilde genişletilmiştir.⁸³²

3.1.2.2.1 *Ulus Gazetesi*

Cumhuriyet Halk Partisi ve onun Hükümetlerinin yarı resmi yayın organı olarak nitelendirilen Ulus gazetesi, Kurtuluş Savaşı yıllarında, milli mücadelede faydalanmak üzere çıkartılan İrade-i Milliye'nin gazetesinin devamıdır. Milli Mücadele'de İrade-i Milliye ile başlayan serüven İrade-i Milliye'nin Sivas'ta bırakılması ile birlikte yerini, 10 Ocak 1920'de Hakimiyet-i Milliye'nin almasıyla sürmüştür. Kurtuluş Savaşı'nın amaçlarını ve yapılan işleri duyurmak üzere yayın hayatına başlayan Hakimiyet-i Milliye, alınan karar doğrultusunda yayın faaliyetini 1934 yılından itibaren Ulus gazetesi olarak devam ettirmiştir.⁸³³ CHP İktidarının 'prensipleri ve fikirlerinin yayıcısı' olarak kabul edilen Ulus Gazetesi'nin⁸³⁴ temel görevi, parti ve hükümetlerin prensip ve fikirlerini aktarmak kadar kamuoyuna da bu fikirleri açıklamaktır.⁸³⁵ Hakimiyet-i Milliye'nin Ulus adıyla yayın yapmaya başlamasından sonra, 'daha iyi ve tam bir neşriyat organı' haline gelmesi ve daha iyi bir şekilde yayınlanması için çalışmalarda bulunulmuş, hatta bu doğrultuda bakanlıklarla birlikte çalışılmıştır.⁸³⁶ Kurumlar arası ve devlet nezdinde bir hüviyet sahip olan Ulus, 1945'ten sonra da bu varlığını muhafaza etmiştir.

Ulus bir gazeteden daha çok matbaa faaliyetlerini de içerisine alan büyük bir müessesesidir. CHP'nin 'yayın organı olan Ulus gazetesini çıkarmak ve bu kanaldan

⁸³²Cemil Sait Barlas tarafından hazırlanan partinin basın yoluyla yapacağı işlere dair rapor,1948,**BCA**, Fon No: 490 1 0 0 Yer Numarası Kutu No: 1287 Dosya Gömleği No: 279 Sıra No: 1 Dosya Numarası: 8. Büro

⁸³³ Hürriyet Konyar, **Ulus, CHP ve Kemalist İlkeler**, Bağlam Yayınları, Ekim 1999, s. 11-14.

⁸³⁴**BCA**, Fon No: 490 1 0 0 Yer Numarası: Kutu No: 1251 Dosya Gömleği No: 167 Sıra No: 2 Dosya Numarası 8. Büro

⁸³⁵Ulus Müessesesi hakkında hazırlanan rapor, 29.02.1948, **BCA**, Fon No: 490 1 0 0 Yer Numarası Kutu No: 1249 Dosya Gömleği No: 161 Sıra No: 1 Dosya Numarası: 8. Büro

⁸³⁶CHP Genel Sekreteri Dahiliye Vekili ile Hariciye Vekili T. Rüştü Aras tarafından gerçekleştirilen Ulus gazetesi ile ilgili yazışma, 21.T.Evvel.1937, **BCA**, Fon No: 490 1 0 0 Yer Numarası Kutu No: 1264 Dosya Gömleği No: 209 Sıra No: 1 Dosya Numarası: 8. Büro, CHP Genel Sekreteri Dahiliye Vekili ile Başbakanlık arasında gerçekleştirilen Ulus gazetesi ile ilgili yazışma, 21.T.Evvel.1937, **BCA**, Fon No: 30 10 0 0 Yer Numarası Kutu No: 79 Dosya Gömleği No: 524 Sıra No: 1 Dosya Numarası: 79

Parti fikir ve prensiplerini yayın yolile efkârı umumiye karşısında açıklamak amacile' kurulan Ulus Müessesesi'nin gayesi, her halde gazetenin çıkmasını sağlamaktır. Ulus gazetesinin merkezinin Ankara olarak tercih edilme nedeni ise Ulus'un tesis etmek istediği kamuoyu oluşturma düşüncesi ile yakından alakalıdır. Ulus Müessesesi ile ilgili talimatta bu durum şu şekilde ifade olunmuştur; *"Ulus'un fikrine poetik düşünceler hakim olduğundan Ulus gazetesi ticarî bakımdan İstanbul'a nazaran daha gayri iktisadî sayılabilecek olan hükümet merkezinde kurulmuştur"*. Ulus gazetesinin iktisadi bir işletme olarak görülmemesi ise kamuoyu oluşturma düşüncesinin gazetenin kar elde edip etmemesinden daha önemli görüldüğüne işaret etmektedir.⁸³⁷

Ulus Gazetesi ile ilgili, Parti Divanına sunulan ve 6 Şubat 1948 tarihinde kabul edilen raporda Partinin neşir organı olarak görülen Ulus'un siyasi vazifeleri şu şekilde belirtilmiştir;

- a) Partinin fikir ve programının propagandasını yapmak,
- b) Hükümetin icraatını müdafaa etmek,
- c) Muhalefetin vaki hücumlarına karşı savunmak vazifeleri terettüp etmek.⁸³⁸

Bu doğrultuda Ulus'un tek vazifesi Hükümet ve Parti programlarının müdafaasını yapmaktır. Bu program, CHP'nin iç politik hedeflerine yönelik olduğu kadar dış politika hedeflerine de yöneliktir.

Ulus gazetesi, II. Dünya Savaşı sırasında var olan fiziki yapısını, II. Dünya Savaşı sonrası büyük bir oranda sürdürmüştür. 1947 ve 1948'de iki kez değişime gidilmiştir. 1 Ocak 1947'den sonra değişime gideceğini açıklayan Ulus müessesesi, Ulus'un yayınlarını halkla buluşturmak üzere bir takım yenilikler gerçekleştirmiştir. İlk olarak karikatür eksikliği bulunan gazeteye Ratip Tahir Burak'ın karikatürleri eklenmiştir. Karikatürün cezbedici halinden istifade etmek isteyen Ulus gazetesinin, Burak'ın iç ve daha çok dış siyasete dair olan karikatürlerle ilgili yorumu, okuyucuların ilgi ile takip edecekleridir. Ulus'un halka buluşması için ikinci gerçekleştirilen faaliyet, çocuklara yönelik haftada bir gün pazar günleri 'Çocuk

⁸³⁷BCA, Fon No: 490 1 0 0 Yer Numarası Kutu No: 1249 Dosya Gömleği No: 161 Sıra No: 1 Dosya Numarası: 8. Büro

⁸³⁸Yayın Bürosunun Ulus Gazetesi hakkındaki raporu, 10.02.1948, BCA, Fon No: 490 100 Yer Numarası: Kutu No: 453 Dosya Gömleği No: 1867 Sıra No: 3 Dosya Numarası 1. Büro

Köşesi' hazırlamak olmuştur. Çocukların da okuması ile bir ailenin ihtiyacı olan gazete oluşturmak düşüncesine sahip olan Ulus müessesesi, bu sayede daha geniş bir kesime hitap etmeyi amaçlamıştır. Çocuklardan sonra kadınlara yönelik -daha dar bir periyotta olsa da- bir 'Kadın ve Moda' köşesi hazırlanmıştır. Tefrika yayınlarını sürdüren Ulus gazetesi, yeni yayın döneminde iki farklı roman yayınlarak okuyucu sayısını arttırmayı amaçlamıştır. Tüm bunların dışında taşra okurlarına ulaşmak üzere, 'Fotoğrafla Anadolu' yayınına başlanacağı müjdelenmiştir. Daha çok fotoğraf ağırlıklı olan bu köşe, yurt haberlerini okuyucuya ulaştırmak amacıyla gerçekleştirilmiştir. Fotoğrafla Anadolu'nun en önemli özelliği memleketin imar ve kalkınma durumunu göstermesidir. Zira bu durum aynı zamanda CHP Hükümetlerinin seçim çalışmalarına yönelik propaganda amaçlarına da hizmet etmekteydi. 1947 yılı Ulus için değişimlerin başladığı bir yıl olmuş tüm değişikliklerle birlikte gazetenin sayfa sayısı da arttırılmıştır.⁸³⁹

Tüm değişmelere rağmen başyazının konumunu her daim muhafaza etmesi, Ulus'un yayın faaliyetinde başyazının ve yazarının oldukça önemli olduğuna işaret etmektedir. Bu sebeple görevi bırakıncaya kadar Ulus başyazarı Falih Rıfkı Atay'ın yazı ve tutumları kendisinden çok Ulus'la ilgili olmuştur. Ulus gazetesinin takribi yirmi yıl kadar başyazarlığını yaptıktan sonra Atay, 30 Ekim 1947'de yorulduğunu söyleyerek başyazarlığı bıraktığını açıklamıştır. Atay, partinin 'türlü cereyanların birbiri ile çarpışacağı yeni bir devreye' girdiği bu yeni dönemde kendisinin ayrılığı ile Ulus'un tarafsız kalmasının daha doğru olduğunu düşünmüştür.⁸⁴⁰ Atay'ın istifa kararından, 12 Temmuz Beyannamesi'nin yani partiler arası çatışmaya son verilmesinin Ulus'a sirayet ettiği anlaşılmaktadır. Taraflı bir başyazar yerine tarafsız ve partiler üstü bir başyazarın tercih edilmesinin istenmesi, CHP İktidarının milli birlik politika ve propagandası ile örtüşmektedir. Atay'ın istifasının kabulü ve akabinde İsmet İnönü'nün en yakınlarından görülen Nihat Erim'e başyazarlık teklifi yapılması, faaliyetin İsmet İnönü'ye rağmen olmadığı izlenimi doğurmaktadır. Üstelik Erim'in başyazarlık teklifini İnönü ile birlikte değerlendirmesi, Atay'ın istifasının parti iç çekişmesi ile yakından ilgili olduğunu da göstermektedir.⁸⁴¹ 4 Aralık 1947'de Ulus gazetesinin teklifini memnunlukla kabul ettiği belirten Erim, VII. Kongrede alınan

⁸³⁹ **Ulus**, 31 Aralık 1946, s. 1.

⁸⁴⁰ Ankara Milletvekili Falih Rıfkı Atay'ın Ulus Başyazarlığından ve Müessese yazı işleri Mürakabe vazifesinden çekilmek istemesi üzerine gerçekleşen yazışmalar, 04.11.1947, **BCA**, Fon No: 490 1 0 0 Yer Numarası: Kutu No: 1250 Dosya Gömleği No: 163 Sıra No: 3 Dosya Numarası 8. Büro

⁸⁴¹ Erim, *Günlükler*, s. 217-218.

kararlar neticesinde ‘propaganda ve basın yolu ile mücadele’ etmenin önemine değinmiş ve ‘Ulus’un politik ve idarî gücünün’ önemine dikkat çekmiştir.⁸⁴² Atay’ın görevinden istifası ve Erim’in teklifin kabulü esnasında vurguladığı hususlar, meselenin sadece başyazarlıkla ilgili olmadığını göstermektedir. Zira Falih Rifkî Atay, başyazar ve Ulus yazı işleri murakıplığı görevlerini bir arada yürüterek, Ulus gazetesinin iç ve dış politikaya dair yürütülen yayın politikasının kararlarını veriyordu. Atay’ın istifası bu anlamda salt Ulus’ın başyazarlarını değil, aynı zamanda yayını da yakından etkilemiştir. Çünkü Atay’ın yazmadığı günlerde zaten Nihat Erim’in başyazı ve etüd yazıları kaleme aldığı bilinmektedir.⁸⁴³ 7 Aralık 1947 tarihinde CHP Genel Sekreteri Hilmi Uran, Ulus Yazı İşleri Müdürlüğüne gönderdiği yazıda; Erim’le ‘temas edilmesini ve ondan alınacak direktif dairesinde hareket olunmasını’ bildirmiştir.⁸⁴⁴ Falih Rifkî Atay’ın henüz kurultay toplanmadan önce istifa edeceğini bildirmesi, Ulus’la ilgili olarak alınan kararları değiştirmiştir. Bu istikamet doğrultusunda Ulus gazetesinin sorumluluğu Genel İdare Kuruluna tevdi edilirken, Genel İdare Kurulu adına bu vazifeyi ve tüm basın ve yayın işlerini yürütme görevi Cemil Sait Barlas’a, Aralık 1947’de bırakılmıştır.⁸⁴⁵

1947 sonrası yeni dönemde Barlas, 29 Ocak 1948’de kaleme aldığı yazıda, Ulus’la ilgili şu eleştirileri yapmaktadır; *“Ulus yalnız başyazı noktasından dikkate alınmıştır. Münderecat bakımından daima zayıf kalmıştır. Lüzumsuz yazılar yayınlanmıştır. Geniş bir yazı kadrosu bulunmasına rağmen okuyucular için hiçbir zaman cazip olamamıştır.”* Barlas’a göre, Ulus halk efkârının gözleri önünde cereyan eden bazı olayları bile maskelemek gibi hatalar yaparak okuyucunun itimadını kazanamadığı için aksettirdiği gerçek haberler de bile tereddütle karşılanmıştır. Barlas’ın ifadelerine göre, en acı kayıp ‘halka organik teması’ kaybetmektir. Barlas’ın eleştirileri daha ziyade partiler düzeyindeki çekişmeyi kapsamamaktaysa da Ulus’un yeterince rağbet görmemesi dış politika ve milli güvenliğe dair telkin edilen fikirlerin halkla yoğun olarak buluşmasını da engellemiştir. Bu sebeple gazetenin okuyucuları için cazip bir hale getirilmesi elzem

⁸⁴²BCA, Fon No: 490 1 0 0 Yer Numarası: Kutu No: 1250 Dosya Gömlüğü No: 163 Sıra No: 3 Dosya Numarası 8. Büro

⁸⁴³Nihat Erim’e Ulus Gazetesi yazıları için ödenen ücretle ilgili yazışma, 31.01.1946, BCA, Fon No: 490 100 Yer Numarası: Kutu No: 1252 Dosya Gömlüğü No: 169 Sıra No: 1 Dosya Numarası 8. Büro

⁸⁴⁴BCA, Fon No: 490 1 0 0 Yer Numarası: Kutu No: 1250 Dosya Gömlüğü No: 163 Sıra No: 3 Dosya Numarası 8. Büro

⁸⁴⁵BCA, Fon No: 490 1 0 0 Yer Numarası: Kutu No: 1251 Dosya Gömlüğü No: 167 Sıra No: 2 Dosya Numarası 8. Büro

görülmüştür. Barlas'ın bu konudaki teklifi; gazeteyi haber, makale, fıkra bakımından zenginleştirmektir.⁸⁴⁶ Bu doğrultuda Ulus gazetesinin 1 Şubat 1948'den itibaren yeniden 'Halk gazetesi olmak karakteri ile bütün vatandaş ihtiyaçlarını karşılamak' gayesi ile yeniliğe gittiği açıklanmıştır. Bu yenilik 1947'de gerçekleşen yenilik gibi teknik olmayıp daha ziyade yazılar ile ilgilidir. Ayrıca 1947 itibarıyla SSCB'yi eleştirme noktasında hafif, imalı, temkinli yayın politikası, yerini direkt çatışmacı yayına bırakmıştır.

Başyazının önemi tüm gelişmelere rağmen kaybolmamıştır. Ulus'un en önemli hususiyeti olan başyazılar, bir dönem Nihat Erim'in imzası ile çıktıktan sonra, Erim'in arzu ettiği üzere imzasız olarak çıkmıştır.⁸⁴⁷ Erim'in yazmadığı ve yazmayı kestiği dönemlerde Falih Rifki'nin boşluğunu doldurmak üzere, CHP Genel Sekreteri T. Fikret Sılay'ın Hüseyin Cahit Yalçın'a başyazarlık teklif ettiği görülür. Başyazıların Ulus'un adeta imzası olması, Barlas'ın ifadelerine rağmen harekete geçildiğini göstermektedir. Yalçın'dan iç ve dış konular olmak üzere pazartesi, çarşamba, cuma günleri başyazı istenirken; pazar günleri iç meselelerle ilgili yazı yazması istenmiştir. Ayrıca alınan karar gereği Yalçın'dan 'Rusyanın iç yüzü' adlı eserin tercümesi istenmiştir.⁸⁴⁸ Başyazar olan Hüseyin Cahit'in tercihi ve onun eserlerinden istifade edileceğinin bildirilmesi, Ulus'ta yeni bir yapılanmanın işaretlerindendir. Zira Falih Rifki Atay'dan sonra bir geçiş devresi yaşayan Ulus'a, yeniden güçlü bir kimlik kazandırmak üzere dış politika konusunda keskin tutumuyla tanınan Cahit'in getirilmesi, Ulus'un konumlandırılmak istendiği mevkiyi göstermektedir.

Barlas'ın Ulus'un 'halkla buluşmadığına' yönelik eleştirileri daha çok halkla gazete bayileri arasında bir buluşma gerçekleştirilememesinden kaynaklanmaktadır. Ulus'un İstanbul'da ve diğer illerde yeterince yer bulmamasında bayi meselesi elzem görülmüş ve bayi sorunun çözülmesi gerektiği çeşitli tarihlerde belirtilmiştir.⁸⁴⁹ Hatta İstanbul'daki satışı arttırmak üzere, Ulus'un günlük olarak uçakla İstanbul'a

⁸⁴⁶BCA, Fon No: 490 1 0 0 Yer Numarası Kutu No: 1287 Dosya Gömleği No: 279 Sıra No: 1 Dosya Numarası: 8. Büro

⁸⁴⁷Erim, Günlükler, s. 217-218.

⁸⁴⁸Hüseyin Cahit Yalçın'ın Ulus'un başyazarı olması hakkın yazışmalar, 09.09.1948, BCA, Fon No: 490 1 0 0 Yer Numarası: Kutu No: 1250 Dosya Gömleği No: 163 Sıra No: 3 Dosya Numarası 8. Büro

⁸⁴⁹Ulus Gazetesi'nin İstanbul'daki durumu hakkında CHP İstanbul Bölge Müfettişi Kocaeli Milletevekili Dr. F. Şerafeddin Bürge tarafından yapılan değerlendirme, 04.01.1947, BCA, Fon No: 490 100 Yer Numarası: Kutu No: 1282 Dosya Gömleği No: 261 Sıra No: 1 Dosya Numarası 8. Büro

gönderilmesi dahi düşünülmüştür.⁸⁵⁰ CHP İktidarının son yıllarını değerlendiren raporda, Ulus'un bayilerle ilgi kısmı şu şekilde ifade edilmiştir; *"Ulus memlekette daima arana bir gazete olarak kaldığı gibi tiraj itibariyle de iktidar partisinin bir organı olmasına rağmen daima çok yayılan gazeteler arasında bulunmuştur. Bununla beraber memlekette gazete yayımı işinin muayyen bayiler elinde bulunması ve çok defa bu işe parti propagandası karıştırılması dolayısıyla Ulus yayımının her vakit gönlümüzün istediği ve hatta okuyucuların dilediği nisbette olmasına imkân bulunamadığını itiraf etmeği bir vazife sayarız."*⁸⁵¹ Ulus gazetesi, CHP İktidarının sahip olduğu aygıtlar sebebiyle Türkiye'nin en uzak köşelerinden yurt dışına kadar geniş bir coğrafyada okunmuştur. Barlas'ın teknik eleştirileri, aslında CHP'nin izlediği propagandadan kaynaklanmaktadır. Şöyle ki Barlas, gazetenin bir meta olarak ele alınarak ticari bir gaye ile işletilmesini isterken, Genel Sekreterliğin Ulus'un ekonomik veçhesini ikinci plana attığı görülmektedir. CHP'nin sahip olduğu en önemli propaganda aracı olan Ulus gazetesi, ekonomik sebeplere dayandırılmayacak kadar mühim görülmüştür. Fakat tüm bunlara karşı, 1945-1950 yılları arasında Ulus'un halkla, daha çok buluşması için okuyucu sayısını arttırmaya yönelik değişikliklere gidilmiştir. 1938 senesinde, 11.097 adet olarak satılan Ulus gazetesi, 1942'de 20.000, 1943'de 25.000, 1944'de 34.000 bin iken bu rakam 1945 senesinde 43.778 nüshaya çıkmıştır. 1946 senesinin ağustos ayında kadar benzer şekilde devam eden satış grafiği, ağustosta gazete fiyatlarının 5 kuruştan 10 kuruşa yükseltilmiş olması ve diğer sebeplerle 21.000 nüshaya kadar düşmüştür. Bu satış 1947 senesinde ortalama olarak 23.265 nüshaya çıkmıştır. Bazı özel günlerde ise satış miktarının 25.117 adedi bulunduğu görülmüştür. Ulus müessesinin halkla buluştuğu bir diğer nokta ise abonelik sistemidir. 1941 senesinde abone sayısı 6.256 iken 1946 senesinde bu rakam 8.735'e, 1947 senesinde ise 8.846'ya yükselmiştir. Abone sisteminde ağırlığın 4.500 rakamı ile halkevleri ve halkodalarının olması ise oldukça önemli bir veridir. Zira halkevleri sahip oldukları 'okuma salonları' ile Ulus ve diğer yayınların toplu okunmasını sağlamıştır. Gazetelerin burada herkesin istifadesine sunulması hatta arşivlenerek saklanması istenmesi, Ulus başta olmak üzere propaganda yayınlarından istifade edilmesi ile ilgilidir. Bu sebeple sayısal verileri açısından olağan bir satış grafiğine sahip olan Ulus, halkevlerinin

⁸⁵⁰Ulus Gazetesi'nin İstanbul'daki satışını arttırmak üzere yapılan değerlendirme, 17.02.1947, **BCA**, Fon No: 490 1 0 0 Yer Numarası: Kutu No: 1262 Dosya Gömleği No: 202 Sıra No: 1 Dosya Numarası 8. Büro

⁸⁵¹**BCA**, Fon No 490 1 0 0 Yer Numarası Kutu No: 222 Dosya Gömleği No: 875 Sıra No: 2 Dosya Numarası: 1. Büro

etkisi sebebiyle oldukça etkin bir çoğunluğa hitap etmiştir.⁸⁵² Ulus, halka ulaşırken bir diğer taraftan da bedeli başbakanlık tarafından ödenmek suretiyle, kesintisiz olarak yurdun çeşitli yerlerindeki 805 noktasında yer alan ordu birlikleriyle devletin merkez ve taşra teşkilatlarına gönderilmiştir. Büyük bir kısmı ordu teşkilatlarına gönderilmekte olan bu gazeteler, Hükûmet faaliyetlerinin ordu içinde yapmakta olduğu önemli bir konu olarak belirtilmiştir.⁸⁵³

3.1.2.2.1.1 Ulus Gazetesi'nden Yurt Dışında Propaganda Amacıyla İstifade Edilmesi

Oldukça yaygın bir kesime hitap eden Ulus gazetesi, coğrafi olarak ülke içerisinde halka, orduya ve bürokrasiye hitap ederken yurt dışında da benzer bir amaç içerisinde dağıtımı yapılmıştır. Ulus gazetesinin yurt dışında gönderildiği yerlerin en başında 1934'ten sonra tahsile giden öğrenciler yer almaktadır. İlk başlarda *“öğrencilerin memleket hayatını gerçekleri ile takip edebilmeleri için”* birkaç öğrenciye gönderilen Ulus, zaman içerisinde yurt dışında okuyan öğrencilerin sayısının artmasına paralel olarak daha fazla gönderilmiştir. 1947'e gelindiğinde Milli Eğitim Maliye, Adalet, Ekonomi, Bayındırlık, Çalışma ve Tarım Bakanlıkları ile Devlet Demir Yolları, İş Bankası, Merkez Bankası, PTT, Devlet Deniz Yolları, Sümerbank gibi kurumlar adına, yurt dışında Amerika, İsviçre, İngiltere, Macaristan'da eğitim gören 470 öğrenciye Ulus gazetesi gönderilmiştir. Ulus gazetesinin Amerika ve Avrupa'da çoğu öğrenci olan kişilere gönderilme faaliyeti CHP Hükûmetlerinin sonuna kadar sürmüştür.⁸⁵⁴

Ulus gazetesinin öğrenciler ve devlet görevlileri dışında gönderildiği bir diğer kesim ise Türk soylu ırkdaşlar olmuştur. Ulus dışında Türk soylulara, CHP İktidarının sahip olduğu diğer gazete ve dergilerle, halkevlerine gönderilen kitaplar da yollanmıştır. CHP İktidarının sözkonusu faaliyetinin II. Dünya Savaşı sırasında dahi yürütüldüğü gözlemlenmiştir. 1944 yılında, Batı Trakya'da görev yapan bir diplomattan Dışişleri Bakanlığı'na gönderilen yazıda; İskeçe ve Gümilcine'deki Türk Gençleri Birliğine, gönderilmek üzere, Ankara'nın 'gözü, kulağı olan Ulus

⁸⁵²BCA, Fon No: 490 1 0 0 Yer Numarası Kutu No: 1249 Dosya Gömleği No: 161 Sıra No: 1 Dosya Numarası: 8. Büro

⁸⁵³Devletin Merkez ve Taşra teşkilâtına gönderilen Ulus gazetesinin yıllık abone bedelleri hakkında yazı, 12.11.1948, BCA, Fon No: 30 1 0 0 Yer Numarası Kutu No: 42 Dosya Gömleği No: 252 Sıra No: 15 Dosya Numarası: C1

⁸⁵⁴Yurt dışında eğitim gören Türk öğrencilere Ulus gazetesi gönderilmesi ile ilgili yazışmalar, 1934-1947, BCA, Fon Kodu: 490 1 0 0 Kutu No: 1247 Dosya Gömleği No: 154 Sıra No: 1 Dosya Numarası 8. Büro

gazetesinden birer nüshanın' abone suretiyle gönderilmesi istenmiştir. Konsolos'a göre;

*“..bir tek gazetenin buralarda yaşıyana binlerce ırkdaşımıza anavatandan getireceği haberlerin ve okutacağı yazıların gençlerimize her sahada bir çok bilgi ve duygu aşılayacağı şüphesizdir. ...Anavatandan gelen küçücük birhaber ve bir sesin bu havakide ne kadar büyük bir ihtizazlar yaptığı ve yurdumuzdan gönderilmiş en ehemmiyetsiz bir maddeye, memleketimiz ait en belli belirsiz bir renk veya kokuya, te(?)kup eden istilaların ırkdaşlarımız kalbinde genişletip müzminleştirdiği otuz senelik yaraları acısının büyüklüğüne mebsuten mütenasip olarak, Garbî Trakya'da yaşayan bu gariplerin ne derece gözyaşlarıyla karışıkhasretle sarıldığı ve bu küçük küçük alâkaların ırkdaşlarımız içindeki değişmeden yaşsaama kuderetini çoğalttığı malûm devletleridir”.*⁸⁵⁵

16 Temmuz 1949'da Rodos Başkonsolosu'ndan CHP Genel Sekreterliği'ne gönderilen yazıda, “Rodos'un muhtelif bakımlardan bizim için olan önemi” vurgulandıktan sonra, “Rodos Başkonsolosluğunun Partimizin en mühim gazetelerini takip edememesinin büyük mahzurları olduğu” ifade edilerek Ulus ve Akşam Haberlerinin gönderilmesi istenmiştir.⁸⁵⁶

II. Dünya Savaşı şartlarında kapanmak durumunda kalan 'Gümölcine ve İskeçe Türk Gençler Birlikleri'nin yeniden açılması ile birlikte, Batı Trakya Türkleri ile anavatan Türkiye arasındaki bağları kuvvetlendirmek üzere gazete, mecmua ve kitapların gönderilmesi direktifi, 1945'ten itibaren Genel Sekreterlik tarafından verilmiştir. Direktifte İskeçe ve Gümölcine Türk Gençler Birlikleri'ne Ulus ve Ankara Akşam Haberleri gazetelerinin gönderilmesi de ayrıca vurgulanmıştır. Halkevleri ve halkodalarına gönderilen yayınların sözkonusu yerlere de gönderilmesinin istenmesi, CHP İktidarının Türk Gençler Birliklerini adeta bir halkevi faaliyeti konumunda kabul ettiğini göstermektedir.⁸⁵⁷ Ulus'un bir propaganda aracı olarak yurt dışında oynadığı rolü, CHP İktidarının parti ve devlet eliyle yürüttüğü görülmüştür. Genel Sekreterlik, yurt dışında yürütülen diğer faaliyetlerde olduğu gibi koordinatörlük yapısını burada da muhafaza etmiştir. Mayıs 1946'da Ulus Müessesesi'nden Genel Sekreterliğe giden bir yazıda, Bulgaristan'daki Türk köyleri ve

⁸⁵⁵Trakya'daki Türk Azınlığı durumunu belirten Konsolosluk yazısı, 11.12.1944, **BCA**, Fon Kodu: 490 1 0 0 Kutu No: 1294 Dosya Gömleği No: 299 Sıra No: 1 Dosya Numarası 8. Büro

⁸⁵⁶Rodos Başkonsolosu'ndan CHP Genel Sekreterliği'den Ulus Gazetesi'nin gönderilmesini talep ettiği yazışma, 16.07.1949, **BCA**, Fon No: 490 1 0 0 Yer Numarası: Kutu No: 1246 Dosya Gömleği No: 153 Sıra No: 1 Dosya Numarası: 8. Büro

⁸⁵⁷Batı Trakya'daki Türk Azınlığa yayın gönderilmesi hakkında yazı, 16.01.1945,**BCA**, Fon Kodu: 490100 Kutu No: 1294 Dosya Gömleği No: 299 Sıra No: 1 Dosya Numarası 8. Büro

okullarına gönderilen Ulus gazetelerine ek olarak Gümölcine Türk Gençler Birliğine Ulus'un gönderilip gönderilmeyeceği sorulmuştur. Yazının alınmasından kısa bir süre sonra CHP Genel Sekreterliği, BYGM'den Gümölcine'deki Türk Gençlerbirliği'nin 37 köyde bulunan şubesi için Ulus Gazetesi'nin gönderilmesi istemiştir.⁸⁵⁸

Türkiye ile Sovyetler Birliği arasında diplomatik ve siyasi gerilimin yaşandığı bir dönemde, 25 Eylül 1946 tarihinde CHP Genel Sekreteri, Trabzon Milletvekili F. A. Barutcu'dan Basın ve Yayın Genel Müdürü Nedim Veysel İlkin'e gönderilen bir direktifte; *"Yurt Dışında Çoğu Öğrenci olmak üzere ve bir kısmı da Türk azınlıklarına ait bulunmak üzere 61 adrese Ulus Gönderilmektedir. CHP bütün imkanlarını iç politikaya hasretmek kararında olduğuna göre bu adreslere Ulus sevki mümkün olmadığını halbuki öğrenci ve azınlıkların memleket işleri üzerinde devamlıca aydınlatılması faydalı olduğundan ve esasen bu sebeple yıllardır bu hizmet yapılageldiğinden yen yıl için Basın ve Yayın Genel Müdürlüğü Propaganda ödeneğinden bedeli verilmek üzere"* gereğinin düşünülmesi istenmiştir. Barutcu, Türk soydaşlara ve öğrencilere yönelik dış propaganda çalışması olarak sürdürülen Ulus faaliyetinin sonlanması istemediğinden dolayı, BYGM'i yetkilendirerek sorumlu kılmak istemiştir.⁸⁵⁹ Alınan karar neticesinde BYGM'e verilen yurt dışına Ulus gönderme faaliyeti, BYGM'in etkin bir biçimde irade tutmasına kadar devam etmiştir. Bu minvalde Kıbrıs'a gönderilen Ulus gazeteleri, Genel Sekreterlik kanalı ile gönderilirken 7 Haziran 1947 tarihinde Lefkoşa Halk Kulübü'nden gelen talebe cevap veren Barutcu, konunun Basın Yayın Genel Müdürlüğüne yerini getirilmesini istemiştir.⁸⁶⁰

Genel Sekreterlikten BYGM'e gönderilen Ekim 1946 tarihli yazıda, Afganistan, Bulgaristan, İsviçre, Irak, Romanya, Kıbrıs, İngiltere, ABD, Çin gibi ülkelerde yer alan bazı kurum ve kişilerin açık adresleri verilmek suretiyle, Ulus ve

⁸⁵⁸Gümölcine Türk Gençlerbirliği adlı cemiyete Ulus gazetesi gönderilmesi hakkında yazı, 23 Kasım 1946, **BCA**, Fon Kodu: 490100 Kutu No: 1294 Dosya Gömleği No: 299 Sıra No: 1 Dosya Numarası 8. Büro

⁸⁵⁹**BCA**, Fon Kodu: 490100 Kutu No: 1294 Dosya Gömleği No: 299 Sıra No: 1 Dosya Numarası 8. Büro

⁸⁶⁰Lefkoşa Halk Kulübüne Ulus gönderilmesi hakkında yazışmalar, 28.04.1947, **BCA**, Fon Kodu: 490100 Kutu No: 1295 Dosya Gömleği No: 301 Sıra No: 1 Dosya Numarası 8. Büro

Yurt gibi gazetelerin bedeli Basın Yayın Genel Müdürlüğü'nden ödenmek üzere gönderilmesi istenmiştir.⁸⁶¹

16 Temmuz 1949'da Rodos Başkonsolosuğundan CHP Genel Sekreterliği'ne gönderilen yazı ile Konsolos, Ulus gazetesinin Rodos'a düzenli gönderilmesi için giriştiği eylemlerin neticesiz kaldığını bildirmiştir. Yazıda, Rodos'un Türkiye için önemi vurgulandıktan sonra, *"Rodos Başkonsolosluğunun Partimizin en mühim gazetelerini takip edememesinin büyük mahzurları olduğu"* ifade edilerek Ulus ve Akşam Haberlerinin gönderilmesi istenmiştir.⁸⁶² Konsolos'un yazısından, Ulus'un konumu ve muhtevası itibarıyla, takip edilmesinin önemli olduğu anlaşılmaktadır. Bunun aksine takip edilememesi ise Konsolos'a göre 'büyük mahzurlar' meydana getirmektedir.

Ulus gazetesi, aynı zamanda yayın çizgisiyle yabancı devletlere yönelik bir faaliyetin içerisinde de olmuştur. Ulus'un Türkçe dışında bir dilde yayınlanmıyor oluşu, Ulus'un etkisini Türkçe bilinen yerler olarak sınırlandırırken bu durumun tek istisnası, Türkiye'deki diplomatik temsilcilikler olmuştur. Ulus ve diğer propaganda yayınları, bünyelerinde yer verdikleri yazı, haberler sebebiyle Türkiye'de yer alan yabancı diplomat ve devlet adamlarının ilgisini çekmiştir. Türkiye'nin uyguladığı propaganda amaçlarından olan milli birliğin dost ve düşman unsura karşı gösterilmesi doğrultusunda basın yayın faaliyetleri, Batı'dan yardım almayı ve Sovyetlere Türkiye'nin bir ve güçlü olduğunu göstermeyi hedeflemiştir. Ulus'un yayın faaliyeti dış politikanın çizdiği yönde, Batı'ya dost, SSCB'ye ise eleştirel olmuştur. Ulus'un Sovyet karşıtı propaganda yazıları, Dışişleri Bakanlığı yetkililerince sansüre uğratılmak istenmiştir. 10 Kasım 1948 tarihinde Dışişleri Bakanlığı İkinci Daire U. Müdürlüğü'nden Başbakanlığa gönderilen yazıda, *"Sovyetlerle hususî bir nezaket arzedeğelmekte olan siyasî münasebetlerimiz daha ziyade fenalaştıracak"* Sovyetlerin Türkiye'ye hücumuna neden olacak, Türkiye'nin içişlerine müdahale hakkı verecek bir hareketin gerçekleşmemesi ve Sovyetlere 'temiz bir lisanla' mukabelede bulunulmasının gerektiği anlatılmıştır. Bakanlık yetkilileri anlatılan hassas durumun aksine, *"Bazı gazetelerimizde bu görüşe zıd olarak arasıra yapılan yayınların tekerrürüne her ne kadar elden geldiği nisbette mani olmağa çalışılmakta"*

⁸⁶¹CHP Genel Sekreterliği Hesabına Ulus Gazetesi Gönderilen Memleket Dışı Aboneler, 26.09.1946, **BCA**, Fon Kodu: 490100 Kutu No: 1294 Dosya Gömleği No: 299 Sıra No: 1 Dosya Numarası 8. Büro

⁸⁶²**BCA**, Fon No: 490 1 0 0 Yer Numarası: Kutu No: 1246 Dosya Gömleği No: 153 Sıra No: 1 Dosya Numarası: 8. Büro

ise de *Ulus* gibi ehemmiyeti derkâr bir gazetenin aynı yola sapması, üzerinde ayrıca durulmaya değer bir mahiyet etmektedir” denilerek *Ulus*’un Sovyetlerle yürütülen ilişkilerde ne kadar ehemmiyetli bir role sahip olduğu vurgulanmıştır. Bir şikâyet yazısı olan müracaat, Başbakanlık’tan Hüseyin Cahit Yalçın’ın kaleme aldığı “Bolşevik Bayramı”⁸⁶³ gibi yazıların *Ulus*’ta yer almaması için tedbir alınmasını istemiştir.⁸⁶⁴ Sovyetler Birliği, *Ulus*’ta yer alan yazı ve makalelere Moskova Radyosu üzerinden ‘çatarak’ *Ulus*’un yayınlarını takip ettiğini gösterirken, Türkiye’nin müttefiklik ilişkisi kurmak istediği ABD’li diplomatlar ise pek çok kereler *Ulus* gazetesi yazarlarına, *Ulus*’u takip ettiklerini ve yayın çizgisini beğendiklerini ifade etmişlerdir.⁸⁶⁵

3.1.2.2.2 *Memleket Gazetesi*

Ankara’nın başkent olmasına rağmen İstanbul’un öneminin kaybolmaması, aksine çok partili hayata geçilmesi ve Sovyet tehdidinin İstanbul’u merkez tuttuğunun düşünülmesi, İstanbul basın yayınını, CHP İktidarı açısından oldukça önemli bir hale getirmiştir. İstanbul’da maddi olarak desteklemek suretiyle yardım ettiği ‘muvafık’ gazetelerin halktan yeterli ilgiyi görmemeleri, CHP İktidarının İstanbul’da bir matbaa kurma düşüncesini gündeme getirmiştir. Fakat bu düşüncenin gerçekleşmemesi üzerine, 1947 yılında İstanbul için yeni bir yapılanmaya gidildiği görülmüştür.

Sovyet tehdidinin belirmesinden itibaren İstanbul’da bir gazete kurma fikrine daha fazla yer verildiği görülmektedir. ‘Tan Matbaası Olayı’ sebebiyle, Başbakan’a görüşünü aktaran Nihat Erim, İstanbul gazetelerini kastederek “*Bunlardan hangisi partiye bağlıdır belli değil*” diyerek İstanbul’da doğrudan doğruya bir gazete çıkartılması gerektiğini belirtmiştir.⁸⁶⁶ Gerek Sovyetlerin baskısı gerekse, çok partili hayat, İstanbul’da bir gazete kurulması fikrini destekleyenlerin sayısını arttırmış, 1946 seçimlerinden sonra İstanbul’da ‘Memleket’ adıyla bir gazete kurulmasına karar verilmiştir.⁸⁶⁷

⁸⁶³ Hüseyin Cahit Yalçın Başyazı, “Bolşevik bayramı”, *Ulus*, 7 Kasım 1948, s. 1.

⁸⁶⁴ *BCA*, Fon No: 30 1 0 0 Yer Numarası Kutu No: 60 Dosya Gömleği No: 370 Sıra No: 15 Dosya Numarası: E4

⁸⁶⁵ Erim, *Günlükler*, s. 50, 56, 103.

⁸⁶⁶ Erim, *age*, s. 55.

⁸⁶⁷ *BCA*, Fon No 490 1 0 0 Yer Numarası Kutu No: 222 Dosya Gömleği No: 875 Sıra No: 2 Dosya Numarası: 1. Büro

Reşat Nuri Güntekin, Tan matbaasında bir gazete kurulması kararlaştırıldığını öğrendikten sonra, bir yazı ile Cumhurbaşkanı İnönü nezdinde 'lütfen' bir vazife istemiştir. Görev talep ettiği yazısında, 'nasıl bir gazete olması' konusunda görüşünü belirten Güntekin, tasavvuru düşünülen gazetenin iki şekilde çıkartılabileceğini belirtmiştir. İlk olarak gazetenin Ulus'a bağlı resmi bir yayın organı olarak çıkartılabileceğini belirten Reşat Nuri, ikinci olarak ise Tanin, Vakit, Akşam gibi muvafık gazete modelini önermiştir. Ona göre, partiye bağlı güvenilir kişi veya kişilere kurdurulacak olan gazete, kendini kurtarıncaya kadar partiden yardım görecektir. Güntekin, ikinci yolun tercihi ile daha fazla menfaat sağlanacağını düşünmüştür. Güntekin, Memleket gazetelerinin hedefini ve amacını 'amorf halk ekseriyetinin emniyetini ve sempatisini kazanmağa çalışmak' olarak açıklamaktadır. Güntekin, edebiyatçı kimliği sebebiyle, 'ağır siyasî yazılarının birden bire ciddi telâkki edilmemek tehlikesi' karşısında bir geçiş evresi ile bu durumun beklenilenden kısa süre içerisinde aşacağını belirtmiştir. Gazeteyi, büyük kalabalığın özellikle de ailelerin içerisine yaymak amacında olduğunu belirten Güntekin, edebi, tarihi, eğlenceli yazılar, tefrikalar yayınlamak suretiyle 'babalar tarafından reddedilse bile evde kadınlar, çocuklar' için gazetenin vazgeçilmez kılınacağını arzetmiştir.⁸⁶⁸

27 Şubat 1947 tarihinde Genel Sekreterlikten gönderilen bir yazıda, mart ayından itibaren 'Memleket' adıyla İstanbul'da günlük bir gazete çıkartılacağını haberi verilmiştir. Memleket'in çıkmasındaki gerekçe, Genel Sekreterlikçe şu şekilde gösterilmiştir; *"Aylardanberi İstanbul'da bazı gazetelerin tuttuğu malûm hareket tarzı karşısında halkımızın tiksinti duyduğu ve ağır başlı ciddî bir gazetenin hasretini çektiği bilinen bir hakikattir."* Bahsedilen boşluğu doldurarak fikir, bilgi, havadis açısından okuyucu tatmin edecek en doğru haberin Memleket'te olacağı duyurulmuştur.⁸⁶⁹ Memleket gazetesinin yayın alanı ise dönemin getirdiği şartlar gereği, yurt haberleri ve dünya haberleri olarak belirlenmiştir. Dünya ve yurt haberleri dışında 'ilmî, malî ve iktisadî' konuların da yer bulacağı ve bu itibarla Memleketin, 'memleket ve parti için faydalı' olacağı ifade edilmiştir. Genel

⁸⁶⁸Reşat Nuri Güntekin'in İstanbul'da kurulacak Memleket gazetesi için Cumhurbaşkanı'nın'dan görev talep etmesiyle ilgili yazışma, 23.01.1947, **BCA**, Fon No: 490 1 0 0 Yer Numarası: Kutu No: 1344 Dosya Gömleği No: 464 Sıra No: 1 Dosya Numarası: 8. Büro

⁸⁶⁹CHP Genel Sekreterliği'nin Memleket Gazetesi hakkında bilgi verir yazısı, 27.02.1947, **BCA**, Fon No: 490 1 0 0 Yer Numarası: Kutu No: 7 Dosya Gömleği No: 35 Sıra No: 22

Sekreterlik, halkın rağbetini üzerine çekmeyi amaçlayan Memleket'in yayınlanmasından itibaren alınıp okunmasını parti teşkilatına bildirmiştir.⁸⁷⁰

Partinin bir yayın organı olarak çıkartılacağı duyurulan Memleket, İstanbul'daki muvafık gazetelerin aksine direkt partiye ve onun temsil ettiği fikirlere bağlı kılınırken bağın aşikâr görülmemesi için ise gazete bağımsız gösterilmeye çalışmıştır.⁸⁷¹ Yapılan mukaveleyle Memleket gazetesinin Reşat Nuri Güntekin'in çıkartacağı akdedilmiştir. Mukaveleye göre *"Bu gazetenin sermayesini Parti temin edecek ve bütün malî hakları Parti'ye ait olacaktır. Bu sıfatla C.H.P. Genel Sekreterliği istediği zaman Reşat Nuri Güntekin gazeteyi bütün hukukile C.H.P. Genel Sekreterliğine devredecektir. ... Gazetenin yazı ve idare işlerinden Parti'ye karşı sorumlu yalnız Reşat Nuri Güntekin ve onun gaybubeti halinde kendisinin seçeceği zat olacaktır."* Gazetenin yayınlanmasında Güntekin yayıncı bir role sahipken istendiği zaman gazeteyi devretmeyi taahhüt etmiştir. Partinin rolü ise gazete üzerinde, denetçi bir konumdur ve Memleket'in esas sahibi olarak tasarruf sahibidir. Memleket'in İstanbul'da yayınlanması için bir matbaaya sahip olmayan CHP İktidarı, gazetenin Tan Matbaası'nda basılması için Tan Müessesesi Sahibi Halil Lûtfi Dördüncü'yle anlaşmıştır.⁸⁷² Memleket gazetesi için Tan Matbaası ile yapılan anlaşmanın şartları oldukça ağır bulunmuş, bu durum ise çeşitli yorumlara yol açmıştır. Memleket'in Tan'da basılması ile ilgili yapılan yorumların en ilginç; *"Hükümet Tan matbaasını yıktı, şimdi aynı müessese sahibiyle bu kadar ağır şartlarla yaptığı bir mukavele ile, onun zararlarını telafiye çalışmaktadır"* iddiasıdır.⁸⁷³

Baskı kalitesini arttırarak, piyasaya hızlı bir giriş yapmak isteyen Memleket gazetesinin maddi bir zorlukla karşılaşmaması üzerine yaygınlık kazanması ve satışının arttırılması için Genel Sekreterlik, çeşitli girişimlerde bulunmuştur. Bu doğrultuda, İstanbul CHP İl Kuruluna bir direktif yollayarak Memleket'in satın alınması ve 'belediyelerle, hususî idarelerin resmî ilânları için' devreye girilmesini istemiştir.⁸⁷⁴

⁸⁷⁰CHP Genel Sekreteri Trabzon Milletvekili F. A. Barutcu'dan CHP İl İdare Kurulu Başkanlıklarına giden Memleket'in tanıtılması ve alınmasını yönelik yazı, 10.03.1947**BCA**, Fon No: 490 1 0 0 Yer Numarası: Kutu No: 7 Dosya Gömleği No: 36 Sıra No: 1

⁸⁷¹**BCA**, Fon No: 490 1 0 0 Yer Numarası: Kutu No: 7 Dosya Gömleği No: 36 Sıra No: 1

⁸⁷²Memleket Gazetesi hakkında mukavele, 18.02.1947, **BCA**, Fon No: 490 1 0 0 Yer Numarası: Kutu No: 1344 Dosya Gömleği No: 464 Sıra No: 1 Dosya Numarası: 8. Büro

⁸⁷³Cumhuriyet Halk Partisinin Basın faaliyetine ait tahlil, **BCA**, Fon Kodu: 490 1 0 0 Kutu No: 1288 Dosya Gömleği No: 280 Sıra No: 1 Dosya Numarası: 8. Büro

⁸⁷⁴**BCA**, Fon No: 490 1 0 0 Yer Numarası: Kutu No: 7 Dosya Gömleği No: 36 Sıra No: 1

Reşat Nuri Güntekin'in idaresinde, Reşat Nuri ve Yavuz Abadan'ın başyazıları ile baskı itibariyle de kaliteli olarak günlük altı sayfa olarak basılan Memleket gazetesi, bayi satışlarında yeterince tutunamamıştır. Büro XI Şefi Kemal Turan'a göre, baskı diğer hususiyetler itibariyle, 'İstanbul gazetelerinin üstün olduğu halde satış bakımından kötü baskılı ve kötü tertipli muhalefet gazetelerinin yarısı kadar satış' yapamamıştır.⁸⁷⁵ Genel Sekreterlik, Nisan ayında Memleket'in rağbet görmesi için İl İdare kurullarına yeniden direktif göndererek satışının ve yaygınlığının artırılmasını istemiştir. CHP Zonguldak İl İdare Kurulu Başkanvekili Dr. Reşit Tanyeri, Memleket'e daha çok teveccüh edilmesi için gerekenlerin yapıldığını kaydederek Memleket ile ilgili fikirlerini belirtmiştir. Tanyeri'ye göre Memleket, 'şekil ve tertip bakımından yumuşak ve çekici'dir, kâğıt ve basım, bakımından ise diğer gazetelerden üstündür. Tanyeri, Memleket'in 'fikir ve yazı kuvvet ile halkca tutulmuş bir imza tarafından, daimî olarak başyazı ile yine bu vasıfta bir kalem tarafından her gün bir fıkranın gazetede yer bulması' ile eksik tarafının giderileceğini ifade etmiştir.⁸⁷⁶

Memleket gazetesi ile ilgili bir başka değerlendirme ise Memleket'in kendisinden beklenen fonksiyonunu başaramadığı ifade edilmiştir. Memleket, 'sırf bir gazete çıkarmak için ortaya atılmış bir varlık olarak' görülmüştür. Memleket'in beğenilen yanları iyi kâğıt, temiz baskı ve dizgi iken eksik kalan yanları ise başyazı, yazı ve sayfa tasarımı olarak görülmüştür. Rapora göre, gazetenin hitap ettiği kesimin 'münevver ve vasat kütleye mi, yoksa bilgi itibariyle vasattan aşağıdaki kütleye mi' hitap ettiği belli değildir. Başyazı ve diğer bazı makaleler ile birinci sahife 'münevver kütleye' hitap ederken röportajlar ve diğer yazılar ise 'vasatın altındakilere hitab ediyor' gözükmiştir. Başyazının CHP İktidarının sahip olduğu gazeteler için önemi, varlığını her yayında ve durumda korumuştur. Bu doğrultuda Yavuz Abadan'ın profesör titriyle yazması, rapora göre halkın 'ilmi yazıdır' diye okunmamasına neden olmuştur. Reşat Nuri'nin yazılarına ise 'romancı ve edebiyatçı' diye 'lâyık olduğu' değer verilmediği ifade olunmuştur. İç sayfalara gerekli önemin verilmemesi ayrı bir eleştiri bahsine konu olmuştur. İç sayfalarda,

⁸⁷⁵Büro XI Şefi Kemal Turan tarafından hazırlanan İstanbul gazeteleri hakkında rapor, **BCA**, Fon No: 490 1 0 0 Yer Numarası: Kutu No: 1344 Dosya Gömleği No: 464 Sıra No: 1 Dosya Numarası: 8. Büro

⁸⁷⁶CHP Zonguldak İl İdare Kurulu Başkanvekili Dr. Reşit Tanyeri ile CHP Genel Sekreter Hilmi Uran arasında geçen Memleket gazetesi hakkında yazışma, 16.04.1947,**BCA**, Fon No: 490 1 0 0 Yer Numarası: Kutu No: 1344 Dosya Gömleği No: 464 Sıra No: 1 Dosya Numarası: 8. Büro

'ilmî, sosyal, kültürel, aktüel makalelere pek ender rastlanmakta' oluşu, 'buna mukabil ecnebî kaynaklardan elde edilen yazı ve resimlere pek geniş bir yer' verilmesi gazetenin kalitesini azaltmıştır. Gazetenin tasarımının 'kolon kolon' yürütülmesi de önemli bir eksiklik olarak kaydedilmiştir.⁸⁷⁷

Reşat Nuri Güntekin'in idaresinde Memleket'in sesini fazla duyuramaması üzerine, yapılan mukavele gereğince Güntekin 13 Temmuz 1947'de Memleket gazetesini, CHP Genel Sekreterliğine devretmiştir. 14 Temmuz'da ise gazetenin imtiyaz sahipliği, Ferit Celâl Güven'e verilmiştir. Gazetenin yeni başyazılarını ise Tokat Milletvekili Nazım Poroy'un yazacağı bildirilmiştir. Cemil Sait Barlas'a göre Güntekin ile Ferit Celal arasındaki tek fark Ferit Celal'a başyazarlık payesinin verilmemiş olmasıdır.⁸⁷⁸

Ferit Celal de Memleket'in durumunu değiştirememiştir; *"müfrit bir muvafakat yapmadığı halde, C.H.P organı olarak ortaya çıkmış, ve tarafsız bir gazete intibası verememiş"* olan Memleket gazetesi, *"Yazı, tertip, makale, haber, havadis bakımından umumiyetle ikinci, hattâ üçüncü sınıf bir gazete hüviyetiyle"* görünmesi sebebiyle okuyucunun aradığı tarzda bir İstanbul gazetesi olamamıştır.⁸⁷⁹

Reşat Nuri Güntekin'in ve Ferit Celâl Güven'in 'gazetenin İstanbul piyasasında tutulması amillerini bilen, çekirdekten yetişmiş kimseler' olmamaları sebebiyle Memleket, 'Partili gazeteden ziyade Parti gazetesi tarzında çıkmak istemiş'se de 'dar bir Partici yolu' tutmanın ötesine geçememiştir. Yayında bulunduğu on aylık süreçte Memleket, 120.000 liralık bir zarara yol açmıştır. İstanbul'da CHP İktidarının fikirlerini, müdafaa eden bir gazeteye ihtiyaç elzem görülmüş, fakat Memleket hafta içi İstanbul'da günlük 500 hafta sonu ise 1.100 adet satılmıştır. Tablo 12'de görüldüğü üzere 1947'nin son aylarında her ne kadar Memleket'in satışlarında bir artış yaşanmışsa da bu artış sürekli olmamıştır. Üstelik

⁸⁷⁷Memleket gazetesi hakkında görüş belirten yazı, **BCA**, Fon No: 490 1 0 0 Yer Numarası: Kutu No: 1288 Dosya Gömleği No: 281 Sıra No: 1 Dosya Numarası: 8. Büro

⁸⁷⁸Büro IX. Şefi Cemil Sait Barlas'ın Basın ve Propaganda Bürosunda konusunda ele aldığı Memleket Gazetesi raporu, 16.12.1947,**BCA**, Fon No: 490 1 0 0 Yer Numarası: Kutu No: 1344 Dosya Gömleği No: 464 Sıra No: 1 Dosya Numarası: 8. Büro

⁸⁷⁹Ulus Yazı İşleri Md. Münir Berk'in Memleket Gazetesi Hakkın Umumî Mütaleaları, **BCA**, Fon No: 490 1 0 0 Yer Numarası: Kutu No: 1344 Dosya Gömleği No: 464 Sıra No: 1 Dosya Numarası: 8. Büro

Memleket'in satışı, taşra ve abone açısından kabul edilir bir düzeyde ise de gazetenin çıkış amacı olan İstanbul'da tutunma işi başarılammıştır.⁸⁸⁰

Tablo 12: Memleket Gazetesi'nin Satış Oranı

Tarihi	İstanbul Satışı	Taşra Satışı	Paralı Abone	Parasız Abone	Baskı Yekünü
8/Ekim/947	100	1648	470	350	5738
11/Ekim/947	1210	1648	4484	350	5828
4/Kasım/947	100	1630	486	350	5382
28/Kasım/947	3200	1505	504	350	5380
2/Aralık/947	1110	1570	495	350	6344
8/Aralık/947	380	1570	495	350	5432

Cemil Sait Barlas, Aralık 1947'de Genel İdare Kurulu tarafından memur edildiği Basın ve Propaganda Bürosu için Memleket gazetesini, acele halledilmesi lazım gelen mesele olarak görmüştür. Barlas'a göre, gerekli faydayı temin edemeyen Memleket'in; 'satış nispetinin ne miktarda artacağı belli olmadığından ve zararın ne kadar azalacağı da tahmin edilemeyeceğinden' 'bugünkü satış nispetinin kapatılarak yeni kurulacak matbaa hususunda bir prensip kararına varılması en iyi hal çaresidir.' Memleket'in kapatılmasının manevi bakımdan bir kayıp teşkil etmeyeceğinden dolayı ve matbaanın kurulmasına kadar geçecek zamandan genel bir seçimin olmaması, Barlas için gazetenin kapanması için yeterli bir sebep olarak görülmüştür.⁸⁸¹

Prestij meselesi sayılmasına rağmen CHP Genel Sekreterliği, Parti Divanı'nın 1948 yılı Merkez bütçesinin müzakeresi sırasında, partinin yayın vasıtaları üzerinde önemle durarak Memleket gazetesini hakkında bir karara varmıştır. Buna göre Genel Sekreterlik; 'İstanbul'da çıkarılmakta olan Memleket gazetesinin çıkmaya başladığı tarihten itibaren bugüne kadar tek vazifesi olan neşriyat sahasında umulan faydaları' sağlamaması ve 'ağır mali külfetler' yüklemesi

⁸⁸⁰Memleket Gazetesi hakkında değerlendirme, **BCA**, Fon No: 490 1 0 0 Yer Numarası: Kutu No: 1344 Dosya Gömleği No: 464 Sıra No: 1 Dosya Numarası: 8. Büro

⁸⁸¹**BCA**, Fon No: 490 1 0 0 Yer Numarası: Kutu No: 1344 Dosya Gömleği No: 464 Sıra No: 1 Dosya Numarası: 8. Büro

sebebiyle, 'ıslahı yoluna gidilse de beklenen faydaları sağlamayacağı anlaşılmış olduğundan' Memleket'in kapatılmasına karar vermiştir.⁸⁸²

İstanbul'da bir gazeteye sahip olma fikri, muvafık gazetelerin yetersizliği sonrasında, partililer arasında iyice belirginleşmiştir. Gerek iç siyasette muhalefetle mücadele etmek gerekse memleketin maslahatı yönünde yayın yapmak üzere Reşat Nuri Güntekin ve sonrasına Ferit Celal Güven idaresinde çıkartılan Memleket gazetesi, İstanbul'da bayi satışlarında yeterince bir varlık gösterememesi neticesinde on aylık bir macera sonunda kapatılmıştır.

3.1.2.2.3 *Karagöz Gazetesi*

CHP İktidarı'nın Milli Birlik Propagandası doğrultusunda, hedef kitlesi içerisinde yer alan şehirli olmayan halkın durumu, gerçekleştirilen propagandada göz ardı edilmemiştir. Hatta bu doğrultuda vasati olarak sınıflandırılacak olan köylü-taşra nüfusu, ülkenin çoğunluğunu oluşturması nedeniyle çok daha önemli görülmüştür. Vasati halkın tahsil durumuna ve onların yaşayışına uygun olarak CHP İktidarı, halka ulaşmak için en uygun aracı tercih etmiştir. Bu doğrultuda CHP İktidarının vasati halka yönelik tercih arayışında, mizahın en uygun vasıta olarak kullanıldığı görülmüştür. Vasati halka ulaşmak, telkinde bulunmak üzere, CHP İktidarının "*Köylüye ve geniş halk kütlelerine hitap organı*" olan Karagöz gazetesi yoğun bir biçimde kullanılmıştır.⁸⁸³

Savaş ve mizah arasında kuvvetli bir bağ olduğunu ileri süren Aziz Kılınç'a göre, harp, kuvvetlerin, mizah ise zekaların üstün gelme mücadelesidir.⁸⁸⁴ Mizahın etkin bir propaganda aracı olma hüviyetini görmezden gelmeyen CHP İktidarı, mizahı halka ulaşmakta kullanmıştır. 1908 yılında II. Meşrutiyet'in ilanı ile Ali Fuad Bey tarafından çıkartılan Karagöz gazetesi, kısa sürede sahip olduğu popülarite ile rağbet gören bir gazete haline gelmiştir. Karagöz, sahip olduğu önemi Balkan Savaşları ve I. Dünya Savaşı yıllarında tek mizah gazetesi olarak sürdürmüştür.⁸⁸⁵

⁸⁸²CHP Parti Divanı'nın Memleket Gazetesi'nin kapatılması hakkında aldığı karar, 26.12.1947,**BCA**, Fon No: 490 1 0 0 Yer Numarası: Kutu No: 1344 Dosya Gömleği No: 464 Sıra No: 1 Dosya Numarası: 8. Büro

⁸⁸³**BCA**, Fon No 490 1 0 0 Yer Numarası Kutu No: 222 Dosya Gömleği No: 875 Sıra No: 2 Dosya Numarası: 1. Büro

⁸⁸⁴ Aziz Kılınç, "*Üstünlük Kuramı Bağlamında Harp ve Mizah*",**Milli Folklor Dergisi**, Cilt:10, Sayı: 73 (Bahar), 2007, s. 55.

⁸⁸⁵ Münir Süleyman Çapanoğlu, **Basın Tarihimizde Mizah Dergileri**, İstanbul, Garanti Matbaası, 1970, 53-61.

Gazete Cumhuriyet'in ilanından sonra Ali Fuad Bey'in kardeşi Fatma Hanım tarafından Cumhuriyet Halk Partisi'ne satılmıştır.⁸⁸⁶ Karagöz'ün Cumhuriyet'in ilanından hemen sonra Devrim Propagandası içerisinde yer alarak devrimleri desteklediği görülmüştür. Karagöz'ün satın alınmasından sonra ise Karagöz'ün en önemli faaliyeti, II. Dünya Savaşı yıllarında Türk halkının savaşın etkisiyle bozulan moralini düzeltmek olmuştur.⁸⁸⁷

Karagöz Gazetesi'nin CHP'ye geçiş tarihi hakkındaki genel bilgi 1935'i işaret etse de daha erken dönemde Karagöz'ün CHP tarafından kullanıldığı bilinmektedir. Karagöz ile Genel Sekreterlik arasında gerçekleşen bazı yazılar bu durumu ortaya koymaktadır. 5 Şubat 1930 yılında, Karagöz'ün CHP'den maddi yardım talep etmesi esnasında; *"esasen fırkamızın öz malı olduğu ve yardumdan mahrum kalmış bulunuyor, hatta satış ve ticaret fikirleri ile çıkan serbest gazeteler kadar bile yardım görmüş"* olmadığı vurgulanmıştır. Bu durum daha ziyade Karagöz ile CHP arasında henüz resmi bir geçişin yaşanmadığı bir döneme işaret etmektedir.⁸⁸⁸ Zira 1935 yılından sonra Karagöz'ü neşretme vazifesi verilen Sedat Simavi, 14 Temmuz 1943 yılında CHP Genel İdare Heyeti üyelerinden Atıf Akgüç'e yazdığı müracaatında, Karagöz ile ilişkisini açıklamıştır. Simavi, Akgüç'e Karagöz'ün kendisine nasıl verildiğini şu şekilde ifade etmiştir: *"Bundan sekiz sene evveline gelinceye kadar Karagöz gazetesi Parti namına, ve Parti tarafından memur edilen kimseler tarafından neşrediliyordu. Masrafın çokluğu yüzünden gazete zararda idi. Birgün, Ziya Gevher Etili vasıtasile o zaman Genel Sekreter bulunan Recep Peker, Karagöz gazetesinin neşrini bendenize tevdi etmek istediğini bildirdi ve şeraitimi sordurdu. Kârı ve zararı bana ait olmak üzere Karagözün neşrini deruhte edebileceğimi*

⁸⁸⁶ Sibel Kılıç, "Contribution of Karagoz Humour Magazine (1908 – 1955) to Sociocultural Transformations of The Turkish Society Which Derives Its Sources From The Karagoz Humour Practices And Its Importance Through The Perspective Of The Turkish Cultural History", **Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi**, Cilt: 4, Sayı 16 (Kış), 2011 s. 246-247.

⁸⁸⁷ Bülent Akbaba, "İnkılâp Tarihi Öğretimi İçin Bir Kaynak: Karagöz Dergisi", **Kastamonu Eğitim Dergisi**, Cilt: 22, No: 2, Mayıs 2014, s.736.

⁸⁸⁸ Karagöz gazetesi hakkında yazı, 05.02.1930, **BCA**, Fon No: 490 1 0 0 Yer Numarası: Kutu No: 1273 Dosya Gömleği No: 236 Sıra No: 3 Dosya Numarası 8. Büro

*bildirdim. Bu şartımı kabul buyurdular ve beş senede bir tarafeynin muvafaketi ile temdit edilmek üzere Karagöz'ün neşrini bendenize tevdi buyurdular.*⁸⁸⁹

Karagöz, 1935 yılında Sedat Simavi'ye tevdi edilinceye kadar çeşitli kişiler vasıtasıyla, Parti tarafından gayri resmi olarak çıkartılmıştır. 1935'de ise Karagöz'ün maddi kaybından kurtulmak üzere, kâr ve zararı ona ait olmak üzere Sedat Simavi'nin yönetimine bırakılmıştır. Gazeteyi çıkarma yetkisinin kendisinde olmasına rağmen ne Sedat Simavi Karagöz'ün üzerinde yetkili söz sahibi olmuştur ne de CHP Karagöz'ü tamamen gözden çıkarmıştır. Karagöz'ün CHP İktidarının sahip olduğu propaganda organı olma hüviyeti, halkın geneli tarafından özellikle askerler ve köylüler tarafından gördüğü rağbet nedeniyle feda edilmemesini gerekli kılmıştır. Bu sebeple İstanbul'daki muvafık gazeteler gibi görülmeyen Karagöz, daha 'profesyonel' düzeyde çıkartılması için kârı kendisine ait olmak üzere Sedat Simavi'ye bırakılmıştır. Sedat Simavi'nin yönetimi esnasında, Karagöz'ün takibi Genel Sekreterlik tarafından sıkı bir biçimde gerçekleştirilmiştir. Şubat 1942'de Simavi'ye kağıt tedariki konusunda yöneltilen eleştiriler nedeniyle Simavi, 'kağıt tedariki hususunda ihmalkarlık göstermiş değilim' diyerek kendisini savunmuştur. CHP İktidarı Karagöz'ün yayınlanması için savaş şartlarında dahi hiçbir fedakarlıktan kaçınmamıştır. Hatta önemine binaen Karagöz'ün baskısı için Simavi, sahibi olduğu Yedigün ve Karikatür gazetelerinin baskı sayısını azaltmıştır.⁸⁹⁰

Sedat Simavi'nin kârına ve zararına karışılmazken CHP, Karagöz'e abone olmak suretiyle maddi destek sağlamış aynı zamanda kağıt tedariki ve gazetenin yayını için gereken teminat konusunda yardımcı olmuştur.⁸⁹¹ Tüm bunlara karşın Simavi'nin CHP'nin çizdiği yayın çerçevesinin dışına çıkmasına müsaade edilmemiştir. Hatta Sedat Simavi'nin tüm ısrarlı taleplerine rağmen Karagöz'ün fiyatının 3 kuruştan 5 kuruşa çıkmasına müsaade edilmemiştir. Simavi'nin Karagöz'ün 'bayi teşkilâtı sayesinde her vilâyet kaza ve nahiye merkezinde'

⁸⁸⁹Karagöz Gazetesi hakkında Sedat Simavi'nin CHP Umumi İdare Heyeti Azasından Atıf Akgüç'e yazdığı mektup, 14.07.1943, **BCA**, Fon No: 490 1 0 0 Yer Numarası: Kutu No: 1274 Dosya Gömleği No: 239 Sıra No: 2 Dosya Numarası 8. Büro.

⁸⁹⁰Karagöz Gazetesi'ne kağıt tedariki hakkında yazı, 21.İkinci Kanun.1942, **BCA**, Fon No: 490 1 0 0 Yer Numarası: Kutu No: 1274 Dosya Gömleği No: 238 Sıra No: 1 Dosya Numarası 8. Büro

⁸⁹¹**BCA**, Fon No: 490 1 0 0 Yer Numarası: Kutu No: 1274 Dosya Gömleği No: 239 Sıra No: 2 Dosya Numarası 8. Büro

okutulması nedeniyle, abonelikten vazgeçilmesi talebi bir aralık kabul görmüşse de Karagöz'ün önemine binaen abonelik sistemine geri dönmüştür.⁸⁹²

Karagöz'ün sahip olduğu önem II. Dünya Savaşı'nın sona ermesinden sonra da sürdürülmüştür. Haftada iki gün pazartesi ve perşembe günleri olmak üzere yayınlanan Karagöz, Türkiye'nin değişen politikaları ekseninde önemini, 1945'ten sonra daha da arttırmıştır. Gerek Sovyet tehdidi sebebiyle propaganda yapılmasının zarureti, gerekse değişen şartların neticesi olarak Cumhuriyet tarihinin en etkin mizah günlerinin 1945 -1950 yılları arasında yaşanması, Karagöz'ün yayınlanmasını mecburi kılmıştır. 1945-1950 döneminde mizahın muhalefetin içerisinde yer alması, CHP İktidarının vasatı halka hitap edecek tarzda, propaganda yapmasını gerektirmiştir. Karagöz'ün mizahi üslubu, karikatürleri ve Ulus-Memleket gibi gazetelerin aksine halk ağzıyla yazılması, halktan olması, kabul görmesini sağlamıştır. Üstelik muhalefetin mizahı kullanması bir kez daha Karagöz'ü Ulus'tan sonraki en önemli propaganda organı haline getirmiştir. Bu dönemde Sebahattin Ali, Aziz Nesin, Rifat Ilgaz ve Mim Uykusuz gibi 'Sosyalist kadro' tarafından çıkartılan *Markopaşa*, *Bizim Markopaşa-Malum Paşa* gibi değişik adlarla sık sık kapanıp yeniden çıkartılmak suretiyle 'tek partiyi devirme' eğiliminde olmuştur.⁸⁹³ Dönemin şartları gereği Marko Paşa'nın yayın çizgisinden ve muhalefetinden rahatsız olan CHP İktidarı, kanun kuvveti ile Marko Paşa'yı engellemek isterken diğer taraftan da Karagöz'ün halktaki müsbet beğenisi ile telkin çalışması yürütmüştür.

Partinin Yayın İşleri hakkındaki görüşme ve bu konudaki çalışmaları yeni şartlara göre düzenleyecek tedbirler hakkında mütalaası alınmak üzere toplanan 'İstişarî Komite', yaptığı toplantılar neticesinde Karagöz'le ilgili aldığı kararı, Genel Sekreterliğe 28 Kasım 1946 tarihinde bildirmiştir. Komiteye göre, mukavele ile Sedat Simavi'ye verilen *"Karagöz gazetesi partinin malıdır"* ve *"Yurt gazetesinin Tarım Bakanlığına devredilmesi üzerine köylü gazetesinden parti mahrum kalmaktadır. Bu itibarla Karagöz'ün bir halk gazetesi olarak haftada iki def'a ve resimli olarak intişarını temin etmek lâzımdır."* Komite, Simavi'nin karşı politik mücadelede istenileni verememesinden dolayı ve köylünün halk gazetesinden mahrum kalmaması için Simavi ile yapılan mukavelenin hemen bozulması ve Karagöz'ün

⁸⁹² BCA, Fon No: 490 1 0 0 Yer Numarası: Kutu No: 1274 Dosya Gömleği No: 239 Sıra No: 2 Dosya Numarası 8. Büro

⁸⁹³ Semih Balçioğlu, Ferit Öngören, *50 Yılın Türk ve Mizah Karikatürü*, İstanbul, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 1973, s. 82.

Ankara’da partinin düz matbaasından istifade edilerek yeniden çıkartılması görüşünü bildirmiştir. Komite, *“Yayın Bürosunun bu gazeteyi kendi hesabına çıkarabilecek bir partili bulduğu takdirde bu şekli tercih, aksi takdirde parti gazetesi olarak intişarını sağlamak üzere başına mes’ul ve bu işi yapabilecek bir muharriri getirmesi”*nin doğru olacağını düşünmüştür.⁸⁹⁴

1947 yılında, CHP İktidarının propaganda araçlarında yenilemeye gitmesinden ‘İstişarî Komite’nin tavsiyesiyle Karagöz de nasibini almıştır. Daha etkin bir hale getirilmek istenen Karagöz gazetesi, Sedat Simavi’den alınarak Ulus Müessesine verilmiştir.⁸⁹⁵ Alınan karar neticesinde Ankara’ya çekilen Karagöz gazetesinin işletme sermayesi, Ulus Müessesesi tarafından verilip hesapları, Ulus Müessesesi’nce tutulmasına karşın yayın faaliyeti müstakil bir yazı işleri müdürü idaresinde yönetilmiştir.⁸⁹⁶ Bu durumun gerçekleşmesindeki ana sebep, Karagöz’ün gördüğü rağbetin İktidar ile olan bağı sebebiyle kaybedilmek istenmeyişinde aranmalıdır. 1947 yılı Şubat’ında Karagöz gazetesinin Ankara’da neşredilecek olması, CHP İktidarının İstanbul’dan iyice uzaklaşmasına sebep olmuştur. Her ne kadar 1947’de İstanbul’da ‘Memleket’ gazetesi neşredilecek olsa da Memleket’in aynı yıl kapanması, CHP İktidarının İstanbul’da doğrudan sahip olduğu araçlarla propaganda yapmasına engel teşkil etmiştir.

Ulus Müessesesi’nin kârdan uzak politika gütmesi, Karagöz’ün Sedat Simavi’den alınma nedenini oluşturmaktadır. Zira Sovyet tehdidi nedeniyle daha aktif bir propaganda izlemek isteyen CHP, dış politika ve dış haberler ağırlıklı bir yayın izleyen Karagöz’ü, Ankara’ya taşıyarak sahip olduğu propaganda araçlarını tahkim etmek istemiştir. 3 Şubat 1947’de Ankara’da Halim Cavid Arcak’ın imtiyaz sahipliğinde yayın hayatına başlayan Karagöz’ün başyazarlığını ise Zeynel Besim Sun yürütmüştür. Karagöz’ün imtiyaz sahibi Halim Cavid Arcak’ın vefatı sonrasında Feridun Ankara, Mayıs 1948’de gazetenin imtiyaz sahipliğine, temmuz ayında ise Zeynel Besim Sun’un Karagöz’le ilişkisinin kesilmesi ile başyazarlığa getirilmiştir.⁸⁹⁷ Şubat 1950’den itibaren ise künyesinde Karagöz’ün Karagöz Matbaası yerine Ulus

⁸⁹⁴BCA, Fon No 490 1 0 0 Yer Numarası Kutu No: 31 Dosya Gömleği No: 136 Sıra No: 4

⁸⁹⁵Ulus Müessesesi’nin Karagöz Gazetesi işletme hesabı, 1947, BCA, Fon No: 490 1 0 0 Yer Numarası: Kutu No: 1257 Dosya Gömleği No: 186 Sıra No: 1 Dosya Numarası 8. Büro

⁸⁹⁶BCA, Fon No: 490 1 0 0 Yer Numarası Kutu No: 1249 Dosya Gömleği No: 161 Sıra No: 1 Dosya Numarası: 8. Büro

⁸⁹⁷CHP Genel Sekreterliği, Genel İdare Kurulu Çalışma Raporu, 14.08.1948, BCA, Fon No: 30 1 0 0 Yer Numarası Kutu No: 42 Dosya Gömleği No: 252 Sıra No: 6 Dosya Numarası: C1

Matbaası'nda basılmaya başlandığı bildirilerek Karagöz ile Ulus arasındaki bağ ifşa edilmiştir.

Ulus Müessesesi, Karagöz'ü Sedat Simavi'den devraldıktan sonra Karagöz'ün bayi satışının artırılması yönünde faaliyete geçmiştir. Bu doğrultuda, *“köylü ve şehirli çok müşterisi”* olan yerler öncelikle tercih edilmiştir.⁸⁹⁸ Simavi'den devralındığında 260 merkezde 8.736 nüsha olarak satılan⁸⁹⁹ Karagöz, 1947 yılında ve 1948 yılının ilk dört ayında ortalama 20.000 nüshayı aşmıştır. Karagöz'ün satıldığı bayi sayısı ise 265'e çıkartılmıştır. Bu bayilerden 130'nun küçük yerlerde olması ve Ulus'un dahi bu yerlerde satılmıyor oluşu, Karagöz'ün hitap ettiği kütlenin yapısını göstermektedir. Ayrıca Ulus Müessesesi aldığı kararla, Ulus'un satıldığı bayilerde Karagöz'ün satışını şart koşarken, Karagöz'ün yalnız satıldığı bayilerde aynı şartı koşmamıştır. Karagöz'ün satışını etkileyecek her duruma müdahale edilmiştir. Misalen Karagöz'ün İzmir'deki satışını etkilememesi için İzmir'deki tüm gazetelerin bayiliği yapan Hamdi Bekir uyarılmıştır. Müvezzilerin gazetenin satış fiyatıyla oynamasının önüne geçmek ve Karagöz'ün satışını arttırmak için Bekir'e fazladan komisyon verilmiştir. Müvezzilerin yüksek kâr elde etmek üzere Karagöz'ü fazla bir fiyattan satması, okunmasını etkileyeceğinden dolayı engellenmek istenmiştir. Karagöz'ün İstanbul'daki satışı, Ulus bayisinin eli ile sağlanmıştır. İstanbul'da daha fazla satılması için en uygun komisyon verilerek kâr güdüsü gözetilmeden Karagöz'ün halkla daha fazla buluşması istenmiştir. Ulus Müessesesi, *“Karagöz bir şehir gazetesi olmaktan ziyade taşra gazetesi olduğuna göre, şehirden fazla İstanbul mülhakatında yayılmaktadır”* tespitiyle Karagöz'ün satışının İstanbul'un merkezden uzak yerleri olduğunu belirtmiştir. Benzer bir durum Ankara'daki satışlarda da söz konusudur. Karagöz'ün Ankara'da *“daha çok kenar ve dağ mahallelerinde revac bulmakta”* olduğu görülmüştür.⁹⁰⁰

Tablo 13: Karagöz Gazetesi'nin 1947 yılı Satış Durumu

	Bayilere	İade	Net satış	Aylık	Vasatı

⁸⁹⁸Karagöz Gazetesi'nin Bolu satışları hakkında yazı, 27.05.1947, **BCA**, Fon No: 490 1 0 0 Yer Numarası: Kutu No: 1274 Dosya Gömleği No: 239 Sıra No: 2 Dosya Numarası 8. Büro

⁸⁹⁹**BCA**, Fon No: 490 1 0 0 Yer Numarası: Kutu No: 1257 Dosya Gömleği No: 186 Sıra No: 1 Dosya Numarası 8. Büro

⁹⁰⁰Ulus Müessesesi'nin Karagöz gazetesi başyazarı Zeynel Besim Sun'un 16.4.948 ve 27.4.948 tarihli mektupları münasebetile notu, 1948,**BCA**, Fon No: 490 1 0 0 Yer Numarası: Kutu No: 1274 Dosya Gömleği No: 239 Sıra No: 2 Dosya Numarası 8. Büro

	verilen			Nüsha	Satışı
Sedat Simavi'den devir	106.024	26.504	79.520	8	9.940
Şubat 1947	172.026	28.178	143.908	8	17.988
Mart 1947	219.893	27.234	192.659	9	21.406
Nisan1947	246.253	31.109	215.144	8	26.893
Mayıs 1947	262.310	25.818	236.492	9	26.276
Haziran1947	238.004	26.715	211.289	9	23.476
Temmuz 1947	234.024	25.309	208.715	9	23.190
Ağustos 1947	207.618	14.168	193.450	8	24.181
Eylül1947	236.844	27.049	209.795	9	23.310
Ekim 1947	233.384	22.329	211.155	9	23.461
Kasım 1947	199.333	24.003	175.330	8	21.916
Aralık 1947	221.698	23.000	198.698	9	22.077
	2.471.447	274.812	2.196.635		

Tablo 14: Karagöz Gazetesi'nin 1948 yılı Satış Durumu

	Bayilere verilen	İade	Net satış	Aylık Nüsha	Vasatı Satışı
Ocak 1948	211.359	10.809	200.550	9	22.283
Şubat 1948	195.528	21.736	173.792	8	21.736
Mart 1948	227.544	12.978	214.566	9	23.840
Nisan 1948	303.817	26.561	277.256	9	30.806
	938.248	72.084	866.164		

Karagöz Gazetesi Başyazarı Zeynel Besim Sun'a göre, Karagöz'ün satışı memnuniyet verici ise de İstanbul, Ankara ve İzmir gibi büyük şehirlerde satışı istenilen boyutta değildir. Sun'a göre her üç ilde de Karagöz, *"boğulmakta ve suikasda uğramaktadır."* Sun, 22 Nisan 1948 tarihinde çıkartılacak olan nüsha için

İzmir ve İstanbul'dan 6000 adet nüsha istenirken Nazilli'den sadece 8000 nüsha talebi geldiğini ifade etmiştir.⁹⁰¹ Sun, bu durumun sebebi olarak bayilerin neden olduğu bir yapıya işaret etmekte ise de bu durum aynı zamanda Karagöz'ün taşra-köylü gazetesi olma hususiyetinden de ileri gelmektedir.

Karagöz'ün en önemli özelliklerinden bir diğeri, Ulus gazetesi gibi yalnız yurt içine değil aynı zamanda yurt dışına da gönderilmesidir. Hatta Karagöz bu konuda, Ulus'tan bir adım öne çıkarak yurt dışına gönderilmeyip satılmıştır. Fakat bu satış bir kâr güdüsünden çok masraflarını çıkarmaya yöneliktir. Yurt dışına Karagöz'ün gönderilmesi, II. Dünya Savaşı'ndan sonra devam etmekte ise öncesinde olduğu gibi detaylandırılmamaktadır. Bu durumun oluşmasındaki ana neden ise Karagöz'ün satışının yapıldığı yerlere yönelik yürütülen propagandanın azaltılmasıdır. 1937 yılında CHP Genel Sekreterliği'ne başvuran Sedat Simavi, *“Propaganda bakımından büyük bir değeri olan gazetelerinin Harice gönderilen nüshaları için”* satışının artması için maddi destek talep etmiştir. Zira Simavi'ye göre; *“Yapdığımız propgandalar neticesinde Karagöz gazetesi Türkiye hudutları haricindeki memleketlerde daima artan bir rağbet karşısında bulunuyor. Hiçbir Türk gazetesine nasip olmıyan bu rağbetten âzami derecede istifade etmek, memleket ve Parti için faydasız değildir.”* Genel Sekreterliğin, Simavi'nin talebine sıcak baktığı hatta konuyu dikkatlice tetkik edildiği görülmüştür. Bu doğrultuda Karagöz'ün II. Dünya Savaşı öncesi 591 noktaya sevk edildiği bilinmektedir.⁹⁰²

Tablo 15: Karagöz'ün Yurt Dışına Gönderildiği Yerler ve Miktarları

Şehir	Ülke	Adet
Halep	Suriye	50
Şam	Suriye	20
Beyrut	Suriye	10
Gümölcine	Yunanistan	5
Kerkük	Irak	40
Lefkoşe	Kıbrıs	150

⁹⁰¹ Karagöz Başyazarı Zeynel Besim Sun'dan CHP Genel Sekreterliği'ne gönderilen yazı, 16.04.1948, **BCA**, Fon No: 490 1 0 0 Yer Numarası: Kutu No: 1274 Dosya Gömleği No: 239 Sıra No: 2 Dosya Numarası 8. Büro

⁹⁰² Karagöz Gazetesi'nin yurt dışı satışlarıyla ilgili olarak Sedat Simavi'den CHP Genel Sekreterliğine gönderilen yazı, 12.05.1937, **BCA**, Fon No: 490 1 0 0 Yer Numarası: Kutu No: 1273 Dosya Gömleği No: 236 Sıra No: 3 Dosya Numarası 8. Büro

Sofya	Bulgaristan	100
Tiran	Arnavutluk	100
Valona	Arnavutluk	10
Zagreb	Yugoslavya	5
Sarajevo	Yugoslavya	10
Tuzla	Yugoslavya	2
Mostar	Yugoslavya	2
Benja Luka	Yugoslavya	1
Split	Yugoslavya	1
Lubjana	Yugoslavya	2
Bourgaz	Bulgaristan	8
Kazanlık	Bulgaristan	4
Nikopol	Bulgaristan	5
Karacalı	Bulgaristan	4
Razgrad	Bulgaristan	4
Svichtov	Bulgaristan	6
Tırnavo	Bulgaristan	5
Chumen	Bulgaristan	2
Tel-aviv	Filistin	40
Atina	Yunanistan	5
	TOPLAM	591

Daha çok Türkiye'nin Ortadoğu ve Balkan komşularına gönderilen Karagöz gazetesi, özellikle Türk soydaşların olduğu mntıkalara gönderilmiştir. II. Dünya Savaşı sonrasında, Karagöz'ün Ankara'ya kaydırılması ile yurt dışı satışları, yurt içi satışları gibi 'memnuniyet verici' bulunmuştur.⁹⁰³ Yurt dışına gönderilen adreslerin sayısı resmi olarak bilinmese de varlığını muhafaza etmiştir. Suriye ile yaşanan siyasi ihtilaf nedeniyle diplomatik üsluba yakışmayacak tarzda söylemlerde bulunan Karagöz, Suriye'nin yasaklananlar listesine girmiştir. Karagöz, Suriye'deki satışı ile

⁹⁰³ Karagöz Başyazarı Zeynel Besim Sun'dan CHP Genel Sekreterliği'ne gönderdiği Karagöz'ün satışlarıyla ilgili gönderdiği yazı, 16.04.1948, **BCA**, Fon No: 490 1 0 0 Yer Numarası: Kutu No: 1274 Dosya Gömleği No: 239 Sıra No: 2 Dosya Numarası 8. Büro

ilgili alınan kararı, hakaretimiz bir tarzda ‘Şam ve Halep’te Karagöz’ün karaborsa satılacağı’ şeklinde yorumlamıştır.⁹⁰⁴

Diğer taraftan Karagöz’ün Kominform üyesi ülkeler tarafından da takip edildiği hatta Türkiye’ye girmesi yasaklanan komünist propaganda yayınlarında yer aldığı görülmüştür. Karagöz’ün Türk tütünleri ile ilgili olarak ABD’yi eleştirdiği karikatür⁹⁰⁵, ‘Vatan Cephesi Milli Şurası Yanında Türk Azlığı Komisyonun Organı’ olarak Sofya merkezli Türkçe olarak çıkan ‘Yeni Işık’ gazetesinin 7 Mart 1948 sayısında propaganda amacıyla yer bulmuştur.⁹⁰⁶

Dış politika ve dış haberler ağırlıklı olarak yayın yapan Karagöz gazetesinin seçim zamanlarında, CHP İktidarının tüm propaganda araçları gibi, çift yönlü fayda esaslı doğrultusunda kullanıldığı görülmüştür. Karagöz, seçim zamanlarında Ulus gazetesi ile birlikte oldukça yoğun olarak CHP İl-İlçe Kurullarına ve köylere dağıtılmak üzere gönderilmiştir. Her iki gazetenin de varlığından seçim döneminde propaganda boyutuyla istifade edilmiştir.⁹⁰⁷

CHP İktidarının sahip olduğu basın yayın propaganda araçlarından öne çıkan gazetelerin Ulus ve Karagöz olduğu söylenmelidir. Bir anlamda Ulus ve Karagöz zıtlıkları ve farklı hitap alanları ile birbirlerini tamamlamaktadırlar. Daha yüksek bir propagandanın uyum içinde birbirlerini takip eden çarkları gibidirler. Ulus, tüm toplumu hedeflemekle birlikte aynı zamanda hitap ettiği diplomatik ve siyasi çevrele sebebiyle daha belirli kalıplara sahip olmuştur. Karagöz ise sahip olduğu halk ağzı ve mizahi üslubuyla, Ulus’un eksik kalan boşluğunu doldurmuştur. Bu doğrultuda Ulus ne kadar CHP İktidarı ile yakın görülmüşse Karagöz’de gördüğü rağbet nedeniyle o kadar uzak tutulmak istenmiştir. CHP İktidarı’nın yurt dışı faaliyetlerini azaltmasına rağmen Ulus ve Karagöz yurt dışı yayını sürdürmüştür. Ülke içerisinde yapılan propagandada Ulus, resmi temsiliyeti sebebiyle Sovyetleri kızdıracak tarzda bir faaliyetten uzak durmuşken; Karagöz halkın hislerini

⁹⁰⁴Karagöz, 13 Şubat 1947, s. 3.

⁹⁰⁵Karagöz, 16 Şubat 1948, s. 1.

⁹⁰⁶Komünizmle ilgili 1948 yılına ait Bulgarca Gazete ve Dergiler, 1948, **BCA**, Fon No: 490100 Yer Numarası, Kutu No: 581 Dosya Gömleği No: 2 Sıra No: 1 Dosya Numarası 3. Büro

⁹⁰⁷CHP İl ve İlçe Kurullarına köylere dağıtmak üzere Karagöz Gazetesi’nin gönderildiği hakkın yazışmalar, 1949-1950, **BCA**, Fon No: 490 1 0 0 Yer Numarası: Kutu No: 1226 Dosya Gömleği No: 74 Sıra No: 1 Dosya Numarası 8. Büro, **BCA**, Fon No: 490 1 0 0 Yer Numarası Kutu No: 1242 Dosya Gömleği No: 137 Sıra No: 3 Dosya Numarası: 8. Büro, **BCA**, Fon No: 490 1 0 0 Yer Numarası: Kutu No: 355 Dosya Gömleği No: 1490 Sıra No: 1 Dosya Numarası: 1. Büro, **BCA**, Fon Kodu: 490 1 0 0 Kutu No: 1393 Dosya Gömleği No: 624 Sıra No: 1 Dosya Numarası: 8. Büro

dillendirmesi sebebiyle ve sahip olduğu göreceli bağımsızlıkla, Sovyetlere karşı daha pervasız bir yayın ve telkin faaliyeti izleyebilmiştir. 1950'ye kadar Karagöz ile CHP İktidarı arasında belirgin olmayan tarzda yürütölmek istenen bağ, seçimlerin kaybindan sonra daha açık bir tabana oturtulmuştur. Seçimlerden sonra basın ve propaganda işleri ile ilgili olarak toplanan kurul; Ulus, Karagöz ve Akşam Haberleri gazetelerinin "...tam gazete vasfı altında Partinin fikir ve propaganda yayını"⁹⁰⁸ olması için Ulus Müessesinin ek talimatına eklemiştir. Alınan karardan sonra Karagöz'ün Genel İdare Kurulu'nun yönetiminde yayın faaliyetini sürdürmesi kararına varılmıştır.⁹⁰⁹

3.1.2.2.4 Ankara Akşam Haberleri

CHP İktidarı tarafından 1947 yılında alınan karar doğrultusunda, basın ve propaganda işlerini organize etmek kararı neticesinde Ulus'un yayınında değişikliğe gidilirken, İstanbul'da Memleket gazetesinin yayınlanmasına başlanmıştır. İstanbul'da yayınlanan Karagöz ise daha kuvvetli hale getirilmek üzere Ankara'da yeniden organize edilmiştir. Tüm bu değişim hareketi karşısında, CHP İktidarı'nın Ulus Müessesinin 'akşam baskısı' olarak çıkartmakta olduğu Ankara gazetesi de değişimden etkilenmiştir.⁹¹⁰

Ankara'da yaşayan halkın 'basit ölçüde' Akşam Haberleri almasını temin etmek için ve bilhassa 'Ulus'a yüklenen az gelirli resmî ilân hacmini' Ulus gazetesi dışında başka bir gazeteye aktarmak maksadıyla, oldukça sınırlı bir kadro tarafından çıkarılmakta olan Ankara gazetesi, 'Ankara Akşam Haberleri' ismiyle 1947 yılından itibaren CHP İktidarının 'siyasî organlarından biri halini almıştır.'⁹¹¹ Önceleri daha ziyade 'bülten mahiyetinde' çıkartılmakta olan Ankara gazetesinin yayınındaki ana maksat, resmi ilanlarla ilgilidir. Bu doğrultuda Ankara gazetesi, Ulus'tan çıkartılmak istenen resmi ilanların yer aldığı bir bülten halinde yayınlanmıştır. 1947'de alınan

⁹⁰⁸CHP'nin neşriyat hizmetleri ve basınla münasebetleri üzerinde yapılan toplantı raporu, 1950, **BCA**, Fon No: 490 1 0 0 Yer Numarası Kutu No: 1262 Dosya Gömleği No: 203 Sıra No: 2 Dosya Numarası: 8. Büro

⁹⁰⁹Ulus Müessesesi Umumî Talimatı'na Ek Yönetmelik, Ulus, Akşam Haberleri ve Karagöz Gazeteleri Yönetmeliği, 11.12.1950, **BCA**, Fon No: 490 1 0 0 Yer Numarası Kutu No: 1249 Dosya Gömleği No: 162 Sıra No: 1 Dosya Numarası: 8. Büro

⁹¹⁰**BCA**, Fon No 490 1 0 0 Yer Numarası Kutu No: 222 Dosya Gömleği No: 875 Sıra No: 2 Dosya Numarası: 1. Büro

⁹¹¹CHP Ulus Müessesesi tarafından Ankara Akşam Haberleri hakkında alınan karar, 07.04.1948, **BCA**, Fon No: 490 1 0 0 Yer Numarası: Kutu No: 1257 Dosya Gömleği No: 186 Sıra No: 1 Dosya Numarası 8. Büro

kararın neticesinde Ankara'nın yapısında değişikliğe gidilmiştir.⁹¹² Ankara gazetesinin 1947 yılından önceki yayın yapısı, incelendiğinde bu durum daha net olarak gözükmemektedir. Dört sayfa olarak neşredilen ve daha çok sıradan haber veren Ankara'nın gazeteden çok, bülten görünümünde olduğu gözlenmiştir. Bu durumu sebebiyle 1947 öncesinde Ankara gazetesi Ulus, Karagöz, Memleket gibi açık propaganda yapma dürtüsüne sahip bir gazete olma hüviyetinden uzaktır.

CHP Genel Sekreterliği'nden Falih Rıfkı Atay'a, Selâhattin Batu'ya, Ulus Müessesesi Müdürlüğü'ne ve Samih Tiryakioğlu'na gönderilen yazıda, şubatın başından itibaren Akşam Haberleri'nin Ankara Akşam Haberleri adıyla çıkacağı bildirilerek Ankara Akşam Haberleri gazetesinin yayın çizgileri belirtilmiştir. Başyazının önemine değinen Genel Sekreterlik, gazetede başyazı dışında ilim, sanat, fıkra ve haberlerin bulunacağını, bunun yanında resmi ilanların ihmal edilmeyeceğini iletmiştir. Ayrıca Akşam Haberleri'nin ticari reklamlarının artması için çalışılması istenmiştir. Genel Sekreterlik, gazetenin *"iç ve dış politika istikametleri ve bu yoldaki çalışmaları"*nı planlamak üzere Selâhattin Batu'nun Falih Rıfkı Atay'la temas haline bulunmasını istemiştir. Falih Rıfkı, gazetenin iç ve dış politikasını çizerken Selâhattin Batu'nun görevi, Atay'ın çizdiği yapıda yayın yapmak ve gazetenin başyazısız kalmamasıdır. Başyazıya ayrı bir önem atfeden Genel Sekreterlik, başyazıdan *"gazetenin diğer yazıları üzerinde de Genel bir görüşü icap"* ettirmesini beklemiştir. Genel Sekreterliğin talimatıyla yazı işleri müdürlüğü yetkisi ise Samih Tiryakioğlu'na bırakılmıştır.⁹¹³ Ankara'nın Ankara Akşam Haberlerine çevrilmesinden sonra, gazetenin teknik ve yazı özelliğinin değişmeye başladığı görülmüştür. Şubat ayından itibaren ise Akşam Haberleri, Ulus gazetesi gibi yayın yapmaya başlamıştır.

17 Aralık 1946 tarihinde CHP Genel Sekreteri'nden Falih Rıfkı Atay, Naşit Uluğ ve Samih Tiryakioğlu'na gönderilen ek talimatta, *"Ankara gazetesinin başyazılarını, iç ve dış politika istikametlerini ve bu yoldaki çalışmaları tanzim görevi; F. R. Atay Ankara'da bulunmadığı zamanlar resen, bulunduğu zamanlar onun direktifiyle yapmak üzere Naşit Uluğ'a"* verildiği bildirilmiştir. 29 Mayıs 1947 tarihinde Ankara akşam Haberleri ile ilgili yeni bir tasarrufa gidilmiştir. 1 Haziran 1947'den

⁹¹²BCA, Fon No: 490 1 0 0 Yer Numarası Kutu No: 1249 Dosya Gömleği No: 161 Sıra No: 1 Dosya Numarası: 8. Büro

⁹¹³Ankara Akşam Haberleri hakkında gönderilen talimat, 29.01.1946, BCA, Fon No: 490 100 Yer Numarası: Kutu No: 1264 Dosya Gömleği No: 207 Sıra No: 1 Dosya Numarası 8. Büro

itibaren uygulanmak üzere yazı işleri müdürü Samih Tiryakioğlu, dünya basının Ulus sütunlarına intikal ettirilmesi ve tercüme faaliyetlerinde bulunmak üzere Ulus Gazetesi yazı işleri kadrosuna alınırken, Kemal Zeki Gençosman yeni yazı işleri müdürü olarak tayin edilmiştir.⁹¹⁴

Ulus ve Ankara Akşam Haberlerin faaliyeti, Falih Rıfkı Atay'ın etkinliğinde, genellikle paralel yürümüştür. Ulus'un akşam versiyonu olarak görülen Ankara Akşam Haberleri'nin satışı, Ulus gazetesi ile birlikte gerçekleşmiştir.⁹¹⁵ Akşam Haberlerinin satış grafiği, 1947'de gerçekleşen değişiklikle birlikte bir atılım yapmıştır. 1945'de günde 5.764 adet olarak satılan Akşam Haberleri, 1947'de 8.127'e yükselmiştir.⁹¹⁶

Satışının artması için Ocak 1948'de, Ankara Akşam Haberlerini daha kuvvetli polemik gazetesi halinde çıkarma kararı alınmıştır.⁹¹⁷ 26 Şubat 1948 tarihinde CHP Genel Sekreteri A. Erzurum Milletvekili Cevat Dursunoğlu'dan Ulus Gazetesi Yazı İşleri Murakıplığına ve Ankara Gazetesi Yazı İşleri Müdürlüğüne gönderilen yazıda, *"Ankara gazetesinin yazılarının da Ulus gazetesinde olduğu gibi bilhassa polemik ve tenkit hususunda Feridun Osman Menteşoğlu tarafından görüldükten sonra yazılması Partimiz otokritik politikasın ahenkli yürümesi bakımından faydalı görülmüştür. Bundan sonra Ulus gazetesi gibi Ankara gazetesinin de Yazı İşleri murakıplığını Feridun Osman Menteşoğlu'nun yapacağı bildirilmiştir."*⁹¹⁸ Menteşoğlu'nun Ulus'taki görevine ek olarak Ankara'nın 'polemik' gazetesi haline gelmesi için denetleyici olması yönünde verilen karar, propagandanın tek elden yönetildiği göstermektedir. Menteşoğlu'nun ayrıca Ulus ve Memleket gazetelerinde köşe yazması da benzer bir biçimde, Genel Sekreterlik direktifleriyle yürütülen propagandanın tek bir merkezin kontrolünde olduğunu göstermektedir. Bunun yanı sıra gazetelerin yazı kadrolarının genelde Genel Sekreterliğin mezun ettiği kişiler tarafından oluşturulduğu görülmüştür. Samih Tiryakioğlu'nun Ankara'dan Ulus'a

⁹¹⁴Ankara Akşam Haberleri hakkında gönderilen talimat, 29.01.1946, 29.05.1947, **BCA**, Fon No: 490 100 Yer Numarası: Kutu No: 1264 Dosya Gömleği No: 207 Sıra No: 1 Dosya Numarası 8. Büro

⁹¹⁵Giresun Milletvekili A. Ulus tarafından CHP Yayın Bürosuna gönderilen yazı, 07.01.1948, **BCA**, Fon No: 490 100 Yer Numarası: Kutu No: 1251 Dosya Gömleği No: 168 Sıra No: 1 Dosya Numarası 8. Büro

⁹¹⁶**BCA**, Fon No: 490 1 0 0 Yer Numarası Kutu No: 1249 Dosya Gömleği No: 161 Sıra No: 1 Dosya Numarası: 8. Büro

⁹¹⁷**BCA**, Fon No: 490 1 0 0 Yer Numarası Kutu No: 1287 Dosya Gömleği No: 279 Sıra No: 1 Dosya Numarası: 8. Büro, **BCA**, Fon Kodu: 490 1 0 0 Kutu No: 1392 Dosya Gömleği No: 621 Sıra No: 1 Dosya Numarası 8. Büro

⁹¹⁸Ankara Akşam Haberleri hakkında gönderilen talimat, 26.02.1948, **BCA**, Fon No: 490 100 Yer Numarası: Kutu No: 1264 Dosya Gömleği No: 207 Sıra No: 1 Dosya Numarası 8. Büro

geçmesi veya Memleket gazetesini çıkartan Ferit Celal Güven'in Memleket serüveninden sonra Akşam Haberleri'nde yazmaya başlaması, gazeteler yoluyla yürütülen propagandanın dar, fakat seçilmiş bir kadro tarafından yürütüldüğüne işaret etmektedir.

Son hamle ile birlikte Ankara'yı bir polemik gazetesi haline getirerek daha fazla rağbet görmesi için yapılan çalışmalar neticesinde, 1947 yılında vasatı 9.118 olan satış rakamı, mart ayında 14.539 rakamına ulaşmıştır. Ankara Akşam Haberleri'nin gerçekleşen satışların yalnızca birkaç yüzü taşra ve abone satışları ile sınırlı kalırken, geriye kalan büyük kısmı tamamen Ankara'daki satışlar oluşturmuştur.⁹¹⁹ Ankara Akşam Haberleri abone ve taşra satışları itibariyle, yüksek seviyede bir satış elde edememesinde gazetenin bir akşam gazetesi olması esas nedendir. Bu nedenle Ankara Akşam Haberleri'nin taşra ve abone rakamlarına nispetle Ankara içerisindeki satışları yüksektir.

Ankara Akşam Haberlerinin satışının Ankara ile sınırlı kalması karşısında etkisinin artması için Akşam Haberleri, abone yoluyla çeşitli yerlere gönderilmiştir. Benzer bir şekilde Ankara Akşam Haberleri'nin memleketi ilgilendiren iç ve dış politika konularını yayınlaması sebebiyle Akşam Haberleri'nin değişen konumundan il gazetelerinin istifade etmesi istenmiştir. (Tablo 16) CHP Genel Sekreterliği'nden Ulus Müessesesi Müdürlüğüne, gönderilen direktifle, Ankara Akşam Haberleri gazetesinin; Adana, Aydın, Balıkesir, Bursa Diyarbakır, Edirne, Elazığ, Erzurum, Eskişehir, İzmir, Kırklareli, Konya, Malatya, Manisa, Mardin, Mersin, Samsun, Sivas ve Trabzon'daki il gazetelerine gönderilerek 'fikir ve haber' yönünden referans alınması istenmiştir. Keza sözkonusu illerdeki gazetelerin de Ankara Akşam Haberleri'ne yazı ve haber sağlamak üzerine gönderilmesi, direktifle belirtilmiştir. Bu sayede illerdeki taşra gazetelerinin yazı ve fikirleri, Genel Sekreterliğin istediği doğrultuda şekillenirken Ankara Akşam Haberleri'nin de illerdeki haberleri muhabirsiz bir şekilde elde etmesi sağlanmıştır.⁹²⁰

Tablo 16: Taşra Gazeteleri

Adı	Çıktığı yer	Adı	Çıktığı yer

⁹¹⁹Ankara Gazetesinin 1947 Yılında Satış Cetveli, 1947, **BCA**, Fon No: 490 1 0 0 Yer Numarası: Kutu No: 1257 Dosya Gömleği No: 186 Sıra No: 1 Dosya Numarası 8. Büro

⁹²⁰Ankara Akşam Haberleri hakkında gönderilen talimat, 07.02.1947, **BCA**, Fon No: 490 1 0 0 Yer Numarası: Kutu No: 1264 Dosya Gömleği No: 207 Sıra No: 1 Dosya Numarası 8. Büro

Bugün	Adana	Birlik	Kastamonu
Türk Sözü	Adana	Yeşilyurt	Kırklareli (haftada 2 gün)
Yeniadana	Adana	Babalık	Konya
Atayolu	Antalya	Ekekon	Konya
Aydın	Aydın	Selçuk	Konya
Türk Dili	Balıkesir	Ozdilek	Lüleburgaz (haftada 2 gün)
Ant	Bursa	Fırat	Malatya (haftada 2 gün)
Diyarbakır	Diyarbakır	Işık	Manisa
Edirne Postası	Edirne (haftada 3 gün)	Ulus Sesi	Mardin
Turan	Elazığ (haftada 3 gün)	Yeni Mersin	Mersin
Erzurum	Erzurum (haftada 3 gün)	Güven	Samsun (haftalık)
Sakarya	Eskişehir	Ülke	Sivas
Porsuk	Eskişehir	Gülek	Tarsus
Anadolu	İzmir	Halk	Trabzon
Millet	İzmir	Yeniyol	Trabzon
Türkyolu	İzmir	Trabzon	Trabzon

Akşam Haberleri'nin gerek CHP iktidarının bir propaganda organı olması gerekse taşra gazetelerinde fikirlerinin ve yazılarının iktibas ediliyor oluşu, Ankara'nın daha hassas bir şekilde incelenmesini gerekli kılmıştır. Bu doğrultuda Ankara Akşam Haberleri'nde yer alan Sovyetlerle ilgili gerek müspet gerekse menfi yayınların dikkatle takip edilip gözlemlendiği görülmüştür. Bu hususta Akşam Haberleri'nin 9 Nisan 1949 tarihli nüshasında yer alan 'Rus Gizli Silahları' adlı çeviri yazısı Genel Sekreterin dikkatini çekmiştir. CHP Genel Sekreteri T. Fikret Sılay, Genel İdare Kurulu Üyesi Dr. Ahmet Selgil'e gönderdiği konuyla ilgili yazıda, 'yazının bir Rus Propagandası olduğunu' belirtmiştir. Sılay, ayrıca yazının çevrilmesinde ve yayınlanmasında 'kasti mahsus aramasını' talep ederek tahkikat yapılmasını istemiştir. Sılay, *"hüsnüniyeti olmayan veya idraki bulunmayan çeviren İlhan*

Uçkun'un” Sovyet propagandasına alet olmasından dolayı, artık “hiçbir Parti gazetesinde yazı ve tercümesi”ne yer verilmemesini ve vazifesine derhal son verilmesini istediğini Ahmet Selgil’e bildirmiştir. Silay’a göre yazının propaganda olarak görülen kısımları şu şekildedir; “...Rusların atom bombası yoksa da, buna mukabil ondan daha az korkunç olmıyan gizil silâhları vardır. Meselâ Tiflis’te “ölüm şuai”nın tecrübesinde bulundum. Ölüm şuai’ni hasıl edecek olan alet, teleskopu andıran muazzam bir tüpten ibaretti. ...bu yeni silâha karşı hiçbir korunma çaresi mevcut değildir.”⁹²¹ Silay’ın ifade ve istekleri, tepkiden çok bir reflektir. Zira Sovyetlerle yaşadığı gerilimde, Türkiye’nin en önemli müdafaa aracı basın yayın olarak görülüyordu. Özellikle Sovyet karşıtı propaganda yapması beklenen Akşam Haberleri’nin Sovyet Rusya’yı ‘övmesi’ Silay’ın müdahalesini gerekli kılmıştır. CHP İktidarı için Sovyetlerle mücadelede gazete salt bir yazı aracı olmadığı gibi, propaganda organı olarak nitelendirilen Ankara gibi gazetelerde yer alan yazı, makale ve haberlerin hiçbir tanesi sıradan ve rastgele olmayıp belli bir amaç doğrultusundadır. Bu sebeple iktibas edilen ‘gizli propaganda’ yayınlarında ise müsamahaya izin verilmeden cezalandırılmaya gidilmiştir. Ahmet Selgil, cevabi yazısında Fransız Elçiliğinden aldığı bilgi ile yazının asıl kaynağı olan Fransız Samedi – Soir’in sol bir neşriyat yapmadığını öğrenmiştir. Ayrıca çevirmen İlhan Uçkun’un yazının bir kısmının daha önce “İstanbul gazetelerinde çıktığı için zararlı olacağını hesap edememiş ve hüsnü niyetle Türkçeye çevirmiş” olduğunu ifade etmiştir. Selgil, inceleme neticesinde, “yazıların gazeteye alınmasında fena bir düşünce ve niyet olmadığı yalnız okuyuculara dünya haberlerini bildirmek niyetiyle hareket edildiği kanaatine” vardığını ve İlhan Uçkan’dan bir daha tercüme alınmayacağını tüm gazetelere bildirildiği ifade edilmiştir.⁹²²

Ulus, Ankara Akşam Haberleri, Memleket, Karagöz ihtiva ettikleri önem sebebiyle Sovyetlerle mücadelede esas unsur olarak görülmüşlerdir. Bu sebeple onlarda yer alan haberlerin CHP’nin kırmızıçılgilerini geçecek olmasına müsamaha edilmemiştir. Dört gazetenin yayınları gibi yönetimleri de tek elden yürütülmüştür. Bu doğrultuda Ankara Akşam Haberleri’nin imtiyaz sahipliği diğer gazeteler ile birlikte gerçekleştirilmiştir. Cemil Sait Barlas’ın 1948 yılında Ticaret Bakanı olması

⁹²¹Ankara Akşam Haberleri’nde SSCB Propagandası yapıldığına dair yazışma, 13.04.1949, **BCA**, Fon No: 490 1 0 0 Yer Numarası: Kutu No: 1251 Dosya Gömleği No: 166 Sıra No: 1 Dosya Numarası: 8. Büro

⁹²²**BCA**, Fon No: 490 1 0 0 Yer Numarası: Kutu No: 1251 Dosya Gömleği No: 166 Sıra No: 1 Dosya Numarası: 8. Büro

münasebetiyle, “*Cümhuriyet Halk Partisinin malı olan Ulus, Yurt ve Akşam Haberleri*” gazetelerinin imtiyaz sahipliği, Genel Sekreterlik tarafından Erzurum Milletevekil Cevat Dursunoğlu’na devredilmiştir. Aynı yıl içerisinde görevi bu kez dört yıllık süre zarfında Ahmet Hamit Selgil’in yürütmesi kararlaştırılmıştır. Mayıs 1950’ye kadar görevini sürdüren Selgil, 12 Mayıs tarihinde Ankara Valiliğine gönderdiği yazıda, “*Ulus, Ankara Akşam Haberleri ve Yurt gazetelerini 12.05.1950 tarihinden itibaren asıl sahibi C. H. Partisine*” terk ettiğini bildirmiştir. Genel Sekreterlik, 25 Mayıs’tan itibaren imtiyaz sahipliğini Malatya Milletvekili Şefik Tugay’a devretmiştir. Verilen direktife göre Ankara Akşam Haberleri gazetesinin neşriyatını Nihat Tangüner’in sürdürmesine devam kararı verilmiştir.⁹²³

3.1.2.3 İl Gazeteleri

CHP İktidarının propaganda tatbikinde gazeteler, en önemli vasıta olmuşlardır. CHP İktidarının gazeteleri değerlendirmesi bu doğrultuda üç ana ekseninde gerçekleşmiştir. Bu doğrultuda ilk sırada İstanbul’da yer alan maddi destek sağlanan, fakat resmen CHP İktidarı’nın olmayan muvafık gazeteler yer almıştır. İkinci sırada ise CHP İktidarının direkt olarak sahip olduğu ve en önemli propaganda aracı kabul ettiği; Ulus, Memleket, Karagöz ve Akşam Haberleri gibi gazeteler yer almıştır. Son sırada ise illerde partili veya partiye yakın isimler tarafından çıkartılan, maddi olarak Genel Sekreterlik tarafından desteklenen taşra, memleket gazeteleri yer almıştır. Muvafık ve direkt propaganda organı olan gazeteler yurt içine ve yurt dışına yönelik yayın yapmakta iken il gazeteleri daha ziyade yerel düzeyde kalmıştır. Bununla birlikte il gazeteleri, bulundukları illerdeki siyasi, sosyal yaşantının dışında memleketi alakadar eden ulusal ve uluslararası tüm haberleri sütunlarına taşıyarak CHP İktidarının beklediği tarzda dış ve iç politika alanında kamuoyu oluşturma faaliyeti yürütmüşlerdir.

Genel Sekreterlik, 1947’de basın yayın faaliyetlerini düzenlemek üzere aldığı kararın benzer bir versiyonunu daha erken dönemde, 1944 yılında yerel gazeteleri dizayn etmeye yönelik olarak almıştır. İllerdeki gazetelerin durumunu öğrenmeye yönelik olarak hazırlanan raporda, “*bazı vilâyetlerde Parti tarafından gazeteler çıkarıldığı ve Parti malı matbaalar işletilmekte olduğu*” kaydedilmiştir. Bunun üzerine Bursa, İçel, Kocaeli, Hatay, Muğla, Konya, Gaziantep, Aydın’da yer alan matbaaların

⁹²³Ulus, Ankara Akşam Haberleri ve Yurt gazetelerinin devrine dair yazı, 25.05.1950, **BCA**, Fon No: 490 100 Yer Numarası: Kutu No: 1264 Dosya Gömleği No: 207 Sıra No: 1 Dosya Numarası 8. Büro

çıkardıkları gazetelerin CHP adıyla yayınlanmasının uygun bulunmadığı görüş olarak bildirilmiştir. Bursa Milletvekili Atıf Akgüç'ün hazırladığı rapora göre il gazeteleri ile ilgili olarak yeni dönemde alınması gereken tedbir şu şekildedir;

*"Parti teşkilâtımızın doğrudan doğruya siyasî gazete çıkarmaları bir takım şahsî fikirlerin Partiye atf veya mal edilmesi, siyasî münakaşalara karışılması ...ihtimali gibi mahsurlar doğuracağı aşîkârdır. Fakat Partinin, gazete gibi umumî efkârı aydınlatıcı ve prensiplerini yaymağa veya müdafaa etmeğe hizmet edecek çok müessir propaganda vasıtalarından mahrum olması da doğru değildir. Onun için, Büromuzun kanaatine göre bu işte takip edilecek en makul ve Partinin menfaatlerine en uygun hareket tarzı: gazete çıkarmak isteyen, yardıma muhtaç, güvene lâyık partili arkadaşlara yardım etmek; kendiliğinden teşebbüs eden arkadaşlar yoksa onları bulup teşvik ve himaye etmektir."*⁹²⁴

Matbaa meselesinde ise halkevlerinin gerçekleştirdiği ve milli kültüre hizmet eden yayınların intişarı için matbaa sayısının çoğaltılması gerektiği belirtilmiştir.⁹²⁵

1945 yılında gelindiğinde istenilen neticenin alınamaması üzerine Atıf Akgüç, yeniden görevlendirilmiştir. Bu doğrultuda yeni bir rapor kaleme alna Akgüç, Aydın'da *Aydın*, Gaziantep'te *Yeni Gaziantep*, Konya'da *Ekekon*, Muğla'da *Halk*, Kastamonu'da *Doğru Söz*, Hatay'da *Yeni Gün*, Bursa'da *Ant* gazetelerinin yayınlanmakta olduklarını ve bu gazetelerden bazılarının doğrudan doğruya parti teşkilâtı tarafından ve masrafları parti bütçesinden ödenmek suretiyle, bazılarının ise kâr ve zararı kendilerine ait olmak ve yayınları partice denetlenmek üzere partililer tarafından çıkarıldıkları görülmüştür. Söz konusu gazeteler içerisinde yalnız Muğla'da *Halk* gazetesinde, "*C.H.P. Vilâyet Teşkilâtının siyasî gazetesi olduğu*" açık olarak belirtilmiştir. Alınan karar neticesinde, taşra teşkilatının siyasi bir gazete çıkarmaya karar verdiği takdirde, Genel İdare Kurulu'nun onayının alınmadan harekete geçilmemesini, onay sonrası çıkartılacak gazetenin "*Partinin organı olduklarının açıkça yazmamaları ve tıpkı Ulus'ta olduğu gibi, kendisine güvenilir bir Partili adına ve onun sorumluluğu altında çıkarılmaları*" tavsiye edilmiştir. Değişen şartlar karşısında CHP isminin gazetelerde yer almamasının görüşülmesi, kamuoyunda bir tepki oluşmasının önüne geçmek içindir. 15 Mart 1945 tarihinde alınan karar neticesinde, illerde parti teşkilatlarının Genel İdare Kurulu kararı olmadan teşkilat

⁹²⁴Parti teşkilâtı tarafından çıkarılan gazete ve dergilerle yine Parti teşkilâtı elinde bulunan matbaalar hakkında rapor, 03.03.1944, **BCA**, Fon No: 490 1 0 0 Yer Numarası: Kutu No: 1286 Dosya Gömleği No: 276 Sıra No: 1 Dosya Numarası: 8. Büro

⁹²⁵ **BCA**, Fon No: 490 1 0 0 Yer Numarası: Kutu No: 1286 Dosya Gömleği No: 276 Sıra No: 1 Dosya Numarası: 8. Büro

adına ve geliri gideri parti bütçesinde ödenmek üzere gazete ve dergi çıkarmayacakları kararı alınmıştır. Halkevleri kendi talimatlarınca dergi çıkartma konusunda serbest bırakılırken illerde ancak partililer tarafından çıkartılacak gazete ve dergilere belli şartlar dahilinde yardım yapılacağı bildirilmiştir. Alınan karar neticesinde, parti tarafından idare edilmek üzere gazete çıkarılması uygun görülmemesi, CHP adına çıkartılan gazetelerin bağımsız olarak çıkartılmasını mecburi kılmıştır.⁹²⁶

Alınan karar gereğince süratle girişimlerde bulunulmuş, il gazeteleri ile CHP arasındaki resmiyet, nihayet bulunmuştur. Bu doğrultuda, Ekim 1946'da Sivas'ta çıkartılan Ülke gazetesinin tasfiye edilmesi yerine *"Gazetenin yazı işleriyle bugünkü değerinin muhafazası için partice ve umum sırasında yazı, haber ve klişe yardımlarında bulunulması ve parti prensipleri dahilinde yayın yapması uygun"* görülerek Kemal Kitapçı'ya devredilmesi kararına varılmıştır.⁹²⁷ 1945'ten itibaren yavaş yavaş il gazeteleriyle yollarını ayıran CHP, İl teşkilatlarından gelen *"Parti Organı olarak Gazete"* çıkartılması fikrini, Ulus'un partinin resmi organı olduğunu bildirilerek reddetmiştir. Kayseri'de kurulmak istenen 'Volkan' gazetesi için partinin değil partililerin gazete çıkartması Genel Sekreterlikçe tavsiye edilerek *"Partinin manevi şahsiyetine dayanmadan"* yayınlanması karşısında, belirsiz bir biçimde maddi yardım yapılma sözü verilmiştir.⁹²⁸

CHP İktidarının aldığı, taşra gazetelerini bağımsız bir biçimde destekleme kararı, Ankara ve İstanbul dışındaki illerde çıkan 90 gazeteden 54'ünü kapsamıştır. Bu oran 1950'ye yaklaştığımızda, artarak 69'a çıkmıştır.⁹²⁹ CHP İktidarının resmi ilişkisini kesmesiyle birlikte, il gazetelerine yardım yapılmak suretiyle oluşturulan bağ kuvvetlendirilmek istenmiştir. Yapılan yardımlar doğrultusunda, CHP'nin genel beklentisine uygun olarak il gazeteleri, Hükümetin icraatlarını savunmuştur ki bu durum milli güvenlik sebebiyle dış politikayı da kapsamıştır. Diğer taraftan ise il gazetelerinin partinin fikirlerini savunması da beklenmiştir. Özellikle illerde çıkan

⁹²⁶CHP tarafından çıkarılmakta olan gazeteler hakkında inceleme, 08.03.1945, **BCA**, Fon No: 490 1 0 0 Yer Numarası: Kutu No: 1286 Dosya Gömleği No: 276 Sıra No: 1 Dosya Numarası: 8. Büro

⁹²⁷Sivas'ta yayınlanan Ülke gazetesi hakkında karar, 28.10.1946,**BCA**, Fon No: 490 1 0 0 Yer Numarası Kutu No: 1296 Dosya Gömleği No: 303 Sıra No: 2 Dosya Numarası: 8. Büro

⁹²⁸Kayseri'de çıkartılmak istenen Volkan gazetesi hakkında yazışma, 31.01.1949, **BCA**, Fon No: 490 1 0 0 Yer Numarası: Kutu No: 1372 Dosya Gömleği No: 548 Sıra No: 4 Dosya Numarası: 8. Büro

⁹²⁹Gazetelerin durumunu göstere liste, **BCA**, Fon No: 490 1 0 0 Yer Numarası: Kutu No: 1287 Dosya Gömleği No: 278 Sıra No: 1 Dosya Numarası: 8. Büro

gazetelerin parti temayülüne göre ayrılmış olması, bu gazetelerin daha ziyade iç politikada kullanılmak üzere desteklendiği manasını çıkarmaktadır. Fakat parti fikirlerinin dış politikayı da kapsar halde olması sebebiyle milli güvenlik ve dış politikanın il gazetelerinde her zaman yer bulduğu görülmüştür. Bu anlamda il gazetelerinin Genel merkezle bağının sağlanması daha çok partici bir yaklaşıma sahip olmakla birlikte, iki amaç etrafında gerçekleşmiştir.

Ulus'un teknik sebeplerle Anadolu'nun her noktasına sevk edilmemesi karşısında il gazetelerinin kuvvetlendirilmesi, çok partili yaşam ve Sovyet tehdidi sebebiyle zaruri hale gelmiştir. Bu çerçevede il gazetelerine yapılan yardımların çoğu kez aynı yardım şeklinde gerçekleştirildiği görülmüştür. Eskişehir'de yayın yapan Porsuk Gazetesi başyazarı Lütfü Oğuzcan, Genel Sekreterliğe gönderdiği bir yazıda; *"Halk partisine bağlı vatandaşlarımız, kendi gazete ve mecmualarına abone yazılmak veya para ile okumak külfetine katlanmadıkları"* tespitinde bulunarak il gazetelerinin satışlarının yeterli olmamasından dolayı mali sorunlar yaşadıkları bildirmiştir.⁹³⁰

Bu istikamet neticesinde Genel Sekreterlik, il gazetelerine Ulus Müessesesi vasıtasıyla kağıt sevk ederek kağıt yardımında bulunmuştur. Kağıt yardımı belli bir düzen içerisinde sevk edilmekten daha çok ihtiyaca binaen ve belirsiz olarak temin edilmiştir. Seçim zamanlarında ise gazetelerin yayınına daha da dikkat edildiğinden kağıt yardımı düzenli bir hal almıştır.⁹³¹ Kağıt dışından gazetelerin diğer bir sorunu olan 'klişe' tedariği meselesi konusunda da Genel Sekreterliğin devreye girdiği ve gazetelerin sütunlarını genişletip yayınlarını zenginleştirmek üzere klişe ve klişe resmi yolladığı görülmüştür.⁹³² Yapılan yardımların az bir kısmını teşkil etmekle birlikte il gazetelerine nakdi yardımda yapılmıştır. Bu hususta dikkat edilen en önemli

⁹³⁰ Türke Doğru Dergisi Müessesesi ve Porsuk Gazetesi başyazarı Lütfü Oğuzcan'dan CHP Genel Sekreterliğine gönderilen yazı, 14.11.1946, **BCA**, Fon No: 490 1 0 0 Yer Numarası: Kutu No: 1286 Dosya Gömleği No: 277 Sıra No: 1 Dosya Numarası 8. Büro

⁹³¹ Gazetelere yapılan yardım hakkında çeşitli yazışmalar, **BCA**, Fon No: 490 1 0 0 Yer Numarası: Kutu No: 1286 Dosya Gömleği No: 277 Sıra No: 1 Dosya Numarası 8. Büro, **BCA**, Fon Kodu: 490 1 0 0 Yer Numarası: Kutu No: 1320 Dosya Gömleği No: 381 Sıra No: 3 Dosya Numarası 8. Büro, **BCA**, Fon No: 490 1 0 0 Yer Numarası: Kutu No: 1382 Dosya Gömleği No: 587 Sıra No: 1 Dosya Numarası: 8. Büro

⁹³² CHP Genel Sekreterliği tarafından illerde çıkan gazetelere yapılan yardım hakkında yazı, 29.01.1946, **BCA**, Fon No: 490 1 0 0 Yer Numarası: Kutu No: 1288 Dosya Gömleği No: 281 Sıra No: 1 Dosya Numarası: 8. Büro,

mesele aynı yardımda olduğu gibi yardımın takdire bağlı bulunması ve süreklilik hali almamasıdır.⁹³³

Diğer bir yardım konusu ise il gazetelerinin daha iyi bir şekilde yayınlanmasını sağlamak üzere yapılandırılmasıdır. Bu doğrultuda Genel Sekreterlik, 1950 seçimi döneminde yeni kurduğu ‘Haber Verme Bürosu’ ile il gazetelerine, yayınlanmak üzere haber ve yazı yollamıştır. Seçime yönelik olan bu faaliyetin daha verimli hale gelmesi için Genel Sekreterlik, il yöneticilerine illerindeki gazetelerin durumu ile ilgili bir dizi soru yöneltmiştir. Gazetelerin temayüllerini sorgulayan Genel Sekreterlik, ayrıca Haber Bürosu aracılığıyla gönderilecek haberleri yayınlayıp yayınlamayacakları ve haberlerin ne şekilde kendilerine ulaştırabileceğini öğrenmiştir.⁹³⁴

Genel Sekreterlik, il gazetelerinin durumunu yalnızca, 1950 seçimi arifesinde sorgulamamış, aksine 1945’ten sonra yolladığı genelgeler ile illerde çıkartılan gazeteleri ve eğilimlerini öğrenmek için girişimlerde bulunmuştur. 31 Aralık 1945’te CHP Genel Sekreteri Faik Barutcu, İl İdare Kurullarına gönderdiği yazıda; *“bugünkü durum icabı, memleket basınına daha yakından ve bütün genişliği ile takip etmek gerektiğinden”*⁹³⁵ bahsetmesi, Sovyet Rusya ile Türkiye arasında ‘Gürcü Profesörler meselesi’ yüzünden tansiyonun yükseldiği bir dönemde il gazetelerinin önemini ortaya koymaktadır. İllerde çıkan gazetelerin politik eğilimi ve nasıl yayınlandıkları en önemli problem olmuştur. Genel Sekreterliğin henüz il gazeteleri için bir haber bürosu kurmadığı dönemde, haber ve yazılar için Ulus’un rehber bir konuma sahip olmasına çalışılmıştır. Şubat 1946’da basınla ilgili yöneltlen sorulara cevap veren Kütahya İl İdare Kurulu; *“haber ve yazılar için (Ulus) gazetesinden faydalanılmakta”*

⁹³³Eskişehir gazeteslerine yardım gönderilmesi hakkında yazılar, 16.04.1946, **BCA**, Fon No: 490 1 0 0 Yer Numarası: Kutu No: 1321 Dosya Gömleği No: 385 Sıra No: 1 Dosya Numarası: 8. Büro, Partili Yeni Mersin gazetesi için gönderilen para yardımı hakkında yazı, 04.03.1947, **BCA**, Fon No: 490 1 0 0 Yer Numarası: Kutu No: 1324 Dosya Gömleği No: 399 Sıra No: 1 Dosya Numarası: 8. Büro

⁹³⁴Partili gazeteler hakkında bilgi almaya yönelik çeşitli yazışmalar, 1950 **BCA**, Fon No: 490 1 0 0 Yer Numarası: Kutu No: 1324 Dosya Gömleği No: 399 Sıra No: 1 Dosya Numarası: 8. Büro, **BCA**; Fon No: 490 1 0 0 Yer Numarası: Kutu No: 1286 Dosya Gömleği No: 277 Sıra No: 1 Dosya Numarası 8. Büro, **BCA**, Fon No: 490 1 0 0 Yer Numarası: Kutu No: 1281 Dosya Gömleği No: 258 Sıra No: 3 Dosya Numarası: 8. Büro, **BCA**, Fon No: 490 1 0 0 Yer Numarası: Kutu No: 1285 Dosya Gömleği No: 272 Sıra No: 2 Dosya Numarası: 8. Büro, **BCA**, Fon No: 490 100 Yer Numarası: Kutu No: 1285 Dosya Gömleği No: 274 Sıra No: 3 Dosya Numarası 8. Büro

⁹³⁵CHP Genel Sekreteri Trabzon Milletvekili Faik A. Barutcu’dan CHP İl İdare Kurullarına gönderilen talimat, 31.12.1945, **BCA**, Fon No: 490 1 0 0 Yer Numarası: Kutu No: 1286 Dosya Gömleği No: 276 Sıra No: 1 Dosya Numarası: 8. Büro

olduğunu” belirterek Ulus’un il gazeteleri için önemini ortaya koymuştur.⁹³⁶ Ayrıca Ulus’un önemine binaen İzmir gibi kentlere her gün uçakla gönderilmek suretiyle Ulus’un gazete ve yazı-haber kaynağı olarak değerlendirilmesine çalışılmıştır.

İl gazetelerinden hükümetin dış ve iç siyasetinde sürekliliği sağlamak üzere faydalanılmıştır. İzmir İl İdare Kurulu’nun Demokrat Parti’nin CHP hakkındaki menfi propagandalarını tesirsizleştirmek ve Anadolu Gazetesi’ni zenginleştirmek üzere Peyami Safa ve Yusuf Ziya Ortaç’tan istedikleri yazı konusunda, Genel Sekreterlik devreye girmiştir. Genel Sekreterlik, dolaylı bir bağ için Anadolu Gazetesi yoluyla yazarlarla temas edilmesini direktif vermiş ve Safa ile Ortaç için gereken tavsiyenin yapılacağı bildirilmiştir.⁹³⁷

İl gazetelerinin isteği üzerine propaganda amacıyla yazı yazdırılma faaliyeti ve Ulus’un bu konudaki rehberliği dışında, ayrıca Genel Sekreterlik, bazı yazarlara ücret karşılığı yazı yazdırarak il gazetelerine göndertmiştir. 1947 yılında düzenli bir biçimde yazı yazdırıldığı görülmüştür. Yazılan yazılar, daha ziyade iç siyaset ve dış siyasetin kesişiminde yer alan Milli Birlik Propagandası’na yöneliktir. Bu doğrultuda yazı yazdırılan isimler arasında olan Dünder Telli’ye, İç Anadolu Partili gazetelere yazdığı ‘Rus Kamplarındaki milyonlar’ ve ‘Ankara mektubu’ adlı yazılar için 1947 bütçesinden 40 lira ödenmiştir. Ulus gazetesi yazarı Nihat Subaşı’na ise “*Yurt içi Partili gazetelerinden 9’u için yazdığı Başbakanımızın radyodaki açıklaması, Saffet Arıkanın açıklaması, Memleketimizdeki Komonist Partileri hakkında 2 yazı, birinci İdareciler kongresi hakkında bir yazı ki ceman beş yazı için*” Şubat 1947’de 100 lira, martta ise İç Anadolu Partili gazetelerine yazdığı ‘İşçi Sendikaları’ yazısı için 20 lira ödenmiştir. Bu yazıları takip eden günlerde Subaşı’na yurt gazetelerine yazdığı yazılar karşısında ödeme yapılmaya devam edilmiştir. Subaşı’nın yazdığı yazılar zamanla çeşitlenmekle birlikte bu yazılar içerisinde ‘Milli Birliğimiz’ yazısı dikkat çekicidir. Subaşı ve Telli dışında muhtelif konularda ücretle yazı yazdırılan yazarlar arasında Urfa Milletvekili Esat Tekeli, Ömer Tahaoğlu, Kemal Sevin ile Feridun Ankara’da yer almıştır. Yazı yazdırılan isimler arasında tespit edilen en dikkat çekici iki isim, Ulus yazarlarından ibaresiyle yazdırılan Nihat Subaşı ile Karagöz’den (1948

⁹³⁶İl Bay T. H. Baysal’dan CHP Kütahya İl İdare Kurulu Başkanlığına, Kütahya gazetesi hakkında gönderilen yazı, 05.02.1946, **BCA**, Fon Kodu: 490 1 0 0 Kutu No: 1368 Dosya Gömleği No: 534 Sıra No: 1 Dosya Numarası 8. Büro

⁹³⁷Anadolu Gazetesi’nin tesirini arttırmak üzere yazı talebi hakkında yazışmalar, 18.06.1946, **BCA**, Fon Kodu: 490 1 0 0 Kutu No: 1368 Dosya Gömleği No: 534 Sıra No: 1 Dosya Numarası 8. Büro

itibariyle) Feridun Ankara'dır.⁹³⁸ Zira her iki yazarında CHP İktidarının propaganda organlarında görev almaları, ülke sathında yürütülen milli birlik propagandasının merkezden ve tek elden nasıl yürütüldüğünü göstermektedir. Karagöz'ün Mayıs 1948'de gazetenin imtiyaz sahipliğine, temmuz ayında ise başyazarlığa getirdiği Feridun Ankara'nın 'iç yurt' gazetelerinde AF-FA müstear ismiyle yazılar yazmış olması, tek elden yürütülen propagandanın göstergelerindendir.

Feridun Ankara'nın 'Ankara Mektupları' başlığı ile yazdığı yazılar, uzmanlığa dayanan teknik yazılardan ziyade dış tehdit ve milli birliğe yönelik polemik tarzında yazılardır. Bu yazılarda Batı, özellikle ABD övülürken Türkiye için oluşturduğu tehdit sebebiyle Sovyet Rusya kıyasıya eleştirilmiştir. AF-FA, 'Amerikan Yardımı' adıyla yazdığı yazıda; *"Amerikan yardımı tasarısının Mümessilleri meclisinde kabul edilmiş olması"*nı 19 Mayıs heyecanına eklenen bir sevinç olarak değerlendirmiştir. Aynı yazıda AF-FA, 11 Mayıs tarihli Ankara gazetesinden referansla, Fevzi Çakmak'a değinmiştir. AF-FA yazısında, *"İnsan Hakları Cemiyetinin kurdurmak şöhreti adını iki asker kaçağının bulunduğu listenin başına yazmak hiçbir dış tehlike olmadığına onu inandırmak gibi oyunları hatırlatmakta ve işin sarpa saracağına anlayınca etrafından çekildiklerini"* belirterek Demokrat Parti'yi dış politika ve Çakmak konusunda eleştirmiştir. Bu sayede okuyucularına Fevzi Çakmak'ın Türkiye'de oynadığı muhalif rolünün ve dış tehdit iddiasının bir aldatmaca olduğu telkin edilmiştir. AF-FA'nın yazdığı 'Celâl Bayar'ın Nutku' isimli yazısı ise mayıstan sonra değişen politikalar ışığında, Milli Birlik Propagandasına uygun tarzda ayrışma yerine birlikteliği sağlamaya yöneliktir. AF-FA'ya göre, Bayar'ın itidalli konuşmasının ifade ettiği mana şu şekildedir; *"iki parti arasındaki siyasi mücadele daha sakin cereyan edecek, konuşmalar, tartışmalar karşılıklı saygı ve anlayışı bir seviyeye yükselebilecektir. Artık geçmiş günlere dönmek, eski defterleri karıştırmak acı tatlı sözleri tazelemekte fayda yoktur. Celâl Bayar Sivas nutkundan sora yeni bir safha başlamıştır."* Aynı tarihlerde yazdığı 'Milli Birlik' yazısında ise AF-FA, *"iki partinin elele vererek samimi bir şekilde çalışmalarının sağlanması yönünde memlekete faydalı olacağı şüphesizdir. Dünyanın bugünkü durumu karşısında Pari münasebetlerinin açık ve samimi bir şekil alması memleketimizin menfaatları iycabıdır. Milli birlik politikamızın başarılı güdümünde sıkı bir işbirliği Milli birlik politikamız bakımından çok önemlidir."*

⁹³⁸İl Gazetelerinde yayınlanmak üzere yazdırılan yazılar ve bu yazılar karşılığı ödenen para makbuzları hakkındaki yazışmalar, 1947, **BCA**, Fon No: 490 1 0 0 Yer Numarası: Kutu No: 1288 Dosya Gömleği No: 280 Sıra No: 5 Dosya Numarası: 8. Büro

İç politikada parti ve görüş ayrılıkları olabilir. Demokratik gelişmeler içinde bulunduğumuz bir zamanda acı tatlı tenkitler yapılabilir. Bunlar demokrasi iycaplarındandır...” diyerek Milli Birliği dış politika bağlamında okuyucularına yansıtmıştır. 12 Temmuz süreci sonrasında yazdığı yazılarda AF-FA, DP’nin partici tavırla ayrışma oluşturmaması üzerine ve DP’yi milli birlik çizgisinde tutmaya yönelik yazılar kaleme almıştır. AF-FA yazılarında Sovyet Rusya’nın durumunu da sıklıkla belirtmiştir. Genel Sekreterliğin propaganda algısında, gündelik siyasetten uzak konumlandırmak istediği CHP’nin AF-FA’nın Ankara Mektupları’ndan birebir yansıtıldığı görülür. Sovyetler karşısında Türkiye’nin sarsılmaması için öncelikle CHP’nin parti içinde sarsılmaması gerektiğini vurgulayan AF-FA, CHP’nin iç ve dış emniyetin teminatı olduğunu sıklıkla ifade etmiştir. 1945-1950 yılları arasında Milli Birlik Politika ve Propagandasının adeta bir üst kurulu, toplanma merkezi kabul edilen CHP’nin önemi, tarihsel örneklerle vurgulanmıştır. AF-FA’nın yazılarında CHP dışında üst bir konum kazandırmak istediği diğer bir vurgunun da İsmet İnönü’ye yapıldığı gözlemlenmiştir. Eylül 1947’den itibaren yurt gezisine çıkan İsmet İnönü’nün Türkiye için kurtarıcı ve birleştirici rolü propaganda kastı ile sıklıkla vurgulanmıştır. Yaklaşık bir sene önce Sovyet notalarını tevdi ettiği günlerde, yurt gezisine çıkmış olan İnönü için AF-FA; *“O günlerin binbir dağdağası içinde İNÖNÜ’nün erkek sesi gönüllere rahatlık vermişti”* diyerek henüz dünyanın sükûnet bulmadığını, fakat yapılacak gezi ile *“İçeride Millî Hakimiyetimizin gelişmelerinin güzel gösterileriyle dolup taşacak, dışarıya karşı Millet Bütünlüğü’nün bir sembolü”* olacağını belirtmiştir. Yazılarında sıklıkla İnönü’ye referans veren AF-FA, memleketin parti ve diğer tartışmalarının çatışma ve daha ilerisine gitmemesi için İnönü’nün milli birlikle ilgili sözlerini kullanmıştır. Bu doğrultuda milli birliğin aksine davranan İstanbul gazetelerinin yazılarını şiddetle eleştirmiş ve onları *“Elbet bir gün bu bulanık sular durulacak ve balık avlamak isteyenlerin foyaları meydana çıkacaktır”* diyerek okurlarına şikayet etmiştir. AF-FA’nın yazdığı yazılarda dikkat ettiği en önemli husus, dış politika hususunda Milli Birlik Propagandası olmuştur. AF-FA, Milli Birlik Propagandası doğrultusunda İnönü’nün/CHP’nin öne çıkartıldığı, parti çekişmelerinin yerildiği, ABD’nin müşfik bir dost, Sovyetlerin ise acımasız bir düşman olarak gösterildiği yazılar kaleme almıştır. AF-FA’nın İç Anadolu’daki gazetelere yazmak üzere gönderdiği yazıların tespiti, 1947 Kasım’ında sona ermiştir.⁹³⁹ Gerek Kasım 1947’de CHP’nin Kongresinde aldığı kararlar neticesinde

⁹³⁹BCA, Fon No: 490 1 0 0 Yer Numarası: Kutu No: 1288 Dosya Gömleği No: 280 Sıra No: 5 Dosya

yeni bir yapılanmaya gidilmesi gerekse Feridun Ankara'nın Karagöz'e geçmesi, AF-FA isminin kayıtlarında görülmemesine neden olmuştur. 1950 yılında telifli yazdırma usulünün daha düzenli bir hale getirildiği görülmektedir. Nisan 1950'de il gazeteleri için kurulan 'Makale Servisi' ile il gazetelerine yazı gönderilerek propaganda maksadıyla, Genel Sekreterliğin onayladığı yazıların memleket gazetelerinde yer alması sağlanmıştır.⁹⁴⁰

Genel Sekreterliğin gönderdiği yazılar dışında il gazetelerinin yayınladıkları haberlerde dış politikaya ağırlık verdikleri görülür. Bu haberlerde dış tehdidin kaynağı olarak görülen Sovyetlere karşı, eleştirel bir yayın politikası güdüldüğü görülmektedir. 1945 öncesi daha ziyade Türk-Sovyet dostluğuna zarar getirecek yazılardan kaçınılma yönünde faaliyet izlendiğinden, bu dönem yazıları eleştirel olmaktan uzaktır. 28 Ekim 1935'te Aydın'da yayınlanan *İnci* gazetesinde Türk-Sovyet dostluğu konusunda yazılan yazı ile ilgili olarak Basın Yayın Umum Müdürlüğü'nün devreye girdiği görülmüştür. Müdürlük dış politika konusunda yazılacak yazılar hakkında dikkatli olunması gerektiğini kayderek gazeteyi uyarmıştır. İnci gazetesi örneğinde olduğu gibi Sovyetlere yönelik haber ve yazıların Türk-Sovyet münasebetlerine menfi tesir etmemesi için 1935'den itibaren dikkatli davranılmıştır.⁹⁴¹

1945 sonrasını değerlendirdiğimizde ise il gazetelerinin bu konuda çok daha kayıtsız ve eleştirel davrandıklarını göstermektedir. İl gazetelerinin Genel Sekreterliğin hilafına davranmadıkları göz önünde tutulacak olursa, bu durumun dış politikanın gereği olarak ortaya çıktığı görülmüştür. Bu doğrultuda il gazetelerinin manşet ve sütunlarına yansıyan dünya haberleri, CHP Hükümetlerinin izlediği dış politikanın yansıması olmuştur. Misalen İzmir'de yayınlanan *Anadolu* gazetesinin 29 Haziran 1945 tarihli sayısında Sovyetlerin Boğazlara yönelik taleplerini geri çecekleri doğrultusunda yazılar yayınlanmıştır. Başyazar Haydar Rüştü Ökten, 'Sovyetler Bizden Ne İstiyorlarmış?' isimli başyazısında Sovyet taleplerinin haksızlığını tarihsel gerekçelerle irdelerken Sovyetleri kızdıracak bir üsluptan dikkatle, dönemin politikası gereği kaçınmıştır.⁹⁴² 30 Haziran tarihli manşette ise

Numarası: 8. Büro

⁹⁴⁰İl gazetelerimiz için kurulan makale servisi hakkında yazışma, 03.04.1950, **BCA**, Fon No: 490 1 0 0 Yer Numarası: Kutu No: 10 Dosya Gömleği No: 54 Sıra No: 23

⁹⁴¹Aydın'da çıkan İnci gazetesi ile ilgili yazışmalar, 28.10.1935, **BCA**, Fon No: 490 1 0 0 Yer Numarası: Kutu No: 1287 Dosya Gömleği No: 278 Sıra No: 1 Dosya Numarası: 8. Büro

⁹⁴²**Anadolu Gazetesi**, 29 Haziran 1945, s. 1.

Anadolu gazetesinin 13 Nisan 1946 tarihli sayısında, kamuoyu oluşturma etrafında dikkat çeken bir haber yer almıştır. Anadolu'ya göre, *'Irak – Türk hududunda Kürtler devlet kurmak istiyorlarmış'*. Sovyetlerin Kürt kartı üzerinde giriştiği faaliyetler, etnik aidiyete yönelik propaganda faaliyetinin il gazetelerini de kapsadığını göstermiştir.⁹⁴⁶ Suriye'nin Hatay ile ilgili açıklamaları üzerine Akın Karauğuz, *Zonguldak* gazetesinde bir yazı kaleme almıştır. Karauğuz yazısında, *"Antakya ve İskenderun, bundan böyle hiç bir zaman yabancı bayrağı gölgesi altında kalmayacaktır"* diyerek Hatay konusunda yerel bir gazetenin sınırları dışına çıkarak söylenenlerin, *"birkaç Bolşevik uşağı Ermeni'nin ve Arab bozguncularının eseri"* olduğunu ifade etmiştir. Zonguldak, Şükrüsökmenşür'in TBMM'deki "komünist tahrikatı" ile konuşmasının akislerini de yazı ve haberlere yansıtmıştır. Bu doğrultuda Zonguldak, muhalefetin *"Memleketimizdeki demokratik gelişmeyi iktidar, bir komünist tahriki şeklinde göstermektedir"* sözlerinin bir iddia olduğunu ifade ederek dış tehdidin durumunu kamuoyu ile paylaşmıştır. Zonguldak'a göre, *"Şimdi, 'kazâ merci'lerinin elinde" olan kızıl kundaklıların adâlet önünde hesab vermeleri*" gerekmektedir. Zonguldak'ta ayrıca konu ile ilgili olarak Peyami Safa'nın 'Bin Başlı Canavar' yazısının iktibas edildiği gözlemlenmiştir.⁹⁴⁷ Benzer bir biçimde, Bursa'da 'Kemalizm Yolumuz Altı Ok Andımız' sloganı ile yayınlanan *Ant* gazetesinin Bursa'yı ilgilendiren haberlerden ziyade milli güvenlik ve dış politika ile ilgili konulara temas ettiği gözlemlenmiştir. Yazı ve haberlerinde Batı'yı dost, Sovyetleri işgalci, hukuk tanımaz bir biçimde yansıtan *Ant*, Sovyetlerin iddialarını sütunlarında çürütmek üzere yoğun bir çaba göstermiştir. Örneğin 3 Temmuz 1947 tarihli sayısında SSCB'nin ABD için kullandığı 'emperyalist' sözünü açıklama uğraşı içerisinde olan *Ant*'a göre, *"Amerika emperyalist emellerle değil, ihtiyaç içindeki milletlere yardımdan zevk duyduğu için yardım"* yapmıştır.⁹⁴⁸ *Ant* gazetesi diğer gazetelerde olduğu gibi, ABD ve Batılı diğer devletlerin açıklamalarına çok daha fazla yer ayırırken, Sovyetlere ise çok küçük bir yer ayırmıştır. Keza 'demir perde' ülkelerinden gelenlerin durumu karşısında, Sovyet bölgesi 'cehennem' gibi gösterilmiştir. Bu doğrultuda *Ant*, Türkiye'ye kaçak olarak gelen mültecilerin *'Bizi denize atınız fakat iade etmeyiniz'* sözlerini okuyucuları ile paylaşmıştır.⁹⁴⁹ Aynı

⁹⁴⁶Anadolu gazetesi kayıtları, 1946, **BCA**, Fon Kodu: 490 1 0 0 Kutu No: 1368 Dosya Gömleği No: 534 Sıra No: 1 Dosya Numarası 8. Büro

⁹⁴⁷Zonguldak gazetesi kayıtları, 1947, **BCA**, Fon No: 490 1 0 0 Yer Numarası: Kutu No: 1383 Dosya Gömleği No: 592 Sıra No: 2 Dosya Numarası: 8. Büro

⁹⁴⁸**Ant Gazetesi**, 3 Temmuz 1947, s. 1.

⁹⁴⁹**Ant Gazetesi**, 6 Temmuz 1947, s. 1.

şekilde Ant'a göre "Paris Konferansı; Sovyet siyasetinin hakikatlerini örten perdeyi biraz daha kaldırmıştır."⁹⁵⁰

CHP İktidarı'nın kamuoyuna yönelik tatbik etmek istediği Milli Birlik Propagandası, pek çok il gazetesi tarafından, 1950 seçimlerinin kaybına kadar sürdürülmüştür.⁹⁵¹ Tüm bu süre boyunca CHP İktidarı, il gazeteleri ile arasındaki bağı resmîyetten uzak tutmaya çalışmıştır. CHP İktidarı, bu dönemde il gazetelerini maddi olarak destekleyerek gazetelerin kamuoyu oluşturmak üzere propaganda faaliyeti izlemelerini sağlamak istemiştir. 1950 seçimlerinden sonra ise Genel Sekreterlik riyasetinde bir toplantı yapılması kararına varılarak yeni dönemde il gazetelerinin kaderleriyle ilgili kararların alınması gündeme gelmiştir.⁹⁵²

3.1.2.4 Azınlık Gazeteleri

Sovyet tehdidi sebebiyle gerek parti gerekse hükümet eliyle, CHP'nin topyekûn mücadelede, propaganda ile oluşturmak istediği makbul vatandaş tipinin hedef kitlesinde, Azınlıklar önemli bir yere sahip olmuştur. Tarihi tecrübeler ışığında, harici tehdidin Türkiye'deki uzantısı olabilecekleri düşünülen Azınlıklar, 1945-1950 yılları arasında sahip oldukları basın aracılığıyla, Milli Birlik Propagandasının hedefinde yer almışlardır. Erken bir tarihte henüz Cumhuriyet'in ilanı ile birlikte Azınlıkların kontrol altında tutulması istenmiştir. II. Dünya Savaşı sonrasında ise Sovyetlerin Türkiye'nin milli güvenliğine yönelen bir tehdit olarak belirmesiyle birlikte, Hükümetlerin gazetelere yönelik gerçekleştirdiği faaliyetlerin Azınlıkların sahip olduğu gazeteleri de kapsadığı görülmüştür.

Azınlık gazeteleri konusunda, ilişkileri yürüten erkin Basın Yayın Genel Müdürlüğü, olduğu görülmüştür. Aynı zamanda, Hükümet ve Cumhurbaşkanlığı, parti kanalı eliyle ekalliyet gazeteleri ile ilgili faaliyet yürütmüştür.⁹⁵³ CHP İktidarının Azınlık gazetelerine yönelik ilgisinin en erken teması, 1934 yılı olarak tespit

⁹⁵⁰ **Ant Gazetesi**, 7 Temmuz 1947, s. 1.

⁹⁵¹ Çeşitli tarihlere ait gazete kayıtları, 1947-1950, **BCA**, Fon Kodu: 490 1 0 0 Yer Numarası: Kutu No: 577 Dosya Gömleği No: 2294 Sıra No: 3, **BCA**, Fon No: 490 1 0 0 Yer Numarası: Kutu No: 1286 Dosya Gömleği No: 277 Sıra No: 1 Dosya Numarası 8. Büro, **BCA** Fon No: 490 1 0 0 Yer Numarası: Kutu No: 1324 Dosya Gömleği No: 399 Sıra No: 1 Dosya Numarası: 8. Büro

⁹⁵² CHP Genel Sekreteri Kasım Gülek'ten CHP İl İdare Kurulu Başkanlıklarına, taşra gazetelerinin durumları hakkında gönderilen yazı, 13.12.1950, **BCA**, Fon No: 490 1 0 0 Yer Numarası: Kutu No: 11 Dosya Gömleği No: 57 Sıra No: 22

⁹⁵³ Cumhurbaşkanlığı Genel Katibi Kemal Gedelec'ten Başbakanlığa gönderilen talep yazısı, 03.03.1947, **BCA**, Fon No: 30 10 0 0 Yer Numarası: Kutu No: 88 Dosya Gömleği No: 577 Sıra No: 4 Dosya Numarası: 86

edilmiştir. 1934 yılında Matbuat Umum Müdürlüğü, devletin kendisine verdiği vazife doğrultusunda, *“dış politika, iç politika ve kültür bakımından takip etmeleri lazım gelen hattı hareket hakkında izahat vermek ve dileklerini dinlemek üzere”* Azınlık gazetesi temsilcileriyle görüşmüştür. *“Amme hizmetine ve halkı tenvire hadım. müessiseler”* olarak görülen gazetelerin Azınlık temsilcilerine, devrin politikası ışığında, geçmemeleri gereken sınır anlatılmıştır. Toplantıya Rum ve Ermeni gazeteciler katılırken Yahudi gazetecilerin yer almamış olması, dikkat çekicidir. Rumca gazetelerden Patrikhane işiyle meşgul olmamaları ve Yunanistan’daki politik duruma karışmamaları istenmiştir. Ermenice gazetelerden ise Anti Revizyonist tarzda görüş yansıtan yazılara yer vermemeleri istenmiştir. Ayrıca Taşnak konusunda gazeteler uyarılarak Taşnak’ın ‘yurtta sulh cihanda sulh prensibini’ benimseyen Türkiye’nin görüşünün aksine bir görüş benimsediği anlatılmıştır.⁹⁵⁴ Devletin genel politikası gereği, Azınlık gazetelerinin kontrolüne sonraki yıllarda da devam edilmiştir. II. Dünya Savaşı’nın sona ermesiyle başlayan Sovyet tehdidi karşısında CHP İktidarı, milli birliği sağlamak üzere Azınlık gazetelerini yanına çekmeye çalışmıştır. Kontrol edemediği, tehlikeli gördüklerini ise sansüre tabi kılmıştır. 1947 yılında CHP’nin propaganda ve basın işleriyle meşgul olmak üzere görevlendirilen Cemil Said Barlas’ın 18 Mart 1948’de hazırladığı raporda, Azınlık gazetelerinin durumuna yer verilmiştir. Barlas’ın tespitine göre, İstanbul’da 24 adet Azınlık gazetesi yayınlanmaktadır. Bunların 10 tanesi Ermenice, 10 tanesi Rumcadır. Kalan 4 tanesi ise Yahudiler tarafından çıkartılmaktadır. Barlas yeterli bir bilgi alamamakla birlikte bu gazetelerden iki tanesinin ‘sol cereyanları’ temsil ettiğini ifade etmiştir. Barlas’a göre bu konu, *“İktidar Partisi olarak da mühim bir mesele”* olarak görülmüştür.⁹⁵⁵

Barlas’ın Ermeni, Rum ve Yahudi Azınlık gazeteleri vurgusuna rağmen 1945-1950 sürecinde gerek Genel Sekreterlik gerekse Basın Yayın Genel Müdürlüğü’nce Yahudi gazetelerinin milli birlik için bir tehdit ya da kazanım olması gerekliliği doğrultusunda hiçbir faaliyet görülmemiştir. Yahudi gazeteleri adeta bu dönemde nötr kabul edilmişlerdir. Ermenice gazeteler, daha ziyade tehdit potasında

⁹⁵⁴Matbuat Umum Müdürlüğü’nün gazeteciler ve matbuat cemiyeti ile yaptığım temaslar hakkında rapor, 08.09.1934, **BCA**, Fon No: 490 1 0 0 Yer Numarası: Kutu No: 1287 Dosya Gömleği No: 278 Sıra No: 1 Dosya Numarası: 8. Büro

⁹⁵⁵Büro IX Şefi Cemil Said Barlas’ın İstanbul ve İzmir’de gazetecilerle ve gazete sahipleri ile gerçekleştirdiği temaslar hakkında rapor, 18.03.1948, **BCA**, Fon No: 490 1 0 0 Yer Numarası Kutu No: 1287 Dosya Gömleği No: 279 Sıra No: 1 Dosya Numarası: 8. Büro

görüldüklerken Rumca gazeteler ise dönemdeki şartlar sebebiyle gerek seçimlere gerekse dış politikaya dair kazanılabilecek bir unsur olarak görülmüşlerdir.

3.1.2.4.1 Ermeni Gazeteleri

Ermenilerin tarihsel bir sorun olmalarının yanı sıra, Sovyetler aracılığıyla 1945'ten sonra Türkiye'nin Doğusundan toprak talep etmiş olmaları, SSCB'nin dünya Ermenilerinin temsilcisi olarak çalışması, CHP Hükümetlerinin Ermenilere yönelik yoğun bir kaygı hissetmesine sebep olmuştur. Oluşan kaygı neticesinde, Türkiye Ermenilerinin Sovyetlerin Türkiye'deki uzantısı olabileceği sonucu gündeme gelmiştir. Bu durum ise, Ermenice gazetelerin kontrol altında tutulmasını elzem hale getirmiştir.

Savaş öncesi dönemde, 1936 yılında Jamanak, Aravelk, Nor Lur gibi bazı Ermenice gazeteler yakından takip edilmiş olsa da 1938 yılında bir fayda görülmediğinin belirtilmesi ile takip faaliyeti bırakılmıştır.⁹⁵⁶ Yaklaşan savaş şartlarının nedeni olduğu düşünülen 'takip bırakma' faaliyetinin 1945-1950 yılları arasında, BYGM tarafından yerine getirildiği görülmüştür. BYGM, Ermenice gazeteleri takip etmek üzere bir mütercim görevlendirmiştir. Ermenice mütercim tehlikeli gördüğü makale ve yazıları BYGM'e, BYGM ise bu yazıları direkt olarak Başbakanlık Özel Kalem Müdürlüğü'ne göndermiştir. 1945-1950 arasında Mütercim Mithat Akdoru'nun kaleme aldığı raporlar, kişisel bir görüşten çok devlet politikasını yansıtmaktadır. Ermenilere yönelik çalışmanın dış politika ile bağlantılı olması, Akdoru'nun kişisel kanaatlerinden fazlasına işaret etmektedir. Akdoru'nun kaleme aldığı raporlarda, yansıtılan durum CHP İktidarının kaygılarına yer vermiştir. Misalen 9 Ağustos 1946'da Ermenice gazeteleri değerlendirdiği raporunu sunan Akdoru, gazeteleri CHP İktidarı görüşü ekseninde çift yönlü fayda esasınca değerlendirmiştir. Buna göre, Ermenice gazeteler; *"Hariçteki siyasî cereyanlar ve Sovyet –Ermeni faaliyetleri karşısındaki durum ve temayülleri"* ile *"Yurt içi durum ve olaylar, parti cereyan ve faaliyetleri ve seçim meseleleri karşısındaki temayülleri"*ne göre değerlendirilmiştir. Bu doğrultuda Ermenilerin politik olarak tutumlarının ve Sovyetlere yönelik eğilimlerinin milli birlik politikası ile yakından ilgili olduğu kabul edilmiştir. İlk olarak Jamanak gazetesini değerlendiren Akdoru'ya göre Jamanak, hariçteki Ermenilerin haberlerine çok az yer vermekte ve bu haberleri de Anadolu

⁹⁵⁶İstanbul'da çıkan Ermenice gazetelerin abonelik işlerine dair yazışmalar, 1936-1938, **BCA**, Fon No: 490 100 Yer Numarası: Kutu No: 1282 Dosya Gömleği No: 261 Sıra No: 1 Dosya Numarası 8. Büro

Ajansı'ndan almaktadır. Bu durumun İktidar nezdinde, makbul görüldüğü anlaşılmaktadır. AA'dan aldığı haberlere 'mütalaa' katmayan Jamanak'ın iç politikaya dair müspet haberler vermekte oluşu ve bu haberleri verirken seçtiği başlık ve cümleler ayrıca takdir edilmiştir. Cemaat işleri üzerinde, diğer gazeteler gibi önemle durmayan Jamanak'ın ülkede meydana gelen siyasi cereyanları Ermenilere yansıtmak için, Türkçe gazetelerden özellikle de CHP taraftarı gazetelerden alıntı yapmayı tercih ettiği vurgulanmıştır. CHP'nin seçimleri gündelik siyasetten ziyade memleket meselesi olarak gördüğü bakışını Jamanak, iç ve dış politika yayınları ile yansıtmıştır. 13 Temmuz 1946 tarihli Jamanak'ta N. Koç, 'Türkiye Ermenileri siyasî olgunluklarını daima isbat etmişlerdir' başlıklı makalesinde; *"Türkiye'nin önümüzdeki dört senelik iç ve dış politikasının, bir hafta sonra yapılacak seçimin neticesine bağlı bulunduğuna işaret"* etmiştir. Ayrıca *"C. H. Partisinin yirmi senedenberi iktidar mevkiinde bulunarak tecrübeler ve başarılar sağlamış ve halkın itimat ve hoşnutsuzluğu kazanmış bir parti olduğunu her memlekette iktidar mevkiinde bulunan partilere karşı ufak tefek şikâyetler ve işbirarların eksik olmamasının tabii bulunduğunu nitekim İngiltere'de de halkın Çörçil'e ve mensup olduğu Muhafazakâr partiye karşı harekete geçerek bunları devirmiş ve fakat mucizeler beklediği Attlee'den ve mensup olduğu İşçi Partisinden umduğunu görememiş ve bugün gayri memnun bulunmuş olduğunu mütalâa ederek, Ermeni halkının oylarını ona göre kullanarak şuur ve siyasî olgunluklarını bir defa daha göstermelerini"* tavsiye etmiştir. Jamanak'ın Ermeni gazeteleri içerisindeki rolü oldukça müspet ve kıymetli bulunmuştur.⁹⁵⁷

İkinci olarak değerlendirilen gazete ise *Marmara* gazetesidir. Marmara, hariçteki Ermeni faaliyetlerini Türkiye Ermenilerine sistemli bir şekilde aksettiren gazete olarak değerlendirilmiştir. Marmara'nın bu haberlerde özellikle günlük haber akışını sağlanmasına ve bu haberlerin büyük puntolu yazılar ve başlıklarla verilmiş olmasına dikkat çekilmiştir. Marmara, makbul vatandaş tipiyle oluşturulmak istenen profile aykırı olarak Ermeni kültürünü yayan ve genç Ermenileri sıkı bir surette Ermeni kültürüne bağlamak üzere yoğun bir mesai harcamakta olan bir gazete olarak değerlendirilmiştir. Akdoru'ya göre; *"Sovyetler'in Ermeni kolonilerini ele alabilmek için tek yol olarak seçtikleri bu konuda, İstanbul'da çıkan "Marmara" gazetesinin belirli bir rol yüklenmiş olduğu gayet açık bir şekilde göze çarpmaktadır."*

⁹⁵⁷İstanbul'da çıkmakta olan Ermenice gazetelerin yayınları hakkında rapor, 09.08.1946, **BCA**, Fon No: 30 10 0 0 Yer Numarası: Kutu No: 87 Dosya Gömleği No: 573 Sıra No: 6 Dosya Numarası: 86

Bu istikamette 16 Haziran'dan 20 Temmuz'a kadar seri halde, Marmara'nın 17 nüsha yayınladığı kaydedilmiştir. Marmara'nın iç olayları aksettirme şekli Türk halkını hükümet icraatından hoşnutsuz göstermek eğiliminde görülmüştür. Jamanak'ın aksine Marmara muhalif gazetelerin haberlerine sütunlarında daha fazla yer açmıştır. 12 Temmuz 1946 tarihli 'Ermenilerin durumu' başlıklı yazıda Marmara, Jamanak'ı gizli bir biçimde partiden para almakla itham ederken, Ermenilerin nezdinde Demokratlarla CHP'nin bir olduğunu yazmıştır. Marmara'ya göre; *"demokratları Halk Partisinin düşmanları olarak telâkki etmek mümkün değildir. Zaten Halk Partisinin, Celâl Bayar ile arkadaşlarına, muhalefet gibi faydalı bir görevi itimadetmiş olması başka türlü izah edilemez."* Mütercime göre kullanılan dil telkin edilmek istenen fikri açıkça göstermektedir.⁹⁵⁸

Rapor kapsamında değerlendirilen üçünü gazete ise *Nor Lur*'dur. Memleket meseleleri ile çok az ilgilenen *Nor Lur*, Cemaat ve Ermeni işleri ile Ermeni dünyası ile ilgili haberler vermiştir. Bu hususiyetiyle rapora göre *Nor Lur* adeta *"bir cemaat idaresi organı şeklinde"*dir. Sovyet Ermenistan'ı lehinde, *"Ermeni kültürünü yaymak ve geliştirmek yolunda propaganda yapmakta"* olan *Nor Lur*, Akdoru'ya göre, *"Gazetenin bu yoldaki sistemli neşriyatı Sovyet makamlarından alınmış özel direktiflerle hareket ettiğini açık surette göstermektedir."* Açıkça Sovyetlerden emir aldığı düşünülen *Nor Lur*'un Sovyet tehdidinin içerideki uzantısı olarak algılandığı anlaşılmaktadır. Mütercim Akdoru'nun mezkûr raporunda değerlendirdiği son gazete ise *Nor Or*'dur. Akdoru'ya göre *Nor Or*, Komünizm propagandası yapmakta ve dolayısıyla hükümet aleyhinde neşriyat yapmaktadır, *"Evvelce yalnız Ermeni efkârını zehirlemeğe çalışmakla yetinen bu gazete şimdi daha geniş ve şümüllü hamleler yapmak ve memleket ölçüsünde dâvalar ve görüşler ileri sürmek sevdasına düşmüştür."* Bu yayın doğrultusunda *Nor Or*'un birinci yıl dönümü sebebiyle yazdığı yazıda; *"İnkılâpçı fikirlerin tercümanı olduğunu ve bu yoldaki mücadelesine korkamadan ve yılmadan devam edeceğini"* vurgulaması, *Nor Or*'un nasıl bir tehlike olarak addedildiğini göstermektedir. John Toss'a göre, resmi kayıtların dili, iktidarının endişelerine yer vermektedir. Bu sebeple Ermenice gazetelerle ilgili yazılan raporlarda dikkat çekilen ifade ve cümlelerin daha derin manaları vardır. *Nor Or*'un Biberyan tarafından yazılan başyazısının devamı ise bazı yerlerde altı çizilerek tercüme edilmiştir. Mütercim tarafından 'Mahut komünist muharrir' olarak

⁹⁵⁸BCA, Fon No: 30 10 0 0 Yer Numarası: Kutu No: 87 Dosya Gömleği No: 573 Sıra No: 6 Dosya Numarası: 86

nitelendirilen Zaven Biberyan'ın bir diğer yazısında ise köylü, işçi ve memurlara temas etmekte ve onların sorunlarının ana kaynağı olarak CHP Hükümetleri gösterilmektedir. Ermenilere yönelik ayrımcı siyasetin sebebi de yine CHP İktidarının tutumu olarak gösterilmiştir. Yazarın son zamanlarda yaşanan 'kısmi hürriyet havasını' CHP'nin inkar olunmaz bir eseri olarak görüldüğü kaydedilmiştir. Fakat mütercim yazının bu kısmında devreye girerek Biberyan'ın demokratik gelişmeleri dünyadaki gelişmelerin ışığında olduğunu değerlendirdiğini ve böylelikle CHP'nin *"haricî âmillerin tesiri altında daha liberal ve demokratik bir hareket tarzına temayül ettiğini ima etmek"* istediğini vurgulamıştır. Biberyan'ın yazısının sonunu, raporun hitamı olarak veren Akdoru, Biberyan'ın son sözleri ile gazetenin maksat ve hedefini açıkça göstermiş olduğunu düşünmektedir. Buna göre Biberyan; *"Halk Partisinin işlediği tarihî hatayı sosyalizm tamir ve telâfi edebilir"* diyerek komünizm taraftarlığı yapmaktadır.⁹⁵⁹

Mahut komünist olarak nitelendirilen Zaven Biberyan'ın Basın Yayın Genel Müdürlüğü tarafından sıkı bir şekilde takip edildiği, aynı yıl yazılan bir başka raporda Biberyan'a temas edilmesinden anlaşılmaktadır. Biberyan'ın bu kez Sovyet yanlısı olarak bilinen Nor Lur gazetesi için yazı yazması dikkat çekmektedir. Sovyetlerin tüm dünya Ermenilerini Sovyet Ermenistan'ına daveti doğrultusunda yazı yazan Biberyan'ın rapora konu olan yazısı da yine Ermeni muhacereti ile ilgilidir. Rapora göre Biberyan; *"Ermenilerin muhacereti meselesini ele alarak birtakım tarihî delillerden bahisle Ermenilerin halen ızdırıp çekmekte ve millî varlıklarını kaybederek diğer milletlere temessül etmek tehlikesi karşısında bulunduklarını, Sovyet Ermenistanda muhaceretin bir hakikat harareti bir lisanla teşvik"* etmektedir. Mütercime göre, Biberyan'ın 'Ermeniler arasında bağımsızlık lehinde cereyan ve Sovyet Ermenistana karşı bir temayül ve sempati uyandırmaya' yönelik yazıları, Nor Lur'un bir maksat güttüğü ve bir menfaate hizmet ettiği kanaatini uyandırmıştır. Nor Lur'un sahibi Vuhan Toşikyan, yaşlı ve hastalıklı olarak nitelendirilmiştir. Türk dostu olmayan Toşikyan, gazetecilik yaşamında taşkın bir hareketi girişmemesine rağmen zayıf karakterli bulunmuştur. Maddi olarak son zamanlardaki durumunun bozuk olması, *"herhangi bir parti ve cereyana âlet etmediği gazetesini son zamanlardaki durumun, sevgiyle ve fazlaca bir menfaat elde etmek suretiyle bu yolda istismara kalkışması"* mümkün görülmüştür. Açıkça Nor Lur'un Sovyetler tarafından

⁹⁵⁹BCA, Fon No: 30 10 0 0 Yer Numarası: Kutu No: 87 Dosya Gömleği No: 573 Sıra No: 6 Dosya Numarası: 86

kullanılmış olabileceğini ima eden rapor, Nor Lur'u tehlike listesinin başına yerleştirmiştir.⁹⁶⁰

Nor Lur ve Nor Or, Sovyetler lehine çalışan Ermenice gazeteler olarak görülmüşken bunlar dışındaki gazetelerin ayı surette etken olmamaları dolayısıyla raporlara çok fazla yansıtılmamışlardır. Bu doğrultuda, Nor Lur; *“Sovyetler Birliğini açıkça öven yazılarından başka Sovyet Ermenistanındaki bütün faaliyetleri, ekonomik kalkınma vesair mevzulardaki yazılarla bu gazete Ermenistana ait yazı ve haberlerle sütunlarını”* doldurmakta kabul edilmiştir. Yine *“İstanbul'da çıkan ve başlığı dahi kırmızı renkli olan”* Nor Or gazetesi de *“Sovyet Ermenistan hakkında yazılar ve haberler ve komünist Ermeni şairlerinin şiirlerini yayınlamak suretiyle hararetli bir propagandaya girmiş bulunmaktadır.”* Nor Lur gazetesinde daha ziyade Biberyan öne çıkarken Nor Or'da ise *“Şavarş müstear adıyla Sovyetler lehine yazılar yazan”* komünist olarak bilenen Aram Pehlivanian öne çıkmıştır. Nor Or'la ilgili yapılan değerlendirmelerde gazetenin *“sinsi, gayet mahirane ve tam bir gazeteci ustalığı ile dolambaçlı bir şekilde Sovyetler lehine propaganda”* yaptığı tespit edilmiştir. Mart ayında Nor Lur'da muhaceret ve eğitim almak için irtibat adresi olarak verilen 'Nalbantyan Sokak No: 18 Erivan/S. Ermenistan' adresi beraberinde pek çok soru işareti getirmiştir. Hususi olarak belirtilen adresin kaynağı yine de incelemeye değer görülmüştür. Nor Lur'un, *“Bu şekilde yaptığı ilânla gazetenin nerelere temas ve münasebet tesis etmiş ve ne yolda bir görev yüklenmiş olduğu açıkça anlaşılmakta”* olduğu ifade edilerek Sovyetlere işaret edilmiştir. Sovyet yanlısı görülen Nor Lur, 1946 yılının ortalarına gelmeden *“Sovyet hükümetinin bir organı”* olarak görülmüştür. Bu istikamette Nor Lur'un yayını, iki doğrultuda, *“Doğrudan doğruya yabancı bir devlet (Sovyetler Birliği) lehine propaganda ile Komünist ideoloji ve görüşünü yaymağa matuf neşriyat, olmak üzere”* ayrılmıştır. İlk gruba yönelik yazıları, *“Sovyetler Birliği'nin kuvvet ve satvetini, Anglo-Sakson devletleriyle Sovyetler Birliği arasındaki görüş farkları ve anlaşmazlıklarda Sovyet Rusya'nın haklı olduğunu belirten yazılarla, çeşitli kaynaklardan verilen haberlerde Sovyet hükümetinin kuvvet ve nüfuzuna delâlet eden kısımların başlık halinde veya büyük yazılarla kaydedilmesi ve Sovyet Rusya'nın Ermenilerin dost ve hamisi suretinde gösterilmesi gibi hususat birinci gruba dahil ve Ermeniler arasında doğrudan*

⁹⁶⁰ 22.1.1946 tarihli “Norlur” gazetesinde Z. Biberyan imzasıyla çıkan makalenin tercümesi ile Ermenice mütercim tarafından verilen rapor, 11.02.1946, **BCA**, Fon No: 30 1 0 0 Yer Numarası: Kutu No: 101 Dosya Gömleği No: 623 Sıra No: 4 Dosya Numarası: F11

doğruya Sovyet Rusya'nın lehine propaganda mahiyetindeki neşriyatı" göstermektedir. İkinci grubu, İstanbul Ermenileri arasında komünist ideolojisini yaymayı amaçlayan yazılar ise daha ziyade Biberyan'ın yazıları olarak ifade edilen İngiltere ve ABD düşmanlığı içeren yazılardır. Ayrıca; *'Kapitalizm beşeriyet için felâket âmilidir', 'Ermeni kolonilerinden haberler' 'Ermeni dilinin rönansı', 'Ermenilerin menşei', 'İngiltere ve Faşizm', 'Yabancıların Ermeniler hakkındaki kanaat ve mütalâaları', 'Yüksek Sovyet Meclisinin kararları', 'Ermeni muhacirlerini Sovyet Ermenistana kabul ve iskân için kurulan komite', 'M. Edvin Smit'in Sovyet Ermenistan hakkındaki sözleri'...* gibi 19 Şubat 1946 tarihli nüshanın başlıkları bile, Nor Lur'un *"sanki memleketimizde değil Erivan'da çıkan bir gazete"* olarak yorumlanmasına neden olmuştur. Nor Lur'un yayın faaliyeti tirajını hızla arttırırken bu durumun Marmara'nın okuyucularını çekmesinden ileri geldiği anlaşılmıştır. Hazırlanan rapora göre Nor Lur ve Nor Or hızla Sovyet taraftarlığı sebebiyle, rağbet görmüşlerdir. Bu durumun anlaşılması ise tiraj değişikliğinin 'İstanbul'daki Ermeniler'in çoğunluğunu teşkil edecek sağ duyulu ve ağır başlı zümre üzerinde her hangi bir tesir uyandırmadığı bu zümrenin gazetesi olan ve Türklüğe bağlılık gösteren Jamanak gazetesinin satış rakamlarından anlaşılmıştır.⁹⁶¹

1948 yılında Ermenice gazetelerin yeniden değerlendirildiği görülmüştür. İlk olarak ele alınan Jamanak'ın *"dış politika tesirlerinden ve siyasî hava değişikliklerinden tamamen azade olarak daima takibettiği memleket menfaatlerine uygun ve müsbet"* görüşünü sürdürdüğü ifade edilmiştir. İkinci olarak ele alınan Marmara gazetesinin, *"dış politika olaylarına ait haberlerde daima Sovyet görüşlerini belirtmekte"* devam etmek olduğu ve *"bundan başka Türkiye'deki Ermeniler arasında Ermeni millî duygu ve kültürünü kuvvetlendirmek, geliştirmek yolunda devamlı ve sistemli neşriyat"*a devam ettiği kaydedilmiştir.⁹⁶² Sovyet propaganda organı olarak kabul edilen gazetelerden Nor Or'un yayın faaliyeti 1946 sonu itibarıyla sona ererken, Nor Or'un yerini 1947'de kurulan *Carakayt* gibi yeni gazeteler almıştır. ⁹⁶³ *Carakayt*, Nor Or'un boşluğunu büyük bir oranda doldurmuştur. *Carakayt*'la ilgili hazırlanan raporda gazetenin, Sovyet propaganda neşriyatını

⁹⁶¹BCA, Fon No: 30 1 0 0 Yer Numarası: Kutu No: 101Dosya Gömleği No: 623 Sıra No: 6 Dosya Numarası F11

⁹⁶²İstanbul'da çıkmakta olan Ermenice gazetelerin yayınları hakkında rapor, 11.02.1948, BCA, Fon No: 30 1 0 0 Yer Numarası: Kutu No: 101 Dosya Gömleği No: 626 Sıra No: 6 Dosya Numarası F 11

⁹⁶³ Zakarya Mildanoğlu, *Ermenice Süreli Yayınlar 1794-2000*, İstanbul, Aras Yayıncılık, Ekim 2014, s. 270 ve 274.

sürdürdüğü kaydedilmiştir. Rapora göre Carakayt, *“Sütunlarda memleketimizle ilgili konulara dair yazı ve haberlere hiç yer vermiyen bu gazete, başmakale ve makalelerinde ele aldığı siyasî, iktisadî ve sosyal konularda münhasıran Sovyet görüşlerine tercüman olmakta, durum ve hâdiseleri komünist ideolojisinin minengine vurarak bu ideoloji ve görüşe uymıyan hareket ve vâkıaları şiddetle tenkidetmekte ve bu vesile ile Sovyet görüş ve emellerini tam bir Sovyet organı şeklinde belirtmektedir.”* Bu hususiyetlerin dışında Carakayt’ın takındığı bir diğer özellik ise Sovyet Ermenilerinin lehçesini Türkiye Ermenilerine tanıtmak olarak kaydedilmiştir. Raporun son olarak ele aldığı gazete ise Aysor olmuştur. Rapora göre tanınmış komünistlerden Avedis Aliksanyan tarafından yayınlanan Aysor, ayrıca Zaven Biberyan’ın yazılarını da yayınlamıştır. Aysor, *“tam bir komünist organı şekil ve mahiyetini arz etmiyorsa da, yazıları kapalı bir komünist propagandası ihtiva etmekte”* olduğundan yakından ilgilenilen gazetelerden olmuştur. Raporun son değindiği gazete ise Nor Lur olmuştur. Nor Lur’un Sovyet Ermenistan’ına dair haberleri vermeyi sürdürmesine karşı yurt ile ilgili haberleri vermediği görülmüştür. Keza *“Komünist propagandına delâlet edecek hattâ fikir hareketleriyle ilgili başmakale ve makale”* yayınlanmaya devam ettiği kaydedilmiştir.⁹⁶⁴

Cemil Sait Barlas her ne kadar İstanbul’daki gazetelerle ilgili hazırladığı raporda⁹⁶⁵ on adet Ermenice yayın yapan gazete olduğunu bildirirse de milli birliği sağlamak ve milli birliği bozucu unsurların önüne geçmek maksadıyla takip edilen gazete sayısının yediyi geçmediği görülmüştür. Fakat her koşulda CHP İktidarı, çift yönlü fayda gereği Ermenice yayınlanan gazetelerle alakasını sürdürmüştür. 1949 yılının son günlerinde, CHP İstanbul Bölgesi Müfettişi Prof. Dr. Sadi Irmak, Azınlık gazeteleri ile görüşerek görüşmenin neticesini Genel Sekreterliğe bildirmiştir. Bu görüşme doğrultusunda maddi konular da ele alınmıştır. Irmak, gazetelerin kâğıt vesaire gibi maddi bir taleplerinin olup olmadığını yoklayarak Genel Sekreterliğe bir isteklerinin olmadığını bildirmiştir. İstanbul’da Jamank’ın sahibiyle uzun bir görüşme gerçekleştiren Irmak, Ermenilerin CHP’ye muhalif olduklarını, fakat DP’ye de bağlı olmadıklarını öğrenmiştir. Irmak’ın tüm gazetelerle gerçekleştirdiği temaslarda, Milli Birlik Propagandası doğrultusunda *“akalliyet mefhumunu ortadan kaldırıp umumi*

⁹⁶⁴BCA, Fon No: 30 1 0 0 Yer Numarası: Kutu No: 101 Dosya Gömleği No: 626 Sıra No: 6 Dosya Numarası F 11

⁹⁶⁵BCA, Fon No: 490 1 0 0 Yer Numarası Kutu No: 1287 Dosya Gömleği No: 279 Sıra No: 1 Dosya Numarası: 8. Büro

vatandaşlık Müessesesi” noktasında telkinde bulunması, Ermenilerin dış politika açısından Sovyetlere karşı kazanılmak istendiğini göstermektedir.⁹⁶⁶

3.1.2.4.2 Rum Gazeteleri

Tarihsel süreçte Ermenilerle birlikte tehdit skalasının üst sıralarında yer alan Rumlar, Kurtuluş Savaşı sonrası normalleşme sürecinde, Yunanistan’la ilişkilerin düzeltilmesine paralel olarak daha müspet değerlendirilmiştir. Tüm bu gelişmelere karşın Rumların ‘Türk düşmanlığı’ yaptığı düşüncesi resmi olarak tüm cemaate yayılmamışsa da Rumların düşmanlık potansiyeli barındırdığı kabul görmüştür. II. Dünya Savaşı sonrasında, Yunanistan ve Türkiye’nin ortak tehdit Sovyetlere karşı, Truman Doktrini ile ittifak ettirilmiş olmaları ve Rumların Ermeniler gibi açıkça Sovyet taraftarlığı yapmaması, Rum cemaatin Ermenilere nispetle biraz daha tolare edilmesini mümkün kılmıştır. Tüm bunlara karşın Rumların Türk düşmanlığı yapmaları ve Sovyet sempatisi beslemeleri tamamen de göz ardı edilmemiştir. CHP İktidarının Rumlara yönelik politikası, iki yönde gelişme göstermiştir. Bunlardan ilki, Rumların Türk düşmanlığı ve Komünizm taraftarı olan görüşlerinin engellenmesi, ikincisi ise Rumların kazanılarak Milli Birlik Propagandası içerisinde tutulmasının sağlanmasıdır. Bu doğrultuda kullanılan en önemli iki araç sansür ve basındır. Sansür bahsedilen türde tehlike içeren yayınların engellenmesini sağlarken, Rum gazeteleri ise milli birlik politikası yönünde değerlendirilmek istenmiştir. Rumca gazetelerin Ermenice gazetelere nispetle işbirliğine daha çok meyilli olduğu görülmüştür.

Ermenice gazetelerle yürütülen faaliyette BYGM’in ağırlığı yoğun bir şekilde hissedilirken Rumca gazetelerde, Genel Sekreterliğin biraz daha aktif bir rol oynadığı görülmüştür. Basın Yayın Genel Müdürlüğü, Ermenice gazetelerde olduğu gibi gazeteleri takip için Rumca bir tercüman görevlendirmiştir. CHP İktidarının Rumca gazetelere ilgisi, Ermenilere göre daha erken bir tarihte başlamıştır. CHP İktidarı, Rumca gazeteleri milli birlik propagandası içerisinde tutmak için maddi yardımda bulunmuştur. Fakat yardım yapılmasının temel kriteri, gerek parti gerekse hükümet nezdinde propaganda yapılmasıdır. Henüz 1943 yılında Ligor Kokinos’un çıkartmak istediği *Vima* gazetesi için matbuat kanunca gereken 5000 liralık teminat

⁹⁶⁶CHP İstanbul Bölgesi Müfettişi Prof. Dr. Sadi Irmak’ın Rumca ve Ermenice gazetelerle temasına dair rapor, 25.11.1949, **BCA**, Fon No: 490 1 0 0 Yer Numarası: Kutu No: 1288 Dosya Gömleği No: 281 Sıra No: 1 Dosya Numarası: 8. Büro

bedeli, 1946 yılında Vima'nın lehte propaganda yapacağını bildirmesi üzerine CHP tarafından sağlanmıştır. Desteğin verilmesinde bir diğer etken ise Vima'yı maddeten Amerikan Harp istihbarat Bürosu tarafından destekleneceğinin ve Vima'nın Amerikan ve İngiliz Devletleri lehine propaganda yapacağı iddialarının öğrenilmiş olmasıdır. Tüm bu gelişmelere karşın, Vima'nın beklenildiği tarzda bir gazete olmaması, üzerine teminat mektubu İş Bankası vasıtasıyla 13 Eylül 1946'da iptal edilmiştir.⁹⁶⁷

Benzer bir şekilde Leonida Yorgiu, çıkartmak istediği *Metaritmisis* isimli gazete için İstanbul İl İdare Kurulu'na başvurarak 5000 liralık teminat mektubunun kendisine verilmesini istemiştir. Yorgiu'nun başvuru mektubundan birkaç gün sonra 22 Mayıs 1946 tarihinde İl İdare Kurulu, Genel Sekreterliğe konuyu arz etmiştir. Yorgiu'nun partinin kayıtlı üyesi olduğundan bahsen İl İdare Kurulu, "*Neşriyat sahasında kendisinden istifade me'mul bulunduğu*" dolayı Metaritmisis'e gerekli teminat mektubunun verilmesini istemiştir. VIII. Büro Şefi, konuyla ilgili olarak devreye girerek Genel Sekreterlik'e, yaklaşan 'Belediye Seçimleri' dolayısıyla Metaritmisis'in faydalı olacağını bildirmiştir. Genel Sekreterlik, tüm bu gelişmeler üzere İş Bankası eliyle gerekenin yapılmasını sağlamıştır.⁹⁶⁸ Temmuz ayına gelindiğinde Metaritmisis'ten istenilen faydanın sağlandığı görülür. Metaritmisis'in 2 Temmuz 1946 tarihli nüshasında çıkan 'Halkpartisinde' başlıklı yazı, CHP propagandasını gerçekleştirdiğini gösteren örneklerdendir; "...*Türk milleti uyumuyor. Reyini kime vereceğini iyi bilir. O reyini yeni Türkiye'yi kuranlara ve memleketi tehlikeden koruyanlara verecektir. Halkpartisinin yaratıcı bir mazisi vardır. Yeni Türkiye varlığını bu partiye borçludur. Türk milleti Halkpartisinin kıymetini bilir. Halkpartisi bizi ikinci cihan harbinden kurtarmıştır. Yalnız Bu iyiliği bile kâfidir.*"⁹⁶⁹ Metaritmisis'in yazısı, CHP'nin izlediği Milli Birlik Propagandası ile oldukça uygundur. Zira dış tehdidin varlığından bahsetmesi, CHP'nin II. Dünya Savaşı'ndan Türkiye'yi kurtardığı gibi her tür tehlikeden yine koruyacağını ima etmesi, CHP iktidarının öne çıkarttığı partiler üstü CHP imgesi ile uyumludur.

⁹⁶⁷İstanbul'da yayınlanması planlanan Rumca gazete Vima hakkında yazışmalar, 1943-1946, **BCA**, Fon No: 490 100 Yer Numarası: Kutu No: 1358 Dosya Gömleği No: 508 Sıra No: 3 Dosya Numarası 8. Büro

⁹⁶⁸İstanbul'da yayınlanan Rumca gazete Metaritmisis Gazetesi hakkında yazışmalar, 1946, **BCA**, Fon No: 490 1 0 0 Yer Numarası: Kutu No: 1344 Dosya Gömleği No: 465 Sıra No: 2 Dosya Numarası: 8. Büro

⁹⁶⁹İstanbul'da Rumca çıkan Metaritmisis ve Apoyevmatini gazetelerinde yayınlanan bazı yazıların tercümelemleri, 12.07.1946, **BCA**, Fon No: 30 1 0 0 Yer Numarası: Kutu No: 101 Dosya Gömleği No: 624 Sıra No: 5 Dosya Numarası F 11

Rumca gazetelerde yer alan yazı ve haberler sıkı bir şekilde kontrol edilmiştir. *Apoyevmatini* ve *Metapolitefsis* gibi muhalif Rumca gazetelerde, Celal Bayar'ın milli birlik vurgusu içeren röportajına yer verilmesi, Başbakanlık ve Basın Yayın Genel Müdürlüğünce yakından takip edilmiştir. Bayar'ın sözlerinin Vatan gazetesinden süratle alıntılanarak, tüm diğer gazeteler gibi Rumca gazetelere de servis edilmesi, CHP İktidarının Anadolu Ajansı eliyle Milli Birlik Propagandası yönünde haber ve yazı sağlama politikasının neticesidir. Bayar'ın verdiği röportajdaki sözler, tercüme edilmek suretiyle, Rum okurlara sunulmuştur; *"...memleketin toprak bütünlüğünü tehdit eden her hangi bir harici tel tehlike karşısında bütün vatandaşlarla birlik olduğumuzu ve bu vesile ile tekrar ederim. harıçtan gelecek herhangi bir haksız istek ve tecavüz karşısında türk milletinin zinde ve tam bir birlik ve ahengi vardır ve mutlaka olması lazımdır. böyle meselelerin particilik münakaşaları üstünde tutulması memleketin yüksek menfaatleri icabıdır"*⁹⁷⁰.

1948 yılında Rumca gazetelerle ilgili hazırlanan bir raporda, Yunanistan iç savaşı sebebiyle, Rumca gazetelerin tutumları üzerlerinden temayülleri değerlendirilmiştir. Bu istikamette *Efimeris* gazetesinin arkasında Yunanistan Basın ataşesinin olmasından dolayı Efimeris, adeta bir Atina gazetesi olarak görülmüştür. Muhalif kimlikleri ile tanınan Apoyevmatini ile Vima gazetelerinin ise Yunan iç savaşında yer alan komünistlerin aleyhinde yazmaya çekindikleri kaydedilmiştir. Rapor, Apoyevmatini ile Vima'nın bu türlü davranmasına sebep olarak; *"Çoğu Türk düşmanı olan İstanbul Rumları Türkiye'nin düşmanlarına karşı daima sempati beslemekte"* oluşlarını, *"Rumlar arasında komünistliğe karşı sempati besliyenler"*in çokluğunu ve *"İstanbul'daki Rum esnaf çırakları arasında solcular pek fazla olduğu gibi, bilhassa Yunanlı gençler arasında bol komünist"* olmasını göstermektedir. Geriye kalan gazeteler ise tehlike çemberi içerisinde görülmediklerinden dolayı değerlendirmeye tabii tutulmamışlardır.

CHP İktidarı, Azınlık gazetelerinin kıramadığı muhalif kimliğini karşısında, özellikle Apoyevmatini ile Vima'ya karşı desteğini alabildiği gazetelerle yakın ilişki kurmaya çabalamıştır. Bu doğrultuda Metarrithimisis, Jamanak'ın Rum gazeteleri

⁹⁷⁰İstanbul'da çıkan Rumca Apoyevmatini ve Metapolitefsis gazetelerinde yayınlanan bazı yazıların tercümeleri, 07.05.1946, **BCA**, Fon No: 30 1 0 0 Yer Numarası: Kutu No: 101 Dosya Gömleği No: 623 Sıra No: 10 Dosya Numarası F 11

içerisindeki karşılığı olarak görülmüştür. Metarrithimisis'in yanında, bir dönem Metarrithimisis'in müdürlüğünü yapan Stavros N. Zervopulos'un kurduğu *Hranos* gazetesinin de desteği alınmıştır. Stavros N. Zervopulos, Metarrithimisis'in gazete müdürü olarak 5 Ağustos 1946'da TBMM Başkan Vekili ve Sinop Milletvekili Cevdet Kerim İncedayı'yla temas ederek Metarrithimisis ve diğer Rumca gazetelerden bahsetmiştir. İncedayı'nın yardımlarına teşekkür eden Zervopulos yaşanan seçimler dolayısıyla yaptığı faaliyetler neticesinde, Rumların *"% 60 ve 70 ten aşağı olmayan bir nispetle reylerini C.H.P. lehine"* kullandıklarını ifade etmiştir. Zervopulos, İncedayı'ya % 30, 40 oy kaybı konusunda ise; *"Rumlar Partimize ve Hükümetimize sadık ve dürüsttürler. Halkbuki buna rağmen: -Rumlar yüzde on – onbeş reylerini C. H. Partisi lehine ve muhalafet propagandasına kapılarak ve inanarak ve iltihak etmek suretile C. H. Partisine karşı hiyanetce hareket ettiler" tarzında yazmak Partimiz için icab ederse hemen gazeteme olsurette yazmak için emri âlilerine âmedeyim"* diyerek Rumların CHP İktidarı doğrultusunda hareket ettiğini, buna karşın muhalefete kapılanların ise küçük bir oran olduğunu bildirebileceğini ifade etmiştir. *"Bendeleri Gazetemle Vatanıma, yüksek Liderimize, şerefli ve Tarihi Partimize karşı vazifemi zannedersem mertçe yaptım ve son nefesime kadar yapmağa mukaddes bir borc eddediyorum"* diyen Zervopulos, gerek yazıları gerekse haberleri ile 'Rumlara kuvvetli propaganda' yaptığını ifade etmiştir. Vima gazetesinin Metarrithimisis gazetesinin çalışanlarına yönelik faaliyetleri ve muhalif kimliği ile bilinen Apoyematini gazetesinin Metarrithimisis'e yönelik 'yıkıcı propagandası' neticesinde, Metarrithimisis'in satış oranının 3000 rakamından 1500-1750'e düştüğü kaydedilmiştir. Zervopulos bu doğrultuda, Metarrithimisis'in *"Rumca bir hakiki organı olarak neşri"* için haftada nakit 200 lira ve meccanen kağıt istemiştir. İncedayı, Atif Kansu'ya durumu bildirerek; *"bu adam cidden büyük hizmet yapmıştır. eyi adamdır bize her vakit lazımdır"* demek suretiyle yardım yapılmasını istemiştir. İncedayı'nın ayrıca konuyu CHP Genel Sekreteri Hilmi Uran'a bildirmesi, Metarrithimisis'e verilen önemi göstermektedir.⁹⁷¹

Metarrithimisis'in başmakale, yazı ve haberleri salt iç politika ile ilgili olmaktan uzaktır. Zervopulos'un ifade ettiği gibi CHP'nin Rumca propaganda organı olan Metarrithimisis'in gerçekleştirdiği propaganda, gündelik siyasetten daha çok

⁹⁷¹ İstanbul'da yayınlanan Rumca gazete Metarrithimisis ile ilgili yazışmalar, 22.05.1946, **BCA**, Fon No: 490 1 0 0 Yer Numarası: Kutu No: 1344 Dosya Gömleği No: 465 Sıra No: 2 Dosya Numarası: 8. Büro

memleket meseleleri ile ilgili olmuştur. Metarritmisis'te dış ve iç tehlikelere yönelik olarak CHP'nin partiler üstü olarak öne çıkartıldığı tarzda bir propaganda yapılmıştır. Metaritmisis'in 10 Temmuz 1946 ve 49 sayılı nüshasında yer alan 'Memleketteki seçim faaliyeti' isimli yazısında İncedayı'nın Sinop gezisi şu şekilde aktarmıştır; *"Türkiyeyi çeviren harici tehlikeleri izah etmiş ve Millet'in C. H. Partisi etrafına birleşmesini tavsiye etmiştir."* Aynı günlü 'C. H. Partisi' isimli yazısında ise; *"...bütün Türkiye'nin en büyük velinimetini denebilecek olan H. Partisinin gördüğü işler hakkında Halkı tenvir edeceklerdir. ...Türk Milleti nankör değildir ve bu defa da yekvucud olarak sandıklara koşacak ve yaratıcı işini devam edebilmesi için oyunu yine H. Partisine verecektir"* denmiştir. 11 Temmuz 1946 tarihli sayısında ise İncedayı'nın seyahatine devam eden Metaritmisis, İncedayı'nın konuşmasından referansla dış tehlide değinmiştir. İncedayı'nın görüş ve açıklamalarının Metaritmisis'te yer alması tercihle ilgili bir durumdur, zira tercümelerin İncedayı'ya gönderilen yazıda yer alması ve özellikle yardım beklentisi, İncedayı'ya yer verilmesine neden olmuştur. İncedayı'nın Şişli Halkevi'nden yaptığı konuşmayı 17 Temmuz nüshasında yazı olarak veren Metaritmisis, bu yazı ile Milli Birlik Propagandasını sürdürmeye devam etmiştir; *"...demokratların –hududta harici tehlikenin fırsat bekelediğini nazara almaksızın- yaptıkları işbu propagandası Millet'in ayrılmasına hizmet ettiğini ve Milleti teşevvüşe sürüklediğini söylemiş ve vatanın menfaati için bütün vatandaşları Milli Şef ve Halk Partisi etrafında birleşmelerini davet etmiştir"*. 18 Temmuz günkü nüshasında ise *'Rumların menfaati neyi icap ediyor', 'Mazı daimi surette gömülmüştür', 'Türk Yunan dostluğunun derin gölgeli şerci'* yazıları ile *"harici siyasette dayıma beraber hareket eden iki Memleket"*ten bahseden gazete, tarihsel bağlarıyla *"Rumların da bu günkü menfaati mazının silinmesini, muhalif fikirlerin ortadan kalkmasını ve Türk Yunan dostluğunu idame eden ve Partisini desteklemesini icap"* ettiğini belirtmiştir. 'Milli Şef'in nutkuna atıf yapan gazete, İnönü'nün *"siyası vaziyetin bellisizliğine işaret ederek Millet'in birleşmesi lüzumu söylemekten çekinmemiştir"* diyerek artık ırk, din, mezhep farkı gözetilmediğinden bahisle Rum cemaati için CHP'nin ne kadar önemli olduğu vurgulamıştır. 20 Temmuz'da ise *'Rumlar oylarını C. H. Partisine vermelidirler'* başlığı altında; *"...Memleketin idaresini, Vatanın kıymetli menafinin muhafaza ve müdafaasını ellerine tevdi edeceği Milletvekillerini seçmek için"* Rumlar sandığa davet edilmiştir.⁹⁷²

⁹⁷²BCA, Fon No: 490 1 0 0 Yer Numarası: Kutu No: 1344 Dosya Gömleği No: 465 Sıra No: 2 Dosya

Zarvoplos'un Metarrithimisis'in müdürlüğü dönemin kurduğu ilişkiler, pazar günleri yayınlanan *Hronos* gazetesini kurmasıyla devam etmiştir. Zarvoplos'un *Hronos* için daha önceki temasları sebebiyle, İncedayı ile irtibat kurduğu görülmüştür. 16 Haziran 1948 yılında İncedayı'ya başvuran Zarvopulos, *"Haftalık 'Hranos' gazetem şerefli Partimizin hakiki bir organı olup her Pazar sabahı muhalifeti sarsarak alaka uyandırmaktadır, bu halleri bura Merkezi iyi bildikleri halde gazetem için Partimizin çok lakayt kaldığı ve unutulmuş bir köşe atılmış vaziyette"* kaldığını bildirmiştir. *Hronos*'un önemine binaen 13 Ağustos'ta Zarvopulos ile görüşen C.H.P. İstanbul Bölgesi Müfettişi Prof. Dr. Sadi Irmak, neticeyi 21 Ağustos'ta Genel Sekreterliğe bildirmiştir; *"Gazete iki yıldan beri ve haftalı olarak çıkmaktadır. traji 4.000 civarındadır. satışı da buna yakındır. Umumi gidiş istikameti olarak Partimiz için ana prensip ve icraatta hayır hak görünmektedir. Fakat asıl mevzu olarak Rum Cemaatinin dahili meseleleri olmakta ve bu bakımdan diğer Rumca gazetelerle Apoyematini ve Vima gazetelerile zaman zaman tartışmalara girmektedir. Son zamanın aktüalitesi olarak Patrik intihabı işinde bizin noktai nazarımıza uygun olarak Atinagoras lehine sarıh bir vaziyet anlaşılmaktadır. Bu sebeblerle ve ileride de Rum Cemaati üzerine yapacağımız bazı telkinlerde kendisinden istifade edilmek ümidile kâğıt hususunda bir mikdar yardım yapılmasına yüksek tensibinize arz eder, saygılarımı sunarım."* *Hronos*'un CHP İktidarının istediği tarzda, yayın yapmasının mükafatı olarak *Hronos*'a maddi destek sağlandığı görülmüştür. Ekim ayına geldiğimizde, *Hronos* ve CHP arasındaki ilişkinin daha fazla netlik kazandığı görülmüştür. 25 Ekim 1948'de İncedayı'ya müracaat eden Zarvoplos, ara seçimler dolayısıyla Partinin 'direktifi dairesinde' *Hronos*'a düşen 'vatani vazifesini' yaptığını bildirerek Genel Sekreterlik'ten direktif aldığını ve bu direktiflerle hareket ettiğini beyan etmiştir. Ekim ayındaki bir başka yazısında Zarvoplos'un *"Fırsat düştükçe Vatanîma karşı vazifemi eskisi gibi"* yapmakta olduğunu bildirmesi, Zarvoplos ve *Hronos*'un bir amaç dairesinde kullanıldığını göstermektedir. Zarvoplos'un CHP için bir diğer faaliyeti ise, Apoyevmatini'nin durumu ile ilgili bazı zamanlarda jurnallerde bulunmasıdır. Basın Yayın Genel Müdürlüğü'nün isteğine rağmen Hükümet politikalarının aleyhinde yazan Apoyevmatini'nin seçimlerde ise CHP'nin lehine hareket etmediği ve Patriklik gibi konularda hükümet karşıtı olarak hareket ettiği, çeşitli vesilelerle bildirmiştir. Zarvopulos, *Hronos*'un yayınında Ulus gazetesinin 'dış ve iç siyasetine ait yazıları',

“terceme suretile halkımızın efkârına” telkin etmek üzere, yoğun olarak kullanmıştır.⁹⁷³

Hronos’un yayın faaliyeti üç kısımda gerçekleşmiştir. Seçim zamanlarında Rum Cemaate yönelik faaliyette bulunmak, seçim dışı zamanlarda CHP İktidarının iç ve dış politikası doğrultusunda yayın yapmak ve son olarak sorunlu bir konu olan patriklik seçimlerinde Rum Cemaatin desteği sağlamak. Bu doğrultuda 10 Ekim tarihli Hronos’un nüshasında seçimlere yönelik olarak açıkça, CHP lehine propaganda yapılmıştır; *“İrkdaşlarîmîz olan rum seçmenlere gelince: önümüzdeki Pazar günü icrasî mukarrer olan kîsmî seçimlere kütle halinde kayıtsız şartsîz iştirak etmekle kalmayüp fakat Hükümet Resikârı olan C. H. Partisi aday lehine reylerini kullanmalarına icapettiğini kendilerine ayrıca telkine ve teşvike lüzüm görmüyoruz.”* Hronos’un seçimlere yönelik propagandasında dış politika, milli güvenlik gibi konuları atlamadığı, aksine CHP’nin tarihsel konumunu öne çıkarttığı görülmüştür. Aynı günkü nüshada Şeker, nohut pahalılığı konuları üzerine yazılan bir başka yazıda, Hronos, meseleyi bir fiyat politikasından daha çok, memleket meselesi olarak şu şekilde değerlendirmiştir;

*“Hükümet siyaseti böyle ehemmiyeti haiz olmayan teferruatle ölçülmediği gibi tenkit ve tasvip dahi edilemez ‘Evvvet edilemez diyoruz çünkü bugüne kadar C. H. Partisi Hükümetleri bir çok mühim ve ciddi meseleleri mahirane ve dâhiane bir surette idare etmesini ve bunların zervesini teşkil eden bu son faciadan uzak kalmasını ve dünya savaşın müddetince bizleri bir çok vahim ve tehlikeli durumlardan korumasını pek alâ bilmişlerdir. Şayet bugün hayatta bulunuyor, çoluk çocuklarımızla yuvalarımızda rahatça yaşıyor, ticaretimiz ve her türlü meşgalelerimiz başında eskisi gibi devam ve kazançlarımızı temin ediyor sevk ve safa sürüyorsa, Dünyanın büyük bir kısmını tahrip ve milyonlarca insan kaybına sebep olan afetin dışında kalmamıza muvaffak olan C. H. Partimizin dirayetli Siyasetine borçlu olduğumuzu unutmamalıyız.”*⁹⁷⁴

Bu doğrultuda Hronos’ta kaleme alınan bir başka yazı ise 17 Ekim tarihli nüshada yer almaktadır. Zarvopulos’a göre,

“Hepimiz bilâ istisna kütle halinde sandık başına koşarak Reylerimizi C. H. Partisi namzedine vermeliyiz. Binu yaparken Türk vatandaşî ve bilhassa Rum olarak menfaatimiz icabî olduğunu unutmamalıyız’ ...Her hangi bir siyasî Firkanîn ve bilhassa Halk Partisi gibi tarihi parlak olan

⁹⁷³İstanbul’da yayınlanan Rumca gazete Hronos hakkında yazışmalar ve yazı tercümeleleri, 1949, **BCA**, Fon No: 490 1 0 0 Yer Numarası: Kutu No: 1335 Dosya Gömleği No: 434 Sıra No: 1 Dosya Numarası: 8. Büro

⁹⁷⁴**BCA**, Fon No: 490 1 0 0 Yer Numarası: Kutu No: 1335 Dosya Gömleği No: 434 Sıra No: 1 Dosya Numarası: 8. Büro

*bir Firkanin Hükümet siyaseti, böyle ufak tefek ve kabuğa sığmaz meselelerle değil, fakat büyük ve millî ehemmiyeti haiz beynelmîl meselelerin muvaffak bir surette halk ve intacî ile ölçülmeli tensip ve tasvip edilmelidir. Memleketimiz kendi mukadderatînî ve memlekette yapılan bütün terakkiyat, yenilikler ve inkişâfları Halk Partisine medyün olduğu gibi bizler dahi hayatîmîzi bu Partiye borçluyuz, çünkü dirayetli ve düşünceli bir siyaseti ile Memleketimizin harp dîşında kalmasına ve dolayisile büyük bir felâketten korumasına muvaffak olmuştur.*⁹⁷⁵

CHP İktidarının Hronos'tan istifade etmek istediği en önemli konunun yukarıda zikredildiği gibi patrik seçimleri olduğu görülür. 1949 yılında gerçekleşen Patrik seçimleri bir iç meseleden ziyade uluslararası konumu sebebiyle, Türkiye'nin dış politikası ile yakından ilgili olmuştur. Basın Yayın Genel Müdürlüğü, Atinagoras'ın Patrik adaylığı üzerine Rumca gazetelerle bir toplantı gerçekleştirmiştir. Toplantıda, Genel Müdürün Atinagoras lehine yazı yazılmasının *"münasip olacağını"* söylemesi karşısında Apoyevmatini'nin *"biz hükümetten emir almayız"* çıkışı, Patriklik seçimlerinde, Rum cemaatine seslenmek ve onları manüple etmek için Hronos'u oldukça önemli hale getirmiştir. Zervopulos, Patrik seçimleri dolayısıyla Fener Papazlarını eleştirmesi ile şahsına açılan hakaret davası nedeniyle hapse girmiştir. Zervopulos hapisten CHP Genel Sekreteri Tevfik Fikret Silay'a, yazdığı yazıda kararın *"tetkik edilmesi ile bütün gazetecilik hayatını şerefli Partimizin ve onun sinesinden doğan Hükümetimizin uğuruna hasreden sadık bir partili arkadaş, melun bir papazın çirkin siyasetinden doğan bu haksızlığın izalesi ile halâs ve serbestligimi sağlaması yoluna gidilmesi hususunda"* devreye girilmesini istemiştir.⁹⁷⁶

3.1.3 Dergiler

Cumhuriyet Halk Partisi ve onun Hükümeti'nin 1945-1950 yılları arasında dış politikası doğrultusunda hariçte ve ülke içerisinde yürüttüğü propaganda anlayışında basın, propaganda araçları içerisinde ilk sırayı almıştır. Gazete ve dergiler basınına meydana getiren unsurlar olmakla birlikte dergiler, Türkiye'de 1945-50 döneminde gazeteler kadar önemli bir yer tutamamıştır. Bu durumun oluşmasında gazetenin malumat verici, halkın bilgi ihtiyacını giderici bir role sahip olması ana etken olmuştur. Gazetelerin bilgi ve haber kaynağı olarak propagandada oynadığı role

⁹⁷⁵BCA, Fon No: 490 1 0 0 Yer Numarası: Kutu No: 1335 Dosya Gömleği No: 434 Sıra No: 1 Dosya Numarası: 8. Büro

⁹⁷⁶Hronos (Rumca Siyasi Gazete) Gazetesi Sahip ve Müdürü Stavros N. Zervopulos ile CHP Genel Sekreteri Tevfik Fikret Silay arasında gerçekleşen yazışmalar, 11.01.1950, BCA, Fon No:490 1 0 0 Yer Numarası: Kutu No: 576 Dosya Gömleği No: 2291 Sıra No: 3 Dosya Numarası: 2. Büro

nispetle dergiler, daha çok haber vermek yerine verilen haberlerin yorumlanması ile ilgilenmişlerdir. Bu minvalde dergiler makale ağırlıklı iken gazeteler haber içindir. Dergiler bu sebeple gazetelerin gölgesinde kalmışlardır.⁹⁷⁷

II. Dünya Savaşı sonrasında, Sovyet tehdidinin belirmesiyle dergiler, tıpkı gazeteler gibi 'komünist tahrikatı'nı yayan araçlar içerisinde görülmüşlerdir. Komünist tahrikatının Ses, Gün, Yığın, Sendika gibi dergilerle işçi ve gençlere yönelik propaganda yaptığı açıkça ifade edilmiştir.⁹⁷⁸ Şükrü Sökmensüer'in TBMM'de komünizm tehlikesinin anlattığı konuşmasında, harici tehdidin içerideki uzantısı olarak kabul ettiği komünizm faaliyet alanlarından birisinin de gazete ve dergi yayıncılığı olduğunu ifade etmiştir. Sökmensüer'in konuşmasında, Sıkı Yönetim Mahkemesi kararıyla ilgili gazetelerin kapatıldığını açıklaması, gazete ve dergilerin propaganda aracı olarak kabul edildiğini göstermektedir.⁹⁷⁹ CHP İktidarının 'komünizmi yayma aracı' olarak dergilerin kullanıldığını düşündüğü, yayınlanmaya başlanan her derginin büyük bir dikkatle incelenmesinden anlaşılmaktadır.⁹⁸⁰ Harici tehdidin bir iç uzantısı olarak görülen gazete, dergi gibi yayınlara karşı, propaganda işlerini düzenlemek, idare etmek gazete, dergi ve kitap gibi yayın vasıtalarından faydalanmak gerektiğinde kurmak, Genel Sekreterliğin ısrarla üzerinde durduğu konulardan olmuştur.⁹⁸¹ Fakat tehlikeli kabul edilen gazete ve dergilerle mücadelede, CHP İktidarının ana propaganda organı kabul edilen Ulus, Memleket, Ankara Akşam Haberleri, Karagöz ile diğer muvafık tarzda yayın yapan gazetelerden istifade edilmiştir. Dergiler bu dönemde gerek teknik kalmaları gerekse kültür, devrim propagandası aracı olarak görülmeleri sebebiyle tali bir propaganda unsuru olarak görülmüşlerdir.

Cumhuriyet Halk Partisi iktidarının, dergilere genel olarak attığı kültürel manadan ötürü, dergi faaliyeti kahir ekseriyetiyle sanat, edebiyat ve Kemalist umdelerin yayılması sahasında kalmıştır. Kültür propagandasının aracı olarak görülen dergi yayıncılığı, İnönü Devri'yle birlikte yaklaşan savaş sebebiyle askıya

⁹⁷⁷Hüseyin Aykol, **ModerPropaganda ve Ajitasyon**, İstanbul, Pelkan Yayınları, Mart 1986, s. 21.

⁹⁷⁸BCA, Fon No: 490 1 0 0 Yer Numarası: Kutu No: 1440 Dosya Gömleği No: 11 Sıra No: 1 Dosya Numarası: 9. Büro

⁹⁷⁹TBMM Tutanak Dergisi, Dönem: VIII, Cilt: 4, Toplantı: 1, Otuz Yedinci Birleşim (29.01.1947), s. 66-76.

⁹⁸⁰01.04.1949 tarihli İşte Babiâli dergisi, 1949, BCA, Fon No: 490 1 0 0 Yer Numarası: Kutu No: 1327 Dosya Gömleği No: 406 Sıra No: 6, Dosya Numarası 8. Büro

⁹⁸¹BCA, Fon No: 490 1 0 0 Yer Numarası: Kutu No: 1251 Dosya Gömleği No: 167 Sıra No: 2 Dosya Numarası 8. Büro

alınmıştır. 1945'ten sonra ise tehlikenin henüz geçmemesi nedeniyle, siyasal alanda temerküz ettirilen propaganda anlayışında yeterince yer edinememişlerdir. Bu dönemde “*Cumhuriyet Halk Partisinin çalışmalarını daha ziyade politik işlerine hasretmesi temayülü karşısında*”⁹⁸² kültürel bir biçim verilmek istendiğinden dergi yayıncılığı ikinci planda kalmıştır. Tüm bunlara karşın dergi faaliyetinden tamamen vazgeçilmiş değildir. 1945-1950 döneminde dergi faaliyetinin iki ana ekseninde gerçekleştiği görülür; Ülkü başta olmak üzere Halkevleri eliyle çıkartılan dergiler ve La Turqie Kemaliste, Radyo Mecmuası gibi Basın Yayın Genel Müdürlüğünce çıkartılan dergiler.

3.1.3.1 Ülkü

Halkevleri, milli hayatın ve milli eğitimin başlıca yuvaları olarak görülmesi sebebiyle, siyasetten ayrı tutularak daha bağımsız ve kurumsal bir hale getirilmek istenmiştir. Bu düşünce ile birlikte Halkevlerine dergi faaliyetinde verilmek istenen rol ise ‘edebiyat, sanat teknik sahadaki neşriyatı’ sürdürmek olarak planlanmıştır.⁹⁸³ Bir kültür kurumu olarak görülen Halkevleri, çıkardığı dergilerle daha ziyade kültür ocağı olarak kalmıştır. Halkevlerinin çıkarttığı pek çok derginin okuyucuya yeterince ulaşamaması karşısında, Ülkü’nün kuvvetlendirilmesine mukabil diğer dergilerin kapatılması tasarlanmıştır.⁹⁸⁴ CHP İktidarı, Halkevlerinin dergilerini finanse etmek yerine, Ülkü dergisini Halkevlerinin ve Odalarının bir kültür dergisi olarak Halkevleri Bürosu emrine bırakmayı düşünmüştür.⁹⁸⁵ 1947’de basın yayın alanında yaşanan değişmeden etkilenen Ülkü, alınan karar gereği, 1 Ocak 1947 tarihinden itibaren halkevleri ve halkodaları dergisi olarak yeni bir şekilde çıkmaya başlamıştır.⁹⁸⁶

1947’den itibaren “*aylık millî bir kültür dergisi*”⁹⁸⁷ halinde yayınlanmaya başlayana değin Ülkü’nün edebiyat, sanat alanında yayın yapan 15 günlük periyotla yayınlanan bir dergi olduğu görülmüştür. Fakat bazı dönemlere Ülkü’nün kültürel sahanın dışına taşıp siyasi değerlendirmelerde bulunduğu da gözlemlenmiştir. 16 Mayıs 1945 tarihli Ülkü dergisinde, II. Dünya Savaşı’nın Avrupa kısmının sona

⁹⁸²BCA, Fon No 490 1 0 0 Yer Numarası Kutu No: 31 Dosya Gömleği No: 136 Sıra No: 4

⁹⁸³BCA, Fon No 490 1 0 0 Yer Numarası Kutu No: 31 Dosya Gömleği No: 136 Sıra No: 4

⁹⁸⁴BCA, Fon No: 490 1 0 0 Yer Numarası Kutu No: 902 Dosya Gömleği No: 527 Sıra No: 1 Dosya Numarası 5. Büro

⁹⁸⁵BCA, Fon No 490 1 0 0 Yer Numarası Kutu No: 31 Dosya Gömleği No: 136 Sıra No: 4

⁹⁸⁶ CHP 1946 Yılında Halkevleri ve Halkodaları, s. 9.

⁹⁸⁷CHP Genel Sekreterliği ile MEB Bakanı Reşat Şemsettin Sirer arasında yazışma, 12.02.1947, BCA, Fon Kodu: 490 1 0 0 Kutu No: 906 Dosya Gömleği No: 540 Sıra No: 1 Dosya Numarası 5. Büro

ermesi üzerine, yazılan yazı ve şiirler ile savaşın sonunun coşkuyla karşılandığı ve ABD Başkanı Truman, İngiltere Başbakanı Churchill, Şükrü Saraçoğlu gibi isimlerin savaşın sonuna dair açıklamalarına yer verildiği görülmüştür. Savaşın bitişi olumlu değerlendirilirken, İnönü'nün Türkiye'yi savaşa fiilen sokmaması, 'Milli Şef'e Şükranla' bildirilmiştir. Aynı sayıda 'Savaş ve Barış Hakkında Düşünceler' yazısı ile Ahmet Hamdi Tanpınar Almanları eleştirirken Sadi Irmak, yazdığı 'Avrupa Savaşının Bitmesi ve Memleketimiz' yazısı ile Türkiye'nin dış ve iç politikası 'Yurtta Sulh Cihanda Sulh' ilkesi etrafında açıklamaya çalışmıştır. İnönü'nün diktatör olmadığını vurgulayan Sadi Irmak, yarının ne getireceğinin bilinmediğini ifade etmekle birlikte, CHP'nin dünya görüşü etrafında birleşmenin Türkiye'yi cihan sarsıntısından koruduğunu belirtmiştir.⁹⁸⁸ Bu dönemde Ülkü'nün edebiyat dışında önemli siyasi gelişmeleri gözden kaçırmadığı anlaşılmaktadır. Savaşın bitmesini takip eden sonraki aylarda Ülkü'de, genel olarak Türkiye'nin sosyal mevzuları ele alınmıştır. Dış politikaya dair geçirilen buhranlı döneme ilişkin açıklama ve haberlere yer verilmemiş, harici politika konusunda daha ziyade Türkiye'nin dünya barışına taraftar olduğu ifade edilmiştir. Bunlara mukabil Lozan, 19 Mayıs gibi milli yıl dönümlerinde milli hissiyata yönelik yazılar yayınlanmaktan da geri durulmamıştır.⁹⁸⁹

II. Dünya Savaşı'nın sona ermesiyle birlikte değişimden etkilenen Ülkü'nün dış politika konusunda, Sovyetlerle yaşadığı sıkıntılı anları sütunlarına yansıtmadığı görülmüştür. Atom Bombası, İngiltere Seçimleri gibi dünyadaki önemli gelişmeler, Ülkü'de yer bulmakla birlikte, Ülkü'nün propaganda konusunda Ulus'un, Karagöz'ün yüklendiği bir misyona sahip olmadığı gözlemlenmiştir.⁹⁹⁰ Yalnızca 'Günler Boyunca' isimli köşe dünyada meydana gelen gelişmelere yer verilmiştir. 1945'te daha ziyade edebiyat ve sanat çerçevesinde kalan Ülkü, Sovyet karşıtı olarak yürütülen Milli Birlik Propagandasına sütunlarında çok az yer vermiştir. Milli Birlik Propagandasının ender olarak yer aldığı yazılardan birisi Emin Erişirgil'in kaleme aldığı 'Demokrasi ve Parti Terbiyesi' isimli yazıdır. Erişirgil yazısında, dünya buhranı karşısında dış politikanın durumunu belirtmiş, buna karşı Balkan Harbi'nden ve İttihat Terakki'nin tutumundan bahsederek ayrışmaya karşı, milli birliğin önemini telkin etmiştir.⁹⁹¹ Çok partili yaşama geçilmesi, Ülkü'nün 1946 yılındaki yayınında büyük bir değişim meydana getirmemiş, seçim dönemi dışında Ülkü yayın çizgisini korumuştur. Fakat

⁹⁸⁸Ülkü, Cilt: 8, Sayı: 88, 16 Mayıs 1945, s. 1-4.

⁹⁸⁹Ülkü, Cilt : 8, Sayı: 93, 1 Ağustos 1945, s. 1-2 ve 4.

⁹⁹⁰Ülkü, Cilt : 8, Sayı: 94, 16 Ağustos 1945, s. 12 ve 16-17.

⁹⁹¹Ülkü, Cilt : 8, Sayı: 95, 1 Eylül 1945, s. 1-2.

artık parti, demokrasi meselelerinin Ülkü'nün gündeminde yer aldığı görülmüştür.⁹⁹² Sovyetlere karşı yürütülen politika ve propaganda, büyük bir oranda sadece Sovyetlerle nota teatileşmesinde kendisine yer bulmuştur. Nihat Erim'in Boğazların hukuki durumunu, Türkiye'nin haklılığı açıklar boyutta yazdığı yazı, bu anlamda diğer ender yazılardandır. Keza aynı sayıda, Dursun Cevatoğlu'nun 'Milli Mücadele'de Erzurum' kitabı üzerinden Türkiye'nin sınırlarını nasıl çiznetmediği anlatılarak tarihsel referanslarla, 'Topyekûn mücadele' ruhu aşılacak istenmiştir.⁹⁹³ Ocak 1947'de Ülkü'nün halkevleri dergisi haline gelmesiyle birlikte, Ülkü'ye halkevleri yayınları ile halkevlerinde meydana gelen olayları anlattığı yeni bölümlerin eklendiği görülmüştür. Ayrıca 1947'de yaşanan değişimle birlikte, daha sonra Karagöz'ün imtiyaz sahibi ve başyazarı olacak olan Feridun Ankara'nın Ülkü'de yazılarının yayınlandığı görülmüştür. 1947'den sonra Ülkü'nün Çanakkale Zaferi, 30 Ağustos, Cumhuriyet Bayramı gibi milli günler dışında siyasi içeriğe sahip konuşma ve görüşmelere yer vermediği görülmüştür. Bu durumun tek istisnası ise 'Günler Boyu' köşesinin yerine gelen Türkiye ve dünyada meydana gelen değişikliklerin yer aldığı, Feridun Ankara tarafından hazırlanan 'Bu Ayda Olup Bitenler'dir. 1947'de yapılanmaya gidilen Ülkü, CHP'nin kültür dergisi olma yapısını, halkevlerine devrederek sürdürmüştür. CHP'nin Milli Birlik Propagandası içerisinde Ülkü, merkezileştirilen diğer yayınlar gibi görülmeyerek, siyasetten uzak kültür, edebiyat ve sanat sınırları içerisinde tutulmuştur.

3.1.3.2 La Turquie Kemaliste

Ülkü dışında, propaganda aracı olarak kullanılan diğer dergiler, Basın Yayın Genel Müdürlüğü tarafından çıkartılan La Turquie Kemaliste ve Radyo Mecmuasıdır. Radyo Mecmuası daha ziyade teknik bir dergi olmakla birlikte içeriği ve yayınlarıyla propaganda organı olarak görülmüştür. Öte taraftan La Turquie Kemaliste dergisi, Türkiye'nin yurt dışına yönelik yayınlanan en önemli propaganda yayını olmuştur. 1934 yılında Kemalist Devrim sonrası Türkiye'nin gelişen konumunu propaganda etmek için yayınlanmaya başlanan La Turquie Kemaliste, kısa sürede en çok önemsenen yayın haline gelmiştir.⁹⁹⁴ Bu durumun en önemli göstergelerinden birisi La Turquie Kemaliste'in en zor dönemlerde bile parlak ve kuşe kağıda yapılan baskısından vazgeçilmemiş oluşudur. Ağırlıklı olarak Fransızca olarak intişar ettirilen

⁹⁹²Ülkü, Sayı: 115, Cilt 10., 1 Temmuz 1946, s. 1 ve 3-4

⁹⁹³Ülkü, Sayı: 118, Cilt 10., 16 Ağustos 1946, s. 2-3 ve 14.

⁹⁹⁴La Turquie Kemaliste, No: 1, Juin 1934.

La Turquie Kemaliste, Fransızca'nın yanında diğer dillerde makaleler de yayınlamıştır. İngiltere ve Almanya arasında başlayan II. Dünya Savaşı'ndan etkilenen La Turquie Kemaliste, dış politkadaki 'denge' siyasetine uygun olarak Almanca ve İngilizce makalelere ağırlık vermiştir. Türkiye'nin tarihinden, kurum ve kuruluşlarından, Türk devlet ve düşünce büyüklerinden, Türk insanından bahseden ve fotoğraflarla süslenen La Turquie Kemaliste, 1934'ten 1948 yılında yayınlanan son sayısına kadar 49 sayı olarak yayınlanmıştır.⁹⁹⁵ Düzenli olarak yayınlanamayan La Turquie Kemaliste'in sayıları, II. Dünya Savaşı'nın buhranlı günlerinde azaltılmıştır. 1941'den sonra 1943 yılında tek nüsha yayınlanan dergi, savaşın sona ermesinden sonra ise 1947 yılının Aralık ayına kadar yayınlanmamıştır. 1947 Aralık'tan sonra ise son sayısı, Mart 1948'de yayınlamıştır. Fakat tüm bu süre boyunca La Turquie Kemaliste, özelde Avrupa genelde ise Batı'da oluşan Türkiye algısını değiştirmek üzere dış propaganda ve tanıtım amacıyla kullanılmıştır.⁹⁹⁶ Türkiye'nin yurt dışına gönderdiği tek dergi La Turquie Kemaliste olmamıştır. Ülkü de yurt dışına gönderilen gazeteler arasındadır, fakat Ülkü, La Turquie Kemaliste gibi yurt dışına yönelik olarak donatılmamasından dolayı Türkçe konuşulan yerlerle sınırlı kalmıştır.⁹⁹⁷

Kemalist Türkiye'nin ne kadar batılılaşıp geliştiğinin anlatıldığı La Turquie Kemaliste, savaş yıllarında *"vasıtasızlık yüzünden"* yayınlanamamıştır.⁹⁹⁸ La Turquie Kemaliste'in II. Dünya Savaşı sonrasında neden yeniden yayınlanmadığı sık sık sorgulanmıştır. Bu doğrultuda, TBMM'de Basın Yayın Genel Müdürlüğü ile ilgili görüşmeler sürerken İsmail Hakkı Baltacıoğlu, La Turquie Kemaliste'in yayınlanmamasından şikayet ederek, *"Türkün şuurunu, eserlerini Aktarı Cihana"* yayan La Turquie Kemaliste'in Amerika'ya tesir ettiğini vurgulayarak durumdan şikayetçi olmuştur.⁹⁹⁹ La Turquie Kemaliste'in durumu hakkında oluşan sıkıntı karşısında, yeniden yayınlanması için vasıta ve imkânlardan istifade edilmek istenmiştir. İngiltere'ye 1946 yılında sipariş edilen baskı makinelerinin bir kısmının teslimi ile birlikte, önemine binaen 1947 yılında yayınlanması planlanmıştır.¹⁰⁰⁰

⁹⁹⁵La Turquie Kemaliste, No: 49, Mars 1948.

⁹⁹⁶BCA, Fon Kodu: 490 1 0 0 Kutu No: 1343 Dosya Gömleği No: 459 Sıra No: 1 Dosya Numarası 8. Büro

⁹⁹⁷Afganistan'a gönderilecek neşriyat hakkında yazı, 14 .05.1946, BCA, Fon Kodu: 490100 Kutu No: 1294 Dosya Gömleği No: 299 Sıra No: 1 Dosya Numarası 8. Büro, BCA, Fon Kodu: 490 1 0 0 Kutu No: 1543 Dosya Gömleği No: 275 Sıra No: 1 Dosya Numarası 13. Büro

⁹⁹⁸TBMM Tutanak Dergisi, Dönem: VIII, Cilt: 3, Toplantı: 1, On Sekizinci Birleşim (18.12.1946).

⁹⁹⁹TBMM Tutanak Dergisi, Dönem: VIII, Cilt: 8, Toplantı: 2, Yirmi dördüncü Birleşim (27.12.1947), s. 404.

¹⁰⁰⁰TBMM Tutanak Dergisi, Dönem: VIII, Cilt: 3, Toplantı: 1, On Sekizinci Birleşim (18.12.1946).

Gerçekleştirilen tüm çalışmalar neticesinde Aralık 1947’de uzunca bir aradan sonra 48 numaralı nüshası yayınlanan La Turquie Kemaliste, okuyucusuyla yeniden buluşmuştur. Basın Yayın Genel Müdürü Nedim Veysel İlkin, ‘Gerçekler Arasında Süreklilik’ başyazısında La Turquie Kemaliste’in yayın çizgisinde yaşanan sıkıntıları anlatmıştır. İlkin, Türkiye’nin sarsıntısını büyük ölçüde hissettiği dünya savaşı nedeniyle, La Turquie Kemaliste’in yayınına ara verilmek durumunda kalındığından bahsetmiş ve savaştan sonraki iki yılın ise büyük hayal kırıklıkları ile geçtiğini anlatmıştır. İlkin, kültürel faaliyet alanındaki hareketlerin yaşanılanlara rağmen artması karşısında tüm belirsizlik ve değişkenliğe rağmen Türkiye’nin buna kayıtsız kalamadığını *“ismini yeniden doğmuş bir halkın yapıcı ruhuna ve Büyük Atatürk’e”* borçlu olduklarını belirterek dünyada meydana gelen kültürel gelişmelere katkı sağlamak üzere yeniden yayınlandığını kaydetmiştir. La Turquie Kemaliste’in ilk sayısında, Türkiye’nin sosyo-kültürel yaşamından bahsedilmiş, Türkiye ve Türk insanına yaşamına ait fotoğraflar verilmek suretiyle Türkiye’nin tanıtımı yapılmak istenmiştir. Kaleme alınan yazıların önceki sayılarla paralel olduğu görülmüştür. Yazılar, tarihten Türk dericiliğine, leyleklere, müzikten Etibank’a kadar geniş bir yelpazede kültürel tarzdadır.¹⁰⁰¹

Nedim Veysel İlkin tarafından ortaya konan önemine rağmen La Turquie Kemaliste’in, Aralık 1947’den sonra ikinci sayısının Mart 1948’e kadar yayınlanmadığı görülür. Mart sayısının başyazısını kaleme alan Basın Yayın Genel Müdür Yardımcısı, Hasan Refik Ertuğ bu konu hakkın bir açıklama yapmazken, son başyazı dönemin dış politikasına uygun olarak yazılmıştır. Ertuğ, ‘Türkiye; Doğu Akdeniz’in Özgürlük ve Medeniyet Kalesi’ isimiyle kaleme aldığı yazısında, II. Dünya Savaşı’nın despotik yönetimlerine karşı Türkiye’nin Boğazları koruduğunu, Nazilerin Avrupa’daki tüm başarısına rağmen Türkiye’nin güçlü sesiyle verdiği sözü tuttuğunu ve Türkiye’nin II. Dünya Savaşı esnasındaki, önemini vurgulamıştır. Yazının ikinci kısmında ise Ertuğ, Türkiye’nin savaş sonrasında Avrupa’da Almanya’nın yerini alan Sovyet Rusya’ya karşı durduğunu anlatmak suretiyle, Türkiye’nin Sovyet karşıtlığını ve Sovyetlerle mücadele için ne kadar önemli olduğunu propaganda yoluyla telkin etmiştir. Ertuğ’a göre;

¹⁰⁰¹La Turquie Kemaliste, No: 48, Décembre 1947.

“Dünyanın, uzun süredir beklediği barışı sonunda elde ettiğine inanıldı. Herkesin umudu sürekli bir dünya barışının kurulması üzerineydi. Fakat o anda, ikinci bir tehlike belirdi: Rusya işgali ya da etkisi altındaki ülkelerin cesaretlendirmesi ve korumasıyla komünizm dünya barışının gerçekleşmesine engel oldu. Hemen hemen tüm ülkede, komünistler sadece rahatsızlık yaratmakla kalmadı aynı zamanda da savaş kaynaklı ekonomik karışıklıktan faydalanarak güç elde etmek için grevlerle başlayan tüm şiddet türüne başvurdu. ...Tüm bu komünist hareketleri, aynı karargahtan emirler alan silahlı ve disiplinli her ülkede güç elde etmek ayrıca hak ve özgürlüklerinden onları mahrum bırakarak büyük halk kitlesini köleliğe dönüştürmek için oluşturulmuştu. Savaş süresince, asıl demokrasi ve özgürlük düzenindeki ülkeler eşit alakayla gözlerini Akdeniz’e çeviriyor. Komünizm, Asyalı, Afrikalı ve Amerikalı insanları tehdit edebildiği yerden stratejik bir noktaya ulaşmada başarılı olacak mı? Başka bir deyişle, Akdeniz’e tutunabilecek mi?”¹⁰⁰²

Ertuğ, Sovyetlerin Nazi Almanyası yerine geçerek dünya barışını tehdit etmesinin önünde duran tek devletin Türkiye olduğunu yazmıştır ve ona göre;

“Sadece güçlü, azimli ve sarsılmaz Türkiye yerinde duruyor. Ayrıca bir kalkan olarak komünizmi kullanan İslav saldırısına tıpkı dayanıklı bir kale gibi cesaretle karşı koyan da Türkiye’dir. Türkiye, komünizme karşı olan direnişinde hiçbir zaman bocalamadı... Türkiye’nin tutumu tüm demokratik dünyanın gittikçe hayranlığını ve saygısını kazanıyor. Özgürlüğe inanan ülkelerin insanları aynı sınırlarda duran nöbetçilere besledikleri aynı sevgiyi güvendikleri Türkiye’ye de gösteriyor. Türkiye’nin Demokratik Cephe’den çekilmeden Nazi ve Faşist baskısına ve tehditlerine geçmişte kulak asmadığı gibi saldırgan İslav açgözlülüğünün aracı olan komünizme de karşı koyacaktır. Türkiye, özgürlüğe dayalı demokrasi ve rejime inanır; Türk insanlarının ideali, özgürlüğe inanmaktır. Demokratik Cephe’nin destekçileri hem Türkiye’ye hem de Türklere inanır ve güvenir çünkü denenmiş ve deneyimlerle tatlandırılmış arkadaşlar olarak Türkiye ve Türkler, demokratik dünyanın müttefikleri olarak kalacak ve batı uygarlığına fedakârca hizmetler sunmaya devam edecektir.”¹⁰⁰³

Mart 1948’in devam eden sayfaların önceki sayılar gibi olduğu, adeta Türkiye’yi tanııtma bülteni olarak kurgulandığı görülmüştür. La Turquie Kemaliste’in son sayısında en dikkat çekici kısım, başyazının İngilizce olarak kaleme alınmış olmasıdır. Önceki başyazıların kahir ekseriyetinin Fransızca yazılmasına karşı, II. Dünya Savaşı sonrası, İngilizce olarak dış politikaya dair kaleme alınan yazı, Türkiye’nin harice yönelik propaganda dilinin artık İngilizce olduğunu göstermektedir.

¹⁰⁰²La Turrquie Kemaliste, No: 49, Mars 1948, s. 1.

¹⁰⁰³La Turrquie Kemaliste, No: 49, Mars 1948, s. 1.

La Turquie Kemaliste verilen öneme rağmen yeterince büyük bir etkiye sahip olmadığı görülmektedir. Basın Ataşesi Nüzhet Baba, Basın Yayın Genel Müdürlüğü'ne 24 Kasım 1948'de gönderdiği raporunda bu konuya temas etmiştir. Rapora göre, Türkiye'yi ABD'ye tanıtmak için ABD'ye gönderilen 500-600 sayının yeterli olmadığı bunun ancak 'deryada bir katra teşkil edebildiği' ifade edilmiştir. Bu sebeple Baba, *"Binlerce umumî kütüphane ve binlerce kollej ve üniversite kütüphanesine şimdilik bir propaganda dergisi"* gönderilmemekte olduğunu ve tatbik edilmek istenen propaganda için en az 5000 nüshanın gerektiğini bildirmiştir.¹⁰⁰⁴ La Turquie Kemaliste'in yeterli sayıda basılmamasının dışındaki en önemli problemi, sürekliliğin sağlanamamış olmasıdır. 19 Aralık 1949'da Basın Yayın Genel Müdürlüğü ile ilgili hazırlanan başka bir raporda, Tanıtma Dairesi'nden bahsedilerek, Dairenin mesuliyetinde olan La Turquie Kemaliste'in çıkmamasına sebep olarak Daire gösterilmiştir.¹⁰⁰⁵ Her ne kadar Tanıtma Dairesi, propaganda bakımından oldukça önemli bir organ olan La Turquie Kemaliste'in yayınlanmasından sorumlu ise de derginin yayınlanmasından vazgeçilmesi, Tanıtma Dairesi'nden daha çok dönemin siyasi kanaatlerinden kaynaklanmaktadır. Zira Hükümetin önem verdiği bir konuya, Tanıtma Dairesi'nin kayıtsız kalması beklenemez. La Turquie Kemaliste'ten vazgeçilme sebebi, Sovyet tehdidi sebebiyle, yayıncılığın kültürel alandan siyasal alana kaymasıyla yakından ilgilidir. La Turquie Kemaliste'in Kemalist Devrim propagandası olarak uzun erimde bir amaç dairesinde yayınlanması, 1945-1950 döneminde yurt dışında yapılan propaganda için fazlasını gerektirmiştir. La Turquie Kemaliste'in dış politika haber ve yazılarına yer verecek bir dizayna ve kurguya sahip olmaması, dış politika aşısının La Turquie Kemalist'te tutmasına engel olmuştur. Oysa CHP İktidarı için aciliyet arzeden mesele, Sovyet tehdidi karşısında, dış politikanın; Batıcı, BM ekseninde, Sovyet karşıtı, demokratik ve Ertuğ'un yazısında belirtildiği gibi 'Batı için kale' olduğunun gösterilmesini gerekli kılmaktaydı. La Turquie Kemaliste ise bu konuda, 1934'de yayına başladığı kültürel bülten konumunu büyük oranda korumuş, bir dış politika refleksine neredeyse sahip olmamıştır. 1947'de New York Haberler Bürosu'nun kurulması, La Turquie Kemaliste'in gerçekleştirdiği propaganda faaliyetinden çok daha fazla politik bir karakter taşımasından ötürü, Kemaliste'in gözden düşerek, yeniden yayınlanmasının gerekliliğini ortadan kaldırmıştır. New York Haberler Bürosu'nun

¹⁰⁰⁴BCA, Fon No: 30 1 0 0 Yer Numarası: Kutu No: 101 Dosya Gömleği No: 628 Sıra No: 9

¹⁰⁰⁵TBMM Tutanak Dergisi, Dönem: VIII, Cilt: 24, Toplantı: 4, Kirk Beşinci Birleşim (13.11.1950).

30'lu yıllarında propaganda aracı olan La Turquie Kemaliste'ten çok daha donanımlı bir halde olması, yenedünyanın şartlarına sahip olması, CHP İktidarının La Turquie Kemaliste yeterli önemi vermemesine neden olmuştur.

3.1.3.3 Radyo Mecmuası

Basın Yayın Genel Müdürlüğü tarafından çıkartılan bir diğer dergi ise Radyo mecmuasıdır. Teknik bir vizyona sahip olan Radyo mecmuası, her ne kadar okuyucu tarafından aranan bir dergi ise de propaganda konusunda ehemmiyetli bir konuma sahip olmamıştır. Dış politikadan uzak yapısı, Radyo mecmuasını kültürel sınır dâhilinde tutmuştur. Bu sebeple Radyo mecmuası kültürel önemine binaen Halkevlerine en çok gönderilen ve en çok beğenilen yayınlar arasında olmuştur.¹⁰⁰⁶ Aylık olarak yayınlanan Radyo mecmuasının savaşın getirdiği zorlukların sona ermesinden sonra 15 günlük periyotla yayınlanması planlanmışsa da bu fikrin gerçekleşmediği, derginin aylık olarak yayınlandığı görülmüştür.¹⁰⁰⁷ İçerik açısından radyo faaliyetlerinden bahseden mecmuanın 23 Nisan, 19 Mayıs gibi milli günlerde günün önemine binaen yayın yaptığı ve Dünya Savaşı'nın sona ermesi gibi çok önemli konulara sütunlarında yer açtığı görülmüştür. Dergi yayıncılığına uygun tarzda kültürel formda yayın yapan Radyo mecmuası, milli eğitim, basın yayın, siyasete dair önemli konular hakkında yazı yayınlamışsa da bu yazılar yürütülmek istenen Milli Birlik Propagandası doğrultusunda sistemli bir tarzda olmamıştır. Üstelik Radyo mecmuasının düzensiz periyotlar halinde çıkması büyük bir eksiklik olmuştur. Bazı dönemlerde birkaç sayı beraber olmak üzere çıkarılarak düzenli bir halde yayınlanmamıştır. 13 bin nüsha olarak çıkartılan Radyo mecmuasının büyük bir kısmı, yaklaşık 9 bin kadar nüshası bayiler eliyle satılırken geriye kalan 1.400 nüshası ise abonelere gönderilmiştir. 1949 yılında 23 kuruşa mal olan derginin 20 kuruşa satılarak senede 15 bin liradan fazla zarar edildiği bilinmektedir.¹⁰⁰⁸ Zararına rağmen Radyo mecmuasının yayınına devam edilmesi, derginin kültür sanat alanında halka, telkin edilmek istenen fikirlerinden ileri gelmiştir.

¹⁰⁰⁶ **BCA**, Fon No: 490 100 Yer Numarası: Kutu No: 1315 Dosya Gömleği No: 365 Sıra No: 2 Dosya Numarası: 8. Büro, İstanbul Halkevlerine Gönderilenler yayınlar hakkında yazışmalar, 1945, **BCA**, Fon No: 490 1 0 0 Yer Numarası: Kutu No: 1364 Dosya Gömleği No: 525 Sıra No: 2 Dosya Numarası: 8. Büro

¹⁰⁰⁷ **TBMM Tutanak Dergisi**, Dönem: VIII, Cilt: 3, Toplantı: 1, On Sekizinci Birleşim (18.12.1946).

¹⁰⁰⁸ **TBMM Tutanak Dergisi**, Dönem: VIII, Cilt: 24, Toplantı: 4, Kırk Beşinci Birleşim (13.11.1950).

Radyo mecmuası, teknik anlamda radyo sınırları dışından kalmamış geniş perspektifte tüm konulara dair makale yayınlamakla birlikte ağırlığı daha ziyade, müzik sınırları içerisinde tutmuştur. Bu anlamda Radyo mecmuasının CHP İktidarı'nın adeta bir müzik dergisi olduğu iddia edilebilir. Fakat telkin edilmek istenen müzik fikrinin de politik olduğu gözlemlenmektedir. Kemalist umdeler dahilinde Batıcılık fikrine sahip çıkan CHP İktidarı, halkı batılılaştırmak onu muasırılaştırmak üzere batı tandanslı müziği öne çıkartmıştır. Üstelik 1945 sonrasında, dış politikada yakalanmak istenen Batı çizgisi için, 'Garp müzikleri' dönemin politikası ile oldukça uyumludur. Radyo mecmuasında alfabetik olarak 'Garp Bestekarları'nın tanıtıldığı görülmüştür. Rus kökenlilerin bu müzisyenler içerisinde yer almadığı ayrıca vurgulanmalıdır. Keza aynı şekilde 'caz müzik' türü de Radyo mecmuasında kendisine yer bulmuştur. Radyo özü itibariyle 'zamana ve mekana sığmayan sanat' dergisi olarak Batılı tarzda müzik yayını yapmıştır.¹⁰⁰⁹ Milli müziğe dergi içerisinde yeteri kadar önem verilmezken, Türkiye'nin batılılaşma serüveni için sembol bir isim olan III. Selim bu durumun tek istisnası olmuştur.¹⁰¹⁰

Müzikte batılı düşüncenin doğrultusunda, Radyo mecmuasının sayfalarında 1945 Mayıs'ından itibaren ABD'ye ayrı başlıklar açma uğraşı içerisinde olduğu görülür. Ağustos 1945'te Amerikan Haberler Bürosu'nun Türkiye'de açtığı, Amerikan Sanat ve Mimari Sergisi, en üst perdeden Basın Yayın Genel Müdürü'nün konuşmasıyla birlikte verilmiştir. Keza aynı şekilde 'Ankara'dan Amerika'ya bir bağ kurulmak istenmiş, ABD'nin kuruluş yıldönümü dolayısıyla yapılanlar anlatılmıştır.¹⁰¹¹ Eylül 1945 ise Amerikan Hava Kuvvetlerine mecmuada yer verilirken bir başka sayfa ise 'Sinema ve Harp' üzerinden Amerikan oyuncularının savaş esnasındaki fedakarlıkları anlatılmıştır. ABD'nin Radyo mecmuasında görünürlüğünün 1950 yılına gittikçe arttığı görülür. Tüm bunlara karşı bu dönemde Radyo mecmuasında yer ayrılan tek Rus, SSCB'yi terk etmiş olan müzisyen Feodor İvanoviç Şalyapin'dir.¹⁰¹²

Radyo mecmuasının kendisine atfedilen radyo, müzik, sanat sınırlarının dışına fazla çıkmadığı, milli ve önemli günler dışında politik meselelerle ilgilenmediği

¹⁰⁰⁹Radyo, Cilt: 4, Sayı: 42, 1 Haziran 1945, s. 19.

¹⁰¹⁰Radyo, Cilt: 5, Sayı: 50, 1 Şubat 1946, s. 4.

¹⁰¹¹Radyo, Cilt: 4, Sayı: 44, 1 Ağustos 1945, s. 2-3.

¹⁰¹²Radyo, Cilt: 4, Sayı: 45, 1 Eylül 1945, s. 8.

görülmüştür. Bu durumun ise 1946 yılında kadar olan kısmı kapsamadığı görülmektedir. Bu erken dönemde Türk-İrak dostluğu ¹⁰¹³, Türk-İrak Anlaşması ile Türkiye için oldukça önemli bir mana taşıyan Missouri'nin ziyareti, Radyo mecmuasında yer almıştır. Irak'ın İngilizlerle yakınlığı Türk-İrak dostluğu önemli hale getirirken Missouri ise ABD'nin desteği manasına geldiği için önemli addedilmiştir. Radyo mecmuasında, Missouri yola çıktığı andan itibaren Türkiye'ye geleceği duyurulmuş¹⁰¹⁴, geldikten sonra ise Amerikan Donanmasının ve Missouri ile ilgili intibaların Radyo mecmuasında o dönemdeki bütün gazete ve dergilerde olduğu gibi yer bulunduğu görülmüştür.¹⁰¹⁵ Milli ve önemli günler dışında dikkat çeken politika sayılabilecek tek haber Kazım Karabekir'in vefatı üzerine verilen haberdur.¹⁰¹⁶ Yayın politikası itibarıyla CHP İktidarı'nın için ideal bir dış politik propaganda aracı olarak değerlendirilmeyen Radyo mecmuası tali bir konuda, Kemalist muasırlaşma ve batılılaşıma yönünden devrim propagandasının sanat kolu olarak 1945-1950 evresinde, Türk dış politik yapısı ile uyumlu olmuştur. Bu dönemde Halkevlerinde rağbet gören bir dergi olması, Sovyetlere karşı ABD'nin ve Batı'nın kültür sanat değerlerinin öne çıkartılmasını sağlamıştır.

3.1.4 Taltif

Cumhuriyet Halk Partisi ve onun Hükümetlerinin fikir ve faaliyetlerinin savunulması için kullandığı, propaganda araçları içerisinde yer alan matbuat daha önce görüldüğü üzere iki kısımda incelenmişti; doğrudan CHP İktidarı'na bağlı olan Ulus, Karagöz, Ankara Akşam Haberleri, Memleket gibi gazeteler ve bir de dolaylı olarak bağlı olan İstanbul'daki muvafık ve taşradaki memleket gazeteleri. CHP İktidarı gerek doğrudan gerekse dolaylı olarak sahip olduğu yayınlar dışında, istediği yayını yapan veya yapacak olan gazete ve dergilere maddi destek sağlamakla, onları taltif ederek Parti ve Hükümet fikirlerinin telkin edilmesine gayret göstermiştir.

Büro IX'un şefi olan Cemil Sait Barlas gazetelerle ilgili hazırladığı, 1947 yılı değerlendirmesinde, 300 bin lira olan yayın bütçesinin propaganda yapmak üzere iç ve dış gazetelere 210 bin lira, taşra gazeteleri ve geriye kalan diğer yerler için ise 50 lira olarak ayrıldığını ifade etmiştir. Ayrıca 1947 yılına ait gazete ve dergi aboneleri

¹⁰¹³ **Radyo**, Cilt: 4, Sayı: 46, 1 Ekim 1945, s. 1.

¹⁰¹⁴ **Radyo**, Cilt: 5, Sayı: 52, 1 Nisan 1946, s. 5.

¹⁰¹⁵ **Radyo**, Cilt: 5, Sayı: 53, 1 Mayıs 1946, s. 8-9.

¹⁰¹⁶ **Radyo**, Cilt: 7, Sayı: 74, 1 Şubat 1948, s. 2.

için 50 bin lira ödeme yapıldığını bildirilmiştir.¹⁰¹⁷ Şu halde CHP İktidarının gazeteleri için ve onların dışında kalan gazetelere gerek yurt içinde gerekse yurt dışında propaganda yapmak üzere ciddi bir bütçe ayrıldığı görülmektedir. Bu doğrultuda, CHP İktidarının elinde en önemli araç, günlük siyasi gazete olabilmek için mevzuatta yer alan 'gerekli 5000 liralık teminat mektubunun' sağlanmasıdır. Rakamın dönemin şartları içerisinde oldukça yüksek olması, pek çok gazetenin gündelik siyasi gazete olmak için Genel Sekreterliğe müracaat etmesine yol açmıştır. Teminat mektubu dışında, Genel Sekreterliğin abone olmak veyahut yayınlanan nüshalardan satın almak suretiyle de gazeteleri taltif ettiği görülmüştür. CHP İktidarının maddi destek sağlamasındaki temel şart, Partinin fikir ve programları ile Hükümetin icraatlarının propagandasının yapılması ve desteklenmesidir. CHP İktidarının ayırdığı bütçeden, beğendiği tarzda yayın yapan gazeteleri ödüllendirdiği anlaşılmaktadır. Bu ödüllendirme ilgili gazeteler için gerekli teminat mektubunu sağlamak, abone olmak ve gazete satın almak üzeredir.

CHP İktidarı için gazetelere yardım koşulu onlardan istifade etmektir. Bu konuda gazetelere maddi yardım sağlanmasındaki temel gerekçe ilgili gazetelerin ne derece ve ne yönde faydalı olacaklarıdır. Misalen 1940 yılında Faik Türkmen tarafından yeniden yayınlanmaya başlanan 'Savaş' mecmuası, incelendikten sonra faydalı bulunarak halkodaları için satın alınmıştır. Savaş'ın desteklenmesi II. Dünya Savaşı sonrasında da devam etmiştir. Savaş'ın desteklenmesindeki temel etmen, Savaş mecmuasının yayın konularından ve yayın çizgisinden daha iyi anlaşılmaktadır. Bu doğrultuda Savaş'ın yayın çizgisi şu şekilde ifade edilmiştir; *"memleketin ihtiyacı olan mevzular, askerî bilgiler, propaganda, millî itimadî nefis, millî mefahir ve maneviyatı kuvvetlendirecek yazılar bulunduğu gibi, bu mevzular daha itinalı işlenecektir."* Faik Türkmen'den Genel Sekreterliğe gönderilen yazı da ise CHP ile Savaş mecmuası arasındaki bağın ne şekilde olduğunu açıklanmaktadır; *"Bilgili ve görgülü ellerinizle her gün biraz daha inkişafeden Cumhuriyet Halk Partisinin biz gençlere yaymak istediği yüksek idealardan biri de hiç şüphesiz vatanperverlik ve millî kahramanlıklarımızı millete propaganda etmek ve sevdirmektir. İşte bu vazifeyi üzerine alan (Savaş) mecmuası bu bakımdan Halk*

¹⁰¹⁷BCA, Fon No: 490 1 0 0 Yer Numarası Kutu No: 1287 Dosya Gömleği No: 279 Sıra No: 1 Dosya Numarası: 8. Büro

*Partisi idealarını yaymağa da hizmet etmiş oluyor demektir.*¹⁰¹⁸ II. Dünya Savaşı sonrası, barışın gelmemesi sebebiyle ve açık Sovyet tehdidine karşı, topyekûn mücadeleyi destekleyen CHP İktidarı tarafından ‘Savaş’ halkevleri ve odalarına gönderilmeye devam edilmiştir.¹⁰¹⁹

“Gerek yurt içi gerek dış siyasette daha geniş bir neşir sahası bulabilmek için kanunun mecbur kıldığı” 5000 liralık teminat mektubuna gereksinim duyan Şaka mecmuası sahibi A. Cemal Erksan, 2 Ağustos 1946 yılında Genel Sekreterliğe müracaat ederek yardım talebinde bulunmuştur. Büro VIII. Şefi tarafından yapılan değerlendirme neticesinde, Şaka’nın CHP *“prensiplerine uygun yayınlarda bulunan, oldukça satılan ve tutulan”* bir yayın olması sebebiyle, siyasi olması halinde gazetenin daha geniş ve tesirli yayın yapabilmesi mümkün görüldüğünden, mektubun verilmesi uygun görülmüştür. Genel Sekreterlik, gerekli uygunluğun alınmasıyla, Şaka için gerekli teminat mektubunu vermiştir. Fakat bir yıl sonra Erksan tarafından halkevleri için abone olunmasını istemesi karşısında, derginin son bir yıllık yayını İstanbul Bölge Müfettişi Dr. Fazıl Şerafeddin Bürge tarafından tetkik edilmiştir. Bürge’nin taptığı tektik neticesinde, *“Dergide partiyi ve Hükûmeti öven hiçbir yazı ve karikatür bulunmamasına mukabil Partiyi ve Hükûmeti tenkit eden 16 yazı ile birçok karikatürlere tesadüf”* etmiş ve bu nedenle Bürge, abone olunmasının faydalı bulunmadığını bildirmiştir. Sürecin devamı ile ilgili bir bilgi olmaması, Şaka’nın abonelik telebinin cevaplanmadığını göstermektedir. Şaka’nın muhalif kimliğine rağmen teminat mektubunun Genel Sekreterlik tarafından iptal edilmemiş olması, ayrıca dikkat çekmektedir.¹⁰²⁰

“Her şey vatan için mefhumuna, Devlet politikasına ve Parti prensiplerine daima inanmış olarak çizdiğimiz yol üzerinde” yeniden yayınlanmak için Genel Sekreterliğe teminat mektubu için müracaat eden, ‘İleri gazetesi’ adına Hakkı Beler’in talebi, Büro

¹⁰¹⁸CHP Genel Sekreterliği ile Savaş Mecmuası Sahibi Faik Türkmen arasında gerçekleşen yazışmalar, 1940-1946, **BCA**, Fon No: 490 1 0 0 Yer Numarası: Kutu No: 1347 Dosya Gömleği No: 477 Sıra No: 1 Dosya Numarası: 8. Büro

¹⁰¹⁹ 1945 yılında İstanbul Halkevlerine Gönderilenler yayınları, 1945, **BCA**, Fon No: 490 1 0 0 Yer Numarası: Kutu No: 1364 Dosya Gömleği No: 525 Sıra No: 2 Dosya Numarası: 8. Büro

¹⁰²⁰CHP Genel Sekreterliği ile Yeni Mecmua ve Şaka Gazetesi Sahibi A. Cemal Erksan arasında gerçekleşen yazışmalar, 02.08.1946, **BCA**, Fon Kodu: 490 1 0 0 Yer Numarası: Kutu No: 1350 Dosya Gömleği No: 484 Sıra No: 2 Dosya Numarası: 8. Büro

VIII tarafından uygun görülerek 1 Temmuz 1946 tarihinde yerine getirilmiştir.¹⁰²¹ Genel Sekreterliğin propaganda yapmayı mümkün kılacak her fırsatı değerlendirmek istediği görülmüştür. Kendisini 'Partili' olarak tanıtan Yeni Sabah Gazetesi Sahibi A. Cemalettin Saraçoğlu, Le Soir ismiyle Fransızca gündelik bir akşam gazetesi çıkarmak istediğini, bu doğrultuda gerekli teminat mektubunun verilmesini istemiştir. Saraçoğlu'nun İstanbul İl yönetimince tanınmasından ve *"İstanbul'da böyle bir gazetenin çıkması yerinde olacağından"* dolayı istenilen teminat mektubu derhal verilmiştir. Fakat Saraçoğlu'nun gazeteyi çıkartamaması üzerine teminat mektubu kullanılamamıştır.¹⁰²² Diğer taraftan İstanbul'da Marsel Şalom tarafından Fransızca çıkartılan La Presse Gazetesi, Genel Sekreterlik'ten yayınlanmak üzere haber, ilan, resim talebinde bulunmuştur. Genel Sekreterlik, 7 Ocak 1947 yalnızca klişe göndermesine rağmen, La Presse'i yakından izlemiştir. CHP İl İdare Kurulu Başkanlığı'ndan 17 Ocak'ta Genel Sekreterliğe 'Gizlidir' ibaresiyle gönderilen yazıda, Marsel Şalom ve La Presse hakkında detaylı bilgiler verilmiştir. Yazıda ayrıca İl Meclis üyelerinden Tekin Alp'in Şalom'la olan irtibatı da paylaşılmıştır. Kendisinden yazı istemesi karşısında Alp, La Presse'in Parti'ye *"bağlandığı ve bu suretle çalışacağı vaat ettiği takdirde dileğini yerine getireceği ve ilân temin edebileceği"*ni bildirmiştir. Ankara'da Tekin Alp'le görüşüldükten sonra aylık yirmi nüshaya abone olunulmuş ve İstanbul İl İdare Kurul Başkanlığına, La Presse'le yakından ilgilenilmesi direktifi verilmiştir. La Presse'in Fransızca yayın yapmakta oluşu, CHP İktidarı için değerlendirmesi mümkün bir propaganda yayını olması hasebiyle dikkatle takip edilmiş, bir iyi niyet göstergesi olarak az da olsa abone olarak gazetenin yayınının ne olacağı öğrenilmek istenmiştir.¹⁰²³

"Cumhuriyet Halk Partisinin Umde ve Prensiplerine, Görüş ve Düşünce itibarile sadık kaldığını ve kalacağını" bildiren Ufuk dergisi, abone olmak suretiyle yardım talep etmiştir. 27 Haziran 1946 tarihinde 'Gizli ve Acele' ibareli bir yazı ile Genel Sekreterliğe müracaat eden İstanbul İl Kurulu; *"Seçim günlerinde bu derginin elimizde kalmasını sağlamak faideli görüldüğünden memnun bırakılacak surette"*

¹⁰²¹CHP Genel Sekreterliği ile İleri Gazetesi Sahibi ve Başmuharriri Hakkı Beler arasında gerçekleşen yazışmalar, 1943-1946, **BCA**, Fon Kodu: 490 1 0 0 Yer Numarası: Kutu No: 1336 Dosya Gömleği No: 439 Sıra No: 1 Dosya Numarası: 8. Büro

¹⁰²²CHP İstanbul İl İdare Kurulu Başkanlığı ile Yeni Sabah Gazetesi Sahibi A. Cemalettin Saraçoğlu arasında gerçekleşen yazışmalar, 1945-1946, **BCA**, Fon No 490 1 0 0 Yer Numarası Kutu No: 1343 Dosya Gömleği No: 461 Sıra No: 1 Dosya Numarası: 8. Büro

¹⁰²³CHP Genel Sekreterliği ile La Presse gazetesi arasında gerçekleşen yazışmalar, 1947, **BCA**, Fon Kodu: 490 1 0 0 Kutu No: 1343 Dosya Gömleği No: 459 Sıra No: 1 Dosya Numarası 8. Büro

*abone kaydı suretiyle” yardım edilmesinin gerekli olduğunu bildirmiştir. 1946 seçimleri sırasında nasıl bir yardım yapıldığı bilinmemekle birlikte 1947’nin ilk günlerinden itibaren dergiye abone olmak suretiyle sürekli bir biçimde yardım edilmiştir.¹⁰²⁴ Ufuk dergisi değerlendirildiğinde, derginin salt iç politikaya dair yayın yapmadığı görülmüştür. 19 Mayıs 1946 günlü sayısında Ufuk’un Richard Lauterbach’in yazdığı ‘Rusya-Amerika’ yazısında, Rus yönetiminin savaş taraftarı olduğu buna karşın ABD’nin barışsever olduğu fikirleri okuyucuya aktarılmıştır. Keza aynı sayıda Vâ-Nû’nun yazdığı ‘Demokrasi İmtihan Geçiriyor’ yazısında da Demir Perde gerisinde olanlardan bahsedilerek, oy kullanmanın önemi anlatılmıştır. Özellikle Vâ-Nû, kullanılacak oylar konusunda okuyucularının “*Hariçteki propagandalara kapılmayıp vicdanımızı dinlemek en çıkar yoldur*” diyerek CHP’nin dış tehdit bağlamında öne çıkartılmasını sağlamıştır.¹⁰²⁵*

‘Kemal Yolu’ dergisi, yayınların nasıl taltif edilip edilmediğini göstermesi açısından oldukça önemli bir örnektir. Genel Sekreterliğe müracaat ederek yardım talep eden Kemal Göksel, üniversite gençliği etrafında çıkartmak istediği ‘Kemal Yolu’ isimli dergi ile Kemalizm yolunda yayın yapacağını bildirmiştir. Genel Sekreterlik, kaynakların sınırlı olması nedeniyle Göksel’i, İstanbul’da partililer tarafından çıkartılan gazete ve dergilere yönlendirmek istemiştir. İlk başvurusundan birkaç ay sonra, Şubat 1947’de yeniden Genel Sekreterliğe müracaat eden Göksel, derginin ilk sayısını da göndererek yayın çizgisini şu şekilde açıklamıştır: “*....Dergimizin gayesi muhtevassından da anlaşılacağı veçhile bir yandan Komünistlerle amansız mücadeleye girişmek, diğer yandan Türk gençliğinin vicdanında idama taze ve diri bulunan milliyetçilik sevgisini muhal davalarına alet olarak kullanmak istiyen ırkçı ve Turancı zihniyete fikir yoluyla karşı koymaktır. Bu suretle sağa sola yönelmeden yalnız ileriye gidiş manasında anladığımız Kemalizmi nazari ve ameli sahada belirtmek. Bu duygu ve düşüncelerimiz dergimizin başyazılarında daha kat’i ve açık bir ifadesini bulmaktadır.*” Kemal Yolu’nun üniversite gençliğine yönelik komünizm karşıtı yayın yapacağını bildirmesi, yardım yapılmasını mümkün kılmış, talepten kısa bir süre sonra Kemal Yolu’na nakdi yardım yapılmıştır. 1945-1950 devresinde kültürel ve Kemalizm propagandasının dış

¹⁰²⁴CHP Genel Sekreterliği ile Ufuk Mecmuası sahipleri arasında gerçekleşen yazışmalar, 1946, **BCA**, Fon No: 490 1 0 0 Yer Numarası: Kutu No: 1357 Dosya Gömleği No: 504 Sıra No: 1, Dosya Numarası 8. Büro

¹⁰²⁵**Ufuk**, Yıl: 1 Sayı: 1, 19 Mayıs 1946, **BCA**, Fon No: 490 1 0 0 Yer Numarası: Kutu No: 1357 Dosya Gömleği No: 504 Sıra No: 1, Dosya Numarası 8. Büro

tehdit karşısında ikinci planda kalması, Sovyet ve Komünizm karşıtı yayınların tercih edilmesine neden olmuştur. Bizzat Göksel tarafından “...milliyetçilik aleminde <<Atatürkçülük>> bayrağını yükselten ve dalgalandıran KOMÜNİST düşmanı” olarak nitelendirilen Kemal Yolu dergisi bu hususiyetiyle daha önce yapılmayan yardıma hak kazanmıştır.¹⁰²⁶

Kemal Yolu dergisinde olduğu gibi ‘İş Mecmuası’ dergisi de gösterdiği yayın çizgisi sebebiyle, abonelik için başvurduğu 1947 Mart’ından sonra, sürekli bir biçimde desteklenmiştir. İş Mecmuasının desteklenmesindeki ana faktör, işçi ve sendika hareketlerine derginin Sovyet karşıtı bakışıdır. İş Mecmuasında yer alan; ‘İçtimaî Siyaset Meseleleri’, ‘İran Azerbaycanındaki Fena Durum’, ‘Bir Paris Mektubu ve Nazım Hikmet Mes’elesi’, ‘H. G. WellsWe göre Rus Sosyalizmi’ gibi yazıların açıkça Sovyet karşıtı olduğu görülmüştür. Derginin yayın çizgisinde özellikle, Fransa’da ve Avrupa’nın birçok ülkesinde yaşanan grev ve işçi hareketlerine karşı tavır takınması oldukça önemlidir. Derginin çeşitli nüshalarında Dr. M. Koyulhisarlıoğlu tarafından yazılan, ‘İçtimaî Siyâset Problemleri’ başlığındaki yazılarda bu duruma sıklıkla temas edilerek, dünyadaki örnekleri okuyuculara aktarılmıştır. Koyulhisarlıoğlu, yazılarında komünizm, işçi ve işçi sendikaları, grev meselelerine temas ederek, Ulus’un işçi meselesinde takındığı tavrı benimsediğini ifade etmiştir. Diğer taraftan ‘Bir Paris Mektubu ve Nazım Hikmet Mes’elesi’ yazısında olduğu gibi Türkiye’ye mektup yollayan İleri Jöntürk Birliği’ni komünist oldukları ithamıyla ‘Komünist softalar’, ‘Kızıl Yobazlar’ olarak eleştirilmiştir. Sovyetler ve onun ideolojisi olan komünizm karşıtı olmaları sebebiyle İş Mecmuası, 1947’den sonra da desteklenmeye devam edilmiştir.¹⁰²⁷

Taltif edilen ve sürekli yardım yapılan gazete ve dergilerde yapılan yardımın bağlı olduğu şartlar, ilgili yayının parti ve onun hükûmetine taraftar olması ile gazetenin baskı adedi ve satış rakamlarıdır.¹⁰²⁸ Satış rakamları oldukça önemsenmiş zira halka ulaşmayan bir yayının maddi surette desteklenmesi faydasız bir beklentiden

¹⁰²⁶CHP Genel Sekreterliği ile Kemal Göksel arasında gerçekleşen yazışmalar, 1946-1947, **BCA**, Fon No: 490 1 0 0 Yer Numarası: Kutu No: 1341 Dosya Gömleği No: 453 Sıra No: 1, Dosya Numarası 8. Büro

¹⁰²⁷CHP Genel Sekreterliği ile İş Mecmuası Müdürü Orhan Tuna arasında gerçekleşen yazışmalar, 1947, **BCA**, Fon Kodu: 490 100 Kutu No: 1339 Dosya Gömleği No: 447 Sıra No: 1 Dosya Numarası 8. Büro

¹⁰²⁸CHP Genel Sekreterliği ile Demokrat Postası Gazetesi Sahibi Ziya Tansu arasında gerçekleşen yazışmalar, 1947-1948, **BCA**, Fon Kodu: 490 1 0 0 Kutu No: 1331 Dosya Gömleği No: 420 Sıra No: 1 Dosya Numarası: 8. Büro

başka bir şey olmayacaktır. Bu doğrultuda onaylanan yayınlara maddi destek sağlanırken zaman içerisinde beklentiyi karşılamayan ya da aksi yönde yayın faaliyeti izleyen gazete ve dergilere verilen destek geri çekilmiştir.

1945-1950 yılları arasında, sözkonusu yayınlar dışında; İnan Gazetesi¹⁰²⁹ ve Kırk Ambar Mecmuası'na¹⁰³⁰ teminat mektubu, İktisadî Yürüyüş¹⁰³¹, Politika Gazetesi¹⁰³², Yeşil Ada¹⁰³³, Demokrat Postası¹⁰³⁴, İleri Yurt¹⁰³⁵, Türk Anglo Amerikan Postası¹⁰³⁶ gibi yayınlara ise abone ve nakdi yardım yapılmıştır. Tüm bu gazetelerin dışında ayrıca II. Dünya Savaşı yıllarında izlenen 'denge siyaseti' gereğince savaşın gidişatına göre, bazen desteklenen bazen ise engellenen yayınlar ve yazarlar serbest bırakılmıştır. Bu doğrultuda verilebilecek en bariz örnek, Reha Oğuz Türkkan tarafından yazılan ve 1943 yılında Bakanlar Kurulu kararı ile yasaklanan 'Solçular ve 'Kızılar' adlı broşürlerin 15 Temmuz 1948'de serbest bırakılmasıdır.¹⁰³⁷ Savaş içerisinde Sovyetlerin tepkisini çekmemek adına yasaklanan Kızılar ve Solcular, Savaş sonrası gerginleşen Türkiye-Sovyet Rusya ilişkileri ile bağlantılı olarak serbest bırakılmıştır.

¹⁰²⁹ CHP Genel Sekreterliği ile Birlik Gazetesi Sahibi İsmail Ziya Mersis arasında gerçekleşen yazışmalar, 1945,

BCA, Fon Kodu: 490 1 0 0 Yer Numarası: Kutu No: 1336 Dosya Gömleği No: 440 Sıra No: 1 Dosya Numarası: 8. Büro

¹⁰³⁰ CHP Genel Sekreterliği ile Süreyya Bükey arasında gerçekleşen yazışmalar, 1945-1946, **BCA**, Fon No: 490 1 0 0 Yer Numarası: Kutu No: 1341 Dosya Gömleği No: 453 Sıra No: 1, Dosya Numarası: 8. Büro

¹⁰³¹ CHP Genel Sekreterliği ile İktisadi yürüyüş mecmuası arasında gerçekleşen yazışmalar, 1946-1947, **BCA**, Fon Kodu: 490 1 0 0 Yer Numarası: Kutu No: 1336 Dosya Gömleği No: 438 Sıra No: 1 Dosya Numarası: 8. Büro

¹⁰³² İsmet İnönü, CHP Genel Sekreterliği ile Politika Gazetesi Sahibi Nihad Tangüner arasında gerçekleşen yazışmalar, 1947, **BCA**, Fon Kodu: 490 1 0 0 Kutu No: 1309 Dosya Gömleği No: 345 Sıra No: 3 Dosya Numarası: 8. Büro

¹⁰³³ CHP Genel Sekreterliği ile Yeşil Ada mecmuası arasında gerçekleşen yazışmalar, 1948-1950, **BCA**, Fon Kodu: 490 1 0 0 Yer Numarası: Kutu No: 1336 Dosya Gömleği No: 440 Sıra No: 1 Dosya Numarası: 8. Büro

¹⁰³⁴ CHP Genel Sekreterliği ile Demokrat Postası Gazetesi Sahibi Ziya Tansu arasında gerçekleşen yazışmalar, 1947-1948, **BCA**, Fon Kodu: 490 1 0 0 Kutu No: 1331 Dosya Gömleği No: 420 Sıra No: 1 Dosya Numarası: 8. Büro

¹⁰³⁵ CHP Genel Sekreterliği ile İleri Yurt Dergisi Müdürü Hicri S. Sezen arasında gerçekleşen yazışmalar, 1945-1946, **BCA**, Fon Kodu: 490 1 0 0 Yer Numarası: Kutu No: 1304 Dosya Gömleği No: 330 Sıra No: 2 Dosya Numarası: 8. Büro

¹⁰³⁶ CHP Genel Sekreterliği ile Türk Anglo Amerikan Postası Sahibi Hidayet Erkan arasında gerçekleşen yazışmalar, 1947-1950, **BCA**, Fon Kodu: 490 1 0 0 Kutu No: 1353 Dosya Gömleği No: 493 Sıra No: 1 Dosya Numarası: 8. Büro

¹⁰³⁷ Başbakanlık Muamelât Umum Müdürlüğü Kararlar Müdürlüğü Kararı, 15.07.1948, **BCA**, Fon Kodu: 30 18 12 Kutu No: 117 Dosya Gömleği No: 59 Sıra No: 8 Dosya Numarası 52-63

1945-1950 tarihleri arasında yardım talep eden gazete ve dergilerin tümünün talepleri müspet değerlendirilmemiştir. Yardım talep eden, tespit edilen yayınların taleplerine ya cevap verilmemiş ya da olumsuz cevap verilmiştir. İleri Hukuk Mecmuası,¹⁰³⁸ Lalapaşa,¹⁰³⁹ İki Ankara,¹⁰⁴⁰ Güzel İstanbul,¹⁰⁴¹ Şafak Dergisi,¹⁰⁴² gibi yayınların maddi yardım talebine cevap verilmezken; Haftalık Tıp Gazetesi,¹⁰⁴³ Economiste d'Orient,¹⁰⁴⁴ La Turquie Moderne,¹⁰⁴⁵ Uyanık Gazetesi,¹⁰⁴⁶, İleri Fikirler Mecmuası,¹⁰⁴⁷ Bütün Hafta,¹⁰⁴⁸ Reklam-Satış,¹⁰⁴⁹ Radyo Haberleri Mecmuası¹⁰⁵⁰ gibi yayınlara ise olumsuz cevap verilmiştir.

¹⁰³⁸İleri Hukuk Mecmuası Sahibi ve İstanbul Sorgu Yargıcı Kâmil Boran ile CHP Genel Sekreterliği arasında gerçekleşen yazışma, 31.01.1946, **BCA**, Fon Kodu: 490 1 0 0 Yer Numarası: Kutu No: 1336 Dosya Gömleği No: 440 Sıra No: 1 Dosya Numarası: 8. Büro

¹⁰³⁹Lalapaşa Mizah Gazetesi Yazı İşleri Müdürü ve Baş muharriri Rıza Çavdarlı'dan Hilmi Uran arasında gerçekleşen yazışma, 27.04.1947, **BCA**, Fon No 490 1 0 0 Yer Numarası Kutu No: 1343 Dosya Gömleği No: 461 Sıra No: 1 Dosya Numarası: 8. Büro

¹⁰⁴⁰Türk Dil Kurumu Yayın Uzmanı Kadri Kemal Kop ile CHP Genel Sekreterliği arasında gerçekleşen yazışma, 06.06.1947, **BCA**, Fon No: 490 1 0 0 Yer Numarası: Kutu No: 1304 Dosya Gömleği No: 330 Sıra No: 1 Dosya Numarası: 8. Büro

¹⁰⁴¹CHP İstanbul İl İdare Kurulu Başkanı Esad Durusoy ile CHP Genel Sekreterliği arasında "Güzel İstanbul" yayın için gerçekleşen yazışmalar, 11.12.1948, **BCA**, Fon No 490 1 0 0 Yer Numarası Kutu No: 1334 Dosya Gömleği No: 431 Sıra No: 1 Dosya Numarası: 8. Büro

¹⁰⁴²Şafak Dergisi Sahibi ve Yazı İşleri Müdürü Mustafa Neşet Tanrıdağ ile CHP Genel Başkanlığı arasında gerçekleşen yazışma, 27.05.1949, **BCA**, Fon No: 490 1 0 0 Yer Numarası: Kutu No: 1310 Dosya Gömleği No: 348 Sıra No: 1 Dosya Numarası: 8. Büro

¹⁰⁴³CHP Genel Sekreterliği ile Fazıl Şerafettin Bürge arasında "Haftalık Tıp Gazetesi" konusunda gerçekleşen yazışma, 03.02.1947, **BCA**, Fon No 490 1 0 0 Yer Numarası Kutu No: 1334 Dosya Gömleği No: 431 Sıra No: 1 Dosya Numarası: 8. Büro

¹⁰⁴⁴Leconomist D'Orient Müdürü Reşit Saffet Atabinen ile CHP Genel Sekreterliği arasında gerçekleşen yazışmalar, 12.03.1947, **BCA**, Fon No 490 1 0 0 Yer Numarası Kutu No: 1343 Dosya Gömleği No: 461 Sıra No: 1 Dosya Numarası: 8. Büro

¹⁰⁴⁵"La Turquie Moderne mecmuası" ile CHP Genel Sekreteri Hilmi Uran arasında gerçekleşen yazışmalar, 1947-1948, **BCA**, Fon No: 490 1 0 0 Yer Numarası: Kutu No: 1343 Dosya Gömleği No: 460 Sıra No: 1 Dosya Numarası: 8. Büro

¹⁰⁴⁶CHP Beyoğlu İdare Kurulu Eski Başkanı ve Uyanık Gazetesi Baş yazıcısı Zeki Afşin ile CHP Genel Sekreterliği arasında gerçekleşen yazışmalar, 01.09.1948, **BCA**, Fon No: 490 1 0 0 Yer Numarası: Kutu No: 1357 Dosya Gömleği No: 504 Sıra No: 1 Dosya Numarası: 8. Büro

¹⁰⁴⁷"İleri Fikirler Mecmuası" ile CHP Genel Merkezi arasında gerçekleşen yazışmalar, 09.08.1948, **BCA**, Fon Kodu: 490 1 0 0 Yer Numarası: Kutu No: 1336 Dosya Gömleği No: 439 Sıra No: 1 Dosya Numarası: 8. Büro

¹⁰⁴⁸A. İhsan Tayşılı ile CHP Genel Sekreterliği arasında gerçekleşen yazışmalar, 02.09.1949, **BCA**, Fon Kodu: 490 1 0 0 Kutu No: 1329 Dosya Gömleği No: 414 Sıra No: 3 Dosya Numarası: 8. Büro

¹⁰⁴⁹Reklam Satış Dergisi Neşriyat Müdürü Nuri Özbalkan ile CHP Genel Sekreterliği arasında gerçekleşen yazışmalar, 02.09.1949, **BCA**, Fon Kodu: 490 1 0 0 Kutu No: 1347 Dosya Gömleği No: 474 Sıra No: 1 Dosya Numarası: 8. Büro

¹⁰⁵⁰Radyo Haberleri Mecmuası Sahibi Reşat Akyıldız ile Halk Evleri Başkanlığı arasında gerçekleşen yazışmalar, 02.12.1949, **BCA**, Fon Kodu: 490 1 0 0 Kutu No: 1347 Dosya Gömleği No: 474 Sıra No: 1 Dosya Numarası: 8. Büro

3.1.4.1 Mizah ve Taltif

CHP İktidarı tarafından destek sağlanan en önemli yayın alanlardan bir diğeri mizah gazeteleri olmuştur. Mizahın geniş kitlelere hitap etmesi ve daha fazla okuyucu bulması sebebiyle taltif edilen yayınlar arasında ilk sırada olduğu görülür. Bu bahiste iki önemli mizah dergisinin öne çıktığı görülmüştür; Akbaba ve İncili Çavuş. Akbaba, CHP'nin desteklediği 'muvafilek' yayınlardan görünmekle birlikte açıkça, muvafilek yayınlar içinde belirgin bir şekilde zikredilmemiştir. Bu sebeple Akbaba, muvafileklikle taltif edilen eserler arasına yer almaktadır.

1939 yılında Akbaba'nın sahibi Yusuf Ziya Ortaç tarafından, 'İnkılâbın on altı yaşında sadık bir çocuğı' olarak nitlenendirilen Akbaba'nın CHP'nin 'daimi himayesile, mizah ve edebiyat sahasında' vazife gördüğü ifade edilmiştir. Yıllar içerisinde kâğıt, klişe, abone konularında destek gören Akbaba dergisine yapılan yardımlar, II Dünya Savaşı'nın ağır şartları içerisinde dahi sürdürülmüştür. Hatta Akbaba, Türkiye dışında türkçe konuşan memleketlere gönderilmek üzere Genel Sekreterlik tarafından satın alınmıştır. II. Dünya Savaşı sonrasında ise Ortaç'ın sıklıkla satışı düşen Akbaba'dan kaybettiklerini, Genel Sekreterlik'ten tahsil etmek üzere başvurduğu görülmüştür. Ortaç, 20 Kasım 1945'te, okuyucu kaybı üzerine, Genel Sekreterliğe müracaat ederek, Akbaba'nın yayının devam etmesi için destek talep etmiştir. Ortaç, müracaatında benzer bir durumla daha önce "*Serbest Fırka ile mücadele günlerinde*" karşılaştığını bildirmiştir. Ortaç'ın Serbest Fırka vurgusu oldukça önemlidir; zira Ortaç, Akbaba'nın zararının CHP taraftarı olarak yayın yapmasından kaynaklandığını dillendirmiştir. Bu iddianın İstanbul'daki muvafilek gazetelerin kullandığı argümanlarla benzer olması ayrıca dikkat çekicidir. Ortaç'ın müracaatı sonrası Genel Sekreterlik, Akbaba'nın abone sayısını arttırmış, kısa bir süre sonra ise abone sayısını iki katına çıkartarak 1000 adet yapmıştır. Ayrıca Akbaba için yapılan nakdi yardımlar da sürdürülmeye devam edilmiştir. Fakat yapılan yardımlara rağmen Akbaba'nın mali problemlerinin çözülememesi üzerine, 8 Ağustos 1947'de Genel Sekreterlikçe bir dizi karar alınmıştır. Bu doğrultuda Memleket gazatesi için getirtilen dizgi makinesinde Akbaba'nın dizilmesine ve 1947 sonuna kadar kapatılmak üzere 1500 liralık bir borç hesabının açılmasına karar verilmiştir. İş Bankası'na ödenmesi gereken borç Ortaç tarafından ödenmemiş, bunun yerine bizzat Kasım 1948 tarihinde, Genel Sekreterlik tarafından

kapatılmıştır. Bunların dışında 1948 yılında Ulus ve Ankara Akşam Haberlerine düzenli olarak reklam verilerek Akbaba'nın satışı arttırılmak istenmiştir.¹⁰⁵¹

Yusuf Ziya Ortaç'ın yardım gören tek neşriyatı Akbaba olmamıştır. Ortaç'ın bir diğer yayını olan 'Şeytan' gazetesine de 2500 liralık nakdi yardım yapılmıştır. Henüz yayına başlamadan Genel Sekreterlik tarafından yardım yapılarak Şeytan'ın desteklenmesi, gazetenin yayınlanmasından istifade edilmek istediğini göstermektedir. Haftalık Siyasi Mizah gazetesi olarak nitelendirilen Şeytan, 1 Şubat 1947'de ilk sayısını yayınlamıştır. Tarz ve üslup olarak Karagöz'e benzemekte olan Şeytan, ilk sayısında dünyada meydana gelen olaylardan ve iç politikadan mizahi bir üslupla bahsetmiş; iç politikada CHP'yi savunurken dış politikada Sovyet karşıtı bir görüş takınmıştır.¹⁰⁵²

1945 yılında yayınlanmaya başlanan, *"halkın okuma zevkini arttırmak ve milli hislerini kuvvetlendirmek amacını gütmekte"* olan İncili Çavuş siyasi halk gazetesi, CHP Genel Sekreterliği'nin yardım ettiği diğer mizahi gazetedir. Fakat yardım edilmeden önce İstanbul İl İdare Kurulu Başkanlığı'ndan İncili Çavuş'un sahibi Ahmet Banoğlu hakkında malumat istenerek 'Partiye olan bağlılık derecesi' öğrenilmek istenmiştir. Banoğlu'nun 'şahsen parti yolundan ayrılacak karakterde olmadığı'nın öğrenilmesiyle gerekli yardım gerçekleşmiştir. Yardım yapılmaya başlandıktan sonraki süreçte, İncili Çavuş'a abone olmak suretiyle yardım edilmeye devam edildiği görülmüştür.¹⁰⁵³

3.1.5 Kitap

CHP Hükümetlerinin propaganda konusunda kullandıkları önemli diğer bir matbu araç ise kitaplar olmuştur. Kitap 'pahalı olmasına ve okunmasının çok zaman almasına' rağmen temel propaganda araçları olarak kabul edilmektedir. Jean-Marie Domenach, Lenin ve Stalin'in yapıtlarının komünizm propagandasındaki önemini veyahut Hitler'in 'Mein Kampf'ının Almanya'da kitleler üzerinde yaptığı etkiyi bu

¹⁰⁵¹ Yusuf Ziya Ortaç ile Halk Evleri Başkanlığı arasında "Akbaba" dergisi gerçekleşen yazışmalar, 1935-1948, **BCA**, Fon Kodu: 490 1 0 0 Kutu No: 1325 Dosya Gömleği No: 401 Sıra No: 1 Dosya Numarası: 8. Büro

¹⁰⁵² **Şeytan**, Yıl: 1 Sayı: 1, 1 Şubat 1947, "Şeytan Dergisi" ile ilgili tutulan dosya, 1947, **BCA**, Fon Kodu: 490 1 0 0 Kutu No: 1325 Dosya Gömleği No: 400 Sıra No: 1 Dosya Numarası: 8. Büro

¹⁰⁵³ İncili Çavuş Gazetesi Müessisi ve Sahibi Niyazi Ahmet Banoğlu ile CHP Genel Sekreterliği arasında gerçekleşen yazışmalar, 1945-1946, **BCA**, Fon Kodu: 490 1 0 0 Yer Numarası: Kutu No: 1336 Dosya Gömleği No: 440 Sıra No: 1 Dosya Numarası: 8. Büro

duruma örnek olarak vermektedir.¹⁰⁵⁴ Nermin Abadan Unat, konuya biraz daha açıklık getirerek halk efkarına tesir eden kitapları iki gruba ayırmıştır. Bunlardan ilki 'ihtiva ettikleri fikir ve telkinler dolayısıyla doğrudan doğruya geniş, kütlelere hitap eden eserler', ikincisi ise 'belirtilmek istenen davayı bir roman konusuna bürünerek vasıtalı şekilde kitlelere hitap eden eserler'dir. Unat, Hitlerin 'Kavgam', Karl Marx'ın 'Kapital', Atatürk'ün 'Nutuk' isimli eserlerini birinci kısma dahil ederken, Namık Kemal'in 'Vatan Yahut Silistre', Aldous Huxley'in 'Yeni Dünyası' ile George Orwell'in '1984' isimli kitaplarını ise ikinci kısma dahil etmiştir.¹⁰⁵⁵

CHP İktidarı, kitabı propaganda aracı olarak kullanmak üzere her iki yolu değerlendirmek üzere tercihte bulunmuştur. Tıpkı gazete konusunda olduğu gibi kitap hususunda da Genel Sekreterliğin kurumlar üstünde çalıştığı görülür. Genel Sekreterlik kitap konusunda Dışişleri, Milli Eğitim bakanlıkları başta olmak üzere pek çok bakanlık ve Basın Yayın Genel Müdürlüğü ile koordineli olarak çalışmıştır. Genel Sekreterliğin kitap konusunda, sahası bakımından yurt içi ve yurt dışı olmak üzere iki yönde faaliyet gösterdiği gözlemlenmiştir.

CHP İktidarı'nın kitap tercihinde ise atanmış bir komisyon görev almıştır. Genel Sekreterliğin kitap seçimi hususunda izlediği yol; Kitap Seçme Komisyonu'nu tarafından kitapların değerlendirilmesi neticesinde, onay verilmesi halinde Genel Sekreterlik tarafından satın alınması şeklindedir. Bir kitabın Genel Sekreterlik tarafından satın alınması için 'Kitap Seçme Komisyonu'nun tetkikinden geçmesi şart koşulmuştur. Komisyonu'nun tetkiki için sıraya koyulacak kitaplardan en az iki nüsha ile Genel Sekreterliğe müracaat edilmesi istenmiştir.¹⁰⁵⁶

Kitap Seçme Komisyonu'na sevk edilen kitapların nasıl bir tetkik sürecinden geçtiği, MEB Yüksek Ekonomi ve Ticaret Okulu Talebe Yayın ve Yardım Bürosu Başkanı Kemal Tunçtay'ın, Genel Sekreterliğe yaptığı müracaattan öğrenilmektedir. İhsan Hamamcıoğlu ve Hamdi Varol tarafından yazılan 'Ticari Muhaberat' ve 'Ticari Neşriyat' kitapları, Kitap Seçme Komisyonu'na sevk edilmiş oradan çıkan rapor ise Genel Sekreterliğe sunulmuştur. Ticari Muhaberat hakkında yazılan rapor, bu konuda nasıl bir tetkike gidildiğini bize sunmaktadır. Kitap için hazırlanan raporda bir kitabın kabul görmesi için gereken kriterler satır aralarında şu şekilde verilmiştir;

¹⁰⁵⁴ Domenach, Politika ve Propaganda, s. 58-59.

¹⁰⁵⁵ Abadan, Halk Efkârı, s. 50-51.

¹⁰⁵⁶CHP Genel Sekreterliği ile İş Dergisi Müdürlüğü arasındaki yazışma, 02.04.2016,BCA, Fon Kodu: 490 100 Kutu No: 1339 Dosya Gömlüğü No: 447 Sıra No: 1 Dosya Numarası 8. Büro

“M.E.B. İstanbul Y.E.T.O. tarafından ikinci bası olarak 112 sıra numarası ile yayınlanan bu kitap ticarî yazışmaya dair derli toplu bilgi veren bir eserdir. Kitabı yazarların bu konuyu okutan kimseler oluşu ve öğrenciye hitap eden karakteri bu durumda başlıca amil olmaktadır. Kitapta bir ticaret evinin yazışmasında önem vereceği noktaları belirtilmekte ve bunlar hakkında örnekler verilerek dosyaların ne şekilde tertiplenerek saklanacağı anlatılmakta, Banka ve borsa işlerinin gerektirdiği formüllere de yer ayrılmaktadır. Bu kitap temiz basılmış ve iyi tertip olunmuştur. Ticaret tahsili görmeyen, fakat ticaret işleriyle uğraşan kimseler için faydalı bir başlangıç eseri olabilir. Bu itibarla halkevleri tarafından açılan ticaret bilgileri ve daktiloğrafi kurslarında bir el kitabı şeklinde kullanılabileceği gibi ticaretle uğraşan üyeleri çok olan halkevlerinin kitaplıklarında da yer alabilir.”¹⁰⁵⁷

Ticari Muhaberat konusunda derinlikli bir çalışma yapıldığı gözlemlenen tetkikte en dikkat çeken kısım, kitabın fayda ve eksikliklerinin birlikte değerlendirilerek kime yönelik sunulması gerektiğini göstermesidir. Bu hususta Genel Sekreterliğin gönderdiği kitap ve yerlerin gelişi güze değil bir amaç dairesinde olduğu anlaşılmaktadır. Ticari Neşriyat isimli kitabı değerlendiren rapor ise şu şekildedir;

“M.E.B. İstanbul Y.E.T.O. tarafından ikinci bası olarak 113 sıra numarası ile yayınlanan bu kitap, ticarete reklam ve propaganda işlerinin önemi ve bu işte başvuru türü şekiller hakkında bilgi veren bir eserdir. Dünya ticaret ve iktisat literatöründe çok etraflı örnekleri olan bu konu dilimizde çok az işlenmiştir. Eser bir Ticaret Okulu kitabı karakterini taşıdığı için ele aldığı mevzular çeşitli ve çoktur. Fakat derinleştirilmemiştir. Bununla beraber reklam ve propagandanın mahiyeti, lüzumu, kurları, vasıtaları belirtilmiş olmakla yalnız ticaret alanında bu işle ilgisi olacakları değil, genel olarak reklam ve propaganda yapmak veya bu konuda bilgi edinmek isteyenlere bir başlangıç eseri olarak hizmet edebilir ve bu itibarla halkevlerinin kitaplıklarında faydalı olarak yer alabilir.”¹⁰⁵⁸

Kitap tercihinde ve satın alınmasında izlenen metot olan; Kitap Seçme Komisyonu’nun onayı sonrası satın alma, 19 Şubat 1946’da ilk sayısını neşreden Bibliyografya dergisinin yayınlanmasına kadar sürdürülmüştür.¹⁰⁵⁹ Halkevleri Bürosunca üç aylık çıkartılan ve Milli Eğitim Bakanlığı’nca bastırılan Bibliyografya dergisinin yayını ile birlikte, merkezden kitap alınarak halkevlerine ve halkodalarına gönderilmesi usulü büyük oranda bırakılmıştır. Bu yöntemin yerine halkevlerinin istedikleri kitapları, *Bibliyografya* dergisinde tanıtılan kitaplar arasından seçerek

¹⁰⁵⁷Halkevleri kitaplıkları hakkında rapor ve yazışmalar, 1946, **BCA**, Fon Kodu: 490 1 0 0 Kutu No: 1034 Dosya Gömleği No: 977 Sıra No: 3 Dosya Numarası 5. Büro

¹⁰⁵⁸**BCA**, Fon Kodu: 490 1 0 0 Kutu No: 1034 Dosya Gömleği No: 977 Sıra No: 3 Dosya Numarası 5. Büro

¹⁰⁵⁹Bibliyografya dergisi ile ilgili yazışmalar, 07.10.1946, **BCA**, Fon No: 490 1 0 0 Yer Numarası,Kutu No: 906 Dosya Gömleği No: 540 Sıra No: 3 Dosya Numarası 5. Büro

alması usulüne geçilmiştir.¹⁰⁶⁰ Yurtta çeşitli konularda yayımlanan kitap ve dergileri tanıtmak üzere çıkartılan Bibliyografya dergisi, 5000 adet basılmış, bunun 2000 nüshası ücretsiz olarak dağıtılırken, geriye kalan 3000 adedinin ise 1500 tanesi, satılmak üzere Milli Eğitim Bakanlığı Yayınevine verilmiştir. İlk sayısında sanat, tarih, coğrafya, felsefe, psikoloji, sosyoloji, ekonomi, eğitim, çocuk kitapları, tıp-sağlık, fen-teknik ve diğer konularda kitaplar, ansiklopediler, dergiler olmak üzere 154 adet yayın tetkik edilmiştir.¹⁰⁶¹ Bibliyografya dergisinde yer alan 154 eser rastgele seçilmemiş, aksine 'yetkili kimseler' tarafından incelendikten sonra Bibliyografya dergisinde tanıtılmıştır.¹⁰⁶² Bibliyografya dergisi dışında, Ülkü ve Radyo dergileri de aynı dönemde kitap, dergi tanıtmak üzere sayfalarında bölüm ayırmışlardır. Gerek Bibliyografyanın gerekse diğer dergilerin kitap konusunda dikkat çekici bir biçimde, aynı doğrultuda kitap tavsiyesinde bulunmaları belli bir amaç çerçevesinde hareket edildiğini göstermektedir. Bibliyografya dergisinin yayınlanması ile halkevlerine ve odalarına faydalı olan kitapları tanıtmak üzere kurulan Kitap Seçme Komisyonu, 22 Ekim 1946 yılında lağvedilmiş, bu durum komisyon üyeleri; Selâhattin Batu'ya, Nuri Güntekin'e, Atıf Akgüç'e, Celâl Duru'ya, Nasuhi Baydar'a, M. Emin Erişirgil'e bildirilmiştir.¹⁰⁶³

3.1.5.1 Ülke İçerisine Yönelik Kitap Faaliyeti

Genel Sekreterlik tarafından maksatlı bir gaye ile tercih edilen yollanan veya tavsiye edilen kitapların iki istikamette gerçekleştirildiği görülür. Bu istikametlerin ilki yurt içinde halkevleri ve odalarına yönelikken diğeri yurt dışına yönelik olmuştur. Yurt içinde CHP İktidarı'nın okuma salonları olarak değerlendirdiği halkevlerine gönderilen kitaplar, halkın gündelik ve sosyo-ekonomik yaşamında kullandığı 'At Vebası', 'Koyunlarda Mavi Dil Hastalığı', 'Çiftçiye Toprak Dağıtılması' konusundan 'Demokrat Parti', 'Yüzellilikler Tınaz Makinası'na kadar geniş bir yelpazededir. Birinci dereceden çalışmamız kapsamında yer almayan kitaplar, dışarıda bırakıldığında, Milli Birlik Propagandası doğrultusunda milli duyguları harekete geçirici, Sovyet karşıtlığı olabilecek ve Batı'yı tanıtacak kitapların propaganda amacıyla kullanıldığı

¹⁰⁶⁰CHP Genel İdare Kurulu Üyesinden Konya Milletvekili Sedat Çumralı ile İş Mecmuası arasında gerçekleşen yazışma, 20.09.1946, **BCA**, Fon Kodu: 490 100 Kutu No: 1339 Dosya Gömleği No: 447 Sıra No: 1 Dosya Numarası 8. Büro

¹⁰⁶¹**BCA**, Fon No: 490 1 0 0 Yer Numarası, Kutu No: 906 Dosya Gömleği No: 540 Sıra No: 3 Dosya Numarası 5. Büro

¹⁰⁶²**BCA**, Fon Kodu: 490 1 0 0 Kutu No: 1034 Dosya Gömleği No: 977 Sıra No: 3 Dosya Numarası 5. Büro

¹⁰⁶³**BCA**, Fon Kodu: 490 1 0 0 Kutu No: 927 Dosya Gömleği No: 609 Sıra No: 1 Dosya Numarası 5. Büro

görülmüştür. Halkevleri merkezi olarak görülen Ankara Halkevi'ne gönderilen kitaplar incelendiğinde kitaplar ve onlarla elde edilmek istenen netice daha net olarak anlaşılmaktadır. Ankara Halkevi'ne gönderilen kitaplarda, tarihi kitapların ve Batılı özellikle de İngiliz hayatına dair yayınların ön plana çıktığı gözlemlenmiştir. Şubat 1945'te İsmail Hakkı Uzunçarşılı'nın 'Osmanlı Devleti Teşkilatından Kapukulu Ocakları', B. Y. Vladimirtsov'un 'Moğolların İçtimai Teşkilatı, Moğol Göçebe Feodalizmi' ve Edip Kızıldağı'nın 'Antakya Kapılarında' kitapları ön plana çıkarken İngiltere ve İngiliz yaşantısına dair 26 kitap gönderilmiştir. Mart ayında Halil İbrahim Akçam'ın 'Türk Gençlerine', M. Turhan Tan'ın 'Tarihte Türkler İçin Söylenen Büyük Sözler', F. W. Von Herbert'in 'Plevne Müdafaası', Petrof Grigori 'Beyaz Zambaklar Memleketinde', Kemal Turan'ın 'Memleket Yazıları' ve 'Milli Şefimiz İsmet İnönü'nün 3. Nutku' kitaplarının gönderildiği görülmüştür. Ayrıca mart ayında 'İngiliz Denizcileri'nden 'İngiliz Tarihçilerine', 'İngiliz Ziraatı'ndan 'İngiliz Kabartma Kumaşları Tarihi'ne kadar çok geniş bir yelpazede 30 adet kitabın gönderildiği görülmüştür. İngilizlerin yaşamına dair kitapların gönderilmesi ve bu sayının yüksek olması, dış politikadaki İngiliz ağırlığından ve muasırlaşma sürecinde İngilizlerin rol model alınmasından kaynaklanmıştır.

Haziran ayına geldiğimizde Rus tehdidi sonrasında, İnönü ile ilgili kitap sayısının fazlaştığı görülür. Gönderilen beş kitaptan üçü-'Atatürk ve İnönü için seçilmiş şiirler', 'Millî Şef'in söylev demeç ve mesajları', 'Millî Şef İnönü'ye şiirler'-İnönü ile ilgilidir. Sovyet tehdidi karşısında topyekûn mücadele için İnönü'nün öne çıkartıldığı Milli Birlik Propagandasında İnönü kitapları artırılmıştır. İnönü'nün öne çıkartılmasına paralel olarak İngiliz kitaplarının da arttığı görülmüştür. 1946'da İngilizlerin yanında Andre Maurois'un Amerika Birleşik Devletleri Tarihi' ve James Truslov Adams'ın 'Amerika Tarihi'ne dair kitapların da yer almaya başladığı görülür. 1946 yılında Ankara Halkevi'nde yer alan kitaplar arasında tarihi kitapların hâlâ ön planda olduğu görülmüştür. Fakat bu dönemde gönderilen kitapların Türkiye'nin Batılılaşma sürecinin anlatıldığı kitaplar olduğu da vurgulanmalıdır. Mayıs 1946'da Ahmet Bedevi Kuran'ın 'İnkılap Tarihimiz ve Jön Türkler'i ve haziran'da ise Enver Behnan Şapolyo'nun 'Mustafa Reşit Paşa ve Tanzimat Devri Tarihi' gönderilmiştir. Bu kitaplar dışında milli bir bilinç oluşturmak üzere, Cahit Okurer'in 'İdeal Milliyetçilik', Kemal Edip Ünsel'in 'Fâtih'in Şiirleri', Tahsin Saygunışık'ın 'Vatanım Şiirleri', M. Turhan Tan'ın 'Krallar Avlayan Türk', Avni Savaşkurt'un 'Kaniye

Müdafaası', Ziya Şakir'in 'Yakın Tarihin Üç Büyük Adamı' gönderilmiştir.¹⁰⁶⁴ Yollanan kitaplarla elde edilmek istenen kazanımlardan bir tanesi de milli bilinç duygusu ve cesaret oluşturmaktır. Örneğin Okurer'in İdeal Milliyetçilik kitabı ferdin 'Yaşama Korkusunu' aşarak ideal milliyet hayatına gitmenin yolunu açıklamaya çalışmıştır. Yazar yeniden yayınlanan kitabının ön sözünde Materyalizm, Komünizm gibi görüşlere karşı olduğunu açıklayarak bu görüşlerin karşısında kitabında milliyetçiliği savunduğunu ifade etmiştir.¹⁰⁶⁵ Keza Turhan Tan'ın Krallar Avlayan Türk isimli tarihi romanı da Türklerin Rumeli'deki hızla ilerleyişini kahramanca anlatmaktadır.¹⁰⁶⁶ Temmuz ayında ise daha önce reklamları Ülkü, Ulus, Ankara gibi gazetelerde yer alan Cevat Dursunoğlu'nun 'Millî Mücadele'de Erzurum' kitabının gönderildiği tespit edilmiştir. 1946 yılında kaleme alınan kitabın en önemli özelliği, Sovyetlerin Erzurum ve Kars'a ilişkin toprak taleplerinin olduğu bir dönemde; milli duyguları harekete geçirecek tarzda Doğunun mukadderatını etkileyen ve sınır bekçiliği yapan Erzurum'un milli güvenlik karşısında nasıl teşkilatlanıp Milli Mücadele'ye ön ayak olduğunu anlatmasıdır.¹⁰⁶⁷

1946'dan sonra Ankara Halkevi'nde yer alan kitapların ise şu şekilde olduğu görülür; Sadık Atak'ın 'Doğunun Kapısı Kars', Yusuf Ziya Ortaç'ın 'İsmet İnönü 1884-1922', Hüseyin Cahit Yalçın'ın 'Komünist Tahrirleri Karşısında', Kerim Yund'un 'Savaş Türküleri', Feridun Fazıl Tülbentçi'nin 'Büyük Türk Zaferleri', Haluk Alpander'in 'Hücum Kıtalarıyla Taaruz', Kadri Perk'in 'Alpaslan ve Malazgirt Meydan Muharebesi', Cemal Bora'nın 'Ordunun Sesi', Willam C. Bullit'in 'Sovyetler', Abdullah Taymas'ın 'Rus İhtikâlınden Hâtıralar', Rıfkı Salim Burçak'ın 'Türk-Rus-İngiliz Münâsebetleri', Ahmet Bedevi Kuran'ın 'İnkılâp Tarihimiz ve Jön Türkler', '1912-13 Balkan harbinde Türk-Bulgar Harbi', 'İsmet İnönü Biyografisi', 'Milletin Harbe Hazırlanması', Nazım Poroy'un 'Savaş Sonunda Avrupa', Feridun Dirimtekin'in 'Haçlı Seferlerinde İnönü ve Eskişehir Meydan Muharebeleri', Millî Şefimiz İsmet İnönü'nün Üç Nutku', Kâzım Karabekir'in 'Ülkümüz', Bolulu N. Belen'in 'Komünist Rusya', Celâl Dincer'in 'Kahramanlık Menkıbeleri', 'Büyüklerimize ve Millî

¹⁰⁶⁴ Ankara Halkevi Kütüphanesi'ne gelen mecmua ve kitapların listesi, 1945, **BCA**, Fon No: 490 100 Yer Numarası: Kutu No: 823 Dosya Gömleği No: 253 Sıra No: 2 Dosya Numarası: 5. Büro

¹⁰⁶⁵ Cahit Okurer, **İdeal Milliyetçilik**, İstanbul, Yağmur Yayınları, 1962, s. 7-12.

¹⁰⁶⁶ M. Turhan Tan, **Krallar Avlayan Türk**, İstanbul, Çağrı Yayınları, 2010.

¹⁰⁶⁷ Cevat Dursunoğlu, **Millî Mücadele'de Erzurum**, 2. Baskı 1998, s. 11-14.

Günlerimize Dair Şiirler' Şükrü Fuad Gücüyener'in 'Birinci Cihan Harbinde Tanıdığım Kahramanlar'.¹⁰⁶⁸

CHP İktidarı'nın Sovyet tehdidine paralel olarak 1945'ten sonra Ankara Halkevi'nde okuttuğu yayınların eğiliminin dikkat çekici bir biçimde Sovyet karşıtı, militarist, milli duyguları ön plana çıkarıcı tarzda olduğu görülmüştür. Söz konusu kitapların yayın tarihinin 1945 sonrası olması ise, kitapların yazılması ve yazdırılmasında bir kasıt, sebep olduğunu göstermektedir. Rifki Salim Burçak, 'Türk-Rus-İngiliz Münasebetleri' isimli eserinde 1791-1941 yılları arasında Rusya'nın genel politikasının Türk dış politikası için 'tehlikeli' olduğunu anlatmıştır. Her ne kadar kitabın önsözünde Burçak, 'günlük politik tesirleri altında hiçbir arka niyet güdülmemiş objektif ölçüler dışına çıkılmamıştır' demektesye de Rusya için 'Şimal Ayısı' ifadesini kullanmaktan da geri durmamıştır.¹⁰⁶⁹ Yine Rusya ile ilgili tarihi bir araştırma kitabı olarak Akdes Nimet Kuran'ın 'Rusya Tarihi' bu dönemde Türk Tarih Kurumu tarafından yayınlanmış ve Halkevlerine gönderilmiştir.¹⁰⁷⁰ Bu dönemde yapılan değerlendirmelerin yaşanılan dönem itibarıyla dış ve iç gelişmelerden bağımsız olduğu düşünülemez. Bolulu N. Belen'in 'Komünist Rusya' isimli eseri, bu istikamette Rusya'yı tanıtmak amacıyla yayınlanarak Sovyetlerin 'iç yüzünü' anlatmıştır. Kitap Rusya'nın etnik yapısından başlayarak Çarlık dönemi Rusya'sının klasik sıcak denizlere inme politikası ışığında, Rus politikalarını ihtilal öncesinde ve sonrasında ortaya koymaktadır. Yazar, İhtilal sonrası, Sovyet Rusya'nın durumundan ve 'Komintern ve Beynemilel komünist teşkilatları'ndan bahsetmektedir. Belen'in Sovyetlerin dünyada nasıl casusluk yaptığını, Sovyet casusluk teşkilatları ile anlatmıştır. Kitap bunun yanı sıra Sovyetlerin propaganda vasıtalarını da anlatarak Sovyet Rusya'nın tarihsel amaçları doğrultusunda nasıl bir tehlike oluşturduğunu telkin etmiştir.¹⁰⁷¹ Diğer taraftan Abdullah Taymas'ın 'Rus İhtilalinden Hatıralar' kitabı yine bu dönemde yayınlanmıştır. Yazar hatıraların neşrinin 'epey gecikmiş' olduğunu kabul etmekle birlikte, durumunun ancak

¹⁰⁶⁸ BCA, Fon No: 490 100 Yer Numarası: Kutu No: 823 Dosya Gömleği No: 253 Sıra No: 2 Dosya Numarası: 5. Büro

¹⁰⁶⁹ Rifki Salim Burçak, **Türk-Rus-İngiliz Münasebetleri (1791-1941)**, İstanbul, Aydınlık Matbaası, 1946, s. 6, 39.

¹⁰⁷⁰ Türk Tarih Kurumu'ndan Genel Sekreterliğe gönderilen kitaplar hakkın yazı, 06.08.1948, BCA, Fon No: 490100 Yer Numarası Kutu No: 1064 Dosya Gömleği No: 1084 Sıra No: 3 Dosya Numarası 5. Büro

¹⁰⁷¹ Bolulu N. Belen, **Komünist Rusya**, İstanbul, Güven Basımevi, 1947.

müsaade ettiğini belirtmiştir.¹⁰⁷² Kitabın yayınlanmasında yazarın kişisel durumundan ziyade, Sovyetleri kızdırmama düşüncesinden vazgeçilen siyasi görüşün etkisi aranmalıdır.

Siyasilerin yaşanan gelişmeler karşısında müsamaha göstermesi ile Sovyetlere yönelik açık eleştirinin yer aldığı ve SSCB'nin hedef gösterildiği kitaplar da yazılmıştır. Hüseyin Cahit Yalçın'ın yazdığı 'Komünist Tahrikleri Karşısında' isimli broşür kitabı bu doğrultudaki eserlerdendir. Hüseyin Cahit'in 'ortaya çıkan hakikatler karşısında' diye başladığı kitabı, İçişleri Bakanı Şükrü Sökmensüer'in TBMM'de "komünist tahrikatı" ile ilgili açıklamalarından yola çıkarak Tevfik Rüştü Aras, Cami Baykurt, Zekeriya Sertel, Fevzi Çakmak'ın "komünist tahrikatındaki" rolünü tartışmıştır. Ayrıca Yalçın, 'komünist propagandalarında, tahriklerinde ve hain tertiplerinde Demokrat Partinin doğrudan doğruya bir iştirakî ve rolü bulunduğu dair hiç bir ize tesadüf edilmemesini' büyük bir memnuniyet ile karşılamıştır. Yalçın'ın eserinin Milli Birlik Propagandasına uygun olduğu görülür. Yalçın, Moskova'nın Türkiye'deki teşkilatlanma planlarından vazgeçmediklerini, tehlikenin geçmediğini vurgulayıp halkın bir arada olması ve birlikte hareket etmesi gerektiğini telkin etmiştir. Bunun yanı sıra Yalçın, CHP İktidarının soğukkanlı davranışının 'Türk vatan ve istiklaline' karşı Türkiye'nin 'komünist diktatörlüğü'ne devşirilmesini nasıl engellediğini övmüştür. Yalçın dünyadaki Komünist faaliyeti karşısında Türkiye'nin hedefte olduğunu bildirerek komünist faaliyetlerini ve bunlara karşı halka nasıl uyanık olunması gerektiğini anlatmıştır.¹⁰⁷³ Halkevlerinde okutulan eserler arasında, Milli Mücadele kahramanı Kazım Karabekir gibi isimlerden de istifade edildiği görülmektedir. Karabekir'in 'Ülkümüz Kuvvetli Bir Türkiye'dir' isimli konuşmalarına dayanan eserinin Milli Birlik vurgusu sebebiyle ön planda olduğu görülmektedir. Karabekir'in eserinde yer alan konuşmalarında, Milli Birlik Propagandasının tefrikaya karşı oluşu ve topyekûn mücadelenin önemi belirtilmiştir. Milli sevgiden doğan milli birlikten bahseden Karabekir, geçmişe referansla Partiler arasındaki kin ve nefretin Türk milletine neye mal olduğunu hatırlatarak *"Fikir ayrılığı millet için feyizli hamleler de yaratır. Fakat fikir ayrılığını ele alarak partiler arasındaki millî sevgi bağlarını kırmak isteyenler, bilerek ve bilmeyerek milli felaketimizi hazırlamış olurlar"* diyerek parti hizipleşmesini yermiş ve her türlü tefrikaya karşı milli birliği telkin etmiştir. Diğer

¹⁰⁷² Abdullah Taymas (A. Battal), Rus İhtilâlinde Hâtıralar I, 1917-1919, İstanbul, Güven Basımevi, 1947, s. 6.

¹⁰⁷³ Hüseyin Cahit Yalçın, Komünst Tahrikleri Karşısında, Ankara, 1947, s. 42, 47.

tarafından Karabekir, “Bir tehlike karşısında fakiri, zengini, genci, ihtiyarı, cahili, bilgini ile bu millet birbirini severek ve sayarak tek cephe kurar. Ancak bu surettir ki önümüze çıkan engelleri aşarız veya çiğner geçeriz” demek suretiyle birliğin kuvvet olduğunu vurgulayarak topyekûn mücadelenin önemini ve gerekliliğini ifade etmiştir.¹⁰⁷⁴

Topyekûn mücadelenin anlatıldığı bir diğer önemli eser ise daha önce halkevlerinde konferans olan anlatılan Yarbey Seyfi Kurtbek’in ‘Milletin Harbe Hazırlanması’ isimli eseridir. Topyekûn mücadelenin nasıl gerçekleşmesi gerektiğini anlatan eserin en dikkat çekici kısmı, moral unsurlardan ‘Manevi harp usul ve vasıtaları’ndan bahsettiği yani halkın psikolojik harbe hazırlanmasını sağlamak istediği kısımdır. Milletın Harbe Hazırlanması kitabına, gazetelerde atıf yapılması, Milli Birlik Propagandası doğrultusuna halkın topyekûn mücadele içerisinde oynayacağı rolün önemsendiğine işaret etmektedir.¹⁰⁷⁵

Milli Birlik Propagandası doğrultusunda, Sovyet Rusya’yı eleştiren, milli birliğe vurgu yapan topyekûn mücadele edilmesi gerektiğini anlatan eserler dışında, diğer tür eserler yani milli bilinci yükselten, halka cesaret veren ve halkın övünç duymasını sağlayacak tarzda kitapların yer aldığı da görülmüştür. Söz konusu kitapların en önemli özelliği, Nermin Abadan Unat’ın dikkat çektiği tarzda dolaylı yoldan propaganda maksadı taşımalarıdır. Bu dönemde halkevlerinde okunan tarihi kitaplarda öne çıkan dönem 1071 ile Milli Mücadele arasındaki dönemi kapsamaktadır. Gerek Orta Asya Türk tarihi gerekse İslam tarihini tasnif dışı tutulduğu, tercih edilen kitaplardan anlaşılmaktadır. Kadri Perk’in ‘Alpaslan ve Malazgirt Meydan Muharebesi’, şanlı bir zaferle başlayan Türk tarihini 1071 ile milatlandırarak mücadelecı bir Türk tarihi kesitini okuyucularına sunmuştur.¹⁰⁷⁶ Keza ‘Büyük Türk Zaferleri’ni yazan Feridun Fazıl Tülbentçi’nin zaferlerin tarihini, ağustos ayında kazanılan iki zafer ile yani 1071-1922 ile sınırlandırması ve bu ara dönemdeki büyük fetih ve başarılarından bahsetmesi, devrin tarih anlayışına uygundur.¹⁰⁷⁷ Kitapların yenilgi tarihlerinden ziyade, kesin üstünlüğe dayanan zaferlere yer vermesi oldukça sembolik bir anlayışla propaganda yapılmak

¹⁰⁷⁴ Kazım Karabekir, **Ülkümüz Kuvvetli Bir Türkiyedir**, İstanbul, İktisadî Yürüyüş Matbaası ve Neşriyat Yurdu, 1947, s. 27, 38.

¹⁰⁷⁵ Seyfi Kurtbek, **Milletin Harbe Hazırlanması**, İstanbul, Gnkur. Basımevi, 1946.

¹⁰⁷⁶ Kadri Perk, **Alpaslan ve Malazgirt Meydan Muharebesi (Savaş Alanında Bir İnceleme)**, Ülkü Basımevi, 1947.

¹⁰⁷⁷ Feridun Fazıl Tülbentçi, **Büyük Türk Zaferleri 1071-1922**, Akba Kitabevi, Ankara 1946.

istendiğini göstermektedir. Fuad Gücüyener'in 'Birinci Cihan Harbinde Tanıdığım Kahramanlar' isimli kitabı da benzer bir biçimde kahramanlık kavramı üzerinden milli bilinci ve fedakarlığı artırmaya yönelik bir amaca hizmet etmiştir.¹⁰⁷⁸ Keza Celal Dincer'in radyo konuşmalarına dayanan 'Kahramanlık Menkıbeleri' eseri de benzer bir şekilde zor şartlar altında sıradan insanların yaptıkları fedakarlıkları kıvançla anlatılarak zor durumlarda yapılması gerekenleri telkin etmiştir.¹⁰⁷⁹

Halkevleri için tercih edilen kitaplarda dikkat çekici bir hadise ise yazarların pek çoğunun CHP İktidarının gazete ve dergilerde çeşitli görevler verdiği isimlerdir. Hüseyin Cahit Yalçın'ın Ulus'un başyazarı olması, Nazım Poray'ın Memleket'te başyazılar kaleme alması, Feridun Fazıl Tülbentçi'nin Ulus'ta tarihi meselelere dair makaleler yazması keza Yusuf Ziya Ortaç, Feridun Dirimtekin gibi muvafık gazetecilerin eserlerinin tercih edilmesi, CHP İktidarının entelektüel isimlerinin gerek gazete gerekse kitaplarda bir amaç etrafında istimal edilip bir araya getirildiğini göstermektedir.

3.1.5.2 Yurt Dışı Kitap Faaliyeti

Yurt içine gönderilen kitaplarda milli bilinci yükselten, halka cesaret veren, Sovyet karşıtlığı ve Batı taraftarlığı oluşturan, tefrikayı yeren, milli birlik doğrultusunda topyekûn mücadeleyi öven eserler tercih edilirken, yurt dışına gönderilen kitaplarda bu durumun farklılaştığı görülmüştür. 1945 öncesinde, Kemalist devrim propagandası ekseninde kitaplara önem verilmiştir. M. Tekinalp'in 'Kemalizm' adlı kitabı bu doğrultuda, propaganda maksadıyla kullanılmıştır. Genel Sekreterlik tarafından "*propaganda bakımından büyük bir kıymete haiz*" görülen 'Kemalizm'in Fransa'da yayılması için gerekli girişimler gerçekleştirmiştir. Genel Sekreterlik, kitabın Rumca, Macarca, Çekçe yayınlanması için gerçekleştirilen temaslara destek sağlamıştır.¹⁰⁸⁰ Savaş şartları sebebiyle, Kemalist devrim propagandasında duraklamaya giden CHP İktidarının savaş dönemi içerisinde tek istisnası, Türk soylu akrabalar olmuştur. Savaş şartları altında Balkan Türkleri, CHP Hükümetlerine müracaat ederek kitap tedariki konusunda yardım istemiştir.¹⁰⁸¹ Keza

¹⁰⁷⁸ Şükrü Fuad Gücüyener, **Birinci Cihan Harbinde Tanıdığım Kahramanlar**, Gücüyener Yayınevi, 1956.

¹⁰⁷⁹ Celal Dincer, **Kahramanlık Menkıbeleri**, Ankara, Hüsnütabiat Basımevi, 1942.

¹⁰⁸⁰ M. Tekinalp'in Kemalizm isimli kitabı ile ilgili yazışmalar, ??..02.1937, 21.06.1948, **BCA**, Fon Kodu: 490 1 0 0 Kutu No: 576 Dosya Gömleği No: 2290 Sıra No: 1 Dosya Numarası 2. Büro

¹⁰⁸¹ **BCA**, Fon Kodu: 490 1 0 0 Kutu No: 1294 Dosya Gömleği No: 299 Sıra No: 1 Dosya Numarası 8. Büro

aynı şekilde, Kıbrıs'la ilgili de benzer girişimler yaşanmıştır.¹⁰⁸² Gerek savaş şartları gerekse savaş şartları sonrasında CHP İktidarının kitap yardımı yoluyla propaganda gerçekleştirdiği görülmüştür. Fakat gerçekleştirilen faaliyetler bir sistem içerisinde değil, arz talep dengesi içerisinde gerçekleştirilmiştir. Savaş sonrası “*Garbî Trakyadaki Türk Azınlıklarının, her vesileyle açığa vurdukları bağlılığın idame ve kuvvetlendirilmesi*” ve Rodos, Kıbrıs Türklerine de aynı şekilde yardım edilmesi için gazete, dergi, kitap yardımıyla bulunulmuştur.¹⁰⁸³ CHP İktidarının yurt dışındaki Türk soylu soydaşlarına yönelik kitap faaliyetinde, üç ana istikamette çalışma yürüttüğü görülür; Yunanistan, Bulgaristan ve Kıbrıs.

Yunanistan’da CHP İktidarının Batı Trakya’da yer alan Türkler ile oldukça yakın bir işbirliği içerisinde olduğu görülmüştür. Genel Sekreterlik ‘Batı Trakya’daki İrkdaşların Kitap İhtiyaçları’ için Dışişleri Bakanlığı ve Milli Eğitim Bakanlığı ile birlikte çalışmıştır. Gümölcine Konsolosunun faaliyetleri dâhilinde, Gümölcine Türklerinin eksikleri tespit edilmiştir. Bu doğrultuda, henüz 1945 yılında Genel Sekreterlik, kitapsız eğitim gören öğrenciler için “*telkin edilmiş bulunan tarzda hazırlanmış*” kitapların gönderilmesini bildirmiştir.¹⁰⁸⁴ 1945 yılında Gümölcine Gençler Birliğine giden kitaplar şu şekildedir;

“Aşık Veysel, Toros Çocuğu, Yayla Gülü, Karagöz, Geçmişte Bugün Cilt.II.III., Lekeli Humma, Ağaç Aşısı ve Aşının Faydaları, Tüberküloz, Mustafanın Romanı, Kerem ile Aslı, Terbiye, Şeref Kitabı, Küçük Borçlu, İsmet İnönü (Biyografi), Milli Şef İsmet İnönü’nün Üç Nutku, Türk Kumaşları, Örencik ve Ahi Köylerinin Türküleri, Türk Gençlerine, Yiğitler Konuşuyor, Sağnak Altında ,Bağbozumu Sofrası, Kafasını Törpülleyen Adam, Söylevler, Atatürk Dediki, Milli Mücadele Destanı, Radyo Konferansları, Radyo Konferanslarım I. II., Atatürk Hakkında Düşünce ve Tahliller, Kahramanlık menkıbeleri, Kusûrî, Aşk ve Hürriyet Şiirleri, Edirne Şiirleri, Memleket Yazıları I. II.. Aynı bir biçimde belirtilerek gönderilen piyesler ise şunlardır; Annesi İçin, Baba ve Çocukları, Beyaz Baykuş, Bir Doktorun Ödevi, Saadet Perdesi, Çakır Ali, Ateş, Haydi Suna, Delikanlılar, Değişen Adam, Gün Doğuyor, Hissi Şayia, Himmetin Oğlu, Geçimsizlik, Kılıbıklıkmı, Kazaklamı?, İnkılâp Çocukları, Andaval Palas, Atatürk Köyünde Uçak Günü, Bir Gemi, Venedik Taciri, Yaşayan Ölü, Ak Akça, Atatürk, Bir Ülkü Yolu, Babaların Günahı, Bir Günü Beyliği, Taş Bebek, Bir Ses, Bir Gönül Masalı, Devrim Yolsuzları, Ceza Hakimi, Boş Devir, Vatan ve Vazife, Züğürtler, Alev, Zehirli Kucak, Akıl İdarehanesi, Ana, Attila, Düşünüş Ayrılığı, Palavra, Çoban, Işık, Okumuş Adam, Vazife, Yan efe, O Bir Devirdi, Yedekçi, Yalınz Adam, Yapışkanlar, Yarım Osman, İnkılâp Çocukları, Yalınz Bir Kelime, Yanlış Yol, Kör, Kartal, Mavi Yıldırım, Uzun??? Mehmet, Jül Romen Knock,

¹⁰⁸²BCA, Fon Kodu: 490100 Kutu No: 1295 Dosya Gömlöği No: 301 Sıra No: 1 Dosya Numarası 8. Büro

¹⁰⁸³BCA, Fon Kodu: 490100 Kutu No: 1294 Dosya Gömlöği No: 299 Sıra No: 1 Dosya Numarası 8. Büro

¹⁰⁸⁴BCA, Fon Kodu: 490100 Kutu No: 1294 Dosya Gömlöği No: 299 Sıra No: 1 Dosya Numarası 8. Büro

*Para Delisi, Şikago Çiftçisi, Tırtıllar, Şüphe, Özyurt, Kanun Adamı, 30 Ağustos, Kimsesizler, Son Altos, İnan mak, İnsan Sarrafı, Kafa Tamircisi, Mahcuplar.*¹⁰⁸⁵

Gümülcine Gençler Birliğine gönderilen kitap ve piyeslerin Türk soydaşlarının Türkiye ile bağıını sürdürmesi üzerine gönderilen eserler olduğu anlaşılmaktadır. Kitap ve piyes dışında, *CHP Halkodaları Talimatnamesi, Halkevleri Çalışma Talimatnamesi* ve *Halkevleri İdare ve Teşkilat Talimatnamesi* gönderilmiştir.¹⁰⁸⁶ Türkiye'nin Sovyetlerle ilişkilerin gerginleştiği 1946 yılında dahi İskeçe Türk Gençler Birliği'ne Gümülcüne Türk Konsolosluğu eli ile istifade etmeleri için talep üzerine kitap gönderilmiştir. Gönderilen kitaplar 1945'e göre daha sınırlı fakat tür olarak daha çeşitlidir;

*"Robensonlar Mektebi (Roman), Sevdakar, Çanakkale (Destan), Buğu, Antoloji (İzmir Hikayeleri), Rihtım Sisleri (Şiir), Buğ (Şiir), Mavi Yıldırım (Piyes), Gün Doğuyor (Piyes), Erkek Kukla (Piyes), Bir Gönül Masalı (Piyes), Mahcuplar (Piyes), Esrarlı Ada, Dünkü – Bugünkü Akhisar, Toroslardan Aşağı, Tilki Olan Kadın, Bibliyografya, Dadaloğlu (Şiir), Cevizli Bahçe, Mahmut Esat Bozkurt, 16 ıncı asırda Bursa, Yarım Osman, Türkiye Maarif Tarihi, Türkiye Cumhuriyeti Tarihi (Almanca), Eti Mimarisi, Türkiye Cumhuriyeti Maarifi Tarihi, Fotoğraflı Atatürk, Ankara, Çoban, İsmet İnönü, Türk Şiirinden örnekler, Foto, Türk Armağanı, Aşık Veysel, Kan ve Sevgi, Kozanoğlu, Batıya Doğru, Yıkılan Köprü, Şeref Kitabı, Cumhuriyet Destanı, İnanmak, Bir Yudum Su, Yolların Tükettiği adam, Doğu Anadolu Oyunları "1,2,3", Anadolu Çorapları, Oya ve Oya Çeşitleri.*¹⁰⁸⁷

Türkiye'ye oldukça yakın olan Rodos da kitap gönderilen yerlerin başında gelmiştir. Rodos Türk okulları müdürü Ali Rıza İdrisoğlu'nun eğitim öğretimde geri kalan 800 kadar olan Türk öğrencilerin 'kültür seviyelerinin kuvvetlendirilmesini ve tahsillerinde devam edebilmelerini sağlamak için' talep ettiği okul kitaplarının temini için Dışişleri Bakanlığı, Başbakanlık nezdinde girişimde bulunmuştur.¹⁰⁸⁸ Nisan 1947'de Başkonsolos Tahsin Rüştü Baç'ın CHP Genel Sekreterliği'ne gönderdiği yazıda, *"uzun zaman yabancı baskısı altında yardımsız ve himayesiz kalmış olan Onikiada Türklüğünün kalkınması davasında başlıca kaygumuzu Rodos ve*

¹⁰⁸⁵ Gümülcine Gençler Birliğine gönderilecek yayınlar ile ilgili CHP Genel Sekter Vekili Kırklareli Milletvekili N. Kansu ile Dışişleri Bakanı Hasan Saka arasında gerçekleşen yazışma, 12.10.1945, **BCA**, Fon Kodu: 490100 Kutu No: 1294 Dosya Gömleği No: 299 Sıra No: 1 Dosya Numarası 8. Büro

¹⁰⁸⁶ **BCA**, Fon Kodu: 490100 Kutu No: 1294 Dosya Gömleği No: 299 Sıra No: 1 Dosya Numarası 8. Büro

¹⁰⁸⁷ CHP Genel Sekreterliği tarafından İskeçe Türk Gençler Birliği'ne Gümülcüne Türk Konsolosluğu eli ile istifade etmeleri gönderilen kitaplar hakkında yazışma, 12.04.1946, **BCA**, Fon Kodu: 490100 Kutu No: 1294 Dosya Gömleği No: 299 Sıra No: 1 Dosya Numarası 8. Büro

¹⁰⁸⁸ Dışişleri Bakanı Hasan Saka ile Başbakanlık arasında Rodos Türk okulları hakkında gerçekleşen yazışma, 15.11.1946, **BCA**, Fon No: 30 10 00 Yer Numarası: Kutu No: 239 Dosya Gömleği No: 613 Sıra No: 23 Dosya Numarası 424

*İstanköy'deki on ilkokul ve bunların sayısı bini geçen” öğrencilere kitapların dağıtıldığı bildirilmiştir.*¹⁰⁸⁹ Başkonsolosun Dışişleri Bakanlığı yerine direkt olarak Genel Sekreterlikle irtibat sağlaması ve talepte bulunması, Genel Sekreterliğin dış propagandadaki rolünü göstermektedir. Ayrıca Baç'ın sözlerinden CHP iktidarının Türk soydaşlarına yönelik 'Türklüğünün kalkınması davası' güttüğü ve gönderdiği kitap vesaire yardımlarda bu amaca matuf hareket ettiği anlaşılmaktadır. 10 Haziran 1947 yılında Rodos Başkonsolosluğu tarafından hazırlanan raporda, Oniki Ada ve Rodos Türklerinin durumunu yakından inceleyen Konsolos Dışişleri Bakanlığına, gönderilen kitap ve diğer yardımlara rağmen yardımların yeterli olmadığını belirtmiştir. Raporunda Konsolos; *“Eğer Onikiada Türklerinin yerlerinde kalması devletimizin siyaseti icabı millî bir zaruret ise bu milletdaşlarımıza korunmaları ve kalkınmaları için gerekli yardımları esirgememeliyiz”* demiştir. Ayrıca Rodos Başkonsolosu, *“Eğer Devletimizin siyasi icabı Onikiada'daki Türklerin yerlerinde kalmaları matlup ve mültezem değilse”* de Türkiye'ye kabul edilmelerini tavsiye etmiştir. İlk şıkkın tericihi halinde ise okullar için gereken kitap ve tedrisat malzemelerinin temininin talep etmiştir.¹⁰⁹⁰

Bulgaristan Türk cemaati için yürütülen faaliyetlerin de genellikle arz talep dengesi içerisinde yürütüldüğü görülmüştür. Fakat belirtmek gerekir ki 1947'e kadar Türk soydaşlara yönelik yürütülen telkin faaliyetinin bir devlet politikası olarak kabul edildiği anlaşılmaktadır. Tıpkı Yunanistan'da olduğu gibi Bulgaristan'da da konsolosluklar Türk ırkdaşların durumunu takip etmişlerdir. Bulgaristan'a Dışişleri Bakanlığı eliyle 1945 yılından gönderilen kitapların Yunanistan'dan biraz daha farklılaştığı gözlenmektedir. Türklük şuuru besleyecek, milli kültür aşılacak kitaplarla birlikte, çiftçilik ve köyle ilgili kitapların gönderilerek iktisadi olarak da Türklerin gelişmesini sağlayacak tarzda kitapların temin edilmeye çalışıldığı görülmüştür. Bulgaristan'daki Türklere gönderilen kitaplar şu şekildedir;

“Salgın hastalıkları ve korunma çareleri, Meyva ve Aşılari, Tınav Makinası, Meyva ve Sebze, Köylüye faydalı bilgiler, Ataların dilinden, İsmet İnönü (Biyografi), Milli Şef'in Söylev, Demeç ve mesajları, Türk akımları, Antalya, Halkevlerinde Musiki, Folklor, Sahne, Radyo Konferansları I-II-III cilt, Atalar sözleri, Yıkılan köprü, Milli Mücadele, Şeref Kitabı, Hayvanlarımızın

¹⁰⁸⁹ Türkiye Cumhuriyet Başkonsolos Tahsin Rüştü Baç'tan CHP Genel Sekreterliği'ne gönderilen Rodos Türk okulları hakkında talep yazısı, 05.04.1947, **BCA**, Fon No: 490 1 0 0 Yer Numarası: Kutu No: 1191 Dosya Gömleği No: 174 Sıra No: 1 Dosya Numarası 7. Büro

¹⁰⁹⁰ Rodos'taki Türklerin durumu hakkında Rodos Başkonsolosluğu tarafından hazırlanan rapor, 24.06.1947, **BCA**, Fon No: 30 10 00 Yer Numarası: Kutu No: 239 Dosya Gömleği No: 613 Sıra No: 25 Dosya Numarası 424

beslenmesi, Satranç, Bekmez – Bulama Nasıl Yapılır, Dadal Oğlu, Gazi'nin vecizeleri, Türk milliyetçiliği, İşitilmemiş hikayeler, Biz ve siz, Akşamlar içinde, El Sanatları I, II, Mustafa'nın romanı Yolların tükettiği adam, İki sene mektep tatili, Kafasını törpüleyen adam, Terbiye, Kımız."¹⁰⁹¹

Bu kitaplar dışında Dışişleri Bakanlığı Genel Sekreterliğe müracaat ederek, Ruscuk'a bağlı Trastenik köyü için 'piyes, sıhhî, sosyal, terbiyevî ve meslekî' kitaplar talep etmiştir. Bakanlığın isteği üzerine Genel Sekreterlik Trastenik köyü için bazı kitaplar temin etmiştir;

"En Ulu Eser (Piyas), Uzun Mehmet (Piyas), Kartel (Piyas), Yalnız Adam (Piyas), Devrim Yolcuları (Piyas), Himmetin Oğlu (Piyas), Eğitmen (Piyas), Özyurt (Piyas), 30 Ağustos (Piyas), Yanık Efe (Piyas), Karagöz (Piyas), Yaşayan Ölü (Piyas), Attilâ (Piyas), Beş Devir (Piyas), Türk Camcılığı Sergisi, XV. Yıldönümünde Halkevleri ve Halkodaları, Konuşmalar IV."¹⁰⁹²

Türkiye'nin Bulgaristan'da kitap konusunda attığı en önemli adım okul kitapları ile ilgilidir. Sofya Elçisi Faik Zihni Akdur, 27 Ağustos 1945 yılında merkeze gönderdiği bir yazıda, Bulgaristan'daki Türk çocuklarının eski harfler yerine, yeni harflerle eğitim yapması ve Harf İnkılâbının Bulgaristan'daki Türk çocukları arasında da yayılması için Dışişleri Bakanı ve Başbakanlık nezdinde girişimde bulunmuştur.¹⁰⁹³ Bulgaristan'a kitap göndermenin dışında, Elçilik vasıtasıyla bu amaç doğrultusunda Bulgaristan'da öğrenciler için kitap bastırılarak ücretsiz olarak dağıtılmıştır.¹⁰⁹⁴

Hem Yunanistan hem de Bulgaristan'daki Türk soylulara yönelik milli bilinç ve şuuru canlı tutmak ve anayurtla olan bağlantılarını sürdürmek üzere; kitap, dergi, gazete gönderme faaliyetinin 1947'den sonra resmi kayıtlara yansımadağı görülmüştür. Bu durumun oluşmasında faaliyetin gizli yürütölmüş olması ile birlikte, her iki ölkede meydana gelen gelişmelerin 1947'den itibaren Türkiye'nin destek vermesini engellediğı göz ardı edilmemelidir. Zira 1947'den sonra Bulgaristan'da

¹⁰⁹¹Dışişleri Bakanlığı ile CHP Genel Sekreterliği arasında gerçekleşen Bulgaristan'daki Türklere gönderilmek üzere talep edilen kitaplar hakkı yazışmalar, 27.12.1946, **BCA**, Fon Kodu: 490100 Kutu No: 1295 Dosya Gömleği No: 300 Sıra No: 1 Dosya Numarası 8. Büro

¹⁰⁹²**BCA**, Fon Kodu: 490100 Kutu No: 1295 Dosya Gömleği No: 300 Sıra No: 1 Dosya Numarası 8. Büro

¹⁰⁹³Dışişleri Bakanı Hasan Saka ile Başbakanlık arasında Bulgaristan'daki Türkler hakkında gerçekleşen yazışma, 11.09.1945, **BCA**, Fon No:30 10 0 0 Yer Numarası Kutu No: 243 Dosya Gömleği No: 645 Sıra No: 20 Dosya Numarası: 426

¹⁰⁹⁴Dışişleri Bakanı Hasan Saka ile Başbakanlık arasında Bulgaristan'daki Türkler hakkında gerçekleşen yazışma, 21.07.1947, **BCA**, Fon No:30 10 0 0 Yer Numarası Kutu No: 243 Dosya Gömleği No: 646 Sıra No: 15 Dosya Numarası: 426

Sovyet ağırlığının artması, Yunanistan'da ise iç savaşın şiddetlenmesi, Türkiye'nin 1945-46 yılındaki gibi davranmasının önüne geçmiştir. Zira 1947'den sonra Kıbrıs'ta yürütülen faaliyetlerin resmi kayıtlarda yer alması, Bulgaristan ve Yunanistan'daki faaliyetlerin pasifleştiği sonucunu ortaya çıkarmaktadır.

Kıbrıs'ta gerçekleştirilen faaliyetlere baktığımızda ise Kıbrıs'la II. Dünya Savaşı yılları içerisinde dahi Türkiye'nin ilgilendiği görülür. Kıbrıs'taki Türk kulüplerinin ihtiyacını karşılamak üzere Akın, Kahraman, Çoban gibi "Millî piyesler"den ve Halk evleri neşriyatından gönderilmiştir.¹⁰⁹⁵ 1944 yılında Katak ve Millî Parti gibi kurumlarla bazı şahısların teşebbüsleri neticesinde "*Propaganda maksadile Halkevleri ve Matbuat Umum Müdürlüğü tarafından yayınlanan meccanî kitap ve mecmualar*" konsolosluk vasıtasıyla talep edilmiş ve çok geçmeden 34 adet CHP Halkevleri Temsil Yayınları, 33 adet CHP Gösteri Yayınları ve 10 adet muhtelif yayın olmak üzere 77 adet eser Kıbrıs'a gönderilmiştir.¹⁰⁹⁶

25 Ağustos 1945 yılında Dr. Fazıl Küçük, gönderdiği bir yazıda, Kıbrıs Millî Partisi işine ağırlık vereceğini bildirerek, Ankara'da daha önce belirttiği veçhile CHP'nin mecmua yayınlarından ve kitaplarından gönderilmesini istemiştir.¹⁰⁹⁷ II. Dünya Savaşı'nın hemen akabinde, başta okullar, dernekler, birlikler olmak üzere pek çok yere gazete ve mecmua gönderilerek yayın yardımı yapılmıştır. Kıbrıs Lisesi'nin "*Türk gençlerine yardımda bulunmak, anayurddaki fikir, sanat hareketlerinden onları haberdar etmek*" talebi üzerine, CHP İktidarı tepkisiz kalmayarak Ulus Müessesini bu konuda vazifelendirerek, meccanen yayın göndertmiştir.¹⁰⁹⁸

CHP İktidarının Kıbrıs'ta basın yayın araçlarıyla yürüttüğü, propaganda faaliyetinin siyasi süreçten azade olmadığı anlaşılmaktadır. Zira Larnaka Türk Ocağı Basın Yayın Genel Müdürlüğüne gönderdiği yazı ile ocak çalışmalarını, 'Halkevine uydurma ve ileride Halkevine çevirme arzusu' Genel Sekreterlik tarafından oldukça memnunlukla karşılanmış bu doğrultuda, Halkevleri İdare ve Teşkilat Talimatnamesi

¹⁰⁹⁵Kıbrıs'taki Türk Ocaklarına gönderilen kitaplar hakkında yazı, 16.03.1942, **BCA**, Fon Kodu: 490100 Kutu No: 1295 Dosya Gömleği No: 301 Sıra No: 1 Dosya Numarası 8. Büro

¹⁰⁹⁶Kıbrıs'taki Türk kurum ve şahıslara gönderilen kitaplar hakkında yazı, 02.10.1944, **BCA**, Fon Kodu: 490100 Kutu No: 927 Dosya Gömleği No: 608 Sıra No: 1 Dosya Numarası 5. Büro

¹⁰⁹⁷Kıbrıs'taki Türk kurum ve şahısların kitap talep ettiklerine dair yazılar, 25.08.1945, **BCA**, Fon Kodu: 490100 Kutu No: 1295 Dosya Gömleği No: 301 Sıra No: 1 Dosya Numarası 8. Büro

¹⁰⁹⁸Kıbrıs Türk Lisesi'ne gönderilen yayınlar hakkında yazışma, 12.04.1946, **BCA**, Fon Kodu: 490100 Kutu No: 1295 Dosya Gömleği No: 301 Sıra No: 1 Dosya Numarası 8. Büro

ile Çalışma Talimatnamesi gönderilmiştir. Her ne kadar CHP İktidarı, Kıbrıs'taki derneklerle yakından ilgilenmişse de onların halkevi formuna dönmesine bu süreçte izin vermemiştir.¹⁰⁹⁹ Fakat bunu keskin ve tamamen imkansız bir durum olarak da sunmamıştır. İzin verilmemesindeki ana etkenin Ada'daki İngiliz yönetimiyle ilişkileri bozmamak düşüncesidir. Türkiye, bu dönemde Sovyet tehdidi sebebiyle İngiltere'nin desteğine ihtiyaç duymaktaydı ve Kıbrıs'a müdahale ederek nazik durum karşısında İngiltere'yle karşı karşıya kalmak istememiştir. Fakat İngiliz desteğini kaybetmeme arzusuna rağmen, CHP İktidarının Kıbrıs'la yakından ilgilendiği görülmüştür.

1945-1950 arasında Kıbrıs'la ilgilenen CHP İktidarı, Lefke Yoksul Öğrencilere Yardım Kurumu, Lefkoşa Halk Kulübü, Tuzla Ertürk Gençleri, Kıbrıs Çiftçiler Birliği, Larnaka Türk Ocağı, Lefkoşa Kardeş Ocağı, Lûricina Türk Gençler Ocağı, Lefkoşa Kıbrıs Türk Lisesi Kütüphanesi, Aytotora-Lârnaka Türk Gençler Kulübü Kütüphanesi, Türk Çiftçiler Birliği Başkanlığı gibi kurumlara kitap göndertmiştir. Kitapların gelişi güzel gönderilmeyip belli bir fikri takip neticesinde bir kompozisyon dahilinde gerçekleştiği ve özellikle yayınların mükerrer olmamasına dikkat edildiği görülmüştür. Kıbrıs'a gönderilecek kitaplarla ilgili olarak Halkevleri Bürosu'nda bu konuyla ilgili hususi bir dosya tutulmuştur.¹¹⁰⁰

Kıbrıs'a gönderilen kitapların, Yunanistan ve Bulgaristan'daki Türk soydaşlara gönderilen kitaplarla aynı olduğu anlaşılmaktadır. Türkiye ile bağın sürmesi, milli bilinç ve şuuru canlı tutmak amacının Kıbrıs'ta da yürütülmek istendiği anlaşılmaktadır. Ayrıca Kıbrıs Türklerinin sosyo-ekonomik durumunu iyileştirmek ve onlara yardımcı olmak üzere tarım ve hayvancılık ile ilgili kitaplar da gönderilmiştir;

“Köycülük ve Köy dünyası hakkında bir etüt, Köy ve Köycülük, At Bilgisi, Mukayeseli Maniler II, Tiyatroda Diksiyon, Mehmet İle Gülsüm, Kan ve Sevgi, İsmet İnönü Biyografisi, Sağlık Savaşı, Çocuk Bakımı Bilgisi, İnönü Diyor ki, Karagöz (Küçük), Konuşmalar: IV, Sağlık Broşürleri, Bibliyografya: I,II,III, Ali Süavi'nin Türkçülüğü, 15. inci Yıl Destanı, Üç Medeniyet, Bağ Bozumu Sofrası, Yeşil, Beş Şehir, Aşık Veysel, Âşık İlyas, Büyüklerimiz ve Milli Günlerimize Dair Şiirler, Pamukçuluk, Sığırcılık, Tiyatroda Diksiyon, Müze-Tarih, Folklor Kılavuzu, Dünkü ve Bugünkü Çanakkale, İşçi Folkloru, Çocuk Bakımı Bilgisi, Ayşe Pınarı (Piyes), Andaval Palas (Piyes), Çakır Ali (Piyes), Kafa Tamircisi (Piyes), Düşün Alayı (Piyes), Sazlı Pınar (Piyes), Kafa Kağıdı, Pembe Hanımın Evi, Bir İlân Hatası, İhtiyar Kız, Ayşe Pınarı, Sevilen Adam, Eski Palto, Toprak Çocuğu, Gelin Alayı, İstiklâl Alayı, İnanmak, Eğitmen, Yarım

¹⁰⁹⁹CHP Genel Sekreterliği ile Türk Ocağı (Larnaka) arasında geçen yazışmalar, 29.05.1946, **BCA**, Fon Kodu: 490100 Kutu No: 1295 Dosya Gömleği No: 301 Sıra No: 1 Dosya Numarası 8. Büro

¹¹⁰⁰**BCA**, Fon Kodu: 490100 Kutu No: 1295 Dosya Gömleği No: 301 Sıra No: 1 Dosya Numarası 8. Büro

*Osman, Kan ve Sevgi, Sığır Yetiştirme, Gölgele, Hayvanlarımızın Beslenmesi, Tınaz Makinası, Kavgasız Saadet, Meyvacılık, Çocuk Bakımı Bilgisi, Konuşmalar.*¹¹⁰¹

Gönderilen kitapların ‘Üç Medeniyet’ dışında hepsinin ‘yeni yazı’ ile yazılan kitaplar olduğu anlaşılmaktadır. Bu suretle Kıbrıs’a gönderilen kitaplarla CHP Hükümetlerinin ‘Harf İnkılabı’nı da yerleştirmek istediği anlaşılmaktadır. 10 Eylül 1949 yılında, Kıbrıs Türk Kültür Derneği’nden CHP Genel Sekreterliğine, gönderilen yazıda, Halkevlerinin kitap faaliyeti ile Kıbrıs’ta “*Türk şuur ve kültürünün gelişmesine azamî derecede Hizmet ettiğini*” vurgulanmıştır. Bu suretle CHP İktidarının Kıbrıs’ta yürüttüğü propaganda da başarılı olduğu anlaşılmaktadır.¹¹⁰²

1945-1950 döneminde Türk soylulara kitap gönderilen Yunanistan, Bulgaristan, Kıbrıs dışında dikkat çeken bir başka yer daha olduğu görülmektedir. Japonya’ya vazife ile ziyaret Sümerbank Malatya Pamuklu Sanayii Müessesesi Müdürü Ragıp Sipahi, burada kaldığı süre boyunca Tokyo ve Kobe’de yaşayan Türklerle tanışmıştır. Japonya’da bir ilkokul bir cemiyetleri bulunan 250 kadar Türk ailesi, milli varlıklarını muhafaza etmekle birlikte Sipahi’ye göre; “*Türkiyeden bir kitap, bir gazete temin edemedikleri için bütün bu malumatı yabancı kitaplardan almakta, ilk okullarında eski harflerde tedrisat yapmaktadırlar*”. Bu durumu, Genel Sekreterliğe bildirmesi üzerine Genel Sekreterlik, 32 kalemde 50 adet kitabı Japonya’daki Türk Cemaatine göndermiştir;

*“Yarım Osman, Alev, Bir Gemi, Bir Yağmur Gecesi, Çakır Ali, Gelin Alayı, İnanmak, Attilâ, Ayşe Pınarı, Anadolu Halk Türkülerinden örnekler: I-II-III, 30 Ağustos, Âşık Veysel, Kan ve Sevgi, İnönü, Atatürk, Ali Süavinin Türkçülüğü, İnönü, El Sanatları: 1-14, Mavi Yıldırım, Huzurî, İlçel Folkloru: I-II-III, Halkevlerinde müze, tarih ve folklor çalışmaları, Andaval Palas, Karagöz (büyük), Karagöz (küçük), Beş Şehir, Kafa Tamircisi, Tahtacılar Gelenekler, Yeşil, Konuşmalar: 1 ve 4. Cilt.*¹¹⁰³

CHP İktidarı tarafından Türk soylu akraba toplulukların yaşadığı Yunanistan, Kıbrıs, Bulgaristan ve Japonya dışındaki yerlere de kitap gönderilmiştir. Gönderilen

¹¹⁰¹CHP Genel Sekreterliği’nden Lefke Yoksul Öğrencilere Yardım Kurumu’na gönderilen kitaplar, 08.11.1947, **BCA**, Fon Kodu: 490100 Kutu No: 1295 Dosya Gömleği No: 301 Sıra No: 1 Dosya Numarası 8. Büro

¹¹⁰²Kıbrıs Türk Kültür Derneği ile CHP Genel Sekreterliği arasında gerçekleşen yazışmalar, 10.09.1949,**BCA**, Fon Kodu: 490100 Kutu No: 1295 Dosya Gömleği No: 301 Sıra No: 1 Dosya Numarası 8. Büro

¹¹⁰³CHP Genel Sekreterliği’nden Mr. M. A. İslami İmar of Tokyo Mosau’e gönderilen kitaplar hakkın yazışma, 13.12.1949,**BCA**, Fon Kodu: 490 1 0 0 Kutu No: 1295 Dosya Gömleği No: 302 Sıra No: 1 Dosya Numarası: 8. Büro x

kitaplar hedef kitlenin dil durumuna göre çeşitlenmekle birlikte, Türkçe, İngilizce, Almanca ve Fransızca olarak kaydedilmiştir. Propaganda maksadıyla gönderilen kitapların, Yunanistan, Kıbrıs, Bulgaristan'da olduğu gibi süreklilik göstermediği görülmektedir. Kitap gönderilen yerler, Türk dernekleri ile çeşitli kütüphane ve enstitülerdir. Bu doğrultuda 12 Nisan 1946'da Zürih Türkeli Türk Talebe Birliği'nin Türkiye'nin kültürel faaliyetleri ile yakından temas etmesi için birlik kütüphanesine kitap gönderilmiştir;

*"Türkiye Cumhuriyeti Tarihi (Almanca), Türkiye Maarif Tarihi (3 cilt), Yarım Osman (Piyes), 16 ıncı asırda Bursa, Köy Kadını, Tilki olan kadın, Tarihte Türkler için söylenen büyük sözler, Bibliyografya, Sevdakâkar, Dünkü-Bugünkü Akhisar, Toroslardan aşağı, Cevizli bahçe, Dadaloğlu, Gündoğuyor (Piyes), Mavi Yıldırım, Bir Gönül masalı (Piyes), Erkek kukla (Piyes), Milli Mücadele Destanı, Macuplar (Piyes), Rıhtım sisleri, Hatay kültür hayatı, İstanbul florası, Destanlarım, Çanakkale Destanı, Buğu, Diyarbakır Şehri, Antoloji (İzmir Hikayecileri), Türk armağanı, Aşık Veysel, Ankara, Çoban, Türk şiirlerinde örnekler, Cumhuriyet destanı, Kozanoğlu, Batı doğru, Kan ve sevgi, Yıkılan köprü, Bir yudum su, İnanmak, Şeref kiyabı, Dil bahisleri, Milli Şef İnönü'nün hitabe, beyanat ve mesajları, Doğu Anadolu oyunları, Yolların tükettiği adam, Türk kumaşları, İsmet İnönü, Anadolu çorapları, Oya ve oya çeşitleri, Fotografla Atatürk, Foto."*¹¹⁰⁴

12 Mayıs 1947'de ise Kanada'da Ottawa Ateşemiliterliğinin Türkiye'yi tanıttak kitaplar istemesi üzerine, CHP Genel Sekreterliği, Basın Yayın Genel Müdürlüğü'nden Türkiye'yi tanıttak üzere bastırılan, yabancı dillerdeki eserlerin listesi ile mevcutlarından birer adet istemiştir. Basın Yayından gönderilen kitapların 13 adet olması, bu dönemde Türkiye'nin propaganda yapmak üzere yalnızca, 13 adet Türkçe dışında propaganda kitabı olduğunu göstermektedir. Genel Sekreterliğe gönderilen kitaplar şu şekildedir; *L'Art Turc, Hand Book, La Turquie en Chiffres, Le Pays de Kemal Atatürk, La Politique Ferroviaire en Turquie, La Santa Publique, Les Îles Des Princes İstanbul, La Guerre de L'Indépendance Turquie, La Politique des Chemins de fer, La Turquie d'Aujourd'hui, Histoire de la République Turque, Turkey.* Türkiye'nin propaganda sorumlusu olan Basın Yayın Genel Müdürlüğü'nde yeterince yayın olmayışı karşısında Genel Sekreterlik, Kanada'ya gönderilmek üzere listeye; *Kan ve Sevgi, Beş Şehir, Yeşil, Bağ Bozumu Sofrası, El Sanatları I Anadolu Çorapları, El Sanatları II, Oya ve Oya çeşitleri, Doğu Anadolu Oyunları ve Havaları I,II,III, Revolutionary Turkey, The Development of National Banking in Turkey,*

¹¹⁰⁴CHP Genel Sekreterliği'nden Türkeli Türk Talebe Birliği'ne gönderilen kitaplar hakkın yazışma, 12.04.1946, **BCA**, Fon Kodu: 490 1 0 0 Kutu No: 1294 Dosya Gömleği No: 299 Sıra No: 1 Dosya Numarası 8. Büro

*Turkey on the way of industrialization, Public instruction in the republic of Turkey, La Politique des Chemins de fer en Turquie Republicai, Les Maisons du peuple du P.R.R., Eski Ankara Evleri, El Sanatları: II, IV,V, VI kitaplarını da eklemiştir.*¹¹⁰⁵

Kanada dışında, kitap gönderilen yerlere 1948 yılında Budapeşte'deki Balkan Enstitüsü ve 1949 yılında ise Hoover Enstitüsü ve Kütüphanesi'nin de eklendiği görülmüştür. Hoover Enstitüsü ve Kütüphanesi'nin Türkiye koleksiyonuna, CHP Genel Sekreterliğin yayınlarını eklemek istemesi üzerine, ABD'ye Türkiye'yi tanıtıcı ve Türkiye hakkında bilgi verici kitaplar gönderilmiştir. Balkan Yarımadasında yaşayan milletlerin maddi ve manevi kültürlerinin araştırılması ve Macaristan'da tanıtılması amacıyla Budapeşte'de açılan kurstan istifade edilmek üzere, Türkiye'yi tanıtmak üzere gönderilen kitaplar ise şu şekildedir;

*"Balıkesir'de Halk İnanmaları, Balıkesir ve Köylerinde özel görenek ve inanmalar, XVI ve XVII. Asırlarda Saruhan Zaviye ve Yatırları, Halk Adetleri ve İnanmaları, Türklerle Karagöz, Tıbbî Folklor ve iyi telkinler, Mahya hakkında araştırmalar, Köroğlu Masalı (İstanbul Rivayeti), Aydın İli ve yürükler, İlbeyli Türkmenler arasında, Kayseri takvimi, XVII ve XVIII. Yüzyıllarda Balıkesir Şehir Hayatı, Bursa'da musiki, İznik, Niğde Halk Türküleri, Saruhan'da zaviye ve yatırlar, Saruhan'da Yörük ve Türkmenler, Ilgın Folkloru, Eski Ankara Evleri, El Sanatları: 1-10, Anadolu Halk Türkülerinden Örnekler: 1-3, Doğu Anadolu Oyunları: 1-3, İçel Folkloru 1-2, Tahtacılar Gelenekler, Halk Hekimliği ve Halk Veterinerliği, İstanbul Bekçi Destan, Mani ve Katarları, Anadolu Halk Sazları, Karagöz (Büyük Boy), Karagöz (Küçük Boy), Maniler Kılavuzu, Türkmen Oymakları, Konya'da Musiki."*¹¹⁰⁶

ABD'nin Türkiye'nin nezdinde kazandığı öneme nispetle ABD'de de propaganda yapmak üzere Hoover Enstitüsü ve Kütüphanesi dışında resmi bir kayda rastlanılmamış oluşu dikkat çekicidir. Bu durumun oluşmasında, ABD'ye bu konuda ehemmiyet atfedilmemesinden ziyade, New York Haberler Bürosu'nun propaganda amacıyla kurulmasında aramak gerekmektedir. Hoover Enstitüsü ve Kütüphanesi'ne 1949 yılında gönderilen kitaplar ise şu şekildedir; *İçel Folkloru: Cilt I,II,III, Tahtacılar Gelenekler, Anadolu Halk Türkülerinden Örnekler: I, II, III, El*

¹¹⁰⁵ Türkiye'yi Kanada'da tanıtmak üzere Kanada'da Ottawa Ateşemiliterliği'ne gönderilen kitaplar hakkında yazışma, 12.05.1947, **BCA**, Fon Kodu: 490100 Kutu No: 1295 Dosya Gömleği No: 300 Sıra No: 1 Dosya Numarası 8. Büro

¹¹⁰⁶ Balkan Enstitüsü Peşte Müdürlüğü'ne gönderilen Türkiye'yi tanıtıcı kitaplar hakkında yazışma, 1948, **BCA**, Fon Kodu: 490100 Kutu No: 1295 Dosya Gömleği No: 300 Sıra No: 1 Dosya Numarası 8. Büro

*Sanatları: I-X, İnönü, Karagöz (Büyük), Karagöz (Küçük), Tarih Boyunca Ahlak, Eski Ankara Evleri, Aşık Veysel, 1923-1948 C.H.P. 25. Yıl, 6 Adet Broşür.*¹¹⁰⁷

1949 yılında yurt dışına kitap gönderilen bir diğer yurt dışı adresinin Meksika olduğu görülmüştür. Meksika'da iktidar olan İnkilâp Partisi (Partido Revolucionario Institucional) tarafından yapılacak kütüphane için kitap, gazete, dergi istenmesi üzerine Meksika Büyük Elçiliği, Meksika'da Türkiye'yi tanıtacak iyi bir fırsat olduğu için Genel Sekreterlik'ten yayın talep etmiştir. Genel Sekreterlik, Fransızca Nutuk'u elçiliğe yollanmıştır. Genel Sekreterlik, ellerinde Fransızca Nutuk'tan "*başka yabancı dillerde basılmış*" kitap olmadığından Basın Yayın Umum Müdürlüğü, yayınlarından gönderilmesi temin etmiştir. Nutuk dışında Meksika'da Türkiye'yi tanıtmak, propaganda yapmak üzere, *La 'Turquie Kemaliste, Turkey Facts and Figures, Turkey 1947, Education In Turkey, Music in Turkey, Etibank, Les îles des Princes – İstanbul, La Guerre de L'Independance Turque* eserleri gönderilmiştir.¹¹⁰⁸

Kitabın ehemmiyetli bir propaganda aracı olmasına rağmen masraflı ve uzun erimde fayda sağlayacak olduğu düşünüldüğünde, 1945 yılı itibariyle ortaya çıkan Sovyet tehdidi karşısında gerek ülke içinde vatandaşların desteğini alacak ve onları topyekûn mücadeleye sevk edecek gerekse yurt içinde ve dışında Türkiye'nin önemini ve haklılığını anlatacak tarzda propaganda yapmak üzere kitaplardan daha ziyade gazetelerin tercih edildiği görülmüştür. Gazetelerin hızlı etkileri karşısında, kitapların propaganda aracı olarak ihmal edilmediği de vurgulanmalıdır. Fakat kitaplar, Türkiye'nin 1945-1950 dönemindeki dış politikası doğrultusunda, gerçekleştirdiği propaganda faaliyetinde daha ziyade yardımcı bir propaganda aracı olarak kalmıştır. Yurt içinde kitabın propagandadaki önemi daha bariz bir biçimde ön plana çıkarken yurt dışında ise sınırlı kalmıştır. Yurt içerisinde kitaplardan Nermin Abadan Unat'ın işaret ettiği şekilde dolaylı ve dolaysız yoldan istifade edilmiştir. Yurt dışında ise yabancı dilde yayınlanmış yeterince kitap olmaması, kitap faaliyetini Türkçe konuşulan yerlerle sınırlandırmıştır. Türk Soyluların yaşadıkları yerlerde gerçekleştirilen propaganda ise daha ziyade Türkiye ve Türkçeyle bağlarını korumak üzere milli hislerin muhafazası üzerine olmuştur. Bulgaristan ve Yunanistan'da yaşayan Türklere yönelik propaganda faaliyeti, 1947'den sonra siyasi gelişmelerden

¹¹⁰⁷Hoover Enstitüsü ve Kütüphanesi'ne gönderilen Türkiye'yi tanıtıcı kitaplar hakkında yazışmalar, 1949, **BCA**, Fon Kodu: 490100 Kutu No: 1295 Dosya Gömleği No: 301 Sıra No: 1 Dosya Numarası 8. Büro

¹¹⁰⁸**BCA**, Fon Kodu: 490 1 0 0 Kutu No: 1295 Dosya Gömleği No: 302 Sıra No: 1 Dosya Numarası: 8. Büro

etkilenerik kesintiye uğramışken, Kıbrıs bu süreçten etkileneikle birlikte varlığını sürdürmüştür.

3.1.6 Broşür, İlan

Gazete, dergi, kitap gibi etkili propaganda araçları dışında kamuoyu oluşturmak üzere kullanılan diğer türler araçlar broşür ve ilan gibi vasıtalarlardır. Broşür ve ilan tali vasıtalar olarak görünmekle birlikte bazı durumlarda ana araçlardan daha etkin hale gelmektedirler. Broşür ve ilanların hacimsel olarak kısıtlı bir alana sahip olmaları, onların etkisini arttırmak üzere daha çarpıcı ve kolay anlaşılır olmalarını gerektirmiştir.¹¹⁰⁹ Bu sebeple kısa ve sarsıcı bir biçimde yazılmaları elzemdir, hatta fikrin propaganda edilmek üzere bir slogan ya da bir simgeye indirilmesi çoğu zaman yaygın görülen bir uygulama olmuştur. Domenach'a göre bildirinin elverişliliği, fazla bir yer tutmaması ve kimin elinden çıktığının anlaşılmadan dağıtılabilmekesine bağlıdır.¹¹¹⁰ Bu durum afiş ve ilanlar için geçerli iken broşürler için pek mümkün gözükmemektedir. Üstelik kaynağı belli olmayan broşür ve ilanların hangi maksatla yayınlandıkları ve kim tarafından yayınlandıkları bilinemeyeceğinden ötürü, bu türden yayınların referans noktası olarak alınamayacağı ortaya çıkmaktadır. Bu sebeple CHP İktidarı tarafından gerçekleştirilen 1945-1950 yılları arasındaki propagandada resmi kayıtlara yansımayan broşür ve dışındaki eserlerin propaganda aracı olarak kabul edilmesi için maksatlı yazdırılıp yazdırılmadığı sorusunun cevabı alınamamaktadır. Bu durum ise gerek parti gerek hükümet bazında bazı eserlerin CHP İktidarı ile irtibatlandırılmasını ortadan kaldırmaktadır.

Cumhuriyet tarihinin 1945-1950 dönemindeki resmi kaynaklara yansıyan broşür ve ilanlar tahlil edildiğinde, eserlerin iki farklı dönemde aktif olarak kullanıldıkları görülmüştür; seçim dönemi ve seçim dışı dönem. Seçim dönemi, CHP İktidarının dış ve iç emniyetin kilidi olarak görüldüğü ve bu nedenle iktidarın sürmesi gerektiğinin savunulduğu olağanüstü dönemdir. Bu dönemde seçim propagandası ile Milli Birlik Propagandası aynı potada eritildiğinden dolayı, seçim propagandasına yönelik kullanılan ilanların dahi dış politika ve milli birlik politikası ile ilişkilendirildiği görülmüştür. Seçim dönemi dışında kalan dönemde yayınlanan broşür ve ilanlar ise içerik bakımından seçim dönemi ile aynı tarzda değildir. Seçim zamanı daha kesin ve net olarak ifade edilen düşünceler, seçim dönemi dışındaki zamanlarda üstü

¹¹⁰⁹ Abadan, Halk Efkârı, s.51-52.

¹¹¹⁰ Domenach, Politika ve Propaganda, s. 59.

kapalı ve dolaylı olarak anlatılmıştır. Üstelik ilanların yalnızca seçim dönemlerinde kullanılan bir enstrüman olduğu görülmüştür. Broşürler ise kesif bir halde seçim ve seçime hazırlık amacıyla kullanılmış, seçim zamanı dışında aktif olarak kullanılmamıştır.

Broşür ve ilanların resmi kayıtlara yansıyan kısımları tahlil edildiğinde, CHP İktidarı'nın Milli Birlik Propagandasının adeta bir külünü vermektedir. Broşür ve ilanlarda öncelikle öne çıkartılmak istenen konular, milli güvenlik tehdidi doğrultusundadır. CHP ve İnönü her iki türde de Türkiye'nin içerisinden geçtiği olağanüstü durumlarda, halkın birleşme adresleri olarak telkin edilmiştir. Ayrıca bu eserlerde ayrışmanın her türlüşünün şiddetle eleştirildiği görülmüştür. Parti hizipleşmesi, bu konuda ziyadesiyle bahis konusu olmuştur. İşçi ve işçi örgütlenmesi konusunda işçilerin grev ve sendika altında milli birliğe zarar verecek tarzda kullanılmasını engelleyici şekilde propaganda yapıldığı da gözlemlenmiştir. Seçim dönemlerinde kullanılan ilanlarda, el broşürlerinde ise açıkça dış politikaya, harici tehdide karşı parti hizipleşmesi başta olmak üzere, Milli Birlik Propagandası yapılmıştır.

Seçim döneminde daha açık ifade edilen politik dil, en yoğun bir biçimde broşürlerde kendisine yer bulmuştur. İsmet İnönü'nün '12 Temmuz' isimli beyannamesi broşür halinde getirilirken, broşür açıkça dış politika ve onun dahili politikaya etkisi açısından oldukça önemli ve somut bir delil olmuştur. Ulus Matbaasında basılan broşür, Cumhurbaşkanı İsmet İnönü'nün halka beyannamesidir. 'Erkek ve kadın vatandaşlarım' diye hitap eden İnönü, Cumhurbaşkanı oluşuyla birlikte siyasi sürece değindikten sonra, *"Memleketin kaderi sizin elinizdedir. Her meseleyi olduğu gibi bilmenizi isterim. Şimdi, size, günlük seçim konuları üstündeki büyük politika meselelerini anlatacağım"* diyerek takip ettiği dış politikayı açıklamıştır. İnönü; *"harp sonrasında durumun, bütün dünya için ve hususiyle vatanımız için ehemiyetli ve nazik olduğu noktası"*nı vurgulayarak dış politikanın karşı karşıya kaldığı durumu şu şekilde açıklamıştır;

"Bugün, memleketimiz, 1918 de olduğu kadar ehemmiyet kesbetmesi ihtimali olan meseleler karşısındadır. Boğazların ve dolayısıyla İstanbul ve etrafının emniyeti meselesinin masa üstüne getirilmesi ihtimali vardır. şark vilâyetlerimiz için dünyanın dört köşesindeki komitalar harekettedirler. Bu meseleler, bütün milletçe varlığımız ve bağımsızlığımızla ilgilidir. Bugün, harp zamanında olduğu kadar, silâh altında asker tutuyoruz. Memlekete malolduğu bütün sıkıntılara rağmen, askerlerimizi henüz azaltamıyoruz. Dünyada çabuk ve esaslı olarak her

*millet için barış kurulması, yürekten dileğimizdir. Bu, kurulacak mı, kurulmayacak mı? Bunu kestiremiyoruz.*¹¹¹¹

İnönü, savaş sonrası Türkiye'sinin durumunu 1918 yılındaki kadar tehlikeli görerek, yakın bir gelecekte Türkiye'yi neyin beklediğini bilmediğini söylemiştir. İnönü, karşı karşıya kalınan durumla ilgili olarak; *"Bugünkü dış politikamızın ana hatlarının, bizi selâmete götüreceğine inanıyoruz. Milletimizin, bizi takibettiğimiz dış politikamızda desteklemeğe devam edeceğinden eminiz"* diyerek CHP İktidarının Türkiye'nin dış emniyeti için ne kadar ehemmiyetli olduğunu vurgulamıştır. İnönü, konunun sıradan bir iç politika manevrası olmadığını ise şu şekilde ifade etmiştir;

*"Memleketin dışarıya karşı emniyet politikasını, seçim propagandası için temel tutmıyacağım. Milletin büyük hakları ve aziz toprakları ve canından kıymetli olan İstiklâl dâvası, benim gibi, her vatanaşım için, en başta düşünülecek bir değerde olduğunu bilirim... Bu sözlerimi, vatandaşlarım, meselelerin ehemmiyetini belirtmek için söylenmiş telâkki etsinler; bana veya Cumhuriyet Halk Partisine oy vermeleri için bir baskı tesiri aradığımı hükmetmesinler. Memleketin dış politikasında selâmetli yolun, ancak bizim hamiyet ve maharetimizle bulunabileceği iddiasında asla değilim. Yalnız, bizi beğenmemekte mübalâgaya düşülerek ve memleketimiz için açık sözlü bir politika yerine, herkesin yüzüne gülen bir politika güdülmesinden sakınırım. Bilirim ki, eski Şarkta pek revaçta olan "idarei maslahat" yolu, Garpta hiçbir devleti, hususiyle büyük devletlerden hiçbirini oyalayıp aldatamaz. Dâvalarımızı açık bilmek, cesaretle görüp söylemek, tek selâmet yoldur."*¹¹¹²

Yayınlanan diğer bir broşür ise 'Bir Yazı' isimli broşürüdür. Broşür Zerbank Matbası tarafından basılmakla birlikte, Domenach'ın vurguladığı tarzda etkin olması için yazarı belirsiz bırakılmış olmalıdır. 'Bir Yazı', 'Neleri Unutmamalıyız', 'Ne Diyorlar', 'Neleri Söylemiyorlar', 'Sonuç' kısımlarından oluşan broşürün; neden yazıldığı giriş mahiyetindeki kısımda şu şekilde ifade edilmiştir; *"Bu yazı Cumhuriyet Halk Partisine türlü maksatlarla yapılan haksız ve yıkıcı hücumlara karşı hazırlanmış bir makaledir."* 'Yurtta kargaşalık çıkarmak isteyenlere' cevap vermek için hazırlanan ve aynı zamanda *"halkın zehirlenmesine meydan vermiyecek cevapları"* barındırdığını iddia eden broşür, CHP ve İnönü'nün dış tehdit karşısında önemini tarihsel süreçle birlikte değerlendirerek ön plana çıkartmıştır. CHP'nin Milli Mücadeleyi yürüten ve memleketi yıkımdan kurtaran Müdafa-i Hukuk Cemiyeti'nin devamı olduğunun ve İsmet İnönü'nün Milli Mücadelenin Garp Cephesi Komutanı ve

¹¹¹¹BCA, Fon No: 490 1 0 0 Yer Numarası: Kutu No: 355 Dosya Gömleği No: 1490 Sıra No: 1 Dosya Numarası: 1. Büro

¹¹¹²BCA, Fon No: 490 1 0 0 Yer Numarası: Kutu No: 355 Dosya Gömleği No: 1490 Sıra No: 1 Dosya Numarası: 1. Büro

Lozan Başmurahtası olduğunun unutulmaması, gerektiği anlatılmıştır. Keza İnönü'nün II. Dünya Savaşı başında mihverin kesin olarak yenileceğini kestirmesi ile Türkiye'nin savaş politikası takdir edilerek bu durumun unutulmaması gerekliliği şu şekilde vurgulanmıştır; *"Bu doğru sayesinde evimizin, barkımızın yıkılması, evlâtlarımızın kanlarının yersiz akması önleildi. Türkiye'nin ikinci dünya harbinden burnu kanamaksızın ve milletler arasında itibarı artarak çıkışını, gerçekteşen bir hal olduğu için, kolayca oluvermiş bir ey sanıyoruz. Eğer bu memleket Cumhuriyet Halk Partisinin başında olanlar gibi isabetli görüşleri türlü tecrübelerle denenmiş devlet adamları tarafından idare edilmeseydi şimdiki gibi huzur içinde ve çoluk çocuğunuzla bir arada bulunacak mıydınız? Eğer bu memleket böyle bir talihi olmasaydı sağ olanlar ikinci bir istiklâl savaşı yapmağa mecbur olmıyacaklar mıydı?"* Broşur devam eden kısımlarda, CHP İktidarına yöneltilen, 'Tek Parti idaresi ve vasiliği', 'Hürriyetleri engellemesi', 'Parti ve Devlet Başkanlığının birleşikliği' gibi konular açıklanmıştır. Keza Parti ve İnönü'nün memleket meselesi için hayati fonksiyona sahip olması, Milli Birlik Propagandası için CHP ve İnönü'nün öne çıkartılmasını elzem kılmıştır.¹¹¹³

Broşur milli güvenlik ve CHP'nin bir tutulduğunu telkin etmiştir. Broşürün sonuç kısmında ise Milli Birlik Propagandası dahilinde, topyekûn mücadele için İnönü'nün liderliğinde, CHP etrafında birlik olmanın gerekliliği telkin edilmiştir;

*"Henüz sulh olmamıştır. Yarın hangi olaylarla karşılaşacağımızı bilemeyiz. Memleketimizin coğrafi durumu bizim her zamandan daha fazla uyanık ve daha hazırlıklı bulunmamızı emreder. Bu da ancak milletin mukadderatını, onun idaresine dayanan kuvvetli ellerde bulunmasıyla mümkündür Halkımızın selim aklı ve tecrübesi milletimizin kimlerin etrafında sımsıkı birleşmesi gerektiğini göstermiştir ve bundan sonra da gösterecektir."*¹¹¹⁴

1946 yılında Sovyet tehdidi karşısında İnönü'nün Milli Birlik Propagandası içerisinden ön plana çıkartıldığı bir diğer, broşur ise İsmail Hüsrev Tökin tarafından yayınlanan 'İsmet İnönü şahsiyeti ve Ülküsü' broşürüdür. Mustafa Kemal ile birlikte İnönü, *"millî istiklâlin ve bütün Türk inşasının yegâne tükenmez iki hayatiyet kaynağı"* olarak kabul edilmiştir. İnönü'nün askeri başarılarından sonra siyasi başarıları övölmüş, Mudanya ve Lozan'dan bahsedilerek *"mükemmel bir kumandan olduğu kadar mükemmel bir siyaset ustası"* olduğu vurgulanmıştır. Türkiye için büyük bir kazanım olduğu *"İnönü'nün Devlet idaresi sanatındaki yüksek dehası"*

¹¹¹³BCA, Fon No: 490 1 0 0 Yer Numarası,Kutu No: 107 Dosya Gömleği No: 429 Sıra No: 1

¹¹¹⁴BCA, Fon No: 490 1 0 0 Yer Numarası,Kutu No: 107 Dosya Gömleği No: 429 Sıra No: 1

vurgulanmak suretiyle ifade edilmiştir. İnönü'nün II. Dünya Savaşı esnasında, Türkiye'yi savaş dışı bırakması da aynı şekilde İnönü'nün öne çıkartılmasında kullanılmıştır. İnönü'nün Türkiye için ne kadar büyük bir öneme sahip olduğu vurgulandıktan sonra Tökin, Milli Birlik kavramı üzerine yoğunlaşmıştır. İnönü'de milli birlik fikrinin nasıl hayat bulduğu anlatılmıştır. Bu doğrultuda İnönü'nün *"iç ve dış siyasi ve sosyal şartlar içinde yürüttüğü mücadelede, sosyal ve millî hayatın, fertler ve müesseseleriyle beraber, birbirini tamamlayan, tezatsız bir varlık olması lâzımgeldiği fikriyle <<tesanütçü>> (solidarist) bir dünya ve cemiyet görüşüne"* sahip olduğu ifade edilmiştir. İnönü'nün 1939'dan itibaren milli birliği övücü sözlerine yer veren broşür, 1945'ten sonra İnönü'nün 'organik bir görüş olarak millet varlığı için milli birliği yeterli görmediğini bunun yanında', *"Millî birliği aynı zamanda toprak bütünlüğünün de tamamlanması[nın] icap ettiğini"* ifade etmekte bu konuda İnönü'nün nutuklarını örneklemektedir. İnönü'nün sözleriyle vatanın toprak bütünlüğü üzerinde milli birlikteliğin sağlanması ve milli birliktelik doğrultusunda ayrılığa düşülmemesi, önemle vurgulanarak Milli Birlik Propaganda'sının iki hususiyeti telkin edilmiştir; topyekûn mücadele ve tefrikaya düşmemek.¹¹¹⁵

Broşürlerin çoğu Türkiye kaynaklı olmakla birlikte, az sayıda tercüme eser de bulunmaktadır. *"Bütün Memleketler için olduğu gibi Birleşik Amerika için de kıpkızıl bir komünizm tehlikesi vardır"* bu sebeple Türkiye gibi ABD'de *"Moskova'dan emir alan Proletarya Diktatörlüğünün, Komintern'in, Kominform'un ajanlarıyla"* mücadele ettiğinden *"Türk vatandaşlarına da komünizm, komünistler, gizli maksatları ve çalışmaları hakkında etraflı fikir"* vereceği düşünüldüğünden dolayı *"Vatandaş Öğren! Komünistlik Nedir? Komünist Kimdir? Yüz Suale Yüz Cevap"* isimli broşür tercüme edilmiştir. Broşürün hazırlanış amacı ise şu şekilde ifade edilmektedir;

*"Bu risale, bir komünist konuşur ve çalışır bir halde gördüğünüz zaman tanıyabilmeniz hususunda size yardım maksadiyle hazırlanmıştır. Hatta bu risale, bir komünistle açıktan açığa tanışmaya giriştiğiniz zaman onun delillerini çürütmek için de size yardım edecektir. Bugün her vatandaş ve her aile komünizmin hakikatini bütün çıplaklığı ile görüp anlamak zorundadır. Çünkü bugünkü dünya iki yoldan birisini seçmek mecburiyeti karşısındadır. Komünist olmak veya komünist olmamak"*¹¹¹⁶

¹¹¹⁵BCA, Fon No: 490 1 0 0 Yer Numarası: Kutu No: 1392 Dosya Gömleği No: 621 Sıra No: 1 Dosya Numarası: 8. Büro

¹¹¹⁶Vatandaş Öğren! Komünistlik Nedir? Komünist Kimdir? Yüz Suale Yüz Cevap' isimli broşür, BCA, Fon No: 490100 Yer Numarası, Kutu No: 581 Dosya Gömleği No: 2 Sıra No: 1 Dosya Numarası 3. Büro

Broşür komünizmin ne olduğundan, komünistlerin nasıl bir yayılma faaliyetleri gösterdiğine kadar geniş bir alanda komünizmi ve çalışma şekillerini anlatmış, buna karşı ise halkın tetikte durması istenmiştir. Komünizmden ABD'nin dahi etkileniyor oluşu, Türkiye için tehdidin boyutunu gösterirken; Türkiye ile ABD'nin Sovyetlere karşı aynı kampta olduğu algısı oluşturulmuştur. ABD halkı için hazırlanan 100 sorundan 99'unun *"Türkiye'ye uyarlanabilir sorunlar"* oluşu Komünizm arzu ve amaçlarının uluslararası düzeyde emperyal hisler barındırdığını telkin etmiştir. Milli Birlik Propagandası içerisinde dış politikanın övülmesi, CHP'nin ve İnönü'nün öne çıkartılması dışında, Komünizmi ve Sovyetleri direkt hedef haline getirildiği görülmüştür. Açık bir amaca yönelik olan broşür, Sovyet tehdidinin uluslararası ve ortak bir sorun olduğunu telkin etmekle birlikte, komünizme karşı mücadeleyi aşılamaktadır.¹¹¹⁷

Sovyet Rusta ile ilgili bir diğer broşür ise Rıza Çavdarlı tarafından neşredilen 'Moskoflara cevap' adlı broşürdür.¹¹¹⁸ Broşür, CHP İstanbul İl Başkanı Mekki Hikmet Gelenbeğ tarafından Genel Sekreterliğe gönderilmiştir. İl İdare Kurulu'nun yayına başlayan gazete ve dergilerden çıkan nüshaları göndermeleri yaygın bir uygulama ise de broşür yollanması çok nadir gerçekleşen bir olaydır.

Sovyet Rusya'yı eleştiren başka bir broşür ise Genel Sekreterliğin İşçi hareketleriyle ilgilenmek üzere görevlendirdiği Rebi Barkın tarafından 1948 yılında yayınlanan 'Ekim İhtilalı'nın Yıl Dönümü Münasebetiyle Marksist Rejimin Geçmiş 31 Yılına Umumî Bir Bakış' isimli broşürdür. Rusya'daki durumu tahlil eden Barkın, hürriyet ve refah kavramları üzerinden Komünist Rusya'ya eleştiri getirmektedir. Barkın'a göre;

"Bir insanın mesut olabilmesi için onun maddi ve manevi asgari bir rehaf mertebesinde olması lazımdır. Manevi refahın baş şartı ise hürriyet ve gönül rahatlığıdır. İşidiyoruz ki Rusya'da hürriyet yoktur, hürriyetin hiç biri yoktur. Ne çalışma hürriyeti, ne seyahat hürriyeti bu memleket halkına nasip değildir. Halk tazyik altındadır. Milyonlarca insan işi mükellefiyeti altında zorla çalıştırılmaktadır. bu işittiklerimiz acaba doğru mu? Rus propagandası tamamen bunu aksini söylüyor. Rus halkı rahattır. mes'uttur diyor, komünist cennetinden bahsediyor. Fakat görüyoruz ki Rus propagandası 31 senedir he aynı şeyleri söylüyor. Eğer insanlar mes'ud

¹¹¹⁷BCA, Fon No: 490100 Yer Numarası,Kutu No: 581 Dosya Gömleği No: 2 Sıra No: 1 Dosya Numarası 3. Büro

¹¹¹⁸CHP İstanbul İl İdare Kurulu Başkanı Mekki Hikmet Gelenbeğ'den CHP Genel Sekreterliği'ne gönderilen 'Moskoflara cevap' isimli broşür hakkın yazı, 19.03.1947,BCA, Fon No: 490 100 Yer Numarası: Kutu No: 1282 Dosya Gömleği No: 261 Sıra No: 1 Dosya Numarası 8. Büro

*olsaydı rejimin kendi kendini propaganda etmesine lüzum kalmazdı. Teröre ihtiyaç olmazdı, Rus hudutları bütün dünyaya kapatılmazdı.*¹¹¹⁹

Sistem bazında Sovyet Rusya'yı eleştiren Barkın, Çarlık Rejiminin yerini bürokratik bir 'teknokrasi'nin aldığını ifade ederek sistemin eksik ve yanlışlarını belirtmiştir. Barkın, Sovyetlerin otuz bir yıllık bilançosunu sertçe eleştirmiş, Sovyet halkının yiyecek ekmeği dahi bulamadığını buna karşın idareci yüksek sınıfın her türlü malzemeye ve maddi kazanca kolayca ulaştığını anlatmıştır. Barkın, özetle Sovyet/Komünist sistemin yozlaşmış bir sistem olduğunu telkin etmiştir. Oldukça provakatif tarzda yazılmış olan 'Ekim İhtilali', Sovyetlerin aleyhinde bir telkin, propaganda faaliyeti izlemiştir.¹¹²⁰ Barkın'ın işçiler konusunda giriştiği faaliyet düşünüldüğünde broşürün, işçi ve sendika topluluklarında Sovyet fikirlerinin karşılık bulmasını engelleyici tarzda, kaleme alındığı ortaya çıkmaktadır. Broşürün Barkın'ın çıkardığı Hürbilek gazetesinin yayını olması, broşürün işçilere yönelik bir maksat taşıdığını düşündürten bir diğer etmendir.

İşçi meselesinin Milli Birlik Propagandası'nın hedef kitesinde yer alması, broşürlerde, işçi ve kitlesel işçi eylemlerine yer verilmesine sebebiyet vermiştir. Türkiye'nin harici tehdit algıladığı Sovyetlerin işçi hareketinden doğmuş olması ve savaş sonrası başta Fransa olmak üzere grevlerle ülkelerin Sovyetler tarafından kaosa sürüklenmek istendiğini düşünülmesi, işçi meselesini her daim canlı tutmuştur. 1950 yılında Osman K. Akol tarafından yayınlanan 'Grev Meseleleri' broşüründe bu durum açıkça hissedilmektedir. Akol, eserine başlarken Türk vatandaşının ABD ve Avrupa'nın gerisinde kaldığını kabul etmiştir. Akol'a göre 14 milyon köylüye nispetle işçilerin durumu biraz daha iyi olmakla birlikte yeterli görülecek seviyeye henüz ulaşmamıştır. Broşürün yazılma amacının *"grev meselesi karşısında salim ve esaslı bir bilgi sahibi olmalarına, kendi hür iradeleriyle bir kanaate varmalarına yardım edebilmek ümidi"* olduğu bildirilmiştir. İşçilere grev konusunda fikir telkin etmek, propaganda yapmak düşüncesi ile birlikte broşürün milli birlik sınırlarında dolaştığı görülmektedir. *"Bu topraklar bizim, bu vatan bizim. Biz bu topraklar üstünde birbirimizi severek, birbirimize güvenerek mesut olacağız. Bizi karşı karşıya geçmiş, düşman zümreler haline getirebilecek her teşebbüs*

¹¹¹⁹'Ekim İhtilali'nin Yıl Dönümü Münasebetiyle Marksist Rejimin Geçmiş 31 Yılına Umumî Bir Bakış' isimli broşür, **BCA**, Fon No: 490100 Yer Numarası, Kutu No: 581 Dosya Gömleği No: 2 Sıra No: 1 Dosya Numarası 3. Büro

¹¹²⁰**BCA**, Fon No: 490100 Yer Numarası, Kutu No: 581 Dosya Gömleği No: 2 Sıra No: 1 Dosya Numarası 3. Büro

soysuzdur” diyen yazar, komünist menşeli sınıf çatışmasına karşı milli birliği öne çıkartmak istemiştir. Grev meselesini bir tür ‘edebiyat’ olarak gören yazar bu hareketle grev konusunu tahfif etmek istemiştir. Broşür, ‘grev’in kargaşalık çıkartmak isteyen bir Sovyet silahı olduğunu şu şekilde açıklamaktadır; “Grev; 1917 den sonra, ikinci cihan savaşını takip eden ve içinde bulunduğumuz yıllarda, bilhassa ve tam manasiyle, Rus emperyalizminin kullandığı korkunç bir silâh haline gelmiştir. Yeni Rus emperyalizmi, dünyanın her yerinde emrinde çalıştırdığı komünistler vasıtasıyla, bu silâhtan istifade etmeyi asla ihmal etmemektedir. Son yıllar zarfında vukua gelen bütün grev hareketlerinde, bu, katiyetle görülmüş ve en salahiyyetli devlet adamları tarafından resmen beyan edilmiştir.” Yazar, Kanada, İngiltere, İtalya, Yeni Zelanda ve Fransa’da yaşanan grev örneklerini vererek komünizmin, uluslararası bir amaç içerisinde tüm dünyayı felakete sürüklemek üzere çalıştığı belirtmiştir. Fransa’daki grev konusunu örnekleyen yazar, Rusya’nın maksadını, “Hindi Çini’de harekete geçmek üzere tertibat alan komünistlerin, Fransa, yaratılmış olan dahilî gailelerle meşgul iken hareket serbestisini temin etmek ve onların maneviyatını kuvvetlendirmek” olarak açıklamıştır. Diğer bir ifadeyle broşür, grev ile meşgul edilen ülkenin enerjisini tüketmesinin Rusların avantaja dönüştürmek istediğini telkin etmektedir. Broşürün Türk işçisine propaganda etmek istediği fikir ise şu şekilde ifade edilmiştir;

*“Görülüyor ki grev, bir hak olmaktan çıkmış, milletlerin istiklâlini ve huzurunu yok etmek üzere, Sovyet emperyalizminin elinde korkunç bir alet haline gelmiştir. Böyle bir âletle her hangi bir hakkın istihsali mümkün müdür? Kaldı ki Türk işçisi için son yıllarda, başka memleket işçilerinin uğurunda hâlâ mücadele ettikleri bir çok haklar tanınmış bulunmaktadır. ...Türk işçisinin; kendisine bir çok hakları temin edildiğini ve ileride daha da yeni imkânlar sağlanacağını düşünerek ve yukarıda izah edilen beyanatları gözleri önünde canlandırarak, grev meselesi üzerinde politika yapanlara karşı nasıl bir durum takınacaklarını kestirmek güç olmasa gerektir”.*¹¹²¹

Grev meselesine verilen önemin seçim öncesi veya sonrası ayrımı yapılmadan dikkatle değerlendirildiği görülmektedir. Bu doğrultuda bu kez 17 Mayıs 1950 tarihinde grevle ilgili “Grev Olayları ve Türkiyemiz” isimli broşürünün Çalışma Bakanlığı tarafından Halkevleri Başkanlığına dağıtılmak üzere gönderildiği

¹¹²¹Grev Meseleleri isimli broşür, 1950, **BCA**, Fon Kodu: 490 1 0 0 Kutu No: 1442 Dosya Gömleği No: 14 Sıra No: 1 Dosya Numarası: 9. Büro

kaydedilmiştir.¹¹²² Halkevlerinin toplu okuma salonu olarak kabul edilmeleri sebebiyle, grev meselesine dikkat çekilmek istendiği görülür. Ayrıca Çalışma Bakanlığı'nın halkevleri ile birlikte hareket etmesi, parti ve hükümet birlikteliğinin grev meselesini ne kadar önemli algıladığını göstermektedir.

Seçim zamanları içerisinde kalan dönemlerde, siyasilerin memleket meselesi olarak görülen konuşmaları, broşür haline getirilerek dağıtılmıştır. Başbakan Recep Peker'in Sıkı Yönetim'in altı ay daha uzatılması üzerine 28 Mayıs 1947 tarihinde TBMM'de yaptığı konuşma, bu türden eserler arasındadır. Peker'in konuşmasında; *"sıkı Yönetimin devamını gerektiren iç ve dış sebepleri etrafıca"* açıklaması ve *"Türk güvenliğinin cihan politikasında aldığı önemli"* yeri belirtmesi, broşürün tüm parti teşkilatları ile halkevleri ve halkodalarına gönderilerek okunmasını gerektirmiştir.¹¹²³ Broşürün gönderilme adresi olarak parti teşkilatlarının ve halkevlerinin özellikle tercih edilme sebebi, CHP İktidarının 'dış ve iç politika'yı açıklayıcı sözlerini halka izah etmektir. Keza Recep Peker'in İstanbul Üniversitesi'nde 28 Mart 1947 tarihinde gençlerle yaptığı milliyetçilik konulu konuşması da broşür haline getirilerek ülke sathında yayılmıştır.¹¹²⁴ Konuşmaları broşür haline getirilen bir diğer isim ise İsmet İnönü'dür. İsmet İnönü'nün gerek tarihi şahsiyeti gerekse politik ehemmiyeti, İnönü'nün konuşmalarına ayrı bir önem verilmesini gerektirmiştir.¹¹²⁵

3.1.6.1 Dış Tehdit ve Seçim Broşürleri

Seçim ve seçim dışı dönemde uygulanan propagandadan beklenen çift yönlü fayda beklentisi broşürlere de yansımıştır. Seçim dönemlerinde daha aktif olarak kullanılan broşür ve ilanların sayısının arttığı görülmüştür. 1946 seçimleri dönemindeki propaganda broşürleri daha sınırlı iken 1950 yılında sayıca artmıştır. 1950 yılındaki seçime yönelik kullanılan dilin ve amacın nasıl bir değişim gösterdiği, propaganda broşürü olarak kullanılan mateyallerden anlaşılmaktadır. Bu doğrultuda

¹¹²² Çalışma Bakanlığından Halkevleri Başkanlığına gönderilen "Olayları ve Türkiyemiz" isimli broşürlerin dağıtılması hakkında yazı, 17.05.1950, **BCA**, Fon Kodu: 490 1 0 0 Kutu No: 1295 Dosya Gömleği No: 302 Sıra No: 1 Dosya Numarası: 8. Büro

¹¹²³ Başbakan Recep Peker'in 28.05.1947 tarihli TBMM konuşmasının broşür haline getirilip dağıtılması hakkın direktif, 09.06.1947, **BCA**, Fon No: 490 1 0 0 Yer Numarası: Kutu No: 7 Dosya Gömleği No: 38 Sıra No: 8

¹¹²⁴ Başbakan Recep Peker'in 28.3.1947 tarihli İstanbul Üniversitesi konuşmasının broşür haline getirilip dağıtılması hakkın direktif, 29.04.1947, **BCA**, Fon No: 490 1 0 0 Yer Numarası, Kutu No: 7 Dosya Gömleği No: 37 Sıra No: 6

¹¹²⁵ İsmet İnönü'nün İzmir'de Ada Gazinosundaki Nutkunun Yollanma Cetveli, 01.10.1949, **BCA**, Fon No: 490 1 0 0 Yer Numarası, Kutu No: 1297 Dosya Gömleği No: 311 Sıra No: 2 Dosya Numarası 8. Büro

Falih Rifkî Atay tarafından yazılan ve 12 Mart 1950 tarihinde Ulus gazetesinde 'Kızılılık' başlığı ile yayınlanan yazı, broşür haline getirilerek seçimlerde kullanılmıştır. Atay yazısında, yaklaşan seçimlerin Kominform'un yakın ilgisinde olduğunu, yakında tüm köylerin ve şehirlerin 'kominformun propaganda kurmayı'nın paralo sağanağına uğrayacağını ifade etmekte ve Moskova Radyosu'nun yayınlarını buna örnek olarak göstermektedir. Atay'a göre, *"Kominform hiçbir partinin dostu değildir. O, yalnız, vehimler ve şüpheler içinde, eldeki düzeni tutmağa bakar.. Mânevî nüfuzları yıpratmak ve bütün nizam dayanaklarını temelinden sarsmak ister."* Broşür veya yazı 1946 seçimlerinde Türkiye'nin içerisinde bulunduğu tehlikeli durumun sürdüğünü buna karşın 1950 yılı itibarıyla artık bir III. Dünya Savaşı tehlikesi belirdiğini yazmaktadır. Atay'a göre, *"Üçüncü dünya harbine yaklaştığımız bu sırada, Türkiye'yi dört yıllık bir kargaşalık içine atmak, milletlerarası kızıl tahrikçiler için her fedekârlık karşılığı denenmeğe değer bir şanstır. 1950 seçimi gibi bir fırsat, üçüncü dünya harbinden önce bir daha ele ya geçer, ya geçmez."* Atay'ın yazısında Türkiye'nin Batı için ne kadar önemli olduğu ise şu şekilde belirtilmiştir; *"Türkiye, Yakın Doğu'nun kilidi olmuştur: Buna anahtar uydurmak, Dakar'a kadar bütün nüfuz yollarını açmak demektir. Musul ve Arabistan petrol kaynaklarına doğru en çetin Seddi yıkmak demektir. Amerika'yı güvensizliğe sürükleyerek, Türkiye'yi hazırlamaktan vazgeçirmek, belki de yeni bir iktidarın tecrübesizliğinden faydalanabilmek, bugünkü şartlar içinde, âdeta fütuhat gibi bir şeydir."* Atay'ın yazısında diğer dikkat çektiği konu ise parti meselesidir. Ona göre, *"Türkiye'de hiçbir siyasî partinin Kominforma âlet olmayacağına şüphe yoktur."* Bundan dolayı;

"Pek ciddî bir olgunluk imtihanına yaklaşıyoruz. Partililerin ve gazetelerin tutumu, bu imtihanın iyi verilmesinde veya verilmemesinde belli başlı rol oynayacaktır. Bilhassa partiler içindeki ve dışındaki aydınlar takımı, kayıtsızlığı ve ilgisizliği bir tarafa bırakmalıdır. Şahsî itirasların, bazı siyasî partiler içinde nasıl gözü kapalı, kulağı tıkalı çatışmalara sebep olduğunu görüyoruz. Her kızgın ihtirasın arkasında, soğukkanlı düşmanın tetikte durduğunu unutmamalıyız. Siyasî partiler iktidarı almak için birbirleri ile, fakat hepsi beraber memleketi anarşi cehennemi içine sürüklemek isteyen "müşterek düşman" ile savaşacaklarını hatırlamalıdır. Seçim savaşında tutulan yol, "müşterek düşmana" yardım edebilir veya onu desteksiz bırakabilir. Mesele, iktidarın, nizamı ve birliği tutan iktidarın benim elimde veya sizin elinizde olmasında değil, nizam ve birlik âmili olmaktan çıkıp çıkmamsındadır."¹¹²⁶

¹¹²⁶Fatih Rifkî Atay'ın "Kızılılık" isimli broşürü, 1950, **BCA**, Fon No: 490100 Yer Numarası,Kutu No: 355 Dosya Gömleği No: 1490 Sıra No: 1 Dosya Numarası 1. Büro

Seçimler öncesinde kullanılan seçim broşürleri ve ilanları, Milli Birlik Propagandası doğrultusundadır. Bu doğrultuda CHP ve İnönü isimleri 1950 seçimlerine gidilen süreçte, ön plana çıkartılmak istenmiştir.¹¹²⁷ Ayrıca vatandaşlar arasında ırk, din, mezhep ve sınıf ayrımı yapılmadığı ve dış politikanın başarıyla yürütüldüğü, yine 1950 seçimi öncesinde vurgulanan unsurlardandır.¹¹²⁸ 1945 yılında Türkiye'nin Sovyet Rusya ile yaşadığı hassas durum, 1946 seçimlerinde kendisini çok fazla hissettirmezken, 1950 seçimlerine geldiğimizde bu durumun değiştiği, Sovyet tehlikesinin propaganda amacıyla kullanıldığı gözlemlenmiştir.¹¹²⁹

Seçimlerde kullanılan broşür ve ilanlar sıklıkla, halkın CHP'ye neden oy vermesi gerektiğini açıklamaya çalışmıştır. Bu hususta kullanılan propaganda materyallerden bazıları şu şekildedir;

"C. H. P. memleket ve milletin bütünlüğü ve istikllinin korunması bakımlarından millî yüksek menfaatlerimizi de gözden kaçırmayarak Türk demokrasisini geliştirmek hususunda vazifesini yapmıştır. Bu İstikamette lüzumlu ve mümkün olanı yapmakta devam edecektir. ..Bu vazife yapılırken de yurtta dirlik ve dzeldiğin bozulmaması: Türk Milleti olarak ayakta kalmamızın baş şartıdır"; "Büyük Devlet adamı İnönü diyor ki:(Vatandaşlar arasında fikir ayrılığı olacaktır. Partiler elbette mücadele edeceklerdir. Fakat düşmanlık olmayacaktır, İkinci Cihan Harbinden kurtardığımız güzel vatanın, vatandaşlar arasında emniyet ve dostluk hislerinin sarsılmasına göz yummak yüzünden örselenmesine hep beraber müsaade etmiyeceğiz"; "İkinci Cihan Savaşından tek bir Türkün burnu kanamadan ve bir Türk yuvası yıkılmadan çıkmış olmamız, dış politikamızın gayet dikkatli İdare edilmesi kadar, büyük kuvvetli bir orduyu her an savaşa hazır tutmamıza borçluyuz"; "C.H.P. yalnız i çalışmalar bakımından kuvvetli bir hkmet

¹¹²⁷"...Zira Avrupa savaşı 1945 baharında sona erdiği halde Türkiye bakımından asıl o yıl hayatı derecede ciddi meseleler ortaya çıkmış ve yurdumuz, harp içindeki yıllara nazaran, çok daha büyük tehlikelerle çevrilmişti. Kuzey komşumuz Sovyet Rusya, Alman ordularını mağlup etmiş olmanın sevinci ve gururu içerisinde Türkiyeyi günden güne artan bir şiddetle tenkit ve muahaza yoluna girmiş, nihayet 1945 yılının martında, 20 yıldanberi yürürlükte bulunan dostluk ve tarafsızlık paktını feshetmişti. ılgın bir emperyalizm ihtirasına kapılmış olan boşevikler Boğazlardan s ve doğu Anadolu'dan arazi istiyorlardı. ...Türkiye endişeli günler geçiriyordu. Türkiye endişe duymakta haklı idi. ..Zaten Sovyet Rusya da Türkiye ile dostluk paktını, Dünya şartlarının kendi lehine bu derece müsait bir durum arzetmiş olmasına güvenerek yırtmıştı. Sözün kısıası 1945 yılının bahar ve yaz ayları yurdumuz bakımından cidden ağır tehlikelerle dolu idi. İnönü, harp sonunda Türkiyenin ne derece korkunç bir yalnızlık içinde bulunduğunu, 10 mayıs 1946 da, Halk Partisinin büyük kurultayını açarken şu sözlerle anlatmıştı.: "Cihan harbi sonunda bize karşı beliren haksız istekler ve propagandalar karşısında bir aralık, insanlık âleminin kadir bilir ve adalet tanır zihniyetinden şüphe eder bir halde idik. Yalnızlık havası, vatandaşlarımızı üzüntü içerisinde bırakıyordu."; Rifkı Salim Burçak'ın "İnönü ve Demokrasi " isimli broşürü, 1950, **BCA**, Fon Kodu: 490 1 0 0 Kutu No: 1393 Dosya Gömleği No: 624 Sıra No: 1 Dosya Numarası: 8. Büro

¹¹²⁸Cumhuriyet Halk Partisi 1950 Milletvekili Seçimi Beyannamesi, 1950, **BCA**, Fon No: 490 1 0 0 Yer Numarası: Kutu No: 355 Dosya Gömleği No: 1490 Sıra No: 1 Dosya Numarası: 1. Büro

¹¹²⁹**BCA**, Fon Kodu: 490 1 0 0 Kutu No: 1393 Dosya Gömleği No: 624 Sıra No: 1 Dosya Numarası: 8. Büro

mekanizması kurmakla kalmadı. Türk Devletini dış politika bakımından da muasır devletler seviyesine çıkarmakbaşarısını gösterdi. Avrupa'nın "Hasta Adam" diye andığı Türkiye, Büyük Millet Meclisinin ve C.H.P. Hükümetlerinin devamlı ve başarılı çalışmalarıyla kısa zamanda dünya karşısına dip dinç bir adam olarak çıktı"; "Türkiye'nin kazandığı itibarlı ve kıymetli durumun neticesi olarak, 1945 te kurulan Birleşmiş Milletler teşekkülüne kurucu üye sıfatıyla girdik. İkinci Cihan Harbi bitti, fakat hâlâ barış kurulamadı, içinde yaşadığımız (soğuk harp) devresi denilen tehlikeli devrede bu soğuk harbe maruz olanların başında Türkiye bulunmaktadır. Bunun içindir ki C.H.P. Hükümeti şu sırada bütün dikkatini kullanarak yurt ve millet savunmasını kuvvetlendirecek askeri ve siyasi her tedbiri almaktadır" ;"Vatandaş! Kendini ve Yurdunu İki Tehlikeye Karşı Korum! Komünizm esaret getirir. İnsanlığını kaybedersin! Kara irtica ve taassup ruhunu öldürür. Seni geriliğin çamuruna atar! Türk Milleti bugüne kadar varlığını, hürlüğü, istiklâlini bu iki tehlikeye karşı uyanık olmakla sağladı. C.H.P. Hürük ve ilerilik şiarının meşalesidir! oyunu Cumhuriyet Halk Partisi ne ver!"¹¹³⁰

1950 seçimleri propaganda faaliyetinin en yoğun olarak kullanıldığı seçimlerdir, fakat CHP İktidarı bu durumu çift yönlü fayda gereği harici tehditi engellemek ve milli dış politikanın sürdürülmesi amacıyla kullanmıştır. Genel merkezin etkin olduğu 1950 seçimlerinde ilk kez haber alma ve propaganda için taşra propaganda teşkilatları kurulmuştur.¹¹³¹ Taşra propaganda teşkilatlarının faaliyet ve çalışmaları geniş bir alanı kapsamaktadır. Bu bahiste taşra teşkilatlarının kendi broşür ve ilanlarını oluşturdukları görülmüştür. Genel Sekreter Tevfik Fikret Sılay, yayınladığı bir genelge ile Seyhan ve Zonguldak teşkilatlarının çalışmalarını övmüş ve tüm teşkilatların renkli broşürler ve renksiz ilanlar hazırlamaları için propaganda metin örnekleri göndertmiştir. Sılay'ın gönderttiği metinlerde, CHP ve tarihsel başarılar ön plana çıkartılmış ve buna nispetle CHP'nin neden İktidarını sürdürmesi gerektiğinin anlatılması amaçlanmıştır;

"Arkanda harpler, ölümler, harabeler haydutlarla dolu dağlar, açlık ve sefalet o karanlık geçmişden uzaklaştık. Durmaktan ve gerilemekten kork! C.H.P. ile beraber daha mesut, daha aydınlık bir geleceğe yürü. Oyunu C. Halk Partisine ver"; "Sana henüz yapılmamış olanlardan bahsedenlere bakma, Yapılmış olanlara bak! Bu vatan ve bu halka asırlardanberi bakılmamış olduğunu unutma! Geleceği, geçmişten gör Oyunu C. Halk Partisine ver!"; "Ne dediler ve ne yaptılar? Hürriyet istediler, hürriyeti kendi içlerinden koğdular. Millet bizimledir dediler, Millete husumet aşıladılar. Kendi aralarında bile düzen kuramadılar. Bu kadar tecrübe yetmez mi? Oyunu C. Halk Partisine ver!"; "Vatandaş Hürlüğü Birliği düzenliği ileriliği C.H.P. Getirdi Oyunu C. Halk Partisine ver"; "İnkilap devri Türkü Türke inandırdı. Yalnız bumu?"

¹¹³⁰ Çeşitli Propaganda Broşürleri, **BCA**, Fon NO: 490 1 0 0 Kutu NO: 355 Dosya Gömleği No: 1491 Sıra No: 1 Dosya Numarası: 1. Büro

¹¹³¹ Seçimler için Partide kurulan Haber Alma ve Propaganda Bürosunun Çalışma Programı, **BCA**, Fon No: 490100 Yer Numarası, Kutu No: 355 Dosya Gömleği No: 1490 Sıra No: 1 Dosya Numarası 1. Büro

Dünyayı Türke inandırdı. Bu devri kuranlara ve onu yaşatacak olanlara Oyunu ver. C. Halk Partisi”; “Bu devirden önce devletin ve milletin adı ne idi? Hasta adam bu gün nedir? Balkanların, yakın ve uzak doğunun en sağlam devleti, en diri milleti Bu devri kuranlara ve onu yaşatacak olanlara Oyunu ver. C. Halk Partisi”; “İstiklâl savaşında kurtulduk İnkılap savaşında kuvvetlendik. C.H.P. nin tarihi bu savaşların, hürriyet ve hakların tarihidir. Bu tarihi devam ettirmek senin elindedir. Oyunu Halk Partisine ver.”¹¹³²

CHP İktidarının ilan ve broşürlerle gerçekleştirmek istediği propagandasında milli birlik doğrultusunda CHP'nin/İnönü'nün tarihsel başarıları ön plana çıkartılırken topyekûn mücadele için, başta parti ayrışmaları olmak üzere tefrika yerilmiştir. Parti hizipleşmesi karşısında ise rakip olarak algılanılan Demokrat Parti'nin milli çizgide kalması istenmiştir. Bu doğrultuda DP, pek çok kereler milli birliğe aykırı tutumu nedeniyle eleştirilmiştir. Bu durumun en bariz örneği M. Turhan Tinay tarafından yazılan 'Milli Husumet Andı' isimli broşürde görülmektedir. DP'nin 1949 yılındaki Kongresi'nden aldığı kararla, 1950 seçimlerinin 1946'daki gibi olması halinde ne yapılacağı sorusuna cevap veren “Milli Teminat Andı”, CHP tarafından kıyasıya eleştirilmiştir. CHP, seçimlerde 1946'dakine¹¹³³ benzer bir durumla karşılaşılması halinde halka 'husumet' oluşturmamasını tavsiye ettiğinden dolayı bildiriye, “Milli Husumet Andı” ismini vermiştir. Tinay tarafından yazılan broşür ise, CHP İktidarının Sovyet Rusya'ya karşı halkta Milli Birlik oluşturmak üzere tüm faaliyetlerine aykırı hareket etmesinden ötürü, DP'yi şiddetle eleştirmiştir. Broşüre göre, “*D.P.nin bu kararı ve hareketli bir ihtilâle teşvikten gayri bir şey değildir.*” Bildiriye şiddetle eleştiren Tinay DP'nin ihtilale zemin oluşturduğunu ise şu sözlerle ifade etmiştir; “*... hürriyet var diye aşırı gidenler, içimize nifak sokmak isteyenler her an karşılarında Hükûmetin kahir ve âdil yumruğunu bulacaklar ve birbirine kardeş olan bu milletin milli infial, tiksinti ve iğrentilerle karşılanacaklar ve her daim hüsrana uğriyacaklardır. Milli Husumet andı denilen o mahut ihlilâle teşvik metodu ve nifak misakı bu memlekette hiç bir zaman işleyemeyecek ve işlemek için bu temiz vatan evlatları arasında zemin bulamıyacaktır.*” Broşürde Tinay'ın ifadeleri dışında Hükümetin karşı beyannamesine de yer verilmiştir. Tinay beyannmeyi, “*millî husumet andının yarattığı tethiş ve nifakı ortadan kaldıran, vatandaşa huzur ve emniyet ve güven telkin*” eden bir bildiri olarak sunmuştur. Beyannameye göre CHP İktidarı, halka andı şu şekilde açıklamaktadır;

¹¹³²CHP Genel Sekreterliği'nden İl İdare Kurullarına gönderilen propaganda metinleri örnekleri, 30.03.1950, **BCA**, Fon No: 490 1 0 0 Yer Numarası: Kutu No: 10 Dosya Gömleği No: 54 Sıra No: 16

¹¹³³1946 Seçimleri sırasında yaşanan olaylar için bkz: Erik Jan Zürcher, **Modernleşen Türkiye'nin Tarihi**, İstanbul, İletişim Yayınları 27. Baskı, 2012, s. 311-312.

“...Kin ve nifak havası içinde ve kardeş kavgaları ile vatandaşın iç ve dış selâmetini tehlikeye düşürecek ve nihayet rejimimizi bir diktatörlüğe götürecek hareketlere Hükûmet elindeki bütün vasıtalarla karşı koymak kararındadır. Yurt selâmetinin ve vatandaş hak ve hürriyetinin bekçisi olan Hükûmet son zamanlarda demokrat parti tarafından yaratılmak istenen tethiş havasından vatandaşlarımızın endişe etmemelerini ve her derecedeki vazifelilerin ürkmeyeceklerinden emin olmalarını tavsiye eder.”¹¹³⁴

3.2 SİNEMA

Türkiye’ye sinemanın gelişi hakkında çeşitli iddialar olmakla birlikte 1896-1897 yılları sinemanın Türkiye’ye giriş tarihi olarak kabul edilmektedir.¹¹³⁵ II. Abdülhamit Devrinde Yıldız Sarayı’ndan film gösterimleri yapıldığı bilinmekteyse de kesin olarak Türkiye’de halka açık sinemanın gösterildiği tarih, 1897’dir. Polonyalı Sigmund Weinberg’in düzenlediği halka açık film gösterisi, sinemanın Türkiye’ye giriş tarihi olarak belirtilmektedir. Türk Sinema tarihinde çekilen ilk film ise 1914’te çekilen ‘Ayastefanos’taki Rus Abidesinin Yıkılışı’ ismini taşıyan dokümanter filimdir.¹¹³⁶

Çalışmamız kapsamında değerlendirdiğimiz 1945-1950 dönemi ise Türk sinema tarihinde dönemsel olarak 1938-1950 yılları ile sınırlandırılmakta ve ‘Geçiş Dönemi’ olarak adlandırılmaktadır. II. Dünya Savaşı ile başlayan bu dönem, CHP’nin İktidarını kaybettiği yılın sonuna kadarki dönemi, yani İnönü Devrini kapsamaktadır. II. Dünya Savaşı ile geniş bir insan gücünün sürekli silâh altında tutulması, ulusal savunma giderlerinin artması, ekonomik dengenin bozulması karşısında, henüz alt yapısını kuramamış Türk sineması derinden etkilenmiştir. Keza ekonomik şartlar, ithal film satın alınmasına da yansımıştır. Sinemayı, bu dönemde yerli filmlerden daha çok ithal filmlerin desteklediği düşünüldüğünde, film ithal edilememesi önemli bir sorun olmuştur. Savaş öncesinde, Türk sinemasına egemen olan Avrupa ve Amerikan filmleri, savaşın başlaması ile üstünlüğünü kaybetmiştir. Kemalist devrimin Batıcılık konusundaki hassasiyetinin Avrupa ve ABD filmlerine sağladığı üstünlük, savaşın getirdiği şartlar nedeniyle etkisini yitirmek zorunda kalmıştır. Bu dönemde Fransız filmleri tümüyle kaybolurken onun yerini, Türkiye’nin savaş politikalarında

¹¹³⁴M. Turhan Tinay’ın "Millî Husumet Andı " isimli broşürü, 1949, **BCA**, Fon No: 490 1 0 0 Yer Numarası: Kutu No: 1392 Dosya Gömleği No: 622 Sıra No: 1 Dosya Numarası: 8. Büro

¹¹³⁵Zahir Güvemli, **Sinema Tarihi Başlangıcından Bugüne Türk ve Dünya Sineması**, İstanbul, Varlık Yayınları, 1960, s. 231.

¹¹³⁶Agâh Özgüç, **Kronolojik Türk Sinema Tarihi 1914-1988**, Kültür ve Turizm Bakanlığı Güzel Sanatlar Genel Müdürlüğü Sinema Dairesi Başkanlığı, s. 5-7.

değişiklik isteyen, İngiliz haber filmleriyle Alman ve Rus propaganda filmleri almıştır. Savaş şartları nedeniyle Avrupa üzerinden gelemeyen ABD filmleri ise alternatif bir güzergâhtan Mısır üzerinden gelmeye başlamıştır. Bu durum aynı zamanda Türk sinema tarihinde etkisini ciddi bir biçimde hissettiren Mısır filmlerinin Türk halkı ile buluşmasını sağlamıştır.¹¹³⁷ Savaş sonrasında şartlarda meydana gelen değişikliklerle birlikte yerli film yapımında artış da görülmüştür. 1945'te ve 1946'da birer adet kurgu filmi çekilirken; Yerli Film Yapanlar Cemiyeti'nin kurulmasıyla 1947'de yerli film sayısı 12'ye, 1948'de 18'e, 1949'da 19'a, 1950'de ise 22'ye çıkmıştır.¹¹³⁸

1945-1950 döneminde CHP Hükümetleri, ithal ve yerli filmleri kullanmak suretiyle sinemadan propaganda amacıyla istifade etmiştir. Zira II. Dünya Savaşı ile birlikte sinema propagandanın en etkin araçlarından birisi haline gelmiştir.¹¹³⁹ 1946 yılında propagandaya dair hazırlanan bir raporda sinema *"asrın en büyük propaganda vasıtası"* kabul edilmiştir. Fakat Amerika, İngiltere, Almanya, Rusya bu konuda endüstri kurmuşlarsa da Türkiye'nin sinema konusundaki etkisi sınırlı kalmıştır. Rapora göre, film, sinema işinin propaganda olarak iki yönde ele alınması gerekmektedir. Bunlar; direkt olarak Türkiye'de çekilecek propaganda filmleri ve Türkiye'nin yeterli altyapıya sahip olmaması nedeniyle dışarıdan getirilecek propaganda filmleridir. Dışarıdan getirilerek istifade edilecek filmlerin 'havadis, öğretici, köylerde göstermek üzere seyyar ve eğlence olmak üzere' dört alanda olması gerektiği vurgulanmıştır. Filmlerin yurt içerisinde gösterilmesi sorumluğu ise halkevlerine bırakılmıştır. CHP İktidarının en önemli propaganda vasıtası olarak halkevlerinin birer okuma, toplanma salonu olmalarından sonra, seyir salonları olarak da görüldükleri anlaşılmaktadır. CHP İktidarının çekeceği filmler, havadis, dokümanter ve kültür filmleri olarak tespit edilmiştir. CHP İktidarının çekeceği filmlerde en önemli tür, havadis filmleri olmuştur. Bunun dışında aktüel filmlerin önemli olduğu belirtilerek her iki türde çekilecek tarzda filmlerin 'memlekette olup biten işleri ve Partiyi ilgilendiren' meseleleri ele alması gerektiği belirtilmiştir. Ayrıca tüm propaganda araçlarında olduğu gibi sinema, film işlerinden de çift yönlü fayda gereği, seçimler dolayısıyla istifade edilmek istenmiştir.¹¹⁴⁰

¹¹³⁷ Burçak Evren, **Türk Sinemasının 100 Yılı**, Kültür ve Turizm Bakanlığı, 2014

¹¹³⁸ Özgüç, Kronolojik Türk Sinema Tarihi, s. 15-18.

¹¹³⁹ Ertem, Propaganda, Birinci Cild, s. 313-320.

¹¹⁴⁰ Propagandanın hangi yollarla ve nasıl yapılacağına dair rapor, 1946, **BCA**, Fon No 490 1 0 0 Yer Numarası Kutu No: 1393 Dosya Gömleği No: 624 Sıra No: 1 Dosya Numarası: 8. Büro

Filmlerin Türk siyasi yaşantısından gayri düşünülmediği, anlaşılmaktadır. Zira halkevlerinde gösterilmek üzere ithal edilen filmlerde, Sovyet karşıtı ülkelerin filmlerine ağırlık verilmesi, Sovyetlere karşı yürütülen propagandada batılı filmlerin ön plana çıkmasını sağlamıştır. Sinemadan aynı zamanda yurt dışında, Türkiye'yi tanıtmak üzere de istifade edilmiştir. Sinemanın propagandada artan rolüne binaen, CHP İktidarının raporlar hazırlattığı görülmüştür. 1 Ocak 1947 tarihinde Nizamettin Nazif Tepedelenlioğlu tarafından hazırlanan rapor, Genel Sekreterliğe sunulmuştur. Tepedelenlioğlu'na göre, eldeki vasıtalarla film yapmak bu filmleri halka beğendirmek suretiyle bazı fikirler 'lanse etmek' ve halkı kazanmak mümkün görülmüştür. 'Niçin Film Yapmalıyız?' sorusunun cevabını arayan rapora göre; *"Mısır filmciliğinin hissedilir edilmez tarzda yaydığı eski devirler sevgisini önlemek", "Mısır'a giden dövizlerden tasarruf etmek", "Bir kısım Avrupa ve hattâ Amerika filimlerinin revacını düşüre düşüre ithalât filimlerini en üstün san'at eserlere inhisar ettirmek" ve "Partinin çeşitli propaganda vasıtalarına -ki bundan sonra çok masraflı olacaktır- besleyecek bir gelir kaynağı kurmak"* için film yapmak gerekmektedir.¹¹⁴¹

Mısır filmlerinin Kemalizmin batılılaşma, çağdaşlaşma düsturlarına aykırı bir takım öge ve değerler taşıması üzerine Mısır filmlerini engellemek için yerli film yapılması tavsiye edilmiştir. Ayrıca bu sayede döviz kazanımı sağlanacağı gibi istenilen fikirlerin telkin edilmesi de kolaylaşacaktır. Aynı zamanda propaganda için kaynak oluşturulması da sağlanmak istenmiştir. 1 Nisan 1947 tarihinde bu kez Necdet Yula'nın hazırladığı, 'Propaganda Filimleri Hakkında Not' adını taşıyan rapor, Partiye verilmiştir. Yula'ya göre, *"Bütün faaliyetini politik sahaya teksif etmiş olan bir parti için propaganda ve dolayısıyla propaganda filimleri yapmak faydalı hatta zaruridir."* Yula raporunda, bugüne kadar CHP İktidarının sinema sahasında başarılı olamama sebebini, teknik yetersizlikten ziyade iyi organize olamamasına bağlamıştır. Rapora göre esas mesele, *"propaganda yapıldığı hissini uyandırmadan, can sıkmadan, belirsiz bir şekilde maksatlarımızı kuvvetle aşılama elverişli senaryo temin etmektir."* Yula'nın raporu da Tepedelenlioğlu'nun vurguladığı surette daha ziyade kurgu filmleri ile ilgilidir. Bu sebeple Cevat Dursunoğlu, rapor üzerine

¹¹⁴¹Film İşi Hakkında Rapor, 01.01.1947, **BCA**, Fon Kodu: 490100 Kutu No: 1213 Dosya Gömleği No: 29 Sıra No: 1 Dosya Numarası 8. Büro

düştüğü derkenarda, 'şimdilik imkân yoktur' diyerek kurgu filmlerine CHP İktidarının propaganda önceliği tanımadığını bildirmiştir.¹¹⁴²

CHP İktidarının propaganda aracı olarak ülke içinde ve dışında olmak kullanmak istediği dokümanter tarzdaki filmlerden istifade etmesi pek mümkün olmamıştır. Zira savaş şartlarının getirdiği zorluklar, 1940 yılından sonra film çekilmesini mümkün kılmamıştır. Bu durumun 1945 yılına kadar sürdüğü görülmüştür. Havza Halkevi Başkanlığı'nın Genel Sekreterlikten film talep etmesi sonrasında gönderilen cevapta, "*Partice 1940 senesindenberi film çektirilmemektedir*" denilerek Basın Yayın Genel Müdürlüğü'nün yeni bir film hazırladığını, bitmesi halinde bir kopyasının gönderileceği bildirilmiştir.¹¹⁴³ 1945-1950 yılları arasında CHP İktidarının 1940 öncesi ve 1945'ten sonra çektiği filmlerle, sinema alanında yetersiz kaldığı görülmüş, buna karşın ise sözkonusu zaman dilimi arasında, İngiliz Kültür Heyeti ve Amerikan Haberler Dairesi'nin çalışmalarından istifade etmiştir. CHP Genel Sekreterliği, ülke içerisinde film faaliyetinde Basın Yayın Genel Müdürlüğü, Halkevleri, İngiliz Kültür Heyeti, Amerikan Haberler Dairesi gibi kurumlarla çalışmıştır. CHP'nin eksik kaldığı yerlerde, İngiliz Kültür Heyeti, Amerikan Haberler Dairesi gibi Batılı devletlerin kurumlarından istifade etmesinin ise Kemalizmin temel değerlerine ve Türk dış politikasına uygun olduğu ayrıca belirtilmelidir.

1940 yılı öncesinde çekilen ve gösterilen filmlerin bazıları şu şekildedir; *Atatürk ihtifali 1939, Yeni Türkiye, Bursa Dağ Sporları, Cumhur Reisi İ. İnönü'nün Doğu Güney Seyahatleri, Sivas Atelyesinin Açılışı, Trakya Manevraları 1939, Erzurum Hattının Açılışı, Afyon Isparta Hattının Açılışı, Erzincan Hattının [Açılışı], İzmir Fuarı 1940, 19 Mayıs 1939, 19 Mayıs 1940, Türk Gençliğinin Tayyarecilik Hamleleri, Donanmamazın Malta Seyahatı, 18 inci Yıl Cumhuriyet Bayramı, 18 inci Yıl 1941 Senesi Cumhurreisi İsme İnönü'nün Meclisteki Nutku, 28/11/1941 Sayın başvekil Refik Saydam'ın Nutku İle İzçilerin And İçiş, Atatürkün Ölümünün Üçüncü Yıl Dönümü, Ankara Diyarbakır Hattının Açılışı, Ankara Garının Açılışı, Atatürkün Doğu Seyahatı, Erzincan Halkevini Açılışı, Meclisin Açılışı 1939, Cumhurreisi İsmet İnönü'nün Marmara Gezisi, Cumhurreisi İsmet İnönü'nün Güney Doğu Gezisi,*

¹¹⁴²Propaganda Filimleri Hakkında Not, 01.04.1947, **BCA**, Fon Kodu: 490100 Kutu No: 1213 Dosya Gömleği No: 29 Sıra No: 1 Dosya Numarası 8. Büro

¹¹⁴³CHP Genel Sekreterliği ile Havza Halkevi Başkanlığı arasından gerçekleşen yazışma, 06.03.1946, **BCA**, Fon No: 490 1 0 0 Yer Numarası: Kutu No: 1210 Dosya Gömleği No: 15 Sıra No: 1 Dosya Numarası 8. Büro

*Donanmamızın Malta ve Faler Gezisi, 1940 Cumhuriyet Bayramı, 1940 İzmir Fuarı, Kahraman Askerlerimize Yardım, 1937 Cumhuriyet Bayramı, Yardım Sevenleri Tanıyalım, Yalova Bursa'dan Güzel Manzaralar, Hatay'ın Kurtuluş Bayramı, İstiklal Savaşımız, Bergama Kermesi.*¹¹⁴⁴ Görüldüğü üzere 1940 yılına kadar çekilen filmler kahir ekseriyetiyle açılış, önemli gün ve konuşma tarzındaki dokümanter filmlerdir.

CHP İktidarı, ülke içerisinde ve dışında gerçekleştirdiği propagandaya yönelik sinema faaliyeti haricinde, seçimlerde de sinemadan istifade etmek istemiştir. 1946 yerel seçimlerden itibaren filmler, seçim propaganda aracı olarak kullanılmıştır.¹¹⁴⁵ Çeşitli mahfillerde dile getirildiği veçhile, en kuvvetli propaganda aracı haline gelen sinema, çift yönlü fayda gereği seçimlere dâhil edilmek istenmiş ve bu yönde kullanılmıştır.¹¹⁴⁶ 1950 seçimlerine giden yolda ise CHP'nin öne çıkartılması, alyehine olan kampanyaları tersine çevirmesi için ve bazı yerlerde *"Parti taraftar gazetelerin azlığı dolayısıyla Kafi miktarda vazife göremedikleri de aşîkar"* olduğundan *"büyük fedekarlıklarla vucuda getirilen fabrika ve tesislerin çalışma durumlarını flime almak suretile piyasa her gösterilen flimden evvel dünya havadisleri meyanında gösterilmesi suretile hakikatin umumi efkara"* anlatılması için Genel Sekreterlik'ten film istenmiş, Genel Sekreterlik ise Basın Yayın Genel Müdürlüğü vasıtasıyla talepleri gerçekleştirmiştir.¹¹⁴⁷

3.2.1 Halkevleri ve Sinema

1945-1950 yılları arasında film gösteriminde en önemli araç, halkevleri olmuştur. 'Filmin en keskin ve etkin propaganda silâhı kıymetini kazanması' karşısında, 'filmlerin Genel Sekreterlik tarafından dikkatlice tetkik edildiği' görülmüştür. Özellikle Savaş döneminde Genel Sekreterlik film çekilmemesi karşısında, halkevlerine yabancı propaganda filmlerinin gönderilmesi tehlikesi ile karşı karşıya kalmıştır. CHP Genel Sekreteri N. Kansu, henüz 1943 yılında, Türk ve yabancı şahısların halkevlerine film göstermek üzere müracaat etmesi üzerine, Halkevi Başkanlığına gönderdiği bir yazıda; *"Siyasî maksatlar, Fabrika ve*

¹¹⁴⁴ CHP tarafından çektirilen filmler, **BCA**, Fon No: 490 1 0 0 Kutu No: 1210 Dosya Gömleği No: 17 Sıra No: 1 Dosya Numarası: 8. Büro, **BCA**, Fon No: 490 1 0 0 Kutu No: 1210 Dosya Gömleği No: 19 Sıra No: 1 Dosya Numarası: 8. Büro

¹¹⁴⁵ CHP İstanbul İl İdare Başkanlığı ile CHP Genel Sekreterlik arasında seçimler sebebiyle gönderilen filmler hakkında gerçekleşen yazışma, 05.07.1946, **BCA**, Fon No: 490 1 0 0 Kutu No: 1208 Dosya Gömleği No: 8 Sıra No: 1 Dosya Numarası: 8. Büro

¹¹⁴⁶ **BCA**, Fon Kodu: 490100 Kutu No: 1213 Dosya Gömleği No: 29 Sıra No: 1 Dosya Numarası 8. Büro

¹¹⁴⁷ Film çekimi ve gönderilmesi talebi hakkında yazışmalar, 10.12.1948, **BCA**, Fon No: 490 1 0 0 Kutu No: 1212 Dosya Gömleği No: 25 Sıra No: 2 Dosya Numarası: 8. Büro

Ticarethanelerin reklâmını yapan filimlere dahi sinerek, gittikleri ve gösterildikleri yerin efkârına yumuşatıcı ve bazen yıkıcı tesirlerini yapmağa çalışıyor. Bunun içindirki, ecnebi filimlere karşı Halkevlerimizi uyanık ve tetik bulundurmak bugünün başlıca ödevi halini aldı. Biz sade teknik ve estetik mevzulu filimlerle, bioloji ve tabiat güzelliğine ait filimlere kapılarımızı açık tutmakla beraber bu filimlerin önce Genel Sekreterlikçe gözden geçirilmesini gerekli buluyoruz” diyerek sinemanın propaganda için nasıl bir araç olduğunu açıklamıştır.¹¹⁴⁸ Bu doğrultuda 1944 yılında Kula Halkevi, “*Yabancı ajanlardan kültür filimleri alınmaması hakkındaki buyuruk veçhile*” kendilere gönderilen ‘Uçan Meyva, Metropol, Rus Köy Düğünü’ filmlerini göstermediklerini bildirilmiştir.¹¹⁴⁹

Sinemanın menfi propagandasına karşı, Savaş şartlarında takınılan dikkatli tavır, 1945 yılından sonra da kendisini göstermiştir. 20 Ağustos 1945 tarihinde Bakanlar Kurulu kararı ile “*Film ticaretiyle ve sinemacılıkla uğraşan gerçek ve tüzel kişilerin ellerinde ve gümrüklerde bulunan ve bundan sonra gelecek olan sinema filmlerini beyanname ile bildirmeleri, beyan edilecek sinema filmlerine Hükûmetçe el konulması ve Basın ve Yayın Umum Müdürlüğünün bu filmleri almağa, maksada göre dağıtmağa ve satmağa ve ihtiyacı olanlara kârsız vermeğe yetkili kılınması hakkındaki*” karar yürürlüğe koyulmuştur.¹¹⁵⁰ Sovyet Rusya ile ilişkilerin gerginleştiği bir dönemde alınan kararın daha ziyade politik gelişmelerle bağlantılı olduğu açıktır.

Genel Sekreterliğin uygun gördüğü filmlerin halka gösterilmesi sineması olan Halkevlerinde kolaylıkla gerçekleşirken sineması olmayan halkevlerinde ise seyyar makinelerle film gösterilmiştir. 1942 yılında 40 tane halkevi sinema salonuna sahipken, 1948 yılında bu sayı 49’a çıkmıştır.¹¹⁵¹ Genel Sekreterlik gazete ve dergi yayınlarında olduğu gibi sinema ile ilgili bir anket hazırlayarak sinemaya sahip olup olunmadığı, film tedarikinin nereden sağlandığı türünden sorularla,

¹¹⁴⁸Halkevleri'nde gösterilecek filmler hakkında talimat, 16.04.1943, **BCA**, Fon No: 490 1 0 0 Kutu No: 1214 Dosya Gömleği No: 32 Sıra No: 1 Dosya Numarası: 8. Büro

¹¹⁴⁹Yabancı ajanlardan kültür filimleri alınmaması hakkındaki yazışmalar, 10.04.1944, **BCA**, Fon Kodu: 490 1 0 0 Kutu No: 1209 Dosya Gömleği No: 13 Sıra No: 2 Dosya Numarası 8. Büro

¹¹⁵⁰Başbakanlık Muamelat Umum Müdürlüğü Kararlar Müdürlüğü Kararı, 20.08.1945, **BCA**, Fon Kodu: 30 18 12 Kutu No: 109 Dosya Gömleği No: 51 Sıra No: 6 Dosya Numarası: 75

¹¹⁵¹CHP Genel Sekteri Erzurum Mebusu Dr. A. F. Tuzer ile Matbuat Umum Müdürü Selim Sarper arasında gerçekleşen yazışma, 07.04.1942, **BCA**, Fon No: 490 1 0 0 Kutu No: 1210 Dosya Gömleği No: 19 Sıra No: 1 Dosya Numarası: 8. Büro,
Basın ve Yayın Genel Müdür Yardımcısı Hasan Refik Ertuğ ile CHP Genel Sekreterliği arasında filmişi konusunda geçen yazışma, 09.01.1948, **BCA**, Fon No: 490 1 0 0 Kutu No: 1213 Dosya Gömleği No: 28 Sıra No: 1 Dosya Numarası: 8. Büro

halkevlerini yakından takip etmiştir.¹¹⁵² Halkevleri ile ilgili bilgilerini güncelleyen Genel Sekreterlik, henüz sineması olmayan halkevlerine, propagandada kullanılmak üzere sinema cihazı göndermiştir.¹¹⁵³

Genel Sekreterlik, *“Halkevleri bütencesinden satın alınan ve Halkevi salonuna kurulan bir sinemanın Parti menfaatına çalıştırılması”* taleplerini ise halkevlerinin partiler üstü konumda kalmasını sağlamak üzere reddetmiştir. Bu doğrultuda özellikle CHP tarafından gönderilen dokümanlar tarzındaki filmler, kahir ekseriyetiyle ücretsiz gösterilmiştir.¹¹⁵⁴

3.2.2 Basın Yayın Genel Müdürlüğü ve Sinema

Halkevleri için temin edilen filmler, Basın Yayın Genel Müdürlüğü tarafından sağlanmıştır. Basın Yayın Genel Müdürlüğü, Genel Sekreterliğinden gelen talepler doğrultusunda bir dağıtım listesi hazırlamak suretiyle filmlerin hangi halkevlerine ne zaman gideceğinin takibini muntazaman gerçekleştirmiştir. Basın Yayın Genel Müdürlüğü, Genel Sekreterliğin isteği doğrultusunda, okul ve bazı müesseselere de sistemli olmayan bir tarzda film göndermiştir.¹¹⁵⁵ Keza parti olarak bir film çekme kadrosu olmadığından filme alma işlerinde Basın ve Yayın Genel Müdürlüğü, sinema servisinden istifade edilmiştir. CHP İktidarı, teknik düzeyde bilgi gerektiren bu işlem için Basın Yayın Genel Müdürlüğünü vazifelendirmiştir.¹¹⁵⁶ Halkevlerine Genel Sekreterliğin 1945'ten sonra Basın Yayın Genel Müdürlüğü vasıtasıyla kendi yayını olarak gönderdiği filmler arasında, -1940 öncesindeki gibi- açılış ve milli günlere ait filmler yer almıştır. 1945-50 dönemi, bu tarzdaki filmlerin dışında Bartın-

¹¹⁵²Halkevlerinin sinema durumu hakkında bilgi almak üzere gönderilen yazı, 14.04.1947, **BCA**, Fon No: 490 1 0 0 Yer Numarası: Kutu No: 7 Dosya Gömleği No: 37 Sıra No: 3

¹¹⁵³Ağrı, Antalya, Bingöl ve Bitlis Halkevlerine gönderilen sinema makineleri hakkında yazışmalar, 1947, **BCA**, Fon No: 490 1 0 0 Kutu No: 1215 Dosya Gömleği No: 35 Sıra No: 1 Dosya Numarası: 8. Büro, **BCA**, Fon No: 490 1 0 0 Kutu No: 1222 Dosya Gömleği No: 60 Sıra No: 1 Dosya Numarası: 8. Büro

¹¹⁵⁴**BCA**, Fon No: 490 1 0 0 Kutu No: 1208 Dosya Gömleği No: 10 Sıra No: 2 Dosya Numarası: 8. Büro, **BCA**, Fon No: 490 1 0 0 Kutu No: 1210 Dosya Gömleği No: 19 Sıra No: 2 Dosya Numarası: 8. Büro, **BCA**, Fon No: 490 1 0 0 Kutu No: 1209 Dosya Gömleği No: 12 Sıra No: 2 Dosya Numarası: 8. Büro

¹¹⁵⁵Basın Yayın Genel Müdürlüğü tarafından gönderilen filmler hakkın yazışmalar, **BCA**, Fon No: 490 1 0 0 Yer Numarası: Kutu No: 1210 Dosya Gömleği No: 15 Sıra No: 1 Dosya Numarası: 8. Büro, **BCA**, Fon No: 490 1 0 0 Kutu No: 1210 Dosya Gömleği No: 19 Sıra No: 1 Dosya Numarası: 8. Büro, **BCA**, Fon Kodu: 490 1 0 0 Kutu No: 1213 Dosya Gömleği No: 29 Sıra No: 1 Dosya Numarası: 8. Büro, **BCA**, Fon No: 490 1 0 0 Kutu No: 1213 Dosya Gömleği No: 28 Sıra No: 1 Dosya Numarası: 8. Büro, **BCA**, Fon No: 490 1 0 0 Kutu No: 1209 Dosya Gömleği No: 13 Sıra No: 3 Dosya Numarası: 8. Büro, **BCA**, Fon No: 490 1 0 0 Kutu No: 1213 Dosya Gömleği No: 28 Sıra No: 1 Dosya Numarası: 8. Büro

¹¹⁵⁶CHP Genel Sekreterliği ile Ödemiş Halkevi Başkanlığı arasında gerçekleşen yazışma, 27.05.1946, **BCA**, Fon Kodu: 490 1 0 0 Kutu No: 1208 Dosya Gömleği No: 9 Sıra No: 1 Dosya Numarası: 8. Büro

Zonguldak gibi yerlerde çekilmiş, coğrafi şehir tanıtım filmlerini de barındırmıştır. Bu dönemin bir diğer hususiyeti de Genel Sekreterlik'ten 'halka heyecan verecek', 'kültürel ve öğretici mahiyette', ve 'devlet hayat ve faaliyetlerine' yönelik filmlerin talep edilmesidir. Özellikle milli filmlerin istenmesi dönemin dış politikası ile oldukça uyumludur. Gönderilen filmlerde Atatürk, İnönü, resmi açılış günlerinin öne çıktığı görülmüştür; *Ebedî Şefimiz Atatürk, Millî Şefimiz İnönü, İnönü'nün Konya Seyahati, Sultanahmet Hafriyatı, Garp Linyitleri, Barbaros Anıtının Açılışı, Hasanoğlu Köy Enstitüsünün Açılışı, Atatürk'ün 6 cı Ölüm Yılı, İskenderun İskeleyi, Kültür Parkı, İzmir Manzaraları, CHP Olağan Üstü Kurultayın Açılışı, Kadınlarla Röportaj, Erkeklerle Röportaj, Sümerbank'ın Çalışması, Ürdün Kralı Majeste Abdullahın Memleketimizi Ziyaretleri, Atatürk'* bu dönemde Halkevlerinde gösterilen dokümanter tarzdaki filmler arasındadır.¹¹⁵⁷

Basın Yayın Genel Müdürlüğü tarafından çekilen filmlere baktığımızda ise 1945 yılında iki filmin çekildiği görülmüştür. Bu filmlerden ilki, 29 Ekim 1945 yılındaki Cumhuriyet'in 22. yıl dönümü kutlamalarına aittir. Film, tören sırasında gerçekleşen yürüyüş gibi estantanelerle, İsmet İnönü'nün konuşmasını ihtiva etmektedir.¹¹⁵⁸ 1945 yılına ait ikinci film ise haziran ayında Türkiye'nin tabii güzelliklerini, tarihi eserlerini hem Türkiye'de hem de yurt dışında tanıtmak üzere turistik maksatla çekilen *İstanbul Ankara* filmidir. Film ekibi, yol güzergahındaki Kızılcahamam, Gerede, Yeniçağ, Düzce, Hendek, Adapazar, İzmit ve İstanbul'da yer alan doğa güzellikleri ve tarihi eserleri filme almıştır. Doğa güzelliklerinde Kızılcahamam kaplıcaları, Reşadiye Gölü, Abant Gölü gibi yerler öne çıkarken tarihi eserlerde Bizans, Osmanlı Devleti eserleri ile Cumhuriyet Türkiye'sinin bayındırlık çalışmaları öne çıkmıştır.¹¹⁵⁹ Filmin gösterimi, 1945 yılına yetiştirilemediğinden 1946 yılı itibarıyla gösterilmeye gayret edilmiştir.¹¹⁶⁰ 1946 yılında ise tek bir alıcı film makinesiyle 50.911 metre uzunluğunda 23 film çekilmiştir. Çekilen filmlerin yalnızca üç tanesi; ikisi Arapça, birisi

¹¹⁵⁷Halkevlerine gönderilen filmler hakkında çeşitli yazışmalar, **BCA**, Fon No: 490 1 0 0 Kutu No: 1209 Dosya Gömleği No: 12 Sıra No: 2 Dosya Numarası: 8. Büro, **BCA**, Fon No: 490 1 0 0 Kutu No: 1208 Dosya Gömleği No: 8 Sıra No: 1 Dosya Numarası: 8. Büro, **BCA**, Fon No: 490 1 0 0 Kutu No: 1210 Dosya Gömleği No: 19 Sıra No: 1 Dosya Numarası: 8. Büro, **BCA**, Fon Kodu: 490 1 0 0 Kutu No: 1208 Dosya Gömleği No: 9 Sıra No: 1 Dosya Numarası 8. Büro, **BCA**, Fon No: 490 1 0 0 Kutu No: 1209 Dosya Gömleği No: 12 Sıra No: 1 Dosya Numarası: 8. Büro, **BCA**, Fon No: 490 1 0 0 Kutu No: 10 18 Dosya Gömleği No: 923 Sıra No: 1 Dosya Numarası: 5. Büro, **BCA**, Fon Kodu: 490 1 0 0 Kutu No: 1213 Dosya Gömleği No: 29 Sıra No: 1 Dosya Numarası 8. Büro, **BCA**, Fon No: 490 1 0 0 Kutu No: 1209 Dosya Gömleği No: 12 Sıra No: 2 Dosya Numarası: 8. Büro

¹¹⁵⁸**Radio**, Cilt: 4 Sayı 48, 1 Aralık 1945, s. 22.

¹¹⁵⁹**Radio** Cilt: 5 Sayı 49, 1 Ocak 1946, s. 21.

¹¹⁶⁰**Radio** Cilt: 5 Sayı 50, 1 Şubat 1946, s. 21.

İngilizce olmak üzere yabancı dildedir. Çekilen filmlerin konuları ise Adana, Tarsus, Mersin, Rize, Trabzon, Samsun, Maraş, Bolu-İstanbul yolu filmleri gibi dokümanter tarzda Türkiye'yi tanıtıcı tarzdaki filmlerdir. Sözkonusu filmlerin dışında Antalya ve İstanbul filmleri de aynı yıl içinde hazırlanmaya başlanmış fakat yetiştirilememiştir.¹¹⁶¹ 1946 yılında teknik imkânları geliştirmek üzere verilen siparişlerin 1947 yılına yetiştigi gözlemlenmiştir. 1948 yılı bütçe görüşmeleri sırasında, TBMM'de Genel Müdürlüğün bütçesi görüşülürken söz alan Başbakan Yardımcısı Faik Ahmet Barutçu, Müdürlüğün gelişen imkânlar ışığında, 300 ve 120 metrelik sabit film çekme makinelerine 30 metrelik portatif film makinası eklendiğini ve Müdürlüğün artık bir stüdyoya sahip olduğunu bildirmiştir. Barutçu, sahip olunan araçlarla, 50'den fazla filmin makineye alındığını ve bunlardan 20 tanesinin yurt dışında gösterildiğini ifade etmiştir. Gönderilen filmler arasında Türkiye'yi ziyaret eden Amerikan Deniz Birlikleri gibi filmler yer almıştır.¹¹⁶² 1948 yılında tıpkı 1947 yılında olduğu gibi yirmiye yakın ülkeye hazırlanan filmler gönderilmiştir. 1948 yılında çekilen filmlerin sayısı tespit edilememekle birlikte, film gönderilen ülkelerin başlıcaları şu şekildedir; Belçika, Hollanda, ABD, Pakistan, Hindistan.¹¹⁶³

Basın ve Yayın Genel Müdürlüğü'nün dışında Genel Sekreterliğin İstanbul'daki film şirketleri ile görüşerek kurgu tarzında filmler kiralarak halkevlerinde göstermek istediği de bilinmektedir. Cazibesini arttırarak propaganda merkezi haline gelmesi düşünülen halkevlerinde, halkın hoşuna gidecek filmler de gösterilmek istenmiştir. 1947 yılının son günlerinde CHP Genel Sekreteri Erzurum Milletvekili Cevat Dursunoğlu, İstanbul'da yer alan Lale Film Sinemacılık'a müracat ederek 71 Halkevi için kira ile film satın alınarak ilgili halkevlerine göndermiştir. Aynı şekilde Ömay Film müessesesi ile Türk-Amerikan Ticaret Teşkilâtı Film Dairesi, Ceylan Film, Seyhan Film, İstanbul Haka Film, Atlas Film, Reks, Ses Film, Özen Film, Kemal Film, Halk Film, Titan Film, Fitaş, Kur Film gibi firmalara da müracaat edilerek Halkevleri için film temin edilmek istenmiştir.¹¹⁶⁴ Film şirketlerinin katalogları üzerinden tercih yapılarak hangi filimlerin halkevlerine gönderileceği tercih edilmiştir. Misalen Türk-AmerikanTicaret Teşkilâtı Film Dairesi'nin gönderdiği katalogda 176

¹¹⁶¹TBMM Tutanak Dergisi, Dönem: VIII, Cilt: 3, Toplantı: 1, On Sekizinci Birleşim (18.12.1946).

¹¹⁶²Ayın Tarihi, Aralık 1947, No: 169, Ankara, s. 61.

¹¹⁶³Ankara Akşam Haberleri, 24 Aralık 1948, s. 1.

¹¹⁶⁴CHP Genel Sekreterliği'nin film kiralamak üzere yaptığı yazışmalar, 05.01.1948, BCA, Fon Kodu: 490 1 0 0 Kutu No: 1212 Dosya Gömleği No: 27 Sıra No: 1 Dosya Numarası 8. Büro; CHP Genel Sekreterliği'nin film kiralamak üzere yaptığı yazışmalar, 16.12.1947, BCA, Fon No: 490 1 0 0 Kutu No: 1213 Dosya Gömleği No: 28 Sıra No: 1 Dosya Numarası: 8. Büro

film yer almış bu filimlerin karşısında türü, dili ve ismi yazılmıştır. Listede komedi, sergüzeşt, avantür, drama, müzikal, aşk film türlerinin yer aldığı görülmüştür. Listede yer alan filmlerin dili ise daha ziyade İngilizce ve Türkçedir. Az da olsa Rusça ve Fransızca filimlerinde mevcut olduğu görülmüştür. Rusçanın azlığı ve tercih edilmeyecek oluşu, Sovyet Rusya-Türkiye gerginleşen ilişkilerinden tahmin edilebilirse de Fransızca veya Fransız filmlerinin tercih edilmemesinde savaşın getirdiği yıkımın Fransa sinemasına etkisinden kaynaklanmıştır. Bu durum ise Kemalist kültürel propaganda dili olan Fransızcanın ve Fransanın yerini İngilizcenin ve İngiltere/ABD'nin almasına neden olmuştur.¹¹⁶⁵

Basın Yayın Genel Müdürlüğü'nün halkevlerinde izlettirdiği, envanterinde yer alan filmlerin son derece sınırlı olduğu görülmüştür. İnönü ve CHP ile ilgili filmler var ise de bunlar da yetersiz kalmıştır. Genel Sekreterlik, öğretici ve dokümanter tarzdaki film taleplerini çoğu kez, yeterli film çekilememesinden ötürü cevaplandıramamıştır.¹¹⁶⁶ Film çekme işinin sorumluluğunun ait olduğu Basın Yayın Genel Müdürlüğü Tanıtıma Dairesi'ne dair TBMM'de zabıtlarında yer alan raporda, 'birkaç film çekilmişse de bu işlemin yetersiz kabul edildiği' vurgulanmıştır. Buna karşın film çekilmeme konusunda Tanıtım Dairesi'nin boş *"film tedariki bakımından döviz alınamadığı şikâyeti haklı görülmüştür"*. 1950 yılından itibaren Dairenin döner sermaye ile takviye edileceği ve bununla birlikte *"daha seri ve geniş faaliyet beklemek"*te oldukları vurgulanmıştır.¹¹⁶⁷ İstanbul'da yer alan film şirketlerinden satın alınan filmler ise propaganda filmleri olmaktan daha ziyade halkevlerinin cazibe merkezi olmasını sağlayacak tarzda donatılmasını sağlamak üzeredir. Bu sebeple kurgu filmleri tasnif dışı kalmaktadır.

1940'tan sonra 1946 yılına kadar film çekemeyen CHP İktidarının 1946 itibariyle çektiği dokümanter filmlerin ise istenilen tarzda ve yeterli nicelikte olmadığı anlaşılmaktadır. Bu sebeple sinema, CHP İktidarının propaganda için üretim yaptığı ana araçlardan birisi haline gelememiştir. Teknik, ekonomik yetersizlikler karşısında CHP İktidarı, halkevlerine Basın Yayın Genel Müdürlüğü kanalı ile film göndermiş ve II. Dünya Savaşı tecrübesi doğrultusunda, uyguladığı sansürle eksik kaldığı propagandayı, karşı propaganda ile tesise çalışmıştır. CHP İktidarı, II. Dünya Savaşı

¹¹⁶⁵CHP Genel Sekreterliği'nin film kiralamak üzere yaptığı yazışmalar, 04.02.1948, **BCA**, Fon No: 490 1 0 0 Kutu No: 1213 Dosya Gömleği No: 28 Sıra No: 1 Dosya Numarası: 8. Büro

¹¹⁶⁶CHP Genel Sekreterliği'nin film talebi ve dağıtımı hakkında yazışmaları, 14.03.1947, **BCA**, Fon Kodu: 490100 Kutu No: 1213 Dosya Gömleği No: 29 Sıra No: 1 Dosya Numarası 8. Büro

¹¹⁶⁷**TBMM Tutanak Dergisi**, Dönem: VIII, Cilt: 24, Toplantı: 4, Kirk Beşinci Birleşim (13.11.1950).

sonrasında filmleri yurda sokulan ve yurtda yapılan filimler olarak değerlendirmiştir. Yurda sokulan filmler Ankara ve İstanbul'da kurulan 'Film Komisyonları'nda denetlenirken propaganda içerikli filmlere kesin suretle müsaade edilmemiştir. Keza yurt içerisinde çekilen filmler için de aynı şartlar geçerli olmakla birlikte daha fazla denetime tutulmuş, senaryodan itibaren izne tabii kılınmıştır. Bu doğrultuda 1945-1950 yılları arasında yurt dışından gelen 2011 film İstanbul Film Komisyonu tarafından incelenmiş ve bu filmlerden 56 tanesi red edilirken 132 tanesine şartlı kabul verilmiştir. Ankara Film Komisyonu tarafından 1948-1950 yılları arasında tekik edilen kurgu, aktüalite, dokümanter, reklam türlerindeki 534 filme onay verilirken red edilen film olmamıştır. İstanbul Film Komisyonu'nun İstanbul'un gümrük ve diğer konumları sebebiyle Ankara Film Komisyonu'ndan daha fazla filmi tetkik ettiği anlaşılmaktadır.¹¹⁶⁸ 1945-1950 yılları arasında 'Vatan ve Aşk' ile 'Çanlar Kimin İçin Çalıyor' filmleri komünizm propagandası yaptıkları iddiasıyla basın ve yayında tartışılan ve sonrasında verilen izinlere rağmen yasaklanan filmlerden olmuşlardır. Bu durum ise komünizm şüphesinin onay verilen filmlerde dahi tehdit oluşturduğunu göstermektedir.¹¹⁶⁹

3.2.3 İngiliz Kültür Heyeti ve Amerikan Haberler Dairesi

Komünizmin basın yayın üzerinden yayılması konusunda oldukça hassas olan CHP İktidarı, sinemanın da benzer bir amaç dairesinde kullanılacağını düşünmüştür. Sansür mekanizmasıyla bir engellemeye gidilirken aynı zamanda, CHP'nin sinemada bıraktığı boşluğu batının özellikle İngiliz ve ABD filmleriyle doldurduğu ya da batının bu boşluğu doldurmasına müsaade ettiği görülmüştür. Zira 1945-1950 döneminde halkevlerinde yerli filmlerden daha ziyade İngiltere Kültür Heyeti ve Amerikan Haberler Dairesi'nin filmleri gösterilmiştir. Hatta bu konuda CHP İktidarı, 1948 yılında film çekmek üzere yapılan teklifi, *"1948 yılı içinde film yapmak niyetinde olmadığımız için boş film almak tasavvurumuz yoktur"* diyerek geri çevirmiştir.¹¹⁷⁰ Gerek bu durum gerekse diğer gelişmeler, CHP İktidarının film çekmekten ziyade, ithal filmlerle ihtiyacını gidermek istediğini göstermiştir.

¹¹⁶⁸ Alim Şerif Onaran, **Sinematografik HürriyetÖzellikle Bu Hürriyetin Filimlerin Ve Film Senaryolarının Kontrolü Bakımından Değerlendirilmesi**, Ankara, T.C. İçişleri Bakanlığı Tetkik Kurulu Yayınları, Ankara, 1968, s. 141, 146-147, 174-175.

¹¹⁶⁹ Levent Cantek, **Cumhuriyetin Büluğ Çağı Gündelik Yaşama Dair Tartışmalar (1945-1950)**, İstanbul, İletişim Yayınları, 2008, s. 142.

¹¹⁷⁰ Ekrem Akömer ile CHP Genel Sekreterliği Film Bürosu arasında gerçekleşen yazışma, 25.05.1948, **BCA**, Fon No: 490 1 0 0 Kutu No: 1208 Dosya Gömleği No: 8 Sıra No: 1 Dosya Numarası: 8. Büro

1944 yılında Urfa Milletvekili Ahmet Kutsi Tecer, VIII. Büro Şefliğine gönderdiği yazıda, *“Muhtelif yabancı firmalar kendi kültür filmlerini memlekette yaymak ve bu arada Halkevlerimizde göstermek için devamlı teşebbüs ve faaliyet halindedirler”* demektedir ve Genel Sekreterliğin onayından geçmeden hiçbir filmin gösterilemeyeceği uyarılarına rağmen halkevlerini *“bu lüzumu iyi”* kavrayamamakla eleştirmektedir.¹¹⁷¹ Fakat Tecer’in uyarısının burada sadece dış politika bağlamında olduğu unutulmamalıdır. Her halükarda filmlerin önceden görülmesi ve onay verilmesi usulü benimsenmekle birlikte İngiliz Kültür Heyeti gibi kurumlara biraz daha müdahaleli davranılmıştır. Örneğin daha erken bir tarihte 1942 yılında, Genel Sekreterlikten Sivas Halkevi Başkanlığına gönderilen yazıda, İngiliz Kültür Heyeti’nin gönderdiği filmleri, *“Bu filmleri göstermede Halkevinizce yapılacak muamele Partiden gönderilmiş filmlerin gösterilmesinde yapılacak muamelenin ayndır. Yani halkı siz davet edeceksiniz, ve siz Partice gönderilmiş filmleri gösteriyormuş gibi bu filmleri göstereceksiniz”* denmiştir.¹¹⁷²

Savaş şartları içerisinde ittifaklık ilişkisi içerisinde başlayan İngiliz Kültür Heyeti faaliyetleri, savaştan sonra Türkiye’nin İngiltereye olan gereksinimi sebebiyle farklı bir boyuta taşınmıştır. 1946 yılından itibaren İngiliz Kültür Heyeti’nin serbest hareket etmesine ve halkevlerinde programlar tertip etmesine göz yumulmuştur. Bu göz yumma İngiltere’nin Türk dış politikasında kapladığı yerle alakalı olduğu kadar, aynı zamanda Türkiye’nin Kemalizm ilkeleri ışığında Batıcılık anlayışına da uygundu. Sovyetlere karşı, Batı’nın model olarak gösterilmesinin telkin edilmesi fikri, mezkur her iki neden içinde uygun görülmüştür. Bu doğrultuda 1946 yılında Diyarbakır, Van, Kastamonu, İzmir, Nazilli, Uşak, Bolu, Eminönü, Samsun Trabzon, Bayburt, Edirne, Gelibolu, Elazığ, Muş, Bandırma, Balıkesir, Bartın, Zonguldak, Sivas, Malatya, Mersin, Gümüşhane, Mardin, Gaziantep, Kars, Artvin, Siirt, Bursa, Afyon, Dinar, Konya, Sinop Halkevlerine İngiliz Kültür Heyeti filmleri gönderilmiş, yaz ve kış faaliyetleri içerisinde seyrettirilmiştir.¹¹⁷³

¹¹⁷¹Büro V. Şefi Urfa Mebusu Ahmet Kutsi Tecer’den B. VIII. Şefliğine gönderilen film konusunda değerlendirme yazısı, 05.07.1944, **BCA**, Fon No: 490 1 0 0 Kutu No: 1214 Dosya Gömleği No: 32 Sıra No: 1 Dosya Numarası: 8. Büro

¹¹⁷²CHP Genel Sekreterliği’nden Sivas Halkevi Başkanlığına gönderilen İngiliz Kültür Heyeti’nin filmleri hakkında direktif, 23.12.1942, **BCA**, Fon No: 490 1 0 0 Kutu No: 1210 Dosya Gömleği No: 17 Sıra No: 1 Dosya Numarası: 8. Büro

¹¹⁷³İngiliz Kültür Heyeti filmlerini gönderdiği yerler, 07.06.1946, **BCA**, Fon No: 490 1 0 0 Kutu No: 10 18 Dosya Gömleği No: 923 Sıra No: 1 Dosya Numarası: 5. Büro

Sovyet tehdidinin belirgenleşmesi sebebiyle II. Dünya Savaşı sonrası, İngiliz Kültür Heyeti'ne gösterilen müsamaha, yerini daha gevşek bir takibe bırakmıştır. Şubat 1946'da CHP Genel Sekreterliği'nden Eminönü Halkevi'ne gönderilen direktifle film göstermek üzere halkevine gelecek olan İngiliz Kültür Heyeti'ne *"geldiklerinde kolaylık gösterilmesi"* istenmiştir.¹¹⁷⁴ Savaş döneminin katı usul ve yönetmelikleri savaştan sonra milli güvenlik kaygıları nedeniyle İngilizlere karşı esnetilmiştir. Keza, ABD'nin yavaş yavaş İngiltere'nin yerini almasıyla birlikte, ABD'ye gösterilen hoşgörü de artmıştır. Bu doğrultuda MEB Yüksek Öğretim Genel Müdürlüğü Kültürel Dış Münasebetler Bürosu'ndan Genel Sekreterliğe gönderilen yazıda, Amerikan Haberler Bürosunun gezici film makinasıyla, 1949 yılında Ekim ayında gideceği yerlerde *"Halkevleri ve Halkodalarınca gereken kolaylıkların gösterilmesi hususunda ilgililere"* haber verilmesi istenmiş, talep Genel Sekreterlik tarafından yerine getirilmiştir.¹¹⁷⁵

İngiliz Kültür Heyeti'nin Haziran 1948'de Doğu Karadeniz'de seyyar sinema makinesiyle yapacağı turne üzerine, Genel Sekreterlik ilgili halkevlerine gereken kolaylığın gösterilmesi için direktif göndermiştir. Gönderilen direktif sonrasında, 14 Haziran 1948'de Trabzon Halkevi Başkanı Kemal Kefeli, Genel Sekreterliğe yazı göndererek gerçekleşen ziyaretle birlikte, oluşan hassasiyetini de belirtmiştir. Kefeli, yapılan çalışma neticesinde; *"Filimler seyirciler üzerinde gıpta ile karışık takdir hisleriyle karşılanmıştır. Bu gibi filimlerin gösterilmesi İngiltereye karşı hayranlık yaratmakta ve İngiltere ile Türkiye arasında neticesi leyhimze olmayan mukayeselere imkân hazırlamaktadır. İngiliz kültürüne, İngiliz tekniğine, kısaca İngiltereye karşı hayranlık yaratmak amacını taşıyan bu gibi propağanda filimlerinin, istikbalde, poletik sebeplerle, İngiliz dostluğunu feda mecburiyetinde kaldığımız takdirde, Vatandaş üzerinde yapacağı tesirin şimdiden nazarı itibare alınması gerektiği kanaatını en derin saygılarımla arz ederim"* diyerek görüşünü bildirmiştir.¹¹⁷⁶ Kefeli'nin ifadelerinden İngiliz Kültür Heyeti ile birlikte yürütülen film ve kültür çalışmalarının İngiltere propagandasına hizmet ettiği ve Genel Sekreterliğin ise bu durumu politik bir mesele olarak desteklediği anlaşılmaktadır. Kefeli'nin önlem

¹¹⁷⁴ CHP Genel Sekreterliği'nden Eminönü Halkevi Başkanlığına gönderilen direktif, 23.02.1946, **BCA**, Fon No: 490 1 0 0 Kutu No: 1208 Dosya Gömleği No: 8 Sıra No: 1 Dosya Numarası: 8. Büro

¹¹⁷⁵ MEB Yüksek Öğretim Genel Müdürlüğü Kültürel Dış Münasebetler Bürosu'ndan CHP Genel Sekreterliğine, gönderilen yazı, 27.09.1949, **BCA**, Fon No: 490 1 0 0 Kutu No: 1019 Dosya Gömleği No: 925 Sıra No: 1 Dosya Numarası: 5. Büro

¹¹⁷⁶ **BCA**, Fon No: 490 1 0 0 Kutu No: 10 18 Dosya Gömleği No: 923 Sıra No: 1 Dosya Numarası: 5. Büro

alınması için tavsiyede bulunması ise İngiltere propagandasının oldukça başarılı olduğunu göstermektedir. Türkiye, eksik kaldığı sinema sahasında Sovyetlere karşı, propaganda yapmak üzere yabancı filmleri kullanmış, bunun neticesinde ise batı hayranı bir kitle ortaya çıkmıştır. Bu durumun daha önceki yıllarda örnekleri görüldüğü üzere engellenmemesi ise Kemalist Devrim fikirlerine uygun olmasından kaynaklanmıştır.

Her ne kadar İngiltere Savaş sonrası, yaşadığı ekonomik yıkım ve savaş yorgunluğu sebebiyle siyasi ve ekonomik olarak Türkiye'yi desteklemesi için ABD'ye müracaat etmişse de İngiliz Kültür Heyeti, kültürel başlık altında İngiliz siyasal propaganda çalışmalarını kesintiye uğratmadan sürdürmüştür. Türkiye'nin göz yumduğu hatta açıkça desteklediği İngiliz Kültür Heyeti çalışmaları içerisinde, sinema filmeleri başta gelen çalışma alanlarından. İngilizlerin halkevlerinde gösterdiği filmler, Kefeli'nin ifade ettiği gibi 'İngiltereye karşı hayranlık' oluşturmak üzere her alanda yer almaktadır.¹¹⁷⁷ İngiliz Kültür Heyeti'nin gösterdiği filmler, bazen filmin ilgili halkevine yollanmasıyla bazen ise gezici film ekibiyle turne düzenlemek suretiyle izlettirilmiştir. Bu doğrultuda filmler gösterilirken beraberinde konferanslar da tertiplenerek, geniş çaplı bir propaganda faaliyeti yürütülmüştür. Filmlerin parasız gösterilmesi alakayı arttırırken özellikle tarım ve hayvancılık filmleri ilgi çekmiştir. İzlettirilen filmlerin bir kısmı İngiltere'de dublajlanırken bir kısmı ise Türkiye dublajlanmıştır. Kültür Heyeti'nin halkevlerindeki faaliyetleri, Genel Sekreterlik tarafından dikkatle takip edilerek halkın ilgisi ve yoğunluğu öğrenilmiştir.¹¹⁷⁸

CHP İktidarı'nın film sahasında dolduramadığı boşluğu, Batı'nın doldurmasını dış ve iç politikası bağlamında istediğini ortaya koyan bir diğer

¹¹⁷⁷“Ana yurt, Örümcek, Güvenin Hikâyesi, Köy Okulu, Bahriye Mektebi, 18 Kız Jimnastik Yapıyor, Bahçe Örümceği, Bal Arıları, İyi Kıymet, Karanlıktan Kurtuluş, Londra'da Lloyd Sigortam, Londra Nehri, Londra da Picadilly Mahallesi, Londra Terminüsü, Tarım Makineleri, İngiliz Okullarında Hayat ve Spor, B.B.C. (İngiliz Kültür Heyeti Film Şeridi Sayı 23), İngiliz Parlamenter Hükümeti Hakkındaki Filmin Yazılarına Dair Notlar, Umumî Seçim, İngiliz Çocuğu Evinde (An English Child at Home), Lokomotif Ateşçisi (Locomotive Fireman), Milli Birlik (The National Trust), Yeni Zelanda, Körler Mektebi, Çoban Köpeği, Kara Elmas, Pervaneler (Tayyarede), Spor Karakteri, Birtis Made, Bayanların İdman Hareketi, Fabrikalar, Pervane, İşte Britanya Serisi, Joe Amca ile Bir Gezinti, Toprağı Verimli Yapınız, Windsor Hanedanı, Londra Taşıt Sistemi, Snowdonia eyaleti, Bale'de Adımlar, Mahalli Hükümet, Sosyal Yardım, Londra'yı Ziyaret Ediniz, İpek Böceğinden Paraşute, Mikroplarla mücadele, Tıp'da Penisilin, Malarya, Hasta Bakımı, Radyo ile Ders, Bu günden Yarına, Su İşleri, Çelikten Dişler, Cam İmalatı, Büyük Britanya'da Öğretim”; İngiliz Kültür Heyeti ile yapılan yazışmalar, **BCA**, Fon No: 490 1 0 0 Kutu No: 10 18 Dosya Gömleği No: 923 Sıra No: 1 Dosya Numarası: 5. Büro, **BCA**, Fon No: 490 1 0 0 Kutu No: 1208 Dosya Gömleği No: 8 Sıra No: 1 Dosya Numarası: 8. Büro

¹¹⁷⁸**BCA**, Fon No: 490 1 0 0 Kutu No: 1018 Dosya Gömleği No: 923 Sıra No: 1 Dosya Numarası: 5. Büro

gösterge, Amerika Haberler Dairesi ile yapılan görüşmelerdir. Görüşmeler, henüz II. Dünya Savaşı'nın bittiği, Sovyet Rusya'nın ciddi bir tehlike olarak belirdiği bir dönemde gerçekleşmiştir. Amerikan Harp İstihbarat Departmanı Müdürü G. H. Damon, Mayıs 1945'te Genel Sekreterliğe yaptığı müracatla *"Amerikan kültür ve eğitim filmlerinin daha geniş sahalarda yayımı için mensup olduğum departman bunların Türk halkına gösterilmesi hususunda yollar ve vasıtalar düşünmektedir"* diyerek *"Türkiye ile Birleşik Amerika arasındaki kültürün daha iyi anlaşılması için"* Halkevlerinde Amerikan filmlerinin gösterilmesini istemiştir. Damon, ek bir liste göndererek listeden seçilecek filmlerin istenilen halkevlerinde gösterilebileceğini bildirmiştir. Genel Sekreterlik'ten haziran ayında Damon'a gönderilen yazıda, *"Birleşik Amerika ile Türkiye arasında ki kültür münasebetlerinin kuvvetlendirilmesini hedef tutan teklifinizi memnuniyetle kabul ediyoruz"* denmiştir. ABD'nin Türkiye ile girişeceği müşterek bir hareket, Türkiye'nin SSCB karşısında destek sağlaması olarak yorumlanmıştır. ABD'nin listesindeki filmlerde tıpkı İngiliz filmleri gibi hayranlık uyandıracak tarzdadır. Bu filmlerden bazıları; yurtdışında Amerikan askerlerinin durumunu anlatan 'Zafer No. 1', Harp senelerinde Amerikan sahnelerine dair olan 'U.S.A. No. 1', Amerikann en büyük çelik fabrikalarının anlattığı 'Çelik Şehri', 'Harp Mukaddemesi', Silah istihsalatının anlattığı 'Ateş Kudreti', Bir küçük Amerika şehrinin hayatına dair olan 'Oswego', Harp için gıda yetiştirmeyi anlatan 'Şehir Harmanı', bombardman uçaklarının okyanus üzerinde faaliyetlerinin anlatıldığı 'Savaş Raporu' ve 'Boulder Dam' gibi Amerikanın en büyük barajının nasıl inşa edildiğini anlatan filmlerdir. Gönderilen listede en dikkat çekici özellik, henüz İngilizlerin dahi filmleri büyük bir oranda dublajlayamadıkları bir dönemde, ABD Harp İstihbarat Departmanı'nın gönderdiği listedeki 33 filminden 22 tanesini Türkçe olarak dublajlamalarıdır. 1945 yılından sonraki belgelerde çeşitli zamanlarda film kataloglarının geldiği görülmüştür.¹¹⁷⁹ 1945'ten sonra ise Harp İstihbarat Departmanı'nın yerine film konusunda Amerikan Haberler ve Kütüphane Dairesi'nin görev aldığı görülmüştür. Genel Sekreterlik, Haberler Dairesi'nin gönderdiği filmlerin halkevlerindeki takibini sıkı bir şekilde yapmıştır. Bu doğrultuda Genel Sekreterlik, Haberler Dairesi'nin nasıl bir metotla film izlettirdiğini, gönderdiği direktiflerle sorgulamıştır. Bu sorgulamalar neticesinde Haberler Dairesi'nin bazı film şirketlerini

¹¹⁷⁹United States of America Office of War Information Direktörü, G. H. Damon'dan CHP Genel Sekreteri M. Ş. Esendal arasında gerçekleşen yazışmalar, 21.05.1945, **BCA**, Fon No: 490 1 0 0 Kutu No: 1213 Dosya Gömleği No: 28 Sıra No: 1 Dosya Numarası: 8. Büro

kendi filmlerini göstermeleri üzerine kiraladıkları öğrenilmiştir.¹¹⁸⁰ Keza halkevlerinde gösterilen bir diğer film izleme şekli ise gezici film makineleriyle küçük kasaba ve köylerin gezilmesi ile gerçekleştirilmiştir.¹¹⁸¹ Halkevlerine yollanan veya direkt olarak izlettirilen filmlerin dili ağırlıklı olarak İngilizce ve Türkçedir. Filmlerin konuları ise 'Tarım, Sağlık, Endüstri, Eğitim ve Sosyal hayat gibi kültürel öğretici konulardır.' Bu doğrultuda gösterilen filimler, köylü ve çiftçilerin dikkatini çeken filmler ile ABD'nin üstünlüğü gösteren propaganda filimleridir. Tarım ve hayvancılıkla ilgili olan filmlerin, Marshall ekonomik planı içerisinde Türkiye'ye biçilen rolle yakından ilgili olmalıdır. İzlettirilen filmlerin üretimi arttıracak, çiftçilere yol gösterecek filmler olması, Marshall Planları içerisinde Avrupa'nın hammadde, maden ve tarım ihtiyaçlarını temin etmesi düşünülen Türkiye'nin konumu ile örtüşmektedir.¹¹⁸² 'Sulama ile Ziraat', 'Tavukçuluk', 'Ziraat Memuru', 'Mavi Kurdele', 'Orman Koruyucuları', 'Kanatlı Afet', 'Çiftçi İşini Başarır', 'Kooperatif Yünü', 'Çaket Kuron Hazırlanması İçin Yeni Bir Teknik', 'Çiftlikte Dört Mevsim', 'Toprak Aşınması', 'Öğrenmek Hürriyeti', 'Murakaba Meseleleri – İyi Çalışma Şartlarının İdamesi', 'Garbi Virginia', 'Ohio Şehri', 'Sakat İşçiler – Âma İşçiler', 'Fabrika Emniyeti', 'Su, Dost Mu Düşman Mı', 'Hayat Ağacı', 'Toprak Ve Suyun Muhafazası', 'Radyo- Radyo Teknisyeninin Yetiştirilmesi- Başlangıç', 'Bahçeden Taze Kopartılmıştır', 'Su', 'Halk İlmî', 'İki Sandık İçindeki Servet', 'Köy Ve Elektrik', 'Şehir Mahsulü', 'Kâğıt İmalî', 'Çelik Şehri', 'Grand Canyon Vadisi', 'Buğday Çiftçisi', 'Çiftçilik', 'Yarının Mahsulü', 'Kazasız Geçen Bir Gün', 'Fabrika Makinelerinin Bakımı', 'Daha İyi Bir İstikbal', 'Makine İşçisi', 'Temiz Sular', 'Mukavemet Koşulları', 'Çayırırlar', 'Tavukçuluk', 'Uçak Bakımı –Fabrikaların Bakımı', 'Nebatat Dünyası', 'Çiftçi Henry Brown', 'Fen Ve Endüstri Müzesi', 'Ziraat Memuru', 'Hastalık Taşıyan Böcekler', 'Testerelerle Yivlerin Kesilmesi', 'Cumington Şehrinin Hikâyesi' gibi filmler bu türden filmlerdendir.¹¹⁸³ Halkevlerinde gösterilen filmlerin köylü üzerinde bıraktığı tesir karşısında, Bakanlar arasında ortak bir komisyon kurulmuştur. Komisyon köylünün işini gücünü bırakıp film izlemek üzere, zaman kaybetmesine gerek olmadan onlara aktüel, tarım, hayvancılık konularından film izlettirmek üzere harekete geçmiştir. Düşünülen formül ise Amerikalıların "gezici film

¹¹⁸⁰CHP Genel Sekreterliğinden Halkevi Başkanlıklarına gönderilen yazı, 28.10.1948, **BCA**, Fon No: 490 1 0 0 Kutu No: 1212 Dosya Gömleği No: 25 Sıra No: 2 Dosya Numarası: 8. Büro

¹¹⁸¹**BCA**, Fon No: 490 1 0 0 Kutu No: 1019 Dosya Gömleği No: 925 Sıra No: 1 Dosya Numarası: 5. Büro

¹¹⁸² Erhan, "1945-1960: Batı Bloku Ekseninde Türkiye-1(ABD ve NATO'yla ilişkiler)" s. 540-542.

¹¹⁸³**BCA**, Fon No: 490 1 0 0 Kutu No: 1019 Dosya Gömleği No: 925 Sıra No: 1 Dosya Numarası: 5. Büro, **BCA**, Fon No: 490 1 0 0 Kutu No: 1210 Dosya Gömleği No: 19 Sıra No: 1 Dosya Numarası: 8. Büro

atölyeleri”dir. Satın alınarak teçhiz edilecek bir komyonla gezici film atölyesi kurulması düşünülmüş bu sayede “*Türk köylüsünün aktüal fil[m] ihtiyacı*”nın sağlanması planlanmıştır. Maliyeti 150 bin lira olarak hesaplanan gezici film atölyesi için Marshall Planınınından istifade edilmek istenmiştir.¹¹⁸⁴ Amerikan Haberler Dairesinin tarım, hayvancılık konularında gerçekleştirdiği propagandasının tesirli olduğu ve Hükümetin bu konuda memnun olduğu, alınan karar neticesinden anlaşılmaktadır. Batı hayranlığı oluşturan ekonomik sahadaki filmler dışındada filmler gösterilmiştir. Bu tür filmlerin arasında yer alan filmler ise şu şekildedir; ‘*Batiya Doğru Akış*’, ‘*Demokrasi Faaliyette*’, ‘*Kuzey Atlantik Pakti*’, ‘*Truman’ın Kuşat Merasimi*’, ‘*Truman’ın Seçilmesi*’, ‘*Birleşik Amerikada Seçim Günü*’, ‘*Bir “JEEP”in Tercümei Hali*’, ‘*Terekki Kervanı*’, ‘*Şampiyon Yaratan*’, ‘*Savaş Raporu*’, ‘*Ateş Kudreti*’, ‘*Romanın Kurtuluşu*’, ‘*U.S.A. No. 1*’, ‘*U.S.A. No. 3*’, ‘*Zafer No. 1*’, ‘*Harp Mukaddemesi*’, ‘*Naziler Hücum Ediyor*’, ‘*Ayırmak ve Yenmek*’, ‘*İngiltere Muharebesi*’.¹¹⁸⁵ Gösterilen filmler arasında yer alan filmlerin propaganda filmleri oldukları, halkevlerinin Genel Sekreterliğe gönderdikleri raporlardan anlaşılmaktadır. Şile Halkevi tarafından 5 Kasım 1948 yılında Genel Sekreterliğe gönderilen yazıda, Halkevinde izlettirilen iki filmin konuları şu şekilde belirtilmiştir; “*Birinin orman yetiştirilmesi ve korunması hakkında propaganda filmi diğeri ise modern silâhların şimdiki harpler üzerinde oynadığı rolleri gösterir bir harp propaganda filmi olduğunu ve halkımızın âzamî derecede faydalandığını üstün saygılarımla arzederim.*”¹¹⁸⁶

Gerek İngiliz Kültür Heyeti’nin gerekse Amerikan Haberler Dairesi’nin halkevlerinde, CHP Genel Sekreterliği’nin onayı ile gerçekleştirdiği film faaliyetleri, sözkonusu ülkelerin kendi yararlarına kamuoyu oluşturmak üzere gerçekleştirdiği propaganda faaliyetidir. CHP İktidarının bile isteye propaganda filmlerinin halkevlerinde gösterilmesine müsaade etmesi, propagandanın onaylandığı manasına gelmektedir. Bu onaylamanın sebebi ise daha önce vurgulandığı üzere 1945 yılı itibarıyla ortaya çıkan Sovyet tehdidi karşısında ABD-İngiltere’nin desteğine ihtiyaç duyulması ve Kemalist Devrim propagandasının Batıcılık yönü ile ilgilidir. Ayrıca CHP İktidarının yeterince dolduramadığı sinema faaliyetlerinde Sovyetelerin

¹¹⁸⁴ **Ankara Akşam Haberleri**, 19 Haziran 1949, s. 1.

¹¹⁸⁵ **BCA**, Fon No: 490 1 0 0 Kutu No: 1019 Dosya Gömleği No: 925 Sıra No: 1 Dosya Numarası: 5. Büro, **BCA**, Fon No: 490 1 0 0 Kutu No: 1210 Dosya Gömleği No: 19 Sıra No: 1 Dosya Numarası: 8. Büro, **BCA**, Fon Kodu: 490 1 0 0 Kutu No: 1208 Dosya Gömleği No: 9 Sıra No: 1 Dosya Numarası 8. Büro

¹¹⁸⁶ **BCA**, Fon No: 490 1 0 0 Kutu No: 1212 Dosya Gömleği No: 25 Sıra No: 2 Dosya Numarası: 8. Büro

yerini Batı'nın ve onun fikirlerinin alması, dış politikanın propagandası açısından diğer bir tercih sebebi olmuştur.

3.2.4 Yurt Dışında Gerçekleştirilen Film Faaliyetleri

CHP İktidarının film, sinema faaliyetlerinden istifade etmek istediği bir diğer yer ise yurt dışıdır. Türkiye'nin yurt dışında tanıtılması için film gösterimi, ele alınan propaganda araçlarından olmuştur. Yurt içerisinde sine-propaganda faaliyetlerinde noksanlığını müttefiklerin ithal filmleriyle gideren CHP İktidarı, yurt dışında yürüteceği faaliyetlerde ise bu unsurdan mahrum kalmıştır. Türkiye'nin tanıtılması için film gösterimi her ne kadar eski usul ise de II. Dünya Savaşı sonrasında önemi artmıştır. Sovyetler Rusya karşısında, ABD kongresinin desteğini almak için ABD kamuoyunda, Türkiye'nin tanıtılması ve ne kadar gerekli ve önemli olduğu anlatılmak zorundaydı. Henüz 1937 yılında Amerikalıların Türkleri *"Afrikalılar gibi siyah renkli"* zannettikleri anlaşılmış, bunun karşısında sinema gibi 'müfid' araçlardan istifade edilerek Türkiye'nin tanıtılması gerekli görülmüştür.¹¹⁸⁷ Türkiye'nin anlatılması gerekliliği karşısında film çekme vazifesi, Basın Yayın Genel Müdürlüğü Tanıtma Dairesi'nde olmakla birlikte, Daire'ne ekonomik zorluklar ve teknik şartlar sebebiyle yeterli film çekemediği bilinmektedir. 1945 yılında çekilen; 29 Ekim Töreni¹¹⁸⁸ ve Türkiye'nin tabii güzellikleri ve tarihi eserleri¹¹⁸⁹ filmleri hem yurt içinde hem yurt dışında Türkiye'nin tanıtılması ve propagandasının yapılmasında kullanılmıştır. 1946'da ise 50.911 metre uzunluğunda 23 film çekilmiştir. 1946 yılında bir önceki yıla nispetle yabancı dille film çekilmeye başlandığı görülmüştür. Çekilen filmlerin ikisi Arapça, birisi ise İngilizcedir. Filmlerin konularına baktığımızda ise Adana, Tarsus, Mersin, Rize, Trabzon, Samsun, Maraş, Bolu-İstanbul yolu filmleri gibi dokümanter tarzda Türkiye'yi tanıtıcı tarzdaki filmler oldukları görülmüştür. Çekilen 23 filmin yurt dışına gönderildiği adresler ise; Londra, Bern, Washington, Roma, Kahire, Bağdat, Beyrut, Hindistan, Bükreş ve Kıbrıs'tır.¹¹⁹⁰ 1947 yılında ise 50'den fazla film makineye alınmış ve bunlardan 20 tanesinin yurt dışında gösterildiği kaydedilmiştir. Yurt dışında gönderilen filmler arasında, Türkiye'yi ziyaret

¹¹⁸⁷ Büyük Elçilikte gösterilen Türkiye filmleri hakkında Dış Bakanlığı yazılan yazının sureti, 14.05.1937, **BCA**, Fon No: 30 10 00 Yer Numarası: Kutu No: 268 Dosya Gömleği No: 804 Sıra No: 4 Dosya Numarası: 440

¹¹⁸⁸ **Radio**, Cilt: 4 Sayı 48, 1 Aralık 1945, s. 22.

¹¹⁸⁹ **Radio**, Cilt: 5 Sayı 49, 1 Ocak 1946, s. 21.

¹¹⁹⁰ **TBMM Tutanak Dergisi**, Dönem: VIII, Cilt: 3, Toplantı: 1, On Sekizinci Birleşim (18.12.1946).

eden Amerikan Deniz Birlikleri gibi filmler yer almıştır.¹¹⁹¹ 1948 yılında yirmiye yakın ülkeye ‘Propaganda filmi’ olarak hazırlanan filmler gönderilmiştir. Film gönderilen ülkelerden bazıları; Belçika, Hollanda, ABD, Pakistan ve Hindistan gibi ülkelerdir.¹¹⁹² Dikkat çekici bir husus ise çekilen ‘havadis’ filmlerin gönderilen ülkenin diline göre hazırlanmış olmasıdır. Bu durum ise propaganda yapmak için kullanılan dil sayısının arttığını göstermektedir. Ayrıca Basın Yayın Genel Müdürlüğü Türkiye’nin ‘dış propagandası çalışmalarından olmak üzere’, Stokolm’daki milletler arası büyük sergiye gönderilmek için film hazırlatmış ve göndermiştir. Hazırlanan filmler, Türkiye’nin iktisadi kalkınması, kültürel çalışmalar, güzel sanatlar alanındaki çalışmaları ile genel manzara filmleri olmak üzere dört seri olarak tertip edilmiştir. Basın Yayın Genel Müdürlüğü stüdyolarında ‘Felemenkçe’ olarak seslendirilen filmler, müzikle süslenmiştir.¹¹⁹³ Yurt dışında film gösterilen ülkelerin başında gelen önemli bir adres ise İngiltere’dir. Genel Sekreterliğe ve Dışişlerine bağlı bir halkevinin bulunması sebebiyle Londra’da, film gösterileri daha düzenli ve daha fazla sayıda gerçekleşmiştir.¹¹⁹⁴

Genel Müdürlüğün kısa sürede sağlandığı ivmeye rağmen, BYGM’in film konusunda yetersiz kaldığı anlaşılmaktadır, zira Ankara Akşam Haberleri’nin yetkililere dayandırarak verdiği bir haberde, 1949 yılında filmcilikten beklenen faydanın sağlanmasının uzak olduğu kaydedilmiştir. Yine aynı habere göre, *“Dış memleketlerde kendimizi tanıtmak bakımından da ehemmiyetini takdir ettiğimiz filmciliğimize yeni bir istikamet vermek için bu yıldan itibaren gerekli tedbirler alınacaktır”* denilmiştir. Film üretimi konusunda, 1946 yılında bir takım girişimler yapılmakla birlikte, beklenen verimin geçen sürede alınamadığı anlaşılmıştır. Basın Yayın Genel Müdürlüğü, diğer taraftan özel film stüdyolarının çektikleri filmlerin bariz hatalar barındırmaları sebebiyle yurt dışına çıkışına müsaade etmemiştir. Bu durum ise devlet teşebbüsü dışında film yoluyla propaganda yapılmasını engelleyen bir diğer neden olmuştur.¹¹⁹⁵

Sinemanın Türkiye’nin yurt dışında tanıtılması için elzem oluşu ve buna karşın Basın Yayın Genel Müdürlüğü ile yerli film şirketlerinin yetersizlikleri

¹¹⁹¹ **Ayın Tarihi**, Aralık 1947, No: 169, Ankara, s. 61.

¹¹⁹² **Ankara Akşam Haberleri**, 24 Aralık 1948, s. 1.

¹¹⁹³ **Ankara Akşam Haberleri**, 22 Ekim 1948, s. 1.

¹¹⁹⁴ **BCA**, Fon Kodu: 490100 Kutu No: 1065 Dosya Gömleği No: 1086 Sıra No: 1 Dosya Numarası 5. Büro

¹¹⁹⁵ **Ankara Akşam Haberleri**, 4 Ocak 1949, s. 1 ve 3.

karşısında, yabancı film stüdyolarının Türkiye’de aktüel, dokümanter tarzda film çekmelerine, çekilen filmlerin ise yurt dışında banyo ettirilmesine, filimlerin ve film senaryolarının kontrolüne dair tüzük sebebiyle Bakanlar Kurulu Kararı ile müsaade edilmiştir. Bu doğrultuda, Eylül 1946’da İngiliz film stüdyolarından Ranck Film Stüdyosu adına, Türkiye’ye gelen film operatörü Stretton tarafından; *“Yurdumuzun tabii güzelliklerini, tarihi eserler ile modern Türkiye’ye ait bazı parçaları ihtiva eden filimler”* çekilmiş ve yurt dışına yollanmıştır.¹¹⁹⁶ Amerikalı March of Time Film şirketi tarafından, 1947 yılında Bakanlar Kurulu kararıyla, *“Boğaziçi, Edirne, İstanbul, İzmir Tütün Fabrikası Gelibolu ve Çanakkale Boğazı, Harp Akademisi ve Karadeniz Boğazı”* konularında filmler makineye alınmıştır.¹¹⁹⁷ March of Time şirketinin 1947 yılında Türkiye’de Robert Capa isimli bir temsilci bulundurduğu ve Capa’nın film çekimi konusunda Hükümetle temas sağladığı görülmüştür. Bu doğrultuda Türkiye hakkında çekilecek film için Capa’ya, ikinci derecedeki yasak bölgelere giriş izni verilmiştir.¹¹⁹⁸ 1949 yılında ise Paramunt News film şirketinden Robert Hecox’un ‘23 Nisan Çocuk Bayramı’, ‘Amerikan Yardımı’ ve ‘Doğu İlleri Seyahati’ filmlerini çekmesine müsaade edilmiştir.¹¹⁹⁹ Aynı yıl bir başka Amerikalıya, Life dergisi muhabiri Dimitri Kessel’e ‘tarihi kıymeti haiz yerlerin renkli filmlerini’ çekmesine müsaade edilmiştir.¹²⁰⁰ 1947 yılından sonra Türkiye’de film çekenlerin çoğunlukla Amerikalıları oldukları görülmüştür, bu durumun tek istisnası yine 1949 yılında *“tarım, köycülük, bağcılık, hayvan yetiştirme konularında ve tarihî kıymeti hazi olan müze ve kazılar”* hakkında film çekmek üzere Türkiye’ye gelen İsveçli rejisör E. A. Lingheim ile Rolf Sjörvard olmuştur.¹²⁰¹

Ranck, Paramunt News, March of Time gibi film stüdyolarına, Türkiye’de film çekmelerine müsaade edilmesinin altında yatan esas neden, aynı zamanda Türkiye’nin yurt dışında film konusunda başarısız olmasını sağlayan sinema sistemindeki eksikliğidir. Zira Türkiye’de film çekiminde, 35 milimetrelık filmler

¹¹⁹⁶ Başbakanlık Muamelat Umum Müdürlüğü Kararlar Müdürlüğü Kararı, 27.09.1946, **BCA**, Fon Kodu: 30 18 12 Kutu No: 112 Dosya Gömleği No: 64 Sıra No: 4 Dosya Numarası 76-464

¹¹⁹⁷ Başbakanlık Muamelat Umum Müdürlüğü Kararlar Müdürlüğü Kararı, 13.01.1947, **BCA**, Fon Kodu: 30 18 12 Kutu No: 112 Dosya Gömleği No: 88 Sıra No: 12 Dosya Numarası 76-533

¹¹⁹⁸ Başbakanlık Muamelat Umum Müdürlüğü Kararlar Müdürlüğü Kararı, 26.02.1947, **BCA**, Fon Kodu: 30 18 12 Kutu No: 113 Dosya Gömleği No: 14 Sıra No: 3 Dosya Numarası 54-52

¹¹⁹⁹ Başbakanlık Muamelat Umum Müdürlüğü Kararlar Müdürlüğü Kararı, 20.04.1949, **BCA**, Fon Kodu: 30 18 12 Kutu No: 119 Dosya Gömleği No: 32 Sıra No: 3 Dosya Numarası 76-511

¹²⁰⁰ Başbakanlık Muamelat Umum Müdürlüğü Kararlar Müdürlüğü Kararı, 16.02.1949, **BCA**, Fon No: 30 18 12 Kutu No: 120 Dosya Gömleği No: 81 Sıra No: 6 Dosya Numarası: 76-1175

¹²⁰¹ Başbakanlık Muamelat Umum Müdürlüğü Kararlar Müdürlüğü Kararı, 30.06.1949, **BCA**, Fon Kodu: 30 18 12 Kutu No: 120 Dosya Gömleği No: 53 Sıra No: 1 Dosya Numarası 76-1175

kullanılmakaydı ve bu sebeple Halkevlerin sinema makineleri, 35 mm'lik alıcı ve gösterici makinelerle teçhiz edilmişti. Oysa yurt dışında özellikle ABD ve İngiltere'de, kolay kolay yanmaması sebebiyle 16 milimetrelilik filimlerin kullanılıyor oluşu, Türkiye'de çekilen filmlerin yurt dışında kullanılmasının önüne geçmiştir.¹²⁰² Bu sebeple New York Haberler Bürosu gibi yurt dışı temsilcilikler, sıklıkla *"16 milimetrelilik propaganda filmleri"*nin eksikliğinden bahsederek 16 mm'lik filimler talep etmişlerdir. Bu bahisete Basın Yayın Genel Müdür Vekili İzzettin T. Nişbay'dan Başbakanlığa gönderilen yazıda, Türkiye'nin ihtiyacı olan filmleri çekmek üzere gelen film şirketlerinin çektikleri filmler hakkında; *"sırf ticari zihniyetle hazırlanmış olan bazı filmler Amerikan piyasasında yer almakta"* olduğu bildirilmiştir. Bunlar arasında ise March of Time'ın ismi özellikle zikredilmiştir. Nişbay, March of Time'ın çektiği 'Turkey' isimli filmin ve broşürünün, New York Haberler Bürosunun uyarılarına rağmen düzeltilmeyerek Türkiye hakkında yanlış kanı oluşturacak şekilde yayınlandığını bildirmiştir. Nişbay; *"Turkey adlı filmde Cumhurbaşkanımızın diktatörlüğü, Atatürk'ün İnkılaplarına rağmen Türk halkının ekseriyetinin yaşama şartlarının fenalığı, az para aldıkları, yırtık pırtık giyindikleri, Türk matbuatının Hükümet kontrolü altında bulunduğu, Türkiye'nin inhisarcı bir memleket olduğu, tütüncülerin yegâne müşterisinin Hükümet inhisarı olduğu telkin olunmakta ve Hükümet inhisarcılığı tenkit"* edildiğini bildirmiştir. March of Time'ın çektiği filmlerde şirkete ve 'müzaharet' sağlanarak operatör temin edildiği; fakat *"Operatörümüze talimat verilerek çekilen resimlerin mümkün olduğu kadar istenilen şekilde olması sağlanmış ise de Amerika'da hazırlanan söz metinlerinin de bu şekilde bir kontrole alınması mümkün olmadığından, arzolunduğu gibi filmin izahatındaki ve broşürdeki kusurların önüne geçilememiştir"* denmiştir. Ticari film şirketlerine mecbur olan Hükümet, tüm girişimlerine rağmen Türkiye'nin istediği tarzda propaganda yapılmasını sağlayamamıştır.¹²⁰³

31 Mayıs 1949 tarihinde ABD Büyük Elçisi Feridun Cemal Erkin'den Dışişleri Bakanlığı'na gönderilen yazıda, ABD'de gösterilen filmler arasına tek problemlili filmin *"Turkey's \$100.000.000 (Türkiye'ye verilen 100 milyon dolar)"* olmadığı anlaşılmaktadır. Bir diğer problemlili film ise 1949 yılında gösterime giren Lowell Thomas Jr'ın Türkiye'yi ziyareti sırasında (1947) çekilen filmidir. Erkin'e göre film,

¹²⁰² **Ayın Tarihi**, Aralık 1947, No: 169, Ankara, s. 61.

¹²⁰³ Propaganda filmleri hakkında yazışmalar, 1948-1949, **BCA**, Fon No: 30 10 0 0 Kutu No: 268 Dosya Gömleği No: 806 Sıra No: 17 Dosya Numarası: 440

'Turkey' "filiminden de kötü manzaraları ihtiva etmekte ve yüzde seksen memleketimizin şark havalisine inhisar ettirilmiş bulunmaktadır. Söz itibarile umumyetle bize dostca tanzim edilmekle beraber, resim ve manzara itibarile memleketimizin en geri seviyeli kısımlarını ve halkını gösteren bu film yalnız bizde değil hatta Amerikalı dostlarımızda da haklı işbirar uyandırmıştır." Erkin, yazısında film propagandası hakkında yapılması gerekenleri de bildirmiştir. Erkin, film işi özel teşebbüse "bırakıldığı takdirde istediğimiz neticeleri elde etmek imkânsızdır" demektedir. Erkin'e göre özel teşebbüs, "hangi memleket hakkında olursa olsun her türlü maksat ve düşmanlık zihniyeti haricinde, o memleketin en garip ve Amerikalılar için en göze çarpacak geriliklerini ve tuhaflıklarını arayarak film vücade getirmek itiyadındadırlar ve kendilerini serbest bırakmak düşüncesi ile başıboş terk edersek ileride de aynı şeyi tekrar edeceklerdir. Bunu kendi kazançları bakımından tabii görmek lazımdır. Çünkü Türkiye veya başka bir memleketin modern kısımlarını filme aldıkları takdirde seyirci toplayamamak tehlikesi ile karşı karşıya kalmak ihtimalleri galiptir. Bu halin önüne geçmek için tek çare, ücreti Devlet tarafından verilmek ve tarafımızdan sevk ve kontrol edilmek şartıile seri halinde memleket filmi çektirilmek üzere amerika'dan mütehassıs filim operatör celbidir. Birçok memleketler bu şekilde hareket etmektedirler." Erkin, Hindistan örneğini vererek teklifinin uygulanması halinde, müsbet netice alınacağını söylemiştir. Aksi takdirde ise "menfi ve münasebetsiz filimler hakkında ne Hariciye nezdinde yapılacak teşebbüslerin ne de film âmillerine vaki olacak ricaların bir semeresi görülmeyecek ve memleketimizin filimlerde kötü temsil edilmesinin önüne" geçilemeyeceğini ifade etmiştir. Başbakanlık ise Erkin'in tavsiyelerine uyularak "Amerikada memleketimiz hakkında yapılabilecek yanlış ve zararlı telkinleri önlemek için" gerekenlerin yapılması için Basın ve Yayın Genel Müdürlüğü'ne direktif vermiştir.¹²⁰⁴ Verilen direktife rağmen 1950 yılı içerisinde dahi propaganda gerçekleştirmek üzere film alanından istifade edilemediği görülmüştür.

3.3 RADYO

Türkiye'de radyo yayını ilk kez 1926 yılında, P.T.T. İdaresi tarafından Ankara ve İstanbul'da kurulan telsiz postalarıyla başlamıştır. İlk deneme yayınlarından sonra radyo yayıncılığı, Türk Telsiz Telefon Anonim Şirketi adlı 'milli bir şirkete' devredilmiş bir süre bu şirket tarafından yürütüldükten sonra, yeniden P.T.T.'ye devredilerek

¹²⁰⁴Propaganda filmleri hakkında yazışmalar, 1948-1949, **BCA**, Fon No: 30 10 0 0 Kutu No: 268 Dosya Gömleği No: 806 Sıra No: 17 Dosya Numarası: 440

devlet kontrolüne alınmıştır.¹²⁰⁵ 1940 yılında ise yapılan değişiklikle radyo yayınlarını denetleme ve düzenleme görevi, Matbuat Umum Müdürlüğü'ne verilmiştir.¹²⁰⁶

Radyodan propaganda aracı olarak istifade edilme düşüncesi ise radyonun devlet eliyle yayın yapmaya başlamasıyla birlikte kendisine yer bulmuştur. Bu durumun oluşmasında radyonun kısa süre içerisinde yaygınlaşmış olması temel etmendir. Atatürk'ün özellikle Kemalizmin ilke ve inkılâplarının halka anlatılması ve benimsetilmesinde radyoya büyük bir ehemmiyet atfetmesi, radyonun hızla kitle iletişimde önemli bir araç haline gelmesini sağlamıştır. Radyonun Kemalizm dışındaki diğer bir faaliyet alanı ise Atatürk tarafından uluslararası ilişkiler bağlamında değerlendirilmesi ile olmuştur. Mustafa Kemal'in radyonun uluslararası özelliğine dikkat çekmesi neticesinde, Ankara'da güçlü bir radyo istasyonu ve dış yayınlar için vericiler kurulmuştur.¹²⁰⁷ Her ne kadar radyo yayıncılığında 1935 yılı oldukça önemli ise de CHP İktidarı daha erken bir tarihte, Çanakkale Milletvekili Ziya Gevher'i görevlendirerek radyo konusunda ileri bir memleket olan ABD'nin incelenmesini istenmiştir. Bu doğrultuda Gevher, Amerika'da, radyo durumu ile ilgili bir araştırma gerçekleştirerek Türkiye'nin radyoyu yaygınlaştırmak için yapması gerekenleri, bir rapor halinde 3 Aralık 1934 tarihinde Genel Sekreterliğe sunmuştur.¹²⁰⁸ 1935'den sonra, hızla önemi artan radyonun propagandadaki etkinliğinin farkına varılmıştır. Bu doğrultuda hazırlanan bir raporda, radyodan propaganda maksadıyla istifade etmek için yalnız halkevlerinin değil tüm köylerin radyosu olması gerektiği savunulmuştur. Rapora göre radyolarla yapılan propaganda iki kısımdır. *"Biri direkt propağanda diğeri ise bilvasıta propağandadır."* Direkt propagandanın insanlar üzerinde müsbet tesir yapmamasından ötürü, radyoda bilvasıta propagandanın gerçekleştirilmesi daha faydalı görülmüştür.¹²⁰⁹

1930'lu yıllarda, ağırlıklı olarak, iç politikanın propaganda aracı olarak görülebilecek olan radyo, II. Dünya Savaşı'nın başlamasıyla farklı bir mecraya girmiştir. 1940 yılında radyo yayınlarına 'Radyo Gazetesi' isminde yeni bir program

¹²⁰⁵ **RadyoMecmuası**, Cilt: 5, Sayı: 50, 1 Şubat 1946, s. 6.

¹²⁰⁶ Teoman Yazgan, **Önce Radyo Vardı**, Ankara, Basın Yayın ve Enformasyon Genel Müdürlüğü, Ocak 2015, s.7; Ertem, *Propaganda*, Birinci Cild, s. 334.

¹²⁰⁷ **Cumhuriyetin 80. Yılında Türkiye'de Radyo ve Televizyon Yayıncılığı**, RTÜK-Çankaya Üniversitesi Panel, 23 Ekim 2003, Ankara, s. 2.

¹²⁰⁸ Çanakkale Milletvekili Ziya Gevher'in Radyo Raporu, 03.12.1934, **BCA**, Fon Kodu: 490 1 0 0 Kutu No: 1235 Dosya Gömleği No: 115 Sıra No: 2 Dosya Numarası: 8. Büro

¹²⁰⁹ **BCA**, Fon No 490 1 0 0 Yer Numarası Kutu No: 1391 Dosya Gömleği No: 619 Sıra No: 2 Dosya Numarası: 8. Büro

eklenerek günün siyasal, ekonomik ve aktüel olaylarını dinleyicilere aktaran bir haber programı hazırlanmıştır. Matbuat Umum Müdürlüğü çalışanlarından, Nurettin Artam, Ahmet Şükrü Esmer ve Hazım Atıf Kuyucak'ın birlikte hazırladıkları, 'Radyo Gazetesi' kısa sürede ciddi bir dinleyici kitlesine ulaşarak savaşın gelişmeleri hakkında halkı bilgilendirmiş, en uzak köylere kadar ulaşmıştır. Radyo yayıncılığında dış politikaya ayrıca bir yer açılmıştır. Ahmet Şükrü Esmer'in hazırlayıp sunduğu, 'Dış Politika Hadiseleri', 1938'den itibaren haftalık olarak yayınlanan ve önemsenen bir diğer program olmuştur.¹²¹⁰ II. Dünya Savaşı ile radyoda meydana gelen değişimler neticesinde ortaya çıkan, etkisini ciddi bir biçimde hissettiren BYGM Başmüsaviri Burhan Belge'nin sunduğu Radyo'dan İkinci Dünya Savaşı programı, geniş halk kitlesine yönelik olarak propaganda maksadıyla kullanılmıştır. Savaşın getirdiği denge siyaseti Türkiye'nin herhangi bir tarafa kesin olarak meyletmesini engelliyorsa da kamuoyunun gerek savaşan devletlerce gerekse İstanbul basını tarafından yönlendirilmesine karşı, Yakup Kadri Karaosmanoğlu'nun ifadesiyle Belge, *"Türk kamu oyunu unulmaz surette zehiremekten korumakta idi. Her Çarşamba akşamı o ses memleketin en ücra köşelerine kadar yayılıyor ve kafalara muhtaç olduğu serinliği veriyordu."*¹²¹¹

II. Dünya Savaşı ile birlikte etkinliği ve ulaştığı kitlenin sayısı artan radyo, müzik dışında, haberlerin ağırlık kazandığı bir yapıya evrilmiştir. Haber dışında radyodan gerçekleştirilen programlardan öne çıkanlar, aktüaliteye dair olan 'Evin Saati', çiftçi ve köylüye yönelik olan, 'Ziraat Takvimi Saati', radyo piyesleri ve tiyatroları, Feridun Fazıl Tülbentçi'nin hazırladığı tarihi program olan 'Geçmişte Bugün' ve çocuk dinleyiciler için olan 'Radyo Çocuk Saati' programlarıdır.¹²¹²

Radyonun kitle iletişiminde ehemmiyetli bir hale gelmesi, onu propagandanın vazgeçilmez araçlarından birisi haline getirmiştir. Radyonun köylere kadar yaygınlaştırılması tavsiyesinin II. Dünya Savaşı boyunca gerçekleştirilmek istenen amaçlardan birisi olduğu görülmüştür. Bu doğrultuda, Halkevleri ve Odaları halka ulaşmanın kilit konumunda olmaları dolayısıyla, radyo temin edilen yerlerin başında gelmişlerdir. Radyonun II. Dünya Savaşı sırasındaki durumuna baktığımızda, 1943 yılında Halkevlerindeki radyo vaziyetinin şu şekilde olduğu görülür; CHP'nin hediye

¹²¹⁰ Yazgan, Önce Radyo Vardı, s. 27, 30.

¹²¹¹ **Burhan Belge'nin Sesiyle İkinci Dünya Savaşı (Radyo Konferansları)**, Ankara, Başnur Matbaası, 1970, s. VIII.

¹²¹² Yazgan, Önce Radyo Vardı, s. 27, 30.

ettiği radyo sayısı 192, radyosu olmayan halkevi sayısı ise 13'tür. Halkevlerinin bir diğer radyo temin etme usulü ise halkevlerinin kendilerinin satın almasıdır. Aynı dönemde 188 Halkevinin kendileri radyo satın almışlardır. Halkevleri radyo açısından oldukça yeterli bir konumda iken halkodaları daha zayıf kalmıştır. Partice halkodaları için radyo alınmazken kendisi radyo alan halkodalarının sayısı 56'dır. Radyosu olmayan halkodası ise 175'tir. Radyo konusunun yaygınlaşmasını sağlayan faktör ise, elektrik ya batarya ile ilgili durumdur. Elektiriğin yaygınlaşmaması radyo sayısına tesir eden bir faktör olmuştur.¹²¹³ II. Dünya Savaşı'nda çoğu halkevinin radyo sahibi olması sağlanırken, 1945-1950 döneminde yeni açılan Halkevlerinin ve daha önceki dönemde yeterli ilgi gösterilmeyen halkodalarının radyo ile teçhiz edilmesine gayret gösterilmiştir. Bu doğrultuda, radyo durumunu gösterir bilgiler edinilmeye çalışılmış, bu bilgilere mukabil radyo temin edilmiştir.¹²¹⁴ Ayrıca bu dönemde radyo yayıncılığı, önemli bir haber kaynağı olmuştur. Genel Sekreterliğe yapılan müracatlarda radyonun talep edilmesine gerekçe olarak *"dünya Hadiselerinde istifade etmek"* gösterilmiştir.¹²¹⁵ Radyo sayısı 1945 Mayıs ayında 170.530 olarak kaydedilmiştir.¹²¹⁶ Aralık ayında ise radyo sayısı, 178.145 olmuştur.¹²¹⁷ Savaş şartlarının sona ermesi ile birlikte radyo sayısı ülke genelinde artarak yaygınlaşmıştır. Batıda yer alan vilayetlerde radyo sayısı daha fazla ve yayginken kırsal bölgelerdeki vilayetelerde, radyo sayısının artmakla birlikte sayıca daha az olduğu görülmüştür. Hızla artan radyo sayısı; 1946 yılında, 195.221¹²¹⁸, 1947 yılında 207. 650¹²¹⁹, 1948 yılının Aralık ayında ise 240. 525 olarak kaydedilmiştir.¹²²⁰

3.3.1 II. Dünya Savaşı Sonrası Radyo Yayın Faaliyeti

II. Dünya Savaşı sonrası radyonun artan yaygınlığı ile birlikte, CHP İktidarı açısından radyonun propaganda aracı olarak değerlendirilmesinde farklılaşmaya

¹²¹³Türkiye Elektrik, Radyo ve Sinema Vaziyetini gösterir rapor, 14.05.1943, **BCA**, Fon No: 490 1 0 0 Yer Numarası: Kutu No: 1222 Dosya Gömleği No: 59 Sıra No: 1 Dosya Numarası 8. Büro

¹²¹⁴Radyo ve amplifikatörler hakkındaki sual varakası, 08.02.1950,**BCA**, Fon No: 490 1 0 0 Yer Numarası: Kutu No: 1237 Dosya Gömleği No: 121 Sıra No: 1 Dosya Numarası 8. Büro

¹²¹⁵Balıkesir Manyas Mürvetler Köyü Halkodası ile CHP Genel Sekreterliği arasında gerçekleşen radyo yazışması, 1950, **BCA**, Fon No: 490 1 0 0 Yer Numarası: Kutu No: 1226 Dosya Gömleği No: 75 Sıra No: 1 Dosya Numarası 8. Büro

¹²¹⁶**RadyoMecmuası**, Cilt: 4, Sayı: 41, 1 Mayıs 1945, s. 21.

¹²¹⁷**RadyoMecmuası**, Cilt 4, Sayı: 48, 1 Aralık 1945, s. 11.

¹²¹⁸**RadyoMecmuası**, Cilt: 6, Sayı: 66, Haziran 1947, s. 24.

¹²¹⁹**RadyoMecmuası**, Cilt: 7, Sayı: 76, Nisan 1948, s. 14.

¹²²⁰**RadyoMecmuası**, Cilt: 8, Sayı: 87, Mart 1949, s. 15.

gidilmiştir. Bu doğrultuda hazırlanan raporda; *“Türkiye’de Radyo tekdir ve devlet elindedir. Bu bakımdan Radyodan büyük nisbette politik istifade temin edemeyiz”* denmektedir.¹²²¹ Çok partili hayata geçilmiş olması, radyonun CHP İktidarının tekelinde olarak kullanılmasına engel teşkil etmiştir.¹²²² Sinema, gazete, broşür, dergi için de geçerli olan bu durum, radyonun konumu ile kıyaslandığında çok daha önemsiz kalmıştır. Zira belirtildiği üzere radyonun tek olması, ondan CHP İktidarının istediği tarzda istifade etmesini engellemiştir. Rapora göre, bu durumun istisnası olmak üzere, *“bu büyük vasıttan hükûmetin halkı ilgilendiren icraat ve tatbikatını bildirerek istifade etmek mümkündür. Bunun için zamanla hususî bir program”* yapılması tavsiye edilmiştir. Bu tarzda yapılabilecek iki program önerilmiştir, bunlardan ilki *“geçmişte bugün saatinde her akşam Partinin ve Parti hükümetlerinin şimdiye kadar başardıkları işlerden”* bazılarının aktarılacağı bir programdır. İkinci olarak ise *“yapılması düşünülen B. M. Meclisi saati”* isimli programdır.¹²²³

Çok geçmeden CHP Genel Sekreterliği, radyondan propaganda vasıtasıyla faydalanmak üzere, Aralık 1946’da haftada üç gün pazartesi, çarşamba ve cuma günleri 21.45-22.00 saatleri arasında ‘Büyük Millet Meclisi Saati’ adıyla, Meclis’te konuşulan konuların, *“CHP’nin XI. Bürosu tarafından hazırlanacak metinler etrafında”* anlatılmasına karar verilmiştir.¹²²⁴ Fakat bu türden programların da CHP’nin parti propagandacılığına saptığı iddialarına yol açması kaçınılmaz olmuştur. Bu durumun en keskin tartışmaları Meclis’te, Basın Yayın Genel Müdürlüğü bütçesi görüşmeleri sırasında yaşanmıştır. 27 Aralık 1947’de söz alan Eskişehir Milletvekili Ahmet Oğuz, Basın Yayın Genel Müdürlüğü’nün CHP İktidarı ile olan ilişkisini eleştirirken aynı zamanda bu eleştirileri radyo yayıncılığına da yöneltmiştir. Oğuz’a göre;

“... memleketimizi dış bölgelere tanıtmaktan ziyade oralardan haber aldığı söylenen bu teşkilâtın fiilî neticelerine bakılarak sağladığı faydalar üzerinde durmak hakikaten yerinde olur. Bir âmme vazifesi görmekte muvazzaf bu teşkilâtın son yıllarda memleketteki poletik gelişmeler muvacehesinde rolü de tek taraflı olmuş ve âdeta iktidar partisinin bir organı olarak

¹²²¹BCA, Fon No 490 1 0 0 Yer Numarası Kutu No: 1393 Dosya Gömleği No: 624 Sıra No: 1 Dosya Numarası: 8. Büro

¹²²² CHP ve DP arasında Radyo konusu üzerinde yapılan münakaşalar için bknz; Koçak, CHP İktidarının Sonu, s. 163-173.

¹²²³BCA, Fon No 490 1 0 0 Yer Numarası Kutu No: 1393 Dosya Gömleği No: 624 Sıra No: 1 Dosya Numarası: 8. Büro

¹²²⁴Radyo’da yayınlanacak “Büyük Millet Meclisi saati ” programının metinlerini CHP’nin XI. Bürosu tarafından hazırlanacağına dair direktif, 27.11.1946,BCA, Fon Kodu: 490100 Kutu No: 1240 Dosya Gömleği No: 128 Sıra No: 1 Dosya Numarası: 8. Büro

*çalışmakta hiçbir mahzur görmemiştir. Şahıslara ve partilere dair beyanat ve tebliğler neşrederken aynı mevzula ilgili mukabil cevapları neşretmeyi vazifesi haricinde telâkki etmiştir. Radyoda ihdas etliği Meclis saatlerinde, Meclis; müzakerelerini ve hâdiselerini umumi efkâra aksettirmede iktidar Partisinin ölçüsünü kullanmayı ve bir taraflı hareketi kendisine şiar edinmiştir. Bunlar, şüphesiz ki, kendine verilen vazifeler olsa gerektir.*¹²²⁵

Radyo konusunda bir başka eleştiri ise 22 Kasım 1949 yılında konuşan Kayseri Milletvekili Fikri Apaydın tarafından getirilmiştir. Apaydın, Basın Yayın Genel Müdürlüğü Tanıtım Dairesi'nin tarafgir olduğunu söyleyerek, radyo yayınlarını eleştirmiştir. Apaydın'ın eleştirileri 'Meclisi Saati' prgramını da kapsayacak biçimde şu şekildedir;

*"...radyo neşriyatı arasında politik mülâhazalarla Hükümet icraatı diye İktidar Partisinin propagandasını yapmakla, Devlet teşkilâtı arasında yer alan bu müessesenin bitaraf olmadığı kanaatinin tebellür ve tezahür etmesini çok parti ile idare rejimini kabul ettiğimiz bu zamanda müsamaha ile karşılamaya, zemin hazırlanmamasını temenni ederiz. Her sene Cumhuriyetin ilânı vesilesiyle Bakanlıklar adına yapılan konuşmalar, Halk Partisi Genel Başkan Vekilinin seyahatleri ve gittiği yerlerde verdiği nutuklardan mahsus bir şekil ve ifade ile yapılan yayınlardan tutunuz da, Meclis saati diye ayrılan seanslarda bakanların konuşmalarına tahsis olunan zamanla, diğer iktidara mensup olmıyan Milletvekillerinin sözleri için ayrılan müddeti, kıyas kabul etmiyccek şekilde farklı ve manalı bulan izan sahibi dinliyeilerin şikâyetlerine hak vermemek ve bu hususta partiler arasında müsavat gözetmenin zamanı geldiğini hatırlatmak yerinde olur.*¹²²⁶

Radyonun Hükümet icraatlarının anlatılmasında, devlet yetkililerin beyanatlarına yer vermesinde dahi 'Parti propagandacılığına' sapıldığı iddiaları, radyonun II. Dünya Savaşı sırasında olduğu gibi, telkin faaliyeti olarak kullanılmasının önüne geçmiştir. Radyo'nun CHP İktidarının sözcüsü olarak kabul edilmesi karşısında Orhan Koloğlu'na göre, kitlenin başlıca iletişim aracı basın olmuştur. Yüzlerce dergi ve gazete ülkenin dört bir yanından yayınlanmaya başlanmış, bu durumun neticesinde ise Tek Parti bıkkınlığı, muhalefette buluşarak, radyonun kamuoyu oluşturma gücünü kaybetmesine neden olmuştur.¹²²⁷

Çok partili yaşama geçilmesi ile birlikte, radyonun kamuoyu oluşturma gücü CHP İktidarı için zayıflarken, çok partili yaşama henüz geçilmediği bir dönemde

¹²²⁵ TBMM Tutanak Dergisi, Dönem: VIII, Cilt: 8, Toplantı: 2, Yirmi Dördüncü Birleşim (27.12.1947), s. 384.

¹²²⁶ TBMM Tutanak Dergisi, Dönem: VIII, Cilt: 16, Toplantı: 3, Kırk Dokuzuncu Birleşim (22.02.1949), s. 431.

¹²²⁷ Koloğlu, Osmanlı'dan Günümüze Türkiye'de Basın, s. 68.

radyodan özellikle dış politikanın propagandası alanında yeterince istifade edilmediği ilginç bir biçimde dikkat çekmektedir. Sovyetlerle ilişkilerin gergin olduğu, 1945 Haziranından Aralık ayına kadar radyo, etkin bir propaganda aracı olarak Sovyetlere karşı yoğun bir şekilde kullanılmamış veya radyodan etkin olarak propaganda amacıyla istifade edilememiştir. Bu durum TBMM'deki görüşmelerde kendisine yer bulmuştur. 19 Aralık 1945'te TBMM'de konuşan Kastamonu Milletvekili Fahri Ecevit'te harici tehlikeye dikkat çekerek radyo konusundaki fikirlerini açıklamıştır;

“...biz dostlarımızın stayışinden memnunluğumuzu ve düşmanlarımızın bize yüklediği ihtarların ne kadar çürük esaslara dayandığını halkımıza bildirmek mecburiyetindeyiz. Dâvamızı ortaya koymalıyız. Dâvamıza sağdan, soldan, ne gibi hücumlar yapıldı ise bütün bunları büyük bir halk kütlesine anlatmalıyız: Bunları halkın öğrenmesine imkân bırakmalıyız. Halkımızın hiç bir şey, bilmeden masum bir hava içinde yaşaması sonradan vukuua gelmesi melhuz tehlikelerin kendilerine anlatılmaması daha büyük bir tehlikedir. Halkımızın, büyük bir kütlesinin, dostlarımızın nümayişkâr ve beğenen neşriyatı kadar bizim aleyhimizde olması melhuz neşriyatı da memleket ve Hükümet gözü ile yakından yakına ilgi ile ve ehemmiyetle anlamak ve bilmek lâzımdır. Aleyhimizde konuşulabilir. Niçin?... Bunu halka esaslı olarak propaganda vasıtamız olan radyomuzla dinletmek imkânı verilmeli. Maalesef ben. bu imkânları verilmemiş görüyorum.”¹²²⁸

Her ne kadar Ecevit, açıkça düşman isimlendirmesinden uzak durarak ihtimal üzerine konuşma yaptığını ifade etse de Sovyetlerle ilişkilerin gergin olduğu bir dönemde Ecevit'in tehdit sözleri, ihtimallerden daha fazlasını içermektedir. TBMM'de söz alan başka bir vekil ise Hamdullha Suphi Tanrıöver'dir. Tanrıöver, radyoyu müessir bir vasiya olarak görmekte ve bu müessir vasıtayı *“bazı memleketlerde olduğu gibi millî hissi, vatan hissini tarih hissini herkesin kalbinde daima uyanık tutmak için şimdikinden daha şuurlu olarak kullanmalıyız”* demiştir.¹²²⁹ Gerek Ecevit gerekse Tanrıöver'in sözleri, Sovyetlerle yaşanan gelişmelere paralel olarak radyonun aktif ve tesirli kullanılmadığını göstermektedir. Bu durumun oluşmasındaki temel sebep, Sovyet tehdidinin nereye varacağını kesitirilememesinden ziyade, Sovyetlerin geri adım atarak taleplerini çekecekleri beklentisidir. Bu dönemde bir belirsizlik yaşanması, radyodan istenilen ölçüde istifade edilmesini etkilemiştir. 1946 yılında, çok partili yaşama geçilmesi sonrasında, muhalafetin BYGM'i, CHP

¹²²⁸ TBMM Tutanak Dergisi, Dönem: VII, Cilt: 20, Toplantı: 3, On Dördüncü Birleşim (19.12.1945), s. 179-181.

¹²²⁹ TBMM Tutanak Dergisi, Dönem: VII, Cilt: 20, Toplantı: 3, On Dördüncü Birleşim (19.12.1945), s. 190-191.

İktidarının propagandasını yapmakla eleştirmesi üzerine önceki dönemlerde olduğu gibi radyodan istenilen tarzda, doğrudan propaganda yapılamamıştır. Radyonun etkin şekilde kullanılamaması, hükümetin dış politikası ve onun milli güvenliğine dair olan iddialarının telkinini de etkilemiştir.

Radyonun direkt propaganda aracı olarak kullanılamaması karşısında, radyodan daha ziyade kültürel maksatlarla istifade edilmeye çalışılmıştır. Bu dönemde yapılan radyo yayıncılığının aynı zamanda, dış politikanın batıcılık karakterine uygun bir tarzda, kültürel bir unsur halinde kullanıldığı görülmüştür. Bu hususta öne çıkan yapı ise müzik olmuştur. II. Dünya Savaşı yıllarında yeterli sayıdaki haber programı ile istediği şekilde yayın yapan radyo, II. Dünya Savaşı sonrası, haber programları yerine batılı değerlere uygun tarzda müzik yayını gerçekleştirmiştir. Hatta bu durum karşısında, halkın sıkıldığı, radyonun halk tarafından dinlenmediği, TBMM Kürsüsünden seslendirilmiştir. Cemil Sait Barlas'ın gerçekleştirdiği TBMM'deki bir konuşmada, batılı ve yerli müzik konusundaki fikirler şu şekilde açıklanmıştır;

“Radyo meselesine gelince; geçen sene radyoya dair konuşan arkadaşlar garp ve şark musikileri hakkında uzun uzun söylediler. Ben tekrar bundan bahsedecek değilim. Radyonun garp musikisi bakımından yaptığı neşriyatın terbiyevi noktadan faydasına şüphe yoktur. Muayyen saatler buna ayrılmış ve iyi olmuştur. Fakat garpte dahi yapılan öyle şeyler vardır ki halk musikisine kıymet vermektedir. Halk, köylü pazar sabahları kahvelere oturduğu zaman radyoda duyduklarından bir şey anlamamaktadır. Halk davul, zurna istiyor arkadaşlar. Radyoyu zaman zaman halk türkülerıyla, pehlivan havalariyle süslemelidir. Garp musikisine ayrılan saatler yine kalsın.”¹²³⁰

Bu durumun basit bir müzik tercihi olmadığı, gerek sebepleri gerekse sonuçları itibiriyle Türkiye'nin politik görüşünden kaynaklandığı ortadadır. Zira Barlas'ın vurguladığı üzere, radyodan 'Batılı terbiye' sağlamak üzere istifade edilmek istenmiştir. Radyo yayını konusunda yapılan tercihlerin sonuçları itibariyle, Sovyetlerin lehine Türkiye'nin aleyhine bir durum ortaya çıkmıştır. Resmi kayıtlar arasında yer alan isimsiz bir dilekçe, batı merkezli müzik yayını yapılmasının Sovyetlere nasıl bir menfaat sağladığını göstermektedir. Radyoda yaşanan sıkıntıların anlatıldığı dilekçe, Cumhurbaşkanı, Başbakan, Genel Sekreterlik ve BYGM'e bildirilerek müzik tercihinin kamuoyunda nasıl bir menfi tutum oluşturduğu

¹²³⁰ TBMM Tutanak Dergisi, Dönem: VII, Cilt: 20, Toplantı: 3, On Dördüncü Birleşim (19.12.1945), s. 176-177.

ve buna karşın Sovyetlerin bünyesindeki azınlıkların milli hassasiyetlerine nasıl değer verdiği anlatılmak istenmiştir. Fakat Dilekçenin birer nüshasının gideceği adreslerin Sovyet Hariciye Komiserliği, Matbuat Umum Komiserliği, Moskova Radyo Merkezi olarak belirlenmiş olması, belgenin daha çok propaganda amacıyla yazıldığını düşündürmektedir. Dilekçenin imzasız olması, bu durumu ayrıca dikkate değer kılmaktadır. Bu doğrultuda, metnin yazılış amacı ve Sovyet Rusya'ya müracat nedeni, şu şekilde açıklanmıştır; *“Gerek radyo merkezine ve gerekse alakalı makamlara vatandaşlarımız tarafından binlerce mektublar yazılarak milli saz ve sesimize hakaret ve ihmal edilmemesi rica edilmiştir. Maalesef hiç birisi nazarı itibara alınmamıştır. Bu sistemler ancak esir olan milletlere yapılır. Netekim yapılanlarıda görüyoruz. Nikayet kurtarıcı maskesi altında istibdad ve esaretinizden kurtulmak için ebedi düşmanımız olan Ruslara bil mecburiye müracaat etmeği muavfık bulduk. Müracaatlarımız dahada temadi edecektir. Ancak yabancı saz ve sesin Türk muhitinde yeri kalmayınca kadar. Kanımızı, varlığımızı feda ettiğimiz sevgili yurdumuzda maalesef ekalliyetlerden daha aşayız. Bu gibi hallerle milleti kendinizden nefret ettiriyorsunuz”*. Türkiye’den birinin ağzıyla yazılan belge, Kızıl Ordunun zaferini kutlayarak başlamıştır. Belgede Moskova Radyosu’nun Türkçe neşriyatı övülürken, Türkiye’nin müzik yayını şu şekilde eleştirilmiştir; *“Tabiiyetinizde belki 45-50 milyon türk ırkına mensup bir cemaat vardır. Bu mesut ırkdaşlarımıza doğrusu gıpta ediyoruz. Bunların her dürlü hars ve ananelerine hürmet ederek daima takdirle yad ediyorsunuz... Çok yazıkki başımızda hitlerin sinsi ajanları vardır ki onlar idare ediyorlar mütemadiyen türk radyosunda vagner bethoven ve daha başka alman bestekarlarının eserlerini dinlemekten ve usandık. Nebileyim bu kozmopolit ve iki yüzlü riyakar herifler alman eserleri yetmiyormuş gibi zencilerden kopya edilmiş angilo saksonların o müziği dahi dinlettirler.”* Devam eden metinde, söz ve şarkı üzerinden Sovyetler açıkça övülmüş ve kurtarıcı olarak beklendikleri bildirilmiştir;

“Biz daima şarklı ve şarka bağlıyız hiçbir zaman garblı olmayız garbın ahla atvar ve sair hareketleri bize daima yabancıdır. yegane kurtarıcı olarak ümitlerimiz şarkda size bağlıdır. Milletimizin yüzde doksan beşi başımızdaki bu idare adamlarından nefret duymaktadır. Yurdumuza himmet ve delaletinizle halk mahkemelerinin kurulduğu gün en büyük zafer kurtuluş günümüz olacaktır. moskuvanın Türkçe neşriyatından evvel Anadolu halk şarkılarını azerbaycan ve kars bağlıların şarkı ve müziklerini dinletmek lutfunda bulunmanızı dileriz. bu

*vesileile size olan bağlarımız bir kat daha kuvvetlenmiş olur. dileğimizi aldığınıza dair bir satırla malumat lutf etmenizi tekrar tekrar rica eder saygılarımızı sunar.*¹²³¹

Sovyet propaganda metni olması muhtemel dilekçe örneği karşısında, kamuoyunun Sovyet etkisi altında kalmaması ve CHP aleyhine dönmemesi üzerine radyoda Türkçe yayınların saatlerini arttırılmıştır.¹²³² Fakat buna rağmen yine de alafranga müzikten vazgeçilmediği görülmüştür.

3.3.2 Radyo Programları ve Haber Kaynakları

Yapılan yayınlar değerlendirildiğinde, radyoda yayın faaliyetlerinin blok halinde üç aylık veya daha uzun periyotlar halinde belirlendiği görülmüştür. 3 Haziran 1945'te oluşturulan yayın akışı tablosunda, müzik yayının ağırlıklı bir yer tuttuğu görülmüştür. Bir günlük yayın akışı içerisinde haberlere ayrılan program sayısı 4 olarak kaydedilmiştir. Sabah 07.45'te başlayan haberler, öğlen 12.45, akşam 19.00 ve gece 22.45'te yayınlarak son bulmaktadır. Haberler için yayın akışı 15 dakika iken bunun istisnası, 20 dakika ile akşam haberleri olmuştur. Ayrıca Pazar günü 20.15 ile 20.30 arasında 'Pazar Gazetesi' diğer günler ise 'Radyo Gazetesi' ismiyle 20.15'ten 20.45'e kadar yayınlanan bir haber programı daha yer almıştır. 5 saat 45'dakika süren günlük radyo yayını içerisinde, haberlere ayrılan toplam süre 1 saat 35 dakikadır. Geriye kalan zaman dilimindeki programlar ise müzik yayını ağırlıklı olmak üzere, konuşma ve çocuk saati gibi yayınlarla tamamlanmıştır.¹²³³

Normal akış dışında, radyoda olağan dışı durumlarda konuşmaların gerçekleştiği görülmüştür. İsmet İnönü 13 Nisan 1945'te ABD halkına seslenerek Başkan M. Roosvlet'in ölümü üzerine bir konuşma gerçekleştirmiştir.¹²³⁴ Aynı şekilde yurt dışından Türkiye'ye yönelik nutuklar da radyo vasıtasıyla ülke genelinde yayınlanmıştır. Bu türden konuşmalara radyoda yer verilme sebebi daha ziyade mevcut hükümetin ve iktidarın övülmesi suretiyle, Batı'dan destek gördüğü fikrini propaganda etmek ve Batılı devletlerin Türkiye'yi yalnız bırakmadıkları, Türk halkının yanında olduğu fikirlerini empoze etmektir. Cumhuriyet ilanının 25. Yılı sebebiyle ABD Başkanı Truman'ın nutku, bu tür konuşmalar arasındadır.

¹²³¹Türk radyo yayını hakkında dinleyici mektubu, **BCA**, Fon Kodu: 490 1 0 0 Kutu No: 1240 Dosya Gömleği No: 128 Sıra No: 1 Dosya Numarası: 8. Büro, Türk radyo yayını hakkında dinleyici mektubu, **BCA**, Fon Kodu: 490 1 0 0 Kutu No: 609 Dosya Gömleği No: 111 Sıra No: 13

¹²³²Karagöz, Yıl: 39, No: 974, 20 Ekim 1946, s. 2.

¹²³³RadyoMecmuası, Cilt: 4, Sayı: 43, 1 Temmuz 1945.

¹²³⁴RadyoMecmuası, Cilt: 4, Sayı: 41, 1 Mayıs 1945, s. 1.

Konuşmasında, Türk halkının bağımsızlık anlayışına vurgu yaparak hayranlığını dile getiren Truman, Türkiye'nin rolünün ve bağımsızlığının ne kadar ehemmiyetli olduğunu şu sözlerle ifade etmiştir: *“Türkiyenin siyasi bağımsızlığı ve toprak bütünlüğü Birleşik Amerikanın ve bütün hürriyetsever milletlerin güvenliği bakımından büyük bir ehemmiyeti haizdir... Derin bir şükran duyuyorum ki harp ertesinin bu karışık devresinde Birleşik Amerika ile Türkiye Cumhuriyeti arasındaki münasebetler, âdil ve devamlı bir barışın bütün milletlere sağlayacağı güvenlik gibi müşterek bir idealden ilham alarak kuvvet ve resanet bulmuştur.”*¹²³⁵ Truman'ın nutkunu önemli kılan detay, konuşmanın propaganda malzemesi olarak kullanılmasıdır. Nutukla ABD'nin Türkiye'nin arkasında olduğu, kamuoyuna deklare edilmiştir. Ayrıca Truman'ın Türkiye'nin yaptığı işleri beğenmesi, CHP İktidarının ABD tarafından onaylanması manasına da gelmekteydi.

Yabancı konuşmacıların nutukları nicelik açısından az ise de nitelik açısından oldukça önemlidir. Keza bu durum ülkenin iç politikasında da benzer bir biçimdedir. Milli günlerde gerçekleştirilen konuşmalar, bu durumun daha çok ön plana çıktığı günlerdir. Milli gün konuşmalarında, çoğu kez günün anlam ve önemi dışına çıkılarak siyasal konularının işlendiği konuşmalara dönmüştür. İsmet İnönü'nün radyodan yayınlanan 19 Mayıs konuşması bu tür konuşmalara örnek teşkil etmektedir. İnönü; *“... Harp yıllarında biz de, birçok memleketler gibi, fena hastalıklar geçirdik. Yabancı propagandaları ve yabancı fikirler bizde de yuvalar bulmak istidadını gösterdi...”* diyerek Türkiye açısından Avrupa'da sona eren II. Dünya Savaşı'nın değerlendirmesini yapmıştır.¹²³⁶ İnönü'nün 29 Ekim kutlamaları sırasında gerçekleştirdiği konuşmada ise bu kez İnönü, Milli Birlik Propagandası doğrultusunda, iç ve dış politik durumu belirterek halka düşen topyekûn mücadelede birlikteliğin ne kadar önemli olduğunu ortaya koymuştur. İnönü'nün konuşmasında dikkat çektiği hususlar şu şekildedir;

“Memleketin iç durumu, birçok sıkıntılarımız ve darlıklarımıza rağmen, ilerliyen azimli bir milletin halini gösteriyor. Milletimizin vatanseverliği ve sağduyusu, türlü akımlar ve aldatma oyunları içinden, memleket ve millet için selâmet yollarını ayırdecek sağlamlıktadır. Memleketin dış durumu, bütün Birleşmiş Milletler gibi, barış ülküsünün dünyada kazanacağı

¹²³⁵Truman'ın Ankara Radyosu İçin Hazırladığı Nutuk, **BCA**, Fon No: 30 1 0 0 Yer Numarası: Kutu No: 101 Dosya Gömleği No: 624 Sıra No: 13

¹²³⁶**RadyoMecmuası**, Cilt: 4, Sayı: 42, 1 Haziran 1945, s. 2.

üstünlüğe bağlıdır. Her halde, sağlam bir millet bünyesi, dışarıda memleketimizin iyiliğini istemiyeceklerin ümitlerini kıracaktır.”¹²³⁷

II. Dünya Savaşı sonrasında, Türkiye'nin milli dış politikasının ana çizgisi olan Sovyet karşıtlığını bir neticesi olarak radyoda, 'Batıcı' anlayışın daha da öne çıktığı görülür. Bu durumun en bariz göstergelerinden birisi, ABD'nin kurtuluş günü sebebiyle radyoda program yapılmasıdır. 4 Temmuz 1945 bu münasebetle geniş bir yayın gerçekleştirilmiş, Türkiye'nin ve ABD'nin milli marşları çalınmış, 'Geçmişte Bugün', 'Radyo Gazetesi' yayınlarında 4 Temmuz'dan 'hararetle' bahsedilmiştir. Dışişleri Genel Sekreteri Cevat Akalın radyodan bir konuşma gerçekleştirerek ABD'den ve Türk-ABD ilişkilerinin tarihinden bahsederek yakın gelecekte münasebetlerin gelişmesine dair beklentisini anlatmıştır.¹²³⁸ ABD-Türkiye ilişkilerini geliştiren bir diğer önemli olay olan Missouri'nin Türkiye'ye gelişleridir. Bu vesile ile radyodan ABD ekonomisi ve savaş gücü birlikte anlatılmıştır.¹²³⁹ Keza Tefvik Fikret'in ölüm yıl dönümünün de bu doğrultuda hatırlandığı görülür. Milli olmakla birlikte Türk Edebiyatına ilk 'garplı havayı' getirenlerden birisi olmasıyla övülen Tefvik Fikret, batıyla ilişkilerin geliştirilmek istendiği bir evrede, Batılı olmanın erken göstergelerinden kabul edilmiştir.¹²⁴⁰ Radyonun kitle iletişiminde oynadığı rolün ölçüsünde, İnönü'nün direktifleri ile 11 Kasım 1945'te İstanbul'da yeni bir radyonun temelleri atılmıştır.¹²⁴¹

Olağan dışı durumlarda gerçekleşen yayınlar dışında, mevcut kalıp yayının muhafaza edildiği görülmüştür. 1946'da yayın akışı incelendiğinde haber saatleri aynı kalmakla birlikte, Radyo Gazetesinin yayın süresi 20 dakikaya indirilmiştir.¹²⁴² Ayrıca Kasım 1946'da radyoda değişikliğe gidilmiş, 1946-47 döneminin yeni programları tayin edilmiştir. Program sürelerinde genel bir değişikliğe gidilmemiş, haftalık müzik yayın saati yine en fazla süre ayrılan kısım olmuştur. Türk müziğine haftada ayrılan süre 830 dakika olarak belirlenmişken Türk müziği dört kısımda değerlendirmiştir; Tarihi Türk Müziği, Yurttan Sesler, İnce Saz, Şarkı ve Beste. Tarihi Türk müziği Türk Sanat muskisi alanında yayın yaparken Yurttan Sesler'in ise, Türk folklorünün en canlı örneklerini sunması planlanmıştır. Türk müziğinin artırılması

¹²³⁷ **RadyoMecmuası**, Cilt: 4, Sayı: 47, 1 Kasım 1945, s. 1.

¹²³⁸ **RadyoMecmuası**, Cilt: 4, Sayı: 44, 1 Ağustos 1945, s. 3.

¹²³⁹ **RadyoMecmuası**, Cilt: 5, Sayı: 53, 1 Mayıs 1946, s. 8-9.

¹²⁴⁰ **RadyoMecmuası**, Cilt: 4, Sayı: 45, 1 Eylül 1945, s. 4-5.

¹²⁴¹ **RadyoMecmuası**, Cilt: 4, Sayı: 48, 1 Aralık 1945, s. 1.

¹²⁴² **RadyoMecmuası**, Cilt: 5, Sayı: 53, 1 Mayıs 1946.

taleplerine rağmen Batı müziğinin ön görülen süre zarfın da yayın saatinin daha fazla olduğu görülür. İnkılap tarihinin *“güzel sanatlar alanında kaydettiği değerli başarıla muvazi olarak gelişmekte olan Batı müziğine, bu gelişmeden geniş mikyasta faydalanmak suretiyle”* 1434 dakikalık bir zaman ayrılmıştır. Kalan süre zarfında ise temsil, skeç, çocuk saati programlarının yer alması tasarlanmıştır.¹²⁴³

Sözkonusu programlar ve haberler dışında radyonun ‘Söz Yayınları’ olarak ifade edilen programlarında ilgi çeken konularda konuşmalara ve haberlere yer ayrılması planlanmış bu doğrultuda günün en dikkat çekici haberlerini yetiştirmesi için bir Dinleme Servisi kurulmuştur.¹²⁴⁴ Dinleme Servisi, en yeni haberleri temin ederek bültenlere yetiştirmek vazifesine sahip olmuştur. 24 saat boyunca dünya radyolarını takip eden Servis mütercimleri 31 dilde yapılan haberleri dinleyip raporladıktan sonra -eğer haber önemli ise direkt olarak telefonla bildirerek- bültenlere kısa sürede haber akışı sağlanmıştır.¹²⁴⁵ Dinleme Servisi’nin en etkin çalıştığı ülkelerden birisi de Sovyet Rusya olmuştur. Rusya’nın haber programları dikkatle takip edilerek raporlar oluşturulmuştur.¹²⁴⁶

Radyo’nun diğer bir haber kaynağı ise dikkat çeken bir biçimde Ulus gazetesi olmuştur. Ulus gazetesi CHP İktidarı’nın resmi propaganda organı olma hüviyeti ile radyoda da kendisine yer bularak radyoyu besleyen diğer bir haber kaynağı olmuştur. İlginç bir biçimde radyoda, ertesi günün gazetesinin okunduğu görülmüştür. Falih Rıfkı’nın milli birliği tesise yönelik Ulus’ta yayınlanan başyazıları radyodan duyurulmuştur. Atay’ın ‘Bir çıkarma kararı üzerine’ isimli yazısı bu konuda, CHP İktidarı tarafından radyonun nasıl kullanıldığını gösterebilecek örneklerdendir. Atay, yazısında; parti hizipleşmesi üzerinden ayrılmaya karşı, CHP’nin ön plana çıkartılmasını ve CHP’nin Sovyetler tarafından nasıl hedef haline getirildiği görüşünü anlatmıştır. Atay, makalesinde *“...Türkiyeyi parçalamak ve dağıtmak isteyenler gerek dışarıdaki yayımlarile, gerek içerdeki ajanlarile, ikinci dünya harbi bittiğinden beri, bu meclisin ve onun hükûmetinin, bu memleket halkını temsil etmediği tezini tutmuşlardır. Arkadaşlarımız sözlerinin bu masalın tekrarlanmasına, şüphesiz istemediği halde, yardım edeceğini hatırlayarak kelimelerinin fikirlerini aşmış olduğunu söyleyebilirdi...”* diyerek DP’nin bilmeden Sovyet fikirlerini taşımada vasıta

¹²⁴³ **RadyoMecmuası**, Cilt: 5, Sayı: 59, 1 Kasım 1946, s. 20.

¹²⁴⁴ **RadyoMecmuası**, Cilt: 5, Sayı: 59, 1 Kasım 1946, s. 20.

¹²⁴⁵ **RadyoMecmuası**, Cilt: 5, Sayı: 50, 1 Şubat 1946, s. 16.

¹²⁴⁶ Moskova Radyosu (Rusca 7.45 Yayımı), 02.02.1948, **BCA**, Fon Kodu: 30 1 0 0 Kutu No: 101 Dosya Gömleği No: 626 Sıra No: 1 Dosya Numarası: F 11

olduğunu gerek Ulus gerekse radyo kanalı ile duyurmuştur. Atay'ın yazısı dışındaki haberlerde ise Sovyetlerin tarihsel örneklerle 'işgalci' oldukları ve Yunanistan'da hak, kanun tanımaz bir biçimde yer aldıkları telkin edilmiştir.¹²⁴⁷

Türkiye'nin çağdaşı olan gelişmiş ülkelerde radyonun 24 saat yayın yapması karşısında, Ankara Radyosu'nun da yayın saati günlük 1 ila 1,5 saat arasında uzatılması kararlaştırılmıştır.¹²⁴⁸ Haziran ayından itibaren yenilenen radyo yayın programına göre, üç aylık periyotlar halinde yayınlanan programların yeksenaklığı karşısında haftalık olarak tanzim edilmesi kararı verilmiştir. Yayın süresinin artmasına paralel olarak, müzik yayını da arttırılmıştır. Bu doğrultuda plak arşivini zenginleştirmek üzere, Amerika'dan radyo tipi standart bir plak ve ses bandı koleksiyonu getirtilmiştir. Haberler, Radyo Gazetesi, Pazar Gazetesi, TBMM Saati, Resmi Açıklamalar, Dış Politika İcmali, İktisat Saati, İzahlı Müzik, Posta-Kutusu ve Çocuk Saati yayınlarının sürdürülmesine devam edilmiştir. Mezkûr 'söz yayınlarına' ek olarak cumartesi, salı, perşembe sabahları saat 8.15'e 'Dünya Basını' adıyla 10 dakika süren program eklenmiştir. Bu yayının verilış amacı, dünya basınında izahlar vermek suretiyle gelişmeleri açıklamaktır.¹²⁴⁹

1948 yılında Ocak ayında Radyo mecmuasının başyazısını kaleme alan Basın Yayın Genel Müdürü Nedim Veysel İlkin, radyonun propaganda konusundaki önemine değinmiştir. İlkin'e göre, radyo yayınları uluslararası ilişkilerin istikametini tayin edecek kadar önemli bir hale gelmiştir. İlkin, *"Siyasi hudutlar kitap, broşür, gazete gibi basılı yayınlara kapatılabilir. Girenler toplatılabilir. Hatta bazı memleketlerde bunları ele geçirip de okumak isteyenler takibe uğrayabilir. Fakat ses ve fikir olarak antenlere, dinleme cihazlarına akseden yayınları men etmek pek de mümkün değildir. ... Radyoların dünyamızda kazanmış olduğu rağbet ve alâkanın sebeplerini, kültür hayatımızın en kestirme yoldan beslenmesini sağlayan ileri ve amelî bir vasıta olduğu kadar, millî varlıkların hudutlar dışında tanınmas, millî menfaatlere yöneltilen kötü propagandaların önlenmesi bakımından da hedefine süratle ulaşan bir silah oluşunda aramak gerekir"* demektedir.¹²⁵⁰

¹²⁴⁷Radyo'da yayınlanan 1670 numaralı gazete haberleri, 23.01.1946, **BCA**, Fon No 30 10 0 0 Yer Numarası Kutu No: 129 Dosya Gömleği No: 929 Sıra No: 13 Dosya Numarası: 110

¹²⁴⁸**RadyoMecmuası**, Cilt: 6, Sayı: 64, Nisan 1947s. 1.

¹²⁴⁹**RadyoMecmuası**, Cilt: 6, Sayı: 65, Mayıs 1947s. 24.

¹²⁵⁰**RadyoMecmuası**, Cilt: 7, Sayı: 73, Ocak 1948s. 1.

Radyonun propagandaki önemi her ne kadar politik sahada inkişaf ettirilmemiş ve dış politikanın milli güvenlik bağlamında yoğun olarak değerlendirilememişse de dolaylı olarak istifade edilmeye çalışılmıştır. Bu doğrultuda, milli günlerin yoğun olarak kullanıldığını görmekteyiz, 19 Mayıs, 29 Ekim gibi günlerde tarihsel başarıların ön plana çıkartıldığı kahramanlık ve başarı ruhunun aşılandığı programlar, konuşmalar gerçekleştirilmiştir. Bu doğrultuda Barbaros Hayreddin Paşa, Plevne Kahramanı Gazi Osman Paşa gibi isimlerin hararetle ön plana çıkartıldığı görülmüştür. Bu bahiste Ruslara karşı cesaret, kahramanlık mücadelesi ile anılan Gazi Osman Paşa'ya ayrı bir önem atfedilmiştir. Ölümünün seneyi devriyesinde, Gazi Osman Paşa'dan ay boyunca çeşitli vesilelerle konuşmalarda bahsedilmiştir. Gerçekleştirilen konuşmalarda Osman Paşa'nın kahramanlığı, askerlik kudreti, hayatı anlatılmıştır. Yıl dönümünde ise Cumhurbaşkanlığı Armoni Muzikası, yayınına Plevne Marşı ile başlamış ve bütün programı milli marşlara tahsis etmiştir.¹²⁵¹ Mayıs ayında ise İstanbul'un Fethine dair kapsamlı bir program hazırlandığı görülmüştür. Sabah 7.30'da başlayan program 15.20'ye kadar aralıksız sürerken akşam yayını ise, 17.00'dan gece 23.30'a kadar sürecek şekilde planlanmıştır. İstanbul'un Fethi ile tertip edilen programda, İstanbul'un Türkler tarafından fethi ile ilgili çeşitli konuşmalar yapılmıştır. Yapılan diğer türden yayınlarda ise Fetih esintisinin yer aldığı görülmüştür. Müzik yayını saatinde 'Türk müziği', 'milli marşlar', 'hamasi türküler' ve 'oyun havaları' hazırlanmıştır. Çocuk kulübü saatinde çocuklara fethin hikâyesinin anlatılması planlanmış, gece yayınlarına ise 'Fetih Tarihi', 'Fatihin Edebi Hayatı ve Şiirleri', programları eklemiş tüm bunların yanında bir de temsil tertiplenmiştir.¹²⁵²

Halkın hoşuna gidecek ve yeniden radyo ile kamuoyu oluşturmayı sağlayacak şekilde Basın Yayın Genel Müdürlüğü'nün daire ve heyetleri hakkında bir rapor hazırlanarak Nisan 1948 yılında Genel Müdürlüğe sunulmuştur. Tetkik edilen birimler arasında propagandayı idare ve tanzim etme görevi verilen Etüt Heyeti de yer almıştır. Etüt Heyeti'nin görevleri arasında yer alan, *"Radyoda yapılacak her neviden yabancı dil neşriyatını tanzim ve idare etmek"* ve *"Radyo Gazetesi ve Pazar gazetesi ve bunlara mümasil Türkçe yayınların tanzim ve idaresi"* konularında yeterlilik sağlayamadığı tespit edilmiştir. Hazırlanan rapor neticesinde Heyet'in yerine getirmesi gereken görevleri yerine getirmediği, Etüt Heyeti'nin tüm

¹²⁵¹ **RadyoMecmuası**, Cilt: 7, Sayı: 76, Nisan 1948s. 9.

¹²⁵² **Ulus**, 29 Mayıs 1948, s. 1.

yapması gerekenlere karşı sadece, “*Radyo mikrofonundan geçmesi istenen sözlü yayınlar meyanında radyofonik piyes ve skeçler muhtelif konuşma metinlerinin tetkikini yapmış ve bunlar içinden umumî politika, ahlâk ve terbiye icablarına uygun olmyanların reddini teklif*” ettiği anlaşılmıştır.¹²⁵³ Radyonun propaganda konusundaki önemi ve Etüt Heyeti’nin bu öneme rağmen görevlerini yerine getirmedığının öğrenilmesi sonrasında, 1948 yılında Basın Yayın Genel Müdürlüğü’nün radyo konusunda değişime gitmek istediği gözlemlenmiştir. 1948 yılında gerçekleştirilen radyo anketi ile dinleyicilerin arzularına hitap edecek tarzda yayın yapmak ve bu sayede radyonun halk üzerinde tesirini arttırarak yeniden kamuoyu oluşturmak üzere, ankete katıla 6.600 kişi ile dinleyicinin düşünceleri öğrenilmek istenmiştir.¹²⁵⁴ Söz Yayınlarına, Kahramanlık menkıbelerinin alınması talebi ile birlikte Dini yayın saati, bunun yanı sıra radyodan Kur’an, Mevlüt, Ezan okunması istenmiştir. Ayrıca Cuma günleri yayın yapılması da talep edilmiştir. Türk büyüklerinin hayatları hakkında konuşmalar yapılması talebi de diğer bir önemli istektir. Milli bir hisle temsillerin milli olması istenirken, dinleyicilerde Türk tarihinin konuşulması beklentisinin olduğu gözlemlenmiştir. Dinleyici talepleri içerisinde en dikkat çeken talep ise ‘Komünizm aleyhinde konuşma’ talebidir. Dinleyicilerden gelen bu beklenti, kamuoyunda Sovyet Rusya ve komünizm karşıtı uygulanan propagandanın başarılı olduğunu göstermektedir. Fakat diğer taraftan radyonun Sovyet Rusya ve komünizm ile mücadelede etkin olmadığı intibasını bırakmaktadır.¹²⁵⁵

İstanbul radyosunun yayın hayatına başlamadan önce okuyucu görüşlerini öğrenmek için 1949 yılında yeniden bir anket tertip edilmiş¹²⁵⁶ alınan neticeler doğrultusunda ise yeni bir program oluşturulmuştur. Yeni değişimle birlikte programlarda Söz Yayınları üzerinde durulması kararına varılmış, bu doğrultuda yapılacak ilk iş haber bültenlerinin zenginleştirilmesi olarak belirlenmiştir. Keza Radyo Gazetesi, Öğlen Gazetesi, Pazar Gazetesi yayınlarının da geliştirilmesi öngörülmüştür.¹²⁵⁷ 1949 yılında radyo yayınlarında düzenlemeye gidilmesi, 1948’de yapılan düzenlemenin istenilen tarzda olmadığını veya Etüt Heyeti’nin istenilen

¹²⁵³ **BCA**, Fon No: 30 10 0 0 Yer Numarası: Kutu No: 85 Dosya Gömleği No: 564 Sıra No: 4 Dosya Numarası: 85

¹²⁵⁴ **RadyoMecmuası**, Cilt: 8, Sayı: 85-86, Ocak-Şubat 1949, s. 1.

¹²⁵⁵ **RadyoMecmuası**, Cilt: 7, Sayı: 78-79-80, Haziran-Temmuz-Ağustos 1948, s. 3 ve 39-41.

¹²⁵⁶ **RadyoMecmuası**, Cilt: 8, Sayı: 85-86, Ocak-Şubat 1949, s. 1.

¹²⁵⁷ **RadyoMecmuası**, Cilt: 8, Sayı: 87, Mart 1949, s. 1.

başarıyı hali hazırda gerçekleştiremediğini göstermektedir. 1949 yılında bir başka değişim ise Geçmişte Bugün'ün bir 'tarih sesi' olarak devam etmesine karar verilmiş olmasıdır. 'Yurt Köşeleri ve Dünya Manzaraları Saati', 'Sabah Sohbetleri' adıyla yeni iki program eklenirken aynı zamanda tarihi büyük adamların hayatı ve eserlerine yer verecek 'Meşhurlar Arasında' ismiyle bir program tertip edilmiştir. Müzik yayınında ise Batı'nın ağırlığı devam etmiştir.¹²⁵⁸

Etüt Heyeti'nin görev tanımı arasında yer alan *"Radyoda yapılacak her neviden yabancı dil neşriyatını tanzim ve idare etmek"* vazifesi, radyonun ülke içerisinde Basın Yayın Genel Müdürlüğü tarafından kamuoyu oluşturmak, haber vermek ve halkın hoşuna gidecek türde yayın yapmak dışında bir başka göreve daha sahip olduğunu göstermektedir. II. Dünya Savaşı öncesinden başlayarak Türkiye'nin yabancı dillerde haber yayını uygulamasına gittiği görülmüştür. II. Dünya Savaşı sırasında önemi artarak devam eden bu uygulama ile Türkiye kendisi ile ilgili haberleri dünyaya duyururken diğer taraftan uluslararası düzeyde meydana gelen özellikle II. Dünya Savaşı ile ilgili görüşünün duyurulması ve Türkiye'ye yönelik propaganda yayınlarının karşılanması olarak değerlendirilmiştir.¹²⁵⁹

3.3.3 Yurt Dışı Yayın Aracı Olarak Radyo

1945-1950 döneminde yurt dışına yönelik yapılan yayınlarda, Türkiye'nin sesini duyurmak savaş sonrası şartlar içerisinde, CHP İktidarının takındığı tavrı belirleyecek tek unsur olmuştur. Radyodan dış yayınlar anlamında iki yönde istifade edilmiştir. Yurt dışından haber alma ve haber verme. Özellikle Dinleme Servisi'nin kurulmasıyla birlikte 24 saat boyunca 31 dilde yapılan haberleri, dinleyip dünya radyolarını takip ederek Türkiye'nin aleyhinde cereyan edecek propaganda yayınları ve haberleri yakından izlenmiştir. Bu sayede dışarıdan elde edilen dış haberler ve ülke içerisinde başta Ulus Gazetesi olmak üzere, temin edilen iç haberlerle; Radyo Gazetesi ve diğer haber programları, Türkiye'nin dış politikasında takip ettiği çizginin ana hatlarını aktarmıştır. Tüm bu amaçların dışında Türkiye, erken tarihlerde kurduğu uzun erimli radyo frekansları ile savaş öncesinden başlayarak, II. Dünya Savaşı ile birlikte her türlü propagandayı karşılamak ve dünyadaki gelişmeleri dinlemek ve Türkiye'nin tercihlerini duyurmak ve 'modern Türkiye'nin dönüşümünü'

¹²⁵⁸ **RadyoMecmuası**, Cilt: 8, Sayı: 87, Mart 1949, s. 1.

¹²⁵⁹ Uygur Kocabaşoğlu, **Şirket Telsizinde Devlet Radyosuna (TRT Öncesi Dönemde Radyonun Tarihsel Gelişimi ve Türk Siyasal Hayatı İçindeki Yeri)**, Ankara, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları, 1980, s. 242-243.

yabancı ülkelere tanıtmak için yabancı dilde yayın yapmıştır. Bu hususta, Türkiye'nin en fazla önemsendiği ülkelerin İngiltere ve ABD olduğu II. Dünya Savaşı yıllarında görülmüştür.¹²⁶⁰

II. Dünya Savaşı sonrası, radyonun kamuoyu oluşturma gücünü kaybetmesine rağmen, Türkiye'nin dış politikası doğrultusunda radyo yayını yapılmaya devam edilmiştir. II. Dünya Savaşı yılları içerisinde, İngiltere ve ABD'ye sesini duyurmak durumunda kalan Türkiye, Sovyet tehdidi karşısında bu politikasını istikrarlı bir hale getirmiştir. İngiltere ve ABD'nin hayati rolü karşısında, dış yayınlara yer verilmeye devam edilmiştir. İngilizce konuşulan yerlerde yayınlanmak üzere tertip edilen İngilizce Posta-Kutusu, Türkiye'nin İngilizce konuşulan ülkelere hitap eden ve okuyucu mektupları ile desteklenen önemli bir program olmuştur. Posta-Kutusu programı ile Türkiye'den haberler, modern Türkiye'nin tesirleri, hükümet hakkında bilgiler gibi konularda yayın yapılmıştır. Gerçekleştirilen bu yayınlara, Türkiye'nin müdafaa ettiği tezler ve dış politikası, ayrıca Türkiye'nin sahip olduğu demokratik ve liberal düşünceler batıya telkin edilmeye çalışılmıştır.¹²⁶¹

Türkiye'nin ülke dışına yaptığı radyo yayınında İngilizce tek dil olmamıştır. İngilizce dışında diğer dillerde de yayın yapılmıştır. Ocak 1945'te Ankara Radyosu, (Kısa Dalga) her gün Türkiye saatiyle 15 dakikayı geçmemek üzere 18.00'da Orduca, 18.15'te Sırpça-Hırvatça, 18.30'da Arapça, 18.45'te Farsça, 19.00'da Anadolu Ajansı'nın günlük havadis bülteni, 19.15'de Elence, 19.30'da Bulgarca, 19.45'te Fransızca, 20.00'da Romence, 21.15'te ikinci kez Bulgarca olmak üzere 9 değişik dilde haber yayını yapılmıştır. Saat 20.15'en 22.45'e kadar ise Ankara Radyosu'nun uzun dalga bandında Türkiye yayını duyurulmuştur.¹²⁶² Mayıs ayında ise Romence yayın saatinin yerini İngilizcenin aldığı ve ikinci kez yapılan Bulgarca yayının yerini, Almancanın aldığı görülür. Fakat Almancanın sadece pazartesi, çarşamba ve cuma günleri yayın yapması uygun görülmüştür.¹²⁶³ Haziran ayında yayın akışı muhafaza edilmekle birlikte, 20.15'ten 21.15'e kadar Rusca, Bulgarca ve Macarca haberlerin yayınlanacağını, 21.15'ten sonra ise Türkiye radyosunun programlarını yani Radyo Gazetesi'nin yayınlanacağı, saat 23.00'da ise yurt

¹²⁶⁰ Sezer Akarcalı, "Propaganda Aracı Olarak Uluslararası Yayınlar (Örnek Olay: Türkiye'nin Sesi Radyosu)", Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 1989, s. 220, 234.

¹²⁶¹ RadyoMecmuası, Cilt: 4, Sayı: 41, 1 Mayıs 1945, s. 20.

¹²⁶² RadyoMecmuası, Cilt: 4, Sayı: 34, Ocak 1945.

¹²⁶³ RadyoMecmuası, Cilt: 4, Sayı: 41, 1 Mayıs 1945.

haberlerinin tekrar verileceği duyurulmuştur. Böylelikle radyo vasıtasıyla yapılan propaganda dili, 12'ye çıkmıştır.¹²⁶⁴ Ekim ayında Rumencenin normal yayın kuşağında kendisine yer bulduğu, buna karşın ise Rusca ve Macarca yayının yapılmadığı görülmüştür.¹²⁶⁵ Rusca'nın çıkartılmasında Türkiye – Sovyet Rusya siyasi gelişmelerinin belirleyici olduğu tahmin edilmektedir. Ocak 1946'ya geldiğimizde ise saat 19.00'da Anadolu Ajansı'nın günlük havadis bülteni yerine, Haberler Servisi'nin günlük havadis bültenin geldiği görülmüştür.¹²⁶⁶ Şubat 1947'de yeni bir düzenlemeye gidilerek, akşam kuşağı dışında 12.30'dan 13.15'e kadar 15 dakika uzun dalga ile haber yayını, 13.15'ten 13.30'a kadar ise Yurt haberleri ve kapanış yapılması kararlaştırılmıştır. Pazar günü gündüz kuşağının 11.25 başlayıp 14.30'a kadar sürmesi kararlaştırılırken akşam yayının ise 20.30'da sona ermesi planlanmıştır. Akşam ise 17.58-18.15 Orduca, 18.15-18.30 Sırpça-Hırvatça, 18.30-18.45 Arapça, 18.45-19.00 uzun dalga ile beraber Türkçe haberler saati olarak belirlenmiştir. 19.15-19.30 Almanca, 19.30-19.45 Bulgarca, 19.45-20.00 İngilizce, 20.00-20.15 Fransızca, 20.15-20.30 uzun dalga ile Radyo Gazetesi yayını, 20.30-20.45 Elence, 20.45-21.00 Romence, 21.00-23.00 uzun dalga ile haber yayını, 23.00'dan 23.15'e kadar ise Yurt Haberleri saatinin yayınlanması kararlaştırılmıştır.¹²⁶⁷ Yeni dönemde yurt dışına yönelik yayın saatinin artırılmış olması, Türkiye'nin dış politikaya dair görüş ve fikirlerini yoğun bir biçimde duyurmak istediğini göstermektedir. Şubat ayındaki yayın listesinde, görünmeyen Farsça yayının Nisan ayında tekrar listeye eklendiği görülmüştür.¹²⁶⁸ Temmuz 1947'de ise daha önce kaldırılan Macarca yayına 21.45-22.00 saatleri arasında başlandığı görülmüştür.¹²⁶⁹ Afgan ve Polonya dilinde yayın yapılmaya başlanmıştır.¹²⁷⁰ CHP İktidarının böylelikle 1945-1950 yılları arasında Türkiye'yi tanıtmak, Türkiye'nin tezlerini müdafaa etmek üzere; Urdu, Afgan, Arap, Fars, Yunan, Romen, Polonya, Bulgar, Fransa, Sırp, Macar, Alman, İngiliz dillerinde olmak üzere 13 farklı dilde yayın yaptığı tespit edilmiştir. Ayrıca, yapılmakta olan haber yayınlarının dışında

¹²⁶⁴ **RadyoMecmuası**, Cilt: 4, Sayı: 42, 1 Haziran 1945.

¹²⁶⁵ **RadyoMecmuası**, Cilt: 4, Sayı: 46, 1 Ekim 1945.

¹²⁶⁶ **RadyoMecmuası**, Cilt: 4, Sayı: 46, 1 Ekim 1945.

¹²⁶⁷ **RadyoMecmuası**, Cilt: 6, Sayı: 62, Şubat 1947.

¹²⁶⁸ **RadyoMecmuası**, Cilt: 6, Sayı: 64, Nisan 1947.

¹²⁶⁹ **RadyoMecmuası**, Cilt: 6, Sayı: 67, Temmuz 1947.

¹²⁷⁰ **RadyoMecmuası**, Cilt: 8, Sayı: 85-86, Ocak-Şubat 1949.

İngilizce konuşan memleketlere hitaben haftada bir İngilizce Posta Kutusu ve yine haftada bir İngilizce propaganda yayını yapılmıştır.¹²⁷¹

Kısa dalga yayını olarak gerçekleştirilen yabancı dilde yayın programlarının amacı Basın Yayın Genel Müdürü Nedim Veysel İlkin tarafından şu şekilde açıklanmıştır, “...*karışık ve buhranlı olan harpsonrası devresinde, yurdumuz aleyhine yöneltilen yanlış haber ve propagandaları zamanında karşılayan ve doğru bilgi ve haberlerle yabancı memleketler halk efkârını aydınlatan kısa dalga postamızın, hemen harbe takaddüm eden senelerde kurulmuş olması, memleketimiz için çok hayırlı bir eser, şükranla belirtilmesi gereken bir kazanç olmuştur.*” İlkin, Ankara Radyosu’nun kısa dalga yayınları ile yurt dışına gerçekleştirdiği programların Amerika’ya kadar uzandığını; fakat bu durumun “tesadüf” olarak gittiğini kaydetmiştir. İlkin’e göre, bu tesadüfi durumu değiştirmek için; “...*dost Amerika’da ve diğer uzak Anglo-Sakson memleketlerinde Türkiye’yi tanıtmak ve Türk Milletini daha çok sevmek için büyük bir cereyan başlamıştır. Milletimizi ve yurdumuz tanıtacak olan vasıta hiç şüphesiz radyolarımız olacaktır.*” Bu doğrultuda 1946 yılında Ankara’da yayın gücü yüksek olan bir kısa dalga postası kurulma kararı neticesinde çalışmalara başlanmış, çalışmaların tamamlanması halinde biri Batı Avrupa olmak üzere beş yönde çalışılması tasarlanmıştır.¹²⁷² Diğer yönler ise Kuzey Amerika, Güney Amerika, Hindistan ve Avusturalya/Uzak Doğu olarak belirlenmiştir.¹²⁷³ Fakat çalışmaların bir türlü sona ermemesi karşısında, yurt dışına özellikle de Türkiye’nin Sovyet Rusya karşısında destek sağlamak istediği ABD’ye yönelik yayın ‘tesadüfi’ olarak iletmeye devam edilmiştir. Ankara’da Çakırlar Çiftliğinde inşası devam eden Kısa Dalga İstasyonunun sonra eriş tarihi Meclis raporlarında 1950 yılı olarak ifade edilmiştir.¹²⁷⁴ Fakat Basın Ataşesi Nüzhet Baba’ya göre, Türkiye’den ABD’ye yapılacak çalışmalar ile “radyo ve haber propagandası imkansızdır.” Zira Baba’ya göre, ABD halkı “... *yüzde doksan dokuz yabancı memleket radyo yayınlarını takip etmez ve ancak Columbia, National, Mutual ve American gibi, büyük radyo istasyonlarının naklen verdikleri mühim yayınları*

¹²⁷¹ TBMM Tutanak Dergisi, Dönem: VIII, Cilt: 3, Toplantı: 1, On Sekizinci Birleşim (18.12.1946).

¹²⁷² RadyoMecmuası, Cilt: 7, Sayı: 73, Ocak 1948, s. 1 ve 15.

¹²⁷³ RadyoMecmuası, Cilt: 7, Sayı: 75, Mart 1948, s. 13.

¹²⁷⁴ TBMM Tutanak Dergisi, Dönem: VIII, Cilt: 24, Toplantı: 4, Kırk Beşinci Birleşim (13.11.1950).

*dinler. Bunun içindir ki, Türkiye'den Amerika'ya bu şekil haricinde ve kendi vasıtalarımızla propaganda yayını yapmağa savaşmak beyhude enektir.*¹²⁷⁵

CHP İktidarının kısa dalga postası üzerinde Türkiye'yi tanıtmak, Sovyet tezlerine karşı Türkiye'nin tezlerini müdafaa etmek ve Batı'dan olası bir işgal ve savaş durumunda gerekli desteği almanın ön şartı olan milli birliğin muhafazası ve topyekûn mücadeleye hazır bir millet görüntüsü vermek üzere radyodan istifade edilmiştir. CHP İktidarının amaçlarının gerçekleştirmede haber programları dışında istifade ettiği bir diğer alan ise ülke içerisinde olduğu gibi milli önemi yüksek günlerin değerlendirilmesidir. Bu doğrultuda, İstanbul'un Fethinin 496. Yılı yılında Ankara Üniversitesi Rektörü Enver Ziya Karal'ın hazırladığı ve 13 yabancı dile tercüme edilen Fetih konuşması yayınlanmıştır. Karal'ın konuşması İstanbul'un tarihsel önemine ve çeşitli sebeplerle çokça fethedilme girişimine sahne olduğu vurgulanmış ve 'Türklerin' savaşma arzusu Fetih süreciyle birlikte anlatılmıştır. Karal, 'İstanbul tarihini Türk tarihinin malı olarak' ifade etmiştir. Konuşmanın Türkiye dahilinde milli heyecanı yükseltmek gibi bir ideali var iken yurt dışında 13 dilde konuşmanın yayınlanmış olması, dost ve düşman unsurlara karşı tarihsel örnekle 'Türk gücünü' göstermeye yönelik bir çabanın hedeflendiğini göstermektedir. Ayrıca Boğazların 496 yıldır Türk hakimiyetinde olduğu vurgulanmak istenmiştir.¹²⁷⁶

Radyodan saldırıya karşı, cevap verme şeklinde istifade edilmesi yaygın bir uygulama olmuştur. Bu doğrultuda Moskova Radyosu gibi Türkiye aleyhinde yayın faaliyeti sürdüren radyolara gerek kısa gerekse uzun dalga yayınları ile Radyo Gazetesi ve Pazar Gazetesi programlarıyla cevap verilmiştir. Bazı durumlarda Örneğin Mısır Radyosu'nun daha önce 'Nezib Çarpışması' üzerinden "*Türk izzeti nefis ve şerefini kırıcı hareketlere teşebbüs edilmesi olayı üzerinden çok*" kısa bir süre geçtikten sonra bu kez 1949 yılında, Yeni Delhi'de toplanan 'Asyalılar Kongresi'ne Türkiye'nin katılmaması üzerine aleyhte yayında bulunan Mısır radyosuna karşı alınacak önlemler arasında, radyo ile karşı yayın yapılması öngörülmemiştir.¹²⁷⁷ Radyo üzerinden karşı propaganda yapmanın daha ziyade Sovyet ve Sovyet Peyki ülkelerde yönelik olduğu görülmüştür. Gerek Radyo Gazetesi gerekse Pazar Gazetesi yoğun bir biçimde Moskova Radyosu'nun

¹²⁷⁵BCA, Fon No: 30 1 0 0 Yer Numarası: Kutu No: 101 Dosya Gömleği No: 628 Sıra No: 9

¹²⁷⁶RadyoMecmuası, Cilt: 8, Sayı: 88, Nisan 1949,s. 1 ve 12.

¹²⁷⁷Seyhan Milletvekili Ahmet Remzi Yüreğir'den CHP Meclis Grup Başkanlığı'na gönderilen radyo hakkında yazı, 06.02.1949, BCA, Fon Kodu: 30100 Kutu No: 42 Dosya Gömleği No: 252 Sıra No: 31 Dosya Numarası C1

Türkiye'ye yönelik yayınlarına karşı koymak üzere mukabil propaganda da bulunmuştur. Programda Sovyet tezi ele alınırken buna karşılık Türkiye'nin tezi ifade edilmiştir. Bu programlarda ele alınan Sovyetler Birliğine karşı suçlayıcı ve eleştirel bir üslup kullanıldığı görülmüştür.¹²⁷⁸

Benzer bir biçimde Moskova Radyosu'nun Türkiye'ye yönelik yayınlarına karşılık radyo dışında matbuatla cevap verilmiştir. Bu doğrultuda gazetelerde Moskova Radyosu'nun Türkiye'ye yönelik sözleri köşe yazılarında ve makalelerde değerlendirilmeye tabii tutulurken, gazeteler dışında da faaliyete rastlanılmıştır. Çanakkale Milletvekili, Nurettin Ünen, TBMM'de gerçekleştirdiği konuşması sebebiyle, Moskova Radyosu'nun aleyhinde yaptığı yayına karşı, 'Moskova Radyosuna Cevabım' adında bir broşür hazırlamıştır. Ünen'in eserinde, spiker 'Erdem'i de hedef aldığı görülmüştür. Ünen'e göre, Türkiye ve ABD'nin Truman Doktrini ile yakınlaşması sebebiyle Moskova Radyosu, Türkiye'yi eleştirmektedir. Ünen, eserinde, *"Saadeti Rus Steplerinde Aramıya niyetimiz yok!"*, *"Türkiye'de istiklal haysiyeti bilmiyen birkaç kişi varsa o da komünistlerdir"* diyerek kendisine yönelik yapılan eleştirilen dışına çıkarak Moskova Radyosu üzerinden Sovyet Rusya'ya çatmıştır.¹²⁷⁹

3.3.4 Radyo Yayıncılığı Üzerine Bir Değerlendirme

Radyodan alıcı ve verici olarak iki yönde istifade eden CHP İktidarı, dış politikası yönünde istediği gibi etkin bir şekilde verici olarak radyoyu 1945-1950 döneminde kullanamamıştır. Bu durumun oluşmasında çok partili yaşama geçilmesiyle birlikte radyonun ülke içerisinde kamuoyu oluşturma vasfını kaybetmesi etken olmuştur. Bu durum karşısında daha ziyade kültürel tarzda müzik yayınından istifade ederek Batı lehinde kamuoyu oluşturmak üzere Batılı tarzda müzik yayınına ağırlık verilmiştir. Bu durumun neticeleri ise aleyhte olmuş, TBMM konuşmalarına yansımıştır. Keza Sovyetlerin bu durumu Türkiye'nin aleyhine kullanmak istediği görülmüştür.

Yurt dışında ise Türkiye'nin Sovyetlere karşı desteğini temin etmek istediği, Batılı devletlere yönelik teknik sebeplerle sürekli ve istikrarlı bir yayın sağlayamaması, gerek yurt içerisinde gerekse yurt dışında radyodan etkin bir

¹²⁷⁸ **Ulus**, 27 Aralık 1946, s. 3 ve 6; **Ulus**, 19 Nisan 1948, s. 3; **Ulus**, 25 Kasım 1949, s. 3.

¹²⁷⁹ Nurettin Ün, **Ahlâk Meselesi ve Moskova Radyosuna Cevabım**, İstanbul, Kurtulmuş Basımevi, 1947, s. 6, 11, 12, 43, 59, 63.

biçimde istifade etmeyi engellemiştir. Teknik ve diğer nedenlere rağmen radyonun kullanılmasından vazgeçilmemiş, Ulus gazetesi gibi CHP İktidarı'nın propaganda yayınlarından istifade ederek, radyonun gücünden yine de yararlanılmak istenmiştir. Diğer taraftan haber ve söz programları dışında önemli günlerde gerçekleştirilen konuşmalar ve programlarla halka birliktelik, cesaret düşünceleri telkin edilmiştir. Bu doğrultuda, konuşmalarda Milli Birlik konularından bahsedilirken, İstanbul'un Fethi, Gazi Osman Paşa gibi konularda yapılan programlarla halka Milli Birlik Propaganası doğrultusunda aşılacak istenen topyekûn mücadele fikri telkin edilmek istenmiştir. Yurt dışında ise Türkiye'nin savunduğu tezleri ve haklılığı duyurulmak istenirken bir diğer taraftanda Türkiye'nin önemi ortaya konmak istenmiştir. Radyonun alıcı olarak kullanılması ise daha etkin olmuştur. Kurulan 'Dinleme Servisi' ile birlikte 31 farklı dilde dünyadaki gelişmeler takip edilerek, Türkiye'nin aleyhinde cereyan edecek propaganda yayınları ve haberleri yakından takip edilmiştir.

IV. BÖLÜM

4. PROPAGANDA DEĞERLENDİRMELERİ AÇISINDAN; ULUS, KARAGÖZ, ANKARA AKŞAM HABERLERİ, MEMLEKET GAZETELERİ ÖRNEKLERİ ANALİZİ

4.1 CHP İKTİDARININ PROPAGANDA KAİDELERİ

CHP Hükümetleri, İkinci Dünya Savaşı sonrası; SSCB'den algıladığı tehdit karşısında gerek dışarıdan gerekse "Sovyet Rusya'nın içerideki uzantıları" ile Türkiye'nin bağımsızlığına ve milli bütünlüğüne tarihsel Rus arzularının zarar vereceğini düşünmüştür. Bu durumun doğal neticesi olarak Türk dış politikasında köklü bir değişiklik meydana gelmiştir. II. Dünya Savaşı boyunca sürdürülen 'denge' politikası, Sovyet tehdidi ile birlikte, yerini açık 'dost düşman' tanımlamasına bırakmıştır. II. Dünya Savaşı'nın sonra ermesiyle birlikte dış politikada yaşanan gelişmeler ışığında, Ruslara karşı sürdürülen politikanın yerini 'düşman' algısı alırken, Batının ise tarihsel süreçte müttefik olarak görülen yapısı kuvvetlenmiştir. 1945-1950 yılları arasında son kez iktidar olan Cumhuriyet Halk Partisi Hükümetleri döneminde, Sovyetlerin Türkiye'ye yönelik girişeceği tehdide karşı koyabilmek ve bu doğrultuda halkın desteğini almak üzere propaganda yapılmıştır.

CHP İktidarının Sovyetler ve onun ideolojik argümanı komünizm karşısında, milli birlik ve topyekûn mücadele propagandası oluşturmasında, ortaya çıkan endişeler şu şekilde ifade edilebilir;

- *Almanya'nın tamamıyla mağlûb edilmesini müteâkib zafer neş'esiyle sarhoş olan komünistler, artık tek arzu ve amaçları olan "dünyayı komunistleştirmek ve Moskova'ya bağlama" zamanının geldiğini, hattâ bütün şartların buna elverişli olduğunu ileri sürerek, her memlekette gizli veya açık şekilde teşekkül etmiş bulunan komünist partileri'ni, her sahada âzâmî faaliyet göstermeye mecbur tutmuşlardır.*
- *Komünistlerin ...memleketimiz için çok tehlikeli olan ve bütün demokrat ve hür devletler tarafından vesikalarla tesbit olunarak yayınlanan faaliyetleri de şunlardır: Millî birliği yıkmak; Millî istiklâl ve hâkimiyeti kaldırmak; Vatan bütünlüğünü parçalamak. Bu üç kudsî umdeyi ortadan kaldırmak için tuttıkları yollar da yine sırasıyla; Millî menfeatlere aykırı hareket etmek; Yabancı bir devlet hesabına casusluk yapmak; Yabancı bir devlet hesabına sabotaj yapmak; Yabancı bir devlet hesabına beşincikol olmak faaliyetleridir ki; hukukî vasıfları itibariyle bunlar, Millî Birlik'e, Millî Müdafea'ya ve Vatan'a hıyanet suçlarıdır.*
- *Komünistler, Komintern veya Kominform vasıtasıyla ve esasında yabancı bir devlet hâkimiyetini yurttan tesis eylemek gayesiyle hareket eden bir zümre olduklarından ...bilhassa seçim gibi, seferberlik gibi veya dış meselelerimizin bağlı bulundukları teşekküle müsaid veya müsamahakâr*

*olmadığı zamanlarda, yurtda sabotaj yapmak veya seçimleri karıştırarak bir çok memleketlerde görüldüğü gibi - bir iç harp çıkarmak için çabalamaktadırlar.*¹²⁸⁰

Bu doğrultuda Hükümet, tedbir aldığı hukuki sürecin dışında kalan konularda, sahip olunan olanaklar çerçevesinde gerekli girişimlerde bulunmuştur. Özellikle Sovyet Rusya'nın "Millî birliği yıkmak; Millî istiklâl ve hâkimiyeti kaldırmak; Vatan bütünlüğünü parçalamak" yönünde Türkiye'ye saldıracağını ve bu yönde propaganda yapacağını düşünen İktidarın, karşı propagandasının kaide ve amaçları bu dönem için şu şekilde formüle edilebilmektedir;

- Sovyet Rusya ve 'komünizm' karşıtıdır.
- Batıcı'dır.
- Milli duygu ve birlikteliği arttırmaya yöneliktir.
- Milli şuur ve heyecan oluşturmaya amaçlamaktadır.
- Cinsiyetsiz ve yaşsızdır.
- Yalındır, net düşman tanımlaması vardır.
- Milliyetçi ve Militaristtir.¹²⁸¹
- Refleksiftir.
- Düalist, çift yönlü fayda esaslıdır. Hem CHP'nin siyasi olarak sürekliliği sağlanmak istenmiştir hem de milli güvenlik ekseninde yürütülmüştür.

4.2 MİLLÎ BİRLİK PROPAGANDASININ DEĞERLENDİRİLMESİ AÇISINDAN; ULUS, KARAGÖZ, ANKARA AKŞAM HABERLERİ, MEMLEKET GAZETELERİ ANALİZİ

Kamuoyunun odağı olan basın, dış politika konusunda etkide bulunabilen önemli bir role sahip olmuştur.¹²⁸² Haluk Gerger'e göre aslında basının dış politika üzerindeki etkinliğinden söz edilirken kastedilen kamuoyunun dış politika üzerindeki etkinliğidir. Basının etkinlik gücü ise kamuoyunu harekete geçirme kabiliyetinden ileri

¹²⁸⁰ Karşı propaganda konusunda ilgili maddelerin değiştirilmesi hakkında tekliflerin gerekçesi, **BCA**, Fon kodu: 30 1 0 0 Kutu No: 51 Dosya Gömleği No: 305 Sıra No: 3 Dosya Numarası: D 4

¹²⁸¹ Her tür sorunu askeri yöntemlere başvurarak çözme, bundan dolayı silahlı kuvvetlere öncelik tanıma eğilimi. Bknz., Türkçe Sözlük, s. 1683.

¹²⁸² Faruk Sönmezoglu, "Türkiye'de Dış Haberciliğin Değerlendirilmesi", **Dış Politika Basını ve Basında Dış Politika 1983 Yılı 6. Seminer Tutanakları**, Hürriyet Vakfı Eğitim Yayınları, s. 119-120.

gelmektedir. ¹²⁸³ Çalışmamız içerisinde 1945-1950 yılları arasında, CHP hükümetlerinin en önemli propaganda/kamuoyu oluşturma aracı olan gazetelerin, dış politikanın milli güvenlik eksenli olarak analiz edilmesi, Robert M. Entman'ın 'Çerçeveleme' kriteri açısından ele alınmıştır. Robert M. Entman'a göre, özel kullanımı her ne olursa olsun 'Çerçeveleme' sürekli iletişim kurmak için metnin gücünü tanımlamakta kullanılmaktadır¹²⁸⁴; *"Basitçe ifade etmek gerekirse medyanın belirli bir konu ya da sorunu aktarırken yaptığı tercihler tarafsız değildir. Bir konu hakkındaki bir anlatı medya tarafından yapılan tercihler (başlık, görsel, kullanılan kelimeler, başvuru kaynakları vb.) ile belirlenmekte ve bu anlatı şekli o konu ile ilgili haber çerçevesini inşa etmektedir."*¹²⁸⁵ Bu genel değerlendirme içerisinde, incelememizde cevap aranan sorular, hükümet organı olan gazetelerin kamuoyuna etki etmek üzere, bilinçli bir şekilde, hangi konuları vurguladığı, neleri ön plana çıkartıp, neleri empoze etmek istediğidir. Bu anlamda, hükümet organı olan gazetelerin dış politika açısından, sorunları nasıl tanımlandığı, nasıl bir değerlendirme ile olayları ele aldığı ve milli güvenlik ekseninde devletlere yönelik tutumunda bilinçli bir yönlendirme yapıp yapılmadığı değerlendirilmeye çalışılacaktır. Kısaca, hükümetin kitle iletişim araçları vasıtasıyla, 'ne anlattığı' ve kamuoyunda 'ne gibi bir etki oluşturmak istediği' analiz edilmeye çalışılacaktır.

Propaganda amacıyla yapılan maksatlı telkin faaliyetinde gazetelerin tercih edilmesinin en önemli nedeni, hükümet ve partinin kamuoyuna ulaşmak üzere en yaygın araç olarak gazetelerden istifade etmesidir. Zira diğer propaganda araçları, en az gazeteler kadar önemli görülmele birlikte, gazetelerin 1945-1950 Türkiye'sinde sağladığı kamuoyu oluşturma aracı rolüne sahip olamamışlardır. CHP İktidarının halkevleri vasıtasıyla, Türkiye'nin en ücra noktalarına dahi ulaşması ve buralarda istediği gazetelerin okunmasını sağlaması, propaganda araçları içerisinde gazeteleri ilk sıraya yerleştirmektedir. Bu sebeple niteliksel olarak CHP İktidarının politik eğilimleri ve siyasi görüşleri açısından propaganda yayını haline getirilen gazeteler, niceliksel olarak propagandanın hedef kitleleriyle buluşturulmaya çalışılmıştır. Bu doğrultuda hükümetin dış tehdit odaklı tatbik etmek istediği

¹²⁸³ Haluk Gerger, "Basının Dış Politikadaki Etkinliği", **Dış Politika Basını ve Basında Dış Politika 1983 Yılı 6. Seminer Tutanakları**, Hürriyet Vakfı Eğitim Yayınları, s. 14.

¹²⁸⁴ Robert M. Entman, 'Framing: Toward Clarification of a Fractured Paradigm', **Article in Journal of Communication, Journal of Communication**, Autumn 43, 4, 1993, s. 51-52.

¹²⁸⁵ **15 Temmuz Darbe Girişimi ve Batı Medyası**, ed., İsmail Numan Telci, İbrahim Efe, Tuncay Kardaş, İsmail Çağlar, SETA, 2017, s. 10-11.

propaganda, kamuoyuna sunulurken CHP İktidarının propaganda yayını hüviyetini alan Ulus, Karagöz, Ankara Akşam Haberleri, Memleket gazetelerinden istifade edilmiştir. Bu kapsamda çalışmamız içerisinde sözkonusu gazetelerin örnekleri; Milli Birlik ve Topyekûn Mücadele, İşçi Meselesi, Milli Günler ve Kahramanlık, Militarizm, Dış Tehdit-Siyasi Hizipleşme ve Etnisite alt başlıklarında analiz edilerek incelenecektir.

1945 ve 1946 yılları itibariyle analiz edilen gazeteler Ulus ve Karagöz'dür. Zira Memleket gazetesinin 1947 itibariyle yayınlanmaya başlanacak olması, keza Ankara Akşam Haberleri'nin bu dönemde gazete olarak değil Ulus'a gelen az gelirli resmi ilanları yayınlayan bülten olarak çıkartılması, Akşam Haberleri'nin ve Memleket'in propaganda organı olarak 1947'e kadar değerlendirmesini mümkün kılmamaktadır.

4.2.1 Milli Birlik ve Topyekûn Mücadele Propagandası (1945-1950)

4.2.1.1 1945 Yılı Değerlendirmesi

1945 yılında Türkiye'nin dış politikaya dair propagandasını değerlendirdiğimizde, iki dönemin öne çıktığı görülmektedir. İlk dönem Sovyetlerin Kars-Ardahan toprakları ve Boğazlar'da üs karşılığında, Dostluk anlaşmasını yenileyeceklerini bildirdikleri Sarper-Molotov görüşmesi sonrasındaki dönemdir. Bu dönemin Boğazlara dair İngiliz ve ABD notalarını, Türkiye'ye bildirmesine kadar sürdüğü görülmüştür. Bu dönemde milli birlik ve topyekûn mücadele fikri ön plana çıkartılmakla beraber daha çok Rusya'nın teklifi yok kabul edilmiş ve Rusya'nın tekliflerini geri çekmesi beklenmiştir. Bu doğrultuda Ulus ve Karagöz'de yapılan propagandada ise Rusya'nın direkt hedef tutulmamasına ve Türkiye'nin tarihsel olarak savaş esnasında müttefikleri için oynadığı 'önemli rolün' ortaya çıkartılmasına çalışılmıştır. Bu dönemde İran'da ve Balkan ülkelerinde, Sovyet Rusya'nın işgalci ve müdahaleci olduğu üstü kapalı bir şekilde vurgulanmıştır. İkinci dönem ise Japonya Savaşı'nın son ermesi sonrasında yaşanmıştır. Bu dönemde ABD ve İngilizler, Sovyet Rusya ile ilişkilerinin gerilmeye başlamasıyla birlikte, Boğazlar konusunda Türkiye'nin yanında yer almaya başlamıştır. Batı'nın kendi tarafından olduğunu görmesi sonrasında Türkiye, pragmatik bir şekilde sıkıntılı bir süreçte yürütmek zorunda kaldığı dış politikasını ve onun propagandasını, İsmet İnönü'nün 1 Kasım TBMM konuşması ile açık bir duruma taşımıştır.

Sarper-Molotov görüşmesi sonrasında tatbik edilmek istenen propaganda belirsizlik yaşandığı ve yaşanan belirsizliğin gazetelere yansıdığı görülmüştür. 11 Temmuz'da CHP Meclis Grup toplantısında dış meselelere dair etraflı izahlarda bulunduğu Ulus'ta bildirilmişse de bu izahların neyi içerdiği verilmemiş, sadece milli hak ve menfaatlara uygun siyasetin devam ettirilmesinde ittifak edildiği duyurulmuştur. Bu durum Rus tehdidinin kamuoyunda paylaşılmasının bir endişe meydana getireceği düşüncesinin sürdüğünü göstermektedir. Fakat tüm bu girişimlere karşı, gerektiğinde halkın topyekûn mücadele etmesi gerektiği, ilk kez yine bu dönemde telkin edilmeye başlamıştır. Ulus'ta Mümtaz Faik Fenik '1 Numaralı Vatansever!' yazısında bir vatansever tanımında bulunmuştur; *'O gerektiği zaman bu vatan için canını vermesini, gerektiği zaman gene bu vatan için yaşamasını bilen adamdır. ...Bir tehlike anında onu daima kılıcıyla, kafasıyla, hizmetiyle her yerde ön safta görürüz. ... o, milli birliği daima tutan ve hele tehlike bulutlarının asla ortadan silinmediği anda, haniyle, zekâsiyle, ilmiyle, bilgisiyle ve yayınlariyle bu birliği daha çok perçinliyen, kuvvetlendiren adamdır. Türk toprakları bütün zerreleriyle bir bütün ve Türk vataseverliği bütün kalblerde bir bütündür. Topraktan kalblere, ve kalblerden toprağa giden bu muhteşem hissin adı da millî birliktir. Millî birliğimiz, hürriyetimiz ve istiklâlimiz gibi tamdır.'* Fenik'in devam eden yazısında milli birliğe yönelik iki hususta tehlikeden bahsetmektedir; ilki hürriyetsizlik ikincisi ise faşizmdir. Her iki konunun Sovyet, komünizm mahreçli sloganlarda kullanılması, milli birlik ve topyekûn mücadele için Sovyet Rusya'ya karşı Temmuz 1945'ten itibaren propaganda yapılmaya başlandığı göstermektedir. Ayrıca Fenik, milli birlik esaslı topyekûn mücadelede, basının milli bir duruş göstermesinin gerekliliğini de ifade etmiştir.¹²⁸⁶

Temmuz ayı 1945 yılı içerisinde Türk dış politikası açısından oldukça yoğun geçmiştir. Bir yandan dünyadaki gelişmeler yakından izlenirken bir diğer yandan ise Türkiye'nin attığı adımlar değerlendirilmeye çalışılmıştır. Londra bulunan Dışişleri Bakanı Hasan Saka verdiği demeçte, Sovyet taleplerine dair soruları cevapsız bırakırken, Türkiye için bir sınır değişikliği ve arazi tavizlerinin mevzuu olmadığını beyan etmiştir. Saka, Boğazların statüsünün Monreux'la tayin edilmesi sebebiyle, Boğazlarda bir değişikliğe ancak uluslararası bir konferansla karar verilebileceğini açıklamıştır. Demeciyle bir anlamda, Türkiye'nin dış politikada takip ettiği siyaseti açıklayan Hasan Saka, Sovyetlerle ilişkilerin idamesi için ise milletlerin

¹²⁸⁶Ulus, 11 Temmuz 1945, s. 1 ve 3.

mukadderatlarına serbestçe karar vermesi gerektiğinin ve milletlerin arazi bütünlüklerinin idamesinin gerekliliğinin altını çizmiştir.

Türkiye'nin dış politikasına dair ikinci açıklama ise Mümtaz Faik Fenik'in başyazısında yer almıştır. 'Dış politikada devamlılık' yazısı ile CHP Grup toplantısına değinen Fenik, Türkiye'nin dış politika esasının idealizm olduğunu belirtmiştir. CHP Grup toplantısının değerlendirildiği bir diğer yer ise, T. İ. (Toplu İğne) müstear ismiyle yazılar yayınlayan Yankılar adlı köşedir. 'Güvenimiz...' başlıklı yazıda Toplu İğne, Grup toplantısı için; *'...Bu günlerde millî birlik dile gelse, vatanın bölünmez bütünü konuşsa bu sesle konuşur, bu sözlerle duygularını dökerdi. Yeniden ve ileriden başka hiçbirşeyi düşünmiyen birleşik bir milletin savaş-öncesinde ve savaş içinde olduğu gibi savaş ertesinde en büyük dayanağı birliğidir. Bir millet için iyi niyetler beslemiyenler, onun için ayrılıklar çıkarmak, onun mânevi varlığını bozmak onun çelik sınırlarını aşındırmak isterler. Bizim bağlarımız, bizim sınırlarımız örs üzerinde konulmuş çelik gibidir. onu hedef tutacak her telkin, ancak onun suyunu arttırmağa yarar. Haklarımız kadar hakikati, görevlerimiz gibi sorumlularımızı biliyoruz'* demiştir. Milli Birlik ve topyekûn mücadelenin Fenik'in yazısından dile getirilmesinden sonra sistemli bir biçimde propagandanın 'tekrar kaidesi'ne uygun bir biçimde tekrarlandığı görülmektedir. Ayrıca, Yankılar köşesinde ilk kez üstü kapalı bir biçimde milli birliği bozmak üzere propaganda, telkin faaliyetinin yürütüldüğünden bahsedilmiştir.¹²⁸⁷ Karagöz gazetesinde ise Hasan Saka'nın açıklamaları, gazetenin okuyucu profiline uygun tarzda, daha basit bir biçimde; *'Türkiye için bir hudut değişikliği meselesi yoktur'* şeklinde verilmiştir.¹²⁸⁸

18 Ağustos'tan itibaren dış politikanın yeni emareleri, kendisini Ulus'ta göstermeye başlamıştır. ABD gezisinden dönen Falih Rıfkı Atay yeniden başladığı başyazarlık vazifesinde, 18 Ağustos'ta 'Gerçek Demokrasiye Doğru' yazısı ile bir değerlendirmede bulunmuştur. CHP'nin memleketin üstünde keyfi bir otorite kurduğu iddiaları üzerine kaleme alınan yazıda, Atay, *'...Türkiye'yi parçalamak, onu içinden kemirip devirecek anarşi üstünde kendi nüfuzunu kurmak isteyen bir düşman devlet propagandasının sözlerini hülâsa etmiyoruz...'* diyerek Türkiye üzerinde

¹²⁸⁷Ulus, 12 Temmuz 1945, s. 2.

¹²⁸⁸Karagöz, No: 842 Yıl: 38, 15 Temmuz 1945, s. 1.

propaganda silahı ile tazyikte bulunan kuvvetlerin olduğunu ve savaş sonrası dönemde Türk dış politikasında açıkça bir tehdit belirdiğini ifade etmiştir.¹²⁸⁹

Milli birlik propagandasının eylül ayında yavaş yavaş sistemli bir hal almaya başladığı görülmüştür. Uygulanan propagandada milli birlik önemli bir husus iken, İstanbul basının milli olmayan tavrı da kamuoyunun dikkatine sunulmuştur. Keza aynı şekilde Sovyet Rusya'nın yaptıkları da benzer bir amaç çerçevesinde, kamuoyunun dikkatine sunulurken, Sovyet karşıtı bir algı oluşturulmaya çalışılmıştır. Ağustos ayında başlayan ve Eylül ayında devam eden Vatan – Ulus kavgasında, başta Falih Rıfkı Atay olmak üzere Ulus'un tüm sütunlarında, CHP'nin memleket için ne kadar önemli olduğu ve keyfi bir idare kurmadığı anlatılmaya çalışılmıştır. 3 Eylül'e geldiğimizde ise Falih Rıfkı Atay, yazdığı yazıda jakoben bir görüşle, Cumhuriyet Halk Partisi'nin Erzurum Kongresi ile temelleri atılan bir parti olduğunu ve CHP'nin ilk vazifesinin vatani kurtarmak olduğunu telkin ederek, CHP'nin parti üstü olan konumunu ön plana çıkartmak istemiştir.¹²⁹⁰ Bu girişim ile CHP'nin günlük siyasi eleştirilerden ari kılınması düşünülürken aynı zamanda, CHP'nin tarihsel başarıları ön plana çıkartılarak, CHP'nin iç ve dış emniyetin kilidi olduğu telkin edilmek istenmiştir.

CHP ile ilgili tartışmaların büyümesi üzerine konuya, Başbakan Şükrü Saraçoğlu'nun da dâhil olduğu gözlemlenmiştir. Saraçoğlu'nun gazetecilerle aylık olarak yaptığı görüşmede, savaş sırasında birlik ve beraberliğin sağlanmasının amaçlandığını, ifade etmiştir. Saraçoğlu'na göre, harp sona erse de henüz sulh sağlanamadığı için mevcut faaliyetin devamı gerekmektedir. Fakat Başbakan, İstanbul gazetelerinin tutumunun milli birliği bozucu bir tarzda olduğunu da ifade etmiştir; *'Son haftalarda İstanbul gazetelerinin bir kısmı birdenbire şahlandı. Kırk köşeli haricî politikanın yalnız bir köşesinde oturarak daha şimdiden millete ve Hükûmete akıl vermeğe başladı. Dahilî politikada ise Halk Partisinin ve Cumhuriyet Hükûmetlerinin 20 yıldır işlediği günahları saya saya bitiremez bir hale düşüldü. Bu şartlar içinde de aylık konuşmalara devam etmeyi faidesiz buluyorum.'* Saraçoğlu'nun açıklamaları savaş sonuna kadar gazetelerin hükümetin kontrolü altında olduğunu ve bu sayede dış politika konusunda istenilen propagandanın sağlandığının ispatı niteliğindedir. Saraçoğlu'nun konuşmasında yer verdiği dış

¹²⁸⁹Ulus, 18 Ağustos 1945, s. 1.

¹²⁹⁰Ulus, 3 Eylül 1945, s. 1.

politika bahsi, Türk dış politikasının eylül ayında üç kısımda değerlendirildiğini göstermektedir. Her ne kadar konular bir biriyle bağımsız gibi görünse de üst mesele olarak Sovyet Rusya ile yakından ilgilidir. Dış politikanın ilk konusu, Türkiye'nin komşularıyla saldırgan olmayan bir tarzda dostça geçinmek istediğidir. Bu konu, Sovyet Rusya'ya tarafından feshedilen 'Dostluk Paketi'na işaret etmektedir. Zira Saraçoğlu, *'Biz kimseden bir şey istemiyoruz ve bizim için hiçbir kimseye verilecek hiçbir şeyimiz yoktur'* demek suretiyle Sovyet Rusya'nın taleplerine üstü kapalı bir şekilde karşı koyulacağını seslendirmiştir. Dış politikanın ikinci konusu ise Türkiye'nin uluslararası ilişkilerinde ittifak anlaşmasıyla çok 'derin' bir bağ kurduğu İngiltere ile münasebetlerini üstün tutacağıdır. Son olarak ise Yunanistan'daki meselelerin Türkiye'yi endişelendirdiği görülmüştür. Saraçoğlu'nun konuşması, Karagöz'de olduğu gibi yayınlanmıştır.¹²⁹¹ Saraçoğlu'nun konuşması, ertesi günkü Ulus gazetesinde Falih Rıfkı Atay'ın başyazısında açıklanmıştır. Atay, iç kargaşanın tehlikeli olacağına satır aralarında yer verirken rejim düşmanlığının ise halk tarafından dağıtılacağı telkin etmiştir.¹²⁹²

Bu dönemde Tan-Vatan gazetesi olayları, Sovyet Rusya – Türkiye gerilimine bağlı olarak, dış politikanın içerideki yansıması olarak değerlendirilmiştir. 11 Eylül tarihli Vatan gazetesinde Ahmet Emin Yalman, kendisi için Tekirdağ Milletvekili Rahmi Apak'ın 'ecnebi ajanı' deyip demediğini sormuştur. Apak ise 12 Eylül'de Ulus gazetesinde Yalman'a cevap vermiştir; *'İşaret ettiğiniz münakaşanın nerede geçtiği hatırlamıyorum. Ama siz söyler misiniz: "Ya yabancı'nın istediğinin verirsiniz, ya tanklar altında ezilirsiniz." diye Türk Milletine bağırarak arkadaşımıza, "Ya memlekette şu veya bu kanunu değiştirirsiniz, ya yabancılar değiştirirler." mealinde konuşan size ne denir?...'*¹²⁹³ Görüldüğü üzere Apak, Türkiye'nin Sovyet Rusya'dan algıladığı tehditle, ülke içerisinde bu tehdidin uzantılarının rejimi değiştirmek üzere istekli olduğunu kabul etmektedir.¹⁴ Eylül ise bu kez Sinop Milletvekili Cevdet Kerim İncedayı'nın Ahmet Yalman'a cevap verdiği görülmüştür. Polemiğe girmek istemediğini belirten İncedayı, *'... vatandaşlarla polemik açarak yurt için yıkıcı ve zararlı neşriyatınıza hizmet etmeği benden istemeğe ne hakkı vardır?'* diye konuyu kanuna havale ettiğini belirtmiştir.¹²⁹⁴ CHP Milletvekilleri Apak ve İncedayı'nın Yalman'ı dış tehditle bağlantılı görmeleri ve milli birliğe karşı tehlikeli kabul etmeleri,

¹²⁹¹Karagöz, No: 858 Yıl: 39, 9 Eylül 1945, s. 1-2.

¹²⁹²Ulus, 7 Eylül 1945, s. 1.

¹²⁹³Ulus, 12 Eylül 1945, s. 1.

¹²⁹⁴Ulus, 14 Eylül 1945, s. 1.

bazı İstanbul gazetelerinin CHP nezdindeki ‘milli bir duruş’ sergilemekten uzak oldukları görüşünü kuvvetlendirmiştir.

Eylül ayının bir dönüşüm ayı olduğunu gösteren bir diğer gelişme ise Falih Rıfkı Atay’ın dünyada olup bitenleri yazdığı ‘Politika’ ismiyle yeni bir köşe açmasıdır. Köşenin açılma amacı ise başyazılar çerçevesine girmeyen tartışmalar olarak ifade edilmiştir. Falih Rıfkı Atay’ın polemik yazılar yazması için açılan köşede, tam isim yerine isminin kısaltması olan ‘FATAY’ kullanılmıştır. Atay/Fatay’ın ilk yazısında Tan-Vatan cephesine hücum ettiği görülmektedir. Fatay, Balkanlarda işgalciler tarafından kurulan ‘halk cumhuriyetleri’nden övgüyle bahseden Tan’ın bu cumhuriyetlere destek verdiği gibi Türkiye için bu modeli önerdiğini, Vatan’ın ise hemen hemen aynı düşüncede olduğunu kaydetmiştir.¹²⁹⁵ Atay’ın başyazı ve polemik haricinde dış politika ve bunun içerideki yansımalarını değerlendirdiği diğer bir köşe ise ‘Pazar Konuşması’ olarak daha hafif tonda kaleme aldığı, pazar günü yazılarıdır. Pazar Konuşması’nda da Atay, CHP’nin dış politikası doğrultusunda yazılar kaleme almıştır.¹²⁹⁶

Dış politika konusunda yazılar kaleme alan bir başka isim ise Ahmet Şükrü Esmer’dir. Gerek Esmer’in gerekse Atay ve Fenik’in başyazı olarak yazdığı yazılarda takip ettikleri tarzın aynı olması, tek elden yürütülen propagandanın bir zorunluluğudur. Esmer, ‘Amerikalılar Türkiye’den ne bekliyorlar?’ sorusunun cevabını aradığı 11 Eylül tarihli yazısında, Amerika’daki temaslarına dayanarak ABD’nin; *‘Türkiye’nin harp içinde olduğu gibi harpten sonra da çıkacak buhranları vekarla ve soğukkanlılıkla karşılayarak birliğin muhafaza edeceği’* kanaatini taşıdığını belirtmiştir. Esmer’in yazısı Türk dış politikasına dayanan bu dönemdeki propagandanın iki hususiyetine işaret etmektedir. Bunlardan ilki, İsmet İnönü’nün de vurguladığı gibi içeride milli birliğini tesis etmiş Türkiye görüntüsüdür. İkincisi ise Türkiye’nin Batı için ne kadar önemli olduğunun vurgulanmasıdır.¹²⁹⁷

Milli birlik ve topyekûn mücadelenin 1 Ekim tarihinden itibaren yoğun olarak başladığı görülmektedir. 1 Ekim’de Economist’ten alıntılanan bir makale ile birlikte kamuoyuna, Türkiye’nin Sovyet Rusya karşısında mücadeleden vazgeçmeyeceği, aksine devam edeceği mesajı verilmiştir. Ulus, batılı kaynakları referans olarak

¹²⁹⁵Ulus, 7 Eylül 1945, s. 3.

¹²⁹⁶Ulus, 10 Eylül 1945, s. 2.

¹²⁹⁷Ulus, 11 Eylül 1945, s. 3.

kullanmak suretiyle kamuoyunda, Türk dış politikası istikametinde istenen türde ve özelliklerde yayın faaliyeti gerçekleştirmiştir. Ayrıca Sovyetlerle ilişkilerin daha fazla gerginleşmesinin önüne geçmek üzere yabancı mahreçli haberler, yapılan propaganda da özellikle tercih edilmiştir. Economist, Rusların Boğazlar ve arazi talepleri karşısında, Türkiye'nin bir buçuk milyonluk ordusu silah altında tuttuğunu ifade ettikten sonra, küçük devletlerin aksine Türkiye'nin teslim olmayacağını kaydetmiştir; *'Türkler birkaç gün mukavemet edebilseler dahi gerektiğinde dövüleceklerdir'*. Observer gazetesinden alıntılanan başka bir haberde ise Ruslar kendi adlarına hiçbir şey söylememekle birlikte, Moskova Radyosu'nun Ermeni taleplerine dair görüşleri yayınladıkları kaydedilmiştir. Bu durum ise Observer'e göre; Rusların *'Türlere karşı giriştikleri sinir harbinin bir tâbiyesi olabilir'*.¹²⁹⁸

Karagöz, Economist'in yazısını Ulus'la aynı şekilde, 'Türkiye hiçbir vakit teslim olmayacaktır' başlığı ile okuyucularına duyurmuştur. Kaynak bir İngiliz dergisi olarak verilirken, silah altında tutulan bir buçuk milyonluk ordudan bahsedilerek halka güven verilmek istenmiştir. Ordunun gücünden bahsederek kamuoyuna güven telkin etmek oldukça önemlidir, zira barış konferanslarının çözüm sağlamaması karşısında, Türkiye'nin yalnız başına da olsa mücadele iradesi orta koyacağı gösterilmek istenmiştir. Bu durumun en bariz görüldüğü yerlerin başında ise Karagöz'ün amatör şiirler köşesi gelmektedir. *'Bütün dünyaya yeter şanımız'; 'Düşmanın palavrasından korkmayız'; 'Süngümüz düşmanın göğsünü yırtar'; 'Türk oğluyuz aslan gibi gezeriz / Hırslanırsak düşmanları ezeriz'; 'Yeter Başkan İnönü'nün tek bir emri / Volkan olur kükrer Mehmetçiğin her biri'* gibi çeşitli şiirlerle kamuoyunun kahramanlık, cesaret ve mücadele azmi arttırılmak istenmiştir.¹²⁹⁹

Yankılar köşesinin değerlendirmelerinin ekim ayı ile birlikte artmaya başladığı görülmüştür. 8 Ekim tarihli Yankılar köşesinde, gazetelerin haberleri veriş tarzı, üstü kapalı propaganda değerlendirmesi olarak ele alınmıştır. Bu tespit oldukça önemlidir zira hükümet, bu dönemde Sovyet Rusya ile mücadele etmek üzere basının da topyekûn harekete dâhil olmasını beklemektedir. Yankılar köşesinde yapılan analize göre; haberin veriliş tarzının, kullanılan resmin, resim altı yazısının, haberin hangi sayfada değerlendirildiğinin bir manası bulunmaktadır. Bu doğrultuda, 1 Ekim tarihinde Ulus'ta yayınlanan haberin diğer gazetelerde nasıl yer bulduğu

¹²⁹⁸Ulus, 1 Ekim 1945, s. 1.

¹²⁹⁹Karagöz, No: 865 Yıl: 39, 4 Ekim 1945, s. 1 ve 4.

değerlendirilmiştir. Cumhuriyet, Tasvir, Tanin ve Vakit'te Türkiye'nin teslim olmayıp çarpışacağına vurgulandığı; Vatan ve Tan'da ise haberin küçültülmeye çalışıldığı ima edilmiştir.¹³⁰⁰ Vatan ve Tan'a bir başka eleştiri ise FATAY'ın Politika köşesinden gelmiştir. Fatay'a göre, Vatan gazetesi kendisini '*muvaffıkın muvafıkı*' bir gazete olarak değerlendirse de '*Cumhuriyetin ilk gününden beri daima bizden olmıyanlarla, yahut bizden uzaklaşanlarla beraberdir.*' Tan gazetesi de Atay'ın hedefinde yer almıştır. Atay'a göre Tan'ın tüm bu çabalara rağmen Moskova Radyosu gibi Balkanlardaki halk idarelerini, batı emperyalizmine karşı bir dayanma seddi olarak övmesi ve Moskova Radyosu ile Yeni Zamanlar gibi yayınlardan istifade ediyor oluşu 'garip'tir.¹³⁰¹ Gerek Yankılar gerekse Atay'ın köşesi, Sovyet Rusya ile mücadelede İstanbul basınının Hükümetin istediği tarzda yayın yapmadığını göstermektedir. Tan gazetesinin açıkça, 'Sovyet yanlısı haber yapması' ise Hükümetin tatbik etmek istediği millî birlik propagandası için bir sorundur.

Ekim ayında topyekûn mücadeleyi empoze etmek için her fırsat değerlendirilmek istenmiştir. Günün Meseleleri köşesinde 'Yeni Demokrasi ve Vatandaş' isimli yazıda Nurettin Artam, Stephan Taylor'ın 'Sağlık İçin Savaşan' (Battle For Health) adlı kitabının bir pasajından alıntı yapmıştır. Kitabın tanıtımında kullanılan dikkat çekici alıntı şu şekildedir; '*...Topyekûn harp, büyük bir ıslâhatçıdır. Onda ferdi menfaatler kamunun ihtiyaçları altında kalır. Zafer için yapılan savaşta erkekler kadınlar her türlü fedâkarlıkları yapmağa hazır bulunurlar ki bu, barış zamanın akıldan bile geçmez. Savaş sona erince basit zafer amacı ortadan kalkar. Ondan sonra yeni amaçlar, yeni maksatlar bulunmâk lazım gelir...*'¹³⁰² Kitap her ne kadar sağlık hakkında olsa da topyekûn mücadele için oldukça önemli bir kaynak olarak görülmüş bu sebeple de sağlıktan ziyade topyekûn mücadele fikrini empoze etmek üzere kullanılmıştır.

Kasım ayı TBMM'nin açılması sebebiyle oldukça önemlidir. Zira İsmet İnönü, Cumhuriyet Bayramı sonrasında, ikinci kez dış politikaya dair görüşlerini Meclis'in açılış konuşmasında dile getirmiştir. Mümtaz Soysal'a göre, TBMM'nin açılışında gerçekleşen Cumhurbaşkanı konuşmaları, CHP'nin dış politikayı belirleyip yürüttüğünün açık göstergelerindendir.¹³⁰³ Bu sebeple İnönü'nün yürütmenin başı

¹³⁰⁰Ulus, 9 Ekim 1945, s. 2.

¹³⁰¹Ulus, 12 Ekim 1945, s. 3.

¹³⁰²Ulus, 30 Ekim 1945

¹³⁰³Soysal, Dış Politika ve Parlamento, s. 104.

olarak '1 Kasım Nutku' Türk dış politikasının esas hattını, hatta TBMM'nin takip edeceği istikameti çizmektedir. Ulus ve Karagöz'e düşen vazife ise yıllık dış politikanın propaganda yoluyla telkinini gerçekleştirmektir. 2 Kasım'da 'Cumhurbaşkanımızın tarihi nutku' olarak verilen konuşma, kırmızı puntolarla '*Millî şefimiz Türkiye'nin bu harp içinde takip ettiği dürüst siyaseti ve Müttefik dâvasına yardımlarını çok canlı ve etraflı delillerle izah etti*' şeklinde duyurulmuştur. Alt başlıkta ise '*Millî Şefimiz diyor ki: Türk topraklarından ve haklarında hiç kimseye verilecek bir borcumuz yoktur.*' denmiştir. İnönü'nün konuşmasının dış politikaya dair belirttiği meseleler, Sovyetlerle dostluk münasebeti kurulması ihtimalinden ümidin kesilmediği, İngilizlerle bir ittifak ilişkisinin olduğu ve son olarak ABD ile münasebetlerin artan bir şekilde geliştiği şeklinde kaydedilmiştir. Falih Rıfkı Atay'ın konuşmayı değerlendirdiği başyazısında, konuşmanın içerde olduğu kadar dışarıda da ilgi ile beklendiği belirtilmiştir. Atay'a göre, konuşma Türk dış politikasının son altı yıllık 'tanı ve hesabını vermektedir.' Sovyetlerin özellikle Türkiye'yi II. Dünya Savaşı sırasında yaptıkları ile yargıladığı hatırlanırsa, İnönü'nün 1939-1945 dış politikasını açıklaması, İngiltere ve Fransa'nın en başından beri yanında olduğunu vurgulaması, Sovyetlere yöneliktir. Keza Atay'ın, Türkiye'nin savaşın sona ermesi sonrasında haksız hücumlara, telkinlere uğradığı iddiası da tamamiyle Sovyet Rusya'nın taleplerine yöneliktir.¹³⁰⁴

İnönü'nün nutkunun dış politika kısımlarının Karagöz'ün 4 Kasım tarihli sayısında yer aldığı görülmüştür.¹³⁰⁵ Ulus'un 2 Kasım tarihli nüshasında tüm köşelerin tamamen İnönü'nün konuşmasına, özellikle konuşmanın dış politika ile ilgili kısımlarına ayrıldığı görülmüştür. Toplu İğne, Yankılar Köşesinde; '*Şerefle yaşamak ve şerefle ölmek! Bu hem andımız, hem de inanımızdır. Dumlupınar'dan Lozan'a kadar her yerde ve her çevrede bu ruhu taşıyıştık. Bu durum bizi içeriden olsun, dışarıdan olsun tedirgin etmek istiyceklerin karşısına dikilecek en sarp, en çetin kalemizdir.*' diyerek İnönü'nün konuşmasını değerlendirmiştir. Toplu İğne, yazısında ayrıca, Sovyet tehdidinin ülke içerisinde de rahatsızlık verdiğini ifade etmiştir. Ahmet Şükrü Esmer ise İnönü'nün nutku için; '*İnönü'nün bu nutukları milletvekilleri için bir ilham kaynağıdır. Onu dinledikten sonra tereddütler zail olur. İmanlar kuvvetlenir ve millet halinde daha aydın olarak vazifelerimize başlarız*' demiştir. Esmer'e göre İnönü, Milletvekillerine hitap etmişse de muhatap bütün Türk

¹³⁰⁴Ulus, 2 Kasım 1945, s. 1-2.

¹³⁰⁵Karagöz, No: 874 Yıl: 39, 4 Kasım 1945, s. 1.

milletidir. Bu sebeple Esmer; *‘İç ve dış durum ne kadar zor olursa olsun, Türk’ün azim ve iradesi bunu karşılayacak bir kuvvet bulunduğuna dünkü söylev belîğ bir delildir’* diyerek dış tehlike karşısında milletin mücadele edeceğini vurgulayarak topyekûn mücadeleyi telkin etmiştir.¹³⁰⁶ 3 Kasım’da Nihat Erim’in¹³⁰⁷, 4 Kasım’da ise Esat Tekeli’nin¹³⁰⁸ İnönü’nün konuşmasını yorumladığı görülmüştür. 5 Kasım ise Kemal Turan, içerde ve dışarıda tarihin önemli bir devrini yaşamakta olunulmasından dolayı nutkun önemli olduğunu kaydetmiştir.¹³⁰⁹

Ulus bir yandan dış gelişmelerle uğraşırken bir yandan da içerideki olaylarla ilgilenmiştir. Atay’ın Politika köşesinde, Sovyet ideolojisinin Tan ve Vatan üzerinden gençler arasında yayılmak istendiği ve demokrasi talebi iddiasıyla Sovyet tahakkümü kurulmak istendiği kamuoyu ile paylaşılmıştır. Atay’a göre; *‘Kızıl S.S., Türkiye’yi o kadar hasretini çektiği anarşi ülkelerine çevirinceye kadar hürriyetçidir: bir de çevirip, halk mahkemeleri kukla – savcısının ipini eline aldığı vakit, biz mürteci’lere Niyazi Beyin geyiğini kamptan kampa aratacağına şüphe mi edersiniz?’*¹³¹⁰

İran gelişmeleri sürerken 25 Kasım’da Ulus manşetinde yer alan; *‘Montreux antlaşması hakkında İngiltere Türkiye’ye bir muhtıra verdî*’ haberi ile ABD’den sonra İngilizlerin de Boğazlar hakkındaki görüşlerini bildirdiği kesinleşmiştir. İngilizlerin Montreux hakkındaki görüşünün, ABD’yi teyit edecek nitelikte olduğu değerlendirilmesinde bulunulmuştur.¹³¹¹ Bu değerlendirme, ABD ve İngiltere’nin mutabakat içerisinde Türkiye’nin yanına oldukları yorumunu, zihinlere yerleştirmektedir. İran’daki Sovyet kaynaklı kargaşanın günden güne artması karşısında, halkta moral bozukluğu, korku meydana getirmemek için Atay, endişe ve korkuları gidermek için kamuoyuna şu şekilde seslenmiştir; *‘Bir buçuk yıl bu.. Sonra Türkiye’nin dış dâvaları iyi gidiverir. harp ve barışsızlık kargaşalığından doğma pahalılık ve sıkıntı kalkıverir, maaş ve ücretlerin alım kabiliyeti artıverir, nihayet halk, bu hükûmet dış politikasının vaat ettiği bahtiyarlığa ve güvenliğe kavuşuverir.’*¹³¹² Atay, bir taraftan propagandanın dozaj kanunu yazılarında tatbik ederken bir diğer

¹³⁰⁶Ulus, 2 Kasım 1945, s. 3.

¹³⁰⁷Ulus, 3 Kasım 1945, s. 2.

¹³⁰⁸Ulus, 4 Kasım 1945, s. 1-2.

¹³⁰⁹Ulus, 5 Kasım 1945, s. 1-3.

¹³¹⁰Ulus, 20 Kasım 1945, s. 3.

¹³¹¹Ulus, 25 Kasım 1945, s. 1.

¹³¹²Ulus, 28 Kasım 1945, s. 3.

tarafından ise tekrar kaidesince milli birlik ve topyekûn mücadelenin önemine değinmiştir. Atay'a göre, Türkiye henüz dardadır; fakat Millet, *'Hak ve toprak bütünlüğümüzü zedeliyecek herhangi bir zorlamaya karşı nasıl 'davranacağını* bilmektedir. Atay yazısında, İran olayları sonrasında endişe bulutlarını dağıtmak isterken olası savaş veya daha ilerisi bir durum için ise birlik halinde olunması gerektiğini telkin etmiştir.¹³¹³

Kasım ayında, dış gelişmelere karşı artık, dış tehlikenin içeriye uzandığı ve başka bir tür tehdit meydana getirdiği açıkça telkin edilmeye başlanmıştır. Atay'ın başyazıları şüphesiz Ulus'un imzasıdır. Bu sebeple Atay'ın her haber ve analizi; Falih Rıfkı'nın Ulus'un dış ve iç politikasını tayin etme yetkisine sahip olmasından dolayı ayrıca tetkike değerlidir. Bu sebeple Atay'ın baş, pazar ve polemik yazıları bir amaç dairesinde, CHP İktidarını temsil etmektedir. Bu doğrultuda Atay'ın 3 ve 4 Aralık'taki yazıları ayrıca önemlidir. Aralık ayına kadar topyekûn milli birlik propagandanın hedef kitlesi direkt olarak halk iken, 3 Aralık'ta siyasi hizipleşmenin, 4 Aralık'ta ise işçi meselesinin milli güvenlik açısından ayrıca ele alınmaya başlandığı görülmüştür. 3 Aralık'taki başyazısında Atay, Demokrat Partiye giden süreçte atılan ilk adımların yaşandığı günlerde; *'Yeni parti kuranlar, memlekette aşırı solculuğu ve yabancı bir ideolojiyi yaymak isteyenlerle hiç bir ilgileri olmadıklarını söylemişlerdir'* diyerek, Türkiye'de çok partili yaşamın Sovyet görüş ve ideolojisine kapalı olduğunu vurgulamıştır.¹³¹⁴ Atay sonraki günlerde ise görüşünü destekler tarzda, *'Bizi muhalefet değil, bu vatanın hayrını isteyen herkesle beraber iki şey çekindir: memleket düşmanlığı, rejim düşmanlığı...'* Rejim düşmanlığının bir milli güvenlik tehdidi olduğu açıktır. Atay bu konuda, *'İktidar ve muhalefet partileri arasında fikir ayrılığı olacaktır, fakat bir de amaç ortaklığı olacaktır'*, demektedir. Bu ise 'Memleket ve rejim hayrına' çalışmak olarak değerlendirilmiştir.¹³¹⁵ Atay'ın 4 Aralık'ta yazdığı 'Çirkin bir taktika' isimli yazıda ise propagandanın hedef kitlesinde yer alan işçilere temas ettiği görülmüştür; *'...Serteller gitgide cüretlerini arttırmışlardır. Kızıl anarşi tahrikleri yapabilmek için, bu memlekette, büyük sermayeciler baskısı yoktur... Türk işçileri koruyucu kanunların inancaları altındadır ve hepsi milliyetçidirler. Toprak esiri yoktur... Bu türlü nizamlanan bir cemiyette kızıl anarşinin sömürebileceği tezatlar bulunamaz. Fakat onlar vazifelerini yapmak,*

¹³¹³Ulus, 29 Kasım 1945, s. 1.

¹³¹⁴Ulus, 3 Aralık 1945, s. 1.

¹³¹⁵Ulus, 12 Aralık 1945, s. 3.

*kışkırtma fırsatlarını, olmasa bile, yaratmak, uydurmak, yalan söylemek, iftira etmek zorundadırlar...*¹³¹⁶

5 Aralık'ta, bir gün önce gerçekleşen Tan Matbaası olaylarının Ulus'ta manşette yer aldığı görülmüştür. Konuyu iki haberle değerlendiren Ulus, *'Dünkü nümayiş / İstanbul'da iki gazete idarehanesi harap oldu'* başlığı ile haberi duyurmuştur. Göstericilerin ellerinde Türk Bayrağı, Atatürk, İnönü fotoğrafları ile *'hiç bir demokratik memlekette bizim memleketimiz kadar hürriyet yoktur'* sloganı ile Tan gazetesini binasında tahribat yaptıkları bildirilmiştir. Diğer haberde ise parti grup toplantısında *'Tahrikçi yayınlara karşı duyulan infial belirtildi'* denmiştir. Grupta Tan, La Turquie, Yeni Dünya ve Görüşler yayınlarının, Berrak ve Lena isimli kitapçının basılmış olduğu, bunların bazılarının tahrip edildiği bazılarının ise protesto edildiğinin konuşulduğuna yer verilmiştir. Grup toplantısında sözkonusu yayınların 'tahrikçi' ve 'kızıl' olarak nitelendirilmesi, gerekse haber başlıklarının yapılanlara onay verir surette olması, kamuoyuna nümayişin İktidar tarafından müspet değerlendirdiğini göstermiştir.¹³¹⁷ Köşesinden nümayişi değerlendiren Atay, üç nokta etrafında konuyu analiz etmiştir. Atay'a göre ilk olarak nümayiş, hazırlıksız ve gençlerin eseridir. Bu nokta ile Sovyet tepkisine karşı bir müdafaa hattı oluşturmak isteyen Atay, aynı zamanda gençleri tahrik edenin 'rejimi sarsmak' isteyen bozguncu gazeteler olduğunu ifade etmiştir. Atay, ikinci olarak kanunlar çerçevesinde Hükümetin gerekeni yapacağı değerlendirmesinde bulunmuştur. Son olarak ise nümayişin yabancı bir devlete karşı olmadığını sadece *'...millî duygulara karşı saldırıların heyecanlı bir tepkisi'* olduğunu ifade etmiştir. Ayrıca Atay, SSCB'nin resmi organı *'Tass Ajansı muhabirinin düpedüz bir kışkırtıcılık'* yaptığını da söylemiştir.¹³¹⁸ Basın Yayın Genel Müdürü'nün de bir gün önce Tass muhabirini benzer bir tarzda eleştirmesi, Sovyetlere karşı yapılan nümayişin desteklenmekle birlikte, SSCB'yi kızdırmasından endişe edildiğini göstermektedir. Fakat olayların neticesinde basın aracılığıyla açıkça mesaj verildiği açıktır. Karagöz, olayları *'Gençlik komünistlere karşı harekete geçti'* diyerek duyurmuş, tıpkı Ulus gibi gösteride, Atatürk, İnönü resimleri ve Türk Bayrağının öne çıktığını belirterek meselenin milli bir mesele olduğu telkin etmiştir.¹³¹⁹ Olayların ne şekilde manüple edildiği bilinmemekle birlikte Ulus ve Karagöz, üstü kapalı bir biçimde, Sovyet Rusya ve onun içerideki uzantılara

¹³¹⁶Ulus, 4 Aralık 1945, s. 1 ve 4.

¹³¹⁷Ulus, 5 Aralık 1945, s. 1.

¹³¹⁸Ulus, 6 Aralık 1945, s. 1 ve 3.

¹³¹⁹Karagöz, No: 884 Yıl: 39, 9 Aralık 1945, s. 1.

karşı nümayişi propaganda amacıyla kullanmış, Ruslara karşı kamuoyunun Sovyet ve komünizm tazyikleri karşısında tepkili olduğunu göstermiştir. Yapılan gösteri ve olayların ertesinde, 6 Aralık'ta Başbakan Şükrü Saraçoğlu, Türkiye'nin Boğazlarla ilgili görüşünü açıklayarak, Sovyetlere karşı gerek kamuoyunca gerekse İktidarca karşı olduklarını göstermek istemiştir. Zira Saraçoğlu, Amerikan ve İngiliz teklifleri karşısında benzer bir görüşe yakın bir anlayışta olduklarını bildirerek açıkça, Sovyetlere karşı Batı'nın Türkiye'nin yanında olduğunu belirtmiştir. Türkiye, Boğazlarla ilgili tadilata karşı olmadığını belirtmekle birlikte bunun uluslararası bir konferansta ele alınması gerektiği tezini savunmuştur.¹³²⁰

Atay, polemik köşesinde, Nazilere ait Nurnberg belgelerinde yer alan Türkiye değerlendirmelerine yer vermiştir. Türkiye'yi 'faşist' olarak nitelendirenlere karşı Hitlerin Bulgaristan ile Türkiye'yi işgal planından bahsetmiştir. Bu durum Atay'a göre, Türkiye'nin müttefikleri lehinde politika güttüğüne delildir. *'Bize faşist demek, ve Tudecilere böyle dedirtmek, Türkiye'de rejimi sağlamlaştırmak ve bütün halk yığınlarını bu rejim etrafında sımsıkı kenetlemek için, olmasa icat edilmesi gereken bir propaganda olmuştur: tertipçilerinin kasti ise bunun tam aksi idi.'*¹³²¹ Atay yazdığı yazı ile Moskova Radyosu'na çatarken, aynı zamanda Türkiye'nin Nazi Almanyası'nın yanında yer almayarak Müttefikler için ne kadar önemli bir fayda sağladığını ifade etmiştir.

16 Aralık'ta Tan Olaylarının Türkiye ve Sovyet Rusya arasında meydana getirdiği, nota teatilesmesinden bahsedilerek, karşılıklı olarak verilen notalar, yayınlanmıştır.¹³²² 17 Aralık'ta ise bir İsviçre gazetesinde yer alan yoruma yer verilerek Türk ordusunun ve milletin kuvvet ve büyüklüğü telkin edilmek istenmiştir. İsmi verilmeyen İsviçre gazetesine göre, *'Boğazlarda Türkiye'nin fedakârlık yapması beklenemez / Türk Ordusunun ve Türk Milletinin iradesi Rusların isteği karşısında gevşemeyecektir.'*¹³²³ 23 Aralık tarihli Karagöz'de İngilizler üzerinden *'Rusyanın Türkiye'ye karşı niçin hiddetli'* olduğunu şu şekilde izah edilmiştir; *'...müstakil bir politika takip etmektedir, yüzünü Batı'ya çevirmiştir, Batılılaşmak üzere İngiltere ile yakınlaşmış ve esaslı bir dostluk kurmuştur, Hitlerlere karşı Rusya'nın istememesine karşı İngiltere ile birlik olmuştur, savaş içinde Hitlerden uzak durarak Rusya*

¹³²⁰Ulus, 6 Aralık 1945, s. 1-2.

¹³²¹Ulus, 10 Aralık 1945, s.3.

¹³²²Ulus, 16 Aralık 1945, s. 1-2.

¹³²³Ulus, 17 Aralık 1945, 1-3.

tarafından kurtarılmaya muhtaç kalmamıştır, Rusya'nın nüfuzu altına girmemiştir, Rusya'nın müdafaa ve taaruz çemberindeki tek gediktir, Rusya'nın yayılma planları üzerinde en korkulacak nokta ve kuvvet seddidir'. Karagöz, sözkonusu maddeler ile okurlarına Rusya'nın ne istediğini anlatırken bir taraftan da Türkiye'nin önemini ortaya koyarak Batı için ne kadar önemli olduğunu ifade etmiştir. Molotof'un ağzından konuşan Karagöz ilk defa Rus emperyal arzularından direkt olarak bahsetmiştir; 'Türkiye'yi sizden [İngiltere'den] ayırmağa çalıştım; kendisine vâdlerde bulundum, hiç biri fayda vermedi. Onun için Türkiye'yi yola getirmek gayretile sinir harbi yapıyorum. Türkiye içinde Bolşevik propagandası ile Türkiye'yi içinden yıkmağa çalışıyorum Ermenileri vesaireyi kışkırtıyorum. Türkiye'yi korkutarak ezmeğe ve avucumun iine almağa çalışıyorum!...' ¹³²⁴

Aralık ayına kadar, Ulus'un ve Karagöz'ün İran meselesi gibi Sovyet Rusya kaynaklı meselelerle oldukça alakadar oldukları görülmüştür. Yurt içinde ise Sovyet Rusya destekli olduğu düşünülen 'Kızıl' olarak nitelendirilen basın faaliyetlerine karşı dış politika istikametinde, yayın politikası izlenmiştir. Aralık'ta ise propaganda faaliyetinin daha da netleşerek üstü kapalı, ima usulünden, açık eleştirel bir forma kavuştuğu görülmüştür.

21 Aralık'ta Meclis'te gerçekleşen bütçe görüşmelerinde, 'Meclisten Orduya Selâm ve Sevgi' gönderilerek Milletvekilleri, orduya olan güven ve inançlarını bildirmişlerdir. Bu selamlama, daha önce öne çıkartılan militarist propaganda söyleminin devamı niteliğindedir. Fakat bu selamlamanın Ulus'ta yer alması, Kazım Karabekir'in Türk-Rus münasebetleri ile ilgili sözleri ile birlikte daha da anlam kazanmaktadır. Zira Ruslara çatan Milli Mücadele kahramanı Karabekir'in sözleri, orduya olan güvenle pekiştirilerek, gerek Türk kamuoyuna ve gerekse Sovyet Rusya'ya ordu ve milletin bir olduğunu telkin etmiştir. Karabekir'in Ulus manşetine taşınan sözleri şu şekildedir; 'Yabancı basın ve ajanslardan aldığımız malûmat doğru ise şimal komşumuzun bizden bazı istekleri varmış. Bütün dünya bilmelidir ki Boğazlar Türk milletinin boğaza ve Kars yaylası da belkemiğidir. Dost olmak ve dost kalmakta her iki devletin de geniş menfaatleri vardır. Şayet Türkiye ile Rusya dost kalmıyacak olurlarsa bu hal her ikisi için de büyük zarar ve acılar doğurur.' ¹³²⁵

¹³²⁴Karagöz, No: 888 Yıl: 39, 23 Aralık 1945, s. 2.

¹³²⁵Ulus, 21 Aralık 1945, s. 1.

Kazım Karabekir'in konuşmasının tesirlerinin ertesi gün de sürdürölmek istendiği görölmüşür. Karabekir'e referans verilmek suretiyle, Sovyet taleplerinin nereye varmak istediği, kamuoyu ile paylaşılmıştır. Buna göre; *'Kars yaylasına hâkim olmak Anadolu'yu İstilâ için pusuya yatmak demektir.'* Manşetten duyurulan diğer önemli bir haber ise, Karabekir'in sözlerini doğrular niteliktedir, *'Kars, Artvin ve Ardahan'dan sonra Gürcüler namına Trabzon, Giresun, Bayburt ve Gümüşhaneyi de istiyorlar.'* Habere ait detay verilmemekle birlikte kamuoyunu Sovyet Rusya'ya karşı manöple etmek ve Rus tehdidinin canlı tutulmak istendiği görölmüşür.

Türkiye'den Sovyet Ermenistan'ına gitmek isteyen Ermenilere ise gereken yardımın yapılacağı duyurulmuştur.¹³²⁶ Karagöz'de ise *'Bize sinir harbi vız gelir Sinirlerimiz çelik gibidir'* denilerek, Türkiye'ye psikolojik savaş açıldığı, buna karşı ise Türkiye'nin ne toprak vereceğini ne de toprak talebinde bulunduğu okuyucuları için açıklanarak topyekûn mücadele için cesaret aşılanmıştır. Rusların Trabzon, Giresun talebi ise manşette 'gülünç iddia' olarak değerlendirilirken iç sayfada Rusların işi azıttığı ifade edilmiştir. Bu ifadelere karşı ise Karabekir'in sözlerine yer verilmiştir; *'Cihan yıkılıncaya kadar ve tek bir Türk kalıncaya kadar varımızı yoğunuza ortaya koyarak uğraşacağız'*. Yeni Rus talepleri karşısında, Karagöz'de yer alan şiirlerin de sayıca arttırıldığı gözlemlenmiştir. Şiirlerin kısa, basit, anlaşılır oluşları; kahramanlık, birlik ve mücadele unsurları taşıması, propaganda amacıyla yazıldıkları veyahut ta yazdırıldıklarını göstermektedir; *'Bizden hisse isteyen torba taksın dilensin', 'Türk oğluyum savaş için gam yemem', 'Vatan için kanımızı seve seve saçarız', 'Bize karşı koyanın tepesini ezeriz...'*¹³²⁷

'Anadolu Türktür ve Türk Kalacaktır' başlığı ile çıkan Karagöz, Üçler Konferansı sırasında iki Gürcü bilginin yayınladığı toprak taleplerinin Trabzon'da büyük bir infial meydana getirdiğini yazmıştır. Karagöz'ün taşraya bakan yönünün kuvvetli olması, Trabzon'da meydana gelen haleti ruhiyeyi sütunlarına taşımasını gerekli kılmıştır. Bu doğrultuda Karagöz, Trabzon 'Halk' gazetesinden alıntı yapmıştır. Karagöz'ün Halk'tan alıntı yaptığı kısımlardan öne çıkan konu, Halk'ın İnönü'nün 1 Kasım konuşmasına vurgu yapmasıdır. Buna göre; *'Türk Topraklarından ve Haklarından Hiç Kimseye Verilecek Borcumuz Yoktur, Şerefli İnsanlar Olarak Yaşayacağız ve Şerefli İnsanlar Olarak Öleceğiz'*. Karagöz'ün

¹³²⁶Ulus, 22 Aralık 1945, s. 1.

¹³²⁷Karagöz, No: 889 Yıl: 39, 27 Aralık 1945

büyük puntolarla konuyu işlemesi, İnönü'nün ve sözlerinin altının çizilmek istenerek, öneminin vurgulanmak istediğini göstermektedir. [EK: 1] Politika köşesinde ise Gürcü profesörler 'zibidi' olarak nitelendirilmişlerdir. Gürcülerin Rusya namına bu talepte bulunmuş olmaları karşısında ise Karagöz; *'Kızıyoruz, gülüyoruz. Çünkü bu derece ahmaklık karşısında kızılmaz, kahkaha atılır. Türkiyeden yarım karış toprağın koparılamayacağını dünya çok iyi bilir'* diyerek Türklerin ne kadar iyi dövüştüklerinden bahsetmiştir. Türkiye'nin sulh prensiplerine bağlı kaldığını vurgulayan Karagöz, *'Şimdiye kadar bizden koparılanları unuttuk. Fakat, artık bir karış toprağın dahi, bizden koparılamayacağı hakkındaki andımızın da bütün dünyaca unutulmamasını istiyoruz. Gaflete düşenler, bu gafletten sıyrıldıkları takdirde Türk te, Viyana kapılarına kadar dayanan kahramanlığının aynı tazeliyle yaşadığını göreceklidir'* demiştir.¹³²⁸

26 Aralık'ta ise 1 Kasım'da İnönü tarafından çizilen mücadele esasının Ulus'ta tekrar edildiği görülmüştür; *'Türk Milletinin kati ve açık kararı / Bir karış Türk toprağı için / Bütün Türkiye ateşe atılmağa hazırdır.'*¹³²⁹ Ulus'ta tayin edilen başlıkla, Sovyet Rusya'nın talepleri karşısında topyekûn mücadelenin esas unsur olduğu ve gerektiğinde herkesin birlik içerisinde mücadele etmesi gerektiği telkin edilmiştir. Bu durumun Rusya'da infial meydana getirdiği görülmektedir. Ulus'ta yer verilen Moskova Radyosu'nun haberine göre; Türkiye'de Sovyetlerle savaş çıkması üzerine yapılan konuşmaların yerini nispeten yumuşamaya bıraktığı belirtilmiştir. Buna dayanak olarak ise Ulus'ta Rusya ile ilişkilerin geliştirilmesi yönünde irade belirtilen diplomatik açıklama referans olarak verilmiştir. Bu durum Türkiye'nin kamuoyundan gelen tepkilerin Rusya'ya karşılık gördüğünü ortaya koymaktadır.¹³³⁰ Rusya, Türk kamuoyunun tepkisinden endişe etmekle birlikte Türkiye de Rusya ile ilişkileri büsbütün bozacak şekilde geri dönülmez bir noktaya gelinmesini istememiştir. Atay, Politika köşesinde yaptığı polemikte, Gürcü profesörleri, profesör değil 'provokatör' olarak nitelendirmiş, maksatlarını ise Rusya ile Türkiye'nin arasını açmak olarak belirtmiştir.¹³³¹ Ulus'un dış ve iç politika istikametini tayin eden Atay'ın yazdığı yazının basit bir değerlendirme olmayacağı açıktır. Atay'ın yazısından Sovyetlerin kızdırılmak istenmediği anlaşılmaktadır. Fakat bu değerlendirmeden kamuoyunu yönlendirmekten tamamen vazgeçildiği de anlaşılmamalıdır. Atay'ın yazı ve

¹³²⁸Karagöz, No: 890 Yıl: 39, 30 Aralık 1945, s. 1.

¹³²⁹Ulus, 26 Aralık 1945, s. 1.

¹³³⁰Ulus, 25 Aralık 1945

¹³³¹Ulus, 24 Aralık 1945, s. 3.

haberlerini, Sovyet Rusya'ya taleplerinden vazgeçmesi için bırakılan açık kapılar olarak değerlendirmek gerekmektedir.

Ulus'un Karagöz'de olduğu gibi Gürcü istekleri karşısında Trabzon'da yaşanan gelişmelere yer verdiği görülmüştür. Gerek Ulus'un gerekse Karagöz'ün halkın görüşlerine yer vermek maksatlı, Halk gazetesinden alıntı yapmaları, Halk gazetesinin CHP ile yakın olmasıyla yakından ilgilidir.¹³³² Halk'tan; *'Biz Sévres'i bu zilletlere katlanmak için yırtmadık'* manşetiyle verilen haberde İnönü'nün 1 Kasım tarihli konuşması ile ilgili kısımlara yer verilmiştir.¹³³³ Uluslararası değerlendirmelerden sonra yerel basın değerlendirmelerine de sütunlarına açan Ulus, Azınlık gazetelerinden de milli birlik ve topyekûn mücadele için istifade etmiştir. Ermenilerin Sovyet Ermenistan'ına gitmek istemeleri karşısında Ulus, CHP İktidarına oldukça yakın olan Jamanak gazetesinin¹³³⁴ konuyla ilgili haberini alıntılanmıştır. Gazete *'Ermeniler Türkiye'ye bağlılıklarını belirtiyor'* başlığı ile çıkarken, gazetenin *'... birçok akıllı uslu Ermenilerin, bazı işsiz güçsüz Ermenilerin Rusya'ya gitmek istekleri karşısında müteessir olduklarını duymaktayız'* sözleri ile Ermeni muhaceretini değerlendiren yazısına yer verilmiştir. İnönü'nün 1 Kasım tarihli nutkuna referans veren Jamank; *'Ne beşinci kol söylentileri, ne yabancı memleketlerdeki komitelerin istekleri, ne de muhaceret işleri Türk Ermenilerinin şerefine ve vazife birliğini şüphe altında bırakmaz... Türk Ermenileri, daima olduğu gibi, herhangi bir ahvalde, kendilerine düşen bütün vatandaşlık vazifelerini 19 milyon Türk vatandaşları gibi tamamen ifaya hazırdırlar. İnönü'nün sözlerini tereddütsüz tekrarlıyoruz: "Şerefli insanlar olarak yaşıyacağı ve şerefli insanlar olarak öleceğiz."* Aynı günlü gazetede Moskova Radyosu'nun yayınlarına da cevap verilmiş, Radyo'nun *'kurtarılan Balkan ülkeleri'* ile ilgili değerlendirmesi karşısında şu şekilde bir değerlendirmede bulunulmuştur: *'Ve Türkiye, Moskova Radyosunun pek övdüğü kalkınma ve emniyet yolundan bambaşka bir yoldadır. Başarısını ve dönümünü kendi fırtınasız yolundan ilerliyerek elde edecektir.'*¹³³⁵

¹³³²BCA, Fon No: 490 1 0 0 Yer Numarası: Kutu No: 1287 Dosya Gömleği No: 278 Sıra No: 1 Dosya Numarası: 8. Büro

¹³³³Ulus, 27 Aralık 1945, s. 1-2.

¹³³⁴BCA, Fon No: 30 10 0 0 Yer Numarası: Kutu No: 87 Dosya Gömleği No: 573 Sıra No: 6 Dosya Numarası: 86

¹³³⁵Ulus, 27 Aralık 1945, s. 3.

4.2.1.2 1946 Yılı Değerlendirmesi

Ulus ve Karagöz'de 1946 yılının ilk gününden itibaren 1945'te yaşanan gelişmelerin ışığında değerlendirmede bulunulmuştur. Türk dış politikasının çerçevesinin 1 Kasım'da çizildiği düşünülürse, dış politikanın süreklilik gösterdiği görülmektedir. Aralık ayının son günlerinde yaşanan gelişmelerin tonu biraz daha düşürülmüştür; fakat konu yine de önemini muhafaza etmiştir. 1946 yılı boyunca Ulus ve Karagöz'ün ilgilenildiği dış politika iki eksenle ilerlemiştir. Bunlardan ilki dünyada meydana gelen gelişmeler ve bunların Türkiye'deki yansımalarıdır. İkincisi ise Türkiye'nin milli güvenlik eksenli, dahili ve harici durumu ile bağlantılı olarak Rusya'nın Boğazlar ve toprak talepleridir. 1946 yılında yapılan propagandanın büyük bir oranda, 1945 yılının son aylarında yapılan propaganda ile benzeştiği, süreklilik gösterdiği görülmüştür. Genel olarak 1946 yılında, Ulus ve Karagöz Türkiye'nin dış politikasının harici tehditten algıladığı, milli güvenlik esasına dayanan propagandasında; Sovyetlerin taleplerine karşı kamuoyunun tepkilerine, Sovyet tezinin gerçek dışılığına yer vermiştir. Ayrıca tüm bunlarla birlikte, milli birlik içerisinde topyekûn mücadelenin gerekliliği sıklıkla telkin edilmiştir.

1 Ocak'ta Ulus gazetesi, Sovyet Rusya'nın iddiasını dayandığı tezine yer vermiştir. Buna göre Rusların talep ettiği topraklar, tarih ve kültürel olarak bugünkü Sovyet topraklarının bir kısmını teşkil etmektedir. Sovyetlere göre ikinci olarak ise bu topraklar Rusların zayıf olduğu bir anda kendilerinden alınmıştır.¹³³⁶ Rusya'nın bu talepleri karşısında, Rus-Gürcü tezinin çürük olduğu, ispatlanmaya girişilmiştir. Bu doğrultuda, Ankara'dan kısa dalga radyo yayınında Gürcü-Rus tezinin haksızlığı, yabancı dillerde anlatılmıştır; *'Gürcü masalının esası nedir? Gürcistan denilen yer, hiç bit vakit bu günkü Türk hudutlarından en ufak bir parçayı dahi içine almamıştır... Eğer bilgin demek caizse, iki Gürcü bilgini baş başa vererek, gece gündüz dememişler, düşünmüşler, taşınmışlar, yememiş, içmemişler uzun peri masalı uydurmuşlar; Moskova'nın uzun gecelerinde dinliyenleri eğlendirir diye masalı Moskova'ya tellemişler...*¹³³⁷

Ulus'ta Türkiye'nin Rusya karşısında haklılığını gösteren bir diğer gelişme ise Başbakan Şükrü Saraçoğlu'nun verdiği demeçtir. Ulus'ta bu demeç; *'Başbakanımız dün mühim bir demeçte bulundu / Toprak İsteklerine Cevabımız'* şeklinde

¹³³⁶Ulus, 1 Ocak 1946, s. 1-3.

¹³³⁷Ulus, 4 Ocak 1946, s. 1-2.

duyurulmuştur. Rus tezlerine cevap olarak, *‘Birinci Cihan Harbinden sonra Kars ve Ardahan İlleri Türkiye’ye verilmiş değil, iade edilmiştir’* diyen Saraçoğlu’na göre; *‘Türkiye’de Gürcü dilini de konuşan insanlar çar ordularının önünden kaçıp Anavatana iltica etmiş Türk muhacirleridir’*.¹³³⁸ Saraçoğlu’nun Ankara’da Türk Basın Kongresi üyeleri ile görüşmesi esnasında yaptığı değerlendirme, Karagöz’de de yer almıştır.¹³³⁹ Nihat Erim başyazısında; Saraçoğlu’nu bu açıklamaya iten sebebi, Sovyet Rusya’nın Türkiye’ye yönelik açtığı sinir harbi olarak açıklamıştır; *‘Aylardanberi, her gün şiddet ve tecavüz ölçüsü biraz daha artmış olarak, memleketimize karşı devlet adamlarımıza karşı, rejimimize karşı ve en nihayet ülkemizin bütünlüğüne karşı tarif edilmez bir hücum, bir sinir harbi sürüp gitmektedir. Ve bu hücum bizden iyi anlayıştan dostlukta başka bir şey görmemiş olan kuzey komşumuzun çeşitli yayın vasıtalarıyla idare edilmektedir’*.¹³⁴⁰

Bu durumun dışında, tarihsel olarak Rus iddia ve tezinin haksızlığını göstermek üzere; Dil Tarih-Coğrafya Fakültesi’nden Tarih Doçenti Osman Turan’a ‘Gürcü profesörler ve Tarih’ başlığı altında, üç bölüm halinde bir yazı yazdırıldığı görülmüştür. ‘Eşine güç rastlanır cüretli bir yalan’ alt başlığı ile yayınlanan ilk yazıda Turan, Gürcü Profesörlerin iddialarına karşı *‘Birkaç gün sürecektir olan bu yazı serisi iki Gürcü profesörü tarafından ortaya atılmış olan toprak isteklerinin tarih bakımından de ifade ettiğini ne istemekte ve ileri sürdükleri görüşün eşine rastlanmayan bir yalana dayandığı ortaya koymaktır’* demektedir. Osman Turan’a göre; *‘ilmi araştırmalardan siyasi hiçbir netice çıkarmağa’* müsait olmayacağını herkes tarafından bilinmekte olduğu ifade edilmiştir. Bu doğrultuda Turan’ın yazıları tarihsel süreçte Gürcü iddialarını yalanlarken Türk tezinin haklılığını ortaya koymuştur.¹³⁴¹

Türkiye’nin Ocak ayında Rus talepleri kadar Ermeni göçünü de yakından takip ettiği anlaşılmaktadır. Kamuoyuna Sovyet Konsolosluğuna yeni müracaatın olmadığı bildirilirken bazı kişilerin ise kayıtlarını sildirdikleri ifade edilmiştir. Ulus’un göç konusunu tahfif etmek üzere, gitmek isteyenlerin bir kısmının ‘alil ve sakat’ insanlar olduğunu söyleyerek *‘Buradaki zengin Ermenilerin bu gibilere yardım*

¹³³⁸Ulus, 7 Ocak 1946, 1-2.

¹³³⁹Karagöz, No: 893 Yıl: 39, 10 Ocak 1946, s. 2-3.

¹³⁴⁰Ulus, 7 Ocak 1946, 1-2.

¹³⁴¹Ulus, 17-18-20 Ocak 1946

etmeğe karar’ verdikleri ifade edilmiştir.¹³⁴² Daha sonra bu durum Karagöz’de bir Ermeni’nin ağzından hikayeleştirerek gidenlerin işsiz takımından oldukları ve vaatlerin gerçek olmaktan oldukça uzak olduğu ifade edilmiştir.¹³⁴³

Ocak ayında tatbik edilen propagandanın diğer bir ayağının ise halk efkarından Sovyet-Gürcü taleplerine karşı gelen tepki olduğu, görülmektedir. Bu sayede halkın Sovyet karşıtlığında birleşmesi arzu edilmişken aynı zamanda, Sovyet Rusya’ya kamuoyunun tepkisi gösterilmiştir. Aralık ayında Ulus’ta yer alan Trabzonluların tepkisinden sonra, Ocak ayında ilk olarak, Zonguldak halkının tepkisine yer verilerek; *‘Gülünç iddialar cevap / Türkiye’nin kimseye bir karış toprak borcu yoktur’* denmiştir. Zonguldaklıların gönderdikleri telgrafa ise ayrıca yer verilmek suretiyle İnönü’nün Türkiye için önemi ortaya konulmak istenmiştir.¹³⁴⁴ Zonguldak dışında görüşüne yer verilen başka bir il Ordu olmuştur. Ordu’da Gür Ses gazetesinde yer alan makaleye göre; *‘Boğazlara kadar uzanan Türk vatanını yirmi milyon Türkün nâşiyle süslemedikçe, bir karış toprak vermiyeceğiz.’*¹³⁴⁵ Tıpkı Trabzon ‘Halk’ gazetesinde olduğu gibi Ordu’dan gelen haberde de CHP’ye bağlı olan Gür Ses’e yer verilmesi tek elden yürütülen propagandanın göstergesidir.¹³⁴⁶ Karagöz’de ise Hatay, Antakya, Çukurova gibi yerlerde Rus tekliflerine karşı yapılan gösterilerden haber verilerek, ilgili yerlerdeki halkın devlete ve ‘Millî Şef’e olan bağlılıkları bildirilmiştir. *‘Emir Bekliyoruz’* başlığı ile iç sayfada konunun halkın topyekûn mücadele doğrultusunda harekete geçmeye hazır olduğu telkin edilmiştir.¹³⁴⁷ [EK: 2]

4 Ocak’ta Aydın gazetelerinden alıntı yapılarak; *‘Yersiz istekler karşısında uyanan infial’*dan bahsedilmiştir. Buna göre Aydın’da; *‘Türk toprakları üzerindeki yabancı isteklerin bütün yurt içinde olduğu gibi muhitimizde de uyandırdığı infial çok derindir’* denmiştir.¹³⁴⁸ 6 Ocak’ta Karagöz’de yer alan haberde de memlekette meydana gelen infiallerden bahsedilmiştir. Sürmenelilerin tepkisi Karagöz’de şu şekilde değerlendirilmiştir, *‘Türk vatanın bütünlüğünü korumak ve bir karış toprak vermemek hususunda bütün milletçe ifade edilen sarsılmaz azmi göstermişler,*

¹³⁴²Ulus, 1 Ocak 1946, s. 2.

¹³⁴³Karagöz, No: 899 Yıl: 39, 31 Ocak 1946, s. 3.

¹³⁴⁴Ulus, 1 Ocak 1946, s. 1-2.

¹³⁴⁵Ulus, 1 Ocak 1946, s. 2.

¹³⁴⁶BCA, Fon No: 490 1 0 0 Yer Numarası: Kutu No: 1287 Dosya Gömleği No: 278 Sıra No: 1 Dosya Numarası: 8. Büro

¹³⁴⁷Karagöz, No: 891 Yıl: 39, 3 Ocak 1946

¹³⁴⁸Ulus, 4 Ocak 1946, s. 1.

gerekirse bu uğurda Millî Şef İnönü'nün emri altında son damla kanlarına kadar savaşacaklarını coşkunun duygularla belirtmişlerdir.' Keza Çıldırılar da İnönü'ye gönderdikleri telgrafla 'sarsılmaz bağlılıklarını ve gerektiği takdirde her karış yurt parçası için canlarını fedaya hazır bulunduklarını bildirmişlerdir.'¹³⁴⁹ Karagöz'de yer alan halk şiirlerinde ise topluma meydana gelen infialin etkilerinin hissettirmek istendiği gözlemlenmiştir. Bu bahiste Karagöz'de yer alan bazı mısralar şu şekildedir; 'Çelikten serttir kolumuz bükülmez / Yurdumuza yabancı bayrağı dikilmez', 'Düşmanlarımız rüzgâr olsa estirmem yurduma / Yıldırım olsa bile düşürtem toprağıma', İnönü İsmettir Türkün büyüğü / Her zaman çaldığım zafer düdüğü.¹³⁵⁰

Milli Birliğin ve Topyekûn mücadelenin propaganda edilmesinin bazı hallerde satır araları dışında, direkt olarak ifade edildiği de görülmektedir. 29 Ocak'ta Falih Rıfkı Atay, BM Görüşmeleri, İran, Sovyet, olayları sebebiyle yazdığı 'Olan bitenler karşısında' başlıklı yazısında, Türkiye'nin iç politika ile bağlantılı dış politikasını değerlendirmiştir. Atay'a göre; 'Türkiye'mizde iç buhranlar yoktur. Demokrasimizin gelişmesine ait olaylar yani aramızdaki tartışmalar, yeni partiler, basın ayrılışmaları, bütün bunlar, dış politika bakımından millet birliğini bozar olmaktan çok uzaktır... Türkler hürriyet içinde birdirler: bu birlik hiçbir tarafından zorlama değildir... Milletlerarası bu son buhranlar devam ettiği kadar, Türk vatandaşının vazifesi, dış politikada bugünkü dayanışmayı ve kararlılık halini korumaktır.'¹³⁵¹

Falih Rıfkı'ya Johannesburg'ta yaşayan bir Türk tarafından gönderildiği iddia olunan mektup Ulus'ta tercüme edilerek yayınlanmıştır. Mektup, Karabekir'in TBMM'deki konuşmasının Ankara Radyosu ile yayınlanması sonucu, durumdan haberdar olduğunu bildiren Ayşe Çobanoğlu tarafından kaleme alınmıştır. Çobanoğlu'nun Gürcü iddialarını 'gülünç' bulunduğunu ifade etmiş olması, mektubun kurgu olduğunu düşündürmektedir. Zira Ulus'un Gürcü iddiaları karşısındaki tavrı, iddianın 'gülünç' bulunduğu yönündeydi. Mektuba göre, 'Gürcülerin sonradan öğrendiğimiz o gülünç isteklerine karşı da ateşli bir öfke duyduk. "Bu işlerin kolayca başarılabileceğini mi sanıyorlar?" diye düşünmüştük. Türklerin yitirmeyecekleri artık anlamış olsalar gerektir. Aslan aslan olmaktan çıkar mı hiç?... Anasının babasının yurdu uğrunda ölmeyi şeref bilmeyecek kadın, erkek, bir tek Türk yoktur.... Savaş kadar gönlü

¹³⁴⁹Karagöz, No: 892 Yıl: 39, 6 Ocak 1946, s. 2.

¹³⁵⁰Karagöz, No: 893 Yıl: 39, 10 Ocak 1946

¹³⁵¹Ulus, 29 Ocak 1946, s. 1.

*karartıcı, tiksindirici bir şey yoktur ama biz Türkler onu çok denemiştir. Kan dökmeyi sevmesekte hürriyetimizi korumak için, şimdiye kadar silâha sarılmaktan kaçınmadık, bundan sonra da kaçınmayız. Başımızda İnönü, bulundukça Allah bizden yardımını esirgemeyecektir...*¹³⁵² Yazının kurgu olup olmadığı tam olarak kestirilememekle birlikte, topyekûn mücadeleyi telkin eden bir propaganda yazısı olarak kullanıldığı açıktır. Ayrıca kadın, erkek ayırmadan mücadele çağrısı yapılması cinsiyetsiz propaganda yapıldığının işaretlerindendir

19 Ocak'ta bir başka propaganda yazısına daha rastlanmaktadır. Hasan Cemil Çambel tarafından yazılan 'Karar Saati' isimli yazıda; Çambel, *'Türklerin bugün tarihlerinin en büyük muammasını çözmek zorundadır'* demektedir. Çambel'e göre; *'eski efsane yeniden gerçekleşmiştir. Yol üstünde oturan Sphinx yoldan geçenlere muammasını soruyor ve çözemiyenleri parçalayıp yutuyor. Sphinx bize, birbirimize ayrı ayrı, ve hepimize birden, korkunç sesiyle soruyor: Bugünün manasını anlıyor musunuz? Bugün ne yapabilirsiniz?'* Ve biz, *herbirimiz ayrı ayrı ve on dokuz milyon Türk bir tek başla, muammayı çözmek zorunayız. Eğer çözmez ve bakar geçerse, pençe ve diş gırtlığımızdadır... Başımızı karanlık bulutlar sardı. Bu çalan kader saatidir, ve karar saati. Bütün milletten ölüm kalım enerjisi istiyen büyük tarihi saat. ... Türk Milleti için iki şık yol yoktur, bir tek yol var: Şeref yolu! Bu büyük yolu bizim önümüze cetlerimiz açtı. ...Biz hür, erkek milletiz ve kaderimizi, zillate boyun eğmeden, cesaretle, vekar, ve haysiyetle, en yüksek mânada kabul etmeğe mecburuz.'* Yazısında mitolojik varlıkları kullanan Çambel, 'Karar Saati'nin sonunda; Türk'e kenarı çekilip kaderine razı olmanın yakışmayacağını bunun yerine kahramanca yazacağı tarihin destanı olacağını telkin etmiştir.¹³⁵³

Topyekûn mücadele vurgusuna dair, dikkat çekici diğer bir değerlendirme Seyfi Kurtbek'in son kitabı, 'İkinci Cihan Harbine dair'in tanıtıldığı radyo konuşmasında gerçekleşmiştir. Radyo Gazetesi programında, sunucu programı bitirirken kitabın son cümlelerini olduğu gibi nakletmiştir; *'Türkiye üstün kuvvetli düşmanlar tarafından bir taarruza uğrayacak olursa bütün Türk milleti şerefle savaştacak ve savaş, son Türk çocuğu ölünceye kadar devam edecektir. Türk*

¹³⁵²Ulus, 19 Ocak 1946, s. 3.

¹³⁵³Ulus, 19 Ocak 1946, s. 2.

*milletinin tarihinde kahpece teslim olmak yoktur. Türkler tek ev üstünde tek er kalıncaya kadar dövüşmeye hazırdırlar. Bize Atatürk ve İnönü bunu öğrettiler.*¹³⁵⁴

Seyfi Kurtbek dışında mart ayı içerisinde Falih Rıfkı Atay, Nihat Erim gibi isimlerin de yazılarında topyekûn mücadelenin önemine değindikleri görülmüştür. FATAY'ın yazdığı yazıda bu konu milli güvenliğin iç ve dış değerlendirmesi ile birlikte ele alınmıştır; *'Türkiye'nin yalnız bir parçasını değil, bütün Türkiye'yi Azerbaycan'a çevirmeğe çalışanlar, Bulgar Halk Mahkemeleri bütün hürriyetçileri asıp kestiği günlerde "-Hani bizde de bir halk cumhuriyet?" diye haykıranlar, eğer 18 milyon Türkün tanklar altında can vermesi istemiyorsa hemen bugünkü – politikadan vazgeçilesini ileri sürenler, bütün bu kızıl kuklalar, meğer hürriyet ve demokrasi kahramanı imişler. Mahkemede böyle iddia etmektedirler. ... Türkiye İkinci Dünya Harbi buhranlarını atlattığı zamana, bütün millet, bu bahtıyarlığın, ancak şu Serteller, şu Baykurtlar hürriyet ve demokrasisinin bu memlekette kurulmasını mümkün kılmamağa borçlu olduğumuzu bilecektir ve onlara geçmişte olduğu gibi gelecekte de fırsat vermiyecektir.*¹³⁵⁵

Nihat Erim ise 20 Mart'ta yazdığı yazıda, Sovyet Rusya'nın Balkanlarda da yığınak yapıldığına dair iddialar olduğu yazmıştır. Erim'e göre; *'Söylenenlerin yüzde onu doğru olsa, dikkat kesilmemiz, uyanık kalmamız için kâfi bir sebeptir. Halbuki, etrafımızda dönen şeylerin yüzde ondan çok fazlasının gerçek olması ihtimali kuvvetlidir. Unutmamalıyız ki arkamızda bıraktığımız yılları bize kazandıran, her şeyden önce millî birliğimiz ve silâh elde her türlü âkıbete göğüs germek üzere milletçe tetikte beklemiş olmamızdır. Bugün ise her zamandan ziyade canlı ve dikkatli bulunmaktayız.*¹³⁵⁶

Mayıs ayı boyunca gündemi en çok meşgul eden konuların İnönü'nün gezisi ve belediye seçimleri olduğu görülmüştür. II. Dünya Savaşı'nın sona ermesinden sonraki bir yılda gazetelerin dünyadaki gelişmeler ve dış politika konusu dışında bir konu ile ilgilenmeye başladıkları görülmüştür. Eskişehir, Kütahya, Konya gibi kentleri kapsayan bir seyahat gerçekleştiren İnönü'nün gezilerinde söyledikleri dikkatle takip edilmiştir. 1 Kasım'dan sonra İnönü'nün dış politika konusunda ilk kez konuşmakta oluşu, İnönü'nün seyahatini daha anlamlı kılmaktadır. 4 Mayıs'ta Eskişehir'de iç ve

¹³⁵⁴Karagöz, Yıl: 39, No: 911, 14 Mart 1946, s. 3.

¹³⁵⁵Ulus, 19 Mart 1946, s. 3.

¹³⁵⁶Ulus, 20 Mart 1946, s. 1-2.

dış meseleler üzerine bir saat kadar konuşan İnönü, burada seçimlere değinmiştir.¹³⁵⁷ İnönü'nün seçim işlerinin milli birlik ve özellikle bunu dışarıya gösterme bakımından önemli olduğunun altını çizmesi İnönü'ye göre, yurt dışına Türkiye'nin Milli Birlikteliğinin kuvvetini gösterme fırsatıdır.¹³⁵⁸

'İnönü'nün mühim nutku / Cumhurbaşkanımız dedi k: Büyük Seçimlere Karar Verdik / Dünya vaziyeti kararsız ve karanlık olarak uzun bir sürünceme devrine girmiş görünüyor / Bu devrede Türkiye'nin politikası hangi istikamette ve ne anlayışta olduğunun içerde ve dışarda açık bir surette belli olması lâzımdır' başlığı ile 6 Mayıs'ta Ulus'ta yer alan haberle İnönü, Türkiye'nin dış politikasında seçimlerin tuttuğu rolün ne kadar önemli olduğunu belirtmiştir; *'Harp sonunda geçirdiğimiz safhalar daha az ehemmiyetli olmadı. Bir senedenberi memleketimiz gerek iç politikasında ve gerek dış politikasında bütün dünya gözünde büyük bir imtihan vermiştir. Bu imtihanı millet, şuuru, azmi, ve haklarını, hükümranlığını muhafaza etmek için gösterdiği sebat anlayış sayesinde muvaffakiyetle geçirmiştir. Akşehirililer; memleket idaresini ve politikasını içerde ve dışarda kararlı bir hale getirmek için yeni büyükseçimlere karar verdik. Dünya vaziyeti kararsız ve karanlık olarak uzun bir sürünceme devrine girmiş görünüyor. bu devrede türkiye'nin politikası hangi istikamette ve ne anlayışta olduğunun içerde ve dışarda açık bir surette belli olması lâzımdır.'*¹³⁵⁹ [EK: 3-4]

10 Mayıs'ta toplanan Kurultay'da¹³⁶⁰, İnönü, yaptığı konuşmada iç ve dış politikaya dair bir konuşma gerçekleştirmiştir. İnönü'nün konuşmasının iç politikadan ziyade dış politikaya bakan taraflarının daha önemli olduğu görülmektedir. İnönü'nün nutkunun dış politika öne çıkardığı kısımlar şu şekildedir; *'Dış politikada, memleketimiz durumunun türlü güçlükler geçirdiğini, bütün vatandaşlarım bilirler. ... Cihan Harbi sonunda, bize karşı beliren haksız istekler ve propagandalar karşısında bir aralık, insanlık âleminin kadirbilir ve adalettandır zihniyetinden şüphe eder bir halde idik. Yalnızlık havası, vatandaşlarımızın üzüntü içinde bırakıyordu. ... Dış politika, tabii olarak, hükümetlerin eseridir. Fakat, yukarda da söylediğim gibi, hususiyle son yıl içinde, dış politikamızdaki iyi gelişmeler, (ABD, BM), esas olarak, milletimizin şuurlu ve sağlam bünyeli olmasını ispat etmesi sayesinde elde edilmiştir.*

¹³⁵⁷Ulus, 4 Mayıs 1946, s. 1.

¹³⁵⁸Ulus, 5 Mayıs 1946, s. 1.

¹³⁵⁹Ulus, 6 Mayıs 1946, s. 1-2.

¹³⁶⁰Ulus, 10 Mayıs 1946, s. 1-4.

(Şiddetli alkışlar)İçerde çöküntü gösterseydik, bozguncuların zehirleri milleti çürütebilseydi, bizden çok daha meharetli olan devlet adamları da, memleketimize bu itibarı temin edemezdi. (Alkışlar)¹³⁶¹ Konuşmanın en dikkat çekici kısmı, dış politikada istenilen noktanın milletin birliğini muhafaza etmesi olarak gösterilmesidir. Bu ifade İnönü'nün aynı zamanda dış politikada ve propagandada yürüttüğü yolun temel ilkesidir. İçeride birlik olmuş ve mücadeleye hazır millet, dışarıdan müdahaleyi engellerken aynı zamanda, bu uğurda Batı'dan destek alınmasını sağlayacaktır. İnönü'nün bu konuşmayı seçimlerden önce gerçekleştirmesi ise jakoben bir bakışla milli birlikteliğin CHP'nin şemsiyesi altında sağlanacağını kabul etmesinden ileri gelmektedir. Zira Milli Güvenlik için bu durum gerekli görülen bir adım olmuştur. Aksi takdirde ise ülkenin birlik görüntüsü vermeyeceği düşünülmüştür. CHP'nin iktidarı, dış emniyet için doğru tercihtir, anlayışı yaygın görüştür. Seçim zamanlarında, CHP'nin ön plana çıkartılması ve propaganda yapılması, yaşanan tehlikenin gereği olduğu kanaatinden ve CHP İktidarının sahip olduğu jakoben anlayıştan doğmuştur. Bu sebeple dış politikanın, seçimlerde ülkenin istikrarlı konumunu, sarsmamak amacıyla propaganda aracı olarak da kullanıldığı görülmüştür.

İsmet İnönü'nün dış politika doğrultusunda 10 Mayıs'ta yaptığı açıklamadan kısa bir süre sonra, 26 Mayıs'ta Kars'ta bir konuşma gerçekleştirerek dış tehlike karşısında milli birlikten bahsetmiştir. Konuşmanın yapıldığı ilin Kars olması ise İnönü'nün sözlerini ayrıca önemli hale getirmiştir; *'Bütün milletin malı ve canı, sınır boylarının her karış toprağı üzerine konmuştur... Bugün milletlerin hayatında kuvvet ifadesi onların ileride gösterebilecekleri sağlamlıkla ölçülmektedir. Bozguncu ve fitnecilerin tesirlerini milletin serbes muhakeme ve temyiz kudreti ile ortadan kaldıracılar, yaşamak hakkını isbat etmiş olurlar. İkinci cihan harbi ve sonrası devrinde bütün hudut vilâyetlerimiz, bu bakımdan övüneceğimiz bir kıymet göstermişlerdir. Karşılara bu uğurda isbat ettikleri sağlam anlayışın ve iman kuvvetinden dolayı teşekkür borçluyum'* demiştir.¹³⁶² Karagöz'ün 'Konuşma' köşesinde konuşmanın şu şekilde değerlendirildiği görülmektedir; *'Büyük imtihanlar geçirmiş bir milletiz. Düşman çizmesi altında yaşamamanın acılığını biliriz. Bir milleti hiçbir zaman hariçten gelen düşman yıkmaz. Millet evvelâ içinden yıkılır ve hariç düşmanı fırsat gözler... Milli şefin ağzından şöyle haykırdı: "Bütün milletin malı ve*

¹³⁶¹Ulus, 11 Mayıs 1946, s. 1-2.

¹³⁶²Ulus, 26 Mayıs 1946, s. 1.

*canı sınır boylarının her karış toprağı üzerine konmuştur... Biz Şefimizin arkasından tek bir insan gibi yürüyoruz ve yürüyeceğiz.*¹³⁶³

Seyfi Kurtbek'in propaganda, konusunda oynadığı rol nedeniyle her fırsatta şahsının ve eserlerinin Ulus'ta yer aldığı görülmüştür. 22 Mayıs'ta Yankılar köşesinde T.İ. [Toplu İğne] 'Milletin harbe hazırlanması' başlığı ile Kurtbek'in işaret ettiği topyekûn mücadeleden bahsetmiştir. Yankılar köşesinde bu durum telkin maksadıyla şu şekilde kullanılmıştır; *'Şu mısraı bir Türk şairi yazmıştır: Hâzır ol cenge eğer ister sulh-ü salah... Kurmay Yarbey Seyfi Kurtbek geçenlerde "milletin harbe hazırlanması" konusu üzerine bir iki konferans vermiştir. Şimdi bu konferans yüz sayfalık bir eser halinde bastırılmıştır. Hiç şüphe etmiyelim ki milletler barış yıllarında da savaşa hazırlanmak zorundadırlar. Gene hiç şüphesiz, bu saldırganlık değil, bir savunma harbi olmalıdır. ... Kitabın moral seferberlikten bahseden en son bölümü şu satırlarla sona eriyor; "... Türk milleti bugün gene aynı ruhu ve aynı kararı taşıyor. Moral seferberliğin ödevi millette bu ruh ve azmin zayıflamasına mâni olmaktır. Bu maksatla bütün millete ardı kesilmeden yapılacak telkin şudur; Türkiye üstün kuvvetli düşmanlar tarafından bir taarruza uğrayacak olursa bütün Türk milleti şerefle savaşıacak ve savaş, son Türk çocuğı ölünceye kadar devam edecektir. Türk milletinin tarihinde düşmanın kuvveti üstündür, diye kahbece teslim oluş yoktur. Yurdumuzda tek tepe kalsa, tek er onun üstünde dövüşecektir. Bize Atatürk ve İnönü bunu öğrettiler. Böyle döğüşeceğiz.*¹³⁶⁴

1946 yılına milli birlik ve topyekûn mücadele propagandasını yoğunlaştıran en önemli faktör SSCB'nin Boğazlar'a yönelik notasıdır. Sovyetlerin ABD ve İngilizlerin aksine Boğazlara ilişkin henüz Türkiye'ye vermediğı Nota, Ağustos ayı içerisinde tevdi edilmiştir. Her ne kadar Sovyet Notası 8 Ağustos'ta verilse de kamuoyuna duyurulması için biraz daha beklenmiştir. 12 Ağustos'ta Londra Radyosu'ndan alıntılanan bir haber olarak duyurulan haberde, konu bir iddia olarak geçmiştir.¹³⁶⁵ Halkın endişeye kapılmasını istemeyen Hükümetin Nota'dan kısım kısım bahsettiğı görülmektedir. 13 Ağustos'ta ise France Press Ajansı'na dayandırılarak Boğazlara dair Rusya'nın Hükümete nota verdiği duyurulmuştur.¹³⁶⁶

¹³⁶³Karagöz, No: 933, Yıl: 39, 30 Mayıs 1946, s. 3.

¹³⁶⁴Ulus, 22 Mayıs 1946, s. 2.

¹³⁶⁵Ulus, 12 Ağustos 1946, s. 1.

¹³⁶⁶Ulus, 13 Ağustos 1946, s. 1-3.

14 Ağustos'ta Nota'nın verilışinden altı gün sonra Boğazlarda Rusya'nın üs talep ettiğini bildirmiştir.¹³⁶⁷

Ankara Nota'yı kesin olarak doğrulayana kadar paniğe sevk etmeyecek şekilde halkın bilgilendirildiği görölmektedir. Kaynakların belirtilmesi ise kullanılan propaganda türünün beyaz propaganda olduğunu göstermektedir. Her ne kadar Nota, Londra kanalıyla dört gün sonra kabul edilse de Nihat Erim'in Ulus'ta 10 Ağustos'tan itibaren Boğazların hukuki durumuna dair bir yazı dizisine başladığı görölmüştür. Hükümet, bir yandan kamuoyu ile Sovyet Notasını paylaşmayı geciktirirken, bir yandan da Erim'in yazıları ile Montreux'un hukuki yapısına dair emsallerini örnek göstererek açıklamalarda bulunmuştur. Nota'nın paylaşılmasının gecikmesi ve bu esnasında Türkiye'nin hukuksal olarak haklılığına dair yayınların arttırılması hedeflenmiştir.

Rus Notası, dış tehdit konusunda CHP İktidarının haklı olduğunu gösteren kanıt olarak propaganda maksadıyla kullanılmıştır. Nihat Erim 'Sovyet notası karşısında' bu durumu şu şekilde yorumlamıştır; *'...Bize yapılmış olan talebin saik ve âmili ne olursa olsun, şimdi apaçık bir durum karşısında bulunduğumuzu inkâr edebilecek tek fert hâlâ bulunacak mıdır, bilemeyiz. Muhakkak olan bir şey varsa o da, Türkiye'nin dış emniyeti bakımından tarihinin en buhranlı devirlerinden birine girmiş bulunmasıdır'*¹³⁶⁸ Aynı gün Ulus'ta yer verilen bir diğer haber ise DP'nin Sovyet talepleri dolayısıyla çıkardığı tebliğdir. DP tebliğde; *'...Boğazlar hakkındaki notanın memleketimiz istiklâl ve hâkimiyeti esasına aykırı olduğu görölmüştür. Bu notada ileri sürülen tekliflerin milletimizin hiçbir ferdi tarafından kabul edilemeyeceği pek tabidir.'*¹³⁶⁹ Ulus'ta DP'nin görüşüne yer verilmesi, kamuoyuna ve ülke dışında Rusya ve müttefik Batılı ülkelere Türkiye'nin dış tehdit karşısında milli birliktelik içerisinde topyekûn mücadeleye hazır olduğunu göstermek üzeredir.

Türkiye'nin cevabının Sovyetlere bildirilmesi üzerine ¹³⁷⁰ propaganda faaliyetine hız verildiği görölmüştür. Karagöz gazetesinin Nota sonrası yayınlarında Ulus'tan ayrıldığı tespit edilmiştir. Karagöz, Rusya'ya karşı daha kayıtsız ve eleştirel yayın yaparak halkta Sovyet karşıtı duyguları harekete geçirmek üzere faaliyet göstermiştir. Haberleri daha ziyade yorum haber olarak veren Karagöz, Türkiye'nin

¹³⁶⁷Ulus, 14 Ağustos 1946, s. 1-3.

¹³⁶⁸Ulus, 14 Ağustos 1946, s. 1-3.

¹³⁶⁹Ulus, 14 Ağustos 1946, s. 1.

¹³⁷⁰Ulus, 23 Ağustos 1946, s. 1.

cevabi notasını; *'Ruslara cevap verildi / Türkiye bu cevabî notasında Boğazları paylaşmaya asla razı olmadığını milletin istediği şekilde belli etmiştir'* diye sert ve keskin bir tarzda duyurmuştur. Karagöz'de yer alan 'Konuşma' köşesinde de bu durum görülmektedir; *'Hacivat- Yahu Karagözüm, nerede ise Türkiye Boğazları bıraksın da Rusya alsın diyecek!..'* *'Karagöz- Bu Rus kurnazlığıdır. Evvelâ, böyle yavaş yavaş sokulup, sonra üstüne oturmak âdetleridir. Sen bana baksana, Bizde o göz varmı? Bu millet ölür de böyle şeye yanaşmaz. Muhalifi, Hükûmet taraftarı topyekûn bir kuvvet oluyor. Boğazlar Türktür. Türk kalacaktır.'*¹³⁷¹

Ulus ve Karagöz'ün Milli Birlik ve Topyekûn Mücadele esaslı propagandasının kahir ekseriyetiyle 1946 yılında da tepkisel olduğu görülmektedir. Özellikle Sovyetlerle yaşanan bunalım anlarında milli birliğe ve topyekûn mücadeleye dair yayınların arttırıldığı görülmektedir. Propagandanın tekrar / işba kaidesi gereğince şuursuz bir biçimde yapılan tekrarların kitlenin dikkatini çekmeyerek tepkisiz kalmasına sebep olacağından, Ulus ve Karagöz'de tatbik edilmek istenen propagandanın dozajının zaman zaman arttırılması ve düşürülmesi milli birlik vurgusunun etkisini muhafaza etmesini sağlamıştır. Bu doğrultuda Sovyet Notası sonrası, göze çarpan ilk yazının Nota'nın açıklanmasından kısa bir süre sonra Esat Tekeli tarafından kaleme alındığı görülür. 'Savunma ve Çalışma Kabinesi' isimli yazısında Esat, dış tehlikenin gerçek ölçüsünden ve buna karşı milli birliğin zaruretinden bahsetmiştir.¹³⁷²Yeni Başbakan Recep Peker'in verdiği demecin de propaganda maksatlı kullanıldığı görülmüştür. Peker'in demeci, 'Rusyaya karşı asla boyun eğmeyeceğimiz açıklanmıştır'¹³⁷³ şeklinde yorumlanmıştır. Ulus ise, konuyu *'...evvelki Hükûmetin dış siyasetini aynen takip edeceğiz, çünkü bu bir kabine siyaseti değil, milli bir mahiyet alan partimizin siyasetidir'*¹³⁷⁴ şeklinde ele almıştır. Peker'in dış politikada partinin çizdiği yoldan sapılmayacağını belirtmesi, süreklilik açısından yekpareliği ve dış politikanın hükûmetler üstü konumunu göstermektedir. Peker'in açıklamaları aynı zamanda dış politikanın belirlenmesinde hükûmetin değil Partinin etken olduğunu ortaya koymaktadır.

Falih Rifkî Atay ise konuyu halkın milli çizgide tutulması noktasında değerlendirerek partiler arasında da yekpare bir dış politika anlayışını savunmuştur;

¹³⁷¹Karagöz, Yıl: 39, No: 956, 18 Ağustos 1946, s. 2.

¹³⁷²Ulus, 16 Ağustos 1946, s. 3.

¹³⁷³Karagöz, Yıl: 39, No: 957, 22 Ağustos 1946, s. 1.

¹³⁷⁴Ulus, 17 Ağustos 1946, s. 1 ve 2.

*'Bugün Türkiye bir dış tehlike karşısındadır. Bu nasıl bir harp değilse, tabii bir hal de değildir... Hükümet tarafının, dış tehlikeyi öne sürerek tenkidlerden korunmağa nasıl hakkı yoksa, muhalefet tarafının da, sorumsuzca tahriklerini yürütemek için milletten bir dış tehlike olduğunu saklamağa hakkı yoktur. ... Beşinci kol Türkiye'de yaygın ve köklüdür ve şuursuz kuklaları veya emirber ajanları ile pek ustaca idare olunmaktadır. Fakat biz beşinci kolun faaliyetlerine umumi bir teşhis koyabiliriz: her tahrik ya doğrudan ondan gelir, yahut onun hizmetindedir. Şahsiyetler hakkındaki tahrikler, Meclis ve kanun otoritesine karşı tahrikler, din ve şeriat tahrikleri ne kadar hak görünürüne bürünseler de beşinci kolun damgası altındadırlar.' Tedbir olarak ise 'Türk vatandaşında dış tehlike şuuru uyanık tutmağa, ve onu her tahrikçi dedikodudan, her tahrikçi paroladan şüpheli bulundurmağa dikkat etmelidir.'*¹³⁷⁵

Gerek Karagöz gerek Ulus bazı farklılıklar olmakla birlikte Hükümetin temel politikasını savunmaya, telkin etmeye devam etmişlerdir. Her iki gazetenin de propaganda konusundaki esas gayesi, Türkiye'de dışarıdan bakıldığında kamplaşmış bir ülke görüntüsü vermemek ve bu durumun aksine herkesin vatan müdafaası etrafında her an harekete geçebileceğini göstermektir. Bu konuda gazetelerin en çok cevap verdikleri, konu Sovyet Rusya'nın propaganda aracı olan Moskova Radyosu'nun Türkçe yayınlarıdır. Moskova Radyosu'nun yayınlarından Sovyet karşı propagandasının tezi 'Türkiye'de milli birlik' olmadığıdır. 23 Ağustos'lu Ulus gazetesinde bu durum şu şekilde ifade edilmiştir;

*'Rus radyosu Dış politikamızda birlik olmadığını iddiaya kalkışıyor; 'Geçen akşam Moskova radyosunda konuşan yorumcu Erdem, Türkiye'de yapılan seçimler, yeni kabine ve Türk dış politikası hakkında yaptığı bir konuşma sırasında demişti ki: "Türkiye'de siyasal savaş gitgide derinleşmektedir. 15 ağustosta Ankara radyosu Ulus gazetesinden alarak yaydığı bir makalede şunları söylemiştir: (Vatandaşlara tavsiyemiz birlik kalmalarıdır). Böyle bir çağrı memlekette bir birlik bulunmadığını Halk Partisi sağ kanadının iç ve dış siyasetini halkın benimsemediğini ve tutmadığını, bu siyasetten hoşnut olmadığını bir ker daha hem fazlasıyla ispat ediyor'*¹³⁷⁶

Hükümetin milli birlik propagandasına karşı Sovyetlerin karşı propaganda olarak konuyu kullanmaları, milli birlik propagandasına daha fazla yer verilmesini sağlamıştır. Bu durumdan rahatsız olduğu köşe yazılarında açık bir biçimde halkın uyarılmasıyla görülmektedir. Falih Rıfkı'nın yazdığı 'Tahriklerin devamlı kaynağı' isimli yazıda tehlike şu sözlerle ifade edilmiştir; 'Türkiye meselesinin bütün ağırlığıyla ortaya çıktığı şu zamanlarda dahi, kızıl kola tahrik fırsatı vermenin zararlarını iyice kavramamışlar ve bugünkü iktidarı kuvvetlendirmek korkusuyla, ona

¹³⁷⁵Ulus, 21 Ağustos 1946, s. 1 ve 2.

¹³⁷⁶Ulus, 23 Ağustos 1946, s. 1 ve 5.

karşı Hükümet cephe almaktan çekinmişlerdir... Kızıl beşincikolun faaliyetleri Rus istekleri meselesi ile sıkı sıkıya ilgilidir. Atay'a göre, beşinci kolun amacı dış tehlike karşısında milli birliğin olmadığı iddiasını yaymaktır.¹³⁷⁷

Yunanistan'da gelişen iç karışıklıklar sebebiyle Türkiye ile arasında bağ kuran Falih Rıfkı, 'Uyanık tutucu bir misal' isimli başyazısında ise; *'Kızıl çeteler, güney slavlığın tehdidi altındaki Yunanistan topraklarını kan ve ateşe boğmaktadır. ...Biz Türkler o kadar sevdiğimiz ve bir gün önce rahata ermesini istediğimiz komşumuzun halini ibretle seyretmeliyiz. ... Memleketin bütün çektiği bir defa yabancılar emrine ve hizmetine girdikleri vakit, alabildiklerine soysuzlaşan içlerinde ne yurt, ne yurttaş bağı kalmayan kendi evlâtları yüzündendir'*¹³⁷⁸ demiştir. Atay'a göre yaşananların Türkiye'de yaşanma ihtimali daha az değildir. Bu sebeple içeride karışıklığa sebep olacak, milli birliği bozacak girişimlerden dış tehlikelerden korunmak adına sakınılması gerekmektedir.

24 Eylül tarihinde, Türkiye'nin Sovyet Rusya'ya verdiği, cevabi notaya Rusya'dan ikinci bir karşılık verilmiştir. Hükümetin gazeteler vasıtasıyla ilk notada olduğu gibi, süreç geciktirilmiş, ancak Nota geldikten beş gün sonra kamuoyu ile paylaşılmıştır. Bu geciktirmenin nedeni kamuoyunu hazırlamak kadar aynı zamanda, Türkiye'nin müttefiklerle görüştüktan sonra tercih edeceği yayın politikasını şekillendirmektir. 29 Eylül'de *'Sovyet Rusya'nın cevabı neşredildi'* başlığı ile duyurulan haberde; Moskova'nın *'Boğazların Türkiye ve Rusya tarafından müşterek müdafaası hakkındaki ilk görüşünde'* ısrar ettiği bildirilmiştir.¹³⁷⁹ Rusya'nın cevabından daha çok Batı'nın görüşünün önemli olduğu aynı manşette yer verilen yorumlardan anlaşılmaktadır. Manşette yer alan ilk yorumda İngiltere'nin *'Montreux prensipine sadık'*¹³⁸⁰ olduğu belirtilmiştir. Böylelikle İngiltere'nin Sovyetlere karşı, Türkiye'nin yanında olduğu imajı çizilmiştir. 30 Eylül'de ise *'Sovyet notası sebebiyle Bevin ve Byrnes görüştü / İngiltere Notadaki Rus görüşlerine iştirâk etmiyor / Amerika ile İngiltere Türkiye'yi sıkı surette destekliyecekler'*¹³⁸¹ manşetiyle Sovyet Rusya'ya karşı İngiltere'den sonra ABD'nin de Türkiye'yi desteklediği telkin edilmiştir.

¹³⁷⁷Ulus, 31 Ağustos 1946, s. 1 ve 3.

¹³⁷⁸Ulus, 7 Eylül 1946, s. 1.

¹³⁷⁹Ulus, 29 Eylül 1946, s. 1 ve 3.

¹³⁸⁰Ulus, 29 Eylül 1946, s. 1.

¹³⁸¹Ulus, 30 Eylül 1946, s. 1.

Sovyet notasına dair yürütülen propagandanda ekim ayında ise bizatihi kamuoyunu yönlendirecek olan yorum ve analizlere yer verilmiştir. Bu propaganda adımı üç aşamalı bir faaliyete gidilmiştir. Bir yandan Rusya'nın 'kötü' imajına katkıda bulunulmak istenmiştir, diğer yandan ise Batı'nın Türkiye'nin görüşü hakkındaki değerlendirmelere yer verilmiş son olarak ise eşzamanlı olarak milli birlik düşüncesi telkin edilmiştir. Türkiye'nin Sovyet görüşü hakkında yapılan değerlendirmelerde, analizlerin daha çok ön plana çıktığı görülmektedir. A. R. Erem'in 'Asker gözü ile Sovyet notasına genel bir bakış'¹³⁸² değerlendirmesindeki gibi analizler, A. Şükrü Esmer, Falih Rıfkı Atay, Nihat Erim gibi isimler tarafından da yapılmıştır. Özellikle Ulus'un başyazılarının oldukça önemli bir amaç doğrultusunda yazdırıldığı ortaya çıkmaktadır. Atay'ın 2 Ekim'de yazdığı 'Sovyet isteklerine dair' başyazısında, Sovyet notası şu şekilde değerlendirilmiştir; *'Sovyetler Birliğinin Boğazlar meselesini ortaya atmakla güttüğü maksat ... Türkiye'yi öteki Karadeniz devletleri gibi kendi nüfuz bölgesi içine katmak ve onu sonuna kadar bu bölge içinde tutmaktan emin olmak için Boğazlara gelip yerleşmektir.*¹³⁸³ Karagöz'ün değerlendirmeleri de en az Atay'ın başyazısı kadar önemlidir; *'Boğazlar işi / Rusya eski isteklerinde ısrar ediyor 'ruslar Boğazların müdaasına karışmakta yine ısrar etmektedirler... 'Tekrar ediyoruz: Hayır, Türkiye daima Boğazların tek ve kuvvetli bekçisidir ve öyle kalacaktır. İcabederse anlatmasını da biliriz.*¹³⁸⁴ Karagöz, Sovyet taleplerini verirken kasıtlı imla hatalarına yer vererek 'halktan' bir üslupla propaganda yaparken aynı zamanda kasten 'rusları' minör yazarak Sovyet Rusya'yı ve tekliflerini 'küçültmek' istemiştir. Karagöz, notayı alaya almakla birlikte, bir sinir harbi olarak görmüştür.¹³⁸⁵ [EK: 5]

Türkiye'nin vereceği cevap merak edilse de yürütülen dış politikanın dışına çıkılmayacağı beklenen bir gelişmeydi. Fakat Sovyet notasına verilen cevaba kadar, kamuoyu dış politika çerçevesinde propaganda ile hazırlanmıştır. Milli birlik ve topyekûn mücadele için hazırlanan kamuoyuna, direkt olarak milli birliktelikten ve gerektiğinde topyekûn olarak mücadele edileceğinden yoğun bir biçimde bahsedilmiştir. Bu doğrultuda, İsmet İnönü'nün yeni bir bölge gezisine çıkarak halkla birebir irtibat sağladığı görülmüştür. 8 Ekim'de Mersin'den Adana'ya¹³⁸⁶ geçen

¹³⁸²Ulus, 12 Ekim 1946, s. 4.

¹³⁸³Ulus, 2 Ekim 1946, s. 1 ve 3.

¹³⁸⁴Karagöz, Yıl: 39, No: 969, 3 Ekim 1946, s. 3.

¹³⁸⁵Karagöz, Yıl: 39, No: 971, 10 Ekim 1946, s. 1.

¹³⁸⁶Ulus, 8 Ekim 1946, s.1.

İnönü, 9 Ekim'de Hatay'a¹³⁸⁷ 12 Ekim'de Gaziantep'e¹³⁸⁸ 13 Ekim'de ise Malatya'ya gitmiştir. Malatya'dan sonra ise Sivas ve Kayseri'de temaslarını sürdürerek Ankara'ya dönmüştür.¹³⁸⁹ İnönü'nün ziyareti, halkın nabzını yerinde takip etmek ve halka moral vermek üzere propaganda ziyareti olarak gerçekleştirdiği anlaşılmaktadır. Direkt olarak halka temasın dışında, Muhalefet'e de müracaat edilmiş bu doğrultuda hem ülke içinde hem de ülke dışında yek pare bir dış politika anlayışına sahip olunduğu gösterilmek istenmiştir. Bu doğrultuda Karagöz'de konu; *'Dışişleri Bakanlığımız Rusyaya verilecek olan notayı hazırlamaktadır. Hükûmet vereceği cevap hakkında Demokrat Parti ile müstakil milletvekillerinin de fikirlerine müracaat edecektir. Bu da Türk milletinin her hangi bir tehlike karşısında birlik olduğunu göstermektedir'* şeklinde duyurulmuştur. Ayrıca haber sonunda yapılan değerlendirmede açıkça, milli birlik içinde topyekûn mücadelenin yapılacağı da belirtilmiştir; *'Düşmanlarımız yurdumuzda ikilik olduğunu zannediyorlarsa aldaniyorlar. Türk milleti her zaman bir kumandanın emri altında vatani için canını verebilir.'*¹³⁹⁰

Ulus'un Sovyetlere verilecek cevabın dışişleri tarafından hazırlandığını duyurduğu haberde, *'İngiltere Büyükelçisi Sir David Kelly ile ABD Büyükelçisinin dün öğle üzeri dışişleri bakanlığına gelerek Umumi Kâtip Büyükelçi Feridun Cemal Erkin'i ziyaret etmişler ve uzun müddet görüşmüşlerdir'*¹³⁹¹ vurgusuna yer verilmesi, kamuoyuna açıkça notanın İngiltere ve ABD ile hazırlandığı telkin edilerek; Rusya karşısında Türkiye'nin Batı'nın desteğini aldığı imgesi işlenmiştir. Sonraki günlerde Ulus, Rusya'ya notanın verildiğinin duyurulduğu gün Recep Peker'in değerlendirmesine de yer verilmiştir; *'Başbakan diyor ki: Biz Birleşmiş Milletler Kuruluna inanıyoruz / Recep Peker, Sovyet tekliflerinin Montreux ruhuna ve Türk hükümlerine aykırı olduğunu bir kere daha belirtti'*¹³⁹². 21 Ekim'de ise notanın metni kamuoyuyla paylaşılmıştır; *'Boğazlar hakkında Türk cevabı / Sovyetlere verilen notamızın metni yayınlandı / Müşterek savunma teklifi egemenliğimize aykırıdır'*¹³⁹³ Ulus'un kullandığı üsluba benzer bir üslup kullanan Karagöz'ün konuyu metni olduğu gibi vermek yerine halkın anlayabileceği şekilde analiz ettiği

¹³⁸⁷Ulus, 9 Ekim 1946, s.1.

¹³⁸⁸Ulus, 12 Ekim 1946, s.1.

¹³⁸⁹Ulus, 13 Ekim 1946, s.1.

¹³⁹⁰Karagöz, Yıl: 39, No: 972, 13 Ekim 1946, s. 2.

¹³⁹¹Ulus, 15 Ekim 1946, s. 1.

¹³⁹²Ulus, 19 Ekim 1946, s. 1 ve 3.

¹³⁹³Ulus, 21 Ekim 1946, s. 1 ve 4.

görülmüştür; *'Rusyaya verdiğimiz nota ilân edildi / Tek taraflı konuşmalara girmiyoruz, milletlerarasu bir konferans toplanmasını istiyoruz.'* Konuşmalar köşesinde yer alan analizde ise topyekûn mücadele şu şekilde yüceltilmiştir; *'Karagöz– Bu notamızla Türk Boğazlarının daima Türk kalacağı belli olmuştur. Kahraman Türk milletinin kanını döktüğü bu topraklar için icabederse yedisinden yetmişine kadar tekrar canımızı veririz.'*¹³⁹⁴

Tıpkı İnönü gibi bir gezi gerçekleştiren Şükrü Saraçoğlu, İzmir'de gezisi sırasında milli birlik ve topyekûn mücadeleden sıklıkla bahsetmiştir. Saraçoğlu'nun gerçekleştirdiği konuşmalarda öne çıkan başlıklar ise şu şekildedir; İzmir'de: *'Tuttuğumuz doğru yolda inanla, imanla yürüyoruz ... Milletın bir damla kanını boş yere akıtmak doğru değildir. Fakat Vatan ve istiklâl bir tehlikeye maruz kalınca, kanımızı çaylar gibi akıtacağız'*¹³⁹⁵, Ödemiş'te: *"Karşılıklı inan ve güven daima selâmet yoludur" / "Sizin gibi erkek yürekli insanlardan teşekkül eden Türk Milleti daima aynı yolda ve aynı hızla yürüyecektir"*¹³⁹⁶, Tire'de: *'Harp başladığı zamandan en az on defa kuvvetliyiz. Elbirliği ve beraberlik sayesinde kazandığımız bu iyi netice şimdiye kadar olduğu gibi, vatan çocuklarının kan dökmesine mâni olabilirse Türk Milletinin daha ileri gideceğine şüphe etmeyiniz'*¹³⁹⁷

Görüldüğü üzere, Sovyetlere Türk notasının verilmesinden önce başlayan propaganda, notanın verilmesi sonrasında ise artmıştır. Falih Rıfkı Atay, 27 Ekim tarihli 'Kaderimiz kendi elimizdedir!' başyazısında uygulanan politikanın ne olduğu ve bundan sonra da nasıl davranılması gerektiğini şu şekilde izah etmiştir; *'Vatandaşlarımız şunu bilmelidirler ki kendi kaderimiz, en büyük nispette, bizzat bizim irademiz altındadır. Eğer biz tuttuğumuz politikada sebat etmeseydik, yahut bir iç çözüme veya bir iktidar anarşisi bizi gevşetebilmiş olsa kimsenin bizi kurtarmasına imkân yoktu. Onun için enternasyonal kızılığın bu memlekette tercih ettiği taktik bir ideoloji propagandası yerine, çeşit çeşit yerli maskeler takınarak, nizam ve otorite aleyhinde tahriklerde bulunmak olmuştur...Daha uzun müddet, her şey hallolup gidinceye kadar, böyle kalmak zorundayız'*¹³⁹⁸ Atay'ın uyarısı oldukça önemlidir; zira İktidara göre, yaşanacak bir iç kargaşa olgusu, Türkiye'nin Sovyet işgaliyle karşı karşıya kalmasına sebep olacağı gibi Batı'nın yardım etmesinin

¹³⁹⁴Karagöz, Yıl: 39, No: 975, 24 Ekim 1946, s.1

¹³⁹⁵Ulus, 18 Ekim 1946, s. 1.

¹³⁹⁶Ulus, 21 Ekim 1946, s. 1 ve 3.

¹³⁹⁷Ulus, 24 Ekim 1946, s. 1 ve 6.

¹³⁹⁸Ulus, 27 Ekim 1946, s. 1 ve 3.

imkanını da ortadan kaldırmaktadır. Bu sebeple Atay, 'Kızıl tehlikenin' bir ideoloji cephesi açmak yerine Türkiye'de iktidar ve otoriteyi yani CHP Hükümetlerinin konumunu sarsmak olarak görmüş ve Sovyetlere karşı bütünlüğü devam ettirmenin şartının milli birlik olduğu vurgulamıştır. Atay'ın başyazısından bir gün önce benzer bir biçimde yazı kaleme alan Safaeddin Karanakçı; 'Boğazlar yalnız Türk dâvasıdır' isimli iç sayfa yazısında topyekûn milli birlik mücadelesini şu şekilde izah etmiştir;

*'...Türk toprak bütünlüğünü, bağımsızlığını tehdidenden tehlikeler karşısında yekpare birer vücut olmasını bilen ve gösteren bir millettir. Son hâdiseler de bunu bir kere daha teyid etmiştir. Dışarıdan gelecek tehlike ne kadar yakın ve ne kadar büyük olursa olsun on sekiz milyon Türk, memleket ve istiklal aşkı etrafında toplanmış bir ordu, daha dün mâkus talihini yenen kahraman bir millettir. Bütün dünya bilmeli ve emin olmalıdır, ki biz, muvafık ve muhalif, kadın ve erkek hepimiz verilecek ilk emirde uhtemize düşen vatan vazifesini mistik bir imanla yapan ve vatan için ölmeği, vatansız yaşamağa tercih eden bir milletiz.'*¹³⁹⁹

1946 yılındaki diğer aylarla kıyas edildiğinde kasım ayının nispeten sakin bir ay olduğu görülür. Propaganda kaidesi gereğince şuursuzca tekrarlanması menfi tesir doğuracağından dolayı, bu ayda temponun düşürülmüş olması, tatbik edilmek istenen propaganda için önemli bir gelişmedir. Kasım ayı ayrıca, dış politikanın İnönü tarafından çerçevesinin çizildiği, TBMM konuşmasının yapıldığı ay olması açısından da ayrıca önemlidir. İnönü, 1 Kasım'da Meclis'in açılış töreninde yaptığı konuşmada, idealist söylemi muhafaza ederek dünya barışının kurulmasını arzu ettiği bildirmiştir. İnönü, konuşmasında ekim ayındaki gezilerinden elde ettiği neticeleri de özetleyerek ülke için dış tehlike açısından temel tehlikenin parti hizipleşmesi olduğunu açıklamıştır.¹⁴⁰⁰

1946 yılının Aralık ayında Sovyetlere karşı başlayan propagandanın Sovyetlerin iç uzantılarına da yönelmeye başladığı görülmüştür. 17 Aralık'ta 'Komünist tahriklerine karşı tedbirler / İki siyasî parti ile şubeleri, bazı sendikalar, altı gazete ve dergi Sıkıyönetim Komutanlığı kararı ile kapatıldı' ¹⁴⁰¹ şeklinde duyurulmuştur.¹⁴⁰² Karagöz'de ise bu durum, 'Sıkıyönetim komutanlığı İstanbuldaki fesat ocağını kuranları yakaladı' şeklinde yorumlanmıştır. Kurum ve yayınların

¹³⁹⁹Ulus, 26 Ekim 1946, s. 2.

¹⁴⁰⁰Ulus, 2 Kasım 1946, s. 1 ve 2.

¹⁴⁰¹Ulus, 17 Aralık 1946, s. 1.

¹⁴⁰²Türkiye Sosyalist Emekçi ve Köylü Partisi, Türkiye Sosyalist Partisi, İstanbul İşçi Sendikaları Birliği ve İstanbul İşçi Kulübü ile Sendika, Ses, Nor Lor, Gün, Yığın ve Dost gazete ve dergileri kapatılarak faaliyetlerine son verilmiştir

kapatılma sebebi olarak ise; *‘Üstü kapalı olarak gizli gizli komünist propagandası yapmak suretiyle memleket içindeki düzeni bozmaya çalıştıkları’nın* anlaşılması gösterilmiştir. ¹⁴⁰³ Konuşma köşesinde ise komünizmin ilginç bir şekilde değerlendirildiği görülmüştür; *‘...Türkiyede demokrasi var ama, milletin fikrini zehirlemeye asla müsaade yoktur. Böyle densizlik edenler olursa hemen ezmeli... Komünistler verem mikrobi gibidir. Öyle bir ürerler ki sonra başa çıkamazsın. İşte Sıkıyönetim Komutanlığı da yara büyümeden kesti attı Şimdi bu komünistlik hastalığına tutulan da kalmaz. Bu komünistler dünyanın her tarafında temizlenmeye başladı.’*¹⁴⁰⁴ [EK: 6]

Dış tehlike olarak başlayan Sovyet tehdidinin içeriye uzanan yeni bir yapıya evrildiği Nihat Erim’in ‘Türk Milletinin varlığı ile oynanamaz’ isimli yazısıyla halka telkin edilmiştir; *‘Önce Türkiye aleyhtarlığı şeklinde dışarda başlayan propaganda; çok geçmeden, yurt içinde, rejim ve devlet otoritesi düşmanlığı hüviyeti altında, 1921 denberi misli görülmemiş bir ölçüde saldırılar yapmaya koyulmuştu. İçerde ve dışarda olmak üzere iki ayrı alanda çalışmakla beraber bu hücumların tek bir maksadı vardı: her türlü baskı ve tehdit karşısında gözünü bile kırpmadan, dimdik duran Türk bağımsızlık ve ülke bütünlüğünü mukavemetini çürütmek.’*¹⁴⁰⁵

Artık Hükümetin kamuoyunu içerdeki Sovyet tehdidine karşı da uyanık tutmak istediği anlaşılmaktadır. 15 Aralık’tan itibaren ise Summer Welles’in ‘Nereye Gidiyoruz?’ isimli eseri, yazı dizisi olarak yayınlanmaya başlanmış, eserde Gürcü Profesörler, İran meselesi, Boğazlar konusu gibi son dönem konularına girmek suretiyle kamuoyunun hem içeride hem de dışarıdaki tehlikelere karşı hazır hale getirilmesi istenmiştir¹⁴⁰⁶

4.2.1.3 1947 Yılı Değerlendirmesi

1946 yılı sona ererken alınan yeni kararlar doğrultusunda, 1947 yılında propaganda da bir dönüşüm yapılması kararına varılmıştır. 1946’nın Aralık ayında TBMM’de gerçekleşen Basın Yayın Genel Müdürlüğü bütçe görüşmeleri sırasında konuşan, Devlet Bakanı ve Başbakan yardımcısı Mümtaz Ökmen, 1947 yılında ‘yabancı menfi propagandalara’ karşı bir dizi eyleme girişileceğini açıklamıştır.

¹⁴⁰³Karagöz, Yıl 39, No:992, 22 Aralık 1946, s. 1.

¹⁴⁰⁴Karagöz, Yıl 39, No: 992, 22 Aralık 1946, s. 2.

¹⁴⁰⁵Ulus, 18 Aralık 1946, s. 1 ve 3.

¹⁴⁰⁶Ulus, 15 Aralık 1946

Ökmen'e göre, yabancı propagandalara karşı *'Biz, bu propagandaları, zorla, şiddetle karşılayacak değiliz. Asla bu fikirde değiliz. Elimizdeki meşru vasıtalar, yayın vâsıtalarından istifade ederek ve onlar, demin de arzettiğim gibi, yapıcı, inandırıcı, kandırıcı ve koruyucu bir nâzım program dahilinde işleteceğiz... Kuvvetle ümit ediyoruz ki 1947 yılının ilk aylarında bu esaslı programlarla mesaisine başlayacaktır.'*¹⁴⁰⁷

Hükümetin 1946'nın biterken yabancı ve menfi propagandaya karşı, aldığı kararın Türkiye'ye tazyikte bulunan Sovyet propagandasına karşı olduğu açıktır. Ökmen'in karşı propaganda olarak eldeki yayınları, meşru yayınları kullanacağını bildirmesi ise ayrıca dikkat çekicidir. İç ve dış yayınlarının takibini gerçekleştiren VIII. Büro'nun Şefi, Isparta Milletvekili Kemal Turan, Ökmen'in açıklamalarının hemen ertesinde, propaganda meselesini değerlendiren bir başyazı kaleme almıştır;

*'...Başbakan Yardımcısı kötü propagandaları karşılamada kullanılacağını bildirdiği vasıtalar, çeşitli yayın vasıtalarıdır. Gerçekten halkçı bir idarenin işleyişini kendine amaç bilen bir Partinin Hükümeti için de bunda başka vasıtalar olamaz. Ancak bir memlekette halkın kendine güvenini sarsacak bir propaganda başlayınca bunun karşılanmasını yalnız Hükümet vasıtalarından beklemek doğru olmaz. Tek başımıza her birimiz veya bir topluluğa bağlı ise onun heyeti içinde; sözle, yazıyla, hareketle kısaca meramımızı anlatacak olan propagandaları önlemek ödevi altındayız. Yalnız propaganda denilen işleri değil, vatandaşları ümitsizliğe düşüren, onlara karanlık bir talih içinde meçhul akıbetlere sürüklendikleri hissini veren her telkini de kimden ve nereden gelirse gelsin şiddetle karşılamak hepimiz için ihmal edilemez bir ödevdir.'*¹⁴⁰⁸

Ökmen'in açıklamaları sonrasında 1947'de Basın Yayın Genel Müdürlüğü'nde ve CHP'nin propaganda organı olan gazetelerde bir değişikliğe gidilmiştir. Bu doğrultuda Ulus'ta biçime dair bir değişim ocak ayından itibaren göze çarparken, Karagöz gazetesi ile ilgili radikal bir karar alınmıştır. Karagöz, şubat ayında İstanbul'dan Ankara'ya taşınmış ve Sedat Simavi'nin imtiyaz sahipliğine son verilmiştir. Keza, Ankara Akşam Haberleri de Şubat'tan itibaren bülten halinden sıyrılarak bir gazete formuna kavuşturulmuştur. Karagöz ve Akşam Haberleri'nde meydana gelen değişiklik dışında, İstanbul'da Memleket adıyla mart ayından itibaren yeni bir gazete yayınlanmaya başlamıştır. Tıpkı Ökmen'in ifade ettiği gibi 1947'in ilk aylarında propaganda 'kuvvetli yeni mesaisine' başlamıştır.

¹⁴⁰⁷Ulus, 20 Aralık 1946, s. 1 ve 3.

¹⁴⁰⁸Ulus, 20 Aralık 1946, s. 1 ve 3.

1947 yılının Ocak ayı alınan kararların uygulama ayı olarak henüz ön plana çıkmadığından, 1945 ve 1946 yılındaki araçlarla propaganda faaliyetine devam edilmiştir. Propagandada meydana gelen değişim, propagandanın amaç ve hedeflerinden ziyade araçları ve onların daha aktif kullanılması ile ilgili olmuştur. Bu sebeple yürütülen topyekûn mücadeleyi hedefleyen milli birlik politikası, Hükümetin temel argümanı olmaya devam etmiştir.

Bu dönemde Türkiye'ye ve Hükümete karşı Romanya, Bulgaristan gibi Sovyet peyki ülkelerden yükselen propaganda yayınlarına karşı milli birliğin kuvveti, ön plana çıkarılmaya çalışılmıştır. Nihat Erim 'Bazı yabancı yayınlar karşısında' başlıklı yazısında bu durumu şu şekilde ifade etmiştir; *'Türkiye'de kızıl tehlike karşısında uyanıklık en üstün derecededir. Zira Türk Milleti; aşırı solculuğun, her yerde olduğundan ziyade bu memlekete, millet varlığı için bir ölüm tehlikesi teşkil ettiğini bilmektedir.'*¹⁴⁰⁹

Ocak ayında İçişleri Bakanı Sükmensür'in Meclis konuşmasının Sovyet Rusya karşıtı bir algı ile ülke içerisinde muhalefeti disipline edici bir tarzda kullanılmaya devam edildiği görülmüştür. Konuyla ilgili yapılan haber ve analizlerde halka empoze edilmek istenen fikirlerin ortak algısı, Rusya'nın Türkiye üzerindeki amaçları için iç politikayı dahi kullanacağı, bundan dolayı uyanık olunması gerekliliğidir. 1 Şubat'ta Ulus'ta yer alan haberde konun değerlendirildiği görülmüştür; *'Komünist tahrikleri Son açıklamalar ferahlık uyandırdı / Yurttaşların, bu konuda şuurlu bir uyanıklık bir kere daha belirmiş bulunuyor.'*¹⁴¹⁰ Karagöz de 'Başyazı'da yaptığı değerlendirme ile konuya açıklık getirmek istemiştir; *'...okunan vesika mektuplarından anlıyoruz ki bizi Moskof kölesi yapmak isteyen Kızıl Şefik Hüsnü ve arkadaşları Maraşal Çakmak'ın durumundan da faydalanmağı düşünmüşler ve kendisini Meclisten çekilip (milletin başına geçmeğe) dâvet etmişler. Diğer taraftan Demokrat Parti uyanık davranmış, Memleket açıdır, ahali başdan başa sefildir diyerek kanlı bir isyanla vatani Moskoflara peşkeş çekmek isteyen Kızıl alçaklık karşısında bütün millet, gözlerini dört açmalıdır.'*¹⁴¹¹ Akşam Haberleri'nde isimsiz olarak 2 Şubat tarihinde yayınlanan 'Türkiye'de en kutsal gerçek Milliyetçilik' başyazısında bu durum şu şekilde vurgulanmıştır;

¹⁴⁰⁹Ulus, 5 Ocak 1947, s. 1 ve 3.

¹⁴¹⁰Ulus, 1 Şubat 1947, s. 1 ve 4.

¹⁴¹¹Karagöz, Yıl: 39, Sayı: 1004, 3 Şubat 1947, s. 1.

*'Artık komünistler – ki bizde bir avuç sütsüzden ibarettir- bu son ezici darbeyi de yedikten sonra, Türkiye'de tutunamayacaklarını anlamış olsalar gerektir. ...Komünistler bilsinler ki; Bu memlekette, kendileri kadar azimli, hiçbir kimseye ve devlete satılmamış gerçek idealistler pek çoktur; fikirle, kalemler, her nevi kuvvetle haklarından gelecek kadar çok ve değerli. ... Beş-on sütün bozuk komünist müsveddesi, "milliyetçiler bizim yüzümüzden birbirine düşüyor" zanniyle sevinmesinler. Biz şu noktada anlaşılamayız hatta birbirimize düşer gibi oluruz amma; milliyetçilik, Türkiye'de en kutsal gerçektir. O konuda her Türk berabardır.'*¹⁴¹²

Nihat Erim'de köşe yazısında benzer bir biçimde, açıklamayı bir Sovyet taktiği olarak telkin etmiştir.¹⁴¹³ Konu her ne kadar iç politikanın malzemesi olarak tartışılrsa da Hükümet tarafından bir vasıta olarak bu durum, 'Kızıl tehlike'nin Türkiye'nin parçalanması için ne kadar ileri gidebileceği propagandası olarak kullanılmıştır. Bazı zamanlar Fevzi Çakmak direkt olarak hedef alınmış olsa da çoğu kez, Çakmak'ın ülkede bir kargaşalık çıkarmak üzere kullanılmak istendiği ifade edilmiştir.¹⁴¹⁴ Bu durum özellikle Ulus'a paralel olarak zaman zaman Akşam Haberleri'ne de yazmaya başlayan Peyami Safa'da da görülmektedir.¹⁴¹⁵

Milli Birlik hakkında yazılan başka bir yazı ise A. Şükrü Esmer, tarafından kaleme alınan 'Dışarıdan Türkiye' isimli yazıdır. Esmer, yazısında propagandanın dış politikaya bakan yüzüne değinmiştir. Esmer, Hükümetin sıklıkla savunduğu içeride güçlü ve bir Türkiye anlayışının dış yardımı sağlayacağı görüşü doğrultusunda kaleme aldığı yazısında, Türkiye'ye olan bakışı vermiştir;

*'...Türkiye Yakın Şark'ın yegane sağlam kalesidir. ... Bu itibarladır ki Türkiye'nin sağlam kalması samimî olarak arzu edilmektedir. Milli birliğini muhafaza ettikçe Türkiyenin bir tehlikeye maruz kalabileceğine inanmamaktadırlar. Tecavüz politikasının yeni tekniği milletleri içinden yıkmaktır. Bir çok milletleri örnek göstererek Türkiyenin bu âkâbetlerden masun kalmak için dikkatli davranacağını umduklarını söylemektedirler.'*¹⁴¹⁶

Şubat 1947 öncesi yalnızca Karagöz'de yer alan şiirlerin yayın köşelerinin arttığı görülmüştür. Yeni yayın döneminde Karagöz, Halktan geldiğini söylediği şiirleri yayınlamaya devam etmiştir; *'Tuttuğum yol ecdadımın / Ve atamın yoludur / Ezelden Türk oğlu Türküm / Kalbi iman doludur / Karsla, Ardıhan ve Boğazlar /*

¹⁴¹² **Ankara Akşam Haberleri**, 2 Şubat 1946, s. 1.

¹⁴¹³ Nihat Erim 'Ortaya konan vesikalar', **Ulus**, 2 Şubat 1947, s. 1.

¹⁴¹⁴ "Düğüm Noktası", **Ankara Akşam Haberleri**, 4 Şubat 1946, 1-2.

¹⁴¹⁵ Peyami Safa, 'Zekeriya Sertel ve Mareşal Çakmak', **Ankara Akşam Haberleri**, 3 Şubat 1946, s. 1 ve 3; Peyami Safa, 'Kısa ve Açık', **Ulus**, 11 Şubat 1947, s. 3.

¹⁴¹⁶ **Ulus**, 14 Ocak 1947, s. 3.

*Türkün öz malıdır / Kim yan bakarsa bu yurda / Vallah hali yamandır*¹⁴¹⁷. Karagöz'de ayrıca yeni açılan 'Sazdan Sesler köşesi'nde milli duygu içeren, milli birlik içeren Sovyet karşıtı şiirlere yer verilmiştir; *'Dikkat et: Kızılar araya girer / Yalanla, dolanla seni aldatır / Sıralı, sırasız (Milliyetçiyim) der Halbuki içinde Akrepler yatır / İt gibi bekliyor Moskof radyosu*¹⁴¹⁸. Şiir meselesinin işlendiği bir diğer yeni adrese ise Ulus gazetesi olmuştur. Ulus'ta yeni başlayan Çocuk köşesinde yayınlanan Mehmet Necati Öngay'a ait 'Türkiyemiz' adlı şiirde çocukların bile gerektiğinde fedakârlık yapmasının gerektiği vurgulanmıştır; *'Karadeniz şahin; Boğazlar sülün; / Mavi Marmarada Adalar, kuğu. / Ay-yıldız bağında açan sümbülün / Kahraman bekçisi her Türk çocuğu*¹⁴¹⁹

Milli Birliğin yanında topyekûn mücadelenin önemi vurgulanmaya devam edilmiştir. 19 Şubat'ta yayınlanan 'Türkiye ve komşuları' isimli başyazıda bu durum şu şekilde ifade edilmiştir; *'Yurt bütünlüğümüze göz koyan hangi devlet olursa olsun, ne büyüklüğünü ne küçüklüğünü, ne kuvvetini ne zayıflığını hesaba katmadan bizim ilk vereceğimiz karar, bizim millî misakla eskiden verilmiş sarsılmaz kararımız, "ya hep ya hiç" "ya istiklal ya ölümdür" ...Türkiye'yi bu bakımdan sinir harbiyle yıpratmaya çabalamak faydasızdır. Böyle ihtimallerde millî birliğimiz bir kat daha kuvvetlenir...*¹⁴²⁰ Şubat ayı içerisindeki yeni atılımlarla birlikte, Sovyet tehdidinin 'iç ve dış tehlikesine' karşı topyekûn milli birlik propagandası sürdürülmeye devam edilirken Ulus'un yanında, Ankara Akşam Haberleri ile süreç desteklenmiş hatta daha keskin yazılarla yoğunlaştırılmıştır.

Martın ayının ilk yarısında nispeten sakin bir hava hakimken ikinci yarısında ABD Başkanı Truman'ın Yunanistan ve Türkiye'ye yardım edeceğini duyurmasıyla birlikte propagandanın yoğun olarak işlemeye başladığı görülmüştür. Mart ayı, Memleket gazetesinin yayına başlaması sebebiyle, propaganda vasıtası olarak kullanılan gazete sayısının dörde çıktığı ay olmuştur. Bu sebeple 1947 yılı en çok propaganda vasıtasının kullanıldığı yıldır.

Mart ayının ilk yarısında Yunanistan, 'Demir Perde' gerisindeki ülkeler ile Batı'da meydana gelen gelişmeler gazetelerde yer alırken, Truman'ın nutku sonrası nutuk ağırlıklı bir yayın faaliyeti izlendiği görülmüştür. Henüz konuşma yapılmadan

¹⁴¹⁷Karagöz, Yıl: 39, Sayı: 1009, 20 Şubat 1947, s. 3.

¹⁴¹⁸Karagöz, Yıl: 39, Sayı: 1005, 6 Şubat 1947, s. 2.

¹⁴¹⁹Ulus, 9 Şubat 1947

¹⁴²⁰Ankara Akşam Haberleri Gazetesi, 19 Şubat 1946, s. 1.

Truman'ın Türkiye'ye yardım işi için çalıştığı bildirilmeye başlanarak¹⁴²¹ dost ve müttefik ABD algısı üzerinden konu işlenmeye başlanmıştır. ABD'nin yardım tasarısı iddiaları, 'Amerika komünizme harp açıyor!' şeklinde telkin edilirken bu durumun neticesinin para yardımı olacağı vurgulanmıştır.¹⁴²²

13 Mart'ta Truman'ın beklenen konuşmasına yer verilmiştir; *'Türkiye ve Yunanistan'ın kurtarılması için / M. Truman 400 milyon dolar istedi / Başkan diyor ki: Türkiye'nin bağımsız olarak bekasının ehemmiyeti büyüktür / Bu ehemmiyetli anda Türkiye ve Yunanistan'a yardımdan kaçınacak olursak ihtimalimizin büyük tepkileri olacaktır'*.¹⁴²³ Haberin yankıları ise çok daha keskin olmuştur. Hükümetin Sovyetlere karşı dış politikasında ABD'nin müttefikliğini garantilenmesi olarak algılanan hadisenin manşetlerde adeta kutlandığı görülmüştür. Akşam Haberleri'nde nutuk; *'Başkan Truman'ın nutku bir bomba gibi patladı'*¹⁴²⁴, Karagöz'ün Politika köşesinde ise; *'Amerikanın erkek sesi gürledi; bu yaman ses Rusya'ya (Duuuuur!..) diye haykırdı'*¹⁴²⁵ olarak yorumlanmıştır. Ulus ise nutku, *'M. Truman'un nutku büyük bir ferahlık ve memnurluk uyandırdı'*¹⁴²⁶ şeklinde yorumlamıştır. Aynı günkü Ulus'ta ve Memleket'te Başbakan Peker'in demecine yer verilmiştir; *'Başkan Truman, tam realist ve tam insanî bir görüşten mülhem olmuştur / Türk milleti, lüzum hasıl olursa, yurdun şerefini, haklarını ve hudutlarını korumayı bilecektir'*¹⁴²⁷ [EK: 7, EK: 8]

Türk dış politikasının neticesi olarak içeride sağlanan birliğin dışarıdan ABD desteğini sağladığına dair propagandanın ise DP'nin dış tehdit iddiasından daha önemli bir propaganda tezi olduğu görülmüştür. Karagöz'de yer alan 'Dünyanın gidişatı' köşesinde yer alan başyazıda, Truman'ın açıklamasına dair şu şekilde bir yorum yapılmıştır; Türkiye, Rusya'ya karşı durduğu için *'Moskof yılanı Akdenize uzanamadı'*. *'Moskoflara ve uşaklarına karşı'* yürütülen dış politikanın doğru olduğu ise şu şekilde telkin edilmiştir; *'Görüyorsunuz ki, her türlü zorluğa karşı arslanca dayanışımız sâyesinde kötü günleri arkada bırakmak ve iyi günlere kavuşmak üzereyiz. Tuttuğumuz dış politika yolun doğruluğu, bizi nihayet selâmete*

¹⁴²¹Ulus, 9,12 Mart 1947

¹⁴²²Ankara Akşam Haberleri, 11 Mart 1947, s. 1 ve 3.

¹⁴²³Ulus, 13 Mart 1947, s. 1 ve 6.

¹⁴²⁴Ankara Akşam Haberleri, 13 Mart 1947, s. 1 ve 3.

¹⁴²⁵Karagöz, Yıl: 39, Sayı 1017, 20 Mart 1947, s. 2.

¹⁴²⁶Ulus, 14 Mart 1947, s. 1.

¹⁴²⁷Ulus, 14 Mart 1947, s.1; Memleket, 14 Mart 1947, s. 1.

çıkartıyor.¹⁴²⁸ Nihat Erim'in de benzer bir biçimde nutkun, Türk Hükümetinin tuttuğu yolun selamet yolu olduğunu gösterdiğini telkin etmiştir.¹⁴²⁹

Akşam Haberleri'nde yer alan 'Millî azimlerin mükâfatı' isimli başyazıda, Türkiye'nin içeride, dışarıdan bakıldığında gösterdiği birliğin, ABD yardımını sağladığı şu şekilde telkin edilmiştir;

*'Millet istiklâl ve hürriyetine, milliyetçiliğine bağlı Türkiye ve Yunanistan, sayısız zorlamalar, korkutmalar, işe girişmeler karşısında, dimdik, kaya gibi göğüslerini germişler ve "ya milliyetimizle, millî hürriyetimizle birlikte varız, yahut yok olmayı kabul ederiz" demişlerdir. Dediklerini yapmaya hazır oldukları dost düşman dünya tarafından görülmüştür. Ve nihayet ... Amerika, onlara takdirini, hayranlığını belirtmiş; bu azimlerin her alanda meyva vermesini sağlamak için malî yardımda bulunmayı düşünmüştür.'*¹⁴³⁰

Nihat Erim, 'Mr. Tuman'ın sözlerinden çıkan manalar' isimli bir diğer yazısında, milli birlik açısından Truman'ın nutkunu değerlendirmeye devam etmiştir; *'Gerçekten Türkiye, iç idaresi, millî beraberliği bakımlarından, kendisine el uzatmak isteyenlere tam bir itimat telkin edecek durumdadır. ...Türkiye'ye dışardan bakanların onun bu sağlam durumunu yakından incelemiş olmaları lâzımdır. ...vatana iyi hizmet etmiş insanlar olarak, vazifeyi başarmanın hazzını tadacaklardır.'*¹⁴³¹ Ulus, Ankara Akşam Haberleri'nde olduğu gibi Karagöz'ün de konuyu aynı noktadan değerlendirmesi, propagandanın tek bir merkezden ve süreklilik ilkesi içerisinde yürütüldüğünü göstermektedir. Diplomat müstearı ile Politika köşesinde milli birliğin dışarıda Türkiye'nin Sovyetler karşısında menfaat sağladığı empoze edilmiştir;

*'Amerika'nın bize taksitle sattığı vapurları Moskof peşin para ile istemiş; fakat Amerikalılar (öyle şey olmaz, Türklere vereceğiz) demişler ve vermemişler... Bunun sebebi nedir bilir misiniz arkadaşlar? Bunun sebebi nedir bilir misiniz arkadaşlar? Moskoflar bize karşı haksızlığa girer girmez milletçe çelikleşerek arslan gibi dikilişimiz! ... Particilik, marticilik; hepsine âmennâ!. Bir şartla ki dış işlerde hükümete milletçe destek olalım; iç işlerde istediğimiz kadar tartışalım!... Amanın millî birlikten ayrılmayalım; particilik bizi birbirimize düşürmesin.'*¹⁴³²

¹⁴²⁸Karagöz, Yıl: 39, Sayı 1015, 13 Mart 1947, s. 1.

¹⁴²⁹Nihat Erim, 'Başkan Truman'ın mesajı', **Ulus**, 14 Mart 1947, s. 1 ve 4.

¹⁴³⁰Ankara Akşam Haberleri, 14 Mart 1947, s. 1.

¹⁴³¹Ulus, 15 Mart 1947, s.1-2

¹⁴³²Karagöz, Yıl: 39, Sayı 1014, 10 Mart 1947

Rusya ve Batı değerlendirmelerinin yanında dış politikanın gereği olarak milli birliğin asla geri bırakılmadığı görülmüştür. Özellikle köşe yazılarında ve yapılan yorumlarda bu konuya dikkatle yaklaşıp yer açılmıştır. Milli birlik propagandasının içeride bir kargaşaya sebep verecek her hadise yerilirken, her şeye rağmen birlik olunması gerektiği ve özellikle bir dış tehdit karşısında, yekpare olarak mücadele edilmesi gerektiği telkin edilmiştir. Bu doğrultuda Atay'ın kaleme aldığı 'Türkiye'nin güvenliği' isimli yazıda milli birlik konusu şu şekilde değerlendirilmiştir; *'Vatandaşlarımız artık her zamankinden daha fazla inanca altına giren Türkiye güvenliğini, bugünkü Hükümetin iki yıllık basiret siyasetine ve dış tehlike karşısındaki millî birliğin sarsılmamasına borçlu olduğumuzu bilmelidirler. Bu iki yıl, harp yılları kadar dalgalı geçmiştir. ...Bilhassa içerde gerek millî birliği bozmak, gerek Hükümetin ters bir siyaset üzerinde olduğunu ileri sürerek yolumuzu değiştirmek teşebbüsleri olmuştur.'*¹⁴³³ Atay'ın yazısında belirttiği üzere, Hükümetin dış politikası ile milli birlik politikasının aynı noktada değerlendirildiği görülmektedir.

Tüm bu değerlendirmelerin yanında, Milli Birlik Propagandası'nın en önemli hususiyeti olan topyekûn mücadelenin tonu Mayıs ayında azalmakla birlikte muhafaza edilmiştir. Ulus gazetesinde dizi şeklinde verilen, 'Mrl. Montgomery'nin Askerlik konuları, Mâneviyatın esas unsurları', isimli yazılarda askerlik dışındaki konulara özellikle temas edildiği görülmüştür. Yazı dizisinin askerlerden çok Silahsız Kuvvetlere yani halka yönelik olduğu, propaganda ve beşinci kol faaliyetinden bahsedilmesinden anlaşılmaktadır; *'Lüzumuna inanılmamış bir harp uğruna hiçbir millet döğüşmez. Demokrasilerde yurttaşların çoğunun iradesine karşı konamayacağından harbin halk tarafından kabul edilmiş olması lazımdır. ...Yurttaşın hiç olmazsa harp ilânı karşısındaki tepkisinin, passif şeklinde bulunması gerekir. Yurttaş harbe muhalif olmamalıdır.'*¹⁴³⁴

Sovyet tehlikesinin Avrupa'da meydana getirdiği heyecan karşısında, Milli Birlik vurgusunun arttığı görülmüştür. Ulus, Haziran ayında, 'Casuslar arasında' ismiyle yeni bir diziye başlayarak; *'Casusluk ve mukabil casusluk servisleri nasıl çalışır? Casuslar nasıl yetiştirilir? Ajanların getirdikleri haberlerden ne tarzda faydalanılır?'*¹⁴³⁵ konularında halkı bilgilendirmek istemiştir. Tarihsel bir süreç

¹⁴³³Ulus, 12 Mayıs 1947, s. 1 ve 4.

¹⁴³⁴Ulus, 24-25-26 Mayıs 1947

¹⁴³⁵Ulus, 8 Haziran 1947, s. 1 ve 3.

günlük olarak verilen örneklerle 'beşinci kol' faaliyetine karşı halkın uyarılmak istendiği anlaşılmaktadır

Yunanistan'dan başlayarak Orta Avrupa'ya kadar yaşanan korku, terör, dehşet uygulamaları karşısında kamuoyuna yoğun bir biçimde milli birlik aşısı tutturulmak istenmiştir. Partilerden ari kılınmak istenen milli birlik düşüncesinde, Balkanlar merkezli endişelerin ana faktör olduğu görülmektedir. Nihat Erim'in 'Balkanlardaki kaynaşmalar artmaktadır' adıyla yayınladığı yazısı bu konuya işaret ederek dış tehdidin konumunu ve milli birlikteliği öne çıkartmaktadır; *'...Biz Türklerin, devamlı bir dikkat içinde kalmamızı gerektirecek esaslı sebepler vardır. Önce, Boğazlar ve Doğu illerimiz üzerindeki iddialar olduğu gibi durmaktadır. İkincisi Balkanlardaki kaynaşma gitgide artmaktadır. ... [Rusya] Şartları, Türkiye'ye doğrudan doğruya saldırmaya müsait bulmadığı için, o da, etrafımızı çevirmeye çalışmaktadır. ...Yunanistan, dayanamayıp, Bolşevik kontrolüne geçerse, Türkiye'nin Avrupa sınırları tamamen çevrilmiş olacaktır.'*¹⁴³⁶ Politika köşesini FATAY ismiyle yazan Falih Rifki, 4 Ağustos tarihinde kaleme aldığı yazısında, tehlikenin boyutlarını göz önüne sererek olası bir savaş anında halkın kendi kurtuluş mücadelesi vereceğini anlatmıştır; *'Yarın bize bir tecavüz olursa, İngiltere'nin, Amerika'nın hemen orduları ve donanmaları ile harbe katılacaklarını mı sanıyoruz? Zamanlar geçecek. Kendi silâhlarımız, kendi imkânlarımızla, dağlarımızda, düzlerimizde hürriyet savaşı vereceğiz. Milletlerarası dayanışmanın faydalarını, ancak millî bünyenin sağlamlığı, ve onu bozmak için şimdiden kaç yerde hazırlanmış tertiplere karşı bizim de tertipli ve hazırlıklı bulunmamızla sağlayabileceğiz.'*¹⁴³⁷ Atay'ın yazısındaki tondan Hükümetin meseleyi ne kadar ciddiye aldığı anlaşılmaktadır. Atay'a göre tehdit çok yakın ve ciddidir, buna karşın yapılacak tek şey milli birliktelik içerisinde topyekûn mücadeledir. Atay, 7 Ağustos'ta yazdığı 'Hükümet düşmanlığının içyüzü' adlı başyazısında, Yugoslavya-Bulgaristan ittifakı karşısında dış durumun ağırlaşmış olduğundan bahsederek 'memleket duygusunun ve şuurunun' ne kadar önemli olduğunu propaganda etmiştir.¹⁴³⁸ Yazının ehemmiyeti karşısında Memleket gazetesinin ertesi gün yazıyı alıntılanarak sütunlarına taşıdığı gözlemlenmiştir.¹⁴³⁹

¹⁴³⁶ **Ulus**, 5 Ağustos 1947, s. 2.

¹⁴³⁷ **Ulus**, 4 Ağustos 1947, s. 3.

¹⁴³⁸ **Ulus**, 7 Ağustos 1947, 1 ve 3.

¹⁴³⁹ **Memleket**, 8 Ağustos 1947, s. 1 ve 4.

1945 ve 1946 yıllarında Sovyet Rusya karşısında, Batı'nın desteğini henüz tam manası ile sağlayamayan Türkiye, Truman Doktrini sonrası ABD'nin desteği ile birlikte, Sovyet Rusya'ya karşı daha açık bir propaganda takip etmiştir. Bu doğrultuda 1947 yılında Sovyetleri açık hedef olarak göstermekten çekinmemiştir. Eylül ayının sonlarına doğru, Sovyetlerin Türkiye'ye karşı, Moskova Radyosu başta olmak üzere basın yayın yoluyla yaptığı propaganda karşısında, Türkiye'nin karşı propaganda ile Sovyetlere cevap vermeyi sürdürdüğü görülmüştür. BM Genel Kurulu görüşmeleri sebebiyle, Türkiye - Rusya arasında yaşanan gerginliğin ekim ayında sürmesi karşısında, savunma ağırlıklı bir propaganda izleyen Türkiye, Sovyetlerin peykleri ile birlikte bir propaganda dalgası başlatması ile propaganda cihazını çalıştırmıştır.

Rusya ile ilgili yapılan haberlerde, Türkiye'ye yönelen propagandaya karşı Hükümetin sesini yükselttiği görülmektedir. 1 Eylül'de Memleket'te ve Karagöz'de Sovyetlerin dikkat çekici bir biçimde eleştirildiği görülmüştür.¹⁴⁴⁰ Eylül'ün başında başlayan eleştiri dalgasının, BM Genel Kurulu'nda Sovyet delegesi Vişinski'nin Türkiye'yi ve Türk basının itham etmesi karşısında, ivme kazandığı görülmüştür.¹⁴⁴¹ Öncelikle Sovyet ithamlarının haksız olduğu duyurulmuş¹⁴⁴² sonrasında ise Türkiye temsilcisi Selim Sarper'in Vişinski'ye cevabı manşetten verilmiştir.¹⁴⁴³ BM Genel Kurulu'nda yaşana atışmadan sonra gazetelerin kamuoyuna yönelik yayınının şu şekilde olduğu görülmüştür;

'Ruslar Selim Sarper'in Genel Kuruldaki demecinden sonra hezeyana başladı! / Bize dalkavuk deme küstahlığını gösteren Tass ajansı bir uşaklar kaynağıdır!'¹⁴⁴⁴, 'Ruslara karşı Türk basını / Sovyet Radyosu Türk basının korkup sineceğini mi zannetti? 'Sinir buhranı geçirmekte olan Sovyet radyosu, Türk basın ve radyosuna karşı tecavüzlerine devam ediyor. Sovyet radyosu, Türk basını ile radyosunu; Vişinski'nin ardından harp kundakçılığı ile itham etmektedir.'¹⁴⁴⁵ ...Moskoflar bize karşı (Sinir harbi) açtılar; Türk milleti metelik vermedi. Baskı yapmak istediler; Türk milleti omuz silkti. ... Hal ve hakikat bu iken Vişinski'nin Türk basınından şikâyetine ne buyrulur?. Moskof yüzüzlüğünün bu derecesi karşısında bütün dünya parmak ısırdı. Vişinski'ye haber verelim: Moskof Basını ve Radyoları susuncaya kadar

¹⁴⁴⁰Memleket, 1 Eylül 1947

¹⁴⁴¹Memleket, 20 Eylül 1947

¹⁴⁴²Ulus, 23 Eylül 1947, s. 1 ve 3.

¹⁴⁴³Memleket, 24 Eylül 1947, s. 1.

¹⁴⁴⁴Memleket, 25 Eylül 1947, s. 1 ve 4.

¹⁴⁴⁵Memleket, 28 Eylül 1947, s. 1 ve 4.

gerine, gerine söveceğiz. D'Ayı lafını ben icad ettim; bütün Türk Basınına yayıldı; iftihar ediyorum; anladın mı D'Ayı oğlu D'Ayı?...¹⁴⁴⁶

Vişinski'nin Türk basının eleştirmesine karşı, New York Haberler Müdürü olarak görevlendirilen Ahmet Şükrü Esmer, Newyork Times gazetesine bir açıklama yaparak Sovyet iddiaları karşısında Türkiye'nin tezini savunmuştur. Esmer'in Batı kamuoyunda gerçekleştirdiği propaganda yazısı, eş zamanlı olarak Ulus, Akşam Haberleri, Memleket gazetelerinde yayınlanarak, Batı'dan sonra iç kamuoyunda da Türkiye'nin Sovyetler karşısındaki tezi olarak propaganda edilmiştir; *'Esmer'in cevabı; 'Vişinski hakikatleri tahrif etmiştir' Ruslar Montreux'a aykırı olarak Boğazlarda üs istemişler, Türkiye aleyhinde sert ve iftiracı neşriyatta bulunmuşlardır / Vişinski'nin tahrikçi propaganda adını verdiği hareketler meşru müdafadan ibarettir, Türk basınında çıkan yazılar Rusların haksız neşriyatına ancak bir cevap mahiyetindedir.*¹⁴⁴⁷

Gazeteler bir yandan Rusların BM Genel Kurulu'nda Türkiye ile ilgili eleştirilerine cevap verirken bir diğer taraftan ise Bulgaristan üzerinden başlatılan propagandaya karşı, cevap vermek uğraşı içinde olmuştur. Türkiye ile ilgili tüm iddialara cevap verilirken bu durum kamuoyu ile paylaşılarak; Türkiye'nin bir tazyik altına bırakılmak istendiği halka bildirilmiş ve halkın Sovyet-Bulgar propagandası karşısında açık desteği sağlanmaya çalışılmıştır. Gazetelerde Bulgar ve Rus tezlerine karşı empoze edilmek istenen fikirler şu şekilde değerlendirilmiş ve kamuoyu yönlendirilmek istenmiştir;

*'Alman uşağı Bulgarlar Şimdi de Türkiyeye dil uzatıyorlar'*¹⁴⁴⁸, *'İçine İstanbul'u alan bir Bulgar Trakya devleti kurulacakmış!'*¹⁴⁴⁹, *'[Bulgar Komünist Partisi merkez komitesi başkanı Çervenkov]Hudutlarımızda iki harp ve tecavüz yuvası vardır. Bunlar Yunanistan ve Türkiye'dir'*¹⁴⁵⁰, *'Açık tahrikler / Bulgar Komünistleri Türkiye'ye çatıyorlar / İslav Komitesi Başkanı Balkan memleketlerini Türkiye ve Yunanistan'a karşı birleşmeğe dâvet ederken Bulgar komünistleri Türkiye'nin bir üs haline geldiğine dair bir karar sureti kabul ettiler'*¹⁴⁵¹, *'Aleyhimize Tahrikler devam ediyor / Bulgar gazeteleri durmadan haber uyduruyorlar'*¹⁴⁵²,

¹⁴⁴⁶Karagöz, Yıl: 40, Sayı: 4073, 29 Eylül 1947, s. 1.

¹⁴⁴⁷Ulus, 4 Ekim 1947; Ankara Akşam Haberleri, 4 Ekim 1947 ; Memleket, 4 Ekim 1947

¹⁴⁴⁸Memleket, 10 Ekim 1947, s. 1 ve 4.

¹⁴⁴⁹Memleket, 13 Ekim 1947, s. 1 ve 4.

¹⁴⁵⁰Ulus, 18 Ekim 1947, s. 4.

¹⁴⁵¹Ulus, 20 Ekim 1947, s. 1 ve 4.

¹⁴⁵²Ankara Akşam Haberleri, 21 Ekim 1947, s. 1 ve 3.

'Ruslar Türk basınına ateş püskürüyor'¹⁴⁵³, '[BM] Siyasi Komisyon'da Rus Delegesi Türkiye'yi harp tahrikçiliği yapmakla itham ediyor'¹⁴⁵⁴, 'Kudurmuş bir kızıl bize saldırıyor! Kızıordu organı Bulgar "Droubjb"da çıkan bir makale'¹⁴⁵⁵, 'Türkiye ve Rusya / Sovyetlerin harp propagandası'¹⁴⁵⁶, 'Ruslara âlet olan Ermeniler / Sovyetler Ermenileri Türk topraklarına saldırtmak gayesini güdüyorlar'¹⁴⁵⁷, 'Rusyanın harb propagandası / Türkiye'ye yöneltlen ithamları Selim Sarper şiddetle reddetti'¹⁴⁵⁸, 'Vişinski'ye cevap Türkiye'de harp tahrikçiliği yoktur, Türkiye barış için usanmaksızın çalışmaktadır / Başdelegemiz B. Sarper Türk basının hür olduğunu, Rusların Türkiye'ye karşı güttüğü politikadan memnurluk duyacak tek bir Türkün bulunmadığını belirtti'¹⁴⁵⁹. [EK: 9]

Sovyetlerin iddialarına karşı, halkı tarafgir bir pozisyon takınmaya sevk edecek şekilde yorum-haberler dışında, köşe yazılarında da konuya temas edilmiştir. Bulgar gazetelerinde, yer alan *'ABD efendimizmiş, Türk gazeteleri de satılmış'* propagandalarına karşı, T. İ., Yankılar köşesinde değerlendirmede bulunmuştur; *'Biz, kendimiz efendiyiz; efendimiz yoktur!; 'Meşhur gramofon plâğının üzerindeki resimde gördüğümüz köpek sahibinin sesini dinler. Bulgar zağarı ise sahibinin adına ses veriyor. Bakalım, şu sinir harbini daha ne kadar soysuzlaştıracaklar?'¹⁴⁶⁰.*

Vişinski'nin Kars ve Ardahan ile ilgili talepleri karşısında, Ferid C. Güven, kaleme aldığı *'Sağlam ve kararlı'* isimli yazısında Milli Birliği parçalamaya yönelik Sovyet propagandasını izah etmiştir; *'...Üç yıldanberi, Moskova radyosu, her gün türkçe yayın saatlerinde, Türk milletinin maneviyatını ve Türk birliğini alt üst etmek için, dış politikamızdan, iç politikamıza kadar, hattâ şahısların hususî hayatlarına bile kopası burnunu sokarak, yemediği herze kalmamaktadır. Moskova radyosunun hâlâ devam etmekte olduğu bu kaba utandırıcı tecavüzlerin, şimdi de milletler arası toplantılarına kadar götürüldüğünü görüyoruz'¹⁴⁶¹* Selim Sarper'in Vişinski'ye cevabı

¹⁴⁵³ **Memleket**, 23 Ekim 1947, s. 1 ve 4.

¹⁴⁵⁴ **Ulus**, 23 Ekim 1947, s. 1 ve 4.

¹⁴⁵⁵ **Ulus**, 23 Ekim 1947s. 1 ve 4.

¹⁴⁵⁶ **Memleket**, 24 Ekim 1947, s. 1 ve 4.

¹⁴⁵⁷ **Memleket**, 24 Ekim 1947, s. 1 ve 4.

¹⁴⁵⁸ **Memleket**, 25 Ekim 1947, 1 ve 4.

¹⁴⁵⁹ "B. Sarper dedi ki: Türk vatandaşlarını birbiri aleyhine tahrik, Türk ordusunu ve askerlerini Hükümete karşı isyana teşvik ettiğinden, Türkiye'nin içişlerine karıştığından, Türkiye'nin toprak bütünlüğüne karşı tecavüzkar niyetler ortaya attığından, Türk Milletini komşularına ve komşularını Türk Milletine karşı kıskırttığından, Sovyet basın ve Radyoları caniyane propaganda ve harp tahrikçiliği yaptıklarından dolayı Türk Milleti adına Birleşmiş Milletlere şikâyet ediyorum", **Ulus**, 25 Ekim 1947, s. 1 ve 4.

¹⁴⁶⁰ **Ulus**, 24 Ekim 1947, s. 2.

¹⁴⁶¹ **Memleket**, 25 Ekim 1947, s.1

karşısında, B. K. Çağlar'ın 'Sağol Sarp er!' yazısında Sovyet iddialarını eleştirdiği görülmektedir. Yazısında Sarper'e desteleyip, Sovyetleri eleştiren Çağlar, yazısının sonuna eklediği şiirle de topyekûn mücadeleyi telkin etmiştir; '*...Doğrulsun topraktan şehitler nesli / Gelsin kandan açan lâlenin faslı / Ayı sürüsüne dalın kurd misli / Can sağ iken yurt verilmez düşmana*'¹⁴⁶² Ulus başyazarı, Falih Rıfkı da konuyu yakından takip ederek bir değerlendirmede bulunmuştur.¹⁴⁶³

Kasım ayında dış politikayla ilgili en önemli gelişme, TBMM'nin açılışı sebebiyle İsmet İnönü tarafından gerçekleştirilen konuşmadır. İnönü'nün dış ve iç politikanın çerçevesini çizdiği Meclis konuşması, 1947-48 dönemi için siyasi hizipleşmenin öne çıkartıldığı bir konuşma olmuştur. İdealist dünya görüşünü ifade eden İnönü, konuşmasında barış vurgusunda bulunarak ABD ve İngiltere ile ittifaktan önemle bahsetmiştir. Sovyetler Birliği ile ilişkiler konusunu değerlendiren İnönü; '*Aramızda iyi münasebetler bulunmasını samimî olarak dilediğimiz halde, Sovyetler Birliği tarafından haksız tarizlere uğramaktayız. ... hatta memleketimize karşı aşikâr bir surette haksız olan istekler ileri sürülüyor. Bu unsurların ortadan kalkmasını temenni ederiz*' demek suretiyle Sovyet tehdidinin mevcudiyetini koruduğunu ifade etmiştir.¹⁴⁶⁴

CHP'nin 1947 Kurultayı, milli güvenlik doğrultusunda önemli kararların alındığı bir kongre olmuştur. Kurultay'da verilen yeni bir karar neticesinde; '*Komünistlerin tasfiyesi, resmi ve özel işlerden uzaklaştırılması için*' karara varılmıştır.¹⁴⁶⁵ Kurultay'da alınan bu karar neticesinde sistemli bir şekilde komünizm karşıtı mücadelenin başladığı görülmektedir. Komünizmle mücadelede ön plana çıkan unsurun ise üniversite gençliği ve kısmen işçilerin olduğu görülmüştür. Kurultay'dan kısa bir süre sonra, Milli Türk Talebe Birliği, 'Komünizme karşı mücadele' edeceğini bildirmiştir. Milli Türk Talebe Birliği'nin (MTTB) yayınladığı kararında; '*Derneğimiz, iman olarak benimsediği milliyetçilik anlayışına dayanarak vatan, millet ve aile gibi millî mukaddesat mefhumlarını inkâr eden komünizm ile fikrî mücadeleyi şiar ittihaz eder*'¹⁴⁶⁶ denmiştir. Kurultay'da alınan karar sonrasında, Milli Türk Talebe Birliği'nin kararı ile birlikte sistemli bir komünizm karşıtı dalga

¹⁴⁶² **Ankara Akşam Haberleri**, 26 Ekim 1947, s.1

¹⁴⁶³ Falih Rıfkı Atay, Sarper ve Vişinski arasında, **Ulus**, 27 Ekim 1947, s. 1.

¹⁴⁶⁴ **Memleket**, 2 Kasım 1947, s. 1 ve 5.

¹⁴⁶⁵ **Ulus**, 2 Aralık 1947, s. 1 ve 5; **Memleket**, 2 Aralık 1947, s.1

¹⁴⁶⁶ **Memleket**, 10 Aralık 1947, s. 1 ve 4.

oluşturulmuş, gazeteler ise bu durumu propaganda vasıtası olarak kullanmıştır. MTTB'den sonra Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Öğrenci Derneği Genel Kurulu da bir beyanname yayınlamıştır. *'Türk Gençliği komünizme karşı kesin cephe alıyor'* başlığı ile manşetten verilen haberde öğrencilerin düşüncelerine yer verilmiştir;

*'...İnanıyoruz ki, istiklâlimizin garantisi milletimizin en aslî vasfı, milliyetçiliğimizdir. ... Millî bünyemizi yıkmıya çalışan komünizmle fikrî mücadele hususunda Atamızın ölmez vasiyetini bir kere daha duymaktayız: "Komünizm her görüldüğü yerde ezilmeli.." Varlığımızın hikmeti, vatan için yaşamak ve gereğinde ölmektir.'*¹⁴⁶⁷

Öğrenci hareketi olarak başlayan komünizm karşıtı propagandanın milliyetçilik temelinde oluşturulduğu görülmüştür. Kısa bir süre içerisinde öğrenci açıklamaları çığ gibi büyümüş/büyütülmüştür. Gazeteler, öğrenci olaylarına yer vererek komünizm karşıtı propagandada gençliğin tehlikelere karşı 'uyanık' olduğunu ve işçi hareketlerinin bu duruma destek verdiği tezini, telkin ederek kamuoyuna yönelik bir propaganda çalışması gerçekleştirmiştir;

*'Komünizme karşı alınan cephe / Millî Türk Talebe Birliği dün mühim bir toplantı yaptı / Komünizmin başkaldırmaması için gençliğin âzami hassasiyeti'*¹⁴⁶⁸, *'Türk gençliği Her türlü kötü cereyanlara karşı uyanık / İstanbul Edebiyat Fakültesi Derneğinin çıkardığı beyanname; Zihinleri bulandırmak, millî birliğimizi baltalamak, güvensizlik ve huzursuzluk yaratmak suretiyle gayelerine vasil olma'ya çalışan kötü cereyan ve propagandaları tesirsiz bırakmak için Türk gençliği sistemli bir fikir mücadelesi açmak kararı azmindedir...'*¹⁴⁶⁹, *'Türk işçisi komünizme düşman / Dün Bakırköy'de bir sendikanın açılışında milliyetçi ve vatansever işçilerimiz gençliğin açtığı mücadeleye tezahürat içinde katıldılar'*¹⁴⁷⁰, *'Komünizme karşı gençliğin azimli kararı / Öğrenci Dernekleri hislerini açıklıyor / Ziraat Fakültesi Öğrenci Derneği Başkanlığından aşağıdaki yazıyı aldık: Biz, türlü maskeler altında vatan ve milliyetçilik umdelerini parçalamak, yıkmak gayelerini güden alçak bir propaganda, "komünizm" propagandası karşısında kararını çoktan vermiş bir milletin çocukları olarak yaratıldık...'*¹⁴⁷¹, *'Türkiyede komünizm düşmanlığı Ankara gençliğinin dün yaptığı büyük toplantı / Sendikalarda uyanık duruyor'*¹⁴⁷², *'Uyanık Türk Gençliği, Komünistlikle kesin bir savaşa girişmiştir'*¹⁴⁷³, *'Türk gençliği Moskof kızıl komünistliğe karşı savaş açmıştır'*¹⁴⁷⁴, *'Komünizm Türkiyede iflâsa mahkûm / Üniversiteli gençliği ulus ve memleket emrinde / Komünizm hiçbir memlekete*

¹⁴⁶⁷Ulus, 13 Aralık 1947, s. 1.

¹⁴⁶⁸Memleket, 14 Aralık 1947, s. 1 ve 4.

¹⁴⁶⁹Ulus, 14 Aralık 1947, s. 1 ve 10.

¹⁴⁷⁰Memleket, 16 Aralık 1947, 1 ve 4.

¹⁴⁷¹Ulus, 19 Aralık 1947, 1 ve 3.

¹⁴⁷²Memleket, 22 Aralık 1947, 1 ve 4.

¹⁴⁷³Karagöz, Yıl: 40, Sayı: 4097, 22 Aralık 1947, s. 1.

¹⁴⁷⁴Karagöz, Yıl: 40, Sayı: 4097, 22 Aralık 1947, s. 2.

*orduyla girmemiştir. ...Vatan topraklarını bir istilâ ordusuna karşı müdafaaya girişmiş gibi komünizmle mücadele edeceğiz.*¹⁴⁷⁵

Tüm bunların yanı sıra öğrenci hareketlerine katıldığını açıl原因an üniversitelilerin isimleri de bildirilerek komünizm karşıtı hareketin ne kadar yoğun bir destek gördüğü empoze edilmiştir.¹⁴⁷⁶

Haberlerin dışında yapılan yorumlarda, öğrenci hareketlerinden övgüyle söz edilmiştir; T. İ. Yankılar köşesinde ‘Gençliğin indirdiği şamar’ başlığıyla yayınladığı yazısında gençliğe dair olan güveni ön plana çıkartmıştır;

*‘...Hamdolsun, Türk işçisi ne kadar artar ve kuvvetlenirse kuvvetlensin, kızıl mikroplarının kendisine bulaşmasını önliyecek kadara vatana ve millete bağlıdır. Bu sinsi cereyanın nüfuz etmek istediği yığınlardan bir kısmı da yeni yeni yetişmek üzere olan aydınlarımız olabilir. Bu alanda çalışıldığına şüphe etmiyelim. Fakat varolsun, İstanbul Üniversitesinin imanı bütün gençleri! Onlar son günlerde yaptıkları bir toplantıda komünizme karşı savaşıma karar verdiler. Onların bu kararı, bu andı, kızıl suratlara indirilmiş bir şamar, pardesüler altına saklanmış bazı gazete kâğıtlarına ...Gençlik bu sağlam heyecanı yüreğinde ve kafasında taşıdıkça cephemize olan güvenimiz artacaktır. Cihan yıkılsa emin ol bu cephe sarsılmaz!’*¹⁴⁷⁷

Safaeddin Karanakçı ise ‘İstedğimiz gençlik’ yazısında gençliğin tehlikeler karşısındaki tavrını şu şekilde değerlendirmiştir; ‘Türk gençliğinin komünizm karşısında duymuş olduğu infial, bütün yurtta çok yakın bir alâka ve engin bir heyecanla takip edilmektedir....Türk gençliği millî birliğimizi baltalamak, yurtta güvensizlik ve huzursuzluk yaratmak suretiyle gayelerine vasıl olmağa çalışan muzır ve yabancı propaganda ve cereyanları tesirsiz bırakmak için sistemli bir fikir mücadelesi açmıştır. Bu mukaddes vazifesinde Türk gençliği milliyetperver Türk basınını ve yurt ateşi ile bağrıları yanan bütün Türk vatandaşlarını yardıma davet etmektedir.’¹⁴⁷⁸ Nihat Erim ise ‘Milliyetçilik prensibi ve Üniversite gençliğinin son hareketi’ yazısında ‘Türkiye’yi komünist emperyalizmi ve totalitarizmi karşısında koruyacak olan tek umde’nin milliyetçilik olduğunu vurgulamıştır.¹⁴⁷⁹

¹⁴⁷⁵Memleket, 25 Aralık 1947, s. 1 ve 5.

¹⁴⁷⁶Ulus, 19,20,24 Aralık 1947

¹⁴⁷⁷Ulus, 13 Aralık 1947, s. 2.

¹⁴⁷⁸Ulus, 18 Aralık 1947, s. 2.

¹⁴⁷⁹Ulus, 15 Aralık 1947, s.2.

4.2.1.4 1948 Yılı Değerlendirmesi

1948 yılında CHP Hükümetlerinin politikasında genel bir değişiklik olmamasından ötürü, dış politika açısından 1948 yılı süreklilik gösteren bir yıl olmuştur. Bu sebeple 1948 yılında tatbik edilmek istenen propaganda mevcudiyetini muhafaza etmiştir. Sovyet tehlikesinin sürmesi karşısında, gazetelerde dış politik doğrultusunda tatbik edilmek istenen propaganda; Türkiye'nin milli birlik içerisinde olması ve gerektiğinde topyekûn mücadele etmesi şeklinde telkin edilmeye önceki yıllarda olduğu gibi devam edilmiştir.

Topyekûn mücadele içerisinde milli birliğin önceki yıllardan daha az önemli olmadığı, hatta daha da önemli olduğu 1948'e dair beklentilerin paylaşıldığı Ulus'taki başyazıda görülmektedir;

*'...Savaş sürüp gidiyor. Adına (Beyaz Harp) ateşsiz harp diyorlar. 1947 bilânçosu büyük zararlar kapandı. Balkanlar ve Orta Avrupa kaybolmuştur. 1948 yılı ferahlık getirecek mi? Bunu ummak safdilliğe benzer bir hareket sayılıyor. ... Ne yazık ki hâdiselerin hızla yürüyen gelişmesi, Türkiye'ye, bu yılda, vatan ve istiklâl müdafaası için yüklendiği ağır görevlerin hafiflemesi imkânlarını vermiyecektir. Barıştan başka bir şey istemiyen Türk Milletinin kaderi, her an savaşa hazır olmamakgerekti. Kabahat bizim değildir. Kuvvetimizi artıran budur. Uyanık duralım, birlik olalım.'*¹⁴⁸⁰

Ocak ayında propaganda amacıyla yazılan yazılar arasında en dikkat çekici yazının T. İ. müstearı ile Yankılar köşesinde yazılan 'Bir tilkinin âkıbeti' yazısı olduğu görülmüştür. Londra'da bir kümeste meydana gelen olaydan hareket eden yazar, kümesteki hayvanlar üzerinden milli birlik ve topyekûn mücadele propagandası yapmıştır. Milli birlik ve topyekûn mücadele propagandasında ilk kez hayvanlar üzerinden bir değerlendirmede bulunulması ise ayrıca dikkat çekicidir;

'Londra'dan gelen telgrafı okuyunuz bakın: "Suffolk eyaletinde içinde 14 kaz bulunan bir kümese giren iri boylu bir tilki, gözleri oyulmuş ve bütün kaburga kemikleri kırılmış olduğu haledde sabahleyin ölü olarak bulunmuştur. Aynı gün yılbaşı münasebetiyle kesilecek olan bu cesur hayvanların sahibi, bu kadar harbcu kazların hepsini feda etmeğe razı olmayarak döl almak üzere bunlardan bir erkek ve üç dişi kazı alakoymağa karar vermiştir. Tilkiye gelince o da doldurularak ve hâtıra olarak saklanacaktır." ... Tilkiyi öldürdüklerine mükâfat olarak canlarını kurtaran kazları unutmalıyım. Görüyorsunuz, hayvanlar arasında bile yuvalarını saldırganlığa karşı koruyanların kadri biliniyor; hayat hakkı tanılıyor. Tilkinin doldurulan cesedi

¹⁴⁸⁰ "1948 yılına girerken", **Ulus**, 1 Ocak 1948, s. 1 ve 6.

ise, belki de, kuvvetine ve zekâsına güvenip saldırganlığa kalkışanların bir timsali olarak muhafaza edilmektedir.¹⁴⁸¹

Sovyet tehdidi karşısında milli birliğin ve topyekûn mücadelenin önemi her fırsatta belirtilmiştir. Hatta bazı durumlarda, Sovyetlere/komünizme karşı mücadele mecazi bir dille değerlendirilmiştir. Karagöz'de Diplomat müstearı ile yazılan 'Politika' köşesinde, komünizmle savaş veremle savaşla eş tutulmuştur: 'Veremle savaş, Komünistlikle savaş!.. İkisi de mükemmel, ikisi de doğru, ikisi de lâzım! ... Komünistlik bir fikirdir diyeceksiniz; doğru!. Fakat bu fikir sefâlet bataklığında beslenip gelişir. Vere insanın ciğerini kemirir, Komünistlik Cemiyetin ciğerini!. Bu bakından ikisinin de kaynağı birdir.'¹⁴⁸² Avni Refik Berkman, 'Demokrasi ve Komünizm' isimli yazısında ise 'komünizm afeti'ne karşı koymak için her türlü vasıttan istifade edilmesi bir zaruret olarak ortaya konmuştur.¹⁴⁸³

1948 yılında tıpkı 1945'in son aylarında olduğu gibi komünizm karşıtı kitlesel gösterilerin yapılmaya başlandığı görülmüştür. 1948'in ilk mitingi Urfa'da gerçekleşmiştir. Miting; 'Urfalılar bir miting yaptılar / Kızıl propagandanın Türkiye'ye dair iftiraları takbih edildi'¹⁴⁸⁴ şeklinde gazetelerde yer almıştır. Komünizm/Sovyet karşıtı kitlesel gösterilere gazetelerde yer verilmesi, Sovyetlere ve Batılı müttefiklere Türkiye'nin birlik içerisinde milli meselelerde topyekûn mücadele edeceğini göstermek üzeredir. Ocak ayında Urfa'da gerçekleşen komünizm karşıtı miting ile kitlesel gösterilere, şubat ayında devam edilmiştir. 12 Şubat'ta Aksaray'da¹⁴⁸⁵, 18 Şubat'ta ise Konya'da¹⁴⁸⁶ miting tertip edilmiştir. Komünizm/Sovyet karşıtı kitlesel gösteriler olarak gazetelerde yer alan mitinglerle, Türkiye'nin birlik içerisinde olduğu Türk kamuoyu ile Batı ve Sovyetler Birliğine gösterilmek istenmiştir.

1948 yılının bahar ayları, Sovyet Rusya'nın Orta, Güney ve Kuzey Avrupa'da faaliyeti geçtiği bir dönem olması sebebiyle, Türkiye'nin Sovyetlerden kaynaklanan

¹⁴⁸¹ **Ulus**, 4 Ocak 1948, s. 2.

¹⁴⁸² **Karagöz**, Yıl: 40, Sayı 4101, 5 Ocak 1948, s. 2.

¹⁴⁸³ '...bütün milletlerin bu muazzam tehlike karşısında birleşerek komünizm âfetine karşı koymaları kesin bir zarurettir. Ayrıca sağduyu sahibi bütün münevverlerin sözle, yazı ile ve sair her türlü vasıta ile bu tehlikeye karşı mücadeleye girişmeleri en kutsal bilhassa bizim için bir ölüm, kalım dâvasıdır. Zira komünizm bizde yalnız siyasi, iktisadi ve içtimai bir inkılaptan ibaret kalmaz, milletin bağımsızlığını ve baskısını bile tehlikeye düşürür. Komünist fikirler ve propagandalarla mücadele yüksek okullarımızın ve üniversitelerimizin büyük rolü vardır'; **Ulus**, 2 Ocak 1948, s. 2.

¹⁴⁸⁴ **Ulus**, 26 Ocak 1948; **Karagöz**, Yıl: 40, Sayı: 4109, 2 Şubat 1948, s. 3.

¹⁴⁸⁵ **Ulus**, 12 Şubat 1948, s. 3.

¹⁴⁸⁶ **Ulus**, 18 Şubat 1948; **Karagöz**, Yıl: 40, Sayı: 4116, 26 Şubat 1948

endişeleri bir kat daha artmıştır. Özellikle Çekoslovakya'dan sonra Rusların Finlandiya'ya yönelmiş olması, ciddi bir kaygı sebebi olmuştur. Çek darbesi ve sonrasında Sovyetlerin Finlandiya'dan taleplerde bulunması, Sovyet karşıtlığını ve buna karşı Batı ittifakını belirginleştirirken, milli birlik düşüncesinin Sovyet tehlikesi ile öne çıkartıldığı görülmüştür. Tüm bu sebeplerle 1948 yılının nisan ayı, Sovyetlerin Avrupa'da hızla yürüttüğü faaliyetler karşısında, Milli birliğin topyekûn mücadele kısmının öne çıktığı bir ay olmuştur. Her ne kadar mart ayında topyekûn mücadele fikrinin yavaş yavaş yeniden gündeme geldiği görülse de nisan ayı topyekûn mücadele konusunda propagandanın arttığı bir aydır. Rusya'nın Avrupa'da baskısını arttırması ile birlikte tatbik edilmek istenen milli birlik propagandasında, iç politikadan neredeyse hiç bahsedilmemiştir.

Kamuoyuna topyekûn mücadeleyi telkin etmek üzere, Halkevleri'nde verilen önemli konferanslar, gazetelerde yayınlanarak daha etkili kılınmak istenmiştir. Bu bahiste tercih edilen konferansların Hükümetin milli birlik propagandası ile ilgili olması, Sovyet tehlikesinin ne kadar endişe verici bulunduğunu göstermektedir. Gazeteler eliyle yaygınlaştırılmak istenen konferanslar arasında iki tanesinin dikkat çektiği görülmektedir. Bu konferanslardan ilki, propaganda konularında çalışmaları bulunan Kurmay Yarbay Seyfi Kurtbek'in konferansıdır. *'Bütün dünya yeni bir harbe hazırlanıyor / çok mühim bir konferans verdi; Kurtbek, Gelecek harp ve topyekûn millî seferberlik konusu üzerinde mühim bir konferans vermiştir'* başlıkları ile haberi yapılan konferansta, Kurtbek'in milli birlik ve topyekûn mücadeleyi övdüğü kısımları özellikle öne çıkartılmış ve konferansın alıntılanan kısımlarını oluşturmuştur;

*'Seyfi Kurtbek, konferansın sonunda gençliğin savunma heyecan ve azminin çok kuvvetli ve uyanık tutulması için halkevlerinin, matbuatın ve radyonun birinci derecede vazifeli olduğunu ve bunların bu vazifeyi daha çok dikkatle ve birinci plânda yapmaları gerektiğini anlatmış ve bütün gençliğin bellemesi ve inanması lâzımgelen şu üç düsturu söylemiştir: 1- Bu vatan müdafaa edilecektir. 2-Türk savunması ihtiyarî değildir. Bütün vatandaşlar yurt savunmasına katılmaya mecburdurlar. 3- Türk savunması kayıtsız ve şartsızdır. Türk Milleti, savunmasının ne derecede kuvvetli bir düşmana karşı yapıp yapılmayacağı hususunda münakaşa ve pazarlık kabul etmiyen, her zaman ve her tehlikeye karşı tereddüt etmeden silâha sarılacak bir millettir.'*¹⁴⁸⁷

¹⁴⁸⁷Ulus, 11 Nisan 1948, s. 1 ve 4.

Yayınlanan bir diğer konferans ise Kırım eski hükümet reisi Cafer Kırimer tarafından gerçekleştirilmiştir.¹⁴⁸⁸ Gerek Kurtbek'in gerekse Kırimer'in konferansının Avrupa'daki Sovyet hareketleri sonrasında gerçekleşmesi ve konferans konularının birbirleriyle bağlantılı olması, konferans ve yazıların propaganda kastıyla bir takvim etrafında gerçekleştirildiğini göstermektedir.

Ulus gazetesi yazarı Feridun Osman Menteşeoğlu'nun nisan ayında topyekûn mücadele konusuna değindiği görülmüştür. Menteşeoğlu, 'Bizim sınırlarımız bozulmaz' isimli yazısında propaganda karşısında halk efkârının konuya kayıtsız kalacağı hatta korkuya kapılacağı iddiaları üzerine şu değerlendirmede bulunmuştur;

*'...Bizde bir kahramanlık leğandı vardır ki atalar sözü gibi tekrar edilir: asker ölmez asker korkmaz! Bunun aslı Türk ölmez, Türk korkmazdır. Yani millet halinde Türkü öldürmek tabiat harıcı bir hâdisedir, mümkün değildir. Böyle bir insan cemiyetinin toplu halde korku tesiri altında kalabileceğine inanmak da güçtür. ...Korkmıyacağız, ürkmeyeceğiz, âsabımızı bozmıyacağız. Yurdun ebedî sahibi olarak yaşacağız. Eğer tahrik etmeden tahrike uğrarsak savaşaacağız ve boyun eymek yerine kan dökerek topyekûn mahvolacağız. Bunun en canlı şiarını 1945 te İsmet İnönü müşterek kaderin alnına yazdı: "Namuslu insanlar olarak yaşıyoruz, icabında namuslu insanlar olarak öleceğiz"*¹⁴⁸⁹

Sovyet Rusya'nın Avrupa'daki faaliyetleri üzerine Hükümetin öne çıkardığı, topyekûn mücadele hususunda Karagöz'ün de konuya dahil olduğu görülmüştür. Yarenlik köşesinde Karagöz ile Hacivat arasında geçen konuşmada, Sovyet tehdidi ve iç düşman karşısında yapılması gerekenlerin ne olduğu altı çizilerek ifade edilmiştir: *'...Önümüzdeki savaş topyekûn savaştır; vatanın şurasına, burasına havadan düşman inebilir; düşmana içimizdeki Kızıl Komünist alçaklar katılabilirler. Millet çok uyanık olacak, böyle bir hal karşısında ordu kuvvetlerini beklemeden derhal düşmanı sarıp olduğu yerde boğacaktır. Hacivat- Bizim köyler, kasabalar yiğitlerin harman olduğu yerlerdir; bu millet bu işi dehşetli şekilde başarır. Karagöz- Ona ne şüphe?. Halkımız bu derece yiğit ve vatansever olmasaydı biz 20 milyon Türk 170 milyon Moskofa kafa tutabilir miydik?.. 150.00 kediye 300 arslan perişan eder arkadaş!'*¹⁴⁹⁰ Karagöz'ün Sazdan sesler köşesinde ise bir savaş tehlikesinin yakın olduğu ve bu tehlikeye karşı birlikte hareket edilmesi telkin edilmiştir; *'...Moskofların gidişine bakılırsa harp yakın / Bu gerçeği öğrenerek ayrılığı bırakın /*

¹⁴⁸⁸Ulus, 26 Nisan 1948, s. 2; Ankara Akşam Haberleri, 25 Nisan 1948, s. 1 ve 2.

¹⁴⁸⁹Ulus, 13 Nisan 1948, s. 2.

¹⁴⁹⁰Karagöz, Yıl: 40, Sayı: 4132, 22 Nisan 1948, s. 3.

*Vatan aşkı ışığını yurd alevinden yakın / Kap karanlık günlerdeyiz çok uyanık olalım
/ Başarıyı beraberlik ve birlikte bulalım...*¹⁴⁹¹

Cafer Kırımer'in nisan ayında olduğu gibi, mayıs ayında da verdiği konferansın gazetelerde yer aldığı görülmüştür. ¹⁴⁹² Konferanslarında Rus emperyalizmine değinen Kırımer'in açıkça Sovyet tehlikesi karşısında, Rus emperyalizmini anlatması, kamuoyunda propagandanın endişe kaidesinin işlettirilmek istendiğini göstermektedir. Sürecin devam eden kısımlarında ise Rusya'ya karşı yapılan yorumlarda milli birliğin ve topyekûn mücadelenin öne çıkartılmasına çalışıldığı gözlemlenmiştir. Yankılar köşesinde Rusya'ya karşı yapılan değerlendirme ise şu şekildedir; *'Sinir harbi mi, soğuk savaş mı, ateşsiz muharebe mi, ne dersiniz deyiniz, kuzey komşumuzun ve maiyetindeki, peyklerin bütün yayım vasıtaları bu işle uğraşıyorlar. Türk halkının siniri ne kadar sağlamdır ve üzerine düşülürse ne kadar çelikleşir? Bunu bilmeyenlerin salvosu bizi bildiğimizden, inandığımızdan bir kıl ucu kadar bile ayıracak değildir.*¹⁴⁹³ Sazdan sesler köşesinde yer verilen şiirde ise, Rus tehdidi ve buna karşı yapılması gerekenler, Rus tehlikesine karşı uyanık olmak gerektiği şeklinde belirtilmiştir; *'Mayıs, Haziran ve Temmuz tehlikelerle dolu / Moskofların gittiği yol barış değil cenk yolu / Hakka tapan milletlerin gerçi bükülmez kolu / Fakat tehlikeye karşı uyanıklık gerektir / Korkulu rüyadan elbet uyanık durmak gerektir'*¹⁴⁹⁴.

Tatbik edilen propagandada İsmet İnönü'nün sürece dahil olması veya edilmesi propagandanın işba kanunca oldukça vakitlidir. Tekrarın israfı demek olan işba kanunca, bir konunun şuursuzca sürekli bir biçimde tekrar edilmesi, kamuoyunun tepkisini çekmemesine neden olacaktır. Bu sebeple İsmet İnönü'nün Türkiye'nin milli birliği artırmak üzere stratejik zamanlarda yurt gezileri gerçekleştirmiştir. Sovyet Rusya'nın 1948 baharında yeniden harekete geçmesi üzerine, İsmet İnönü, gerçekleştirdiği yurt iç ve dış politika konularını, dış mesele açısından ele alarak milli birlik vurgusu yapmıştır.¹⁴⁹⁵

Haziran ayında dış tehdit kadar hatta daha fazla bir şekilde, dış tehlikenin içerideki uzantılarına karşı halkın uyarıldığı ve uyanık olmalarının telkin edildiği

¹⁴⁹¹ Karagöz, Yıl: 40, Sayı: 4127, 5 Nisan 1948, s. 2.

¹⁴⁹² Ulus, 30 Mayıs 1948

¹⁴⁹³ T.İ., "Varsın; ürüsünler!", Ulus, 12 Mayıs 1948, s.2

¹⁴⁹⁴ Karagöz, Yıl: 40, Sayı: 4136, 6 Mayıs 1948, s. 2

¹⁴⁹⁵ Ulus, 2 Mayıs 1948, s. 1. ; Ankara Akşam Haberleri, 2 Mayıs 1948, s. 1.

görülmüştür. Bu konuda ilk dikkat çekici haberin Nazilli'den geldiği görülmüştür; *'Dikkat: yılanlar baş kaldırıyor! / Nazilli tesislerini dinamitlemeye yeltenen üç komünist tahrikçi suçüstü yakalandı'*¹⁴⁹⁶ başlığı ile verilen haberde 'tahrikçilerin' radyo istasyonu kurduklarından ve dinamit tedarik ettiklerinden bahsedilmiştir. 14 Haziran ise *'Moskof uşakları Türk vatanına karşı her türlü alçaklığı yapıyorlar'*¹⁴⁹⁷ başlığı ile duyurulan haberde, Nazilli fabrikasında yakalanan 'tahrikçilere' bir kişinin daha eklendiği duyurulmuştur. Bu haberler dışında halkın komünist tahriklerine karşı her yerde dikkatli olması gerektiği bildirilmiştir. Bu konuda kamuoyuna telkin edilen fikirlerde, milli birliği bozmak üzere yabancı unsurların hararetle çalıştıkları propaganda edilmiştir; *'Dikkat edelim!... Memleketimize bozguncu, fesatçı akını var!... / Memleketimizin millî bütünlüğü aleyhinde faaliyette bulunmak üzere hudutlarımız dışında kurulmuş olan muhtelif ajanlıklar, son zamanlarda çalışmalarını arttırmışlardır. Suriyede, hududumuzun civarlarında faaliyette bulunan bu fesat yuvalarına muvazi olarak Sovyet Azerbaycanında da bir takım gayretler sarfedildiği tesbit edilmiştir. Türkiye hudutlarından içeriye casuslar, ajan, propagandacı ve tahrikçilerin sızmasını istihdaf eden bu faaliyetler karşısında hükümetçe sıkı tedbir alınmıştır'*¹⁴⁹⁸, *'Bir komünist daha Ankara'da hukuk Fakültesi 2 inci sınıf öğrencilerinden Ahmet Güler adlı birisi daha kızıl propaganda yaptığından Savcılıkça deliğe tıklılmıştır'*¹⁴⁹⁹, *'Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesindeki 3 öğretim üyesi Adalet huzurunda / Yabancı ideolojileri yayarak gençliğe zehirli fikirler aşlamak suçuyla mahkemeye verilen Pertev Boratav, Niyazi Berkes ve Behice Boran'ın sorguları yapıldı'*¹⁵⁰⁰. Tüm bunların karşısında ise önce *'Sağ ve sol cereyanlarla mücadele kışkırtıcı neşriyat yapanlar askerî mahkemeye'*¹⁵⁰¹ verileceği sonra ise *'C.H.P. Meclis Grubunun kararı Zararlı fikir cereyanları önleyici tedbirler'*¹⁵⁰² alacağı bildirilmiştir.

Haziran ayında en dikkat çekici mesele, bir Bulgar çetesinin sınırı aşarak bir Türk köyüne saldırmasıdır. Yapılan bu hareket sonrasında bir kişinin öldüğünün sınır tecavüzü ile duyurulması ise kamuoyunda yekpare olarak Bulgar/Sovyet karşıtlığına yönelik bir dalganın yükseltildiği görülmüştür. Konuyla ilgili olarak yapılan haber

¹⁴⁹⁶ **Ulus**, 6 Haziran 1948, s. 1 ve 4.

¹⁴⁹⁷ **Karagöz**, Yıl: 40, Sayı: 4147, 14 Haziran 1948, s. 3.

¹⁴⁹⁸ **Karagöz**, Yıl: 40, Sayı: 4145, 7 Haziran 1948, s. 2.

¹⁴⁹⁹ **Karagöz**, Yıl: 40, Sayı: 4149, 21 Haziran 1948, s.2

¹⁵⁰⁰ **Ankara Akşam Haberleri**, 15 Haziran 1948, s. 1 ve 3.

¹⁵⁰¹ **Ankara Akşam Haberleri**, 18 Haziran 1948, s.1.

¹⁵⁰² **Ulus**, 30 Haziran 1948, s. 1.

yorumlarda ise durum çok daha ileri götürülerek, Bulgar karşıtlığında ortak bir anlayış vücuda getirilmek istenmiştir. Yorumlarda, konuya oldukça sert tepkiyi gösterildiği ve yer yer hakaretamiz ifadeler kullanıldığı görülmüştür;

'Bir Bulgar çetesi köyümüze saldırdı / 50-60 kişilik çete, çarpışma sonunda geldiği yere püskürtüldü'¹⁵⁰³, 'Bulgarlar bir köyümüze saldırdılar / Çeteler püskürtüldü bir Türk öldü'¹⁵⁰⁴, 'Sınır tecavüzü dolayısıyla Hükümetimiz gereken teşebbüste bulunacak'¹⁵⁰⁵, 'Bugünlerde vereceğimiz bir nota ile Bulgaristanı Protesto ediyoruz / Kalkansöğüt köyünü basan çetenin 7 kişi olduğu anlaşıldı'¹⁵⁰⁶, 'Alçakça cinayetin geniş tafsilatı / Çeteciler, Türkçe konuşuyorlardı... Ölen çeteci de sünnetli... Bulgarlar bir Türk başına 1.5 milyon ley mükafat vadetmişler...'¹⁵⁰⁷, 'Bulgarlar ve notamız / Sert bir dille yazıldığı anlaşılan nota Bulgar Elçisine verildi mi?'¹⁵⁰⁸, 'Türk Notası Bulgar Elçisine dün verildi'¹⁵⁰⁹, 'Bulgarlar Türk sabrını mı ölçüyorlar? / '...Düne kadar ecdadımıza uşaklık edenler, neleri varsa bize borçlu olanlar, ikinci cihan harbinde de her kapılarını çalanı yatak odalarında ağırlayanlar, zaman zaman nazilere, sonra da Bolşeviklere yataklık ve yarıdakılık edenler, biliyoruz ki bugün hitap olunur halde değildirler. O halde bu kuklaların iplerini çekenler de Türk milletinin sabriyle oynanmasının tekin olmadığını hatırlasalar çok iyi ederler...'¹⁵¹⁰

Yorum haberlerde olduğu gibi, köşe yazılarında da olayın arkasında Rusların olduğu imasında bulunulmuştur. T.İ.'nin Yankılar köşesinde, 'Ateşle oynamayın!' yazısında bu durum kamuoyuna şu şekilde anlatılmıştır; *'...Yirminci asrın kırk sekizinci yılında gene bir gecenin karanlığından faydalanarak Türk topraklarına giren beş on kaatilin kendi evinde hem kendi milleti, hem de bütün insanlık için barıştan ve bahtiyarlıktan başka hiçbir şey düşünmiyen bir vatandaşımızı şehit ettikleri haberini nefretle okuyunca çocukluğumda isyan eden duygularım, beyaz saçlı başımda yeniden coştı. Bunlar da muhakkak, İvan Vazof'ların, Hristo Botef'lerin şerefsiz piçleri idiler. Onlar da nefretle beslenmiş, düşmanlıkla, kin duygularıyla büyütülmüş olacaklardı. Ondan da fazlası var. Bunların kanlı gözlerindeki kızıl renk bir başka kaynaktan da uğursuz bir ilham almıştı. Fakat almasınlar! Fakat almayın ey cehennem yolcuları, ateşle oynamayın!'¹⁵¹¹*. Konuya Karagöz'ün yaklaşımı ise diğer gazetelerle aynı olmakla birlikte, sertlik ve hakaret tonu bakımından diğerlerine

¹⁵⁰³Ulus, 19 Haziran 1948, s.1.

¹⁵⁰⁴Ankara Akşam Haberleri, 19 Haziran 1948, s. 1 ve 3.

¹⁵⁰⁵Ulus, 20 Haziran 1948, s. 1.

¹⁵⁰⁶Ankara Akşam Haberleri, 20 Haziran 1948, s. 1.

¹⁵⁰⁷Ankara Akşam Haberleri, 21 Haziran 1948, 1 ve 3.

¹⁵⁰⁸Ankara Akşam Haberleri, 22 Haziran 1948, s.1

¹⁵⁰⁹Ankara Akşam Haberleri, 24 Haziran 1948,s. 1 ve 2.

¹⁵¹⁰Ankara Akşam Haberleri, 20 Haziran 1948, s. 1.

¹⁵¹¹Ulus, 22 Haziran 1948, s. 2.

nispetle daha yüksektir. Haber, *'Bulgar çeteleri Kalkansöğüd Köyümüze alçakça baskın yaptılar!..'* başlığı ile duyurulmuş, manşetten yer alan karikatürde ise *'Karagöz- Telâş etme Hacivat; eceli gelen köpek Câmi duvarına siyer!..'* şeklinde Bulgarlar tahkir edilmiştir.¹⁵¹² Politika köşesinde tıpkı Yankılar köşesinde olduğu gibi kamuoyunun kitlesel olarak birlikte hareket etmesi için milli, hamasi duygular tahrik edilmek istenmiştir; *'...Zâten Bulgar denilince biz, kanlı katil domuz çobanları anlarız. Daha dün Alamanlara uşaklık eden Bulgar, bugün Moskofların kölesidir ve eşkiyâlık, Bulgarların tek meziyetidir. Sırası geldiği gün, analarından emdikleri südü burunlarından getirmek boynumuza borç olsun!.. ...Ulan domuz çobanı, ulan kanlı katil vahşi sürüsü; hesap gününü iyi bekle!. Sana Hanya'nın, Konya'nın nerede olduğunu öyle öğreteceğiz ki kâinat (aşkolsun) diye parmak ısıracaktır. Seni yirminci asrın yüz karası, insanlığın iğrenç lekesi seni!..'*¹⁵¹³

Bulgar saldırısı ile anlık bir tarzda refleksik olarak tatbik edilen propaganda dışında, süreklilik açısında milli birlik propagandasının sürdürüldüğü görülmektedir. Bu durumun en temel nedeni Moskova Radyosu gibi Sovyet propaganda organlarının Türkiye aleyhinde yaptığı yayınlardır. Yankılar köşesinde bu durumun sıklıkla işlenmesi, Sovyet tazyikinin Türkiye üzerinde henüz sona ermediğini göstermektedir. Yankılar köşesinde 29 Haziran tarihinde yer alan yazıda bu duruma açıkça işaret edilmiştir; *'Üzerine ne toprak atıldığı ne de kireç döküldüğü için gittikçe artan ufunet gibi kuzeyin kızıl spikeri ağzını bozdukça bozuyor; dilini uzattıkça uzatıyor. ...Neler söylediğini tekrarlamak bu sütunun nezaheti bakımından da, okurlarıma beslediğim saygı bakımından da mümkün değildir. Fakat bir aralık elini ve dilini çok yükseklere kadar uzatarak dedi ki: "...Bugünkü politikacıların ipliği tamamıyla pazara çıkmıştır. Halk nazarında hiçbir itibarı kalmamıştır. Bütün bu olaylar meydandayken kürsülerde demagojiler, şereften, vatandan, milletten, kişi hürriyetinden, mal ve can korunulmasından, memleketin bağımsızlığından dem vurmalar kaç para eder?" ... Bunların hepsi bizim ve bunlara saldıran uşak, yıllardır, bütün bu kutsal ve yüksek şeyleri görmiyen, bilmiyen, görüp bildiyse sonradan unutan bir beslemedir. ... Bu memlekette şeref bulunup bulunmadığını bayrağımızdan, bağımsızlığa candan bağlılığımız var mı, yok mu? onu da Kars ve Ardahan topraklarına sorunuz!'*¹⁵¹⁴. Bulgar saldırısı dışında refleksif olmayan tarzda

¹⁵¹² Karagöz, Yıl: 40, Sayı: 4151, 28 Haziran 1948, s. 1.

¹⁵¹³ Karagöz, Yıl: 40, Sayı: 4151, 28 Haziran 1948, s. 2.

¹⁵¹⁴ T. İ., Küçük ağızlarda büyük kelimeler!, **Ulus**, 29 Haziran 1948, s.2.

yürütülen milli birlik propagandası, Ulus, Ankara Akşam Haberleri ve Karagöz'de Rus karşıtlığı şeklinde yoğun olarak işlenmiştir. Üç gazete içerisinde, hitap ettiği hedef kitlesi ve üslubu sebebiyle en açık eleştiriler, Karagöz üzerinden gerçekleşmiştir. Sovyet propagandalarına karşı, kamuoyunda telkin edilen fikirlerin; *'...Türk milleti Komünistlik prensiplerini beğenmiyor ve komünist olsa da, olmasa da Moskof devletini kendine düşman biliyor. Tarih meydandadır yâhu!..'*¹⁵¹⁵ şeklinde olduğu görülmüştür. Sazdan sesler köşesinde ise Rus tehlike ve propagandasına karşı mücadele edileceği fikri telkin edilmiştir; *'...Mehmetçik adamın dişini söker / Düşmanı denize, ovaya döker / Bana Bak, ben Türk'üm yıkar yakarım / Ayının burnuna halka takarım'*¹⁵¹⁶.

Milli Birlik içerisinde azınlıklara karşı yürütülen politika ve propagandada bağımsız hareket edilmemiştir. Aksine daha önceden var olan meseleler üzerine, bina edilmiştir. İstanbul Ortodoks Kilisesi'nin, Rus Kilisesi'nin 500. yıldönümü münasebetiyle yaptığı daveti kabul etmesini bildirmesi üzerine, Akşam Haberleri'nde haber, *'Acaip şey İstanbul kilisesi Moskova'nın emrine mi giriyor?'* başlığı ile duyurulmuştur. Haberin sonunda yer alan *'Ankara'nın Notu'*da ise Ortadoks Kilisesi'nin Sovyet propagandasına alet edilmek istendiği ima edilmiştir;

*'Moskova'nın son yıllarda kiliseyi de Bolşevik propagandasına alet ettiğini biliyoruz. İnsanlığın hürriyet ve vicdan kıymetlerini yıkmayı hedef bilen kızıl rejimin, şimdi Rus kilisesinin 500 üncü yıldönümünü, propagandaya elverişli bir bahane saydığından şüphe etmiyoruz. Bu şartlar içinde İstanbul Patrikhanesinin Moskova'nın dâvetini kabul etmekle ve fayda umduğunu bilmeyiz ve şu suali sormaktan da kendi kendimizi alamayız: "Patrikhane Moskova'nın emrine girmeği mi düşünüyor?.'*¹⁵¹⁷

1948 yılında Sovyet Rusya'ya ve onun peyklerine karşı yükseltilen topyekûn mücadele ve milli birlik dalgasında, milliyetçiliğin temel silah olduğu vurgulanmıştır. Karagözde yer alan Yarenlik köşesinde, Hacivat ile Karagöz arasında geçen konuşmada Sovyet Rusya ve Bulgarlara karşı milli hislerin keskinleştirilmesi gerektiği ifade edilmiştir; *'...Okullarda büyük tarihimizin acı, tatlı olaylarından çocuklara ibret levhaları çıkartmalı. İnsanlık terbiyesi vereceğiz diye yüreklerden millî gururlar, millî kinleri silmeğe hakkımız yoktur. Bir ilkokul çocuğu bile Moskof'un, Bulgarların bize can düşmanı olduğunu bilmelidir. ... Milliyetçilik bizim tek*

¹⁵¹⁵ Başyazı, Karagöz, Yıl: 40, Sayı: 4146, 10 Haziran 1948, s. 1.

¹⁵¹⁶ Karagöz, Yıl: 40, Sayı: 4150, 24 Haziran 1948, s. 2.

¹⁵¹⁷ Ankara Akşam Haberleri, 25 Haziran 1948, s 1 ve 3.

*direğimizdir; onu zayıflattığımız gün her şeyimiz zayıflar Hacıvat!...*¹⁵¹⁸ Karagöz'de okuyuculardan gelen şiirlerin milliyetçilik ve kahramanlık hisleri ile Bulgar/Sovyetlere karşı sivriltildiği görülmüştür. Salih Özkoruyucu'dan gelen şiire bir şerh düşen Karagöz, milli hisleri topyekûn mücadele fikrine kanalize etmiştir; *'Okuyucularımızdan Salih Özkoruyucu bize bir destan göndermiş, bunun iki kütasını sütunlarımıza koyuyoruz. Trakya'da köylerimize gece karanlığında baskın yapan kahbelerin kulakları çınlasın.. Türk yurdu Salihlerle dolu!...Düşmana Cevap Sınırdaki olanlar dedi canımıza tak / Bulgaryada inleyen vatandaşlara bak / Boynumuza borç olsun bunu sizden sormak / Verdiği gün emrini Başkanımız Omurtak / Kırk ikiliyiz hazırlanmış askeriz / Göksümüzü siperdi yurdu bekleriz / Tarihte ünümüz büyük şanlı Türkleriz / Zaferler üstüne zafer ekleriz'*¹⁵¹⁹

Mart ve nisan ayı ile başlayan milli birlik propagandası yaz aylarında seyrekleşmekle birlikte varlığını muhafaza etmiş, sonbaharda ise yeniden eski konumunu kazanmıştır. Kasım ayı içerisinde tatbik edilmek istenen propagandanın klasik tarzda yürütülen tüm veçhelerinin uygulandığı görülmüştür. Sovyet karşıtlığına ve Batı'nın dostluğuna dayanan topyekûn, milli birlik propagandası olarak formüle edilebilecek olan propaganda faaliyetleri, olağan akışında sürdürülürken bir diğer taraftan ise refleksif propagandanın da devreye girdiği görülmüştür. Refleksif propagandanın yani olağan akışın dışında, tepkisel olarak ortaya çıkan propaganda yapmayı gerektirecek durumlara karşı da topyekûn milli birlik propagandası tatbik edilmek istenmiştir. Bu doğrultuda, Rusya'nın Türkiye aleyhinde gerek doğrudan yayınları, gerekse peykleri aracılığıyla yaptığı propaganda yayınlarına karşı, cevap verilmiştir. Gazetelerde bu konuda Bulgarların öne çıktığı görülmüştür. Kasım ayının son günlerinde Bulgaristan sınırında bir Türk subayının Bulgarlar tarafından tutuklanarak hakkında idam kararı alınması karşısında, gazeteler konu hakkında kamuoyunda tepkisel bir görüş oluşturmak üzere, Bulgar ve Sovyetleri tahkir edici bir yayın faaliyeti izlemiştir;

*'Bulgarlarla yeni bir hadise / Ölüme mahkûm edilen bir Türk subayı / Hükümetimizin şiddetli teşebbüsü üzerine kararın infazı durduruldu'*¹⁵²⁰ *Bulgarlar bir Türk subayını idama mahkûm edecek kadar işi azıttılar!'*¹⁵²¹, *'...Son büyük muharebeye alman müttefiki olarak katılan bu anadan doğma kundakçı, eşkıya millet, bugün ayaklarının altında uyuz köpekler gibi*

¹⁵¹⁸ Karagöz, Yıl: 40, Sayı: 4153, 5 Temmuz 1948, s. 3.

¹⁵¹⁹ Karagöz, Yıl: 40, Sayı: 4157, 19 Temmuz 1948

¹⁵²⁰ Ulus, 24 Kasım 1948, s.1.

¹⁵²¹ Başyazı, Karagöz, Yıl: 41, Sayı: 4196, 2 Aralık 1948, s.1

*süründüğü, anasını, avradını, kızını, kısırağını tepe tepe kullanan Bolşevik efendilerine güvenerek yine ne halt etse beğenirsiniz? Hudut boyunda, at üstünde resmî elbisesi ile gezen bir Türk subayı yanlışlıkla kırk, elli adım hududu öte yanına geçince hemen pusuya düşürüp etrafını sarmışlar, sözüm ona muhakeme etmişler ve idam kararı vermişler!... Bulgarların istediği ve beklediği büsbütün başka idi. Onlar, ikide bir hudutlarımızdan içeri saldıkları ve ele geçirdiğimiz Bulgar casusları, eşkıyaları ile bu subayımızı pazarlığa koymak isterlerdi...*¹⁵²²

Bulgarlarla çıkan kriz dışında, İsviçre’de Türkiye aleyhine yazılan bir yazının bu açıdan değerlendirildiği görülmüştür. İsviçre’de yayınlanan yazıya karşı tepki gösterilerek milli menfaatler çerçevesinde kamuoyuna ve basına birlik olunması gerektiği aşılınmak istenmiştir;

*‘...Milleti kendinize inandırmanın yolu gözünü yumup, ağzını açmak, yaygarayı basmak değildir. Hele bu yolda memleket dışında düşmanca yazılmış yazılara mal bulmuş mağribi gibi sarılıp gazetelerimizde yer vermek ne Türklüğe ne de insanlığa yakışır. Düşman satın alacak eli kalem tutar birkaç kırtıpilde mi bulamaz? Türkiye’yi itibardan düşürmek gayretiyle bir İsviçre dergisine sokuşturulmuş böyle bir yazıya gazetesinde yer verenler Türk milletinin reyini değil, ancak nefretini kazanırlar. Bizim işimize dışarıdan karışmak isteyen olursa onun ağzının payını el birliğiyle vermek lâzımdır. Yoksa yurt düşmanlarıyla söz birliği yapmak, onlardan yardım dilemek merhaba diyeceğiniz insanların kârı değildir.*¹⁵²³

Anlık tepkisel, propaganda dışında, olağan akış içerisinde ortaya çıkan ve çıkması muhtemel konular üzerinde dış politikaya dayanan tarzda milli birlik propagandası sürdürülmüştür. İsmet İnönü’nün dış ve iç politikanın çerçevesini çizdiği TBMM’nin açılış konuşması, Kasım ayının en önemli gündem maddesi olmuştur;

*‘İnönü’nün Açılış Nutku / Cumhurbaşkanımız İç ve dış politikamızın ana hatlarını dün veciz bir şekilde izah etti / Türkiye, her ihtimali gözönünde tutarak, toprak bütünlüğünü korumak ve millî bünyesini türlü tecavüzlere karşı kuvvetli bulundurmak hususunda lâzımgelen uyanıklığı göstermektedir*¹⁵²⁴, *‘Nutuktan parçalar; İkinci Cihan Harbinin yarattığı acılar giderilmiş değildir. Milletlerarası güven de henüz yerleşmemiştir. Dünya olayları millî savunmamız için her zaman gösterilen uyanıklığın artan bir dikkatle muhafaza edilmesi hususundaki kararımızı kuvvetlendirmiştir.*¹⁵²⁵

¹⁵²²Karagöz, Yıl: 41, Sayı: 4196, 2 Aralık 1948, s. 1.

¹⁵²³Başyazı, Karagöz, Yıl: 41, Sayı: 4195, 29 Kasım 1948, s.1

¹⁵²⁴Ulus, 2 Kasım 1948, s.1-2; Ankara Akşam Haberler, 1 Kasım 1948, s.1; Karagöz, Yıl: 41, Sayı: 4189, 8 Kasım 1948

¹⁵²⁵Ulus, 2 Kasım 1948, s.1

İnönü, adeta artık sloganlaşmış şekilde milli savunma, dış tehdit için birlik içerisinde olunması gerektiği sözlerini, bir kez daha deklare etmiştir. İnönü'nün konuşması sonrasına köşe yazılarında konuşmaya temas edildiği görülmektedir, Esat Tekeli¹⁵²⁶ ve Hüseyin Cahit¹⁵²⁷ bu konuda öne çıkan isimler olmuştur. Hüseyin Cahit Yalçın, kamuoyu için konuşmayı tahlil ettiği yazısında, İnönü'yü dış tehdidi engellemek üzere topyekûn mücadelede öne çıkartmıştır.¹⁵²⁸

Her ne kadar milli birlik propagandası içerisinde topyekûn mücadele kavramı vurgulanıyorsa da Peyami Safa, kaleme aldığı 'Milletin topyekûn seferberliği' isimli yazısında, daha önce adı sıklıkla telaffuz edilen Seyfi Kurtbek'in 'Silâh Başına' isimli son kitabı üzerinden topyekûn mücadeleyi açık bir şekilde öne çıkartmıştır. Safa'nın yazısında dikkat çeken yerlerin en başında, Hükümetin Milletçe topyekûn mücadeleye 'yabancı, tasasız ve uyuşuk' kalmadığı kısmıdır. Zira Safa'nın zikrettiği hususlara göre, Hükümetin topyekûn mücadele hususunda çalıştığı, Hükümetin propaganda organı olan Ulus'ta resmen açıklanmıştır. Safa'nın dikkat çekici yazısı, silahsız kuvvetler olan halkın savaşın yeni bir cephesi olduğunu artık Türkiye'nin de kabullendiğini göstermektedir.¹⁵²⁹ Olası bir savaş veya işgal durumunda Halka düşen görev, bu düşünceye göre henüz savaş, işgal başlamadan öncedir. CHP iktidarının görüşü ise bu konuda halkın topyekûn mücadeleye hazırlanmasıdır; zira bir felaket karşısında geç kalınmış olunabilir. Bu çerçevede harbe hazırlanan bir millet ile harbe hazırlanmayan bir milletin savaşma ve karşı koyma telakkilerinin çok farklı olduğu görülür. Savaşa ruhen hazırlanmış bir milletin bir harp karşısında karar

¹⁵²⁶Esat Tekeli, "Açış Nutku", **Ulus**, 3 Kasım 1948

¹⁵²⁷ Hüseyin Cahit Yalçın, "Cumhurbaşkanının dünkü nutku", **Ulus**, 2 Kasım 1948, s. 1 ve 3.

¹⁵²⁸ '...Sulh yalnız tek taraflı olamaz. Sulh uğrunda yalnız bir tarafın fedakârlığı ancak teslimiyet manasını ifade eder. Ecdat topraklarını korumak, hâkimiyetini ve istiklâlini müdafaa ederek yaşamak isteyen bir millet için bu temel prensiplerde hiçbir fedakârlığa imkân yoktur. Halbuki dünya bütün dünyayı pençesi içine almak isteyen vahşi, iptidai, mütearrız ve müstebit bir kuvvetin hergün daha ziyade artan tehdit ve tahriki altında bulunuyor. Bu şartlar içinde millî müdafaa kuvvetlerini arttırmaktan ve aynı tehdit altında kalmış medenî milletlerle işbirliği yapmaktan başka sulhu kurtaracak bir hareket hattı tasavvur edilemez. İşte Cumhurbaşkanının nutkuna hâkim olan realite budur.' Hüseyin Cahit Yalçın, "Cumhurbaşkanının dünkü nutku"; **Ulus**, 2 Kasım 1948, s. 1 ve 3.

¹⁵²⁹ '...Üçüncü dünya harbi sadece ordularla değil, milletler arasında olacaktır ve buna topyekûn, bütün milletçe hazırlanmak lâzımdır. Birinci Dünya Harbinde yumurtasını bırakan, İkinci Dünya Harbinde gelişen, üçüncü dünya harbinde olgunluk zirvesine varacağında şüphe olmıyan bu zarureti kavramakta geç kalmamak zorundayız. Harp, ondan önceki barış yıllarında hazırlanır. Hele bugün emniyetli bir sükûn devrine de kavuşmuş değiliz ve büyük bir orduyu seferber halde tutuyoruz. Savunma yüksek güdümünü millet ölçüsünde yeniden organize etmeğe başlamalıyız. ... Seyfi Kurtbek'in eserinde toplanan ve olgunlaşan fikirler, daha önceden verdiği konferanslarla, Ankara'da ve memlekette yeni bir savunma şuuru ve heyecanı uyandırmıştır. Hükümet de bu anlayışa yabancı, tasasız ve uyuşuk değildir...'; **Ulus**, 28 Kasım 1948, s. 1.

alması, nisbeten sınırlı bir fikir faaliyeti neticesinde mümkün olurken savaşa mental açıdan hiç hazırlanmamış bir milletin savaşıma fikrine intibak etmesi daha geniş bir değerlendirme sonrasındadır.¹⁵³⁰

Topyekûn mücadele konusunda bir diğer görüş ise Hüseyin Yalçın tarafından gündeme getirilmiştir. ‘Sovyet oyunları karşısında Türkiye’ isimli yazısında, Hüseyin Cahit kamuoyuna cesaret ve mücadele azmi aşılamıştır;

‘...Türk ordusunun kıymetini, vatani müdafaaya hususunda göstereceği kudreti canı isteyenler istihfaf edebilirler. Hakkını bilen, vazifesini anlıyan, ecdat topraklarını ve namusunu müdafaaya azmetmiş olan Türk Milletinin nelere kadir olacağını isteyenler tecrübe edip anlayabilirler. Biz harp aramıyoruz. Fakat harp bizi ararsa ondan da hiç kaçınmayacağız...Senelerden beri Moskof radyosunun neşriyatını da dinliyoruz. Türk aldanmayacak, sarsılıp korkmıyacak ve vazifesini yapmakta bir dakika bile tereddüt etmiyecektir.’¹⁵³¹

1948 yılının aralık ayına geldiğimizde, en dikkat çekici meselenin kurulması yakında gerçekleşeceği iddia edilen Atlantik Paktı meselesi olduğu görülmüştür. Aylardır tartışılan Pakt’ın Atlantik yakasındaki devletleri kapsaması sebebiyle, Türkiye’nin dışarıda kalacak olması¹⁵³², bir güvenlik sorunu meydana getirmiştir. Her ne kadar gazetelerde yapılan yorumlarda Türkiye’nin Rus tehdidine, tek başına karşı koyacağı ifade edilerek kamuoyunun endişesi giderilmek istenmişse de iktidarın görüşü ve bu görüşün yansımaları olan gazetelerde endişenin varlığı hissedilmektedir.

Atlantik Paktı karşısında, halkın güvenlik endişelerini gidermek üzere, aralık ayı boyunca Türkiye’nin Sovyet Rusya karşısında yalnız başına mücadele edebileceği tezi işlenmiştir. Türkiye’nin güvenliğinin Atlantik Paktı’na bağlı olmaksızın gerçekleşeceği yorumlarında bulunularak kamuoyunda korku oluşmasının önüne geçilmeye çalışılmıştır. Yapılan ilk yorumlarda Atlantik Paktı’ndan bahsetmeksizin değerlendirmelerde bulunurken, ancak aralık ayının son günlerinde Hüseyin Cahit’in yazdığı yazılarda, Pakt ile ilintili şekilde milli güvenlik meselesinin ele alınabildiği görülmüştür. Yalçın’ın öne çıkan iki yazısında dikkat çeken bazı kısımlar şu şekildedir;

¹⁵³⁰ Komünizm Propagandası II.

¹⁵³¹ **Ulus**, 30 Kasım 1948, s. 1 ve 3.

¹⁵³² **Ankara Akşam Haberleri**, 5 Aralık 1948; **Ulus**, 8 Aralık 1948

‘...Bizim vazifemiz ancak vatani müdafaa etmek olabilirdi. Mütearrız bir düşmana karşı Türk’ün silâha sarılmaktan başka vereceği bir cevap, düşüneceği herhangi bir ihtimal olmazdı. Onun için, mütearrız Bolşeviklerle mücadeleye atılmak hususunda yalnız kalıp kalmıyacağımız meselesi hiçbir rol oynamaz...’¹⁵³³, ‘Türkiye, Atlantik Misakından hariç kaldığı takdirde, Ruslar taarruzî bir harb açarlarsa, türkiye’nin durumu ne olabilir? Rusların taarruzları ne şekilde başlayacağıı bittabi kestirilemez. Eğer Uzak Doğudan başlayarak Batı cephesine kadar her tarafta birden muharebeler başlarsa, o zaman bu sorunun cevabı kendiliğinden verilmiş olur. Türkiye derhal kendisini müdaffaya başlayacak, düşmanın taarruzunu tarda çalışacaktır ve pek tabii olarak aynı taarruza uğramış milletler arasında muntazam bir işbirliği teessüs edecektir...’¹⁵³⁴.

Atlantik Paktı’nın hızlanmasına mukabil Pak’ta Türkiye’nin alınmayacak olması, Truman Doktrini sonrasında büyük oranda sağlanan ABD desteğinin kaybolup olmayacağını sorgulanmasına sebep olmuştur. Türkiye’nin yalnız kalacağı ihtimal ve endişeleri karşısında, Sovyet Rusya ile mücadele azminin kuvvetlendirmek üzere milli birlik vurgusuna sarınıldığı görülmektedir. Sovyetler karşısında, Batı’dan yardım gelip gelemeyeceği belirsizliği üzerine, dış tehlikeye karşı kamuoyunun uyarıldığı, bu doğrultuda tıpkı 1946 yılında olduğu gibi davranıldığı görülmüştür. Bu konuda Hüseyin Cahit ve Peyami Safa’nın kamuoyunu, Rus tehlikesinin iç uzantılarına karşı milliyetçilik duyguları ile ‘uyanık’ tutmak istediği görülmüştür;

‘...Bolşevikler doğrudan doğruya türkçülük hareketi aleyhinde bulunsalar, neşriyat yapsalar, radyolarını faaliyete getirseler hiçbir fayda elde edemezler. Çünkü bu sözlerin ve yazıların üzerinde Bolşevik damgası vardır ve bu damga her Türkün gözünü açmağa kâfidir. ...Memleketimizde siyasi partiler henüz yeni teşekkül ve tazuv etmekte olduğu için aralarına yabancı ve Bolşevik unsurların sokulabilmesi gayet kolaydır. ... Şu halde bu zehirli Bolşevik silâhına karşı yegâne müdafaa vasıtamız şüphe değil, ancak ihtiyat olabilir...’¹⁵³⁵, ‘Görünür düşman sınırlarımızın dışındadır. Yüzünde tarihin ve coğrafyanın ışığı vardır. Onu herkes tanır. Toprağımızdan içeri bir karış girecek olsa bütün millet ayağa kalkacak ve ordulaşacaktır. Bütün partiler ve zıt akideler bu noktada birleşirler. Ayrılık ve tereddüt yoktur. Görünmez düşman sınırlarımızın içindedir. Toprağımızı ve fizik varlığımızı değil, millî ve mânevi değerlerimizi yoketmeğe savaşı. Allahımızı, ahlâkımızı, aile ocağımızı, birliğimizi, hürliğümüzü, mal ve ırz duygumuzu yıkmağa uğraşır. Görünür düşmanla savaş halinde

¹⁵³³ Hüseyin Cahit Yalçın, “Türkiye’ye bir taarruz vâki olursa”, **Ulus**, 23 Aralık 1948, s 1 ve 3.

¹⁵³⁴ Hüseyin Cahit Yalçın, “Atlantik Misakından hariç kalırsak”, **Ulus**, 24 Aralık 1948, s. 1 ve 3.

¹⁵³⁵ Hüseyin Cahit Yalçın, “Bolşeviklerin en büyük silâhı”, **Ulus**, 4 Aralık 1948, 1 ve 3.

*değiliz; günün birinde onunla politikaca dost olmamız da mümkündür; fakat görünmez düşmanla Türk milliyetçiliği ve onun uyanık gençliği savaş halindedir.*¹⁵³⁶

Atlantik Paktı gelişmeleri üzerine, dış tehlikeye karşı milli birliği, milli şuuru öne çıkartılmıştır. Dışişleri Bakanı Necmeddin Sadak, TBMM’de irat ettiği nutkunda ‘Türk milletinin dış cephe ve tehlike karşısında yekpare’ olduğunu bildirmiştir; ‘...Karışık, sarsıntılarla dolu bir dünya ortasında Türk Milletinin sağlığı ve sağlamlığı, sulha olduğu kadar hürriyet ve istiklâline bağlılığı her çevrede ve hayranlık mevzuudur. Bütün gayemiz bu siyasette devam etmektedir. Kendi evimiz içinde, kendi aramızda çeşitli dertler ve türlü dâvalar etrafında görüş ayrılıklarımız, tartışmalarımız ne olursa olsun, herkes biliyor ki Türk Milleti dış cephede ve bilhassa her tehlike karşısında ayrılmaz yekpare bir kitledir.’¹⁵³⁷ Karagöz’ün Politika köşesinde Sadak’ın ‘Türk Milleti, dış cephede, tehlike karşısında yekpare bir kütledir’ sözleri tekrarlanmıştır.¹⁵³⁸ Keza Yankılar köşesinde de Sadak’ın sözleri üzerinden Atlantik Paktı gelişmeleri karşısında üstü örtülü bir tarzda telkin yazısı yazılarak milli birliktelik ve topyekûn mücadele, empoze edilmiştir; ‘...Dışişleri Bakanı yurdun hem içinde, hem de dışında duyulacağına emin olduğu sesiyle bizim “yekpare kütle” olduğumuzu söylüyor; biz de O’na Âkif’in bir mısraı ile cevap veririz: Cihan yıkılsa, emin ol, o cephe sarsılmaz’¹⁵³⁹

Yankılar köşesinde, milli birliğin muhafaza edilmesi doğrultusunda 13 Aralık’ta, yazılan ‘Tanburda bir nâğme daha!’ yazısında, propagandanın hedef kitlesinde yer alan azınlıkların, özellikle de Sovyet Rusya ile işbirliğinde olunan Ermenilerin birlik içerisinde tutulması sağlanmak istenmiştir. T. İ., Rusya’nın Türkiye’nin iç birliğini parçalayıcı tüm çabalarına rağmen yine de bu birlikteliği bozacak hiçbir unsurun olmadığını şu şekilde propaganda etmiştir;

‘Moskova Radyosu, evvelki gün yakası açılmamış bir haber verdi. Bunda diyor ki: “Türkiye’deki Ermeni Azınlığı Kurulu, Birleşmiş Milletler Teşkilâtının bütün üyelerine bir dilekçe vererek 1919 da Türkiye’ye ilhak edilmiş olan Ermeni topraklarının Sovyet Ermenistanı’na geri verilmesini istemiştir. ...Yemin ederim ki onların ve Türkiye’de yaşayan Türk Ermenilerden yüzde doksan dokuzunun böyle bir dilekten de, böyle bir dilekçeden de haberleri yoktur. Herhalde Moskova Radyosu, bu dilekçe verilmeden onun metnini görmüş, hattâ onu, belki de, hazırlamıştır. Dostumuz Rusya, son seneler içinde “parçala ve hükmet!” düsturunu bir âyet

¹⁵³⁶Peyami Safa, “Görünür ve görünmez düşman”, **Ulus**, 7 Aralık 1948, s. 1.

¹⁵³⁷**Ulus**, 21 Aralık 1948, s. 1; **Ankara Akşam Haberleri**, 21 Aralık 1948, s. 1

¹⁵³⁸Karagöz, Yıl: 41, Sayı: 4203, 27 Aralık 1948, s.2

¹⁵³⁹T. İ., “Yekpare cephe”, **Ulus**, 22 Aralık 1948, s. 2

*gibi tatbika koyulmuş bulunuyor. Fakat bereket versin ki bizde ne Markos vardır, ne de hattâ Suriye'nin Halid Bekdaş'ı. Kendilerine Türkiye aleyhinde dilekçe dikte edilen serseriler de ırkan Ermeni olsalar bile türk vatandaşı değildirler ve Türkiyede oturmazlar. ...İt ürecek, kervan yürüyecektir, fakat Türkiye'deki Türk Ermeni vatandaşların adını da karıştırarak yapılan bu tezvirin bir tek kötülüğü, bir iki gün içinde olsa, o vatandaşların rahat ve huzurunu kaçırmaları ihtimalidir.*¹⁵⁴⁰

4.2.1.5 1949 Yılı Değerlendirmesi

1949 yılında gerek dış politika açısından gerekse dış politikanın milli güvenlik kaidesince yürütölmek istenen propagandada bir değışikliğı gidilmemiştir. Bu durumun temel nedeni Sovyetlerin Türkiye ve dünyada yürüttüğü politikada bir değışimin gözlenmemesidir. Hatta Sovyet Rusya ve Batı arasındaki uçurum, Nisan 1949'da NATO'nun kurulmasıyla birlikte iyice açılmıştır. ABD-SSCB arasındaki ayrımın giderek artması karşısında; Türkiye, Sovyet Rusya'dan algıladığı tehdidin sürmesi sebebiyle, Batı ile daha fazla işbirliğine gitmek istemiş buna karşın Sovyetlerle ilişkilerinde de tedbirlik görölmüştür. 1949'un en önemli politika değışimi Kabine'de yaşanmıştır. 15 Ocak'ta Hasan Saka Kabinesi istifa etmiş¹⁵⁴¹, 16 Ocak'ta ise Şemsettin Günaltay Başbakan olarak yeni bir kabine kurmuştur.¹⁵⁴² Her ne kadar Başbakan değışmiş olsa da dış politikada bir değışim yaşanmayacağı açıklanmıştır. Yaşanan tüm bu gelişmelerin ışığında, Türk dış politikası ve dış politikaya dayanan propaganda, önceki yıllarda olduğu gibi 1949 yılında da süreklilik göstermiştir.

1949 yılının ilk günlerinde yapılan değlendirmelerde, yeni yıla dair beklentilerin tartışıldığı görölmüştür. Bu konuda şüphesiz en önemli değlendirme, Ulus'un başyazarı, Hüseyin Cahit tarafından gerçekleştirilmiştir. Hüseyin Cahit, yazdığı '1949 senesi' isimli yazısında, bloklar arasında artan çatışma eğilimi karşısında, Türkiye'nin de Rusya karşısında tehlikede olduğunu kamuoyu ile paylaşmıştır;

'1948 de atlatmış olduğumuz harbin 1949 da patlak vermiyeceğini dünyada hiç kimse bize katî ve açık olarak temin edemez. İşte çıplak hakikat budur. Ruslar da hazırlanıyorlar, medenî dünyada hazırlanıyor. Devletler arasında harbe hazırlanma her zaman görölmüştür. Fakat bu defaki durum insanlık tarihinde bir misline daha tesadüf edilmemiş denilebilecek şekilde mühim müthiş ve müstesna bir mahiyete haizdir. ...ne çare ki bütün bu insanî ve ahlâki

¹⁵⁴⁰Ulus, 13 Aralık 1948, s. 2.

¹⁵⁴¹Ulus, 15 Ocak 1949, s. 1.

¹⁵⁴²Ulus, 16 Ocak 1949, s. 1.

*düşünce ve teşebbüsler hepimizi mahvetmeğe azmetmiş müthiş bir düşman karşısında akim kalmağa mahkûm bulunuyor. Bu düşman Bolşevik Rusya'dır...*¹⁵⁴³

Hüseyin Cahit Yalçın'ın henüz geçmediğini ifade ettiği Sovyet tehlikesi karşısında, propaganda olağan akışında ve olağan dışında sürdürülmüştür. 1949 yılında milli birlik doğrultusunda dikkat çeken ilk refleksif uygulama, Kıbrıs öğrenci mitingi ve Bulgarların iki Türk askerinin tutuklanması olayları üzerine gerçekleşmiştir. 'Memleket dışında işkence gören Türkler ve Kıbrıs Türklerine komünist ateşinin ulaşmaması' için düzenlenen Kıbrıs mitinginin 'kızıl tehlikeye' karşı yapıldığını vurgulanması ve gençliğin komünizme karşı teyakkuz halinde bulunduğunun bildirilmesi, Rusya karşıtlığında kamuoyunun yönlendirilmek istendiğini göstermektedir. Miting sonrasında gazetelerde yer alan değerlendirmelerde 'kızıl', 'komünizm' ifadelerine yer verilmesi ve gençliğin yekvücut olarak hareket etmeleri milli birlik propagandasını gerçekleştirmek üzere her fırsatın değerlendirildiği göstermektedir; *'Dünkü miting Gençlik komünizmi bir defa daha tel'in etti / Binlerce genç, Kıbrıs Adasının kızıl tehlikesine bırakılmayacağı yolunda büyük tezahürat yaptı'*¹⁵⁴⁴, *'Gençliğin heyecanı! / Gösteri, ciddi ve vakur bir tablo cereyan etti'*¹⁵⁴⁵, *'Kıbrıs Türktür / Ankara Üniversitesi'nin onbinden fazla genci geçenlerde çok heyecanlı bir miting yaptılar.'*¹⁵⁴⁶

Bulgarların bir subaydan sonra bu kez, iki Türk askerini tutuklamasından, Rus/Bulgar karşıtı görüşlerin harekete geçirilmesi için istifade edilmiştir; *'Bulgarlar gene bir hâdise çıkardılar / Havanın sisli olmasından dolayı yollarını şaşırان iki erimiz tevkif edildi'*¹⁵⁴⁷, Bu doğrultuda en sert tepki halkın gazetesi sloganıyla yayınlanan Karagöz tarafından verilmiştir; *'Ne alçaklık / Bulgarlar bu sefer de iki erimizi kaçırmışlar / Karagöz- Anlaşıldı: Bu gospodinlere bir iyi anlatmak lâzım geliyor: D'Aynıza sırt dayayarak ikide bir bizimle hır çıkarmak için sebep arıyorsanız şunu açıkça söyleyin de, çoktan hak ettiğini dersi verelim. Tarihiniz boyunca, Türk sillesi yemeden rahat edemediniz. Gene mi bir tarafınız kaşınıyor?'*¹⁵⁴⁸.

Ocak ayında yaşanan sürpriz gelişmeler sonrasında şubat ayı içerisinde en önemli konunun Atlantik Pakı karşısında, Türkiye'nin içerisinde düştüğü yalnızlığı

¹⁵⁴³ **Ulus**, 2 Ocak 1949, 1 ve 3.

¹⁵⁴⁴ **Ulus**, 26 Aralık 1948, 1 ve 3.

¹⁵⁴⁵ **Ankara Akşam Haberleri**, 25 Aralık 1948, s. 1 ve 2.

¹⁵⁴⁶ **Karagöz**, Yıl: 41, Sayı: 4204, 30 Aralık 1948

¹⁵⁴⁷ **Ulus**, 26 Aralık 1948, s. 1; **Ankara Akşam Haberleri**, 26 Aralık 1948

¹⁵⁴⁸ **Karagöz**, Yıl: 41, Sayı: 4205, 3 Ocak 1949

giderme arayışları olduğu görülmüştür. Bu konuda öne çıkan ilk değerlendirmenin ise Akdeniz Paktı olduğu görülmektedir. Atlantik Paktı'na paralel olarak kurulacak ve Atlantik'le birbirini tamamlayacak bir pakt olmasının arzu edildiği görülmüştür. Atlantik Paktı'na karşı, Akdeniz Paktı, şubat ayında Türkiye'nin dış politikasındaki en önemli hususiyet haline gelmiştir;

'Akdeniz paktı / Norveçten ortadoğuya kadar uzun bir savunma hattı'¹⁵⁴⁹, 'B. Sadak'ın dünkü demeci / Atlantik Paktı bir Akdeniz Paktı ile tamamlanmalı'¹⁵⁵⁰ Sadak'ın demeci / Dışişleri Bakanımız Akdeniz anlaşmasını lüzumlu buluyor'¹⁵⁵¹, 'Akdeniz Birliği'¹⁵⁵², 'Akdeniz Paktı hususunda Türkiye ve Yunanistan tam mutabakat halinde'¹⁵⁵³, 'Akdeniz Birliği'¹⁵⁵⁴, 'B. Sadak Le Monde gazetesine bir demeç verdi / Batıların öteki devletlerden ayrı olarak birleşmelerinde ve haklı gözükmüyor'¹⁵⁵⁵, 'Akdeniz Paktı için Bevin'e yapılan temaslar / B. Necmeddin Sadak'la, Çaldaris'in Paktın ehemmiyeti üzerinde ısrar ettikleri bildiriliyor'¹⁵⁵⁶.

Hükümet gerçekleştirmek istediği alternatif paktlarla, garanti arayışlarını gidermek isterken en temel mesele kamuoyunun durumu olmuştur. Zira Rusya karşısında yalnız kalındığı düşüncesi, kamuoyunda moral bozukluğu, panik, korku meydana getirebilirdi. Bu durum ise Hükümetin 1945 yılından beri izlediği topyekûn mücadele için zafiyet demek olurdu ki Hükümetin asla istemeyeceği bir durumdu. Pakt'la ilgili ilk şokun atlatılması sonrasında, kamuoyuna yönelik yapılan birlik propagandasında, 'Mili Güvenlik' ve alternatif pakt kavramı üzerinde durulduğu görülmüştür. Alternatif pakt konusunda Akdeniz Paktı, dış politikanın ilk sırasında yer almıştır. Akdeniz Paktı ile ilgili yapılan haberlerde kamuoyu ve aynı zamanda Batılı ülkelerin Türkiye temsilcilerine yönelik olarak Akdeniz Paktı'nın propaganda edildiği görülmüştür;

'Bir Akdeniz anlaşması doğmalıdır'¹⁵⁵⁷, 'Türkiye ve Atlantik Paktı / Anlaşmanın imza edildiği gün Türkiye hakkında bir demeç yayınlanacak'¹⁵⁵⁸, 'Dikkate değer bir makale / Akdeniz ve Atlantik Paktları birbirini tamamlayacaklardır'¹⁵⁵⁹, 'Akdeniz Paktına dair yorumlar / Amerika,

¹⁵⁴⁹ **Ankara Akşam Haberleri**, 4 Şubat 1949, 1 ve 3.

¹⁵⁵⁰ **Ulus**, 18 Şubat 1949, s. 1 ve 3.

¹⁵⁵¹ **Ankara Akşam Haberleri**, 18 Şubat 1949, s. 1 ve 2.

¹⁵⁵² **Karagöz**, Yıl: 41, Sayı: 4220, 24 Şubat 1949

¹⁵⁵³ **Ulus**, 20 Şubat 1949, s. 1 ve 3.

¹⁵⁵⁴ Yavuz Abadan, "Akdeniz Birliği", **Ulus**, 20 Şubat 1949, s. 1 ve 3.

¹⁵⁵⁵ **Ulus**, 22 Şubat 1949, s. 1 ve 3; **Ankara Akşam Haberleri**, 22 Şubat 1949, s. 1 ve 2.

¹⁵⁵⁶ **Ulus**, 24 Şubat 1949, s. 1 ve 3.

¹⁵⁵⁷ **Ankara Akşam Haberleri**, 9 Mart 1949, s. 1.

¹⁵⁵⁸ **Ankara Akşam Haberleri**, 13 Mart 1949, s. 1 ve 3.

¹⁵⁵⁹ **Ulus**, 14 Mart 1949, s. 1 ve 3.

teklifin Türkiye ve Yunanistan tarafından yapılmasını bekliyor¹⁵⁶⁰, 'Akdeniz Paktına doğru / Bir anlaşma için ilk adımları, Türkiye ve Kuzey Atlantik tasarısı / Vaşington'daki toplantıda Türkiye'ye verilecek garanti meselesi konuşulacak'¹⁵⁶¹.

Atlantik Paktı gelişmelerinin hızlanması üzerine, Sovyet Rusya karşısında halkın korku ve paniğe kapılmasının önüne geçmek üzere kamuoyunu moralinin yükseltmek ve halka Sovyetler karşısında mücadele azmi vermek üzere, Türkiye'nin güvenliğini Millet'in kendisinin sağlayacağı propaganda edilmiştir. Bu yönde yapılan çalışmanın Necmettin Sadak'ın Meclis'teki demeci sonrasında hızlandığı görülmektedir; *'...Türkiye'nin emniyeti, dünyanın emniyeti için esaslı bir mevzu teşkil ettiği için esaslı bir mevzu teşkil ettiği kanaatinin her tarafta yerleştiğini müşahade etmekteyiz. Geleceğine sükûnla ümitle bakıyoruz. Bu, sadece yalnız olmadığımıza, yalnız kalmıyacağımıza emniyetimiz bulunduğundan değildir. Sukûnet ve ümidimizin asıl kaynağı, bilhassa, bu milletin kendine olan emniyeti, kendine olan güvenidir.*¹⁵⁶² Ay başından itibaren sürdürülen ve Sadak'ın açıklaması ile hızlanan bu telkin faaliyetinin yoğun bir biçimde köşe yazılarında yer aldığı görülmüştür.¹⁵⁶³

¹⁵⁶⁰ **Ulus**, 21 Mart 1949, s. 1 ve 3.

¹⁵⁶¹ **Ankara Akşam Haberleri**, 21 Mart 1949, s. 1 ve 2.

¹⁵⁶² **Ulus**, 18 Mart 1949, s. 1 ve 4.

¹⁵⁶³ *'...Bir vatanın istiklal ve bütünlüğü her şeyden önce, o vatan çocuklarının bu uğurda gösterecekleri azim ve fedakarlıkla müdafaa edilebilir. Türkiye'nin azimkâr tavrı, son on yıl zarfında, yurdu birkaç defa büyük tehlikelerde kurtarmıştır...'*, Rifki Salim Burçak, "Türkiye'nin sarsılmaz azmi –Başkan Truman'ın raporu münasebetiyle–", **Ulus**, 22 Mart 1949, s. 2; *'...Hakka tapan bir milletin hakkı olan istiklâl Türklerin ne kadar bağlı ve düşkün olduklarını herhangi bir kimsenin anlaması için sadece insaflı olması bile kâfi gelir. İstiklâl Marşı Şairi Mehmet Âkif, her Türk vatandaşının gönlünde yer alan bu duyguyu, bu sevgiyi kısa bir mısraın belâgatı içine şöyle sığdırmıştı: Doğduğumdan beri âşıkım istiklale...'*, T.İ., "Bir dostun sözleri", **Ulus**, 3 Mart 1949, s.2.; *'...komünizmin her türlü hulûl ve tecavüz tehlikesine karşı bilenmiş bu çetin mücadele azmimiz, daima millî basiret, itidal ve vekar hasletlerimizle müterafik sarsılmaz ve aşınmaz bir kuvvettir...'*, Yavuz Abadan, "Barış taarruzu", **Ulus**, 3 Mart 1949, 1 ve 3.; *'... İkinci Dünya Harbinin sona erdiği günlerde Türkiye, istiklâl ve toprak bütünlüğünü –her türlü tecavüz ihtimaline karşı- bütün varlığıyla ve gerekirse tek başına koruma ve azmiyle, ilk mukavemet örneğini vermişti. Bu suretle Türk Milleti, dünya barış ve güvenliğinin sınır bekçisi olarak, hürriyet ve demokrasi âleminin takdir ve güvenini üzerinde toplamış bulunmaktadır. Norveç'in Atlantik Paktına katılma kararı da, Türkiye'nin durumuna benzer şartlar içinde bir dayanma misali olarak takdirle karşılanmıştır...'*, Yavuz Abadan, "Tecavüz tehlikesine karşı", **Ulus**, 10 Mart 1949, 1 ve 3.; *'...Türk barış ve güvenlik politikasına da aynı kaygının hâkim olması sebeplerini, herkesten daha iyi Moskova'nın bilmesi gerekir. Millî varlık ve istiklâlini doğrudan doğruya ve apaçık tehdit eden kâstlara karşı, bir milletin kayıtsız ve seyyirdi kalmasını ancak bu gafletten faydalanmayı düşünen kötü niyet sahibi isteyebilir. Türk Milleti, tabii savunma hakkına dayanarak bağımsızlık ve toprak bütünlüğünü koruyacak bütün tedbirleri almakta daima dikkatli ve uyanık buluncaktır...'* Yavuz Abadan, "Barış ve güvenlik politikası", **Ulus**, 13 Mart 1949, 1 ve 4.; *'...Gerçekten kendi varlık ve kuvvetine güvenen gerek fert, gerek millet olarak hür ve şerefli yaşamanın, ilk vazgeçilmez şartıdır. ...Bu bakımdan tarihin derinliklerine kök salan Türk Milleti, her şeyden önce kendi cevher ve kudretine dayanmayı, siyasî hayatın temel şartı olarak millî bir gelenek halinde benimsemiştir.*

Nisan ayı, 1949'un ve 1949'dan sonraki süreçte oldukça önemli bir adım sayılan Atlantik Paketi'nin imzalandığı aydır. Pakt'ın 4 Nisan tarihinde imzalanması¹⁵⁶⁴ ile birlikte Türkiye, Truman Doktrini öncesi dönemdeki gibi Sovyet Rusya'ya karşı yalnız başına kaldığı düşüncelerine sahne olmuştur. Bu sebeple Pakt'ın imzalanma sürecinde olduğu gibi milli birlik ve topyekûn mücadele propagandasının telkin edilmesine, devam edilmiştir.

Karagöz'de Politika köşesinde yayınlanan 'Türkiye'nin değeri' isimli yazıda, Sadak'ın Acheson ve Truman görüşmeleri üzerinden Türkiye'nin yalnız olmadığı kamuoyuna şu sözlerle empoze edilmiştir; *'...Bu görüşmeler, Türkiye'nin Atlantik Paketi dışında kalmakla leyleğin attığı yaru mevkiine düşmediğini, bilâkis dünya sulhünü korumak yolunda kuvvetlenmesine, gelişmesine, zenginleşmesine en çok lüzum görülen bir memleket olduğunu dosta, düşmana anlatacaktır.'*¹⁵⁶⁵ Yavuz Abadan ise Hüseyin Cahit'in olmadığı bir zamanda başyazar olarak yazdığı iki yazıda, Sadak'ın teşebbüslerini neticesinde Türkiye'nin öneminin azalmadığı tezini işlemiştir; *'Vaşington görüşmelerinde bugün için Atlantik Paketi kabilinden yeni ve belli bir milletlerarası anlaşmaya varılmamış olması, Türkiye'nin emniyeti konusunda teyidolunan teminatın değer ve önemini hiçbir şekilde azaltmaz...'*¹⁵⁶⁶, *'...Türkiye emniyetinin, Birleşik Devletler için en yüksek bir ehemmiyet taşıdığı Türk Dışişleri Bakanına tekrar tekrar temin edilmiştir. Birleşik Amerika, başta Türkiye olmak üzere*

...Şurasını sevinçle belirtmek gerekir ki, gerek maddî, gerek mânevî kudret ve imkân kaynakları bakımından, bugün otuz yıl önceki göre tasavvura sığmaz derecede üstün, kuvvetli ve mesut bir durumdayız. ...', Yavuz Abadan, "Önce kendimize güven", **Ulus**, 19 Mart 1949, 1 ve 3., '...Pakt karşısında Türkiye'nin durumuna gelince, Türkiye tek başına dahi vatanının her saldırıya karşı katî surette savunmaya azimlidir. Bir harb göz alınmadan Türkiye'nin istiklâline ve toprak bütünlüğüne tecavüz edilmez. ...Vatanımız Atlantik Paktının sahası dışında kalmaktadır. Bu sebeple pakta dahil bulunmuyoruz. Bununla beraber taahhüt ve ittifaklarımıza sadakat göstermeye elbette devam edeceğiz...', Sadi Irmak, "Kuzey Atlantik Paketi", **Ulus**, 21 Mart 1949, 1 ve 3.; 'Amerikan Cumhurbaşkanı Truman Kongreye bir rapor verdi. Bu raporda Amerika'nın Türkiye ve Yunanistan'a yaptığı ve yapacağı yardımlar uzun uzun anlatılıyor. ...Başkanın bu raporu Türkiye'yi çok sevindirmiş, düşmanlarımızı da bir kere daha kudurtmuştur. Bizim en çok memnun olduğumuz cihet, şu ileriye karışık dünyada memleketimizin yalnız başına olmadığı, dünyanın en büyük, en kuvvetli memleketiyle tam bir birlik halinde bulunmasıdır...', Diplomat, "Yalnız kalmıyacağız", **Karagöz**, Yıl: 41, Sayı: 4229, 28 Mart 1949, s. 2.; '...Mosko'f'un Türkiye'den çekindiği hattâ korktuğu bir hakikattir. ...Türkiye'den korkmasının izahı da basittir: Çünkü Türkiye Mosko'f'un başına en büyük belâyı getirebilecek bir memlekettir. Vatanın karış karış müdafaa eder, ölür de Bulgarların haline düşmez. Sonra da her bakımdan Rusya'ya duman attıracak vaziyette olan Amerika Türkiye'nin bugünkü dünyada en samimî yardımcısıdır.' Diplomat, "Rusya'yı en fazla ürküten Memleket Türkiye", **Karagöz**, Yıl: 41, Sayı: 4230, 31 Mart 1949, s. 2.

¹⁵⁶⁴ **Ankara Akşam Haberleri**, 4 Nisan 1949; **Ulus**, 5 Nisan 1949

¹⁵⁶⁵ **Karagöz**, Yıl: 41, Sayı: 4235, 18 Nisan 1949, s. 2.

¹⁵⁶⁶ Yavuz Abadan, "Türkiye'nin emniyeti", **Ulus**, 16 Nisan 1949, s. 1 ve 3.

Orta Doğu ve Akdeniz emniyetinin, kendi varlık ve güvenliği için hayat'î bir önem taşıdığı kanaatine devam ve ısrar etmektedir. ...¹⁵⁶⁷.

Mayıs ayının ilk yarısında gazetelerde yapılan propagandalarda Atlantik Paktı sonrasında, kamuoyuna karşı, Hükümetin dış politikasının başarısının telkin edildiği görülmektedir. Dış politikaya yapılan haberlerde, Atlantik Paktı'na Türkiye'nin alınmamasından çok fazla bahsedilmezken, dış politikanın başarısından bahsedilmiş ve bu doğrultuda ABD'nin Türkiye'yi ilişkilerine önem attığı haberler büyütülmüştür. Mayıs ayında bu konuda öne çıkan haberler şu şekildedir; 'B. Sadak'ın demeci / Amerika'da Türk milletine sevgi ve itibar büyüktür'¹⁵⁶⁸, 'Sadak Ankara'da Dış siyasetimiz başarısız değil / Bugünkü şartlar ve imkânlar içinde dış politikamızın başarısızlığından bahsetmek büyük bir haksızlık olur'¹⁵⁶⁹, 'C.H. P. Meclis Grupunda Dış siyasetimiz ittifakla ve alkışlarla tasvibedildi'¹⁵⁷⁰, 'Dışişleri Bakanı Sadak'ın dünkü demeci / Hürriyet ve istiklâlini tek başına kaldığı zamanlarda dahi müdafaaya azmetmiş, şeref ve namusu uğruna her fedâkarlığı göze almış bulunan Türk Milletine karşı Amerika'da sevgi ve hürmet büyüktür. Türkiye'nin milli müdafaası ve binnetice dünya sulhu hesabına katlandığı büyük sıkıntılar tamamiyle takdir olunmaktadır'¹⁵⁷¹, 'Amerikan askerî yardım programı / Türkiye'ye yardım yeni bir harp tehlikesi ortadan kalkıncaya kadar yapılacaktır'¹⁵⁷². Yapılan haberler, Atlantik Paktı'na Türkiye'nin girmemesini unutturacak tarzda, ABD ile Türkiye ilişkilerinin ileri boyutta olduğunu göstermektedir. Bu doğrultuda, ABD Başkanı Truman ve İsmet İnönü arasında gerçekleşen mektup teatisinin, Türk-Amerikan ilişkilerini propaganda etmek üzere kullanıldığı görülmektedir. İnönü ve Truman'ın mektupları, Meclis'te okunurken aynı zamanda gazeteler tarafından yayınlanmıştır. İnönü'nün mektubunda ABD'nin Türkiye'ye gereken önemi verdiğiinden ve ABD ile kurulan sıkı işbirliğinden bahsedilirken, Truman mektubunda, 'müşterek ideallerle mütehalli bulunan Türkiye ve Amerika'nın, insan hak ve hürriyetlerini imha eden kuvvetlere sed çekmek için birlikte hareket etmek hususunda azimlerini göstermiş olduklarını' belirtmiştir.¹⁵⁷³ [EK: 10] Ayrıca Truman, mektubunda Necmettin Sadak'ın

¹⁵⁶⁷ Yavuz Abadan, "Akdeniz ve Amerika", *Ulus*, 18 Nisan 1949, s. 1 ve 3.

¹⁵⁶⁸ *Ankara Akşam Haberleri*, 8 Mayıs 1949, s. 1 ve 3.

¹⁵⁶⁹ *Ankara Akşam Haberleri*, 9 Mayıs 1949, s. 1 ve 2.

¹⁵⁷⁰ *Ulus*, 11 Mayıs 1949, s. 1.

¹⁵⁷¹ *Ulus*, 12 Mayıs 1949; *Ankara Akşam Haberleri*, 12 Mayıs 1949

¹⁵⁷² *Ulus*, 15 Mayıs 1949, s. 1.

¹⁵⁷³ *Ulus*, 12 Mayıs 1949; *Ankara Akşam Haberleri*, 12 Mayıs 1949

Amerika'dan Atlantik Pakti'nin 'ayni zamanda, Türkiye'nin de emniyetini tezyide hizmet ettiğini müdrik olarak' ayrıldığını ifade etmiştir.¹⁵⁷⁴

Atlantik Pakti tartışmaları içerisinde, Yavuz Abadan'ın yazdığı başyazılarda, Atlantik Pakti karşısında dış politikanın başarısı telkin edilmiştir. Özellikle aksi görüşte fikir beyan edenlerin Türkiye'de kargaşa çıkartmak isteyenler olduğu belirtilirken muhalefetin bu konuda milli dış politika içerisinde tutulmasına çalışıldığı görülmüştür;

*'...Esasen bugüne kadar, Atlantik emniyet sisteminin tamam olması için, Türkiye'nin bu Pakta katılması zaruretinin müdafaa eden yetkili çevreler, bu konu üzerinde ısrarla durmuş bulunmaktadır. Bu arada Türk basınında da Necmettin Sadak'ın Vaşington ziyaretini prestij zıyanına sebep olmuş bir başarısızlık şeklinde göstermek isteyen yorumlar eksik olmamıştır. ...Yeni Türkiye kuruluşundan bugüne kadarki siyasetiyle müşterek barış ve toplu emniyet politikasına sadık kalmıştır. Bu politika, sulh ve sükûnun korunmasını herşeyden önce millî kudrete dayanmada, ondan sonra da müşterek güvenliğin korunması için milletlerin hür ve eşit devamlı işbirliğine inanma da görür....'*¹⁵⁷⁵, *'...Sadak'ın Büyük Millet Meclisinde dünkü aydınlatıcı izahatından sonra, muhalif basının bir kısmı tarafından günlerdenberi sistemli bir şekilde dış politikamıza tevcih edilmekte bulunan hücumların ne kadar esassız ve uydurma vehimlere dayandığı bir kere daha anlaşıldı. Şurada burada çıkan yanlış yanlış haberlere ve indî tefsirlere dayanarak bulanık suda balık avlamak isteyenlerin ümitleri gene suya düştü....'*¹⁵⁷⁶.

Mayıs ayında dikkat çeken bir diğer hadise ise 19 Mayıs kutlamaları¹⁵⁷⁷ sebebiyle, İsmet İnönü'nün söylediği nutuk olmuştur. *'İnönü'nün Türk Gençliği ve Milletine hitabeleri'* şeklinde verilen Nutuk'un en önemli özelliği, İnönü'nün iç ve dış politika değerlendirmesinde bulunmuş olmasıdır. İnönü, telkin mahiyetinde ifade ettiği nutkunda, Türkiye'nin 1945 yılında beri karşı karşıya kaldığı dış tehlikeden ve onun sinir harbi, propaganda, beşinci kol faaliyetlerinden bahsetmiştir. Ayrıca İnönü, dış emniyetin tesis edilebilmesi, için nutkunda milli birliğin şart olduğunu bir kez daha ifade etmiştir.¹⁵⁷⁸

¹⁵⁷⁴ Karagöz, Yıl: 41, Sayı: 4244, 19 Mayıs 1949

¹⁵⁷⁵ Yavuz Abadan, "Toplu emniyet", **Ulus**, 1 Mayıs 1949, s. 1 ve 3.

¹⁵⁷⁶ Yavuz Abadan, "Dış politikamız ve muhalefet", **Ulus**, 12 Mayıs 1949, s. 1 ve 3.

¹⁵⁷⁷ **Ulus** 19 Mayıs 1949; **Ankara Akşam Haberleri**, 19 Mayıs 1949

¹⁵⁷⁸ "Türk Milleti dört senedenberi hayatına kasteden yabancı mücadelenin içerden ve dışardan gelen aldatıcı tesirlerine yalnız imanı ve iradesiyle değil, anlayışı ve muhakemesi ile de cevap vermek mecburiyetinde kalmıştır. Vatandaşlarım büyük bir imtihan vermişlerdir. Ben Cumhurbaşkanı vatandaşınız olarak, memlekete teveccüh edecek tehlikeyi önlemek için iki şart görürüm. Birisi, dış emniyet meselesinde, icabederse memleketin tek vücut gibi bir ve beraber kalacağına güvenimizdir.

Mayıs'tan sonraki süreçte kamuoyuna yönelik yöneltilen milli birlik propagandasının büyük bir oranda parti hizipleşmesine karşı gerçekleştirildiği görülmüştür. Bu sebeple 1949 yılını ilk yarısında milli birlik propagandası daha ziyade genel çerçevede ele alınırken ikinci yarısından itibaren ise dış tehdidin parti ayrımını kullanmasının önüne geçmek üzere milli birlik propagandasından istifade edilmiştir. Bu anlamda 1950 seçimlerine gidilen süreçte seçimlerin milli birliği sarsmaması için milli birlik propagandası parti çekişmeleri üzerinden değerlendirilmiştir.

Parti kavgasının önüne geçmek üzerine yürütülen propaganda dışında 1949'un geriye kalan aylarında azınlıkların yer aldığı görülmüştür. Azınlıkların ayrı bir çerçevede değerlendirilmiyor oluşları azınlıkların da milli birlik propagandası içerisinde yer almasını sağlamıştır. 1949'un son günlerinde Aleksı Krisko adındaki bir papazın açıklamalarına yer veren gazetelerin azınlıkları özellikle de Rumları makbul sınır içerisinde tutmaya çalıştıkları görülmüştür. Rusya ile ilgili yapılan propaganda haberleri arasında dikkat çeken *'Karasakallı Ortodoks Rus papazının itirafı / Aleksı Krisko Belgrad'daki Rus sefareti namına casusluk yaptığını söyledi'*¹⁵⁷⁹ haberinin propaganda maksadıyla kullanıldığı görülmüştür. Haberin aynı zamanda, Türkiye'yi de yakından ilgilendirdiği açıktır. Zira Türkiye sahip olduğu Ortodoks Rumlar sebebiyle Sovyetlerin, Rumları bu amaç içerisinde kullanabileceğini düşünmekteydi. Daha önceki aylarda vurgulandığı üzere, Fener Rum Patriğinin Moskova ile yakın ilişkilere sahip olması, Patriğin değişmesine sebep olmuştu. Ermeniler kadar olmasa da Rumların da dış tehdit konusunda kullanılabilir oldukları düşünülmüş ve bu sebeple de Rumlar milli birlik propagandası içerisinde hedef kitle olarak değerlendirilmişlerdir. 'Karasakallı Ortodoks Rus papazının itirafı' haberinden birkaç gün sonra, Bebek Kilisesi ayininde Fener Rum Patriği Athenagoras'ın verdiği vaaz, hem Ulus'un hem de Karagöz'ün sütunlarında yer almıştır. Vaazın

İkincisi, demokratik rejimin mücadelelerine milletin bünyesinin tahammül edebilmesidir. ...Silahlı harbin can kaybından ve bina yıkımından arta kalan bütün zararları ve yıpratmaları, sinir harbinde mevcuttur. Türk Milleti, buna göğüs geriyor. Dışarıdan uğradığımız bu haksız mücadelenin güçlükleri ise, hakikî harbden daha çoktur. Beşinci Kol'un politikacıları, türlü şekil ve kıyafette, milletin arasına sokulmak için daha olay fırsat bulurlar. İçerden, dışarıdan, aldatıcı sözlerin ve yazıların masum ruhlar üzerinde tereddüt uyandırması daha kolaydır. ...Vatandaşlarım dışarıdan gelecek tehlikelere karşı birliktirler. Vatandaşlarım hiçbir sebep ve bahane ile, memleketin idaresinde kanundan ayrılmaya istidatlı ve zararlı telkinlere iltifatlı değildirler...'; **Ulus** 20 Mayıs 1949; **Ankara Akşam Haberleri**, 19 Mayıs 1949.

¹⁵⁷⁹**Ulus**, 3 Aralık 1949, s. 3.

propaganda metni olarak kullanılmasında, Athenagoras'ın dini bir ayinde, birlik mefhumu içerisinde ve Bolşevikliğe karşı, siyasi konuşma yapması ana etkindir. Athenagoras, habere konu olan propaganda vaazı şu şekilde gerçekleşmiştir; *'Patrik çok önemli bir hitabede bulundu / Athenagoras, Türk Ordusunun Doğu'da bolşevikliğe karşı aşılmaz bir set olduğunu belirtti / '...Patrik kendisinin bu memlekette büyüdüğünü, gençliğinin heyecanlı günleri burada geçtiğini bu vatana hizmet etmek vazifesiyle mükellef olduğunu, her Rum'un böyle düşünmesi icabettiğini, burada ufak bir ekalliyetin ruhanî başkanı olmakla beraber kendisinin yirmi milyonluk Türk camiasının tabîi bir ferdi bulunduğundan müftehir olduğunu söylemiştir...*¹⁵⁸⁰. Konuşmanın sıradan bir dini törenin sınırlarının dışına çıkması, Athenagoras eliyle ve gazeteler vasıtasıyla Rumların milli birlik içerisinde tutulmaya çalışıldığını göstermektedir.

Rumlarla ilgili yapılan propaganda haberleri dışında direkt olarak Sovyet propagandasına da dikkat çekilmiştir. Yankılar köşesinin yazarı T.İ., 'Uyanık olalım!' isimli yazıda, Moskova'da çıkan bir dergiden hareketle, Türkiye'de tatbik edilmek Sovyet propagandalarına karşı halkın uyanık olması telkin edilmek istenmiştir. Buna göre T.İ. kamuoyuna şu şekilde seslenmektedir; *'Moskova'da çıkan "Yeni Zamanlar" dergisinde Agopyan isminde bir kızıl Ermeni, son yazdığı yazılardan birisinde Türkiye'deki gizli komünist partisinin büyük güçlüklerle çalışabildiğini söylüyor. ...İşaret edeceğim nokta şu: Moskova resmen itiraf ediyor; içimizde gizli gizli çalışan komünist partisi var; uyanık olalım!'*¹⁵⁸¹. Sovyet propagandası karşısında dikkat çekilen diğer bir haber ise Moskova Radyosu'na karşı Radyo gazetesinin cevabı olmuştur. Moskova Radyosu'nun Türkiye'ye yönelik propaganda yayınlarına karşı Radyo Gazetesi, Türkiye'nin büyük askeri masraflara katlanmasının sebebini *'bizzat şimal komşumuzun gizli durumu'* olarak ifade etmiştir. Radyo Gazetesi'ne göre Sovyet tehlikesi karşısında, kamuoyunun topyekûn halde yapması gerekeni gerçekleştireceği şu şekilde telkin edilmiştir; *'Türk Milleti bütün tarih boyunca hiçbir fedakârlığı esirgememiştir. Türk Milleti kendi istiklâli, hürriyeti ve bütünlüğü uğrunda her fedakârlığa katlanmıştır ve daima katlanmağa hazırdır'*¹⁵⁸².

1949'un ikinci yarısından itibaren başlayan seçim sürecindeki durumun bir diğer önemli istisnası Sovyetlerin atom bombası denemesi olmuştur. Milli Birlik

¹⁵⁸⁰ **Ulus**, 6 Aralık 1949, s. 1; **Karagöz**, Yıl: 42, Sayı: 4303, 12 Aralık 1949, s. 2.

¹⁵⁸¹ **Ulus**, 28 Kasım 1949, s. 2.

¹⁵⁸² **Ulus**, 25 Kasım 1949, s. 3.

propagandasını sürdürülmesinde iç siyasi gelişmeler kadar aynı zamanda bir dış gelişmenin de etkili olduğu görülmüştür. Her ne kadar eylül ayının son günlerinde olsa da Sovyet Rusya'nın Atom bombası denemelerinde bulunarak başarılı olması, Hükümetin Sovyet Rusya'ya karşı olan endişe ve korkularının artmasına neden olmuştur. Sovyet Rusya ile karşılaşması halinde bir cephe savaşı beklentisi içerisinde olan Hükümet, Sovyetlerin en güçlü silaha yani atom bombasına sahip olmasıyla, Rusların ABD karşısında güç dengesini sağladığını görmüştür. Bu yeni gelişmeye karşı ise Hükümet, Türkiye'nin Atlantik Paktı dışında olması sebebiyle, Rusya ile yeniden yalnız başına mücadele edecek olmasından ötürü, milli birlik fikrine daha sıkı bir şekilde sarılmak ihtiyacı hissetmiştir.

Bu doğrultuda Hüseyin Cahit'in ve Peyami Safa'nın Rus tehlikesi karşısında, Türkiye'nin durumun ne olduğuna dair yazılar kaleme aldıkları görülmüştür. Bu yazılarda Türkiye'nin karşı karşıya kaldığı Sovyet tehdidi izah edilirken aynı zamanda, Sovyet metotlarından da bahsedilmek suretiyle kamuoyuna iç ve dış politika konusunda dikkatli olmaları gerektiği telkin edilmiştir;

'...Amerika, İngiltere, Fransa, İtalya gibi devletler hem nüfus ve maddî imkanlar bakımından bizden daha kuvvetli hem Rusya'dan daha uzaktırlar. Topun ağzında olmadıkları için, komünist tahriklerinden, grevlerden ve baltalamalardan daha az endişe duyabilirler. Türkiye bu bakımdan da batı demokrasilerinden onu ayıran müstesna şartlar içindedir ve yeni demokrasisinde ileri adımlar atarken, bu şartları hesaba katmak zorundadır.'¹⁵⁸³, 'Bizi zayıf düşürmek, muavemetten âciz bırakmak ve kolayca avlanabilir bir şikâr haline sokmak isteyen bir harici düşmanımız olsaydı, acaba neler yapabilirdi? Evvelâ, hiç şüphesiz ki bizi birbirimize düşürmek istiyecikti. Bu, ötedenberi malûm bir hakikattir: Nifak sokmak! Gerek siyasi düşmanların, gerek hususî hayat sahasında hususî düşmanların ve riyakâr dostların asırlardanberi başvurdıkları bir manevra. ...Bugün memlekette halkın hiçbir makama hürmetini bırakmayacak surette bir iftira, zem, tahkir ve yalan faaliyeti var. Yer yer kurulmuş bu kazanlar söz ile, hattâ Millet Meclisinin içinde nutuklar ile memlekette bedbinlik, ümitsizlik ve idare ve hükümet işlerinde verimsizlik ve anarşi yaratmak için kaynayıp duruyor.'¹⁵⁸⁴, '...Rusya ancak harb talihi kendi lehine döndükten sonradır ki Türkiye'nin harbe girmedeği bahanesini ileri sürerek bizi cihan efkârı umumiyesine karşı kötölemeğe kalktı. Kime karşı ve nasıl harbe gireceğimiz ise hiç izah edilemiyordu. Çünkü hem bizim harbe girmedüğimizden şikâyet ediyorlar, hem Bulgaristan üzerine yürümemize razı olmayacaklarını bildiriyorlardı! Maksat, harbe girerek müttefik sıfatıyla gelip memleketimizde bir üs kurmak ve sonra buradan çıkmamak, yahut başımıza Alman istilâsını davet edip bizi Rusya tarafından "kurtarılmış" namzet bir memleket haline getirmektir. Rusya tarafından kurtarılan

¹⁵⁸³ Peyami Safa, "Tekrar edelim", **Ulus**, 5 Aralık 1949,s. 1.

¹⁵⁸⁴ Hüseyin Cahit Yalçın, "Düşman ne yapabilirdi?", **Ulus**, 13 Aralık 1949,s. 1 ve 3.

*memleketlerin felâketli hali şimdi gözönünde bulunduğu için Moskof'ların bize karşı ne şeytani bir tuzağa düşmedi. Çünkü Rusya'yı bütün garplı müttefik dostlarından daha iyi biliyordu*¹⁵⁸⁵.

4.2.1.6 1950 Yılı Değerlendirmesi

Propaganda açısından CHP İktidarı'nın 1950 yılı değerlendirildiğinde, dış politikanın milli güvenlik eksenli propagandasına yeni bir süreç dahil edilmiştir. 1950 yılında gerçekleşecek olan genel seçimler, gazeteler vasıtasıyla yapılan propaganda sürecine yeni bir merhale olarak eklenmiştir. Her ne kadar genel seçimler, dış politikadan ziyade iç politikanın konusu ise de CHP Hükümetleri, genel seçimleri aynı zamanda sürdürdükleri politika ve propaganda gereği bir vatan meselesi olarak değerlendirmişlerdir. Sovyet tehlikesi karşısında, CHP'nin iktidar olarak kalması en doğru tercih olarak propaganda edilmiştir. Tüm bunlardan hareketle, CHP'nin seçim propagandası sadece iktidar için değil dış emniyetin tesisi için de gerekli görülmüştür. 1950 yılında özellikle seçime yaklaşılan dönemde, seçim propagandası ve milli güvenlik eksenli dış politikanın birbirine karıştırıldığı, CHP İktidarı'nın dış tehdidi önlemek üzere yeniden İktidara talip olduğu bir süreç olarak yaşanmıştır. Tüm bu sebeplerle henüz 1949 yılının ikinci yarısında başlayan parti hizipleşmesi yönündeki milli birlik propagandasının 1950 yılını neredeyse kapladığı görülmektedir.

Milli güvenlik eksenli yürütülen dış politikanın propagandasında CHP İktidarının en önemli tezi olan topyekûn mücadele içerisinde, milli birliğin iki ekseninde tatbik edildiği kaydedilmiştir. Bunlardan ilki dış tehlikeye dikkat çekilmesi, ikincisi ise dış ve iç gelişmeler karşısında direkt olarak kamuoyuna milli birlik fikrinin telkin edilmesidir. Dış tehlikeye dikkat çekilmesi, CHP'nin 1945'ten beri tatbik ettiği bir uygulama ise uzunca bir aradan sonra yeniden 'korku' kavramı üzerinde durularak, kamuoyuna korkulmaması gerektiği telkin edilmiştir. Bu doğrultuda Meneteşeoğlu'nun yazısı ilk dikkat çeken yazı olarak, olası bir savaş tehlikesinden bahsederken, halkın hazır olması ve korkmaması lazım geldiğini ifade etmiştir; *'...Müttefiklerimiz siyasi müvazeneyi süratle düzenliyeceklerinden şüphe edilemez. Biz on yıllık müdafaa hattı üzerinde tetikteyiz. Amerika bir ayda bir senelik hazırlığını tamamlar gibi çalışmaktadır. Herhalde dünyayı yıkacak darbe bir kaza eseri olabilir. Ondan gerideki tehlikeler de bu darbeyi yaratacağına göre mütecaviz bir fasit dairede kendini yemeğe devam edecek görünüyor. Tedbirli olmak, lâkin korkmamak en*

¹⁵⁸⁵Hüseyin Cahit Yalçın, "Tarihî bir hakikat", **Ulus**, 14 Aralık 1949,s. 1 ve 3.

*sağlam prensip olarak ayakta durmaktadır.*¹⁵⁸⁶ Keza Peyami Safa da Menteşeoğlu gibi bir savaş tehlikesinden bahsederek, korkuya dair bir tanımlamada bulunmuştur; ‘...İki türlü korku vardır. Birincisi tehlike sezgisidir, ihtiyat veya cesaret doğurur. İkincisi cesaretini kaybetmektir, iradeyi paniğe uğratır. Tehlike karşısında insanı gafletten kurtaran birinci korku, mücadeleye hazırlığın ve korunmanın şartıdır: iradeyi felce uğratan ikinci korku (cebanet mânasıyla) alçaktır.’¹⁵⁸⁷

Gerek kamuoyunun gerekse Hükümetlerin seçimlere yöneldiği bir süreçte, Moskova’da çıkan ‘Kızıl Donanma’ dergisinde Boğazlara dair Rus taleplerinin yenilenmesi, milli birlik propagandasının yeniden dış tehdide karşı yönelmesini sağlamıştır. Kamuoyunda gerçekleştirilmek istenen propagandaya karşı, Rusya’nın yeniden taleplerini kendi yayın organlarında yenilemesi, dış tehdit konusunda CHP’nin haklı olduğunu gösteren bir vasıta olarak kullanılmıştır. ‘Boğazlar meselesi Rusya’da gene tazelendi / Moskova’da çıkan (Kızıl Donanma) dergisinde bir iki gün önce, Boğazlar hakkında bir makale yayınlanmıştır’¹⁵⁸⁸ diye duyurulan haberde, Kızıl Donanma’nın iddiaları ve buna karşı Türkiye’nin görüşü verilmiştir.

Kızıl Donanma’nın makalesinden sonra propaganda makinesinin hızla çalışmaya başladığı görülmüştür. Konuyla ilgili ilk olarak derhal ABD’nin görüşü yayınlanmıştır. ‘Boğazlara dair Rus istekleri / Acheson, yeniden tazelenen Rus talepleri karşısında Amerika’nın görüşünü açıkladı’¹⁵⁸⁹ başlığıyla makalenin özetıyla birlikte aynı gün yayınlanmıştır. Acheseon’ın görüşüne göre, Rusya’nın görüşünün aksine, Boğazların savunulmasından ‘herkesten önce Türkiye’nin mesul olduğu’

¹⁵⁸⁶Feridun Osman Menteşeoğlu, “İhtimaller ortasında”, **Ulus**, 2 Mart 1950, s. 2.

¹⁵⁸⁷Peyami Safa, “Korkmalı mı?”, **Ulus**, 11 Mart 1950, s. 1.

¹⁵⁸⁸**Ulus**, 22 Nisan 1950; **Ankara Akşam Haberleri**, 22 Nisan 1950: “Karadeniz milyonlarca senelerdenberi “Rus denizi” adı ile tanınmakta ve ta eski zamanlardanberi sahillerinde Slavlar oturmaktadır. Bundan sonra Rusya’nın 28 Eylül 1946 da Türkiye’ye verdiği notadan bahseden Kızıl Donanma, Rusyanın Karadeniz hududunun, Memleketin en mühim iktisadî merkezlerinin kapısı mahiyetinde olduğuna Türkiye’nin dikkatinin çekildiğini yazmakta ve şunları ilâve etmektedir: İkinci Dünya Harbi sahillerimizin emniyetinin Boğazlar rejimine bağlı olduğunu göstermiştir. Çanakkale ve İstanbul Boğazlarından gemilerin geçiş rejimini tesbit eden ve 1936 da Montrö’de imzalanan andlaşma Karadeniz Devletlerinin ihtiyacını karşılamaktan uzaktır. Harb içinde Almanya’nın tarafını tutan Türkiye Boğazlardan Mihver ve Faşist gemilerinin geçmesine müsaade etmiştir. Türkiye’yi idare edenler Memleketlerinin hürriyetini Amerikan emperyalistlerine sattılar. Türkiye’de bir çok askerî ve sivil Amerikan heyetleri vardır. ...Sovyet ordusunun ve donanmasının silahşörleri kendilerini “Halk Partisi “ ve Stalin uğruna fedaya azmetmişlerdir. Baba toprağını kahramanca müdafaa edeceklerdir.’ Çeşitli iddialarda **Ulus** yazarı adıyla cevap verilmiş makale yorumlandıktan sonra en son olarak ‘Bu meselenin, böyle bir zamanda yeniden ortaya atılması Türk Milletini daha fazla uyanık ve birlik olma dâvet eder sanırız.”

¹⁵⁸⁹**Ulus**, 22 Nisan 1950; **Ankara Akşam Haberleri**, 22 Nisan 1950

belirilerek, ABD'nin Türkiye'nin yanında olduğu kamuoyu ile paylaşılmıştır. ABD'nin görüşüyle makalenin aynı gün yayınlanması, kamuoyunun Sovyet Rusya'ya karşı endişelerinin yatıştırmaya, korku-endişe dengesini sağlamaya yöneliktir.

Kızıl Donanma makalesinin yayınlanmasından sonra hızla dış tehlike karşısında, topyekûn mücadele, milli bilinç ve heyecan duyguları, harici düşman karşısında milli birlik propagandası ile telkin edilmiştir. Karagöz'de yer alan Yarenlik köşesinde, Rus taleplerinin sebebinin milli birliğin bozulması olarak değerlendirildiği görülmüştür. Buna göre, Türkiye'nin ne zaman iç işleri karışsa biraz milli birlik bozulsa, 'Ruslar hemen baş kaldırıp boğazları isterler'.¹⁵⁹⁰ Karagöz, parti hizipleşmesi sebebiyle milli birliğin sarsılması karşısında dış tehlikenin hazırda beklediğini empoze etmiştir.

Sovyet taleplerinin yenilenmesi karşısında kamuoyuna milli birlik ve topyekûn mücadele azmi oluşturmak üzere, köşe yazarlarının kamuoyunu manüple etmeye başlamışlardır. Dış tehlike karşısında, her tür hizipleşmenin üstünde bir anlayışla Türkiye'nin sınırlarında bekleyen 'Kızıl Sovyet' tehlikesine karşı, tüm ayrılıkları bırakarak bir araya gelip Rusya'ya hak ettiği cevabın verilmesi gerektiği tezi telkin edilmiştir. Kızıl Donanma'nın makalesi sonrasında yorumlardan öne çıkan bazı yazılar şu şekildedir;

'Üç yüz senedir Moskofa tehdidiyle tetikte duran Türkiye, şimdi kendi mukadderatından başka Batı Avrupa ve Doğu Akdeniz'in hem kilit taşı, hem nöbetçisi rolünü o şekilde üzerine almıştır ki hudutlarımız etrafında kızıl rejim devam ettiği müddetçe Türkiye'nin en büyük ve belki de bir tek politika davası bu ve bunun her tarzda ve her vasıta ile müdafaasından ibaret olmuştur. ...Dışarda kükreyen sesi tanıyoruz ve artk alıştık. İstiyoruz ki bu günlerde tekrar sarası tutmuş, "Boğazlar" ımıza sarılmak istiyormuş. ...bu bir dünya davasıdır ve korkmuyoruz. Lakin içeride de boğazımıza sarılanlar az değildir ve en fenası bunlardan hangilerinin kızıl rejim veya irtica hesabına beşinci kol vazifesi gördüğünü ayırabilmektedir...'¹⁵⁹¹, 'İçeride en büyük meselemizi çekişirken dışarısını unutur gibi olduk. ...Boğazlarımızın önünde Moskof gene yutkunuyor. Gene ağzı sulanıyor. Slav ırkçılığı, Çarlık politikası ve Bolşevikliğin istila hırsı, "Kızıl Donanma"nı makalesinde, bağımsızlığımızı ipe çekmeksevdasıyla bir kızıl sehpa kurmuştur.'¹⁵⁹², '...İncir çekirdeğini dolduramaz tamahlarla hiç kimse bu vatani tehlikeye atamaz. Bir avuç toprağında bir avuç ata kanı bulunan bu vatan siyasete oyuncak olamaz. Vatandaş bu kötü günlerde ayrılık gayrılık yaratmak isteyenlere kulak verme Ayağını denk al,

¹⁵⁹⁰ Karagöz, Yıl: 42, Sayı: 4343, 1 Mayıs 1950, s. 3.

¹⁵⁹¹ Feridun Osman Menteşeoğlu, "Boğazlarımıza sarılanlar", **Ulus**, 22 Nisan 1950, s. 2.

¹⁵⁹² Peyami Safa, "Dışarısını unutmıyalım!", **Ulus**, 23 Nisan 1950, s. 1.

Moskof boğazlarımızı istiyor.¹⁵⁹³, ‘...Bir yanda karayel bir yanda poyraz / Gene Moskoflar denk durması bu yaz / ...Uzak yakın bütün milletler yasta / Fırtına dinmezse hepisi yasta / Hepisi perişan hepisi açtır / Türkün sınırları dik bir yamaçtır / Bütün kıyıları hep yalçın kaya / Mutlaka dayanır her fırtınaya / Moskofun bastığı yerler virandır / Bu yurdun sınırı dalgakırandır¹⁵⁹⁴.

4.2.2 Milli Günler ve Kahramanlık Propagandası (1945-1950)

Marie-Domenach, kitleleri toplamak ve onları oyalayarak ortak bir kaynaşma duygusu meydana getirmek için gösterilerin Napolyon ve Hitler tarafından oldukça yoğun olarak kullandıklarını kaydetmektedir. Hatta Domenach, Nazi Propaganda Bakanı Gobbeles’in cenaze törenlerini bu amaç doğrultusunda organize ettirdiğini kaydetmektedir.¹⁵⁹⁵ CHP ve onun Hükümetleri, 1945-1950 tarihleri arasında Sovyet Rusya’dan algıladıkları tehdit karşısında halkın Sovyet savaş tehdidine veya işgaline karşı koyabilmek üzere, yekpare bir anlayış içerisinde topyekûn olarak harekete geçmesi için propaganda gerçekleştirmiştir.

Milli duygu ve birlikteliği arttırmaya yönelik gerçekleştirilen propagandanın en önemli hususiyeti, milli şuur ve heyecan oluşturmaya amaçlamak ve milletin maneviyatını desteklemek ve kuvvetlendirmektir. Bu doğrultuda hamasi duyguların Sovyet tehlikesi karşısında uyanık tutulması ve gerektiğinde harekete geçirilmesi için milli günlerden ve tarihsel kahramanlıklardan propaganda amacıyla yararlanılmıştır. Ulusal günlerde, halkın başta halkevleri olmak üzere çeşitli kutlamalarla toplanması neticesinde, bireysel düşünceden kitlesel düzeye geçmesi, ferdin benliğinden sıyrılarak kitle düzeyinde milli şuur ve heyecan içerisinde birlik oluşturma arzusu edilmiştir. Gazeteler ise yekpare olarak tek bir amaç etrafında güdülenmek istenen fikirlerin daha geniş bir alana ve topluluğa yayılmasını sağlamış, kitleleri bu amaç doğrultusunda harekete geçirmeye çalışmıştır. 1945-1950 döneminde Sovyet Rusya karşısında hedeflenen milli birliğin sağlanması ve halkın topyekûn olarak mücadele etmesini sağlamak üzere milli günler ve kahramanlık dürtüleri milli şuur ve bilinci oluşturmak üzere propaganda maksadıyla gazetelerde sıklıkla kullanılmıştır.

¹⁵⁹³ Karagöz, Yıl: 42, Sayı: 4342, 27 Nisan 1950, s. 2.

¹⁵⁹⁴ Sazdan sesler, “Vatan sınırları”, Karagöz, Yıl: 42, Sayı: 4337, 10 Nisan 1950, s. 2.

¹⁵⁹⁵ Domenach, Politika ve Propaganda, s. 60-62

4.2.2.1 1945-1946 Yılları Değerlendirmesi

1945 yılı içerisinde ilk dikkat çeken milli günün Lozan'ın yıl dönümü olduğu görülmüştür. Lozan'ın Türkiye'nin kuruluş senedi olarak kabul edilmesi ve aynı zamanda İsmet İnönü'nün riyasetinde gerçekleşmesi sebebiyle gerek bağımsızlığın gerekse İsmet İnönü'nün öneminin telkin edildiği bir gün kabul edilmiştir. Bu sebeple 24 Temmuz, Türkiye'nin milli günleri arasında yer alan Lozan'ın yıl dönümü olması sebebiyle, Lozan'ın ve İnönü'nün başarısının öne çıkartıldığı günlerin başında gelmektedir. Milli günlere yaşanan olağanüstülük sebebiyle, bugünlere daha fazla önem veren CHP İktidarı, Lozan'ın yıl dönümünü aynı zamanda İsmet İnönü'nün muzaffer oluşu ile telkin etmiştir.¹⁵⁹⁶ [EK: 11] Temmuz ayı Sovyet tehdidinin ciddi olarak hissedildiği bir dönemin içerisinde yer alsa da Hükümetin henüz dış politikasında Sovyet Rusya'ya karşı kesin bir karar aldığı bir dönem olmaması, Lozan gününün ve hatta diğer milli günlerin yoğun bir propaganda aracı olarak değerlendirmemesine sebebiyet vermiştir.

Ağustos ayı içerisinde yer alan 30 Ağustos Zafer Bayramı'na Ulus ve Karagöz'ün sayfalarında ciddi bir oranda yer ayrılmıştır.¹⁵⁹⁷ 30 Ağustos kutlamaları ile ilgili dikkat çekici ilk detayın İnönü'nün Genelkurmay Başkanlığı ile arasında gerçekleştirdiği telgraf teatilesmesi olduğu görülür.¹⁵⁹⁸ Temmuz, ağustos ve eylül aylarında haber ve yazılarda, Boğazlar meselesi çok fazla gündeme gelmezken Türkiye'nin Sovyetlerle bağlantılı olarak Yunanistan, Bulgaristan, Yugoslavya, Arnavutluk, Romanya ve İran'da gerçekleşen olaylara yoğunlaştığı görülmüştür. Türkiye'nin etrafında yer alan ülkelerin halk hareketleriyle kargaşaya sürüklenmesinden yoğun bir endişe duyulmuştur. Bu durumu ise Ulus ve Karagöz'de yayınlamak suretiyle kamuoyu, Sovyet tehdidine karşı hazır bir halde tutulmak istenmiştir. Eylül ayından itibaren Sovyet tehlikesinin ciddi bir surette belirmesiyle Türk dış politikasından kaynaklanan bir dönüşüm yaşanmaya başlanmıştır. Bu doğrultuda kamuoyuna topyekûn mücadele azmini vermek üzere milli günler dışında tarihsel hikayeler ve şahsiyetler ön plana çıkartılmaya başlanmıştır. Bu surette Sovyet Rusya'nın Avrupa ilerleyişi karşısında korku, endişe

¹⁵⁹⁶Ulus, 24-25 Temmuz 1945, s. 1.

¹⁵⁹⁷Ulus, 30 Ağustos 1945, s. 1, Karagöz, No: 855 Yıl: 39, 30 Ağustos 1945, s. 1.

¹⁵⁹⁸Ulus, 31 Ağustos 1945, s.1

duygularını gidermek üzere; Barbaros Hayreddin Paşa¹⁵⁹⁹ ve Preveze Deniz Zaferi¹⁶⁰⁰ yıl dönümü sebebiyle anılmış ve tören gerçekleştirilmiş, gazeteler ise kahramanlık duygusu empoze etmek suretiyle milli bir bilinç oluşturmaya çalışmıştır.¹⁶⁰¹

Cumhuriyet Halk Partisi, propaganda amacıyla milli günlerde, milli şuur ve heyecanın ön plana çıkartılarak ortak bir ülkü, fikir etrafında milli birlikteliğin kuvvetlendirilmesini istemiştir. 26 Ekim tarihili Ulus gazetesinin çeşitli sayfalarında yer alan küçük kutular içerisinde, Cumhuriyet Bayramı öncesinde, çeşitli konularda propaganda mesajları verilmiştir. Bunlardan en dikkat çeken, manşet sayfasının en altındaki kutuda yer alan; *‘İnönü, Türk birliğinin ta kendisidir’*¹⁶⁰² sözüdür. Zira Milli Birliğin ehemmiyet arzettiği bir zamanda İnönü’nün devletin birlikteliği için elzem görüldüğü ve bu şekilde görülmesi gerektiği telkin edilmiştir. İnönü’nün gerek CHP propagandasındaki önemi gerekse konuşma ve sözleri propaganda amacıyla ayrıca ön plana çıkartılmıştır. İnönü’nün Cumhuriyet Bayramı kutlamaları sırasında yaptığı konuşma, *‘Cumhurbaşkanımızın halka hitabı’* olarak verilmiştir. İnönü’ye göre; *‘Sağlam bir millet bünyesi dışarıda memleketimizin iyiliğini istemeyeceklerin ümitlerini kıracaktır.’* İnönü’nün dış politika bahsinde yer alan bu dikkat çekici sözleri, dış tehlike karşısında milli birliğin önemine işaret ederken aynı zamanda, açıkça memleket hakkında kötü niyetleri engelleyecek unsurun bir arada olma şartına bağlandığını telkin etmiştir.¹⁶⁰³ İnönü’nün iktidarı kaybettiği yıllarda dahi dile getirdiği, bu görüşün henüz 1945 yılında, CHP’nin Sovyet tehdidine karşı, dış politikasının ve propagandasını inşa ettiği temel esas olduğu görülmektedir. İnönü’nün 1951 yılında ifade ettiği nutkun 1945 senesindeki nutkuyla aynı temele dayandığı görülmektedir.¹⁶⁰⁴

¹⁵⁹⁹ Şerafettin Turan, “Barbaros Hayreddin Paşa”, **Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi**, C. 5, İstanbul, 1992, s. 65-67.

¹⁶⁰⁰ İdris Bostan, “Preveze Deniz Muharebesi”, **Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi**, C. 34, İstanbul, 2007, s. 343-345.

¹⁶⁰¹ **Karagöz**, No: 862, Yıl: 39, 23 Eylül 1945, s.1, **Karagöz**, No: 864 Yıl: 39, 30 Eylül 1945, s. 2.

¹⁶⁰² **Ulus**, 26 Ekim 1945, s. 1; İnönü hakkında propaganda için bkz; Mehmet Ö. Alkan, “Milli Şef Döneminde Siyasal Propaganda, Başbuğumuz, Babamız İnönü”, **Toplumsal Tarih**, Sayı 120, Aralık 2003, s. 102-103.

¹⁶⁰³ **Ulus**, 30 Ekim 1945, s. 1.

¹⁶⁰⁴ **BCA**, Fon Kodu: 490 1 0 0 Kutu No: 37 Dosya Gömleği No: 156 Sıra No: 1; “...Dış politikada arzu ettiğimiz neticelere varmak, hususiyle bizim için, yani Türkiye için her şeyden evvel içeride medenî bir millet hayatının kıymetini, kuvvetini ve vatanseverlikte beraberliğini hergün göstermemize bağlıdır. Yalnız başına da olsa vatani için hep beraber can verecek vatandaşlar manzarası ve tehlike ânında

Milli birliği topyekûn mücadele etrafında mümkün kılmak üzere, milli günlerin bu kapsamda değerlendirildiği daha önce ifade edilmişti. Bu doğrultuda, şehirlerin kurtuluş yıldönümlerinin bu amaç doğrultusunda değerlendirildiği görülmüştür. Kurtuluş kutlamalarına gazetelerde yer vererek coşku yoluyla, kamuoyunda kahramanlık ve milli mücadele ruhu oluşturulmak istenmiştir. Bu bahiste 1945 yılı içerisinde Gaziantep'in Kurtuluşu'nun kutlanıldığı basit bir haber ile bildirilmişken¹⁶⁰⁵, 1946'da kutlamaların tafsilatı ve propaganda maksatlı cümlelerin konuyla ilgili haberlerde yer aldığı görülmüştür. Bu durumun meydana gelmesindeki ana neden Türk dış politikasındaki değişimdir.

Şubat ayı içerisinde gerçekleşen Maraş'ın Kurtuluş Bayramı kutlamaları sırasında, 'coşkun kutlamalar' yapıldığı ifade edilmiş ve radyodan konula ilgili yapılan konuşmaya yer verilmiştir. Maraş'ın Kurtuluş Bayramı ile ilgili olarak radyoda konuşan hatip konuşmasında; *'Türkün kahramanlığını anlatmış, Maraş savaşının özelliklerini keskin hatlarla belirtmiş, Maraş'ın bir şehir olarak bir birlik olarak tek başına nasıl savaştığını izah etmiş'* tir.¹⁶⁰⁶ Mart ayında ise Erzurum'un kurtuluş yıldönümü anılmıştır. Heyecanla kutlandığı belirtilen günde "Türk ulusunun en büyüğüne İsmet İnönü'ye" ve kahraman Türk ordusuna karşı milletçe duyulan iman ve bağlılık ifade edilmiştir.¹⁶⁰⁷ Kurtuluş günlerinin öneminin aralıktan sonraki aylarda daha da farklılaştığı, görülmektedir. Aralık ayında nispeten basit olarak değerlendirilen günler, şubat ve martta 'Türkün kahramanlığının ve birlikte mücadele' kavramlarının öne çıkartıldığı, topyekûn mücadelenin telkin edildiği günlere dönüşmüştür. Bu doğrultuda 1946 yılında milli kurtuluş günleri, milli birlik ruhu oluşturmak ve topyekûn mücadele azmi aşlamak maksadıyla değerlendirilmiştir.

Milli Birlik doğrultusunda önemli gün dönümlerinin çok daha önemli hale geldiği görülmektedir. İnönü'nün birleştirici ve kurtarıcı rolünün telkin edilmesi için İnönü Zaferlerinin önemli bir yer tuttuğu görülmüştür. Ocak ayı içerisinde I. İnönü

orduca ve milletçe vazife yapmağa hakikaten kudret gösterilmesi bütün dünyayı tehlikeye uğramış Türkiye'nin etrafında toplayabilir. İç hadiselerde nifaka düşmüş ve dış tehlikeye uğrayınca vazifesini yapamayan bir Türkiye ile ve bizim görüşümüze göre iç politikada huzur ve istikrar, dışarıya karşı vatan müdafaasının, milletlerarası âlemde Türkiye için faydalı siyasî imkânların temel şartıdır. Bu Memlekette İktidardabulunanlar bu hakikatleri hiç bir zaman gözönünden uzak bulundurmamağa mecburdurlar."

¹⁶⁰⁵ **Ulus**, 25 Aralık 1945, s. 1.

¹⁶⁰⁶ **Ulus**, 13 Şubat 1946, s. 1 ve 5.

¹⁶⁰⁷ **Ulus**, 14 Mart 1946, s. 1.

Zaferi ve Nisan ayı içerisinde de II. İnönü Zaferi yoğun bir biçimde kutlanmıştır. I. İnönü Zaferinin 25 inci yıldönümünde kahramanlığın ön planda tutulması dönemin propagandasına uygun bir tarzda, tarihsel gelişmelerin kullanıldığını göstermektedir. 10 Ocak'ta Ulus'ta İnönü Zaferi; *'milyonluk ordularla değil bir avuç Türkün kahramanlıklarıyla kazanılan zafer...'* olarak verilmiştir.¹⁶⁰⁸ Celal Dinçer, konuyla ilgili yazdığı yazının spotunda İnönü'nün 1 Kasım konuşmasına referans vermiştir. Dinçer burada, *'Biz Millî Mücadele günlerinden miras kalan maddi ve manevi bütün varlıklarımız dünya durdukça yaşatmak yönündeki azim ve kararımızı "Şerefli insanlar olarak yaşayan, şerefli insanlar olarak ölmeği namus borcu bilen bir milletin fertleri sıfatıyla bu kutsal zafer gününün yıl dönümünde bir kere daha hatırlama"yı borç olarak gördüğünü ifade etmiştir.*¹⁶⁰⁹ Dinçer dışında A. Rıza Erem de konuyla ilgili bir yazı kaleme almıştır.¹⁶¹⁰ [EK: 12]

Nisan ayına geldiğimizde bu kez II. İnönü Zaferinin yıldönümü 'mutlu ve şerefli gün' olarak duyurulmuştur.¹⁶¹¹ Konuyla ilgili Celal Dinçer'in yine bir yazı kaleme aldığı görülmektedir. Dinçer'in yazısı tarihsel öğeler barındırmakla beraber aynı zamanda günlük politik kaygıya da yer vermiştir. Bu doğrultuda geçmişteki zaferlerin gerektiğinde, yeniden kazanılması için birlik olunması ve birlikte mücadele edilmesi gerektiği metin içerisinde telkin edilmiştir;

*'Milletlerin (dün)lerini hatırlamaları (bugün) nasıl olmaları ve (yarın) a nasıl hazırlanmaları gerektiğini ortaya koymak içindir. Mili Mücadele devrimizi meydana getiren (dün), ikinci büyük dünya savaşı sonundaki (bugünden) daha aydınlık mıydı? ... dünün yüzyıllardanberi ters dönmüş talihi yerine, zaferlerle süslenmiş, başlarımızı mezara kadar şerefli bir İstiklâl Savaşı tarihimiz var; onu ve ona dayanan varlığımızı her ne pahasına olursa olsun korumak bahsinde birleşmiş milli bütünlüğümüz var.'*¹⁶¹² II. İnönü Zaferi'nin I. İnönü'ye kıyasla çok daha yoğun olarak kutlandığı görülmüştür.¹⁶¹³

Kurtuluş günlerinin anılması bir gelenek olmakla birlikte, 1945-1950 döneminde İnönü Zaferlerinde olduğu gibi dönemin politikası çerçevesinde propaganda aracı olarak kullanılmışlardır. Bu konuda nisan ayı içerisinde örnek olarak gösterilebilecek olan Urfa'nın kurutuluş bayramı gününde, Esat Tekeli tarafından yazılan yazıda bu durum açıkça görülmektedir; *'İstîlâcıyı vatandan*

¹⁶⁰⁸Ulus, 10 Ocak 1946, s. 1.; Karagöz, No: 894, Yıl: 39, 13 Ocak 1946, s. 1.

¹⁶⁰⁹Ulus, 10 Ocak 1946, s. 2.

¹⁶¹⁰Ulus, 11 Ocak 1946, s. 2.

¹⁶¹¹Ulus, 1 Nisan 1946, s. 1.

¹⁶¹²Ulus, 1 Nisan 1946, s. 2.

¹⁶¹³Ulus, 2 Nisan 1946, 1 ve 4, Karagöz, No: 917, Yıl: 39, 4Nisan 1946, s. 1.

*uzaklaştıran “Urfa ruhu”, ebediyetlere kadar taze kalacak Türk millî şuurunun bir parçasıdır. Anadolu’nun güneyi olduğu kadar doğusu, ortası, kuzey ve batısı da, gerektiğinde aynı şerefli varlığın yenilmez kudretini bütün dünyaya tanıtmayı bilecektir.*¹⁶¹⁴

19 Mayıs kutlaması tıpkı diğer milli günler gibi kutlanırken, 1946 yılının 19 Mayıs’ında sınır boylarından getirilen topraklar, elden ele gençler tarafından taşınarak İsmet İnönü’ye takdim edilmiştir.¹⁶¹⁵ Bu uygulamanın gazetelerde yer alması, adeta bir propaganda temsildir. Zira gençlerin İsmet İnönü’ye sınırlardan gelen toprağı vermesi, sınır bütünlüğünü ortaya koyarken aynı zamanda, İnönü’ye vatan topraklarının kutsallığı üzerinden bir güç, temsiliyet atfedilmek istendiğini göstermektedir.

Milli birliğin ve topyekûn mücadelenin sağlanması hususunda kahramanlar da kamuoyunda coşku ve heyecan meydana getirmek üzere, propaganda maksadıyla 1946 itibarıyla kullanılmaya başlanmıştır. Özellikle bu yılda Gazi Osman Paşa’nın keşfedildiği görülmüştür. Ruslar karşısında başarı kazanan Osman Paşa’nın¹⁶¹⁶ kamuoyuna gerekli kahramanlık ve milli hissiyatı aşılamak üzere ismi ve yaptıkları propaganda maksadıyla kullanılmıştır. Toplu İğne’nin Yankılar köşesinde, ‘Pilevne Kahramanı...’ başlığı ile duyurulan haber-yorumda Gazi Osman Paşa’dan ve yaptıklarından bahsedilmiştir; *‘İstanbul’da vatani, hayrı seven, kahramanlığa tapan vatandaşlardan bir kısmı bir mezarı onaracaklar; ...karşısına bir büst dikecekler... Bu mezar, Pilevne kahramanı Gazi Osman Paşa’nın mezarıdır. ...Orası, uğrunda ölen bulunduğu zaman, toprağın vatan olacağına yeni bir şahit olacak. Türk toprağına dikilen gözlerin kör olacağı, ona karşı savurulan isteklerin çarpıp geri döneceği bir duvar da orasıdır.*¹⁶¹⁷ Rusya karşısında ortaya koyduğu kahramanlıkla anılan Gazi Osman Paşa’nın bu dönemde mezarının onarılıyor oluşu ve vatan sevgisi için nasıl bir emsal teşkil edileceğinin tasvir edilmiş şekli, Osman Paşa’ya Rusya karşısındaki yüklenen propaganda maksadını göstermektedir. Bu dönemde adeta Osman Paşa yeniden keşfedilerek Sovyet Rusya’ya karşı kamuoyunda bir kahramanlık, vatanseverlik duygusu oluşturmak için mezarı adres olarak tayin edilmiştir.

¹⁶¹⁴ **Ulus**, 11 Nisan 1946, s. 2.

¹⁶¹⁵ **Ulus**, 20 Mayıs 1946, s. 1 ve 4.

¹⁶¹⁶ Mehmet Metin Hülagü, “Gazi Osman Paşa (1833-1900)”, **Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi**, C. 13, İstanbul, 1996, s. 464-465.

¹⁶¹⁷ **Ulus**, 4 Ağustos 1946, s. 2.

Propaganda amacıyla geçmiş tarihsel zaferlerin kullanılması doğrultusunda, 1946 yılının Ağustos ayı içerisinde 30 Ağustos Zafer Bayramı'ndan da istifade edildiği görülmüştür. Celal Dinçer'in daha önce İnönü zaferleri esnasında yazdığı yazılardan sonra bu kez de 30 Ağustos zaferini kaleme almıştır. Dinçer'in yazısını bitirdiği cümle ise milli birlik ve topyekûn mücadele fedakarlık hissi oluşturmak üzere örnek teşkil etmektedir; *'Türk milleri, eğer gerekirse, başka milletlerin nazariyecilerine ilham kaynağı ve topyekûn savaşın en parlak örneği olan Milli Mücadelesini topyekûn barış içinde tekrarlamıya, her zamandan daha kuvvetli iymaniyle, hazır olduğunu ispat geri kalmayacaktır.'*¹⁶¹⁸

Türkiye ve Sovyet Rusya arasında nota teatileşmensin yaşandığı günlerde, gazetelerde yer alan yazılar dışında toplumda birlik duygusu meydana getirecek Milli Günler dışında yeni bir takım kutlamaların adet edinildiği görülmüştür. Bu doğrultuda daha önce Plevne kahramanı Osman Paşa'nın ön plana alındığını görmüştük. Aynı şekilde 'Preveze zaferinin yıl dönümü' de 'Beşiktaş'taki Barbaros âbidesinin' önünde kutlanmıştır.¹⁶¹⁹ Bu türden günlerde tarihsel başarılar kullanılarak halkta bir kahramanlık coşkusu meydana getirilmeye çalışılmıştır. Osman Paşa, Türk tarihinde Rusya karşısındaki başarıyı hatırlatırken, Barabaros ise Boğazlar Meselesi sebebiyle yaşanan bir dönemde denizlerdeki kazanılan zaferlere işaret etmektedir. Her iki isim üzerinden halka Rusya karşısında cesaret ve savaşma azmi verecek kahramanlık duygularını empoze edilmiştir.

4.2.2.2 1947 Yılı Değerlendirmesi

Milli birlik ve topyekûn mücadelenin halkta karşılık bulması üzerine tarihsel vakalardan ve önemli günlerden istifade edilmeye 1947 yılında devam edilmiştir. Ocak ayında Çukurova'nın Kuruluş bayramı¹⁶²⁰ ve I. İnönü Zaferi¹⁶²¹ 'Türk Kurtuluş mücadelesi tarihinin çok şerefli bir yıldönümünü' olarak anılmıştır. Tarihsel sürecin propaganda vasıtası olarak kullanılmasında Celal Dinçer'in kahramanlık menkıbelerinin sürdürüldüğü görülmüştür. Celal Dinçer, milli günlerde yazdığı yazılar ve kahramanlık menkıbeleri ile toplumda milli şuur eksenli bir heyecan oluşturmaya çalışmıştır. Celal Dinçer'in I. İnönü zaferinin yıl dönümünde yazdığı yazıyla dönemin propaganda algısına uygun bir tarzda topyekûn mücadeleyi halka telkin etmiştir; *'Bu*

¹⁶¹⁸Ulus, 30 Ağustos 1946, s. 2.

¹⁶¹⁹Karagöz, Yıl: 39, No: 969, 3 Ekim 1946, s. 2.

¹⁶²⁰Ulus, 5 Ocak 1947, s. 2.

¹⁶²¹Ulus, 10 Ocak 1947, s. 1.

*parlak milli zaferin yeni y d n m n n milletimize ve yurdumuza yeni esenlikler getirmesini Tanrıdan dilerken bir karış toprağımıza dahi göz dikeceklerin bugün ve yarın milli birliğıimiz, milli azim ve himmetimiz, milli kahramanlığıımız karşısında dünkü düşmanın  kibetine uğırıyacaklarına asla şüphemiz olmadığıını belirtmek de milli  devimizdir.*¹⁶²²

Milli birlik ve topyekûn mücadele azmi oluşturmak üzere yalnızca tarihsel başarılar ve kahramanlardan istifade edilmemiş, 1945-1950 dönemi içerisinde yaşayan milli mücadele kahramanlarından da propaganda maksadıyla yararlanılmıştır. Bu doğırultuda Milli Mücadele Kahramanı Kazım Karabekir'in ön plana  ıkartıldığıı görülmüştür. Maraş'ın kurtuluş kutlamalarına katılmak üzere yola çıkan Kazım Karabekir'in haberlerine gazetede sıklıkla yer verilerek Milli Mücadele Kahramanı Karabekir'in g rd ğıı teveccühe vurgu yapılmıştır. Özellikle Fevzi  akmak'ın isminin menfi olarak anıldığıı bir dönemde, Karabekir'in seyahati, Hükümetin elini güçlendirmeye ve halkı bir araya getirmeye yönelik bir düşüncenin eseri olarak kullanılmıştır. 8 şubat'ta Maraş'a hareket eden Karabekir, 9 şubat'ta Mersin'e¹⁶²³ gitmiş, 10 şubat'ta ise Adana'dan Maraş'a ge miř¹⁶²⁴, 12 şubat'ta ise Maraş'ın kurtuluş kutlamalarına katılmıştır.¹⁶²⁵

1947 yılında milli kurutuluş günü kutlanan illerin sayısının giderek arttığıı görülmektedir. Nisan ayında gerçekleştirilmek istenen milli birlik propagandasında, İkinci İnönü Zaferi¹⁶²⁶, 23 Nisan t reni¹⁶²⁷ ve Kars'ın kurtuluş yılı kutlamalarına¹⁶²⁸ yer verilmiştir. Mayıs ayında milli heyecanı ayakta tutmak üzere ise 19 Mayıs kutlamaları bu çerçevede değıerlendirilmiştir.¹⁶²⁹ 19 Mayıs kutlamalarından önce, tıpkı daha önceki dönemlerde olduğıı gibi bayrak ve sınır topraklarının Ankara'ya getirilip İnönü'ye ülkenin birliğıını temsilen takdim edilmesi planlanmıştır. '*M nası artan büyük armağan / Boğazlar'ın toprağı / Sınır toprağı ile beraber İsmet İnönü'ye vatanın bütünlük sembolü olarak verilecek*¹⁶³⁰ şeklinde duyurulan haber neticesinde,

¹⁶²²Ulus, 10 Ocak 1947, s. 2.

¹⁶²³Ulus, 9 şubat 1947, s. 1.

¹⁶²⁴Ulus, 10-11 şubat 1947, s. 1.

¹⁶²⁵Ulus, 12 şubat 1947, s. 1.

¹⁶²⁶Ulus, 1 Nisan 1947, s. 1, Ankara Akşam Haberleri, 1 Nisan 1947, s. 1.

¹⁶²⁷Ulus, 23 Nisan 1947, s. 1.

¹⁶²⁸Memleket, 25 Nisan 1947, s. 1 ve 4.

¹⁶²⁹Ulus, 19 Mayıs 1947, s. 1.

¹⁶³⁰Memleket, 11 Mayıs 1947, s. 1 ve 4.

sınır toprakları olarak Hatay, Samsun, Kars ve Boğazlar'ın¹⁶³¹ tercih edilmesi ayrıca dikkat çekici bir eylemdir. Sınır topraklarına dahil edilmesiyle bağımsızlık çizgisinin Boğazları da kapsadığı telkin edilmiştir.

1947 yılında Lozan'ın yıldönümü gibi günler de ciddiyetle gazetelerde yer bulmaya devam ederken, Lozan'a ve 'barış adamı' olarak başarıları ön plana çıkartılmak istenen İnönü'ye oldukça geniş yerler ayrılmıştır.¹⁶³² Barboros'un ölüm yıldönümünün de bu doğrultuda gazetelerde kahramanlık, cesaret, duyguları meydana getirmek üzere yeniden anıldığı görülmüştür. *'Akdenizi bir Türk gölü haline getiren ve sahilden sahile izinsiz yabancı tek gemi geçirtmeyen meşhur kahraman'* olarak tanıtılan Barabaros'un ölüm yıldönümü; *'Büyük ve eşsiz Türk denizcisi 401 yıl evvel bugün ölmüştü'*¹⁶³³ şeklinde duyurulmuştur. Metinde özellikle sahillerde yabancı gemiye yer verilmediğinin vurgulanması, Sovyet talepleri karşısında Boğazların durumu ile yakından ilgilidir.

Milli Birlik doğrultusunda ise haber gündeminin zayıf olduğu eylül ayında, İnönü'nün Doğu Anadolu gezisi ile 9 Eylül İzmir'in kurtuluşunun kullanıldığı görülmektedir. Milli birliğe dair ilk dikkat çekici tarih, 9 Eylül olmuştur. Diğer önemli yıl dönümleri gibi 9 Eylül'ün yıl dönümünün manşetten duyurulduğu görülmüştür.¹⁶³⁴ 9 Eylül tarihli Ulus'ta her zaman olduğu gibi Celal Dinçer, 'Büyük taarruzun yıldönümü' başlığıyla bir tarihsel yazı kaleme almıştır. Dinçer yazısında, İnönü'nün daha önce Afyon'da söylediği bir konuşmaya referansla klasikleşen bir tarzda tarihsel örneklerle kamuoyunda topyekûn mücadelenin canlı tutulmasını sağlamaya çalışmıştır; *'Eğer Türk vatanı yeniden bir tehlikeye uğrarsa Türk istihlâsının ilk günlerinde olduğu gibi, vatan müdafaasını, erkek, kadın ve çocuk bütün millete ait bir vazife olarak kabul edeceğiz'* derken Türk milletinin birlik ve beraberlik duygusunun sarsılmazlığını ortaya koymuş oluyordu¹⁶³⁵. Memleket'te 'C.B.' müstear ismiyle yazılan 'En kuvvetli tarafımız' başlıklı yazıda da aynı minvalde topyekûn mücadelenin ve milli birliğin öne çıkartıldığı görülmüştür; *'İzmirin kurtuluşu sevincini, 25 yıl evvel duyduğumuz gibi, taptaze ve olgun bir şekilde duyuyoruz. Şu anda, bütün Türk milleti, tek bir kalb halinde çarpıyor. Düşmana karşı kazandığımız zaferin*

¹⁶³¹Ulus, 11-18 Mayıs 1947.

¹⁶³²Ulus, 24 Temmuz 1947; Memleket, 24 Temmuz 1947; Ankara Akşam Haberleri, 24 Temmuz 1947

¹⁶³³Memleket, 4 Temmuz 1947, s. 1 ve 4.

¹⁶³⁴Ulus, 9 Eylül 1947, Memleket, 9 Eylül 1947

¹⁶³⁵Ulus, 9 Eylül 1947, s. 5.

*bayramını aynı çelenk etrafında kutuluyoruz. İşte, türk milletini, bütün fikir çarpışmalarından bir anda sıyırıp tek bir kafa, tek bir beden, tek bir yumruk haline getiren büyük kuvvet... Biz, millî irademizin önüne çıkacak her hangi bir tehlike karşısında böyle kuvvetli, sağlam ve bir tek insanız*¹⁶³⁶.

Celal Dinçer'in haricinde yazı kaleme alan isimler arasında Memleket gazetesi yazı işleri müdürü, Ragıp Şevki Yeşim'in bu dönemde öne çıktığı görülmektedir. Yeşim, 11 Eylül'de 'Hafta Arası Sohbetleri Dış Tehlike ve gaflet' başlıklı yazısında, milli birlik doğrultusunda topyekûn mücadele fikrini empoze etmiştir; *'Milletler ve devletler, tarih göstermiştir ki, ya derin bir gaflet eseri olarak, ya kendi uğultu ve gürültülerile, zaman olmuştur, asıl düşmanı, dış hatlarında pusu kurmuş düşmanı görememek betbahlığına uğramışlardır. ...Düşman uyanıktır, pusudadır, gece ve gündüz o milletin ve o devletin bütün hareketlerini takip eder. ...Daima uyanık bulunan, hassasiyetini sadece yaşadığı topraklara hasreden bir millet yarın ve daha ilerideki günlerde bir tehlike gelse bile, bunu karşılamasını bilir.*¹⁶³⁷ Yeşim 25 Eylül'de ise dikkat çekici bir biçimde '17 nci asırda Rusya'yı ezen büyük kuvvet: Tatarlar'dan bahsederek, Ruslar karşısında kamuoyuna cesaret aşılayıcı bir yazı daha kaleme almıştır.¹⁶³⁸

Ekim ayı içerisinde yer alan 29 Ekim Cumhuriyet Bayramı'nın ilanının yıl dönümünün coşkun bir şekilde kutlanarak ortak değerler üzerinden birlik sağlanmaya çalışılmıştır.¹⁶³⁹ 29 Ekim sebebiyle Ulus'ta ek yayınlanırken, tüm gazetelerde Cumhuriyet'in temel kazanımı olması hasebiyle Cumhuriyet Bayramı'nın heyecan ve coşkun bir şekilde kutlandığı bildirilmiştir.¹⁶⁴⁰ İnönü'nün nutku ise bu doğrultuda milli birlikteliği öne çıkarıcı tarzda olmuştur; *'İnönü'nün yurttaşlara dünkü hitabesi / İnönü diyor ki "Muvaffakiyet birbirimizden ayrılmamaktadır*¹⁶⁴¹. Falih Rıfkı ise, 'Bu neslin şeref ve vazifesi' isimli yazısında milli heyecan ve coşkunun arttığı 29 Ekim kutlamaları ile gençliğe vazifesini deklare ederek, gençliğin bir amaç etrafında toplanması telkin etmiştir; *'Cumhuriyeti yirmi dördüncü yıldönümünü kutlama töreninde gençliği ve orduyu bir daha selâmladık. Ordu vatan bütünlüğünün, gençlik inkılâp bütünlüğünün koruyucusudur. Dışardan*

¹⁶³⁶Memleket, 9 Eylül 1947

¹⁶³⁷Memleket, 11 Eylül 1947, s. 3 ve 5.

¹⁶³⁸Memleket, 25 Eylül 1947, s. 3.

¹⁶³⁹Ulus, 29 Ekim 1947; Ankara Akşam Haberleri, 29 Ekim 1947; Memleket, 29 Ekim 1947

¹⁶⁴⁰Ulus, 30 Ekim 1947; Ankara Akşam Haberleri, 30 Ekim 1947; Memleket, 30 Ekim 1947

¹⁶⁴¹Memleket, 30 Ekim 1947

*gelebilecek tehlikeye karşı ordunun, içerden gelebilecek hıyanete karşı gençliğin temsil etmekte olduğu şeref ve hürriyet ideallerine güveniyoruz.*¹⁶⁴²

4.2.2.3 1948 Yılı Değerlendirmesi

Milli birlikteliği sağlamak üzerine önemli yıl dönümlerinin hassasiyetle değerlendirilmesinde 1948 yılında da devam edilmiştir. Özellikle İnönü'nün kamuoyunda öneminin muhafaza etmek üzere, İnönü Zaferleri'nin aksatılmadan gündemde tutulduğu görülmüştür.¹⁶⁴³ İnönü zaferlerinin dışında 1948 yılında rutin günler dışında Milli Mücadele Kahramanı Kazım Karabekir'in vefat etmesinin milli birlik şuuru oluşturmak üzere kullanıldığı görülmüştür. Kazım Karabekir'in vefatının¹⁶⁴⁴ ardından milli birlik, dış tehdit konularında mevcudiyet sağlamak üzere Kazım Karabekir'in şahsiyetinden ve fikirlerinden bir sembol olarak yararlanılmıştır. 28 Ocak'ta toprağa verilen Karabekir'in cenazesi adeta bir gövde gösterisine dönüşmüştür. İnönü'nün de katıldığı cenaze töreni, *'Hazin ve muhteşem bir cenaze töreni'*¹⁶⁴⁵ olarak değerlendirilmiştir. İsmet İnönü, 'Kazım Karabekir'in aziz hatırası' isimli bir yazı kaleme alarak Karabekir'i övgüyle anmıştır.¹⁶⁴⁶ 27 Ocak'ta Ulus'ta 'General Kazım Karabekir' başlığı ile yayınlanan başyazıda, Karabekir'in dış tehdit ve milli birliğe dair görüş ve düşünceleri değerlendirilmiştir; *'...Memleket çok partili demokrasi hayatına girerken de General Kâzım Karabekir, milli Birliği her türlü sarsıntı ihtimallerinden ve vatani muhtemel tehlikelerden koruma kararını açıkça belirtmiş olan Halk Partisine bağlılığını ifadede asla tereddüde düşmedi. Onun için tehlike içte değil, dışta idi. Bütün ömrünce önlemeğe çalıştığı bir istila tehdidi, solcu totalitarizm hüviyetine bürünerek Doğu sınırlarında yeniden belirmişti. Böylece bir zamanda âcil tedbir, iç nizamın ve milli birliğin korunması idi.*¹⁶⁴⁷ 31 Ocak tarihinde ise bir başka Milli Mücadele kahramanı, Ali Fuat Cebesoy, TBMM Başkanlığı'na seçilmiştir.¹⁶⁴⁸

Milli heyecanı uyanık tutmak ve halk efkârında milli hislerle, kahramanlık duygusunu tetiklemek üzere Hükümet organı gazetelerin milli günleri hatırlattığı ve milli günlerin 'coşkuyla kutlandığı' ifadelerine yer verdiği görülmüştür. Maraş'ın

¹⁶⁴²Ulus, 30 Ekim 1947, s. 1 ve 3.

¹⁶⁴³Ulus, 10 Ocak 1948, s. 1.

¹⁶⁴⁴Ulus, 27 Ocak 1948; Karagöz, Yıl: 40, Sayı: 4109, 2 Şubat 1948

¹⁶⁴⁵Ulus, 29 Ocak 1948, s. 1 ve 8.

¹⁶⁴⁶Ulus, 29 Ocak 1948

¹⁶⁴⁷Ulus, 27 Ocak 1948, s. 1 ve 3.

¹⁶⁴⁸Ulus, 31 Ocak 1948, s. 1.

kurtuluşu bu doğrultuda, şubat ayı için istifade edilen bir propaganda konusu olmuştur. Henüz 10 Şubat'ta Maraş'ın Kurtuluş günü ile ilgili yazılara yer verilerek kurtuluş günlerinin öne çıkartılması sağlanmıştır.¹⁶⁴⁹ Maraş'ın Kurtuluş gününde Yankılar köşesinde yayınlanan, 'Kurtuluşunun 28 inci yıldönümü ve Maraş destanı..' isimli yazıda milli heyecan ve duyguların öne çıkartılmasına çalışılmıştır; *'...Bugün kurtuluşunun 28 inci yıldönümünü kutlayan Maraş bu gazasını alkışlayan millî vicdandan aldığı İstiklâl Madaylasını bağrına basıyor ve biz Maraş'lı olmıyanlar da göklerden inmiş bir vahye benziyen cümleyi her şehrimiz, her kasabamız, her köyümüz ve her karış toğrağımız için tekrarlıyoruz: Bayraksız namaz kılınmaz!'*¹⁶⁵⁰. 21 Şubat'ta Bayburt'un¹⁶⁵¹, 25 Şubat'ta ise Trabzon'un¹⁶⁵² kurtuluş yıl dönümleri sebebiyle yapılan kutlamalara yer verilmiştir. Erzincan'ın 13 Şubat tarihinde B. Kemal Çağlar'ın kaleme aldığı, 'Bir Yıldönümü Cefakeş Erzincan'ın kurtuluş gününde' isimli yazıda milli kurtuluş günlerinin önemi şu şekilde açıklanmıştır; *'Gözümüzü kapıyarak iddia edebiliriz ki senenin her günü Türk tarihi için ya bir büyük zaferin ya esaslı kurtuluşun günüdür. Çünkü Türk Milleti tarihe kaderini çizen milletlerden biridir. ... Dün yiğit Maraş'ın günüydü. Bugün de cefakeş Erzincan'ın günüdür. Her Türk şehrinin kahramanlığı ötekine örnek olacak; her Türk şehrinin bu toprağa bağlılığını ötekine örnek olacak; her Türk şehrinin bu toprağa bağlılığı ötekine gurur verecek kadar derin ve yücedir.'*¹⁶⁵³

Çek darbesi ve Finlandiya'ya, Türkiye'ye yapılan teklifin benzerinin yapılması, Sovyet karşıtlığını ve buna karşı Batı ittifakını belirginleştirirken milli birlik düşüncesinin Sovyet tehlikesi ile öne çıkartıldığı görülmüştür. Bu çerçevede toplumun bir araya gelmesi, şahsi düşüncesi yerine kitlesel olarak hareket etmesi üzerine milli kurtuluş günlerinde, milli mücadele ve kahramanlık duygularının daha çok yoğunlaştırılmak istendiği görülmüştür. Bu doğrultuda mart ayı içerisinde yer alan, Rize'nin kurtuluş bayramı¹⁶⁵⁴, Artvin'in kurtuluşu¹⁶⁵⁵, Erzurum'un kurtuluşu¹⁶⁵⁶ günleriyle ilgili özel anma yazıları kaleme anılarak, kamuoyunda milli his ve

¹⁶⁴⁹Behçet Kemal Çağlar, "Kurtuluş gününde Maraş", *Ulus*, 10 Şubat 1948, s. 2.

¹⁶⁵⁰*Ulus*, 12 Şubat 1948, s. 2.

¹⁶⁵¹*Ulus*, 21 Şubat 1948, s. 5.

¹⁶⁵²*Ulus*, 25 Şubat 1948, s. 3.

¹⁶⁵³*Ulus*, 13 Şubat 1948, s. 2.

¹⁶⁵⁴*Ulus*, 3 Mart 1948, s. 1.

¹⁶⁵⁵*Ulus*, 8 Mart 1948, s. 1 ve 3; Selâhattin Çoruh, "Bir Yıldönümü Çoruh'un kurtuluşu ve Çoruh ili", *Ulus*, 7 Mart 1948, s. 2.

¹⁶⁵⁶*Ulus*, 12 Mart 1948, s. 1 ve 5.

heyecanın diri tutulması amaçlanmıştır. Kurtuluş günlerinin Ruslardan kurtuluş olması ise günün dış siyaseti nedeniyle, ayrıca önemli kabul edilmiştir.

Rusya ile ilgili olmayan günler ise 18 Mart Çanakkale Zaferi kutlamalarında olduğu gibi Rusların Türkiye ile ilgili toprak ve üs taleplerine bağlanmıştır. Celâl Dincer tarafından kaleme alınan ‘Yıldönümü Dolayısıyla Çanakkale zaferi 18 Mart 1915’ yazısında tarihsel örneklerle yer vererek; Rus devlet adamlarından Donelidof’un 1877 tarihli muhtırasında, Boğazlarla ilgili talepte bulunmasından bahsetmiştir. Dinçer’e göre Donelidof’un teklifi; ‘...bugün Sovyet Rusya’nın “Boğazlarda üs kurmak ve buraları Türklerle birlikte savunmak” şeklinde ortaya attığı isteğin tâ kendisidir. Onlara şöyle diyebiliriz: Efendiler: köhnemiş Osmanlı İmparatorluğunun dahi, çökmek üzere olduğu devirde kabul etmediği şartları, dipdiri Türkiye Cumhuriyeti ve egemenlik haklarının zerresini bile korumakta kıskanç olan Türk Milleti aslâ kabul edemez. Unutmayınız ki Çarlık Rusya’nın göçüşünde – Boğazları her şeyi bahasına savunmuş olan- Türklerin rolü büyüktür.’¹⁶⁵⁷

Nisan ayında gerçekleşen milli birlik propagandasında, İkinci İnönü Zaferi’nin yıl dönümüne¹⁶⁵⁸ ve 23 Nisan kutlamalarına¹⁶⁵⁹ ayrı bir önem atfedilmiştir. Ayrıca nisan ayı içerisinde Gazi Osman Paşa’nın ölüm yıldönümünün geride kalan yıllarda olduğu gibi anıldığı görülmüştür. Akşam Haberleri’nde ‘Plevne kahramanı / Dün Büyük Türk yiğidi Osman Paşayı andık’¹⁶⁶⁰ manşetiyle duyurulan haberde, Osman Paşa’nın Ruslar karşısındaki askeri başarısı destansı bir ifadeyle anlatılarak, kamuoyuna kahramanlık duyguları empoze edilmek istenmiştir. Karagöz gazetesi, Osman Paşa ile ilgili tüm yapıtlara rağmen konun daha fazla işlenmesi gerektiğini, sebepleri ile şu şekilde açıklamaktadır; ‘Osman Paşa Plevne kahramanı büyük bir saygı ile anıldı / ...Radyomuzdan bir ricamız var: Şu olağanüstü zamanlarda biz sık, sık (Tuna türküleri) söylesin ve Türk-Moskof savaşlarına dâir kahramanlık destanları anlatsın. Coşmak ihtiyacındayız ve Rayı idâremizden, pek yerinde pek haklı sandığımız bu isteğim yerine getirilmesini bekliyoruz...’¹⁶⁶¹

¹⁶⁵⁷Ulus, 18 Mart 1948, s. 2 ve 5.

¹⁶⁵⁸Ulus, 1 Nisan 1948, s. 1.

¹⁶⁵⁹Ulus, 23 Nisan 1948; Karagöz, Yıl: 40, Sayı: 4132, 22 Nisan 1948; Ankara Akşam Haberleri, 23 Nisan 1948

¹⁶⁶⁰Ankara Akşam Haberleri, 6 Nisan 1948, s. 1 ve 3.

¹⁶⁶¹Karagöz, Yıl: 40, Sayı: 4130, 15 Nisan 1948, s. 1.

Milli Savunma Bakanı'nın CHP'nin İzmir Kongresi'nde söylediği; *'Bir tehdit ve tehlike karşısında Büyük Türk ordusu vazifesini kudretle ifaya amadedir'*¹⁶⁶², *'Çelik Ordu Arslanlar gibi dimdik, emre hazır durumdadır'*¹⁶⁶³, sözlerinin Ulus'un Yankılar köşesinde Plevne Ruhı ile harmanlandığı görülmüştür. T. İ., 'Gazi Osman Paşa, Plevne ve Plevne Ruhı...' başlıklı yazısında, topyekûn mücadeleyi şu şekilde yorumlamaktadır; *'Bugün büyük Osman Paşanın kahraman ruhunu rahmetle anarken Plevne ruhunu bütün bir ordu – millette engin bir ölmezlikle yaşadığını hatırlayalım. Nitekim evvelki gün Millî Savunma Bakanımız İzmir'de şu cümleyi söyledi: "Türkiye, bağımsızlığı ve toprak bütünlüğü için savaşmağa karar vermiş olduğunu açıkça bildirmiştir."*¹⁶⁶⁴ Topyekûn mücadele için halkta milli duyguları coşturmak ve heyecan meydana getirmek için Gazi Osman Paşa dışında, bir başka Türk büyüğü olan Barbaros Hayrettin Paşa'nın manevi şahsiyetinden istifade edilmeye devam edilmiştir. Mart ayından itibaren 'Barbaros Hayrettin Geliyor'un Feridun Fazıl Tülbentçi'nin kaleminden yazı dizisi olarak yayınlamaya başlanacağı duyurulmuş, 15 Nisan'da ise yayınlanmaya başlanmıştır.¹⁶⁶⁵ Tarihi tefrikada, Türkün kahramanlığını, büyüklüğü ve gücü gibi kavramların ön plana çıkartıldığı görülmüştür. Karagöz'de yer alan Sazdan sözler köşesinde ise Rus tehdidi ve topyekûn mücadelede, Prut savaşına yer verilen bir şiirin kullanıldığı görülmüştür. Şiir tarihsel 'Türk gücünü' övmekle birlikte, Ruslara karşı vatan için savaşılması gerektiğini şu şekilde telkin etmektedir;

*'...Velakin vatana göz dikilirse / Yakarım diyerek laf edilirse / Şu temiz özümü düşman bilirse / Savaşmak en kutsal hareket olur / Barış bir köşeye hemen konulur / Mesela Moskofun damarı tutsa / Prut'ta yaptığım işi unutsa / Tutup da aklını hoppadak yutsa / Tabanı yalayıp burnu kaldırsa / Kudurmuş kurt gibi bize saldırsa / Ayıyı şöyle bir süzmez misiniz / Gözleri nefretle büzmez misiniz / Ayıdan deriyi yüzmez misiniz / O zaman barışın lafı edilmez / Mukaddes savaşı alçaklar bilmez.'*¹⁶⁶⁶

Mayıs ayında da önemli ve milli günlerin dikkat çekici bir biçimde değerlendirdiği görülmüştür. Halkta orta duygu, birlik ve heyecan oluşturma hedeflendiği gün dönümlerinde yayınların bu tür konuları öne çıkartmaya gayret

¹⁶⁶²Ulus, 5 Nisan 1948, s. 1 ve 3.

¹⁶⁶³Karagöz, Yıl: 40, Sayı: 4129, 12 Nisan 1948, s. 2.

¹⁶⁶⁴Ulus, 6 Nisan 1948, s. 2.

¹⁶⁶⁵Ulus, 15 Nisan 1948

¹⁶⁶⁶Karagöz, Yıl: 40, Sayı: 4134, 29 Nisan 1948, s. 2.

ettiği görülmektedir. 19 Mayıs, mayıs ayı içerisinde propaganda amacıyla yararlanılan ilk gün olmuştur. Özellikle bir adet haline geldiği görülen sınır topraklarının getirilip İnönü'ye takdim edilmesi ritüelinin yine gerçekleştiği görülmüştür;

'19 Mayıs Türk Gençliğine kutlu olsun! Bütün Yurtta törenlerle kutlanacak / Sınır Toprakları ve Bayrak saat 11 de Ankara'da olacak'¹⁶⁶⁷, 'Spor ve Gençlik Bayramınız kutlu olsun "Türk gençleri, Türk bayrağı ve sınır toprağı gibi aziz olasınız"'¹⁶⁶⁸, 'Kutsal sınır toprakları ve üzerinde Atatürk'ten İnönü'ye yazılı bayrak Türk gençliği tarafından dün İnönü'ye teslim edilmiştir.'¹⁶⁶⁹

Mayıs ayında öne çıkartılan bir diğer konunun İstanbul'un fethi olduğu görülmektedir. Henüz 3 Mayıs'ta Fatih Sultan Mehmet'in ölüm yıldönümü sebebiyle fethin öne çıkartılmaya başlandığı görülmüştür. 3 Mayıs'ta, daha önceleri çeşitli vesilelerle propaganda maksatlı tarihsel yazılar kaleme alan Feridun Fazıl Tülbentçi'nin, *'Tarihte yeni bir çağ açan büyük Türk Fatih Sultan Mehmet 467 yıl önce bugün ölmüştü'* isimli yazısı yayınlanmıştır.¹⁶⁷⁰ Fethin kutlamaları ise radyodan sonra gazetelerde de önemle üzerinde durulmuştur. ¹⁶⁷¹ Tülbentçi'nin fetih dolayısıyla, hem akşam Haberleri'nde hem de Ulus'ta konu ile ilgili yazısının çıkması, fethin kamuoyunda hamaset unsuru olarak propaganda maksatlı kullanılmak istendiğini göstermektedir. Tülbentçi'nin Ulus'ta, *'495 inci yıldönümünde İstanbul'un fethi'*¹⁶⁷², Akşam Haberleri'nde ise *'Güzel İstanbul'u fethettiğimiz gün ve Kaleye Türk bayrağını ilk diken Türk Ulubatlı Hasan'*¹⁶⁷³ isimlerindeki yazıları yayınlanmıştır. Tülbentçi Ulubatlı Hasan ile ilgili yazısında, 'Bu millet Ulubatlı Hasanlar yetiştirmiş bir millettir' sözleri, yazıların ortaya çıkarmak istediği duygular hakkında yeterince fikir vermektedir.

Mayıs'ın son günlerinde ise İnönü Şehitleri'nin anıldığı görülmüştür; *'Bozüyük'teki ihtifâl İnönü şehitleri heyecanla anıldı / Heyetlerle binlerce halk bu hazin anma töreninde bulundu'*¹⁶⁷⁴. T. İ.'nin Yankılar köşesinde, 'İnönü Şehitleri' ismiyle yazdığı yazıda, Şehitler konusu üzerinden gerektiğinde topyekûn mücadele

¹⁶⁶⁷Ulus, 19 Mayıs 1948, s. 1 ve 5.

¹⁶⁶⁸Ankara Akşam Haberleri, 19 Mayıs 1948, s. 1 ve 3.

¹⁶⁶⁹Karagöz, Yıl: 40, Sayı, 4140, 20 Mayıs 1948, s. 1.

¹⁶⁷⁰Ankara Akşam Haberleri, 3 Mayıs 1948, s. 1 ve 3.

¹⁶⁷¹Ulus, 29 Mayıs 1948, s. 1.

¹⁶⁷²Ulus, 29 Mayıs 1948, s. 2.

¹⁶⁷³Ankara Akşam Haberleri, 29 Mayıs 1948, s. 1 ve 3.

¹⁶⁷⁴Ulus, 31 Mayıs 1948, s. 1 ve 3.

edileceği fikri empoze edilmiştir; ‘...Bütün vatandaşlarının üstünde dimdik yürümesine imkân bağısladıkları vatan topraklarının üzerine silâhlarıyla birlikte kapaklandılar ve bir daha kalkmadılar. ...Bir hilâl uğruna güneşler gibi battılar. Düşman baskınını önliyen göğüslerinin mânevi hatırası üzerinde bütün vatan kızlarının masum başları dinlenir. Düşman kurşuniyle vurulan tertemiz alınlarının hayali önünde bütün vatan gençleri şeref uğrunda onlar gibi oluncaya kadar savaşımağa and içteler.’¹⁶⁷⁵

Siyasal hizipleşmeye karşı aşılınmak istenen itidal, uzlaşî fikirlerinin dışında, kamuoyunu bir arada tutmak üzere milliyetçilik fikrinin işlenmesine devam edilmiştir. Milli günlerin önemle hatırlanıp kutlanması bu doğrultuda milli günlerin ihtiva ettiği önem kadar, dış tehlike endişesi sebebiyle ortak algı oluşturmak üzere kullanılmak istenmesinden de ileri gelmiştir. Temmuz ayı içerisinde iki önemli güne tesadüf edilmektedir. Bu günlerden ilki Türk Ordusu’nun Hatay’a girişidir. ‘Ordumuzun Hataya girişinin yıldönümü’ başlığıyla konu duyurulmuş ve bu günde ‘Halkın coşkun gösterileri ve parlak bir törenle kutlandı’ğı paylaşılmıştır.¹⁶⁷⁶ Hararetle kutlandığı ve halka arasında itibar gördüğü ifadeleri ile milliyetçilik, kahramanlık duygularının öne çıkartıldığı bir diğer gün ise ‘Lozan Zaferinin 25. Yıldönümü’ olmuştur. Haberin kamuoyuna sunulmuş tarzında bağımsızlık kavramının belirginleştirilmesi, dış tehlike sebebiyle Türkiye’nin bağımsızlık vurgusunun yapılmasına ve İnönü’nün öne çıkartılmasına yöneliktir; ‘Bağımsızlığımızın dünyada tanındığı bu mutlu gün Türk milletine kutlu olsun!’¹⁶⁷⁷. Keza Karagöz gazetesinde de konun aynı düşünce çerçevesinde işlendiği ve bu doğrultuda telkin yapıldığı görülmektedir; ‘...Anadolu’da, bu vatan evlâtlarının dişlerini tırnaklarına takarak, kadınıyle, erkeğiyle, çocuğu ve ihtiyariyle döğüşüp düşmanı kovduktan sonra kazandığı zafer, Lozan’da cihane kabul ettirildi. ... Lozan barışının 25 inci yıldönümünde Türkiye’nin her tarafında törenler yapıldı, o günün büyük ve şanlı mânası belirtildi. İnönü Kahramanı, Lozan Kahramanı ve Şanlı İsmet Paşamız sağ olsun!... Lozan Bayramı da Millete kutlu olsun!...’¹⁶⁷⁸.

Ağustos ayı, tatbik edilmek istenen milli birlik propagandası için içerisinde; kahramanlık, milliyetçilik, milli heyecan ve duyguları barındıran önemli günlerin

¹⁶⁷⁵Ulus, 30 Mayıs 1948, s. 2.

¹⁶⁷⁶Ulus, 6 Temmuz 1948, s. 3.

¹⁶⁷⁷Ulus, 24 Temmuz 1948, s. 1.

¹⁶⁷⁸Karagöz, Yıl: 40, Sayı: 4160, 29 Temmuz 1948, s. 1.

kullanılmasına elverişli bir aydır. Fakat Ağustos ayında ortak bir heyecan dalgası oluşturmak ve kamuoyuna moral vermek üzere, 1948 Londra Olimpiyatları kullanılmıştır. Türkiye'nin takım ve ferdi olarak güreş alanındaki başarıları, oldukça önemsenmiş ve propaganda amacı doğrultusunda kullanılmıştır.

Ağustos ayının ilk on gününde her gün Olimpiyat haberlerinin manşetten verildiği görülmüştür;

'Olimpiyatların 3. Günü de bizim için çok başarılı geçti / Güreşçilerimiz dün 14 galibiyet aldı'¹⁶⁷⁹, 'Türk güreşçileri Bugünkü finallerde de dünya birinciliği için gene çarpışacaklar'¹⁶⁸⁰, 'Güreşte Olimpiyat şampiyonu olduk'¹⁶⁸¹, 'Türk gibi kuvvetli söz gerçekleşti / Güreşlerde Olimpiyat birincisiyiz'¹⁶⁸², 'İsmet İnönü Güreşçilerimize bir tebrik telgrafı yolladı'¹⁶⁸³, 'Bütün Türkiye sevinç içinde / Her taraftan Londra'ya tebrik telgrafları yağıyor – Çocuklarımızı ağırlamak için de harekete geçildi'¹⁶⁸⁴, 'Güreşçilerimiz var olsun / Bayrağımız Vembley Stadında dün de şerefle yükseldi'¹⁶⁸⁵, 'Dünya Şampiyonlarımız İstanbul'da / Güreşçilerimiz binlerce halkın coşkun gösterileriyle karşılandı'¹⁶⁸⁶.

Sadi Irmak, başyazı olarak kaleme aldığı 'Olimpiyatların mânası' yazısında olimpiyatların ne gibi bir mana taşıdığını açıklamıştır; *'...İnsanoğlu, haiz olduğu ruh ve beden kudretini zaman zaman göstermeğe de meyyaldir ve muhtaçtır. Olimpiyatlar, bu temayüle en güzel bir tatmin sahasıdır. Türk çocuklarının olimpiyatlardaki durumları bir hususiyet de taşır; büyük millî şuur ve millî gurur, çocuklarımızın hamaset duygularını kamçılmaktadır. Neticede galibiyet veya mağlubiyet şeklinde cereyan etsin, bu hamaset duygusu başından sonuna kadar onlara hâkim olmaktadır...'*¹⁶⁸⁷

Sadi Irmak'ın ifade ettiği şekliyle milli şuur, milli gurur ve hamaset duygularını kamçıl原因 olimpiyatlar, propaganda açısından eşsiz bir hazine sunmuştur. Güreşçilerin başarıları karşısında kamuoyunda, propaganda amacıyla 'Türk gibi kuvvetli' sloganın bu amaçla işlendiği görülmüştür. Bu durum yalnız haberlerle sınırlı kalmayıp aynı zamanda köşe yazılarında da yer almıştır. Hatta bu konuda Âfet

¹⁶⁷⁹Ulus, 1 Ağustos 1948, s. 1.

¹⁶⁸⁰Ulus, 2 Ağustos 1948, s. 1.

¹⁶⁸¹Ulus, 3 Ağustos 1948, s. 1.

¹⁶⁸²Ankara Akşam Haberleri, 3 Ağustos 1948, s. 1.

¹⁶⁸³Ulus, 4 Ağustos 1948, s. 1.

¹⁶⁸⁴Ulus, 4 Ağustos 1948, s. 1.

¹⁶⁸⁵Ulus, 8 Ağustos 1948, s. 1.

¹⁶⁸⁶Ulus, 21 Ağustos 1948, s. 1.

¹⁶⁸⁷Ulus, 3 Ağustos 1948, s. 1 ve 2.

İnan'ın dahi bir yazı kaleme aldığı görülmüştür. 'Hatıralar: Türk gibi kuvvetli!' başlığıyla yazdığı yazıda Âfet İnan, Atatürk'ten örneklere yer verdikten sonra milli heyecan ve gururdan şu şekilde bahsetmiştir; '*... Güreşte olimpiyat şampiyonu oluşumuzu heyecan ve milli bir gururla okuyarak öğreniyoruz. Türk Milleti tarihte daima kuvvet timsali olarak ün salmıştır.*'¹⁶⁸⁸ Karagöz'ün başyazısında da 'Türk gibi kuvvetli sözü'nün kullanıldığı görülmüştür; '*...Türk gibi kuvvetli sözünü bütün dünyaya bir kere daha duyuran arslan evlâtlarımız var olsunlar... Bu arslanları yetiştiren analar ve Türk Milleti de var olsun! Şimdi bütün dünya Türkiye'nin gücünü kuvvetini övüp duruyor*'¹⁶⁸⁹ Karagöz'ün Yarenlik köşesinde ise: '*... Bizim evlâtlar, dünyanın dört bir bucağından gelenlere hatırlattılar ki, Türk gibi kuvvetli sözü kıymetten düşmemiştir. Bu milletin mayası sağlamdır*'¹⁶⁹⁰ şeklinde değerlendirilmiştir.

26 Ağustos tarihi ile birlikte başlayan 30 Ağustos Zafer Bayramı, her ne kadar olimpiyat zaferinin gölgesinde kalmış olsa da topyekûn mücadele açısından öne çıkartılmıştır. 30 Ağustos'a dair haberlerin milli şuur, heyecan, kahramanlık ve milli birliktelik oluşturmak üzere birkaç gün boyunca gazetelerde yer aldığı görülmüştür.¹⁶⁹¹

Ekim ayında Şile'de, Karadeniz'den gelecek tehlikeye karşı yapılan askeri tatbikatla aynı tarihlere rastlayan İstanbul'un kurtuluş günü, milli birlik ruhu içerisinde değerlendirilmek istenmiş ve büyük bir törenle kutlanmıştır.¹⁶⁹² Tüm diğer milli günlerde olduğu üzere Celal Dinçer, İstanbul'un kurtuluşu ile ilgili bir yazı yazmıştır. Yazdığı yazıda İstanbul'un kurtuluş günlerine geri dönen Dinçer, yazısını bitirirken, adeti olduğu üzere dönemin dış siyasetinin gereği olarak milli birlik ve topyekûn mücadele fikrini telkin etmiştir; '*...Bilin ki, İstanbul'un kurutuluş günü, biz gerçekleri unutmadığımız müddetçe; birleşik, orduca, devletçe kuvvetli kaldıkça son kurutuluş günü olarak kalır. 6 Ekim, Milletimize kutlu olsun!*'¹⁶⁹³ T.İ. ise Yankılar köşesinde katıldığı kutlama töreninde çocukların gözlerinde aynı mücadele azmini gördüğünü ifade ederek, gençliğe yönelik bir vazife tanımlamasında bulunmuştur: '*...Ne iyi etmiş de şu kurtuluş gününde mütareke facialarına bir sahne rolü oynamış olan şu*

¹⁶⁸⁸ **Ulus**, 9 Ağustos 1948, s. 2.

¹⁶⁸⁹ **Karagöz**, Yıl: 40, Sayı: 4163, 9 Ağustos 1948, s. 1.

¹⁶⁹⁰ **Karagöz**, Yıl: 40, Sayı: 4163, 9 Ağustos 1948, s. 3.

¹⁶⁹¹ **Ulus**, 26 Ağustos 1948; **Ulus**, 30 Ağustos 1948; **Ankara Akşam Haberleri**, 30 Ağustos 1948; **Ulus**, 31 Ağustos 1948; **Ankara Akşam Haberleri**, 31 Ağustos 1948; **Karagöz**, Yıl: 41, Sayı: 4169, 30 Ağustos 1948; **Ulus**, 31 Ağustos 1948

¹⁶⁹² **Ulus**, 6 Ekim 1948; **Ankara Akşam Haberleri**, 6 Ekim 1948

¹⁶⁹³ **Ulus**, 7 Ekim 1948, s. 2.

*yolda ağır ağır yürümüşüm. Muntazaman adımlarla yürüyen çocukların gözlerine dikkat ettim: - Bir daha o kara günlerin gelmesine izin vermeyeceğiz! diyor gibiydiler.*¹⁶⁹⁴

Ekim'de yer alan diğer bir önemli gün olan 29 Ekim kutlamaları da yine coşkulu kutlama ve gösterilere sahne olmuştur.¹⁶⁹⁵ 29 Ekim kutlamaları çok coşkulu gösterilmiş Ulus'ta ayrı bir ek çıkartılarak Türkiye'nin 1923'ten itibaren iç, dış, ekonomik gelişmeleri ayrı ayrı ele alınmıştır. Dış politika kısmını A. Şükrü Esmer'in hazırladığı görülmüştür.¹⁶⁹⁶ Tüm bu ek ve yapılan haberlerin dışında İnönü ile Truman'ın radyo konuşmalarına yer verilmiştir.¹⁶⁹⁷ Truman'ın Türkiye'yi övücü tarzdaki konuşması, konuşmanın bir propaganda yayını olarak kullanılmasını sağlamıştır. 29 Ekim kutlamaları ile gerçekleştirilmek istenen amaç, Menteşeoğlu'na göre şu şekildedir; *'Biz bölünmez bir millettik, dünyaya bunu gösterdik'*¹⁶⁹⁸

Milli Birliği tesis etmek, kahramanlık duygularını, milli şuur ve heyecanı ortaya çıkarmak üzere Aralık ayı içerisinde yer alan Gaziantep'in kurtuluşunun dikkatle ele alındığı görülmüştür. Kurtuluş'ta kahramanlık kavramına vurgu yapılmıştır; *'Kahraman Antep / Kurtuluşunun 27 inci yıldönümünü hararetle kutladı'*¹⁶⁹⁹ Gaziantep'in kurtuluş yılının Yankılar köşesinde ele alındığı ve Gaziantep'in savunmasının çağdaş bir tarzda topyekûn mücadele tarzında bir örnek olarak empoze etmiştir; *'Bir vatanın bölünmezliğini, bir milletin boyun eğmezliğini tarihe hatırlatacak boyun eğmezliğini tarihe hatırlatacak günler karşısında gurur ve heyecan duymak hem hakkımız, hem vazifemizdir. Hele bugün üstün bir istilâya karşı bir avuç vatandaşın bir kale bedeni gibi karşı koyması ve bunu başarmasının yıl dönümü olursa. ...Kurtuluş günlerinde hatırlıyacağımız ve hatırlatacağımız bir nokta da bu milletin en vasıtasız, en yardımsız günlerinde bile kurtarışa gücü yettiğidir. Onun için bu destan gününü, geçmişin bir hâtırası olarak kutlarken onu, geleceklerin bir müjdesi diye de değerlendirebiliriz.*¹⁷⁰⁰

¹⁶⁹⁴Ulus, 8 Ekim 1948, s. 2.

¹⁶⁹⁵Ankara Akşam Haberleri, 29 Ekim 1948; Karagöz, Yıl: 41, Sayı 418628 Ekim 1948

¹⁶⁹⁶Ulus, 29 Ekim 1948

¹⁶⁹⁷Ulus, 30 Ekim 1948 s. 1 ve 3.

¹⁶⁹⁸Ulus, 31 Ekim 1948, s. 2.

¹⁶⁹⁹Karagöz, Yıl: 41, Sayı: 4205, 3 Ocak 1949, s. 2.

¹⁷⁰⁰T.İ., "Gaziantep günü...", Ulus, 25 Aralık 1948, s. 2.

4.2.2.4 1949 Yılı Değerlendirmesi

1949 yılında meydana gelen gelişmeler, Türk dış politikası açısından oldukça önemli sonuçlar doğurmuştur. 1948 yılında ifade edilmeye başlanan ABD liderliğinde bir Atlantik Paketi'nin kurulacağı iddiaları, 1949 yılında gerçekleşmiştir. Atlantik Paketi'nin imzalanması ile birlikte Türkiye'nin dış politikası ve dış politikanın milli güvenlik algısından kaynaklanan değişim kendisini milli birlik propagandasında hissettirmiştir. Atlantik Paketi'nin 4 Nisan tarihinde imzalanması¹⁷⁰¹ ile birlikte Türkiye'nin Truman Doktrini öncesi dönemde olduğu gibi Sovyet Rusya'ya karşı yalnız başına kaldığı düşüncelerine sahne olmuştur. Bu sebeple milli birlik ve topyekûn mücadele propagandasının telkin edilmesine, milli günler öne çıkartılmıştır. Bu doğrultuda klasikleşen tarzda milli günler ekseninde geçmişten geleceğe bir köprü kurmak suretiyle, Atlantik Paketi'nin milli mücadele, milli heyecan ve şuur karşısında önemsiz kalmasının sağlanmasına çalışılmıştır.

Nisan ayında bu konuda öne çıkan ilk önemli yıl dönümü, İkinci İnönü Zaferi'nin 28 yıl kutlamaları olmuştur.¹⁷⁰² Ali Rıza Erem tarafından yazılan, 'İkinci İnönü Zaferi arefesi ile 28 inci yıldönümü arefesinde dış ve iç politika durumuna bir bakış' yazısında, dış tehdit ve yabancı propagandalar karşısında milli birlik telkin edilmiştir;

*'...28 yıl sonra o Zaferin yıldönümü arifesinde de: Gene dıştan gelmiş, içte taraftar bulur zannına düşmüş olan: "Türkiye bağımsızlığını Amerika'ya dolar mukabili satmıştır, Türkiye Amerika'nın sömürgesi haline getirilmek isteniyor" gibi haince bir propaganda karşındayız. Bu propagandanın gayesi; bizim aramıza –milli istiklâl bütünlüğümüzden faydalanarak- nifak sokak ve bizi (Yunanistan) ve (Çin) gibi birbirimize düşürmektir. ...milletçe daima bir ve beraber olarak uyanık ve hazır durmağa her zamandan ziyade hem muhtaç ve hem mecbur bir durum karşındayız.'*¹⁷⁰³

II. İnönü Zaferi dışında, Gazi Osman Paşa'nın ölüm yıldönümü¹⁷⁰⁴ ve Şanlıurfa'nın kurtuluş törenlerine de yer verilmiştir.¹⁷⁰⁵ Nisan ayında Urfa'nın kurtuluşunun ön planda olduğu ve bu konunun tıpkı Ali Rıza Erem'in İnönü Zaferi ile ilgili yazısında olduğu gibi propaganda maksatlı kullanıldığı görülmüştür. Esat Tekeli'nin yazdığı, 'Urfanın kurtuluş bayramı' isimli yazıda kurtuluşun, 'Türkün

¹⁷⁰¹ **Ankara Akşam Haberleri**, 4 Nisan 1949; **Ulus**, 5 Nisan 1949, s. 1.

¹⁷⁰² **Ulus**, 1 Nisan 1949; **Ankara Akşam Haberleri**, 1 Nisan 1949

¹⁷⁰³ **Ulus**, 1 Nisan 1949, s. 2 ve 6.

¹⁷⁰⁴ **Ulus**, 5 Nisan 1949, s. 2.

¹⁷⁰⁵ **Ulus**, 12 Nisan 1949, s. 3.

istilâciya karşı koma ruhunu temsil eden bu kurtuluş günü, yalnız Urfa'nın değil, bütün topluluğumuzun bayramı' olduğu vurgulanmıştır.¹⁷⁰⁶ Yankılar köşesinde yer alan 'Urfa'nın kurtuluşu' başlıklı yazıda, geçmişten çıkartılan bir dersle kamuoyunun mücadele azmi körüklenmek istenmiştir;

*'Bugün Urfa, kurtuluşunun bir yıldönümünü daha kutluyor. Bu kurtuluş, bir destandır ve içinde belâğatli bir mâna saklar. Eldeki vasıtalar ister az, ister çok olsun, zulme ve tahakküme boyun eğmiyen bir milletin her zaman şahlanacağını ve şahlandıktan sonra boynuna vurulmak istenen zenciri kırıp koparacağını bu türlü destanlar karşısında bir defa daha düşünürüz. Benzeri yıldönümlerine olduğu gibi, Urfa'nın kurtuluş bayramında da içimizden duyduğumuz duygu ve tazelediğimiz iman şudur: Başkalarının hürriyetini hiçe sayarak saldırgan bir ihtirasla bu milletin bir kısmını, bu vatanın bir bucağını ezip çiğnemek isteyenlerin kaderi ya önceden başarısızlığa uğramak; ya sonunda hezimettir....'*¹⁷⁰⁷

Karagöz, milli heyecan, milli şuur telkin etmek üzere, 'Şanlı Plevne' isminde bir yazı dizisi yayınlanmaya başlamıştır. Karagöz, Şanlı Plevne'nin duyurusunda topyekûn mücadeleyi telkin ederken, aynı zamanda milli duyguların ön plana çıkartılmak istendiğini ifade etmiştir. Ayrıca bu duyuru, Osman Paşa ve Plevne'nin neden önemsendiğinin sebebini de açıklamaktadır; *'Plevne, Osmanlı İmparatorluğunun en düşkün devrinde, Hükûmet ve Ordunun en âciz ve en liyakatsiz ellerde bulunduğu bir sırada Osman Paşa adındaki kahraman bir Türk kumandanının Türk'ün şeref ve namusunu kurtardığı yerdir. Bu romanda Vatan, Millet, namus ve din uğruna yapılan eşsiz kahramanlığını arada; aşk, ihtiras ve casusluk hikâyelerini okuyacaksınız.'*¹⁷⁰⁸ Osman Paşa'nın ve Plevne'nin bir kez daha propaganda maksadıyla kullanılıyor olmasında; Ruslara karşı kazanılan zaferin, Sovyet Rusya'ya karşı kamuoyunda bir karşıtlık oluşturmak üzere değerlendirilmek istendiğini göstermektedir. Tarihsel başarı, asri bir diplomatik bir meselede kamuoyunu harekete geçirmek ve onu yönlendirmek üzere kullanılmıştır. Yine benzer bir biçimde Karagöz'de Aşık Kazak tarafından yazılan 'Şanlı Orduya Destan'da tarihi askeri başarıların, halk efkarında milli şuur ve heyecan oluşturmak üzere kullanılmıştır; *'...Korkumuz yok finolardan ayıdan / Baltacı'lar yılmaz Moskof D'Aydan Şahlanınca anlarmı hiç sayıdan / Gelen gelsin Mehmet'cige meydandır / Mehmetcik'tir bu dağların Bozkurdu, Deli Petro sürüsünü o vurdu; / Bu arslana karşı durmaz her ordu / Gözü şimşek, göğsü dolu imandır / ... Bin yaşa ey Yurd'un şanlı*

¹⁷⁰⁶ *Ulus*, 11 Nisan 1949, s. 3.

¹⁷⁰⁷ *Ulus*, 11 Nisan 1949, s. 2.

¹⁷⁰⁸ *Karagöz*, Yıl: 41, Sayı: 4239, 2 Mayıs 1949

*asekeri, / Sen korudun şu mübarek yerleri, / İnönü'dür ordumuzun önderi; / Duacısı koskoca bir vatandır.*¹⁷⁰⁹

Plevne Kahramanı Osman Paşa'nın dışında Mayıs ayında ikinci önemli bir tarih olarak 19 Mayıs'ın değerlendirildiği görülmüştür. Atlantik Pakti'nin henüz etkilerinin geçmediği bir dönemde 19 Mayıs törenlerinin birlik ve beraberliği arttıran milli şuur ve coşkuyu kamçılayan tarzda kutlandığı gazeteler vasıtasıyla kamuoyu ile paylaşılmıştır.¹⁷¹⁰ 19 Mayıs kutlamaları sebebiyle en dikkat çekici konu, İsmet İnönü'nün hitabesidir. İnönü, hitabesinde dış politika konuları hususunda konuşarak milli birliğin ve dış tehdidin önemini vurgulamış, sınır harbi ve beşinci kol faaliyetlerinden bahsetmiştir;

*'Türk Milleti dört senedenberi hayatına kasteden yabancı mücadelenin içerden ve dışardan gelen aldatici tesirlerine yalnız imanı ve iradesiyle değil, anlayışı ve muhakemesi ile de cevap vermek mecburiyetinde kalmıştır. Vatandaşlarımız büyük bir imtihan vermişlerdir'*¹⁷¹¹, *'Ben Cumhurbaşkanı vatandaşınız olarak, memlekete teveccüh edecek tehlikeyi önlemek için iki şart görürüm. Birisi, dış emniyet meselesinde, icabederse memleketin tek vücut gibi bir ve beraber kalacağına güvenimizdir. İkincisi, demokratik rejimin mücadelelerine milletin bünyesinin tahammül edebilmesidir'*¹⁷¹², *'...Silahlı harbin can kaybından ve bina yıkımından arta kalan bütün zararları ve yıpratmaları, sınır harbinde mevcuttur. Türk Milleti, buna göğüs geriyor. Dışarıdan uğradığımız bu haksız mücadelenin güçlükleri ise, hakikî harbden daha çoktur. Beşinci Kol'un politikacıları, türlü şekil ve kıyafette, milletin arasına sokulmak için daha olay fırsat bulurlar. İçerden, dışarıdan, aldatici sözlerin ve yazıların masum ruhlar üzerinde tereddüt uyandırması daha kolaydır. Türk Milleti, dört seneden beri, hayatına kasteden yabancı mücadelenin, içerden ve dışarıdan gelen aldatici tesirlerine, yalnız imanı ve iradesiyle değil, anlayışı ve muhakemesi ile de cevap vermek mecburiyetinde kalmıştır... Vatandaşlarımız dışarıdan gelecek tehlikelere karşı birliktirler. Vatandaşlarımız hiçbir sebep ve bahane ile, memleketin idaresinde kanundan ayrılmışa istidatlı ve zararlı telkinlere iltifatlı değildirler...*¹⁷¹³

Haziran ayında kahramanlık duygularının öne çıkartmak üzere Feridun Fazıl Tülbentçi, ölümünün 384 üncü yıldönümü münasebetiyle Turgut Reis'in esaretinden kurutuluşu ile ilgili bir yazı kaleme almıştır.¹⁷¹⁴ Temmuz ayında ise mutat olduğu üzere 'Lozan zafer yıl dönümü' kutlamalarına yer verilmiştir.¹⁷¹⁵ Yavuz Abadan bu doğrultuda 'Lozan Zaferinin gerçek değeri' isimli bir yazı kaleme almıştır. Yazısında

¹⁷⁰⁹Karagöz, Yıl: 41, Sayı: 4239, 2 Mayıs 1949

¹⁷¹⁰Ulus 19 Mayıs 1949; Ankara Akşam Haberleri, 19 Mayıs 1949

¹⁷¹¹Ulus 20 Mayıs 1949, s. 1. ve 2.

¹⁷¹²Ulus 20 Mayıs 1949, s. 1 ve 2; Ankara Akşam Haberleri, 19 Mayıs 1949, s. 1 ve 3.

¹⁷¹³Ulus 20 Mayıs 1949, s. 1 ve 2; Ankara Akşam Haberleri, 19 Mayıs 1949, s. 1 ve 3.

¹⁷¹⁴Feridun Fazıl Tülbentçi, "Turgud'umu dünyalara değişmem!", Ulus, 22 Haziran 1949, s. 5.

¹⁷¹⁵Ankara Akşam Haberleri, 24 Temmuz 1949, s. 1.

Lozan değerlendirme yapan Abadan, 'Lozan ruhu' üzerinden topyekûn mücadele fikri telkin etmiştir;

*'...Bugün gene, İkinci Dünya Harbinin çeşitli buhranlarla dolu savaşta barışa geçiş devresinde, Lozan'ın ruhumuza telkin ettiği hak ve adalet aşkı, millî varlığa güven duygusu ile dimdik ayakta'yız. Yurdumuzun emniyet ve selâmetini, milletimizin istiklâlini ülkemizin bütünlüğünü bir barış ve insanlığı korumak için, milletçe her türlü fedakârlığa katlanmaya, elimizden geleni yapmaya, hak ve ülkelerimizden aslâ fedakarlık etmimiye azimli ve kararlıyız...'.*¹⁷¹⁶

Atlantik Paktı sebebiyle 1949 yılında 30 Ağustos kutlamalarına ayrıca bir önem verildiği görülmüştür. 30 Ağustos'un bir zafer günü olması milli ve hamasi duyguların yoğun bir şekilde vurgulanmasına sebebiyet vermiştir. Gazetelerde 30 Ağustos'un önceden kutlanmaya başlanarak devam eden günlerde 30 Ağustos'un öneminin vurgulanmasına devam edilmiştir. 30 Ağustos ile ilgili başlıklarda Bayramın heyecan ve coşkuyla kutlandığının sürekli bir biçimde tekrar edilmiş olması dikkat çekicidir; *'30 Ağustos Türkün büyük zaferinin yıldönümüdür. Kutlu olsun!'*¹⁷¹⁷, *'Zafer bayramımız Türk Milletine kutlu olsun'*¹⁷¹⁸, *'30 Ağustos kutlu olsun / Bütün Yurt'da Zafer bayramımız kutlanıyor / Kahramanlar geçit resmi yaptı'*¹⁷¹⁹, *'30 Ağustos Zafer Bayramını heyecanla kutladık'*¹⁷²⁰, *'Dumlupınarda da büyük bir geçit töreni yapıldı'*¹⁷²¹, *'Kahraman orduyu tebrik / İnönü kahraman ordulara bir tebrik telgrafı gönderdiler'*¹⁷²². 30 Ağustos'la başlayıp 9 Eylül tarihi ile sona eren süreç ile ilgili olarak Celâl Dincer'in yine bir kahramanlık menkıbesi kaleme aldığı görülür. Dincer, yazdığı *'31 Ağustos'tan 9 Eylül'e Süvari yüzbaşı Galip ve Şekip Kahramanlık Menkıbeleri'*¹⁷²³

1949 yılında anılan son milli gün, 29 Ekim Cumhuriyet Bayramı'dır. 29 Ekim, geride kalan yıllarda olduğu yoğun bir biçimde kutlandığı gazetelerde yer almıştır. Gazetelerde yer verilen 29 Ekim kutlamalarının kamuoyunda birlik ve beraberlik dokusu meydana getirdiği intibai uyandırılmak istenmiştir. Ayrıca İsmet İnönü, yaptığı açıklama ile dış ve iç tehlikelere karşı birlikte hareket etmenin ülkeyi

¹⁷¹⁶Ulus, 24 Temmuz 1949, s. 1 ve 3.

¹⁷¹⁷Karagöz, Yıl: 42, Sayı: 4273, 29 Ağustos 1949, s. 1.

¹⁷¹⁸Ulus, 30 Ağustos 1949, s. 1.

¹⁷¹⁹Ankara Akşam Haberleri, 30 Ağustos 1949, s. 1.

¹⁷²⁰Ulus, 31 Ağustos 1949, s. 1.

¹⁷²¹Ulus, 31 Ağustos 1949, s. 1.

¹⁷²²Ankara Akşam Haberleri, 2 Eylül 1949

¹⁷²³Ulus, 9 Eylül 1949, s. 2 ve 4.

koruyacağını ifade etmiştir; ‘Cumhuriyet Bayramımız bugün başlıyor’¹⁷²⁴, ‘Büyük Bayramımız millete kutlu olsun’¹⁷²⁵, ‘Türk! Bayramın kutlu olsun’¹⁷²⁶, ‘Cumhuriyet Bayramı Aziz Türk Milletine Kutlu Olsun!’¹⁷²⁷, ‘Parlak bir geçit töreni yapıldı’¹⁷²⁸, ‘Cumhuriyet Bayramını neş’e ile kutladık’¹⁷²⁹, ‘Cumhurbaşkanımızın Türk Milletine hitabı Vatandaşlarımızın huzur içinde yaşamasını diliyoruz / Yurdumuzu musibetten koruyacak vasıtaların başı, vatandaşlar arasında birbirine güvenme ve birbirine dayanma duygularının sağlam kalmasıdır’¹⁷³⁰.

4.2.2.5 1950 Yılı Değerlendirmesi

1950 yılı, genel seçimleri içerisinde barındırması sebebiyle iç politikaya, seçim konularına yoğunlaşılacak bir dönemdir. Fakat tüm bunlara rağmen dış tehdit karşısında milli bilinç ve şuur oluşturmak üzere milli günlerin önemi muhafaza edilmiştir. 1950 yılında gazetelerde anılan ilk önemli gün önceki yıllarda olduğu gibi I. İnönü Zaferi olmuştur.¹⁷³¹ 1950 yılında anılan İnönü zaferini diğer yıllardan ayıran temel farklılık 1950’nin aynı zamanda seçim yıl dönümü olması sebebiyle İsmet İnönü’nün ön plana çıkartılıp seçim propagandasının da yapılmasıdır. Bu durum Ali Rıza Erem’in yazdığı, ‘Birinci İnönü Zaferinin 29. Yıldönümünde İç, dış politika durumumuz’ isimli yazıda açıkça görülmektedir. Erem yazısında İnönü’nün liderlik vasfının öne çıkartarak dış politikadaki başarılar üzerinden İnönü’nün dış emniyeti sağlamak üzere iktidarda kalması gerektiğini telkininde bulunmuştur. Erem’in yazısında belirttiklerinden yola çıkarak İsmet İnönü’nün önderliğinde ve CHP’nin yönetiminde dış politikada kazanılan başarıların devam etmesi üzere dış politikanın seçim mevzu ile alakalı kullanıldığı görülmüştür;

‘...29 yıl sonra bugün ise, iş tamamen bunun aksinedir: Sovyet Rusya ve istiklâlimizi ve toprak bütünlüğümüzü ilgilendiren bazı talepler öne sürmüştür. Buna mukabil dünyanın bütün medeni ve hür milletleri bizim dostumuz ve kısmen müttefikimizdirler. ...Biz, işte, bir gün behemahal çarpışacak olan bu iki cephenin en nağunu kazanmış, şerefli, haysiyetli ve kudretli bir devlet durumundayız. Bu durum, bir talih, tesadüf eseri değildir. 26 yıllık Cumhuriyet Halk Partisi

¹⁷²⁴ **Ulus**, 28 Ekim 1949; **Ankara Akşam Haberleri**, 28 Ekim 1949

¹⁷²⁵ **Ulus**, 29 Ekim 1949, s. 1.

¹⁷²⁶ **Ankara Akşam Haberleri**, 29 Ekim 1949, s. 1.

¹⁷²⁷ **Karagöz**, Yıl: 42, Sayı: 4290, 27 Ekim 1949, s. 1.

¹⁷²⁸ **Ulus**, 30 Ekim 1949, s. 1.

¹⁷²⁹ **Ulus**, 30 Ekim 1949, s. 1.

¹⁷³⁰ **Ulus**, 30 Ekim 1949; **Ankara Akşam Haberleri**, 29 Ekim 1949

¹⁷³¹ **Ulus**, 10 Ocak 1950, s. 1; **Ankara Akşam Haberleri**, 10 Ocak 1950, s. 1.

*idaresinin, uzağı görüşlü dünya hâdiselerini vaktinde sezişli ve yerinde karar verişli isabetli politikasının mahsulüdür...*¹⁷³²

Seçimlere gidilen süreçte ikinci önemli tarih ise Çanakkale Zaferi'dir. Seçim dönemi dışında Sovyet Rusya'ya karşı birliktelik oluşturmak ve milli şuur kazandırmak amacıyla gazetelerde yer ayrılan milli günlere seçim zamanında yeni bir boyut eklendiği görülmüştür. Dış tehlikeyle mücadele etmek üzere, dış emniyetin kilidi olarak kabul edilen Cumhuriyet Halk Partisi iktidarının devam etmesi arzu edilmiştir. Bu doğrultuda, I. İnönü Zaferi'nde olduğu gibi Çanakkale Zaferi de seçime gidilen süreçte hem dış tehlike karşısında birlik oluşturmak hem de bu durumu muhafaza etmek üzere çift yönlü fayda esaslı olarak kullanılmıştır. Çanakkale Zaferimiz¹⁷³³, Çanakkale zaferinin yıldönümü¹⁷³⁴ [EK: 13] ve 35 inci yıldönümünde Çanakkale Zaferi törenle kutlandı¹⁷³⁵ başlıkları duyurulan yıldönümünde Türk'ün yedi düvele karşı koyan askeri başarısı milli duyguları hareketle geçirecek tarzda kullanılmıştır.¹⁷³⁶ Keza Kemal Zeki Gencosman'ın kaleme aldığı, 'Çanakkale'de yatanlar bizi affeder misiniz?' başlıklı yazı ile Türk'ün bahadırılığı ön plana çıkartılırken aynı zamanda Çanakkale ile Ruslar arasında bağ kurularak Sovyet Rusya'ya karşı düşmanlık duyguları körüklenmiştir; *'Çanakkale vatanın Akdeniz'e açılan kapısıdır. Kilidi Mehmed'in cebindedir. 35 yıl önce 18 martta bu kapıyı zorlayanlar daha eşikte kahredildiler. ...Bizim yüreklerimiz, düşman deyince Moskof'u muharebe deyince Sarıkamış'la Çanakkale'yi duyar. Ev yoktur ki aile hâtırasına bir Sarıkamış veya Çanakkale şehidinin yası sinmemiş olsun...*¹⁷³⁷

Seçim dönemi ve seçim dönemi dışında temel argümanın Sovyet Rusya'dan algılanan dış tehdit olduğu görülmüştür. CHP'nin iktidar olmasında bu tehdidin temel belirleyici olduğu anlaşılmaktadır. Jakoben bir bakışla kendi varlığı ile devletin varlığını bir kabul eden parti ve hükümet, dış tehdit karşısında iktidarın muhafaza edilmesi için dış tehlikeyi belirtmek üzere tarihi olaylardan istifade etmiştir. Bunun yanı sıra dış politikanın temel unsuru olan Batıcılık tarzına uygun olarak, Mustafa Reşit Paşa'nın keşfedildiği görülür. Rusya karşısındaki başarıları sebebiyle Gazi Osman Paşa; Boğazlar'daki tehlike sebebiyle Barbaros Hayreddin Paşa öne

¹⁷³²Ulus, 10 Ocak 1950, s. 2.

¹⁷³³Ankara Akşam Haberleri, 17 Mart 1950, s. 1.

¹⁷³⁴Ulus, 18 Mart 1950, s. 1.

¹⁷³⁵Ulus, 19 Mart 1950, s. 1.

¹⁷³⁶N. Nihat Özbilen, "Çanakkale Zaferi Yedi düvele karşı koyan Mehmetçik",Ulus, 18 Mart 1950, s. 5.

¹⁷³⁷Ulus, 18 Mart 1950, s. 3.

çıkartılırken, Hükümetin genel ve 1945-1950 yılların arasındaki dış politikasına uygun bir tarzda Türk tarihinde batılaşma serüvenine önemli katkı yapan Mustafa Reşit Paşa'nın propaganda maksadıyla anıldığı görülmektedir. Tanzimat Fermanı'nın ilanındaki rolü ve Osmanlı Devleti ile Batılı devletler arasında tesis etmek istediği ilişki¹⁷³⁸, Mustafa Reşit Paşa'nın 1945-1950 döneminde Türkiye'nin dışarıya dönük yüzü olarak kabul edilmesine sebebiyet vermiştir. 13 Mart tarihinde 'Reşit Paşayı anma töreni'¹⁷³⁹ gerçekleştirilirken, 14 Mart'ta Reşit Paşanın türbesinin açıldığı duyurulmuş ve Paşanın 150 nci doğum yıldönümü vesilesiyle tören düzenlendiğine yer verilmiştir.¹⁷⁴⁰ Köşe yazılarında da kendisine değinilen Reşit Paşa'dan Peyami Safa, 'Büyük Reşit'¹⁷⁴¹ olarak bahsederken, Reşat Kaynar ise Reşat Paşa'nın şahsından ve çektiği ıstıraplardan bahsetmiştir.¹⁷⁴² Reşit Paşa'yı doğudan batıya dönüşün ilk adımı olarak kabul edilen Kemal Zeki Gençosman, doğum vesilesiyle Paşa'nın ifade ettiği anlamı şu şekilde açıklamıştır; *'Doğumunun 150 nci yılı vesilesiyle Büyük Reşit Paşa, yaşadığı devre göre ileri görüşlü ve cesur bir devlet adamı idi. Avrupa'nın bizi gelip geçtiğini ilk gören belki o değildi; fakat bu müthiş hakikati İkinci Mahmud'a ilk söyleyebilenin ve pervasızca söyleyebilenin Büyük Reşit Paşa olduğu muhakkak...'*¹⁷⁴³. Keza Toplu İğne 'Büyük Reşit Paşa' ismiyle yayınladığı yazısında Paşa'nın Gencosman'ın yazılarını benzer bir yazı kaleme almıştır; *'...Bizim hayatımızda Batı medeniyetine doğru açılan ufukların başında, hiç şüphesiz, Büyük Reşit Paşanın ismini selâmlarız. Onun bu yıl adını anarken bu büyük idare ve inkılâp çocuğunun İstanbul'daki türbesini de açmış, orada memleket çiçeklerinden devşirilmiş demetleri de koymuş bulunuyoruz.'*¹⁷⁴⁴

Seçimler öncesinde dikkat çeken son kutlanan milli günün II. İnönü Zaferi olduğu görülür. 'Makûs talihimizin yenildiği gün' olarak bahsedilen 'İkinci İnönü Zaferi 29. yıl'ında Türk dış politikasını iç ve dış gelişmeleri doğrultusunda CHP Hükümetleri iktidarında son kez anılmıştır.¹⁷⁴⁵ II. İnönü Zaferi'nin milli birlik propagandası için ortaya konulan önemi kadar seçimler için de ne kadar önemli bir

¹⁷³⁸ Kemal Beydilli, "Mustafa Reşit Paşa (1800-1858)", **Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi**, C.31, İstanbul, 2006, s.348-350.

¹⁷³⁹ **Ankara Akşam Haberleri**, 13 Mart 1950, s. 1 ve 3.

¹⁷⁴⁰ **Ulus**, 14 Mart 1950, s. 3.

¹⁷⁴¹ Peyami Safa, "Büyük Reşit", **Ulus**, 16 Mart 1950, s. 1.

¹⁷⁴² Reşat Kaynar, "Yıldönümü dolayısıyla Mustafa Reşit Paşa ve ıstırapları", **Ulus**, 20 Mart 1950, s. 2 ve 4.

¹⁷⁴³ Kemal Zeki Gençosman, "Doğu'dan Batı'ya ilk dönüş", **Ulus**, 14 Mart 1950, s. 3.

¹⁷⁴⁴ **Ulus**, 14 Mart 1950, s. 2.

¹⁷⁴⁵ **Ulus**, 1 Nisan 1950, s. 1.

araç olduğu Toplu İğne tarafından yazıda açıkça belirtilmiştir. Toplu İğne'ye göre, muhalefet yapmak sebebiyle II. İnönü Zaferine gazetelerde yer verilmemesi, seçim politikalarının üstünde bir anlayışla vatan mefhumu olarak kabul edilmiştir; *'...İkinci İnönü Zaferinin 29 ncü yıldönümünde onu okurlarına yıldönümünde onu okurlarına hissettirecek birkaç satır bile yazmıya lüzum görmiyen şampiyonlar, muhalefet ve demokrasi mi yaptıklarına kaanidirler? ...Böyle günlerin destanını da inkâr edersek gençliğimize vatan, milliyet, fedakârlık ve kahramanlık duygusunu nasıl aşılırız?'*¹⁷⁴⁶.

4.2.3 Etnisite açısından Gazetelerde Yer Alan Kürt Meselesi'ne Bakış (1945-1950)

CHP Hükümetler, sahip olduğu propaganda araçları ile dış politikasının milli güvenlik çekinceleri doğrultusunda, milli birliği engelleyecek her türlü oluşumun önüne geçmek ve her türlü ayrımcılığı engellemek üzere milli birlik propagandası tatbik etmiştir. Bu dönemde milli birlik propagandasın kapsam alanında Kürt Meselesi'nin de yer aldığı görülmüştür. Zira Sovyet Rusya karşısında Türkiye'nin yekpare hareketine engel olabilecek her unsurun, her hareketin engellenmesi yönünde bir anlayışla hareket eden Hükümet, 'Kürtlerin' Sovyetler tarafından Türkiye'nin milli birliğine zarar verecek hale getirilebileceğini düşünmüştür.

Sovyet Rusya'nın II. Dünya Savaşı sonrasında İran'dan çekilmeyerek bölgede kendi güdümünde bir Kürt Cumhuriyet'i kurdurması, Türkiye'nin Kürt sorununu önemli bir endişe kaynağı haline getirmiştir. II. Dünya Savaşı'nın sona ermesinden itibaren Sovyet Rusya tarafından Kürtlüğün Türkiye'nin milli birliğine zarar verecek şekilde kullanılacağı düşüncesi, CHP Hükümetlerine kaygı yaşatmıştır. Bu doğrultuda ülkenin milli birlik ve bütünlüğünün bozulacağına dair endişeleri bulunan Hükümetler, Kürtçülük hareketlerine engel olmak üzere devletin yargı ve kolluk kuvvetlerini devreye sokmuştur. Sansür faaliyeti başta olmak üzere, devletin sahip olduğu yargı ve kolluk kuvvetlerince Kürt Meselesi'nin yaygınlaşmasına müsaade edilmemiştir. Sansür faaliyetiyle kıyaslandığında çok daha az olmakla birlikte Kürt meselesinin basında da ele alındığı görülmüştür. Fakat bu durumun daha ziyade tepkisel olduğu ifade edilmelidir. Bu dönemde gazetelerde yer alan açıklamalarda Kürt konusundan çok fazla bahsedilmemeye özen gösterilmiş. Bu dönem içerisinde Kürtlerin etnik bir temelde baz alınmadığı daha ziyade milli birlik potası içerisinde değerlendirildiği görülmüştür.

¹⁷⁴⁶ **Ulus**, 2 Nisan 1950, s. 2.

4.2.3.1 1945 – 1950 Yılları Arasında Kürt Meselesinin Değerlendirilmesi

Sovyetlerin II. Dünya Savaşı sonrasında Kürtlerle yakından ilgilenmesi, Türkiye'nin dikkatini çekmekte gecikmemiştir. Siyasetçi ve gazeteci kimliklerine sahip olan Asım Us, 1945 yılında Kürt meselesinin Türkiye için tehlike teşkil etme nedenini, Rusların İran Azerbaycan'ında uyandırdıkları meseleyi, İran sınırları içerisinde de uyandırmak istemeleri olarak görmüştür. Asım Us'a göre Rus siyasetinin bu bağlamdaki ana gayesi, İran, Irak ve Türkiye'nin toprak bütünlüğüne ve istiklaline yönelik bir girişimdir.¹⁷⁴⁷ Bu durum ise Kürt Meselesi'nin Sovyetlerin İran ve Irak'ta yürüttüğü faaliyetlere paralel olarak ele alınmasına sebep olmuştur.

Sovyetlerin bu dönemdeki Kürt faaliyetinde yer alan isimlerden olan Molla Mustafa Barzani'nin Irak'taki faaliyetlerinin 1945 yılının Eylül ayında gazetelerde yer aldığı görülmüştür. Ulus'ta, Molla Mustafa Barzani'nin Kuzey ve Doğu Irak'ta çıkardığı karışıklıklar sebebiyle bombardımana tutulduğu yer almıştır. Ulus'un Barzani'yi, 'Asi Kürt Şefi' olarak değerlendirmesi ise Hükümetin meseleye 1945 yılındaki bakışını bize sunmaktadır.¹⁷⁴⁸

Eylül ayında Ulus'ta gerçekleşen haber ve yazı analizinde, Beşler Konferansı dışında, Boğazlar meselesi çok fazla gündeme gelmezken, Türkiye'nin Sovyetlerle bağlantılı olarak Yunanistan, Bulgaristan, Yugoslavya, Arnavutluk, Romanya ve İran'da gerçekleşen olaylara yoğunlaştığı görülmüştür. Türkiye'nin etrafında yer alan ülkelerin halk hareketleriyle kargaşaya sürüklenmesinden yoğun bir endişe duyulduğu ve bunu Ulus ve Karagöz'de yayınlamak suretiyle kamuoyu, Sovyet tehdidine karşı hazır bir halde tutulmak istemiştir. Gelişmeler üzerine Türkiye'nin sınırlarında meydana gelen olayların dikkatle takip edildiği görülmüştür. İran'da Kürt şeflerinin Azerbaycan Demokrat Partisine benzer bir parti kurarak muhtariyet talep etmeye karar vermiş oldukları haberine, Ulus'ta yer verilmiştir. Kürt meselesinin Irak'tan sonra İran'da da ortaya çıkması, üstelik Azerbaycan örneğinde olduğu gibi kurulacak parti ve taleplerin gerisinde, Sovyet Rusya'nın olduğu izlenimi verilmesi, Kürt meselesinin uluslararası bir tehdit olarak algılanmaya başladığını göstermektedir.¹⁷⁴⁹

¹⁷⁴⁷ Us, Asım Us'un hatıra notları, s. 662 ve 674.

¹⁷⁴⁸ **Ulus**, 4 Eylül 1945, s. 1.

¹⁷⁴⁹ **Ulus**, 4 Ekim 1945, s. 3.

İran Meselesinin oldukça önemli bir sorun olarak addedildiği görülmüştür. 25 Kasım'da İran'ın ABD Büyükelçisinin son gelişmeler hakkındaki değerlendirilmesine yer verilmiştir. Elçi, Sovyetlerin propaganda materyalleri ve silahları konusunda isyancı Kürt Şefi Molla Mustafa Barzani'yi desteklediğini, buna karşı İran'ın isyana karşı hareket etmesini ise engellediğini belirtmiştir. Meselenin Sovyet Rusya destekli bir Kürt isyanı olması, Türkiye için oldukça kaygı uyandıran bir gelişme olmuştur.¹⁷⁵⁰

1945 yılından sonra 1946 yılında Kürt meselesi ile ilgili haberlerin sayıca ve içerik açısından arttığı görülmüştür. Bu durumun oluşmasındaki temel saik yapılan anlaşma gereği, 1946 yılının Mart ayında İran'dan çekilmesi gereken SSCB'nin İran'dan çekilmeyip üstüne üstlük 1946 yılının hemen başında Tebriz'de Muhtar Azerbaycan Cumhuriyeti ve Mehabad'da da bağımsız bir Kürt Cumhuriyeti kurdurmasıdır.¹⁷⁵¹ 1946 yılında yaşanan gelişmeler üzere Türkiye'nin İran'daki gelişmelerle ilgili kaygılandığı görülmüştür. *'Tahran'da bir ihtilal çıkacağı'* söylentileri bu kaygının en bariz göstergelerinden olmuştur.¹⁷⁵²

Türkiye'nin olası bir Sovyet işgaline karşı yürüttüğü propagandanın temel tezi, milli birliğin muhafazası ve işgale karşı topyekûn mücadelenin sağlanmasıdır. İç savaş, ihtilal iddiaları ise Hükümetin bu konudaki korkusunu arttırmıştır. Bu konuda en dikkat çekici hadisenin 'Kürt Meselesi' olduğu açıktır. İran'da yaşanan olaylar sebebiyle İran – Irak sınırı civarında Kürt kabilelere mensup üç bin kişilik bir kuvvetin İran kıtalarına hücum ettiğini bildirilmesi bu korkunun eseri olmuştur.¹⁷⁵³ Sonraki günlerde isyanının genişlediği bilgisine yer verilmiştir.¹⁷⁵⁴ Karagöz'de verilen kendinden açıklamalı haberde ise isyanın amacının birleşmiş bir Kürdistan kurmak olduğu açıklanmıştır. Ayrıca Karagöz, Kürt ordusunun İran'da Sovyet kıtalarıyla işbirliği yapmakta olduğu bilgisini paylaşarak, İran ve Irak'ın milli bütünlüğüne yönelik Kürt isyanının Sovyetlerle bağlantılı olduğu algısı oluşturmak istemiştir.¹⁷⁵⁵

1946 boyunca İran'da yaşanan olayların Kürt meselesi üzerinden yorumlandığı görülmüştür. Kürt meselesi üzerine yaşanan olaylarda, batılı haber kaynaklarının haberleri, Türkiye'nin kamuoyunda güvenilir kaynak olarak

¹⁷⁵⁰ Karagöz, No: 880 Yıl: 39, 25 Kasım 1945, s. 2.

¹⁷⁵¹ Fahir Armaoğlu, 20. Yüzyıl Siyasî Tarihi 1914 - 1995, Alkım Yayınevi, 11. Baskı, s. 424-426.

¹⁷⁵² Ulus, 19 Mart 1946, s. 1.

¹⁷⁵³ Ulus, 21 Mart 1946, s. 1.

¹⁷⁵⁴ Ulus, 24 Mart 1946, s. 1 ve 5.

¹⁷⁵⁵ Karagöz, Yıl: 39, No: 914, 24 Mart 1946, s. 2.

sunulmuştur. 15 Nisan'da İngiliz Parlamenter'in sözlerine yer veren Ulus, Sovyetlerin Kürtleri silahlandığını kamuoyu ile paylaşarak SSCB emellerinin Kürt meselesini nasıl kapsadığını halkın dikkatine sunmuştur; *'İran ve Irak'ta Rusların silâhlandığı Kürtlere dair müzakare / Avam Kamarasında muhafazakar sayılabilecek, Sovyetlerin Irak ve İran Kürtlerini silâhlandıkları, bunlara askeri talim ve terbiye verdiklerini ileri sürmüştür...*¹⁷⁵⁶ Aynı yıl içerisinde yaşanan bir başkan haberde ise 'İran'da Kürtleri Rusların kışkırttığına yer verilmiştir.¹⁷⁵⁷

Bu dönemde az sayıda olmakla birlikte İran-Irak devletlerinde Kürt meselesi ile ilgili yapılan haberlerde telkin edilmek istenen fikrin temel tezi, Kürtlerin harici bir kuvvet olan Rusya tarafından kendi amaçları doğrultusunda kışkırtıldığı olmuştur. Bu doğrultuda Türkiye Kürtlerini milli birlik sınırında tutmak üzere yapılan haberlerde, Rus faktörünün altı özellikle çizilmiştir. Keza 28 Nisan'da Karagöz'de İran Kürtlerinin konuşturulduğu görülmüştür. Gazetenin yer verdiği İran Kürtleri, bir açıklamada bulunarak Mahabad Kürt Cumhuriyeti'nin kurucusu olan Gazi Muhammed'in Rusların oyunlarına alet olduğu ifade etmişlerdir. İran Kürtleri ayrıca pişmanlık duyduklarını da söylemişlerdir; *'İran Kürtleri / Rusların âleti olduğu için Gazi Muhammede yaptıkları yardıma son vermişlerdir. / '...Kabile reisi ayrıca şunları söylemiştir: - Biz müstakil bir Kürdistan istiyoruz fakat sadece efendi değiştirmek için kanımızı dökmek niyetinde değiliz...*¹⁷⁵⁸ Karagöz'ün haberinin kurgu olup olmadığı bilinmemekle birlikte, tatbik edilen propaganda açısından haberin oldukça önemli olduğu görülmüştür.

1946 yılına yaşanan gelişmelerden sonra 1947 yılına geldiğimizde, ABD'nin İran'da yaşanan gelişmeler üzerine devreye girmesiyle birlikte, Kürt meselesinin basının gündeminden çıktığı ve uzunca bir süre sadece kolluk kuvvetlerinin görev sahasında kaldığı görülmüştür. Bu akış içerisinde sadece tepkisel girişimlere yer verilmiştir. 1947 yılında bu doğrultuda gazetelerde Kürt meselesine iki kez temas edilmiştir. İlkinde Türk ve İran kuvvetlerinin ortak bir hareket dahilinde Barzani Aşireti Reisi Molla Mustafa'ya karşı hareket edildiği kamuoyuna bildirilmiştir. Yapılan haberde ise Mustafa Barzani için 'asi' ifadesi kullanılmıştır.¹⁷⁵⁹ Diğer bir temas ise 29 Ekim kutlamaları dolayısıyla Karagöz gazetesinde Sazdan Sesler köşesinden yer

¹⁷⁵⁶Ulus, 15 Nisan 1946, s. 1 ve 4.

¹⁷⁵⁷Karagöz, Yıl: 39, No: 949, 25 Temmuz 1946, s. 2.

¹⁷⁵⁸Karagöz, No: 924, Yıl: 39, 28 Nisan 1946, s. 1.

¹⁷⁵⁹Ankara Akşam Haberleri, 9 Haziran 1947, s. 1.

alan şiirde görülmüştür. Şiir, Milli Birliğe yaptığı vurgu sebebiyle dikkat çekmektedir. 'Kürt' meselesine dikkat çeken şiir, Kürt hareketini Sovyet Rusya ile irtibatlandırırken, konunun İran olayları sonrası ilk kez gündeme getirildiği görülmüştür. Karagöz'de yer alan şiirden Hükümetin, Kürt meselesini, milli güvenlik açısından 1947 yılı için tehlikeli kabul ettiği anlaşılmaktadır;

'Moskoflar Kürtlere parmak atarak / Bağımsız bir devlet kurun demişler / Gizlice pusuyu tutup yatarak Arabı, Acemi vurun demişler / Türkleri unutup geçer mi D'Ayı Elbet te bozacak temiz havayı ... / Bir kısım Türklere kürt demek ayıp / Türklüğü ederiz böylece gayıp ... / Moskofun maksadı arayı açmak / Millete ikilik tohumu saçmak / Ne yapsan boşa / Et tımak ayrılmaz Gospodin Ayı / Zahmetin alayla gidiyor hoşla / Bu yolda başarı alınmaz D'Ayı / Bozkurtun evlâdı düşmez / Zehirli bal'ına kimse üşüşmez'.¹⁷⁶⁰

Kürt meselesinin Mahabad Kürt Cumhuriyeti gibi olağan dışı durumlar dışında değerlendirilmediği görülmüştür. Bu doğrultuda 1948 yılının mart ayında Kürt meselesi yeniden ön plana çıkmıştır. Bu sebeple işçi meselesi, öğrenci hareketleri, mezhep konuları ve her daim parti hizipleşmesine karşı tetikte duran Hükümet, uzunca bir aradan sonra Kürt meselesini yeniden ele almıştır. Hükümetin konu ile ilgilenmesi, meselenin Hükümetçe gündeme alınmasından değil, Suriye'de başlayan olaylar üzerine gerçekleşmiştir. 1 Mart'ta; *'Suriye'de kürt gailisi / Asiler oldukça ciddi mukavemet gösteriyorlar'*¹⁷⁶¹ haberi ile başlayan tedirginliğin yorumlara yansıdığı görülmüştür.

Suriye'de başlayan Kürt sorununu, gazetelerin tıpkı İran ve Irak'ta olduğu gibi Sovyetlerle bağlantılı kabul etmeleri ise dış politikanın genel karakteri ile ilgilidir. Meydana gelen olaylar karşısında Hükümet, gazeteler üzerinden etnik milliyetçiliği törpüleyecek tarzda propaganda faaliyeti izlemiştir. T. İ. Yankılar köşesinde şeker hastalığı ile Kürt meselesi arasında bir bağ kurarak benzetmede bulunmuştur;

'Suriye'de Kürtler komünistlerle birleşmişler Yani bünye içindeki şeker hastalığı kendisine bir hamî, bir müttelik bulmuş! Ben bu ikinci haberi hiç de yadırgamadım. Çünkü altı ay kadar önce Lübnan'da ve Suriye'de bulunduğum zaman oradaki seçmenlerin oylarını kızıl partiye vermek için çalışanların başında bulunan Halit Bekdaş'ın kim olduğunu biliyordum. Karl Marks'ın eski Yezid diyarındaki bu havarisi, bundan on iki yıl öncesine kadar Şam'ın "Kürtler" mahallesinde bir ilkokul öğretmeni idi. Orada ne yapmış, ne etmiş Komintern'in gözüne girmiş; bunun üzerine Moskova'ya götürülmüş, orada ikmâl-i nüsah etmiş, tekrar memleketine gönderilmiştir. ...Emperyalizm, kimin tarafından yapılırsa yapılsın, hangi kılığa bürünürse bürünsün, malum

¹⁷⁶⁰Karagöz, Yıl: 40, Sayı: 4082, 30 Ekim 1947, s. 3.

¹⁷⁶¹Ulus, 1 Mart 1948, s. 1.

ya, böyle zümre ve cemaatleri kukla gibi ele alıp oynatmakta kendi emelleri için fayda bulur. Bu satırları, Suriye ahvalini anlatmak için değil de, biz ibret alalım, diye yazıyorum. Çünkü hatırlıyorum ki altı ay önce Şam sokaklarında “Halit Bekdaş’ı intihap ediniz” tavsiyesinde bulunan duvar afişlerinden bir kısmı da yeşil renkte idi!”¹⁷⁶²

Karagöz gazetesi ise konuya duyarsız kalmayarak, ilginç bir biçimde ‘tarihsel’ bir değerlendirmede bulunmuş ve aynı zamanda Şeyh Said’in oğlunun ağzından bir demeç yayınlarak konuya çözüm getirmiştir; *‘Al cevabını Şeyh Said’in oğlu Moskoflara güzel bir ders verdi / Moskof radyosu, aslı nesli Türk oğlu Türk olduğu halde Osmanlı idâresinin Kürt diye ad taktığı kardeşlerimizi durmadan devlete karşı ayaklanmağa teşvik eder. Eski ve her halde yürekler acısı bir olay sebebiyle asılan Şeyh Said’in oğlu B. Rıza, Moskofların bu edepsizliği için (Kremlin saray ve uşakları şunu bilmelidirler ki Kürt diye kasdettikleri eğer bizlersek biz ferd olarak ve câmia olarak aziz Türk milletinin safları arasında haz ve şeref duymaktayız.)... Aşk olsun B. Rıza’ya! Eyi bir vatandaş ve kökten bir Türk oğlu Türk olduğunu, tam zamanında, ne güzel ispat etti?..¹⁷⁶³ Sazdan sesler köşesinde ise her türlü milliyetçiliğe karşı vatan sevgisi ve birlik üzerinde durulmuştur ; *‘... Milliyet ve millet kaynayan kazan / İçine gireni yok etmelidir / Kalmasın arada âhengi bozan / Arnavut, Kürt, Boşnak hep bitmelidir / Türkiye Türklerin vatanı ancak / Memleket bu yolda felâh bulacak’¹⁷⁶⁴**

1948 yılında Suriye’de yaşanan olaylar üzerine tepkisel bir biçimde başlayan Kürt meselesinin çok fazla uzatılmadığı görülmüştür. Fakat İran ve Irak’tan sonra yeniden Kürt meselesinin bir problem olarak Türkiye’nin bir başka komşu olan Suriye’de ortaya çıkması, Türkiye’nin endişelerini oldukça arttırmıştır. Gazetelerde bu dönemde yapılan milli birlik propagandasına hız verilmiştir.

Direkt olarak Kürt meselesinin bir sorun olarak ele alınmadığı daha ziyade milli birlik içerisinde değerlendirildiği görülmüştür. Bazı zamanlarda Kürt meselesi ile direkt temas etme zorunluluğunun ortaya çıktığı hallerde ise Ulus’ta Yankılar köşesinin devreye girdiği görülmüştür. 1949 yılının 12 Şubat tarihinde Yankılar köşesinde, Doğu-Batı meselesi üzerinden üstü kapalı bir biçimde etnik temeli bir değerlendirmede bulunulmuştur. ‘Bu yola sapmıyalım!’ isimli yazıda, milli birliği parçalamaya azmetmiş yabancı odaklara karşı kamuoyunun uyarıldığı ve bu düşünceye karşı birliktelik fikrinin empoze edilmek istendiği görülmüştür;

¹⁷⁶² T. İ. Şeker Hastalığı Halit Bektaş Suriye Kürtleri!, **Ulus**, 1 Mart 1948, s. 1.

¹⁷⁶³ **Karagöz**, Yıl: 40 Sayı: 4117, 1 Mart 1948, s. 2.

¹⁷⁶⁴ **Karagöz**, Yıl: 40 Sayı: 4118, 4 Mart 1948, s. 2.

‘...İnsanların kafa kafaya dövüşmesini pek lüzumlu buluyorum; fakat tezvir ile yalan, bütün mücadelelerin yasak tanıdığı zehirli gazlere benzer. Lâkin bütün bunların da üstünde korkunç ve iğrenç bir “millî günâh” vardır ki o da millî bütünlüğümüzü zedeliyecek, bir bölgeyi öteki bölgeden soğutacak; yahut bir zümreyi bir vatandaşa düşman edecek hareketlerdir. ...Yıllardır, birtakım yabancı radyoların türlü türlü dillerde yaptığı yayımları dinliyoruz. Bütün bunalar Türkiye’nin çeşitli bölgelerinde yaşayan mevhum ayrılıkların hayalî dâvalarını kusar, dururlar. Millî Misak sınırları içine çekilmiş barışçıl bir rejimin birliği, beraberliği, ayrılmaz bütünlüğü bu mikrofonlarda parçalanmağa uğraşılır. ...en büyük cephemiz olan millî birliği, isnat ve iftira gülleleriyle zedelemek, hiç olmazsa, yabancı ihtiraslarını kuruyası ekmeğine yağ sürmektir; bu yola sapmıyalım!’¹⁷⁶⁵

1949 yılında Yankılar köşesinde yer alan yazı Kürt meselesi ile yapılan son temas olmamıştır. Aynı yıl içerisinde meselenin yeniden gündeme geldiği görülmüştür. Milli birlik propagandasında, ulusal ve ulusalar arası gelişmelerin ışığında, Kürt Meselesine yeniden temas edilmiştir. Sovyetlerin İran’da faaliyet göstermek üzere tıpkı 1945-1946 yıllarında olduğu gibi Kürt isyancılarından istifade edeceğinin öğrenilmesinden sonra, gazetelerde bu duruma yer verilmiş ve kamuoyu, Sovyet propagandalarına karşı uyanık olmaları konusunda uyarılmıştır; *‘Sovyetler İran’da karışıklık çıkarmak için Kürtlerden istifade edecekmiş / Sovyetlerin, bağımsız bir Kürdistan kurmak gayesini güden çete harbinde Kürtleri destekliyeceği sanılıyor’¹⁷⁶⁶, ‘Kürtleri mi kışkırtıyorlar? / Rusların vaktiyle yapmış oldukları gibi, İran ile Rusya arasında mevcut olan ve gittikçe artmak temayülünü gösteren gergin hava içinde bazı karışıklıklar çıkarmak için Kürt Lideri Molla Mustafa Barzani’den istifadeye teşebbüs etmeleri muhtemeldir. Rusya’nın İran’a karşı açık bir harekete girişerek milletlerarası mahiyette önemli bir hâdise çıkarmak istemediği, daha ziyade İran, Irak ve Suriye’nin bir kısmı üzerinde bağımsız bir Kürdistan kurulması gayesini güden bir çete harbinde Barzani ve taraftarlarını desteklemeyi tercih edeceği sanılmaktadır...’¹⁷⁶⁷. Sovyetlerin Kürtleri kışkırttığı iddiaları oldukça önemlidir. Zira aynı yıl içerisinde Türkiye’nin Güneydoğusunda Sovyetlerin bir ‘Kürt devleti’ kurmak üzere harekete geçtiği Diyarbakır Bölgesi Müfettişi, Malatya Milletvekili Dr. Hikmet Fırat tarafından Ankara’ya raporlanmıştır.¹⁷⁶⁸*

¹⁷⁶⁵Ulus, 12 Şubat 1949, s. 2.

¹⁷⁶⁶Ulus, 20 Nisan 1949, s. 3.

¹⁷⁶⁷Karagöz, Yıl: 41, Sayı: 4237, 25 Nisan 1949, s. 2.

¹⁷⁶⁸BCA, Fon Kodu: 490 1 0 0 Kutu No: 642 Dosya Gömleği No: 128 Sıra No: 1 Dosya Numarası: 4. Büro

1949 yılı ve sonrasında Sovyetlerin yeni girişimi ile birlikte, Türkiye'nin Kürt meselesi konusunda yeniden hassaslaşarak tatbik etmek istediği propagandanın hedef kitlesinde Kürtleri tutmaya devam etmiştir. Fakat bu sreğte önceki yıllarda olduğu gibi Kürtlerin ayrı bir etnik yapı olarak kabul edilmemesi ve aynı zamanda bu durumun kabulünün gündeme getirilmesinin milli birliğe zarar verecek olması, Kürt meselesinin 1945-1950 yılları arasında tatbik edilen genel Milli Birlik Propagandası içerisinde değerlendirilmesini zorunlu kılmıştır. Sovyetlerden kaynaklı olarak İran, Irak ve Suriye'de yaşanılan gelişmeler dışında konuya temas edilmediği görülmüştür. Temas edilmek zorunda kalındığında ise Sovyet Rusya'nın emperyal arzularla kargaşa çıkartmak üzere Kürt sorununu kullandığı tezine yer verilirken, Türkiye'deki Kürtlerin kendisini tekileştirmediği fikri empoze edilmiştir.

4.2.4 İşçi Meselesi ve Grev Faaliyetleri (1945-1950)

SSCB'nin işçi sınıfı temelli bir hareket olması, yüz binlerce işçinin varlığı karşısında, CHP İktidarını 1945-1950 döneminde işçi ve iş örgütlenmesi konusunda harekete geçirmiştir. CHP Hkmetlerinin algıladığı tehdit karşısında, İşçi hareketine yönelik yürütülen propagandanın şahsi-kolektif ve kitlesel araçlarla gerçekleştirildiği görülmüştür. Parti olarak CHP, komünizm tahrikâtına karşı işçilerin muhafazasını sağlamak ve devletin-milletin menfaati yönünde milli varlığı tehlikeye düşürmemek üzere Dr. Rebi Barkın'ı İşçi ve sendika konuları ile ilgilenmek üzere görevlendirmiştir. Barkın tarafından gerçekleşen faaliyetlerin büyük bir oranda şahsi-kolektif propaganda olduğu görülmüştür. Rebi Barkın'ın faaliyetlerinin yanı sıra gazeteler vasıtasıyla, işçi meselesine yönelik olarak propaganda faaliyeti de gerçekleştirilmiştir. İşçi meselesi Barkın faaliyetlerinin gerisinde kalmış olsa da gazetelerin Sovyet Rusya karşısında milli birliği muhafaza etmek üzere uluslararası gelişmeler karşısında refleksif tarzda yayın yaptıkları görülmüştür.

4.2.4.1 1945 -1947 Yılları Değerlendirmesi

1945 yılının Haziran ayında alışma Bakanlığı'nın kurulması ile ilk kez İktisat Bakanlığı'nın dışında değerlendirmeye alınan işçi meselesi, bakanlığın ihdasıyla birlikte gazetelerde de yer bulmaya başlamıştır. Bakanlığın kurulması sonrasında alışma Bakanı Sadi İrmak Karagöz'e demeç vermiştir. İrmak verdiği demeçte, alışma Bakanlığı'nın kuruluş amacını şu şekilde izah etmiştir; '*Bakanlığın maksadı*

*iç verenle işçileri anlaşma ve yardımlaşma havası içinde memleket hayrına uygun bir şekilde çalıştırmaktır*¹⁷⁶⁹.

Her ne kadar Çalışma Bakanlığı, Haziran ayında kurulsa da işçi meselesi ile ilgili konunun İsmet İnönü'nün dış politikanın çerçevesini çizdiği, 1 Kasım konuşması sonrasında gündeme geldiği görülmüştür. 1 Kasım nutkunun etkileri sürerken Falih Rıfkı Atay, FATAY ismiyle yazdığı politika köşesinde “Kızıl S.S.”in ülkeyi karıştırmak üzere grev ve işçileri kullanacağını ifade etmiştir; *‘Dışarıdan yapılamamış olanı, içerden, kaldırım ayaklanmaları ile, üniversite ve polis arasına kanlı boğuşmalarla işçi grevleri ile, meclis dağıtıllışları ve nizam sökülüşleri ile teşvik etmek , “kaleyi içinde” vurmak lâzımdır.*¹⁷⁷⁰ Falih Rıfkı Atay, 4 Aralık'ta ‘Çirkin bir “taktika”’ isimli yazısında ise işçi meselesini milli güvenlik açısından yalnız başına ele almış, propagandanın hedef kitlesinde yer alan işçilere direkt olarak temas etmiştir;

*‘...Serteller gitgide cüretlerini arttırmışlardır. Kızıl anarşi tahrikleri yapabilmek için, bu memlekette, büyük sermayeciler baskısı yoktur... Türk işçileri koruyucu kanunların inancaları altındadır ve hepsi milliyetçidirler. Toprak esiri yoktur... Bu türlü nizamlanan bir cemiyette kızıl anarşinin sömürebileceği tezatlar bulunamaz. Fakat onlar vazifelerini yapmak, kışkırtma fırsatlarını, olmasa bile, yaratmak, uydurmak, yalan söylemek, iftira etmek zorundadırlar...’*¹⁷⁷¹

İşçilerle ilgili gazete yazılarına, 1945 yılında yoğun olarak rastlanmazken, Sovyet Rusya-Türkiye ilişkilerinin gerginleşmesine bağlı olarak 1 Kasım 1945 sonrasında İşçi meselesinin gündeme gelme oranı sıklaşmıştır. Özellikle 1946 yılında “Komünizm tahrikatı” ile ilgili olması sebebiyle bazı sendikaların Sıkı Yönetim Komutanlığı, tarafından kapatılması sebebiyle işçilerin durumu ile ilgili haberlerin yayınlanmaya başladığı görülmüştür. Bu doğrultuda ilk haber 1946 yılının Aralık ayına rastlamaktadır. Bursa'dan bir grup işçinin Başbakan'a telgraf yollamaları önemli bir haber olarak verilmiştir. Haberde; *‘Bursa İşçileri adına Bursa İşçi Sendikaları Birliği Başkanı Halil İbrahim Demirence, Başbakan Recep Peker'e aşağıdaki telgrafi göndermiştir: “Biz Bursalı işçiler; İstanbul ve Zonguldak'ta işçi vatandaşlar arasında bozguncu ve yalancı fikirler sokan soysuzlar hareketini dün toplanarak nefret ve teessürle lânetledik. Cumhuriyet Hükümeti bağlılığımız ebedidir. Ellerinizden öperiz.*¹⁷⁷² denilmiştir. İşçilerin CHP İktidarı'na bağlılığını bildirmesi,

¹⁷⁶⁹Karagöz, No: 844 Yıl: 38, 22 Temmuz 1945, s. 2.

¹⁷⁷⁰Ulus, 7 Kasım 1945, s. 3.

¹⁷⁷¹Ulus, 4 Aralık 1945, s. 1 ve 4.

¹⁷⁷²Ulus, 25 Aralık 1946, s. 1.

tehlikeli addedilen işçi örgütlenmesinin de artık milli birliği bozucu yapı içerisinde görüldüğü anlaşılmış ve buna karşı milli bir işçi sınıfının var olduğu duyurulmuştur. 1946 yılında işçilerle ilgili olarak yayınlanan ilk haberle birlikte artık işçilerin Sovyet/Komünizm karşıtlığında milli birliği tamamlayıcı bir unsur olduğu gösterilmeye çalışılmıştır.

İşçi hareketleri ve örgütlenmesi meselesine, 1947 yılının şubat ayı itibariyle yoğunlaşıldığı görülmektedir. 1947 itibariyle bir taraftan işçilerin milli birliğe zarar verecek tarzda kamplaşmasının önüne geçmek üzere işçilere yönelik haklar verilirken bir diğer taraftan da işçilerin Hükümetin belirlediği sınırların içerisinde tutulmasına çalışmıştır. 21 Şubat'ta TBMM'de İşçi sendikaları tasarısının kabul edildiği duyurulmuştur.¹⁷⁷³ İşçi hareketi adına önemli bir adım olan tasarı, 24 Şubat'ta Çalışma Bakanı Sadi İrmak tarafından 'Türk Sendikaları' başlıklı yazı ile açıklanmıştır. İrmak'ın yazısında özellikle 'grevsiz sendika' açıklamasının yapılmış olması, grev hareketine karşı önlem alınmak istediğini göstermektedir.¹⁷⁷⁴ Karagöz'ün de işçi meselesine kayıtsız kalmadığı görülmüştür. 10 Şubat'ta Politika köşesinde İşçi haklarının verilmesinin öneminden bahsedilmişken¹⁷⁷⁵ 27 Şubat'ta ise 'Sendikalar / Hükümet, Türk işçisine lâayık olduğu önemi vermeğe başladı'¹⁷⁷⁶ haberi ile işçilerin milli birliği sarsacak bir unsur olarak kullanılmasının önüne geçilmeye çalışılmıştır. Peyami Safa'nın 28 Şubat tarihli iç ve dış tehlikeyi anlattığı yazısında, işçi hareketinin de milli birliğe karşı kullanılacağını ifade etmesi oldukça dikkat çekicidir; 'Matbaaları başlarına yıkıldı; dergileri, dernekleri, sendika adlı fesat ve bozgun yuvaları kapatıldı; yirmi beş yıldır, en azılları ve ele başlıları suçüstü yakalanıp deliğe tıklandı. Bu memlekette halk yığınları ve seçkinleri için, komünistin yanında akrep sevimli, yılan sıcak, domuz cana yakındır. Başlarına bütün milletin lâneti yağıyor. ... İşçi köylü, esnaf, tüccar, aydın, her zümrenin ezici bir çoğunluğu, en yalancı komünizmin Türkiye'de olduğunu bilir... Türkiye'den başka hiçbir memlekette komünizm iç tehlikeyi dış tehlikeyle birleştiremez. Bir iç politika hareketi halinde kaldıkça da onun rüyaları ve malihülyaları hoş görülür. ... Türkiye'de kızılların rüyası bu memleketi Sovyet hegemonyası altına sürmek aradaki millî sınır çizgisini silmektir...'¹⁷⁷⁷ 10 Mart'ta ise Ulus'ta yer alan Yankılar köşesinde Toplu İğne

¹⁷⁷³Ulus, 21 Şubat 1947, s. 1.

¹⁷⁷⁴Ulus, 24 Şubat 1947, s. 2.

¹⁷⁷⁵Karagöz, Yıl: 39, Sayı: 1006, 10 Şubat 1947, s. 2.

¹⁷⁷⁶Karagöz, Yıl: 39, Sayı: 1011, 27 Şubat 1947, s. 2.

¹⁷⁷⁷Peyami Safa, "Onlar ve demokratlar", Ankara Akşam Haberleri Gazetesi, 28 Şubat 1947, s. 1.

(T.İ.), bir toplantı üzerine kaleme aldığı yazısında, Sovyet Rusya'nın işçileri nasıl kullanmak istediğini ifade ederek kamuoyuna işçilerin kendilerini kullandırmamalarını telkin etmiştir; *'Çeyrek asırlık tarih, tekrar tekrar göstermiştir ki kökü yurt dışında bulunan yabancı ideolojiler, yurt içinde yayılmak için topluluklara sokulmak imkânın aramışlardır. ...Ankara'da kendisiyle tanıştığım Kuzeyli bir ideoloji adamı bana şunları söylemişti: -Falanca fabrikayı size ehven şartlarla niçin kurduğumuzu sanıyorsunuz? Memleketinizde büyük bir işçi yığını vücade getirmek ve aralarına ihtilâl tohumlarını saçmak için...'*¹⁷⁷⁸

Hükümetin hedef kitlesinde yer alan işçi hareketleri, Avrupa ve Amerika'daki örnekleri karşısında ehilleştirilmek istenmiştir. Özellikle Fransa, ABD gibi büyük ülkelerde, işçi hareketlenmeleri sebebiyle yaşanan grevlerin anarşi meydana getireceği endişesi doğmuştur. Bu doğrultuda gazetelerde sıklıkla yurt dışında yaşanan örneklerle yer vermek suretiyle işçi meselesinin nasıl bir bozgunculuğa sebep olduğu gösterilmek istenmiştir; *Birçok sabotaj ve grevi komünistler tertibediyorlarmış!*¹⁷⁷⁹, *Fransa'da grevcilere karşı orduya vazife!*¹⁷⁸⁰, *'Fransa'da Komünistlerin yeni baltalama hareketi / Bir tren yoldan çıkarıldı 20 ölü 40 yaralı'*¹⁷⁸¹.

Yaşanılan endişe karşısında, işçi hareketinin oluşmaması veya oluştuğu takdirde ise Hükümetin belirlediği çizgide kalmasına çalışılmıştır. Gazeteler ise Hükümetin işçilerle ilgili kararlarına destek sağlayacak tarzda, işçilerin Avrupa'daki Sovyet güdümündeki işçiler gibi hareket etmesinin önüne geçecek yazı ve haberlere yer vermiştir. Bu doğrultuda, Safaeddin Karanakçı'nın yazdığı 'Türk Sendikası' isimli yazısında Türk işçinin 'sermaye' ile olan ilişkisinin nasıl olması gerektiği ve işçi sınıfının nasıl davranması gerektiği kamuoyuna şu şekilde açıklanmıştır; *'Her şeyden evvel fedakâr ve insafî olan Türk sermayesi ve her şeyden önce yurtsever olan Türk işçisi, memleket imarı, ve gelişmesi için elele verecek...'*¹⁷⁸²

Memleket gazetesinin Mart ayından itibaren yayınlanmaya başlaması sonrasında, Hükümetin propaganda organı gazetelerinin sayısı artmıştır. Yayın hayatına başladıktan sonra Memleket gazetelerin işçi meselesi konusuna biraz daha fazla eğildiği görülmüştür. 10 Nisan 1947'de kamuoyuna, Türkiye'nin en büyük

¹⁷⁷⁸ T.İ., "Bir toplantı karşısında düşünceler", **Ulus**, 10 Mart 1947, s. 2.

¹⁷⁷⁹ **Ulus**, 9 Nisan 1947, s. 3.

¹⁷⁸⁰ **Memleket**, 1 Aralık 1947, s. 1 ve 4.

¹⁷⁸¹ **Ulus**, 4 Aralık 1947, s. 4.

¹⁷⁸² **Ulus**, 5 Nisan 1947, s. 2.

sendikasının kurulduğu bildirilmiştir. Zonguldak'ta kurulan Sendika sonrası, Çalışma Bakanı'nın '*Türk sendikaları şu veya bu siyasî partinin âleti değildir*' sözlerine yer verilmiştir.¹⁷⁸³ 12 Nisan'da ise '*Fedakâr Türk kömür işçileri*' isimli başyazıda; '*...Yüreklerindeki vatanseverlik her türlü yabancı propagandasının giremeyeceği birer kale halindedir. Bütün memleket bu kalenin her türlü propagandayı geri püskürteceğine inanmalıdır*'¹⁷⁸⁴ ifadelerine yer verilerek işçi meselesi konusunda, yabancı propagandalara karşı dikkatli olunması gerektiği telkin edilmiştir. Ayrıca Safaeddin Karanakçı'nın Türk işçisinin vasfını belirlediği çizgiyi, Çalışma Bakanının sürdürdüğü ve Türk işçisinin milli ve vatansever yönünü bir kez daha ifade etmiştir.

Memleket'te en küçük işçi haberlerine dahi yer verilmeye çalışılmıştır. Bu doğrultuda Boğaz vapurlarında ucuz işçi tarifelerinin başladığı¹⁷⁸⁵ gibi haberlere Memleket'in sütunlarında yer açılmıştır. Bu türden haberlerin propaganda amacıyla yayınlanmasındaki temel gaye, işçilere verilen değeri göstererek işçilerin milli çizginin dışına çıkmasını engellemektir. Mayıs ayında Çalışma Bakanı Sadi Irmak'ın bu türden bir açıklamasına yer verilmiştir; '*Çalışma Bakanı Hükümetin İşçi politikasını açıkladı / Türk sendikalarının ana vasfı milli teşekküler olamalarıdır. Bu vasıf, eminim ki bütün işçi arkadaşlarımızın en samimi dileklerine uygundur çünkü Türkiye'de her şey evvelâ Türk milleti içindir*'¹⁷⁸⁶. Sadi Irmak, bir ay sonra gazeteler vasıtasıyla yaptığı ikinci değerlendirme ile sendikalar konusuna bir kez daha temas ederek 'milli' ifadesini sürdürmüş, işçi hareketlerinden Hükümetin beklentisini belirlemiştir. CHP Hükümetlerinin işçi meselesindeki en büyük korkusunun Irmak'ın açıklamalarında kendisini gösterdiği gibi işçilerin ve sendikaların milli çizginin dışına çıkarak Sovyet güdümüne girmesidir. Bu konudaki temel endişe ise grevin milli birliği bozacak, ülkeye zarar verecek bir silah olarak kullanılmasıdır. 1947 yılında Sovyet destekli olarak Fransa'da yaşanan grevlerin ülkenin dirlik ve intizamını bozma noktasına getirmesi ise Hükümetin bu korkusunu arttırmıştır.¹⁷⁸⁷ Falih Rifkî Atay, FATAY ismiyle yazdığı Politika köşesinde grev meselesi ile yakından ilgilenmiştir. FATAY, 11 Haziran tarihli yazısında grevlerin bir Sovyet silahı olduğu şu şekilde ifade etmiştir; '*...Bütün grevler mekanizması, kızılar merkezinin elindedir. Moskova*

¹⁷⁸³ Memleket, 10 Nisan 1947, s. 1 ve 4.

¹⁷⁸⁴ Memleket, 12 Nisan 1947, s. 1 ve 4.

¹⁷⁸⁵ Memleket, 14 Nisan 1947, s. 1.

¹⁷⁸⁶ Ulus, 12 Mayıs 1947, s. 1 ve 3.

¹⁷⁸⁷ Ankara Akşam Haberleri, 10 Haziran 1947, s. 1.

*istemezse, ne vapura, ne tramvaya, ve trene binebilirsiniz, hattâ ne de fırından ekmek alabilirsiniz.*¹⁷⁸⁸

Fransa'nın grevler sebebiyle kargaşa içerisinde olduğu günlerde, işçilerle ilgili alınan kararların arttığı görülmüştür. Gazeteler ise işçilere Hükümetin verdiği değeri göstermek ve işçilerin makbul sınırlar içerisinde tutulmasını sağlamak üzere telkin ve yayın faaliyeti gerçekleştirmiştir. Haziran ayında işçilere vergilerle ilgili kolaylık sağlandığı Ulus haberi, bu durumu gösteren önemli bir propaganda örneğidir; *'M. Meclisinin Türk işçilerine bir yardımı daha / Yeraltı işçilerini bütün vergilerden muaf tutan tasarıdan sonra işçilerin vergi tasarısı da kabul edildi'*¹⁷⁸⁹. İşçilere verilen değer gösterilmesi ve işçilerle ilgilenmek üzere Memleket gazetesinde temmuz ayında 'Esnafla Konuşuyoruz' ismiyle küçük bir köşe açılarak esnaf ve işçilerin dertleri, sıkıntıları yansıtılmıştır.¹⁷⁹⁰ İşçilerin Hükümetin hedef kitlesi olması, tatbik edilmek istenen propaganda da işçileri öne çıkartılmasını sağlamıştır. 'İşçi ve Esnafla Konuşuyoruz' köşesi dışında da bu düstur doğrultusunda dönem dönem işçi ve sendikalara yönelik yazılarda yer almıştır.¹⁷⁹¹ Bu köşelerde işçilerin sıkıntıları paylaşılırken aynı zamanda işçilerden beklenen duruma dair telkin faaliyeti gerçekleştirilmiştir.

1947'nin son günlerinde öğrenci hareketi olarak başlayan komünizm karşıtı propagandanın milliyetçilik temelinde oluşturulduğu görülmüştür. Kısa bir süre içerisinde öğrenci açıklamaları çığ gibi büyümüş/büyütülmüştür. Gazeteler, öğrenci olaylarına yer vererek komünizm karşıtı propagandada gençliğin tehlikelere karşı 'uyanık' olduğunu ve işçi hareketlerinin bu duruma destek verdiği tezini, telkin ederek İktidarın hedef kitlesine yönelik bir propaganda çalışması gerçekleştirmiştir; *'Türk işçisi komünizme düşman / Dün Bakırköy'de bir sendikanın açılışında milliyetçi ve vatansever işçilerimiz gençliğin açtığı mücadeleye tezahürat içinde katıldılar'*¹⁷⁹², *'Türkiyede komünizm düşmanlığı Ankara gençliğinin dün yaptığı büyük toplantı / Sendikalarda uyanık duruyor'*¹⁷⁹³, *'Uyanık Türk Gençliği, Komünistlikle kesin bir*

¹⁷⁸⁸Ulus, 11 Haziran 1947, s. 3.

¹⁷⁸⁹Ulus, 17 Haziran 1947, s. 1.

¹⁷⁹⁰Memleket, 2, 8 Temmuz 1947

¹⁷⁹¹Nazmi Sevgen, "İşçilerle Başbaşa / Eyüp Mensucat İşçileri Sendikası", Memleket, 2 Temmuz 1947, s. 3.

¹⁷⁹²Memleket, 16 Aralık 1947, s. 1 ve 4.

¹⁷⁹³Memleket, 22 Aralık 1947, s. 1 ve 4.

savaşa girmişti¹⁷⁹⁴. T. İ. Yankılar köşesinde 'Gençliğin indirdiği şamar' başlığıyla yaptığı değerlendirmede, işçilerin Sovyet Rusya/Komünizme karşı üniversite öğrencileri ile birlikte yer almasını şu şekilde değerlendirmiştir; '*...Hamdolsun, Türk işçisi ne kadar artar ve kuvvetlenirse kuvvetlensin, kızıl mikroplarının kendisine bulaşmasını önliyecek kadara vatana ve millete bağlıdır...*¹⁷⁹⁵

4.2.4.2 1948 Yılı Değerlendirmesi

Fransa, Yunanistan başta olmak üzere, işçi hareketlerinin komünizm doğrultusunda grev ve diğer vasıtalarla kargaşa çıkarması karşısında, propagandanın hedef kitlesi olan işçi ve işçi hareketlerinin 1948 yılında önemini koruduğu görülmüştür. Ulus'taki başyazılarda işçi meselesine yer verilmiştir. 5 Şubat'taki başyazıda 'İşçinin korunması'¹⁷⁹⁶ gerektiği öne çıkartılırken 20 Şubat'ta Türkiye'deki 'İşçi sendikaları'nın mahiyeti ve Hükümetin işçi hareketlerinden beklentisi açıkça telkin edilmiştir. Buna göre sendikalardan Hükümetlerin amacının ne olduğu şu şekilde ifade edilmiştir; '*...Türkiye'de işçi sendikalarının amansız bir sınıf mücadelesini alevlendirecek, grevlerle millî ve iktisadi hayatı sekteye uğratabilecek bozguncu politika organları halinde soysuzlaşmamasına dikkat edilmiştir.*¹⁷⁹⁷ İşçi meselesi konusunda Hükümet'in görüşü, net olarak işçilerin ülke içerisinde kargaşa çıkarmak üzere bir vasıta olarak kullanılmasının önüne geçmektir. Ulus bu konuda daha dolaylı bir yoldan propaganda yaparken Karagöz gazetesi ise çoğu kez daha açık bir faaliyet yürütmüştür. Karagöz'ün 16 Şubat tarihli nüshasında açık bir biçimde Türk işçisinin komünizme alet edilmemesi gerektiği telkin edilmiştir; '*Dikkat edelim!.. Türk işçisine komünistlik damgası vurulamaz!..*¹⁷⁹⁸

Başyazılar dışında işçi meselesi hakkındaki konferansların da haber olarak değerlendirildiği görülmüştür. Konferans haberlerinde genellikle, CHP'nin işçi meselesi ile görevlendirdiği Dr. Rebii Barkın yer almıştır. Barkın bir taraftan şahsi-kolektif vasıtalarla propaganda faaliyeti gerçekleştirirken bir diğer taraftan ise gazeteler sayesinde sesini daha geniş kitlelere ulaştırabilmiştir; '*Dr. Rebii Barkın*

¹⁷⁹⁴Karagöz, Yıl: 40, Sayı: 4097, 22 Aralık 1947, s. 1.

¹⁷⁹⁵Ulus, 13 Aralık 1947, s. 2.

¹⁷⁹⁶Ulus, 5 Şubat 1948, s. 1 ve 3.

¹⁷⁹⁷Ulus, 20 Şubat 1948, s. 1 ve 5.

¹⁷⁹⁸Karagöz, Yıl: 40, Sayı: 4113, 16 Şubat 1948, s. 2.

Zonguldak'ta bir konferans verdi¹⁷⁹⁹, 'İşçi sendikaları / Dün bir konferans veren Dr. Rebi Barkın, sosyal hayatın tanziminde sendikaların rolünü belirtti.¹⁸⁰⁰

Propagandanın tekrar kaidesi gereğince tekrarlanmayan bir konuda istenilen etkinin bırakılamayacağı gibi çok fazla tekrarlanan konun da kitlenin aktifleşmemesine sebebiyet verecektir. Bu doğrultuda işçi meselesinin sürekli gündemde tutulmadığı, dönem dönem gündeme getirilen bir konu olduğu görülmüştür. Şubat ayından sonra Nisan ayına kadar işçi meselesinin gündeme getirilmemiştir. Bu durumun oluşmasında propagandanın tekrar kaidesi kadar şartların da neden olduğu ifade edilmelidir.

İşçi meselesinin Nisan ayında mevcudiyetini muhafaza etmeye devam ettiği görülmüştür. Her ne kadar parti hizipleşmesi veya diğer milli birlik propagandası unsurları kadar sık işlenmemiş olsa da işçiler ilgili gelişmeler paylaşılmıştır. Bu doğrultuda nisan ayında İstanbul'da Sendika birliği kurulduğu bildirilmiş, 10 Nisan'da da gerçekleşen Zonguldak işçi sendikası genel kurulu toplantısına yer verilmiştir. Kongrenin sonunda Zonguldak Valisi B. Mitat Altıok'un gerçekleştiği konuşma ise Hükümetin Sovyet/Komünizm tehlikesi karşısında işçilerden beklentisini ifade etmektedir; *'... bu memlekette yıkıcı ideolojilere yer olmadığını belirterek dost maskesine bürünerek aramızda sinsî faaliyetlerini yürütmek isteyen kızılara karşı işçileri uyanık bulunmağa davet etmiştir. Bu sözler hararetle karşılanmış ve delegeler komünizm aleyhinde tezahürlerde bulunmuşlardır.'*¹⁸⁰¹ Benzer bir durum İzmit'teki kağıt fabrikasında, komünizm propagandası yapan beş kişinin yakalandığının duyurulduğu haberde de görülmektedir. Haber, komünizm propagandasına karşı davranışları sebebiyle Türk işçilerinden memnuniyetle bahsetmektedir; *'...Bu hâdisenin en karakteristik vasfı hâdisenin işçiler tarafından ihbar edilmiş olmasıdır. Türk işçisinin bu asilâne hareketi ve yabancı ideolojiye karşı göstermiş olduğu hassasiyet halkımız ve hâdiseye el koyan resmi makamlar tarafından memnuniyetle karşılanmıştır.'*¹⁸⁰²

Zonguldak'ta Komünizmle Savaş derneğinin kurulması sonrasında yapılan haber, Hükümetin telkin etmek istediği işçi tipi için oldukça önemlidir. Zira Komünizme karşı savaşmak üzere işçi kenti Zonguldak'ta bir dernek kurulması,

¹⁷⁹⁹Ulus, 5 Şubat 1948, s. 3.

¹⁸⁰⁰Ulus, 16 Şubat 1948, s. 2 ve 5.

¹⁸⁰¹Ulus, 11 Nisan 1948, s. 3.

¹⁸⁰²Ankara Akşam Haberleri, 9 Nisan 1948, s. 1 ve 3.

Hükümetin işçileri komünizm karşıtı kulvarda tutması için oldukça önemli bir örnek olmuştur. Derneğin milliyetçi öğeler barındırdığının vurgulanması ve derneğin komünizme karşı mücadele edeceğinin bildirilmesi, milliyetçiliğin komünizme karşı bir savunma zırhı olduğunu göstermeye yöneliktir; ‘...Zonguldak’ta “Kömür Havzası Komünizmle Mücadele Derneği” adında bir dernek kurulmuştur. ... Kurucular arasında memleketimizde Türkçülükle tanınan milliyetçi gençler ve değerli şahsiyetler vardır. Derneğin gayesi millî birliğimizi ve bütünlüğümüzü her sahada felce uğratmak isteyen komünizm yılanının başını ezmektir...’¹⁸⁰³ Bu dönemde, Sovyet Rusya ve onun ideolojisi komünizmle mücadele etmek için milliyetçilik fikirleri öne çıkartılmıştır. İşçi meselesi, konusunda en başından beri vurgulanan milli çizginin 1948 yılında sürdürüldüğü görülmüştür. 25 Temmuz’da Ulus gazetesinde, ‘Türk Sendikaları’ başlığı ile yazdığı başyazıda Çalışma Bakanı Sadi İrmak, sendikaların ve işçisinin milli hususiyetini şu şekilde belirtmiştir; ‘...Türk sendikaları millî teşekküllerdir. Dünya ile temasları mevcut olmakla beraber gayeleri millî organlar olarak Türk işçisinin refahına hizmet etmektedir...’¹⁸⁰⁴

Ağustos ayında çok fazla olmamakla birlikte işçi meselesine mümkün mertebe temas edildiği gözlemlenmiştir. 9 Ağustos’ta Sadi İrmak’ın ‘işçiye müreffeh kılmak her C.H.P. linin vazifesidir’¹⁸⁰⁵, sözleri Ulus’ta yer alırken, 29 Ağustos’ta ise İrmak bu kez de ‘Grev meselesi’ adıyla bir başyazı kaleme almıştır. İrmak yazısında, grev konusunu şu şekilde değerlendirmiştir; ‘Grev meselesi günün konuları arasındadır. Bu meseleyi işçiye karşı bir politika tahriki olarak değil, fakat her cephesiyle ve objektif bir tarzda ortaya koymayı tercih etmekteyiz.’¹⁸⁰⁶

1948 yılının son günlerine gelindiğinde CHP Hükümetlerinin dış tehdit karşısında işçi ve işçi örgütlenmelerine bakışının keskinleştiği görülmektedir. Bu dönemde Hükümetin işçi ve sendika meselesine bakışının tek temel düşünce üzerine kurulu olduğu görülmüştür. İşçilerin milli bir teşekkül halinde, Sovyet ideoloji ve amaçları doğrultusunda teşkilatlanmamaları ve grev gibi adeta ülkeyi felç eden

¹⁸⁰³Ulus, 8 Temmuz 1948, s. 3; Zonguldak Komünizmle Mücadele Derneği, Kurulduktan 1950 yılına kadar; ‘Türk Gencine Açık Mektup, ‘Nâzım Hikmet Meselesinde Ahmet Emin Yalman’a Cevap’ ve ‘Komünist Nedir?’ adlı üç adet yayın çıkarmıştır: Nejdet Sançar, **Komünist Nedir?**, Zonguldak, Zonguldak Komünizmle Mücadele Derneği Yayınları, 1950.

¹⁸⁰⁴Ulus, 25 Temmuz 1948, s. 1 ve 2.

¹⁸⁰⁵Ulus, 19 Ağustos 1948, s. 2.

¹⁸⁰⁶Ulus, 29 Ağustos 1948, s. 1 ve 5.

eylemlerden uzak durmaları temel düstur olarak kabul edilmiştir. Safaeddin Karanakçı'nın da işçi meselesini bir tahrik konusu saydığı görülmektedir;

*'...Dünyayı cennete çevireceğini vadeden bir ideoloji halinde kalblere ve kafalara yerleşmeğe çalışan bir düşmanın istilâ gayretleri karşısında bulunduğumuzu söylemekten çekinmeyeceğiz. ...Tahrik edilmiş ve yabancı propagandalara kendilerini kaptırmış olan işçilerin ve memleketlerin ne acı hüsrân ve ıstıraplar çektiklerini hatırlıyoruz. ... Bugün Türk işçisinin bütün ihtiyaçları temin edilmiştir, diyemeyeceğiz. Fakat katıyetle iddia ve isbat edebiliriz ki, Türk işçisinin çalışma şartları ve refah seviyesi düne nazaran kıyas kabul etmeyecek bir haldedir. ...İşçisiyle, köylüsüyle, memur ve serbest meslek erbabıyla velhasıl kadın ve erkek bütün varlığıyla Türk Milleti buna inanmıştır.'*¹⁸⁰⁷

4.2.4.3 1949 Yılı Değerlendirmesi

1947 ve 1948 yılı ile kıyaslandığında işçi meselesinin ağırlığı, 1949 -1950 yıllarında daha da artmıştır. Hatta 1949 yılı işçi meselenin ülke bütünlüğü için ciddi bir tehdit haline geldiği yıl dahi kabul edilebilir. Bu doğrultuda grev konusu, işçi meselesinde Hükümeti endişelendiren en temel konu olmuştur. Cumhuriyet Halk Partisi ve onun Hükümetleri, Sovyet Rusya'nın Avrupa ve ABD'de olduğu gibi Türkiye'de de grevi bir tahrik silahı olarak kullanacağını ve Türkiye'nin milli birliğine zarar vereceğini düşünmüşlerdir.

Grev konusunda ilk tehlikenin 1949'un Mayıs ayında belirttiği görülmüştür. İşçilerin grev yapacağına ilişkin iddiaların, Hükümeti endişelendirdiği, gazetelere yansıyan haberlerin başlıklarında açıkça görülmektedir. Yapılan haberlerle iddiaların gerçek dışı olduğu ifade edilirken bir yandan da, işçilerin istismar edilmek istendiği telkin edilmiştir; *'Miting yapılacağı'nın aslı yok! / İşçiler uydurma haberi nefretle karşıladılar / Sendikalar neşrettikleri bir tebliğde dâvalarını sokak aralarında değil kanun esasları dahilinde halletme yolunda olduklarını belirttiler'*¹⁸⁰⁸, *'Kuyruklu yalanlar / Ankara işçilerinin miting yapacağı haberi asılsız / Türk işçisini istismar etmek isteyen akıl fıkraları'*¹⁸⁰⁹.

Temmuz ayı içerisinde Hükümeti endişeye sevk eden mesele, İngiltere'de gerçekleşen grev konusu olmuştur. İşçi meselesini propagandanın hedef kitlesi haline getiren Hükümet, grev konusunun Fransa'dan sonra İngiltere'yi çökertmek için Sovyet Rusya tarafından kullanıldığını düşünmüştür. Gazetelerde konu ile ilgili

¹⁸⁰⁷Safaeddin Karanakçı, "Günün Konuları: Tahriklere karşı", **Ulus**, 9 Ağustos 1948, s. 2.

¹⁸⁰⁸**Ulus** 18 Mayıs 1949, s. 1 ve 4.

¹⁸⁰⁹**Ankara Akşam Haberleri**, 18 Mayıs 1949, s. 1 ve 3.

haberlere yer verilirken, bazı yazarların konuyu, Türkiye ile bağlantılandırarak yazdıkları görülmüştür. Peyami Safa, 'Batı Avrupa'ya uzanan balta', isimli yazısında konuyu adeta başlıktaki gibi Sovyetlerden İngiltere'ye uzanan bir tehdit olarak analiz etmiştir; *'...Türkiye'de grev hakkı ve baltalama imkânı olsaydı, Moskova'nın millî ekonomimizi içeriden çökertmek için bu hakkı, kendi elimizle ona teslim ettiğimiz bir balta olarak kullanacağını düşünmek zor değil. Sapı Moskova'da tutulan bu baltanın Londra'ya kadar nasıl uzandığını görüyoruz. Muhafızlarımız aradaki mesafeyi kaldırsınlar ve baltayı Türk Milletinin gırtlığı üzerinde tasarlasınlar. Grev hakkı üzerinde bir saniye daha ısrar ederlerse, ya bu toprağa bağlılıklarından veya akıllarından şüphe edeceğimiz gelir.'*¹⁸¹⁰

Peyami Safa'nın kaleme aldığı bir başka yazıda ise Avrupa'ya nispetle Türkiye'nin Sovyet tehdidine çok daha yakın ve açık olduğu vurgulanmıştır. Safa, yazısında Sovyet araçları içerisinde grev meselesini de belirterek grevin Türkiye için ne kadar tehlikeli olduğuna değinmiştir; *'...Dünya komünistleri bugün Marxizmden ziyade Stalinizmle işbirliği halindedir. Rusya'nın emperyalist emellerine hizmet etmektedirler. Bu emeller arasında katma isteğinin bulunduğunu da biliyoruz. Amerika, İngiltere, Fransa, İtalya gibi devletler hem nüfus ve maddî imkanlar bakımından bizden daha kuvvetli hem Rusya'dan daha uzaktırlar. Topun ağzında olmadıkları için, komünist tahriklerinden, grevlerden ve baltalamalardan daha az endişe duyabilirler...'*¹⁸¹¹. 'Grev' faaliyetlerine karşı, dış tehdit algılamasında bulunan Peyami Safa dışında, Server Bedi'nin de konuyu değerlendirerek, grev meselesini hak olarak talep edilmesini eleştirdiği görülmüştür.¹⁸¹²

1949 yılı işçi meselesinde dış tehdit dışında iç politikanın da dahil edildiği bir süreç olmuştur. Demokrat Parti lideri Celal Bayar'ın Karabük'te 'işçiler için ne yapılmıştır' konuşması üzerine, gazetelerin devreye girdiği görülmüştür. 17 Haziran'da; *'Karabük'te ileri sürülen iddialara cevap / Çalışan vatandaşların hâmisî Devlet'tir ve Devlet olacaktır / Çalışma Bakanı Sirer, Türk işçisinin refah ve sağlığı için şimdiye kadar çıkarılan 30 a yakında kanuna yenilerinin de katılmak üzere*

¹⁸¹⁰ **Ulus**, 16 Temmuz 1949, s. 1.

¹⁸¹¹ Peyami Safa, "Tekrar edelim", **Ulus**, 5 Aralık 1949, s. 1.

¹⁸¹² **Ulus**, 17 Temmuz 1949, s. 3.

olduğunu söyledi' ¹⁸¹³ başlığı ile verilen haberle Hükümetin işçi yönelik gerçekleştirdikleri, Şemsettin Sirer'in ağzında kamuoyuna sunulmuştur.

1949 yılı itibariyle propagandanın çift yönlü fayda esaslı iç politika ve dış tehdit doğrultusunda ele alınmaya başlanarak telkin edilmiştir. Çalışma Bakanı'ndan sonra sürece, İsmet İnönü'nün de dahil olduğu görülmüştür. İşçilerle görüşen İsmet İnönü'nün gazetelere yansıyan konuşmasında, işçilerin siyasi hizipleşmenin tarafı olmaması gerektiği telkini dikkat çekicidir; *'Cumhur Başkanı dün işçi vatandaşlarla görüştüler / Kendinize güvenme, kanuna, devlete ve vatanın istikbaline güvenmenin başlangıç noktasıdır / Her siyasi parti ve kanaat size sokulacak ve sizden rey istiyecektir. Ben bunlarla alâkalı değilim. Benim alâkadar olduğun nokta, her siyasi kanaatte bulunan ve bulunmayan vatandaşların birbirlerine dost olarak çalışmaları imkânını Cemiyette temin etmektir'* ¹⁸¹⁴. 1949 yılı sona ererken Çalışma Bakanı Şemsettin Sirer de işçi temsilcileriyle görüşmüştür. Gerçekleşen görüşmede Sirer'in sendika ve işçi meselesi konusundaki en önemli gündeminin grev olduğu görülmüştür; *'Sirer dün işçi sendikaları temsilcileriyle görüştü / Yaptığı konuşmada grev hakkına da temas eden Bakan, Devletin, sermayenin de çalışanın da emek ve haklarını koruyacağını, sermaye ile emek arasında âdil bir hakem ve hâkim olarak ileri bir insan cemiyetinin devletinden beklenen vazifeleri ifa edeceğini belirtti / ...Devletin zümreler ve sınıflar arasında ihtilafları halletme işini asil bir vazife olarak bir nizam içerisinde lokavt gibi grev gibi silâhların da kullanılması çaresiz görünüyordu. Ancak, bu silahlar da onları kullananları çok kere hedeflerine ulaştıramıyor, memleketin iktisadi düzeni bozuluyor. Bunun istirabını en çok işçi zümresi çekiyordu.* ¹⁸¹⁵

4.2.4.4 1950 Yılı Değerlendirmesi

1949 yılının Mayıs ayı içerisinde daha bariz bir biçimde öne çıkan işçi meselesi, dış tehdide karşı parti çekişmelerinin üzerinde bir anlayışla milli birlik propagandasının bir cüzi olarak telkin edilmek istenmiştir. Mayıs ayı sonrasında işçi meselesinin bir taraftan dış tehdidin aracı konumuna gelmemesi yönünde faaliyet gösterilirken bir diğer tarafta da milli birliği engelleyici tarzda bir çatışma konusu olmasının önüne geçilmek istenmiştir. 1950 yılında da işçi meselesinin dış tehdidin

¹⁸¹³ **Ulus**, 17 Haziran 1949, s. 1-2.

¹⁸¹⁴ **Ulus**, 13 Ağustos 1949, s. 1; **Ankara Akşam Haberleri**, 13 Ağustos 1949, s. 1.

¹⁸¹⁵ **Ulus**, 13 Kasım 1949, s. 1 ve 3.

direkt ve iç politika vasıtasıyla dolaylı olarak ülke bütünlüğüne zarar vermesinin engellenmesine çalışılmıştır. Bu doğrultuda tatbik edilmek istenen propagandanın kahir ekseriyetiyle grev karşıtı olduğu görülür. Ayrıca 1950'nin Mayıs ayında genel seçimlerin olması, ocak ve şubat aylarından sonra ilginin daha çok seçimlere kayması nedeniyle kendisine 1950 yılında çok daha az yer bulmuştur.

Ocak ve şubat aylarında Milli birlik propagandası içerisinde ve hatta ülke bütünlüğü politikaları içerisinde önemli bir yer tutan işçi meselesinin ciddi bir biçimde ele alınarak işçilere yönelik propaganda yapıldığı görülmüştür. Hükümetin özellikle işçilere yönelik propaganda çalışması, Rebi Barkın'la işçi örgütlenmesine yönelik yürüttüğü propaganda faaliyetlerinin içerisinde değerlendirilmiştir. Milli Birlik propagandasının hedef kitlesinde yer alan işçi ve işçi hareketleri konusunda gazetelerde yapılan propaganda ise daha ziyade gelişen olaylarla birlikte ele alınmıştır.

Ocak ayı içerisinde, DP'nin 1950 seçimlerine giden süreçte işçiler için grev hakkında bahsetmesi üzerine; Rebi Barkın'ın sistemli bir tarzda yürüttüğü propagandanın haricinde, gazeteler eliyle de propaganda yapılmıştır. Grevin Avrupa'da meydana getirdiği sorunların farkında olan Hükümet, grevin bir Sovyet / Komünizm silahı olduğu düşüncesi ile iç politika malzemesi olarak kullanılmaması gerektiği düşüncesindedir. Bu doğrultuda gazeteler, harekete geçerek, memleketin pek çok yerindeki işçi kütlelerinin grev karşıtı sözlerine ve yorumcuların bu konu hakkındaki yorumlarına yer vermiştir. Konu ile yapılan haberlerde "şuurlu" işçilerin grev karşıtı görüşlerine yer verilmiştir;

'Türk işçilerini şuurlu jesti / Motörlü taşıt işçileri grevden bahseden hatibe "böyle şey olmaz" dediler'¹⁸¹⁶, 'İşçiler tahrikçilere karşı infiallerini açıklıyorlar / İki sendika başkanı, bu gibi şahısların teklif ve mütalâalarının sendikadaki işçilerin kanaatlerine uygun olmadığını bildiriyorlar'¹⁸¹⁷, 'Maden İşçileri Sendikası dört yaşına bastı / 'Tamamiyle Türk eleman ve üyeden teşekkül eden bu Sendika, Türk işçisinin sosyal alanda kalkınmasına ve anânavî Türk işçi seciyesinin korunmasına büyük yararlık göstermiş...'¹⁸¹⁸, 'Türk işçisi grev istemiyor / 45 yıllık işçi Mehmet Göze, işçiyi greve teşvik en hafif mânada günahdır, diyor'¹⁸¹⁹, 'Türk işçileri asla grev istemiyorlar'¹⁸²⁰, 'Memleketimizde hiçbir işçi grev ihtiyacı duymuyor'¹⁸²¹, 'İşçilerin

¹⁸¹⁶ **Ankara Akşam Haberleri**, 23 Ocak 1950, s. 1 ve 3.

¹⁸¹⁷ **Ulus**, 23 Ocak 1950, s. 1 ve 6.

¹⁸¹⁸ **Ulus**, 23 Ocak 1950, s. 6.

¹⁸¹⁹ **Ulus**, 26 Ocak 1950, s. 1 ve 5.

¹⁸²⁰ **Ankara Akşam Haberleri**, 26 Ocak 1950, s. 1 ve 3.

*tahrikçilere karşı verdiği cevap / Biz grev istemiyoruz ve hiçbir kimse bizim namımıza grev isteyemez*¹⁸²², *'Muhalefet, İşçi Sınıfına yaranmak için, amleye grev hakkının verilmesini istiyor*¹⁸²³. [EK: 14]

Yapılan haberlerde grevin tehlikeli bir 'tahrik' silahı olarak görüldüğü anlaşılmaktadır. Buna karşı ise gazetelerin Hükümetin yakın ilişkiler tesis ettiği sendika işçilerinin değerlendirmelerine yer verdiği görülmüştür. İşçilerin konuşturulması dışında, Çalışma Bakanı'nın ve CHP'nin işçi örgütlenmesi ile görevlendirdiği Rebi Barkın'ın sözlerine de yer verilmiştir. Grevi bir silah olarak telakki eden Barkın, işçi meselesinin DP tarafından istismar edilmek istendiğini ifade etmiştir; *'Dr. Rebî Barkın ile bir mülakat / Kömür İşletmesinin durumu ve işçiye grev hakkı tanınması meselelerine dair görüşlerini acıkıyor / '...Grev hakkındaki mütaalnızı da rica edebilir miyim. Türk işçisinin grev hakkına ihtiyacı var mıdır? – Demokrat Parti işçilere grev hakkının verilmesini bir yem gibi kullanmak istediği görülüyor. Her gün işçilerle temas halindeyim, işi hakiki hacmiyle gören olgun ve tecrübeli işçiler grev silâhını kullanmak istemiyorlar...*¹⁸²⁴. Çalışma Bakanı Reşat Şemsettin Sirer ise 'bolşevik ideolojisinin grevler vasıtasıyla muhtelif memleketlerde vücade getirdiği tehlikelerden' bahsetmiş, grevin bir Sovyet silahı olduğunu ifade ederek DP'nin yanlış yaptığını ifade etmiştir; *'Türk işçisi yurdun yüksek menfaatlerine bağlıdır / Çalışma Bakanının izahatı Grev mevzuunda karşı Parti yanlış yoldadır / Türk işçisi grevi istemediğini bir çok defalar tekrarlamıştır. Muhalifler çok tehlikeli bir yolda yürüyorlar, Türk Milleti onların bu siyasetini asla tasvip etmiyecektir.*¹⁸²⁵

Toplu İğne'nin Yankılar köşesinde yazdığı, 'Muhalefet, grev hakkı ve bir hatıra!' başlıklı dikkat çekici yazıda, grev meselesi bir Sovyet komplosu içerisinde değerlendirilmiştir;

'...Birçok grevlerin ucu Kominforma nasıl bağlanıyor? Türkiye'de büyük işçi kitlelerinin bu husuta düşündükleri nelerdir? Bütün bunları düşünmeden, düşünmeye lüzum görmeden, yahut da düşünmez gibi görünerek bir gürültüdür, gidiyor. Bu mesele, bugün için kuru ve boş olan bir dâva hakkında düşündüklerimi yazacak değilim: ufak bir hatıramı anlatacağım: Bir zamanlar Ankara'da Tass Ajansının eski bir Alman Yahudisi olan Dr. Meizel isminde bir

¹⁸²¹ **Ankara Akşam Haberleri**, 27 Ocak 1950, s. 1 ve 3.

¹⁸²² **Ulus**, 28 Ocak 1950, s. 1 ve 5; **Ankara Akşam Haberleri**, 28 Ocak 1950, s. 1 ve 3.

¹⁸²³ **Karagöz**, Yıl: 42, Sayı: 4317, 30 Ocak 1950, s. 1.

¹⁸²⁴ **Ulus**, 23 Ocak 1950, s. 6.

¹⁸²⁵ **Ulus**, 28 Ocak 1950, s. 1 ve 5.

muhabiri vardı. Birkaç dil ve bu arada oldukça iyi Türkçe bilirdi. Bu adamla zaman zaman münakaşalar yapardık. Tok sözlü bir adamdır. Bir gün aynen şu sözleri söylediğini hatırlarım: “Size iki üç fabrika yaptık. Bunlara verdiğimiz malzemeden bir şey kazanmış değiliz. Tabii bu fabrikaları kara gözlerinizi sevdiğimiz için kurmadık. Bugün Rusya’ya komşu olan memleketinizde işçi yekûnu pek azdır. Fabrikaları çoğaltmak suretiyle işçi sayısını da arttıracamız. Ancak bu sayededir ki istediğimiz zaman grevler çıkarırız ve bir gün kıvıltılı yola açmış oluruz.” Türk işçisini böyle kukla olmaktan tenzih ederim. Fakat grev avukatlığı yapanlar da Dr. Meizel’in bu, hiç şüphesiz samimi olan sözlerini unutmasınlar!¹⁸²⁶.

Ocak ayı içerisinde ‘grev’ meselesi üzerine başlayan tartışmalar, şubat ayında da etkisini sürdürmüştür. İşçi ve grev meselesi ile ilgili yapılan propagandada işçilerin grev istemediğinden bahsedilirken, grev konusunun Sovyet Rusya’nın Türkiye’ye zarar vermek üzere kullanacağı bir argüman olduğundan bahsedilmiştir. Ayrıca grev konusunun Türkiye’nin milli bütünlüğüne zarar verici bir konu olduğu özellikle belirtilmiştir. Bu doğrultuda propaganda maksadıyla yapılan haberlerde ocak ayında kullanılan bazı başlıkların bile aynı şekilde kullanıldığı görülmüştür;

‘Türk işçileri asla grev istemiyorlar’¹⁸²⁷, ‘Türk işçisi’nin grev istemediği söylenmiştir; ‘Sendika temsilcileri de cevap veriyorlar / Türk işçisi grev değil, işinde emniyet ve huzur istemekte, bunu da elde etmektedir’¹⁸²⁸, ‘Yapılan bütün tahriklere rağmen İşçilerimiz de grevin sosyal nizamı bozacağını söylüyor / Dün toplanan İstanbul Sendikaları Birliği Kongresi büyük bir olgunluk gösterdi’¹⁸²⁹, ‘D. D. Yolları işçileri de grev hakkı verilmesini istemiyor’¹⁸³⁰

Grev meselesi ile ilgili yapılan yorumlarda ise grev meselesinin bir iç politika mevzuu olmayacak kadar önemli bir milli mesele olduğu telkin edilmiştir. Grev/işçi tahriki konusunu ülkeyi bölecek bir mevzu olarak kabul eden CHP İktidarı, aynı zamanda mezkûr konu içerisinde, Sovyet tehdidine dikkat çekmiştir;

‘...Hacivat: Efendim, öteki bomba iki bin tane atılırsa dünyayı param parça ediyormuş. Fakat bu grev denilen şey de öyle bir bombadır ki, eğer kabul edersek bizi içimizden parçalar, rahatımızı, huzurumuzu uçurur!’¹⁸³¹, ‘Bir memlekette iç politika bozuldu, kardeş kavgaları, grevler başladı mı, hemen işin içinde Moskof parmağı aramalı! Hele (Grev) hakkını kabul etmiş memleketlerde böyle bozgunlar, karışıklıklar pek çok oluyor. Büyük işçi kalabalığı arasına karışan birkaç komünist bozuntusu yılan gibi dolaşarak, namuslu işçileri sokuyor, zehirlerini yüreklerine akıtıyorlar. İşte, bu zararlı oyunu önlemek içindir ki, Cumhuriyet Halk

¹⁸²⁶Ulus, 30 Ocak 1950, s. 2.

¹⁸²⁷Ankara Akşam Haberleri, 6 Şubat 1950, s. 1 ve 3. [26 Ocak 1950 tarihli Ankara Akşam Haberleri’nde kullanılan başlığın 6 Şubat’ta tekrar kullanıldığı görülmüştür.]

¹⁸²⁸Ulus, 4 Şubat 1950, s. 1 ve 4.

¹⁸²⁹Ulus, 6 Şubat 1950, s. 1 ve 6.

¹⁸³⁰Ulus, 13 Şubat 1950, s. 1 ve 6.

¹⁸³¹“İşçilere grev hakkı”, Karagöz, Yıl: 42, Sayı: 4318, 2 Şubat 1950, s. 3.

Partisi (Grev) yapılmasını istemiyor...¹⁸³², ‘...Dünyanın öbür ucunda, küçük bir Amerikan Cumhuriyetinde hürriyet adına işçiyi devlet aleyhine sürükliyen Bolşevik haydudunun; en yağlı hedefi olduğunda zannederim kimsenin şüphesi olmıyan Türkiye’de grev başıbozukluğundan ne türlü faydalar sağlayacağını düşünmek kuruntu sayılmamalıdır..¹⁸³³, ‘...Her Türk işçisi kendisine emanet edilen vazifenin büyük mesuliyetini, ehemmiyetini, ağırlığını tamamiyle idrak etmiştir. O yabancı kokan kızıl renkli grev silâhına değil, bir baba şefkatinden daha üstün, asîl hislerle kendisini koruyan, büyük hâmisî Türkiye Büyük Millet Meclisinin kanunlarına bağrını dayamıştır ve dayamıya devam edecektir.¹⁸³⁴

İşçi meselesinin partiler üstünde bir anlayış içerisinde değerlendiren CHP Genel Başkan Vekili Hilmi Uran, İzmir’de yaptığı bir konuşmada konuyu milli birlik içerisinde, dış tehdide karşı değerlendirerek parti ve hükümetin görüşünü en yetkin ağızdan ifade etmiştir. Uran’a göre dış tehdit karşısında milli birliği sağlayan unsurların başında ‘Türk işçisi ve Türk köylüsü’ gelmektedir; ‘C.H.P. Genel Başkan Vekilinin İzmir’deki nutku / ‘...Türk millî bünyesi, bu son asrın içtimaî sinsi düşmanlarına karşı da bir gedik vermeyecek kadar kuvvetlidir, şuurludur, uyanıktır Türk köylüsünün ve Türk işçisinin büyük vatanperverlik vasfı yanında yüksek milliyet duygusu da atbaşı beraber yürür. Bu her türlü parti mülâhazaları üstünde müşterek bir millet vasfı olarak görmekle, tanımakla ve onun müstesna zevkini doya doya tatmakta ve yaşamakta olmakla büyük bahtiyarlık duyuyoruz. ...İçte, dışta sağlamağa muvaffak olduğumuz bu güzel ve gönüllere ferahlık veren birlik ve beraberlik havası içinde bizim tek noksan cephemiz partilerarası münasebetini hâlâ normal bir yürüyüşe intibak ettirememiş oluşumuzdur. Partilerarası münasebetin bir an önce normale gitmesine biz bugün adeta susamış haldeyiz. Çünkü herşey bir tarafa, Takdir edersiniz ki vatandaşların çeşitli telkinler altında senelerdenberi her gün yeni bir vesile ile gergin sınırlar içinde münasebet devam ettirmesi kadar memlekete zararlı bir şey olamaz.¹⁸³⁵ Şubat ayından sonraki aylarda ise seçimlerin gündemin ilk sırasına yerleşmesi sebebiyle, gazeteler işçi meselesine yeterince eğilmemiştir. Mayıs ayında yapılacak seçimler sebebiyle, mart ve nisan aylarında işçi ve işçi örgütlenmesi gündeme gelmezken, şubat ayı işçi konusunun propaganda maksadıyla kullanıldığı son ay olmuştur.

¹⁸³² Diplomat, “Moskof parmağı!”, **Karagöz**, Yıl: 42, Sayı: 4319, 6 Şubat 1950, s. 2.

¹⁸³³ Kemal Zeki Gençosman, “Birkaç oy’a değer mi?”, **Ulus**, 4 Şubat 1950, s. 3.

¹⁸³⁴ Cemal Karul, “Grev bir hak mıdır?”, **Ulus**, 13 Şubat 1950

¹⁸³⁵ **Ulus**, 4 Şubat 1950, s. 1 ve 5.

4.2.5 Dış Tehdit karşısında Muhalefet, Siyasi Hizipleşme ve Seçimler (1945-1950)

1946 yılında Türkiye'nin çok partili yaşama geçmesiyle, Sovyetlerin bazı partileri desteklemek suretiyle Türkiye'de siyasi bir kargaşa meydana getirmek istediği, jakoben bir bakışla CHP elitleri tarafından her daim düşünülmüş ve ifade edilmiştir. 1945-1950 yılları arasında CHP Hükümetlerinin Türkiye'nin resmi olarak milli birlik ve beraberliği sağlamaya yönelik politika ve propagandasının en önemli veçhesi, siyasi partilere yönelik olmuştur. Siyasi hizipleşmenin propaganda uygulamasında yer almasındaki ana neden siyasal mücadelenin devletin birlik ve bekasını tehdit edecek en önemli unsur kabul edilmesinden kaynaklanmaktadır.

Milli güvenlik tehdidi karşısında, dış tehdide karşı mücadele etmek esas amaçtı ve ülkenin savaş veya olası bir işgal tehdidi karşısında ordu dışında –hatta daha önemli olarak- dayandığı unsur halktı. Halkın ise siyasi mücadeleler neticesinde kutuplaşması, Türkiye'nin milli birlik politikasına aykırı idi ve bu sebeple izlenen Milli Birlik Propagandası, siyasi mücadeleler nedeniyle ülkede dış tehdit karşısında birlik görüntüsü veremeyen algının yok edilmesine çalışmıştır. Bu anlamda amaç dış tehlikenin kapıda belirdiği zamanda kardeş kavgasını engellemektir. Bu doğrultuda Hükümetlerin en önemli endişesi ise Balkan Savaşı korkularının yeniden uyanması olmuştur. Sovyetlerden tehdit algılanması birlikte harici tehdidin iç savaş çıkartabileceği endişeleri yeniden meydana çıkmıştır. Türkiye'nin tarihsel tecrübeleri gerekse yaşanmakta olan hadiseler, CHP'nin İktidar elitlerinin endişelerini büsbütün arttırmıştır. Sovyetlerin Yunanistan'daki iç savaşın müsebbibi olması sebebiyle sürmekte olan 'kardeş kavgası' ise endişenin yersiz olmadığını düşündürmüştür.

CHP ve onun Hükümetlerinin dış emniyet meselesine yönelik izlediği propaganda, seçim dönemlerinde de milli birlik propagandasının bir cüzi haline gelmiştir. Zira seçkin bir bakışla CHP'nin iktidarda kalması, dış tehdidinin bertaraf edilmesi için elzem görülmüştür. Gerek dünyada henüz bir barışın sağlanamamış olması gerekse CHP'nin II. Dünya Savaşı sırasında Türkiye'yi savaştan en az hasarla çıkarması gibi faktörler karşısında CHP İktidarı, kamuoyunun ülkenin dış tehdit karşısında, kendi etrafında birleşmesi gerektiğini düşünmüştür.

4.2.5.1 1946 Yılı Değerlendirmesi

II. Dünya Savaşı'nın Avrupa'da sona ermesini takip eden dönemde, Türkiye'de Milli Kalkınma Partisi kurularak Türkiye'de sürekli çok partili hayata geçilmiştir.¹⁸³⁶ Her ne kadar Milli Kalkınma Partisi ilk parti ise de Demokrat Parti'nin kurulmasına kadar milli birlik propagandasının siyasi meseleyi hedef haline getirmedeği görülmüştür.

1946 yılında Demokrat Parti'nin kurulması ile birlikte çok partili yaşama geçilmesi, milli birliğin sağlanması yolunda yürütülen propagandaya, 1946 itibariyle parti hizipleşmesini de eklemiştir. Demokrat Parti'nin dış politika görüşünün ne olduğu, özellikle Sovyet Rusya ile mücadele kararı alındığı dönemde oldukça önemliydi. Türkiye'nin dış politikada, Sovyet Rusya karşısında birlik görüntüsü vermesi, Sovyet işgaline veya savaş tehdidine karşı koyabilmek ve bu doğrultuda Batılı ülkelerden destek alması için en önemli temel şarttı. Bu doğrultuda ocak ayında Celal Bayar ile yaptığı röportajı yayınlayan Ulus, DP'nin dış siyasette; *'Atatürk'ün Türkiye istiklâlini, dünya barışını hedef tutan dış siyaseti'*ne bağlı kalacağını bildirmiştir. Bayar'ın *'Dış durum değerlendirmesi'* ise *'Bu, münakaşa götüren bir siyaset mevzuu değil, bir millî varlık dâvası, vatan aşkımızın ve yüzlerce yıllık bir tarihin yarattığı millî karakterimizin tabii icabıdır'* şeklinde duyurulmuştur.¹⁸³⁷ Celal Bayar'ın dış politikada birlikte olunduğunu açıklaması bu açıklamanın ise Ulus vasıtasıyla Türkiye'nin milli birlik içerisinde hareket ettiğini kendi kamuoyuna ve yurtdışına duyurulması gerçekleşmiştir.

Mart ayına geldiğimizde Başbakan Şükrü Saraçoğlu, gerçekleştirdiği basın toplantısında ilk kez partiler arasındaki konuya temas etmiştir. Saraçoğlu, basın toplantısında yaptığı açıklama ile DP'yi milli dış politika sınırları içerisinde tutmaya çalışmıştır. Saraçoğlu, basın toplantısında Muhalefetten beklentisini ise tek bir cümleyle özetlemiştir; *'Muhalefetten tek şey istiyoruz: dış politikada beraberlik....'*¹⁸³⁸

Çok partili yaşama geçilen ilk aylarda milli birlik propagandasının amacı, Türkiye'de parti esaslı bir dış politika olmadığı ve bunun yerine tek bir dış politikanın varolduğunun gösterilmesi olmuştur. Bu fikri yerleştirmek üzere, yurt dışındaki yabancı gazete ve dergilerden istifade edilmiştir. Bu bahiste mart ayında World

¹⁸³⁶Koçak, Türkiye'de İki Partili Siyasî Sistemin Kuruluş Yılları, s. 674-675.

¹⁸³⁷Ulus, 11 Ocak 1946, s. 1.

¹⁸³⁸Ulus, 7 Mart 1946, s. 1 ve 4; Karagöz, Yıl: 39, No: 910, 10 Mart 1946, s. 3.

Review isimli bir dergide yer alan makaleye referans verilmiştir. World Review'den alıntılanan yazıda, Türk kamuoyunun dış tehlike karşısında topyekûn mücadele edeceği vurgusu yer alırken aynı zamanda DP'nin dış politikaki tutumuna dair bilgiler de yer almıştır.¹⁸³⁹ Makalenin Karagöz'de olduğu gibi alıntılanması, propagandanın tekrar kaidesi gereğince gündemde tutulmak istendiğini göstermektedir.¹⁸⁴⁰

Nisan ayına geldiğimizde Parti çekişmesinin ortaya çıkmaya başladığı görülmektedir. Ulus ve diğer gazetelerin iç ve dış politikanın izlediği rotanın istikametini çiziyor oluşu, Falih Rıfkı Atay'ın konuyu ele almasını zorunlu hale getirmiştir. Zira çok partili yaşam aynı zamanda iç ve dış politikanın kesiştiği, harici tehditle ilintili, bir konu haline gelmiştir. Atay'ın yazısından Ulus'un CHP'yi jakoben bir bakışla Türkiye'nin iç ve dış emniyet kilidi olarak gördüğü anlaşılmaktadır. Politika köşesinde Atay, CHP'ye atfedilen önemi şu şekilde ifade etmiştir; '*C.H.P., Kuvay-ı Milliye devrinde halk kuvvetlerini teşkilâtlandıran, sonra yeni devleti kuran, daha sonra bütün devrimleri gerçekleştiren, hür ve bağımsız Türkiye'yi hakikat kılan Partinin adıdır... Meşhur şarlatan daha kestirmeden gidiyordu: C.H.P. kendi kendini dağıtmalı, lideri partilikten ayrılmalı, meydan tamamiyle boş kalmalıydı Ama biz memleketi anarşiye boğmak değil, demokrasiyi geliştirmek istiyoruz.*'¹⁸⁴¹ Atay, yazısında CHP'yi memleketi kuran ve anarşi karşısında muhafaza eden yapı olarak gördüğünü ifade etmiştir. Atay'a göre demokrasinin varlığı, Türkiye'nin dış tehdide karşı bir rejim sınavıdır; '*...Bizim de demokrasiyi isteyişimiz, inkılâp ediliğimiz millî kurtuluş dâvasını tasfiye ettirmek için değildir. Bilâkis onu daha sağlamak ve saha kuvvetlendirmek içindir. ... Vatanın ne sağdaki uçuruma, ne de soldaki uçuruma doğru ayağını kaydırmamağa dikkat edeceğiz. ... Mürteciler ve ajanlar: işte Türk demokrasisinin ve hürriyetinin iki büyük düşmanı!...*'¹⁸⁴² Nisan ayı itibarıyla Milli Birlik adresi olarak CHP'nin öne çıkartıldığı görülmektedir. 1946 yılı itibarıyla artık CHP'nin

¹⁸³⁹'Türkler büyük bir mücadeleye ve büyük fedakârlıklara hazırdılar... Türkler Rus kuvvetinden korkmalarına ve nisbeten daha az silaha malik bulunmalarına rağmen meseleyi cebri ve kuvvetle hal için girişilecek her türlü teşebbüse mukavemet edeceklerdir. İran'da kendini gösteren ayrılıkçı harekete benzer bir cereyanın Türkiye'de doğması ihtimalini korkmadan gayri varit sayabiliriz. ...Bundan başka Kars ve Ardahan'ın Rus ordusu tarafından işgalinin tesirleri her ne olursa olsun hiçbir Türkün mütecavizle işbirliği yapmayacağından eminiz. Celâl Bayar'ın başkanlığında yeni bir Demokrat Parti'nin kurulduğu hakkındaki haberler bize hiçbir suretle Türk efkarında bir ayrılık çıktığı ve yahut bugünkü Türk rejiminin yıkılmak tehlikesi karşısında bulunduğu zehabını vermemelidir. Rus meselesi üzerinde iki parti de, yani Demokrat Parti ile Halk Partisi mutlak surette birliktirler... Türkler büyük bir mücadeleye ve büyük fedakârlıklara hazırdılar.'; **Ulus**, 10 Mart 1946, s. 1 ve 5.

¹⁸⁴⁰**Karagöz**, Yıl: 39, No: 911, 14 Mart 1946, s. 3.

¹⁸⁴¹**Ulus**, 15 Nisan 1946, s. 3.

¹⁸⁴²**Ulus**, 18 Nisan 1946, s. 3.

harici tehdide karşı kalkan olduğu propagandası yaygın bir biçimde işlenmeye başlamıştır.

Mayıs ayı boyunca gündemi en çok meşgul eden konuların İnönü'nün gezisi ve belediye seçimleri olduğu görülmüştür. Eskişehir, Kütahya, Konya gibi kentleri kapsayan bir seyahat gerçekleştiren İsmet İnönü'nün gezilerinde söyledikleri dikkatle takip edilmiştir. 1 Kasım'daki TBMM açılış konuşmasından sonra İnönü'nün dış politika konusunda ilk kez konuşmakta oluşu, İnönü'nün seyahatini daha anlamlı kılmaktadır. 4 Mayıs'ta Eskişehir'de iç ve dış meseleler üzerine bir saat kadar konuşan İnönü, burada seçimlere değinmiştir.¹⁸⁴³ İnönü'nün seçim işleri milli birlik ve özellikle bunu dışarıya gösterme bakımından önemli olduğunun altını çizmesi; İnönü'ye göre, yurt dışına Türkiye'nin Milli Birlikteliğinin kuvvetini gösterme fırsatıdır. İnönü, Kütahya'da gerçekleştirdiği konuşmasında ise '*Seçimlerde vatandaşlık ödevlerinin yapılmasını istemiştir*'¹⁸⁴⁴.

Hükümetin milli birlik doğrultusunda yürüttüğü propagandanın siyasete yönelik ilk adımı seçim dönemlerinde ortaya çıkan istikrarlı yönetim ilkesi iken, ikinci adımı ise muhalefetin parti hizipleşmesi yoluyla ülke içerisinde kargaşa hatta daha ilerisine sebep vermemesidir. Gerek Nihat Erim'in gerekse Falih Rıfkı'nın Mayıs ayı içerisindeki yazılarında bu duruma tesadüf edilmesi, DP'nin dış politika konusunda, CHP ile aynı çizgide tutulmak istendiğini göstermektedir. Nihat Erim'in 4 Mayıs'ta yayınlanan 'Dış Politikamız ve Demokrat Parti' yazısı bu hususta yapılan değerlendirmelerdendir. Erim, yazısında Celal Bayar'ın ABD'li bir gazeteciye dış politika ile ilgili verdiği demeci ele almıştır. Erim, Bayar'ın genel olarak CHP ile dış politika konusunda aynı çizgide olmasını memnuniyet verici bulurken, demecte *Bayar'ın '... bir yıldan fazla bir müddettenberi sürüp gelmekte olan Türk aleyhtarı bir propaganda ve baskı siyasetini sanki hiç mevcut olmamış gibi gösterir mahiyette ifadelere'* rastlamasını anlamlandıramadığını ifade etmiştir.¹⁸⁴⁵ Erim, Bayar'ın demecinde Sovyet tehdidini yok saydığına dair işaretler bulunmasını eleştirmiştir. Keza Ulus'ta 'Gazeteler Ne Diyor?' isimli alıntı köşesinde, Tanin'den Hüseyin Cahit Yalçın'ın alıntılan yazısında da bu durum ele alınmıştır. Cahit, Celal Bayar'ın

¹⁸⁴³Ulus, 4 Mayıs 1946, s. 1.

¹⁸⁴⁴Ulus, 5 Mayıs 1946, s. 1.

¹⁸⁴⁵Ulus, 4 Mayıs 1946, s. 1 ve 3.

'(Rivayet edilen Rus isteklerinin hakikatle bir alâkası yoktur)' açıklamasını büyük bir hata olarak değerlendirmiştir.¹⁸⁴⁶

Hükümetin bu dönemde, DP'nin Sovyet güdümüne kaymasından endişe ettiği görülmektedir. Basın vasıtasıyla, halka ve Demokrat Partililere, birlik yolunun Sovyet Karşıtlığında olduğu vurgulanmak istenmiştir. Falih Rıfkı Atay'ın dış politika ile ilgili bu konuya kayıtsız kalmadığı, 'B. Celâl Bayar'ın iki demeci üzerine' isimli yazısında görülmüştür;

*'Mahiyetleri ayrı da olsa, Vatancı ve Tancıları işlerine gelen rejim, hiç şüphe yok, ancak Cumhuriyet Halk Partisinin içinden çökmesi ile, yirmi altı yıllık millî rejim otoritesinin yıkılması ile sağlanabilir. ...Halbuki biz Demokrat Parti muhalefeti prensiplerde ve yirmi altı yıllık millî kurtuluş siyasetinde bizimle beraber biliyorduk. ... Biz dış politikamızdan şöyle bahsederiz: 1- Dış politikamızın temel taşı Türkiye – İngiliz milletlerarası dayanışmadır. 2- Bugüne kadar Sovyetler Birliği bizden resmî toprak isteklerinde bulunmamıştır. Rusya'da hükümet ve partinin doğrudan doğruya emri altındaki gazetelerde herkes istediği yazamazsa da toprak istekleri şimdilik birkaç profesörün hususi iddiaları halinde görünmektedir. 3- Ancak böyle istekler karşısında kalırsak dünyada hiçbir devletin yardımını düşünmeksizin, topyekûn milletçe harbe atılırız. Bay Celâl Bayar'ın sözlerinde birinci ve üçüncü maddedeki kayıtlar yoktur. O vakit bu demeç, yeni partinin hükümetle oydaş olup olmadığı şüphesini uyandırabilir.'*¹⁸⁴⁷

Atay, dış tehdidin CHP'yi yıkmak suretiyle rejimi yıkacağı endişesine karşı, dış politikanın üç direğini, İngiliz-ABD ittifakı BM üyeliği, Sovyetlere karşı temkinlilik ve milli güvenlik tehdidine karşı kamuoyunun milli birlik içerisinde topyekûn mücadeleye hazır olması, şeklinde belirtmiştir. Atay'ın konumu sözlerinin kişisel bir tanımlamadan fazlası olduğunu göstermektedir. Ayrıca bu dönemde halkın dış politikanın temel belirleyicisi olarak kabul edilmesi, Türk dış politikanın yaşadığı en büyük değişimi göstermektedir. Atay, 15 Mayıs'ta yazdığı bir başka yazıda, yeniden DP'ye değinmiştir. Bu dönemki propagandanın temel düşüncesinin Atay'ın 'Basiret sahipleri dört gözle ibret alsınlar!' yazısında yer aldığı görülmüştür. Atay'a göre; *'...“Ulus”ta Demokrat Parti'nin yeni tamimi ile Moskova radyosunun tebliğini yan yana okuyanlar, ikisi arasındaki görüş beraberliğine hayran hayran baka kalmışlardır. Cumhuriyet Halk Partisi, yalan ve iftira sağanağı altında çürümedikçe bu memleketin, Moskova radyosunun pek açık söylediği gibi, Polonya'da, Romanya'da, Bulgaristan ve Arnavutluk'ta tatlı tatlı gelişen demokrasiye*

¹⁸⁴⁶Ulus, 5 Mayıs 1946, s. 3.

¹⁸⁴⁷Ulus, 8 Mayıs 1946, s. 1 ve 5.

*kavuşamayacağını biz de biliyoruz.*¹⁸⁴⁸ Atay yazısı ile kamuoyuna seslenerek Demokrat Parti'nin Moskova güdümünden çıkarak, milli dış politika içerisinde yer alması gerektiğini ifade etmiştir.

1946 Mayıs'ında gerçekleşen yerel seçimler sonrasında İsmet İnönü'nün yurt gezilerine devam ettiği görülmüştür. İnönü, 1 Haziran'da Rize'ye, 2 Haziran'da ise Trabzon'a gitmiştir. Ulus, ziyaretlerde halkın İsmet İnönü'ye özellikle büyük sevgi gösterileri yaptığından bahsetmesi¹⁸⁴⁹ İnönü'nün konumunun halk nazarında pekiştirilmek istendiğini göstermektedir. Gezilerde İnönü'nün propaganda da öne çıkartılması kadar İnönü'nün dış politikadan bahsederek halka telinde bulunması da oldukça önemlidir. Trabzon'da açıklamalar yapan İnönü, halka dış politikanın kamuoyu ile ilgili kısmını ve dış tehditle karşı karşıya kalınan durumu açıklamıştır. Ayrıca konuşma, gerçekleştirilen ve gerçekleştirilecek propagandaya dair kısa bilgiler de içermiştir;

*'...Vatandaşlarımın büyük devlet meselelerini benim bildiğim kadar öğrenmiş olmalarını memleket için çok faydalı buluyorum. Bütün konuşmalarım şu üç noktaya dayanmıştır: Her şeyden önce vatanın toprak bütünlüğü üzerinde bütün milletin sarsılmaz bir irade ile birleşik bulunduğunu gösterdim. Toprak bütünlüğünde ve egemenlik haklarında büyük milletimizin baştan başa dikkatli, duygulu ve kararlı olması, varlığımız için esaslı teminattır. ...Ehemmiyetle üzerinde durduğum ikinci nokta milletin bütünlüğünü korumaktır. Serbest muhakeme ve tartışma ve günlük meseleler ve derter üzerinde türlü şekilde çekişme havası içinde, milletin bölünmez bir bütünlüğü koruyabilmesi çok ehemmiyetli olduğu kadar çok nazik bir noktadır. Cemiyetin vazife duygusunu daima canlı tutarak doğruyu içriden ve ehemmiyetliyi ehemmiyetsizden ayıracak bir sağduyunun işler olması benim için büyük meseledir. ... Vatandaşlarım memlekete her fenalığın içeride bozgunculuk ve çöküntüden geleceğini anlamışlardır. Yabancı tertiplerin en çok ve en tesirli olarak içeride zararlı propaganda ve teşekküllere dayanacağını kavramışlardır. Siyasi hayatımızdaki gelişmelerin meşru ve demokratik olan gösterileriyle, bu görünüş arkasında kendisini maskeliyerek çalışacak bozguncu akınları ayırdetmek gerekli olduğuna inanmışlardır. ...Konuşmalarımın üçüncü esası devletin kanunları karşısında vatandaşların vazifelerini belirtmek, halk iradesinin temeli olarak vatandaşın serbest iradesini oy sandıkları başında göstermesini söylemek olmuştur. Hiçbir yerde Başkanı olduğun şerefli partiye oy verilmesini vatandaşlarımdan istemedim. ...içinde olduğumuz güçlüklerden şerefle ve selâmetle çıkacağımıza yürekten güveniyorum.*¹⁸⁵⁰

¹⁸⁴⁸Ulus, 15 Mayıs 1946, s. 1 ve 4.

¹⁸⁴⁹Ulus, 1 Haziran 1946, s. 1.

¹⁸⁵⁰Ulus, 2 Haziran 1946, s. 1 ve 2.

Karagöz ise İnönü'nün Trabzon konuşmasını milli birlik noktasında öne çıkartarak; *'Topraklarımızın bütünlüğü üzerinde bütün millet sarsılmaz bir irade ile birleşecektir'*¹⁸⁵¹ haberi ile duyurmuştur. Karagöz, 'Bir hafta içinde ne oldu?' başlığı ile verdiği yorumda, İnönü'nün gezilerini değerlendirerek milli güvenliğe dair kamuoyuna telkinde bulunmuştur; *'[Seçimler dolayısıyla tartışmalarımızı]...ikiliktir diye diline dolayan bazı yabancı radyolara Şefin ağzından cevap verdik. Bizim toprak bütünlüğümüzde ne kadar titiz olduğumuzu hariçten gelecek her hangi bir tehdide ve tehlikeye Millî Şefimizin etrafında nasıl bir bütün olduğumuzu söylemeğe lüzum yoktur. Türkiyede ikilik yoktur ve olamaz.'*¹⁸⁵²

Haziran ayında ortaya çıkan durum, daha ziyade muhalefet partisinin dış tehditle ilgi söylemlerinin aksine, kamuoyuna dış tehdit algısının gerçek olduğunu göstermeye yöneliktir. Bu durum kendisine en çok Atay'ın başyazılarında yer bulmuştur; *'Muhalefetlerin gerek Meclis kürsüsünde, gerek beyannamelerinde, hele birtakım rejim düşmanı gazetelerin yayınlarında dış tehlikeyi tamamiyle unutmaları, hele dış tehlikeden bahsedenleri bunu bir bahane olarak kullandığını ilân etmeleri, memleketi kendi haklarında ağır bir tereddüde sevk etmiştir.'*¹⁸⁵³ ; *'Bu hakikati görmiyerek, dış durumu erken bir seçimde muhalifleri kazandırmamak için bahane diye kullandığını iddia etmiş olanları, siyasi tarihimizi yazacak olanlar daima hatırlamalıdır. Dünya milletlerinin iki bloka ayrılmasını bile göze aldılar. Acaba bu bloklardan hangisinde rahat ve hür kalacağımızı zannediyorsunuz? İç çöküntü olmadıkça ve çözgün vermedikçe. İrademizi sokak anarşisine kaptırdığımız vakit, toplayanın sepetinde kalırız'*¹⁸⁵⁴ ; *'...Muhalefetin partizanlarına dikkat ediniz: bunlar dış politika bakımından ağır bir dâvası ve içerde görülecek bin türlü hayati işleri bulunan bir memleket olduğunu çoktan unutmuşlardır.'*¹⁸⁵⁵ ; *'...dış durumdaki kargaşılığın seçim yenileme kaarı üzerinde başlıca âmillerden biri olduğunu söylemekliğimizdir. Halbuki dış tehlike ihtimallerinin, seçim yenileme kararını vermekte bizi haklı gösterdikten başka, seçim sırasında halkı ne kadar uyanık ve hassas tutacağını pek iyi bilen Demokrat Parti daha ilk gündenberi bunun önüne geçmeye çalışıyor...*¹⁸⁵⁶ Atay'ın muhalefetin iddialarına karşı ortaya koyduğu temel

¹⁸⁵¹Karagöz, Yıl: 39, No: 935, 6 Haziran 1946, s. 2.

¹⁸⁵²Karagöz, Yıl: 39, No: 935, 6 Haziran 1946, s. 2.

¹⁸⁵³Ulus, 4 Haziran 1946, s. 1 ve 4.

¹⁸⁵⁴Ulus, 7 Haziran 1946, s. 3.

¹⁸⁵⁵Ulus, 24 Haziran 1946, s. 1 ve 3.

¹⁸⁵⁶Ulus, 25 Haziran 1946, s. 1 ve 4.

saik şöyledir; 'dünyada henüz barış sağlanmadığı gibi Rusya ve Anglosaksonlar anlaşıyor; 'Ruslar, Boğazlar ve Doğu illerinden başka Türkiye'nin kendi nüfuz bölgesi içinde bulunduğu iddiasını gazeteleriyle, ajanslarıyla, dış memleketlerdeki Ermeni komitalarının ajanlarıyla ortaya atmışlardır.'¹⁸⁵⁷ Açıkça bu dönemde hükümetin DP'den beklediği kayıtsızca yanında olmasıdır. Buna dair İngiltere örneğini kullanan Ulus, 'Avam Kamarasında Muhalefet lideri de Rusya'yı tenkid ediyor'¹⁸⁵⁸ haberinde olduğu gibi DP'nin İngiliz muhalifleri gibi davranması gerektiğini, kamuoyuna telkin ederek Hükümetin görüşünü yaymıştır.

Ulus'ta 25 Haziran'da yer alan bir haberde, 'Uyanık bulunmalıyız! Asılsız haber salgını artıyor'¹⁸⁵⁹ denilerek menfi propagandaya karşı siyasi hizipleşmenin olmaması için halkın uyarıldığı görülmüştür. 28 Haziran'da ise Dr. Fahri Ecevit 'Yakışmıyor' başlığı ile kaleme aldığı yazısında ülke içerisinde siyasi kargaşaya yer verilmemesini şu şekilde empoze etmiştir;

*'Post kavgası belki caizdir. Fakat postun kaymasını bekleyenler önünde ve siyasi zeminlerin çok kaypak olduğu mevsimlerde bu kavgayı hesaplı kitaplı ve temkinli yapmağa mecburuz. Bütün vatandaşların bilhassa politikacı veya gazeteci yurttaşların nihayet vatan sağlığı ve bütünlüğü uğrunda kavgaya girişilmiş olduğunu hatırlaması lâzımdır.'*¹⁸⁶⁰

Siyasi kargaşalığa karşın yürütülen propagandanın yanında Sovyet Rusya'nın her daim gündemde tutulduğu hatta artık iç politik gelişmeler ışığında da değerlendirildiği görülmüştür. Nihat Erim'in 'Dış Politikamız bir propagandaya cevap' ismini taşıyan yazısında bu duruma şu şekilde işaret edilmiştir; 'Şöyle bir propaganda yapıldığını işittik: yirmi yıl kadar dost kaldığımız Sovyet Rusya ile aramızın açılmasına, bugünkü hükümet beceriksizliği sebep olmuştur.' Erim'e göre Sovyet politikasındaki değişimin Türkiye'den değil Ruslardan kaynaklanmaktadır. Bu duruma kaynak olarak ise Sovyet Dışişleri Bakanı Molotof'un; '...O zaman zayıf idik, şimdi kuvvetliyiz' sözü kamuoyuna kanıt olarak sunulmuştur.¹⁸⁶¹

Temmuz ayında, belediye seçimlerinden sonra genel seçimlerin yapılacak olması, seçim yoğunluklu propaganda çalışmasının sürmesine neden olmuştur. Temmuz ayı boyunca iki hususun birbiriyle bağlantılı bir şekilde gazetelerde yer aldığı

¹⁸⁵⁷Ulus, 25 Haziran 1946, s. 1 ve 4.

¹⁸⁵⁸Ulus, 6 Haziran 1946, s. 1 ve 3.

¹⁸⁵⁹Ulus, 25 Haziran 1946, s. 1 ve 4.

¹⁸⁶⁰Ulus, 28 Haziran 1946, s. 2.

¹⁸⁶¹Ulus, 29 Haziran 1946, s. 2.

görülmektedir. Bunlardan ilki dış tehdit odaklı ulusal ve uluslararası gelişmelerin takibi; ikinci olarak ise dış tehdit bağlamında değerlendirilen seçimlerde, halk arasında ayrılık, kargaşa ve hizipleşme yaşanmamasıdır. Öne çıkan her iki durumda dış politikadan kaynaklanan bir anlayışla çift yönlü fayda gereği değerlendirilmiştir. CHP İktidarı jakoben bir bakışla, dış tehdidi engelleyecek siyasi iradeyi yalnızca kendisinin ortaya koyacağını iddia ederken aynı zamanda, yapılacak seçimlerde dış tehdidin beklediği ayrılığın yaşanmaması için propaganda faaliyeti yürütmüştür. Bu sebeple temmuz ayında yürütülen propagandanın dış ve iç değerlendirmelerin dış politika kaynaklı olarak çift yönlü bir yapıda algılandığı görülmüştür.

Temmuz ayında telkin edilmek istenen en temel düşünce, seçim mücadelesinin kargaşaya sebep vermemesidir. Bu doğrultuda *‘Seçim mücadelesi çirkin bir hal aldı’*¹⁸⁶² haberiyle siyasi hizipleşmesinin aybaşından itibaren Hükümetçe tasvip edilmediği telkin edilmiştir. Hükümetin temel endişesinin bir 31 Mart korkusu olduğu başta, Kazım Karabekir olmak üzere çeşitli kişilerin yazı ve konuşmalarında yer almıştır. Karabekir’in seçim mücadelelerinin istenmeyen bir hal alması üzerine yayınladığı demeç, Ulus’ta kendisine yer bularak Milli Mücadele kahramanı Karabekir’in sözleriyle propaganda gerçekleştirilmiştir. Ulus’ta demeç şu şekilde yer almıştır; *‘General Kâzım Karabekir, beş büyük sayfa tutan bu beyannamesinde Meşrutiyetin ilânından beri parti mücadelelerinin ve vatandaşlar arasındaki anlaşmazlıkların yurda getirdiği büyük felâketler, acılar, zararlar sıralanmakta, birinci dünya harbinin, istiklâl harbinin ve hattâ 31 Mart faciasının tablosu çizilmekte ve şöyle denilmektedir: ...Vatandaş... şimdi her birerlerimize düşen vazife ilk hamlede şark vilayetlerimizi, Adana, İstanbul ve Boğazları hedef tutan bir tehlikeyi göze almak ve aramıza karıştığına şüphemiz olmayan gizli elleri asla unutmamak ve bu suretle seçim gününe kadar ve hele seçim günü soğukkanlılıkla vatandaşlar arasında sevgi ve saygıyı bırakmadan, vicdanlarımızın sesine uyarak oylarımızı vermektir.*¹⁸⁶³ 31 Mart konusunda temas eden bir başka yazı ise Atay’ın Politika köşesinde kendisine yer bulmuştur; *‘İstanbul gazetelerini açanlar, eğer bizim yaşta iseler hepsi Meşrutiyet’ bir kara gününü hatırlamakta birleşirler: 31 Mart! Biz ise kendilerinden ayrılıyoruz. 31 martı yapmak isteyenler, seçim savaşına bir taklib-i hükümet karakteri vermek için çırpınanlar, al altından doğuya batıya, batıyı doğuya katmak isteyenler, köylüyü yağma ve anarşiye doğru*

¹⁸⁶²Ulus, 7 Temmuz 1946, s. 4.

¹⁸⁶³Ulus, 14 Temmuz 1946, s. 4.

*sürülemeye çalışanlar, tahrikçilerin türlü türlü var. Fakat, sevgili vatandaşlar, sizler, sizin tecrübeleriniz, sizin geçmişe ait bilgileriniz, nihayet vatan üstüne titriyenruhnuz var. 31 mart Meşrutiein birinci yılında çıktı: Cumhuriyetin 24 üncü yılında çıkmaz.*¹⁸⁶⁴

Seçimlerin bir iç kargaşa meydana getirmemesi için yapılan propagandadan sonra ortaya çıkan ikinci propaganda maddesi, CHP'nin dış emniyet için iktidar olması gerektiğidir. Ulus'a göre; *'Vatan ve Milletimizin selâmeti C.H.P. etrafında toplanmayı gerektiriyor.'*¹⁸⁶⁵ Yankılar köşesinde 'Millet ve Şefler..' isimli yazıda CHP'nin memleket meselesi konusunda nasıl görüldüğü daha net olarak ortaya koyulmaktadır; *'İçerden ve dışarıdan gelen bazı seslerdeki benzerlik gücümüze ve ağırmıza gidiyor. Dışardan gelen bazı sesler, uydurma bir iyi niyet, düzmece bir samimiyetle –milleti tutup hükümeti kınamaktadır. Böylece yavaş yavaş vatandaşlar, kendilerini hükümetten uzak, hükümete karşı bulacaklar; öyle sanılıyor. İçerden gelen bazı seslerde de milletle hükümetin arasında fitil ve kundak soka üslubü ve yahut üslûpsuzluğu görmüyor, değiliz.'*¹⁸⁶⁶ Bu dönemde CHP'nin ve İnönü'nün birlikte dış emniyet için ön planda tutulduğu görülmektedir. Anadolu'nun bazı yerlerinden verilen haberlerde; *'Şefimizin izinden ve gösterdiği yoldan aslâ ayrılmayacağız / Yurtta İnönü'ye bağlılık tezahürleri'*¹⁸⁶⁷ slogan halinde yayınlanarak seçimlerin İnönü'nün kişiliğinde memleket meselesi haline getirildiği görülmüştür.

İnönü'nün seçimlerden önce yayınladığı seçim beyannamesinde dış politikanın hacim olarak az bir yer tutmasına rağmen, beyannamenin en önemli konusu olması ve manşetten verilmesi, dış tehdidinin seçimlerin üstünde ciddi bir konu olarak telakki edildiğini göstermektedir. Her ne kadar İnönü, dış emniyetin seçim propagandası için temel tutulmadığını söylese de, dış emniyetin seçimlerde öne çıkartılan esas konu olduğu gerçeğini değiştirmemektedir. Beyannameye göre;

'...Bugünkü dış politikamızın ana hatlarının, bizi selâmete götüreceğine inanıyoruz. Milletimizin, bizi, takibettiğimiz dış politikamızda desteklemeğe devam edeceğine eminiz. Memleketin dışarıya karşı emniyet politikasını, seçim propagandası için temel tutmayacağım, Millet'in büyük hakları ve aziz toprakları ve canından kıymetli olan istiklâl dâvası, benim gibi, her vatandaşım için, en başta düşünülecek bir değerde olduğunu bilirim. ...Bu sözlerimi, vatandaşlarımı, meselelerin ehemmiyetini belirtmek için söylenmiş telâkki etsinler; bana veya

¹⁸⁶⁴Ulus, 15 Temmuz 1946, s. 3.

¹⁸⁶⁵Ulus, 10 Temmuz 1946, s. 1.

¹⁸⁶⁶Ulus, 10 Temmuz 1946, s. 2.

¹⁸⁶⁷Ulus, 12 Temmuz 1946, s. 1.

*Cumhuriyet Halk Partisine oy vermeler için bir baskı tesiri aradığıma hükmetmesinler. Memleketin dış politikasında selâmetli yolun, ancak bizim hamiyet ve maharetimizle bulunabileceği iddiasında asla değilim. Yalnız, bizi beğenmemekte mübalagâya düşülerek ve memleketimiz için açık sözlü bir politika yerine, herkesin yüzüne gülen bir politika güdülmesinden sakınırım....*¹⁸⁶⁸

Beyanname Karagöz'de de yer alırken, Karagöz'ün konuyu kısaltarak yorum haliyle daha anlaşılır bir halde verdiği görülmüştür.¹⁸⁶⁹

Beyannameden sonra İnönü'nün propagandanın ana kaynağı olarak tutulmaya devam edildiği görülür; *'Propagandacılara cevap Bizi İnönü'den ayıramazsınız! / Vatandaşlarımız İnönü'ye Partimize bağlılığını belirten heyecanlı tezahürler yurdun her tarafında devam ediyor.'*¹⁸⁷⁰ Beyanname ile ilgili yorumlar, köşe yazılarında da değerlendirilmiştir. Nihat Erim 'İnönü'yü dinledikten sonra' isimli yazısında beyannameyi şu şekilde değerlendirmiştir; *'...dış politikaya pek az bir yer verilmiştir. Elde edilen başarı bilerek mütevazî ölçülere vurulmuştur. Halbuki Rusya Türkiye hakkında beslediği niyetleri açığa vurmuştur'*¹⁸⁷¹.

Ulus'ta açılan küçük bir kutuda *'İnönü diyor ki'* diyerek İnönü'nün dış tehdit ile ilgili sözlerine yer verilmesi, milli güvenlik meselesinin açıkça seçimlere yönelik kullanıldığını göstermektedir; *'Bugün, memleketimiz 1918 de olduğu kadar ehemmiyet kesbetmesi ihtimali olan meseleler karşısındadır. Boğazları ve dolayısıyla İstanbul ve etrafının emniyeti meselesinin masa üstüne getirilmesi ihtimali vardır. Şark vilâyetlerimiz için dünyanın dört köşesindeki komitalar harekettirler. Bu meseleler, bütün milletçe varlığımız ve bağımsızlığımızla ilgilidir.'*¹⁸⁷² Emin Erişirgil ise 'Sandık başına giderken oku' isimli yazısında, beyannamenin dış tehdit ile ilgili kısımlarına temas ederek; *'Bu dış siyaset senin isteklerin değil mi? Sen bu siyasetin takibini İnönü'den ve onun Partisinden başka hangi ele teslim edebilirsin?'*¹⁸⁷³ demiştir. Yusuf Ziya Ortaç'ın yazdığı bir şiirde seçimlere yaklaşımı ise şu şekildedir; *'Vatandaş! Sandık başına giderken, seni, hissin değil, aklın elinden tutsun! Her şeyle, her şeyle, her şeyle oynanabilir.'*

¹⁸⁶⁸Ulus, 18 Temmuz 1946, s. 1-2.

¹⁸⁶⁹Karagöz, Yıl: 39, No: 948, 21 Temmuz 1946, s. 1.

¹⁸⁷⁰Ulus, 19 Temmuz 1946, s. 1.

¹⁸⁷¹Ulus, 19 Temmuz 1946, s. 2.

¹⁸⁷²Ulus, 19 Temmuz 1946, s. 2.

¹⁸⁷³Ulus, 21 Temmuz 1946, s. 2.

Memleket kaderinden başka! Tertemiz bir iyimserlikle: “Belki daha iyi olur” mu diyorsun?..Hayır kardeşim, hayır, Bir “belki” ye bir vatan feda edilemez!”¹⁸⁷⁴.

Hükümetin jakoben bir bakışla ülkenin tehdit altında olduğu düşüncesi doğrultusunda, seçimlerin bir memleket meselesi, rejim tehlikesi olarak vehmedildiği gözlemlenmiştir. CHP’ye göre Hükümete karşı, yapılmak istenen CHP’nin seçilmesinin engelleyerek Türkiye hakkında ihtirasları olanlar için ülkede bir istikrarsızlık meydana getirmektir. Bu düşünceye destek olmak üzere 16 Temmuz’da Ulus’ta yer alan bir harita [EK: 15] tehlikenin ciddiyetini dair delil olarak sunulmuştur; *‘Türk Milletine “Tehlike yoktur!” denilemez! / Bu vesikaya dikkat ediniz! Son zamanlarda Amerikan gazetelerinde ve başka dünya gazetelerinde, halk efkârını hazırlamak için (Kars, Ardahan, Trabzon, Erzurum, Van, Bitlis) vilâyetlerinin Rusya Ermenistanına katılması hakkında geniş bir propaganda başlamıştır. Dış görünüşte Ermeni dostları tarafından yapılıyor görünen bu propaganda vilâyetlerimizin Rusya Ermenistanına katılmasını istemekle hangi kaynaklardan gelmekte olduğunu göstermektedir. Bir de Boğazlar ve İstanbul meselesi var. Memlekette “tehlike yoktur!” sözü ile, “asker evlâtlarınızı size geri yollayacağız!” lâfı ile milli mukavemet fikri zayıflatılmak istenmektedir. Vatandaşlar, bugüne kadar vatanı bütün dış tehlikelerden koruyan, harp facialarından kurtaran, İsmet İnönü’nün liderliği altındaki Cumhuriyet Halk Partisinin etrafında birleşiniz. Yarın, hem de yakın yarınlar için de tehlikeler olabileceğini hatırdan çıkarmayınız.*¹⁸⁷⁵ Haritaya dair yapılan yorumdan Hükümetin dış tehdit konusunda iki tehlike hissettiğini göstermektedir; ilki direkt ve dolaylı olarak gelen Sovyet talepleri ikinci olarak ise ülke içerisinde seçim sathında ve dışında DP’nin Sovyet tehdidi yokmuş gibi davranmasıdır. Özellikle seçim döneminde, DP’nin bazı vaatlerinin bu doğrultuda değerlendirildiği görülmüştür. Sovyet talepleri doğrultusunda pek çok ülkeden Türkiye aleyhinde faaliyet gösterildiği düşünülmektedir. *‘Fransız Komünistleri’nin Paris’te kurdukları komitenin; ‘Kars ve Ardahan’ın Ermeni – Sovyet Cumhuriyetine ilhakını sağlamak, Kilikya’ya muhtariyet verilmesini ve müstakil bir Kürdistan kurulmasını temine çalışmak*¹⁸⁷⁶ gayesiyle hareket etmesi kamuoyuna telkin edilerek Sovyet tehdidinin canlı tutulması hedeflenmiştir.

¹⁸⁷⁴Ulus, 19 Temmuz 1946,

¹⁸⁷⁵Ulus, 16 Temmuz 1946, s. 4.

¹⁸⁷⁶Ulus, 6 Temmuz 1946, s. 1 ve 3.

Demokrat Parti meselesinde ise durumun değerlendirme biçiminin şahıslarla ilgili olmadığı, görülmüştür. Bu anlayış içerisinde mesele şahıslarla ilgili değil, DP'nin dış tehdit tarafından kullanıldığıdır. Atay, 'Politika ve Ahlâk' başyazısında; *'Biz sayılı Tudecilerle, Bulgaristan'ınkine benzer rejim kurmak isteyenlerden başka bu memlekette kızıl kukla olmadığını biliriz'* diyerek Bayar ve Köprülü ile ilgili değerlendirmeye geçmiştir. Atay'a göre; *'Celâl Bayar, hiç şüphesiz, bir yabancı devletin adamı olamaz. ... Bay Köprülü'nün bir Amerikan gazetesine demeci,...ağır bir suç olarak tendikedilmiştir: fakat bu, Bay Köprülü'nün düşmanlar tarafından kullanılmış olduğu mânasına alınmamıştır. Mareşal'a gelince ... Mareşalin yapmayacağı bir şey varsa, hırs ve kin çarpışmaları içinde memleketi karagaşalığa sürüklemek isteyenlerin elinde bayrak olmalıydı.'*¹⁸⁷⁷ Yakışksız propagandalar karşısında 'İstihale veya Tasfiye' yazısında ise Nihat Erim; *'...Demokrat Partiyi memleketi bilerek isteyerek (yurdun kapılarının yabancı istilâsına açık bırakılması) böyle bir âkıbete sürüklemekten tenzih ederiz. Onun başında olanlardan, ihtiraslarına bu mertebe kurban olmaları asla beklenemez. Fakat, kısa zamanda hasıl olan manzara karşısında, kendilerini ibretle, dikkatle düşünmeğe davet ederiz'*¹⁸⁷⁸ demektedir.

Gerek Atay'ın gerekse Erim'in ortak telkini DP'nin rejim karşıtlığında kullanıldığıdır. Atay yazdığı 'Muhalefet de müsbet bir çalışmadır' başlıklı başyazısında CHP İktidarının DP'ye olan bakışını daha net olarak ortaya koymuştur;

*'Ne vakit Moskova radyosunu yayınlar ile muhalefet sözünü bir araya getirsek, demokratçıların öfke içinde kaldıklarını organ ve ajanlarının kalemlerinden veya ağızlarından işitiyoruz. Biz meseleyi kaç defa apaçık izah ettik, bir sonuncu denemde daha bulunalım. ...Bizim Demokrat Partide tenkidettiğimiz şey, ... temiz kadrolu ve tek cepheli bir parti olmayışıdır. Böyle karışık ve yalnız yıkmak ve dağıtmak için derleme bir kalabalık, seçimlerde çokluğu kazansa bile, memleketin başına kararlı bir iktidar değil, daha ertesi ünden kendi içinde boğazlaşan bir anarşi getirir. Moskova radyosunun Demokrat Partiyi tutmasının ve Cumhuriyet Halk Partisi aleyhine durmaksızın yayınlarda bulunmasının sebebi budur.'*¹⁸⁷⁹

Seçimlerden sonra İnönü'nün yeni bir beyanname yayınlamıştır. İnönü'ye göre; *'..Şimdi Türkiye'nin millî hayatında yeni bir devre giriyoruz. Her şeyden evvel seçim zamanının sinirli sözlerini karşılıklı bağışlayarak ve unutarak vatanda huzur, çalışma devrinin açılması ilk vazifedir. Büyük Meclisteki çalışmalarda ise karşılıklı*

¹⁸⁷⁷ **Ulus**, 6 Temmuz 1946, s. 1.

¹⁸⁷⁸ **Ulus**, 7 Temmuz 1946, s. 2.

¹⁸⁷⁹ **Ulus**, 31 Temmuz 1946, s. 1.

*saygı inde fikir ayrılıklarını vatan için yapıcı bir şekilde ayarlamak gelecek vazifemiz olacaktır.*¹⁸⁸⁰ Milli Birliğin seçim sonrasında oldukça önemli olduğunu vurgulayan İnönü, bu düşüncesiyle aynı zamanda dış tehdidin sürekli bir mesele olduğunu ifade etmiştir. Seçim sonrası önemli bir diğer konunun seçimlerin yurt dışındaki tepkileridir.¹⁸⁸¹ Seçim sonucunda ise seçimlerin intizamlı olduğu vurgulanırken¹⁸⁸² Hükümet bu sayede ‘Türk milletinin ne kadar olgun olduğunu bütün dünyaya göstermiştir’. Propaganda amacıyla kullanılan Türkiye’nin seçim başarısını öven hariçten gelen haberlerle¹⁸⁸³, aynı zamanda Batı’nın istediği ölçülerde bir demokrasi olduğu gösterilmek istenmiştir. Seçimlerin sağlıklı işlediğini kanıtlamak, Türkiye’nin müttefiki Batı’nın demokratik değerleri paylaştığını gösterirken aynı zamanda kendi kamuoyunda da Batı’nın desteğini aldığını göstermiştir.

Ağustos ayının ilk günlerinde seçimlerin Batı tarafından onaylandığına dair haberler kamuoyu ile paylaşılmaya devam edilmiştir.¹⁸⁸⁴ Karagöz’ün temmuz ve ağustos aylarında yer alan parti çekişmeleri konusuna hiç değinmediği görülür. Bu durumun bir rastlantıdan daha çok bir tercih olduğu düşünülmelidir. Zira Karagöz, okuyucu kitlesine ayrılık olduğu fikrini kuvvetlendirecek yazılara yer vermek istememiştir. Karagöz bilgilendirme amacıyla tek hedef etrafında, yayın politikasını sürdürmüştür; ‘...dışarıdan kötü bir hareket görürsek hemen birleşiriz. İşte bunun içindir ki Başbakan Recep Peker Demokrat Parti başkanı Celâl Bayar çağırarak bu işi görüşmüştür. Ruslara verilecek nota üzerinde onun da fikrini almıştır. Bir elde beş parmak vardır. Bunlar ayrı ayrı lüzumlu işler görürler. Ama bir tehlike olduğu zaman birleşerek yumruk olurlar. Bu yumruk Türk yumruğu olduğu için kuvvetlidir.’¹⁸⁸⁵

1946 sonbaharının diğer aylarla kıyas edildiğinde nispeten sakin bir ay olduğu görülür. Propaganda kaidesi gereğince şuursuzca tekrarlanması menfi tesir doğuracağından dolayı, bu ayda temponun düşürülmüş olması, tatbik edilmek istenen propaganda için önemli bir gelişmedir. Kasım ayı dış politikanın İnönü tarafından çerçevesinin çizildiği, TBMM konuşmasının olması açısından da ayrıca önemlidir.

¹⁸⁸⁰ *Ulus*, 25 Temmuz 1946, s. 1.; *Karagöz*, Yıl: 39, No: 950, 28 Temmuz 1946, s. 1.

¹⁸⁸¹ *Ulus*, 28 Temmuz 1946, s. 1.

¹⁸⁸² *Karagöz*, Yıl: 39, No: 949, 25 Temmuz 1946, s. 1.

¹⁸⁸³ *Karagöz*, Yıl: 39, No: 949-950, 28 Temmuz 1946, s. 2.

¹⁸⁸⁴ *Ulus*, 4 Ağustos 1946, s. 1.

¹⁸⁸⁵ *Karagöz*, Yıl: 39, No: 958, 25 Ağustos 1946, s. 2.

İnönü, 1 Kasım'da Meclis'in açılış töreninde yaptığı konuşmada, idealist söylemi muhafaza ederek dünya barışının kurulmasını arzu ettiği bildirmiştir. İnönü, konuşmasında ekim ayındaki gezilerinden elde ettiği neticeleri de özetleyerek ülke için dış tehlike açısından temel tehlikenin parti hizipleşmesi olduğunu açıklamıştır;

*'Şimdi bütün gayretimiz, fikir ve parti ayrılıklarının vatandaşlar arasında düşmanlık yapmamasına yönelmiştir. Memleketin muhtelif yerlerinde, muhtelif zamanlarda, vatandaşlarımızla yakından temas ediyoruz. Hiç kimse, düşmanlık istemiyor. Vatandaşlar arasında saygı ve güven, ufak dikkatlerle muhafaza edilebilecek kadar köklüdür. Hususiyle dış tehlike karşısında, her partiden vatandaşlar, şuurlu bir vatanseverlik duygusu içindedirler. Siyasi partiler hayatı bu yolda geliştikçe, memleketin hürriyet içinde ilerlemesi, büyük kuvvet aldıktan başka bu hal, memleket müdafaası için de geniş teminat olacaktır. ... Millî hayatın gelişmesinde güç olan safha siyasi fikir ihtilafları perdesi arkasında karışıklığı, vatandaşları birbirine düşürmeyi hedef tutacakların, açık ve örtülü faaliyetleridir...'*¹⁸⁸⁶

İnönü'nün nutkuyla birlikte gazetelerin politikalarında iç kargaşaya yani millî birliğin sarsılmasına sebep vermeyecek şekilde bir yayın izledikleri görülmüştür. Yankılar köşesinde T.İ.'nin yaptığı değerlendirmede, yabancı unsurların hizipleşmeyi kullanmak istediği şu şekilde ifade edilmiştir; *'Bir vatan tarlasında yan yana yetişen iki ağacın aynı yemişi vermesi lâzım değildir. Yetişir ki onların bütün nüsugleri (dirim suları) bu vatanın suyundan ve toprağından gelsin! Kökleri yabancı topraklarda gizli baldıranların iki yüzlü saksılarda bize lâle ve menekşe gibi gösterilmesini istemiyor, tehlike sayıyoruz.'*¹⁸⁸⁷ Karagöz'de ise nutuk; *'Türk hükûmetinin dünya barışının kurulması için çalıştığını belirten İnönü, dış tehlike karşısında partilerin vatanseverlik duygularını öğmüştür'*¹⁸⁸⁸ şeklinde değerlendirilmiştir.

İnönü'nün konuşmasının Muhalefet'te bir geri dönüşüm meydana getirdiği görülmektedir. 5 Kasım'da, Ulus'ta Demokrat Parti Beyannamesi'ne yer verilmiştir. Beyannamenin dış politika ile ilgili kısmında; *'...Bu münasebetle dış siyasetimizin de memleketimizin demokratik inkişafıyla mütenasip olarak, bugünkü dünya şartları içinde dahi, şimdikinden daha faal ve millî menfaat ve haysiyetimize daha uygun bir şekilde tanzim ve idaresi lüzum ve imkânına inandığımızı da belirtmek isteriz.'* şeklinde yer alan ifadeler, CHP'nin istediği türden bir değerlendirme olmamıştır. Beyannameye karşı, Atay yazdığı, 'Boş yere kuşkulandırma' isimli başyazısında, beyannameyi okumuş olanlar *'Hiç olmazsa dış politikada Hükümetle beraberdirler*

¹⁸⁸⁶Ulus, 2 Kasım 1946, s. 1.

¹⁸⁸⁷Ulus, 2 Kasım 1946, s. 2.

¹⁸⁸⁸Karagöz, Yıl 39, No:979, 7 Kasım 1946, s. 1.

ve millî birliği tutmak yolundadırlar diye avundukları sırada, şu fıkra üzerinde duraklayıvermişlerdir. ... Acaba bunun manası nedir?¹⁸⁸⁹ diye sormaktadır. DP'nin beyannamesinin dış politikaya dair kısmının, CHP'nin istediği tarzda milli birlik ve milli dış politika sağlamadığı açıktır. Bu durum ise CHP ve DP arasındaki tartışmaları beklenenin aksine daha da arttırmıştır. 11 Kasım'da ise bu kez Nihat Erim'in konuya müdahil olduğu görölmektedir. Erim'in 'Muhalefet vazifesini anlamalı!' yazısında muhalefetin durumunu değerlendirerek muhalefete Trablusgarp'ı, Balkan Savaşlarını, Edirne'nin düşmesini örnek göstererek ibret alınmasını tavsiye etmiştir. Ayrıca Erim, Serbest Fırka denemesinin de nasıl başlayıp sona erdiğini bildiğini söyleyerek düşmanların muhalefette yuvalanacaklarını ima etmiştir.¹⁸⁹⁰ Peyami Safa'nın aralık ayına sarkan yazısıyla konuya müdahil olduğu görölmüştür. Kısa ve Açık köşesinde 'Polisin vazifece salâhiyeti' isimli yazısında Safa; '*...Türkiye'nin iç ve dış emniyet, bugün, Celâl Bayar'ın iktidarda olduğu zamandan daha az mı tehdit altındadır? Milletlerarası ihtilafların hepsi ortadan kalkmış ve dünya güvenliğe kavuşmuş mudur? Balkanlar süt liman mıdır? Memleketin içine fitne ve fesadın yumurtalarını salmak isteyenler nedamet mi getirmişlerdir? Celâl Bayar'ın iktidarda olduğu zamanlar kadar normal emniyet içinde miyiz? Tam aksi.*'¹⁸⁹¹ diyerek DP'nin milli birliğin hilafına olduğu tezini desteklemiştir.

Kamuoyu için tehdidin canlı olduğunun gösterilmek istenmesi, milli birlik düşüncesinin gevşetilmeden sürdürölmek istendiğini göstermektedir. Bu doğrultuda, Roma'da çıkan Tribune derigisinden Jon Kimoche imzalı, 'Moskova'nın Türkiye'de taktiği nedir?' yazısının tercüme edilerek kamuoyu ile paylaşılmıştır. '*...Rusların Türklerden bir şey istedikleri aşikârdır, lâkin bu istediklerinin Boğazlarda müşterek kontrol olup olmadığı şüphelidir. Emlerlerden anlaşıldığına göre, Türkiye'deki Rus siyasetinin iki gayesi vardır. Türkiye'nin İngiltere ile olan sıkı ittifakın bozmak, ve Ankara'da -Rusların ufak bir komşu memleketin dostluğuna attettikleri manada- bir dost hükümetin iktidara gelmesini sağlamaktır.*' Makaleye göre Rusya bunu ancak, '*İngiltere ve Amerika'dan ziyade müzaheret için Rusya'ya meyledecek yeni bir Hükümetin iktidara gelmesiyle sarsabilirler.*'¹⁸⁹² Jon Kimoche'nin makalesi ile açık bir

¹⁸⁸⁹ **Ulus**, 6 Kasım 1946, s. 1.

¹⁸⁹⁰ **Ulus**, 11 Kasım 1946, s. 1.

¹⁸⁹¹ **Ulus**, 3 Aralık 1946

¹⁸⁹² **Ulus**, 8 Kasım 1946, s. 2.

biçimde Hükümet, Muhalefet'in hareketlerinin neye mal olacağı izah etmek suretiyle tehlikenin milli birliği parçalanması ile gerçekleşeceği telkin edilmiştir.

Hükümetin silahlı kuvvetler, kadar silahsız kuvvetleri de olası bir tehlikeye karşı hazırlamaya çalışmasına rağmen, aralık ayı içerisinde Milli Birliği engelleyici bir gelişme yaşanmıştır. 18 Aralık'ta Meclis görüşmeleri sırasında DP'li vekillerin Meclis'i terkederek oturma katılmamaları üzerine, İsmet İnönü devreye girmek durumunda kalmıştır. Ulus'ta bu durum; *'Cumhurbaşkanımız Meclisteki hâdise için Celâl Bayar ve Fuat Köprülü ile görüştü / Karşılıklı sevgi ve iyi niyetin vücuduna katiyen emin olduğunu bildiren Cumhurbaşkanı, mecliste normal çalışmanın temin olunmasını başkanlardan rica etti'*¹⁸⁹³ Ertesi günkü manşette ise; *'İnönü'nün tarafsız müdahalesi Demokratlarca da memnuniyetle karşılandı'*¹⁸⁹⁴ haberi yer almıştır. 1945-1950 dönemi propagandasında CHP'nin ve İnönü'nün Partiler üstü konumda tutulmak istemesi, Milli Birliği sağlayacak iki ismin CHP ve İnönü olarak kabul edilmesinden kaynaklanmaktadır. Özellikle DP'nin Meclis'i terk ettiği olaylarda İnönü'nün ortaya çıkması ve ortak bir kabulle uzlaştırıcı olarak telkin edilmesi, İnönü'nün milli birliğin lideri olarak telkin edilmesini sağlamıştır.

Benzer biçimde CHP'nin de öne çıkartılmak istendiği görülmüştür. Özellikle CHP'nin geçmiş başarılarına yer verilerek ülkenin iç ve dış politikadaki en yetkin isim olduğu ve bundan sonrada olacağı gösterilmek istenmiştir. T.İ., Yankılar köşesinde 'Bir kıyaslama yapınız, yeter!' yazısında bir Alman bayanın mektubuna yer vererek Almanya'da yaşanan sıkıntıları referans almıştır. Almanların içerisinde yaşadığı ekonomik zorluklara karşı Türkiye'deki refah vurgulanarak okuyucuların kıyaslama yapması istemiştir.¹⁸⁹⁵ Hükümetin savaş dışı kalmayı başararak kamuoyunda takdir görmeyi beklediği anlaşılmaktadır. Bu durumun bir tesadüf olmadığı, hatta kasıtlı bir şekilde yapıldığı, Atay'ın Pazar köşesinde yazdığı yazıda benzer bir konuya temas ederek, meseleyi Hükümetin başarısı olarak görmesinden anlaşılmaktadır.¹⁸⁹⁶ Hükümetin, CHP'nin başarısının övülmesi için yabancı yazarlardan da Ulus'ta misafir olarak istifade edildiği görülmektedir. Glasgow Herald gazetesinde, İşçi Partili Milletvekili M. Philips Price'ın sözleri; *'Yabancı göziyle*

¹⁸⁹³Ulus, 27Aralık 1946, s. 1.

¹⁸⁹⁴Ulus, 28Aralık 1946, s. 1.

¹⁸⁹⁵Ulus, 1 Aralık 1946, s. 2.

¹⁸⁹⁶Ulus, 1 Aralık 1946, s. 2.

*“Türkiye’de idare en iktidarlı ellerdedir”*¹⁸⁹⁷ haberi Hükümet ve CHP’nin zor şartlardan geçilen günlerde en yetkin isim olarak göstermek istenmiştir.

4.2.5.2 1947 Yılı Değerlendirmesi

1946 yılında atlatılan seçimlerden sonra, milli birlik propagandasının parti hizipleşmesi konusuyla ilgisinin sona ermediği görülmüştür. Hükümet gazeteler vasıtasıyla sürekli bir biçimde kamuoyunda DP’nin milli olmayan bir tavır içerisinde olduğunu bildiren yazı ve haberlere yer vererek, halkın nazarında Demokrat Parti’nin takbih edilmesini sağlamıştır. Yapılan haberler sebebiyle DP’nin kamuoyunun endişe ve korkularını dikkate alma zorunluluğu ortaya çıkmıştır. 1947 yılında 1946 yılı ile birlikte başlayan politika ve propagandanın sürdüğü görülmüştür. 1946-1950 yılları arasında CHP’nin muhalefetle ilgili olarak iki temel korkusu bulunmaktadır. Bunlardan ilki parti çekişmeleri sebebiyle halkın kamplaşması endişesidir. İkinci olarak ise DP’nin bilerek ve bilmeyerek Sovyet Rusya’nın dümen suyunda hareket etmesidir. Her iki sebeple de gazetelerde kardeş kavgasına yer veremeyen ve Sovyet karşıtı dış politikanın milli birlik propagandası içerisinde empoze edildiği görülmüştür.

Ocak ayında Türkiye’nin iç politikasında yaşanan gelişmelere karşı dış tehdit karşısında milli birliğin temin edilmesine çalışılmıştır. Özellikle ocak ayında gerçekleşen DP kongresinde Celal Bayar’ın dış politikaya dair sözleri, Sovyet tehlikesinin ciddiyetini ortaya koyma zorunluluğunu göstermiştir. ‘Demokrat Parti’nin Dış Politika Görüşü’ yazısında Nihat Erim, Bayar’ın DP Kongresi’nde söylediği İnönü’nün *‘Dünya ahvalinin bulanık ve karanlık olarak uzun bir sürünceme yolunu tutup’* sözüne karşı bir tavır takınması ve DP’nin dış politikada Hükümetle birlikte olduğunu söylemesine rağmen, kongrede bunu onaylayan hiçbir işaret görülmediğinden bahsetmiştir. Erim’e göre; *‘...Türkiyeye gelince, o ayrıca ağır tehlikelerle çevrilidir. Seçimlerin hemen ertesinde, Meclis toplanır toplanmaz gelen Sovyet notaları geri alınmış değildir. Etrafımızda durmadan körüklenen düşmanlık ateşi henüz sönmemiş veya küllenmemiştir. ...Durumun nâzik ve kararsız olduğunu anlamak için, behemal harp gibi müthiş bir felâket ile mi karşılaşmak lazımdır?’*¹⁸⁹⁸ A. R. Erem ise ‘Hakikatleri olduğu gibi görmeli ve gördüğümüzü gibi söylemeliyiz! İsimli yazısında DP’nin durumunu şu şekilde değerlendirmiştir;

¹⁸⁹⁷ *Ulus*, 7 Aralık 1946, s. 1.

¹⁸⁹⁸ *Ulus*, 23 Ocak 1947, s. 1 ve 4.

'... Açıktan açığa (Doğu İllerimize) ve (Boğazlar) ımıza göz diken büyük bir komşu devlet bugüne kadar fiilen bir tecavüze geçmemiş ise bunun Sadece (Köprülü) nün dediği gibi (Dünya umumi) efkârı karşısında (Cihan sulhünü) bozmak gibi korkunç bir mesuliyetten değil; yahut Celâl Bayarın ima etmek istediği gibi: "Bulanık ve karanlık dünyanın durulduğuna ve aydınlandığına da değil; belki toprağına ve istiklâline açıktan açığa göz dikilen büyük Türk Milletinin her türlü tecavüze uğrama ihtimallerine karşı –hiçbir yerden yardım görme imkânsızlığını düşünmeden- kayıtsız şartsız müdafaaya hazır ve uyanık durmasını ve bu uğurda büyük bir orduyu ayakta tutmak fedakârlığını göstermesini dikkatle hesaba katmış olmalarından...'¹⁸⁹⁹.

DP'nin dış politikada Sovyet tehdidine rağmen Hükümet'e muhalif olmasını, anlamlandıramayan CHP, propagandasında dış tehdidin varlığını gösterirken, dış politikadaki hassas ve nazik durum karşısında, DP'yi milli dış politikada halkı ise bir arada tutmak uğraşı içerisinde olmuştur. CHP bir taraftan ülke içinde Batı'ya ve Sovyetlere karşı ayrışma olmadığını göstermeye çalışırken diğer bir taraftan da parti içinde, partiler arasında ve yekpare olarak millet içerisinde birlik olduğunu göstermeye çabalamıştır. 24 Ocak'ta Ulus'ta yer alan; *'C.H.P. Divanı Tam bir tesanüt halinde çalışıyor / Parti'de sağcı ve solcu bir hizibin teşekkül etmekte olduğuna dair çıkarılan rivayetler asılsızdır'*¹⁹⁰⁰ haberinde olduğu gibi hizipleşmeye dair her türlü haberin mümkün olmadığı gösterilmeye çalışılmıştır.

TBMM'de verilen bir önerge üzerine konuşma yapan İçişleri Bakanı, önergeye verdiği sözlü cevap ile DP'nin önemsiz göstermek istediği Sovyet tehlikesi ve onun içerideki uzantısı komünizme dair vesikaları açıklamıştır.¹⁹⁰¹ Manşetten; *'İçişleri Bakanı, komünistler hakkındaki soruşturmanın son safhasını anlattı / Gizli komünist tahrikleri açıklandı / Demokratik hürriyetlerden faydalanarak halk tabakalarını kanlı bir ihtilâle sürüklemek üzere girişilen gizli ve kanunsuz tertipler ortaya kondu / Ele geçen vesikalar/ Demokrat Partiden ümidi kesen solcuların gayelerine ulaşmak için Mareşal'i alet olarak kullanmak istedikleri meydana çıktı'*¹⁹⁰², *'Mareşalin ve Demokrat Liderlerin isimleri etrafında çevrilmek istenen kombinezonlar derin bir hayret uyandırdı'*¹⁹⁰³.

¹⁸⁹⁹Ulus, 15 Ocak 1947, s. 2.

¹⁹⁰⁰Ulus, 24 Ocak 1947, s. 1.

¹⁹⁰¹Bknz: II. Bölüm

¹⁹⁰²Ulus, 30 Ocak 1947, s. 1.

¹⁹⁰³Ulus, 30 Ocak 1947, s. 1.

Meclis'teki konuşması üzerine, ortaya atılan *'İktidarca bir komünist tahriki gösterilmek isteniyor'* görüşüyle ilgili olarak kendisiyle röportaj yapılan Bakan Sökmensüer; *'Benim daha neyi açıklamamı istediklerini vuzuhlu bir halde bildirirlerse derhal izaha hazırım Benim ifadelerim sarahatle gösteriyor ki kapalı bir şekilde komünist partisi kuranlar Mareşalden işçiler ve köylülere kadar memleketteki bütün unsurları meşru devleti yıkmak için vasıta olarak kullanmayı esas tutmuşlar ve metodlu bir surette tatbikına geçmişlerdir.'*¹⁹⁰⁴ Gerek konuya dair önerenin verilmesi gerekse Sovyetlerle ilgili yürütülen dış politikayı onaylamayan Zekeriya Sertel, Cami Baykurt, Şefik Hüsnü, Fevzi Çakmak, Celal Bayar, Adnan Menderes, Tevfik Rüştü Aras gibi isimlere temas edilmesi, önerenin verilmesinin ve Sökmensüer'in açıklamalarının kasıtlı bir amaçla halkı manüple etmek üzerine yapıldığı düşüncesini uyandırmaktadır. Zira Hükümetçe tehlikeli günlerden geçerken, Hükümetin hilafına görüş beyan etmek, Sovyetler karşısında Türkiye'nin milli birlik tezini zor durumda bırakabilirdi. Sökmensüer'in açıklamaları ile kamuoyunun Sovyetlere ve onun içerdeki uzantılarına karşı dikkatli olması sağlanmak istenirken diğer bir taraftan da DP'nin CHP Hükümeti'ni zor durumda bırakmasının önüne geçilmiştir.

Ulus'ta yer alan *'Vesikalara ve tahriklere dair'* başlıklı haberde; *'...gazetelerin bir kısmı başyazılarını memlekette komünizm tahrikçiliğine ve buna alet olanlara, bir kısmı da bazı aşırı solcuların sayın Mareşal Fevzi Çakmak'ı maksatları uğrunda kullanma teşebbüslerine dair mütalâalara...'* ayırdıkları bildirilmiştir.¹⁹⁰⁵ Hatta bu konunun Pazar Şakası isimli köşede *'Sertel'in çakmağı'* isimle mizah konusu yapılarak ironik bir dille ele alındığı görülmüştür;

*'Zekeriya Sertel bir mecliste, kadınlardan birinin sigarasını yakmak için cebinden bir çakmak çıkardı. Kapağını açtı ve başparmağıyla çarkı çevirmeye başladı. Hafif bir kıvılcım çıkıyor, fitil yanmıyordu. Sertel uğraştı, uğraştı, çakmağı tutuşturamayınca kadın sordu: - Benzin mi yok? - Benzin var. Hem de halis Bâkü petrolünden... Zekeriya çakmağın fitilini, çarkını yokladı, kusurunu anlayamadı. Özür diledi. Kadın gülüyordu. Sabredemeyerek dedi ki: - Siz benim sigaramı bile yakamıyorsunuz. Çakmakla nasıl ihtilâl tutuşturacaksınız?'*¹⁹⁰⁶

Şubat'ın ortalarından itibaren Çakmak'a karşı tonun iyice düşürüldüğü gözlemlenmiştir. Peyami Safa, *'Mareşali Kurtaralım!'* isimli başyazısında, Mareşalin

¹⁹⁰⁴Ulus, 31 Ocak 1947, s. 1.

¹⁹⁰⁵Ulus, 4 Şubat 1947, s. 1.

¹⁹⁰⁶Ulus, 9 Şubat 1947, s. 2.

siyasi oyuna alet edilmek istendiğini ifade etmiştir.¹⁹⁰⁷ Keza Akşam Haberleri'nin 'Her Şeyin üstünde memleketin selâmeti' isimli başyazısında bu konuya temas edilmiştir. Yazıda, Fevzi Çakmak'ın adının vesikalarda olduğunun duyurulmasının sebebi, komünistlerin işi nereye kadar götüreceklarını ve hatta Milli Mücadele kahramanların dahi kullanıldığını '*diyebilmek ve bunu ispât*'¹⁹⁰⁸ olarak açıklanmıştır.

Aynı şekilde muhalefetin adının karıştırılması, benzer bir biçimde halka, Sovyet tehlikesinin muhalefet üzerinden de gelebileceğini göstermek üzere propaganda yapıldığını göstermektedir. Özellikle Akşam Haberleri'nde yer alan makalelerin bu konuyu daha yoğun işlediği görülmektedir. 'Mazlûm görünme gayreti' isim başyazıda konu; '*Biz Demokrat Partiye komünist demedik, komünistlere âlet olmamıya dikkat etsin dedik: nitekim son vesikalar bu tehlikeyi bütün açıklığıyla meydana koydu*'¹⁹⁰⁹ şeklinde değerlendirilmiştir. Milli Birliğin içerideki faaliyetlerle zaafa uğrayacağını düşünen Hükümet, 'Vesikalarla' DP'nin Sovyet tehlikesine karşı milli çizgide durmasını temin etmeye çalışmıştır. Hükümetin Muhalefetin dış politika çizgisini beğenmediği çeşitli vesilelerle dile getirilmeye devam edilirken¹⁹¹⁰ bir diğer taraftan ise dışarıya karşı birlik görüntüsü verilmek istenmiştir. Bu doğrultuda yazılan yazılarda dış politikada yekparelik özellikle vurgulanmıştır; '*Milletin büyük menfaati, vatanın emniyet ve selâmeti vicdanlarına seslendiği zaman: aynı azimle, aynı imanla, aynı savunma ve korunma ahdiyle ayakta ve yanyana olacaklardır. ...meydana gelmesi tabîi bocalamaları sömürmek isteyenkomünist kırıntıları, bütün kurnazlıklarına rağmen işte fenersiz yakalandılar. İki taraf da onların nasıl sinsi ve haince çalıştıklarını meydana koymak için duyup düşündüklerinin hepsini söyledi...*'¹⁹¹¹

Mart ayı içerisinde ABD Başkanı Truman'ın Yunanistan ve Türkiye'ye yardım edeceğini duyurmasıyla ¹⁹¹² birlikte dış politikada yaşanan gelişme milli birlik propagandasını da etkilemiştir. Truman'ın açıklamaları, Türkiye'nin dış politikasında Sovyet Rusya'ya karşı istekle beklediği ittifak için oldukça önemli bir aşamaydı. Truman'ın nutku sonrasında nispeten bir rahatlama evresine girildiği görülmüştür. Dışarıda yaşanan gelişmenin içerideki yansımaları ise iki temel noktada temerküz

¹⁹⁰⁷ **Ankara Akşam Haberleri Gazetesi**, 11 Şubat 1947, s. 1.

¹⁹⁰⁸ **Ankara Akşam Haberleri Gazetesi**, 12 Şubat 1947, s. 1.

¹⁹⁰⁹ **Ankara Akşam Haberleri Gazetesi**, 5 Şubat 1947, s. 1.

¹⁹¹⁰ "Onlar da mı C.H.P. nin propagandacısı?", **Ankara Akşam Haberleri Gazetesi**, 17 Şubat 1947, s. 1.

¹⁹¹¹ "İki Partinin Bir Olduğu Yer", **Ankara Akşam Haberleri Gazetesi**, 22 Şubat 1947, s. 1.

¹⁹¹² **Ulus**, 13 Mart 1947, s. 1.

etmiştir. Bunlardan ilki, dış tehdidin haklılığı konusudur ve özellikle bu konunun DP'ye karşı kullanıldığı görülmüştür. İkinci olarak ise Türkiye'nin ABD'den sağlayacağı yardımın, Türkiye'nin milli birliğini Sovyetlere karşı muhafaza etmesinden ve gerektiğinde topyekûn mücadele edeceğini göstermesinden ileri geldiğinden bahsedilerek, dış tehdide karşı milli birliğin ve topyekûn mücadelenin devam etmesi gerektiği telkin edilmiştir.

Truman Doktrini'ni iç politikayla ilişkilendiren ilkyazının 14 Mart'ta müstear bir isimle yazıldığı görülmüştür. N. E. rumuzuyla yazılan 'Gülelim mi, ağlayalım mı?' isimli yazıda DP'nin dış tehlike konusuna gereken önemi vermemesi sebebiyle eleştirildiği görülmektedir;

'...Bilindiği üzere, sayın Bayar, dünya durumunun uzun bir sürünceme devrine girdiği yolunda Cumhurbaşkanımız tarafından söylenen sözleri kabul etmemiş, dünya durumunda vahim bir hal görmediğini beyan buyurmuştu işin garibi Mr. Truman da "durum vahimdir" demektedir. Acaba Amerika Birleşik Devletleri Başkanı da mı C.H.P. lehine propaganda yapmak hevesine kapıldı?'¹⁹¹³

'Gülelim mi, ağlayalım mı?' yazısı her ne kadar suçlayıcı bir tarzda ise de daha sonra yazılan yazılarda, suçlayıcı tonun azaltılmaya çalışıldığı görülmüştür. Nihat Erim'in yazdığı 'Tehlikeli anlar sıkıntılı durumlar' isimli yazısında bu durum şu şekilde değerlendirilmiştir; *'Keşke bizler yanılmış olsaydık ve onlar haklı çıksaydılar. Keşke Türkiye, onların zannettikleri gibi, hiç bir tehlike karşısında bulunmasaydı. Fakat ne çareki gerçek durum onların gördüklerinin ve göstermek istediklerinin tam zıddıdır. ... Onları bu derece hâtalı bir görüşe sevkeden, biraz dünya meselelerini anlayışta eksiklik; biraz da, iç politika hedeflerinin bazan akıl ve mantığa ihtirası galip kılmış olmasıdır, dersek bize kızmazlar sanırız.'*¹⁹¹⁴ Akşam Haberleri'nde yer alan, 'Dış tehlike bahsi' konulu başyazıda dış tehdidin vurgulanmasının bir propaganda amacı olduğu, satır aralarında açıklanmıştır;

'...Türkiye barışının tehlikede olup olmadığı bizde bir iç politika meselesi olmuştur. Açıkçası Türk milletinin dıştan gelecek tehlikelere karşı çok uyanık tutulması, partiler arası bir ayrılık konusu yapılmıştır. Bu sebeple her tehlike işareti görüldükçe bu bahse dönmek memlekete gerçekleri duyurmak kaçınılmaz bir yurd ödevi sayılır. ...Dış tehlikeler üzerine uzun süreli bir Millet Meclisine kavuşmak için seçimin öne alınması kararı üzerine karşı parti kurucuları bunu bir iç politika meselesi saydılar. Tehlikenin yaklaştığını artık herkesin kabul ettiği günlere

¹⁹¹³Ulus, 14 Mart 1947, s. 2.

¹⁹¹⁴Ulus, 24 Mart 1947, s. 2.

*rastlayan kongrelerinde aynı fikri hararetle ileri sürdüler. Ancak gazetemizin safında bulunanlar daima dış tehlikeyi usanmadan tekrar ettiler, nihayet Amerika Cumhurbaşkanı kongre önünde tehlike haberini vatandaşlarına bildirdi.*¹⁹¹⁵

Nisan ayından itibaren Demokrat Parti'nin kısmi seçimlere katılmayacağını açıklaması üzerine, propaganda cihazı olan gazeteler, siyasilerin yorum ve görüşlerine paralel olarak Milli Birlik doğrultusunda telkin faaliyeti yapmaya başlamışlardır. Bu doğrultuda ilk işaret fişeği Başbakan Peker'in İzmir gezisi sırasında verilmiştir. Peker'in İzmir'de gerçekleştirdiği konuşmada, seçimlerle ilgili kısımların dış tehdit ile birlikte manşete çekiliği görülmüştür. Peker'in *'Seçimlere girmemek ecnebi işgalinde olur / "Ve bu o zaman vatanseverliktir"*¹⁹¹⁶ sözleri ile konunun milli birlikle, dış tehditle değerlendirdiği görülmektedir. Bu değerlendirme oldukça önemlidir zira A. Şükrü Esmer'in 'İzmir Nutkunda dış politika' yazısında kaydettiği gibi; *'...İç rejimle dış politika arasındaki yakın münasebet bugün her zamandan daha belirli olarak görünmektedir. Birinci Dünya Harbinden önce de bizi demokrasiler cephesine katılmaya sevkeden âmil, barışın korunması meselesinde işbirliğine girişmek düşüncesi kadar iç rejimimizde onlara yakın bulunmamızdır. Birinci Dünya Harbinde rejimleri birbirine benzeyenlerin aynı safta sıralanmaları tesadüf eseri değildir. Bu dış politikayı, "iç politikanın dışarıya doğru uzanışı" diye tarif edenleri teyit eden bir hakikattir.*¹⁹¹⁷ Esmer'in ifade ettiği gibi iç politikanın dışarıya doğru uzanışı, dış politikanın temel göstergesi ve belirleyicisidir. Bu sebeple Hükümetin Sovyet tehdidi karşısında yaşadığı hassasiyetin çeşitli kereler Moskova Radyosu'nda istemediği türde yansıdığı görülmüştür. 7 Nisan'da Ankara Akşam Haberleri'nde 'Moskova radyosunun yakışmayan bir yayını' isimli başyazısında, DP'nin seçimlere girmemesiyle ilgili olarak yapılan değerlendirmeye yer verilmiştir. Aynı günkü manşette yer alan bir diğer haber değerlendirmesinde ise Moskova Radyosu'nun spikeri Erdem'in konuşmalarına yer verilmiştir. 'Yorumcu Erdem bize akıl öğretmeğe kalktı!' Erdem'in DP'nin seçime girmemesi ile ilgili olarak; *'...Egemenlik süren çevreler memlekette milli birlik olduğu hakkındaki iddialarının boş olduğunu Demokrat Partinin son kararı ortaya koyuyor...*' ifadelerine yer

¹⁹¹⁵ **Ankara Akşam Haberleri**, 24 Mart 1947, s. 1.

¹⁹¹⁶ **Memleket**, 2 Nisan 1947, s. 1.

¹⁹¹⁷ **Ulus**, 5 Nisan 1947, s. 3.

verilerek Moskova Radyosu'nun sözleri, 'yersiz bir konuşma' olarak değerlendirilmiştir.¹⁹¹⁸

Memleket gazetesinin değerlendirmesi ise daha sert bir tonda olmuştur; *'Moskova radyosunun hezeyanları / Milli birliğe yapılan taarruz / Demokrat Partinin seçimlere girmeyişini kötü niyetine âlet eden bu radyo yine bayağı bir propagandaya yeltendi'* başlık ve alt başlıkları ile verilen haberde, Moskova'nın *'...Egemenlik süren çevreler memlekette millî birlik olduğu hakkındaki iddialarının boş olduğunu D.P. nin son kararı ortaya koyuyor'*¹⁹¹⁹ sözlerine yer verilmiştir. Haberin özellikle Milli birliğe yönelik bir taarruz olarak duyurulması, DP'nin kararının Rusya tarafından Türkiye'nin milli birlik propagandasına karşı açılan bir gedik olarak değerlendirildiğini göstermektedir. Moskova Radyosu'nun yayınları üzerine milli birlik vurgusu arttırılmak istenmiştir. Karagöz'de Moskova Radyosu'nun yayınları galiz ifadelerle halka telkin edilirken, dış tehdide karşı, Türkiye'nin yekpare olması gerektiği telkin edilmiştir; *'Moskova Radyosu işi yine azıttı; durup dinlenmeden bize söğüyor. Biz, Halkçı veyâ Demokrat kendi aramızda tartışırız amma yabancı tezvirlerine, hele Moskof rezilliklerine iki paralık kıymet vermeyiz. Erdem denilen it, istediği kadar ulusun, dursun; vız gelir, tırs gider'*¹⁹²⁰.

Akşam Haberleri'nin 'Bugünlerde olsun Biraz susunuz!' başlıklı isimsiz başyazısında ise Demokrat Parti, dış tehdide karşı milli birliği zayıf göstermesinden ötürü hedef alınmıştır; *'Ölçüsünü kaybeden muhalefetin ne hazin tecellileri oluyor Şimdi biri çıksa şöyle yazsa haksız mıdır: "Dışarda Rus ajanları, içerde demokrat liderleri, o kadar didindiler, çabaladılar, -Türkiye demokrasilerin yardımına layık değildir, Türkiye'de gerçek demokrasi yoktur kanaatini dünyaya maletmiye uğraştılar, fakat gerçek demokrasi dünyası, bizim güzel niyetimizi, mükemmel gelişmemezi gözönünde tuttu...'*¹⁹²¹ Benzer bir biçimde Falih Rıfkı'nın da DP'yi hedef aldığı görülmüştür. Atay, Pazar Konuşması, yazısında *'...Geçen yıl muhaliflerimiz bağımsız Mareşal'i İstanbul'a kadar yordular ve onun ağzından halka: "Dış tehlike yoktur!" sözünü söylediler. Kendileri de alttan alta "İngiliz ittifakına bağlı kalmak, serbestliğimizi feda etmektir, Sovyet istekleri rivayetlerden ibarettir. niçin Moskova ile doğrudan doğruya anlaşma yolunu aramıyoruz" sözlerini yaydılar. Bir*

¹⁹¹⁸ **Ankara Akşam Haberleri**, 7 Nisan 1947, s. 1.

¹⁹¹⁹ **Memleket**, 8 Nisan 1947, s. 1.

¹⁹²⁰ **Karagöz**, Yıl: 39, Sayı: 1024, 14 Nisan 1947, s. 1.

¹⁹²¹ **Ankara Akşam Haberleri**, 12 Nisan 1947, s. 1.

takım gazeteler bu fikirleri yazıp savundular bile. ... Aradan aylar geçti, Amerikan vesikaları çıktı: demokratlar dış tehlike yoktur, dedikleri vakit, İstanbul'un ve Türkiye'nin başucunda nasıl korkunç facia ihtimalleri dönmekte olduğunu hepimiz öğrendik. Bir şey daha öğrendik: Rus istekleri karşısında dimdik durmakla, politikamızdan şaşmamakla nihayet, bu isteklerin gerçekleşmesine engel olabilecek bir durumu hazırlamışız'¹⁹²² diyerek DP'nin söz ve demeçleriyle Sovyet tehdidi karşısında nasıl bir mesele meydana getirdiği halka telkin edilmek istenmiştir. Yavuz Abadan'ın bu konu hakkındaki değerlendirmesi ise şu şekildedir; '...Türlü türlü maksatlarla partiler arasındaki daimî sürtüşmeyi kendi menfaatleri içi istismar etmeğe çalışacak gizli veya karanlık kuvvetlerin, her yerde olduğu gibi bizde de eksik olmadığını kabul etmek gerekir. Böyle bir tehlike karşısına en kuvvetli güvencemiz, halkımızın uyanık milli şuurudur.'¹⁹²³

Demokrat Parti'nin eleştirilmesine karşın yine de milli birlik vurgusuna devam edilmiştir. Bu durum Karagöz'de; *'Vatandaşlar!. Biz her adımımızı kızıl Moskofun kötü niyetlerini hatırdan bir an dahi çıkarmadan atmak durumundayız. İç politikada, dış politikada, alverişte, ticarete, hattâ özel hareketlerimizde ancak bu düşünce kafalarımıza hâkim olacaktır. Moskof tehlikesi, harp tehlikesi gelip geçmiş değildir. ... Türkiye Moskof belâsından henüz kurtulmuş değildir. Silâh elde, el tetikte bekliyoruz; unutmalıyım!..'*¹⁹²⁴ şeklinde telkin edilirken Memleket'te ise Hamdullah Suphi Tanrıöver'in sözlerine yer verilmiştir. Tanrıöver, gençlerle yaptığı bir sohbette gençlerin nezdinde Türkiye'ye, Rus tehlikesinden ve parti mücadelesinin milli birliğe zarar vereceğinden bahsetmiştir; *'Babalarınız bizim neslimizin bir Rus tehlikesi vardı. Size haber veriyorum. Yarın hepsinden daha fazla Rus tehlikesiyle siz karşı karşıya kalacaksınız. Ufak tefek fırka ihtilâfları bu topraklar üzerinde hiçbir kardeş mücadelesine sebebiyet vermiyecektir'*¹⁹²⁵.

15 Nisan'da Akşam Haberleri'nde yer alan 'Dış tehlike' isimli başyazıda da dış tehdide temas edilmiştir; *'...Kendilerini başka hislere kaptırmış sayılı insanlardan başka Türk milleti bunu anlıyor, dünyanın her köşesinden gelen ses ve söze kulak veriyor. Yurdunun güvenliğine ve bağımsızlığına yakın ve ağır bir mücadeleden sonra kavuşan Türk milleti tehlikenin en hafifine karşı bile hislidir. Aksini düşünenler*

¹⁹²² **Ulus**, 13 Nisan 1947, s. 2.

¹⁹²³ Yavuz Abadan, "Devrimizin hastalığı", **Memleket**, 6 Nisan 1947, s. 1 ve 3.

¹⁹²⁴ **Karagöz**, Yıl: 39, Sayı: 1023, 10 Nisan 1947, s. 2.

¹⁹²⁵ **Memleket**, 12 Nisan 1947, s. 1 ve 4.

ve yazarlar sade kendilerini aldatırlar.¹⁹²⁶ Karagöz'de iç politik gerilimlere asla yer vermeden milli birlik propagandasının sürdürülmüştür. Karagöz'e göre dış tehdit karşısında milli birlikteliğin muhafazası elzemdir; *'Bize gelince: topun ağzında biz varız. Bir harp çıkacaksa bizim sınırlarımızdan çıkacaktır. Böyle durumda olan bir millet için birlik ve beraberlik en büyük şarttır. Particilik yapılmalı, fakat Particilik yapılacak diye millet ikiye ayrılmamalı, vatandaşlar birbirine düşman olmamalıdır. Bizi mahvetmek isteyen Moskos politikası bütün vahşiliğiyle meydanda duruyorken birbirimize düşmemiz felâket olur.'*¹⁹²⁷

Karagöz'ün 23 Nisan tarihli sayısından sonra 8 Mayıs tarihinde de yeniden particilik konusunda değinilmiştir. Politika köşesinde parti meselesinin milli birliğe engel olmaması gerektiği telkin edilmiştir; *'Amerikan yardımı gibi bizim için ölüm, dirim işi kadar önemli bir meselede bile, Komünist olmadıkları halde, şüpheli yazı yazarlara, şüpheli konuşanlara rastladık. Bunlar hep Particilik gayretinin tesiri altında idiler ve vicdanları, özel kanaatleri hilâfına böyle yapıyorlardı. Halkçı olalım, Demokrat olalım; bu kötü hale düşmekten kaçmalıyız.'*¹⁹²⁸

Parti çekişmelerinin özellikle iç kargaşaya sebep olacağı endişesi, parti hizipleşmesi konusunda sürekli bir telkin faaliyetine gidilmesini zorunlu kılmıştır. Bazen bu durum kardeşlik vurgusuyla ön plana çıkartılırken bazen de kamuoyuna, DP'nin şikayet edilmesi ve eleştirilmesi şeklinde gerçekleşmiştir. Bu doğrultuda ülke dışındaki haberlerden de özellikle istifade edilmiştir. Times'ın yayınladığı, "Türk siyaseti son senelerde çok mühim merhaleler katetmiştir" yazısı, 'Millî Birliğimizin hariçteki akisler'i olarak duyurulmuştur. Yazının hükümetin milli birlik propagandası ile uyuşan yerlerinin iktibas edilmesi, kamuoyunda yerleşmesi arzu edilen propagandanın başarılı olduğunu göstermektedir; *'Halk Partisinin ve Demokrat Partinin liderleri irtica ve komünizm arasında ihtiyatkâr bir durum almışlardır. Bu liderler, memleketin hükümranlılığını ve güvenliğini korumak gayesini güden Türk dış siyasetinin ana hatlarında bilhassa mutabık bulunmaktadırlar.'*¹⁹²⁹

Mayıs ayında yaşanan parti çekişmeleri sonrasında, Balkan gelişmeleri ile iç politika yeniden gündeme alınmıştır. Falih Rıfkı, Politika köşesinde, Demokrat Parti'yi kamuoyuna dış tehdit konusunda şikayet etmiştir; *'Dış tehlike var mı, yok*

¹⁹²⁶ **Ankara Akşam Haberleri**, 15 Nisan 1947, s. 1.

¹⁹²⁷ **Karagöz**, Yıl: 39, Sayı: 4028, 23 Nisan 1947, s. 2.

¹⁹²⁸ **Karagöz**, Yıl: 39, Sayı: 4032, 8 Mayıs 1947, s. 2.

¹⁹²⁹ **Memleket**, 14 Mayıs 1947, s. 1 ve 4.

mu, diye düşünen Demokratlar var. Bunların sayıkladıkları nedir? Harp var yahu! Hem de burnumuzun dibinde harp var. Nazi taarruzuna, uzun yıllar, memleketler aşırı uzaktık. Kızıl tehlikenin tüfek seslerini Meriç kıyılarından işitiyoruz. Demokrasiler cephesinin iler karakoluyuz. Bir çatışma olursa, bunun ilk ateşini biz göreceğiz.¹⁹³⁰ Atay'ın eleştirileri dışında Muhalefete genel olarak bakış, eleştirel olmakla birlikte müspet bir tonda olmuştur. Akşam Haberleri'nin 11 Haziran tarihli 'Millî kıymetler üstüne titriyeceğimiz zamandır' başyazısında parti ismi geçmeden milli birliğin önemi telkin edilmiştir;

*'...Yarın bir büyük ve çetin karar vermek durumunda kalabilecek Büyük Millet Meclisinin, bu milletin tek ve gerçek mümessili olduğunda herhangi bir vatandaşın tereddüdü olursa o vatandaşın o karar icabı tetikte olması gereken eli o şüphe ile titriyebilir ve hedefi şaşırabilir! ... Birbirimize düşmekten, birbirimizi yemekten, birbirimizi kötüleyeceğiz diye millî kıymetlerde gedik açmaktan vazgeçelim. Hepimiz bu memlekete lâzımız... Dünyadaki bütün âlametler bizi teyit ediyor. Avrupa'daki her buhran bir ihtardır, kulaklarımızı tıkamıyalım!'*¹⁹³¹.

Yavuz Abadan'ın 'Millî birlik Politikası' yazısında ise dış tehlikeye karşı partiler üstü bir anlayışla çalışılması gerekliliği vurgulanmıştır; *'...Dış tehlike karşısında bundan sonra da millî birlik politikasının başarı ile güdülebilmesi, ancak her iki partinin sıkı işbirliği ile sağlanabilir. Türkiye'nin toprak bütünlüğü ve bağımsızlığı ile demokratik gelişmemizin ârızaya uğramadan devam etmesi, bizi bütün parti ve görüş ayrılıklarının üstünde birbirimize sıkı sıkıya bağlayan iki milli davadır.'*¹⁹³² Toplu İğne ise Yankılar köşesinde, *'gerektiği zaman, gerektiği yerde bizim bir tek cephe haline gelebileceğimizi umarak buna emel bağlayanlar ancak dizlerini döveceklerdir'*¹⁹³³ sözleri ile Türkiye'nin dış tehdit karşısında birlik içerisinde olduğu fikrini empoze etmiştir. Karagöz'ün başyazısında ise *'Memleket partiler için değil; partiler memleket içindir'*¹⁹³⁴ sloganvari sözleriyle parti çekişmesinin üzerine bir anlayış güdülmek istenmiştir.

Dış tehlikenin sınır ötesinden Türkiye hudutlarını tehdit etmeye başlaması karşısında, iç politikada yer alacak çatlak bir sesin milli birliğe zarar vereceği endişesi, kendisini hemen göstermiştir. Temmuz ayında Başbakan Recep Peker ile

¹⁹³⁰Ulus, 4 Haziran 1947, s. 3.

¹⁹³¹Ankara Akşam Haberleri, 11 Haziran 1947, s. 1.

¹⁹³²Memleket, 20 Haziran 1947, s. 1.

¹⁹³³Ulus, 19 Haziran 1947, s. 2.

¹⁹³⁴Karagöz, Yıl: 39, Sayı 4047, 30 Haziran 1947, s. 1.

Celal Bayar arasında manşetler üzerinden yapılan tartışmanın¹⁹³⁵ Türkiye'yi dış tehdit karşısında, iç politikada birlik görüntüsü veremeyen bir ülke konumuna götürmesi sebebiyle, İsmet İnönü devreye girmiştir. Celal Bayar¹⁹³⁶ ve Recep Peker'le¹⁹³⁷ görüşen İsmet İnönü'nün görüşmelerden kısa bir süre sonra bir beyanname yayınlacağı duyurulmuştur. İnönü'nün beyannamesi '*Siyasi hayatımızın dönüm noktasını teşkil edecek bir olay*'¹⁹³⁸ olarak belirtilmiştir.

12 Temmuz tarihinde ise İnönü'nün beyannamesi gazetelerde yer alarak kamuoyu ile paylaşılmıştır. Gazetelerde yer alan beyannamenin dikkat çeken bölümü şu şekildedir; '*Varmak istediğim netice, başlıca iki parti arasında temel şartın yani emniyetin yerleşmesidir. Bu emniyet, bir bakımdan, memleketin emniyeti mânasını taşıdığı için, benim gözümde çok ehemmiyetlidir. Muhalefet, teminat içinde yaşıyacak ve iktidarın kendisin, ezmek niyetinde olmadığından müsterih olacaktır. İktidar, muhalefetin kanun haklarından başka bir şey düşünmediğinden müsterih bulunacaktır.*'¹⁹³⁹ [EK: 16] İnönü'nün yayınlanan demeciyle ulaşılmak istenilen hedefe ulaşıldığı ve beyannamenin '*Yurt içinde ve yurd dışında çok iyi karşılandı*'ğı¹⁹⁴⁰ ifade edilmiştir.

İnönü, kısa bir süre içinde olsa Yunanistan'da iç çatışmaların sürdüğü bir devrede yeniden milli birliği sağlamayı başarmıştır. Aynı zamanda İnönü, 12 Temmuz Beyannamesi ile partiler üstü, hakem konumu kazanmıştır. Karagöz'de yer alan 21 Temmuz tarihli başyazıda, İnönü'nün konumu şu şekilde değerlendirilmiştir; '*İç politikamız, İnönü'nün tebliğinden sonra durulmuştur. Partili, partisiz bütün millet İnönü'nün etrafında toplanmıştır. İnönü artık partilerin üstündedir. Kendileri zâten millet malı millet babası idiler.*'¹⁹⁴¹ 12 Temmuz'un başlattığı müspet havanın köşe yazılarına da sirayet ettiği görülmüştür; Naşit Uluğ, '*Bütün vatanseverler İnönü'nün fikirlerine yürekten katılıyorlar*'¹⁹⁴²; Nihat Erim, '*Temel Şart karşılıklı emniyet*'¹⁹⁴³;

¹⁹³⁵Ulus, 2 Temmuz 1947; Ankara Akşam Haberleri, 2 Temmuz 1947; Ulus, 8 Temmuz 1947; Memleket, 8 Temmuz 1947; Ulus, 9 Temmuz 1947; Ankara Akşam Haberleri, 11 Temmuz 1947; Memleket, 11 Temmuz 1947; Ulus, 11 Temmuz 1947

¹⁹³⁶Memleket, 7 Temmuz 1947, s. 1.

¹⁹³⁷Memleket, 9 Temmuz 1947, s. 1.

¹⁹³⁸Memleket, 10 Temmuz 1947, s. 1.

¹⁹³⁹Ulus, 12 Temmuz 1947, s. 1.; Memleket, 12 Temmuz 1947, s. 1.

¹⁹⁴⁰Ankara Akşam Haberleri, 13 Temmuz 1947, s. 1.

¹⁹⁴¹Karagöz, Yıl: 39, Sayı: 4053, 21 Temmuz 1947, s. 1.

¹⁹⁴²Ankara Akşam Haberleri, 13 Temmuz 1947, s. 1.

¹⁹⁴³Ulus, 13 Temmuz 1947, s. 2.

Yavuz Abadan, *'Partiler Arasındaki Münasebetin Yeni Safhası'*¹⁹⁴⁴; Falih Rıfkı Atay *'Karşılıklı güvene doğru'*¹⁹⁴⁵ yazıları ile 12 Temmuz Beyannamesi'ni tasdik eder yazılara imza atmışlardır.

Nihat Erim'in 15 Temmuz tarihli 'Bundan sonrası' isimli yazısında 12 Temmuz'la başlayan iyimser hava, şu şekilde değerlendirilmiştir; *'...Vatandaşlar, yeni girdiğimiz partiler hayatında, günlük kavgaların dışında ve üstünde kalarak, gerektiği zaman uzlaştırıcı bir rol oynayacak, bir şahsın bir makamın varlığını görmekle rahatlık duymuşlardır. ...Tehlike çanı Cumhurbaşkanının elindedir. O, bunu çalmadıkça politika olayları gönül ferahlığı ile seyredilecektir. Düşmanlara iç kargaşayı bitirecek bir makam gösterilirken yabancı dostlara Türk demokrasisini dağıtıcı bitirici kardeş kavgalarının soysuzlaşmadığını görmekteler.*¹⁹⁴⁶ Karagöz'de ise bu durum şu şekilde değerlendirilmiştir; *'Particilik yapın; fakat kardeşlikten ayrılmayın!. Önce millet ve vatan sonra particilik!. Halkçı da, Demokrat da bu yurdun evlâdıdır. tartışalım; fakat birbirimizi kötülemeyelim!.Siyâset işinde karşılıklı saygı ve sevgi esastır.*¹⁹⁴⁷

12 Temmuz'un meydana getirdiği iyimser havada, Muhalefetten yükselen çatlak sesler ise milli birlik içerisinde, fakat münferid bir değerlendirme olarak ele alınarak ifadelerin parti çatışmasına sebep olmasının önüne geçilmek istenmiştir;

*'Söz ve fikir Mücadelesini ayağa düşüren M. Vekili Sadık Aldoğan Millete anarşi aşılacak istiyor'*¹⁹⁴⁸; *'[Sadık Aldoğan] Kanun tanımayan bir millet vekili / Bu generale artık yeter demenin zamanı gelmiştir'*¹⁹⁴⁹ *'Aldoğan'ın yeni tahrikleri karşısında Demokrat Partinin duyduğu infial...*¹⁹⁵⁰; *'Yurdu kızıla boyamak isteyen milletvekili Sadık Aldoğan Demokrat Partiden Çıkarılacak mı?'*¹⁹⁵¹; *'Hikmet Bayur Türk Milletinde Kötülük ve İkilik Arıyor / Türkiye Yunanistan'daki Hadiselerden çok geniş ölçüde ibret almalı imiş.'*¹⁹⁵²

¹⁹⁴⁴Memleket, 13 Temmuz 1947, s. 1.

¹⁹⁴⁵Ulus, 14 Temmuz 1947, s. 1.

¹⁹⁴⁶Ulus, 15 Temmuz 1947, s. 2.

¹⁹⁴⁷Karagöz, Yıl: 39, Sayı: 4049, 7 Temmuz 1947, s. 1.

¹⁹⁴⁸Memleket, 15 Temmuz 1947, s. 1.

¹⁹⁴⁹Ankara Akşam Haberleri, 15 Temmuz 1947, s. 1.

¹⁹⁵⁰Naşit Uluğ, "Aldoğan'ın yeni tahrikleri karşısında Demokrat Partinin duyduğu infial", **Ankara Akşam Haberleri**, 15 Temmuz 1947, s. 1.

¹⁹⁵¹Memleket, 16 Temmuz 1947, s. 1.

¹⁹⁵²Memleket, 23 Temmuz 1947, s. 1.

Münferid olaylar dışında, genel olarak 'düşmanlıktan vazgeçilmesi' üzerine değerlendirmelerde bulunulmuştur.¹⁹⁵³ Naşit Uluğ, 30 Temmuz'da kaleme aldığı, 'Konuşurken ve yazarken çok dikkatli olalım!' başlıklı yazısında, birliktelik vurgusu yaparken bunun sebebini ise dış tehlike olarak değerlendirmiştir; *'...vatanımıza karşı yeni hamleleri karşısında bulunuyoruz. Bu hamleler son günlerde Sovyet tazyiki ve tesiri altındaki devletlerde yine Sovyet ajanları tarafından hazırlanan yalan ve dolanlar halinde Türkiye'ye doğru akma istidadını göstermektedir.'*¹⁹⁵⁴ Nihat Erim, aynı günlerde 'Komünist kışkırtmaları'¹⁹⁵⁵ ve 'Uyanık olalım'¹⁹⁵⁶ başlıklı yazılarında benzer konulara temas ederek, dış tehlikenin propaganda vasıtalarını ve kamuoyunun yapması gerekenleri yazmıştır.

Milli birlik yazıları içerisinde en çok vurgulanan konu, Yunanistan örneğinde olduğu gibi iç savaş endişesidir. Bu durumdan dolayı partiler arasında kardeşlik, birlik fikri empoze edilmiştir. Nihat Erim, 10 Ağustos'ta yayınlanan 'Dış durum ve iç politika' başlıklı yazısında dış tehlike karşısında ayrılık olmadığı fikrini telkin etmiştir; *'Dış tehlike karşısında alınacak tedbirlerde, muhalefet ile hükümet arasında fikir ayrılığı yoktur. Eğer, Türk Milleti, bağımsızlığını ve toprak bütünlüğünü silâhla savunmak zorunda kalırsa, tam bir millî birlikle, çarpışacaktır.'*¹⁹⁵⁷ Erim, 11 Ağustos'ta ise *'İktidar partisi ve muhalefet, Türkiye'nin düşmanlarını çatlatacaklar, dostlarının yüreğini ferahlatacaklardır'*¹⁹⁵⁸ diyerek dış politika konusunda birlik olduğunu ifade etmiştir.

Akşam Haberleri'nde Ankara rumuzu ile yazılan başyazı da ise dünyanın hali karşısında kamuoyunun yapması gereken şu şekilde izah edilmiştir; *'Partinin de gözü kör olsun, demokrasinin de! Bu milletin istiklâli ve hayatı; bu toprakların bütünlüğü ve masunluğugözönünde tutulmalıdır. A sayın muhalifler! A yalan havadis simsarları! Başınızı kaldırıp dünyanın haline bir baksanıza!..'*¹⁹⁵⁹ Karagöz'ün başyazısında ise partiler arasındaki kardeşliği bozucu görüşe karşı, birlik fikri öne

¹⁹⁵³Behçet Kemal Çağlar, "Karşılıklı düşman zihniyetinden vazgeçelim", **Ankara Akşam Haberleri**, 28 Temmuz 1947, s. 1.

¹⁹⁵⁴**Ankara Akşam Haberleri**, 30 Temmuz 1947, s. 1.

¹⁹⁵⁵**Ulus**, 28 Temmuz 1947, s. 2.

¹⁹⁵⁶**Ulus**, 29 Temmuz 1947, s. 1.

¹⁹⁵⁷**Ulus**, 10 Ağustos 1947, s. 2.

¹⁹⁵⁸Nihat Erim, "Karşılıklı vazifeler ve itimat", **Ulus**, 11 Ağustos 1947, s. 2.; Nihat Erim, "Ara bozuculara kapılmayalım!", **Ulus**, 24 Ağustos 1947, s. 1.

¹⁹⁵⁹Ankara, "Başınızı kaldırıp dünya'nın haline bir bakınız", **Ankara Akşam Haberleri**, 23 Ağustos 1947, s. 1.

çıkarılmıştır; *'Halkçı olsun, Demokrat olsun herkes bu vatanın evladıdır, kimsenin vatanseverliği hiç kimseden eksik, fazla değildir ve herkes ölecek, fakat millet ve vatan yaşayacaktır. Bunları düşünerek daima hakikatla bir ve beraber olmalıyız... Kör partcilik taassubu milleti birbirine düşman etmekten başka hiçbir netice vermez.*¹⁹⁶⁰

Milli birlik yazılarını kaleme alan bir diğer isim ise Peyami Safa olmuştur. *'Yanlış fikirler ordusu'* isimli yazısında dış tehlikenin ne kadar yakın olduğunu anlatan Safa, diğer yazı ve yazarların aksine DP'yi hedef almıştır; *'Türkiye'de bir yanlış fikirleri ordusu vardır, ki Demokrat Partimizle beraber kurulmuştur. İçinde yabancı kurmay ve subaylar da bulunan bu ordunun başkomutanı General Sütliman'dır. Ona sorarsanız Türkiye'yi dışarıdan saran hiç bir tehlike yoktur ve olsa bile, buna karşı bütün olağanüstü disiplin tedbirlerini, bu arada bazı şehirlerimizdeki sıkıyönetim idarelerini ortadan kaldıran geniş bir demokrasi en mükemmel vasıta... Tehlike ile bizim aramızda ne bir kıta, ne de bir okyanus var. Gelin de bunu yanlış fikirler ordusuna anlatın.*¹⁹⁶¹

Milli Birliğe dair ön plana çıkartılan diğer bir gelişme ise İnönü'nün 13 Eylül'de başladığı Doğu gezisidir. Doğu Anadolu'ya hareket eden İnönü, Sivas, Kayseri, Erzurum, Erzincan, Kars'tan sonra gezisini Trabzon, Rize, Ordu, Samsun istikametinde devam ettirerek küçük bir yurt gezisi gerçekleştirmiştir.¹⁹⁶² İnönü'nün gezisinde yaptığı konuşmalar kadar, İnönü'nün 'coşkun şekilde' karşılanmasının propaganda vasıtası olarak kullanıldığı ve bu sayede İnönü'nün Türkiye'nin partiler üstü konumda olduğu imgesinin öne çıkartıldığı görülmüştür. İnönü'nün gittiği yerlerde Demokrat Parti ve Halk Partililerce birlikte karşılanması –İnönü'nün DP teşkilatlarını ziyaret etmesi- bu fikri ve milli birliği telkin etmek üzere kullanılan en önemli argüman olmuştur;

*'Cumhur Başkanı Trabzon'a gidiyor Yol boyunca coşkun sevgi gösterileri ile karşılanıp uğurlanıyor'*¹⁹⁶³, *'Cumhur Başkanımız Trabzon'da İsmet İnönü Büyük tezahüratlarla karşılandılar'*¹⁹⁶⁴, *'İnönü Rize'de / Trabzon'da şereflerine verilen çayda bulunan İnönü, C.H.P. ve D.P. yi de ziyaret ettiler'*¹⁹⁶⁵, *'Cumhur Başkanımız İnönü Ordu'da / İsmet İnönü 30 binden*

¹⁹⁶⁰Karagöz, Yıl: 40, Sayı: 4062, 21 Ağustos 1947, s. 1.

¹⁹⁶¹Ankara Akşam Haberleri, 13 Ağustos 1947, s. 1.

¹⁹⁶²Ulus, 15,17,20,21,23,25,26 Eylül 1947

¹⁹⁶³Ulus, 20 Eylül 1947, s. 1.

¹⁹⁶⁴Ulus, 21 Eylül 1947, s. 1.

¹⁹⁶⁵Ulus, 23 Eylül 1947, s. 1.

*fazla Ordulu tarafından karşılandı*¹⁹⁶⁶, *‘İnönü Yurdun her tarafında büyük saygı ve sevgi görüyor’*¹⁹⁶⁷, *‘İnönü Erzurum’da C.H.P. ve D. P.yi ziyaret etti Cumhurbaşkanımız bu hareketleriyle 12 Temmuz beyannamesiyle yaratmak istedikleri olgunluğa fiilî bir örnek verdiler/ Doğuda muhtemel İç ve dış tahriklere karşı partilerin birlik cephe kurmalarını istedi’*¹⁹⁶⁸.

12 Temmuz Beyannamesi ile başlatılan İnönü’nün Milli Birlikteliğin sembolü olduğu telkini, son ziyaretler ile birlikte iyice yerleştirilmeye çalışılmıştır. Parti hizipleşmesine karşı birlikteliği öne çıkartan 12 Temmuz Beyannamesi sonrasında, gerçekleşen gezi ile birlikte milli birlik fikri iyice tesis edilmek istenmiştir. İnönü, gezisi sırasında en önemli nutuklarını Erzurum ve Kars’ta vermiştir. Erzurum nutku, *‘İnönü’nü çok önemli direktifleri’, ‘İnönü, bilhassa Doğu’da iç ve dış tahrikçilerin muhtemel teşebbüslerini boşa çıkarmak için partilerin cephe birliği kurmakta daima uyanık bulunmaları üzerine ısrar etti’*¹⁹⁶⁹ şeklinde duyurulmuştur. Erzurum nutkuna yapılan yorumlarda da bu konunun yerleştirilmesine çalışıldığı görülmüştür¹⁹⁷⁰; *‘Ülkü yollarında milletçe birlik ve beraberlik. ...Kol kırılacaksa bile yen içinde kalacak. Burada iki eşli tabiri kullanamama izin veriniz: İttikatta mezhebimiz bir olacaktır; Amelde mezhebimiz istediği kadar ayrılınsın; tahrikçiler bize dış ve söz geçiremedikçe cephe beraberliğinden ayrılmayacağız. Fıkramı İstiklâl Marşı şairinin bir mısraı ile sona erdireyim: Cihan yıkılsa, emin ol, o cephe sarsılmaz!’*¹⁹⁷¹.

İnönü’nün Kars’ta verdiği demeç ise dış tehdide dair verilen en ciddi tepkiyi ortaya koymuştur. İnönü, Kars’ta açıkça partiler arasında yaşanacak çekişmenin ileri boyutlara taşınması halinde neler yapılacağını anlatmıştır. Ayrıca bunun yanı sıra parti hizipleşmesinin dış tehlikenin nasıl odağı olarak kullanılacağı kamuoyuna telkin edilmiştir.¹⁹⁷²

¹⁹⁶⁶ **Ulus**, 25 Eylül 1947, s. 1.

¹⁹⁶⁷ **Karagöz**, Yıl: 40, Sayı: 4073, 29 Eylül 1947, s. 2.

¹⁹⁶⁸ **Ankara Akşam Haberleri**, 16 Eylül 1947, s. 1.

¹⁹⁶⁹ **Ulus**, 17 Eylül 1947, s. 1.

¹⁹⁷⁰ Falih Rifkî Atay, “Güven yolunda bir gelişme”, **Ulus**, 15 Eylül 1947, s. 1. ; Ankara, “Doğudan gelen güzel haberler”, **Ankara Akşam Haberleri**, 17 Eylül 1947, s. 1.

¹⁹⁷¹ T. İ., “Cephe Birliği”, **Ulus**, 18 Eylül 1947, s. 2.

¹⁹⁷² “...Dünyanın halini görüyorsunuz her memleket dış emelleri içerde uyanacak veya uyandırılabilirler nifaklara dayanıyor. Siyasî partilerin çalışmalarında bunların içine karışık niyetli bir çok şüpheliler sokulabilirler. Bunlar kendi eserleri olan hadiseleri partilere mal etmek gayretine düşebilirler. Eğer siyasî hayatımızın bünyesi katî derecede tedbirli olmazsa zarar her sahada geniş olur. Benim fikrimce memleketin bütünlüğünü, içerden ve dışardan fena niyetli tertipçilere karşı koruyacak en tesirli tedbir, söze başlarken söylediğim prensiplerin. Bu suretle partilere karşı eşit ve tarafsız muamele eden idare mekanizması partiler içine karışacak şüpheli unsurları meydana çıkarmakta ve partileri onlara karşı

Milli Birliğe karşı tehdit oluşturabilecek temel tehlike olan, parti hizipleşmesi şiddetle eleştirilmiş, buna karşı ise 'birlik' kavramının öne çıkartılmasına devam edilmiştir. 12 Temmuz sonrası artık DP'ye yöneltilen eleştirilerin tonun azaltıldığı görülmektedir. Bazı durumlarda ise yapılan eleştirilerin münferid kaldığı görülmüştür; *'Biraz tuhafınıza gidecek amma, bugün bu küçük sütunda General Sadık Aldoğan'a teşekkür etmek istiyoruz: İler geri sözler söyleyerek memlekette zararlı propagandalar yaparak yarattığı hava karşısında Halk Partilileri de, Demokrat Partilileri de bir safta topladığı için...'*¹⁹⁷³. Dış politika konusunda bazı eleştiriler olmakla birlikte¹⁹⁷⁴, genel olarak birliktelik telkini üzerinden parti hizipleşmesine son verilmeye çalışılmıştır; *'...Maksadımız millete hizmettir. Onun için dar görüşlü particilerin bizi birbirimize düşürmek gayretlerine kulak asmayınız. Türk bir bütündür; ayrılmaz. Halkçı iseniz Demokrata, Demokrat iseniz Halkçıya saygı ve sevgi gösterin vatandaşlar! Şunu iyi bilin ki hamiyette, vatanseverlikte, millet ve memleket sevgisinde kimsenin kimseden geri kalmağa tahammülü yoktur'*¹⁹⁷⁵, *'...Birbirimizi seveceğiz; birbirimize inanacağız; birbirimizi kardeşçe tenkit edip kardeşçe tartışacağız. Hepimiz bu vatan için, bu millet için çalışıyoruz. Hiç birimiz bu milletin fenalığını istemiyoruz. Ne Halk Partisi dışarıdan gelme bir yabancı malıdır; ne de Demokrat Partisi!.. Hepimiz bu memleketin evlâdıyız.'*¹⁹⁷⁶.

Bazı dönemlerde ise parti hizipleşmesinin daraltılarak CHP'nin iç çekişmelerine kadar yansıtıldığı görülmektedir. İlginç bir şekilde CHP'nin içerisinde yaşanan gelişmelerin milli birliğe zarar vereceği endişesi yaşanmıştır. Milli Birliği muhafaza etmek için, CHP'nin birlik olmayan görüntü vermesinin önüne geçmek ve CHP'yi güçlü göstermek üzere, bazı yazılarda bu konuya temas edilmiştir;

*'Cumhuriyet Halk Partisi, dünyanın ve memleketin bu nazik günlerinde Türk Milletinin kaderini elde tutmak gibi bir sorum altındadır: bu sorum duygusu, her türlü hırs ve menfaat ve başka şahsi zaafının çok üstündedir. Cumhuriyet Halk Partisi, bu ağır yükü taşıyabilmek kuvvetini ancak kendi iç dayanışmasından, nifak oyunlarını iflâs ettirmesinden alabilir'*¹⁹⁷⁷, *'Halk*

masun bulundurmakta çok faydalı bir yardımcı olur. Hükümet, kendi vazifesi olan kanun tatbikatı esnasında partilerden samimî yardım görür, partiler kendi programları ve siyasî sahada karşılıklı çalışmaları ne safhalar gösterirse gösterecek, içerden ve dışardan zararlı tertiplere karşı cephe birliğini kolaylıkla tutabilirler...' **Ulus**, 19 Eylül 1947, s. 1. ; **Ankara Akşam Haberleri**, 18 Eylül 1947, s. 1.

¹⁹⁷³Teşekkür!,**Ulus**, 2 Ekim 1947, s. 2.

¹⁹⁷⁴ Falih Rifkî Atay, Trakya ve İstanbul,**Ulus**, 17 Ekim 1947, s. 1.

¹⁹⁷⁵**Karagöz**, Yıl: 40, Sayı: 4076, 9 Ekim 1947, s. 1.

¹⁹⁷⁶**Karagöz**, Yıl: 40, Sayı: 4079, 20 Ekim 1947, s. 1.

¹⁹⁷⁷ Falih Rifkî Atay, "Biz kendimiz dikkatli olalım!",**Ulus**, 6 Ekim 1947, s. 1.

*Partisini, tarihî rolünü ifa etmiş ve ömrünü tüketmiş bir teşekkül gibi görmek ve göstermek isteyenlere yanıldıklarını isbat etmek, Partilere düşen bir vazife olmuştur hem Partinin hem de memleketin menfaatleri bunu emretmektedir. Vatanın kurtarılması ve milletin yeni bir ülkü etrafında teşkilâtlandırılması gibi büyük hizmetleri olan Partiyi yeni ve aynı derecede şerefli memleket hizmetleri beklemektedir.*¹⁹⁷⁸

Kasım ayında dış politikayla ilgili en önemli gelişme, TBMM'nin açılışı sebebiyle İsmet İnönü tarafından gerçekleştirilen konuşmadır. Konuşmanın en önemli noktası, İnönü'nün 12 Temmuz'la birlikte başlattığı, parti hizipleşmesine karşı Milli Birlik düşüncesini vurguladığı kısımdır. Zira İnönü nutkunun bu kısmında dış politika fikrini empoze etmiştir;

*'Dış politika üzerinde siyasi partilerimizin mutabakat halinde bulunmaları memleketin selâmeti için büyük kuvvet olmuştur. (Alkışlar) Türk Milletinin, mevcudiyetini korumak yolunda ve dış politika meselesinde ayrılık göstermediğinin ve göstermeyeceğinin dünyaca bilinmesinden vatan fayda görmüştür ve fayda görecektir. (Alkışlar) Memlekete bu itibarı ve emniyeti temin eden iktidarda ve muhalefetteki siyaset adamlarımıza tebriklerimizi ifade deriz. ...Vatandaşlarımızın siyaset mücadelesi yaparken birbirine düşman haline gelmelerini memleketimiz için en büyük tehlike sayıyorum. Bu tehlikeyi önlemek için, iktidar ile muhalefet içindeki, en büyüktен en küçüğe kadar, bütün iyi niyetlerin siyasi faaliyetlerimize kâlmalarını temenni ederiz...*¹⁹⁷⁹

İnönü'nün Meclis konuşması sonrasında yapılan yorumlarda ise İnönü'nün iç ve dış politika açısından öne çıkartıldığı ve övüldüğü görülmüştür.¹⁹⁸⁰ Kemal Turan'a göre, İnönü'nün nutku ile kamuoyunda Sovyet tehdidi sezilmiş, milli birlik içerisinde vatan sevgisi, parti ayrılıklarının üzerinde tutulmuştur; *'...Türkiye halkı, Sovyetlerden gelen tehlikeli havayı bütün derinliğiyle sezmektedir. Parti mücadelelerinin sertleştiği günlerde bir ara unutulmuş gibi sanılan bu hava son aylarda bütün yurtta gerçek ağırlığı ile duyuluyor. Ancak yurttaşlar her zamanki gibi yurt ve istiklâl konusunda çok azimlidirler. Milletin her ferdi vatan sevgisini ve onu korumak kararını parti ayrılıklarının üstünde tutuyor.*¹⁹⁸¹

İnönü'nün nutkunun kamuoyuna duyurulduğu gün, Celal Bayar'ın milli birliği vücuda getirir tarzda yaptığı Rize konuşmasının okuyucularla paylaşılması, partiler üstü konumun telkin edilmeye çalışıldığını göstermektedir; *'Demokrat Parti Başkanı*

¹⁹⁷⁸Sadi Irmak, "Serbest Sütun: Halk Partisinin meseleleri", **Ulus**, 9 Ekim 1947, s. 2.

¹⁹⁷⁹**Ulus**, 2 Kasım 1947, s. 1 ve 2.

¹⁹⁸⁰**Memleket**, 2 Kasım 1947, s. 1.; Falih Rifkî Atay, "Cumhurbaşkanımızın nutku", **Ulus**, 2 Kasım 1947, s. 1 ve 4.; Nazım Poroy, "Bu Memleketin birliği ve İnönü", **Memleket**, 2 Kasım 1947, s. 1 ve 4.

¹⁹⁸¹Kemal Turan, "Devlet Başkanının nutku üzerine", **Ulus**, 3 Kasım 1947, s. 1 ve 3.

Rize’de B. Celal Bayar, bizim cebirle, tahakkümle, anarşi ile hiçbir ilgimiz yoktur, dedi¹⁹⁸².

İnönü’nün CHP Kurultayı’nın açılışında yaptığı konuşmasında da yine benzer görüşlere yer vermiştir; ‘...On senedenberi sükûnete kavuşan bölgelerimiz hudut ötelerinden gelebilecek tesirlere temiz bir vatanseverlikle karşı gelmektedir... İktidarda ve muhalefetteki başlıca siyasi partilerin inkılâp esaslarında mutabık bulunmaları, dış politika mutabakatı gibi, memleket için iyi bir talihtir¹⁹⁸³, ‘İsmet İnönü’nün tarihi nutukları... Partilerin iç ve dış emniyet işinde cephe birliği yapacağına güvenim var’¹⁹⁸⁴. İnönü’nün Kurultay konuşması sonrasında yapılan yorumlarda da yine İnönü’nün ülkenin bir arada tutan unsur olarak öne çıkartılıp propaganda edildiği görülmüştür.¹⁹⁸⁵

Kasım ayında sağlanan mutabakatın aralık ayında sarsılmaya başladığı görülmüştür. Sovyet-Komünizm karşıtı propaganda dalgasının meydana getirdiği birlik karşısında, muhalefettin açıklamaları, milli birlik propagandası içerisinde değerlendirilmeye alınmıştır. DP’nin eleştirel açıklamaları karşısında yapılan haberler, kamuoyunda DP’nin milli birlikteliği bozmak üzerine olduğu şeklinde bir algı oluşturmuştur;

‘C.H.P. mahfillerinde Bayar’ın demeci tenkidediliyor / “Geçmiş hâdiseleri tazeliyerek husumet duygularını körüklemek ne karşı partiye, ne de memlekete fayda getirir”¹⁹⁸⁶, ‘İşi azıttılar / C.H.P. çevrelerinde Demokratların yeniden ihtilâl metodlarına başvurmağa kalktıkları intibai uyanmıştır / Her nedense Demokrat Parti yeniden hücumla geçmiştir¹⁹⁸⁷, ‘Perde açılıyor / Yoksa yeni bir kör dövüşü mü istiyorlar?’¹⁹⁸⁸. Kısa süre içerisinde DP’den yükselen aykırı seslerin daha önce ferdi bir görüş olduğu anlaşılmış, bunun üzerine ise 12 Temmuz birlikteliğine uygun tarzda CHP ve DP’nin bir olduğu anlayışı içerisinde konu değerlendirilmiştir; ‘Mesele anlaşıldı / Demokrat Parti belki de bir tebliği çıkaracak / Aldoğan ile onun gibi konuşan bir iki ölçüsüzün D. P. yi temsil etmediği belirtiliyor¹⁹⁸⁹, ‘Devlet ve Millet

¹⁹⁸²Ulus, 2 Kasım 1947

¹⁹⁸³Ulus, 18 Kasım 1947, s. 1 ve 2.

¹⁹⁸⁴Memleket, 18 Kasım 1947, s. 1 ve 3.;Ankara Akşam Haberleri, 17 Kasım 1947, s. 1 ve 3.

¹⁹⁸⁵Nihat Erim, “Niçin O’nunla beraberiz?” Ulus, 18 Kasım 1947, s. 2.;Nâzım Poroy, “Daima İnönü’nün etrafındayız...”, Memleket, 12 Kasım 1947, s. 1.

¹⁹⁸⁶Ulus, 10 Aralık 1947, s. 1 ve 3.

¹⁹⁸⁷Ulus, 17 Aralık 1947, s. 1.

¹⁹⁸⁸Ulus, 18 Aralık 1947, s. 1 ve 3.

¹⁹⁸⁹Ulus, 19 Aralık 1947, s. 1 ve 4.

*huzuruna taarruz / Muhalefetin içinde yaşayan bir kısım fesatçıların kötü gayeleri*¹⁹⁹⁰,
*'Fesatçıların boşa giden gayretleri'*¹⁹⁹¹.

Karagöz ise konuyla ilgili bazı küçük haberlere yer vermekle birlikte, Partiler arası birlik ve kardeşlik vurgusunu sürdürmüştür;

*'...içine girdiğimiz çok partili hayatta kendi millî geleneklerimizden ayrılmamalıyız. Bu gelenekler biz ancak kardeş partiliği gerektiriyor. Demokrati Halkça, Halkçı Demokrata kem gözle bakarsa bundan büyük zarar görürüz. Vatanseverlikte, millet ve memleket aşkında kimsenin kimseden eksiği, fazlası yoktur*¹⁹⁹², *'Bu memleket ne Halk Partisi, ne Demokrat Partisi dışarıdan gelmedi; hepimiz aynı vatanın çocuklarıyız*¹⁹⁹³, *'...Particilikte saygıyı, sevgiyi elden bırakıp kardeşlikten uzaklaşan milletlerin haline Yunanistan ve Fransa acı birer örnektirler. Biz Demokrasimizi bu hallere düşürmiyeceğiz; Particiliğimizi saygılı, sevgili, kardeşçe yapacağız. Türk milletinin şanına düşen budur.*¹⁹⁹⁴.

4.2.5.3 1948 Yılı Değerlendirmesi

1948 yılında CHP Hükümetlerinin politikasında genel bir değişiklik olmamasından ötürü, dış politika açısından 1948 yılı süreklilik gösteren bir yıl olmuştur. Özellikle 1947 yılında ABD tarafından Truman Doktrini'nin ilan edilmesi, dış tehdit karşısında ABD'nin desteğini sağlamıştır. Her ne kadar Doktrin ABD'nin Türkiye'nin yanına olmasını sağlamışsa da kesin bir bağlantı içermemesi milli birlik propagandasının devam etmesini gerekli kılmıştır. 1948 yılından itibaren Atlantik Paktı ile ilgili girişimlerin başlaması, Türkiye'nin milli birlik propagandasına çok daha kuvvetli bir şekilde sarılmasını sağlamıştır. Atlantik Paktı gelişmeleri başlamadan önce ise Sovyet Rusya'nın Çekoslavya ve Finlandiya'da harekete geçmesi, 12 Temmuz Beyannamesi ile ortaya çıkan siyasi birliktelik vurgusunu 1948 yılında daha da önemli hale getirmiştir.

Ocak ayında milli birlik doğrultusunda yapılan ilk dikkat çekici haberlerin, parti hizipleşmesi ile ilgili olduğu görülür. 12 Temmuz sonrası, partiler arasında bir dostluk olduğunu gösterme uğraşı içerisinde olan gazeteler, milli birliği sarsıcı girişimleri kitlesel olmaktan bireysel düzeye çekmiştir. Özellikle Kenan Öner ve Sadık Aldoğan'ın birlik bozucu hali, önceki aylarda hedef alınmıştı. 7 Ocak'ta Kenan Öner'in DP'den istif etmesi bu çerçevede DP'yi milli çizgiye yaklaştıran bir girişim

¹⁹⁹⁰ **Memleket**, 19 Aralık 1947, s. 1 ve 4.

¹⁹⁹¹ Nihat Erim, "Fesatçıların boşa giden gayretleri", **Ulus**, 19 Aralık 1947, s. 2.

¹⁹⁹² Diplomat, "Politika", **Karagöz**, Yıl: 40, Sayı: 4092, 4 Aralık 1947, s. 2.

¹⁹⁹³ Diplomat, "Politika", **Karagöz**, Yıl: 40, Sayı: 4093, 8 Aralık 1947, s. 2.

¹⁹⁹⁴ Diplomat, "Politika", **Karagöz**, Yıl: 40, Sayı: 4095, 15 Aralık 1947, s. 2.

olarak değerlendirilmiştir.¹⁹⁹⁵ Genel olarak partiler arasındaki mücadelenin bir hizipleşmeye dönmesini yok etmeyi arzulayan telkin faaliyeti bir süreklilik politikası ve vatan meselesi olarak değerlendirilmiştir; *'...Bize gelince dışarıyı unutmuş gibiyiz; hep iç işlerimizle meşgulüz. Ben Halkçı, sen Demokrat; anladık ama sınırlarımızdaki tehlike bitmiş değil ki! Particilikle uğraşmayalım mı; uğraşalım. Ancak dünyanın durumunu da bir dakika bile akıldan çıkarmıyarak ikiliğe düşmemeğe çalışalım. Vatan selâmeti her şeyin üstündedir; particilik ancak ve ancak vatan için yapılır.'*¹⁹⁹⁶ Kemalettin Kamu'nun 9 Ocak'ta yayınlanan 'Dış politikamız' yazısında parti hizipleşmesinin yine dış politika ve milli birlik açısından değerlendirildiği görülmektedir; *'...Türkiye dış politikası milletin yüksek menfaatlerine ve yüce haysiyetine en uygun bir millî politikadır. Böyle olduğu içindir ki ayrı gayrısız bütün yurttaşlarca benimsenip desteklenmektedir. Bu iyi politika yanında dış güvenlik ve itibarımızın başlıca dayanağı egemenlik ve bütünlüğümüz için milletçe uyanık ve ayakta oluşumuzdur. ... Parti çekişmelerini düşmanlık derecesine vardırmamakla hem genç demokrasimize güzel gelenekler kazandırmış, hem dış politikamızın başarı kaynaklarından birini kuruma tehlikesinden korumuş oluyoruz.'*¹⁹⁹⁷

Parti hizipleşmesi konusuna şubat ayının ilk günlerinden itibaren de dikkat edildiği görülmüştür. CHP Başkan Vekili Hilmi Uran'ın Boğazlıyan'da verdiği demeçte, karşı partililerle kardeşçe çalışmalarını tavsiye etmesi, 1948 yılında 12 Temmuz görüşünün muhafaza edilmek istendiğini göstermektedir.¹⁹⁹⁸ Takip eden günlerde Uran'ın ve aynı günlerde gezide olan Celal Bayar'ın ziyaretleriyle ilgili yapılan bir değerlendirmede parti çekişmesine karşı, partiler üstü mesele olarak tutulan 'memleketçilik' şu şekilde değerlendirilmiştir; *'Hilmi Uran'ı da, Celâl Bayar'ı da kendi partilerine bağlı olanlarla birlikte tarafsız ahâli her gittikleri yerde çok güzel karşılamışlar böylece memleketçiliği particilikten üstün tuttuklarını ıspat etmişlerdir.'*¹⁹⁹⁹ Karagöz'de yer alan 'Sazdan sesler' köşesinde ise particiliğe karşı milli birlik şu şekilde öne çıkartılmıştır; *'Tehlike büyüktür Birliğe gidin / EvvlâTürksünüz, sonra partici / Bu lafı kulağa siz küpe edin / Yanmasın mübârek vatanın içi / Helecan içinde gözümü açtım / Gözümle beraber özümü açtım.'*²⁰⁰⁰

¹⁹⁹⁵Ulus, 7 Ocak 1948, s. 1 ve 3.

¹⁹⁹⁶Karagöz, Yıl: 40, Sayı 4100, 1 Ocak 1948, s. 2.

¹⁹⁹⁷Ulus, 9 Ocak 1948, s. 2.

¹⁹⁹⁸Ulus, 3 Şubat 1948, s. 1 ve 3.

¹⁹⁹⁹Karagöz, Yıl: 40, Sayı: 4111, 9 Şubat 1948, s. 1.

²⁰⁰⁰Karagöz, Yıl: 40, Sayı: 4112, 12 Şubat 1948, s. 2.

Parti hizipleşmesi konusuna dönem dönem İsmet İnönü'nün müdahil olduğu görülmüştür. İnönü'nün milli birlik, dış politika ve partiler arası konularda sürece dahil olma sıklığı, İnönü'nün sözlerine ve kendisine karşı olan alakanın canlı tutulmasını sağlamıştır. İsmet İnönü, nisan sonu ve mayıs aylarında gerçekleştirdiği yurt gezisi sonrasında yazdığı makalede, partiler arası mücadeleyi, dış mesele açısında ele alarak milli birlik vurgusu yapmıştır.²⁰⁰¹

1948'in temmuz ayında, üzerinden bir sene geçtikten sonra 12 Temmuz Beyannamesi ile başlayan partiler arası ittifakın ilk kez ciddi bir biçimde tartışma konusu olduğu görülmüştür. Ekim ayında gerçekleşecek olan ara seçimlere gidilen süreçte, partiler arasındaki suhulet dönemi, sona ermeye başlamıştır. Buna karşın ise parti-hükümet propagandasında dış tehlike, iç savaş korkuları ile bağlantılı olarak parti hizipleşmesine karşı bir algı oluşturulmak istenmiştir.

Siyasette hızla artan gerginliğin içeride bir çatışma meydana getireceği, bunun ise Türkiye'nin dost ve düşmanlarına karşı yürüttüğü dış politikasında, dayanak noktası olan milli birliği sarsacağı düşünülmüştür. Milli birliğin bozulması ihtimaline karşı kamuoyuna itidal tavsiye edilmiştir. Köşe yazıları bu doğrultuda öne çıkmaktadır. Menteşeoğlu, Yavuz Abadan, Sadi Irmak'ın yazılarında, adeta tek bir ağızdan sükunet çağrısında bulundukları görülmüştür. Köşe yazarlarının vatan meselesi etrafında, kamuoyunda telkin etmek üzere vurguladıkları fikirler yazılarında şu şekilde ele alınmıştır;

*'...Bugün Türkiye'de parti mücadelesini ve politika hürriyetini engelliyen hiçbir mâni yoktur. Fakât zaman geliyor ki Millet Meclisinin itimadını haiz olan Hükümeti veya onun herhangi bir kararını gayri meşru göstermekte âdeta şehvî bir zevk duyuyoruz. Ben bunu herhangi bir partiye ait bir hâdise olarak değil; hem gençliğe yanlış telkin veren, hem memleketin mukadderatını –velevki yüzde bir ihtimal veya nispetle- tehlikeli bir âkibete götüren bir fikir meselesi olarak mütalâa etmek istiyorum...'*²⁰⁰²; *'...Millet denilen insan kümesinin ruh buhranı*

²⁰⁰¹ 'Cumhur Başkanı diyor ki: Dünyanın nereye varacağı belli olmıyan buhranı içinde Türkiye'nin demokratik gelişmesinin zehirsiz ve salim bir hava içinde ilerlemesi memleket için hayatî bir ehemmiyettedir. Siyasi partilere mensup olan vatandaşlar, her yerde beni, iç ve dış büyük vatan meselelerinde beraber mücadele edeceklerine yürekten temin ettiler. ...Partililer emniyet ve huzur içinde siyasi dâvalarını azimle takip ederken, partiler üstünde olan vatan meselelerini gözönünden ayırmıyor, hele birbirine hiç düşman olmuyorlar. ...Dünyanın nereye varacağı belli olmıyan buhranı içinde Türkiye'nin demokratik gelişmesinin zehirsiz ve salim bir hava içinde ilerlemesi memleket için hayatî bir ehemmiyettedir. Siyasi partilere mensup olan vatandaşlar, her yerde beni, iç ve dış büyük vatan meselelerinde beraber mücadele edeceklerine yürekten temin ettiler...' **Ulus**, 2 Mayıs 1948, s. 1.

²⁰⁰² Feridun Osman Menteşeoğlu, "Vatanı sarsan politika değil", **Ulus**, 1 Temmuz 1948, s. 2.

geçirdiği devreler olabilir. Böyle zamanlarda onun itimat ettiği varlık ancak münevver evlâtlardır. Onlarda mütemerrit bir siyaset piskozu ile birbirlerine düşerlerse bu vatan, ve bu millet için tehlike tabiatıyla artabilir. Halbuki ben politik fikir ayrılıkları gene devam etmekle beraber, birbirimize, parti partiye iyi niyet beslemek hasletini gösterebilirsek hem şifasız gibi görünen ihtilafların halledileceğine; he de daha rahat bir teşrii hayat devam ettirmenin mümkün olacağın derin bir kanaat besliyorum...²⁰⁰³; ‘Bir şehrin elektrik santrali bozulduğu zaman, evinin karanlığa boğulmasının sebebini kendi sigortasının patlamasında sanadan adamın hatasına düşmiyelim; ve içinde bütün bir dünyanın şaşkın, avare ve telâşlı gölgeleri kaynaşan bu karanlıkta, kararan vicdanlara kimimiz elle nuru, kimimiz kültür ışığı, kimimiz millî şuur aydınlığı koşturacağımız yerde, birbirimize çamur atmakla en büyük dâvamızı kirletmiyelim²⁰⁰⁴ ; ‘...İçinde yaşadığımız devrin güçlükleri, halkın iç ve dış meseleler karşısındaki hassasiyetini son derece arttırmıştır. Geçim sıkıntısı altında ezilenleri, parlak ve emin bir istikbale inandırmak ne kadar güçse, karanlık ihtimallerin telkiniyle yeis ve ümitsizliğe sürüklenmek o kadar kolaydır. Bu şartlar altında kötü niyet sahiplerinin, halkın mâneviyatını kırarak işten soğutacak hattâ canından bezdirecek bazı propaganda vesileleri arayıp bulmaları pekâlâ mümkündür. Buna karşı parti ve görüş ayrılığı gözetmeksizin, hepimizin sarsılmaz bir müdafaa cephesi kurmamız gerekir²⁰⁰⁵; ‘...Millet halinde yaşayan bir toplulukta görüş ve düşünce ayrılıkları ne kadar tabii ise, memleket veya devletin selâmeti mefhumunda toplanarak siyasi birliği koruyan müşterek bağların vücudu da o kadar zaruridir. Siyasi parti mücadelelerinin, vatandaşlar arasında düşmanlık yaratacak şekilde soysuzlaşmaması, bu selâmetin temel şartıdır²⁰⁰⁶; ‘...Biz siyasi hayatımızda öyle bir devri özlüyoruz ki, bir mesele ve mevzu üstünde en çetin tartışmaları yapan taraflar, bu iş bitince en küçük bir kin hattâ kırgınlık duymadan tekrar birbirlerinin elini sıkabilsinler. Bu hale gelmedikçe ve dostluk ve düşmanlığı kendi fikirlerimize uyulup uyulmamasından aradıkça siyasi kemale ermiş sayılmayız.²⁰⁰⁷

Karagöz, milli birlik propagandasının her noktasında olduğu gibi partiler arasındaki mücadelenin engellenmesine de yönelik olarak, şiir, karikatür ve yazılarıyla destek vermiştir. Bam Telinden köşesinde Aşık Kazak ismiyle yayınlanan şiirde Sovyet tehlikesi ve parti meselesi bir arada değerlendirilmiştir; ‘İster Halkçı geçinin ister Demokrat / Bu sözü yabana atma vatandaş: / Ne çok sağa meylet, ne de sola yat / Dikkat et çamura batma vatandaş, / Yalancı dolmalar yutma vatandaş! / ... Kızıla aldanma, tükür karaya, / Yüz verme sırtan her maskaraya...²⁰⁰⁸

²⁰⁰³Feridun Osman Menteşeoğlu, “Acaba Demokrasi bu mu?”, **Ulus**, 10 Temmuz 1948, s. 2.

²⁰⁰⁴Peyami Safa, “Dünya karanlığı”, **Ulus**, 10 Temmuz 1948

²⁰⁰⁵Yavuz Abadan, “Buhran yaratma hevesi”, **Ulus**, 13 Temmuz 1948, s. 1 ve 3.

²⁰⁰⁶Yavuz Abadan, Siyasette itidal meselesi, **Ulus**, 26 Temmuz 1948, s. 1 ve 2.

²⁰⁰⁷Sadi İrmak, “Parti mücadelelerine dair”, **Ulus**, 31 Temmuz 1948, s. 1.

²⁰⁰⁸Karagöz, Yıl: 40, Sayı: 4156, 15 Temmuz 1948, s. 3.

Eylül ayı, 12 Temmuz Beyannamesi'nin üzerinden geçen zamandan sonra, etkisini iyiden iyiye kaybetmeye başladığı ay olarak görülmektedir. Eylül ayında kaleme alınan yazılarda yeniden parti hizipleşmesine karşı propaganda yapıldığı görülmüştür. Köşe yazılarının ve bazı haberlerin, partiler arası mücadele konusuna birliklilik açısından değinmesi bu durumun en açık göstergelerinden olmuştur. Hilmi Uran'ın 17 Eylül'de yayınlanan nutkunda bu durum kendisine şu şekilde yer bulmuştur; *'B. Hilmi Uran'ın Nutku / Biz, millet iradesini mürettep mitinglerle ölçen dar ve egoist bir zihniyetten daima uzak kalacağız / 12 Temmuz Beyannamesi Bütün tazeliği ile bugün de ayakta'dır'*²⁰⁰⁹. CHP Başkan Vekili Hilmi Uran'ın sözleriyle birlikte iç çekişmelere ve dış politikaya karşı, birlik ruhunu muhafaza edilmek istendiği anlaşılmaktadır. Her ne kadar bu dönemde Sovyet tehlikesi 1945-1947 yılları arasında olduğu gibi, Türkiye üzerinde yoğun değilse de, Rusların Avrupa ve dünyanın geri kalan yerlerinde sürdürdükleri faaliyet ve Türkiye'ye yönelik başta Moskova Radyosu tarafından olmak üzere yürütülen propaganda, 12 Temmuz ruhunu gerekli kılmaktaydı. Rusların ne yapacağının kesin olarak kestirilememesi, topyekûn mücadele ve milli birlik propagandasının devam etmesini zarurileştirmiştir.

Eylül ayında parti hizipleşmesine karşı, milli birlik propagandası çok yoğun olmamakla birlikte yine de varlığı korumuştur. Sadi İrmak'ın yazdığı 'Muvazaa iddiasına dair' isimli başyazısında İrmak, kesinkes siyasi mücadelenin kardeş kavgasına ve düşmanlığa dönmemesi gerektiğini telkin etmiştir; *'[12 Temmuz tarihli] Beyannamenin milletçe nasıl bir sevgi ile anlaşıp benimsendiğini sonraki tezahürler açıkça göstermiştir. Siyasi hayatta bulunanlarımız beyannamenin, ruhlarının derinliğindeki bir duyguya makes olduğunu zamanla sezmişlerdir. Siyasi partiler: evet. Partiler arasında mücadele: evet. Fakat milletin, birbirine düşman saflara bölünmesi: asla. ...'*²⁰¹⁰ Aynı mesajın Feridun Osman Menteşeoğlu'nun köşesinde de yer aldığı görülmektedir. Menteşeoğlu, 'Asıl olan millettir' başlıklı yazısında, partiler üstünde milli birliğin önemi ortaya şu şekilde koymuştur; *'...Türkler hayatın her şubesinde anlayış kabiliyeti olan bir millettir. Yukarıya aldığım sözlerdeki vatanperverlik duygusunun kudreti, siyasi mücadelede fikir hürriyeti, tolerans öyle zannediyorum ki lâıkiyle takdir edilmiş, sevgi ile benimsenmiştir. Milleti birbirine katarak devlet iktidarını kapmak isteyen bozuk politikaya mukabil, haklı olarak söyleyebiliriz ki halkı kardeşliğe ve elbirliği yaparak millî gücü arttırmağa davet eden*

²⁰⁰⁹Ulus, 17 Eylül 1948, s. 1 ve 2.

²⁰¹⁰Ulus, 4 Eylül 1948, s. 1 ve 2.

*en parlak kıyasettir. Bütün imkânlarını seferber eden Halk Partisi, halk hizmetindeki muvaffak rolünde behemehâl büyük milletimizle beraber başarıya erişecektir.*²⁰¹¹

Halkı yekpare olarak ortak milli heyecan ve şuur içerisinde tutma gayretlerine rağmen, Ekim ayında gerçekleşen ara seçimler, oluşturulmak istenen milli birlik düşüncesine önemli bir sekte vurmuştur. Siyasi kargaşanın milli birlikteliği bozacağı, bunun ise Türkiye'nin dış politikasında zayıf bir ülke imajı çizeceği önemli sorun olarak görülmüştür. Bu sebeple Hüseyin Cahit'in ve Yavuz Abadan'ın yazılarında dış tehlike karşısında bu konuya temas edilmiştir;

‘..tarihî bir hakikat olarak söylenebilir ki Rusya saldırmak istediği devletlerde hiçbir zaman beşinci kollar vasıtasıyla zemini hazırlamadan askerî bir harbe atılmamıştır. Rusya bir memlekeri evvelâ içinden yıkmaya başlar. O memleketin halkını birbirine düşürür; ahalisini hükümet aleyhine tahrik eder; hükümete karşı halkın itimadını yıkar; mânevi kuvveti bozar. Böyle mânevi ve ahlâkî surette harap ettiği memleket üzere ordu yollar olmuş bir armut gibi zafer yemişlerini toplar. ... Muvazene o kadar kaabil ve karşılıklı hazırlık faaliyetlerinin gizli kısımları o kadar mühim ve müessir ki her dakika yarının ne olacağı kestirilemez bir halde yaşıyoruz. Kıl üstündeyiz ve, garibi şu ki, çoğumuz gaflet içindeyiz!’²⁰¹², ‘...Millî varlığında kin politikasına asla yer vermiyen Türk halkının siyasi olgunluk şuuru, nereden gelirse gelsin, propagandanın iyisini kötüsünden ayırmayı da her zaman bilecektir.’²⁰¹³

İç politikada yaşanan gerginliğin dış politikada Türkiye için olumlu bir netice vermeyeceğinin görülmesi üzerine, milli birlik politikasından sapma olmaması için İnönü, kısa bir Bursa-İstanbul gezisine çıkmıştır. İnönü'nün mutat olduğu üzere gezisi sonrası edindiği intibaları kamuoyu ile paylaşması, yeni bir milli birlik ve topyekûn mücadele propaganda faaliyetini başlatmıştır. Ulus, bu konuda İnönü'nün sözlerini maksatlı bir biçimde, ‘İnönü'nün vatandaşlara tavsiyeleri’ manşetiyle duyurmuştur. Habere göre; ‘Cumhur Başkanımız nutuklarında dedi ki: Vatandaşlar arasında nifaka aslâ müsaade etmeyiniz / Siyasi kanaatleri ne olursa olsun, vatandaşlar birbirleri ile düşmanlık etmeksizin geçinmelidirler / Önümüzdeki zamanlar çok dikkatle takibedilmesilâzımgelen ihtimallere karşı memleket, azmi ile, imanı ile ve büyük vatan dâvaalrında el birliği ile çalışmak suretiyle karşı koyabilir’²⁰¹⁴, “Cumhurbaşkanımızın gezileri / İnönü diyor ki: Memleketin kuvveti, itibarı istikbali her şeyden evvel, içeride memleket için düşmanlık ve nifak

²⁰¹¹Ulus, 16 Eylül 1948, s. 2.

²⁰¹²Hüseyin Cahit Yalçın, “Kıl üstündeyiz”,Ulus, 7 Ekim 1948, s. 1 ve 3.

²⁰¹³Yavuz Abadan, “Siyaset ve propaganda”,Ulus, 18 Ekim 1948, s. 2 ve 4.

²⁰¹⁴Ulus, 24 Ekim 1948, s. 1 ve 3.;Ankara Akşam Haberleri, 23 Ekim 1948, s. 1 ve 3.

*olmamasına bağlıdır*²⁰¹⁵. Karagöz'ün de Milli Birlik propagandası doğrultusunda Ulus ve Akşam Haberleri gibi İnönü'nün sözlerini manşetine, taşımıştır; *'...İç ve dış bütün meseleler ne kadar ağır olursa olsun sizin elinizde daha kuvvetle düzeleceğine kesin surette itimat ediyorum. Muharebede, sulhta sizlerin beraberliğine güvenim vardır. Hepinizi tebrik ederim.*²⁰¹⁶

Menteşeoğlu, İnönü konuşmaları sonrasında yazdığı yazıda; İnönü'nün 'Millî birliğin timsali' olduğunu telkin ederek dış tehdit karşısında İnönü'nün önemini ortaya koymuştur.²⁰¹⁷ 25, 26, 27 Ekim tarihlerinde ise Ankara'yı dolaşan İnönü, dış tehlike karşısında milli birlikteliğin önemini ortaya koymaya devam etmiştir²⁰¹⁸. Ankara gezisi sırasında İnönü, açıkça politik fikirleri olarak ortaya çıkan iki hususiyeti olan dış tehdide karşı emniyetin muhafazası ve iç çekişmeleri bir kez daha belirginleştirmiştir.²⁰¹⁹

İnönü'nün dış politika doğrultusunda, milli birlik içerisinde düşman ve dost unsurlara karşı, yekpare hareket edilmesi gerektiği telkinleri karşısında Meneteşeoğlu, yeniden devreye girerek İnönü'nün konuşmasını yorumlamıştır;

'İnönü'nün derin manalı hitabeleri hakiki demokrasiyi kardeşlik ve vatanperverlik ruhunu bütün millete görülmemiş bir samimiyetle telkin eden müstesna bir nimet oldu. Vatandaşlarımıza bu fevkalâde hâdise karşısındaki geniş anlayışı, şevk ve iştiağı övünüp güveneceğimiz bir tecellidir. Ümidimiz odur ki muhalif parti ve basındaki vatandaşlarımız da bu çok güzel havaya uyarlar da büyük bayramı sıcak kardeşlik duyguları içinde elele kutlarız.

²⁰¹⁵ **Ankara Akşam Haberleri**, 24 Ekim 1948, s. 1.

²⁰¹⁶ **Karagöz**, Yıl: 41, Sayı 4185 25 Ekim 1948, s. 1.

²⁰¹⁷ 'Türlü his, fikir ve partide olan vatandaşlardan mürekkep bir milletin hayatı zaman zaman dış tehlikelerin, yahut dahili sıkıntıların darlaştırdığı geçitlerden müşkülâtla süzülere ebediyete doğru akar. ...hangi rejimle idare edilirse edilsiz bütün milletler selâmet ve kurtuluşu millî birlikte ve milletin bu gücünü yüksek irade ve dehasıyla yıkılmaz bir kale haline getiren büyük evlâtlarında bulmuşlardır. Bizim Atatürk ve İnönü'müzden başka son devrin Churchill, Roozevelt, Truman, Marshall ve Bevin'i, dimağlarında birer güneşle dünyaya gelen bu neslin müstesna misalleridir.... Harici tehditlerin hudutları kapladığı safhalarda ise, bu çapta bir devlet adamı derhal millî birliğin mihveri haline yükselir...'; Feridun Osman Menteseoğlu, "Millî birliğin timsali", **Ulus**, 25 Ekim 1948, s. 2.

²⁰¹⁸ **Ankara Akşam Haberleri**, 25 Ekim 1948, s. 1 ve 4.

²⁰¹⁹ '... Benim senelerdenberi, hususiyle son dört beş senedenberi yani 1944 tenberi zihnimi başlıca işgal eden iki politika unsuru vardır. Bunlardan birisi, memleketin dışarıya karşı emniyetini korumak, ikincisi de vatandaşların bir geçimsizliğe, deva bulmaz bir çekişmeye düşmelerine mâni olmaktır. Nifaktan sakınırım. Çünkü bütün kuvvetimiz memleket içinde nifak olmamasına, nifak yaratmak kaabil olmamasına bağlıdır.... Kuvvetimizin tılsımı budur: dünya ancak içeride nifak olmıyan, büyük vatan dâvalarında beraber çalışan bir Türkiye'ye itibare eder. Kendimizi aldatmıyalım. İçeride zayıflık gösterdiğimiz, dost kalmak çarelerini muhafaza edemediğimiz anda bütün kuvvetimiz tehlikeye düşebilir...'; **Ulus**, 26 Ekim 1948, s. 1 ve 4.; **Ankara Akşam Haberleri**, 26 Ekim 1948, s. 1 ve 4.

*Vatanını seven kuvvetlerimizin parçalanmadan ayak üstü durmasını isteyen her parti ve partiliye düşen şerefli vazife budur...*²⁰²⁰

Dış meselelerle bağlantılı olarak iç politikada meydana gelen bazı konularda tepkisel propagandanın devreye girdiği görülmüştür. Özellikle Millet Partisi'nde yer alan ve daha önce CHP tarafından 'müfrit' olarak kabul edilen isimlerin, dış politikada dayanak noktası olan milli birliği sarsıcı görüş ve açıklamalarda bulunmaları karşısında, Hüseyin Cahit Yalçın yazdığı yazılarla, kamuoyuna dış politika doğrultusunda milli birliği telkin etmiştir;

*'...Memleketimizi baştan başa bir iftira çamuru içinde simsiyah gösteren, ahlâksızlığımızdan ve cehaletimizden başlıyarak bizi en aşağı kavimlerle bir tutan, memlekette en ufak bir iyiliği, bir ilerlemeyi bile yok görerek inkâr eden, dış siyaset itibarıyla bütün dünyada kazandığımız itibarı hiçe sayan, Türkiyenin emniyetini Birleşik Amerikanın ve bütün hürriyetsever milletlerin emniyeti için elzem addettiğini daha bi gün evvel söyleyen Amerikan Cumhur Başkanının mesajına kulaklarını tıkıyan bu düşman kimdir? Moskova Radyosu mu? Bolşevik peyki memleketlerin düşman propagandası mı? Nazi Göbbels hortladı, Hitler canlandı ve Alman propagandası tekrar hücumu mı geçti? Hayır, onlar da belki bu kadar insafsız davranmazlar. Türkiye'de Türk nüfus kâğıdı taşıyan bir insan, Mareşal, Hikmet Bayur, Kenan Öner, Sadık Aldoğan ile bir arada çalışan Millet Partisi mensuplarından biri!..'*²⁰²¹, *'...Moskova Radyosuna bakarsanız Türk Hükümeti Atatürk'ün tuttuğu politikadan ayrılmıştır ve memleketi felakete götürmek yolunun tutmuştur. Göbbels'e göre Atatürk Alman politikasına hizmete edecekti. Bolşeviklere göre Atatürk Türkiye'yi komünistlerin kucağına atacaktı.! Bu gibi propagandalarla Türk Milletinin aldanacağını ve kendi vatanının menfaati hangi yolda olduğunu takdir edemeyeceğini düşünmek hakikaten izahı zor bir sersemliktir. Şimdi aynı propagandayı, memleket düşmanı olmadığı halde, sırf dahili bir siyaset manevrası olarak Bay Bayur'un ağzından işitiyoruz...*²⁰²²

Siyasi hizipleşme karşısında milli birlikteliğin önemi aşılacak üzere, kasım ayında ABD'de gerçekleşen seçim sonucunun da kullanıldığı görülmüştür. Dewey ve Truman arasında, 'centilmence' geçen seçim yarışı sonrasında, rakiplerin birbirlerini tebrik etmesi, milli birlik propagandası doğrultusunda parti hizipleşmesini engellemek amacıyla kullanılmıştır. Yankılar köşesinde, 'Bir seçim ve bir ders...' başlığıyla yayınlanan yazıda konunun şu şekilde telkin edildiği görülmüştür; *'...Bu karşılıklı kutlamalarda, güreştikten sonra birbirlerinin elini samimiyet ve muhabbetle sıkkan eski Türk pehlivanlarının asaletini görmüyor musunuz? Herhalde Dewey'in partisine mensup sayımlar, günün birinde Truman Meclise geldiği zaman: -Biz*

²⁰²⁰Ulus, 27 Ekim 1948, s. 2.

²⁰²¹Hüseyin Cahit Yalçın, "Baykuşlar ötüyor", *Ulus*, 1 Kasım 1948, s. 1 ve 3.

²⁰²²Hüseyin Cahit Yalçın, "Atatürk'ü istismar teşebbüsleri", *Ulus*, 14 Kasım 1948, s. 1 ve 3.

ayağa kalkmadık! diye övünmeyeceklerdir!²⁰²³. Yavuz Abadan'ın yazdığı 'Amerikan seçimlerinin sonucu' yazısında da Yankılar köşesinde olduğu gibi, muhalefetin girişimi ve başkana olan desteği övülmüştür.²⁰²⁴

Kasım ayında gerek parti hizipleşmesi gerekse diğer konularda yer alan dış tehdit doğrultusunda Milli Birlik vurgusunun yer aldığı diğer bazı dikkat çekici yazılar ise şu şekildedir;

'...Buhranlı bir dünyanın daha buhranlı bir kıtasında buhransız bir Türkiye isteyen muhalifleriniz iktidara gelirlerse, memleketi Zühal yıldızına mı taşıyacaklardır? Bu zahmete katlanmıyacaklarsa, hummalı bir Avrupa ve Orta Doğu organizması içinde şakakları yanan Türk Milletine normal devrin refahını vadedip onu aldatmasınlar. Dünya hastadır. Hiçbir millet, arz küresinden ayrılmadıkça, tek başına şifaya kavuşamaz...' 2025, *'..Türkiye'de basın hürlüğü'nün bazan kaynama ve köpürme derecesine varan şiddeti karşısında, otel, nakil vasıtaları, lokanta, gıda maddesi fiyatlarının – kendi memleketindeki nispetle- ucuzluğu karşısında ve sınırlarımızın her yanındaki deprenmelere, kaynaşmalara ve fitilleme hareketlerine rağmen sarsılmayan millî birliğimiz ve güvenliğimiz karşısında hayranlığını tekrarlamayan yabancıya rastlamadım. Çünkü onlar için kıyaslama unsuru mücerret mefhum değil, kendi memleketlerinin realitesidir.'*²⁰²⁶, *'...Demokrasi dâvası gibi bütün tezatları "millî selâmet" merkezinde birleştiren siyasi mücadelelerin bundan dolayı yırtıcı ve yıkıcı değil, pürüzleri tasfiye eden geniş bir inşa fikrinde kökleşmiş olması lazımdır. Biz çok partili demokrasi hayatına girerken, günün birinde, eski partileri ve tesisleri hınçla yıkmak hırsına kapılacak ve güya demokrasiyi bu zannedecek hazımsızın çıkacağını doğrusu düşünememiştik. Halbuki uzun bir müddet muhalefetin azmi, ne pahasına olursa olsun, Halk Partisini yıkmak gayesinde toplandı...' 2027*

1948 yılının son günlerine geldiğimizde ise Atlantik Paktı iddiaları sonrasında, dış politikada meydana gelmesi mümkün bir belirsizlik karşısında, milli birlik öne çıkartılırken her türlü ayrılığın önüne geçmeye yönelik bir yayın politikası takip edilmiştir. Takip edilen bu politikada propagandanın dozaj kanuna riayet edildiği görülmektedir. Bir taraftan Sovyet tehdidi canlı tutulurken diğer taraftan ise halkın birlik olarak tehlike karşısında durması ise övülmüştür. Tüm bu gelişmelerin ışığında ise DP'nin Sovyet tehlikesine rağmen hareket etmesi kamuoyuna aktarılacak şikayet edilmiş, Hükümetin aldığı kararlar ise övülmüştür. Fakat yazılar

²⁰²³Ulus, 5 Kasım 1948, s. 2.

²⁰²⁴Ulus, 5 Kasım 1948, s. 1 ve 3.

²⁰²⁵Peyami Safa, "Çeyrek saat", Ulus, 4 Kasım 1948, s. 1.

²⁰²⁶Peyami Safa, "Gerçeğin gerçeğe yarışı", Ulus, 5 Kasım 1948, s. 1.

²⁰²⁷Feridun Osman Menteseoğlu, "Yıkmak değil, el birliği", Ulus, 24 Kasım 1948, s. 2.

ortak noktada, dış tehlike karşısında birlik olmak zorunda kalındığını telkin etmiştir.²⁰²⁸

Dış tehlikelere karşı parti mücadelelerini milli birliği, milli şuuru zedeleyecek bir hale gelmemesi için, C.H.P. Bölge Müfettişi Konya Milletvekili Prof. Dr. Sadi Irmak'ın bir demeçte bulunmuştur. 'Parti mücadelelerinde Millî birlik şuuru zedelenmemelidir' manşetiyle verilen değerlendirmede, Irmak milli birlik fikrini şu şekilde telkin etmiştir; *'Dr. Sadi Irmak parti mücadelelerinin millî birlik ve beraberlik duygusu ışığı altında yapılması lüzumuna işaret ederek demiştir ki: "Vatanımız her zamandan ziyade dünyanın dikkatı karşısındadır. Türkiye barış cephesinin kilit noktası haline gelmiştir. Türk Milletinin yaşama ve barış iradesine verdiği söze tam olarak güvenilmekte ve bu iradede doğan ordumuz Ortaşark'ın en büyük ordusu sayılmaktadır. Bunu anlamak için Avrupa ve Amerika basınına bir göz atmak yeter. Bu şartlar altında yürütmeye mecbur olduğumuz parti mücadelelerinde millî birlik şuurnuzedeleyecek en küçük hareketten çekinmemiz bir vatan borcudur.'*²⁰²⁹

4.2.5.4 1949 Yılı Değerlendirmesi

1949 yılı aynı zamanda Türkiye'nin seçim sathına girdiği bir yıldır. 1950 Mayıs'ında gerçekleşecek genel seçimler, 1949 yılında partiler arasında yeni bir mücadeleyi başlatmıştır. Hükümet gazetelerinin ise partiler arasındaki mücadelenin

²⁰²⁸ '...demokratların ve demokrat hareket gölgesine sığınarak Türk vatanını mahvetmeğe azmetmiş soysuzların tahriklerine kulak verilseydi bu memlekette kanlı vakalar çıkabilirdi. Fakat bunu yapanlar "haricî vaziyetin tehlikeli manzarası karşısında" hiç tereddüt göstermediler...' Hüseyin Cahit Yalçın, "Durum tehlikeli imiş", **Ulus**, 7 Aralık 1948, s. 1 ve 3., 'Bütün dünya –ve Türkiye- benzeri hiç görülmemiş bir dış tehlike (komünizm tehdidi) karşısındadır. ... Bu sırada Türkiye tehlike çizgisinin ateşe en yakın olan noktasındadır. Aynı zamanda demokratik bir idarenin havsala alır veya almaz talepleri, fikirleri, mütaleaları, tedbir taslakları içinde yakapaça uğraşmaktadır....' Feridun Osman Mentешеoğlu, "Bir Millet intihara sürüklenmez", **Ulus**, 13 Aralık 1948, s. 2., '...Bu dünyada, Türkiye'yi içeride güvenlikten, dışarda itibardan mahrum gören ve gösteren başlıca iki adam kalmıştır: Moskova Spikeri ve Celâl Bayar. Bunlardan başka milli itibarımız aleyhine yükselen ses var mıdır?..' Peyami Safa, "Yabancı gözü ile Türkiye", **Ulus**, 18, Aralık 1948, s. 1 ve 3. 'Türkler İstanbul'a girerken Ayasofya Kilisesindeki papasların teşrifat kavgasıyla meşgul olduklarından bahsederler ve bunu tarihin bir ibret dersi olarak ileri sürerler. Bugün, İstanbul'a girmek üzere bulunan bir düşman yoktur. Fakat karma karışık bir dünya içinde, Bolşevik tazyik ve tehdidi altında bulunan bir Türkiye vardır ki bir taraftan her ihtimale karşı âzami fedakrılıklara katlanırken, diğer taraftan içeride Millî Hâkimiyet rejimin geliştirmek ve kökleştirmek kararını vermiş, muhtelif partilerin umumiyesinin tecellisine imkân hazırlamak yolunu tutmuştur....içimizde büyük bir acı ile itiraf etmeliyiz ki bir müddet bizi ümide ve iyimserliğe sevketsmiş olan Demokrat Parti gittikçe cıvımağa başladı ve hele son tezahürleriyle yukarıda bahsettiğimiz Bizans papaslarının zihniyetini hatırlattı...' Hüseyin Cahit Yalçın, "Demokrat Partinin hali", **Ulus**, 25 Aralık 1948, s. 1 ve 2.

²⁰²⁹ **Ulus**, 20 Aralık 1948, s. 1 ve 2.

bir iç kargaşaya dönmemesi üzerine 1949'dan itibaren çalışmaya başladığı görülmüştür. Rusya'ya karşı açıkça cephe alınan bir dönemde, ABD'nin Avrupa ülkeleri ile Atlantik Paktı altında müşterek bir savunma formunda bir araya gelmelerine rağmen Türkiye'nin bu pakta dahil edilmemesi, Türkiye açısından oldukça büyük bir güvenlik sorunu doğurmuştur. Zira Atlantik Paktı, Türkiye'nin Rusya karşısında tek başına kalması olarak algılanmıştır. Güven bunalımı yaşanan bir dönemde Hükümet açısından en önem verilen konu, milli birlik içerisinde kalınması ve bunun Sovyetler başta olmak üzere, yurt dışındaki devletlere gösterilmesidir.

1949 yılında yaşanan gelişmeler üzerine ocak ayından itibaren bazı haberlerde ve çoğunlukla köşe yazılarında partililik anlayışı üzerinde vatansever bir anlayışla, dış tehdide karşı sağduyu içerisinde hareket edilmesi telkin edilmiştir. Telkin yazılarının ortak noktasında partiler üstünde memleket meselelerinin ele alındığı ve milli bir dış politika içerisinde kalınması gerektiği ve milli birlik ifadelerinin yer aldığı görülmüştür. Hatta bazı yazılarda Osmanlı Devleti'nin parçalanmasındaki sebep, dış politikada partiler arasında birlik olmaması gösterilirken, Cumhuriyet'in tehlikelere başarı ile göğüs germesindeki gerekçe ise dış politikadaki istikrar olarak empoze edilmiştir. Bu çerçevede köşe yazılarında yer alan tüm ifadelerle, 1949 yılında karşı karşıya kalınan Atlantik Paktı ve sair durumlarla ilgili olarak Türkiye'nin dış tehdide karşı milli birlik içerisinde kalması için muhalefet kamuoyuna şikayet edilmiştir.²⁰³⁰

²⁰³⁰ **Karagöz**, Yıl: 41, Sayı: 4206, 6 Ocak 1949; *'Muhallifler Demokrasinin nimetlerinden faydalanacakları yerde birbirine düştüler!'*; Peyami Safa, Dışarı ve içerisi, **Ulus**, 6 Ocak 1949, s. 1 ve 4; *'İkide bir derler ki: "Ne zaman bizde bir hürriyet ve inkılâp hamlesi olsa iktidar dış tehlikeyi ileri sürer. Bir Memleketin bu tehlikeden masun kalması ihtimali olmadığına göre, ne zaman bu baskı ve cebir bahanesinden kurtulacağız?" Yakın tarihimizin iç ve dış politika olgularının hepsi, istisnasız bu iddiayı yalanlamaktadır. ...Meşrutiyet dış tehlikeyi göremedi ve Osmanlı İmparatorluğuyla birlikte parçalanıp gitti: Cumhuriyet tam bir dış politika istikrarı içinde doğdu ve yaşadı. Hiç kimse bugün böyle bir istikrar içinde bulunduğumuzu iddia edemeyeceğine göre, üç yıldır açtığımız geniş demokrasi hamlesi meşruiyette olduğu gibi, tarih saatini yanlış mı seçmiştir?..'*, Hüseyin Cahit Yalçın, Ciddiyetten mahrum bir muhalefet, **Ulus**, 12 Ocak 1949, s. 1 ve 3; *'...1950 seçimlerine ciddi bir muhalefet ile kardeşçe bir cenkleşme havası içinde girmek, insafli ve tarafsız vatandaşları memnun edecek bir seçim kanunu ile milletin itimadını kazanmış bir partinin iktidarı eline aldığını görmek isteriz. Partilerin üstünde vatan: İşte bizim düsturumuz.'* Hüseyin Cahit Yalçın, Türkiye, içeride ve dışarıda, **Ulus**, 16 Ocak 1949, s. 1 ve 3; *'...iç siyasetimizi dünyada tek başımıza mevcut imişiz gibi, tasavvur, tesbit ve tatbik edemeyiz. Dünya efkârı umumiyesini rejimimizin hak ve hürriyet prensiplerine, millî hakimiyete istinat ettiğine inandırmak, bizlerle medeniyet dünyası arasında mânevî ve ruhî bir iştrak, bir vahdet temini bakımından, hayatî kıymeti haiz bir şarttır. ...Memleketin selâmeti namına bizim temenni ettiğimiz şey muhalefet partilerinin de kendilerinin ne olduklarını açık*

Atlantik Paktı gelişmeleri karşısında ocak ayında takınılan tavrın şubat ayında da sürdüğü görülmüştür. Partiler arası işbirliği milli birliğin en önemli adımı sayılmıştır. Şubat ayında yazılan köşe yazılarında ve yapılan haberlerde bu konuya oldukça önem verilmiştir. Özellikle şubat ayının sonuna doğru, Demokrat Parti mensuplarının TBMM'de dış politikada birlik olduğunu açıklaması, Hükümetin propagandası için istediği fırsatı sağlamıştır. DP'nin açıklaması 25 Şubat'ta; *'Dış siyasetimiz / Demokrat Parti Hükümetin politikasını tamamiyle desteklediğini bir daha açıkladı'*²⁰³¹ şeklinde kamuoyu ile paylaşılmıştır. Yavuz Abadan'da göre, Dışişleri Bakanlığı bütçesinin müzakeresi sırasında, DP adına konuşan Ahmet İhsan Gürsoy'un demeci ile 'partiler arası millî tesanüdün parlak bir örneği' verilmiştir.²⁰³² Fakat DP'nin açıklamasından daha önce kamuoyuna birlik olunması gerektiği ve dış politikada toplumun yekpare olduğu imajı verilmiştir. Feridun Osman Menteşeoğlu, 'Birleşeceğimiz vatanî vasat' isimli yazısında farklı görüşlere yer vererek *'...ayrı ayrı kamplardan da olsa, vatan menfaatleri meselesinde daima birleşebileceğimiz bir nokta bulunduğunu'* belirtmiştir.²⁰³³ Keza Falih Rıfkı Atayda, ayrılık olmakla birlikte,

bir surette belli ederek aynı emniyet ve kanaati telkine muvaffak olmalarıdır. ...İsteriz ki Halk Partisi demokratik dünyaya emniyet telkin ettiği kadar muhalefet partileri de ciddî, hür ve vatansever bir varlık hainde haricî dünya nazarında bir kıymet ifade etsinler. Çünkü partilerin üstünde vatan vardır. Bugünün muhalifleri yarının hükümeti demektirler. Onların müstakbel muvaffakiyetleri vatanın muvaffakiyeti olacağını biz bugünden takdir etmekteyiz', Yavuz Abadan, Yeni Kabinenin siyaseti, **Ulus**, 18 Ocak 1949, s. 1 ve 3; *'...yeni Hükümetin bugüne kadarki dış ve iç politikanın ana hatlarında herhangi bir değişiklik yapmayacağı şimdiden kesin olarak söylenebilir. Esasen dış politikamız, yalnız çoğunluğun değil bütün millî partilerin toplu müzaharetine dayanan millî istiklâl ve barış sever milletlerle demokratik işbirliği siyasetidir.'*, Sadi İrmak, Memleketin ana meseleler, **Ulus**, 19 Ocak 1949, s. 1 ve 3; *'Parti mücadelelerinin dışında ve üstünde tutmamız gereken millî meselelerimiz vardır. Bütün partilerin tartışmadan münezzeh saymaları ve üzerinde tam bir iman birliğine ulaşmaları icabeden bu meselelerin iç politka yönünden en önemlileri demokrasiyi kin ve anarşi duygularından uzak olarak geliştirmek ve ekonomik ve sosyal kalkınmamızı hızlandırmak; dış politika bakımından en mühimi de istiklâl ve hürriyet güden milletlerin safındaki yerimizi gittikçe sağlamlaştırmaktır... Dış politikada ana millî meselemiz, hürriyet ve istiklâl safında bulunduğumuzu hiçbir şüpheye mahal vermeyecek açıklıkla tesbitetmektedir. Bütün parti mücadelelerimizde bu ana politikayı Milletimizin baka şartı olarak benimsemek noktası bütün tereddütlerden münezzeh tutulmalıdır...'* Yavuz Abadan Çarpık bir zihniyet, **Ulus**, 20 Ocak 1949, s. 1 ve 3; *'...milletin ümidini, kendine güvenini çökertmeğe çalışarak bulanık susa balık avlamağa çalışmak, muhalefet değil, doğrudan doğruya millî ve siyasî birliğin ifadesi olan devlet varlığına kasteden bir düşmanlık olur. Vatandaşlar arasında görüş ve parti ayrılıkları, devlet varlığına kasten bir düşmanlık olur. Vatandaşlar arasında görüş ve parti ayrılıkları, devlet idaresinde başarıyı sağlayacak bir millî murakabe vasıtası olarak kaldıkça makbul ve meşrudur...'* Yavuz Abadan, Muhalefetten beklediğimiz!, **Ulus**, 24 Ocak 1949, s. 1 ve 3; *'...Bütün aydın vatandaşları böyle müsbet bir zemin üzerinde birleşirse, millî varlığımızı yükseltecek tedbirleri bulmak kolaylaşır. Böyle bir birleşme, tel zihniyetinin hortlamasına değil, ancak demokratik sistemin kökleşmesine yarar.'*

²⁰³¹ **Ulus**, 25 Şubat 1949, s. 1 ve 3.

²⁰³² Yavuz Abadan, "İki türlü muhalefet", **Ulus**, 27 Şubat 1949, s. 1 ve 3.

²⁰³³ **Ulus**, 6 Şubat 1949, s. 2.

dış politikada beraber olmanın CHP ve DP'yi rakip olmaktan çıkarmayacağını belirtmiş, Millet Partisi'nin milli dış politika içinde kalmasının onun muhalefetliğine zarar getirmeyeceğini ifade etmiştir.²⁰³⁴ Kerim İncedayı'nın 11 Şubat'ta gazetelerde yer alan demecinde, vatandaşlar arasında ayrılık olmadığı yer alırken aynı zamanda demokrasinin en büyük teminatının 'Türk Milletinin birliği' olduğu vurgulanarak milli birlik kavramını öne çıkartılmıştır.²⁰³⁵

Dış politikada, Atlantik Paktı'nın kurulması karşısında, ocak ve şubat aylarından sonra mart ayında da Türkiye'nin Sovyet Rusya karşısında yalnız kaldığı tartışmaları en önemli gündem maddesi olmaya devam etmiştir. Kamuoyunda, Türkiye'nin Pakt'a alınmamasının korku ve endişeye sebep olması ihtimali, Hükümetin temel kaygısı olmuştur. Ayrıca Türkiye'nin Pakt'ın dışında kalması, Hükümetin başarısız bir dış politika izlediği manasına da gelmekteydi. Her ne kadar mart ayında bu mesele sıklıkla gündeme gelmese de nisan ayından itibaren problem teşkil etmiştir. Türkiye'nin yalnızlığı karşısında, kamuoyunda korku dalgası uyandırmamak üzere, güçlü bir birliktelik vurgusu yapılmak ihtiyacı hissedilmiştir. Propagandanın 'birlik ve buluşma' kaidesince, kamuoyunda kolektif şuur içerisinde ferdi fikirlerin yerine, toplumun kitlesel bir görüş içerisinde olması arzu edilmiştir. Bunu gerçekleştirmek üzere DP'nin gerek şubat ve mart aylarında verdiği dış politikada birlik mesajından istifade edilmiştir. Bu sayede güçlü bir birlikteliğe vurgu yaparak endişe karşısında, kamuoyunun moral direncinin zayıflamasına engel olunmak istenmiştir.

Bu konuda ilk açıklama Sadi İrmak tarafından yapılmıştır. İrmak'ın partililer ile yaptığı görüşmede, dış politikadan bahsetmesi ve konunun Ulus'un sütunlarına kısa bir süre içerisinde taşınması, kamuoyuna güçlü bir birliktelik mesajı vermek üzeredir; *'...Memnuniyetle gördük ki başlıca muhalefet partisi olan Demokrat Parti Meclis kürsüsünden dış siyasette bizimle beraber olduğunu ifade etmiştir. Bunun değeri çok büyüktür. Şimdi diğer muhalefet gruplarının dış politikada bizimle beraber olduklarının ifadelerini bekliyoruz. Dış siyasetimiz açıktır. Üzerimize aldığımız taahhütleri namuskârene bir şekilde yerine getireceğiz. Kimsenin toprağında gözümüz yoktur, kimseye de bir karış toprak veremeyiz...'*²⁰³⁶ Güçlü bir birlik duygusu kadar, İrmak'ın sözlerinde topyekûn mücadeleden bahsetmesi, son

²⁰³⁴Falih Rıfki Atay, "Açık konuşma", **Ulus**, 10 Şubat 1949, s. 2.

²⁰³⁵**Ulus**, 11 Şubat 1949, s. 1 ve 5.

²⁰³⁶**Ulus**, 2 Mart 1949, s. 3.

gelişmelerin ciddi olarak telakki edildiğini göstermektedir. Güçlü birliktelik veya milli birlik vurgusunu mart ayında gündeme getiren diğer hususiyet ise Dışişleri Bakanı Sadak'ın Meclis'te yaptığı açıklamada görülmüştür. Sadak'ın açıklamaları sonrası kuvvetli bir biçimde milli birlik vurgusunun öne çıkartıldığı görülmüştür; *'Dışişleri Bakanımız Mecliste dün izahat verdi / Mecliste yapılan görüşmelerde Türk dış politikasında bütün partilerin aynı görüşte oldukları bir daha belirtildi / BB. Tengirşek ve Köprülü birer konuşma yaparak yurdumuza saldırmak cesaretini gösterecek olanların, karşılarında tek vücut halinde bütün Türk Milletini bulacaklarını ifade ettiler'*²⁰³⁷, *'Türk milleti bir vücuttur / Sadak'ın dış politikaya dair demeci / Bütün Partilerimiz aynı görüşte olduklarını belirtti'*²⁰³⁸, *'Dış politikamızda Bütün partiler birlik'*²⁰³⁹.

Yurt dışından dönen Hüseyin Cahit Yalçın ise 'Kısa bir ayrılıktan sonra' isimli başyazısında, Türkiye'ye döndükten sonra dış politikada partiler arasında karşılaştığı birlik manzarasını şu şekilde değerlendirmiştir;

*'...Vatanımızda parti münasebetlerinin normale doğru gidişinde bahsettiğimiz büyük değişikliği lâyıkıyla anlamamış olanlar varsa dün Millet Meclisinde dış politika üzerinde cereyan eden müzakereler onları tenvir edebilir. Gerek Yusuf Kemal Tengirşek'n gerek Fuat Köprülü'nün ve bilhassa Fuat Köprülü'nün dış politikamız hakkındaki beyanatları ihtiva ettikleri siyasî kıyaset ve ruhî asalet bakımından parlâmento tarihimizin en kıymetli sayfalarını teşkil edeceklerdir. Vatanın selâmet ve istiklâlini takdir ve müdafaa hususunda muvafakat ile muhalefetin tam bir ruh birliği içinde elele, müttefik ve müttehit yürümeleri memlekete mağlûp olmaz bir ordu temin etmek kadar büyük bir muvaffakiyettir...*²⁰⁴⁰

Son aylarda yaşanan gelişmeler sonrasında, mutat olduğu üzere İsmet İnönü, birkaç günlük bir yurt gezisine çıkarak halkla görüşmüştür. Atlantik Paktı sonrasında geziye çıkan İnönü, uğradığı yerlerde milli birlik vurgusunu diğer tüm gezilerinde olduğu gibi belirginleştirmiştir. Gazeteler ise İnönü'nün bu sözlerini propaganda maksadıyla kullanılmıştır. Aynı zaman İnönü'nün gezisi ile yapılan propagandaya klasik olarak İnönü'nün şahsının da eklendiği ve İnönü'nün 'Milletin babası' olarak öne çıkartıldığı bir kez daha görülmüştür;

²⁰³⁷ **Ulus**, 17 Mart 1949, s. 1 ve 5.

²⁰³⁸ **Ankara Akşam Haberleri**, 17 Mart 1949, s. 1 ve 2.

²⁰³⁹ **Karagöz**, Yıl: 41, Sayı: 4228, 24 Mart 1949, s. 2.

²⁰⁴⁰ **Ulus**, 17 Mart 1949, s. 1 ve 3.

‘İnönü Çankırı ve Çerkeşte tezahüratla karşılandı²⁰⁴¹, ‘Cumhur Başkanı Kastamonu’da / Halk İnönü’yü büyük sevgi gösterileriyle karşıladı²⁰⁴², ‘Cumhur Başkanımız İnönü dün de Sinop’ta halkla görüştü / Cumhur Başkanı, hür vatandaşlar diyarında bütün gelişmelerin sırrının her şeyden evvel vatandaşlar arasında dostluk olduğunu belirttiler²⁰⁴³, ‘Cumhurbaşkanımızın Tosyalılara hitabı / Sizi, yurdun selâmeti için her fedâkârlığı yapmaya kudretli, örnek vatandaşlar olarak selâmlıyorum²⁰⁴⁴, ‘İnönü dün Kastamonu’da samimi bir konuşma yaptı / Demokrat rejimin tabîi hassı olan muhtelif siyasi programlar ve partiler içinde vatandaşların birbirlerine dost kalmak imkânını bulmaları ve her halde birbirleriye düşman olmamaları hiç gözden kaçırılmamalıdır²⁰⁴⁵, ‘Bugün Kastamonu halkevinde veciz bir söylev veren İnönü diyor ki: Dış politika üzerinde vatandaşların kanaat birliğinde olması memleket için çok hayırlı bir neticedir / Türkiye’nin, karşısında bulunduğu ihtimaller ve tehlikelerden selâmetle çıkmanın ilk şartı, vatandaşlar arasında düşmanlık olmaması, Türkiye’de beşinci kol teşebbüslerinin bütün vatandaşlar tarafından muvaffakiyetsizliğe uğratılacağına şüphesiz bir suretle bilinmesidir²⁰⁴⁶, ‘İnönü dedi ki: Memleketimizin karşısına çıkacak tehlikeleri elbirliğiyle karşılayacağız / Şimdi siyasi partiler birbirlerine artık düşman nazariyle bakmıyorlar. Vatandaşlar sevgi duygusu ve huzur içinde iyi geçinerek memleketin ilerlemesi gayesindedirler²⁰⁴⁷.

İnönü’nün gezisi boyunca propaganda maksadıyla dış politika ve tehdit doğrultusunda öne çıkartılan hususiyetler; partiler arası dostluk, halk arasında çatışma olmaması, dış tehlike karşısında birlik, beşinci kola karşı mücadele gibi konular olmuştur. İsmet İnönü’nün gezisi dışında, İnönü’yü öne çıkartmak üzere, bir İsveç dergisinin İnönü hakkında yazdığı yazının da kullanıldığı görülmüştür. Yazıda, İnönü’den bir kahraman olarak bahsedilmesi, İnönü hakkında kamuoyunda çizilmek istenen imaj için oldukça önemli bir bahis mevzuu olmuştur.²⁰⁴⁸

Mayıs ayının ilk yarısında, Atlantik Pakti’nin imzalanması sonrasında, kamuoyuna karşı Hükümetin dış politikasının başarılı olduğu telkin edilmiştir. Dış politikaya dair yapılan haberlerde, Atlantik Pakti’na Türkiye’nin alınmamasından çok fazla bahsedilmezken, dış politikanın başarısı övülmüş ve ABD’nin Türkiye ile ilişkilerine önem attığı haberleri büyütülmüştür. Bu doğrultuda Yavuz Abadan’ın yazdığı başyazılarda, Atlantik Pakti karşısında dış politikanın başarısı telkin edilmiştir. Özellikle aksi görüşte fikir beyan edenlerin Türkiye’de kargaşa çıkartmak

²⁰⁴¹Ulus, 18 Nisan 1949, s. 1 ve 2.

²⁰⁴²Ulus, 19 Nisan 1949, s. 1 ve 3.; **Ankara Akşam Haberleri**, 19 Nisan 1949, s. 1.

²⁰⁴³Ulus, 23 Nisan 1949, s. 1.

²⁰⁴⁴Ulus, 26 Nisan 1949, s. 1 ve 2.; **Ankara Akşam Haberleri**, 25 Nisan 1949, s. 1 ve 2.

²⁰⁴⁵Ulus, 27 Nisan 1949, s. 1 ve 3.

²⁰⁴⁶**Ankara Akşam Haberleri**, 26 Nisan 1949, s. 1 ve 3.

²⁰⁴⁷Ulus, 28 Nisan 1949, s. 1 ve 3.

²⁰⁴⁸Ulus, 12 Nisan 1949, s. 1.; **Ankara Akşam Haberleri**, 12 Nisan 1949, s. 2.

isteyenler olduğu belirtilirken muhalefetin ise bu konuda milli dış politika içerisinde tutulmasına çalışılmıştır;

‘...Esasen bugüne kadar, Atlantik emniyet sisteminin tamam olması için, Türkiye’nin bu Pakta katılması zaruretinin müdafaa eden yetkili çevreler, bu konu üzerinde ısrarla durmuş bulunmaktadır. Bu arada Türk basınında da Necmettin Sadak’ın Vaşington ziyaretini prestij zıyanına sebep olmuş bir başarısızlık şeklinde göstermek isteyen yorumlar eksik olmamıştır. ...Yeni Türkiye kuruluşundan bugüne kadarki siyasetiyle müşterek barış ve toplu emniyet politikasına sadık kalmıştır...’²⁰⁴⁹, ‘...Sadak’ın Büyük Millet Meclisinde dünkü aydınlatıcı izahatından sonra, muhalif basının bir kısmı tarafından günlerdenberi sistemli bir şekilde dış politikamıza tevcih edilmekte bulunan hücumların ne kadar esassız ve uydurma vehimlere dayandığı bir kere daha anlaşıldı. Şurada burada çıkan yanlış yanlış haberlere ve indî tefsirlere dayanarak bulanık suda balık avlamak isteyenlerin ümitleri gene suya düştü...’²⁰⁵⁰.

Mayıs ayının ikinci yarısında ise Muhalefetin ortaya attığı yeni bir tartışma gündeme gelmiştir. Celal Bayar, Demokrat Parti’nin Kayseri Mitingi esnasında, Türkiye’nin Atlantik Paktı dışında kalmasına neden olarak iç politikayı yani CHP’yi göstermesi, dış politika üzerindeki tartışmaları yeniden alevlendirmiştir. Celal Bayar’ın açıklamaları sonrasında, kamuoyunu bilgilendirmek üzere ilk elden açıklamayı, Necmettin Sadak yapmıştır. *‘Dışişleri Bakanımızın B. Celâl Bayar’a cevabı’* olarak kamuoyu ile paylaşılan haberde Sadak, dış politikanın milli bir mesele olarak seçim konusu haline getirilmemesi gerektiğini ifade etmiştir; *‘D.P. Başkanı, dış politika gayet nazik ve ehemmiyetli bir mevzuudur, diyor. Bu derece nazik ve ehemmiyetli bir mevzu gelişi güzel mitinglerde değil Meclis kürsüsünde münakaşa edilir, sanırım’*²⁰⁵¹.

Sadak’ın demeci sonrası yazılan yazılarda ise, kamuoyuna, Celal Bayar’ın açıklamalarının yakışıksız olduğu ifade edilerek konuya milli bir mesele olarak yaklaşılması gerektiği telkin edilmiştir; *‘Gerçekten ayıptır efendiler!’*²⁰⁵², *‘Ayıp ne taraftadır?’*,²⁰⁵³, *‘Celâl Bayar ve dış politikamız’*²⁰⁵⁴.Ulus yazarı, Feridun Osman Menteşeoğlu, *‘Şaşkınlık değilse tenakuzdur’* isimli yazısında, Celal Bayar’ı takbih ederek, Bayar’ın dış politikayı sarsmak istediğini ifade etmiştir; *‘...Bir kısım muhalefet gazeteleri (tâbir caizse Demokrat Parti basını) daha Necmeddin Sadak*

²⁰⁴⁹ Yavuz Abadan, “Toplu emniyet”, **Ulus**, 1 Mayıs 1949, s. 1 ve 3.

²⁰⁵⁰ Yavuz Abadan, “Dış politikamız ve muhalefet”, **Ulus**, 12 Mayıs 1949, s. 1 ve 3.

²⁰⁵¹ **Ulus**, 16 Mayıs 1949, s. 1.; **Ankara Akşam Haberleri**, 16 Mayıs 1949, s. 1.

²⁰⁵² **Ulus**, 17 Mayıs 1949, s. 1 ve 3.

²⁰⁵³ Feridun Osman Menteşeoğlu, “Ayıp ne taraftadır?”, **Ulus**, 17 Mayıs 1949, s. 2 ve 4.

²⁰⁵⁴ Peyami Safa, “Celâl Bayar ve dış politikamız”, **Ulus** 18 Mayıs 1949, s. 1 ve 4.

*yurda dönmeden önce, millete malolmuş köklü bir dış politikayı sırf Halk Partisi Hükümetini sarsmak hevesiyle zedelemek hafifliğinden kendilerini alamadılar. Bunun plânlı bir taarruz olduğu Celâl Bayar'ın son nutku ile daha iyi anlaşıldı...*²⁰⁵⁵ Keza Karagöz'de de ele alınan durum, DP'nin ilk kez dış politikayı eleştirdiği şeklinde yorumlanmıştır; *'Yakışık almıyor!.. D. P. ninsayın Başkanı Celâl Bayar bir elinde asası, diğer elinde keşkülü diyar diyar dolaşıyor. ...Bu arada geçen hafta Kayseri'ye giden Bayar, Kayserili D. P. lilerle bir konuşma yaptı. Bu konuşmasında her zaman duyduğlarımız, okuduklarımız dışında yeni bir noktaya temas etti. İlk defa olarak D. P. Başkanı hükûmetin dış politikasını tenkid etti...*²⁰⁵⁶

Bayar'ın sözleri karşısında en sert eleştirinin Yavuz Abadan'dan geldiği görülmüştür. Abadan, 'Yeni seçimler peşinde' isimli yazısında, dış politikada birlik sağlandıktan Bayar'ın bu tür bir açıklamada bulunmasını bir iç politika manevrası olduğunu ifade etmiştir.²⁰⁵⁷

Mayıs'ta dış politikada yaşanan Atlantik Paktı tartışmaları haziran ayında farklı bir boyuta taşınmak durumunda kalmıştır. Dış tehlike karşısında milli birliği tesis etmek üzere parti kavgalarının önlenmesi için 12 Temmuz Beyannamesi ile başlayan süreç, 1949'a kadar nispeten sürmüştür. 1949 yılından itibaren 1950 Genel Seçimleri sebebiyle partiler arasındaki sürtüşmeler artmış hatta Haziran ayında DP'nin kongresinde sürtüşme, en üst düzeye çıkmıştır. Dış tehlike karşısında, Türkiye'nin dışarıdan bakıldığında birlik görüntüsü vermesi gerektiği ekseninde politika ve propaganda izleyen Hükümet, DP Kongresi'ndeki sürece kayıtsız kalamamış, iç gelişmeleri dış politikanın bir uzvu olarak kabul etmesinden ötürü sürece müdahale etmiştir. Her ne kadar Kongre sırasında Celâl Bayar, *'12 Temmuz Beyannamesini kabul etmekle partiler arasında kardeşlik hissinin teessüsüne çalıştıklarını; kendilerinin, kongrede bazı arkadaşlarının ileri sürdükleri gibi isyan ederek değil, akıl ve mantıkla iş görecekleri'*²⁰⁵⁸ ifade etse de DP'nin

²⁰⁵⁵Feridun Osman Menteşeoğlu, "Şaşkınlık değilse tenakuzdur", **Ulus** 18 Mayıs 1949, s. 2 ve 6.

²⁰⁵⁶**Karagöz**, Yıl: 41, Sayı: 4245, 23 Mayıs 1949, s. 2.

²⁰⁵⁷'...D.P. Başkanı millî bir gelenek değerini kazanan dış politikamızın prensip ve esaslarında iktidarla görüş birliği halinde olduklarını son nutkunda da tekrarlamıştır. ...Bu durumda Vaşington ziyaretini bir başarısızlık şeklinde göstermeğe çalışmak –maksat şahsiyetle uğraşmak olmadığına göre- prensibi propaganda taktiğine feda etmektir. Nitekim Dışişleri Bakanımız özlü cevabında, Demokrat Parti Başkanın "C.H.P. nin iç politikasını daha kuvvetli tenkid edebilmek için dış siyasetimizi de tendkide çalıştığını" belirtmekle bu noktaya isabetle parmağını basmış bulunmaktadır...'; **Ulus**, 17 Mayıs 1949, s. 1 ve 3.

²⁰⁵⁸**Ulus**, 24 Haziran 1949, s. 1 ve 3.

‘Milli Teminat Andı’ veya Hükümetin ifadesiyle Milli Husumet andını beyan etmesi, Demokratların CHP İktidarının istediği tarzda hareket etmeyeceğini göstermiştir.

Kongre süresince CHP ve Hükümet organı olan gazetelerde yayınlanan yazılarda, DP’nin kamuoyunda birliği bozucu bir tavır takındığı telkin edilerek, Demokrat Parti suçlanmış ve yeniden birlikteliği sağlaması beklenmiştir. Osman Feridun Menteşeoğlu, ‘Şaşkın satranç piyadeleri’ isimli yazısında DP’nin iddiaları karşısında, partiler üstü bir anlayışla hareket edilmesi gerekliliğini vurgulamış, aksi halde kendilerinin zarar göreceğini ifade etmiştir; ‘...Kendisinin Halk Partisine düşmanlığı ne olursa olsun dâva memleket meselesine intikal ettiği zaman vatanperver politikacı, hırs ve hınçlarını çamaşır yıkar gibi zihniyetinden ayıklamayı mizaç edinmelidir. Yoksa kendi okile ilk vurulacak kendisi olur...’²⁰⁵⁹ Hüseyin Cahit Yalçın ise, DP’nin eleştirilerinin Hükümetin en temel endişelerinden birisi olan Batı’nın desteğini çekmesine neden olabilecek bir sorun olduğunun altını çizmiştir; ‘...Eğer muhalefeti ciddiye almış olsaydım yaptıkları hareketin çok çirkin ve memleket hesabına esef edilecek bir nümayiş olduğunu söyledim. Türkiye’de demokrasinin bir sahtekârlıktan ibaret olduğunu âleme ispat etmiye kalkmak Halk Partisinden ziyade Türkiye’yi Garp dünyasının itimat ve hürmetinden mahrum bırakarak yabancılar nazarında küçük bir mevkie sokmak ve düşman karşısında yalnız bırakmak demek olacağını anlatmaya çalışırdım. Fakat görülüyor ki bu gibi şeyleri takdir edebilecek çapta değildirler.’²⁰⁶⁰

Milli Teminat veya Husumet Andı’na kadar yapılan eleştirilerde muhalefetin milli dış politika çizgisine çekilmek istendiği görülmektedir. DP’nin açıklaması sonrasında Hükümet, karşı bir beyanname yayınlarak, DP’yi ‘tethiş havası çıkarmakla’ eleştirmiş, vatanın iç ve dış selametini tehlikeye düşürecek kardeş kavgalarına sebep olacağı sebebiyle müdahale edeceğini açıklamıştır.²⁰⁶¹

²⁰⁵⁹ **Ulus**, 6 Haziran 1949, s. 2.

²⁰⁶⁰ Hüseyin Cahit Yalçın, “Muhalliflerimiz ve Londra seyahati”, **Ulus**, 12 Haziran 1949, s. 1 ve 3.

²⁰⁶¹ “Memlekette bir huzursuzluk havası yaratma tertiplerine cevap / Hükümetimiz dün akşam bir tebliği yayınladı / Yurt selâmetinin ve vatandaş hak ve hürriyetlerinin bekçisi olan Hükümet son zamanlarda Demokrat Parti tarafından yaratılmak istenen tethiş havasından vatandaşlarımızın endişe etmemelerini ve her derecedeki vazifelilerin ürkmeyeceklerinden emin olmalarını tavsiye eder / Hükümet D.P. nin bir yıldırma politikası gütmek istediğini müşahade etmektedir / Tedhiş usulleriyle vatandaş vicdanlarına tahakküme asla müsaade edilmeyecektir / Kin ve nifak havası içinde ve kardeş kavgalarıyla vatanın iç ve dış selâmetini tehlikeye düşürecek ve nihayet rejimimizi bir diktatörlüğe götürecek hareketlere Hükümet elindeki bütün vasıtalarla karşı koymak kararındadır”. **Ulus**, 28 Haziran 1949, s. 1 ve 5.

Milli Husumet Andı ile Hükümetin izale edilemeyen en temel korkusunun yeniden uyandığı görülmüştür. Buna göre Hükümet, dış tehlike karşısında birlik olamayan bir ülkenin vatan müdafaasının gerçekleştiremeyeceği ve bu sebeple müttefiklerinden yardım alamayacağı korkusuna kapılmıştır. Milli Husumet karşında, Hükümet organı gazetelerde DP, kamuoyuna karşı şikayet edilirken, partiler üstünde vatan anlayışı içerisinde harici tehdide karşı milli birlik vurgusu yapılmıştır. Bu doğrultuda köşe yazıları öne çıkartılmıştır;

‘Şu “Millî Husumet” ne demektir, Refik Koraltan o gür sesi ile, memlekete bir izah etse iyi olur....’²⁰⁶², ‘...Demokrat Partinin kuruluş yıllarında komünizmi ve irticayı okşamayı denediğini hepimiz hatırlarız. ...Bu millî and, üzerine ince nizam sıvası vurulmuş bir isyan beyannamesinden başka bir şey değildir. 12 Temmuz Beyannamesine karşı nankörlüğü dile getiren bu vesika, her türlü prensip vahdetinden mahrum bir muhalefet partisinin kanun yollarından ümidini kestikten sonra, mensupları arasındaki azgınlığın anarşi temayüllerini okşamayı denediğini gösteriyor.’²⁰⁶³ ‘...Modern demokrasilerde, vatan partilerinin karşılıklı münasebetlerinde kardeşlik, saygı ve müsamaha duygularının hâkim olması esastır. Bu konuda millî husumetin ağza alınması bile caiz değildir. Millî husumet parolasıyla tahrik etmeyi umdukları korku ve ümit kargaşalığından faydalanarak, rüyalarının gerçekleşeceğini sanıyorlar. Bu arada millî husumetin önünde sonunda, asıl vatandaşlar arasında nifak yaratmak isteyenlere çevrileceğini unutuyorlar...’²⁰⁶⁴

Temmuz ayında gazeteleri yayınladıkları haber ve yorumlar açısından analiz ettiğimizde, bu aydaki en önemli konunun ‘Milli Husumet Andı’ olduğu görülür. Haziran ayında DP Kongresi ile başlayan sorun temmuz ayında dikkatli ve daha üst perdeden sürdürülmüştür. CHP Hükümetleri’nin dış politikaya dayanan propagandasındaki en önemli kıstas olan dost ülkelere ve düşman olarak addedilen Sovyet Rusya’ya karşı, ülke içerisinde insicamı bozacak bir kargaşanın olmadığının gösterilmesi, Milli Husumet ile akamete uğramıştır. Hükümet, DP’nin yayınladığı beyanname karşısında, DP’yi takbih ederek kamuoyunu milli birlik noktasında tutmak istemiştir. Temmuz ayında bu konuda iki kanalın kullanıldığı görülmektedir. Bu kanallardan ilki köşe yazıları ikincisi ise yurt gezileridir. Köşe yazıları ile halkın hükümetin beklentisi yönünde hareket etmesi sağlanmak istenmişken; İsmet İnönü başta olmak üzere gerçekleştirilen yurt gezileriyle de kamuoyuna sözlü ve yazılı propaganda ile tesir edilmek istenmiştir.

²⁰⁶²“Darısı Bayar’ın başına”, **Ulus**, 29 Haziran 1949, s. 3.

²⁰⁶³ Peyami Safa, “Ümitsizlik ve azgınlık”, **Ulus**, 30 Haziran 1949, s. 1.

²⁰⁶⁴Yavuz Abadan, “Millî husumet”, **Ulus**, 30 Haziran 1949, s. 1 ve 3.

Köşe yazarları, DP'nin milli husumetine karşı Parti ve Hükümeti ön plana alarak, olası bir parti hizipleşmesini engellemek üzere dış tehlikeye karşı milli güvenlik kavramını öne çıkartmıştır. Yavuz Abadan, Millî güvenliğin korunması, başlıklı yazısında bu durumu şu şekilde değerlendirmiştir;

*'...Halkın huzur ve emniyetini bozacak her hareketin yalnız millî bünyemizi zayıflatmakla kalmıyarak Türkiye'nin milletlerarası itibarını da sarsacağını daima gözönünde bulundurmamız ve siyasî faaliyet ve teşebbüslerimizi bu esasa göre ayarlamamız zarureti, bugün kendini her zamandan daha çok duyurmaktadır. ...Yurt selâmetinin ve vatandaş hak ve hürriyetlerinin bekçisi sıfatıyla Hükümet, kendine düşen vazifeyi yapmakta gecikmedi. Bir yıldırma politikası gütmek isteyen D. P. nin millî husumet beyannamesine karşılık bir millî emniyet ve huzur beyannamesi neşretti. Bu beyannamede Hükümet, tedhiş usulleriyle vatandaş vicdanlarına tahakküme aslâ müsaade etmiyeceğini, kin ve nifak havası içinde ve kardeş kavgalarıyla vatanın iç ve dış selâmetini tehlikeye düşürecek ve nihayet rejimimizi bir diktatörlüğe götürecek hareketlere elindeki bütün vasıtalarla karşı koyacağını açıkladı. ...Millî güvenliğimizin her tehlikeye karşı korunması, kaygısı, her türlü parti ve görüş ayrılıklarının ve bütün şahsî menfaat ve istismar düşüncelerinin üstünde, daima hâkim ve nâzım bir prensip olarak kalmalıdır.'*²⁰⁶⁵

Hüseyin Cahit ise konuya bir başka noktadan bakarak, dış emniyet meselesinin muhalefet tarafından bir politika aracı olarak kullanıldığını belirterek, bu durumun memleket için ne kadar tehlikeli olduğunu açıklamıştır;

*'Şimdiye kadar memleketin dış politikası hakkında esaslı bir itiraz ve şikâyetle tesadüf edilmiyordu. ...En müfritler bile dış siyasetimizdeki isabeti ve iyi neticeleri "tesadüf"e hamletmekten başka bir şey yapmıyorlardı. Yâni, umumiyetle, Hükümetin dış siyaseti umumi bir takdir ve memnuniyet ile karşılanmakta idi. Fakat, partiler teşekkül ettikten, hırslar kabardıktan ve insafsızlık, ölçsüzlük bir çığ kütlesi gibi gittikçe arttıktan sonra, dış siyasete de hücumlar başladı ve nihayet memleketin emniyetini ihmal edilmiş bir vaziyette görenler ve göstermeğe çalışanlar ortaya çıktı. ...Hükümet (Sovyet) bu tehlikeyi hatırlatarak memleketin direği olan Meclis, Hükümet ve zabıta otoritesine hakaret edilmemesini, memleketin temelinin sarsılmamasını tavsiye ettiği zaman bunu bir baskı olarak fena yola yoran muhalifler sonra Hükümetin dış emniyetinin kefalet altına alınmadığından şikâyet ederlerse suiniet sahibi olduklarını açığa vurmaktan ve şahsi garaz ve kin yahut parti menfaati namına vatanın mukadderatı ile oynadıklarını göstermekten başka bir şey yapmış olmazlar...'*²⁰⁶⁶

²⁰⁶⁵ **Ulus**, 7 Temmuz 1949, s. 1 ve 3.

²⁰⁶⁶ Hüseyin Cahit Yalçın, "Ne Bay Bayar, ne Bay Bayur", **Ulus**, 15 Temmuz 1949, s. 1 ve 3.

Hüseyin Cahit, bir başka yazısında ise kamuoyunu DP'den ayırarak, halk efkarının 'Milli Husumet' karşısında 'kale gibi' durduğunu telkin etmiştir; *'...Memlekete gelirken, ortalığı huzursuzluk ve sinir içinde bulacağımı zannediordum. Memnuniyetle ilân etmek isterim ki bu endişelerim boşuna çıkmış ve vatanda gördüğüm sağlam ve temiz hava göğsümü iftihar ve memnuniyetle kabartmıştır. Sabit oluyor ki kuru gürültüye bu memlekette kimse pabuç bırakmıyor!... Eğer Türk Milletinin kuvvetli seciyesi ve hissi selimi bir çelik kale gibi bu kongrenin karşısına dikilmiş ve hiç bir şey söylemeden o taşkınlıkları sakit takbih altında ezmiş olmasa idi bu memleketin sükûn ve intizamı bozulup giderdi. Şimdi ise en keskin görüşlü ecnebi muharrirleri hâdiseyi ancak Türk demokrasinin "doğum ağrıları" şeklinde, pek tabii bir mesele olarak karşılıyorlar...*²⁰⁶⁷ Hüseyin Cahit kadar sert yazan bir diğer isim ise Peyami Safa olmuştur. Safa, 'Zırvanın tevili' başlıklı yazısında Milli Husumet sebebiyle, Celal Bayar'ı halkın arasında ikilik ve bozgunculuk çıkartmakla itham etmiştir; *'Celâl Bayar Millî Husumet Andını Hürriyet Misakının kuyruğu gibi göstermeğe çalıştı. ...Husumet düşmanlık demektir ve başka manası yoktur. Demokraside fikir ayrılıkları düşmanlık halini aldığı gün anarşi veya dahilî harp doğar. Vatandaş vatandaş karşı düşman olmağa davet eden bir politikanın adı demokrasi değil, düpe düz tefrikacılık ve bozgunculuktur. Celâl Bayar'a hatırlatalım: Bugünkü dünyada Türk vassafına sahip insanın Moskoftan başka düşmanı kalmamıştır ve bu millet, hangi partiden olursa olsun, kendi evlâtlarına karşı husumet ilân eden bir partiyi Moskof kadar kendi millî birliğinin ve kardeşliğinin düşmanı sayar.*²⁰⁶⁸ Parti mücadelesi konusundaki tutumu uzlaşmacı olarak bilinen Karagöz de Milli Husumet konusunda diğer gazeteler gibi davranmıştır. Diplomat müstearı ile yazılan, Millî husumet andı isimli yazıda, DP'nin tutumu milleti 'felakete' sürüklemek olarak ifade edilmiştir; *'D. Parti "Millî husumet andı"nı içmekle hataların en büyüğünü, en affedilmezini yapmıştır. Böyle andlarla millet Demokrasiye kavuşturulmaz, ancak birbirine düşürülür ve felâkete sürüklenir. D.P. İdarecileri millî husumet andleriyle, kanunu tatbike mükellef olan devlet memurlarını tesir altında bırakmak istemişler âdeta açıkça tehdit etmişlerdir...*²⁰⁶⁹

Ayın sonuna doğru köşe yazılarında, DP'yi suçlama tonu azaltılmış ve DP'ye barış dalı uzatılmıştır. Bu hususta Yavuz Abadan partiler arasındaki münasebetin

²⁰⁶⁷Hüseyin Cahit Yalçın, "Gelip gördükten sonra", **Ulus**, 17 Temmuz 1949, s. 1 ve 3.

²⁰⁶⁸**Ulus**, 22 Temmuz 1949, s. 1.

²⁰⁶⁹**Karagöz**, Yıl: 41, Sayı: 4263, 25 Temmuz 1949, s. 2.

milli güven için düzeltilmesi gerektiğini ifade etmiştir; *'Partiler arasında normal münasebetlerin kurulup yerleşmesi, hem demokratik gelişmememizin arızasız seyri, hem de millî emniyet ve sosyal istikrarın devamlılığı bakımından ulaşılması zaruri bir hedeftir...*²⁰⁷⁰. Hüseyin Cahit ise yazdığı Husumet Misakı yazısında, adeta yazdığı diğer ağır yazıları yoksayan bir yazı kaleme alarak, vatanın güvenliği karşısında Partiler üstü bir anlayışla hareket edilmesinin lazım geldiğini belirtmiştir; *'...Hayır vatandaş, bize Husumet Misakı değil, bir kardeşlik misakı lazımdır. Kafi derecede düşmanlarımız var. Onlar hudutlarımızın dışından bizi gözetliyorlar ve Türkiye içinde kendilerinin ekmeklerine yağ sürenlerin dalâletlerini sevinçle seyrediyorlar. ...Nefret etme, düşman olma. Kardeş gibi davran. Yollarını sapıtanlara acı ve Hükümetini tut. Hükümet huzur ve asayişin bekçisi, vatanın hizmetkârı ve müdafiidir.*²⁰⁷¹

Ağustos ayı, Türkiye'nin dış politikası ekseninde gelişen olaylar açısından değerlendirildiğinde, İsmet İnönü'nün konuşmaların etkin olduğu bir ay olmuştur. Temmuz ayı ve daha önceki aylarda da konuşan İnönü, İzmir çevresinde yaşanan deprem sebebiyle bölgeye yirmi günden fazla süren bir gezi düzenlemiştir. Bu açıdan İnönü'nün ağustos gezilerinin diğer aylarla kıyaslandığında daha uzun sürmesi, İnönü'nün konuşmalarını propaganda açısından daha detaylı inceleme fırsatı sağlamıştır. İnönü, gezileri sırasında, halkla sık sık konuşarak gittiği her yerde açıklamalar yapmıştır. Bu açıklamaların çoğunluğu 'Milli Husumet Andı' sebebiyle, dış tehlike ve dış politika için milli birlik kavramının öne çıktığı konuşmalar olmuştur. İnönü'nün bu dönemde yaptığı milli birlik propaganda konuşmaları, partiler arasında meydana gelen bir buhranın, nasıl bir dış politika meselesi halinde kabul edildiğini göstermesi bakımından oldukça önemlidir. Zira Hükümetin bu dönemki dış politika algısında, milli güvenliğin geçirdiği olağanüstü şartlar nedeniyle, ulusal güvenlik meselesinin dahili ve harici politikada iç içe geçtiği görülmüştür. İnönü, konuşmalarında vurguladığı iki temel şartı, her yerde tekrarlamıştır. Bu durum iç siyasi bir meseleden çok konunun milli güvenlik düsturu olarak kabul edildiğini göstermektedir. Ayrıca tekrarlanan dış tehlikelere karşı birlik olunması ve parti mücadelelerin bir iç savaşa dönmemesi vurguları, propagandanın tekrar kanunu açısından oldukça önemli telakki edilmektedir. Bu sebeple de İnönü'nün gittiği her yerde sözkonusu iki temel düsturu tekrar etmesi, kasıtlı olarak kamuoyunda bu iki konu hakkında hassaslık oluşturulmak istendiğini göstermektedir.

²⁰⁷⁰ Yavuz Abadan, "Partiler arasında", *Ulus*, 23 Temmuz 1949, s. 1 ve 3.

²⁰⁷¹ *Ulus*, 30 Temmuz 1949, s. 1 ve 3.

Temmuz ayının son günlerinden İzmir'e doğru yola çıkan İnönü, 1 Ağustos'ta İzmir'de halkla görüşmeye başlamıştır.²⁰⁷² Ayın ilk iki gününde deprem bölgesini gezen İnönü²⁰⁷³, 3 Ağustos'ta Çeşme, Urla, Seferihisar'a giderek incelemelerde bulunmuş ve ilk nutkunu burada söylemiştir. Ulus'un İnönü'nün gezisi sırasında gittiği her yerde coşkun ve hararetle karşılandığını ifade etmesi, İnönü'ye karşı kamuoyunda oluşturulmak istenen algı ile ilgilidir. Halkın İnönü'ye teveccüh etmesi için telkinde bulunan Ulus, İnönü'yü 'milletin babası' olarak empoze etmiştir. İnönü'nün ikinci ziyareti Ulus tarafından şu şekilde değerlendirilmiştir;

*'Cumhurbaşkanı Çeşme, Urla ve Seferihisara'a gitti/ Her yerde coşkun sevgi gösterileriyle karşılanan İnönü, hasar gören bölgedeki vatandaşları teselli ettikten sonra Urlalılara hitabederek gösterdikleri birlik ve beraberlikten duydukları memnunluğu belirttiler / '...Memleketin her tarafından Urlalıların birbiriyle iyi geçinen huzur ve dostluk arayan temiz karakterine işaret edeceğimi vaadediyorum. Vatanın huzur ve selâmeti ve gelecek hâdiselere karşı millî birliğin kurtarılması içerde düşmanlık olmamasına bağlıdır. Urlalılar, bu sözlerimi unutmayın, kulağınızda kalsın...'*²⁰⁷⁴.

İlk nutkunda vatanın selameti için millî birliğin öneminden ve buna nispetle düşmanlığın olmamasından bahseden İnönü, gerçekleştirdiği ikinci nutkunda konuya açıklık getirerek nutku iki temel konuya indirgemıştır;

*'İnönü İzmir'de halkla hasbihaller yapıyor / Cumhur Başkanımız Vatandaşları arasında hiçbir suretle düşmanlık hislerine yer verilmemesini ısrarla tavsiye etti / '...sizden iki şey istiyorum: Birincisi düşman tecavüzü karşısında memleketi müdafaa için vatandaşlar arasında ayrılık göstermeyeceğiz. İçerde ve dışarda bundan kimsenin şüphesi olmamalıdır. İkinci istediğim hiçbir sebep ve tesir ile vatandaşlar arasında düşmanlık olmasına müsaade etmemenizdir. Bu iki temel dayanırsak başka güçlükleri yeneriz...'*²⁰⁷⁵.

İnönü'nün devam eden konuşmaları, Mili Husumet meselesi sebebiyle vatan müdafaası, memleket meselesi etrafında gerçekleşmiştir. Bu doğrultuda kamuoyuna, iç politikanın içerden dışarıya doğru uzanarak dış politikaya nasıl etki ettiği aşılacak istenmiştir. Bu eksende İnönü'nün konuşmalarında öne çıkan kısımlar şu şekildedir;

²⁰⁷²Ulus, 1 Ağustos 1949, s. 1 ve 3.

²⁰⁷³Ulus, 2 Ağustos 1949, s. 1 ve 3.;Ankara Akşam Haberleri, 1 Ağustos 1949, s. 1 ve 3.; Karagöz, Yıl:41, Sayı:4266, 4 Ağustos 1949, s. 2.

²⁰⁷⁴Ulus, 3 Ağustos 1949, s. 1 ve 4.

²⁰⁷⁵Ulus, 4 Ağustos 1949, s. 1 ve 4.

*'Cumhur Başkanımız Menemen ve Foça'da / Örnekköy'den geçerken Halk, İnönü'ye aralarına düşmanlık girmeyeceğine dair kati teminat verdi / ...sizden iki şey istiyorum: Birincisi düşman tecavüzü karşısında memleketi müdafaa için vatandaşlar arasında ayrılık göstermeyeceğiz. İçerde ve dışarda bundan kimsenin şüphesi olmamalıdır. İkinci isteğim hiçbir sebep ve tesir ile vatandaşlar arasında düşmanlık olmasına müsaade etmemenizdir. Bu iki temel dayanırsak başka güçlükleri yeneriz.'*²⁰⁷⁶, *'İnönü'nün Kemalpaşa'daki mühim nutku / İnönü hitabesinde bilhassa dedi ki: ...Düşmanlık, siyasî bünyemize bir zehir gibi damlatılmıştır. Onu görmemezlik edemeyiz. Ama, vatanın bünyesi sağlamdır. Siyasi Partilere mensup olan büyük vatandaş kütlelerinin anlayışları ve vatanperverlik duyguları sağlamdır'*²⁰⁷⁷, *'İnönü'nün Ege'deki mühim nutukları / Dert açıktır, ifadesi sadedir, kısa yoldan tedavisi kolaydır ve kesindir: Düşmanlık fikri kaldırılacak, yerine dostluk fikri konulacaktır'*²⁰⁷⁸.

8 Ağustos'a geldiğimizde İnönü'nün sekiz gün boyunca söylediği nutuklarda öne çıkan bazı cümlelerinin, 'İnönü'nün vatandaşlara tavsiyesi' altında yayınlanarak İnönü'nün konuşmalarının etkisinin arttırılması istenmiştir; **Daha tehlike içimize işlememişken ve uzakta görünürken vatandaşlarımın, siyasî partilerin insaflarını ve idrâklerini uyandırmaya çalışıyorum. Siz bana yardım ederseniz, basiretleri bağlanmış olan siyaset adamları sükûnete geleceklerdir. * Siyasi faaliyetin vasıtası olarak düşmanlık tahrikinin faydalı olacağını zannedenlere rastlıyorum: Bunların hepsi beyhudedir. Vatandaş huzur istiyor. * Düşmanlık zehiri siyasî bünyemize girerese daha başnagıç olan bu hâdiseleri felâket şekline bürünmüş olarak istikbalde daha çok görmeye mecbur olacağız. * Vatandaşlarım arasında düşmanlık, bir siyasî prensip olarak bir defa yerleşti mi, onun felâketliakibetinden memleketimizi kurtaracak hiçbir çare tasavvur olunamaz.'*²⁰⁷⁹

İnönü, gezisini bitirdiği güne kadar konuşmasını aynı amaç ve konu üzerinde sürdürmüştür. Bu doğrultuda, gazetelerin propaganda kastıyla İnönü'nün coşkun sevgi gösterileri arasında irad ettiği nutukların dikkat çekici başlık ve içeriklerini yayınlamaya devam ettikleri görülmüştür.²⁰⁸⁰

²⁰⁷⁶ **Ulus**, 5 Ağustos 1949, s. 1 ve 4.; **Ankara Akşam Haberleri**, 4 Ağustos 1949, s. 1 ve 2.

²⁰⁷⁷ **Ulus**, 6 Ağustos 1949, s. 1 ve 4.; **Ankara Akşam Haberleri**, 6 Ağustos 1949, s. 1 ve 2.; **Karagöz**, Yıl:42, Sayı:4268, 11 Ağustos 1949, s. 2.

²⁰⁷⁸ **Ulus**, 8 Ağustos 1949, s. 1 ve 4.

²⁰⁷⁹ **Ulus**, 8 Ağustos 1949, s. 1.

²⁰⁸⁰ **Ulus**, 8 Ağustos 1949.; **Ankara Akşam Haberleri**, 8 Ağustos 1949; *İnönü Soma'da / '...Manisalıları İki cihan harbinden kurtardığımız Memleketi vatandaşlar arasında düşmanlığı bir siyasî vasıta zannetmek yüzünden tehlikeye atamayız. Bu hastalığın tedavi olunması için her partiye teşkil eden hiç bir partiye mensup olmıyan bütün aklı başında vatandaşların yardımını isterim...'*, **Ulus**, 9 Ağustos 1949; *İnönü, Kınık, Bergama ve Dikili'de / Demokratik rejim, ancak kanun hudutları inde dikkatle kalmasını bilen bir cennet huzur ve emniyet verebilir / Düşmanlığı aldıracağız'*, **Ulus**, 9 Ağustos 1949;

Karagöz gazetesi, haftada iki gün çıkması sebebiyle konuşmalara atıf yapmak yerine, daha ziyade ortak bir değerlendirme yoluna gitmiştir. Bu doğrultuda İnönü'nün Tire konuşması sonrasında yaptığı gibi, İnönü'nün konuşmalarını, halka

Ankara Akşam Haberleri, 9 Ağustos 1949; '...Bergamalılar, aziz hemşehrilerim, İkinci Cihan Harbinden kurtardığımız güzel vatanın, vatandaşlar arasında emniyet ve dostluk hislerinin sarsılmasına göz yummak yüzünden örselenmesine hep beraber müsaade etmiyeceğiz.', **Ulus**, 12 Ağustos 1949; **Ankara Akşam Haberleri**, 12 Ağustos 1949; 'Cumhur Başkanımızın İzmirde dünkü hitabeleri / **Memlekette** huzurun muhafazası, siyasi faaliyetlerin kanun içinde yürümesi ve kanun dışına taşımak istidadında olan siyaset cereyanlarının kanun kanalına sokulması için Anayasa'nın bana verdiği bütün imkân ve selâhiyetleri kullanacağıma emin olabilirsiniz / Cumhuriyet Hükümetinin içerde ve dışarıda vazifesini ifadatam bir iktidar sahibi olduğunda vatandaşların asla tereddüt etmemelerini isterim', **Ulus**, 13 Ağustos 1949; **Ankara Akşam Haberleri**, 13 Ağustos 1949; 'Cumhur Başkanı dün işçi vatandaşlarla görüştüler / Kendinize güvenme, kanuna, devlete ve vatanın istikbaline güvenmenin başlangıç noktasıdır / Her siyasi parti ve kanaat size sokulacak ve sizden rey istiyecektir. Ben bunlarla alâkalı değilim. Benim alâkadar olduğun nokta, her siyasi kanaatte bulunan ve bulunmayan vatandaşların birbirlerine dost olarak çalışma imkânını Cemiyette temi etmektir', **Ulus**, 14 Ağustos 1949; **Ankara Akşam Haberleri**, 14 Ağustos 1949; 'Cumhur Başkanımız Bayındır ve Ödemiş'te / İnönü dedi ki: Vatandaşlar hiçbir sebep ve bahane ile vatanda düşmanlığa yer vermiyecektir', **Ulus**, 15 Ağustos 1949; **Ankara Akşam Haberleri**, 15 Ağustos 1949; 'Cumhurbaşkanımızın Ödemiş'deki nutku / İnönü bu mühim hitabesinde "Hükümet bütün **Memleketin** gözü önünde doğru ve emniyetli bir seçimin bütün şartlarını temin edecektir" dedi', **Ulus**, 16 Ağustos 1949; **Ankara Akşam Haberleri**, 16 Ağustos 1949; 'İnönü'nün Torbalı ve Tire'deki nutukları / Hükümet her türlü huzursuzluk ihtimallerine hâkim olacak kadar kuvvetli çıkmıştır, vatandaşlar hiçbir sebep ve telkin ile birbirlerine düşman olmayacaklarını apaçık göstermişlerdir', **Ulus**, 17 Ağustos 1949; **Ankara Akşam Haberleri**, 17 Ağustos 1949; Devlet Başkanımızın Aydın'da söylediği nutuk / Benim bu seyahatlerle aradığım, bu işin sonu nereye varacak diyen vatandaşlarıma, vatanda huzurun mahfuz tutulacağını temin etmektir / '...Yalnız bir tek şart istiyorum. Siz hiçbir sebep ve bahane ile birbirinize düşman olmayacaksınız. (Asla sesleri) günlerdenberi bütün Türkiye'ye söylediğim ve istediğim bu tek şarttan ibarettir. Bütün Türkiye gibi bugün de Aydınlılar bana hiçbir zaman vatandaşların birbirine düşman olmayacağını söylüyorlar. Doğru mu? (Doğru, and içiyoruz sesleri) Aydınlılar, vatandaşlarımın her türlü güçlüklerle karşı birbirine düşman olmayacakları kat'i bir surette bütün dünyaya göstermeleri, Memleket için büyük kuvvet oldu...', **Ulus**, 18 Ağustos 1949; 'Cumhur Başkanımızın Muğla'daki nutukları / Bir millet kendi bünyesi içinde muhtelif siyasî kanaatte olan vatandaşlarını dost olarak bir arada bütün dünyaya gösterebildiği gün, milletler ailesinin en üst tabakasında olan üyelerinden biridir / İsmet İnönü dedi ki: Bu Memleketteki hiçbir siyasi partiye girmemiş olan ve muhtelif siyasi partilerde bulunan vatandaşları, kendi aralarındaki hiçbir münakaşa yüzünden birbirinin boğazına sarılmıyacaktırlar. Bunu, Memleket içinde oturan, Memleket dışında oturan, siyasette yüksek mevkii olan, daha mütevazı mevkii olan herkes bilecektir. Bu vatandaş kütlesi düşman olmayı reddetmiştir', **Ulus**, 19 Ağustos 1949; **Ankara Akşam Haberleri**, 19 Ağustos 1949; 'İnönü'nün Denizli'deki hitabesi / Vatandaşlar karşısında muvaffakiyet yolu hakikat yolu, kanun yoludur / Beni alâkadar eden nokta, muvaffakiyet yollarını araken kanun dışına çıkmaya meyledilmemesidir. Böyle istidatların muvaffakiyetlerine imkân verilmeyeceğini söylüyorum', **Ulus**, 20 Ağustos 1949; **Ankara Akşam Haberleri**, 20 Ağustos 1949; 'Selçuk, Kuşadası ve Söke'de Cumhur Başkanı her partiden vatandaşlar tarafından coşkun gösterilerle karşılandı İnönü, türlü siyasi kanaatte olan vatandaşları böyle yan yana, omuz omuza ve birbirleriyle şakalaşırken bulmaktan duydu memnunluğu belirtti / Cumhur Başkanımız Kuşadası'nda dedi ki: Yirmi sene sonra artık bu Memlekette siyasî kanaatlerin emniyet içinde çarpışmaları, siyasî istikametlerin serbest seçimlerle taayyün etmesi gibi hakikatlerden kimse bahsetmiyecektir. Amma bugün, hâdiselerin içinde geçmek için vatandaşların birbirine muhabbetini, birbirine itimadını uyandırıp beslemeğe mecburuz. Vatandaşların birbirine itimadını zehirliyecek vesveselerin temelini kazımaya mecburuz. Vatandaşları, seçtikleri siyaset saflarında şerefle vazife ifa eden insanları gibi huzur içinde, teselli ve gurur içinde yaşatmaya mecburuz'.

telkin etmek istediği şekilde açıklayarak milli birlik vurgusunu belirginleştirmiştir; *‘...İnönü yaptığı konuşmalarda daima Türk Milletini birliğe, beraberliğe teşvik etmekte, hangi partiye mensup olursa olsun, hangi partiye taraftar bulunursa bulunsun vatandaşların husumet değil, ancak dostluk hisleriyle yekdiğerine bağlı olmasının varlığımız için bir zaruret olduğunu anlatmaktadır...’*²⁰⁸¹

22 Ağustos tarihinde İnönü’nün Ankara’ya hareket ettiği duyurularak, gezinin sona erdiği bildirilmiştir. Uzun bir geziden sonra Ankara’ya dönerken İnönü, gezi boyunca yaptığı ‘telkin’ konuşmalarının bir değerlendirmesini yapmıştır. Dış tehdide karşı milli birliği öne çıkarmak istediğini belirten İnönü, kamuoyundan aldığı reaksiyon sebebiyle Ankara’ya memnun dönmüştür;

*‘Devlet Başkanı telkin ettiği fikirlerin bir hülâsasını yaptı / İnönü, bahtiyar dönüyorum, dedi / Çünkü vatandaşlarım gözü kapalı siyaset mücadelelerini telkinlerine ve tesirlerine nihayet galebe çalarak birbirlerine sokulmuşlar, nihayet türlü ihtimaller, bugünkü ve gelecek hâdiseler içinde birbirlerine düşman olmayacaklarına dair bana güzel misaller vermişlerdir / ‘...Bizi kuvvetimiz, bize dünyada itibar temin eden unsurlar iki noktadan geliyor: birincisi, Türkler dışarıdan gelecek bütün tehlikelere karşı bütün ihtilaflarını unutarak bir cephe halinde bulunacaklardır. Hakikaten bugün vaziyet öyledir. Siyasî partiler ve bütün vatandaşlar bir dış tehlike karşısında kendilerine teveccüh edecek vazifeyi hep beraber, canla başla yapmak kararındadırlar. ...İkinci kuvvet unsuru, Türklerin, içerde münakaşaları ne olursa olsun birbirlerinin boğazına sarılmıyacakları hakikatinin içerde ve dışarıda malûm olmasıdır. Size tarihten bahsettim: Kırk senedenberi hiçbir dışarı hâdisesi bilmiyorum ki bir içeri buhranı ile beraber neticelenmesin ve hiçbir büyük içeri hâdisesi bilmiyorum ki mutlaka dışarıdan bir hâdiseyi davet etmesin...’*²⁰⁸²

Ağustos ayı boyunca köşe yazılarında en önemli konu İnönü’nün gezisi ve Milli Husumet meselesi olmuştur. Hüseyin Cahit, Yavuz Abadan, Peyami Safa’nın yazılarında, iç politika meseleleri salt siyaset olarak görmedikleri, bir vatan meselesi olarak ele aldıkları ve adeta tek bir ağızdan milli birliği telkin ettikleri görülmüştür. Bu doğrultuda yazarların öne çıkan yazılarında bazı parçalar şu şekildedir;

*‘...Sahip olduğumuz imkânları, elden geldiği kadar ve el birliyle kullanıp bir an evvel sahili selâmete erişmeye uğraşacağımız yerde; dümeni sen idare edeceksin, yelkeni ben kullanacağım diye birbirimizle sövüşmeye, dalaşmaya başladık...’*²⁰⁸³, *‘...Herhangi bir vatandaşın şu veya bu partiye bağlanmasının hiçbir ehemmiyeti olmadığını Menemen’deki hitabesinde iki defa tekararlıyan İnönü, ehemmiyeti olan noktayı vatandaşların birbirine*

²⁰⁸¹ Karagöz, Yıl: 42, Sayı: 4271, 22 Ağustos 1949, s. 2.

²⁰⁸² Ulus, 22 Ağustos 1949, s. 1 ve 4.

²⁰⁸³ Diplomat, “Etmeyin softalar...”, Karagöz, Yıl: 42, Sayı: 4270, 18 Ağustos 1949, s. 2.

düşman olmamasında bulduğunu söylüyor. Onun bütün seyahat ve hitabelerinde tekrarladığı hakikat budur...²⁰⁸⁴, ‘...Devlet Başkanın her türlü parti ve görüş ayrılıkları üstünde, sadece millet ve memleketin yüksek menfaatlerini hedef tutan samimî ve ivazsız irşatları, her taraftan sağduyu sahibi vatandaşların engin anlayış ve tasvip duygularıyla karşılaşmıştır...’²⁰⁸⁵, ‘...Büyük milletlerin içine zümreler gruplar vücutte getirmek için sevgi gibi, iman gibi akide gibi, fikir gibi mihrak varken husumet neye? Kin neye? Adavet neye? Hınç neye? Hele milis kuvvetleri kurmayı bir hayal olarak aklından geçirmek bile Türkçe, yâni insanca değildir...’²⁰⁸⁶, ‘...Bütün sağduyu sahibi vatandaşlarla birlikte millî partilerin de, bu dikkat ve itinaya ortak olmaları şarttır. Bütün duygu, düşünce, menfaat, emel ve hattâ ihtiraslar, iç ve dış güvenliğinin en sağlam teminatı olan kanunlara saygı esasında birleşip susmalıdır.’²⁰⁸⁷, ‘...Bayar’a göre, demokrasi, ikinci kongrelerinin sonunda Millî Husumet Andı içen demokratların gerekirse İktidar Partisi mensuplarına, devlet otoritesine, hattâ kanuna karşı düşmanca taarruzları sayesinde kurulabilecektir. Truman’a göre: “Türkiye’nin kuvveti halkının birliğindedir...”²⁰⁸⁸, ‘...Memleketin iç ve dış emniyetini tehlikeye düşürecek her teşebbüs, nereden gelirse gelsin, Demokrat Partili vatandaşlar çoğunluğunun dahil bulunduğu Türk Milletinin siyasi birlik şuuruna dayanan mukavemet ve azmi karşısında daima akamet ve hüsrana mahkûmdur’²⁰⁸⁹.

Ağustos ayında İsmet İnönü’nün gerçekleştirdiği gezinin bir benzerini İnönü’nün dönüşü sonrasında, Başbakan Şemsettin Günaltay gerçekleştirmiştir. İlk ziyaretini Sivas’a yapan Günaltay burada ilk nutkunu vererek iç ve dış politika gelişmelerine dikkat çekmiştir; *‘Başbakan dün Sivas ilcelerinde halkla konuştu / Başbakan, dış düşmanın bizi birbirimize düşürmek için içimize kadar sokulduğuna işaret ederek vatandaşlara uyanık olmalarını tavsiye etti / “sağ kalın, birbirinizle iyi geçinmek yolundan ayrılmayınız, memleketin dış durumu birbirimizi sevmenizi, aranızda nifak koymamanızı icabettiriyor”*²⁰⁹⁰ Başbakan ilk nutkunda ‘dış düşmanının’ halkın arasına kadar sokulduğunu bundan dolayı dış tehdide karşı, birlik olunması gerektiği fikrini telkin etmiştir. Divriği ziyareti ile gezisine devam eden Günaltay, memleket çıkarları üzerine dış politikadan kaynaklı görüşünü izah ederek, milli birliği telkin etmeye devam etmiştir;

‘...Son zamanlarda Balkanlarda ve pek yakın günlerde İran’da görülen huzursuzluk yaratacak bir mahiyet alabilir. Bundan dolayı biz, memleketimizde gayet müteyakkız bulunmak zorundayız. Bu teyakkuzu birliğimizi kaybetmemek suretiyle belirtebiliriz. Biz bütün müşkül mücadeleleri hep beraber yürüme suretiyle kazanmış bir milletiz. Bundan sonra da varlığımız

²⁰⁸⁴ Peyami Safa, “İnönü’nün seyahati”, **Ulus**, 7 Ağustos 1949, s. 1.

²⁰⁸⁵ Yavuz Abadan, “Selâmet yolu”, **Ulus**, 20 Ağustos 1949, s. 1 ve 3.

²⁰⁸⁶ T.i., “Yakışmıyan ve yakışan...”, **Ulus**, 1 Ağustos 1949, s. 2.

²⁰⁸⁷ Yavuz Abadan, “Hürriyet ve demokrasi yolunda”, **Ulus**, 3 Ağustos 1949, s. 1 ve 3.

²⁰⁸⁸ Peyami Safa, “Bayar ve Truman”, **Ulus**, 9 Ağustos 1949, s. 1.

²⁰⁸⁹ Yavuz Abadan, “Bir mitingin hikâyesi”, **Ulus**, 12 Ağustos 1949, s. 1 ve 3.

²⁰⁹⁰ **Ulus**, 1 Eylül 1949, s. 1 ve 5.; **Ankara Akşam Haberleri**, 1 Eylül 1949, s. 1 ve 4.

*korumak için aynı yoldan yürümek mecburiyetindeyiz. Birtakım ihtiraslara, temayüllere düşerek ayrıldığımız zaman facialarla karşılaştığımızı görürüz. Düşüncelerimizde akli selimin hâkim olmasını daima temine çalışmalıyız...*²⁰⁹¹

Günaltay'ın gezisi boyunca yaptığı konuşmaların CHP İktidarı'nın tatbik etmek istediği propaganda doğrultusunda değerlendirildiği görülmektedir. Tıpkı İnönü'nün gezisinde olduğu gibi telkin edilmek istenen fikirlerin öne çıkartıldığı görülmüştür. Bu doğrultuda gazetelerde yer verilen haberler ise şu şekildedir;

*'Başbakanın Iliç ve Erzincan'daki konuşması / Harici tehlikeye dikkati çeken Başbakan, Hükümetin memlekette huzur, sükûn ve emniyeti sarsacak hiçbir harekete meydan vermiyeceğini bildirdi'*²⁰⁹², *'Başbakan Erzurum'a vardı / Dışarıya karşı kuvvetli olmalıyız'*²⁰⁹³, *'Başbakanımızın Kars'taki önemli nutku / Şemsettin Günaltay memleket işlerinde muhalefete teveccüh eden mesuliyeti Celâl Bayar'a Millet karşısında bir daha hatırlattı / ...Aziz hemşerilerim, Bulunduğumuz bölgenin önemli durumunu hepinizin takdir etmiş olduğuna kaniim. Burada yaşayan vatandaşlar memleket birlik ve bütünlüğünü siyanet ve sükûn ve huzurunu muhafaza her yerden çok itinalı bulunmak mecburiyetindedirler. ...Bizim için en büyük istinatgâh millî duygumuzdur, milletseverliğimizdir. Vatan bütünlüğünü korumak azmimizdir...*²⁰⁹⁴, *'Başbakanımızın Diyarbakır'daki nutku / Şemsettin Günaltay dedi ki: Vatandaşlarda kültür ve duyu birliği esastır'*²⁰⁹⁵, *'Günaltay Diyarbakır da dün akşam özlü bir nutuk verdi / Başbakan "Memleketin harici durumu dahilde gösterdiğimiz birlik, azim ve kudret neticesi olarak hürmet edilir bir millet olmamızı sağlamıştır" dedi'*²⁰⁹⁶, *'Başbakan'ın son nutku "Avrupa ve Amerika camiası karşısında Türk Milleti muhterem bir mevkide bulunuyor"*²⁰⁹⁷.

Günaltay, gezisi boyunca, harici tehdit, milli, vatanseverlik, vatan bütünlüğü, birlik gibi kelimeleri ön plana çıkarmıştır. Feridun Osman Menteşeoğlu yaptığı değerlendirmede, Günaltay'ın dış tehditlere karşı içimizdeki düşmanlara işaret ederek 'ilk alarmı' verdiğini ifade etmiştir;

'İstanbul gazeteleri, komünist Rusya'nın Yugoslavya ve İran hudutlarında yaptığı hazırlık ve baskıları manşetlerle ilân ediyorlar. Bu hudutlardan birisi sağ böğrümüze dirsek dayamıştır. Yugoslavya'da kopacak badirenin kucağıımıza düşmiyeceğini bugün için garanti edecek hiçbir kudret yoktur. Doğu'da seyahate çıkan Başbakan Günaltay bundan dolayıdır ki bir taraftan vatandaş ihtiyaçları üzerinde duruyor, diğer taraftan kapıda bekliyen düşmanı işaret ederek:

²⁰⁹¹ **Ulus**, 2 Eylül 1949, s. 1 ve 6.

²⁰⁹² **Ulus**, 3 Eylül 1949, s. 1 ve 5.

²⁰⁹³ **Ankara Akşam Haberleri**, 3 Eylül 1949, s. 1 ve 2.

²⁰⁹⁴ **Ulus**, 6 Eylül 1949, s. 1 ve 6.; **Ankara Akşam Haberleri**, 6 Eylül 1949, s. 1 ve 3.

²⁰⁹⁵ **Ulus**, 9 Eylül 1949, s. 1 ve 5.

²⁰⁹⁶ **Ankara Akşam Haberleri**, 9 Eylül 1949, s. 1 ve 2.

²⁰⁹⁷ **Ankara Akşam Haberleri**, 13 Eylül 1949, s. 1 ve 2.

“İç meselelerle uğraşırken dış tehlikeyi unutmayı, içimizde nifak yaratmak maksadiyle aramıza gizli unsurlar sokulmuştur” diye ilk alarmı veriyor...²⁰⁹⁸

1949 yılı boyunca, İnönü'nün çeşitli vesilelerle gerçekleştirdiği yurt gezilerinde sıklıkla temas ettiği milli birlik düşüncesi, eylül ayının son gününde toplu bir biçimde İnönü tarafından İstanbul'da ifade edilmiştir. 1 Ekim'de gazetelerde yer alan İnönü'nün konuşması kısa süre içerisinde, ikinci bir '12 Temmuz Beyannamesi' olarak kabul edilmiştir. Hatta 30 Eylül konuşması, dış politika ve onu sağlayacak iç dinamikleri bu doğrultuda yönlendirmesi sebebiyle 'İnönü Doktrini' olarak dahi anılmıştır. Tarihin bir doktrin dönemi olması, İnönü'nün sözlerinin doktrin olarak anılmasına neden olmuştur. İnönü'nün 30 Eylül konuşmasının 'öğreti' manasına gelen doktrin, olarak telkin edilme amacı, İnönü'nün sözlerinin bir ilke bütünlüğü içerisinde kamuoyunda kabul ettirmektir. Zira İnönü, Savaş'ın bitmesine rağmen, henüz barışın tesis edilmediği bir dönemde, dış tehlikenin boyutunu gözler önüne sermek isterken; aynı zamanda bu tehdidi engelleyecek en önemli hususun iç çekişmelere düşmemiş, birlik içerisinde topyekûn harekete eden bir devlet görüntüsü vermek olduğunu bir kez daha açıklamıştır.

İsmet İnönü'nün 30 Eylül tarihinde Dolmabahçe Sarayı'nda gerçekleştirdiği basın toplantısı, *'Dolmabahçe Sarayında dün bir basın toplantısı yapıldı'* şeklinde duyurulmuştur. Toplantının manşetten büyütülen diğer başlıkları ise şu şekildedir; *'İnönü'nün iç ve dış politikaya dair hitabeleri / Gerek siyaset cereyanlarında gerek milletin umumi efkârında dış emniyet üzerinde fikir ve cephe birliğini sağlamağa ve bu birliği sarsıntıdan korumağa çalışmak birinci derecede alâkadar olduğum mevzudur / İç Politikada Vatandaş, yurttaki emniyet ve huzurun mahfuz bulundurulmasına birinci derecede önem vermektedir'*. İnönü'nün ve Hükümetin temel düşüncesi olan her türlü hizipleşmenin engellenmesi fikri gereğince, bir kez daha empoze edilen milli birlik propagandasında, İnönü'nün ifade ettiği ve gazeteler tarafından vurgulanmak maksadıyla öne çıkartılan konuşmanın dikkat çekici bazı kısımları şu şekildedir;

'...dış politikada aldığımız ehemmiyetin asıl sebebi, millet ve memleket olarak isbat ettiğimiz, bütün dünyanın gözü önüne koyduğumuz kıymettir. Eğer biz, kendi varlığımızı koruyacak, kendi meselelerimizi anlayacak ve büyük vatan dâvalarında milletçe beraber olarak yürüyecek kabiliyeti şüphe götürmez bir surette isbat etmemiş olsaydık, biz, yardım edilecek ve kendisinden yardım beklemek mümkün olacak bir itibar kazanamazdık. ...Dış politika üzerinde

²⁰⁹⁸Feridun Osman Menteşeoğlu, "Alarmı duymamak illeti", *Ulus*, 2 Eylül 1949, s. 2.

söylediklerimi anlatırken benim hangi mevzular üzerinde uyanık ve dikkatli durmam lâzımgeldiğini gözleriniz önünde tecessüm ettirdiğimi sanıyorum. Gerek siyaset cereyanlarında, gerek milletin umumî efkârında dış emniyet üzerinde fikir ve cephe birliğini sağlamağa ve bu birliği sarsıntıdan korumağa çalışmak benim birinci derece alâkadar olduğum mevzudur²⁰⁹⁹.

İnönü'nün propaganda maksadıyla kullanılan konuşması; Türkiye'nin milli birlik görüntüsü vermek suretiyle, Sovyetler karşısında dayanabildiğini ifade ederken aynı zamanda, bu hususiyetin muhafaza edilmesi gerektiğinin altını çizmiştir.

İnönü'nün konuşmasını büyütme ve kamuoyuna verilmek istenen mesajı açıklamak üzere, propagandanın yalınlık kuralı devreye sokulmak istenmiştir. Telkin edilmek istenen fikrin kolaylıkla anlaşılması ve hazmedilmesi için İnönü'nün konuşması yorumlanmak suretiyle açıklanmıştır. Bu doğrultuda köşe yazarlarının değerlendirmelerinin öne çıktığı görülmüştür;

'...İnönü, iç ve dış politikaya dair hitabede bulundular Ezcümle dediler ki: Gerek siyaset cereyanlarında, gerek umumî efkârında dış emniyet üzerinde fikir ve cephe birliğini sağlama ve bu birliği sarsıntıdan korumağa çalışmak birinci derecede alâkadar olduğum mevzudur...' ²¹⁰⁰, '...iç ve dış emniyet, bir tek vücudun iki taraf uzviyetini temsil eder. Başkanın Dolmabahçe'deki âbide nutkunda vüzuyla gördüğümüz gibi haricî tehdidi bertaraf edebilmek, ancak içeride birbirimize karşı yıkıcı politika ceryanlarından kurtulmuş olmamıza bağlıdır...' ²¹⁰¹, '...30 eylül nutkunun belâğatinden bir defa daha anlıyoruz ki onun gerçekleştirmeğe çalıştığı dâvalardan birisi de "vatandaşlarının bir dış emniyet meselesi karşısında beraberliklerini, cephe birliğini temin etmektir..." ²¹⁰², '...Cumhurbaşkanı İsmet İnönü'nün hâdiseler önünde devletçe adalette ve seyirci kalmanın, ve sürprizlerle millîdevletin tehlikeye düşmesine vakit bırakmanın ne kadar muhataralı olacağını takdir eden derin bir siyasetçi hashasiyetiyle, vatanın doğrudan doğruya hayat merkezine parmak basarak yaptığı isabetli teşhis...' ²¹⁰³, 'Cumhurbaşkanı İsmet İnönü'nün Dolmabahçe'de memleketi konuştuğu 30 eylül, tarihimizin, bütün bir sayfasını dolduracak bir rakamdır. ...30 eylül nutku, nutuk olmak istemedi; ve memleketin yardımına çocuklarını çağırarak için biraileresinin samimi el işaretini ve inşatsız sesini kullandı. Yanlırları, ıstırapları konuşmak isteyenler için, bu nutuk, ses, söz ve tavır ölçüsüdür' ²¹⁰⁴, '...Bugün Türkiye her şeyden önce canını kurtarmak zorundadır. ... Eğer harb bir vatanın başına gelebilecek felâketlerin en büyüğü ise, bir milletin iki düşman kampa ayrılarak dışarının istilâ iştahlarına kolay girilir gedikler açması ondan daha küçük bir belâ

²⁰⁹⁹ **Ulus**, 1 Ekim 1949, s. 1 ve 5.; **Ankara Akşam Haberleri**, 1 Ekim 1949, s. 1 ve 3.

²¹⁰⁰ **Karagöz**, Yıl: 42, Sayı: 4284, 6 Ekim 1949, s. 2.

²¹⁰¹ Feridun Osman Menteşeoğlu, "İnönü Doktrinini, yıkıcı politika galebe yolunda", **Ulus**, 2 Ekim 1949, s. 2.

²¹⁰² T.İ., "30 eylül nutku...", **Ulus**, 2 Ekim 1949, s. 2.

²¹⁰³ Hasan Cemil Çambel, "Düşünceler: Tarihî bir ihtar", **Ulus**, 6 Ekim 1949, s. 2.

²¹⁰⁴ Mithat Cemal Kuntay, "30 Eylül", **Ulus**, 10 Ekim 1949, s. 2.

değildir. Yakın ve uzak, görünür ve görünmez bütün tehlikeleri kuvet ve güvenle karşılayabilmek için bize birbirini seven ve birbirine emniyet eden hür ve kardeş müesseseler, hür ve kardeş partiler lazımdır. ...İnönü doktrini işte bu realitenin zaruretinden doğdu...²¹⁰⁵, ‘...Bu tehlike şimdi vücut bulmamıştır. Sovyet Rusya ile işbirliği yapmak, hattâ bir ittifak muahedesi imzalamak fikri, Türk gazetelerinde açıkça müdafaa edildiği zamanlardan beri Türk vatani bu dış tehlike karşısındadır. O zamanlarda idi ki eski bir başbakan olan şimdiki Demokrat Parti Başbakanı bir Rus meselesi bulunduğundan haberi olmadığını söyleyerek muhalefet meydanına ayak basıyordu! ...Bugün dış politika itibarıyla ciddî bir tehlike karşısında bulunduğumuz gibi iç politikamızda da mühim bir tehlikenin işaretlerini müşahade edebiliyoruz. Bu iç tehlike Hükümet otoritesinin hoyrat bir tarzda hırpalanması, daha açıkçası baltalanmasıdır. Türk vatanında Hükümet ve Devlet mefhumlarının istihfaf edilmesi bizi dış tehlike karşısında daha zayıf mevkie düşürür....’²¹⁰⁶.

Ekim ayında İnönü’nün konuşmasını destekleyecek tarzda konuşmalar yapılmaya devam edilmiştir. Farklı kişiler tarafından gerçekleştirilen konuşmaların ortak bir fikir etrafında döndüğü görülmektedir. Başbakan Şemsettin Günaltay’ın Trakya gezisi sırasında sarf ettiği sözler, İnönü’nün yurt gezileri veya Dolmabahçe toplantısındaki telkin konuşmaları ile birebir aynı fikir etrafındadır;

‘Başbakan Günaltay’ın Edirne’deki nutku / Türk Milleti asırlar boyunca varlığını başlıca iki şeye medyundur: Biri kendi kendine inancı, diğer millî varlığına olan bağlılığıdır / Şemsettin Günaltay dedi ki: Dahilde birliğimiz başta gelen yegâne şarttır / Dahilî işlerde serbestçe münakaşa ederken birbirimize düşmanlık, kin ve husumet beslersek, harice karşı manzara başka şekilde tecelli eder / Harice karşı mukadderat birliğine inanan, birbirine sarılan, güvenen fertlerden müteşekkil mir millet olduğumuzu göstermek zorundayız. Benim dahilî birlikten kasdettiğimîna budur, böyle olduğumuz müddetçe bütün dünya bizi hatırı sayılır bir millet olarak tanımakta devam edecektir²¹⁰⁷. Günaltay’a göre, ülke içerisinde meydana gelebilecek bir anlaşmazlık beraberinde tetikte bekleyen düşmanlara istedikleri fırsatı verecektir; ‘...Aramızda çıkacak herhangi bir nifak ve anlaşmazlık, fırsat bekliyen ve bu memleketi yıkmak azmini güden düşmanlara vesile verir ve imkân hazırlar. Biz birbirimizle mücadelede iken gözümüzü açtığımız zaman kotkuñ tehlikenin karşımızda belirdiğini görür ve titreriz. Fakat o zaman iş işten geçmiş olur...’²¹⁰⁸

Günaltay, diğer ziyaretlerinde gerçekleştirdiği konuşmalarda da milli birlik tezini savunmaya devam etmiştir.²¹⁰⁹ Keza Cemil Sait Barlas²¹¹⁰, Cavit Oral²¹¹¹ gibi bakanların da çeşitli yerlerde yaptıkları konuşmalarda, aynı fikirleri telkin etmişlerdir.

²¹⁰⁵ Hasan Cemil Çambel, “Düşünceler: İnönü Doktrini”, **Ulus**, 20 Ekim 1949, s. 2 ve 4.

²¹⁰⁶ Hüseyin Cahit Yalçın, “Tehlike bir değildir”, **Ulus**, 2 Ekim 1949, s. 1 ve 3.

²¹⁰⁷ **Ulus**, 5 Ekim 1949, s. 1 ve 3.

²¹⁰⁸ **Ulus**, 5 Ekim 1949, s. 1 ve 3.; **Ankara Akşam Haberleri**, 5 Ekim 1949, s. 1 ve 3.

²¹⁰⁹ **Ulus**, 6 Ekim 1949, s. 1 ve 3.; **Ankara Akşam Haberleri**, 6 Ekim 1949, s. 1 ve 3.

Cumhurbaşkanı, başbakan ve bakanların açıklamaları dışında köşe yazılarında siyasi hizipleşmeye karşı itidal ve dış tehlikeye karşı uyanık olunması gerektiği, propagandası yapılmıştır. Hüseyin Cahit'in özellikle muhalefete, vatan menfaatleri uğrunda çalışılması gerektiğini izah etmeye çalışmıştır. 9 Ekim tarihli 'Tezat içindekiler' yazısında Yalçın, İnönü ve Günaltay'ın konuşmalarından hareketle kamuoyuna yönelik milli birliği öne çıkarmıştır; *'...Başbakanın bu tehlikeye karşı vatandaşları uyanık bulunmağa davet ederken, Cumhurbaşkanı da memlekette vatandaşlar arasına nifak tohumlarının atılmış olduğunu müşahade ederek başlamış olan düşmanlığı elindeki imkânlarla önlemeğe çalıştığını beyan ediyor. Bunu yapmakla içe ve dışa memleketteki ikilik bulunduğu his ve zannı vermiyor, bilâkis böyle bir zannın doğuracağı neticelerin önüne geçmeğe çalışacağını temin etmekle aleyhimizde vücuda gelebilecek kanaate meydan vermemek istiyor'*²¹¹². Falih Rıfkı Atay'ın 23 Ekim'de hem Ulus'ta hem de Ankara Akşam Haberleri'nde yayınlanan, 'Büyük seçim' yazısında 'kızıl' tehlikeye karşı, uyanık olunması gerektiğine dikkat çekmiş ve topyekûn mücadeleyi kaybetmemek için partilerin de dikkatli olması gerektiğinin altını çizmiştir; *'...kızıl enternasyonalin, her yerde bir başka hak görünürü takınarak, türlü kalıplarda, nifak ve tahrik âmilliği edeceğini ve belki her parti içinde o partinin takatini yüz defa aşan masraflara kolayca ve el altından katlanacağını her parti kafasına ve ruhuna yerleştirmelidir. Seçimi nihayet bir parti kaybeder, ama vatani topyekûn hepimiz kaybederiz.'*²¹¹³ Sadi İrmak, 28 Ekim tarihinde tam da Cumhuriyet kutlamaları öncesinde yazdığı, 'Memleketin beklediği' başlıklı yazısında, tehlikelere karşı parti mücadelelerinin üstünde bir anlayışla, uyanık olunması gerektiğini telkin etmiştir; *'...Hep birlikte uyanık olacağımız bir nokta, siyasi kanaat farklarının kardeşlik duygularını zedelemesini önlemektir. Bedihi gibi görünen bu vazifede ısrar edişimiz demokrasinin kaderinin buna bağlı olduğundandır. Anarşi ve diktatorya irticalarına düşmemek için parti mücadeleleri dışında ve üstünde tutmamız ve ortaklaşa savunmamız gereken prensipler vardır...*²¹¹⁴

Kasım ayı, 1949'un geride bıraktığı birkaç aylık sürede öne çıkan sözlü propagandanın, yazı vasıtasıyla daha geniş kitlelere ulaştırıldığı bir diğer ay

²¹¹⁰Ulus, 14 Ekim 1949, s. 1 ve 4.

²¹¹¹Ulus, 19 Ekim 1949, s. 1 ve 6.

²¹¹²Ulus, 9 Ekim 1949, s. 1 ve 3.

²¹¹³Ulus, 23 Ekim 1949, s. 2.;Ankara Akşam Haberleri, 23 Ekim 1949, s. 3.

²¹¹⁴Ulus, 28 Ekim 1949, s. 1 ve 3.

olmuştur. İnönü başta olmak üzere, Cumhuriyet Halk Partisi'nin önde gelen isimlerinin kamuoyuna telkin etmek maksadıyla ifade ettikleri nutuklar, bu süre boyunca gazeteler tarafından yazılı hale getirilerek etkisi artırılarak daha yaygın bir ağ halinde kamuoyunun tüketimine sunulmuştur. 1 Kasım tarihinin TBMM'nin açılış günü olması sebebiyle, artık klasikleşmiş bir tarzda İnönü'nün açılış konuşmasıyla yeni dönem başlamıştır.

1949 yılının 1 Kasım konuşması tıpkı diğer 1 Kasım konuşmalarında olduğu gibi İsmet İnönü, Türk dış ve iç politikasının temel prensiplerini ortaya koyarak CHP Hükümeti tarafından izlenecek siyasetin çerçevesini çizmiştir. İnönü'nün Meclis açılış konuşması, gazetelerde şu şekilde yankılanmıştır; *'İnönü'nün Meclisi açılış nutku İç ve dış politikamızı izah eden Devlet Başkanı, siyaset hayatımızın gelişme devrinde dikkatimizi üzerinde topladığımız prensipleri de önemle belirtti / İnönü diyor ki: Dünya kasırgaları ortasında Türkiye'nin rehberi daima insanlık ideali olmuştur / Türk vatandaşlarının düşmanlığı toptan reddetmekle demokratik hayata, çok partili sisteme bir canlılık vermeleri büyük bir teminat olmuştur'*.²¹¹⁵ Dünya buhranına dikkat çeken İnönü, idealist bir politika algısı çizdikten sonra, uluslararası sistemdeki 'kasırgalar' karşısında vatandaşların arasında düşmanlığın olmamasına vurgu yapmıştır. İnönü'nün nutkundan önemli görülen parçalar, ayrı bir başlık halinde yayınlanarak telkin edilmek istenen fikirlerin büyütülmek istendiği görülmüştür. İnönü'nün ayrı bir başlık halinde verilen nutuktan parçalar bölümünde dış tehlike ibaresinin 1945 yılında olduğu gibi durumunu önemle muhafaza ettiği görülmüştür; *'*Milletlerarası münasebetler alanında geçen yıla kıyasla herhangi bir düzelme olmamıştır. *Yurt savunması konusunda çok uyanık ve titiz bir gayrete olan ihtiyaç azalmamıştır. * Siyasî içtihat farklarının, bazı politikacılarda, vatandaşlar arasında düşmanlık tohumları saçmak meylini artırması karşısında milletçe gösterilen mukavemet yürekten övülmeğe lâyıktır. *Dış tehlike karşısında vatandaş birliğini korumak, vatan müdafaasının temel şartıdır *Memleketin dış politikası üzerinde vatandaş bilgili ve anlayışlı bulundurmak hususi dikkat ister'*²¹¹⁶.

İnönü'nün milli güvenlik eksenli dış politika konuşması, köşe yazıları vasıtasıyla yorumlanmıştır. İnönü'nün önem atfedilen nutku karşısında, yorumcuların dış tehdide dikkat çektiği ve dış tehlikelere karşı Türk dış politikası için elzem

²¹¹⁵ **Ulus**, 2 Kasım 1949, s. 1 ve 2.; **Ankara Akşam Haberleri**, 1 Kasım 1949, s. 1 ve 3.; **Karagöz**, 42, Sayı: 4293, 7 Kasım 1949, s. 2.

²¹¹⁶ **Ulus**, 2 Kasım 1949, s. 1.; **Ankara Akşam Haberleri**, 1 Kasım 1949, s. 1.

görülen milli birlik propagandasını empoze ettikleri görülmüştür. İnönü'nün nutku sonrasında Esat Tekeli, Toplu İğne, Peyami Safa, Sadi Irmak, Feridun Osman Menteşeoğlu gibi yazarların kaleme aldıkları yazılarda, aynı koroya mensup üyeler gibi dış tehlike ve dış politika karşısında milli birlik vurgusunda bulunarak, İnönü'nün konuşmasının açıklanmasına ve kamuoyunda yerleşmesine çalışmışlardır.²¹¹⁷

1 Kasım nutkunu takip eden günlerde, yapılan açıklamalarda, İnönü'nün konuşmasının etkilerine rastlamak mümkündür, hatta gerçekleştirilen konuşmaların İnönü'nün çizdiği çerçeve içerisinde olduğunu söylemek dahi mümkündür. Başbakan Şemsettin Günaltay'ın Ege ziyareti bu doğrultuda, milli güvenlik için milli birlik söyleminin öne çıkartıldığı konuşmalara sahne olmuştur;

'Başbakan'ın İzmir nutku'²¹¹⁸, 'Başbakanın Manisa Halkevindeki nutku / Memlekette huzursuzluk ve anarşiye hiçbir zaman meydana vermeyeceğiz / Bütün münakaşalar prensipler üzerinde olmalıdır, aksi hal bizi felâkete sürükler, birbirimize hasım eder, memleket işleri

²¹¹⁷Sadi Irmak, "Açış nutku", **Ulus**, 2 Kasım 1949s. 1 ve 3; '...İnönü'nün söylevinde görüyoruz ki Türkiye, sadece millî selâmetini dar çerçeve içinde ve bir nevi bencillikle aramakta beşerî vazifesini de müdrik bulunmaktadır. Bugün yüksek bir seviyede olan dış itibarımızın bir sırrı da budur. ...Bütün tereddütleri ortadan kaldırmak için bir kere daha tekrarında fayda vardır: Elbette hürriyet ve istiklâlimizin korunmasını her şeyden ve herkesten önce millî kudretimizden bekliyoruz. Fakat dev kuvvetlerin çarpışacağı yarının ihtilaflarında bir çok milletlerin dâvasını dâvamıza ortak etmekten de vazgeçemeyiz...'; Esat Tekeli, "Açış nutkuna dair", **Ulus**, 3 Kasım 1949, s. 2 ve 6; '...Milletlerarası kaide ve ahlâk tanımayan bu kudret, muvaffakiyet ümidi gördükçe tecavüzden çekinmemektedir. Şimdiden Batı Avrupa sınırlarına dayanmış, Asya'yı hükmü altına alır bir hale gelmiştir. Bu nizam bozucu kuvvet Türk sınırları kenarındadır ve on yıldır bizi tetik üzerinde durmak zorunda bırakmaktadır...'; T.l., "Övülmeğe lâyık bir mukavemet", **Ulus**, 3 Kasım 1949, s.2; '...Hâlâ karmakarışık olan ve gittikçe daha da karışacağı benziyen insanlık ailesi içinde Türkiye'nin herşeyi karşılamaya hazırlanan durumu bu söylevde ifadesini buluyordu. Barış içinde yaşayan, yurda hiçbir kapısından savaş girmesin diye sürekli bir çalışma ve hazırlanma içinde bulunan Türkiye'nin son manzarasını bu söylevin belâgatleri içinde seyretmek mümkündür Fitne, saldırganlık ve emperyalizm, bir Memleketi "evvelâ parçalamak, sonra da yutmak" dilediği için sınırların içindeki beşinci kolu da hesaba katmamız gerektiğine göre, söylevin iç durumumuzu inceliyen tarafları üzerinde önemle ve ibret alarak durmamız lâzımgelir...Bugün millî topluluğumuz içinde amelde ayrılık doğru ve lâzımdır. İtikat ise burada vatandaşların gönülden gönüle bağlılığı mânasına gelir. Onda bir ve beraber olmayı bir an bile hatırdan çıkarmamalıyız. Bunun aksini isteyenlere karşı göstereceğimiz mukavemet daima "övülmeğe lâyık" olsun.'; Peyami Safa, "Dört Prensip", **Ulus**, 4 Kasım 1949, s. 1; '...Bir dış tehlike karşısında millî birliği emniyet altına alan dördüncü prensip iç politikamızı dış politikamıza bağlayan en büyük anlayışın ifadesidir. Dört yıllık tecrübe, bütün partilerimizin bu noktada tam bir tesanüt halinde olduğunu gösterdi ve aramızdaki görüş ihtilaflarının vatan hudutlarını taşıp düşmana cesaret kaynağı olması ihtimalini tamamiyle önledi...'; Feridun Osman Menteşeoğlu, "Mecliste içtihat harbi mi, dünyada Türk varlığı mı?", **Ulus**, 7 Kasım 1949, s. 2; '...kin ve husumet metodlarının en hafifi ile dahi demokrasi yapmak ihtimali yoktur. Bu, Türkiye için ölüm demektir ki felâketin korkunçluğunu kavrayamayacak bir Türk bulunacağını sanmıyorum. Tehlike, iç politikadaki -muvakkat saydığımız- buhrandan değildir. Hudutlarımızda komünist cehennem alevleri dolaşıyor. Bu şartlara rağmen Devlet Resinin tavsiyelerindeki kanunî ve vatanperver devlet terakibini ilerisi için nizamlayabilirsek eserimiz bütün partilere şeref getirir...'.
²¹¹⁸Ankara Akşam Haberleri, 7 Kasım 1949, s. 1 ve 2.

*kardeşçe, beraberce incelenir*²¹¹⁹, *'Başbakanımızın Manisa söylevi / Şahıslar etrafında toplanmak kabilecelik ruhunu uyandırır / Mütakâmil millet demek sevinci, kederi beraber olan millet demektir*²¹²⁰, *'Başbakan Balıkesir'de tezahüratla karşılandı / "Particiliği fikir işi, düşünce işi yapar, memleket işlerinde karşılıklı münakaşa usulünü tutarsak en doğru yolu buluruz*²¹²¹, *'C.H.P Kongresinde Başbakan'ın nutku / Günaltay dedi ki: Biz iman birliği üzerine toplamış bir partiyiz. Kuvvetimiz, bu yurdun hayrı üzerine kurulmuş bulunmasındadır*²¹²².

Gerek konuşmalarda gerekse diğer haberlerde, 1950 seçimine gidilen süreçte, Hükümetin en büyük endişesinin seçimlerin milli güvenlik açısından dış tehdidi gündeme getirmesidir. 1950 Seçimlerinin CHP İktidarının temel argümanı olan, dış tehlikeye karşı milli birliğin sağlanması fikrine, sekte vuracağını ciddi bir endişe kaynağı olarak algılanmaya başlanmıştır. Henüz Kasım ayında, seçimlere bir hayli zaman varken dahi bu endişe ifade edilmiş, yapılan telkinlerde siyasi çekişmelerin olmasının doğal olduğu ifade edilirken halka, -dış tehlikelere bir koz vermemesi açısından- hizipleşmelerin çok daha ilerisine taşınmaması gerektiği telkini yapılmıştır. Bu durum Falih Rıfkı Altay'ın 13 Kasım tarihli 'Gidiş' isimli yazısında, seçimlerin sebep olacağı anarşiye ülkenin dayanamayacağı ifade edilirken, seçimlerin salt bir politika olmadığı bir vatan mevzu olduğu ifade edilmiştir; *'...Türkiye'nin içinde bulunduğu durum, birkaç aylık kısa bir anarşi devrine dahi katlanabilmesine elverişli değildir. Bugünkü alabildiğine sorumsuzluk gidişinin, 1950 seçimlerinden önce, doğru yola sapacağı bir nokta bulunmalıdır. Vatandaşların hürriyet içinde yaşamaları için, her şeyden önce, bir vatana ihtiyaçları vardır.'*²¹²³ Hüseyin Cahit ise 'Düşmanını bil!' başlıklı yazısında, komünizm propagandasından ve beşinci kol çalışmalarından bahsederek Türkiye'deki siyasi gelişmelerin Sovyetlerin arzu ettiği husus olduğu altı çizilerek belirtilmiştir;

'...Komünist propagandasının bütün dünyayı, en uzak köşelerine varıncıya kadar, gözönünde tutarak her tarafta oranın şartlarına uygun hulusî bir propaganda ile mevcut nizamı yıkmaya ve Moskof istilâsına yol hazırlamaya çalıştığında şüphe yoktur. Her memleket kendi içindeki tahriklere ve fesatlara bakarak bu hususta kâfi kanaat getirmiştir. Sırası düştükçe tekrar ettiğim gibi, Bolşevikler bütün dünyada komünizm propagandası yaparlar, gizli beşinci kollar kurarak halk arasında çıkaracakları münafetler, rekabetler ve mücadelelerle o memleketlerin manevi kuvvetini bozmak politikası tatbik ederler de kendi meşûm emelleri için ilk hedef bildikleri Türkiye'yi bu tahrik ve ifsat faaliyetinden masûn bulundururlar mı? Türkiye'de

²¹¹⁹Ulus, 8 Kasım 1949, s. 1 ve 5.

²¹²⁰Ankara Akşam Haberleri, 8 Kasım 1949, s. 1 ve 2.

²¹²¹Ulus, 9 Kasım 1949, s. 1 ve 6.

²¹²²Ulus, 28 Kasım 1949, s. 1 ve 3.

²¹²³Ulus, 13 Kasım 1949, s. 2.

*Bolşevikler hiç çalışmıyorlar mı? Hiçbir gizli teşkilâtları yok mudur? Bu suale doğrudan doğruya cevap verebilecek bir mevkide değilim. Fakat memleketin haline, çarpışan fikirlere ve çarpışma tarzlarına bakınca mevcut manzaranın Bolşevikleri memnun edecek bir vasfı haiz olduğuna hükmetmemek imkânsızdır.*²¹²⁴

Türkiye'nin 1950 seçimine hazırlanıyor oluşu sebebiyle, aralık ayından itibaren CHP Kongrelerinde de konunun ele alınmasına sebep olmuştur. Parti konuşmaları ağırlıklı olarak seçim konuşmaları olmakla birlikte, gazetelerde bu konuşmaların milli birlik boyutunun ele alınması, milli birlik propagandasının daha önemli kabul edildiğini göstermektedir; *'Eskişehir C.H.P. Kongresinde Dursunoğlu'nun dünkü nutku / Biz siyasî mücadelenin hiçbir vakit vatandaş düşmanlığına tereddü etmesini istemiyoruz. Kin ve garaz telkin edenlerin en büyük zararları kendilerine olacaktır*²¹²⁵, *'Hilmi Uran'ın Adana'daki mühim nutku / C.H.P. sinin partiler arası mücadele anlayışını izah eden Genel Başkan Vekili, bu münasebetlerde dostluk ve kardeşlik havası içinde sadece fikir ve kanaat mücadelesine cevaz vardır, dedi*²¹²⁶.

Seçimler öncesinde, CHP'nin propagandası, parti hizipleşmesini engellemek ve ayı zamanda muhalefeti milli dış politika çizgisinde tutmak iken, seçimle birlikte; CHP'nin jakoben bir bakışla partiler üstü ve iç-dış emniyetin kilidi olduğu işlenmeye başlamıştır. Seçim döneminde, CHP'nin Türkiye'nin dış tehlikelere karşı milli güvenlik için en iyi tercih olduğu telkin edilmeye başlanmıştır. Feridun Osman Menteşeoğlu'nun kaleme aldığı, 'Uran'ın politika felsefesi' isimli yazısı bu anlamda, CHP'nin yeni propaganda vurgusunun ilk örneğini göstermektedir; *'Genel Başkan Vekilimiz muhtrem Hilmi Uran'ın Adana Vilâyet Kongresindeki nutku, yalnız bu partinin faaliyet ve gaye mülâhazalarını çok aşarak birinci plânda vatanperver herhangi bir partiye yaraşır ana prensipleri ve her şeyin üstünde partili irtifalardan da yukarı çıkıp memleketçi seciye ve gayretleri hükme bağladığı içindir ki böyle bir tasnifle onun değerleri üzerinde durmağı bütün millet hesabına vazife saydık*²¹²⁷.

4.2.5.5 1950 Yılı Değerlendirmesi

1950 yılı, mayıs ayında gerçekleşecek seçimler sebebiyle milli birlik propagandasında seçim sürecinin yoğun olarak yaşandığı bir dönem olmuştur.

²¹²⁴Ulus, 22 Kasım 1949, s. 1 ve 3.

²¹²⁵Ulus, 5 Aralık 1949, s. 1 ve 3.

²¹²⁶Ulus, 16 Aralık 1949, s. 1 ve 6.

²¹²⁷Ulus, 17 Aralık 1949, s. 2.

Genel seçimler, dış politikadan ziyade iç politikanın konusu ise de CHP Hükümetleri, genel seçimleri aynı zamanda sürdürdükleri politika ve propaganda gereği bir vatan meselesi olarak değerlendirmişlerdir. Bu durumun oluşmasında temel argüman, CHP'nin devletin kurucusu olan Müdafa-i Hukuk Cemiyetinin devamı olmasından kaynaklanmaktadır. Bu düşünceye göre, CHP memleketin iç ve dış emniyeti için başlıca teminattır. Millet ve memleketi en iyi koruyacak olan CHP'dir. Bu sebeple, Sovyet tehlikesi karşısında, CHP'nin iktidar olarak kalması en doğru tercih olarak propaganda edilmiştir. Tüm bunlardan hareketle, CHP'nin seçim propagandası sadece iktidar için değil dış emniyetin tesisi için de gerekli görülmüştür. 1950 yılında özellikle seçime yaklaşılan dönemde, seçim propagandası ve milli güvenlik eksenli dış politikanın birbirine karıştırıldığı, CHP İktidarı'nın dış tehdidi önlemek üzere yeniden iktidara talip olduğu bir süreç olarak yaşanmıştır.

Ocak ayı seçim konularının yoğunlaştığı bir ay olmasa dahi yine de sürece dahil edilmiştir. Milli Husumet Andı meselesi, DP'ye karşı kullanılmaya devam edilirken DP'nin milli birliği sarsıcı, hükümetin ise milli birliği tesis edici bir politika izlediği telkin edilmeye gayret edilmiştir. Muhalefeti kamuoyuna şikayet edici tarzda haberlere imza atılmıştır; *'Celâl Bayar Düşmanlık politikasını terketmiyeceğini söylüyor'*²¹²⁸, *'Celâl Bayar, husumet kararında ısrar ediyor'*²¹²⁹, *'D.P. içinden yükselen itirazlara rağmen Celâl Bayar Millî Husumet andında ısrar ediyor!'*²¹³⁰.

Hükümet ve Parti ile ilgili yapılan haberlerde ise milli birliktelik vurgusunun öne çıkartıldığı görülmüştür;

*'Hilmi Uran'ın demeci / Hükümetle C.H.P. tam tesanüt ve ahenk içinde çalışmaktadır'*²¹³¹, *'Başbakanın İstanbul C.H. P. Kongresindeki nutku / Tek emelimiz karşı partilerinde memleket istikbalini bizim gibi düşünmeleridir Fakat bu fikirlerimizi inkisara uğratan meşhur husumet kararı çıktı, memleketin huzur içinde kalmasına, seçimlerin sükûn içinde yapılmasına çalışmazlarsa bir fecaatle karşılaşmış oluruz ve bunun mesuliyeti de bu yolu açanlara teveccüh eder'*²¹³², *'Başbakan gazetecilerle görüştü / Basın ahlâkının teessüs etmesine ihtiyaç vardır / Biz fertlerin değil memleketin ihtiyaçlarına uygun bir kanun çıkarmakla mükellefiz. Bu hususta istediğimiz şunlardır: 1- Vatandaşın şeref ve haysiyeti masun bulunmalıdır, 2- Komünizmi körükliyen neşriyata müsaade edemeyiz, 3- İrticaa meydan veremeyiz'*²¹³³, *'Cemil*

²¹²⁸Ulus, 1 Ocak 1950, s. 1 ve 4.

²¹²⁹Ulus, 8 Ocak 1950, s. 1 ve 6.

²¹³⁰Karagöz, Yıl: 42, Sayı: 4313, 16 Ocak 1950, s. 1.

²¹³¹Ulus, 22 Ocak 1950, s. 1.

²¹³²Ulus, 1 Ocak 1950, s. 1 ve 7.;Ankara Akşam Haberleri, 1 Ocak 1950, s. 1 ve 3.

²¹³³Ulus, 7 Ocak 1950, s. 1 ve 5.

*Sait Barlas'ın C.H.P. İzmir İl Kongresindeki mühim konuşması / Bizim kan dökme ile elde ettiğimiz inkılâpları tehlikeye düşürecek propagandalar yaptılar: Askerlik kalkacak dediler, eski harfler dönecek dediler, muhalefetin şuurlu insanlarından 950 seçimlerinde bu yola gitmiyecekleri hususunda şimdiden ahdu Peyman etmelerini beklemekteyim*²¹³⁴, *'Şevket Adalan dedi ki Huzur ve sükûn bozan her fikir milletçe geri çevrilmektedir*²¹³⁵, *'Dursunoğlu'nun mühim bir konuşması / Bu rejim komiteciliğe asla yer vermiyecektir*²¹³⁶.

Köşe yazılarında da Milli Husumet konusu ve Sovyet tehlikesi bağlamında milli birliğin telkin edildiği görülmüştür. Demokrat Parti, takbih edilirken, Sovyetlere karşı kamuoyunun 'uyanık' olması, kardeşliği bozabilecek konularda asla taviz verilmemesi gerektiği ifade edilmiştir;

*'...Dış politikamızın başarılarının Halk Partisine ait olması ise pek tabiidir. Muvaffakiyetsizlikleri Hükûmete ve Hükümetteki partiye atfedip de muvaffakiyeti tesadüfe yahut başkalarına borçlu görünmek çok mantıksız olur zannediriz...*²¹³⁷, *'... Demokrat Parti, Umumi kongresini toplayıp evvelce ortaya atmış olduğu bu kanlı çirkefi siyasî tarihimizden silmedikçe, günahlarını itiraf edip Türk efkârı umumiyesinden af dilemedikçe seçimlerde Türk Milletinin karşısına yüzü olamaz. Çünkü bu haller ve şartlar içinde onun Türk Milletinden bekliyebileceği yegâne şey kendisini ezecek mânevi bir yumruktan başka bir şey olmaz*²¹³⁸, *'...Dahili politika mücadelesinde millî bir parti de karakterimize ait bu hakikati takdir etmeli, vatandaşlarına husumet yerine hürmet göstermesini bilmeli idi. Türk gibi bir milletin böyle bir karar veya andı yalnız haysiyet veya ahlâkı değil, namusunu tehdit saycağı ve ona göre reaksiyon ızaharından asla çekinmeyeceği belli idi. Nitekim görülen vaziyet bundan başka bir şey değildir*²¹³⁹, *'...En evvel kati surete bilmelive inanmalıyız ki bizi zayıf düşürebilecek, bizi birbirimize katmağa sebep olabilecek, memleketin istikrarını bozacak, mâneviyatını çürütecek her şeyin altında bir Moskof parmağı bulunmak pek kabildir. ...Türkiye'de halkın kuvveimâneviyesini kıracak, vatanına itimadını sarsacak, Türk vatandaşları arasında kardeşliği bozacak her şey ancak Moskof'un ekmeğine yağ sürebilir*²¹⁴⁰, *'...Tekrar ediyoruz Demokratlar ancak günahlarını belirtmek ve istikbal hakkında iyi niyet teminatı vermek şartıyla efkârı umumiyeye kendilerini affettirebilirler. Yalana, dolaba, teville, tahrife kimsenin kulak asacağı yoktur. Hürmet görmek için hürmete lâayık olmak icabeder. Kardeş kanı dökmeğe hazırlanan elleri kimse sıkamaz.*²¹⁴¹, *'...Size eski ilmiyalden iki eski tâbirsöyliyelim. Bunlardan birisi "itikatta mezhep", ikincisi "amelde mezhep"tir. Bütün Müslümanların itikata mezhepleri birdir; müşterektir. Fakat amelde mezhepleri değişebilir. Bunu iki parti arasında da tatbik edebilsek, bu vatanda, bu millet de, tarih de bahtiyar olacaktır! Demokrat Peygamberimiz*

²¹³⁴ **Ulus**, 8 Ocak 1950, s. 1 ve 6.

²¹³⁵ **Ulus**, 9 Ocak 1950, s. 1 ve 5.

²¹³⁶ **Ankara Akşam Haberleri**, 10 Ocak 1950, s. 1 ve 3.

²¹³⁷ Hüseyin Cahit Yalçın, "Seçimleri beklerken", **Ulus**, 2 Ocak 1950, s. 1 ve 3.

²¹³⁸ Hüseyin Cahit, "Halledilmesi mutlaka lâzım bir mesele", **Ulus**, 7 Ocak 1950, s. 1 ve 3.

²¹³⁹ Feridun Osman Menteşoğlu, "D. P. nin yeni imtihanı", **Ulus**, 7 Ocak 1950, s. 2.

²¹⁴⁰ Hüseyin Cahit Yalçın, "Komünistler her tarafta nasıl çalışıyorlar", **Ulus**, 10 Ocak 1950, s. 1 ve 3.

²¹⁴¹ Hüseyin Cahit Yalçın, "Durum niçin bozuldu?", **Ulus**, 12 Ocak 1950, s. 1 ve 3.

“Ümmetimin ihtilâfı geniş rahmettir” demiş. Şair Namık Kemal bunu şöyle ifade eder: Durur ahkâm-ı Nusret ittihad-i kalb-i millette / Çıkar âsar-ı rahmet ihtilaf-ı rey-i ümmetten... Husumet millileşebilir. Fakat o zaman o topla nereye şût çekeceğimizi bilmezlikten gelmiyelim. Türk Vatanı eski Arap çöllerine benzemez. Onun üzerinde gazveler yapmağa hazırlanmayalım. Buna gene deseler deseler, eski Arap tâbiriile, “gayret-i cahiliye” derler.²¹⁴², ‘...Ayağımızın altındaki dünya buhranlar içinde tir tir titrerken, sensin, benim dâvasını, iktidar hırsını, koltuk sevdasını bir yana bırakalım, vatana, millete acıyalım, okkanın altına gitmemek için aklımızı başımıza alalım.²¹⁴³

Şubat ayı, dış tehlike karşısında ciddi bir oranda milli birliğin öne çıkartılmak istendiği bir diğer ay olmuştur. Bu durumun gerçekleşmesindeki temel saik, iç politika sebebiyle kamuoyunun kayan dikkatini dış tehdide çekmektir. Seçimlere gidilen süreçte, gazeteler vasıtasıyla propagandanın CHP İktidarı’nın temel tezi olan dış tehlike karşısında iç çekişmelere düşmüş bir ülke haline gelmemek üzere, milli birliğin önemi hassasiyetle telkin edilmiştir. Bu durum çoğu zaman, CHP’nin seçim propagandası ile karışmış haldedir. CHP İktidarının jakoben bir tarzda dış tehlikeler karşısında, CHP’nin iktidar olması gerektiğini milli birlik politikası ile birlikte seslendirmiştir. CHP’nin görüşüne göre, dünyanın soğuk bir savaş yaşadığı günlerde, Sovyet tehlikesine karşı, CHP’nin iktidar olması en doğru tercihtir. Fakat CHP’nin iktidar arzusuna rağmen milli birlik vurgusunun seçim işlerinden de ön plana çıkarttığı görülmüştür. Karagöz, bu anlamda daha düz bir şekilde, CHP’nin dış tehlike karşısında iktidar olması gerektiğini ifade etmiştir. Sazdan Sözler köşesinde yayınlanan ‘Baba Nasihatı’ isimli şiirde, Sovyet tehlikesine karşı fırtınalı denizde tecrübe öne çıkartılarak CHP iktidarının ima edildiği görülmüştür. Fakat bu telkinin de particilik anlayışından ziyade tepeden inmece bir anlayışla memleket için olduğu vurgulanmıştır; ‘...Dışarıda kıyamet hazırlana duruyor / Bütün dünyanın kalbi hızlı hızlı vuruyor / Demir perde ardında kimbilir Kızıl Moskof / Milletleri ezmeğe ne plânlar kuruyor! / Siyasetten bir parça anlamalı, çakmalı / Kararan bulutlara korka korka bakmalı / Fırtına öyle zorlu, deniz öyle coşkun ki / Gemiye tecrübeli ellere bırakmalı²¹⁴⁴.

Sazdan Sesler dışında seçim konularına girilmişse de şubat ayında parti hizipleşmesinin tehlikesi üzerinde durulmuştur. Gerek Ulus’ta gerekse Karagöz’de yer alan yorumlarda bu durumun yaşandığı görülmektedir. Seçimin üzerinde tutulan

²¹⁴² T.İ., “Milli Husumet”, **Ulus**, 17 Ocak 1950, s. 2.

²¹⁴³ Diplomat, Koltuk uğruna, **Karagöz**, Yıl: 42, Sayı: 4317, 30 Ocak 1950, s. 2.

²¹⁴⁴ **Karagöz**, Yıl: 42, Sayı: 4325, 27 Şubat 1950, s. 4.

milli birliğe dair yapılan propaganda yazılarında, Karagöz'ün ağırlığı dikkatleri çekmektedir. Milli birliğin dış tehdit karşısında en önemli savunma mekanizması olduğunun vurgulandığı yazılarda, özet olarak milli birlik içerisinde, aynı zamanda slogan olarak kullanılan 'hazır ol cenge eğer sulh-ü selah' istersen fikrinin işlendiği görülmüştür. Parti tartışmalarının üzerinde bir vatan anlayışıyla yazılan yazılarda milli birlik vurgusu, seçime yaklaşılacak süreçte, İsmet İnönü'nün etrafında propaganda olarak kullanılmıştır.²¹⁴⁵

²¹⁴⁵T.İ., "Muhabbet andı...", **Ulus**, 1 Şubat 1950, s. 2; '...Evet çarpışıyoruz; evet çarpışacağız. İmtihansa imtihan, savaşa savaş, bunları kazanıncaya kadar bundan geri kalmayacağız. Fakat saflarımız üzerinde dalgalanan altı oklu bayrağın bir hılasası, bir meali gibi şu yazı görünerek: "Bütün vatandaşların birbirlerine muhabbet beslediklerini görmeğe andıçmışız!" ...İstanbul'dan bahsederken birdenbire gök yüzüne birer şahadet parmağı gibi yükselen minareler gözümün önüne geldi ve oradan sanki Büyük Peygamber'in en son hitabesindeki şu cümleyi duyar gibi oldum: "Sakin benden sonra kâfirler gibi, fırka fırka olup birbirinizin boynunu vurmayın!" Evet, çarpışalım; fakat günü gelince öpüşeceğimizi de hatırımızdan çıkarmıyarak. Herhalde Manisa'da alkışlanan "Muhabbet Andı" da bunu istemektedir.', Diplomat, "Dünyanın gidişatı", **Karagöz**, Yıl: 42, Sayı: 4318, 2 Şubat 1950, s. 2; '...bir tüfek patladı mı, koca dünya hallaç pamuğu gibi atılacak! Böyle zamanda milletler ancak iki şeye güvenebilirler: Ordularının kuvvetine, bir de içeride milletin bütünlüğüne! Ne yazık ki, bazı Memleketlerin içi bozuk. Aralarına düşman girmiş, habire karıştırıyor. Biz, Allahın yardımı, başımızda olanların uyanıklığı sayesinde dünyanın en kuvvetli ordusuna sahibiz. Eğer içeride de kardeşliği bozmaz, birbirimize girmez, sapaşağlam durursak, kimseden korkumuz olmaz! Malûm ya, açılmış bir elin beş parmağını ayrı ayrı bükme, kırmak kolaydır. Ama, sıkılmış bir yumrukla başa çıkmak kolay olmaz. Biz, düşmana karşı, birbirimize kardeşçe sokulmalı, sıkılmış bir yumruk gibi olmalıyız.', Hıfzı AğuzBekata, "Demokrasi ve Seçim Kanunu", **Ulus**, 7 Şubat 1950, s. 1 ve 3; '...büyük kütleyi teşkil eden halkımız, bütün hususiyetleriyle, aynı ustanın, aynı renklerle boyanmış, aynı iplikten dokuduğu bir halıya benzer. Bu halıyı siyaseten birkaç parçaya bölmekle onun dokuyucusu, dokuması ve rengi değişmiş olmaz. Nitekim yan yana getirilince bütününde hiçbir fark görülmez. Şu halde partileri içindeki vatandaşlar, aynı Memleket hamurunun terkinde mevcut eşitlikleri taşıyan ferdlerdir. Onun için bu vatandaşlar aynı hususiyetlere de sahiptirler...', T. İ. "Siyaset ve Ordu...", **Ulus**, 9 Şubat 1950, s. 2; '...Ordunun dışında bile bir zümreyi bir zümreye, bir kardeş topluluğunu bir kardeş topluluğuna düşman etmek için vasıta gibi kullanılmak istenilen particiliğin ordunun tüm ve bütün olması lazımgelen saflarında ne kötü tesirler yapabileceğini kimimiz tarih sayfalarında okumuş, kimimiz şahsi müşahedelerimizle görmüşüzdür. ...Sınırlarımızda nöbet bekliyen Türk eri ve ona komuta eden Türk subayı C.H.P. nin de, D.P. nin de, M.P. nin de bayraklarını düşman ayakları altına düşmekten aynı titizlik ve aynı fedakârlıkla korurlar. Onun için biz, orduyu biraz da vatan gibi bölünmez ve parçalanmaz bir bütün olarak sınırlarımızda bulundurur ve başımızda taşırız...', Diplomat, "Harp ve Sulh", **Karagöz**, Yıl: 42, Sayı: 4320, 9 Şubat 1950, s. 2; 'Eğer bir millet: Vatanına düşman saldırmazın, sulh içinde, rahat içinde yaşayım derse, mutlaka kuvvetli olmalıdır. Allah kimseyi zayıf düşürmesin, zayıfın dostu olmaz! Büyük, ünlü bir Türk şairi de: Hazır ol cenge eğer ister ise sulh-ü selâh istersen demiş ve muhakkak çok doğru söylemiş...', Diplomat, "İşler fenalaşıyor", **Karagöz**, Yıl: 42, Sayı: 4323, 20 Şubat 1950, s. 2; '...Dünyanın bu tehlikeli günlerinde bize düşen vazife evvel Allah kahraman ordumuza güvenmek, başta en büyüğümüz İsmet İnönü olduğu halde hükûmetimize inanmak ve birbirimize dostça, kardeşçe bağlamaktır. Aman vatandaşlar, aranızda fesat sokmayınız, kara ağızlıların sözlerine kanmayınız, şeytana uymayınız! Biz birlik olur, beraberlik olur, devlet gemisini kazasız belâsız yürüten İsmet İnönü'nün etrafında sınımsız olursak düşman bize çatmayı göze alamaz. Göze alsa bile, bize çattığı zaman bir kayaya çarpmış gibi parçalanır. Eski kumandanlar (Kale içinde fethedilir) demişler. Biz, vatan kalesini içinden fethettirecek milletlerden değiliz. Türk inkılâbının şu sözünü unutmayalım: Hepimiz birimiz için, birimiz hepimiz için!'

CHP'li siyasilerin seçim konuşmaları çerçevesinde, gerçekleştirdikleri söylevlerde de milli birliğin önemle üzerinde durulan konu olduğu görülmüştür. CHP Genel Başkan Vekili Hilmi Uran'ın sözlerinde bu duruma rastlanılmaktadır. Uran'ın seçimlerin öncesinde yaptığı İzmir konuşmasında, siyasi propaganda ile birlikte, CHP İktidarı'nın milli güvenlik eksenli temel propagandası olan milli birlikten bahsetmesi ve nutkun Ulus'ta manşetten duyurulması, dış tehdit algılamasının CHP tarafından ciddi olarak kabul edildiğini göstermektedir. Uran'ın konuşmasında öne çıkan önemli kısımlar şu şekildedir;

*'...Türk millî bünyesi, bu son asrın içtimaî sinsi düşmanlarına karşı da bir gedik vermeyecek kadar kuvvetlidir, şuurudur, uyanıktır Türk köylüsünün ve Türk işçisinin büyük vatanperverlik vasfı yanında yüksek milliyet duygusu da atbaşı beraber yürür. Bu her türlü parti mülâhazaları üstünde müşterek bir millet vasfı olarak görmekle, tanımakla ve onun müstesna zevkini doya doya tatmakta ve yaşamakta olmakla büyük bahtiyarlık duyuyoruz. ...İçte, dışta sağlamağa muvaffak olduğumuz bu güzel ve gönüllere ferahlık veren birlik ve beraberlik havası içinde bizim tek noksan cephemiz partilerarası münasebetini hâlâ normal bir yürüyüşe intibak ettirememiş oluşumuzdur. Partilerarası münasebetin bir an önce normale gitmesine biz bugün adeta susamış haldeyiz. Çünkü herşey bir tarafa, Takdir edersiniz ki vatandaşların çeşitli telkinler altında senelerdenberi her gün yeni bir vesile ile gergin sınırlar içinde münasebet devam ettirmesi kadar memlekete zararlı bir şey olamaz.'*²¹⁴⁶

Şubat ayında TBMM'de gerçekleşen bütçe görüşmeleri esnasında, Demokrat Parti'nin dış politikada Hükümetle birlikte olduğunu bir kez daha beyan etmesi, milli birlik propagandası açısından oldukça önemli bir malzeme olmuştur. DP, adına konuşan Fuat Köprülü'nün dış siyasette, CHP ile bir olduğunu belirtmesi; Sovyet Rusya karşısında algıladığı tehdidin aynı zamanda onaylandığı manasına gelmektedir.²¹⁴⁷

²¹⁴⁶ **Ulus**, 4 Şubat 1950, s. 1 ve 5.

²¹⁴⁷ 'Dış Bakanımız dünya durumunu izah etti / Muhalefet Partisi sözcüsü, dış politikada her zaman olduğu gibi Hükümetle aynı görüşte olduklarını belirtti / [Fuat Köprülü] ...Şimdiye kadar demokrat Parti namına yapılan muhtelif beyanlarda ve bu kürsüde müteaddit defalar ifade ettiğimiz gibi, dış siyasette, Hükümetle daima beraber olduk... İktidarın dış siyasetine tamamiyle müzahir olduğumuzu ve bu hususta kendileri ile asla görüş farkımız bulunmadığını (bravo sesleri, alkışlar) ve bunun bu gün de yarın da devam edeceğini bu vesile ile huzurunuzda belirtmek isterim....Bilâ istisna bütün vatandaşların memleketimizde böyle bir faaliyetin, böyle bir bir beşinci kol faaliyetinin daima mevcut olduğunu ve olabileceğini gözönünde bulundurarak buna karşı fikirlerini ve ruhlarını hazırlamaları ve teçhiz etmeleri varlığımızın ilk şartıdır. (Bravo sesleri)', **Ulus**, 17 Şubat 1950, s. 1 ve 5.; **Karagöz**, Yıl: 42, Sayı: 4324, 23 Şubat 1950, s. 3.

Yavuz Abadan, Köprülü'nün konuşması sonrasında, DP'nin tutumunu dış tehlikeye karşı birlik olduğu şeklinde yorumlayarak kamuoyuna, milli dış politika telkininde bulunmuştur;

'...Dışişleri Bakanlığı bütçesinin müzakeresi sırasında, D.P. adına konuşan Sayın Profesör Köprülü de, bu gerçeği dışardaki düşmanlarımız için ebedi bir hüsrân vesilesi teşkil edece bir açıklıkla belirtmiştir. ...Dış politikamızın milli karakteri, bilhassa bu siyaseti bütün milletin kayıtsız, şartsız desteklemesinde tecelli etmektedir. ...Bu sebeple millî varlığımızı her türlü tehdit ve tehlikeye karşı korumada ilk dayandığımız destek, kendi kudretimize güvenimizdir. Dışişleri Bakanımızın pek haklı olarak ifade ettiği gibi, Türkiye'nin hürriyeti, istiklâli, emniyeti her şeyden önce kendi savunma gücüne, milletimizin sarsılmaz irade ve azmine dayanmaktadır.'²¹⁴⁸

Mart ayı artık resmi olarak seçim startının verildiği aydır. İsmet İnönü'nün seçime yönelik gerçekleştirdiği, dört nutuk oldukça önemlidir. Zira İnönü bu konuşmalarda, adet olduğu üzere, 'İnönü Doktrini' olarak nitelendirilen mevzuları; dış emniyeti ve birlik kavramlarını öne çıkartmıştır. Konuşmaların bu çerçevede alışılmış seçim konuşmalarının dışında, fakat İnönü'nün konuşmalarının genel seyri içinde olduğu görülmektedir. İlk nutkunu, Polatlı'da veren İnönü konuşmasında, geçen dönemde yaptıklarını açıklamıştır; *'İnönü'nün Polatlı'da ilk seçim nutku / Başlıca çalışma mevzularında biri de siyasi bünyemize ârız olan mühim bir hastalığın, şiddet politikasının vatandaşlar tarafından tedavisine çalışmak olacaktır / 'Aziz Vatandaşlarım, Yeni seçimlerde milletvekiliniz olmak için adaylığımı yeniden koyacağım. Geçen dört sene zarfında benim başlıca uğraştığım mesele, vatandaşlar arasında dirlik düzenliği korumak ve Türkiye'nin dış emniyeti üzerinde selâmet yolunu bulmasına çalışmak olmuştur'*²¹⁴⁹. Peyami Safa'ya göre, İnönü'nün ilk nutku, milli birliğin parçalanması sebebiyle, Balkan Savaşı trajedisinin yaşattıklarını hatırlatarak dirlik ve düzene dikkat çekmektedir; *'Türk Milleti azgın bir hürriyetin neye varacağını öğreten yakın tarihinin canlı hâtıraları içindedir. Meşrutiyeti ve peşinden gelen Balkan trajedisini unutmamıştır. Yeni Türk hürriyet ve demokrasinin etrafında aynı ellerin aynı kazanı kaynattıklarını fakeden bir millî sezgimiz vardır. Polatlı nutkunda İnönü bu sağduyunun, aramızdaki dirlik ve düzenliği korumak için devletçe*

²¹⁴⁸Yavuz Abadan, "Dış politikamızın karakteri", *Ulus*, 21 Şubat 1950, s. 1 ve 3.

²¹⁴⁹*Ulus*, 24 Mart 1950, s. 1 ve 3.;*Ankara Akşam Haberleri*, 24 Mart 1950, s. 1 ve 2.

*yapılan hayırlık telkinleri ne kadar müsait karşıladığını belirtti. Şüphesiz, böyle bir milletin karşısında her türlü azgınlık politikası iflâsa mahkûmdur.*²¹⁵⁰

İnönü'nün ikinci nutkunun Polatlı nutkundan çok fazla değişiklik içermediği, aksine aynı konular hususunda uyarılarda bulunduğu görülmüştür. İnönü'nün ikinci nutku, vatandaşlar arasındaki mücadelenin düşmanlığa varması halinde birliğin bozulacağından bahsederek, seçimlerin milli birliği zedelememesi gerektiğini telkin etmiştir;

*'...Bu devre içinde memlekette huzuru, vatandaşlar arasında düşmanlık olmamasını emin bulundurmak, en mühim vazife, ve en güç vazife idi. En mühim vazife olduğunu hepimiz kolaylıkla anlıyabiliriz. Siyasî mücadeleler düşmanlık usullerine bağlanırsa, memlekette dirlik düzenlikten eser kalmıyacağına şüphe yoktur ve bir memleketin vatandaşları, bir defa birbirine güvenmez hale geldikten sonra, onların, dışardan gelecek felâketlere ve içerde çıkacak felâketlere karşı memleket içinde birlik muhafaza edebilmeleri imkânı kalmaz.*²¹⁵¹

İsmet İnönü, gerçekleştirdiği üçüncü konuşmasını ise dış politikaya ve emniyet meselesine dayandırmıştır. İnönü, nutkunda Türkiye'nin geçmiş dört yıllık süreçte olduğu gibi, gelecek dönemdeki en önemli kaygısının dış emniyet olacağını altını çizmek suretiyle belirtmiştir; *'İnönü'nün üçüncü nutku / Türkiye'nin dış emniyet meselesi / İlk önce Türkiye'nin her şeyden üstün olan büyük meselesini, varlık meselesini her vatandaşın zihne yerleştirmek isterim. Bu mesele Türkiye'nin dış emniyeti meselesidir. Türkiye'nin dış politikası, kendi haklarını, bütünlüğünü koruması meselesidir. Bizim, hudutlarımız dışında olan hiçbir toprakta gözümüz yoktur. Hiçbir milletin haklarına karşı saygısızlık ve haksız bir emel taşımıyoruz. Fakat, kendi haklarımızı, kendi bütünlüğümüzü, hayatımız pahasına müdafaa etmek kararındayız. (Çok şiddetli alkışlar). Biz, haksız emeller, talepler karşısında kaldık. Biz, varlığımıza karşı yöneltmiş, ardı arası kesilmeyen tahrikler, tecavüzler karşısındayız. Vatanımızı en büyük tehlikeler karşısında görüyoruz. Bunu, bütün vatandaşlarımız bir an hatırdan çıkarmamalı. Her münakaşamızı hallederken, basiretimizin en ziyade bağlandığı anlarda da, maruz olduğumuz tehlikeleri düşünmeliyiz. Bu bizim için için uyanma, toparlanma ilâcı olacaktır. Geçen beş sene zarfında bizim büyük meselemiz, dış emniyet meselesi idi. 1944, 1945, 1946 senelerinde hemen hemen yapıyınız, tehlikeli ihtimaller karşısında bulunduk. Önümüzdeki senelerde de, dış emniyet meselesi başlıca kaygımız olacaktır. Biz bu*

²¹⁵⁰Peyami Safa, "Polatlı Nutku", *Ulus*, 26 Mart 1950, s. 1.

²¹⁵¹*Ulus*, 26 Mart 1950, s. 1 ve 3.; *Ankara Akşam Haberleri*, 26 Mart 1950, s. 1 ve 2.

*kaygılı devri, iç politikada, yeni ve büyük bir siyasetin sahneleri içinde geçiriyoruz. İç politikamızın bu yeni devri, eğer muvaffak olmasaydık, bizim için vahim olacaktı.*²¹⁵² İnönü, son nutku olan Malatya nutkunda da ‘dış emniyet kaygısının en büyük meselemiz olduğunu tekrar ehemmiyetle’ belirterek ‘Memleketi şiddet politikasına düşmekten’ korumak gerektiğini ifade etmiştir.²¹⁵³

Dış tehlike konusunda diğer bir dikkat çekici gelişme ise olası bir savaş tehdidi kadar harici düşmanların Türkiye’yi karıştırmak, birlik ve bütünlüğü sarsmak üzere seçimleri kullanılacağı iddiasıdır. Her ne kadar bu durum, CHP’nin yeniden iktidar olmak üzere kullandığı bir seçim oyunu olarak nitelendirilse de CHP, bu durumu ciddi bir tehlike olarak kabul etmişve göstermiştir. Falih Rıfkı Atay, 12 Mart tarihinde Ulus’ta yayınlanan ‘Kızılılık’ isimli yazısında, Kızıl beşincikol faaliyetinin Türkiye’yi karıştırmak üzere harekete geçtiğini halka bildirerek, seçimlerin bir iktidar mücadelesi olarak değil ‘birlik ve nizamın’ sürdürülüp sürdürülmemesiyle ilgili olduğunu kaydetmiştir. Atay’ın yazısının aynı zamanda broşür olarak bastırılması, yazının Hükümet için ne kadar önemli olduğunu göstermektedir;

*‘...Seçim gününe iki üç hafta kala memlekette en korkulu baskının kızıl parola salgını olduğunu göreceğiz. Gerek Hükümetini gerek İktidar Partisinin seçim serbestliği üzerine toz kondurmamak azmi, kızıl tahrikçiliğin önüne geçmek gayretlerini hayli çetinleştirecektir. İlk yapılacak iki işten biri, buca ve ocaklara kadar şimdiden uyanıklık parolası vermek, ve bu tehlikeye karşı köyleri tetikte tutmaktır. Köyler, tıpkı İkinci Dünya Harbi sırasındaki Beşinci Kol tehlikesinde olduğu gibi, her yabancından şüphelenmelidirler. ..Seçim savaşında tutulan yol, “müşterek düşmana”a yardım edebilir veya onu desteksiz bırakabilir. Mesele, iktidarın, nizamı ve birliği tutan iktidarın benim elimde veya sizin elinizde olmasında değil, nizam ve birlik âmili olmaktan çıkıp çıkmamasındadır. Demokrasinin denemesini, memleketin en nazik devrinde yapıyoruz. Sadece kendi ömürlerimizin tarihinden ibret almamış olduğumuzu gösterirsek, biz de, rejime de ve hepsinin üstünde memlekete ve halka yazık olur.*²¹⁵⁴

Atay dışında, Feridun Meneteşeoğlu ve Karagöz’de yer alan Yarenlik köşesinde de Rus beşinci kol faaliyetinin ne kadar tehlikeli olduğu açıklanarak, milli hisleri parçalamak suretiyle ülkeleri savunmasız bıraktığından bahsedilmiştir; ‘*Son Dünya Harbinde beşinci kolların atomdan daha korkunç hacimdeki darbelerle memleketleri toptan çökmesi muztarip beşeriyet iz’ânında bir nevi altıncı his yarattı. ...Komünist emperyalizmin demokrat ülkelerde beşinci kol şebekelerine dair*

²¹⁵²Ulus, 28 Mart 1950, s. 1 ve 3.;Ankara Akşam Haberleri, 28 Mart 1950, s. 1 ve 2.

²¹⁵³Ulus, 31 Mart 1950, s. 1 ve 3.;Ankara Akşam Haberleri, 31 Mart 1950, s. 1 ve 3.

²¹⁵⁴Ulus, 12 Mart 1950, s. 2.;BCA, Fon No: 490100 Yer Numarası,Kutu No: 355 Dosya Gömleği No: 1490 Sıra No: 1 Dosya Numarası 1. Büro

*bildiklerimiz belki muhteşem cihaletimizin alay ettiği zavallı bir bilgisizlik hafakanından ileri geçememiştir. Birçok memlekette millî şuuru bunaltarak ona en temiz müesseseleri ve şahsiyetleri üzerinde bile beşinci kolun gölgesini gösteren bu unsuru, ihtimaller mahşeri içindeki tüyler ürpertici meçhullük ve ruhların susadığı emniyet ihtiyacı doğurmuştur...*²¹⁵⁵. Karagöz Yarenlik köşesinde, direkt olarak okuyuculara seslenerek, Ruslara karşı dikkat etmeleri gerektiğini tembih etmiştir; *'Karagöz- Bak Hacivat, bu sözüme hem kulağını dört açıp sen dikkat et, hem de beni dinliyen sevgili okuyucularımız dikkat etsinler: Dünyada kızıl Moskof kadar, kızıl komünist kadar en umulmadık yerde saklanan en beklenmedik kapı aralığından içeri giriveren hiçbir kuvvet yoktur! ...Kızıl şeytan, bir milletin arasına girmek, vatandaşları birbirine düşürmek, bir memleketi içinden çürütüp yıkmak için daima halkın heyecanlı günlerini bekler.. Eh, biliyorsun, Allah kısmet ederse, yakında milletvekili seçimlerine başlayacağız. ...İşte Kızıl şeytanın arayıp da bulamadığı fırsat!.. Böyle günlerde, kızıl şeytan, harpteki beşinci kol gibi halkın arasına girer ve sinsi sinsi işini görmeğe başlar!*²¹⁵⁶.

CHP'nin tatbik etmek istediği partiler üstü anlayışla, Sovyet beşincikol faaliyetinden bahsedilirken bir diğer taraftan da seçimlerde yapılacak tercihlerin ülke selameti ve birliği için ne kadar önemli olduğu da ifade edilmiştir;

*'...1950 genel seçimlerinin, dış ve iç politikamızın sevk ve idaresi bakımından önemi büyüktür. Esefle belirtmek gerekir ki, dış siyaset dünyası, 1946 ya göre daha çok karışık ve karanlık bir durum arz ediyor. Dünyaya hükmeden büyük kuvvetler arasında, barış imkân ve ihtimalleri eskisine göre daha çok azalmış bulunuyor. Bu şartlar altında halkımız, memleketin siyasi mukadderatını tevdi edeceği kimseleri büyük bir itina ile seçme durumundadır...*²¹⁵⁷, *'...Vatandaşlar arasında düşmanlık uyandıracak usul, tahrik ve gayretlerin, millî varlığı bir daha dirilme ve kalkınma imkânı kalmıyacak şekilde tehlikeye koyacağını, pek yakın tarihin acı tecrübeleriyle herkes idrak etmiş bulunmaktadır. ...Önümüzdeki seçimlerin bütün Türk vatandaşlarına yüklediği en esaslı vazife, dışa karşı haklarımızı, toprak bütünlüğümüzü, millî istiklalimizi bugüne kadar olduğu gibi hassasiyetle korumağa ehliyetli, içte içtimai istikrar ve emniyeti muhafazaya muktedir bir Meclisi iş başına getirmektedir...*²¹⁵⁸, *'...Eğer muhalefet vatandaşlar arasındaki sevgiyi, saygıyı ve güveni sarsıcı yollardan vazgeçememekte ısrar ederse, neler ifade ettiği cümlece malûm olan "dış tehlike" Türk Milletini, daha açık konuşalım, düşman bizi, birbirini çürütmeğe çalışan, birbirinin boğazına sarılmağa hazır bir halde yakalarsa, bu halin korkunç vebali ve mesuliyeti acaba kimin üzerinde kalacaktır?*

²¹⁵⁵ Feridun Osman Menteşeoğlu, "Beşinci kol gölgeler", **Ulus**, 13 Mart 1950, s. 2.

²¹⁵⁶ "Aramıza kızıl şeytan girmesin!", **Karagöz**, Yıl: 42, Sayı: 4332, 23 Mart 1950, s. 2.

²¹⁵⁷ Yavuz Abadan, "Seçim ve propaganda", **Ulus**, 4 Mart 1950, s. 1 ve 3.

²¹⁵⁸ Yavuz Abadan, "Huzur ve selâmet yolu", **Ulus**, 29 Mart 1950, s. 1 ve 3.

...İnönü'nün tuttukları yol, kimse şüphe etmesin ki, dirlik, düzenlik yoludur.' ²¹⁵⁹ Her fırsatta dış tehlike karşısında, halk arasında düşmanlık olmaması gerektiği fikri telkin edilirken, bazı durumlarda gelişen olayların da milli birlik için kullanıldığı görülmüştür. DP'nin Beşiktaş Başkanı'nın istifası sonrası, Hüseyin Cahit, konuyu köşesine taşımış ve dış tehlike karşısında bir değerlendirmede bulunmuştur; '*...Demokrat Partinin Beşiktaş Merkez Bucağı Başkanı Kap'ın şu beyanatını okuyalım: "...Biz silâhlarımızı kendi öz kardeşlerimize değil millet halinde yalnız dış düşmana çekeriz. Binaenaleyh, bu anarşi içinde kalmaktan ise Merkez Bucağı Başkanlığından ve partiden tamamen çekilmeyi tercih ettim..." İşte bir münevverin, vatani her şeyin üstünde tutan ve parti ihtirasları içinde kör olmaktan kurtulan bir Türk'ün sesi...*' ²¹⁶⁰.

Nisan ayı, seçimlere kalan az bir sürede seçim çalışmalarının en yüksek bir şekilde yoğunlaştığı bir ay olmuştur. 14 Mayıs'ta gerçekleşecek olan genel seçimler için İnönü'nün tıpkı mart ayında olduğu gibi bir seçim gezisine çıktığı ve çeşitli beyanatlarda bulunduğu görülmüştür. Seçim gezisi çerçevesinde ilk olarak Gaziantep ve Maraş'a ²¹⁶¹ giden İnönü, ilk büyük nutkunu Adana'da söylemiştir. ²¹⁶² Daha sonra sırasıyla Konya ve Mersin'e giden ²¹⁶³ İnönü'nün nutukları bu ay itibarıyla daha ziyade klasikleşen partiler üstü konuşma şeklinde cereyan etmemiştir. Bu durumun aksi ise İnönü'nün Adana ve Konya konuşmalarında görülmüştür. İnönü, buradaki konuşmalarında şiddet politikasını eleştirerek, 'şiddet yolu ile' politika nizamının tesis edilemeyeceğini belirterek, DP'nin kongresinde aldığı milli husumet andı kararını kaldırmasını ve 12 Temmuz Beyannamesi'nin karşılıklı olduğunun kabul edilmesini istemiştir. ²¹⁶⁴ Seçime sayılı bir zaman kala İnönü'nün konuşmaları, siyasi konulara ve gündeme kaysa da milli birliği tesis edici vaziyeti içerisinde barındırmıştır. Feridun Osman Menteşeoğlu'na göre, İnönü, seçim konuşmaları ile 'büyük şifayı yaratacak "milli çareyi" göstermiştir.' Menteşeoğlu için, büyük şifa şiddet politikacılarının selamet adına seçilmemesidir. ²¹⁶⁵ Yavuz Abadan ise 'Şiddet politikasının tehlikeleri'ni vatandaşlar arasında kin ve düşmanlığı körüklemesi olarak ifade etmiş, İnönü'nün konuşmalarını ise haklı ve yerinde olarak değerlendirmiştir. ²¹⁶⁶

²¹⁵⁹ Kemal Zeki Gençosman, "Dirlik düzenlik üstüne", **Ulus**, 29 Mart 1950, s. 3.

²¹⁶⁰ Hüseyin Cahit Yalçın, "Beklenen ses", **Ulus**, 18 Mart 1950, s. 1 ve 3.

²¹⁶¹ **Ulus**, 2 Nisan 1950, s. 1 ve 7.; **Ankara Akşam Haberleri**, 1 Nisan 1950, s. 1 ve 2.

²¹⁶² **Ulus**, 3 Nisan 1950, s. 1 ve 3.; **Ankara Akşam Haberleri**, 2 Nisan 1950, s. 1 ve 3.

²¹⁶³ **Ulus**, 4 Nisan 1950, s. 1 ve 3.

²¹⁶⁴ **Ankara Akşam Haberleri**, 4 Nisan 1950, s. 1 ve 3.; **Ulus**, 5 Nisan 1950, s. 1 ve 6.

²¹⁶⁵ Feridun Osman Menteşeoğlu, "Adana'da konulan mihenk", **Ulus**, 4 Nisan 1950, s. 2.

²¹⁶⁶ Yavuz Abadan, "Şiddet politikasının tehlikeleri", **Ulus**, 5 Nisan 1950, s. 1 ve 3.

Gerek Abadan gerekse Menteşeoğlu İnönü'nün konuşmalarını, memleket üstü bir konumda milli birliğe katkı sağlayıcı olarak değerlendirirken, Toplu İğne ise konuşmaları yabancı tehditlere karşı bir uyarı olarak değerlendirmiştir. Toplu İğne'ye göre İnönü, konuşmalarında yabancı tehlikelere karşı milli birliği telkin ederken, halk ise onu alkışlayarak ve destekleyerek topyekûn mücadele için hazır olduğunu bildirmektedir;

*'İnönü, yurdun belirli bölgelerinde dolaşarak, söylediği nutukların her cümlesinde gerçek demokrasiye ulaşmak için yeni ufuklar açarken, muhakkak ki, siyaset ufuklarımızda bize: - Saflarınızı sıklaştırınız! diyen yabancı tehlikeler vardır. Başkan, bunu hatırlatmak lüzumunu duyarken de, gene muhakkak ki, vatandaşlarının hiç bir zaman bunu unutmadıklarını ve unutmıyacaklarını bilmektedir. Onu dinleyenler, onu alkışlıyanlar, hiç şüphesiz, Cehennem olsa gelen, karşımızda söndürünüz! diyenlerin cephesinde kendilerini ne gibi vazifelerini beklediğini bilirler...'*²¹⁶⁷

Seçim işleri ile birlikte nisan ayında, dış tehdit konusunun durumunu muhafaza ettiği görülmüştür. Köşe yazılarında milli güvenlik meselesi olan dış tehlike, seçimlerin üstünde bir anlayışla değerlendirilmiştir. Peyami Safa, benzer bir görüşü benimsemekle birlikte, 8 Nisan tarihinde yazdığı, 'Dış tehlike' başlıklı yazısında, Cumhuriyet Halk Partisi ve Hükümeti ile ilgili eleştirilere ve CHP'nin iktidar olmak için dış tehlikeyi abarttığı, kullandığı iddialarına cevap vermiştir. Safa'ya göre durum hafife alınıp, iç politika malzemesi olamayacak kadar hassastır. Safa'nın böyle bir değerlendirmede bulunması, aynı zamanda CHP'nin dış politikaya seçim dönemindeki bakışını da bize sunmaktadır;

'Bilmem hangi gazete, İktidar Partisinin dış tehlike propagandasından başka elinde seçim silahı kalmadığını yazıyordu. Hakikat bunun aksidir. Ne zamandır dış tehlikeden lâıyk olduğu ölçüde söz açamıyoruz. İç politika meselelerimiz ona baskın çıkıyor. Eğer bir dış tehlike varsa, bunu söylemek neden mutlaka propaganda olsun. Birinci vazifelerimizden biri bunu hatırlatmak ve iç politika meselelerimiz arasında onun unutulmamasını önlemek değil mi? ...Muhalliflerimiz ajansların dış haberlerini okusunlar. Acaba bunlar da mı İktidar Partimizin seçimi kazanması için yabancı memleketler tarafından uydurulmuş yalanlardır? Dış tehlike de var, iç tehlike de. Bunlar birbirine sınıksız bağlı ihtimallerdir. Başa geleceği muhakkak değildir, fakat başa gelmeyeceğini de kimse iddia edemez. Yahut bunu iddia edebilmek için Türk Milletinin dış tehlike şuurunu daima uyanık bulunduran irşatların propaganda değil, manevi bir emniyet supası olduğunu kabul etmek lâzımdır. Bu irşatların tam zamanıdır. Seçimlerde birbirimize girmek tehlikesinin dış tehlikeyi kapımıza kadar getirmemesi için söylenmesi

²¹⁶⁷ T. İ., "Muhabbette koalisyon!", **Ulus**, 6 Nisan 1950, s. 2.

*gereken her şeyi söyleyeceğiz yapılması gereken her şeyi yapacağız. Yoksa orduyu terhis etmek lazım gelirdi. Artık muhaliflerimiz bile bunu ağızlarına alamıyorlar.*²¹⁶⁸

Peyami Safa dışında Hüseyin Cahit'in ve diğer yazarlarında da dış tehlike konusunu önemsedikleri görülmektedir. Yazarların ortak bir karar almışçasına aynı konudan bahsetmeleri, telkin maksadıyla dış tehlikenin önemsenmesini sağlamak üzeredir. Zira Safa'nın yazısında belirttiği gibi seçim sürecinde, Türkiye'nin iç politikaya konularına saplanıp kalması, Sovyet tehdidi karşısında kamuoyunun, ilgisiz kalmasına sebep olmaktadır. Bundan dolayı, Sovyet karşıtı görüşü canlı tutmak ve gerektiğinde topyekûn mücadele etmesi için dış tehlikenin önemi belirtilmiştir. Hüseyin Cahit'e göre; *'...Öyle bir dakikada bu tecrübeyi yapıyoruz ki bütün cihanı sarmış olan muazzam ve müthiş bir tehlike kapımızın önüne gelmiş bir halde bekliyor, müsait bir zaman bekliyor, bizim birbirimize girmemizi, içeriden çökmemezi bekliyor. ...İşte şimdi bu imtihanın arifesinde bulunuyoruz. Miskin hesaplara, rekabetlere ve kavgalara kendimizi terketmek bir cinayet teşkil edecek kadar ciddî bir durum içindeyiz. Yegâne ümidimiz ve kuvvetimiz Türk Milletinin kabiliyeti, istidadı ve sağ duyusudur.'*²¹⁶⁹ Kemal Zeki Gencosman ise 'Ateşle oynuyoruz' başlıklı yazısında, dış politikada birlik olduğunu vurgulamakla birlikte, siyasi sürecin milli birliği sağlayacak tarzda yekpare olması gerektiğini ifade etmiştir; *'Memleket ölçüsünde bazı mevzular var ki, bunlarda muhtelif siyasi partilerin görüş birliği halinde olması vatandaş için en büyük teminat teşkil eder. Başta dış politika geldiğini söylemeğe lüzum bile yok... Dış düşman karşısında ayrı kanaatler sahibi olan partilerin tek cephe kurması, ölçüye sığmaz bir kuvvet işaretidir. Çok memnunuz ki Türkiye'de başlıca siyasi partiler dış politikada mutlak kanaat iştiraki halindedir.'*²¹⁷⁰

Mayıs ayı 1950 seçimlerinin gerçekleştiği ay olması hasebiyle, Cumhuriyet Halk Partisi iktidarının son kez Hükümet olarak kaldığı aydır. II. Dünya Savaşı sonrasında iktidar olan CHP Hükümetlerin sonuncusu, 14 Mayıs'ta gerçekleşen seçimlerle son bulmuştur. Bu doğrultuda mayıs ayı, içerisinde genel seçimleri barındırması sebebiyle daha ziyade seçimlere ağırlık verilen bir ay olmuştur. Bu sebeple mayıs ayını iki kısım halinde incelemek mümkündür. İlk kısım seçimlere

²¹⁶⁸ *Ulus*, 8 Nisan 1950, s. 1.

²¹⁶⁹ Hüseyin Cahit Yalçın, "Çok nazik bir dakika", *Ulus*, 12 Nisan 1950, s. 1 ve 3.

²¹⁷⁰ *Ulus*, 15 Nisan 1950, s. 3.

kadar olan ve seçim ağırlıklı bir dönemdir. İkinci kısım ise seçimlerin sonucunun öğrenilmesi ile CHP'nin iktidarı devrettiği süreye kadar olan kısımdır.

Mayıs ayının ilk yarısında, gazetelerin yaptığı propaganda faaliyetlerinde seçim konuşmalarına yer verdikleri görülmüştür. Bu konuşmalar, kahir ekseriyetiyle iç ve dış politika ifadelerinin birbirinin içerisine geçtiği konuşmalar olmuştur. Jakoben bir görüşle CHP, genel seçimleri basit bir seçimden ziyade Türkiye'nin iç ve dış tehlikelere karşı irade göstereceği bir kader anı olarak görmüştür.²¹⁷¹

Yapılan konuşmalarda CHP'nin seçimi kazanmasından bahsedilmekle birlikte, konuşmalar memleketin dış ve iç tehlike karşısındaki durumu ile ilgili olmuştur. Bazı örneklerde ise direkt olarak dış tehlike karşısında, CHP'nin milli birliği ve dış emniyeti sağlayacağından ötürü, iktidar olması gerektiği telkin edilmiştir. Bu konuda özellikle Karagöz'ün ön plana çıktığı görülmektedir;

'Nihat Erim'in Düzcce'de söylediği nutuk / C.H.P. iktidarda kaldıkça dirlik düzenliğimiz bozulmayacaktır / Oylarınızı kullanırken memleketin dış idaresini de düşününüz, yapacağınız

²¹⁷¹ **Ulus**, 3 Mayıs 1950; *Başbakan dün akşam Radyoda bir konuşma yaptı / Türk Milletinin karanlıklar içinde bunalmış, yeni tehlikeler karşısında çırpınan bir dünya içinde kendi mukadderatını selâmete çıkarmak vazifesini tevdi edeceği vekilleri seçerken karşı karşıya bulunduğu ağır mesuliyetin icaplarını gözüne alacağı pek tabiidir*, **Ulus**, 3 Mayıs 1950; **Ankara Akşam Haberleri**, 4 Mayıs 1950; *'Cumhurbaşkanımız dün İzmir'e hareket ettiler / İnönü'nün Eskişehirli hitabesi / Beş yıl zarfında demokratik yaşayışımızda ne kadar ilerlediğimizi bütün dünyaya göstereceği, şerefli bir imtihan vereceğimize eminim*', **Ulus**, 4 Mayıs 1950; *'İnönü Afyon'daki hitabesinde dedi ki / Seçim sandığı başına giden her vatandaş benim kadar millet mukadderatından mesuldür*', **Ulus**, 4 Mayıs 1950; **Karagöz**, Yıl: 42, Sayı: 4346, 11 Mayıs 1950; *'İç ve Dış Politikamıza dair Sadak'ın izahatı / Türk Milleti her an kendisini müdafaaya hazır bir vaziyette bulunmaya mecburdur, çünkü topraklarına göz dikilmiştir*', **Ankara Akşam Haberleri**, 5 Mayıs 1950; *'İnönü'nün tarihi nutku / İnsafsız iftiralara rağbet edilmemeli*', **Ulus**, 5 Mayıs 1950; *'İnönü'nün mühim nutku / Demokratik gelişmemiz için bir tehlike teşkil eden düşmanlık havasını dağıtmak hususunda İzmirlilerin ifa ettikleri değerli hizmeti belirten Devlet Başkanımız gösterdikleri olgunluğa teşekkür etti*', **Ankara Akşam Haberleri**, 7 Mayıs 1950; *'İnönü Biga'da veciz bir nutuk verdi / Milletin akliselimine itimadım engindir*', **Ankara Akşam Haberleri**, 8 Mayıs 1950; *'İnönü çok açık konuştu / Cumhurbaşkanı dedi ki: Memleket mukadderatında sorumluluk iddia etmek mevkiinde bulunan bir siyasi partinin kıymetli fikirlerini halktan gizlemesini anlamak güçtür*', **Ankara Akşam Haberleri**, 9 Mayıs 1950; *'Başkan diyor ki / Güven havasının biran önce yerleşmesi lâzımdır*', **Ulus**, 5 Mayıs 1950; *Cavit Oral'ın yeni demeci / Bütün dünya milletleri seçim mücadelemizi takibetmektedir / Bunların içinde dostlarımız olduğu kadar amansız düşmanlarımız da vardır*', **Ulus**, 6 Mayıs 1950; *'Cumhurbaşkanımız dün Manisa ve Balıkesirli hitabetti / İnönü ikaz ediyor / Yabancı propaganda kaynakları zehirli iftiralar saçmaktadırlar, vatandaşlarımızın uyanık olmalarından başka teminatımız yoktur*', **Ulus**, 7 Mayıs 1950; *'Sadak dikkati çekiyor / Komünist propagandası şiddetlenmiştir / Dış Bakanımız: Eğer Memleketimiz tehlikeye maruz değildir diyenlere rastlarsanız bunların ya sonsuz gafil yahutta düşman ajanı olmalarından şüphe ediniz, dedi*', **Ulus**, 9 Mayıs 1950; *'Cumhurbaşkanımız dün İzmitli hitabetti / İnönü İstanbul'da / Başlıca partilerin münasebetlerinde her münakaşanın üstüne çıkacak bir inanma ve güven havasının biran evvel yerleşmesi lâzımdır*'.

*yanlış bir hareket dört sene tashihine imkân olmıyan felâketlere yol açabilir*²¹⁷², 'Görünen köy klavuz istemez / Moskova Radyosu- Türk halkı önümüzdeki seçimlerde gözünü açar, reylerini iyi kullanırsa, Cumhuriyet Halk Partisinin zalim idaresinden kurtulur! Karagöz- Ey köylü vatandaşlar, Moskof radyosunun söylediklerini duydunuz.. Şimdi siz söyleyin bakalım: Reylerinizi kime vereceksiniz? Köylüler-İlâhi Karagöz Amca, bu da sorulur mu artık?.. Mademki kızıl düşmanımız Moskof Halk Partisini istemiyor, biz de reylerimizi elbet Halk Partisine vereceğiz!..²¹⁷³, 'Karagöz- ...Her insafli vatandaş, her vicdanlı Türk biraz ciddi düşününce dünyanın halini de anlar, memleketin durumunu da görür... Ben kendimi particilik duygusuna kaptırmaksızın, etrafıma şöyle can göziyle bakınca vaziyeti apaçık gördüm... Evet Karagöz, başımızda büyük tehlike var: Bu tehlike kızıl Rus tehlikesidir! Bizi, bir biçimine getirip yere sermeğe bakıyor. En büyük ümidi vatandaşlar arasında kavga çıkması, yurdumuzun içeriden çökmesidir!...²¹⁷⁴.

Seçimlerin sonucunun belli olmasından sonra ise CHP'nin 'örnek bir muhalefet' olarak yoluna devam edeceği bildirilmiştir.²¹⁷⁵ Seçimlerin yurtdışında ilgiyle izlenmesi karşısında, CHP, siyasi bir kargaşa olmadığını göstermek ve demokratik olgunluğu kanıtlamak üzere mayıs ayının ikinci yarısında oldukça olumlu bir tablo çizmiştir. 16 Mayıs'ta Ulus'ta, daha önce CHP'nin sorumluluğunda olan mesuliyetlerin artık DP'nin sorumluluğu olduğu bildirilmiştir; '*Şimdi onlara düşen vazife / Türk Demokrasisini kurmak ve geliştirmek bakımından bugüne kadar C.H.P. nin taşıdığı mesuliyet artık Demokrat Partinin omuzlarındadır*'²¹⁷⁶. Ulus ve Karagöz'de seçim sonuçlarına karşı daha mutedil ve kabullenici bir eğilim görülürken, Akşam Haberleri'nin biraz daha hırçın bir tutum içerisinde olduğu görülmüştür.

Karagöz, seçimi takip eden günlerde, milli birlik propagandası dahilinde yayın faaliyeti izlemiştir. Adeta iktidar değişimini, bir bayrak yarışı olarak gören Karagöz, kamuoyuna, milli birlik konusunun ne kadar önemli olduğunu ve Türkiye'nin dış politikasının bu değişimden etkilenmeyeceğini telkin etmiştir;

*'Karagöz- Hacivat, bu gördüğün güzel ağacı [Türkiye] yıllarca emekler harcayarak yetiştiren, şimdi onu, onun bakımını yeni iktidara devrediyor: Aman, kökü oyulmasın, dalları kırılmasın; üzerine kargalar üşüşmesin, diyerek...'*²¹⁷⁷[EK: 17], '*Karagöz- Evet dünya milletleri, doğrudur. Memleketimizde seçimler oldu; Hükûmet değişti, Cumhurbaşkanı değişti. Fakat değişmeyen ve*

²¹⁷²Ulus, 5 Mayıs 1950, s. 1 ve 6.

²¹⁷³Karagöz, Yıl: 42, Sayı: 4343, 1 Mayıs 1950, s. 1.

²¹⁷⁴Karagöz, Yıl: 42, Sayı: 4343, 1 Mayıs 1950, s. 2.

²¹⁷⁵Ulus, 16 Mayıs 1950, s. 1 ve 3.;Ankara Akşam Haberleri, 16 Mayıs 1950, s. 1 ve 3.

²¹⁷⁶Ulus, 17 Mayıs 1950, s. 1.

²¹⁷⁷Karagöz, Yıl: 42, Sayı: 4348, 18 Mayıs 1950, s. 1.

*hiçbir zaman değişmeyecek olan bir şey var: O da yurt içinde birlik yurt dışında dostluk*²¹⁷⁸,
*'Karagöz- Son hafta içinde yurdumuzda çok büyük şeyler oldu. Tarihin az zamanında bu kadar şey bir araya gelir. Hacivat- Doğru Karagözüm. Evet, nöbetler değişti. Nöbetçiler değişti; bayraktarlar değişti. Fakat bayrak değişmez. Karagöz- Nedir o değişmiyen bayrak? Hacivat- Vatan sevgisi bayrağı; içeriden veyahut dışarılan belirecek, baş gösterecek bir düşmana karşı birlik, beraberlik bayrağı...*²¹⁷⁹

Hükümetin devredilmesinden sonra fiilen Parti'nin başına geçen İsmet İnönü'nün yayınladığı ilk tebliğ de bu manada oldukça önemlidir. Zira İnönü, muhalefetin başına geçmesinden sonra da iktidar oldukları dönemde tatbik ettikleri milli birlik politika ve propagandasının ne kadar önemli olduğunu vurgulayarak, milli birliğin partiler üstündeki konumuna atıfta bulunmuştur; *'İsmet İnönü C. Halk Partisinin başına fiilen geçti / Genel Başkan bir tebliği yayınladı / Vatanımızda dirlik, düzenliğin muhafazası ve vatanın bütünlüğünün korunması bizim için bütün parti mülâhazalarının ve siyaset cereyanlarının üstündedir*²¹⁸⁰.

4.2.6 Milli Birlik ve Topyekûn Mücadele Açısından Militarizme Bakış (1945-1950)

Sorunların çözümünde askeri yöntemlere başvurulması ve bundan dolayı silahlı kuvvetlere öncelik tanıma eğilimi manasına gelen militarizm, CHP Hükümetlerinin Sovyet Rusya karşısında dayandığı milli birlik propagandasının temel söylevlerinden olmuştur. Savaşların XX. yüzyılın başından itibaren Türk milletin kaderini belirlemesi, beraberinde yorgunluğu da getirmiştir. 1945 itibarıyla henüz yeni bir savaş döneminden çıkılması ve genç nüfusun büyük bir kısmının askeri yükümlülük altında olması, askeri uygulama ve önerilere halkın sıcak bakmasını engellemiştir. Fakat tüm bunlara karşı aynı yıl Sovyet tehlikesinin belirmesi karşısında, öldürücü manası²¹⁸¹ dışında vatan için fedakârlık düşüncesini aşılacak üzere militarizm, milli birlik ve topyekûn mücadele içerisinde telkin edilmiştir. Militarist düşünceye göre karşılaşılan tüm problemler ekonomik veya politik olsun direkt olarak ya da dolaylı bir biçimde güvenlik konusu ile ilişkilendirilir. Özellikle militarizmin sürekli olarak düşmana karşı teyakkuz halinde olan bir mevcudiyete ihtiyaç duyması ve askeri operasyonları gerektiren savaş ihtimalinin

²¹⁷⁸ Karagöz, Yıl: 42, Sayı: 4350, 29 Mayıs 1950, s. 1.

²¹⁷⁹ "Parti düşüncelerinin üzerinde olan şey!..", Karagöz, Yıl: 42, Sayı: 4350, 29 Mayıs 1950, s. 2.

²¹⁸⁰ Ulus, 24 Mayıs 1950, s. 1 ve 4.

²¹⁸¹ Arnold Toynbee, **Militarizmin Kökenleri**, çev., Mehmet Dünder, İstanbul, A Yayınları, Kasım 1989, s. 19.

belirdiği durumlarda bu dürtüyü besleme potansiyeline sahip olmasıyla²¹⁸² 1945-1950 dönemindeki propagandanın önemli bir unsuru haline gelmiştir. Ayrıca bu dönemde dış tehlike karşısında yeniden ordu-millet anlayışı ön plana çıkartılmak istenmiştir.²¹⁸³

İki yüzü keskin bir bıçak olarak kabul edilen propagandanın endişe kanunca, kamuoyunda fazla endişe verici haberlerin yer alması; korku, panik ve moral bozukluğu, bunun aksine endişenin azı ise kitlede ilgisizlik ve aktifleşmeme meydana getirebilmektedir. Militarizm algısına yönelik yürütülen propaganda bu dönemde daha çok, endişenin oluşturacağı korku, panik ve moral bozukluğunu önlemeye yöneliktir. Bu amacın dışında vurgulandığı üzere, militarist öğelerin öne çıkartılmasıyla savaş sonrasında yorgunluk sebebiyle halkta, orduda askerliğe ve savaşıma karşı bıkkınlığın önlenmesi amaçlanmıştır. Son olarak ise militer haberlere yer verilmek suretiyle, Sovyet Rusya'ya karşı göstermek üzere güçlü ordu ve orduya kayıtsız destek veren ülke imajı çizilmiştir.

II. Dünya Savaşı'nın toz bulutu henüz dinmeden yeni bir savaş tehlikesi baş göstermesi karşısında savaşa, mücadeleye kamuoyunun destek sağlaması istenmiş, bu ise gazeteler vasıtasıyla yürütülen propaganda ile sağlanmaya çalışılmıştır. Militarist propagandada Ulus, Karagöz, Memleket, Ankara Akşam Haberleri gazeteleri içerisinde en fazla Karagöz'ün öne çıktığı görülmüştür. Karagöz'ün 'siyasi bir halk gazetesi' olması, halkın büyük kesimi tarafından okunuyor ve takdir ediliyor oluşu, 'asker millet' fikrinin bu dönemde en çok Karagöz'de öne çıkartılmasını sağlamıştır. Militarizm telkini Sovyet Rusya tehlikesi ile karşılaşılana ve ittifaktan yoksun olunan dönemde en yoğun olarak 1945 -1947 yılları arasında işlenmiştir. 1947'den sonra batı ile sağlanan ittifak neticesinde modernleşen orduda asker sayısının azalmasına bağlı olarak militarist propaganda seyrekleşmiş, fakat hiçbir zaman tamamen boş verilmemiştir.

²¹⁸² Güven Gürkan Öztan, **Türkiye'de Militarizm Zihniyeti Pratik ve Propaganda**, İstanbul, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2014, s. 23-25.

²¹⁸³ Murat Belge, **Militarist Modernleşme Almanya, Japonya ve Türkiye**, İstanbul, İletişim Yayınları, 2012; Güven Gürkan Öztan, "Türkiye'de Milli Kimlik İnşası Sürecinde Militarist Eğilimler ve Tesirleri", **Erkek Millet Asker Millet**, der., Nurseli Yeşim Sünbuloğlu, İstanbul, İletişim Yayınları, 2013, s. 75-114.

4.2.6.1 1945 Yılı Değerlendirmesi

1945-1950 dönemi içerisinde uygulanan milli birlik propagandasının bir kolu olarak ortaya çıkan militarizm düşüncesinin en yoğun olduğu dönemin başında, 1945 yılı gelmektedir. Sovyet Rusya'nın Türkiye ile ilgili talepleri karşısında, algılanan tehdit ülke bütünlüğü için ciddi bir tehlike olarak kabul edilmiştir. Bu durumun neticesinde ise II. Dünya Savaşı'nda ağırlığı artan ordunun mevcudiyetini daha kuvvetli olarak sürdürmesine sebep olmuştur. Bu doğrultuda Karagöz gazetesinde yer alan bir hikaye ve hikayenin aşılama istediği mesaj, doğrudan doğruya ordunun öneminin telkin edilmesini sağlamıştır. III. Mustafa ve Prusya Kralı Frederik arasında gerçekleştiği söylenen hikayede, Frederik'ten tavsiye isteyen III. Mustafa'ya Prusya Kralı'nın tavsiyeleri şu şekildedir; -Çok tarih okuyunuz ve geçmiş vakalardan ibret almağa çalışınız, Kuvvetli bir ordu hazırlayınız, Hazinenizi her ihtimale karşı dolu bulundurunuz. Karagöz'e göre *'Frederiğin öğütleri, bugünkü şartlar altında dahi kıymetinden bir şey kaybetmemiştir. Uzağı gören bir siyaset dürbünü kullanmak, kuvvetli bir ordu bulundurmak, olaylardan ibret almakla bütün güçlükleri yenmeğe hâlâ imkân vardır.'*²¹⁸⁴

1945 yılı itibariyle savaş düşüncesinin getirdiği olumsuzluklara karşı halkın orduya olan sempatisini muhafaza etmesi ve gerektiğinde askeri uygulamalara girmek zorunda kalacak hükümete destek olmak üzere Frederik'in hikayesinde olduğu gibi halk tarafından desteklenen kuvvetli bir ordu bulundurmak, Sovyet Rusya'nın taleplerine karşı koymak ve onunla mücadele etmek elzemdi. Zira halktan destek alamayan, halkın menfi görüşünü celbeden kuvvetin işgalde başarılı olmayacağını düşünen iktidar, ordunun başarılı olmasında da başlıca rolün halk ile ordunun ram olması ve halkın vazife salahiyetine kavuşmasında görmüştür.

Militarist düşüncesine artan yönelim karşısında, askeri okullarda gerçekleşen mezuniyet törenlerine gazeteler, bu dönem içerisinde daha fazla yer verme eğiliminde olmuştur. Ulus gazetesi, mezuniyet törenlerini manşetten vererek militarist bir propagandaya imza atarken²¹⁸⁵ Karagöz ise, 'Asker Postası' altında asker şiirlerini veya askerlere ait olduğu iddia edilen şiirleri yayınlamıştır. Her sayıda en az birkaç tane asker şiiri yayınlanmıştır. Bunlar konusu itibariyle askere katılımın övüldüğü savaş ve fedakarlıkla ilgili şiirlerdir. Bu konuda Çavuş Geredeli Mahmut

²¹⁸⁴Karagöz, 5 Ağustos 1945, s. 3.

²¹⁸⁵Ulus, 5 Ağustos 1945, s. 1.

Erdoğdu'nun yazdığı şiir, diğer şiirler gibi dikkat çekicidir; '38'li derler bizlere, biz kahraman erlere / Bu düşmanlar susmadıkça istemeyiz tezkere / Türk oğluyuz cihan tanır bizleri / Süngümüzün yirmi senelik pasını / Senin kanınla silmek isterim / Çelik gibi karşında duran erleriz biz.'²¹⁸⁶ 'Asker Oldum' isimli başka şiirde asker olmanın kutsallığı anlatılmıştır; 'Anne beni çağırdılar asker oldum / Devlet Demir Yollarından ayırdılar asker oldum / Ekmek torbam hazırlansın, çamaşırım yıkansın / Çocuk diyenler utansın asker oldum asker oldum/ ... / Vazifem çok kutsî hizmet, ben olmasam olmaz millet / Ecdadım eştir volkana, fikrim benzemektir ona / Türküm oh ne mutlu bana asker oldum asker oldum.' Asker Postası'nda Muhsin Karabelâ tarafından yazıldığı iddia edilen bir başka şiirde ise askerliğe öykünme şu şekilde ifadelendirilmiştir; 'Şerefle doğdum şerefle yaşarım / Zafer âşkıyım zafere taparım / Er olan çıksın er meydanına / Şimşekten ateş açarı ona / Düşman toprağını boyarım alkana / Atamın vasiyeti böyledir bana'²¹⁸⁷

1945 yılında CHP İktidarının propaganda yayını olarak kullandığı gazetelerin yalnızca Karagöz ve Ulus olması, tatbik edilmek istenen propagandayı bu iki gazete ile sınırlandırmıştır. Türkiye'nin Sovyet Rusya'nın talepleri geri alacağı beklentisi karşısında 1945 yılında direkt SSCB'yi hedef alan bir propaganda uygulamasına gidilmemiştir. Üstelik açık bir propaganda karşısında Rusya'nın kızdırılmaması da istenmiştir. Bu doğrultuda Ulus hükümetle olan açık bağı sebebiyle daha diplomatik bir sınır içerisinde kalmıştır. Karagöz ise Ulus'un aksine açık olmayan bağı sebebiyle Ulus'tan daha keskin bir propaganda takip edebilmiştir. Ne var ki Hükümetin 1945 yılında henüz kesin olarak SSCB karşı tavır almamasından ötürü Karagöz'de uygulanan propaganda olağan yayın akışının içerisinde kalmıştır. Bu doğrultuda militarist söylemin 1945 yılı için yalnızca Karagöz'de ve çoğunlukla da asker postası köşesinde yer almıştır.

1945'in sonuna kadar süren yayın içerisinde asker postasında yer alan şiirlerde askerlik kutsallaştırıp yüceltmeye devam edilmiştir. Ağustos ayında asker köşesinde yer alan bazı dikkat çeken şiirler şu şekildedir;

'...Siz rahat olun vatan içinde / Bizi unutmayınız şefkat gününde / Vatan için çarpışmak gereken günde / Var olsun tetiği çeken elimiz / Demesin anam bir oğlum var da / Hasretle yanar uzak diyar da, / Otuz dokuz aylığız biz bu orduda / Türk vatanına bağlı

²¹⁸⁶Karagöz, No: 845 Yıl: 38, 26 Temmuz 1945

²¹⁸⁷Karagöz, No: 846 Yıl: 38, 30 Temmuz 1945, s. 4.

gönlümüz':²¹⁸⁸ Asker postasında yer alan şiirlerin bazılarında ise savaş ve bağımsızlık karşısında cesaret aşılanırken İsmet İnönü'nün bir işaretiyle harekete geçileceği de empoze edilmiştir; '...*Bilmedik, bildirmeyiz vezirle sultan, / Var olsun İnönü büyük komutan / Kaçaktan kurtuldu bu güzel vatan / Yetişir bize bu şan bu büyük vatan*²¹⁸⁹.*'Türk eriyiz, hiçbir şeyden yılmayız / Tâ ezelden nam salmışız cihana /Hakkımızdan fazlasını almayız / Haksızları getiririz amana', 'Enginleri, ovaları, tepeleri aşarım / Başımızda İnönü var hür olarak yaşarım / Emir alsam başkanımndan deniz gibi coşarım / Kimse bana yan bakamaz toprağında yaşarım*²¹⁹⁰, *'Türk askeriyiz nam verdik dünyaya / Emir verilirse aman vermeyiz düşmana / Hiçbir zaman boyun eğmeyiz biz dünyaya / Çelik bilekli Türk askeriyiz biz'*²¹⁹¹, *'Canım feda ederim vatanım yoluna / Aç kurt gibi düşerim düşmanın avına / Parlak süngümü alırsam elime*²¹⁹².

Ekim ayından itibaren şiirlerin topyekûn mücadeleye uygun bir tarzda yalnızca militarist söylemin değil aynı zamanda, halkın yek pare olarak mücadele etmesi yönünde ve milli birlik dışında şiirlerin yayınlanmaya başlandığı da görülmüştür. Askerliğe ve askerlere dair olan şiirler mevcudiyetini korumakla birlikte bunun yerini daha ziyade tüm toplumun fedakarlığının aldığı şiirlere bıraktığı görülmüştür.

Karagöz'de yer alan 29 Ekim kutlaması oldukça dikkat çekici bir şekilde duyurulmuştur. Mustafa Kemal ve/ya İsmet İnönü'nün fotoğrafı ile Cumhuriyet Bayramı'nın tebrik edilmesi gerekirken, Türk bayrağı önünde militarist bir algı içerisinde Türk askerinin resmine yer verilmiştir. Resim altı yazısında vatanın bekçisi olarak askerin tebrik edildiği görülmüştür; *'Ey kahraman Türk eri! Cumhuriyetimizin, bayrağımızın, yurdumuzun çelik bekçisi sensin, sağ ol aslanım! Sen oldukça hepimiz rahattayız.*²¹⁹³ [EK: 18]

Aralık ayına kadar, Karagöz'de asker postası şiirlerinin sürdürüldüğü görülmüştür. Aralık'ta Sovyet Rusya karşısında dış politikanın değişmesinden kaynaklanan propaganda faaliyetinin daha da netleşerek üstü kapalı, ima usulünden, daha açık eleştirel bir forma kavuştuğu görülür. 21 Aralık'ta Meclis'te gerçekleşen bütçe görüşmelerinde ise ordu ve Millet arasındaki bağı kuvvetlendirmek üzere *'Meclisten Orduya Selâm ve Sevgi'* gönderilerek

²¹⁸⁸Karagöz, Yıl: 39, No: 850, 12 Ağustos 1945, s. 4.

²¹⁸⁹Karagöz, Yıl: 39, No: 850, 12 Ağustos 1945, s. 4.

²¹⁹⁰Karagöz, Yıl: 39, No: 854, 26 Ağustos 1945, s. 4.

²¹⁹¹Karagöz, Yıl: 39, No: 857, 6 Eylül 1945, s. 4.

²¹⁹²Karagöz, Yıl: 39, No: 858, 9 Eylül 1945, s. 4.

²¹⁹³Karagöz, Yıl: 39, No: 872, 28 Ekim 1945, s. 1.

milletvekilleri, orduya olan güven ve inançlarını bildirmişlerdir. [EK: 19] Bu selamlama, daha önce öne çıkartılmış olan militarist propaganda söyleminin devamı niteliğindedir.²¹⁹⁴

4.2.6.2 1946 Yılı Değerlendirmesi

1945 yılının Aralık ayı, Sovyet isteklerinin açıkça kamuoyunda duyurulması sonrasında, tepkilerinin yükseldiği bir ay olmuştur. Aralık ayını takip eden 1946 yılının ilk günlerinde Sovyet Rusya ve onun peykleri tarafından seslendirilen iddialar karşısında, Karagöz'ün Türk askerini, tıpkı 29 Ekim'de olduğu gibi öne çıkardığı görülmüştür. Türk bayrağı önünde süngüsü ve çantasıyla beraber savaşa hazır bir asker resmedilerek, askerin Türk milletin sesini dünyaya işittirecek unsur olduğu fikri aşılacak istenmiştir; *'Ey Türk ülkesinin çelikten bekçisi.. Borazanını öttür öttür de kulaklarına lâf girmeyen gafiller Türkü dinlesinler ve İstiklâl havamızın keskin sesini ölünceye kadar haykıracağımızı anlasınlar'*.²¹⁹⁵ Askere seslenen Karagöz'ün 29 Ekim'deki gibi Türk askeri için 'çelik bekçi' ismini telaffuz ettiği görülmektedir. Propagandanın tekrar kanunu gereğince tekrarın bir fikrin yerleşmesinde oldukça önemli bir kaide olması, Karagöz gazetesinde asker/bekçi fikrinin yerleştirilmesini sağlamaya yöneliktir.

Militarist tarzdaki şiirlerin Karagöz'ün ilk sayısı ile birlikte Halk Şiirleri köşesinde yer almaya başladığı görülür. İlginç bir biçimde 3 Ocak sayılı gazetede yer alan asker şiirinde Barbaros Hayreddin Paşa'ya referans verildiği görülmüştür. Milli birlik propagandası doğrultusunda 'milli günler ve kahramanlık' bahsinde ismine sıkça yer verilen Barbaros'un Karagöz'de militarist propaganda içerisinde de değerlendirilmiş olması tek elden yürütülen propagandayı göstermektedir; *'Barbarosun torunu, Atamızın oğluyuz / On düşmana bedeldir bizim bir dorumuz / Bizi tanımazsanız düşmanlara sorunuz / Biz bin üç yüz kırk birli denizlerin oğluyuz'*²¹⁹⁶

Ankara'da basın temsilcileriyle görüşen Başbakan Şükrü Saraçoğlu'nun Kars-Ardahan toprak talepleri ve Gürcü iddiaları ile ilgili açıklamalarına tam sayfa yer ayıran Karagöz, sayfayı kaplayacak şekilde tüfeği ile hazır kıta bekleyen bir Türk

²¹⁹⁴Ulus, 21.12.1945. , s. 1.

²¹⁹⁵Karagöz, Yıl: 39, No: 891, 3 Ocak 1946, s. 1.

²¹⁹⁶Karagöz, Yıl: 39, No: 891, 3 Ocak 1946, s. 4.

askerinin resmine yer vermiştir.²¹⁹⁷ Gerek 10 Ocak tarihli sayıda gerekse diğer asker resimleri ile bir algı çalışması gerçekleştirilmek istenmiştir. Türkiye'nin bütünlüğü ile ilgili konularda güven vermek ve askere güven duyulmasını sağlamak üzere asker resmi kullanılmıştır. Olumlu bir imaj çalışması yürütölmek istenirken vatan meselesi konusunda savaşmaktan başka bir şey düşünölmediğı telkin edilmiştir.

Şubat ayının ortalarına geldiğimizde militarist propagandanın Karagöz'ün asker köşesinin dışına çıkartılmak istendiğı görölür. Kamuoyuna Sovyet Rusya karşısında endişeye düşmemesi ve cesaret vermek üzere Batılı kaynaklardan derlenen Türk askerinin cesaret ve kahramanlığını öven yazılara yer verilmiştir. Bu sayede kamuoyunda orduya güven sağlanırken aynı zamanda yaşanan Sovyet tehlikesi karşısında endişe ve korkuların giderilmesi sağlanmak istenmiştir. Karagöz'den sonra Ulus'un da militarist bir yayın çizgisi takip etmeye başladığı görölür. Bu durumun oluşmasında dış politikada Sovyet Rusya'ya karşı kesin kararın alınmış olması ana etkindir. 15 Şubat'ta Ulus'ta yer alan *'Yabancı gözüyle Kararlı Türkiye / Mehmetçik harbetmeksizin, Türk toprağından bir karışını dahi vermemeğe kati olarak azmetmiştir'* başlığı ile verilen haberde, Türk milletin millî duygularına hitap ederek, kamuoyunun endişelerinin giderilerek orduya güvenilmesinin istendiğı görölmüştür. Alıntı yazıda aynı zamanda Sovyet Rusya'ya yönelik olarak bir gözdağı da verilmiştir; *'...Kuzey'in soğuk rüzgârları kendisine bazı yayılma hırslarının kokularını getirdiğı zaman Mehmetçik, harbetmeksizin Türk toğrağından bir karışını dahi vermemeğe kati olarak azmetmiş bulunmaktadır. Mehmetçiğın... yegâne düşüncesi Türk vatanıdır. O, vatanın etrafını kaplıyan bulanık sulh içinde asker hayatını yaşamağa devam etmektedir'*²¹⁹⁸. Millî Birlik doğrultusunda yapılan haberlerle bir taraftan kamuoyunun dış tehdide karşı yekpare olması sağlanırken, diğer taraftan ise Batı'nın Türkiye'nin yanında olduğı gösterilmeye çalışılarak kamuoyunun Hükümete güven duyması sağlanmak istenmiştir.

1946 yılının devam eden aylarında, er ve erbaşlara ait olduğı iddia edilen şiirlere yer verilmeye devam edilmiştir. Fedakârlık ekseninde yazılan şiirlerde vatan sevgisi ve gerektiğinde savaşmaktan kaçınılmayacağı temel düstur olarak şiirlerin ortak paydası olmuştur. Şiirlerin aynı tarzda duygu yoğunluğuna sahip olması, toplumun ya aynı hissiyata sahip olduğunu göstermektedir ya da aynı hissiyatın

²¹⁹⁷Karagöz, Yıl: 39, No: 893, 10 Ocak 1946, s. 2.

²¹⁹⁸Ulus, 15 Şubat 1946, s. 1 ve 4.

topluma propagandanın tekrar kanunca yerleştirilmek istendiğini göstermektedir. Ayrıca şiirlerin er ve erbaşların dışındaki subay sınıfından gelmiyor oluşu, siyasi halk gazetesi sloganıyla çıkan Karagöz'ün halkta daha büyük tesirlerde bulunmasını sağlamıştır. Bu doğrultuda bazı dikkat çekici dizelerin şu şekilde olduğu görülmektedir; *'Türk oğlu Türküm hür yaşarım / Kükremişsel gibi taşarım / Ey düşman! Yurduma yan başka / Gözünü oyar, seni yok ederim', 'Yüzümüz yumuşaktır oluruz icabında sert / Bütün cihan bilir ki Türk eri mert oğlu mert / Vatan için ölüm bizim için hiçtendir / Türk olanın yurduna bağlılığı içtendir'*.²¹⁹⁹ Şiirlerde düşman karşısında ölümü daha göze alındığı bildirilirken bazı şiirlerde ise düşman olarak nitelendirilen Sovyet Rusya'nın daha az dolaylı olarak ifade edildiği görülmüştür. Dinarlı Onbaşı Nuri Çetiner'in yazdığı şiir, bu doğrultuda Sovyetlerin Boğazlar ve Kars-Ardahan talepleri karşısında asker ve halkın nasıl tepki vermesi gerektiğini göstermektedir; *'Boğazlar Türkün açılmaz kilididir / Kars ve Ardahan özyurdumuzdur / Kuzey ve doğu can damarımızdır / Alacak olan düşmanın göğsünü oyarız biz'*.²²⁰⁰

Halk şiirleri köşesinin bazı zamanlarda sadece militarist tarzda asker şiirlerine yer verdiği görülmüştür. 21 Şubat tarihli Karagöz'ün nüshasında yayınlanan şiirlerin tamamının askerlere ait olduğu tespit edilmiştir. Yayınlanan şiirlerin endişe halini giderici tarzda kamuoyuna cesaret verici tarzda olduğu görülmüştür; *'Türk askeriyim / süngü takar nöbet beklerim / Silâh elde bonba belde / Düşmanı gözetlerim', '340 doğumluyuz vatan bize aşk olsun / İnönü İsmet başımızda var olsun / Daima Türk asker böyle şen olsun/ Düşman kanları süngümüze yağ olsun', 'Emir çıksında biz açalım harbi / Bir tümendir ordumuzun hezeri / Her zaman kazanmıştır hep Türkler', 'Savaş başladık mı geri dönmeyiz / Vatana yan bakını hemen sezeriz / Vatana saldıran atılıp üzerine hemen ezeriz'*.²²⁰¹

Karagöz'de yer alan şiirlerin bazılarında ise Sovyet talepleri karşısında militarist bir tarzda Milletin mücadeleye hazır olduğu telkin edilmiştir. Bu bahiste yazılan bir dördlük şu şekildedir; *'İsteniyorsa Trabzon, Kars, Ardahan / Benim anam, babam bu güzel vatan / Bir karış toprağı için dökerim kan / Bunu bilmelidir bütün cihan'*.²²⁰² 7 Mart'ta Karagöz gazetesinin manşetinde Türk Irak dostluğu üzerine

²¹⁹⁹Karagöz, Yıl: 39, No: 903, 14 Şubat 1946, s. 4.

²²⁰⁰Karagöz, Yıl: 39, No: 904, 17 Şubat 1946, s. 4.

²²⁰¹Karagöz, Yıl: 39, No: 905, 21 Şubat 1946, s. 4.

²²⁰²Karagöz, Yıl: 39, No: 908, 3 Mart 1946, s. 4.

yayınlanan karikatürde, dostluğun Türk ve Irak askerinin el sıkışması olarak resmedildiği görülmüştür. Türk – Irak devletleri arasındaki dostluk bağının ise resim altı yazısında askeri bir amaçla üçüncü bir tarafa yönelik olduğu ifade edilmiştir; *‘Ey Iraklı kardeş, sen hiçbir zaman gönlümüzden ırakta değilsin hele şimdi böyle elele verince yalnız şarkın karanlık ufuklarında güneş değil bir çoklarında şafak bile atacak. Yaşayın arslanlar.’*²²⁰³

Militarist söylemin sürekliliği bağlamında askeri öğrencilerin diploma törenlerine yer verilmeye devam edilmiştir. 30 Ağustos’ta Harp Okulu’nun diploma törenleri dışında 1946 yılında yedek subay diploma töreni de militarizmin öne çıkartılması noktasında Ulus manşetinde yer almıştır.²²⁰⁴ Diploma töreni dışında Karagöz’ün şiir köşesinde de militarist propagandanın süreklilik bağlamında bir politika olarak sürdürüldüğü görülmüştür. Şiirler dış tehdit karşısında, topyekûn mücadele militarist bir biçimde vurgulanmıştır. Ayrıca bazı şiirlerde İsmet İnönü’nün liderlik yönünün öne çıkartıldığı görülmüştür; *‘Başımızda sağ oldukça İsmet İnönü’, ‘Hiçbir ülkede yok bizim gözümüz / Düşman yaklaşırsa bile bağrını yırtarız / Düşman çelik olsa söküp atarız’, ‘Askeriz biz hepimiz / Düşman ordusunu ezer birimiz’*²²⁰⁵

Şiirle dışındaki yazılarda da bu duruma rastlanılmaktadır. 22 Ağustos tarihli Karagöz’de Türk askerine *‘Boğazların kahraman nöbetçisi’* olma görevinin verildiği görülmüştür. Bu durumun nedeni ağustos ayında Sovyet Rusya’nın Türkiye’ye Boğazlar konusunda nota vermesidir. 22 Ağustos tarihli sayıda Türk askeri için şu ifadeler kullanılmıştır; *‘Ey kahraman Türk eri... Bütün dünya sana hayran.. Türk Boğazlarının bekçisi, ecdadının kanile yoğrulmuş bu topraklara ayak basmak istiyenin vay haline.. Sen dünya sulhunun hakikî bir nöbetçisisin!’*²²⁰⁶ Aynı sayıda yer alan başka bir yazıda ise yine militarist duygularla Mehmetçiğin övülerek kamuoyuna askerin en temel güvenlik unsuru olduğu fikri aşılandığı ve halka cesaret verilmek istendiği görülmüştür; *‘Boğazlar Türktür, Türk kalacaktır!.. ... Rusya Boğazları almak isterse, yalnız Türk askerinin süngüsü değil, onu geri çevirecek, Çanakkalede yatan binlerce aziz şehidimizin kanlarıyla yoğrulmuş mukaddes*

²²⁰³Karagöz, Yıl: 39, No: 909, 7 Mart 1946, s. 1.

²²⁰⁴Ulus, 21 Nisan 1946, s. 1 ve 5.

²²⁰⁵Karagöz, Yıl: 39, No: 956, 18 Ağustos 1946, s. 4.

²²⁰⁶Karagöz, Yıl: 39, No: 957, 22 Ağustos 1946, s. 1.

mezarlarıdır. Biz yine kahraman Mehmetçiklerden şehit vererek, geçilmez siper kurmasını biliriz.²²⁰⁷

Ağustos ayında verilen SSCB notasından sonra yaşanan nota teatisi ile askerin ülkenin bekçisi olduğu propagandasının ağustostan sonraki aylarda sürdürüldüğü gözlemlenmiştir. Bu dönemde militer düşüncenin özellikle Sovyet tehdidi karşısında halkın yaşadığı endişeyi gidermeye yönelik olarak kullanıldığı görülmüştür; *'343 lüyüz biz hazırız askere / Ne mutlu bize gidiyoruz askere / Bu toprağı vermeyiz başka ellere / Kanına susamış varsa görsün bir kerre'*²²⁰⁸, *'Dağlardan kopup gelen bir çiğ gibiyiz biz / Neşemiz pek çoktur 39 luyuz biz / İstemedен daima harbe hazırız biz / Vatanın göz bebeğı öz bekçileriyiz biz', 'Bize derler Türk askerleri / Bekler erler cepheleri / Bize vız gelir düşman orduları / Büyük savaşta vardır şanımız'*²²⁰⁹.

1946 yılının son günlerinde ise klasikleşen tarzda bütçe görüşmeleri sırasında militarist söylem kendisine yer bulmuştur. Aralık ayında bütçe görüşmelerinde, Milli Savunma Bakanlığı'nın bütçe görüşmeleri sürerken kamuoyuna yönelik militarist bir söylemin yükseldiği görülmüştür. Hükümetin olası bir işgale karşı, caydırıcı olarak silahlı kuvvetlerini öncelikli bir konumda değerlendirmesi, 1946 Bütçe görüşmeleri sırasında kendisini hissettirmiştir. Bu durumun en bariz göstergesi, Recep Peker'in *'Türkiye – Sovyetler Mevcut durumda yeni bir değişiklik yoktur!'* ifadesinin *'Ordumuzun, bugün kendisinden beklediğimiz vazifeyi başarma hususundaki durumu, neşe, isteki teknik kabiliyet bakımlarından mükemmeldir'*²²¹⁰ ifadesiyle birlikte verilmesinde görülmektedir. Millî Savunma bütçesinin kabulü sonrasında ise *'Meclisten Kahraman Orduya selâm!'*²²¹¹ gönderilmesi ise dış tehdide karşı ordunun öncelikli ve önemli halinden kaynaklanmıştır.

4.2.6.3 1947 Yılı Değerlendirmesi

Ordu millet anlayışı içerisinde militarist söylemlerin milli birlik ve topyekûn mücadele içerisinde devam ettirilmesine 1947 yılında devam edilmiştir. Propagandada oynadığı rol karşısında 1947 yılında Karagöz gazetesinde bir

²²⁰⁷Karagöz, Yıl: 39, No: 957, 22 Ağustos 1946, s. 2.

²²⁰⁸Karagöz, Yıl: 39, No: 960, 1 Eylül 1946, s. 4.

²²⁰⁹Karagöz, Yıl: 39, No: 978, 3 Kasım 1946, s. 4.

²²¹⁰Ulus, 1 Aralık 1946, s. 1.

²²¹¹Ulus, 20 Aralık 1946, s. 1.

değişim yaşanmış, şubat ayında Karagöz, Ankara'ya taşınmıştır. Fakat yaşanan değişim, uygulanan propagandada bir başkalaşmaya sebebiyet vermemiş, militarist politikada herhangi bir değişim yaşanmamıştır. Bu doğrultuda ocak ve –henüz değişimin yaşanmadığı- şubat ayı, sonraki aylarla mukayese edildiğinde durum daha da belirginleşmektedir. Ocak ayında geçmişte yürütülen faaliyetin değişmeden muhafaza edildiği görülmüştür. Asker köşesinde şiirler yayınlanmaya devam ederken²²¹², Türk-Ürdün dostluğu konusunda atılan diplomatik adım, Irak örneğinde olduğu gibi askerlerin kucaklaşması şeklinde gerçekleşmiştir.²²¹³ Şubat ayı sonrasında ise sayfa düzeni ile ilgili bir takım değişiklikler olmakla birlikte militarist tarzda herhangi bir değişim yaşanmamıştır. Bu durum ise propagandanın süreklilik açısından devam ettiğini ve tek elden yürütüldüğünü göstermektedir. Zira Karagöz'ün taşınması ile yayın kadrosu değişmiş fakat içerik muhafaza edilmiştir. Bu doğrultuda asker postasının muhafaza edildiği yayınlanan şiirlerle görülmüştür;

*'İstediler Kars Ardahan'ı / BizTürk oğlu Türküz / Hiç Allah'tan başka / Kimseye vermeyiz bir avuç toprak / Toprağa göz koyanları / Süngümüzü gözüne saplarız'*²²¹⁴, *'Türk askeriyim ismim Osman Gül / Eğer yığitsen vatan için öl / Düşman bizim toprağı göz dikersen / Türk, süngüyü bağına elbet sokar / El toprağına göz dikmek nasıl gör'*²²¹⁵, *'...Düşmanlara çiğnetmem yerde yatan Atamı / Türk oğluyuz esirlik biz ezelden bilmeyiz / Bir karış toprak için severek can veririz'*²²¹⁶, *'Arslan gibi erim / Bu kutsal vatanı beklerim / Vatanıma göz dikenin / Ciğerini sökerim'*²²¹⁷.

Asker Şiileri dışında yedek subay mezuniyet törenleri başta olmak üzere tüm askeri mezuniyetlere yer verilmesi uygulamasına devam edilmiştir.²²¹⁸ 1947 itibarıyla artık klasikleşmiş tarzın dışında da militarist propaganda telkininde farklı uygulamalara yer verilmiştir. Bu doğrultuda artık kadın erkek ayrımı yapmadan gerektiğinde herkesin silâh altına alınması gerektiği tarihsel örneklerle telkin edilmiştir. Bu bahiste milli birlik propagandasının cinsiyetsiz vurgusunun da bu dönemde ön plana çıkartılmaya başlandığı görülmektedir. Celal Dinçer'in tarihi yazılarında, Ruslara karşı Gazi Muhtar Paşa'nın komutasında çarpışan Aziziye Tabyası'nda Türk kadınının fedakarlığı anlatılmıştır; *'Türk kadının hayat savaşında*

²²¹²Karagöz, Yıl: 39, No: 1002, 26 Ocak 1947, s. 4; Karagöz, Yıl: 39, No: 1003, 30 Ocak 1947, s. 4.

²²¹³Karagöz, Yıl: 39, No: 1003, 30 Ocak 1947, s. 1.

²²¹⁴Karagöz, Yıl: 39, No: 1004, 3 Şubat 1947, s. 3.

²²¹⁵Karagöz, Yıl: 39, No: 1005, 6 Şubat 1947, s. 3.

²²¹⁶Karagöz, Yıl: 39, No: 1021, 3 Nisan 1947, s. 3.

²²¹⁷Karagöz, Yıl: 39, Sayı: 4033, 12 Mayıs 1947, s. 4.

²²¹⁸Ulus, 23 Nisan 1947, s. 1.

*olduğu kadar cephe cephe gerisi kahramanlığı da dillere destandır. Onun bu ikinci büyük vasfını millî mücadelemizin ölmaz hatıraları anıtlıştırmıştır.*²²¹⁹

Türk kadını imgesi üzerinden militarist imge sadece tarihsel örneklerle sınırlı kalmamıştır, gerektiğinde, tıpkı geçmişte olduğu gibi kadınlarında vatan uğrunda fedakarlık yapıp askere alınacağını gösteren bir eylem gerçekleşmiştir. 1947 yılında ilk kez üniversiteli kızların yaz kursu şeklinde askere alındıkları görülmüştür. Askere alınan üniversiteli kız öğrencilerin eğitimleri sırasında neler yaptıkları eğitim görüntüleriyle birlikte kamuoyu ile paylaşarak militarist bir tarzda topyekûn mücadele fikri telkin edilmiştir; *‘Üniversiteli kız öğrencilerinin askerlik kampı / Üniversite ve yüksek okullarda bulunan kız öğrenciler, askerlik ödevlerini fiilen yapmağa başlamışlardır. Genelkurmay Başkanlığınca bu hususta verilen kararın uygulanmasına başlanmış ve Ankara Üniversitesi kız öğrencileri bu yıl ilk defa olarak 15 Temmuzdan itibaren kurs görmeğe başlamışlardır. Öğrenciler uçaksavar, Radar, muhabere ve sıhhiye kurslarına ayrılmışlardır. ... genç öğrenciler, vatan müdafaasında fiilen görev aldıkları zaman kendilerine lüzumlu olacak bilgileri bu kurslarda büyük bir şevk ve istekle öğrenmektedirler.*²²²⁰ İlk kez gerçekleşen kamp 16 Ağustos’ta sona ermiş²²²¹, sona erdiğinde ise; *‘Üniversiteli Kızların kampı sona erdi / Askerlik durumları nüfus cüzdanlarına işaret edildi’*²²²² şeklinde kamuoyu ile paylaşılmıştır. [EK: 20]

Diğer taraftan askerin ülkenin her şeyi olduğu fikri işlenmeye devam edilmiştir. Bu doğrultuda, ABD ziyaretinde olan Genel Kurmay Başkanı Salih Omurtak’ın sözlerinden de istifade edilmiştir. Ordu-millet anlayışının hakim olduğu Hükümette, militarist bir tarzda Omurtak’ın açıklamaları, kamuoyuna güven telkin etmek maksadıyla propaganda için kullanılmıştır; *‘Vaşington’da yapılan bir basın toplantısında Genelkurmay Başkanımızın demeci / Bütün harp müddetince olduğu gibi Ordumuz her hücumu tartetmeğe hazırdır’*²²²³ *‘Ordumuz hazırdır / genelkurmay Başkanımızın demci / Amerikada mükemmel bir intiba bıraktı / Bu demeç, Türkiye’nin hariçten yapılmakta olan tazyiklere boyun eğmemeğe katiyetle azmetmiş olduğunu göstermektedir’*²²²⁴, *‘Türkiye her hücumu tarda dama hazırdır’*²²²⁵, *‘Her*

²²¹⁹Celal Dinçer, “Millî tarihin bağrında”, **Ulus**, 10 Temmuz 1947, s. 5 ve 6.

²²²⁰**Ulus**, 29 Temmuz 1947, s. 1; **Memleket**, 30 Temmuz 1947, s. 1.

²²²¹**Ankara Akşam Haberleri**, 16 Ağustos 1947, s. 1.

²²²²**Ulus**, 16 Ağustos 1947, s. 1.

²²²³**Ulus**, 10 Ekim 1947, s. 1 ve 3.

²²²⁴**Ankara Akşam Haberleri**, 10 Ekim 1947, s. 1 ve 3.

hangi bir tecavüz karşısında “Ordumuz son ferdine kadar savaşıacaktır” Salih Omurtak’ın Amerika’da verdiği yeni demeç’ ²²²⁶ . Karagöz’de ise Omurtak’ın açıklamaları sonrasında bu durum ‘Arslan Mehmetçik, Türk Milletinin ilk ve tek dayanağı’ olarak empoze edilmiştir.²²²⁷ [EK: 21]

4.2.6.4 1948 Yılı Değerlendirmesi

1945-1946 yılları sonrasında 1947 yılı içerisinde militarizm unsurunun varlığını muhafaza etmiştir. Ancak 1947 yılından sonra bu durumun azaldığı görülmüştür. Truman Doktrini’nin kabul edilmesinden sonra ABD’den sağlanan ittifak ve askeri yardımlar neticesinde modernleşen orduda nitelik açısından gelişme sağlanmıştır. Fakat tüm bu gelişmeye rağmen militarizm söylemi sona ermemiştir.

1948 yılının ilk günlerinde Genel Kurmay Başkanı Salih Omurtak ile Cumhurbaşkanı İsmet İnönü arasında gerçekleşen tebrik telgraflaşmasının basına yer aldığı görülmüştür. Cumhurbaşkanı’ndan ‘Kahraman Orduya’ gönderilen telgraf tam metin halinde yayınlanmıştır.²²²⁸ Telgraf dışında Milli Savunma Bakanı Münir Birsal’in açıklamaları ‘Çelik Ordu’ başlığı ile kamuoyu ile paylaşılmıştır. Birsal açıklamasında, askerin *‘Türk yurdunun ve Türk milletinin hürriyet ve istiklâlini korumak için tehlikenin en küçüğünden en büyüğüne kadar ve dünyanın herhangi bir tarafından gelirse gelsin, herhangi bir tehlike ve tahdit karşısında dimdik’* durduğunu bildirmiştir. Birsal aynı zamanda ‘Büyük Türk ordusunun’ TBMM’nin emrinde olduğunu açıklamıştır. Karagöz’ün haber karşısında *‘Var olsun yiğit Türk ordusu, yaşasın arslan çocuklarımız!..’* değerlendirmesinde bulunduğu görülmüştür.²²²⁹

1948 yılında militarist söylemin azalmasına rağmen Karagöz gazetesinde 23 Nisan Ulusal Egemenlik ve Çocuk Bayramı²²³⁰, 30 Ağustos Zafer Bayramı²²³¹ ve 29 Ekim Cumhuriyet Bayramı²²³² kutlamaları ile ilgili yapılan yayınlarda Atatürk ve/ya İsmet İnönü’nün resimleri yerine asker resimlerine yer verilmesi, militarizm düşüncesinin ABD yardımlarına rağmen hala mevcudiyetini büyük ölçüde koruduğunu göstermektedir.

²²²⁵Memleket, 10 Ekim 1947, s. 1 ve 3.

²²²⁶Ankara Akşam Haberleri, 29 Ekim 1947, s. 1.

²²²⁷Karagöz, Yıl: 40, Sayı: 4079, 20 Ekim 1947, s. 1.

²²²⁸Karagöz, Yıl: 40, Sayı: 4102, 8 Ocak 1948, s. 2.

²²²⁹Karagöz, Yıl: 40, Sayı: 4129, 12 Nisan 1948, s. 2.

²²³⁰Karagöz, Yıl: 40, Sayı: 4132, 22 Nisan 1948, s. 1.

²²³¹Karagöz, Yıl: 41, Sayı: 4169, 30 Ağustos 1948, s. 1.

²²³²Karagöz, Yıl: 41, 28 Ekim 1948, s. 1.

1948 yılında haber olarak militarist propagandanın varlığı artarken, Karagöz'de yer verilen Halk Şiirleri köşesindeki asker şiirleri nadir olarak yayınlanmıştır. Buna karşın önemli günlerde milli duygu selini, milli birliktelik ve topyekûn mücadele içerisinde kamuoyuna telkin etmek üzere, militarizm söyleminin öne çıkartıldığı görülmüştür. Bu doğrultuda ilk dikkat çeken günün 30 Ağustos Zafer Bayramı olduğu görülür. Karagöz'de Yarenlik köşesinde ve Ulus'ta yer alan Yankılar köşesinde konunun dikkat çekecek tarzda ifade edildiği görülmüştür. Yarenlik köşesinde telkin edilen topyekûn mücadele militarist bir tarzda Karagöz ve Hacivat'ın ağzından şu şekilde dillendirilmiştir; *'Hacivat-Bundan yirmi altı yıl önce o kadar bakımsız, silâhsız, yokluk içinde en şanlı zaferi kazanan bu ordu, şimdi bu haliyle neler yapmaz? Ne harikalar yaratmaz? Karagöz- Bu cihet böyle amma, Hacivat bizim kuvvetimiz senin o geçit törenlerinde gördüğünle de ölçülmez. Çünkü biz hesaba kitaba sığmaz milletiz. Bir kere cenk davulu vurmaya görsün, o zaman senin gördüğün her nefer, ayrı bir arslan kesilir. Alimallâh karşısındakini heybetiyle, dehşetiyle ürkütür. Çünkü bu bir iman meselesidir. Hacivat- Yurdu düşmana bırakmamak imanı... Karagöz- Bin yaşa sen... O iman da yediden yetmiş bütün milletin gönlünün içindedir. Düşman bilsin bunları da hesabını ona göre yapsın, dost da bilsin, sevin sin!'*²²³³ Yankılar köşesinde ise militarist bir tarzda Kara Harp Okulu mezuniyet konuşması ışığında topyekûn mücadele fikri telkin edilmek istenmiştir; *'...Şu anda karşınızda saf saf duran kabarmış çelik göğüslerimizde milletin şeref ve haysiyeti, vakar namusu için atan kalblerimiz, gerektiği zaman millete ve vatana olan borçlarını ödemeğe ve verilecek bir işaretle her türlü harikaları yaratmağa hazırdır. ...Her karış toprağı yiğit cedlerimiz aziz kanlarıyla uğruluş olan bu vatan uğrunda düsturumuz şu olacaktır: "Tek bir Türk kalıncaya kadar / Dünyanın sonu gelinceye kadar!"'*²²³⁴.

İkinci bir gün olarak ise 30 Ağustos'u kronik olarak takip eden 9 Eylül İzmir'in kurtuluşu günün değerlendirildiği görülmüştür. Militarizmin önemini ortaya koyan yazı yine Yankılar köşesinde 'Ordu-Millet' başlığı ile ele alınmıştır. Diğer bazı gazetelerde yer alan Ordu-Millet eleştirisi üzerine kaleme alınan yazıda, konu militarist bir şekilde topyekûn mücadele açısından değerlendirilmiştir; *'...Bu tabiri zaman zaman kullanmış olanlardanım. ... Evet, ordu-millet tâbirini kullandım, bundan sonra da sırası geldikçe, yeri düştükçe kullanacağım. Bizim kullandığımız*

²²³³Karagöz, Yıl: 41, Sayı: 4169, 30 Ağustos 1948, s. 3.

²²³⁴Ulus, 31 Ağustos 1948, s. 2.

*mânada ordu-millet, yukarıdan gelen her kumandaya semine ve eta'na diye bir topluluk demek değildir. Ordu-millet, müşterek inanışların arkasında ve millî tehlikelerin karşısında bir tek vücut haline gelmesini bilen millete verdiğimiz bir vasıftır...*²²³⁵

Ordu-Millet anlayışı içerisinde, gerektiğinde savaşmanın göze alındığını/topyekûn mücadele edileceğini, aşlamak üzere ve bu kararlılığını göstermek üzere, gazetelerde yer alan bazı batı kaynaklı haberlerden istifade edilmiştir. Bu haberlerin militarizmi, mücadelecî fikirleri ve Türkiye'nin gücünü öven yazılar olması ayrıca önemlidir; *'Türkiye'nin Kara ve Hava Ordusu / Bir Amerikan gazetesinde ordularımızın kuvvetini öven bir yazı çıktı'*²²³⁶, *'Güvenilebilir bir dost: Türkiye / NationalZeitung diyor ki: Türkiye emin, kavi bir kayadır'*²²³⁷, *'Cesur Türkiye, Çetin kale! Türk boğazları için Pazarlık etmek günleri geçmiştir / Türkiye komünist olan her şeyden nefret eder'*²²³⁸.

Sovyet Birliği'nin Almanya, Çekoslovakya, Balkanlar, Tireste, Macaristan, Finlandiya, gibi konularda Batı ile karşı karşıya gelmekten çekinmemesi ve tüm bunlara karşı aynı zamanda Türkiye'ye yönelik yürütülen propagandanın tazyikinin devam ediyor oluşu, kamuoyunda tatbik edilen propagandayı, ekim ayında iki yönde öne çıkarmıştır. Bunlardan ilki Sovyetlerin gücünü halk nazarında büyütmemektir. Aksi takdirde halkın korkuya kapılmasının önü alınamayacağından, dış politika konusunda yürütülmek istenen politika için gerekli destek sağlanamayacaktı. Diğer konu ise Sovyetlerin gücünün hafife alınmamasıdır. Bu şekilde davranılmadığı takdirde halk, Sovyet tehdidi karşısında aktifleşmeme problemi yaşayacaktı ki bu durumda, dış politika açısından kamuoyunun desteğinin sağlanamaması demektir. Her iki propaganda miktarının, propagandanın dozaj kanunca yerinde olması gerekmektedir. Bu doğrultuda, ekim ayında halka moral vermek ve olası bir savaş veya farklı bir durum karşısında halkın hükümete ve orduya güven duymasını sağlamak üzere, gerçekleştirilen askeri tatbikatın gazetelerde büyütüldüğü görülmüştür. Adeta bir gövde gösterisi olarak tasarlanan tatbikat, birkaç gün sürmüştür. Tatbikata İnönü'nün de katılmış olması, tatbikatın oldukça önemli kabul edildiğini gösteren bir diğer etkidir. Hüseyin Cahit, 9 Ekim tarihli başyazısında

²²³⁵ **Ulus**, 6 Eylül 1948, s. 2.

²²³⁶ **Ulus**, 14 Eylül 1948, s. 1 ve 4.

²²³⁷ **Ankara Akşam Haberleri**, 19 Eylül 1948, s. 1.

²²³⁸ **Ankara Akşam Haberleri**, 29 Eylül 1948, s. 1 ve 3.

tatbikatın Karadeniz'den yapılacak bir çıkarma hareketına yönelik olduğunu bildirmiştir.²²³⁹ Tatbikatın Şile'de, Karadeniz'den gelecek bir tehlikeye karşı yapılması; Türkiye'nin ABD yardımı ile aldığı silahları, olası bir Sovyet saldırısına karşı kullanmak üzere hareket ettiğini ortaya koymaktadır. Tatbikatın 'başarı' vurgusuyla gazetelerde yer alması ise halkın moral gücünü yükseltmeye yöneliktir; *'Şile'de bugün askerî tatbikat başlıyor / İnönü İstanbul'da Cumhurbaşkanı tatbikatta hazır bulunacak'*²²⁴⁰, *'Tatbikat başarı ile devam ediyor'*²²⁴¹, *'Askeri tatbikat dün de devam etti / Birliklerimizin modern silâhlara intibakları takdirle karşılandı'*²²⁴², *'Askeri tatbikat başarı ile sona erdi / Türk Ordusu, en modern silâhları büyük başarı ile kullanmıştır'*²²⁴³, *'Ordumuz parlak bir geçit resmi yaptı / Sel gibi akan kahraman Ordumuzu halk saatlerce alkışladı'*²²⁴⁴. [EK: 22]

Haberler dışında yapılan yorumlarda da tatbikat ile yakından ilgilenilmiştir. Bir anlamda tatbikatın neticesinin değerlendirildiği yazılarda, kamuoyuna militarist değerler ışığında mücadele azminin, cesaretin aşılacak istendiği görülmüştür. Nurettin Artam'ın Yankılar köşesinde yazdığı, Top çavuşunun cevabı... yazısında İnönü'nün Milli Mücadele anılarına da yer vermek suretiyle milli heyecan ve şuurun topyekûn mücadele olarak ortaya çıkartılmak istendiği görülmüştür;

*'...Biz vatanı Mithat Cemal'in kuvvetli mısraı ile tarif eden bir millet olduğumuz için bütün savunma tertiplerinin karşısında o mısra dilimde dolaştı, durdu: Toprak, eğer uğrunda ölen varsa, Vatandır. ... Yaşa top çavuşu! Biz milletçe ve vatanca o güllelerden, o namlulardan ziyade senin bu çelikten imanına güveniyoruz. Tarih boyunca kale bedenleri ve istihkâm betonları daha ziyade bu iman karşısında sallanmış, sarsılmış ve çökmüştür. Ateşten ürkmeyen ve ölümden korkmayan bu iman ve güvenden düşmanlar korksun!'*²²⁴⁵

Yankılar köşesinde olduğu gibi Karagöz de tatbikatı dost ve düşmana karşı bir gövde gösterisi olarak kullanmıştır; *'İnönü- Nasıl, bu yeni toptan memnun musun arslanım Mehmetçik- Sağol Paşam; çok memnunum, emrinizi bekliyorum. Karagöz-*

²²³⁹Ulus, 9 Ekim 1948, s. 1 ve 4.

²²⁴⁰Ulus, 6 Ekim 1948, s. 1.

²²⁴¹Ulus, 7 Ekim 1948, s. 1; Ankara Akşam Haberleri, 6 Ekim 1948, s. 1.

²²⁴²Ulus, 8 Ekim 1948, s. 1; Ankara Akşam Haberleri, 8 Ekim 1948, s. 1.

²²⁴³Ulus, 9 Ekim 1948, s. 1.

²²⁴⁴Ulus, 11 Ekim 1948, s. 1.

²²⁴⁵Ulus, 9 Ekim 1948, s. 2.

*Hacivat, Mehmetçiğin Cumhurbaşkanına verdiği cevabı duydun değil mi? Türk Ordusu Türk Milleti emir bekliyor. Dostlar da, düşmanlar da bunu böyle bilsin!..*²²⁴⁶.

4.2.6.5 1949-1950 Yılları Değerlendirmesi

1949 ve 1950 yılı militarist propagandanın en az gerçekleştiği iki yıl olmuştur. Bu durumun oluşmasında Sovyet tehdidinin azalmış olması değil, Karagöz'ün milli birlik propagandası yanında, seçimlerin yaklaşması sebebiyle iç politika ilgili çalışmalarda bulunması etken olmuştur. Belirli günlerde militarist propaganda gerçekleşirken, 1949 ve 1950 yıllarında militarist propagandanın milli birlik ve topyekûn mücadele ile iç içe geçtiği görülmüştür. Bu gelişmeye rağmen yine de askeri öğelerden kamuoyunu endişelerini gidermek ve cesaret vermek üzere istifade edildiği görülmüştür. Fakat hızla 1950 seçimlerine gidilen süreçte, parti hizipleşmesinin sebep olduğu ayrılık düşüncesini bertaraf etmek ve seçim süresince CHP'nin propagandasını gerçekleştirmek karşısında, militarist propagandanın belirli günler dışına çıkamadığı görülmüştür. Özellikle militer düşüncenin yaygınlaştırılmasında Hükümetin en önemli enstrümanı olan Karagöz'ün de yeni propagandaya uyum sağladığı görülmüştür. Hatta militarist propagandanın en önemli sesi olan Karagöz'deki asker şiirlerine 1949 yılında artık pek fazla rastlanmadığı görülmüştür.

1949 yılında az sayıda olmakla birlikte militarizm propagandasının devam ettirildiği konuların başında milli günlerin anılmasında Türk askerinin resimlerinin kullanılması olmuştur. Bu doğrultuda ilk kutlamanın 23 Nisan Ulusal Egemenlik ve Çocuk Bayramı olduğu görülmektedir. Diğer 23 Nisan kutlamalarında olduğu gibi manşette Türk askerinin resmine yer verilerek çocukların bayrak tutan askere çiçek verdikleri resmedilmiştir.²²⁴⁷ 2 Mayıs tarihli Karagöz nüshasında Sazdan Sesler köşesinde 'Şanlı Orduya Destan' isminde tam sayfa bir şiirin yayınlandığı görülmektedir; 'Şanlı ordu, yurdun çelik siperi / Savaşta da barışta da yamandır / Atatürk'dür onun ölmez rehberi / Ünlü adı tarihlerde destandır' dizesiyle başlayan destanın Sovyet Rusya'ya yönelik militarist duyguları harekete geçirmek üzere devam ettiği görülmüştür; 'Korkumuz yok finolardan, ayıdan / Baltacı'lar yılmaz Moskof D'Ayıdan / Şahlanınca anlarmı hiç sayıdan / Gelen gelsin Mehmet'cige meydandır ...Sınırdan yağız atlar kişnesin / Kızıl Ayı varsın bizi dişlesin / Bu intikam

²²⁴⁶Karagöz, Yıl: 41, Sayı 4182 14 Ekim 1948, s. 1.

²²⁴⁷Karagöz, Yıl: 41, Sayı 4236, 21 Nisan 1949, s. 1.

yüreklere işlesin / Türk sınırı sansarlara kapandır'. Destanın ise başladığı gibi şanlı orduya olan övgü ile bitirilmiştir; *'Bin yaşa ey Yurd'un şanlı askerî / Sen korudun şu mübarek yerleri / İnönü'dür ordumuzun önderi / Duacısı bir vatandır'*²²⁴⁸. Şanlı Orduya Destan'ın son kısmında İsmet İnönü'ye ayrıca bir vurgu yapılması militarist propaganda içerisinde dahi İnönü'nün seçimler sebebiyle öne çıkartılmak istendiğini göstermektedir.

Karagöz gazetesinde Sovyet Rusya ve Batılı devletlerle ilgili bir haber sebebiyle manşette yer verilen karikatürde iki taraf resmedildiği karikatürde Türkiye'nin bir toprak parçası üzerinde hazır kıta olarak bekleyen bir Türk askeri ile resmedildiği görülmüştür.²²⁴⁹ [EK: 23]

1949 yılında azalan önemine rağmen militarist propagandanın vazgeçilmeyen bir alt propaganda konusu olduğunu gösteren en önemli gösterge, kız öğrencilerin 1949 yılında da askerlik kursuna katılmalarının propaganda vasıtasıyla haber-yorum olarak duyurulmasıdır. Üniversiteli kızların 1949 yılının ağustos ayında askerlik kursuna katılmaları oldukça önemli bir propaganda konusu olmuştur. Bu sayede kadın, erkek ayrımı yapmadan cinsiyetsiz bir şekilde topyekûn mücadele fikri empoze edilmiştir. Gazetelerde kızların üniformalı halleri ve katıldıkları tatbikata ait fotoğraflar kullanılarak haberler manşetten duyurulmuştur. Bu sayede topyekûn fikri cinsiyetsiz ve militarist tarzda propaganda olarak tatbik edilmiştir. Kız öğrencilerin katıldıkları askerlik kursları ile ilgili haberler gazete manşetlerinde şu şekilde duyurulmuştur; *'Tank okulunda kurs gören kızlarımız / 'Bir aydan beri tank okulunda kurs görmekte olan Dil-Tarih ve Coğrafya Fakültesi kız öğrencileriyle Hukuk Fakültesi kız öğrencilerinin Motor tekniği, şasi, bakım ve direksiyon kursları yarın sona erecek ve başarı gösterenlere diplomaları verilecektir. Bu münasebetle dün kursa katılmış olan 14 öğrenci 4 Jeep'e araziye çıkarak bir tatbikat yapmış ve ayrı ayrı direksiyon kullanmışlardır'*²²⁵⁰ [EK: 24], *'Uçaksavar kursunda / Üçüncü Uçaksavar alayında Uçaksavar Kursunu bitiren Üniversiteli kızlarımız evvelki gün diplomalarını almışlardır'*²²⁵¹ [EK: 25]. Karagöz gazetesinde ise durum kamuoyuna telkin edilmek istenen fikir etrafında, açıklanarak değerlendirildiği görülmektedir. Zira Karagöz uyguladığı propagandada kendinden

²²⁴⁸Karagöz, Yıl: 41, Sayı 4239, 2 Mayıs 1949, s. 3.

²²⁴⁹Karagöz, Yıl: 41, Sayı 4241, 9 Mayıs 1949, s. 1.

²²⁵⁰Ulus, 17 Ağustos 1949, s. 1.

²²⁵¹Ulus, 22 Ağustos 1949, s. 1; Ankara Akşam Haberleri, 21 Ağustos 1949, s. 1.

açıklamalı haberleri kullanmaktadır; ‘Üniversiteli kızlarımız askerlik kurslarını bitirdiler / Karagöz-Hacivat: dünya yerinde durdukça bu milletin sırtı yere gelmez, Bak, artık kızlarımız da asker elbisesi giydi. Onlar da birer dişi arslan gibi yurdu müdafaaya hazırlandılar. İlimde, fende, sanatta olduğu gibi askerlikte de erkeklerle beraber vatan ve millet için çalışıyorlar. Bin yaşasın kahraman Fatmacıklar!...²²⁵² [EK: 26], ‘Yedek subay kızlar! / ‘Her devirde kahraman Türk kadınları yetiştirilmiştir. Tarih Türk kızlarının, Türk analarının kahramanlıklarıyla doludur. ...Şimdi içinde yaşadığımız sulh günlerinde Türk kızı kamplara koşuyor, askerlik dersleri görüyor. Topların radarların nasıl kullanıldığını öğreniyor. Yurdu müdafa için savaşılmaya hazırlanıyor. ...Tarih boyunca savaş kabiliyetini, vazife ve hizmet aşkının büyüklüğünü isbat etmiş olan Türk kadını, hiç bir milletin kadınından, kızından daha az cesur ve daha az kabiliyetli değildir...²²⁵³. Karagöz’ün değerlendirmesinde, Türk kadınının tarihi rolü üzerinden günümüze bir milli misyon biçildiği görülmüştür. Aynı zamanda dikkat çekici bir biçimde Mehmetçik kelimesini ikame etmek üzere ‘Fatmacık’ kelimesinin tercih edildiği görülmüştür. Bu kavramın gelişi güzel değil belli amaçla vurgulandığı görülmektedir. Zira ‘Kızların asker olması’ ile birlikte yayınlanan ‘Kızlar asker olunca’ isimli şiirde Fatma isminin kullanıldığı görülmüştür; ‘Bize top mu kâr eder kızlar asker olunca / Ordumuz safları Fatmalarla dolunca / Vatanın her bucağı çelikten siper olur / Memleket sınırları demirden yeper olur / Onlardan yetişirse çavuşlar, onbaşılar / Memleket sınırları demirden çeper olur / Koşunca Fatmacıklar bir gün savaş yerine / Düşman karşı duramaz şanlı Türk askerine / Birer kaplan oluruz erkeğimiz dişimiz / Gazilere silâh elde cepheler yaracaktır / Mehmed’in yarasını Fatma kız saracaktır / Zaferler yaratacak kahraman Türk kadını / Onlar saracaktır askerliğin tadını / Bir orduya karşıdır kahraman bir Türk kızı / Onlarla parlayacak Türkün zafer yıldızı...²²⁵⁴

1949 yılındaki bir diğer önemli günün 30 Ağustos kutlaması olduğu görülmüştür. 30 Ağustos Zafer Bayramı sebebiyle Cumhurbaşkanı’nın tebriklerinin basında yer aldığı görülmüştür; ‘Zafer Bayramı münasebetiyle İnönü Ordularımıza tebriklerini bildirdiler / Ordularımızın fedakârlığı, çalışması ve yüksek fennî ve mânevi vasıfları Devlet ve Milletimiz için sarsılmaz güven kaynağıdır.²²⁵⁵ ‘Kahraman

²²⁵²Karagöz, Yıl: 41, Sayı: 4266, 4 Ağustos 1949, s. 1.

²²⁵³Karagöz, Yıl: 42, Sayı: 4270, 18 Ağustos 1949, s. 2.

²²⁵⁴Karagöz, Yıl: 42, Sayı: 4270, 18 Ağustos 1949, s. 3.

²²⁵⁵Ulus, 2 Eylül 1949, s. 1.

*orduyu tebrik / İnönü kahraman ordulara bir tebrik telgrafı gönderdiler*²²⁵⁶. Köşe yazılarında ise İnönü'nün 30 Ağustos telgrafının değerlendirdiği görülmüştür. Ulus'ta yer alan Yankılar köşesinde Toplu İğne, 'Güven kaynağı...' isimli yazısı ile ordunun Türkiye için önemini şu şekilde öne çıkartmıştır; '...Saflarında, kışlalarında, çadırlarında ve siperlerinde bulunduğun bu Güven kaynağının tuncu andıran çehrelerini biran içinde gözümün önüne getirdim. ...Hepimiz o "Güven kaynağı"nın içinde yer almadık mı, yer almayacak mıyız? Hepimiz onları görünce hayalimizde birer destan yamıyor mu... Onlar nasıl birlik iseler, onların arasında nasıl beraberlik varsa, biz de büyük dâvalarımızda onları örnek tutmuyor muyuz?'²²⁵⁷

Karagöz'de ise '30 Ağustos Türkün büyük zaferinin yıldönümü' olarak duyurulan zaferde, Türk askeri silahıyla manşetteki yerini alırken, Türk ordusuna verilen görev ise şu şekilde ifade edilmiştir; '..Bugün de Türk ordusu vatani korumakta ve Türk yurdunun Türk inkılâbının bekçiliğini yapmaktadır. Yaşasın kahraman Mehmetcikler!'²²⁵⁸ Keza Karagöz'ün 29 Ekim Cumhuriyet Bayramı kutlamalarında da adet olduğu üzere Türk askerinin resminin kullandığı görülmüştür.²²⁵⁹

1949 yılı sona ermeden dikkat çeken diğer bir haber ise Trakya'da gerçekleşen Trakya askeri tatbikatıdır. İnönü'nün de katıldığı tatbikatla askerin ABD'den aldığı askeri malzemeleri kullandığı önemli bir deneme olmuştur. Askeri tatbikatla bir taraftan kamuoyunun kuvvetlenen orduya güvenle bakması sağlanırken bir diğer taraftan ise Atlantik Paktı ile yalnız kaldığı izlenimi oluşan Türkiye'nin askeri gücü, atom denemesinde bulunan Sovyet Rusya'ya karşı ortaya konulmak istenmiştir. Gazetelerde tatbikatın oldukça önemsendiği görülmüştür. Ulus başta olmak üzere yer verilen tatbikat ilgili haberler şu şekilde gazetelerde yer almıştır;

*'Ordumuzun Trakya'daki tatbikatı dün başladı / Cumhurbaşkanımız İnönü harekât sahasında askerî birlikleri teftiş etti / Anadolu Yakası'ndan nakledilmiş olan kuvvetler yirmi kilometre kadar ileride bulunan mavi kuvvetlere karşı bugün yapacağı taarruz için hazırlanıyorlar. Harekâtı Genelkurmay Başkanı, Kara, Deniz, Hava Kuvvetleri Komutanları ile ecnebi misafirler de takip ediyorlar*²²⁶⁰, 'İnönü'nün huzuru ile yapılan Askerî tatbikat başarı ile sona erdi / Birliklerimiz yeni harp malzemesini kullanmakta gösterdiği mükemmel gelişme takdirle

²²⁵⁶ **Ankara Akşam Haberleri**, 2 Eylül 1949, s. 1.

²²⁵⁷ **Ulus**, 3 Eylül 1949, s. 2.

²²⁵⁸ **Karagöz**, Yıl: 42, Sayı: 4273, 29 Ağustos 1949, s. 1.

²²⁵⁹ **Karagöz**, Yıl: 42, Sayı: 4290, 27 Ekim 1949, s. 1.

²²⁶⁰ **Ulus**, 10 Eylül 1949, s. 1; **Ankara Akşam Haberleri**, 10 Eylül 1949, s. 1

karşılandı²²⁶¹, 'Tatbikata katılan Askerî Birliklerin geçit resmi çok parlak oldu²²⁶² Ordumuzun Trakya'da yaptığı geçit resmi²²⁶³, 'İnönü'nün emrinde şanlı ordumuz Trakya'da büyük manevralar yaptı!²²⁶⁴ [EK: 27]

Askeri tatbikat ile haberler Ulus, Akşam Haberleri, Karagöz gazetelerinde normal ölçünün dışında büyütülmüştür. Ayrıca Karagöz'de kendinden açıklamalı haberlere yer verilerek teçhiz edilen ordunun kapasitesinin nereden nereye geldiği Yarenlik köşesinde Karagöz'ün ağzından açıklanmıştır; *'...Ömürlerinde kara sabanla, kağından başka bir şey kullanmamış Mehmetçiklerin dünyanın en yeni makinelerini, silâhlarını bu kadar ustalıkla kavrayacaklarına, kullancaklarına gözlerimle görmeden inamazdım!²²⁶⁵*

1950 yılının seçim yılı olması ve bu sebeple seçim propagandasını öne çıkarması sebebiyle militarist kökenli propagandanın 1950 yılında dikkat çekmediği hatta yer almadığı görülmüştür. 1948 yılından itibaren Batı ile sağlanan işbirliği neticesinde ordunun teknik ve kapasitesinin artmasına paralel olarak militarist propagandanın azaldığı nihayetinde ise 1950 yılında seçimler sebebiyle de bütçe görüşmeleri sırasında 'Şanlı ordumuza selâm'²²⁶⁶ dışında gazetelerde yer almadığı görülmüştür. 1948 yılında militarist propagandanın daha ziyade milli birlik propagandasının bir alt kolu olmaktan çıktığı bizatihi milli birlik propagandasının içerisinde yer verildiği görülmüştür.

4.2.7 Kamuoyunda Oluşturulmak İstenen SSCB İmgesi (1945-1950)

CHP Hükümetlerinin 1945-1950 yılları arasında yürüttükleri propagandanın milli birlik içerisinde topyekûn mücadele dışında iki temel alana daha yöneldiği görülmektedir. Bu alanlardan ilki batı ile ilgili oluşturulmak istenen algı çalışmasıdır. İkinci alan ise Türkiye'nin direkt olarak tehdit algıladığı Sovyetler Birliği ile. Gazetelerin bu doğrultuda Sovyetlere ve Sovyet propagandasına karşı kamuoyunda dikkat uyandırmak ve halkta Rusya karşıtı bir tavır meydana getirmek üzere dönemin dış politikasına uygun bir Sovyet imgesi ortaya çıkarmak üzere haber ve yorumlara yer verdikleri görülmüştür. Sovyetlerin 1945'ten sonra resmi ve gayri resmi olarak toprak ve üs talep etmeleri karşısında, Türkiye'nin öncelikli dış tehdidi

²²⁶¹Ulus, 11 Eylül 1949, s. 1;Ankara Akşam Haberleri, 11 Eylül 1949, s. 1

²²⁶²Ulus, 12 Eylül 1949, s. 1

²²⁶³Ulus, 13 Eylül 1949, s. 1

²²⁶⁴Karagöz, Yıl: 42, Sayı: 4279, 19 Eylül 1949, s. 1

²²⁶⁵Karagöz, Yıl: 42, Sayı: 4279, 19 Eylül 1949, s. 3.

²²⁶⁶Ankara Akşam Haberleri, 15 Şubat 1950, s. 1.

haline gelen Rusya karşısında, milli güvenlik doğrultusunda bir propaganda izlenmiştir. Türkiye'nin Sovyet Rusya ile yalnız mücadele etmek zorunda olduğu, batıdan herhangi bir resmi desteği görmediği zamanda gazetelerin daha mutedil bir haber dili kullanıldığı görülmüştür. Bu dönemde bir savaşa veya daha ilerisine sebep olacak tarzda haberlerin yapılmasından şiddetle kaçınılırken Sovyetlerin kızdırılmamasına özellikle dikkat edilmiştir. 1945 yılında Sovyetlerin taleplerini geri alacakları düşüncesi de aynı zamanda ilişkilerin gerilmek istenmemesinin diğer bir nedenidir. 1945 yılının aralık ayından sonraki dönemde ve özellikle Batı'nın desteğinin sağlanması ile birlikte Türkiye'nin Sovyet Rusya karşısındaki tavrı netleşmiş Sovyet karşıtı propaganda belirginleşmiştir.

CHP Hükümetlerinin Sovyet Rusya karşısında dış politikalarını netleştirmeleri sonrasında, Sovyet Rusya ile ilgili haberlerin bir sarkaç gibi kullanıldığı görülmüştür. Nazi propaganda bakanı Joseph Goebbels'in iki yüzü keskin bir bıçak olarak nitelendirdiği propagandanın endişe kanununca, fazla endişe verici haberler; korku, panik ve moral bozukluğuna meydana getirebilirdi. Bunun aksi ise yani yeterli endişenin olamaması kitlede ilgisizlik meydana getirebilirdi. Bu sebeple yapılacak propaganda halkın endişelerini gidermek kadar toplumun ilgisini uyanık tutmalıdır.²²⁶⁷ Bu doğrultuda 1945 ve kısmen daha sonra Sovyet Rusya ile ilgili yapılan haberlerde, bir yandan Sovyet Rusya tehlikesi karşısında, halkın tek başına gideremeyeceği, hafifletemeyeceği endişeler hafifletirken diğer yandan ise halkın dış tehdit karşısında ilgisini canlı tutulmasına çalışılmıştır.

4.2.7.1 1945 Yılı Değerlendirmesi

Sovyet tehlikesinin belirttiği, 7 Haziran tarihli Sarper-Molotov görüşmesine kadar 1945 yılında yaşanan gelişmeler tetkik edildiğinde, Türkiye'nin tüm dünya gibi II. Dünya Savaşı gelişmelerini yakından takip ettiği görülmüştür. 1945 yılında Avrupa'da Nazi Almanyası'na karşı müttefikleri desteleyen Türkiye, savaşın sonuna geldikçe bu tutumunu daha net olarak belirginleştirmiştir. Ocak itibarıyla Ulus gazetesi, manşetten Almanyası'nın mücadelesini *'inatla fakat boş yere'* devam ettirdiğini bildirirken, Kızılordu'nun başarıları ise takdir edilmiştir. Ulus'ta takip edilen yayın politikasının Türk kamuoyundan ziyade müttefiklere karşı olduğu düşünülmelidir. Zira savaş boyunca, 'denge politikası'nı belirsiz ve müttefiklerin menfaatine uygun tarzda olmayacak şekilde izlemiş olan Türkiye, Avrupa'daki

²²⁶⁷Doob, "Goebbels'in Propaganda İlkeleri", s. 360-362.

savaşın sonu yaklaştıkça açıkça müttefiklerin lehinde tutum takınarak tarafını belli etmek istemiştir. Hatta CHP Hükümetlerinin politikasını onaylar surette A.A. aracılığıyla Moskova'dan alınan 'Sovyet Tebliğleri' Ulus'ta yayınlanmıştır. Ayrıca Rus yazar Nikola Gogol'un Taras Bulba isimli eseri yazı dizisi halinde yayınlanmıştır.²²⁶⁸

Mart ayının sonunda doğru geldiğimizde ise Türkiye ile Sovyet Rusya arasında, Ankara'nın meydana gelmesini istemediği gelişmeler yaşandığı görülmüştür. 22 Mart tarihli Ulus gazetesinde Sovyet Rusya'nın 21 Mart'ta Moskova Radyosu ile duyurduğu, 1925 yılında akdedilmiş olan 'Dostluk ve Tarafsızlık Muahedesi'ni bozduğu haberi yer almıştır. Ulus, Sovyetlerin anlaşmanın kıymetini takdir etmekle birlikte, savaş sırasında meydana gelen *'derin değişiklikler neticesinde'* anlaşmanın *'yeni şartlara tevafuk etmediğini ve ciddi tadiller istediğini müşahade etmeğe lüzum gördüğünü'* belirtmiştir. Türkiye için oldukça önemli bir karar olan bu durum, Sovyet Rusya'dan kaynaklı kaygının artmasına neden olmuştur. Bu sebeple İzvestia'nın durum hakkındaki yazılarına da yer verilmiştir. İzvestia'nın iki hususta meseleyi tahlil ettiği görülür, ilki yirmi yıl önceki şartlarla konun değerlendirilemeyeceğidir. Zira İzvestia'ya göre, Sovyetler Birliği'nin dostluk ilişkileri 1925'e nispetle gelişmiştir. İkinci olarak ise Türkiye'nin Savaş içerisindeki tutumu, Sovyet Rusya'ya karşı *'o kadar iyi olmamıştır.'* Bu sebeplerle anlaşmanın yenilenmesi için iyileştirmeye gerek görüldüğü ifade edilmiştir.²²⁶⁹

Karagöz'de ise fesih kararının 25 Mart günü verildiği ve haber dilinin Ulus'tan farklı olduğu görülmüştür. Karagöz'ün hedef kitlesinin köylü, taşralı kısaca genel ekseriyetiyle nüfusun şehirli olmayan kısma yönelik olması bu durumun ana nedenidir. Kısa bir şekilde verilen ve fazla ayrıntıya girilmeyen haberde, Rusların anlaşmanın feshini istedikleri ve iki tarafın dostluk bağlarının devamı bakımından değerini bilmekte olduğu belirtilmiştir. Ayrıca bu gelişme, savaş neticesinin doğurduğu yeni şartlara uyulması olarak yorumlanmıştır.²²⁷⁰ Ulus'ta hadisenin olduğu gibi verilmiş olması, propagandanın beyaz kaynak girişimine örnektir. Açıkça kaygılanacak bir durumda olunduğunun bildirilmiş olması, Türkiye'nin ciddi bir tehditle karşı karşıya kaldığını halkın ilk ağızdan öğrenmesine yöneliktir. Türkiye'nin Sovyet Rusya ile yaşadığı bu ilk gerilim, karşısında basitlikten fazlası, kafa

²²⁶⁸Ulus, 1 Mart 1945, s. 4.

²²⁶⁹Ulus, 22 Mart 1945, s. 1 ve 4.

²²⁷⁰Karagöz, No: 810, Yıl: 38, 25 Mart 1945, s. 1.

karışıklığına, dolayısıyla konun anlaşılmasına yol açacağından dolayı haber, propagandanın 'yalınlık ve tek düşman kuralı' içerisinde verilmiştir.

Sovyetlerin fesih kararı sonrası ayrıca endişe dozajının yerinde bir değerlendirme ile tatbik edildiği görülmüştür. Endişeyi büyütmek adına Ulus'ta *'Türkiye-Sovyet Paktının Moskova tarafından feshine dair yankıları'* kamuoyuna duyurmaya başlamıştır. Bu husus, daha sonra sıklıkla başvurulacak önemli bir propaganda metodu haline gelirken, Sovyetlerin anlaşmazlık taraftarı oldukları algısı oluşturulmuştur.²²⁷¹ Ulus, Batılı özellikle de Londra kaynaklı değerlendirmelere sütun açarak, meselenin Sovyetlerin Boğazlar üzerindeki emelleri olarak değerlendirmiştir. Ayrıca, Sovyet Basının Türkiye'ye yönelik tazyiki karşısında, Türk basının kendi Hükümetinin siyasetini 'şiddetle müdafaa' ettiği belirtilmiştir. Ulus'un İngiliz yayın ve konuşmacılara dayandırdığı değerlendirmeleri ile Sovyetlerin haksız olduğu Türk kamuoyuna empoze edilirken aynı zamanda, Batı'nın Türkiye'nin Sovyet davasında yanında olduğunu imgesi oluşturulmuştur. Tüm bu hususların dışında Ulus, Batı'dan referans ile değerlendirmede bulunduğundan dolayı, direkt olarak Sovyet tepkisini çekmekten imtina etmiştir. Ulus'un devam eden günlerde İngilizler dışında sürece ABD, Fransız, İsviçre gibi devletlerin görüşlerini de dâhil ederek tam sayfa halinde konuyu sürdürdüğü görülmüştür.²²⁷² Propagandanın süreklilik kavramını işlettiiren CHP İktidarı, bu sayede halkın Sovyetlere karşı bilincini canlı tutmuştur. Diğer taraftan ise meselenin bir Türk-Sovyet meselesinden ziyade Sovyet Rusya'nın Akdeniz'e, dolayısıyla Ortadoğu'ya inme meselesi olduğu Batılı devletlere karşı bir tez olarak telkin etmiştir. Karagöz ise devam eden günlerde bu konu yerine Müttefiklerin Avrupa'daki başarısından bahsetmiştir.

Sovyet Rusya'nın fesih kararına karşı, tayin edilecek yeni rotanın tespiti için 4 Nisan günü Türkiye'nin Rusya Büyükelçisi Selim Sarper, Ankara'ya gelmiş²²⁷³ aynı gün Dışişleri Bakanı Hasan Saka, Sovyet Büyükelçisi'ne fesih kararı ile ilgili olarak Türkiye'nin görüşünü tevdi etmiştir. 7 Nisan'da ise Ulus'un manşetinde, *'1925 tarihli Türk – Sovyet muahedesi hakkında Sovyet Rusya'ya cevabımız'* başlığı ile konu kamuoyu ile paylaşılmıştır. Bu teklife göre Türkiye, Sovyet Rusya'nın anlaşmanın idamesi için ileri süreceği teklifi *'büyük bir dikkat ve hayırhahlıkla tetkike amade*

²²⁷¹Ulus, 23 Mart 1945, s. 1 ve 5.

²²⁷²Ulus, 25,26,27,28,31 Mart 1945

²²⁷³Ulus, 4 Nisan 1945, s. 1.

*bulunduğunu bildirmiştir.*²²⁷⁴ 8 Nisan'da Mümtaz Faik Fenik, Ulus'ta yazdığı başmakalede, Sovyet Rusya-Türkiye ilişkilerini değerlendirerek Türkiye'nin Sovyet Rusya ile uzlaşmak niyetinde olduğunu belirtmiştir. Fenik, Rusya'nın fesih kararını ise *'Türkiye ile dostluğu yeni şartlara bağlamak isteği'* olarak değerlendirmiştir.²²⁷⁵ Mart ve nisan içerisinde Türkiye'nin dış politikasında Sovyetlere karşı bir gelgit yaşandığı görülmektedir. Bir taraftan Sovyetlere karşı propaganda yapılırken diğer taraftan ise Rusya ile ilişkilerin düzelmesi arzu edilmiştir. Türkiye ile Sovyet Rusya ilişkilerinin Savaş'ta yaşananlar sebebiyle problem olması beklenen bir gelişme ise Türkiye, Sovyet Rusya ile anlaşılabilirliğini düşünmektedir. Özellikle İngilizlerin desteğini aldığını kamuoyunda duyuran CHP İktidarı, ilişkilerin dönülmez noktasına geldiği ana kadar bu bekleyişini sürdürmüş, kesin bir biçimde Sovyet Rusya karşıtı propaganda yürütmemiştir. Fakat Hükümet, Sovyet belirsizliğini tehdit olarak algılamaya ve algılatmaya devam etmiştir.

Anadolu Ajansı başta olmak üzere, Sovyet Rusya ile ilgili yayınlanan pek çok makalenin tercüme edilmek suretiyle derhal Ulus'ta yayınlandığı görülmüştür. Bu durumun oluşmasında, Sovyet Rusya'nın gerçek niyetini öğrenmek ve kamuoyu ile paylaşmak temel nedendir. Cenevre'den Journal de Geneva, *'Sovyetlerin Politikasında Üç Safha'* isimli makalede, Sovyetlerin güçsüz ve güçlü olduğu dönemde nasıl bir politika izledikleri anlatılmıştır. Makalenin en dikkat çekici kısımları şu şekildedir; *'Harptenberi kuvvetler muvazenesi kendi lehine olarak değiştiğinden dolayı Rusya, Karadeniz'de kapalı kalmağı kabul etmiyor.'* Sovyetlerin istediği ise *'yalnız Batum'la Odesa arasında kabotajla iktifa etmeyip, bayraklarının Kıbrıs ve Portsait'te dalgalandığını görmektir.'* Ayrıca Rusya'nın kendisi dışındaki nüfuzu kabul etmediğinden *'hemhudut olduğu memleketlerde tatbik edilen demokratik gelişmeyi Türkiye'de de tahrik'* etmek istediği belirtilmiştir.²²⁷⁶

7 Mayıs'ta Almanya'nın teslim olmasıyla birlikte savaşın sona erdiği duyurulmuştur.²²⁷⁷ Avrupa Savaşı'nın sona ermesinden kısa bir süre sonra Türkiye, Sovyetlerle karşı karşıya gelmiştir. 13 Mayıs tarihli Karagöz'de, Ermeni Milli Komitesi adını taşıyan bir kurumun San Francisco'da dilekte bulunarak Türkiye'de bulunan Ermenilerin yok olmalarını engellemek üzere Rusya'ya taşınmalarını istemişlerdir.

²²⁷⁴Ulus, 7 Nisan 1945, s. 1.

²²⁷⁵Ulus, 8 Nisan 1945, s. 1 ve 2.

²²⁷⁶Ulus, 8 Nisan 1945, s. 3.

²²⁷⁷Ulus, 8 Mayıs 1945, s. 1.

Karagöz'e göre Türkiye'de Türk vatandaşı vardır; Rumu, Ermenisi, Yahudisi yoktur. *'Bizimle aynı bayrağın altında aynı haklardan yararlanarak, aynı güven havası içinde yaşayan Ermeni vatandaşlarımızdan bir şikayetimiz yoktur; onların da bizden bir şikâyetleri yoktur.'*²²⁷⁸ Savaşın bitmesinin hemen akabinde Türkiye'nin Sovyet merkezli bir şekilde Ermeni meselesi ile karşı karşıya kaldığı buna karşın ise meselenin Milli Birlik sınırları dahilinde çözülmek istendiği gözlemlenmiştir.

Ermeni meselesi dışında Ulus ve Karagöz gazetelerinin manşet ve içeriklerini savaş sonrasındaki gelişmeler doldurmuştur. 7 Haziran'da gerçekleşen Sarper-Molotov görüşmesinin gerek Ulus'ta gerekse Karagöz'de hemen verilmediği gözlemlenmiştir. 20 Haziran'da Karagöz, bir ABD'li muhabire dayandırdığı haberde San Francisco Konferansında Karadeniz Boğazları için geçiş üzerine bir takım isteklerde bulunduğu bildirilmiştir.²²⁷⁹ Keza 28 Haziran'da ise Ulus gazetesi, Reuters Ajansına dayandırarak verdiği manşette, Dışişleri Hasan Saka'nın San Francisco'da bulunmasını, Boğazlara dair Rus teklifi ile ilintilendirmiştir. Dönüşte Saka'nın Londra'ya uğrayarak konuyu görüşeceği bildirilmiştir. Haberde Sovyet Rusya'nın nasıl bir teklifte bulunduğu bildirilmezken, SSCB'nin Boğazlara ait hükümlerin tadili için ABD ve İngiltere ile konuşacağı açıklanmıştır.²²⁸⁰ Türk-Sovyet gerginliğine dair kesin bir emare ortaya konmazken konunun İngiliz kaynaklarından hareketle bahsedilmesi olağan dışı bir durumdur. 29 Haziran'da ise yine Reuter'e dayandırılan haberde *'Boğazların kontrolünün istikbali ile Türkiye'yi ilgilendiren diğer meselelerin Berlin konferansında incelenmesi muhtemeldir'* denmiştir. Rusya, habere göre Boğazlar üzerinde bazı kontrol haklarını ihtiva eden yeni bir anlaşma, teklifinde bulunmuştur. *'Sanıldığına göre'* kelimesine yazıda sıklıkla yer veren haber, Sovyet teklifinin Boğazı bütün yabancı devletlerin savaş gemilerine kapamak, Sovyet ve Türk gemilerinin geçişine müsaade etmek olarak bildirmiştir. Bunun temini için ise Boğazların ve Ege Denizinin himaye etmek üzere müşterek üsler teklif etmiş olduğu söylenmiştir. Kars bölgesinde yapılacak sınır tashihi *'sanıldığına göre ufak bir meseledir.'* Sovyet teklifinin Türkiye'de endişe uyandırdığı bildirilmiştir. Tüm bunlara karşı, Türkiye'ye taviz olarak Halep şehrinin Türkiye verilmesinin teklif edildiği iddiasının olduğu bildirilmiştir. Daily Mail gazetesi ise daha net olarak Rusların şifahen Boğazlarda tadilat ve üs; Kars-Ardahan'da ise toprak talebi olduğunu

²²⁷⁸Karagöz, No: 824 Yıl: 38, 13 Mayıs 1945, s. 1.

²²⁷⁹Karagöz, No: 835, Yıl: 38, 20 Haziran 1945, s. 1.

²²⁸⁰Ulus, 28 Haziran 1945, s. 1 ve 3.

belirtmiştir.²²⁸¹ Ulus gibi CHP İktidarının direkt propaganda organı olan bir gazetenin Türk dış politikası ile oldukça hayati bir konuda, kamuoyunu bilgilendirmekte geç davranması, ilk kez konun verildiği haberlerin İngiliz kaynaklara dayandırmasının maksatlı bir gerekçesi olmalıdır. Bu hususta propaganda kaidelerinden olan ‘endişe kanunun’ işlettirildiği görülmektedir. Endişenin sebep olacağı panik, korku, moral bozukluğunun kamuoyunu Hükümetin istemediği bir noktaya getireceği açıktır, bu sebeple haberin verilmesinde gecikilmiştir. Haberlerin Batılı kaynaklar üzerinden verilmesi ise Batılıların Türkiye ile birlikte olduğu izlenimini vermek içindir. 30 Haziran’da yine bir İngiliz kaynağına dayandırılarak verilen haberde, Rus tarihi istekleri karşısında meselenin bir Rus-Türk meselesi değil uluslararası bir mesele olduğu tezi işlenmiştir.²²⁸² Ulus’un Sovyet Rusya ile yaşanan krizde takip ettiği yayının; halkı endişeye sevk etmemek, halka güven vermek üzere olduğu ve Türkiye’nin haklılığını Batılı referanslarla kuvvetlendirmeye çalıştığı gözlemlenmiştir. 1 Temmuz’da manşetten verilen haberde, Boğazlar meselesi ile ilgili Sovyet teklifleri etrafında İngiltere’deki görüşlere yer verilmiştir. Bu konuda Boğazlara ait her meselenin ancak Montreux’un imzacı devletlerin rızasıyla yeni bir konferansta halledilebileceği belirtilmiştir.²²⁸³

Temmuz ayında Türk dış politikasının üç husus etrafında dünyayı takip ettiği görülür, ilki Asya’da; İran’da yükselen Sovyet-İran gerginliğidir. İkincisi Balkanlarda; Yunanistan’da yükselen tansiyon ve üçüncüsü ise Boğazlar meselesidir.²²⁸⁴ Fakat her halükarda Sovyet tehdidi Türk kamuoyunda paylaşılacak olgunluğa erişmemiştir. 1 Temmuz tarihli Karagöz gazetesinde Politika köşesinde, ‘Ruslar ne istiyor’ başlıklı yazı ile ‘halkın ne olduğunu merak ettiği’ bahsi üzerinden halka kontrollü enformasyon akışının sağlanmasına çalışılmıştır. Karagöz iddiaları ifade etmekle birlikte, Rus taleplerinin doğruluğunu şüpheli bulmuştur. Ona göre, Rusya’nın imzacısı olduğu BM Güvenlik Anayasasınca, hiçbir devlet başka bir devletin topraklarına göz dikemeyecektir. Böyle bir hadisenin gerçekleşmesinde ise tüm üyelerin işgalci devletlere saldıracağı bildirilmiştir. Karagöz’e göre Rusya’nın BM’ye rağmen böyle bir talepte bulunması mümkün değildir. Rus Notası’nın doğrulanmamış olması ise bu duruma dayanak olarak gösterilmiştir. Karagöz,

²²⁸¹Ulus, 29 Haziran 1945, s. 1 ve 3.

²²⁸²Ulus, 30 Haziran 1945, s. 1 ve 3.

²²⁸³Ulus, 1 Temmuz 1945, s. 1 ve 3.

²²⁸⁴Ulus, 10 Temmuz 1945

Türkiye ile Rusya arasında çıkacak bir hadise nedeniyle III. Dünya Savaşı'nın başlayacağı iddiasını ise akıl almaz bir iddia olarak görmüştür.²²⁸⁵

Türkiye'nin Karagöz eliyle henüz temmuz ayı başında Sovyet taleplerini kamuoyuna açıklamaya hazır olmadığı görülmektedir. Ulus gazetesi temmuz ayında meselenin çok taraflı bir biçimde ele alınacağını Economist gibi harici kaynaklara dayandırarak vermeye devam etmiştir. Rus taleplerinin 'Üçler Konferansı'nda ele alınması gerekliliğinin altı çizilmiştir.²²⁸⁶ Ulus'ta süren temkinlilik politikasını, Karagöz'ün 5 Temmuz tarihli nüshasında muhafaza ettiği görülmüştür. 'Dünya'nın Destanı' ismiyle verilen şiirde dünyadaki gelişmeler mizahi bir dille verilirken, dünyadan ümit kesmediklerini ve Amerika'nın ve İngiltere'nin dünyayı 'yola koyacağı' ifade edilmiştir. Karagöz, Destan'da, Rusya'dan ise '*Ruslar hasta olmuştur, istemek illetinden / Şüphemiz yok Rusların pek iyi niyetinden*' diye bahsederek ilişkilerin henüz bozulmak istenmediği görülmektedir. Destan'da Türkiye'de verilen rol ise sınırların muhafazasıdır; '*Süngü elde bekliyor hudutları Türk eri / Sağa sola sapmadan, yolumuz hep ileri*'. Henüz barış şartlarının gelmemiş oluşu, üstelik Sovyet Rusya ile ilgili ithamların olması tüm '*iyi niyetlere*' rağmen tehditlere karşı hazır olmanın gerekliliğini işaret etmektedir. Üstelik Türkiye'nin ne sağa ne sola sapmayacağını söylemiş olması, Türkiye'nin sol ve diğer tasvip edilmeyen görüşlere kapalı olduğu mesajını telkin etmektedir. Ayrıca iç sayfada Dünyadan Haberler altında '*Rus istekleri hakkında neler söyleniyor / Rusların Boğazlar üzerindeki istekleri için yabancı gazetelerin ileri sürdükleri fikirler*' yazılarında Ulus'un son birkaç günde Batılı kaynaklara dayanarak verdiği Boğazlar ile ilgili haberlerin özeti verilmiştir. Karagöz'de kaynak olarak sadece 'İngiliz gazetesi' ismi kullanılmıştır. Karagöz'ün 5 Temmuz'lu sayısında ciddi bir tehdit algılamaya başlandığı gözlemlenmiştir. Her ne kadar Rusya'nın geri adam atacağı beklense de olası bir felaket senaryosu için hazırda olmanın gerekliliğine işaret edilmeye başlanmıştır. Fehmi Gür, tarafından İsmet İnönü ismiyle yazılan şiirde; '*Kuşanır gireriz harp aletine / Eseriz yel gibi İsmet İnönü / Kimse yan bakamaz Türk devletine / Akarız sel gibi İsmet İnönü*', İsmet İnönü'nün ve gerektiğinde

²²⁸⁵Karagöz, No: 838 Yıl: 38, 1 Temmuz 1945, s. 2.

²²⁸⁶Ulus, 4 Temmuz 1945, s. 1 ve 5.

savaşmaktan kaçınılmayacağına telkini yapılmıştır.²²⁸⁷ Daha önceki nüshalara nispetle Karagöz'ün bir değişim geçirdiği gözlemlenmektedir.

7 Temmuz tarihli Ulus gazetesinde iki konunun dikkat çektiği görülmektedir. İlk haber Boğazlar Meselesi ile ilgili olarak New Statesman dergisindendir. Haberde, Boğazlar üzerinde müşterek bir idare için Rusya'nın Suriye'de Türkiye lehine toprak değişimi ile ilgili bir hal tarzı aradığı iddiası, '*Rus diplomasisinin hatalı çalıştığı*' manasına geldiği ifade edilmiştir.²²⁸⁸ Kars-Ardahan ve Boğazlarda müşterek savunmaya karşı, Türkiye'ye Suriye'den toprak verileceği iddiaları karşısında Karagöz, '*Halebi istemiyoruz*' diyerek, Türkiye'nin dış politikasında, Kars-Ardahan ve Boğazlar'ın değiş tokuş edilmeyeceğini kamuoyuna telkin etmiştir.²²⁸⁹ Boğazlar ile ilgili Rus haksızlığını Batılı referanslarla gündemde tutmaya çalışan Ulus, aynı zamanda Yunanistan'da başlayan iç çatışmalara dikkat çekmeye başlamıştır. Mümtaz Faik Fenik yazdığı başyazıda, Yunanistan'da yaşanan duruma değinirken ayrı bir başlıkta da Yunanlı yetkililerin açıklamalarına yer vermiştir.²²⁹⁰ Türk dış politikası için tehlikeli bir hal almaya başlayan Yunanistan konusu, Karagöz'ün de gündemine girmiştir. Karagöz manşetten verdiği karikatürle, Balkanlarda yaşanan gerilimin Balkanlar dışındaki devletlerin sebep olduğunu ima etmiştir.²²⁹¹ 8 Temmuz tarihli Ulus gazetesinde ise Romanya Propaganda Bakanının açıklamalarına yer vererek Romanya ile Sovyet Rusya arasındaki bağın ne ölçüde yakınlaştığı gözler önüne serilmiştir.²²⁹² Gerek Yunanistan gerekse Romanya haberleri ile kamuoyuna, Türkiye'nin etrafındaki Sovyet çemberinin daralmakta olduğu izlenimini verilmiştir.

Karagöz'ün temmuz ayında 'Üçüncü Dünya Harbi Çıkacak mı?' meselesine endişe ile dikkat çektiği görülmüştür. Karagöz, Avrupa'da savaş bitmekle birlikte İngiltere ve ABD basınında yeni bir savaş tehlikesinin belirdiğiyle ilgili yazıların sıklıkla yer aldığından bahsetmiş ve Rusların yeni dünyanın kuruluşunda savaş tehlikesi doğurabilecek istekler gösterdiğini ifade etmiştir. Fakat bu durum Karagöz'e göre kuvvetli değildir.²²⁹³ Her ne suretle olursa olsun Karagöz'ü III. Dünya Savaşı'ndan bahsetmesi ve buna Rus isteklerinin yol açacağını belirtmesi,

²²⁸⁷Karagöz, No: 839 Yıl: 38, 5 Temmuz 1945, s. 4.

²²⁸⁸Ulus, 7 Temmuz 1945, s. 1 ve 3.

²²⁸⁹Karagöz, No: 841 Yıl: 38, 12 Temmuz 1945, s. 1.

²²⁹⁰Ulus, 7 Temmuz 1945, s. 1 ve 2.

²²⁹¹Karagöz, No: 840 Yıl: 38, 8 Temmuz 1945, s. 1.

²²⁹²Ulus, 8 Temmuz 1945, s. 1 ve 3.

²²⁹³Karagöz, No: 842 Yıl: 38, 15 Temmuz 1945, s. 2.

kamuoyunda Sovyet Rusya'ya karşı olumsuz bir imaj oluşturulmak istendiğini göstermektedir. 21 ve 22 Temmuz tarihlerinde Ulus'ta Economist dergisinin yazılarına yer verilerek Türkiye-Sovyet meselesi İngilizlerin penceresinden açıklanmak istenmiştir. 21 Temmuz'lu yazıda Montreux'un idamesine İngiltere ve ABD'nin destek vereceği ifade edilmiş;²²⁹⁴ 22 Temmuz'da ise Montreux zihniyetinin devamının Rusya için oldukça faydalı olduğunun altı çizilmiştir.²²⁹⁵

Ermeni konusunun Türkiye'nin dış politikasında önemli bir mesele olarak takip edilmeye devam edildiği görülmüştür. ABD'de yaşayan Ermenilerin Üçler Konferansına Kars-Ardahan-Artvin ile ilgili müracaatta bulunmaları, İngilizlerin görüşlerine yer verilerek değerlendirilmiştir. İngilizlere göre, Konferans'ta böyle bir neticenin çıkmasını beklemek 'safdillik'dir. Her ne kadar konunun çok daha büyümeyeceği kamuoyuna telkin edilmek istenmişse de Moskova Radyosu'ndan alıntılanan bir başka haberde; Sovyet Ermenistan'ına yerleşmek isteyen Ermenilerin taleplerinin gündeme alınmasının ABD'li Ermenilerce istenmiş olduğu bildirilmiştir.²²⁹⁶ Fakat bu haberin verilmesine rağmen iç sayfalarda küçük görülmesi, haberin büyütölmek istenmediğini göstermektedir. Karagöz ise Ermenilerin taleplerini bir Sovyet telkini olarak değerlendirerek tıpkı Ulus'ta olduğu gibi, Postam'daki Üçler Konferansı'na Ermeni telgraflarının tesir edeceğini düşünmeyi 'saflık' olarak ifade etmiştir.²²⁹⁷ Gerek Karagöz gerekse Ulus'un aynı tarzda haber ve analizlerde bulunması, Sovyet Rusya ve Ermeni meselesine bakışın ortak bir kararın neticesinde olduğunu göstermektedir.

Ağustos ayı temmuz ile başlayan değişimin devam ettiği bir ay olmuştur. Bu ayda, milli birlik propagandasının önemi ortaya konmakla birlikte, dış haberlerin ağırlıklı yer aldığı bir ay olmuştur. Ağustos ayında artık daha açık bir şekilde, Sovyet taleplerinden bahsedilmeye başlanmıştır. Ağustos ayında sona eren Postdam Konferansı'nın neticesinde Reuters'e dayandırılan bir haberde, konferansın Boğazlar ve Kars-Ardahan sebebiyle iki kez kesildiği bildirilmiştir. Netice itibariyle Türkiye'nin Sovyet Rusya'ya toprak bırakması hakkındaki her türlü teklif reddedilmişken,

²²⁹⁴Ulus, 21 Temmuz 1945, s. 1.

²²⁹⁵Ulus, 22 Temmuz 1945, s. 1.

²²⁹⁶Ulus, 23 Temmuz 1945, s. 1 ve 5.

²²⁹⁷Karagöz, No: 845 Yıl: 38, 26 Temmuz 1945, s. 1.

Boğazlar konusunun sadece Rusya ve Türkiye arasında incelenemeyeceği beyan edilmiştir.²²⁹⁸

Bu dönemde Balkanlarda yaşanan kriz dışında İran da dikkat çeken bir diğer konu olmuştur. AA'dan alınan haberde göre, Kuzey İran'da bir isyan çıkmıştır.²²⁹⁹ İsyanın Sovyet hududuna yakın olması ve Tudeh Partisi ile bağlantılı olması, Sovyet çemberinin Balkanlardan ve İran üzerinden yeniden daralmaya başladığını göstermektedir. Karagöz ise konuya aynı hassasiyetle ve kelimelerle yaklaşarak; İran'daki sorunun müttefiklerin çekilmesiyle çözüleceğini söylemiştir.²³⁰⁰ Elbette bu işaret İngiltere'den daha çok Sovyet Rusya'ya yöneliktir; zira isyan hareketi Sovyet sınırında başlaması sebebiyle, İran'daki karışıklığın sebebinin Sovyetler olduğu ima edilmiştir.

Türkiye'nin Sovyet Rusya'ya karşı takındığı tavrı, Stalin üzerinden kurgulamaya başladığı yine eylül ayına tesadüf edilmektedir. Karagöz'de 'Hey Garip Dünya' ismiyle verilen yazıda, Stalin, Churchill, Rosvelt'in 'kendilerine mahsus' hallerinden bahsedilmiştir. Bu hallerde kahir ekseriyetiyle Churchill övülürken, Roosvelt konusunda daha çekimser kalınmıştır. Stalin ise zayıf ve aciz gösterilmiştir. Yapılan değerlendirmeye göre; Stalin'in hiç bilinmeyen vücut arızası vardır. Buna göre Stalin'in sol kolu gelişmemiş, kullanılmaz bir halde zayıf kalmıştır. Sağ ayağının iki parmağı ise birbirlerine kaynamış haldedir. Üç liderden en kısası Stalin'dir. Hatta Karagöz, Stalin'i, tarihe kısa boyu ile geçen Napolyon ile kıyaslayarak; Stalin'in Napolyon'dan ancak iki parmak uzun olduğunu söylemiştir. Stalin ile ilgili bir diğer değerlendirme isminin manası ile ilgilidir. 'Çelik adam' manasına gelen Stalin, övmeden çok yermedir.²³⁰¹ Keza Ulus'ta yer alan bir haberde ise Stalin'in sıhhi sebeplerle Sovyetler Birliği idaresinden ayrılacağına dair bir haberin dolaştığı bildirilmiştir. Londra, Paris gibi yerlerden alınan haberlere göre, karaciğerinden rahatsız olan Stalin, sık sık hastalanmaktadır ve hastalığı sebebiyle Roosvelt kadar çabuk yaşlanmıştır. Bu haberin Stalin'in nezdinde Sovyetlerin belirsiz bir durumda olduğunu göstermeye yönelik olduğu açıktır. Stalin'in hasta olduğu iddia edilerek gri propaganda işletilmekte ve bu sayede Sovyetlerin zayıf ve kargaşa içerisinde olduğu

²²⁹⁸Ulus, 5 Ağustos 1945, s. 1 ve 3.

²²⁹⁹Ulus, 24 Ağustos 1945, s. 1 ve 3.

²³⁰⁰Karagöz, No: 854 Yıl: 39, 26 Ağustos 1945, s. 2.

²³⁰¹Karagöz, No: 858 Yıl: 39, 9 Eylül 1945, s. 3.

kamuoyuna telkin edilmiştir. Hasta Stalin'in nezdinde Rusya zayıf gösterilmek istenmiştir.²³⁰²

20 Eylül tarihine geldiğimizde ilk kez Rusların Boğazlar üzerindeki taleplerden bahsedilmiştir. Karagöz gazetesinde yer alan habere göre; Türkiye, Beşler Konferansına nota vererek Boğazlarda Türklerin ve Rusların müşterek bir üs kurmasına taraftar olmadığını, bunun yerine ABD, İngiltere, Fransa ve Sovyet Rusya'dan müteşekkil üsse müsaade edileceğini bildirmiştir. İkinci olarak Kars-Ardahan bölgelerinin Türk olduğunun isbatı için müzakere edebileceğini bildirmiştir. Son olarak ise hayat memat meselesi kabul ettiği bu hususta, Ermenistan sınırında yapılacak bir toprak düzeltmesini kabul etmeyeceğini bildirmiştir.²³⁰³ Karagöz'ün kaynağı Paris radyosu olarak kaydedilmekle birlikte, iddianın gerçekliği oldukça tartışmalıdır.

Müttefiklerin savaş sonrası bir türlü anlaşamamış olması, Türkiye'de bir belirsizlik meydana getirirken, Ulus'un manşetlerinde çözümsüzlüğün adresi olarak Sovyet Rusya'ya işaret edilmiştir. Sovyetlerin çözüme engel olduklarını göstermek üzere, 7 Ekim'de ABD Dışişleri Bakanı M. Byrnes'in nutkuna yer verilmiştir. Byrnes'e göre; *'Birçok tavizlere hazırız, fakat Rusya anlaşmaya varılabileceğine inanmıyor.'* Byrnes'in sözlerinin altında ise İzvestia'nın bir yorumuna yer verilmiştir; İzvestia'ya göre İngiliz ve Amerikalılar, Berlin anlaşması ile uyuşmaz vaziyetlerinde ısrar ederlerse aradaki işbirliğinin temeli sarsılacaktır.²³⁰⁴ Değerlendirmeyi İngilizlerin gözünden yapan Karagöz'e göre, Beşler Konferansı'nın dağılması, Rusların uyuşmazlığı ABD'de *'çok fena bir tepki'* yapmıştır.²³⁰⁵ Sovyet Rusya, kamuoyunda barışa gölge düşüren bir devlet olarak gösterilirken komünizm de takbih edilmeye devam edilmiştir. Yankılar Köşesinde, T. İ. (Toplu İğne), kurulacağı söylenen 'Geniş sosyalist' partiyi alaya almıştır. Ayrıca aynı günlü gazetede, Rumen Çalışma Bakanı Lotar'ın Sosyalizmle ilgili demecine yer verilmiştir. Lotar'a göre sosyalizm ancak zengin devletlerde uygulanabilir, *'Bugün sosyalistliği tatbik etmekle ancak sefaleti sosyalistleştirilmiş oluruz.'* Ayrıca Lotar, sosyalizme geçilmesinin 'zorsuz' olması

²³⁰²Ulus, 20 Eylül 1945, s. 1.

²³⁰³Karagöz, No: 861, Yıl: 39, 20 Eylül 1945, s. 1 ve 3.

²³⁰⁴Ulus, 7 Ekim 1945, s. 1 ve 3.

²³⁰⁵Karagöz, No: 866 Yıl: 39, 7 Ekim 1945, s. 1.

gerektiğini söylemiştir. Lotar'dan mülhem sosyalizmin vaatlerinin gerçek olmadığı ve sosyalizmin baskıcı usûllerle tatbik edildiği telkin edilmiştir.²³⁰⁶

Sovyetlerin ve yöntemleri, Sovyet ve ABD-İngiliz ilişkilerindeki gerginleşmeye bağlı olarak daha açık bir şekilde eleştirilmeye başlanmıştır. Berlin'de Rusların tutumuyla ilgili verilen bir haberde, kamuoyunda Rusya'nın 'küçültülmesi' amaçlanmıştır: '*Ruslar Berlin'de Karaborsacılık yapıyorlar*'.²³⁰⁷ Ekim ayının ortalarından itibaren 18 Ekim'de Kızıl Ordu'nun Polonya'ya girdiği duyurulurken, 19 Ekim'de Macaristan seçimleri nedeniyle bir savaş çıkmasından korkulduğu dile getirilmiştir. Ağustos ve eylül aylarında Türk dış politikasının daha ziyade dünyada meydana gelen gelişmeler üzerine yoğunlaştığı görülmüştür. Boğazlar meselesi hiçbir surette ihmal edilmezken, diğer aylar kadar yoğun bir surette gündemde tutulmamıştır. Fakat dünyadaki Sovyet Rusya ve komünizmle ilgili olaylar dikkatli bir şekilde tetkik edilmiştir. Fransa seçimlerinde komünistlerin 151 milletvekili çıkartmaları büyük bir akis meydana getirmiştir.²³⁰⁸ Bu durumun oluşmasındaki temel görüş, Sovyet fikirlerinin sınırları aşan bir yapıda karşılık görmesi olarak değerlendirilmiştir. Bu durumun ise Türkiye'nin endişelerini yansıttığı şüphe götürmez bir gerçektir.

Ekim ayında en dikkat çekici haber Stalin ile ilgilidir. Zira Stalin'in hasta olduğu ve görevden çekileceği tekrar dillendirilmeye başlanmıştır. Karagöz'de Stalin'in görevden çekileceği ile ilgili haberlere yer verilerek; daha önce verilen haberin üzerinden uzun bir süre geçmesine rağmen, Rusya tarafından konunun cevaplandırılmadığı ifade edilmiştir. Karagöz, Stalin'in çekilmesi halinde yerine Mareşal Vorosilof'un geçebileceğini iddia etmiştir.²³⁰⁹ 11 Ekim'de Ulus'ta ve 14 Ekim'de Karagöz'de; Stalin'in tatil için Moskova'dan ayrılmasının Stalin'in sağlığı hakkındaki iddiaları yeniden gündeme getirdiği bildirilmiştir. Buna göre, Stalin'in sağlığı birkaç ay içerisinde görevini bırakmasına neden olacaktır. İddiaların ise Sovyet yetkililerce tekzip edilmemesinden dolayı çıktığı, yorumuna gidilmiştir.²³¹⁰ 23 Ekim'de ise Stalin'in görevlerinin bazılarını Molotof'a devrettiği haberi ile Stalin'in 'ağır hasta' olduğunun sorgulandığı görülmüştür.²³¹¹ 23 Ekim tarihinde konu ile ilgili

²³⁰⁶Ulus, 7 Ekim 1945, s. 2, 3.

²³⁰⁷Karagöz, No: 869 Yıl: 39, 18 Ekim 1945, s. 2.

²³⁰⁸Ulus, 23 Ekim 1945, s. 1 ve 3.

²³⁰⁹Karagöz, No: 866 Yıl: 39, 7 Ekim 1945, s. 2.

²³¹⁰Ulus, 11 Ekim 1945, s. 3; Karagöz, No: 868 Yıl: 39, 14 Ekim 1945, s. 2.

²³¹¹Ulus, 23 Ekim 1945, s. 1 ve 4.

açıklama yapan SSCB Washington Basın Ataşesi, Stalin'in ölmediğini ve ağır hasta olmadığını sadece, doktor tavsiyesi ile kızını da yanına alarak istirahat ettiğini bildirmiştir. Fakat bu açıklamaya karşın Stalin'in sağlık durumu hakkında, Moskova'dan bir açıklama yapılmamış olduğunun vurgulanması²³¹², kamuoyunda nezdinde, Sovyetlerin lidersiz ve zayıf bir halde gösterilmesinin amaçlanmasından kaynaklanmaktadır.

İsmet İnönü'nün 1 Kasım Nutku ve ABD'nin Boğazlarla ilgili kararını açıklaması sonrasında, Türk dış politikasında yaşanan değişim neticesinde eleştirel, Sovyet karşıtı bir kamuoyu telkin faaliyeti izlenmeye başlanmıştır. Her şeye karşın yine de direkt olarak Sovyetlerin hedef alınmadığı, dolaylı veya ima yollu bir propaganda faaliyeti izlendiği görülmüştür. Karagöz gazetesi, 8 Kasım tarihli sayısında, manşetten verdiği *'Türkiye'yi ilgilendiren işler düzelecek'* haberinde ABD elçisi ile Dışişleri Bakanı Hasan Saka'nın görüştüğünü ve bu görüşmeden sızan haberlerde Boğazlar da dahil olmak üzere, *'Türkiye ile bugün pürüz teşkil eden belli meselelerin Türkiye'yi asla kırmayacak ve hattâ tatmin edici'* bir surette tesis edileceği temin edilmiştir.²³¹³ Ulus'ta ise, 8 Kasım'da Türk-Sovyet tarafsızlık paktının 7 Kasım itibarıyla sona erdiği duyurulurken, aynı manşette, ABD'nin Boğazlarla ilgili hükümlerinin neler olduğu bildirilmiştir. Sovyet paktının ABD ile dengelemek isteyen Ulus gazetesi, anlaşmanın tadili için öne sürdüğü şartların Boğazlarda imtiyaz ve Kars-Ardahan toprakları olduğunun zannedildiği buna karşın ise Türkiye'nin *'ne birinin ne ötekinin kabul edilemeyeceğini'* bildirdiği ifade edilmiştir.²³¹⁴ Sovyet talepleri hakkında hala 'iddia' üzerine konuşulması, CHP İktidarı'nın kullandığı propaganda kaidesi ile yani zamana yaymakla yakından ilgilidir. Ulus, kamuoyunu direkt olarak bilgilendirmek yerine, haber ve bilgiyi zamana yayarak vermiştir. Bu sayede kamuoyunun tepkisini azaltmak ve endişeye kapılmasının önüne geçilmek istenmiştir.

Falih Rıfkı Atay 7 Kasım'daki başyazısında, 8 Kasım'ın yani Sovyet İhtilali'nin yıl dönümünün Sovyet Rusya için önemine değinerek; Stalin'in nutkunun tüm yıllara nispetle en fazla merak edilen nutuk olduğunu ifade etmiştir.²³¹⁵ Atay'ın bu iddiası, yaşanan gelişmelerden daha çok Stalin'in sağlığı ile haberlerin doğruluğu ile ilgilidir.

²³¹²Ulus, 24 Ekim 1945, s. 1.

²³¹³Karagöz, No: 875 Yıl: 39, 8 Kasım 1945, s. 1.

²³¹⁴Ulus, 8 Kasım 1945, s. 1 ve 5.

²³¹⁵Ulus, 7 Kasım 1945, s. 1 ve 3.

Ulus ve Karagöz'ün Stalin üzerinden Sovyetleri zayıf göstermeye çalıştığı bir dönemde Atay, kamuoyunu Stalin'e yeniden yönlendirmiştir. 8 Kasım tarihli Ulus gazetesinde, geçit töreninde Stalin'in ilk kez yer almamış olması,²³¹⁶ Ulus'un Stalin hakkında iddiaların doğru olduğu fikrini empoze etmiştir. 9 Kasım'da ise 'Stalin nerede?' diye sorulmuş, ABD'de olduğuna dair iddiaların olduğu ifade edilmekle birlikte konunun belirsiz bırakıldığı görülmüştür.²³¹⁷ 10 Kasım ise iddiaların çoğaldığı hatta Stalin'in kalp krizi geçirdiği ve görevlerinin bir kısmını Molov'a bırakacağı iddialarının olduğu bildirilmiştir.²³¹⁸

4.2.7.2 1946 Yılı Değerlendirmesi

1946 yılında Türkiye'nin yakın çevresinde Balkanlarda Yunanistan'da, Ortadoğu'da ise İran'da işgal, çatışma gibi olayların gerçekleşmesi, Hükümetin dikkatini çekmiştir. İran ve Yunanistan başta olarak üzere direkt ve dolaylı olarak Sovyetlerin ilgisinin olduğu hadiseler karşısında, basının dış politika açısından sorunları nasıl tanımlandığı, nasıl bir değerlendirmede bulunduğu oldukça önem kazanmıştır. Zira Hükümetin sahip olduğu gazetelerde Sovyetler aleyhinde kamuoyu oluşturmak üzere Yunanistan ve İran konularında bilinçli bir yönlendirme yapılmıştır.

Ocak ayının ilk günlerinden itibaren dünyada meydana gelen gelişmelerden özellikle; Sovyetlerin Yunanistan²³¹⁹ ve İran²³²⁰ meselelerinde oynadığı role yer vermiştir. Konu ile ilgili yapılan haberlerden, Sovyetlerin İran ve Yunanistan'daki gerginliğin nedeni olarak gösterilmek istendiği anlaşılmaktadır. Propaganda kaidelerinden tek düşman kaidesine uygun olarak işlettilen süreçte, Sovyetlerin sorun çıkarıcı oldukları ve tüm işgal teşebbüslerinde Sovyetlerin olduğu imajı oluşturulmak istenmiştir. De Gaule'nin Fransa'sında yaşanan gelişmelerin arkasında Komünist Parti'nin olması,²³²¹ keza ABD'de grevlerin 'vahim bir şekil' alması²³²², komünizm ve Sovyet tahakkümüne karşı halk efkarının manüple edilmek istendiği, bariz bir şekilde ifade edilmiştir.

²³¹⁶Ulus, 8 Kasım 1945, s. 1 ve 3.

²³¹⁷Ulus, 9 Kasım 1945, s. 1.

²³¹⁸Ulus, 10 Kasım 1945, s. 3.

²³¹⁹Ulus, 25 Ocak 1946, Karagöz, No: 897, Yıl: 39, 24 Ocak 1946, s. 1.

²³²⁰Karagöz, No: 897, Yıl: 39, 24 Ocak 1946, s. 1.

²³²¹Ulus, 21 Ocak 1946, s. 1, Karagöz, No: 897, Yıl: 39, 24 Ocak 1946, s. 1.

²³²²Ulus, 21 Ocak 1946, s. 1, Karagöz, No: 896, Yıl: 39, 20 Ocak 1946, s. 1.

Şubat ayı içerisinde, Sovyet Rusya'nın dolaylı ve direkt müdahil olduğu ülkelerde gerçekleşen olayların dikkatle ve kaygıyla takip edilmeye devam edildiği görülmüştür.²³²³ İran Meselesi en önemli gündem meselesidir. İran'ın coğrafi olarak Sovyet Rusya ile ittifak bağlamında ise Batılı ülkelere yakın olması, Türkiye'nin durumunu da yakından ilgilendirmiştir. İran dışında Filistin,²³²⁴ Yunanistan ve Endonezya'daki gelişmeler²³²⁵ ile Batılı ülkeler ile Rusya arasındaki gerginlik haberlerine yer verilmiştir.²³²⁶ Rusların İran ve Yunanistan gibi ülkelerde çıkan olaylarda fail olarak ima edilmesi, kamuoyunda Sovyet Rusya'ya karşı oluşturulmak istenen algıyı yansıtmaktadır. Rusya'nın Batılı ülkelerle özellikle de İngiltere ile BM Genel Kurulunda yaşadığı gerginlik²³²⁷ Sovyetlerin uzlaşmaz bir tavırda olduklarını göstermek maksatlıdır. Tito'nun 'Yugoslavya Sovyet Rusya'ya çözülmez bir bağla bağlı'²³²⁸ olduğunu bildirmesi ise Türkiye'nin etrafında daralan Sovyet çemberini olduğunu göstermek isteyen bir haberdur. Dönem dönem bu tür haber ve analizlerin yer aldığı değerlendirmelere yer veren Ulus ve Karagöz, Sovyet tehdidinin canlı olduğunu göstererek kamuoyunda Sovyet endişesinin gevşek bırakılmasına müsaade etmemiştir.

17 Şubat'ta Ulus'ta yer alan bir haberde, '*Kanada'da tevkifler*' olduğu duyurularak bu tevkiflerin sebebinin atom enerjisine ait bazı sırların yabancı bir devlete sızdırılması olarak verilmiştir. Ulus, Batılı kaynaklara dayandırdığı haberlerde bu devletin '*Sovyet Rusya'nın olma ihtimali vardır*' diyerek Sovyetlere işaret etmiştir.²³²⁹ 19 Şubat'ta ise '*Kanada'dan sonra casus avcılığı hayli genişledi / Amerikan polisi de Newyork'ta Sovyet casusluk şebekesinin şefi olan bir ajanı arıyormuş!*'²³³⁰ türünden bir habere yer verilerek, Sovyetler itham edilirken aynı zamanda Sovyetlerin hırs ve arzularını gerçekleştirmek üzere ABD ve Kanada'da dahi faaliyette olduğu ifade edilmiştir. Artık dünyada Sovyet arzu ve istekleri karşısında ABD ve Kanada'nın bile güvenli olmadığı vurgusu yapılmıştır. Casusluk meselesi Karagöz'de de yer almıştır.²³³¹ 24 Şubat tarihli sayısında Karagöz, '*Atom*

²³²³Ulus, 1 Şubat 1946; Karagöz, No: 900 Yıl: 39, 3 Şubat 1946, s. 1 ve 3.

²³²⁴Karagöz, No: 903 Yıl: 39, 14 Şubat 1946, s. 1.

²³²⁵Ulus, 1 Şubat 1946, s. 1.

²³²⁶Ulus, 1 Şubat 1946, s. 1.

²³²⁷Ulus, 1 Şubat 1946, s. 1.

²³²⁸Ulus, 3 Şubat 1946, s. 3.

²³²⁹Ulus, 17 Şubat 1946, s. 1 ve 3.

²³³⁰Ulus, 19 Şubat 1946, s. 1 ve 4.

²³³¹Karagöz, No: 905 Yıl: 39, 21 Şubat 1946, s. 2.

sırrı hırsızlığı herkesin harcı değil diyerek' konuyu belirsiz bir şekilde değerlendirmiştir.²³³² İç sayfalarda ise Kanada'nın tebliğine yer verilmiştir. Buna göre, gizli bilginin verildiği yer Kanada'daki Rus Elçiliğidir.²³³³ Rusya'nın 'hırsızlık' ile ilişkilendirilmesi, Sovyetleri itibarsızlaştırmaya yönelik bir girişimdir. Karagöz'ün bu konuda Ulus'tan daha açık bir dille Rusya'yı suçladığı görülmektedir. Çeşitli tarihlerde Ulus'ta yer alan haberlerde, Sovyetlerin dünyayı belirsizliğe ve çatışmaya sürüklediği, propagandanın süreklilik ilkesi doğrultusunda vurgulanmıştır. Ulus ve Karagöz'de tercih edilen haberlerin çoğunun Batı kaynaklı olması, Sovyetlere karşı manipülatif haberlerin kullanmasının tercih edilmek istemesinden kaynaklanmaktadır. Türkiye bu sayede Rusya karşıtı propaganda yaparken aynı zamanda, alıntı haberler olması sebebiyle direkt olarak Sovyetlerin tepkisini çekmemek istemiştir. Bu doğrultuda verilen bazı haberler şu şekildedir;

'Yakın Şark ve Doğu Akdeniz meseleleri; Ruslarla İngilizler arasındaki çatışmaların bu bölgede iki tarafı ilgilendiren konuları açığa vurduğu belirtiyor' ²³³⁴, *'Sovyet Rusyanın [Ortadoğu] ilgisi gitgide fazlaşıyor'*²³³⁵, *'Sovyet Rusya tavizler istiyor / Sovyetler Birliğinin stratejik ihtiyaçlarını İngiltere'nin artık tanınması sırası geldiği öne sürülüyormuş'*²³³⁶, *'Sovyetler Birliği'nin dış siyasette esrarlı bir tavır takındığı ve Rusya'nın yarın ne yapacağı belli olmadığı öne sürülüyor'*²³³⁷, *'Barış için en büyük tehlike Moskova propagandasından geliyor.'*²³³⁸

Mart ayında İran ve Yunanistan'daki olayların hararetle takip edilmeye devam edildiği görülmüştür. Özellikle İran konusunda yapılan haberlerde Hükümetin tatbik etmek istediği propagandada daha çok devletin kaygıları yer almıştır; *'İran işi yeni bir buhran yarattı'*²³³⁹, *'İran işinde Ruslarla batı müttefikleri arasında soğukluk artıyor'*²³⁴⁰, *'İran Meclisi dün dağıldı / Sovyetler İran'daki kuvvetlerini 70 bin daha arttırdılar'*²³⁴¹,

Rus ilerleyişinin batıya yani Türkiye'ye döndüğüne dair haberlerin alınması, Sovyet işgalinden duyulan kaygının boyutunu iyice arttırmıştır. Haberlerin açık bir

²³³²Karagöz, No: 906 Yıl: 39, 24 Şubat 1946, s. 1.

²³³³Karagöz, No: 906 Yıl: 39, 24 Şubat 1946, s. 3.

²³³⁴Ulus, 6 Şubat 1946, s. 1 ve 5.

²³³⁵Ulus, 8 Şubat 1946, s. 1 ve 5.

²³³⁶Ulus, 12 Şubat 1946, s. 1 ve 4.

²³³⁷Ulus, 13 Şubat 1946, s. 1 ve 5.

²³³⁸Mümtaz Faik Fenik, *Barış için en büyük tehlike Moskova propagandasından geliyor*, Ulus, 13 Şubat 1946, s. 1 ve 5.

²³³⁹Ulus, 5 Mart 1946, s. 1.

²³⁴⁰Ulus, 11 Mart 1946, s. 1 ve 3.

²³⁴¹Ulus, 13 Mart 1946, s. 1 ve 3.

biçimde paylaşılması ise enformasyonun beyaz propaganda kaidesince, geldiği yerin belli edilmesinin istenmesinden kaynaklanmaktadır. Buna göre halka yeterince bilgi verilmemesi, kamuoyunun belirsiz kaynaklardan yanlış, maksatlı haberler almasına neden olabiliirdi. Hatta Milli Birliğin diri tutulması için endişenin varlığı, hükümet propagandası için olumlu bir değerlendirme olarak kabul edilebilir. 14 Mart'ta yer verilen bir haberde; *'Ruslar İran'ı işgal ediyor. Ruslar Tahran'a ve batı sınırlarına doğru ilerliyorlar / Bazı haberlere göre Ruslar Türkiye'ye ve Irak sınırına doğru yürüyorlar'* denmiştir.²³⁴² Gelişmeler üzerine, Nihat Erim'in başyazı olarak kaleme aldığı, *'Endişeler artıyor ufuklar kararıyor'* başlık yazısında; *'...son günlerde yaşanan gelişmeler üzerine Türkiye'nin adının geçmesi üzerine; ...şerefli insanlar olarak devam edegelmiş bulunan hayatımız, bir gün kutsi bir ödev için feda edilmek gerekirse, şerefli insanlar olarak ölmekte de asla tereddüt etmiyeceğiz'* diyerek topyekûn mücadelenin gerekliliği telkin edilmiştir.²³⁴³

Türkiye'ye İran'daki gelişmelerle ilgili kaygı veren bir başka hadise ise; *'Tahran'da bir ihtilal çıkacağı'* söylentileridir.²³⁴⁴ Türkiye'nin olası bir Sovyet işgaline karşı yürüttüğü propagandanın temel tezi, milli birliğin muhafazası ve işgale karşı topyekûn mücadelenin sağlanmasıdır. İç savaş, ihtilal iddiaları ise Hükümetin bu konudaki korkusunu daha da arttırmıştır. Son gelişmeler karşısında Sovyetlerin hedefte tutulduğu haberlerin alabildiğine genişlemeye başladığı görülmektedir. Bu türden haberlerin büyütülerek Rusya'nın totaliter, baskıcı ve emperyal duygulara sahip olduğu izlenimi verilmiştir;

*'Ruslar ordularını kuvvetlendiriyorlar'*²³⁴⁵, *'Moskova'da Yabancı gazeteciler için sansür çok şiddetlendi'*²³⁴⁶, *'New – York Times soruyor Sovyet istekleri bitmek bilmiyor Fakat dünyanın şunu sormağa hakkı vardır: Güvenliği aramanın sonu nerede bitmekte ve genişleme arsuzu nerede başlamaktadır?'*²³⁴⁷ *'İzvesita'nın makalesi / Bütün faşistler, bir teki kalmayınca kadar, yok edilmeli.'*²³⁴⁸

Nisan ayında Missouri ziyaretiyle ABD ile ilgili yaşanan gelişmeler sonrasında, 1 Mayıs'ta Stalin'in mesajının Ulus'ta yer aldığı görülmüştür. Bu

²³⁴²Ulus, 14 Mart 1946, s. 1 ve 3.

²³⁴³Ulus, 15 Mart 1946, s. 1 ve 3.

²³⁴⁴Ulus, 19 Mart 1946, s. 1.

²³⁴⁵Karagöz, Yıl: 39, No: 908, 3 Mart 1946, s. 2.

²³⁴⁶Ulus, 13 Mart 1946, s. 3.

²³⁴⁷Ulus, 15 Mart 1946, s. 1 ve 4.

²³⁴⁸Ulus, 31 Mart 1946, s. 3.

durumun Sovyet tepkisini üzerine çekmemek üzere olduğu öngörülmelidir.²³⁴⁹ Zira Missouri ziyareti Türkiye-ABD ilişkileri açısından olumlu bir adım ise de Türkiye'nin Rusya ile yalnız başına mücadele edeceği kaygılarını gidermek için henüz yeterli bir adım değildi. Bu durum karşısında daha fazla Rusya'nın dikkatini çekmemek üzere Stalin'in 1 Mayıs mesajına yer verildiği düşünülmelidir. Fakat Sovyet tepkisinin çekilmemesine yönelik bu gayretin uzun erimli olmadığı, anlık bir yatıştırma siyaseti olduğu görülmüştür. Bulgarların Batı Trakya'yı talep etmesi üzerine, Karagöz, gazetesinin gayet ağır bir surette konuyu manşette yer alan karikatürde değerlendirerek bu talebin arkasında Rusya'nın olduğunu açıkça belirtmiştir.²³⁵⁰ [EK: 28]

Haziran ayında kamuoyunda, Sovyet tehdidini gerçekliği ve iç kargaşanın engellenmesine yönelik propaganda faaliyeti yürütülürken, yurt dışı haberlerle de Batı'nın Türkiye'nin yanında²³⁵¹ olduğunun ve Rusya'nın yaşanan tüm sorunların kaynağı olduğunun gösterilmesine devam edilmiştir; *'Müttefiklere karşı Rus yayınları günden güne şiddetleniyor'*²³⁵², *'Rusyadan çekinme / Mısırlılar Rus nüfuzu altına girmekten çekiniyor'*²³⁵³, *'Yunan hududunda Rus kıtaları yokmuş.'*²³⁵⁴ Rusya'nın dünyadaki tutumuna karşı Karagöz'de yapılan propagandanın mizahi bir dille gerçekleştirildiği görülmektedir. Karagöz, Sovyet Rusya'yı yaptıklarını mizah vasıtasıyla sebebiyle yermektedir. Keza Rusya'nın yerilmesinde ilk defa hayvanlardan istifade edilerek, Rusya bir hayvana, 'karga'ya benzetilmiştir.²³⁵⁵ Karagöz'ün daha sonra sıklıkla kullanacağı bu propaganda metodu süreklilik kazanırken, Rusya için karga yerine 'Ayı' kullanılacaktır. Rusya ile 1945'in yaşanan sorunlardan yaklaşık bir sene sonra, açıkça en azından Karagöz'de Rusları, açıkça eleştirilmekten vazgeçildiği görülmektedir. [EK: 29]

Sovyetlerin Boğazlara ilişkin henüz Türkiye vermediği Boğazlarla ilgili Nota ağustos ayı içerisinde verilmiştir. Her ne kadar Sovyet Notası 8 Ağustos'ta verilse de kamuoyuna duyurulması için biraz beklenmiştir. 12 Ağustos'ta Londra Radyosu'ndan alıntılanan bir haber olarak duyurulan haberde, konu bir iddia olarak

²³⁴⁹Ulus, 2 Mayıs 1946, s. 1 ve 4.

²³⁵⁰Karagöz, No: 928, Yıl: 39, 12 Mayıs 1946, s. 1.

²³⁵¹Ulus, 5 Haziran 1946, s. 1.

²³⁵²Ulus, 13 Haziran 1946, s. 3.

²³⁵³Karagöz, Yıl: 39, No: 937, 13 Haziran 1946, s. 1.

²³⁵⁴Karagöz, Yıl: 39, No: 937, 13 Haziran 1946, s. 1.

²³⁵⁵Karagöz, Yıl: 39, No: 939, 20 Haziran 1946, s. 1.

geçmiştir.²³⁵⁶ Halkın endişeye kapılmasını istemeyen Hükümetin Nota'dan kısım kısım bahsettiği görülmüştür. Sovyetlerin Türkiye'ye ilettiği nota sonrasında, Türkiye'nin cevabının Sovyetlere bildirilmesi üzerine²³⁵⁷ 'Kızıl tehlike' karşısında milli birliği tesis etmek üzere Sovyet tehlikesinin boyutları kamuoyuna anlatılmıştır. Macaristan'da ortaya çıkan aşıktan Sovyet işgalinin sorumluluğu olduğu telkin edilirken, Macarların savaş tazminatının yanında 980.000 kişilik Sovyet işgal ordusunu beslemek zorunda olduğu belirtilmiştir.²³⁵⁸ Sovyetlere dair bir diğer dikkat çekici haber ise '*Sovyetler Alman çocuklarını terbiye için Rusya'ya götürüyorlar*'²³⁵⁹ haberidir. İşgal, talan gibi kavramlarla ilişkilendirilmek istenen Sovyet Rusya'nın çocukları ailelerinden koparmasıyla, Sovyet Rusya'ya karşı infial uyandırılmak istenmiştir.

Eylül ayında Sovyet karşıtı haberler etkisini arttırmıştır. Bu noktada 2 Eylül itibariyle daha önce ilanla duyurulan André Mandelstam'ın Yirminci yüzyılda Rusya'nın Akdenize çıkış politikası; Çarlık Rusya'sının Akdenize çıkış politikasını bütün yönüyle ortaya koyan eser yayınlanmaya başlanmıştır.²³⁶⁰ Nihat Erim tarafından çevrilen eser, tefrika olarak uzun bir süre Rusya'nın Boğazlara yönelik ilgisini tarihsel süreçle açıklamak amacıyla yayınlanmıştır. Ayrıca sürekli bir biçimde Sovyet Rusya ile Batı arasındaki ayrımın belirginleştiği vurgulanmıştır.²³⁶¹ Karagöz, ABD ve Rusya'nın arasının açıldığını karikatürlerle belirtilmiştir.²³⁶² Sovyetlerle ilgili eylül ayında yer alan haberlerde dünyada meydana gelen olayların sebebi olarak, Sovyet Rusya'nın gösterildiği bazı haberler şu şekildedir; '*Almanya'da Rus bölgesindeki seçimlerde tazyik yapılmış*'²³⁶³, '*Rusya bütün dünyayı kendisi gibi yapmak istiyor. Yugoslavya, Bulgaristan, Arnavutluktan sonra sona Yunanistanı da kendisine çekmek istiyor.*'²³⁶⁴

Ruslar yayınlanan mezkur haberlerde olduğu gibi çatışma ve kargaşalıkların sebebi olarak gösterilmiştir. Diğer taraftan ise bazı haberlerle kamuoyunda endişe ve korkunun büyümemesi için Sovyet Rusya'nın küçük gösterilmesine gayret edildiği

²³⁵⁶Ulus, 12 Ağustos 1946, s. 1.

²³⁵⁷Ulus, 23 Ağustos 1946, s. 1.

²³⁵⁸Ulus, 2 Ağustos 1946, Karagöz, Yıl: 39, No: 951, 1 Ağustos 1946

²³⁵⁹Ulus, 9 Ağustos 1946, s. 1.

²³⁶⁰Ulus, 2 Eylül 1946, s. 1 ve 3.

²³⁶¹Ulus, 3-4-5 Eylül 1946

²³⁶²Karagöz, Yıl: 39, No: 961, 5 Eylül 1946, s. 1.

²³⁶³Ulus, 3 Eylül 1946, s. 3.

²³⁶⁴Karagöz, Yıl: 39, No: 961, 5 Eylül 1946, s. 2.

görülmüştür. *'Rusya birinci sınıf büyük bir askeri devlet değildir'*²³⁶⁵ haberinde Sovyet gücü, ABD ve İngiltere ile kıyas edilerek Rusya'nın gücü önemsizleştirilmek istenmiştir. *'Japonya'da Sovyetler aleyhine gerçekleşen yürüyüşler'*²³⁶⁶ haberinde ise Sovyetlerin dünyanın hiçbir yerinde hoş karşılanmadığı telkin edilmiştir.

24 Eylül tarihinde, Türkiye'nin Sovyet Rusya'ya verdiği, cevabi notaya Rusya'dan ikinci bir karşılık verilmiştir. Sovyet notasına dair yürütülen propagandada ekim ayında ise bizzat kamuoyunu yönlendirecek olan dahili yorum ve analizlere yer verilmiştir. Bu propaganda adımıyla Rusya'nın 'kötü' imajına katkıda bulunulmak istenmiştir. Sovyetlerin takbih edilmesine dair yürütülen propaganda çalışmasında, İzvestia ve Moskova Radyosu'nun kullandığı propaganda argümanları, Rusya'nın Türkiye'nin Batı ile yakınlaşmasını istemediği şeklinde manüple edilmiştir; *'Türkiye'de İngiliz kıtaları bulunduğu dair Moskova radyosunun verdiği haber "gülünç" olarak vasıflandırıldı'*²³⁶⁷, *'İzvestia'da yayınlanan bir makale / Amerika ile Türkiye'nin yakınlaşmasından rahatsız olduğu makalede görülüyor. ABD manevraları; Portekiz ve İtalya'da da mürtecilerin hoşuna giden bu silâh şakırdatma Von Papen'in eski işbirlikçilerinden olan mürteci Türkler tarafından da önemli propaganda mevzuu olmuştur.'*²³⁶⁸

Gazetelerde yer alan diğer haberlerde ise Rusya'nın askeri faaliyetleri üzerinden, Sovyetlerin tehlikeli oldukları algısı yerleştirilmek istenmiştir;

*'Bazı haberlere göre / Sovyet İran'a askeri ittifak teklif etmişler! / Türkiye – Azerbaycan sınırında bazı Rus kıtalarının yer değiştirdiği söyleniyor'*²³⁶⁹, *'İran'da Rus propagandası kuvvetlenmiş'*²³⁷⁰, *'Çörçil, 200 Rus Tümenin harbe hazır bir halde beklediğini söylemiş ve bunun hakkında elinde vesikalar olduğunu da ilâve etmiştir'*²³⁷¹, *'Sovyetlerin bir yalanlaması / Almanya'da Sovyet işgali bölgesinde gizli silâhların imal edilmekte olduğu...'*²³⁷².

1946 yılının yaz ve sonbahar aylarında yaşanan gelişmeler sonrasında, Sovyet karşıtı oluşturulmak istenen dalga'nın kasım ve aralık ayında nispeten durulduğu görülmüştür. Propagandanın işba kanunca tekrarın israfından

²³⁶⁵Ulus, 15 Eylül 1946, s. 3.

²³⁶⁶Ulus, 11 Eylül 1946, s. 3.

²³⁶⁷Ulus, 3 Ekim 1946, s. 1.

²³⁶⁸Ulus, 12 Ekim 1946, s. 1.

²³⁶⁹Ulus, 15 Ekim 1946, s. 1.

²³⁷⁰Ulus, 15 Ekim 1946, s. 1.

²³⁷¹Karagöz, Yıl: 39, No: 977, 31 Ekim 1946, s. 1.

²³⁷²Ulus, 3 Ekim 1946, s. 1.

kaynaklanan tepkisizlik açısından, yoğun geçen aylardan sonra kasım ve aralık aylarının nispeten daha az yoğunluklu olması, kamuoyunun tepkisiz kalmasının önüne geçmiştir. Bu durumun istisnası ise Stalin'le ilgili yapılan haberdır. Aralık ayında Stalin'in yeniden hasta olduğuna dair propaganda haberlerine yer verilmiştir. ABD kaynaklı, *'Bir habere göre Mrl. Stalin kalbinden rahatsızmış'* Haberin tekzip edilmediği gibi teyit de edilmemesi soru işareti olarak görülmüştür.²³⁷³ 8 Aralık'ta *'Haberin teyid edilmesi bekleniyor'*²³⁷⁴ başlığı ile verilen haberle Stalin'in hasta, Sovyetlerin ise belirsizlik içerisinde olduğu izlenimi verilmek istenmiştir. Her ne kadar 9 Aralık'ta *'Sovyetler hastalık haberini yalanlıyor'*²³⁷⁵ denilse de Stalin'in aciz, Sovyetlerin ise belirsizlik içerisinde görüldüğü 1946 yılının diğer aylarındaki gibi telkin edilmiştir.

4.2.7.3 1947 Yılı Değerlendirmesi

1947'de Sovyetler Birliği ile ilgili olarak gazetelerde yer alan propaganda faaliyetinin karşı propaganda olarak sürdürülmeye devam edildiği görülmüştür. Bu anlamda bir taraftan Türkiye aleyhindeki haberlerin kamuoyuna açıklanmasına çalışılırken aynı zamanda Sovyet Rusya'nın kamuoyundaki imajını olumsuz bir halde göstermek üzere faaliyette bulunulmak istendiği görülmüştür. Ayrıca 1947 yılında ABD'nin Türkiye ve Yunanistan'a yardım için açıkladığı Truman Doktrinin Hükümet tarafından arzu edilen ittifak desteğini sağlayacak olması, gazetelerde yer alan Sovyet propagandasına karşı daha az tedbirli bir politikanın izlenmesini sağlamıştır. Bu sebeple Truman Doktrini sonrasında Sovyetlerin daha net olarak eleştirilmeye başlandığı görülmüştür.

1947 yılının ilk günlerinde Sovyetlerle ilgili yapılan telkinlerde, İran meselesinin ciddi bir biçimde takip edildiği gözlemlenmiştir. Reader's Digest'ten yapılan tercümede *'Sovyet işgaline girdikten sonra Azerbaycan'a demokrasi nasıl gelmişti?'* sorusunun cevabı aranmıştır. Buna göre, Sovyet yönetimindeki Azerbaycan'ın geleceği bugün için belirsizdir. Halk aynı anarşinin içindedir. *Hatta 'Yetkili müşahitlerin söylediğine göre, eğer serbes ve gizli bir seçim yapılırsa halk yüzde doksan Sovyet ilhakının aleyhinde oy verir.'*²³⁷⁶ Sovyetlerin Azerbaycan'a götürdüğü demokrasi kavramı üzerinden kamuoyuna, Sovyetlerin demokrasi

²³⁷³ *Ulus*, 7 Aralık 1946, s. 3, *Karagöz*, Yıl 39, No:989, 12 Aralık 1946, s. 2.

²³⁷⁴ *Ulus*, 8 Aralık 1946, s. 3.

²³⁷⁵ *Ulus*, 9 Aralık 1946, s. 1.

²³⁷⁶ *Ulus*, 5 Ocak 1947, s. 5 ve 9.

iddialarının gerçekçi olmadığı gibi kargaşaya sebep olduğu telkin edilmek istenmiştir. Keza Sovyetler Birliği'ne göç eden Ermeniler içinde benzer bir propaganda faaliyeti izlenmiştir. Karagöz'e göre, Ermeniler Rusya'dan umduklarını bulamamışlardır. Bir İngiliz gazetesine dayandırılan haberde Rusya'ya göç eden insanların fakir kimseler oldukları buna karşın malı mülkü olan hiçbir Ermeni'nin Rusya'ya gitmek istemediği bildirilmiştir.²³⁷⁷ Sovyet Rusya ile ilgili yapılan bir diğer habere göre ise; '*Amerika'da büyük bir Rus casus şebekesi varmış!*'²³⁷⁸. Bu haberle Sovyet Rusya'nın ABD'de bile casusluk faaliyetine giriştiği empoze edilirken, bir taraftan da Rusların gizli, kargaşa çıkartıcı işler yaptığı aşılınmak istenmiştir.

Ocak ayı itibariyle birlikte, Sovyetler Birliği ve peykleri olarak addedilen ülkelerde yapılan propagandaların açıklanmak suretiyle, Türkiye üzerindeki Sovyet baskısının ne boyutta olduğu verilmiştir.²³⁷⁹ Sovyetlerin Türkiye'ye yönelik 'menfi propagandası'na karşı yorum köşelerinden ve haberlerle karşı koyulmaya çalışılmıştır. Bu cevaplarla Rusların amaçları açıklanırken diğer taraftan da Hükümetin dış politikasındaki haklılık ortaya çıkarılmak istenmiştir; '*Rumenlerden sonra Bulgarlar aleyhimize yayınlara başladılar / Komünist basını birden aleyhimize hücumla geçti / Bütün gazeteler Türkiye'ye ait haberlerle doludur. Muhalif Çiftçi Partisinin gazetesi olan "Narodno Zemledelsko Zname" Saracoğlu, Celâl Bayar, Rauf Orbay, Sümer, Köprülü, Koraltan ve Menderes'in iştirakiyle bir millî koalisyon kabinesinin kurulacağı tahmin etmektedir...*'²³⁸⁰ Yankılar köşesinde Toplu İğne 'Kukla profesörler!' başlığı ile yazdığı haberde propaganda üzerinden yürütülen amaçları gözler önüne sermek istemiştir;

'Romanyalı yarıdakılardan, Bulgaristan'lı şakşakılardan sonra Moskovalı tarih profesörlerinin de votkalı seslerini duyuyoruz. Gözlerinin önünde geçen olayları kitaba geçirmek kudretini bulamayan kızıl profesörler, bilgilerinin dışında ve sınırlarının uzağındaki hakikatleri aldıkları talimata göre, yazmakta, gün geçtikçe, daha usta kesiliyorlar. ... Sade Boğazları değil, Boğazların sahibi ve bekçisi Türkleri kontrol etmek istiyor profesör cenapları...'²³⁸¹

²³⁷⁷Karagöz, Yıl 39, No: 999, 16 Ocak 1947, s. 1.

²³⁷⁸Ulus, 15 Ocak 1947

²³⁷⁹ '*Romanyalı Kızıl basın artık gemi azya aldı! / Rumen İşçi Federasyonu resmî gazetesi sıkılmadan, Türkiye'ye dünya irticanın köprübaşı, diyor*' Ulus, 4 Ocak 1947, s. 1.; '*Bir iddiaya cevap / Türkiye'de hiçbir Amerikan kıtası yoktur / Yeni Zamanlar adlı Sovyet dergisinin bir haberini Amerikan Dışişleri Bakanlığı resmen yalanladı*' Ulus, 3 Ocak 1947, s. 1., '*Boğazlara dair asılsız bir haber / Bir Fransız gazetesi tamamen uydurma bir haber neşretti*' Ulus, 4 Ocak 1947, s. 1 ve 3.

²³⁸⁰Ulus, 9 Ocak 1947, s. 1 ve 3.

²³⁸¹Ulus, 14 Ocak 1947, s. 2.

1947 yılında Karagöz gazetesinde yaşanan değişimle birlikte, Sovyetlere ve Sovyet peyki devletlere karşı daha yoğun, açık, sert ve nezaketten uzak bir propaganda söylemi kullanıldığı görülmüştür. 13 Şubat'tan itibaren Rusya'ya yönelik olarak 'Moskof D'Ayi' isminin kullanılmaya başladığı görülmektedir. Rusya ile 'Ayı' ismi arasında bağ kurularak Rusya'nın takbih edildiği görülmektedir; *'Sana Ne? / Pek candan dostumuz, iki gözümüzün hiç birisi Moskof D'ayı'nın basını ve radyoları hep bizimle meşgul. Durup dururken kışneyen Kışnef Radyosu geçen günde (Halk Partisi ikiye bölünüyor) diye düğün bayram yapıyordu. Halk Partisi ikiye bölünür veya bölünmez; Demokrat Parti, üçe ayrılır veyâ ayrılmaz; sana ne a D'Ayılarının D'Ayısı Moskof D'ayı?'*²³⁸² Rusya'nın Türkiye ile alakadar olmasını eleştiren Karagöz, siyasi gelişmeleri Türkiye'nin bir iç meselesi olarak kalması gerektiğini telkin etmiştir. 'D'Ayi' isminde sonra ilk kez yine şubat ayı içerisinde karikatürlerde, Rusya'yı temsilen kullanılan insan figürü yerine 'Ayı' figürüne yer verilmeye başlanmıştır²³⁸³ [EK:30] Ayrıca Ermenilerin BM' nezdinde giriştiği bir teşebbüs haberini manşetten karikatürize eden Karagöz, müracaat edeni 'Artin Domuzyan' ismiyle ve eylemini ise daha ağır bir ifadeyle kamuoyuna sunarak, Sovyet Rusya aleyhine milli duyguları tahrik etmek istemiştir.²³⁸⁴[EK: 31]

ABD Kongresi'nde Truman yardım kararının onanması için Türkiye ve Yunanistan'ın tehlikede olduğunu gösteren bir takım belgelerin yayınlanması karşısında, belgeler derhal tercüme edilerek kamuoyunun Sovyet karşıtı olarak yönlendirilmesinde kullanılmıştır. Akşam Haberleri belgeleri; *'Amerika tarafından yayınlanan Gizli Vesikalar rus emellerini bütün çıplaklığı ile açıkladı'* şeklinde duyururken *'Başlıca rus emelleri: 1- Türk siyasetine rus istikameti vermek; 2- Türkiye'de sovyetler için müsait bir rejim kurmak'*²³⁸⁵ olarak açıklamıştır. Ankara'nın Rus ve Sovyet ismini kasten küçük kullanması ise Rusya'nın tahkir edilmek istendiğini göstermektedir. Memleket gazetesi ise vesikalara göre, Rus radyolarının Türk halkını isyana teşvik ettiğini bildirmiştir.²³⁸⁶

Nisan ayına dair yapılacak genel bir değerlendirmede, gazeteler vasıtasıyla tatbik edilmekte istenen propagandanın iç politika ağırlıklı ve Sovyet karşıtı olarak odaklandığı görülmektedir. Hatta bazı kereler Sovyet tehdidi ile iç politikanın birlikte

²³⁸²Karagöz, Yıl: 39, Sayı: 1004, 3 Şubat 1947, s. 2.

²³⁸³Karagöz, Yıl: 39, Sayı: 1007, 13 Şubat 1947, s. 1.

²³⁸⁴Karagöz, Yıl: 39, Sayı: 1006, 10 Şubat 1947, s. 1.

²³⁸⁵Ankara Akşam Haberleri, 24 Mart 1947, s. 1 ve 3.

²³⁸⁶Memleket, 24 Mart 1947, s. 1 ve 5.

değerlendirildiği görülmüştür. Diğer aylarda olduğu gibi Sovyetlerin ve sistemlerinin takbih edilmesine devam edilirken Batı'nın sözleri Hükümetin icraatlarının doğrulamak ve kamuoyunda Batı'nın desteğinin alındığını göstermek üzere özellikle tercih edilmiştir. Rusya özellikle uluslararası işbirliğine dair yürütülen görüşmeleri baltalayan devlet olarak empoze edilmiştir. *'Dörtler konferansını çürüten Rusyadır'*²³⁸⁷ başlığında olduğu gibi Rusya'nın barışı istemeyen taraf olduğu ortaya koyulmak istenmiştir. Nisan ayında gazetelerde yer alan, bazı Rusya değerlendirmelerinin Rusya karşıtlığını güçlendirmek üzere olduğu görülmektedir;

*'Rusya'da Hüküm süren kıtlık'*²³⁸⁸, *'Stalin'in gazetecilere hiddeti Rusyadan asla sansür kalkamaz'*²³⁸⁹, *'Kızıldunun yerleştiği yerlerde Rusya ordularını çekmek istemiyor'*²³⁹⁰, *'Amerika'da komünizm tehlikesi / Birçok sabotaj ve grevi komünistler tertibediyorlarmış'*²³⁹¹, *'Rus kıtalarında kımıldama var! Manevra yapan 80.000 kişilik orduya mensup 60.000 asker Macaristan'dan Avusturya'ya doğru ilerliyor'*²³⁹², *'Demir Perde arkasında Polis Rejimleri'*²³⁹³, *'Ruslar korku içinde! Bir hücumdan çekiniyorlar, hayat seviyelerinin de yükselmesini istiyorlar.'*²³⁹⁴

Diğer taraftan Sovyetlerin Truman Doktrini sebebiyle, Türkiye'ye yardım edilmemesi yönünde yapılan yayınlara karşı, propaganda yapılarak Sovyet ithamlarına cevap verilmeye çalışılmıştır. İddialar karşısında, *'Moskova Radyosu yardım aleyhtarı / Rusya, yardımın Ortadoğu'da Amerikan sermayesini korumak gayesi ile yapıldığını iddia ediyor'*²³⁹⁵ başlığında olduğu gibi haber olduğu gibi verilirken yapılan yorumlarla konuya açıklık getirilmeye çalışılmıştır. Nihat Erim, bu durumu; *'Amerika'nın Türkiye'ye yardıma kalkması, Sovyet Hükümetini çok sinirlendirmiştir. ... 11 mart gününden beri, bütün Bolşevik ajanları, bu yardıma engel olmak için faaliyete geçirilmiştir. Dünyanın her yerinde elde bulunan bütün vasıtalarla, Türkiye'nin yardıma ihtiyacı olmadığını ve Türkiye'nin yardıma lâyık olmadığını ispata çalışmaktadır'*²³⁹⁶ şeklinde değerlendirmiştir. Keza A. Şükrü Esmer'de 'Yardım meselesi ve Sovyetler' yazısıyla benzer bir biçimde Sovyetlerin Türkiye'ye yardım edilmesine karşı çıkmasıyla ilgili bir değerlendirmede

²³⁸⁷Memleket, 19 Nisan 1947, s. 1 ve 4.

²³⁸⁸Memleket, 14 Nisan 1947, s. 1.

²³⁸⁹Memleket, 15 Nisan 1947, s. 1.

²³⁹⁰Memleket, 28 Nisan 1947, s. 1.

²³⁹¹Ulus, 9 Nisan 1947, s. 3.

²³⁹²Ankara Akşam Haberleri, 30 Nisan 1947, s. 1.

²³⁹³Memleket, 3 Nisan 1947, s. 3.

²³⁹⁴Ankara Akşam Haberleri, 6 Nisan 1947, s. 3.

²³⁹⁵Memleket, 10 Nisan 1947, s. 1 ve 4.

²³⁹⁶Ulus, 9 Nisan 1947, s. 2.

bulunmuştur; ‘...Bir memlekette resmen toprak istenirse, bir memleketin toprakları üzerinde askeri üsler kurulması teşebbüsüne girilirse, bir memleketin rejimine karşı devamlı bir propaganda savaşı açılırsa ... o memleketin baskı altında bulunmadığını nasıl iddia edilebilir?’²³⁹⁷

Sovyetlerin durumunu eleştirmek üzere Rusya’dan kaçan Ermenilerin propaganda aracı olarak kullanıldığı görülmüştür.²³⁹⁸ Sovyet Ermenistan’ından kaçan Ermenilerle ilgili yapılan ilk değerlendirmede ironik bir dille ‘Sovyet Cenneti Ermenistandan toprakalarımıza birçok Ermeni iltica etti’ haberiyle verilmiştir. Analiz edilen haberde, Ermenilerin Sovyetlerdeki vaatler karşısındaki yaşamlarına dair bilgilerine yer verilerek; ‘Ermeni cennetinin hakiki çehresi’ gözler önüne serilmek istenmiştir.²³⁹⁹ Ay sonuna doğru yapılan bir başka haberde ise Rusya’ya dair yapılan değerlendirmede ironik bir dil yerine direkt olarak cehennem ifadesinin kullanıldığı görülmüştür; ‘Sovyet cehenneminden kaçan Ermeniler / Mülteciler “Erivan”da insanlıktan hayvan seviyesine düştük diyorlar’²⁴⁰⁰.

Mayıs ayında gazetelerin propaganda dışında dünyadaki gelişmelere ve bunun Türkiye’deki yansımalarına dikkat çektiği görülmektedir. Rusya ile ilgili haberler yine gündemin ilk sırasında yer almaya devam etmiştir. Rusya ile ilgili haberler iki kısımda sürdürülmeye devam edilmiştir. İlk olarak Rusya’nın yayılmacı siyaseti ile barış karşısındaki tutumu paylaşılmıştır. İkinci olarak ise Sovyet ‘cenneti’nin gerçek dışılığına ve Rusya ile ilgili olumsuz değerlendirmelere yer verilmiştir. Mayıs ayında bu hususta yer alan bazı haberler şu şekildedir;

‘Foster Dules’e Göre Konferansın akim kalmasına Ruslar sebep olmuşlardır’²⁴⁰¹, ‘Moskova konferansının mesuliyeti / Rusyanın Avrupaya ait emelleri suya düşüyor’²⁴⁰², ‘Rusya’da hayat nasıl geçiyor? Herşeye rağmen zümre farkı ortada yine mevcut’²⁴⁰³, ‘Ukrayna’da kıtlık sebebiyle insan eti yendiği söyleniyor’²⁴⁰⁴, ‘Sunday Times diyor ki: Sovyetlerin dış politikası ne

²³⁹⁷Ulus, 17 Nisan 1947, s. 3.

²³⁹⁸Ulus, 16 Nisan 1947, s. 3.

²³⁹⁹Memleket, 13 Nisan 1947, s. 1 ve 4.

²⁴⁰⁰Memleket, 30 Nisan 1947, s. 1 ve 4.

²⁴⁰¹Ulus, 1 Mayıs 1947, s. 4.

²⁴⁰²Memleket, 1 Mayıs 1947, s. 1.

²⁴⁰³Memleket, 6 Mayıs 1947

²⁴⁰⁴Memleket, 7 Nisan[Mayıs] 1947, s. 1 ve 4.

marxiste'dir ne de sosyalisttir; Çarlık devrinde neyse odur' ²⁴⁰⁵, *'Komünizm heyulası Hindistan'a da el attı / bu yüzden bir iç harbin çıkması bile muhtemel'* ²⁴⁰⁶.

Haziran ayında Macaristan ve Balkanlar meselelerinin öne çıktığı görülmüştür. Yurt dışı merkezli olarak Sovyetlerin Macaristan'a yönelik giriştiği hareketin iç politikaya da etki ettiği görülmüştür. Macaristan'da yaşanan gelişmeler üzerine endişeleri ve kaygıları artan Hükümetin, Muhalefeti dış politika konusunda kontrolü altına almaya çalıştığı, birlik mesajı vermeye çalıştığı gözlemlenmiştir. Türkiye'nin Macaristan olayları karşısında yaşadığı endişe, manşetlere şu şekilde yansımıştır; *'Avrupada zuhur eden büyük siyasî buhran / Macaristanda Ruslar hâdiseler çıkarıyor'* ²⁴⁰⁷, *'Ruslar Macaristanda da komünizmi tesis ettiler'* ²⁴⁰⁸, *'Macaristan'da Hükümet darbesi de Rusların işaretiyle olmuş!'* ²⁴⁰⁹, *'Macaristan olayları yatışmadı'* ²⁴¹⁰. Haberler dışında köşe yazılarında Macaristan meselesi yorumlanmaya çalışılmıştır. Falih Rıfkı Atay'a göre Sovyet Rusya, Macaristan'ı 'peyki' haline sokmak ²⁴¹¹ ve *'Macaristan'ı zorla kızılaştırmak tıpkı Yugoslavya gibi, onu Sovyetler Birliği'nin bir eyaleti haline getirmek'* ²⁴¹² istemektedir.

Macaristan olayları ile başlayan sürecin kısa süre içerisinde bir Sovyet karşıtlığına döndüğü görülmüştür. Bu durumun oluşmasında Rusya'nın Macaristan ve diğer Avrupa ülkelerinde oynadığı rolün payı hiç şüphesiz oldukça büyüktür. Rus hareketlerinden duyulan endişe karşısında, gazetelerde Sovyet karşıtı kampanyaya hız verilmiştir. Avrupa ve özellikle Balkanlarda meydana gelen her olayda Sovyetlerin parmağı olduğu vurgulanmıştır;

'Yunanistanı bekleyen büyük hâdiseler / Çetelere yabancı lejyonlar katılıyor' ²⁴¹³, *'Balkanlarda "Kızıl" tehlikesinin yayılışı / Milletlerarası Kızıl Tümen bir İspanyol Generali komutasında Yunanistana inmeğe hazırlanıyor'* ²⁴¹⁴, *'Komünizm emrinde çalışan Rus kilisesi / Rus Patriği Alexiz Slav ve Yunan Kiliselerini birleştirmek emriyle Romanya'ya gitti'* ²⁴¹⁵, *'Ruslar Besarabya'ya kuvvetli ordular yığıyor/ Hedef bütün Orta Avrupa'yı Sovyet nüfuzu altına*

²⁴⁰⁵ **Ankara Akşam Haberleri** 25 Mayıs 1947, s. 1.

²⁴⁰⁶ **Ankara Akşam Haberleri** 26 Mayıs 1947, s. 1.

²⁴⁰⁷ **Memleket**, 1 Haziran 1947, s. 1.

²⁴⁰⁸ **Memleket**, 3 Haziran 1947, s. 1 ve 4.

²⁴⁰⁹ **Ulus**, 5 Haziran 1947, s. 1 ve 4.

²⁴¹⁰ **Ulus**, 26 Haziran 1947, s. 1 ve 4.

²⁴¹¹ Falih Rıfkı Atay, "Tecavüz politikasının devamı", **Ulus**, 4 Haziran 1947, s. 1 ve 4.

²⁴¹² Falih Rıfkı Atay, "Milletin kara günleri...", **Ulus**, 16 Haziran 1947, s. 1 ve 4.

²⁴¹³ **Memleket**, 3 Haziran 1947, s. 1.

²⁴¹⁴ **Memleket**, 9 Haziran 1947, s. 1.

²⁴¹⁵ **Memleket**, 6 Haziran 1947, s. 1 ve 4.

*almak*²⁴¹⁶, 'Romanya'dan uçakla kaçanlar İstanbul'da Uçaktan inenlerin ilk sözü şu: Aman bir parça ekmek'²⁴¹⁷, 'Balkanlar'da Rus politikası / Romanya'dan sonra Bulgaristan'da da tevkifler başladı'²⁴¹⁸, 'Komünist tahrikleri yüzünden Balkanlarda buhran gün geçtikçe artıyor'²⁴¹⁹, 'Sovyet plânı / Balkanlarda bir komünist federasyonu kurulacakmış!'²⁴²⁰, 'Avusturyada da solcu darbesi hazırlanıyor / Yine aynı yabancı devletin baskısı'²⁴²¹, 'Komünist çeteler komşulardan yardım görmüşler'²⁴²².

Barış görüşmeleri için toplanan Paris Konferansı'nda barışa dair olumlu bir adım atılamaması, Türkiye'nin kaygılarını artırırken, konferansın Rusya'nın itirazlarından kaynaklanması ise Hükümetin Rusya'nın savaş taraftarı, barış karşıtı olduğu fikirlerini telkin etmesine imkân tanımıştır. Paris Konferansı'nın başarısız oluşu, Rusya'nın uyuşmazlığı ile açıklanırken, Türkiye'nin Batı'nın tezini müdafaa ettiği görülmüştür.²⁴²³

Paris Konferansı'nın akamete uğraması ile birlikte Balkanlar'daki olaylarının hızla geliştiği, buna karşın ise Türkiye'nin gittikçe küresel bir çatışmaya yaklaşıldığına dair intiba edildiği görülmektedir. Özellikle Yunanistan'da yaşanan hadiselerin dönem dönem Türkiye sınırında meydana gelmesi, Sovyet tehdidinin yeniden hissedilmesine neden olmuştur.²⁴²⁴

Manipülatif bir tarzda verilen haberlerle, Sovyetlerin Yunanistan'dan sonra Türkiye yöneliceği haberleri ile kamuoyunun Sovyet tehlikesine karşı tepkisinin canlı tutulması istenirken bir diğer taraftan da Sovyet tehlikesinin ne kadar yakın olduğu vurgulanmıştır. Türkiye'ye karşı bu dönemde, Sovyet Rusya'nın peyki olan Bulgaristan'dan propaganda dalgasının yükseldiği görülmüştür. Bulgar propagandasına karşı yapılan propaganda da açık bir şekilde, Bulgarların Türkiye hakkındaki tezleri olduğu gibi yayınlanmıştır. Drucba gazetesinde Mihailov imzasıyla çıkan yazının Türkiye'nin Dünya Savaşı'ndaki konumunu ve savaş sonrası kapatılan

²⁴¹⁶Ankara Akşam Haberleri, 5 Haziran 1947, s. 1.

²⁴¹⁷Ankara Akşam Haberleri, 5 Haziran 1947, s. 1.

²⁴¹⁸Ulus, 7 Haziran 1947, s. 1.

²⁴¹⁹Ankara Akşam Haberleri, 8 Haziran 1947, s. 1.

²⁴²⁰Ulus, 9 Haziran 1947, s. 1.

²⁴²¹Memleket, 12 Haziran 1947, s. 1.

²⁴²²Ulus, 26 Haziran 1947, s. 4.

²⁴²³Ulus, 1 Temmuz 1947; Ankara Akşam Haberleri, 1 Temmuz 1947; Ulus, 3 Temmuz 1947; Memleket, 1 Temmuz 1947; Memleket, 2 Temmuz 1947

²⁴²⁴Memleket, 7 Temmuz 1947, s. 1.; Ulus, 11 Temmuz 1947, s. 4.; Memleket, 15 Temmuz 1947, s. 1.; Ankara Akşam Haberleri, 16 Temmuz 1947, s. 1.; Memleket, 26 Temmuz 1947, s. 1.; Memleket, 28 Temmuz 1947, s. 1.; Memleket, 31 Temmuz 1947, s. 1.; Memleket, 31 Temmuz 1947, s. 1.; Ankara Akşam Haberleri, 31 Temmuz 1947, s. 1.

sendikaları, gazeteleri eleştirilmesi karşısında haber; *'Moskof Radyosu ağızlı bir Bulgar yazarı Türkiye aleyhinde bir yazı neşretti'*²⁴²⁵ başlığı ile verilmiştir. Mihailov'ın makalesi dışında Bulgar Başbakanı ve Fransız komünist partisi liderinin sözlerine de cevap verilmiştir. Özellikle Memleket gazetesinin Ulus'tan daha açık ve keskin bir biçimde eleştiride bulunması, telkinin provokatif bir üslupla gerçekleştirildiğini göstermektedir. 29 Temmuz tarihli Memleket gazetesinde yer alan karşı propaganda değerlendirmesinin şu şekilde olduğu görülmüştür; *'Kuruldukça konuşan zavallı insanlar! Bulgar Başbakan'ın Türkiye'ye dair sözlerinin mahiyeti nedir?; Son günlerde yabancı radyo ve ajanslarını memleketimiz hakkında tahrik edici neşriyata başladıkları ve bu arada Bulgar Başbakanı Dmitrof'un Fransız komünist partisi lideri Düklonun memleketimiz hakkındaki yersiz bazı beyanatlarda bulunmaları dünya komünist partilerinin bizi müttefiklerimizden, dostlarımızdan ayırmak için teşebbüslere geçtikleri görülmektedir'*²⁴²⁶. Gerek Bulgar gerekse diğer Türkiye karşıtı propagandanın asıl gayesinin Türkiye'yi Batılı müttefiklerinden ayırmak olduğu, telkin edilmiştir. Bu düşünce etrafında kamuoyunda, Rusya'nın Türkiye üzerindeki emellerinin öncelikle Türkiye'yi Batılı müttefiklerinden ayırmak daha sonra ise Sovyet güdümüne sokmak olduğu empoze edilmiştir.

Temmuz ayının en ciddi buhranı Balkan meselesi olmuştur. Temmuz ayında hız kazanan Yunanistan iç savaşı, ağustos ayında Türkiye sınırına doğru genişlemiş hatta zaman zaman Türkiye'ye yöneldiği iddiaları ile kendisine yer bulmuştur. Türkiye'nin dış politikasında büyük bir sorun olarak duran Yunanistan mevzuunda Hükümet, açık bir biçimde Sovyetleri olaylarda sorumlu kabul etmiş, olayları Rus emperyal amaçlarının bir neticesi olarak yorumlamaya devam etmiştir. Basında yer alan bazı haberlerde, hükümetin yaşadığı halka yansıttığı kaygıyı görmek mümkündür;

*'Komünist çeteler Karaaağaç'a hücum etmişler'*²⁴²⁷ *'Karaaağaç taarruza uğramadı'*²⁴²⁸, *'Yunan çeteleri bir çığ gibi büyüyor!'*²⁴²⁹, *'Çeteler Yunan Trakyasına hucuma hazırlanıyor / Türkiye hududunda karışıklık ve anarşi yaratılmak isteniyor'*²⁴³⁰, *'Edirne'de top sesleri işitiliyor / Dedeagaç'ın düştüğü yalan, Çeteler Pityon-Dedeagaç demiryolunu kesti, bir köy*

²⁴²⁵Ulus, 2 Temmuz 1947

²⁴²⁶Memleket, 29 Temmuz 1947, s. 1 ve 4.

²⁴²⁷Ulus, 1 Ağustos 1947, s. 1 ve 3.

²⁴²⁸Ulus, 2 Ağustos 1947, s. 1 ve 4.

²⁴²⁹Memleket, 2 Ağustos 1947, s. 1.

²⁴³⁰Ankara Akşam Haberleri, 2 Ağustos 1947, s. 1.

yakıldı²⁴³¹, ‘Edirne’den top sesleri işidiliyor / Çeteler Bulgaristan’dan hücumla geçtiler²⁴³² ‘Eğer Derhal önüne geçilmezse Rusya Yunanistan’ı istilâ edecektir’²⁴³³, ‘Yunanistan’da Çeteler bir Türk köyünü bastılar²⁴³⁴, ‘Yunanistandaki kanlı ve kötü kardeş kavgasının yegâne müsebbibi olan Sovyetler’²⁴³⁵.

Türkiye’nin Yunanistan’dan kaynaklanan iki korkusu bulunmaktadır. Bunlardan ilki iç savaşın Türkiye’ye sıçratılmasıdır. İkinci olarak ise Yunanistan’ın düştükten sonra sıranın Türkiye’ye gelmesidir. Bu sebeple Yunanistan’la ilgili haberlerde daha manipülatif bir tavır takınılmıştır. Yunanistan dışında, Balkanlar konusunda yaşanan gelişmeler de Türkiye’nin yakından ilgilendiği meselelerde olmuştur. Özellikle Bulgaristan’ın Türkiye karşı girdiği hareketle kaçınılmaz olarak propagandanın hedefi olmuştur. Bu doğrultuda gazetelerde çizilen Bulgaristan imajı, Sovyetlerin ‘kuklası’ olarak Türkiye’ye ve diğer müttefiklere karşı kullanılan bir devlettir;

‘Efendi değiştiren Millet / Bulgaristan ruslardan demokrasiyi öğreniyor’²⁴³⁶, ‘Bulgaristan’ın acıklı durumu / Sovyetler Bulgar halkını bir köle gibi kullanıyor’²⁴³⁷, ‘Bulgar Cumhuriyetinin bir demeci / “Bulgarlar her şeye hazır olmalıdırlar”²⁴³⁸ ‘Balkanlarda çevrilen dolap/ Bulgarlar Yugoslavlarla dostluk anlaşması imzaladı’²⁴³⁹, ‘İngiltere’nin görüşü / Bulgar – Yugoslav paktı Yunanistan’a karşı ilk siyasi ittifaktır’²⁴⁴⁰, ‘Balkan Oyunu! Bulgar –Yugoslav anlaşması’²⁴⁴¹, ‘Dimitrof’a göre Bulgar – Yugoslav Paktı Balkanlara barış getirecektmiş / Daily Telegraph ise bundan böyle komünist baskısının artacağını yazıyor’²⁴⁴²

Bulgar girişimlerine özellikle de Bulgaristan’ın Türkiye ile ilgili açıklamaları ciddi bir biçimde telakki edilerek cevap verilmiştir. Bu konuda en keskin eleştiriyi, Karagöz’ün getirdiği görülmüştür. Hatta Karagöz, kışkırtıcı bir üslupla kamuoyunda Bulgaristan karşıtlığı oluşturmak istemiştir; ‘Kundakçı Dimitrof (Türkler Balkanlı değildir, Asya’da otursunlar) dedi!.. Karagöz- Bulgar Başbakanı Dimitrof’un hezeyanlarını gazetelerde okudunuz Herif bize (Trakya’dan, İstanbul’dan çıkıp gidin) diyor. Şimdi de beni

²⁴³¹Memleket, 4 Ağustos 1947, s. 1.

²⁴³²Ankara Akşam Haberleri, 4 Ağustos 1947, s. 1.

²⁴³³Ankara Akşam Haberleri, 7 Ağustos 1947, s. 1.

²⁴³⁴Ankara Akşam Haberleri, 8 Ağustos 1947, s. 1.

²⁴³⁵Memleket, 18 Ağustos 1947, s. 1 ve 4.

²⁴³⁶Memleket, 2 Ağustos 1947, s. 6.

²⁴³⁷Memleket, 3 Ağustos 1947, s. 1.

²⁴³⁸Ulus, 20 Ağustos 1947, s. 1 ve 3.

²⁴³⁹Ankara Akşam Haberleri, 3 Ağustos 1947, s. 1.

²⁴⁴⁰Ulus, 5 Ağustos 1947, s. 1.

²⁴⁴¹Memleket, 4 Ağustos 1947, s. 1.

²⁴⁴²Ulus, 6 Ağustos 1947, s. 1.

*dinleyin bakalım Ey Türk gençliği!. Avrupa kıtasındaki sınırın Tuna nehridir. Tuna ile aramızda, birkaç milyon domuz çobanından başka, millet denecek bir varlık yoktur. ... Bu kutsal ölküyü kafana ve kalbine yaz Türk gençliği; tuna millî amacındır, unutma!..'*²⁴⁴³

Ağustos ayında yer alan diğer Avrupa haberleri analiz edildiğinde sıklıkla dehşet, terör, korku ifadelerinin kullanıldığı ve korkunun Sovyetlerle ilintilendirildiği görülmektedir; *'Romanya bir cehennem hayatı yaşamaktadır / Kaçanlar anlatıyor'*²⁴⁴⁴, *'M. Nagy'ye göre Macaristanda tam bir terör idaresi vardır'*²⁴⁴⁵, *'Romanya'da da terör!'*²⁴⁴⁶, *'Avrupa korku ve dehşet içindedir / Balkanlarda harbe benzeyen tehlikeli bir durum vardır'*²⁴⁴⁷, *'Bugünkü Viyana: Korkunun hüküm sürdüğü şehir'*²⁴⁴⁸, *'Balkanlarda komünist zulümleri / Anavatana iltica edenler müthiş şeyler anlatıyorlar'*²⁴⁴⁹.

Rusya ile ilgili yapılan haberlerde, Türkiye'ye yönelen propagandaya karşı Hükümetin sesini yükselttiği görülmektedir. Eylül'ün başında başlayan eleştiri dalgasının, BM Genel Kurulu'nda Sovyet delegesi Vişinski'nin Türkiye'yi ve Türk basının itham etmesi karşısında, ivme kazandığı görülmüştür.²⁴⁵⁰ Sovyetler ve onların radyoları aracılığıyla övdükleri devlet yapıları, sistemli bir tarzda eleştirilerek, küçük gösterilmiştir. Özellikle Sovyetlerin bir 'cennet' olmadığını gösterebilmek adına Türkiye'ye iltica eden Sovyet peyki vatandaşlarının ifadeleri propaganda amacıyla kullanılmıştır; *'Memleketimize iltica eden Bulgar mebusları neler anlatıyorlar? Bulgaristan'da yaşamak imkânı kalmamıştır. Biz kızıl tehlikeyi dünyaya anlatmak için kaçtık'*²⁴⁵¹, *'Hürriyeti seçenler / Bolşevik zulmünden kaçıp kurtulanların yabancı memleketlerdeki büyüyen teşkilatı'*²⁴⁵².

'Ruslara göre elektrik radyo ve uçak tam manasile Rus icadıdır' haberi ile alaya alınan Rusya'nın 'iç yüzü' gösterilmek istenmiştir.²⁴⁵³ Sovyet muhalifi Bulgar

²⁴⁴³Karagöz, Yıl: 39, Sayı: 4057, 4 Ağustos 1947, s. 1.

²⁴⁴⁴Ankara Akşam Haberleri, 8 Ağustos 1947, s. 1 ve 3.

²⁴⁴⁵Ulus, 17 Ağustos 1947, s. 1.

²⁴⁴⁶Ulus, 17 Ağustos 1947, s. 1.

²⁴⁴⁷Ankara Akşam Haberleri, 18 Ağustos 1947, s. 1.

²⁴⁴⁸Ulus, 23 Ağustos 1947, s. 2.

²⁴⁴⁹Ulus, 24 Ağustos 1947, s. 1 ve 2.

²⁴⁵⁰Memleket, 20 Eylül 1947, s. 1 ve 4.

²⁴⁵¹Ankara Akşam Haberleri, 2 Eylül 1947, s. 1 ve 3.

²⁴⁵²Memleket, 5 Eylül 1947, s. 6.

²⁴⁵³Ankara Akşam Haberleri, 23 Eylül 1947, s. 1 ve 3.

siyasetçi Petkov'un idamı ise infial uyandırarak siyasi cinayet haberi olarak verilmiştir. Rusların ne kadar ileri gidebileceğini gösteren Petkov cinayeti, Sovyet sistemine karşı nefret oluşturma bir aracı olarak kullanılmıştır.²⁴⁵⁴ Stalin'le ilgili yapılan bir çeviri haberi ile kamoyunda kendisini 'tanrılaştıran' bir heyula olara tasvir edilmiştir; *'Görünmiyen Mabud: Stalin / Stalin kendisini tanrılaştırmakla Rus militarizmini doyurmaktadır'*²⁴⁵⁵.

Gazeteler, Sovyetlere karşı girdikleri propaganda savaşında, kamuoyunun tüketimine sundukları haber ve yorumlarla Sovyet karşıtlığı oluşturmaya ve Hükümet politikasına destek sağlamaya çalışmışlardır. Halka tarafgir bir tutum kazandırmaya yönelik bu telkin çalışması, Rusya ve Batı ile ilgili haberlerle sürdürülmeye devam edilmiştir. Bu tür haberlerle Rusya'nın dünyada meydana gelen sorunların kaynağı olduğu fikri telkin edilerek Sovyet Rusya'ya karşı bir güvensizlik oluşturulmak istenmiştir;

*'Yunan Meselesinde Sovyetler her türlü anlaşmayı reddetti'*²⁴⁵⁶, *'Rusya'nın en büyük derdi: Atom bombası'*²⁴⁵⁷, *'Maske düştü; Komintern hortladı'*²⁴⁵⁸, *'Rusya dünyayı ikiye bölmek için kominterni ihya etmiştir'*²⁴⁵⁹, *'Komintern'in ilânı ve Türkiye'nin önemi / Bir Rus taarruzu arfesinde miyiz?'*²⁴⁶⁰, *'Rusya'da halk açlıktan ölüyor'*²⁴⁶¹, *'Sovyetler Lâtin Amerikada karışıklık çıkarmaya çalışıyor'*²⁴⁶², *'Karadenizde kanlı hadiseler / Sovyet Karakol Gemileri Türkiye'ye kaçan gemileri batırıyor / Son defa 2 gemi batırıldı ve içindekiler makineli tüfek ateşine tutulup öldürüldü'*²⁴⁶³, *'Seçimler aleyhlerine olunca Ruslar de Gaulle'e faşist demeğe başladı'*²⁴⁶⁴, *'Hollywood meğer komünistlerin merkezi olmuş! Artist Adolf Manjeu mühim ifşaatta bulundu'*²⁴⁶⁵, *'Araplar arasında Rusların itibarı yok'*²⁴⁶⁶.

Kasım ayına baktığımızda ise Sovyet Rusya ile ilgili yapılan haberlerde Sovyet Rusya kendi bölgesini aşan bir tarzda emperyal arzu ve hırslarla dünya genelinde yaşanan pek çok sorunun nedeni olduğu imajı verilmiştir. Bu konuda

²⁴⁵⁴Memleket, 24 Eylül 1947; Ankara Akşam Haberleri, 24 Eylül 1947; Ulus, 25 Eylül 1947

²⁴⁵⁵Memleket, 11 Eylül 1947, s. 3.

²⁴⁵⁶Ulus, 9 Ekim 1947, s. 1.

²⁴⁵⁷Ulus, 9 Ekim 1947, s. 1.

²⁴⁵⁸Behçet Kemal Çağlar, "Maske düştü; Komintern hortladı", Ankara Akşam Haberleri, 7 Ekim 1947, s. 1 ve 3.

²⁴⁵⁹Memleket, 7 Ekim 1947, s. 1 ve 4.

²⁴⁶⁰Memleket, 8 Ekim 1947, s. 1.

²⁴⁶¹Memleket, 10 Ekim 1947, s. 1.

²⁴⁶²Ankara Akşam Haberleri, 10 Ekim 1947, s. 1.

²⁴⁶³Memleket, 13 Ekim 1947, s. 1 ve 4.

²⁴⁶⁴Ankara Akşam Haberleri, 21 Ekim 1947, s. 1.

²⁴⁶⁵Ankara Akşam Haberleri, 22 Ekim 1947, s. 1, Memleket, 22 Ekim 1947

²⁴⁶⁶Ulus, 18 Ekim 1947, s. 1.

Fransa'da meydana gelen her olayda Rusların parmakları olduğu ifade edilmiştir. Özellikle Fransa'da komünistlerin kargaşa çıkardığı ifade edilmiştir.²⁴⁶⁷ Keza Fransa'da komünistlerin sebep olduğu grev sebebiyle siyasi buhranın gittikçe büyüdüğü ve komünistlerin yağmacılığa hazırlandığı dahi iddia edilmiştir. Yapılan haberlerde Rusların sebep olduğu kargaşanın Fransa'yı bir iç savaşa doğru sürüklediği kamuoyunun dikkatine sunulmuştur.²⁴⁶⁸

Fransa dışında Romanya²⁴⁶⁹, Macaristan²⁴⁷⁰, Polonya²⁴⁷¹ ve Almanya'da²⁴⁷² Rusların yaptığı faaliyetin elim sonuçları kamuoyunda paylaşılmış, bu haberlerle Sovyet Rusya'nın Moskova Radyosu ile Türkiye'ye yönelik yürüttüğü propagandaya karşı Rusya'nın iç yüzü gösterilmek istenmiştir. Bu doğrultuda Rusların işgalci oldukları anlatılarak Rusların can, namus gibi kutsal kavramlara el uzattıkları propaganda maksadıyla kullanılmıştır. 13 Kasım'da Karagöz gazetesinde Macaristan'la ilgili yer verilen bir haber bu fikri işlemek üzere yayınlanmıştır; *'Felâkete bak / Moskof askerleri Macaristan'da temiz kadın bırakmadılar / Moskof askerleri Macar kadınlarının en az üçte birini zorla kirletmişlerdir'*²⁴⁷³. Keza Yunanistan'dan Türkiye'ye gelen Türk soylu ırkdaşların da uğradıkları türlü türlü zulümlere yer verilmiştir.²⁴⁷⁴ 'Sovyet Cenneti'ne yönelik yapılan yayınların her fırsatta kullanıldığı görülmüştür. *'Rus köylüsünü açlık ve sefaleti / Sovyet Rusya'da köylü hiçbir hürriyete malik değildir ve kelimenin tam manasile bir köledir'*²⁴⁷⁵ başlığı ile verilen haberde, Sovyet Rusya'da köylülerin dahi yaşadığı açlığa yer verilmek suretiyle, Sovyet Rusya'nın 'iç yüzü' propaganda amacıyla kullanılmıştır.

Aralık ayında ise Filistin meselesi ve Sovyetlerle ilgili haberlerinin ön plana çıktığı görülmüştür. Filistin'de yaşanan taksim kararı sonrasında, Arap ve Yahudi toplumları arasında kargaşalıkların artığında dair haberlere yer verilmiştir. Yapılan haberler içerisinde en dikkat çeken haberin; *'Filistin tam bir karışıklık içinde /*

²⁴⁶⁷Ulus, 15 Kasım 1947, s. 6.

²⁴⁶⁸Memleket, 16 Kasım 1947; Memleket, 17 Kasım 1947; Ulus, 26 Kasım 1947; Ankara Akşam Haberleri, 27 Kasım 1947; Memleket, 28 Kasım 1947; Ankara Akşam Haberleri, 29 Kasım 1947; Memleket, 30 Kasım 1947

²⁴⁶⁹Memleket, 6 Kasım 1947, s. 1.

²⁴⁷⁰Ulus, 5 Kasım 1947, s. 1, Memleket, 6 Kasım 1947, s. 1.

²⁴⁷¹Memleket, 5 Kasım 1947, s. 1.

²⁴⁷²Ulus, 9 Kasım 1947, s. 1.

²⁴⁷³Karagöz, Yıl: 40, Sayı: 4086, 13 Kasım 1947, s. 2.

²⁴⁷⁴Memleket, 8 Kasım 1947, s. 1 ve 4.

²⁴⁷⁵Memleket, 10 Kasım 1947, s. 1.

*Yahudiler komünizme karşı koyacaklarını söylüyorlar*²⁴⁷⁶ haberi olduğu görülmüştür. Filistin meselesinde, Hükümetin yaşananları Sovyetlerin etki edip etmemesi olarak değerlendirmesi, dış politikanın her hadiseyi Sovyet nazarıyla değerlendirdiğini göstermektedir.

Sovyetler ile ilgili yapılan haberlerde Türkiye'nin aleyhinde yapılan propagandalara ve Sovyetlerin emperyal amaçlarına yer verilmiştir. Türkiye aleyhinde yapılan haberlerde Bulgarların öne çıkmasından ötürü yapılan karşı haberler, Bulgarlara yönelik hakaretimiz bir tarzda gerçekleşmiştir; *'Rus uşağı Bulgarlar / Yurtların kanlı halini görmeden... Hür, müstakil ve sağlam Türkiye aleyhinde dil uzatıyorlar*²⁴⁷⁷, *'Bulgarlar bizi tehdide başladı / Bulgar Başbakanı Dimitrof "Kanımız son damlasına kadar akıtacağımızı Ankara ve Atina çok iyi bilmelidir" diyor*²⁴⁷⁸.

Aralık ayında Fransa başta olmak üzere Avrupa ve dünyada meydana gelen olaylarda Sovyetlerin ilgilerinin olduğu kasım ayında olduğu gibi ortaya konmak istenmiştir;

*'Tarihî vesika / Alman denizaltıları Rus limanlarını üs olarak kullanmışlar*²⁴⁷⁹, *'Fransa'da grevcilere karşı orduya vazife!*²⁴⁸⁰, *'Fransa'da Komünistlerin yeni baltalama hareketi / Bir tren yoldan çıkarıldı 20 ölü 40 yaralı*²⁴⁸¹, *'Fransa kanlı bir iç harbin arifesinde*²⁴⁸², *'4'lerde Rus heyeti gayeden uzaklaşmak için manevra çeviriyor*²⁴⁸³, *'Geniş Rus emellerine bir örnek / Afganlıların Rus silâhiyle teçhiz edildiği bildiriliyor*²⁴⁸⁴, *'Panslavizm hortluyor / Balkanlara ekilen yeni fesad tohumları...*²⁴⁸⁵, *'Bir Hülyanın bilançosu / 30 yıllık komünist rejiminin içyüzü*²⁴⁸⁶, *'Rusların yeni dünya plânı / Avrupa Rus nüfuzu altına mı giriyor?*²⁴⁸⁷, *'Kıral Mişel çekildi Romanya'nın idaresi de büsbütün komünistlere geçti*²⁴⁸⁸.

Rusya ile ilgili aralık ayında yapılan propaganda haberleri içerisinde en dikkat çeken haber, Karagöz'de yer alan İnegöl Avcıları ile ilgili haberdur. Bu haberde

²⁴⁷⁶Memleket, 7 Aralık 1947, s. 1.

²⁴⁷⁷Memleket, 16 Aralık 1947, s. 1 ve 4.

²⁴⁷⁸Memleket, 26 Aralık 1947, s. 1.

²⁴⁷⁹Ulus, 10 Aralık 1947, s. 1.

²⁴⁸⁰Memleket, 1 Aralık 1947, s. 1.

²⁴⁸¹Ulus, 4 Aralık 1947, s. 4.

²⁴⁸²Memleket, 6 Aralık 1947, s. 1.

²⁴⁸³Ulus, 10 Aralık 1947, s. 1.

²⁴⁸⁴Ulus, 11 Aralık 1947, s. 4.

²⁴⁸⁵Memleket, 15 Aralık 1947, s. 1.

²⁴⁸⁶Ulus, 21-22 Aralık 1947

²⁴⁸⁷Memleket, 24 Aralık 1947, s. 1.

²⁴⁸⁸Ulus, 31 Aralık 1947, s. 1.

Karagöz, bir taraftan Sovyetleri önemsiz gösterirken bir diğer taraftan ise mizahi bir üslupla Sovyetlere karşı mücadeleyi ön plana çıkarmıştır; *'Moskof ördeği / Bursaya bağlı İnegöl'de avcılar, ayağındaki bilezikte (Moskoca 75406) yazılı bir ördek vurmuşlardır. Avcılar (ördek olsaydı bizim havalarda Moskof uçamaz) diyorlar. Aşk olsun!..'*²⁴⁸⁹

4.2.7.4 1948 Yılı Değerlendirmesi

Ocak ayı ile birlikte Rusya karşıtı ve Rusya ile bağlantılı haberlerin dikkatli bir şekilde değerlendirildiği görülmüştür. Sovyetler ve Sovyet peyki ülkeler dışında, Türkiye aleyhinde yapılan karşı propagandanın kaynağının da Sovyetler kabul edildiği görülmüştür. Bu anlayış doğrultusunda kamuoyuna, Rusya'nın Türkiye'nin aleyhine çalıştığı propagandası yapılmıştır. İsviçre merkezli bir gazetede, Türkiye'nin aleyhinde yayınlanan bir haberin bu doğrultuda, Türkiye'nin milli birliğini bozucu bir Sovyet propaganda yayını olarak değerlendirildiği görülmüştür; *'Komünist yaveleri! İsviçre'de Almanca çıkan bir komünist uşağı aleyhimizde olmadık şeyler uyduruyor 'Kızıl bir kundakçı üslubu ile yazılan ve millet bütünlüğümüz içinde ayrılıklar, tefrikalar uyandırmak isteyen bu hezeyanlardan örnekler alacağız...'*²⁴⁹⁰, *'Vay Alçaklar!.. Bolşevikler bizi için neler de uyduruyorlar hayret!..'*²⁴⁹¹ Haberde, Karagöz'ün tepkisi olağan bir şekilde sert iken Ulus'un başyazar yönetiminde olmadığı günlerde, konuyu klasik biçiminden farklı olarak diplomatik üsluptan uzak bir değerlendirme içerisinde ele aldığı görülmüştür.

Ocak ayının ilk günlerinde, 1948'e dair yapılan yorumlarda; Sovyet Rusya'dan kaynaklı olarak 1948 için 'ümitsiz' bir tablo beklendiği ifade edilmiştir.²⁴⁹² Sonraki günlerde yapılan haberlerde ise katı bir şekilde Sovyetlerin dünyayı terörize ettikleri ve Sovyetlerin barışın önünde durduğu, telkin edilmiştir; *'M. Attlee diyor ki: Sovyet komünizmi diğer Avrupa milletlerinin refahını tehdit etmektedir'*²⁴⁹³, *'İrak'ta Komünizme karşı mücadele'*²⁴⁹⁴, *'Rusya Balkan federasyonu için çalışıyor'*²⁴⁹⁵, *'İngiltere Rusya'ya açık cephe alıyor'*²⁴⁹⁶, *'Rusya vaziyet alıyor / Frankurt'ta*

²⁴⁸⁹Karagöz, Yıl: 40, Sayı: 4098, 25 Aralık 1947

²⁴⁹⁰Ulus, 22 Ocak 1948, s. 1 ve 4.

²⁴⁹¹Karagöz, Yıl: 40, Sayı 4108, 29 Ocak 1948, s. 3.

²⁴⁹²Ulus, 2 Ocak 1948, s. 1.

²⁴⁹³Ulus, 4 Ocak 1948, s. 1.

²⁴⁹⁴Ulus, 4 Ocak 1948

²⁴⁹⁵Ulus, 5 Ocak 1948, s. 1.

²⁴⁹⁶Ulus, 6 Ocak 1948, s. 1.

*kurulacak olan Batı Almanya devletini Sovyetler tanımayacaklar*²⁴⁹⁷, *'Almanya'da Komünist baltalama plânı ele geçirildi*²⁴⁹⁸, *'M. Bevin'in Avam Kamarasındaki önemli demeci / Ruslar dünyayı komünizm kontrolüne almak için her imkâna başvuruyorlar*²⁴⁹⁹, *'Komünist tahriki ile yapılan yeni grevler / Komünistlerin tahrik ettiği grevlere dün Milâno, Türen ve Floransalı İtalyan işsizleri de katılmıştır*²⁵⁰⁰. Tüm bu yorum haberlerin dışında, Sovyetler ve Batılılar arasında başlayan II. Dünya Savaşları'na dair gizli belgeleri deşifre etme faaliyetinden Türkiye'de istifade etmiştir. Adeta propaganda belgelerine dönen vesikaları Ulus gazetesi, Rus-Nazi dostluğu şeklinde kamuoyu ile paylaşarak kasıtlı bir yönlendirmede bulunmuştur; *'Tarihî vesikalar Rus – Nazi işbirliği bütün çıplaklığı ile açığa vuruluyor / Hitler, Boğazlar rejiminde ıslahat için Rusya'ya yardım vaatetmiş! Kremlin de, tarafsızlığımızı desteklemek karşılığı Hitleri'in dostluğunu kazanmaya çalışmıştır*²⁵⁰¹.

Dünyadaki gelişmeler ile ilgili yapılan haberlerde, Sovyetlerin Çarlık dönemi ihtiraslarını barındırdıkları ve dünyanın Sovyet emelleri sebebiyle daha az güvenli bir yer haline geldiği fikri işlenmiştir. Sovyetlerin, Çekya'da ve Finlandiya'ya doğru genişleme arzusu göstermesi, Rus tehlikesinin varlığını muhafaza ettiğini kamuoyuna göstermek üzeredir. Rusya'nın bu sınır ötesi hareketliliği, Ulus'un 'Dış politikamızın açık hedefi' isimli başyazısında şu şekilde değerlendirilmiştir;

*'...Türkiye, doğrudan doğruya sınırlarını yalayan bu tehlike karşısında dikkatli ve uyanık bulunma zaruretiyle bugünde de yıllık bütçesinin yarsını millî savunmasına ayırmaktadır. Korku, kararsızlık veya komprominin, totaliter ihtirasların iştahasını artırmaktan başka bir şeye yaramadığını yakın yılların hâdiseleri pek acı misallerle teyid etmiştir. Hür yaşamak için, hürriyete lâyık, tarihi şerefini müdrik bir millet olarak ve her şeyden önce kendine güvenerek çarpışmayı hattâ ölmeyi, göze almak gerektiğini millî mücadelemizden öğrendik. Bugün etrafımızda beliren yeni tecavüz emmelerine karşı azimli ve sarsılmaz korunma kararımız, bu bilgiden kuvvet alıyor.*²⁵⁰²

Rusya ile ilgili 'Vesika ifşaatına' şubat ayında devam edilmiş, Sovyetlerin, Hitler Almanya'sı ile Türkiye konusundaki işbirliğine yer verilerek

²⁴⁹⁷Ulus, 12 Ocak 1948, s. 1.

²⁴⁹⁸Ulus, 15 Ocak 1948, s. 1.

²⁴⁹⁹Ulus, 23 Ocak 1948, s. 1.

²⁵⁰⁰Ulus, 24 Ocak 1948

²⁵⁰¹Ulus, 23 Ocak 1948, s. 1 ve 4.

²⁵⁰²Ulus, 10 Şubat 1948, s. 1 ve 5.

Sovyetlerin Türkiye Boğazları hakkındaki tehlikeli görüşleri, kamuoyunun ilgisine sunulmuştur.²⁵⁰³

Bir taraftan mitingler ve gazeteler yoluyla Sovyet karşıtı fikirler telkin edilirken diğer taraftan ise Türkiye'ye karşı yönelen propaganda eleştirilmiştir. Sovyetlerin Türkiye karşısında sürdüğü propagandanın her türlüsünün, şiddetle eleştirildiği görülmektedir. Feridun Osman Menteşoğlu, 'Zaman İçinde' köşesinde 'Kurbanların uluyuşları' adıyla yayınladığı yazısında Sovyet propagandasını takbih etmiştir;

*'Bir refikimiz Rusların Türkiye aleyhine yaptıkları neşriyatı ele alarak: "Moskova radyosundaki deliler gene işi azıttılar." diyor. Bir zehin sapıttıktan ve şifasız fikri sabitlere kapıldıktan sonra az veya çok azıtmasının büyük bir farkı olmaz. Moskova'nın tek propaganda stratejisine dayandığını biliriz: Sovyetler Birliğinde başka dünyanın hiçbir ülkesinde medeniyet, insan hakları, hürriyet, kanun, hak ve hukuk yoktur. Komünizmden başka bütün medeni rejimler mürteci, emperyalist, kapitalist ve burjuva haindir...'.*²⁵⁰⁴

Türkiye'nin propaganda konusunda hassas oluşu, Milli Eğitim Bakanlığı için hazırlatılan bir coğrafya haritasında Türkiye'nin 'Güney Rusya' olarak gösterilmesi karşısında verilen tepkiden anlaşılmaktadır. Sehven yapılan bir hata olmasına rağmen konunun bir milli mesele hatta istiklal meselesi olarak kabul edildiği görülmüştür; *'...Hangi millet ve ırka mensup bulunursa bulunsun bir şahsın Vatanımızın bir zerre toprağında gözü olduğunu hissettiğimiz zaman, beşikten mezara kadar her yaşta Türk'ün arslanlar gibi kükrediği bütün dünyanın malûmudur. ... eğer bir vazife olarak değil, bir lütufkârlıkla dahi kitap gözden geçirilmiş olsaydı; tüylerimizi ürperten korkunç bir hata, temiz ve asil yurtsever Türk çocuklarını ders kitabına geçmemiş ve dolayısıyla de bu esef verici üzüntüyü duymamış olacaktık.*²⁵⁰⁵ Ulus'ta 23 Şubat tarihinde yer alan başyazıda, Türkiye'nin Sovyetlerin açtığı sinir harbine ve Avrupa'nın yaşadıklarına karşı daha dayanıklı olduğu şu şekilde açıklanmıştır; *'...Memleketimiz harp sonunda menvi bakımdan Avrupa milletlerinde görülen çöküntü arazından hiçbirine uğramamıştır. Milletimizi bütün halinde tutan ideal bağları sapasağlam durmaktadır. Bize karşı yapılan sinir savaşına karşı gösterdiğimiz mukavemet bu bağların ne kadar kuvvetli olduğunu*

²⁵⁰³Ulus, 16 Şubat 1948, s. 1.

²⁵⁰⁴Ulus, 12 Şubat 1948, s. 1.

²⁵⁰⁵Ulus, 13 Şubat 1948, s. 4.

*meydana koymuştur. Bu bakımdan Avrupa milletlerinin geçirdiği buhranı geçiriyoruz, ne de onların duydukları eksiklikleri duyuyoruz.*²⁵⁰⁶

Sovyetlerin Balkanlardan sonra Orta, Güney ve Kuzey Avrupa'da faaliyete geçmesi, Türkiye'nin Sovyetlerden kaynaklanan endişelerini bir kat daha arttırmıştır. Özellikle Çekoslovakya'dan sonra Rusların Finlandiya'ya yönelmiş olması, ciddi bir kaygı sebebi olmuştur. Karagöz'de yer alan başyazıda gelişmelerin şu şekilde değerlendirildiği görülmüştür; *'Moskofların Çekoslovakya hükümetini de zorla komünist yaptıklarını biliyorsunuz. Bu işler biter bitmez Finlandiya'ya döndüler ve bir nota vererek ittifak teklif ettiler. ... İttifak, mittifak diye Rusya onu da boyunduruğu altına alacaktır. Ondan sonra da sıra İsveç ve Norveç devletlerine gelecektir. O da bitti mi; artık sıra Yunanistanda, İtalyada, İranda ve bizdedir. Üçüncü dünya savaşına doğru nasıl bir hızla koşulduğunu görüyorsunuz ya!..'*²⁵⁰⁷ Hükümet, Sovyetlerin Avrupa'da yaptıkları sonrası, Türkiye'de bir harekete girişip girişmeyeceğinden emin olamamış, tek düşüncesi Sovyet işgalinin hızla genişlemesi olmuştur. Hükümetin yaşadığı endişe sonrası gazetelerde yer alan haberlerde terör, savaş, korku, kelimelerinin kullanım sıklığının arttığı görülmüştür. Yapılan bu haberlerle dünyanın hiçbir tarafının güvenli olmadığı telkin edilirken, kamuoyunun Sovyet yayılcılığı tehlikesine karşı hazır ve tetikte durması empoze edilmiş, Sovyet korkusu canlı tutulmuştur. Sovyet sisteminin nasıl canileştiği, Yunanistan'da çetecilerin çocukları kaçırmaya başlaması haberi ile kamuoyunun dikkatine sunulmuştur; *'Epir bölgesinde savaşlar / Çeteciler 14 yaşına kadar olan çocukları komünist ideolojisine göre yetiştirmek üzere Yunanistan'dan kaçırıyorlar'*²⁵⁰⁸. Ulus'ta yer alan bir değerlendirmede kaçırılan çocuklar üzerinden vatan fikrinin telkin edilmek istendiği görülmektedir; *'...Orada onlara vatan sevgisini, milliyet duygusunu, Yunan bayrağındaki mavi rengi unutturacaklar, bağımsızlık uğrunda şerefli insanların ne türlü fedâkarlıklara girişmeleri gerektiğini öğretmiyecekler, onları anaları, babaları sağ iken öksüz, vatanları ve tarihleri var iken vatansız ve tarihsiz edecekler...*²⁵⁰⁹

Mart ayında Sovyetlerle ilgili yapılan diğer haberlerde öne çıkan başlık ve yorumlarda açlık, sefalet, kargaşa, savaş ve kandan başka bir şey getirmedeği fikri

²⁵⁰⁶“Mânevi silahlanma”, **Ulus**, 23 Şubat 1948, s. 1 ve 2.

²⁵⁰⁷**Karagöz**, Yıl: 40 Sayı: 4119, 8 Mart 1948, s. 1.

²⁵⁰⁸**Ulus**, 5 Mart 1948, s. 4.

²⁵⁰⁹ T.İ., “Zavallı Yavrular”, **Ulus**, 7 Mart 1948, s. 2.

yoğun olarak işlenirken²⁵¹⁰; Batı'lı yorumlara yer vermek suretiyle Sovyet karşıtı fikirler pekiştirilmek istenmiştir.²⁵¹¹

Asya'dan Amerika'ya kadar dünyada meydana gelen olayların gerisinde, Rusya'nın yayılcı arzularının olduğu telkin edilmiştir. Hatta bu konuda biraz ileri gidilerek Filipinler Başkanı'nın ölümü ile Ruslar arasında bağlantı olduğu ima edilmiştir; *'Filipinler Başkanı birdenbire ölüverdi! / Filipinler Cumhurbaşkanı Manuel Roxas, bu akşam ölmüştür. Manuel Roxas bugün söylemiş olduğu komünistlere şiddetle hücum eden nutkundan sonra birdenbire hastalanmıştır.'*²⁵¹²

Rusya ile ilgili yapılan diğer haberlerde ise İtalya, Finlandiya, Filistin meselelerinin ön plana çıktığı, yani Türkiye'nin etrafını saran bölgede, Sovyet tehlikesinin yakınlaşmakta olduğu fikri işlenmiştir;

*'Finler kolay boyun eğmiyor / Başkan Paasikivi Rus isteklerini bir daha gözden geçirmek üzere kabineyi topladı'*²⁵¹³, *'Rus-fin paktı Moskova'da dün gece On senelik bir askerî bir antlaşma imzalandı'*²⁵¹⁴, *'...Finlandiya, hürriyet ve bağımsızlığını korumak için giriştiği çetin bir siyasi mücadelenin sonunda bir kere daha Rus baskısına boyun eğme zorunda kalmıştır.'*²⁵¹⁵, *'Londra'da yayınlanan bir rapora göre Rusya hem Araplara, hem de Yahudilere yardımı*

²⁵¹⁰ **Ulus**, 1 Mart 1948; *'Fin Cumhurbaşkanı Stalin'a cevap verdi / Başkan, Romanya ve Macaristan benzeri olmamak şartıyla anlaşmaya taraftar'*, **Ulus**, 1 Mart 1948; *'[ABD] Hava'yda komünist ajanları / bir Rus taarruzu plânı ele geçti'*, **Ulus**, 1 Mart 1948; *'Yeni Çek hükümeti Sofya ve Bükreş'le anlaşacak'*, **Ulus**, 3 Mart 1948; *'Fransa'da komünist faaliyeti ciddileşti'*, **Ulus**, 4 Mart 1948; *'Çekoslovakya'da tam bir komünist idaresi var'*, **Ulus**, 5 Mart 1948; *'Kıral Mişel / Tahttan feragat vesikasının Rumen hükümeti tarafından kendisine zorla imzalatıldığını açığa vurdu'*, **Ulus**, 6 Mart 1948; *'Çekoslovakya'daki halk dehşet içinde! / Komünist olmanın herkes hayatından korkuyor'*, **Ulus**, 6 Mart 1948; *'Fin partileri kesin kararı dün verdi / Rusya ile bir askeri anlaşma yapılmayacağı, fakat diğer işlere dair müzakereye girişileceği anlaşılıyor'*, **Ulus**, 8 Mart 1948; *'Komünistler İtalya'da faaliyetlerde / Komünist beşinci kolu, faaliyetlerini Memleketin çeşitli bölgelerine teksif ediyor Rusya'da ve Balkanlardan mütemadiyen silâh getiriyor'*, **Ulus**, 11 Mart 1948; *'Çekoslovakya'da Dışişleri Bakanı Jean Masaryk intihar etti'*, **Karagöz**, Yıl: 40 Sayı: 4122, 18 Mart 1948; *'Jan Mazarik Moskof vahşiliğine kurban giden bir Bakan!.'*, **Ulus**, 12 Mart 1948; *'Bulgar ordusu Sovyetleşiyor'*, **Ulus**, 15 Mart 1948; *'Rusya'da kıtlık var / Moskova'daki halk bile aç'*, **Ulus**, 16 Mart 1948; *'Rus zulmü karşısında Naziler gölgede kaldı'*, **Ulus**, 17 Mart 1948; *'Fin-Rus Meselesi / Fin halkın askerî ittifak istemiyor'*, **Ulus**, 20 Mart 1948; *'Rus-Bulgar paktı dün imza edildi'*, **Ulus**, 20 Mart 1948; *'İskandinav Memleketleri de komünizme karşı cephe alıyor'*, **Ulus**, 29 Mart 1948; *'Ruslar dünyaya veba mikrobi saçacakmış / Bir Amerikan Ayan üyesi bunun beşinci kol vasıtası ile yapılacağını açıklıyor'*, **Ulus**, 29 Mart 1948; *'Fin – Rus görüşmeleri / Molotof'un mutlak ziyafetini verdiğine bakılırsa müzakereler Ruslara göre iyi geliyor'*.

²⁵¹¹ **Ulus**, 1 Mart 1948, s. 1.; **Ulus**, 2 Mart 1948, s. 1.; **Ulus**, 3 Mart 1948, s. 4.; **Ulus**, 13 Mart 1948, s. 1.; **Ulus**, 14 Mart 1948, s. 1.; **Ulus**, 23 Mart 1948, s. 1.; **Ulus**, 26 Mart 1948, s. 2

²⁵¹² **Ulus**, 16 Nisan 1948, s. 1.

²⁵¹³ **Ulus**, 3 Nisan 1948, s. 1.

²⁵¹⁴ **Ulus**, 7 Nisan 1948, s. 1.

²⁵¹⁵ *'Sovyet-Fin paktı'*, **Ulus**, 8 Nisan 1948, s. 1.

esirgemiyormuş' ²⁵¹⁶, *'Bogota'daki isyanı da Ruslar kışkırtmış! Kolombiya Rusya ile münasebetlerini kesti'* ²⁵¹⁷, *'Komünistler, Marshall plânını baltalamak için emir almışlar'* ²⁵¹⁸, *'Radyo gazetesi Rus propagandasının neticesiz gayretleri / Zahire ambarı Romanya açtır Yugoslavya yokluk içindedir, Bulgar halkı da şimdi açlık ve sefalet kolları arasında bulunuyor'* ²⁵¹⁹, *'Filistin'de de Rus subayları varmış'* ²⁵²⁰, *'Moskova şimdi de İtalyan halkını ihtilâle kışkırtıyor'* ²⁵²¹, *'Yahudi Ordusunda Ruslar da varmış'* ²⁵²², *'Brezilya'da bir komünist tertibi meydana çıktı'* ²⁵²³.

Mayıs ayı içerisinde gerçekleştirilen propagandada, Rusya ile yapılan haberlerde iki hususiyetin öne çıktığı görülmektedir. İlk olarak kamuoyunda oluşabilecek bir komünizm sempatisini, taraftarlığını ortadan kaldırmak üzere, Sovyet sisteminin başarısız ve nefret uyandırıcı olduğu gösterilmek istenmiştir. Bu türden yapılan bazı haberlerin şu şekilde olduğu görülmüştür;

'Rusya'da işçilerin acıklı durumu / Sovyet işçi birlikleri köle ve esir birlikleridir' ²⁵²⁴, *'Macaristan'da açlar komünist partisine giriyor'* ²⁵²⁵, *'Bir Rus Albayı kaçtı / Rusların bütün aramalarına rağmen nerede olduğu bilinmiyor'* ²⁵²⁶, *'Rus cennetine (!) dönmek için Bir Sovyet subayı kendini öldürdü'* ²⁵²⁷, *'Rus baskısından kaçan kaçana Bir Bulgar subayı Türkiye'ye sığındı / Çorluda uçaktan iner inmez kahve isteyen Bulgar subayı anlatıyor: Ruslar Almanları gölgede bıraktılar Bulgar milletinde milli izzetinefis namına hiç bir şey bırakmadılar / imkân olsa kaçacaklar çok'* ²⁵²⁸ *'5 Bulgar subayı Türkiye'ye sığındılar / Subaylar Sovyet baskısından kaçtıklarını söylüyorlar'* ²⁵²⁹.

Rusya ile ilgili yapılan diğer ikinci haber türünde ise endişeye yol açacak haberlere yer verilmiştir. Bu haberlerde Avrupa'da çıkan kargaşalardan Sovyetler sorumlu tutularak, Rus yayılmacılığının örnekleri verilmek suretiyle, kamuoyunda Rusya karşıtlığının canlı tutulması istenmiştir;

²⁵¹⁶ **Ulus**, 13 Nisan 1948, s. 1.

²⁵¹⁷ **Ulus**, 13 Nisan 1948, s. 1; **Ankara Akşam Haberleri**, 10 Nisan 1948, s. 1.

²⁵¹⁸ **Ulus**, 15 Nisan 1948, s. 1.

²⁵¹⁹ **Ulus**, 19 Nisan 1948, s. 3.

²⁵²⁰ **Ulus**, 20 Nisan 1948, s. 1.

²⁵²¹ **Ankara Akşam Haberleri**, 23 Nisan 1948, s. 1.

²⁵²² **Ulus**, 22 Nisan 1948, s. 1.

²⁵²³ **Ulus**, 25 Nisan 1948, s. 1.

²⁵²⁴ **Ankara Akşam Haberleri**, 29 Mayıs 1948, s. 1.

²⁵²⁵ **Ulus**, 25 Mayıs 1948, s. 3.

²⁵²⁶ **Ulus**, 4 Mayıs 1948, s. 4.

²⁵²⁷ **Ulus**, 21 Mayıs 1948, s. 4.

²⁵²⁸ **Ankara Akşam Haberleri**, 2 Mayıs 1948, s. 1.

²⁵²⁹ **Ankara Akşam Haberleri**, 18 Mayıs 1948, s. 1.

'Komünistlerin Orta Doğu için plânları / Kuvvetleri Filistin'e çekmek ve zayıflıyacak iç cephede komünist darbesi sağlamak istiyorlarmış'²⁵³⁰, 'Kore'de komünist tethişleri başladı!'²⁵³¹, 'Ruslar tarihi de tahrif ediyorlarmış! / Bir gazeteye göre (Daily Telegraph) Rusya, ancak icbar edildikten sonra İkinci Dünya harbine girmiştir'²⁵³², 'Ortadoğu'da Rus istilâ emelleri! / Amerikan Kongresinde açıklanan bir rapora göre, vakti gelince Kremlin, sebep zikrederek veya etmiyerek istilâ hareketine kalkışacaktır!'²⁵³³, 'Ortadoğu bir komünist tehlikesi altındadır'²⁵³⁴, 'Norveç'te silâh yardımı istiyor / Ruslar bir pakt yapmayı teklif etmişler!'²⁵³⁵, 'Helsinki'de komünist protestoları / Liman işçileri grevi ordu birlikleri vasıtasıyla önlenecek'²⁵³⁶, 'Komünistler Finlândiya'da da bir darbe hazırlıyorlar'²⁵³⁷, 'Barış yolunda Rus gayretleri! Harpten sonra, Yalta, Potsdamdahil tam 36 anlaşma hükmüne aykırı hareket etmişler!'²⁵³⁸.

Rusya tehdidine karşı kamuoyunun dikkatini çekmek, halkın 'uyanık' olmasını sağlayacak tarzdaki haberlerin konusu sadece yurt dışı ile sınırlandırılmamıştır. Türkiye sınırları dahilinde gerçekleşen olaylardan bu konuda istifade edilmiştir. Özellikle 3 Mayıs tarihinde Akşam Haberleri'nde yer alan karasularımızda, yabancı denizaltının görüldüğü haberi, bu türden bir haberdur. Haberde konunun sinir harbi olup olmadığının sorgulanması ise kamuoyunun dikkatini çekmek amacıyla olduğunu göstermektedir; *'Karadeniz'de, Kefken önünde Yabancı denizaltı görüldü'*²⁵³⁹, *'Sinir harbi mi? Bir yabancı denizaltı görülmesi üzerine Karadeniz'deki gemilere dikkatli olmaları bildirildi.'*²⁵⁴⁰ Halkı Sovyet/komünizm tehlikesine karşı uyanık tutmaya yönelik olarak, casus, ajan, propagandacı ve tahrikçilere karşı haberlerin yapıldığı görülmüştür; *'Yurdumuza sızma çalışan ajan ve casuslara karşı Sınırlarda daha şiddetli tedbirler alınıyor / Son haftalar içinde bazı elemanlar yakalandı'*²⁵⁴¹, *'Hükümet Doğu ve Güney hudud bölgelerinde aldığı tedbirleri daha sıkılaştırmıştır'*, [Zonguldak'ta madende komünizm propagandası yapan Arif Çörek'in yakalanması üzerine] *Kızıl yılan Soyadı Çörek değil Çöreklenmiş olacaktı'*²⁵⁴², *'Moskof uşağı / İzmir'de Muammer*

²⁵³⁰Ulus, 1 Mayıs 1948, s. 1.

²⁵³¹Ulus, 11 Mayıs 1948, s. 1.

²⁵³²Ulus, 11 Mayıs 1948, s. 1.

²⁵³³Ulus, 14 Mayıs 1948, s. 1.

²⁵³⁴Ankara Akşam Haberleri, 13 Mayıs 1948, s. 1.

²⁵³⁵Ulus, 21 Mayıs 1948, s. 4.

²⁵³⁶Ulus, 25 Mayıs 1948, s. 3.

²⁵³⁷Ulus, 26 Mayıs 1948, s. 3.

²⁵³⁸Ulus, 28 Mayıs 1948, s. 1.

²⁵³⁹Ankara Akşam Haberleri, 3 Mayıs 1948, s. 1.

²⁵⁴⁰Ankara Akşam Haberleri, 4 Mayıs 1948, s. 1.

²⁵⁴¹Ankara Akşam Haberleri, 28 Mayıs 1948, s. 1.

²⁵⁴²Karagöz, Yıl: 40, Sayı, 4135, 3 Mayıs 1948, s. 2.

*Belgit adlı bir Moskof uşağı propaganda yaparken yakalandı ve deliğe tıklandı. Böyleleri de (Ben Türk'üm) diye utanmadan aramızda geziyorlar yahu!..*²⁵⁴³.

Tatbik edilmek istenen propagandada yapılan dış haberlerde ise Sovyet imgesinin kötü, bozguncu, istilacı kavramlarıyla eşleştirilmesi ve zafiyet içerisinde gösterilmesi istenmiştir. Tito'nun Sovyetlerle arasının bozulması ve buna karşı Sovyetlerin yaptıkları bu çerçevede totaliter Rus imajı için kullanılmıştır.²⁵⁴⁴ İlginç bir biçimde Sovyet-Tito meselesi, Ulus'ta Yankılar ve Karagöz'de yer alan başyazıda aynı simgesel havyan, kedi imgesi ile anlatılmıştır; *'...kıızıl kedinin dişleri bu sefer, tito isimli yavrusuna geçmeyeceğe benziyor'*²⁵⁴⁵; *'Kedi kendi yavrusunu yiyeceği zaman (ne kadar da Fare'ye benziyor) de ve yirmiş; tıpkı onun gibi, Moskof da kendi mârifeti Sırp Tito'yu yidi.'*²⁵⁴⁶

Temmuz ayında, Rusya ile ilgili yapılan haberlerde, Sovyet tehdidinin halkta endişe oluşturmaya yönelik değil, Sovyetlerin zayıf bir devlet olduğunu göstermeye yönelik bir propaganda izlenmiştir. Bu anlayış içerisinde Sovyet başarısızlığı çerçevesinde kamuoyuna güven duygusu aşılacak istenmiştir. Rusya ve Rus peyki ülkelerden kaçanların haberleri ise özellikle bu algıyı oluşturmak üzere büyütülmüştür;

*'Demirperde arkasında ayaklanmalar var! / Halk Prag caddelerinde Gotwald'ın yüzüne karşı biz Mazarik çocuklarıyız, Beneş ve Mazariksiz Cumhuriyet olamaz! diye bağırdılar'*²⁵⁴⁷ *Demir perde içinden baş kaldıranlar arttı'*²⁵⁴⁸, *'Kominforma karşı hareket ve ayaklanmalar artıyor'*²⁵⁴⁹, *'İtalyan Komünist lideri Togliatti bir suykast neticesi ağır yaralandı / Komünistler halkı isyana teşvik etmeğe çalışıyorlar'*²⁵⁵⁰, *'İtalya'da sükûnet / Komünistlerin bütün gayreti iflas etti'*²⁵⁵¹, *'Moskof ordusundan kaçanlar çoğalıyormuş / Karagöz: D'ayıdan canı yananlar, canlarına tak diyen milyonlarca insan var.. Bu zorbalık uzun sürmez.. Bir gün patlak veriverir'*²⁵⁵², *'Bir uçak dolusu Bulgar bize iltica etti / Yolcular, kendilerine itaat etmeyen pilotu öldürmüşler'*²⁵⁵³.

²⁵⁴³ Karagöz, Yıl: 40, Sayı, 4140, 20 Mayıs 1948

²⁵⁴⁴ Ulus, 1 Temmuz 1948, Ulus, 19 Temmuz 1948

²⁵⁴⁵ T.İ., "Kedinin boğduğu yavrular", Ulus, 3 Temmuz 1948, s. 2.

²⁵⁴⁶ Karagöz, Yıl: 40, Sayı: 4153, 5 Temmuz 1948, s. 1.

²⁵⁴⁷ Ulus, 7 Temmuz 1948, s. 3.

²⁵⁴⁸ Karagöz, Yıl: 40, Sayı: 4156, 15 Temmuz 1948

²⁵⁴⁹ Ulus, 9 Temmuz 1948, s. 1.

²⁵⁵⁰ Ulus, 15 Temmuz 1948, s. 1.

²⁵⁵¹ Ulus, 19 Temmuz 1948, s. 1.

²⁵⁵² Karagöz, Yıl: 40, Sayı: 4159, 26 Temmuz 1948, s. 1.

²⁵⁵³ Ulus, 2 Temmuz 1948, s. 1; Karagöz, Yıl: 40, Sayı: 4154, 8 Temmuz 1948, s. 4.

Ağustos ayında ise temmuzun aksine Rus başarısızlıkları ile tehlikesi birlikte yer almıştır. Propagandanın endişe kaidesince dozajında kullanılan, endişe bir taraftan kamuoyunda, Rus tehlikesine karşı bir gevşemenin önüne geçerken aynı zamanda da Rus korkusunun paniğe yol açacak boyuta gelmesine müsaade edilmemiştir. Bu şekilde, Rus endişesi hafifletilirken tamamen de ortadan kaldırılmamıştır;

*'Devrimizin en büyük tehlikesi / Komünizmden bahseden Kanada Başbakanı, milletler ölüm veya barıştan birini seçmek zorundadırlar, diyor'*²⁵⁵⁴, *'İngiltere Genelkurmay Başkanı Montgomery diyor ki: Ani bir taarruza karşı hazır bulunmalıyız'*²⁵⁵⁵, *'Moskova hücumu geçiyor / Romanya ilhak mı ediliyor? Bükreş dört kızıldoru tümeni tarafıundan muhasara altında'*²⁵⁵⁶, *'Sunday Times'e göre Rusya'nın isteği "Demirperde"dir'*²⁵⁵⁷, *'İlhak söylentileri Newyork Times'e göre Herşey hazır! / Sovyetler Çekoslovakya'yı bir sıçrama tahtası olarak kullanacaklarmış'*²⁵⁵⁸, *'Rusya Tuna'yı yalnız kendine ve peyklerine tahsis etmek istiyor'*²⁵⁵⁹, *'Bir Rus tehdidi, Pravda, silâhlı Sovyet kuvvetlerini her an hazır bulunduruyoruz, diyor'*²⁵⁶⁰, *'Demir perdenin arkası / Rusya'da nüfusun onda biri ölüm kamplarındadır / Cehennemi bir hayat!'*²⁵⁶¹.

Sözkonusu haberlerde Sovyet tehlikesinden bahsedilirken, kamuoyunun bu haberlerle Rus endişesine karşı diri tutulmasına çalışılmıştır. Aynı zamanda Sovyetlerden kaçan insanların haberlerine yer verilerek, kamuoyuna Sovyet sistemi, 'cehennemi' bir halde anlatılarak zayıf gösterilmek istenmiştir. Bu haberlerle Sovyetler bir cehennem iken Sovyet sistemi dışında kalan yerler ve özellikle Türkiye, adeta bir cennet olarak tasvir edilmiştir;

*'Eski bir Çek Bakanı daha Prağ'dan kaçtı / Bununla memleketten firar eden eski Bakanların sayısı altıyı buldu'*²⁵⁶², *'Sovyet cennetine dönmek istemiyen bir Rus öğretmen'*²⁵⁶³, *'Newyork'ta Sovyet konsoloslüğunda geçen garip hâdise / Konsoloshane penceresinden kendini atan Bayan Kosekina'nın verdiği kısa ifade'*²⁵⁶⁴, *'Rus ordusunda firarlar arttı! / Kaçanların sayısı Onyed bin'*²⁵⁶⁵, *'Hürriyeti seçiyorum ve Türkiye'de kalıyorum / Memleketimize gelen Bulgar*

²⁵⁵⁴Ulus, 7 Ağustos 1948

²⁵⁵⁵Ulus, 18 Ağustos 1948, s. 1.

²⁵⁵⁶Ankara Akşam Haberleri, 8 Ağustos 1948, s. 1.

²⁵⁵⁷Ankara Akşam Haberleri, 9 Ağustos 1948, s. 1.

²⁵⁵⁸Ankara Akşam Haberleri, 11 Ağustos 1948, s. 1.

²⁵⁵⁹Ulus, 12 Ağustos 1948, s. 1.

²⁵⁶⁰Ulus, 16 Ağustos 1948, s. 1.

²⁵⁶¹Ankara Akşam Haberleri, 23 Ağustos 1948, s. 1.

²⁵⁶²Ulus, 2 Ağustos 1948, s. 3.

²⁵⁶³Ulus, 10 Ağustos 1948, s. 1.

²⁵⁶⁴Ankara Akşam Haberleri, 13 Ağustos 1948, s. 1.

²⁵⁶⁵Ankara Akşam Haberleri, 18 Ağustos 1948, s. 1.

saylavı böyle dedi ve Sofya'ya dönmekten imtina etti'²⁵⁶⁶ [Bulgar Büyükelçi Mihael] Popof Sirkeci garında kendisini son dakika trenden atıp; "Ben ölüme gitmem. Türkiye'ye sığınıyorum" dedi'²⁵⁶⁷.

Karagöz'de ağustos ayında yeni bir 'Rus kuşu' haberine yer verilmiştir. 'Acaip kuş / Moskova halkası taşıyan bir kuşu avcılar vurdu' haberiyle mizahi ve tezyif edici bir tarzda Rusya'ya karşı kamuoyunun moralinin yükseltmek istendiği görülmektedir. Haberin sonunda Karagöz ismiyle yapılan yorumda bu durum şu şekilde değerlendirilmiştir;

'... Bu acaip kuşu yerde gören köylüler ayağında bir halka bulmuşlar. Halkanın üstünde "Moskova - 1287" yazıyormuş. Bilenlerin söylediğine göre Rusya'da büyütülen bu kuşlar, uzak mesafelerden muhabere işinde kullanılıyormuş. Karagöz-Anlaşılan Moskof leş kargalarından da faydalanmağa başlamış.. Amma Türkiye'nin üstünde aşıramadı. Kaç kere söyledik: Biz vatanımızın üstünden yabancı kuş bile uçurtmayız diye.'²⁵⁶⁸

Eylül ayı içersinde Rusya ve peyklerine karşı yoğun bir propaganda gerçekleştirilmiştir. Bu ayda Bulgaristan ve Türkiye arasında sürmekte olan gerilimin devam ettiği gözlemlenmiştir. Bulgaristan Dışişleri Bakan yardımcısı Topençorof'un Türkiye'ye aleyhindeki sözleri, Türkiye ile Bulgaristan arasındaki gerilimi sürdüren önemli bir adım olmuştur. Kamuoyunda Sovyet/Bulgar karşıtı görüşleri yükseltmek üzere haber, büyütülerek verilmiştir; 'Gülünç ve iğrenç bir hezeyan / Bulgarlar bu sefer de Türk adliyesi ile basınına dil uzatıyor'²⁵⁶⁹, 'Bir Bulgar Küstahlığı / Bulgar Dışişleri Bakan yardımcısı Topençorof'un Oteçestven Front gazetesinde Türk adaletine iftiralar savuran yazısı...' ²⁵⁷⁰. Karagöz ise Topençorof'un açıklamalarını Sovyetlerin fikirleri olarak değerlendirmiştir.

16 Eylül'de Manşette yer alan karikatürde Topneçorof'un Sovyetler tarafında kukla gibi perde gerisinden yönetildiği gösterilmiştir. ²⁵⁷¹ [EK: 32] Aynı tarihli başyazıda ise Bulgarlar Milleti'ne açıkça hakaret edilerek Sovyetlerin emrinde 'uşaklık' ettikleri ifade edilmiştir. ²⁵⁷²

²⁵⁶⁶ **Ankara Akşam Haberleri**, 1 Ağustos 1948, s. 1.

²⁵⁶⁷ **Karagöz**, Yıl: 40, Sayı: 4163, 9 Ağustos 1948, s. 2.

²⁵⁶⁸ **Karagöz**, Yıl: 40, Sayı: 4163, 9 Ağustos 1948, s. 2.

²⁵⁶⁹ **Ulus**, 9 Eylül 1948, s. 1 ve 4.

²⁵⁷⁰ **Ankara Akşam Haberleri**, 9 Eylül 1948, s. 1 ve 3.

²⁵⁷¹ **Karagöz**, Yıl: 41, Sayı: 4174, 16 Eylül 1948, s. 1.

²⁵⁷² 'Dünyada Bulgarlarda daha alçak, daha aşağılık millet bilen varsa beri gelsin. Daha düne kadar Türklerin kapısında uşaklık eden, sürülerimizi otlatan bu mayası bozuklar son zamanlarda adımızı

Sovyetlere/Bulgarlara yapılan karşı propaganda da ise Bulgaristan'dan kaçıp Türkiye'ye iltica edenlere yer verilmiştir. İlticalarda, Bulgar toplumunun çeşitli katmanlarından insanlara yer verilmekle birlikte, haberler özellikle Bulgar üst düzey yetkililerin özgürlükleri için 'Sovyet cehenneminden' kaçmaları olarak değerlendirilmiştir. Karşı propaganda olması dışında ilticalar ile Türkiye'nin güven, istikrar, ülkesi olduğunu kamuoyuna gösterilmek istenirken aynı zamanda, komünizm idaresinin ise bir yıkım olduğu aşılınmak istenmiştir;

'Bir Bulgar sayılabı Türkiye'ye kaçmış'²⁵⁷³, 'İstanbul Bulgar konsolosı Karagözof istifa etti'²⁵⁷⁴, 'Bize iltica eden Bulgar konsolosu / M. Karagözef geri gitmekten imtina ederek istifa etti Karagözef: "Buradaki hürriyet havasını teneffüs etmiş olanlar Bulgaristan'da hâkim bulunan korku ve tethiş havası içinde zaten yaşayamazlardı. Ben ölmek değil yaşamak, hem de efendice yaşamak istiyorum."²⁵⁷⁵, 'Türkiye'de kominform ajanları / Karagözof çok şeyler biliyor / Karagözof birçok vesikalar verecek'²⁵⁷⁶, 'Sofya'dan kaçan kaçana / Bulgar Cumhurbaşkanı Muavinin oğlu da memleketimize sığındı'²⁵⁷⁷, 'Komünist vahşeti / Mülteciler, Bulgaristan'daki acıklı hayatı anlata anlata bitiremiyorlar'²⁵⁷⁸, 'Bir Bulgar kaptanı bize iltica etti'²⁵⁷⁹, 'Bir A.P. haberine göre Bulgarlardan sonra Rumenler de bize iftiraya başladılar! / Komünist cennetinde kalmak istemiyenleri oralardan biz kaçırıyormuşuz!'²⁵⁸⁰, 'Türkiye'ye yeni ilticalar / bir Bulgar mühendisi ile bir baş çavuş sınırı geçerek bize sığındı'²⁵⁸¹, 'Kızıl cehennemden kaçanlar Türkiye'ye sığınıp canlarını kurtarıyor, hürriyete kavuşuyorlar'²⁵⁸².

Sovyet/Komünizm karşıtı propaganda için daha önce broşür olarak kullanılan²⁵⁸³, 'Komünizm nedir? Komünist kimdir? Yüz soru – Yüz cevap'ın²⁵⁸⁴ yazı dizisi olarak gazetede altı gün boyunca yayınlandığı görülmüştür.²⁵⁸⁵ 'Yüz Soru – Yüz cevap'ın yazı dizisi olarak gazetede yayınlanması, broşürün okur kitlesini

fazla dillerine dolamağa başlamışlar... Bu aşağının bayağısı millet bu sefer bu D'aylarına uşaklığa başladılar. Şimdi Bolşeviklerin emrindeler. Amma gelgelim bu südü bozuk çoban sürüsü, bu vahşi milleti efendilerine uyarak Türk düşmanlığı etmekten de geri durmuyorlar...'; **Karagöz**, Yıl: 41, Sayı: 4174, 16 Eylül 1948, s. 1.

²⁵⁷³ **Ankara Akşam Haberleri**, 2 Eylül 1948, s. 1.

²⁵⁷⁴ **Ankara Akşam Haberleri**, 11 Eylül 1948, s. 1.

²⁵⁷⁵ **Ulus**, 12 Eylül 1948, s. 1.

²⁵⁷⁶ **Ankara Akşam Haberleri**, 14 Eylül 1948, s. 1.

²⁵⁷⁷ **Ulus**, 13 Eylül 1948, s. 1.

²⁵⁷⁸ **Ulus**, 15 Eylül 1948, s. 1.

²⁵⁷⁹ **Ulus**, 16 Eylül 1948, s. 1.

²⁵⁸⁰ **Ulus**, 23 Eylül 1948, s. 1.

²⁵⁸¹ **Ankara Akşam Haberleri**, 25 Eylül 1948, s. 1.

²⁵⁸² **Karagöz**, Yıl: 41, Sayı: 4176, 23 Eylül 1948, s. 1.

²⁵⁸³ **BCA**, Fon No: 490100 Yer Numarası, Kutu No: 581 Dosya Gömleği No: 2 Sıra No: 1 Dosya Numarası 3. Büro

²⁵⁸⁴ **Ulus**, 16 Eylül 1948, s. 1 ve 3.

²⁵⁸⁵ **Ulus**, 16,17,18,20,21,22 Eylül 1948

genişletmek ve daha çok kişinin istifade etmesini sağlamaya yöneliktir. Broşur, önsözünde yer aldığı gibi *'bir komnrist konuşur ve çalışır bir halde gördüğünüz zaman tanıyabilmeniz hususunda size yardım maksadiyle hazırlanmıştır. Hatta bu risale, bir komnristle açıktan açığa tanışmaya giriştiğiniz zaman onun delillerini çürütmek için de size yardım edecektir'* fikriyle propaganda yapmak üzere yayınlanmıştır. 'Yüz Sual – Yüz cevap' yazı dizisi dışında, Sovyet karşıtı fikirleri propaganda etmek üzere, Sovyetleri tezyif edici haberlere yer verilmiştir.²⁵⁸⁶

Ruslara karşı propaganda maksadiyle kullanılan önemli bir haber ise ek Başbakanı Beneş'in ölümü olmuştur. Çekler tarafından sevilen Beneş'in cenazesine katılımın engellenmesi, Sovyetlerin 'i yüzünü' göstermek için oldukça önemli bir fırsat olarak değerlendirilmiştir. Karagöz haberi, 'ölüden intikam' başlığı ile duyururken, yaptığı yorumda ise Sovyet sisteminin bir ölüden dahi korkacak şekilde zayıf olduğunu şu şekilde ifade etmiştir; *'Çekoslovakya'nın yeni komnrist başbakanı Beneş'in ölüsünden bile korktu. Cenaze kalkacağı gün halkın birikmesini, toplanmasını yasak etti. ... Ne alçakça iştir yarabbim, ölüden korkuyorlar. Cesetten bile intikam alıyorlar'*²⁵⁸⁷. Beneş'in cenazesi meselesi, Ulus'ta Yankılar köşesinde değerlendirilmiştir. 'Bir millet babasına karşı...', başlığıyla yayınlanan yazıda T. İ., Sovyet sisteminin i yüzünü 'Beneş kararı' üzerinden izah etmeye çalışmıştır; *'...Bir millet babası, mezarına uğurlanırken o milletin en genç çocuklarına yasak edilen vazifeyi görüyor musunuz? Yüzlerce Yunan çocuğunu ana baba kucağından alarak mecbur bir kszlğe ve garipliğe mahkûm eden bir rejimin Çekoslovakya'da verdiği bu emre ibretle bakmalısınız. ... Esirlik nizamı, hürriyet çocuklarını bir hürriyet kahramanının ve millet babasının arkasından yürümeğe bırakmıyor. Bu hazin manzarayı yalnız Çekoslovak Milleti değil, bütün dünya ibret göziyle görmeli ve unutmamalıdır...'*²⁵⁸⁸

Rusya ile ilgili haberlere ekim ayında devam edilirken²⁵⁸⁹, Hüseyin Cahit Yalçın'ın çevirdiği ve 1 Ekim'den itibaren duyurulmaya başlanana Wlodzimierz Baezowski'nin yazdığı, 'Rusya'yı anlamaya doğru' isimli tefrika eser, 10 Ekim'den

²⁵⁸⁶Ulus, 1 Eylül 1948; Ankara Akşam Haberleri, 1 Eylül 1948; Ankara Akşam Haberleri, 2 Eylül 1948; Ulus, 2 Eylül 1948; Ulus, 3 Eylül 1948; Ulus, 5 Eylül 1948; Ankara Akşam Haberleri, 5 Eylül 1948; Ulus, 4 Eylül 1948; Ulus, 5 Eylül 1948; Ankara Akşam Haberleri, 5 Eylül 1948; Ulus, 6 Eylül 1948; Ankara Akşam Haberleri, 6 Eylül 1948; Ankara Akşam Haberleri, 7 Eylül 1948; Ulus, 9 Eylül 1948; Ankara Akşam Haberleri, 11 Eylül 1948.

²⁵⁸⁷Karagz, Yıl: 41, Sayı: 4174, 16 Eylül 1948

²⁵⁸⁸Ulus, 9 Eylül 1948, s. 2.

²⁵⁸⁹Ulus, 2,5,9, 10, 15,23 Ekim 1948

itibaren yayınlanmaya başlamıştır.²⁵⁹⁰ Eserin tanıtım yazısında ise Rusya'nın gizli emellerinin anlatılacağı bildirilmiştir; *'...bu tefrika Rusya'nın güttüğü politikayı, mevcut kuvvetini ve komünizm usullerinin kaynağını ve cevherini tahlil etmek suretiyle dünyayı tehdit eden tehlikeleri ortaya koyacak ve komünizmin dünya ehemmiyetini nasıl alttan alta çürütmeğe çalıştığını açığa vuracaktır.*²⁵⁹¹ Yayınlanmaya başlanan yazı dizisi ile birlikte ekim ayında Sovyet karşıtı fikirlerin hız kesmeden telkin edilmeye devam ettiği görülmüştür.

1948 son aylarında Sovyetleri ve sahip oldukları sistemi, kamuoyunda küçük göstermeye aynı oranda devam edilmiştir. Bu konuda Rusya ile ilgili yapılan haberlerde Rusya'nın başarısızlıkları ve dünyaya verdikleri kargaşalar ve ızdıraplar büyütülmüştür. Sovyet tahakkümünün sınır tanımadığı, Avrupa'dan Asya'ya kadar her yerde yer aldığı ve zulmün aynı oranda muhafaza edildiği kamuoyunun dikkatine sunulmuştur. Yapılan haberlerin taraflı bir şekilde Rusları küçük düşürücü olduğu görülmüştür;

*'Çek votkayı Moskof dayı / Savur sonra palavrayı! / Baltık'taki devletçikler / yutuldular birer birer / Polonya'yı ayı yedi / "Çoktan iştahlıydım" dedi/ Bu ne şiddet Romen bacı! / Yüzün ekşi, ağzın acı.. / Halin nice Bulgar komşu? / Ezilerek oldun turşu. ...Moskof Dayı, çek votkayı; Sana kalmaz aslan payı...'²⁵⁹², *'..Rus halkının Bolşevik rejimi altında aç, sefil, çıplak, dünya hakkında fikir sahibi olmaktan uzak bir halde şahsi hürriyet ve emniyetten mahrum, her dakika yakalanıp götürülmeğe, hapsedilmeğe, sürülmeğe, işkenceye tabi tutulmağa, öldürülmeğe, mahkûm bir hayat sürmesi asrımızın en büyük felâketi ...'*²⁵⁹³, *'Rus bölgesinden kaçanlar çoğalıyor'*²⁵⁹⁴, *'Kominformun faaliyetleri / Bolşevikleşen Bulgaristan / Türk idaresi altında yaşadığı zamanlarda Bulgar köylüsünün zahiresini koyacak ambarı vardı'*²⁵⁹⁵, *'Kızılduda bozgun! / Kaçanların yekûnu 100.000'*²⁵⁹⁶ *'Çin dramı / Komünistlerin vahşeti Çin gençleri timsahların ağızına atılıyor'*²⁵⁹⁷.*

4.2.7.5 1949 Yılı Değerlendirmesi

1949 yılının ilk günlerinde yapılan değerlendirmelerde, yeni yıla dair beklentilerin tartışıldığı görülmüştür. Bu konuda şüphesiz en önemli değerlendirme,

²⁵⁹⁰ **Ulus**, 10 Ekim 1948

²⁵⁹¹ **Ulus**, 30 Eylül 1948, s. 1.

²⁵⁹² Bam Telinden, "Tekerleme", **Karagöz**, Yıl: 41, Sayı: 4189, 8 Kasım 1948, s. 3.

²⁵⁹³ Hüseyin Cahit Yalçın Başyazı, "Bolşevik bayramı", **Ulus**, 7 Kasım 1948, s. 1; Hüseyin Cahit Yalçın, "Bolşevik bayramı", Ankara Akşam Haberler, 7 Kasım 1948, s. 1 ve 3.

²⁵⁹⁴ **Ulus**, 9 Kasım 1948, s. 3.

²⁵⁹⁵ **Ankara Akşam Haberleri**, 15 Kasım 1948, s. 1.

²⁵⁹⁶ **Ankara Akşam Haberleri**, 17 Kasım 1948, s. 1.

²⁵⁹⁷ **Ankara Akşam Haberleri**, 30 Kasım 1948, s. 1.

Ulus'un başyazarı, Hüseyin Cahit tarafından gerçekleştirilmiştir. Hüseyin Cahit, yazdığı '1949 senesi' isimli yazısında, bloklar arasında artan çatışma eğilimi karşısında, Türkiye'nin de Rusya karşısında tehlikede olduğunu kamuoyu ile paylaşmıştır;

*'1948 de atlatmış olduğumuz harbin 1949 da patlak vermiyeceğini dünyada hiç kimse bize katî ve açık olarak temin edemez. İşte çıplak hakikat budur. Ruslar da hazırlanıyorlar, medenî dünyada hazırlanıyor. Devletler arasında harbe hazırlanma her zaman görülmüştür. Fakat bu defaki durum insanlık tarihinde bir misline daha tesadüf edilmemiş denilebilecek şekilde mühim müthiş ve müstesna bir mahiyete haizdir. ...ne çare ki bütün bu insanî ve ahlâki düşünce ve teşebbüsler hepimizi mahvetmeğe azmetmiş müthiş bir düşman karşısında akim kalmağa mahkûm bulunuyor. Bu düşman Bolşevik Rusya'dır...'*²⁵⁹⁸

Hüseyin Cahit'in yazısı ile Sovyet karşıtı görüşte ve bu istikamette dış politika açısından tatbik edilecek propaganda da herhangi bir değişikliğin yaşanmayacağı açıkça anlaşılmaktadır. Ocak ayında Sovyet karşıtı olarak yapılan haberlerle, bu durum kendisini iyice hissettirmiştir. Rusya ile ilgili yapılan haberlerde, Sovyetlerin Demir Perde'yi sürekli genişletmek istediğine değinilirken, aynı zamanda Sovyet sisteminin Demir Perde arkasındaki halkları boğduğu, onlara en temel yaşam haklarını dahi vermediği türünden haberler yapılmıştır. Bu haberlerle kamuoyunda, Sovyet sisteminin başarısızlığı telkin edilirken aynı zamanda, Sovyet tehdidine karşı halkın uyarıldığı görülmüştür.²⁵⁹⁹

Rusya'nın Moskova Radyosu başta olmak üzere, kullandığı propaganda yayınları ile Türk kamuoyunda oluşturmak istediği Sovyet sempatisine karşı, CHP Hükümetleri kamuoyunu bu propagandadan korumak üzere, Sovyet sisteminin iç

²⁵⁹⁸ **Ulus**, 2 Ocak 1949, s. 1 ve 3.

²⁵⁹⁹ 'Macaristan'da yeni birçok tevkifler oldu' **Ankara Akşam Haberleri**, 2 Ocak 1949, s. 1., 'Kızılar Mektebi / Kızıl ajanlar yetiştiren sabotaj okulu ikiyüz mezun daha vermiş' **Ankara Akşam Haberleri**, 7 Ocak 1949, s. 1., 'Kominformun temizlik gayreti / Macaristan'da Yahudilere karşı girişilen hareket' **Ankara Akşam Haberleri**, 11 Ocak 1949, s. 1., 'Sovyet tehdidi Urallar arkasındaki faaliyet / Uzak doğu için ani bir baskın mı hazırlanıyor' **Ankara Akşam Haberleri**, 11 Ocak 1949, s. 1., 'Ortadoğu buhranı! / Rus nüfuzunun yerleşmemesi için geniş tedbirler alınıyor' **Ankara Akşam Haberleri**, 11 Ocak 1949, s. 1., 'Komünistler İngiliz sanayiini de baltalamaya çalışıyor' **Ulus**, 13 Ocak 1949, s. 1., 'Kızılar doğuya el attı! Hoffman'a göre Batıda komünist tehlikesi kalktı/ Politbüro çetesi yanında Hitler çocuk gibi kalır' **Ankara Akşam Haberleri**, 13 Ocak 1949, s. 1., 'Rus siyaseti / Kremlin, askeri tehditlerine şimdi sinir harbini de ilâve etti', **Ankara Akşam Haberleri**, 18 Ocak 1949, s. 1., 'Prag'da tevkifler!' **Ankara Akşam Haberleri**, 20 Ocak 1949, s. 1., 'Demir perde elektriklendi! / Batıya firarlarını önlemek için Ruslar ormanları da yakıyor / Sınır boyunca her sabah binlerce ceset görölüyor' **Ankara Akşam Haberleri**, 21 Ocak 1949, s. 1., 'Ruslar ve peykleri bir blok kurdular' **Ulus**, 26 Ocak 1949, s. 1., 'Ekonomik kominform / Sovyet peykleri tam bir baskı altına girdi' **Ankara Akşam Haberleri**, 27 Ocak 1949, s. 1. 'Moskova'nın yeni yardım programı: herşeyi alıp götürmek' **Ankara Akşam Haberleri**, 29 Ocak 1949, s. 1.

yüzünü gösteren iltica haberlerinden istifade etmiştir. Bu haberlerle Moskova Radyosu'nda anlatılan 'Sovyet cenneti'nin iç yüzü Hükümetçe ortaya serilmek istenmiştir. Bu amaçla Türkiye ve diğer ülkelere Sovyetlerden iltica edenlerin haberleri propaganda amacıyla kullanılmıştır; *'Hürriyeti seçen Rus memuru'*²⁶⁰⁰, *'İstanbuldaki Çek Konsolosu da bize iltica etti / Viskonsül bir müddet evvel Prag'a dâvet edilmiş bulunuyordu'*²⁶⁰¹, *'Hürriyeti seçen Türkiye'ye sığınıyor'*²⁶⁰², *'Sofya'dan geliyorum Bulgarlar inim inim iniyor! / Manchester Guardian muhabirinin görüşleri'*²⁶⁰³, *'Sofya'ya zorla gönderilmek istenen Bulgar Ataşesi Yedikule'de trenden atladi'*²⁶⁰⁴.

Atlantik Paktı girişimleri sonrasında, Hükümet gerçekleştirmek istediği alternatif paktlarla, garanti arayışlarını gidermek isterken en temel mesele kamuoyunun durumu olmuştur. Zira Rusya karşısında yalnız kalındığı düşüncesi, kamuoyunda moral bozukluğu, panik, korku meydana getirebilirdi. Bu sebeple şubat ayında Rusya ile ilgili bazı haberlerin büyütülerek, propaganda makdasıyla kullanıldığı görülmüştür. Bu haberlerle Rusya'nın zayıflamakta olduğu imajı çizilmiştir;

*'İran'da Tudeh Partisi kanun dışı ilân edildi'*²⁶⁰⁵, *'Rus Baskısı ve Norveç / Oslo'nun korkmadığı anlaşılıyor'*²⁶⁰⁶, *'Rus blöfü sökmedi / Norveç cevabının yankıları / Kızılara karşı isyan!'*²⁶⁰⁷, *'Rus baskısı / Demirperde içindeki halk komünistlerden nefret ediyor'*²⁶⁰⁸, *'Komünizm zayıflıyor! / Rus bölgesinde nefret / Sovyet Çiftçileride Sabatojlar başladı'*²⁶⁰⁹, *'Rusya'ya karşı büyük cephe / Amerika'nın Norveç toprak bütünlüğünü garanti edeceği yolunda haberler geliyor'*²⁶¹⁰, *'Politbüroda ayrılık var Mareşal Stalin pek yalnız kaldı'*²⁶¹¹, *'Kravçenko dâvası dün de devam etti / Rus cennetinin bütün iç yüzü açıklanıyor'*²⁶¹², *'Atlantik paktı / Sovyetler Birliği*

²⁶⁰⁰ **Ankara Akşam Haberleri**, 12 Ocak 1949, s. 1.

²⁶⁰¹ **Ulus**, 8 Ocak 1949, s. 1 ve 4.

²⁶⁰² **Karagöz**, Yıl: 41, Sayı: 4208, 13 Ocak 1949, s. 2.

²⁶⁰³ **Ankara Akşam Haberleri**, 29 Ocak 1949, s. 1 ve 2.

²⁶⁰⁴ **Ulus**, 17 Ocak 1949, s. 1.

²⁶⁰⁵ **Ulus**, 6 Şubat 1949, s. 1.

²⁶⁰⁶ **Ankara Akşam Haberleri**, 1 Şubat 1949, s. 1 ve 3.

²⁶⁰⁷ **Ankara Akşam Haberleri**, 2 Şubat 1949, s. 1.

²⁶⁰⁸ **Ankara Akşam Haberleri**, 6 Şubat 1949, s. 1.

²⁶⁰⁹ **Ankara Akşam Haberleri**, 7 Şubat 1949, s. 1.

²⁶¹⁰ **Ankara Akşam Haberleri**, 8 Şubat 1949, s. 1.

²⁶¹¹ **Ankara Akşam Haberleri**, 8 Şubat 1949, s. 1.

²⁶¹² **Ulus**, 9 Şubat 1949, s. 3.

endişe içinde! ²⁶¹³ Atlantik Paktı Moskof'u ürküttü' ²⁶¹⁴ , 'Sofyada ayaklanma ²⁶¹⁵ ', 'Çekoslovakya'da Komünist aleyhtarı isyandan korkuluyor'²⁶¹⁶.

Kamuoyunu tatmin etmek üzere, Atlantik Paktı'na alternatif olmak üzere, Türkiye tarafından hararetle desteklenen Akdeniz Paktı'nın aynı zamanda Rusları şüpheyeye düşürdüğü görülmüştür. Atlantik Paktı ile ittifak edecek bir Akdeniz Paktı'nın içerisinde, Türkiye ve Yunanistan'ın yer alması, Sovyetlerin itirazına neden olmuştur; *'Rusya Akdeniz Paktına açıkca cephe alıyor / Bir Rus dergisi ve Arnavut gazetesi Akdeniz Paktı karşısında Türkiye'nin durumunu tenkid ediyor'*²⁶¹⁷, *'Bu da Moskof oyunu! / İskandinavya Memleketlerinin Atlantik Paktına girmesini engellemiyen Moskoflar şimdi de Akdeniz Paktını suya düşürmek için çareler aramakatadır...'*²⁶¹⁸. Rusları endişeye sevk edip Türkiye konusu üzerinde daha fazla saldırgan bir politika izlememeleri için Sadak'ın Avrupa'daki temasları esnasında konuya açıklık getirerek Sovyet Rusya'yı sakinleştirmek istediği görülmüştür; *'B. Sadak'ın Brüksel'deki demeci Türkiye'nin Atlantik Paktı ile hiçbir bir âlakası yoktur / Türkiye'nin gerek Atlantik Paktına ve gerekse teklif edilen Akdeniz İttifakına iştirak etmesinden Rusların endişelenmeleri sebepsizdir'*²⁶¹⁹.

Ayrıca tüm bu gelişmelerin dışında nisan ayında Çekoslovakya'nın eski bakanlarında Ripka'nın 'Ripka İfşa ediyor, İsmarlama İhtilal' adlı eseri, Reşat Nuri Güntekin tarafından çevrilerek yayına başlamıştır.²⁶²⁰

Haziran ayında Atlantik Paktı kaygıları, kendisini yapılan propagandada muhafaza etse de önceki aylara nispetle, önemi azalmıştır. Atlantik Paktı'na karşı İngiliz-Fransız-Türkiye anlaşması öne çıkartılıp savunulurken, Sovyet Rusya endişesini dengelemek üzere haziranda Sovyetlerle ilgili haberlerde Rusların önemi küçültülmüştür. Bu haberlere göre, Moskova; Balkanlar, Yugoslavya, Macaristan, Çekoslovakya konularında başarısızlığa uğramakta ve endişe

²⁶¹³ **Ankara Akşam Haberleri**, 10 Şubat 1949, s. 1.

²⁶¹⁴ Diplomat, "Atlantik Paktı Moskof'u ürküttü", **Karagöz**, Yıl: 41, Sayı:4217, 14 Şubat 1949, s. 2.

²⁶¹⁵ **Ankara Akşam Haberleri**, 13 Şubat 1949, s. 1.

²⁶¹⁶ **Ulus**, 24 Şubat 1949, s. 1.

²⁶¹⁷ **Ulus**, 13 Mart 1949

²⁶¹⁸ **Karagöz**, Yıl: 41, Sayı: 4225, 14 Mart 1949

²⁶¹⁹ **Ulus**, 10 Mart 1949, s. 1 ve 3.

²⁶²⁰ **Ulus**, 10 Nisan 1949

içerisindedir.²⁶²¹ Hatta yapılan bazı haberlerde, Sovyetleri aciz göstermek üzere, Çekoslovakya'da dört köy halkının 'kızıl memurları'²⁶²² dövdüğü dahi ifade edilmiştir. Tüm bunların yanı sıra Stalin'in bir kalp krizi geçirdiği iddia edilerek,²⁶²³ yeniden Sovyet sisteminin, Stalin üzerinden hasta ve zayıf bir yapıda olduğu imgesi uyandırılmak istenmiştir. Hüseyin Cahit Yalçın ise yazdığı, 'Beygirler bile...' isimli köşe yazısında, Rus polislerin Berlin'deki İngiliz bölgesinden 'çaldıkları' atların geri gelmesi üzerine mizahi bir dille Sovyet sistemini yermiştir; *'...Hadiseden bir süre sonra, çalınmış 31 beygirden on tanesinin, Moskof'ların eline kaçmağa muvaffak olarak, kendi kendiliklerinden gelip ahırlarına girdikleri görülmüş! Bolşevik cennetine bir ahır tercih eden bu akıllı beygirlerin herhalde beygir akıllı birçok insandan daha iyi görüşlü ve anlayışlı oldukları anlaşılıyor...*²⁶²⁴

Sovyetlerin ve komünizmin zayıf gösterilmesine rağmen kamuoyuna, Sovyetlere ve onun içerideki uzantılarına karşı dikkatli olunması gerektiği özellikle telkin edilmiştir. Peyami Safa, 'Sığıntılar ve casuslar', yazısında Türkiye'ye iltica edenlere dikkat çekerek, bazılarının *'şüphemizi morfinlemek için hazırlanmış mükemmel bir mizansen içinde masum rolü'* oynadığını ifade etmiştir.²⁶²⁵ Safa başka bir yazısında ise kendisinin isimlendirdiği 'Fantoma komünistleri'nin gerçek tehlike olduğunu şu şekilde izah etmektedir; *'...asıl tehlike, Remzi Oğuz Arık'ın "Maskeli komünist" adını verdiği ikiyüzlü ajanlardır. Bunlar, bizden görünmenin ustalığına sahip olarak, edebiyat, sanat, politika, sanayi, ticaret, fabrika, millî eğitim, okul, fikir âlemlerine sokulabilen ve millî cevheri arkadan hançerliyenlerdir ki, ben de bunlara "Fantoma komünistler" diyebilirim...*²⁶²⁶

Peyami Safa'nın dikkat çektiği tarzda haziran ayı içerisinde, Gaziantep'te komünist propagandasına hazırlanan bir şebeke yakalanmıştır. Yapılan baskında birçok Rusça kitap ve vesikanın ele geçirildiğinin duyurulması ise komünizme karşı hassasiyetin yükseltmek istediğini göstermektedir.²⁶²⁷ Ulus'ta yer alan 'Olaylar olaylar' köşesinde ise Gaziantep'te yaşana vakanın mizahi bir dille, kamuoyunu

²⁶²¹ **Ankara Akşam Haberleri**, 1 Haziran 1949; **Ankara Akşam Haberleri**, 2 Haziran 1949; **Ankara Akşam Haberleri**, 4 Haziran 1949; **Ankara Akşam Haberleri**, 8 Haziran 1949; **Ankara Akşam Haberleri**, 13 Haziran 1949; **Ankara Akşam Haberleri**, 20 Haziran 1949; **Ankara Akşam Haberleri**, 25 Haziran 1949

²⁶²² **Ankara Akşam Haberleri**, 30 Haziran 1949, s. 1.

²⁶²³ **Ankara Akşam Haberleri**, 20 Haziran 1949, s. 1.

²⁶²⁴ **Ulus**, 18 Haziran 1949, s. 1 ve 3.

²⁶²⁵ **Ulus**, 1 Haziran 1949, s. 1.

²⁶²⁶ Peyami Safa, "Fantoma komünistler", **Ulus**, 4 Haziran 1949, s. 1.

²⁶²⁷ **Ulus**, 20 Haziran 1949, s. 1 ve 3 ; **Ankara Akşam Haberleri**, 20 Haziran 1949, s. 3.

komünizm karşıtlığına manüple etmek üzere kullanılmıştır; ‘Gaziantep’te trahum hastalığı bir doktoru yakalamışlar; hastalarına bakmadığı, vatandaşların gözlerini iyi etmediği için değil. Bulunduğu bölgede komünistlik propagandası yaptığı, tehlikeli kitapları etrafa yaydığı için. Memleket onu Gaziantep’e gözü kapanmak tehlikesine maruz vatandaşların gözlerini açsın diye göndermişti. Halbuki doktor efendi, gözlerini kapatmağa, vatandaşları kör etmeğe çalmış! Çeksin cezasını da gözü açılsın!²⁶²⁸.

1949 yılının Atlantik Paktı sonrasındaki en önemli konusu, SSCB’nin atom bombası denemesinde bulunmasıdır. Sovyet Rusya’nın atom bombası denemelerinde başarılı olması, Hükümetin Sovyet Rusya’ya karşı olan endişe ve korkularının artmasına neden olmuştur. Sovyet Rusya ile karşılaşması halinde bir cephe savaşı beklentisi içerisinde olan Hükümet, Sovyetlerin en güçlü silaha yani atom bombasına sahip olmasıyla, Rusların ABD karşısında güç dengesini sağladığını görmüştür. Bu doğrultuda propagandanın endişe kanunca kamuoyunda yılgınlık oluşturmamak ve aynı zamanda ilgisizlik meydana getirmemek üzere Sovyetlerle ilgili haberlerde dikkatli bir değerlendirme yapılmıştır. Eylül ayında uygulanmak istenen propagandanın tam bir ahenk içinde yürütüldüğü gözlemlenmiştir. Sovyet Rusya’nın atom bombasını kullanmasına kadar daha ziyade Sovyet tehlikesine karşı, halkın uyanık tutulmasına ve aynı zamanda bu tehlikeye karşı yılgınlık göstermemesinde yönelik, haber ve yorumlar yapılmıştır;

‘Ruslar Tito’ya karşı sinir harbi yapıyor / 5 tümenle 500 tankın Yugoslavya sınırlarına geldiği sayısız uçakların da geleceği bildiriliyor’²⁶²⁹, ‘Şimdi de Macar Ordusunda hoşnutsuzluk başgösterdi!’²⁶³⁰, ‘Rus askerleri İran’a 35 kilometre girmişler!’²⁶³¹, ‘Stalin, komünist âlemini idare edemez oldu!..’²⁶³², ‘Romanya nasıl demokratlaşıyor? Geçim şartları her sınıf halk için günden güne daha da ağırlaşmaktadır’²⁶³³, ‘Komünistler Arabistan’daki kabilelere silâh dağıtıyor / Komünist ajanları bu yardımı, Arabistan Yarımadasından Lübnan sahillerine kadar petrol borusu inşa eden Amerikalılara karşı savaşmaları şartiyle yapıyor’²⁶³⁴, ‘Uçağıyla Sinob’a inen bir Rus pilotu bize iltica etti / Üsteğmen olan pilot, Rus Hükümetinin zulmünden kurtulmak ve Türkiye’ye iltica etmek maksadiyle Kırım’dan kaçtım, dedi’²⁶³⁵, ‘Türkiye’ye sığınan Rus

²⁶²⁸Ulus, 26 Haziran 1949, s. 3.

²⁶²⁹Ulus, 1 Eylül 1949, s. 1.

²⁶³⁰Ulus, 3 Eylül 1949, s. 3.

²⁶³¹Ulus, 3 Eylül 1949, s. 3.

²⁶³²Karagöz, Yıl: 42, Sayı: 4275, 5 Eylül 1949, s. 1.

²⁶³³Ulus, 12 Eylül 1949, s. 1.

²⁶³⁴Ulus, 15 Eylül 1949, s. 1; Karagöz, Yıl: 42, Sayı: 4280, 22 Eylül 1949, s. 4.

²⁶³⁵Ulus, 15 Eylül 1949, s. 1.

*Pilotu nasıl kaçtığını anlatıyor / Rusya'nın iç durumuna da temas eden teğmen, orada halk açlık içinde kıvranıyor, dedi'*²⁶³⁶, *'Sovyet ordusundan kaçanlar çoğalıyor / Şimdiye kadar kaçanların sayısı 10 bini aştı'*²⁶³⁷, *'Arnavutluk silah deposu halinde / Sovyetlerin bu en küçük peyki süratle bir tehlike hâlini alıyor'*²⁶³⁸, *'Rusya 5 milyon kişiyi silâh altında tutuyor'*²⁶³⁹.

Sovyet Rusya'nın atom denemelerinde başarı olması sonrasında ise kamuoyunun endişelerini yatıştırmak üzere, telkin faaliyetinin Rusya'nın denemelerini küçültölmeye ve önemsiz göstermeye döndüğü görölmüşür;

*'Vaşington ve Londra bildiriyor / Rusya'da 3 atom infilâkı vuku bulduğı kaydedildi'*²⁶⁴⁰, *'Atom bombası yarışması şimdi başlıyor! Rusyadaki patlama sürpriz yaratmadı Amerika İngiltere'de de büyük atom bombası stoku yapacak / Bir habere göre: Ruslar atom tecrübelerini Fergana civarında yapmışlar'*²⁶⁴¹, *'Rus atomu artık bir oyuncaktır / Londra'da maruf bir zatın demeci Amerika'nın elinde müthiş icatlar var Rusya dört yıl geridedir'*²⁶⁴², *'Atom ve Ruslar / Ruslar daha işin başındadır'*²⁶⁴³, *'İngiltere'deki atom istihali / Geniş ölçüde imalat başlıyor / Çok miktarda plutonium elde edildi'*²⁶⁴⁴, *'Ruslarda atom yok / bir Hollanda gazetesi muhabirinin dikkate değer haberi / Atomgrat şehri halkla beraber mahvolmuş'*²⁶⁴⁵.

Köşe yazılarında da konunun dikkatle ele alındığı görölmüşür. Yavuz Abadan'a göre, Rusya'nın atom bombasına sahip oldukları bir muamma iken²⁶⁴⁶ Server Bedi'ye göre Rusların atom silahına sahip olmaları ancak bu silahın kullanılmasına engel olmak içindir.²⁶⁴⁷

Ekim ayında ise kamuoyunda, birliktelik sağlamaya yönelik olarak kullanılan argümanları desteklemek üzere, Sovyetlerden kaynaklanan tehlikenin ne kadar yakın ve sıkıntılı olduğı anlatılmaya çalışılmıştır. Bu doğrultuda Sovyetler ve komünizm ile ilgili olumsuz haberler büyütölerek, Sovyet tehlikesinin mevcudiyetini koruduğı fikri işlenmiştir.²⁶⁴⁸

²⁶³⁶ **Ulus**, 22 Eylül 1949, s. 1; **Karagöz**, Yıl: 42, Sayı: 4280, 22 Eylül 1949, s. 3.

²⁶³⁷ **Ulus**, 15 Eylül 1949, s. 3; **Karagöz**, Yıl: 42, Sayı: 4280, 22 Eylül 1949, s. 4.

²⁶³⁸ **Ulus**, 15 Eylül 1949, s. 3.

²⁶³⁹ **Ulus**, 18 Eylül 1949, s. 3.

²⁶⁴⁰ **Ulus**, 24 Eylül 1949, s. 1.

²⁶⁴¹ **Ulus**, 25 Eylül 1949, s. 1; **Ankara Akşam Haberleri**, 24 Eylül 1949, s. 1 ve 3.

²⁶⁴² **Ankara Akşam Haberleri**, 25 Eylül 1949, s. 1.

²⁶⁴³ **Ankara Akşam Haberleri**, 26 Eylül 1949, s. 1.

²⁶⁴⁴ **Ankara Akşam Haberleri**, 27 Eylül 1949, s. 1.

²⁶⁴⁵ **Ankara Akşam Haberleri**, 28 Eylül 1949, s. 1.

²⁶⁴⁶ Yavuz Abadan, "Atomun kontrolü", **Ulus**, 26 Eylül 1949, s. 1.

²⁶⁴⁷ Server Bedi, "Atomsız Harp", **Ankara Akşam Haberleri**, 29 Eylül 1949, s. 1.

²⁶⁴⁸ **Karagöz**, Yıl: 42, Sayı: 4284, 6 Ekim 1949; *'Yarış başladı. Amerika ve Rusya varlarını, yoklarını Atoma harcayacaklar'*, **Ulus**, 1 Ekim 1949; *Yugoslavya ile Macaristan da dostluğu bozdu'*, **Ulus**, 3

Aralık ayın içerisinde tatbik edilmek istenen milli birlik propagandasında, iç siyasi gelişmelerden ziyade dış gelişmelerden kaynaklı bir devre yaşanmıştır. Her ne kadar partiler arası münasebetler, kardeşlik vurgusu yapılmasını gerekli kılsa da Sovyetlerin dünyada meydana getirdiği gerilim karşısında milli birlik vasıtasız olarak vurgulanmıştır. Sovyetlerle ilgili olarak gazetelere yansıyan haberlerde, Rusların dünyayı adeta bir kazan içerisinde kaynatmaya ve karıştırmaya çalıştıkları izlenimi verilmiştir. Rusya ile ilgili yapılan bu haberlerde; casusluk, beşincikol faaliyetlerinin özellikle ön planda olduğu görülmüştür. Sovyetler gizli, açık çalışmaları ve uzantısı olan komünist partilerle dünyayı yaşanmaz bir yer haline getirdiği izlenimi ile kamuoyunda, Sovyet tehlikesinin ne kadar yakın belirsiz bir şekilde olduğu imgelenmiştir. Ayrıca yapılan haberlerde Sovyet vahşeti gözler önüne serilmek suretiyle, kamuoyunda belli bir dozaj içerisinde, Sovyet korkusu oluşturulmak istendiği de görülmüştür. Sovyet Rusya ile ilgili Aralık ayında dikkat çeken bazı haberler şu şekildedir;

'Ruslar Avusturyalı kadınlara tecavüz ediyormuş'²⁶⁴⁹, 'Sofya'da gene tevkifler! Genel seçimleri kızillar hazırlıyor'²⁶⁵⁰, 'Kremlin'in soğuk harbi / Rusların ortaya yeni bir "Berlin meselesi" çıkarmak için bazı tertipler hazırlıyor'²⁶⁵¹, 'Mecburî tebrik / Sovyet bölgesindeki bütün çocuklara Stalin'e tebrik göndermeleri emri verildi'²⁶⁵², 'Yugoslavya'da ayaklanma hazırlanıyormuş'²⁶⁵³, 'Demirperde ötesinde oynanan komedya / Bulgaristan'da dün yapılan seçimlerde 1 saat bir çeyrek içinde seçmenlerin yüzde yüzü oylarını kullanmışlardır'²⁶⁵⁴, 'Londra'dan verilen bir habere göre / Rusya Yugoslavya'da da bir ayaklanma hazırlıyormuş! / İç isyanın Macar, Rumen, Bulgar ve Arnavut ordularıyla desteklenmesi, Polonya ve

Ekim 1949; 'Yugoslavya ile Romanya da dostluğu bozdu', **Ulus**, 4 Ekim 1949; 'Sovyetlerin Batılı müttefiklere yeni bir notası / Rusya, Alman Hükümetinin kuruluşunu protesto ediyor', **Ulus**, 4 Ekim 1949; 'Romen komünistleri arasındaki temizlik / Baltalama hareketleri de artıyor', **Ulus**, 14 Ekim 1949; 'Verilen bir habere göre Sovyetlerde 17 bin Yunanlı iş kamplarına sürüldü / Kafkasya'daki Türk ve İranlı azınlıkları da tehcir eden Ruslar sınır bölgelerini emniyete almak istiyorlarmış!', **Ankara Akşam Haberleri**, 20 Ekim 1949; 'Balkanda tehlike Bütün Yugoslav sınırları boyunca askeri faaliyet müşahade edildiği haber veriliyor / Kızıldorda savaş için propaganda başladı', **Ulus**, 19 Ekim 1949; 'Vişinski'nin iddia ettiğine göre Sovyetler 1947 denberi atom silâhına malik bulunuyormuş!', **Ulus**, 22 Ekim 1949; 'Bir âlime göre Ruslar az zamanda atom stoku yapabileceklermiş!'

²⁶⁴⁹ **Ulus**, 9 Aralık 1949, s. 1.

²⁶⁵⁰ **Ankara Akşam Haberleri**, 5 Aralık 1949, s. 1.

²⁶⁵¹ **Ankara Akşam Haberleri**, 9 Aralık 1949, s. 1.

²⁶⁵² **Ulus**, 11 Aralık 1949, s. 3.

²⁶⁵³ **Ulus**, 12 Aralık 1949, s. 1.

²⁶⁵⁴ **Ulus**, 19 Aralık 1949, s. 1.

*Çekoslovakya'nın Rusya'nın harekete geçmesi tasarlanıyormuş!*²⁶⁵⁵, 'Sosyalist Konferansının tebliğine göre / Kominform dünyayı bir harbe teşvik etmektedir'²⁶⁵⁶.

Yapılan haberler dışında, Aralık ayında 'Kızıllarla 4 yıl mücadele' isminde bir yazı dizisi yayınlanmaya başlanmıştır. Dizinin tanıtım yazısında, tefrikanın Sovyet Rusya'nın iç yüzünü göstermeyi amaçladığı üstü kapalı olarak açıklanarak, yazarın ağzından, Rusya, dünya medeniyetini yıkmak isteyen 'gangsterler' olarak nitelendirilmiştir.²⁶⁵⁷

4.2.7.6 1950 Yılı Değerlendirmesi

1950 yılında Rusya'nın dünyada meydana gelen olaylardaki rolü gazetelerde iki konu etrafında değerlendirilmiştir. Bu konulardan ilki Sovyetlerin atom silahı ile ilgili girişimleridir. İkincisi ise Rus emperyal arzularının hızla yayılma eğilimi göstermesidir. Ocak ayında ve seçime gidilen diğer aylarda Ulus, Karagöz ve Ankara Akşam Haberleri gazetelerinde Rusya ilgili haberlerin nicelik açısından yeterli bir değerlendirme açısından ele alınmadığı görülmüştür. Fakat yapılan haberlerde önceki dönemlerde olduğu gibi Rusya, bir sarkaç gibi kamuoyunun yönlendirilmesinde kullanılmıştır.

1 Ocak tarihinde Ulus'ta yer alan haberde dünyanın iki bloka ayrıldığı ve herhangi bir düzelme emaresi göstermediğinden bahsedilirken dünya için '*yegane tehlikenin Rusların atom bombasını tehdit olarak kullanmak hevesinde oldukları*' haberine yer verilmiştir.²⁶⁵⁸ Sovyet Rusya'nın atom bombası yapmak üzere, uranyuma sahip olmak üzere '*Aue şehrinde yasak bölge kurdu*'ğu iddiasına yer verilmiştir.²⁶⁵⁹ Hatta Sovyetlerin daha fazla uranyuma sahip olmak üzere, 160 bin erkek ve kadın Alman işçinin Rus polisinin nezareti altında uranyum madeninde zorla çalıştırıldığı ifade edilmiştir.²⁶⁶⁰ 1950 yılının Ocak ayında Türkiye'nin

²⁶⁵⁵Ulus, 12 Aralık 1949, s. 1.

²⁶⁵⁶Ulus, 23 Aralık 1949, s. 1.

²⁶⁵⁷'İkinci Dünya Harbinin sona ermesiyle başlayıp aralıksız devam etmekte olan Berlin savaşını bütün gizli taraflarını da açıklayan fevkalade meraklı bir yazı serisi... Amerikan generali Howley, tam dört yıl bu savaşın içinde bulunmuş, ve Rusların binbir entrikalarına göğüs gemiştir. Amerikalı general son günlerde bu müşahade ve mücadelelerini gayet açık bir lisanla bir seri yazı halinde toplamış ve neşretmiştir. "Berlin'in işgalini takibeden aylar zarfında hakiki düşmanın Almanlar değil, Ruslar olduğu gittikçe daha aşikâr bir surette meydana çıktı" diyen general Rusları "Dünya medeniyetini yıkmaya kalkışabilecek gansterler" diye vasıflandırıyor ve dünyaya dikkat tavsiye ediyor.', Ulus, 3 Aralık 1949, s. 1.

²⁶⁵⁸Ulus, 1 Ocak 1950, s. 1.

²⁶⁵⁹Ulus, 15 Ocak 1950, s. 5 ve 6.

²⁶⁶⁰Ulus, 4 Ocak 1950, s. 1.

Sovyetlerden yaşadığı en büyük korkunun atom silahı olduğu gazetelere yansıyan haberlerden anlaşılmaktadır.

Ocak ayında Sovyetlerle ilgili yapılan endişe verici haberlere karşı, Avrupa'da hızla bütün komünist partilerin çözüldüğü ve komünistlerin birbirine düştüğü haberlerine yer verilmiştir; *'Komünist cephesi Kızıl partilerde çözüntü'*²⁶⁶¹, *'Kızılar ihtilafı / Demirperde arkası komünistleri birbirlerine düştü'*²⁶⁶², *'Batı Avrupada Komünist partileri parçalanıyor'*²⁶⁶³, *'Kızılar cephesi çöküyor / Bütün Avrupa'da Komünist Partileri hezimete uğruyor'*²⁶⁶⁴.Ulus'un batılı bir yorumcunun sözlerine yer vererek 1949'un *'Stalin için bir hezimet yılı'* olduğunu ifade edilmiştir.²⁶⁶⁵

Şubat ayında ise yılın ilk günleri ile birlikte Sovyet Rusya'nın Çin'i ilhak ettiği haberlerinin hız kazandığı görülmüştür. Yapılan haberlere göre Rusya, hızla Çin'i ilhak ederek emri altına alırken²⁶⁶⁶ Rus isteklerinin sadece Çin ile sınırlı kalmayacağı vurgulanmıştır. 13 Şubat'ta Ulus'ta yer alan haberde, Rusların Siyam'ı gözüne kestirdiği haberine yer verilmiş ve Bankok'un Sovyetler için *'Güney Doğu Asya için sıçrama tahtası'*²⁶⁶⁷ olduğu ifade edilmiştir. Şubat ayında yapılanda haberlerde, SSCB'nin Avrupa'dan Asya'ya kadar dünyayı karıştırdığı haberlerine yer verilmiştir. Bu haberlerle kamuoyunda Rusya'nın olumsuz imajının oluşturulmasına devam edilirken, dünyanın Sovyet tehlikesine açık olduğu izlenimi verilmek istenmiştir. Rus imajının olumsuz çağrışımında bulunması için Rusların Almanya'da çocuklardan bir ordu kurduğu haberine yer verilmiştir; *'Gizli bir savaş! Doğu Almanya'da Sovyet hazırlığı Çocuklardan bir ordu kuruluyor'*²⁶⁶⁸.

Şubat ayında Sovyet Rusya, hidrojen bombasına sahip olma arzusuna sahip bir devlet olarak gösterilirken²⁶⁶⁹, bahar aylarına geldiğimizde Rusya ile ilgili haberlerin seçim süreci sebebiyle iyice azaldığı görülmüştür. Fakat buna rağmen Rusya'nın atom silahını kullanması ile ilgili haberlere yer verilmeye devam

²⁶⁶¹Karagöz, Yıl: 42, Sayı: 4311, 9 Ocak 1950, s. 4.

²⁶⁶²Ankara Akşam Haberleri, 10 Ocak 1950, s. 1.

²⁶⁶³Ankara Akşam Haberleri, 14 Ocak 1950, s. 1.

²⁶⁶⁴Ankara Akşam Haberleri, 2 Ocak 1950, s. 1.

²⁶⁶⁵Ulus, 2 Ocak 1950, s. 3.

²⁶⁶⁶Ulus, 6 Şubat 1950, s. 3.

²⁶⁶⁷Ulus, 13 Şubat 1950, s. 1.

²⁶⁶⁸Ankara Akşam Haberleri, 2 Şubat 1950, s. 1.

²⁶⁶⁹Ulus, 7 Şubat 1950, s. 2.

edilmiştir.²⁶⁷⁰ Ayrıca Rusya'nın Avrupa ve Uzakdoğu'dan sonra Afrika ile de ilgilenmeye başladığına yer verilmiştir. *'Sovyetler Afrika'da bir komünist imparatorluğu kurmak niyetindeymiş!'*²⁶⁷¹ başlığı ile verilen iddia eksenli haberde, Sovyet Rusya'nın kamuoyuna yayılmacı yönü öne çıkartılmıştır. Keza Rusya'nın Danimarka'dan üs istediği ile ilgili haber Ulus'ta yer alırken, habere konu olan üssün istenme nedeni ise imalı bir biçimde *'Batın bir kotrayı çıkaracaklarmış!'* şeklinde ifade edilmiştir.²⁶⁷²

4.2.8 Gazetelerde Çizilen Batı İmajı ve Analiz Edilen Batılı Ülke Haberleri (1945-1950)

Türkiye'nin II. Dünya öncesinde başlayan ve savaş sonrasında devam eden dış politikasının en önemli kaidesi, milli dış politika olarak tanımlanan Batılı ülkelerle yakınlaşmaktır. Bu durum temelinde yatan dürtü, ise Türkiye'nin muasırlaşmak amacının Batılılaşmak fikriyle aynı manada kullanıyor oluşudur. CHP Hükümetleri - II. Dünya Savaşı sonrasında- Sovyet tehlikesi sebebiyle üzerinde hissettiği her baskı anında, Batı'ya bir adım daha yaklaşmıştır. Bu süreçte Sovyet tehlikesi karşısında yaşanan milli güvenlik tehdidinin Batı ile dengelemek istediği görülmüştür.

İngiltere ve ABD'nin Japonya Savaşı'nın sona ermesinden sonra, Sovyet Rusya'ya karşı Türkiye'yi desteklemeleri, Türkiye'nin Sovyet Rusya karşısında destek almasını mümkün kılmıştır. Türkiye'nin bu dönemde Batılı ülkelerle yakınlaşması, Sovyet Rusya tehdidi karşısında yürütülen propagandaya tesir etmiştir. Gazetelerde tatbik edilmek istenen propagandanın Batı'yı içine alacak şekilde genişlediği görülmüştür. SSCB korkusu, endişesine karşı Batı denge unsuru olarak kullanılmıştır. Ayrıca sıklıkla Batılı kaynaklara atıfta bulunarak ABD ve İngiltere gibi devletlerin Türkiye'nin yanında olduğu gösterilmeye çalışılıp kamuoyunun Hükümete güven duymasına sağlanmak istenmiştir.

4.2.8.1 1945 Yılı Değerlendirmesi

1945 yılındaki gelişmeler tetkik edildiğinde II. Dünya Savaşı'nın sonun görünmesiyle birlikte Türkiye'nin de Müttefikler lehine bir tavır takındığı görülmüştür. Savaşın müttefikler lehine dönmesiyle birlikte Türkiye'nin kesin tavrını belli etmesi, Japonya ile ilişkileri kesme kararı ile yaşanmıştır. ABD Başkanı Roosevelt'in kararı

²⁶⁷⁰Ulus, 1 Mart 1950, s. 3.

²⁶⁷¹Ulus, 5 Mart 1950, s. 3.

²⁶⁷²Ulus, 18 Nisan 1950, s. 3.

memnuniyet verici bulması, Ulus'un manşetinde 'Roosevelt Sevindi' başlığı ile ve karardan Londra'nın memnuluk duyduğu ifadesiyle kendisine yer bulmuştur.²⁶⁷³ Ulus'un takip ettiği yayın çizgisinde, artık müttefik kuvvetlerine sayfalarında daha fazla yer ayırarak, Almanlara karşı müttefikleri desteklemekte olduğu görülmüştür.²⁶⁷⁴

Bu dönemde henüz Sovyet tehlikesinin ortaya çıkmamış oluşu, II. Dünya Savaşı gelişmelerini daha önemli hale getirmiştir. Zira savaş boyunca, 'denge politikasını' belirsiz ve müttefiklerin menfaatine uygun olmayacak şekilde izlemiş olan Türkiye, Avrupa'daki savaşın sonu yaklaştıkça açıkça müttefiklerin lehinde tutum takınarak tarafını belli etmek istemiştir. Karagöz ise Türkiye'nin Batılı devletler yanında Almanya ve Japonya'ya savaş ilan etmesini 'mutlu bir olay' olarak duyurmuştur. Karagöz, Hitler Almanya'sının müttefikler tarafından iyice sıkıştırıldığını yazmakta iken Türkiye'nin Savaşma kararı alması ve bununla da Birleşmiş Milletler konferansına girme hakkı kazanmasını, Türkiye'nin 'yeni kararı' olarak duyurmuştur.²⁶⁷⁵

Türkiye'nin henüz Sovyet tehdidinin ortaya çıkmadığı zaman dilinde, II. Dünya Savaşı süresince izlediği bağımsız politikanın etkilerini izale etme yönünde propaganda çalışması izlemiştir. 2 Mart 1945 tarihinde Ulus gazetesinde Çoruh Milletvekili A. R. Erem 'Asker Gözüyle İkinci Dünya Harbinde Türkiye'nin Önemli Rolü' makalesiyle Türkiye'nin savaş sonrasında tarafsız kaldığıyla ilgili eleştirilere karşı yönelik temel tezini ve Türkiye'nin Batı için ne kadar önemli olduğu görüşünü ilk kez gündeme getirmiştir.²⁶⁷⁶

Erem'in ifadeleri, yeni dönemde Türkiye'nin dış politikasının istikametini belirleyen şifreleri barındırmaktadır. Türkiye, mart itibarıyla Avrupa Savaşı

²⁶⁷³Ulus, 5 Ocak 1945, s. 1.

²⁶⁷⁴Ulus, 17 Ocak 1945

²⁶⁷⁵Karagöz, No: 803 Yıl: 37, 1 Mart 1945, s. 1 ve 2.

²⁶⁷⁶"Cumhuriyet Türkiyesi 1939 eylülünden beri süregelen bu eşsiz dünya harbinde Müttefikler lehinde oynadığı roller, bu harbin gidişi, müddeti ve sonucu üzerinde çok temelli ve çok tesirli olmuştur. O kadar ki nüfusuna ve kaynaklarına göre, ölçülürse bu roller bugüne kadar, sadece Mihverin taarruzuna uğradıkları için müdafaa harbine girerek Müttefikler safında yer alanların yaptıkları yardımdan hiç az değil, belki daha geniştir. Bu gerçekten eşsiz İkinci dünya harbinin altı yıla yakın süreği içindeki bütün olaylar isbat etmiştir ki, Türkiye beraber olmadıkça veya Türkiye'den geçemedikçe, Şimalden gelip Müttefiklerimizin hayati menfaat bölgeleri olan (Yakın ve Orta Doğu) ya tesir yapmanın ve buraları kontrol altına almanın imkânı yoktur. İkinci dünya harbinin tarihi, Cumhuriyet Türkiyesinin bu harpteki rolünü öneminin ve kavramını belirtmek için geniş sayfalar ayırmak zorunda kalacağına şüphe yoktur." Ulus, 2 Mart 1945, s. 2.

sonrasında Savaş içerisinde yürüttüğü görece denge siyaseti nedeniyle ‘kızdırdığı’ Müttefiklere karşı, haklılığını ve önemini ispat ederek savaş sonrası oluşumda, Batılı devletlerin yanında yer almak üzere hareket etmek istediğini Ulus vasıtasıyla duyurmuştur. Erem, Türkiye’nin Batı’nın hayati menfaat bölgesi olarak görülen Ortadoğu için Kuzey’den gelecek bir tehdide karşı savunma hattı olduğunu altını çizmiştir. Erem, Türkiye’nin Batı için önemini ortaya koyarak, bundan sonra sıklıkla kullanacağı tezi, ilk kez gündeme getirmiştir. Sovyetler her ne kadar Sarper-Molotov görüşmesine kadar, Türkiye’den toprak talep etmemişlerse de Boğazlar konusunda talepkâr olmaları, Türkiye’nin dış siyasetinde problem olmaya başlamıştı. Bu sebeple Türkiye, henüz Avrupa Savaşı sonra ermeden Batı’nın ‘hayati sahası Orta Doğu’ için Kuzey’den gelen tehlikelere karşı önemli olduğunu telkin etmek istemiştir.

Mart ayının son günlerine geldiğimizde Avrupa Savaşı’nın sonun yaklaşmasıyla birlikte, Sovyet Rusya’nın 1925 yılında akdedilmiş olan ‘Dostluk ve Tarafsızlık Muahedesi’ni sona erdirmeye kararı almıştır. Türkiye, Sovyet kararının kamuoyunda endişe oluşturmaması için faaliyet geçerken bir diğer taraftan Batılı kaynaklara referans vererek Batı’nın Türkiye’nin yanında olduğu izlenimi vermek üzere İngiltere, ABD, Fransa, İsviçre ve diğer devletlerin konuyla ilgili görüşlerine yer vermiştir.²⁶⁷⁷ Keza 7 Haziran’da gerçekleşen Sarper-Molotov görüşmesi sonrasında da Sovyet Rusya’nın haksız taleplerde bulunduğunu göstermek üzere Batılı kaynaklara referans verilmiştir.

7 Mayıs’ta Avrupa’da Almanya’nın teslim olmasıyla birlikte, Türkiye’de netice büyük bir coşkuyla karşılanmıştır. 8 Mayıs’ta Ulus gazetesi tam sayfa olarak Savaş’ın sona erdiğini duyurmuştur.²⁶⁷⁸ 10 Mayıs’ta ise Mümtaz Faik Fenik yazdığı ‘*Zafer ve Bizim Sevincimiz*’ isimli başyazısında, ‘*Türkiye, dünyayı tahakküm altına almağa kalkışan nazi çığı karşısında daima İstiklâl Mücadelesindeki Mehmetçik, Fatmacık azmiyle karşı koymasını bilmiştir*’ diyerek Türkiye’nin savaşta oynadığı rolü önemine dikkat çekmiştir.²⁶⁷⁹ Savaştan sonra ilk refleks olarak kurulacak yeni dünyada yerini almak isteyen Türkiye, savaş içinde müttefikler lehine nasıl bir rol oynadığını tezini başyazılarda dile getirmeye devam etmiştir.²⁶⁸⁰ Bu konuda en önemli paya ise Milli Şef İsmet İnönü’nün sahip olduğu ifade edilmekten geri durulmamıştır. Çoruh

²⁶⁷⁷Ulus, 25,26,27,28,31 Mart 1945

²⁶⁷⁸Ulus, 8 Mayıs 1945, s. 1.

²⁶⁷⁹Ulus, 10 Mayıs 1945, s. 1 ve 3.

²⁶⁸⁰Ulus, 12 Mayıs 1945

Milletvekili A. R. Erem'e göre 'rejimleri ister (totaliter), ister (demokrat) olsun, olağanüstü zamanlarda milletler için bahtlılık ve bahtsızlık tam anlamıyla bir (şef)e sahip olabilmek veya olamamakta olduğunu bu eşsiz ikinci dünya harbi kadar hiçbir olay ispat etmemiştir.'²⁶⁸¹ Karagöz, ise Avrupa'da savaşın bitmekle birlikte sırada Avusturya, Balkan, Lehistan meselelerinin durduğunu belirterek savaş sonrası için dünyayı yeni bir dönemin beklediğini bildirmiştir.

7 Ağustos'ta ABD'nin ilk atom bombasını Japonya'ya atması, Ulus'ta müthiş bir yankı yapmıştır. Kuvvetler dengesini, ABD lehine sarsılmaz bir şekilde değiştiren bomba, Rusya karşısında ABD'nin çok daha önemli hale gelmesini sağlamıştır.²⁶⁸² Diğer taraftan ise daha önce karşılaşılmamış olan bu yeni silahın ne olduğu anlatılmaya çalışılmıştır.²⁶⁸³ ABD'nin atomla sağladığı üstünlük karşısında, Türkiye'de ABD'ye karşı oluşan teveccüh; Başkan Truman'ın Boğazlar hakkındaki görüşünün dikkatle takip edilmesini sağlamıştır.²⁶⁸⁴ Japonya savaşı ve atom bombası 15 Ağustos'a kadar ciddi bir surette Türk kamuoyunu Boğazlar meselesinden uzaklaştırmıştır. 15 Ağustos'ta ise Japonya'nın teslim haberinin alınmasıyla birlikte savaşın sonra erdiği bildirilmiş, ertesi günlerde ise savaşın sona ermesi sevinçle karşılanmıştır.²⁶⁸⁵ Aynı gün CHP Meclis Grup toplantısında dış politikanın parti meclisinde ittifakla tasvip edildiği, bildirilirken, dış politikanın muhtevasına dair herhangi bir bilgi verilmemiştir.²⁶⁸⁶

14 Temmuz'da yayınlanan Ulus'ta; Washington Star gazetesinin 'Modern Türkiye – Birleşmiş Milletler üyesi Türkiye'nin mevkii kuvvetlidir' yazısına yer verilmiştir. Yazıda dikkat çeken husus; Sovyet Rusya'nın Türkiye'ye tazyikte bulunduğu deklare edilmesidir. Eğer Türkiye bu baskıları kabul ederse makaleye göre, Sovyet sahasına girecektir ki; bu durumda Balkanlar ve Ortadoğu siyasi durum değişecektir. Bahsedilen değişimin ise Türkiye'nin Batı için oynadığı önemle yakından ilgisi vardır.²⁶⁸⁷ Ulus, Batılı kaynaklardan referansla, Sovyet Rusya karşısında Türkiye'nin yalnız bırakılması halinde, dünyadaki dengeleri, Sovyetler lehine değiştirecek bir dönüşümün olacağına işaret etmiştir.

²⁶⁸¹Ulus, 12 Mayıs 1945, s. 2.

²⁶⁸²Ulus, 7-8 Ağustos 1945, s. 1.

²⁶⁸³Karagöz, No: 850 Yıl: 39, 12 Ağustos 1945, s. 2.

²⁶⁸⁴Ulus, 10 Ağustos 1945, s. 1 ve 5, Karagöz, No: 851 Yıl: 39, 16 Ağustos 1945, s. 1.

²⁶⁸⁵Ulus, 15-16 Ağustos 1945, s. 1.

²⁶⁸⁶Ulus, 16 Ağustos 1945, s. 1.

²⁶⁸⁷Ulus, 14 Temmuz 1945, s. 1.

Ağustos ayında artık daha açık bir şekilde, Sovyet taleplerinden bahsedilmeye başlanmıştır. Ağustos'ta sona eren Postdam Konferansı'nın neticesinde; Reuters'e dayandırılan bir haberde, konferansın Boğazlar ve Kars-Ardahan sebebiyle iki kez kesildiği bildirilmiştir. Netice itibarıyla Türkiye'nin Sovyet Rusya'ya toprak bırakması hakkındaki her türlü teklif reddedilmişken, Boğazlar konusunun sadece Rusya ve Türkiye arasında incelenemeyeceği beyan edilmiştir.²⁶⁸⁸ Ayrıca Observer'e göre Türk-Rus meselesi Savaş'tan doğan bir mesele olmadığı için konferansta ele alınması mümkün bir konu değildir.²⁶⁸⁹ Gerek Reuters gerekse Observer verdiği bilgiler ışığında Postdam'da, Türkiye'nin lehine bir hava oluştuğunu bildirmiştir. Ulus, her iki yayın vasıtasıyla Batı'nın Sovyet isteklerine gem vurduğunu kamuoyuna sunarak, Türkiye'nin Sovyet Rusya karşısında yalnız olmadığını vurgulamak istemiştir. Karagöz ise Postdam'da Türk-Rus münasebetlerine dair hiçbir konun konuşulmadığını duyurarak Observer'in Ulus'ta yer alan; *'Türkiye – Rusya gibi "ciddi" ve Yunanistan – Yugoslavya gibi "suni" meseleler Postdam'da yer almamıştır'* değerlendirmesini kaynak göstermeden yayınlamıştır.²⁶⁹⁰

21 Ağustos'ta İngiltere Dışişleri Bakanı M. Bevin'in Bulgaristan, Romanya ve Macaristan'da bir totaliterliğin yerine başka birinin geldiği demecini paylaşan Ulus, savaş sonrası Balkanlarda Sovyet Rusya'dan kaynaklı bir dönüşümün yaşanacağı korkusunu paylaşmıştır.²⁶⁹¹ 22 Ağustos'ta ise İngiltere'nin Bulgaristan'a bir nota vererek yeni yönetimi tanımayacağını bildirisini, kamuoyu ile paylaşmıştır.²⁶⁹² Mümtaz Faik Fenik ise kaleme aldığı 'Balkanlar ve Demokrasi' isimli yazısında, İngiltere ve ABD'nin Balkanlarda demokrasinin gelişmesi için ön ayak olduğunu belirtmiştir.²⁶⁹³

ABD'nin Sovyet tavrına karşı irade göstermesiyle birlikte, Karagöz ve Ulus'ta Sovyet karşıtlığının belirginleşmeye başladığı görülmüştür. Bu durum henüz net olmamakla birlikte Türkiye, ağırlığını Sovyet karşıtı Batılı kampa kaydırmaya başlamıştır. Bu durum Karagöz'ün 6 Eylül nüshasında net bir biçime görülmektedir. Karagöz, 'Amerikalıların Rusları Akdeniz'den uzaklaştırmak istiyor' başlığı ile verdiği

²⁶⁸⁸Ulus, 5 Ağustos 1945, s. 1 ve 3.

²⁶⁸⁹Ulus, 6 Ağustos 1945, s. 1 ve 2.

²⁶⁹⁰Karagöz, No: 849 Yıl: 38, 9 Ağustos 1945, s. 1.

²⁶⁹¹Ulus, 21 Ağustos 1945, s. 1.

²⁶⁹²Ulus, 22 Ağustos 1945, s. 1.

²⁶⁹³Ulus, 24 Ağustos 1945, s. 1 ve 3.

haberde, sürece Boğazlar meselesini de dahil ederek, konun Hindistan'a kadar uzanacak bir sıkıntı meydana getireceğini vurgulamıştır.²⁶⁹⁴

Boğazlar meselesinin hala gündemin ilk sırasında yer alması ekim ayında konun Batılı ülkelerin penceresinden değerlendirilmesini zorunlu kılmıştır. Bu doğrultuda 11 Ekim'de Ulus'ta ABD Dışişleri Byrnes'in nutkuna yer verilmiştir. Byrnes'in demecinde Boğazlar konusunun İngiltere, ABD ve Sovyet Rusya tarafından Türkiye ile ayrı ayrı ele alınmasına karar verildiği bildirilmiştir.²⁶⁹⁵ Byrnes'in açıklamaları doğrultusunda Türkiye ile *'İlk önce Amerika'nın temasa gireceği belirtilmiştir.'* Haberde, ABD Boğazların uluslararası bir hal alması taraftarı iken aynı zamanda Sovyetlerin Boğazlar üs ve Kars-Ardahan toprak taleplerine muhalif olduğuna şüphe bırakmamakta olduğu ifade edilmiştir.²⁶⁹⁶ Karagöz'ün Byrnes'in açıklamasını Ulus'tan daha basite indirgeyerek anlattığı görülmektedir. Ayrıca Karagöz Byrnes yerine okuyucu açısından daha kolay olan 'Börns' yazımını kullanmıştır. Karagöz'e göre ABD'nin görüşü; *'Türkiye'nin güvenliğini sağlamak üzere silahlı kalacaktır.'* Sulh zamanı bütün yük gemilerine savaş zamanında ise barış zamanında olduğu Rus savaş ve ticaret gemilerine açık olacaktır.²⁶⁹⁷ 18 Ekim tarihli Karagöz gazetesinin Boğazları değerlendirdiği karikatürde, Sovyetlerin 'ordu' üzerinden üstü kapalı olarak uyarıldığı görülmektedir.²⁶⁹⁸ [EK: 33]

Karagöz, 4 Kasım tarihli sayısında Postdam anlaşmasına değinerek, ABD'nin Potsdam alınan, müttefiklerin Boğazlarla ilgili görüşlerini Türkiye'ye bildirme kararı doğrultusunda kendi kararını Türkiye'ye bildirdiğini duyurmuştur.²⁶⁹⁹ İçeriğe dair bilgi bulunmamakla birlikte, 5 Kasım'da Ulus'ta ABD'nin kararı manşetten duyurulmuştur. Amerikan notasına göre, *'Boğazlar Türkiye kontrolü altında kalacaktır'*. Bu açıklama ile ABD'nin Türkiye-Sovyet çatışmasında, Türkiye'den yana tavır ortaya koyduğu manası çıkartılmıştır. 5 Kasım'da dikkat çekici bir biçimde FATAY'ın Politika köşesinde, Türkiye'nin kendisini ABD'de tanıtmayı gerekliliği üzerine bir yazı kaleme almıştır. Bu değerlendirme ile ABD'nin Türk dış politikasında ağırlığının arttırılmak istendiği ortaya çıkmaktadır. ABD'deki tanıtım, propaganda faaliyetleri Atay tarafından yetersiz bulunurken, bu konu için acele tedbir alınması

²⁶⁹⁴Karagöz, No: 857 Yıl: 39, 6 Eylül 1945, s. 1.

²⁶⁹⁵Ulus, 11 Ekim 1945, s. 1.

²⁶⁹⁶Ulus, 13 Ekim 1945, s. 1.

²⁶⁹⁷Karagöz, No: 868 Yıl: 39, 14 Ekim 1945, s. 1.

²⁶⁹⁸Karagöz, No: 869 Yıl: 39, 18 Ekim 1945, s. 1.

²⁶⁹⁹Karagöz, No: 874 Yıl: 39, 4 Kasım 1945, s. 2.

gündeme getirilmiştir.²⁷⁰⁰ 6 Kasım ise Times'in Boğazlar ile ilgili haberinin kesinlik taşıdığı vurgulanmak suretiyle, '*Boğazların daima Türklerin elinde kalacağı*' bir kez daha kamuoyuna duyurulmuştur. Propagandanın tekrar kanunu işleten Ulus, bu sayede aynı haberi tekrar vermek suretiyle ABD'nin Türkiye'yi desteklediğini ve bu desteğin Boğazların bağımsızlığını içerdiğini telkin etmiştir.²⁷⁰¹

Sovyetlerin hareketi karşısında İngiliz ve Amerika'nın öne çıkartılması sürdürülmüştür. Falih Rıfkı Atay'ın 'İngilizlerin verdiği ders' isimli başyazısında, Almanların yaptıklarına karşı, İngilizlerin Avrupa'yı elinden her şeyini alarak kaderine terk edeceği yerde, kaosa yer vermemek için kendi askerinin yiyeceğini Avrupa'ya yollayarak, kıtayı eski haline kavuşturmak için fedakarlık yaptığından bahsetmiştir. İngilizlerin tüm yıkıntı ve acılarına rağmen sıkıntı çekmesini ise ulvilik olarak değerlendirmiştir.²⁷⁰² Atay'ın yazısı ile Sovyetlere karşı fedakar İngilizler telkin edilmiştir. Bu durum, Sovyet Rusya karşısında İngiltere'ye dayanma zorunluluğunun bir neticesi ise de aynı zamanda Türkiye'nin kültürel Batıcılık kodları ile oldukça uyumluydu.

Kasım'ın sonlarına doğru yeniden Türk dış politikasının dünyadaki gelişmelere kaydığı görülmektedir; Fransa'da artan buhrana sosyalistlerin neden olduğu ifade edilirken; Azerbaycan'ın Rusya'ya ilhak etmek isteyenlerin İran'da isyan başlattıkları bildirilmiştir. Çin'de Komünistlerle milliyetçiler arasındaki savaştan bahsedilirken, Bulgaristan'da yapılacak seçimlerin ise tanınmayacağına dair ABD notasının artçılara yer verilmiştir.²⁷⁰³ Sonraki günlerde İran'da çıkan kargaşalıkların endişe ve dikkatle takip edildiği gözlemlenmiştir. Bulgaristan seçimleri ve Fransa'daki kabine buhranı en az İran kadar önemli ise de İran'da Sovyet kaynaklı bir iç mücadelenin olması İran'daki gelişmeleri daha önemli kılmıştır. Karagöz'ün de İran, Bulgaristan ve Fransa ile yakından ilgilendiği görülmüştür.²⁷⁰⁴

Kasım'da başlayan dünya kargaşalıkları aralık ayında da sürmeye devam etmiştir. Bir yandan iç gelişmelerin dış tehlike karşısındaki önemi artarken diğer tarafta dünya gelişmeleri durumunu muhafaza etmiştir. 2 Aralık'ta Karagöz'ün manşetinde yer alan karikatürde, dünyadaki sorunlara karşı, ABD'nin yeterli

²⁷⁰⁰Ulus, 5 Kasım 1945, s. 3.

²⁷⁰¹Ulus, 6 Kasım 1945, s. 1.

²⁷⁰²Ulus, 13 Kasım 1945, s. 1 ve 2.

²⁷⁰³Ulus, 19 Kasım 1945, s. 1.

²⁷⁰⁴Karagöz, No: 879 Yıl: 39, 22 Kasım 1945, s. 1 ve 2.

olmayacağı, bunun için el birliğinin gerekliliği vurgulanmıştır.²⁷⁰⁵ Dünyadaki gelişmelere karşı idealist bir dış politika anlayışı ortaya koyan Karagöz, kamuoyunda ABD'nin Sovyetlerin aksine dünyayı sükuna kavuşturmak istediğini empoze ederken, Türkiye ve dünya için ABD'nin önemli olduğunu göstermek istemiştir. Hükümet, Türkiye'nin bu dönemdeki dış politikasına uygun bir tarzda Batılı devletleri kamuoyunda öne çıkartmaktadır.

1945 yılı sona ererken Gürcistan Bilimler Akademisi'nden iki profesörün Doğu Karadeniz'in Gürcistan'dan koparılmış olduğunu iddia etmeleri karşısında, müttefiklerin yeni Rus taleplerine karşı tepkilerine yer verilmiştir.²⁷⁰⁶ Bu türden haberlerle Batı'nın Rusya'ya karşı Türkiye'nin yanında olduğu algısı telkin edilmek istenmiştir; *'İsviçre gazeteleri diyorlar ki: Rus taleplerine hayır diyecek zaman geldi'*, *'Sunday Times diyor ki: Rus talepleri Garplı müttefiklerin heyecanını arttırıyor'*, Ürdün Emiri Kral Abdullah; *'Rus tehdidi Süveyş ve Afganistana kadar yayılmaktadır'*, *'Londra ve Vaşington'da Metin hareketimiz tasvibediliyor'*, *'Vaşington Nevs gazetesi diyor ki: Rusya Birleşmiş Milletler Kurumuna meydan okumakta ve antlaşmaları hiçe saymaktadır.'*²⁷⁰⁷

4.2.8.2 1946 Yılı Değerlendirmesi

1946 yılının 1945'ten tamamen farklı olmayan fakat bir önceki seneye göre değişim gösteren bir yıl olduğu belirtilmelidir. 1945 yılının son aylarından itibaren değişmeye başlayan politika uygulamaları ve buna dayanan propaganda faaliyeti, 1946'nın ilk günlerinden itibaren etkisini göstermeye başlamıştır. İngiltere'nin II. Dünya Savaşı'ndan yorgun ve ekonomik olarak çökmüş bir şekilde halde çıkmış olması, Türkiye'nin politikasında değişikliğe gitmesini zorunlu hale getirmiştir. İngiltere'nin desteği olmadan Türkiye'nin Sovyet Rusya ile mücadele etmek zorunda olması, İngiltere'nin yerini almak üzere ABD'nin keşfedilmesini sağlamıştır. ABD'nin Missouri zırhlısının Sovyet-Türkiye ilişkilerinin gerginleştiği bir süreçte Türkiye'yi ziyaret etmesi, ABD'nin Türkiye'ye desteği olarak kabul edilmiştir. Missouri ile sağlanan destekle Sovyet Rusya karşısında bağımsız bir politikadan uzaklaşıldığı ve Batı yanlısı bir politika takip edildiği görülmüştür. Sovyet Rusya ile ilgili propaganda haberlerinde Batılı ülkelerin kaynakları kullanılarak, Rusların direkt tepkisinin

²⁷⁰⁵Karagöz, No: 882 Yıl: 39, 2 Aralık 1945, s. 1.

²⁷⁰⁶Ulus, 23 Aralık 1945, s. 1 ve 3.

²⁷⁰⁷Ulus, 24-25 Aralık 1945, s. 1.

çekilmesi istenmiştir. Ayrıca Batı haber kaynaklarının propaganda maksatlı kullanılmasındaki bir diğer neden ise Batılı kaynakların güvenilir olmalarıdır. Zira çok partili yaşama geçişle birlikte, Sovyet Rusya'dan algılanan dış tehdit iddialarının abartıldığı veya gerçek olmadığı yönündeki iddialar karşısında, Batılı kaynaklara referans vermek suretiyle, tehlikenin gerçekliği gözler önüne serilmek istenmiştir.

1945 Aralık ayında Gürcü iddiaları karşısında kamuoyunun milli birlik propagandası içerisinde Sovyet Rusya'ya karşı manüple edildiği görülmüştür. Gazeteler bu süreçte Gürcü iddialarına karşı topyekûn mücadele ve milli birlik propagandası gerçekleştirirken bir diğer taraftan da haklılığını kamuoyunda ispat etmek üzere Batılı kaynaklardan da istifade etmiştir. Rus tezine karşı Türkiye'nin haklılığını ispat için Western Mail gibi Batılı gazeteler özellikle Rus-Gürcü tezleri karşısında, Türkiye'yi Batılıların desteklediğini göstermek üzere referans kaynağı olarak kullanılmıştır.²⁷⁰⁸ Tüm Batılı yayınlar bu konuda tercih edilirken İngiltere ve ABD'ye ayrıca bir önem atfedilmiştir. İngiliz İşçi Partisi organı yayın organı olarak nitelendirilen, Tribüne'den yapılan alıntı bu durumu gösteren bir örnektir. Tribüne göre; *'Gürcü Meselesi diye bir mesele yoktur / sözü geçen Doğu Vilâyetleri münakaşa kabul etmez bir şekilde Türkiye'nin parçasıdır.'*²⁷⁰⁹ *'Şikago radyosu Boğazlar etrafındaki tartışmaları esefle karşılıyor / "Amerikalıların senpatisi Türkiye'den yanadır"* haberi ise diğer bu türden haberler gibi, Sovyet Rusya karşısında Türkiye'nin yalnız olamadığını ve Batı'nın desteğini aldığını kamuoyuna göstermeye yöneliktir.²⁷¹⁰

Türkiye'nin açık bir biçimde dış politikasında tavrını, Batı'dan yana koyduğu Atay'ın 12 Şubat tarihli 'Buhran Yolu üzerinde' yazısında yer almıştır; *'Anglosaksonların barış kurma ve güvenlik koruma prensipleri içinde küçük devletleri ergeç ve hürriyet ve selâmetlerini bulacaklarından şüphe ettirici hiç bir bulanık nokta yoktur... Türkiye politikasını seçmiştir. Türkiye yoktan ve zorlanarak çıkartılabilecek her türlü meseleler karşısında şimdiden durumunu almıştır. İktidar politika kararlılığı içindedir. Bu kararlılığı bütün komşularımıza ve buhran fırtınalarının erişme ve bulaşma çevresi içinde bulunanlara da tavsiye etmek aykırı bir hareket mi olur? Ancak bu millet bu toprakta hür ve egemen yaşamağa azmeden millet, iniş çıkışları üzerinde nice millî kaderlerin imtihana çekildiği buhran yılı nihayet buluncaya kadar*

²⁷⁰⁸Ulus, 9 Ocak 1946, s. 1.

²⁷⁰⁹Ulus, 2 Ocak 1946, s. 1.

²⁷¹⁰Ulus, 13 Ocak 1946, s. 1.

*bütün politika oyuncaklarını bir dolaba kaldırmalı ve ciddiliği ile yalnız çetin tarihi sorumu üstüne eğilmelidir.*²⁷¹¹ Atay'a göre Türkiye'nin tercih ettiği yolu seçmesinin nedeni Rusya'nın propaganda silahıyla her tarafta baskı kurmasıdır. Atay, Rus propagandasının ülkeler ve elbette Türkiye üzerindeki baskısını şu şekilde ifade etmiştir; *'...Her tarafta komünist basını ve teşkilâtları Moskova radyo ve gazeteleri ile parola birliği yapıyor. Propaganda cephesi şimdi, başka memleketlerdeki sosyalistleri dahi mürtecilerin arasına katmıştır.'*²⁷¹²

Türkiye'nin propagandasında takındığı tavır Karagöz'de farklı bir değerlendirme ile bayraklar üzerinden kendisine yer bulmuştur; *'ABD bayrağı; Bayraktaki kırmızı renk kıymeti, beyaz (Sağlık ve temizlik)i, mavi renk ise (Hakikat)ı ifade etmektedir. ...Rusya kominizmi bütün dünyaya yaymak hevesindedir. Rus bayrağındaki ve diğer Rus işaretlerindeki yıldızların beş köşeli olması dünyanın beş kıtadan meydana gelmiş olmasından dolayıdır.'*²⁷¹³ ABD'nin açıkça barışı, refahı ifade etmesi karşısında, Sovyetlerin dünyayı komünizmle esaret altına almak istediği kamuoyuna aşılacak istenmiştir.

Sovyet kıtalarının Türk dış politikasını, geri dönülmez bir biçimde Batı'ya çevirdiği, gazete manşetlerinde rahatlıkla okunabilmektedir. Denge siyasetinin gereği olarak Batı'ya yüzünü çeviren Türkiye, kamuoyunun endişeye kapılmasını önlemek üzere Batı'nın Türkiye'nin yanında olduğuna dair manüplatif haberlere yer vermiştir;

*'Mr. Churchill fikrinde ısrar ediyor / İngiliz – Amerikan işbirliği üzerinde önemle durdu / Eğer Rusya Türkiye üzerinde tazyıkta bulunmakta ısrar edecek olursa mesele her şeyden önce Birleşmiş Milletler Derneği Genel Kurulu tarafından halledilmelidir', 'Birleşik Amerika hükümeti / Türkiye ve İran'a Teminat verdi / Britanova'ya göre, herhangi bir tecavüze karşı Amerika bu iki memleketin yanında azimli bir tarzda yer alacak.'*²⁷¹⁴

Karagöz ise okur kitlesine uygun bir biçimde, propagandanın 'kendinden açıklamalı haberler' kaidesine uygun olacak tarzda değerlendirmelerde bulunmuştur; *'Ruslar Türkiye'den toprak isterse Amerika derhal işe karışacak ve Rusların isteklerine meydan vermeyecek'*²⁷¹⁵. Karagöz'ün durumu tahlil ettiği bir başka

²⁷¹¹Ulus, 12 Şubat 1946, s. 1 ve 2.

²⁷¹²Falih Rıfkı Atay, "Pek buhranlı bir yıl geçireceğiz", Ulus, 7 Şubat 1946, s. 1 ve 3.

²⁷¹³Karagöz, No: 891 Yıl: 39, 3 Şubat 1946, s. 1.

²⁷¹⁴Ulus, 17 Mart 1946

²⁷¹⁵Karagöz, Yıl: 39, No: 908, 3 Mart 1946, s. 1.

yazısında ise gazete, Batılı kaynakları referans vererek, Sovyet kıtalarının İran'daki hareketi üzerine bir değerlendirmede bulunmuştur. 'Türkiye'ye karşı bir tehdit mi?' başlığında yer verilen yazıda, Kars ve Ardahan meselesiyle ilgili olarak diplomatik bir taziyik yapmak için Sovyetlerin Türkiye'ye doğru yaklaşmasından korkulduğundan bahsedilmiştir.²⁷¹⁶ Başka bir haberde ise Sovyet Rusya'nın '*strateji ehemmiyeti olan dağlık Kars ve Ardahan'ın kaderini tayin etmek üzere Ankara ile müzakarelere girişmek istemektedir*' denilmiştir.²⁷¹⁷ Sovyetlerin Türkiye'ye psikolojik baskı kurmak üzere ilerlediğini açıklayan Karagöz'e göre, bir işgal veya savaş halinde Batı, Türkiye'nin yanındadır. Özellikle bu dönemde, vefat eden Türk diplomat Münir Ertegün'ün savaş şartları içerisinde gönderilemeyen cenazesini, İstanbul'a getirmek üzere Missouri zırhlısının yola çıkması, Batı'nın Türkiye'ye desteği olarak kamuoyuna lanse edilmiştir.²⁷¹⁸ Karagöz'de ise bu durum biraz daha büyütülerek '*Dünyanın en büyük zıhlısı geliyor*' diye duyurulmuştur. Karagöz, açıkça Missouri'nin Sovyetlere karşı, Türkiye'ye destek için geldiğini açıklamıştır; '*Misurin'in seyahati Amerikanın Akdenizde yardımcı bir devlet değil müstakil bir devlet olarak tanınmamız hususunda tarafımızdan bir nevi ısrarı tazammum eder. ... İşte Satlinin anlamaya çalışması lâzım gelen cihet budur. Bu anda Stalin için cihanda bundan daha ehemmiyetli bir şey olamaz.*'²⁷¹⁹

Nisan ayı itibarıyla dış gelişmeler iki bağlamda; Sovyetlerin yerilmesi, Batı'nın özellikle de ABD'nin övülmesi noktasında değerlendirilmiştir. Türkiye'nin yakın coğrafyasında, İran'da Rusya'nın işgalci olduğu algısı oluşturulurken²⁷²⁰, Batı yarım kürede ise Rusya'nın amacı doğrultusunda yürüttüğü casusluk faaliyetlerine yer verilerek Sovyet Rusya'nın her şeyi yapabileceği ifade edilmiştir.²⁷²¹

ABD'ye bakış ise olumlu bir şekildedir. ABD Başkanı Roosevelt'in ölümünün birinci yıl dönümünde saygıyla anılması, ABD'ye verilmek istenen önemi göstermektedir.²⁷²² Missouri'nin gelişi ise sevinçle duyurulmuştur.²⁷²³ '*Türkiye – Birleşik Amerika dostluğu bir kat daha kuvvetlendiren büyük ziyaret*'²⁷²⁴ olarak

²⁷¹⁶Karagöz, Yıl: 39, No: 912, 17 Mart 1946, s. 1.

²⁷¹⁷Karagöz, Yıl: 39, No: 912, 17 Mart 1946, s. 1.

²⁷¹⁸Ulus, 8 Mart 1946, s. 1.

²⁷¹⁹Karagöz, Yıl: 39, No: 911, 14 Mart 1946, s. 1.

²⁷²⁰Ulus, 1 Nisan, 13 Nisan 1946

²⁷²¹Ulus, 11 Nisan 1946, s. 1.

²⁷²²Ulus, 12 Nisan 1946

²⁷²³Ulus, 4 Nisan 1946, s. 1.

²⁷²⁴Ulus, 5 Nisan 1946, s. 1.

değerlendirilen ziyareti, Falih Rifki Atay '*gerçeği de aşan bir gelenek kuvveti*' olarak değerlendirmiştir.²⁷²⁵ Yankılar köşesinde ziyaret, '*Welcome Missouri*'²⁷²⁶ başlığı ile duyurulurken ABD'liler dost bir tanımlama ile '*Misafir*'²⁷²⁷ olarak kabul görmüşlerdir. Gazetelerde halkın sevgi gösterilerine yer verilirken; Oramiral Henry Kent Hewitt'in demeci ile ziyaretin politik misyonunun ne olduğu vurgulanmıştır; '*Ziyaretimiz, Amerika'nın Türkiye'ye karşı bir iyi niyet tezahürüdür*'²⁷²⁸ Karagöz'de ise bu değerlendirme; '*Hoş geldin büyük misafirimiz, bizim sularımız bizim Boğazlarımız dostlarımıza her zaman açıktır. Bütün dünya da bilir ki düşmanca niyeti olanları Boğazımızda lokma lokma edip yutarız*' şeklinde duyurularak konunun açıkça üçüncü bir tarafa yönelik gözdağı olduğu kamuoyu ile paylaşılmıştır.²⁷²⁹ İsmet İnönü'nün '*Misafir ABD heyetini kabul etmiş*' olması, ABD'ye verilen önemin bir diğer ispatıdır.²⁷³⁰ Missouri'nin gelişi gibi gidişi de büyük olay olarak değerlendirilmiştir. '*Değerli Misafirlerimiz Türkiye'den derin dostluk duyguları ile ayrılıyor*'²⁷³¹ başlığı ile verilen haberle ABD'nin Türkiye için 'dost' bir memleket kabul edildiği ifade edilmiştir.

1946 yılında yaşanan ikinci önemli vakanın Missorui ziyareti sonrasında yaşandığı görülür. Sovyet Rusya Postdam'da varılan karar sonrası, Boğazlara yönelik vereceği notayı uzunca bir süre beklettikten sonra, tevdi etmiştir. 8 Ağustos'ta nota Türkiye'ye verilirken notanın kamuoyu ile paylaşılması için birkaç gün beklenilmiştir. Notanın verilmesinden dört gün sonra 12 Ağustos'ta Sovyetlerin verdiği notanın ilk kez Londra Radyosu'ndan alıntılanan bir haberde, iddia olarak geçmiştir.²⁷³² Halkın endişeye kapılmasını istemeyen Hükümetin Nota'dan kısım kısım bahsettiği görülmüştür. 13 Ağustos'ta ise France Press Ajansı'na dayandırılarak Rusya'nın Hükümete nota verdiği duyurulmuştur.²⁷³³ 14 Ağustos'ta Nota'nın verilışinden altı gün sonra ise yine Londra'ya dayandırılan haberde '*Boğazlarda Rusya'nın üs talep ettiğini bildirmiştir*'²⁷³⁴ Ankara Nota'yı kesin olarak doğrulayana kadar paniğe sevk etmeyecek şekilde halkın bilgilendirildiği

²⁷²⁵Ulus, 5 Nisan 1946, s. 1 ve 4.

²⁷²⁶Ulus, 5 Nisan 1946, s. 2.

²⁷²⁷Ulus, 7 Nisan 1946, s. 1.

²⁷²⁸Ulus, 6 Nisan 1946, s. 1.

²⁷²⁹Karagöz, No: 918, Yıl: 39, 7 Nisan 1946, s. 1.

²⁷³⁰Ulus, 7 Nisan 1946, s. 1.

²⁷³¹Ulus, 9 Nisan 1946, s. 1.

²⁷³²Ulus, 12 Ağustos 1946, s. 1.

²⁷³³Ulus, 13 Ağustos 1946, s. 1.

²⁷³⁴Ulus, 14 Ağustos 1946, s. 1.

görülmektedir. Kaynakların belirtilmesi ise kullanılan propaganda türünün beyaz propaganda olduğunu göstermektedir.

Yine benzer bir biçimde daha önce olduğu gibi Türkiye'nin müttefik olarak kabul ettiği İngiltere ve ABD'nin görüşüne yer verilmiştir. Her iki ülkenin Türkiye'yi destekleyen açıklamalarına yer verilmesi, kamuoyuna Batı'nın Türkiye yanında olduğu izlenimi vermeye yöneliktir;

'İngiltere Moskova'nın teklifini reddedecek'²⁷³⁵, 'Rus kontrolüne Amerika muarız, Times, Türk topraklarında Sovyet üsleri kurulması Türk-İngiliz ittifakının çökmesini ifade eder diyor'²⁷³⁶, 'M. Vandenberg Rus siyasetini tenkid ediyor / "Rusya, insan hakları ve esaslı hürriyetler bahsinde hiçbir pazarlığa girişemeyeceğimizi anlamalıdır" ²⁷³⁷, 'Sovyetler'in teklifini Fransa kabul etmiyor'²⁷³⁸, 'Amerika Sovyet teklifini reddetti / İngiltere de aynı şekilde cevap verecektir'²⁷³⁹, 'Nevyork Times; Türkiyede Rusya'ya üsler verilmesine şiddetle muhalifiz' ²⁷⁴⁰, 'Bir İngiliz yorumcusuna göre, Rus teklifi; 'Rus siyasetinin çarlık politikasına dönüşünden ibarettir.'²⁷⁴¹

Ulus ve Karagöz'de Sovyetler alabildiğine yerilirken ABD ve İngiltere ise Sovyet gücüne karşı, Türkiye'nin yanında olan devletler olarak övülmüştür. Batı basınında, Türkiye ile ilgili yalnızca olumlu haberlere yer verilmesi²⁷⁴², kamuoyunda Türkiye'nin Batı tarafından desteklendiği imajını oluşturmuştur.²⁷⁴³ [Ek: 34]

Türkiye'nin Batı'yı özellikle de ABD'yi dikkatle takip ettiği görülmektedir. ABD'deki gelişmelerin Türk-Sovyet ilişkilerini etkileyip etkilemeyeceği açısından değerlendirilmiştir. ABD Ticaret Bakanı Wallace *'ABD açık ve realist bir politika gütmelidir aksi takdirde İngiliz siyaseti ve mukabil Rus tedbirleri Amerikayı harbe götürecektir'* ²⁷⁴⁴ sözü bir belirsizlik meydana getirirken, 15 Eylül'de Başkan Truman'ın Wallace'ın sözünü tasvip etmediğini bildirmesi olumlu gelişme olarak değerlendirilmiştir. Ulus'a göre Truman'ın demeci *'Amerika'nın Rusya'ya karşı siyasetini değiştireceği zannını ortadan'* kaldırmıştır. ²⁷⁴⁵ Karagöz'ün ise ilk değerlendirmesi; *'Valls, Ruslara yaklaşmak ve İngiltere'nin aleyhine dönmek için*

²⁷³⁵Ulus, 16 Ağustos 1946, s. 1.

²⁷³⁶Ulus, 17 Ağustos 1946, s. 1.

²⁷³⁷Ulus, 19 Ağustos 1946, s. 1.

²⁷³⁸Ulus, 20 Ağustos 1946, s. 1.

²⁷³⁹Ulus, 21 Ağustos 1946, s. 1.

²⁷⁴⁰Ulus, 24 Ağustos 1946, s. 1.

²⁷⁴¹Ulus, 25 Ağustos 1946, s. 1.

²⁷⁴²Ulus, 4 Eylül 1946, s. 1.

²⁷⁴³Karagöz, Yıl: 39, No: 964, 15 Eylül 1946, s. 1.

²⁷⁴⁴Ulus, 13 Eylül 1946, s. 1.

²⁷⁴⁵Ulus, 15 Eylül 1946, s. 1.

*neler lâzım geldiğini söyledi*²⁷⁴⁶ olarak değerlendirilmiştir. 26 Eylül'de ise 'Vallas istifa etti' diye duyurulan haber, 'Zamanından evvel uzayan dili böyle keserler' şeklinde yorumlanmıştır.²⁷⁴⁷

Ekim ayında Boğazlar Meselesi'nden kaynaklanan II. Sovyet Notası, propaganda gündeminin ilk sırasındadır. Hükümetin klasikleşen propagandası doğrultusunda dizayn edilen gazetelerin, öncelikli telkin çalışması, Batı'nın görüşünün verilmesi olmuştur. Boğazlar meselesinde İngiliz görüşünün değişmemiş²⁷⁴⁸ olduğu, ABD'nin ise Sovyet notasını dikkatle incelendiği²⁷⁴⁹ duyurulmuştur. Ekim ayı boyunca Ulus ve Karagöz'de yer alan manşetler bu doğrultuda tatbik edilmek istenen propagandanın örnekleri ile doludur;

*'Sovyet notası etrafında İngiltere görüşünü Türkiye'ye bildirdi / Londra, Sovyet tekliflerine muhaliftir...'*²⁷⁵⁰, *'Amerika ile İngiltere istişareler yapıyorlar / Bir habere göre iki devlet Boğazların kontrolünü Karadeniz Devletlerine inhisar ettiren Rus iddiasını reddetmiştir'*²⁷⁵¹, *'Amerikan görüşü Boğazlar hakkında Rusya'ya verilen nota yayınlandı / Türkiye Hükümeti, Boğazların müdafaasından birinci derecede sorumluluğuna devam etmelidir'*²⁷⁵², *'Sovyet siyaseti tenkid ediliyor / Bir İngiliz gazetesi, dünyada istikrar sağlamak için Rusya'nın tehlikeli genişleme isteklerine karşı koymak lâzımdır, diyor'*²⁷⁵³, *'Boğazlara dair bir yorum / "Rusya'nın asıl hedefi Boğazlara Rus hakimiyeti kurmaktır,"'*²⁷⁵⁴ *'M. Bevin İngiliz görüşünü bildirdi / Türkiye Montreux'ye riayet etmiştir / Müşterek savunmayı İngiltere kabul edemez.'*²⁷⁵⁵

Dünyadaki gelişmelerin Kasım ayında ciddi bir surette değerlendirildiği görülmüştür. Sovyetlerle Türkiye arasında yaşanan nota teatilesmesi sonrasında kasım ayında yaşanan sükûnete rağmen İngiltere ve ABD'den yapılan açıklamaların değerlendirilmesi sürecin ciddiyetini koruduğunu göstermektedir. ABD ve İngiltere'den yapılan açıklamalara yer vermekle Hükümetin dış tehdit konusundaki haklılığının ispat edilmesine çalışılmıştır. 'Truman'a göre, Bir harp ihtimali daima mevcut'²⁷⁵⁶ haberinde bu durum açıkça görülürken, İngiliz Amiral Kelly'nin kaleme aldığı bir yazıda, savaşın Türkiye ile yakından ilgili olduğu vurgulanmıştır; 'Türkiye

²⁷⁴⁶Karagöz, Yıl: 39, No: 965, 19 Eylül 1946, s. 1.

²⁷⁴⁷Karagöz, Yıl: 39, No: 967, 26 Eylül 1946, s. 1.

²⁷⁴⁸Ulus, 1 Ekim 1946, s. 1.

²⁷⁴⁹Ulus, 2 Ekim 1946, s. 1.

²⁷⁵⁰Ulus, 5 Ekim 1946, s. 1.

²⁷⁵¹Ulus, 9 Ekim 1946, s. 1.

²⁷⁵²Ulus, 12 Ekim 1946, s. 1.

²⁷⁵³Ulus, 14 Ekim 1946, s. 1.

²⁷⁵⁴Ulus, 26 Ekim 1946, s. 1.

²⁷⁵⁵Ulus, 23 Ekim 1946, s. 1.

²⁷⁵⁶Ulus, 18 Kasım 1946, s. 1.

*vazifesini büyük bir dikkat ve itina ile yapıyor / Amiral, eğer Ruslar milli Türk hükümlanlığını ihlâl niyetinde ısrar ederlerse harp çıkar, diyor*²⁷⁵⁷.

Benzer bir biçimde 'Sieund Er' dergisinden tercüme edilen 'Avrupa Parlamentolarında Komünistler ne nisbette üyelik elde edebildiler' değerlendirmesinde²⁷⁵⁸ Hükümetin Komünistlerin Avrupa'daki tüm ülkelerde elde ettiği oyların büyük bir mesele olarak algıladığı görülmektedir. Komünistlerin Avrupa'da endişe verici bir biçimde parlamentoda yer alması karşısında, ABD'de gerçekleşen seçimlerin ABD'nin Sovyetler karşısındaki tutumunda bir değişiklik meydana getirip getirmeyeceği merak edilmiştir. Seçim sonucunda Senatör Vandenberg'in açıklaması, yaşanan gerginliği azaltmıştır; '*Amerikan seçimlerinde Demokratlar kaybettiler / Cumhuriyetçi Vandenberg ve Taft, dış siyasette değişiklik olmayacağını söylediler*'²⁷⁵⁹. ABD'nin dış siyasetinde değişiklik olmayacağını neticesi ay sonunda, ABD donanmasının yeniden Türkiye'yi ziyaret etmesiyle kendisini göstermiştir. Birkaç gün öncesinden duyurulmaya başlanan ABD donanmasının Türkiye'de olacağı haberi 24 Kasım'da 'Dost Amerikan filosu İzmir'de' manşetiyle verilmiştir.²⁷⁶⁰ Falih Rıfkı, 'Bir Amerikan Filosu İzmir'de yazısında ziyareti, Türk-Amerikan dostluğu olarak yorumlamıştır.²⁷⁶¹ Karagöz'de ise mesele, Konuşma köşesinde; '*Hacivat- Acaba bu ziyaretin bir siyasî durumu var mıdır? Karagöz- Birkaç ay evvel İstanbul'a gelen meşhur Missouri zırhlısının bıraktığı dostluk ve güvenlik havasını bu sefer Randolph uçak gemisi kuvvetlendirecektir.*' şeklinde değerlendirilmiştir. Ayrıca Karagöz'e göre, ziyaret Rus notalarına karşı bir 'cevap' olarak kabul edilmiştir.²⁷⁶²

4.2.8.3 1947 Yılı Değerlendirmesi

1947 Cumhuriyet Halk Partisi ve onun Hükümet'inin sahip olduğu gazetelerde bir takım makro ve mikro değişimlerin yaşandığı bir yıl olmakla birlikte, tatbik edilen propaganda da değişikliğe gidilmemiş, mevcut propaganda çizgisi korunmuştur. Batılı ülkelerle ilgili yürütülen propaganda mevcudiyetini muhafaza etmiştir. 1947 yılında Batılı ülkelerdeki gazetelerden iktibas edilen yazı, haber ve yorumlarla Türkiye'nin Sovyet Rusya karşısındaki haklılığına kamuoyunda

²⁷⁵⁷Ulus, 5 Kasım 1946, s. 1.

²⁷⁵⁸Ulus, 3 Kasım 1946, s. 4.

²⁷⁵⁹Ulus, 7 Kasım 1946, s. 1.

²⁷⁶⁰Ulus, 24 Kasım 1946, s. 1.

²⁷⁶¹Ulus, 25 Kasım 1946

²⁷⁶²Karagöz, Yıl 39, No:983, 21 Kasım 1946, s. 2.

meşruiyet kazandırılmak istenmiştir. Bunun yanı sıra Batı'nın Hükümet'e güven duyduğu fikri empoze edilerek kamuoyunun İngiltere ve ABD'nin desteklediği Hükümet'e güven duyması aşılacak istenmiştir.

1947 yılında Truman Doktrinin ilan edilmesi, Türkiye'nin dış politika konusunda Batı ile daha fazla yakınlaşmasını sağlamış, bu durum ise propagandada Sovyet karşıtlığını keskinleştirirken, Cumhuriyet'in temel ilkesi olan Kemalizm doğrultusunda Batı'nın daha fazla ön plana çıkartılmasına sebep olmuştur.

1947 yılının mart ayına kadar Batı ile ilgili yoğun bir propaganda faaliyeti görülmezken Truman Doktrini ile birlikte, nutuk ağırlıklı ve yoğun bir yayın faaliyeti izlendiği görülmüştür. Henüz konuşma yapılmadan Truman'ın Türkiye'ye yardım işi için çalıştığı bildirilmeye başlanarak²⁷⁶³ dost ve müttefik ABD algısı üzerinden konu işlenmeye başlanmıştır. ABD'nin yardım tasarısı iddiaları, '*Amerika komünizme harp açıyor!*' şeklinde telkin edilirken bu durumun neticesinin para yardımı olacağı vurgulanmıştır.²⁷⁶⁴

13 Mart'ta Truman'ın beklenen konuşmasına yer verildiği görülmüştür; '*Türkiye ve Yunanistan'ın kurtarılması için / M. Truman 400 milyon dolar istedi / Başkan diyor ki: Türkiye'nin bağımsız olarak bekasının ehemmiyeti büyüktür / Bu ehemmiyetli anda Türkiye ve Yunanistan'a yardımdan kaçınacak olursak ihtimalimizin büyük tepkileri olacaktır.*'²⁷⁶⁵ Haberin yankıları ise çok daha keskin olmuştur. Hükümetin Sovyetlere karşı dış politikasında ABD'nin müttefikliğini garantilenmesi olarak algılanan hadisenin manşetlerde adeta kutlandığı görülmüştür. Akşam Haberleri'nde nutuk; '*Başkan Truman'ın nutku bir bomba gibi patladı!*'²⁷⁶⁶, Karagöz'ün Politika köşesinde ise; '*Amerikanın erkek sesi gürlledi; bu yaman ses Rusya'ya (Duuuuur!..) diye haykırdı*'²⁷⁶⁷ olarak yorumlanmıştır. Ulus ise nutku, '*M. Truman'un nutku büyük bir ferahlık ve memnunluk uyandırdı*'²⁷⁶⁸ şeklinde yorumlamıştır. Aynı günkü Ulus'ta ve Memleket'te Başbakan Peker'in demecine yer verilmiştir; '*Başkan Truman, tam realist ve tam insanî bir görüşten mülhem olmuştur*

²⁷⁶³Ulus, 9,12 Mart 1947, s. 1.

²⁷⁶⁴Ankara Akşam Haberleri, 11 Mart 1947, s. 1.

²⁷⁶⁵Ulus, 13 Mart 1947, s. 1.

²⁷⁶⁶Ankara Akşam Haberleri, 13 Mart 1947, s. 1.

²⁷⁶⁷Karagöz, Yıl: 39, Sayı 1017, 20 Mart 1947, s. 2.

²⁷⁶⁸Ulus, 14 Mart 1947, s. 1.

/ Türk milleti, lüzum hasıl olursa, yurdun şerefini, haklarını ve hudutlarını korumayı bilecektir²⁷⁶⁹.

Nutkun yurt dışındaki yansımaları da en az içerideki yorumlar kadar önemsenmiştir. Özellikle ABD'nin ve Sovyet Rusya'nın bu değerlendirmede öne çıktığı görülmüştür. 'Moskova memnun değil!'²⁷⁷⁰; 'Nutku Sadece S. Rusya Tasvip Etmiyor / Pravdaya göre, yardım Türkiye'yi Amerikan nüfuzuna sokacaktı!'²⁷⁷¹ yorumları ile Sovyetlerin 'düşmanca' bir tavra sahip olduğu ve Türkiye'nin ABD ile dostane ilişkiler kurmasını istemediği algısı oluşturulurken, ABD ve İngiltere'de yapılan yorumların aksi bir duygu oluşturduğu görülmüştür. 'Türkiye-Yunanistanın mukaderatı Dünya mukadderatı bu iki memlekete bağlıdır'²⁷⁷², 'Acheson dedi ki: Türkiye ve Yunanistan'la, hürriyet prensiplerinde sıkı sıkıya bağlıyız / Türkiye ve Yunanistan'a yardıma koşamayacak olursak bu, demokrasimiz için bir mağlubiyet olacaktır'²⁷⁷³, 'Amerika'nın görüşü / Türkiye, topraklarının bütünlüğünü korumaya azmetmiştir'²⁷⁷⁴ yorumları ise kamuoyuna, Türkiye ile ABD arasındaki bağların kuvvetli olduğunu göstermeye yöneliktir. ABD'nin eski ticaret bakanı Wallace'ın 'Wallace Türkiye'ye bir tek santim verilmemesi icap ettiğini söylüyor!' ²⁷⁷⁵ değerlendirmesi ise 'Bir deli saçması' olarak yorumlanmıştır.

Dış politikanın içeriden dışarıya uzayan yapısı sebebiyle, oldukça önemli olan ülke içerisinde yürütülen propagandaya, Truman'ın ilan edilmesi sonrasında yeni bir vechе eklenmiştir. Truman Doktrini sebebiyle ABD'nin Türkiye'nin dış politikasında önemli bir konum kazanması, Türkiye'nin ABD'de tanıtılması, bir zaruret haline getirmiştir. Nisan ve mayıs aylarında ise bu durumun köşe yazılarında dile getirilmeye başlandığı görülmektedir. Karagöz gazetesinin Politika köşesinde, 'Diplomat' eleştirel bir surette propaganda faaliyetimizi değerlendirmiştir. ABD'de Türkiye karşıtı olarak faaliyet gösteren 'Komünistler ve Ermeniler'in faaliyetleri karşısında Diplomat; 'Yıllardan beri (Propagandaya, kendimiz tanıtmaya muhtâcız) sözünde ittifakımız vardır; fakat bu yönde kaplumbağa kadar olsun hareketimiz yoktur. Hiç vakit geçirmeden bir Propaganda Bakanlığı kuralıyız ve hiç olmazsa

²⁷⁶⁹Ulus, 14 Mart 1947, s. 1; Memleket, 14 Mart 1947, s. 1.

²⁷⁷⁰Ulus, 15 Mart 1947, s. 1 ve 4.

²⁷⁷¹Memleket, 16 Mart 1947, s. 1.

²⁷⁷²Memleket, 17 Mart 1947, s. 1.

²⁷⁷³Ulus, 21 Mart 1947, s. 1.

²⁷⁷⁴Ulus, 22 Mart 1947, s. 1.

²⁷⁷⁵Memleket, 28 Mart 1947, s. 1.

*Londra gibi, Neyyork, Vaşington, Paris gibi büyük şehirlerde kendi dilleriyle gündelik birer gazete çıkarmalıyız. Türkiye'nin kendisini tanıtmaya ekmek kadar, su kadar, hava kadar ihtiyacı vardır*²⁷⁷⁶ demektedir. Ekmek, su ve hava kadar ehemmiyetli görülen propaganda için Karagöz, 21 Nisan'da 'Ermeniler ve Moskoflarla hakikat savaşı' için gerekirse para toplanması teklifinde bulunmuştur.²⁷⁷⁷ Özellikle yurt dışı propaganda faaliyetlerinde süreci yönlendirecek bir kurumun bulunmayışı, Karagöz'de olduğu gibi Memleket gazetesinde de irdelenmiştir. Nazmi Sevgen, 'Ezeli bir noksanımız propaganda' isimi yazısında, propaganda yapmak için *'...başka memleketlerdeki gibi bir teşkilâta lüzum bulunduğunu'* belirterek, *'Bunun Millî bir zaruret olduğu noktasında'* ısrar etmiştir.²⁷⁷⁸ Toplu İğne müstearı ile yazılan Yankılar köşesinde de konuya temas edilerek; *'Gerek yurdumuza yapılan ziyaretler; gerek sahillerimizi selâmlıyan toplar; gerek demokrasinin demokrasiye yardımı dolayısıyla Türk-Amerikan dostluğunun hergün biraz daha arttığı şu günlerde kalem sahiplerinin üzerlerine düşen iki ödev vardır ki birisi Türkiye'yi Amerika'ya, ikincisi de Amerika'yı Türkiye'ye tanıtmaktır'*²⁷⁷⁹ denilerek propagandanın gerekliliği vurgulanmıştır.

Propagandanın temel kaidelerinden olan 'süreklilik' açısından, 1947 yılında Sovyet Rusya'ya ait olumsuz imajın devam ettirildiği görülürken, buna karşı adeta siyah beyaz zıtlığı içerisinde Batı'ya ait haberler ise olumlu tonda sürdürülmüştür. Mayıs ayının ilk günlerinde, günlerdir beklenen Amerikan filosunun ziyareti büyük bir coşkuyla adeta, Sovyet Rusya'ya karşı kurtarıcı hüviyetinde karşılanmıştır.²⁷⁸⁰ Hatta Memleket gazetesi, İngilizce bir manşetle -Welcome to the American Navy- ziyareti kamuoyuna duyurmuştur.²⁷⁸¹ Amerikan filosu için 'dost' kelimesinin her gazete tarafından kullanılmış olması, Türk dış politikasının yansımasıdır.²⁷⁸² Ziyaret, bir propaganda vesilesi olarak kullanılarak Sovyet tehlikesine karşı, 'ABD-Türk dostluğunun tezahürü' olarak yorumlanmıştır. Aynı zamanda ziyaret kamuoyuna, Hükümetin dış politikasının ABD tarafından onanması olarak telkin edilmiştir. Ziyaretin Yavuz Abadan'ın 'Boğazlar ve Amerikan Filosu' isimli yazısına şu şekilde

²⁷⁷⁶ Karagöz, Yıl: 39, Sayı: 1022, 7 Nisan 1947, s. 2.

²⁷⁷⁷ Karagöz, Yıl: 39, Sayı: 1026, 21 Nisan 1947, s. 1.

²⁷⁷⁸ Memleket, 10 Mayıs 1947, s. 5.

²⁷⁷⁹ Ulus, 8 Mayıs 1947, s. 2.

²⁷⁸⁰ Ulus, 2 Mayıs 1947, s. 1, Ankara Akşam Haberleri, 2 Mayıs 1947, s. 1.

²⁷⁸¹ Memleket, 2 Mayıs 1947, s. 1

²⁷⁸² Ulus, 1 Mayıs 1947, Ankara Akşam Haberleri, 1 Mayıs 1947, Karagöz, Yıl: 39, Sayı:4030, 1 Mayıs 1947, Memleket, 2 Mayıs 1947

yansıdığı görülmektedir; ‘...Solcu totalitarizm tehlikesi karşısında Türkiyenin kararlı durumu ve Boğazların stratejik önemi, hiç şüphesiz Amerikan filosunun bu seferki ziyaretinin geniş ölçüde ve çeşitli şekilde yorumlanmasına sebep olacaktır.’²⁷⁸³

Batıyla ilgili önemli bir diğer gelişme ise Truman’ın vaat ettiği yardımın Amerikan Temsilciler Meclisi’nde kabul edilmesidir. Kararın onaylanması, Amerikan filosunun ziyaretinde olduğu gibi ABD-Türk dostluğu, ittifakını vurgulamak amacıyla kullanılmıştır; ‘Türkiye’yi yardım dışı bırakan bir önerge oya bile konmadı / Bir Cumhuriyetçi: “Eğer Rusya, Türkiye ve Yunanistan’a yapılacak yardımı bir harp ilânı telakki ediyorsa, dilediği gibi hareket edebilir” dedi²⁷⁸⁴, ‘Truman Doktrinin Zaferi’²⁷⁸⁵. [EK: 35]

Yardım tasarının onaylanması kararının verildiği haberler kadar yapılan yorumların da oldukça önemli olduğu görülmektedir. Karagöz, bu konuda en açık değerlendirmede bulunan organ olmuştur; ‘...Eğer bu yardım tasarısı Temsilciler Meclisinde bir kazâya uğrasaydı Moskofa cesaretlenecek ve belki de bu ilkbaharda aleyhimize silâhlı bir harekete geçecekti. O zaman yine üçüncü bir cihan savaşı başlayacaktı ama ilk hamlede büyük zorluklar çekecektik. Güttüğümüz doğru dış politika meyvesini verdi’²⁷⁸⁶. Yavuz Abadan, benzer bir biçimde fakat daha üstü kapalı olarak konuya temas ederek, kararı ‘Tecavüzü Önleme Politikası’ olarak değerlendirmiştir.²⁷⁸⁷ Falih Rıfkı Atay’da ‘Yeni Amerikan politikasının zaferi’ isimi başyazısında kararın hayati olduğunu Türkiye ve dünya açısından telkin etmiştir; ‘... Parola Sovyet tecavüzü’dür. İlk adımda Türkiye ile Yunanistan doğrudan doğruya Sovyet müdahaleciliğinin yayılma tehdidi altındadırlar. Bu memleketlerin, askerlikçe ve ekonomice dayanma kudretlerini arttırmak, kalkınmalarını desteklemek ve tecavüzün önü açık olmıyacağı kanaatini yerleştirmek lâzımdır. Türkiye ve Yunanistan düşerse, Yakı ve Orta-Doğu ile Kuzey Afrika ayakta duramaz. O vakit Amerika dünya ihtilâli tehdidi ile belki Dakar’da karşılaşacaktır.’²⁷⁸⁸

Truman Doktrini sonrasındaki aylarda, Batı ile ilgili yayınların üç ana kısımda ele alındığı görülmüştür. İlk olarak ABD ve İngiltere’de yer alan Sovyet Rusya ile ilgili

²⁷⁸³Memleket, 3 Mayıs 1947, s. 1 ve 4.

²⁷⁸⁴Ulus, 10 Mayıs 1947, s. 1.

²⁷⁸⁵Ankara Akşam Haberleri 10 Mayıs 1947, s. 1.

²⁷⁸⁶Karagöz, Yıl: 39, Sayı: 4034, 15 Mayıs 1947, s. 1.

²⁷⁸⁷Memleket, 13 Mayıs 1947, s. 1 ve 4.

²⁷⁸⁸Ulus, 11 Mayıs 1947, s. 1 ve 4.

eleştirilere yer verilmiştir. Bu doğrultuda yer verilen haberlerden bazıları şu şekildedir; *'John Dullers itham ediyor / Sovyetler dünya diktatörlüğü kurmak istiyor'*²⁷⁸⁹, *'Kremlin'in son meşum kararı Avrupa nihayet ikiye bölünüyor'*²⁷⁹⁰, *'Rusyaya karşı batı bloku kuruluyor/ Rus baskısındaki devletler bu bloka iştirake mütemayil'*²⁷⁹¹, *'Gl de Gaule'ün nutku bugünkü durum endişe vericidir / Gaulle Komünist liderlerinin Fransa'da bir Sovyet diktatörlüğü kurmağa çalıştıklarını söyleyerek ağır hücumlarda bulundu'*²⁷⁹², *'Bir ikaz sesi / Rusya muazzam bir ordu besliyor / birleşik Amerika kara ordusu şefi, bu ordu dünyada mevcut bütün orduların yekunundan daha büyüktür, dedi'*²⁷⁹³. Bu türden haberlerle ortak düşman fikri üzerinden Türkiye'nin Batılı ülkeler kulübünün üyesi olduğu empoze edilirken aynı zamanda Hükümetin dış tehdit karşısında yürüttüğü dış politikanın gerçekliliği kamuoyunun dikkatine sunulmuştur.

İkinci tür haberlerde ise Batılı yayınlar ve devlet adamları tarafından Türkiye'nin övüldüğü haberlerdir. Bu haberler ile Türkiye'nin kendi kamuoyunda yürüttüğü milli birlik propagandası için materyal sağlanmıştır. Economist'ten alıntılanan ve 16 Haziran'da *'Türkün son sözü: Hayır / Boğazlardaki muafız metin vatanseverliğin doğurduğu azimli karar'*²⁷⁹⁴, başlığı ile verilen haberde topyekûn mücadelenin önemi ortaya çıkartılmıştır. Keza Great Britain And The East gazetesinden alıntılanan *'Sinir harbi karşısında Türkiye / Türkler vakar ve itidalle mukabele ediyorlar'*²⁷⁹⁵ başlıklı yazının da halkın cesaretini yükseltmek üzere yayınlandığı görülmüştür. Söz konusu örneklerin dışında da haberlere yer verilmiştir; *'Türk – Rus Münasebetleri / Türkler yalnız kendi güçlerine güveniyor'*²⁷⁹⁶, *'Amerikan Heyeti Başkanı Gl. Oliver'in demeci / Ordunuz, personel bakımından çok üstün vasıftadır'*²⁷⁹⁷, *'Mehmetçiğin gözü endişe bilmez / Gnl. Oliver Türk askeri hakkında ihtisaslarını söyledi'*²⁷⁹⁸.

²⁷⁸⁹Ulus, 20 Haziran 1947, s. 1.

²⁷⁹⁰Memleket, 4 Temmuz 1947, s. 1.

²⁷⁹¹Memleket, 5 Temmuz 1947, s. 1.

²⁷⁹²Ulus, 28 Temmuz 1947, s. 1.

²⁷⁹³Ulus, 30 Temmuz 1947, s. 1.

²⁷⁹⁴Memleket, 16 Haziran 1947, s. 1.

²⁷⁹⁵Ulus, 23 Haziran 1947

²⁷⁹⁶Memleket, 18 Haziran 1947, s. 1.

²⁷⁹⁷Ulus, 18 Haziran 1947, s. 1.

²⁷⁹⁸Ankara Akşam Haberleri, 7 Haziran 1947, s. 1.

Üçüncü tür olarak ele alınan haberlerde ise Truman Doktrini sonrasında gelişen Türkiye-ABD ilişkilerine yer verilmiştir. Bu tür haberlerde özellikle Türkiye'nin Sovyet Rusya karşısında kaldığında ABD'nin nasıl bir yol izleyeceği sorgulanmış ve hızla gelişen ittifaka vurgu yapılmıştır; *'Dünya sulhu tehlikede mi? Türkiye taarruza uğrarsa Amerika ne yapacak?'*²⁷⁹⁹, *'Türkiye, Amerika kızıl emperyalizme karşı birlikte savaşacak / Rus baskısının son zamanlarda gevşemiş görünmesi Amerika'da çok mânalı telâkki ediliyor'*²⁸⁰⁰, *'Türk-Amerikan anlaşması imzalandı / İki memleket münasebetlerinde Bu anlaşma ile yeni ve mesut bir devir açılıyor'*²⁸⁰¹, *'Türkiye'nin cihan sulhuna yardımı / Türk-Amerikan yardım anlaşması imzalandı'*²⁸⁰².

Truman Doktrini sonrasında ABD'nin önemi artarken İngilizlerin unutulmadığı görülmüştür. Tıpkı ABD donanmaları gibi Türkiye'yi ziyaret eden İngiliz gemilerine de gazetelerde yer açılarak 'hoş geldiniz' denmiştir; *'Dost İngiliz filosu İstanbul'a geldi'*²⁸⁰³, *'Dost İngiliz filosu dün limanımıza geldi'*²⁸⁰⁴, *'Dost, kader arkadaşı, İngiltere'nin Akdeniz donanmasına bağlı bir filo...'*²⁸⁰⁵, *'İngiliz Filosu İstanbul'a geldi'*²⁸⁰⁶. Misafir donanmanın komutanının açıklamalarından Türk-İngiliz ittifakına önem verilen yerlerin öne çıkartıldığı görülmüştür; *'Misafir Amiral dedi ki: Türk – İngiliz ittifakının bizim için olan değerini tamamiyle müdrikiz'*²⁸⁰⁷, *'Oramiral Willis'in beyanatı / Türk – İngiliz ittifakının kıymeti çok büyüktür'*²⁸⁰⁸.

Sovyet karşıtı fikirleri körüklemek, Hükümet'in dış tehdit konusunda haklı olduğunu göstermek ve Sovyet tehdidini canlı tutarak muhalefeti dizginlemek üzere, Batılıların fikirleri referans olarak alınmaya sonraki aylarda da devam edilmiştir. Yardım anlaşması kapsamında, Türkiye'yi gezen General Oliver'in sözleri bu amaç doğrultusunda, oldukça önemli bir fırsat olarak değerlendirilmiştir. *'Gl. Oliver' göre Türk sınırında 35 Rus tümeni bulunmaktadır / Rusların maksadı Türk ekonomisini sarsmaktır'*²⁸⁰⁹, *'Türk hududunda 35 Rus tümeni var Rusya bu askeri tuttukça*

²⁷⁹⁹Memleket, 14 Haziran 1947, s. 1.

²⁸⁰⁰Ankara Akşam Haberleri, 28 Haziran 1947, s. 1.

²⁸⁰¹Ulus, 13 Temmuz 1947, s. 1.

²⁸⁰²Memleket, 13 Temmuz 1947, s. 1.

²⁸⁰³Ulus, 22 Temmuz 1947, s. 1.

²⁸⁰⁴Memleket, 22 Temmuz 1947, s. 1.

²⁸⁰⁵Ferid Celal Güven, "Hoş Geldiniz", Memleket, 22 Temmuz 1947, , s. 1 ve 4.

²⁸⁰⁶Ankara Akşam Haberleri, 21 Temmuz 1947, s. 1.

²⁸⁰⁷Ulus, 23 Temmuz 1947, s. 1.

²⁸⁰⁸Memleket, 23 Temmuz 1947

²⁸⁰⁹Ulus, 2 Eylül 1947, Memleket, 1 Eylül 1947, s. 1.

*Türkiye'nin 500 bin askeri silâh altında tutması zarurî*²⁸¹⁰. Falih Rifkî, konuya kayıtsız kalmayarak dış tehdit üzerinden İstanbul muhalif basını ve muhalefete karşı kamuoyunu yönlendirmek üzere 'Vatan İşleri ve gündelik politika' isimli yazısında konuya açıklık getirmek istemiştir; *'Vatan işlerini bile gündelik politika hırslarının gölgesi altına alanlar, İnşallah General Oliver'in bu sözlerine inanmışlar, dış tehlikeyi bizim uydurmadığımıza, ve bu dış tehlikeyi önlemek için katlandığımız ağır masrafların halk hayatı üzerindeki daimî baskısını, fena tedbirlerimizi mazur göstermek için bahane diye kullanmadığımızı akıl yatırmışlardır.*²⁸¹¹

Oliver'in demeci dışında, Batı ile Türkiye'nin ittifakının göstermek, Hükümete olan güveni kamuoyuna telkin etmek üzere, İngiliz Milletvekili Price ve ABD Temsilciler Meclisi üyesi, Taber'in sözlerine de yer verilmiştir; *'M. Philipps Price, Türkiye en istikrarlı ve en müttehit bir memlekettir*²⁸¹², *'M. John Taber'in demeci / Dünya güvenliği için Türk-Amerikan dostluğunun çok büyük önemi vardır'*²⁸¹³, *'Taber, Türkiye'yi komünistlerin sürüklemek istediği yolun dışında bırakmak istiyoruz*²⁸¹⁴

Eylül ayından sonraki aylarda Türkiye'yi öven haberlere yer verilmesine 1947 yılının son günlerine kadar devam edilmiştir. Bu tür açıklamalarda Amerikalıların demeçleri özellikle tercih edilmiştir; *'Amerikan âyan ve temsilciler üyeleri bu sabah Ankara'ya geldiler Heyet Başkanı komünizm tahriklerine karşı cephe alan Türk basını ve radyosunu övüyor*²⁸¹⁵, *'Türkiye, Rusyaya boyun eğmemiştir*²⁸¹⁶, *'Kuvvetli ve hazır olmalı! Mrl. Montgomery barış kurmak için çare budur, diyor'*²⁸¹⁷, *'Türkiye'nin sulha hizmeti / Amerika, Türkiye'yi takdir ediyor*²⁸¹⁸.

4.2.8.4 1948 Yılı Değerlendirmesi

1948 yılında yapılan Batı ile ilgili ilk haberlerde, ABD yardımının ilk sırada olduğu görülür. Bu Hükümetin kamuoyunda başarılı bir dış politika yürüttüğünü

²⁸¹⁰Ankara Akşam Haberleri, 1 Eylül 1947, s. 1.

²⁸¹¹Ulus, 4 Eylül 1947, s. 1.

²⁸¹²Ulus, 18 Eylül 1947, s. 1 ve 4.

²⁸¹³Ulus, 24 Eylül 1947, s. 1.

²⁸¹⁴Ankara Akşam Haberleri, 22 Eylül 1947, s. 1.

²⁸¹⁵Ankara Akşam Haberleri, 2 Ekim 1947, s. 1.

²⁸¹⁶Memleket, 2 Ekim 1947, s. 1.

²⁸¹⁷Ulus, 6 Ekim 1947, s. 1.

²⁸¹⁸Memleket, 22 Ekim 1947, s. 1.

göstermekle birlikte, aynı zamanda ekonomik bir rahatlama sağlayacağı için iç politika malzemesi olarak da kullanılmıştır;

'Gl. Marshall'ın dün bildirdiğine göre Türkiye'nin ihtiyacı tetkik ediliyor'²⁸¹⁹, 'Amerika Türkiye'ye yeni yardım yapacak / Yayınlanan bir vesikaya göre Türkiye daimî bir tecavüz tehlikesi karşındadır ve bütçesinin yarısını savunmasına ayırmak zorundadır'²⁸²⁰, 'Amerika'nın yapacağı yeni yardım Türkiye ve Yunanistan'a 300 milyon daha verilecek'²⁸²¹, 'M. Truman'ın yeni yardım teklifi'²⁸²², 'Amerikada'dan Türkiye'ye yüz tank yola çıkarıldı'²⁸²³, 'Yardım görmese de Türkiye son ferdine kadar komünizme karşı' savaşıacaktır'²⁸²⁴.

Dünyada meydana gelen olaylarla ilgili olarak Batı'dan yapılan alıntı haberlerde ise Sovyet Rusya'ya karşı Batı'nın harekete geçtiği ve Rusların başarılı olmayan girişimlerine yer verilmiştir. Bir taraftan Rusya tehlikesi canlı tutularak, kamuoyunun gevşek davranmasının önüne geçilmiş diğer taraftan ise Rus girişimleri küçültülerek halkın Rus tehdidi karşısında yılgınlığa düşmesi engellenmiştir. Ayrıca ABD'nin Türkiye yardımlarından da bahsedilmesi bu doğrultuda, halka moral vermek üzere kullanılan haberler olmuştur;

'Komünistler İtalya'da da kaybediyor'²⁸²⁵, 'Komünistler tam bir hezimete uğradı!'²⁸²⁶, 'Araplarda komünizmle savaşıyor!'²⁸²⁷, 'Amerika Temsilciler Meclisinde Türkiye'ye munzam yardım tasarısı da kabul edildi'²⁸²⁸, 'Yeni av uçaklarımız da bu sabah geliyor'²⁸²⁹, 'Amiral Settle'in demeci Amerika'nın Türkiye'ye yardımı daimî olacaktır'²⁸³⁰, 'Komünizmle mücadele / Kominform'a karşı bir teşekkül kuruluyor'²⁸³¹, 'Amerika harekete geçiyor / Boğazların hava, deniz müdafaası takviye ediliyor'²⁸³², 'De Gaulle Sovyetlere hücum ediyor / Ruslar tek bir gaye peşindedir: Hâkimiyet gayesi'²⁸³³, 'Eğer Türkiye ve Yunanistan'a yardım yapılmasaydı bu

²⁸¹⁹Ulus, 5 Şubat 1948, s. 1.

²⁸²⁰Ulus, 7 Şubat 1948, s. 1.

²⁸²¹Ulus, 8 Şubat 1948, s. 1.

²⁸²²Ulus, 19 Şubat 1948, s. 1.

²⁸²³Ulus, 2 Mart 1948, s. 1 ve 4.

²⁸²⁴Ulus, 23 Mart 1948, s. 1.

²⁸²⁵Ulus, 20 Nisan 1948, s. 1.

²⁸²⁶Ulus, 21 Nisan 1948, s. 1.

²⁸²⁷Ulus, 13 Nisan 1948, s. 1.

²⁸²⁸Ulus, 1 Nisan 1948, s. 1.

²⁸²⁹Ulus, 1 Nisan 1948, s. 1.

²⁸³⁰Ulus, 2 Nisan 1948, s. 1.

²⁸³¹Ankara Akşam Haberleri, 8 Nisan 1948, s. 1.

²⁸³²Ankara Akşam Haberleri, 13 Nisan 1948, s. 1.

²⁸³³Ankara Akşam Haberleri, 19 Nisan 1948, s. 1.

*memleketlerin Hürriyeti de Çekoslovakya'ya dönerdi'*²⁸³⁴, 'Komünizm İtalya'da kat'i olarak yenildi'²⁸³⁵.

Mayıs ayına geldiğimizde Sovyet Rusya'nın Çekoslovakya'da olayları tüm boyutunun gözler önüne serilmesi karşısında, kamuoyunda yükselen Rus endişesinin propaganda kaideleri arasında yer alan dozaj kanunca belli bir düzeyde tutulduğu görülmüştür. Halkta Rusya'ya karşı, yılgınlık olmamak üzere yapılan bazı haberlerle halkın moralinin yükseltilmesi amaçlanmıştır. Bu tür bazı haberlerde özellikle ABD yardımlarından bahsedilerek, Türkiye'nin güçlenen savunması öne çıkartılmıştır. Diğer taraftan ise müttefik kabul edilen Batılıların sözlerine yer verilmek suretiyle Türk halkının ve ordusunun cesaretinden, gücünden bahsedilmiştir.²⁸³⁶

Dışişleri Bakanı Necmeddin Sadak, Sivas'ta yaptığı açıklamada Türkiye'nin varlığının teminatını 'birlik ve manevi kuvvet'e dayandırırken aynı zamanda dış politikanın temelini İngiltere ile ittifak, Amerika ile derin dostluk ve sıkı işbirliği olarak açıklamıştır.²⁸³⁷ Sadak'ın sözlerinden hareketle Sovyet Rusya karşısında, Türkiye'nin dış politikasının milli birlik içerisinde İngiliz ve ABD ittifakı kurulacak ittifak olarak ifadelendirilmiştir.

Haziran ayından itibaren Çekoslovakya olaylarının nispeten durulması ile Batı'nın Sovyet Rusya'yı suçlayıcı açıklamalarına yer verilmiştir. Haziran ayında

²⁸³⁴ **Ankara Akşam Haberleri**, 21 Nisan 1948, s. 1.

²⁸³⁵ **Ankara Akşam Haberleri**, 22 Nisan 1948, s. 1.

²⁸³⁶ 'Mayıs- Haziran içinde Amerikadan 21 bin ton buğday ve un gelecek' **Ulus**, 1 Mayıs 1948, s. 1., 'M. Attlee'nin demeci / Çekoslovakya hâdiseleri körlerin bile gözünü açtı!' **Ulus**, 2 Mayıs 1948, s. 1., 'Komünizme karşı Hür Dünya Birliği / Yakında Kanada'da bir konferans toplanacak', 'Türkiye'ye yeni bir Amerikan yardımı / M. Truman bize, Yunanistan, Çin ve Triyeste'ye 818 milyon dolar daha verilmesini teklif etti' **Ulus**, 12 Mayıs 1948, s. 1., '4 denizaltımız dün sabah İzmir limanına geldi' **Ulus**, 12 Mayıs 1948, s. 1; **Ankara Akşam Haberleri**, 11 Mayıs 1948, s. 1., 'Amerika tarafından Türk ordusuna verilen yeni toplar / Memleketimize dünyanın en iyi tank defî topları veriliyor' **Ankara Akşam Haberleri**, 13 Mayıs 1948 'Bir İngiliz deniz filosu Türkiye'ye geliyor' **Ulus**, 15 Mayıs 1948, s. 1., '[ABD'li muhabir] M. G. Fielding Elliot diyor ki: Türkiye, Orta Doğu'nun temel taşıdır **Ulus**, 19 Mayıs 1948, s. 1., Tanınmış Amerikan gazetecisi G. Elliott dün gece Ankara radyosundan vatandaşlara şu sözlerle hitabetti: Türkiye'yi tehdit eden tehlike şimalden gelmektedir Türkiye'de tek bir aile yoktur ki son yüz sene içinde Ruslarla yapılan savaşlarda aile reisini veya bir oğul veya kardeşini kaybetmiş olmasın Türkiye, Rus emperyalizmine karşı Ortadoğu'da bir kaledir' **Ankara Akşam Haberleri**, 18 Mayıs 1948, s. 1., 'Türkiye'ye verilen yardım malzemesi / Eylülde 100 milyonluk yardımın arkası alınır alınmaz ikinci kısma başlanacak' **Ulus**, 26 Mayıs 1948, s. 1., ' 'Bir İngiliz gazetecisi diyor ki: Türkiye bütün hücumlara karşı koyma azmindedir / Türkiye millî gelirin yarısını millî savunmasına ayırmış bulunmaktadır' **Ulus**, 28 Mayıs 1948, s. 1.

²⁸³⁷ **Ulus**, 24 Mayıs 1948, s. 1; **Ankara Akşam Haberleri**, 23 Mayıs 1948, s. 1.

tatbik edilmek istenen propagandasın da dozaj kanunun tek kaide etrafında işlettirildiği görülmüştür. Bu dönemde gazetelerde propaganda maksatlı haber-yorumlarda Batı'nın ağzından Rusya'nın barışa ve evrensel değerlere muhalif, saldırgan olduğu telkin edilirken diğer bir yandan ise Batı'nın Türkiye'ye ile ilgili haberlerine yer verilmiştir. Bu doğrultuda Rusya'nın saldırgan politikaları ile ilgili yapılan haberlerden bazıları şu şekildedir;

'Rusların saldırgan politikasına cevap / Amiral Louis Denfield, Akdeniz'de Rusların hür memleketlere tecavüz etmemesi için bulunuyoruz diyoruz'²⁸³⁸, 'Amerika'nın Akdeniz Filosuna verilen vazife: Hür bir memlekete saldırmak istiyen Saldırganı durdurmak!'²⁸³⁹, 'Yunan çeteleri zaferden artık ümidi kesmişler!'²⁸⁴⁰, 'Gl Bradley'e göre Harp her an çıkabilir'²⁸⁴¹, 'Başkan Truman diyor ki: Komünizm, inandığımız her şeye meydan okumaktadır'²⁸⁴², 'M. Byrens Dünyada tek tehlike: Rus tecavüzü!'²⁸⁴³, 'Derin yankılar uyandıran nutuk / Truman'ın Rusya'yı çok ağır bir diller itham eden nutku'²⁸⁴⁴, 'Times gazetesi, Ruslara aldanmayınız, diyor'²⁸⁴⁵.

Türkiye ile ilgili yapılan haberler içerisinde ise ilk sırayı Türkiye'yi ziyaret edecek iki İngiliz filosununaldığı görülmüştür. 'Dost ve müttefik' memleket gemileri olarak nitelendirilen gemilerin Türkiye'de konaklayacakları haberinin²⁸⁴⁶ İngiltere-Türkiye-ABD ittifakının göstergesi olarak yorumlandığı görülmüştür. Karagöz gazetesinin 10 Haziran sayılı nüshasında, Karagöz'de Sovyetleri temsil eden D'Ayı ile Karagöz arasında geçen konuşmada, ABD ve İngiliz filoları ile ilgili olarak Karagöz, D'Ayı'ya hitaben; *'Bunlar Türk-İngiliz ve Türk-Amerikan işbirliğini sana göstermek için buralara geliyorlar D'Ayı!. Ayağını denk almazsan başına gelecekleri gör!...'*²⁸⁴⁷ demiştir.

Kamuoyunda oluşturulmak isten güven algısı için müttefik gemileri haricinde müttefik sözlerine de yer verilmiştir. İngiliz parlamenter Price'ın *'Türkiye bir demir leblebidir'*²⁸⁴⁸sözünü dikkat çekmek üzere yayınlandığı görülmüştür. Price dışında yer verilen açıklamaların büyük bir oranda Price'ın sözleriyle uyumlu olduğu

²⁸³⁸Ulus, 3 Haziran 1948, s. 1.

²⁸³⁹Ankara Akşam Haberleri, 3 Haziran 1948, s. 1.

²⁸⁴⁰Ulus, 4 Haziran 1948, s. 1.

²⁸⁴¹Ulus, 4 Haziran 1948, s. 1 ve 4.

²⁸⁴²Ulus, 6 Haziran 1948, s. 3.

²⁸⁴³Ulus, 10 Haziran 1948, s. 1 ve 4.

²⁸⁴⁴Ankara Akşam Haberleri, 13 Haziran 1948, s. 1.

²⁸⁴⁵Ulus, 15 Haziran 1948, s. 1.

²⁸⁴⁶Ulus, 18 Haziran 1948, s. 1.

²⁸⁴⁷Karagöz, Yıl: 40, Sayı: 4146, 10 Haziran 1948, s. 1.

²⁸⁴⁸Ulus, 18 Haziran 1948, s. 3.

görülmüştür. Bu durum ise propagandanın süreklilik kaidesinde yerleştirilmek istenen fikrin tekrarlandığını göstermektedir;

‘Türkiye’ye yapılan yardım Doğu Akdeniz’de istikrar sağlamıştır / M. Truman’ın Kongreye verdiği raporda: “Türkiye’nin kendine olan sakin ve itidalli güveni ve Türk askerî müessesinin kabiliyet ve ehliyeti, dünyanın bu karışık bölgesinde istikrarlı bir tesir yaratmıştır” diyor²⁸⁴⁹, “Komünizmle mücadelede Türkiye misal alınmalıdır” / Bir İngiliz yazar, komünistlerin Türk topraklarına sızmak için yaptıkları bütün tecrübelerle karşı Türkiye’nin göstermekte olduğu sağlam cephe hürriyeti seven bütün milletlerin hayranlığını kazanmaktadır, diyor²⁸⁵⁰, “Ortaoğlu’nun kalesi” / Bir İngiliz dergisi [Economist] Türkiye’yi övüyor / Kararsızlık içinde çırpınan bölünmüş bir Ortadoğu’da bu memleket, istikrarlı hali ve iç bünyesinin sağlamlığı sayesinde, bir muvazene vahası halindedir²⁸⁵¹.

Ekonomist dergisi Türkiye’de kullanılan önemli bir propaganda malzemesi olmuştur. Ekonomist’te yayınlanan Türkiye ile ilgili yazılar, direkt tercüme edilmek suretiyle kamuoyunda güven duygusu oluşturmak üzere paylaşılmıştır. Bu doğrultuda 31 Temmuz’da Ulus’ta yer alan makale dikkat çekmektedir; *‘Economist’in makalesi Ortaşark’ta istikrarlı tek bölge: Türkiye / ‘ Bugünkü şartlar altında Türkiye’de hükümet, yani Cumhuriyet Halk Partisi iktidarda kalsa ve hattâ yerini muhalefet bıraksa da, Türkiye dış siyasetinin değişmeyeceğini söylemekle yanlış bir hükme varmış bulunmuyoruz. Bu siyasetin temel taşı Sovyetler Birliğinin emellerine karşı amansız ve ananevi bir husumettir...’²⁸⁵²*

Türkiye ile ABD arasındaki siyasi ilişkilerin akıbetinin 1948 yılında oldukça önemli bir hal aldığı görülmektedir. Sovyet Rusya tehdidinin küresel bir ölçeğe sahip olması, Türkiye’nin de küreselleşmesine neden olmuştur. Bu doğrultuda ABD’deki seçimlerin sonuçlarının Türkiye’yi etkileyip etkilemeyeceği oldukça önemsenmiştir. Hatta kamuoyunda seçim sonrasında yaşanacak bir iktidar değişikliğinde, ABD desteğinin sürüp sürmeyeceği endişesini gidermeye yönelik haber yapıldığı görülmüştür.²⁸⁵³

Bu dönemde, yapılan haberlerle Rusya’nın küçültülmek istenmesine karşın Batı’da yer alan Türkiye ile değerlendirmeler ise büyütülmüştür. Bu sayede kamuoyunun dış politika konusunda desteğinin sürmesi amaçlanmıştır. Ayrıca bu tür

²⁸⁴⁹Ulus, 19 Haziran 1948, s. 1.

²⁸⁵⁰Ulus, 24 Haziran 1948, s. 1.

²⁸⁵¹Ulus, 27 Haziran 1948, s. 1 ve 3.

²⁸⁵²Ulus, 31 Temmuz 1948, s. 2 ve 3.

²⁸⁵³Ankara Akşam Haberleri, 3 Ağustos 1948, s. 1.

haberlerle, CHP Hükümetinin dış tehdit karşısında emniyet kilidinin olduğu da gösterilmek istenmiştir. Bu doğrultuda telkin amacıyla gündeme getirilen bazı dikkat çekici haberler şu şekildedir;

*'Bir Fransız sayılabı diyor ki: Türkiyesiz bir Avrupa yoktur / Türkiyenin azim ve iradesine hayranım'*²⁸⁵⁴, *'Nevyork Post diyor ki: Türkiye kusursuz bir top gibidir / Rusya Türkiye'de bir köprübaşı bulmak için sık sık, başarısız gayretler sarfediyor'*²⁸⁵⁵, *'[Glasgow Record] Türkiye Kremline karşı duruyor'*²⁸⁵⁶, *'Dr. Ewat diyor ki: Türkiye Birleşmiş Milletlerin daima vefalı bir üyesidir'*²⁸⁵⁷, *'General Mc. Bride'in bir demeci / Türk askeri cesaret ve disiplin bakımından şimdiye kadar gördüğüm askerlerin kat kat fevkindedir / "Düşman kim olursa olsun, yahut düşmanın adedi ne olursa olsun Türkler arasında korkuya rastlamadım. Sonra Türkler komünistlerden o derece nefret ediyorlar ki, muhtemel bir harbin neticesi ne olursa olsun, icabında hepsi döğüşmek azmindedir"*²⁸⁵⁸, *'Bir İngiliz gazetesinin makalesi / Türkiye Bu memlekette ordu, hükümet, partiler ve köylü ideoloji illetine tutulmamıştır'*²⁸⁵⁹, *'Kuvvetli Bir Kale: Türkiye / Memleketin içinde tam bir birlik olması, Türk Dış siyasetini kati bir hareket tarzı takip edebilmesini kolaylaştırmaktadır'*²⁸⁶⁰.

1948 yılının son aylarında gündeme gelen ABD'nin bazı Avrupa ülkeleri ile Sovyet Rusya'ya karşı askeri bir pakt yapacak olması, Türkiye'nin tatbik ettiği propagandada oldukça önemli bir huzursuzluk sebebi olarak ortaya çıkmıştır. Zira Türkiye'nin pakta çağrılmaması ve pakt karşısında Türkiye'nin herhangi bir güvenlik şemsiyesi altında bulunmaması oldukça önemli bir sorun haline gelmiştir. Bu dönemde Sovyetlerle ilgili haberlerin dikkatli bir şekilde yapıldığı görülürken aynı zamanda kamuoyunda endişe, korku meydana getirmemek üzerine Türkiye'nin güçlü olduğu ve tek başına kendini koruyacağına dair haber ve köşe yazılarına yer verilmiştir. Ayrıca bu dönemde Atlantik Paktı iddiaları karşısında Batı'nın hala Türkiye'nin yanında olduğu göstermek üzere daha önceki aylarda olduğu gibi Türkiye'nin Batı tarafından övüldüğü haberler tercih edilmiştir.²⁸⁶¹

²⁸⁵⁴ **Ankara Akşam Haberleri**, 4 Kasım 1948, s. 1.

²⁸⁵⁵ **Ankara Akşam Haberleri**, 12 Kasım 1948, s. 1.

²⁸⁵⁶ **Ankara Akşam Haberleri**, 17 Kasım 1948, s. 1.

²⁸⁵⁷ **Ulus**, 20 Kasım 1948, s. 1.

²⁸⁵⁸ **Ulus**, 20 Kasım 1948, s. 3.

²⁸⁵⁹ **Ankara Akşam Haberleri**, 25 Kasım 1948, s. 1.

²⁸⁶⁰ **Ankara Akşam Haberleri**, 27 Kasım 1948, s. 1.

²⁸⁶¹ *'M. Truman diyor ki: ...Türkiye, korku ve şüphe ile dolu olan dünyanın durumunu nazarı itibara almadan ferdî hakları temsil ve sıyanet eden müesseseleri ıslah yolunda kemâli cesaretle atılmıştır'* **Ulus**, 7 Aralık 1948, s. 1. *'Türkiye'ye yardım işi B. Truman'ın raporu / Azim ve cesaret sahibi Türkler hararetle çalışıyor, iyi ve çabuk öğreniyorlar'* **Ankara Akşam Haberleri**, 7 Aralık 1948, s. 1; **Karagöz**, Yıl: 41, Sayı: 4199, 13 Aralık 1948, s. 3. *'Türkiye harbe sürüklenirse Amerikalı askerler de onlarla omuz omuza savaşıacaktır'* **Ankara Akşam Haberleri**, 12 Aralık 1948, s. 1. *'Türkiye'nin tuttuğu yol /*

4.2.8.5 1949 Yılı Değerlendirmesi

1949 yılının ocak ayında gazetelerde Batı ile ilgili tercih edilen haberlerde, Batı'nın Sovyet Rusya karşısında hürriyet için mücadele eden tarafta olduğu gösterilmek istenmiştir. Bu doğrultuda kamuoyunda Türkiye'nin Sovyet Rusya karşısında, Batı ile birlikte olduğu algısı oluşturulurken aynı zamanda, Batılıların demeçlerine yer vermek suretiyle Türk dış politikasının ve Hükümetin övüldüğü görülmüştür;

'K. Royall [Ordu Bakanı] Vaşington'da dedi ki Türkiye her türlü tecavüze karşı koyacaktır / Bu azimli ruh bu memleketi ziyaret eden herkesi hayran bırakmaktadır'²⁸⁶², 'Gl. McBride'in bir makalesi / Amerikan Askerî Yardım Kurulu Başkanı, Türkiye'nin stratejik değerini ve yapılan yardımın önemini belirtiyor'²⁸⁶³, 'Türkiye ve Rusya SomerstAmerican gazetesi diyor ki: Akdeniz yolunun Türk elinde olmasını Ruslar çekemiyorlar / Amerika'nın Türkiye'ye verebileceği şeyler, Rusya'nın sahip olabileceği herşeyden daha kıymetlidir'²⁸⁶⁴, 'Sovyetlere karşı sed! Amerika tarafından Türkiye'ye yardım çok genişletilecek'²⁸⁶⁵, 'Prof. Toynbee'nin Türkiye intibaları / Türkler, ne yaptıklarını ve ne yapacaklarını bildikleri için artık Rusya ile olan münasebetler münakaşa edilmiyor'²⁸⁶⁶, 'Bir Amerikan gazetesinin bize dair yazısı / Kuvvetli ve sert Türkiye / Türkiye Rus tehlikesine karşı koymaya karar vermiştir'²⁸⁶⁷, 'Türkiye Avrupanın iler karakoludur / Memleketimizi ziyaret eden Danimarkalı bir kadın gazeteci Türkiye'ye dair intibalarını anlatıyor; '...Rus propagandasının tesiri tam beklenilenin aksine oldu. Türkiye ne hâkimiyetinden, ne de toprak bütünlüğünden bir karış feda etmiyeceğini açıkça ilân etmekten çekinmiyor...' ²⁸⁶⁸.

Ocak ayının aksine şubat ayında ise Batı ile ilgili haberlerin yoğun bir şekilde ele alınmadığı görülmektedir. Fakat mart ayında Atlantik Pakti'nin gündemi meşgul

[TheMiddle East Journal] Türkiye'nin nefret ettiği şey yabancı tahakkümü ve ekonomik hâkimiyet altına girmektir' Ankara Akşam Haberleri, 15 Aralık 1948, s. 1. 'Mr. Russel H. Dorr'un Ulus'a demeci / Türkiye'nin Marshall Plânında çok önemli bir yeri vardır' Ulus, 16 Aralık 1948, s. 1; Ankara Akşam Haberleri, 16 Aralık 1948, s. 1 ve 2., 'Amerika Ordu Bakanını demeci / Türkiye Orta Doğuda askerî kudreti en büyük tek memlekettir' Ulus, 19 Aralık 1948, s. 1., '[Nevyork Post] Orta Şark'ın savunması / Türk orduları bu müdafaanın tam bir temel taşıdır / Türk askerinin savaşçı vasfından hiçbir kimse şüphe edemez' Ankara Akşam Haberleri, 21 Aralık 1948, s. 1., 'Amerika bize iki destroyer veriyor' Ulus, 24 Aralık 1948, s. 1., 'Dış Bakanımız intibalarını anlatıyor / B. Sadak'a göre Yakında harb olmak ihtimali zayıf / Gördüğüm büyük devlet adamlarının Türkiye ve Türk Milleti hakkında samimi takdirlerini ve başlı başına bir sulh ve emniyet unsuru olan kahraman Türk Ordusu hakkında derin hayranlıklarını getirdim' Ulus, 3 Aralık 1948, s. 1.

²⁸⁶²Ulus, 5 Ocak 1949, s. 1; Ankara Akşam Haberleri, 5 Ocak 1949, s. 1.

²⁸⁶³Ulus, 8 Ocak 1949, s. 1; Ankara Akşam Haberleri, 8 Ocak 1949, s. 1.

²⁸⁶⁴Ankara Akşam Haberleri, 9 Ocak 1949, s. 1.

²⁸⁶⁵Ankara Akşam Haberleri, 19 Ocak 1949, s. 1.

²⁸⁶⁶Ulus, 19 Ocak 1949, s. 1.

²⁸⁶⁷Ankara Akşam Haberleri, 22 Ocak 1949, s. 1.

²⁸⁶⁸Ulus, 24 Ocak 1949, s. 2 ve 5.

etmesi, Batı'ya yönelik haberlerin yeniden yoğun bir şekilde gündeme gelmesini sağlamıştır. Özellikle Atlantik Paktı karşısında milli güvenlik ekseninde kamuoyunu yatıştırmak üzere, Türkiye'nin yalnız olmadığı ve gerekirse tek başına mücadele edecek yapıda olduğu fikri telkin edilmiştir. Gazetelerde Türkiye'nin tek olmadığına yönelik yapılan haberlerde ilk olarak Atlantik Paktı'nın Batı ile Türkiye ilişkilerine bir zarar vermediğini ve münasebetlerin aynı olduğunu göstermek, bu dönemdeki propagandanın en önemli gayesi olmuştur;

'Başkan Truman Kongre'ye yardım raporunu verdi / "Türkiye dünyanın hayranlığını kazandı ve bir tecavüze karşı koyacağını kesin olarak anlattı" / Truman raporunda diyor ki: Propagandalara rağmen Türkiye güven ve azminin sarsılmazlığını göstermiştir'²⁸⁶⁹, 'Truman Kongreye sunduğu raporda diyor ki: Dünya barış istikrarı işinde Türkiye'nin büyük payı vardır / Propagandalar karşısında Türkiye'nin güven ve azmi sarsılmamıştır'²⁸⁷⁰, 'Türk – İngiliz münasebetleri çok samimidir / Avam Kamarasında bir suale cevap veren McNevil Akdeniz Paktı teşkiline dair Türkiye'nin hiçbir talepte bulunmadığını ve 1939 Türk-İngiliz andlaşmasının halen yürürlükte olduğunu söyledi'²⁸⁷¹, 'Acheson radyoda bir demeç verdi / Türkiye'nin bütünlüğünü desteklemekte azimliyiz'²⁸⁷², 'Türkiye ve Amerika Acheson'un yeni bir beyanatı / Türkiye'ye karşı olan ilgimiz asla küçülmedi'²⁸⁷³.

Nisan ayında Atlantik Paktı'nın imzalanması sonrasında yapılan telkin faaliyetinin Batılı devletlere yönelik olduğu görülmektedir. Necmettin Sadak'ın verdiği demeçlerde ve yaptığı konuşmalarda sıklıkla Atlantik Paktı'na Türkiye'nin dahil edilmemiş olmasının bir hata olduğu ifade edilmiştir.²⁸⁷⁴

Karagöz de Politika köşesinde yayınlanan 'Türkiye'nin değeri' isimli yazıda, Sadak'ın Acheson ve Truman görüşmeleri üzerinden Türkiye'nin yalnız olmadığını, kamuoyuna empoze etmiştir; *'...Bu görüşmeler, Türkiye'nin Atlantik Paktı dışında kalmakla leyleğin attığı yaru mevkiine düşmediğini, bilâkis dünya sulhünü korumak yolunda kuvvetlenmesine, gelişmesine, zenginleşmesine en çok lüzum görülen bir memleket olduğunu dostta, düşmana anlatacaktır.'*²⁸⁷⁵ Yavuz Abadan ise Hüseyin

²⁸⁶⁹ **Ulus**, 18 Mart 1949, s. 1.

²⁸⁷⁰ **Ankara Akşam Haberleri**, 18 Mart 1949, s. 1.

²⁸⁷¹ **Ulus**, 1 Mart 1949, s. 1.

²⁸⁷² **Ulus**, 20 Mart 1949, s. 1 ve 3.

²⁸⁷³ **Ankara Akşam Haberleri**, 25 Mart 1949, s. 1.

²⁸⁷⁴ **Ulus**, 1 Nisan 1949, s. 1.; **Ankara Akşam Haberleri**, 7 Nisan 1949, s. 1.; **Karagöz**, Yıl: 41, Sayı: 4231, 4 Nisan 1949, s. 1.; **Ulus**, 13 Nisan 1949, s. 1. **Ankara Akşam Haberleri**, 13 Nisan 1949, s. 1.; **Ulus**, 14 Nisan 1949, s. 1.; **Ankara Akşam Haberleri**, 14 Nisan 1949, s. 1.; **Ulus**, 15 Nisan 1949, s. 1.; **Ankara Akşam Haberleri**, 15 Nisan 1949, s. 1.; **Ulus**, 29 Nisan 1949, s. 1.

²⁸⁷⁵ **Karagöz**, Yıl: 41, Sayı: 4235, 18 Nisan 1949, s. 2.

Cahit'in olmadığı bir zamanda başyazar olarak yazdığı iki yazıda, Sadak'ın teşebbüslerini neticesinde Türkiye'nin öneminin azalmadığı tezini işlemiştir;

'Vaşington görüşmelerinde bugün için Atlantik Paktı kabilinden yeni ve belli bir milletlerarası anlaşmaya varılmamış olması, Türkiye'nin emniyeti konusunda teyidolunan teminatın değer ve önemini hiçbir şekilde azaltmaz...'²⁸⁷⁶, '...Türkiye emniyetinin, Birleşik Devletler için en yüksek bir ehemmiyet taşıdığı Türk Dışişleri Bakanına tekrar tekrar temin edilmiştir. ...Birleşik Amerika, başta Türkiye olmak üzere Orta Doğu ve Akdeniz emniyetinin, kendi varlık ve güvenliği için hayatî bir önem taşıdığı kanaatine devam ve ısrar etmektedir. ...'²⁸⁷⁷.

Atlantik Paktı'nın etkileri, nispeten haziran ayında giderilmiş buna karşın ise Batı ile işbirliğinin artırılması hedeflenmeye devam edilmiştir. Bu doğrultuda, Türkiye'nin Batı ile yakın ilişkiler kurmasının Sovyet Rusya tarafından dikkatle takip edildiği görülmüştür. Türkiye'nin Batı'ya doğru hamle yaptığı bu dönemde, Sovyetler klasik bir tarzda 'Türkiye'nin Batı ile işbirliği yapmasının Türkiye'nin bağımsızlığına zarar verdiği' tezini işlemiştir. Bu amaç dairesinde Ulus, Kızıl Donanma gazetesinin bir iddiasını sütunlarına taşıyarak Sovyet propagandasını ve amaçlarını gözler önüne sermek istemiştir.²⁸⁷⁸ Sovyet iddialarına karşı, kamuoyunun moralini yükseltmek ve Sovyet Rusya karşısında Türkiye'nin yalnız olmadığını göstermek üzere, 1939 tarihli Üçlü Anlaşma, gündeme alınmıştır. İngiltere'den sonra Fransa'nın da Üçlü Anlaşma'nın yürürlükte olduğunu açıklaması²⁸⁷⁹, manşetten duyurularak Üçlü Anlaşma'nın Atlantik Paktı'na alternatif bir pakt olduğu empoze edilmiştir. Kamuoyunda özellikle de Millet Partisi'nin eleştirileri karşısında ise Anlaşma'nın bir zaman ve coğrafya sınırlaması olmadığı²⁸⁸⁰ propaganda edilerek, Üçlü Anlaşma'nın kamuoyundaki itibarı büyütölmek istenmiştir.

Politika köşesinde, Üçlü Anlaşma'nın Atlantik ve Akdeniz Paktı'nın getirdiği endişeleri ortadan kaldırdığı seslendirilmiştir; *'...İngiliz ve Fransız Hükümetlerinin resmî ve yazılı tebliğleriyle teyidedilmiş olan Türk-İngiliz-Fransız ittifakı, Kuzey Atlantik Paktına girmemiş olmamızın ve Akdeniz Paktının kurulamamış*

²⁸⁷⁶ Yavuz Abadan, "Türkiye'nin emniyeti", **Ulus**, 16 Nisan 1949, s. 1 ve 3.

²⁸⁷⁷ Yavuz Abadan, "Akdeniz ve Amerika", **Ulus**, 18 Nisan 1949, s. 1 ve 3.

²⁸⁷⁸ 'Sovyet Deniz Gazetesi gene saçmalıyor / 'Sovyet deniz gazetesi Kızıl Donanma Bugünkü sayısında, Türk Deniz Kuvvetleri Komutanının kara denizde Türk toprakları üzerinde yapılacak deniz üstleri ile ilgili konuşmalarda bulunmak üzere Vaşington'a gittiğini bildirmektedir. Gazetenin ilâve ettiğine göre kurulacak üsler Türk Donanması için değil ve fakat Amerikan Donanması tarafından kullanılacaktır...', **Ulus**, 15 Haziran 1949, s. 3.

²⁸⁷⁹ **Ulus**, 15 Haziran 1949, s. 1.

²⁸⁸⁰ **Ankara Akşam Haberleri**, 17 Haziran 1949, s. 1.

*bulunmasının yarattığı endişeleri tamamen ortadan kaldırmıştır. Demokrasi dünyasının ve yirminci asır medeniyetinin güvenilir ve sağlam kalesi olan Türkiye'nin feda edilebilir olmadığını su götürmez bir hakikat olduğu böylece bir kere daha anlaşılmış oluyor.'*²⁸⁸¹ Yavuz Abadan aynı görüşleri paylaşmakla birlikte, Muhalefet'in iddialarının aksine, Üçlü İttifakın önemini ortaya koymak istemiştir; *'...Dış politikamızın gaye ve prensiplerinde iktidar ile teşkilâtlı muhalefet arasında görüş ve düşünce ayrılığı olmadığı çok defa tekrarlanan bir gerçektir. Buna rağmen taktik ve güdüm bozukluğu bahanesiyle, dış politikamızın zaman zaman tenkidlere uğradığı vakidir....Ankara'da çıkan her iki muhalif gazetenin iddiaları hilafına her insaf sahibi takdir eder ki, Üçlü İttifak dün olduğu gibi bugün de bölgemizin barış ve güvenliğini koruma bakımından yüksek bir değer taşımaktadır...'*²⁸⁸²

Temmuz ayında, ABD Senatosunda konuşan yetkililerin bir kısmının Türkiye'nin Atlantik Paketi'ne alınması gerektiğini sorgulamalarının propaganda amacıyla kullanıldığı görülmektedir. Senatörlerin açıklamalarıyla birlikte Türkiye'nin önemi ortaya koyulmak istenirken aynı zamanda, Atlantik Paketi'nin dışında kalınmak istenmediği görülmüştür;

*'Amerikan Âyanında dün hararetli müzakereler oldu / Atlantik Paketi dışında bırakılmamız tenkid edildi / Ayan üyesi Henry Cain'in demeci Türkiye'nin Pakta alınmaması güvenlik sisteminde açık bırakılan bir boşluktur / Ayan üyesi Karls Mundt dedi ki: Kendi para ve servetimizle bize dost olacak ve komünizme karşı koyacak hükümetler mi yaratmaya çalışıyoruz, yoksa Yunanistan ve Türkiye'yi kardeş milletler camiası dışında tutarak bize dost olan ve komünizme karşı koyan hükümetleri yıkmaya mı çalışıyoruz?'*²⁸⁸³, *'Türkiye Atlantik Paketi'nde yer almaya lâyık memleketler / Senatör Carl Mundt, United Presse muhabirine bir demeç verdi'*²⁸⁸⁴, *'Amerikan Senatörü Cain ısrar ediyor / Türkiye Kuzey Atlantik Paketi'ne alınmalıdır / Mr. Cain soruyor: Rusların genişleme plânına karşı Türklerin Pakte alınmaması Atlantik bölgesinin emniyetini sarsmaz mı? Avrupa ve Amerika için mevcudiyeti bu kadar hayati olan bir memleket nasıl emniyet sistemi dışında bırakılabilir?'*²⁸⁸⁵.

Karls Mundt ve Henry Cain'in demeçleri sonrasında Karagöz'ün Politika köşesinde, konuşmaların önemi kamuoyu ile paylaşılmıştır. Senatörlerin açıklamalarının Türkiye için neden önemli olduğu kendinden açıklamalı haberlerle

²⁸⁸¹Diplomat, "Üçlü ittifak Türk -İngiliz-Fransız 1939 anlaşması yürürlükte", **Karagöz**, Yıl: 41, Sayı: 4253, 20 Haziran 1949, s. 2.

²⁸⁸²Yavuz Abadan, "Üçlü ittifakın değeri" **Ulus**, 20 Haziran 1949, s. 1 ve 3.

²⁸⁸³**Ulus**, 19 Temmuz 1949, s. 1; **Ankara Akşam Haberleri**, 19 Temmuz 1949, s. 1.

²⁸⁸⁴**Ulus**, 22 Temmuz 1949, s. 1.

²⁸⁸⁵**Ulus**, 30 Temmuz 1949, s. 1; **Ankara Akşam Haberleri**, 30 Temmuz 1949, s. 1.

şu şekilde ortaya konmak istemiştir; ‘...Türkiye’nin yeryüzünde işgal etmekte olduğu mevkiin kıymet ve ehemmiyeti gün gibi aşikârdır. Nihayet görüyoruz ki Amerika’nın en selâhiyetli ağızları hakkı ve hakikati konuşmaya başladılar. Arasına hür, müstakil, kuvvetli bir Türkiye bulunmayan bir topluluk için zafer erişilmez bir hayaldir. Komünizme karşı açılacak savaşın zafer yolu Türkiye’den geçer! Er geç, bütün dünya bu hakikati kavrayacaktır. Sabırlı olalım.’²⁸⁸⁶

Sovyetlere karşı propaganda unsuru olarak Batı ile ilişkiler, aralık ayında önemli bir yer tutmuştur. Türkiye’ye Batı’nın güven duyduğu ve Türkiye’nin övüldüğü haberler büyütülerek, kamuoyunda güçlü Türkiye algısı oluşturulmak istenmiştir. Özellikle Türkiye’nin artık hızla seçime doğru gittiği bir süreçte bu durum çift yönlü fayda esaslı olarak propaganda amacıyla değerlendirilmiştir. Ayrıca Batı’nın özellikle de ABD’nin Sovyet Rusya’ya karşı durduğu haberleriyle Rusya’nın yerildiği haberlerine ayrı bir önem atfedilmiştir;

‘Rus propagandasına karşı Türkiye’nin vekar ve soğukkanlılığı / B. Milletlerde İngiliz Devlet Bakanı, Vişinski’nin hakkımızdaki sorusuna cevap verdi’²⁸⁸⁷, ‘Russel Dorr’un demeci / Amerikan yardımı daha müessir bir hale getiriliyor’²⁸⁸⁸, ‘Amerika Dış Bakanının demeci Atlantik Paktı Konseyi rus saldırganlığına karşı hazırlanan plânı inceliyecek’²⁸⁸⁹, [İktisadî İşbirliği İdarecisi] Hoffman’ın belirttiğine göre / Komünizme müdafaaya çekilmeye zorlanmıştır’²⁸⁹⁰, ‘Türkiye her Rus tehdidine karşı koyacaktır / [Daha önce Türkiye bulunan ABD Deniz Albayı Joseph Husske] ‘Kuvvetli bir komünist aleyhtarı olan Türkiye, Rusya tarafında vâki olacak her tehlide karşı koyacaktır’²⁸⁹¹, [ABD Dışişleri Bakan Yardımcısı] George Allen’in Türkiye’ye dair bir konuşması / Türkiye Cumhuriyeti yer yüzünde tanıdığım en sağlam memleketlerden biridir’²⁸⁹², ‘Türk-Amerikan dostluğu geliştikçe Moskofun akli başından gidiyor!’²⁸⁹³.

Bu haberlerin dışında Türkiye’de bulunan ABD Dışişleri Bakanı McGhee ile görüşen Dışişleri Bakanı Necmettin Sadak, Sivas’ta yaptığı konuşmasında, McGhee ile olan konuşmasını ve Türkiye’nin milli güvenlik açısından ABD ile ilişkilerinin hangi

²⁸⁸⁶Karagöz, Yıl: 41, Sayı: 4264, 28 Temmuz 1949, s. 2.

²⁸⁸⁷Ulus, 1 Aralık 1949, s. 3.

²⁸⁸⁸Ulus, 2 Aralık 1949, s. 1.

²⁸⁸⁹Ulus, 15 Aralık 1949, s. 1.

²⁸⁹⁰Ulus, 31 Aralık 1949, s. 3.

²⁸⁹¹Ulus, 17 Aralık 1949, s. 1.

²⁸⁹²Ulus, 18 Aralık 1949, s. 3.

²⁸⁹³Karagöz, Yıl: 42, Sayı: 4301, 5 Aralık 1949, s. 1.

boyutta olduğunu açıklamıştır. Sadak,konuşmasında Türkiye'nin yalnız olmadığını vurgulamıştır.²⁸⁹⁴

4.2.8.6 1950 Yılı Değerlendirmesi

1950 yılı, Türkiye'nin mayıs ayında gerçekleşecek seçimler sebebiyle oldukça önemli bir yıldır. Kamuoyunun aynı zamanda dış ve iç politika için yetki vereceği bir dönem olması, propagandanın daha ziyade içeriye dönmesini sağlamıştır. Bu durum sebebiyle, Sovyetlerle ve Batı ile ilgili haberlerin daha çok tali kaldığı görülürken, gerek Sovyetlerle gerekse Batı ile ilgili haberler, seçimlere yönelik olarak kullanılmıştır.

1950 yılı propagandasında tali alan olarak görülen konuların başında Sovyetlerin 1949'un son aylarında atom bombasına sahip olmasıyla birlikte askeri güç dengesini değiştirmesi gelmiştir. Batı'nın açık ara farkla önde olduğu askeri güç denkleminin Sovyetlerin atom silahına sahip olmasıyla birlikte değişmesi karşısında gazetelerde, Sovyet gücünün önemsiz olduğu tezi işlenmiştir. Bu konuda Batılı yorumculara güvenirliliği sağlamak adına, daha fazla yer verilmiştir; *'Yorumcu Ever'e göre 1949, Stalin için bir hezimet yılı olmuştur'*²⁸⁹⁵, *'Truman'ın Kongrede verdiği çok önemli nutuk / Komünizm biz meydan okuyor fakat zafer bizimdir'*²⁸⁹⁶, *'Komünist cephesi Kızıl partilerde çözüntü'*²⁸⁹⁷, *'Kızılar ihtilafı / Demirperde arkası komünistleri birbirlerine düştü'*²⁸⁹⁸, *'Batı Avrupada Komünist partileri parçalanıyor'*²⁸⁹⁹.

Ocakta yaşanan gelişmelere karşı, Türkiye'nin ittifak içerisinde olduğu ABD'nin Sovyetler Birliği'nden çok daha ileri olduğunu kanıtlamak üzere, ABD'nin atom silahından çok daha kuvvetli olan hidrojen bombasını kullandığı haberlerine yer verilmiştir. Hidrojen bombası haberlerinin ilk andan itibaren adım adım takip edildiği ve yayınlandığı görülmüştür;

*'Amerika İdrojen bombası yapacak / Truman çalışmalara başlanması için Atom Enerjisi Komisyonuna emir verdi'*²⁹⁰⁰, *'Bir söylentiye göre Hidrojen bombası yapılmış bile!'*²⁹⁰¹, *'İdrojen bombası Birkaç dakka 50 milyon insanın canına kıyabilecek / Truman, her ne sebeple*

²⁸⁹⁴Ulus, 25 Aralık 1949, s. 1.

²⁸⁹⁵Ulus, 2 Ocak 1950

²⁸⁹⁶Ulus, 5 Ocak 1950, s. 1; Ankara Akşam Haberleri, 5 Ocak 1950, s. 1.

²⁸⁹⁷Karagöz, Yıl: 42, Sayı: 4311, 9 Ocak 1950, s. 4.

²⁸⁹⁸Ankara Akşam Haberleri, 10 Ocak 1950, s. 1.

²⁸⁹⁹Ankara Akşam Haberleri, 14 Ocak 1950, s. 1.

²⁹⁰⁰Ulus, 1 Şubat 1950, s. 1.

²⁹⁰¹Ulus, 2 Şubat 1950, s. 3.

*olursa olsun hidrojen bombası imalatının durdurulmayacağını söyledi'*²⁹⁰², 'İnsalığı yok edebilecek bir silâh / Amerikalı âlimler, hidrojen bombası için bu bir harp silâhı değil fakat bütün dünya halkını ortadan kaldıracak bir vasıta'dır, diyorlar'²⁹⁰³.

Seçim döneminde iç politikaya yönelik olarak kamuoyunda Hükümet'e güven duyulmasını sağlamak üzere, özellikle ABD'den Türkiye ile ilgili yapılan konuşmalara yer verilmiştir. Gazetelerde alıntılanan konuşmaların ortak yönü, açıklamaların Sovyet Rusya'nın baskı ve şiddet politikasına karşı, Türkiye'yi övmesi ve ABD'nin Türkiye'nin yanında olduğunu bildirmesidir;

*'Kahraman Mehmetçik sınırda / Türkiye hakkına beyanatta bulunan Amerika Dışişleri Bakan Yardımcısı George McGhee, Sovyet Rusya'nın tecavüzkâr siyasetine karşı Türkiye'nin şayanı hayret metanet ve cesaretini överek hayranlığını ifade etmiştir'*²⁹⁰⁴, 'Acheson'un demeci Türkiye rus baskı ve propagandasına karşı koymuştur / Amerika Dışişleri Bakanı Sovyetlerin hareket tarzından acı acı şikâyet etti'²⁹⁰⁵, '[ABD'li gazeteci] Mc Cormik dedi ki: Türk Ordusu öteden beri iyi bir ordu olmakla şöhret bulmuştur / Sağlam bir siyasi durum, istikrarlı Hükümetiniz var'²⁹⁰⁶, 'Orgeneral Collins'in basın toplantısı / Bir tecavüz karşısında Türkiye yalnız başına bırakılmayacaktır'²⁹⁰⁷, 'Türk ordusunun kuvveti artmıştır / Newyork Times'in yazısı / Ordumuz övülüyor'²⁹⁰⁸, 'Lawton Collins'inVaşington'daki demeci / Türkiye bir hücum karşısında kendisini çok iyi savunabilir / Türklerin iyi asker olduklarına da işaret eden General, yardıma devam etmek gerektiğini belirtti'²⁹⁰⁹, 'Gl. LawtonCollins'in demeci / Türkiye, her tecavüzü önliyecek durumdadır'²⁹¹⁰, 'Truman'ın Dördüncü Nokta Programından Türkiye de faydalanacak'²⁹¹¹.

1950 yılı seçimlerin çok daha önemli hale gelmesi nedeniyle kalan aylarda yapılan propagandanın ağırlık merkezi de seçimlere kaymıştır. Bu sebeple 1950'nin geriye kalan aylarında ABD'nin yer aldığı haberlerin gündemi değiştirecek kadar önemli olmadıkça kamuoyunun dikkatine sunulmadığı görülmüştür. Keza önemli olarak nitelendirilebilecek olan açıklamalar ise milli birlik propagandasının bir cüzi olarak değerlendirilmiştir.

²⁹⁰²Ulus, 3 Şubat 1950, s. 1.

²⁹⁰³Ulus, 5 Şubat 1950, s. 1 ve 3.

²⁹⁰⁴Ankara Akşam Haberleri, 22 Ocak 1950, s. 1.

²⁹⁰⁵Ulus, 9 Şubat 1950, s. 1.

²⁹⁰⁶Ankara Akşam Haberleri, 17 Mart 1950, s. 1.

²⁹⁰⁷Ulus, 28 Mart 1950, s. 1; Ankara Akşam Haberleri, 28 Mart 1950, s. 1.

²⁹⁰⁸Ankara Akşam Haberleri, 29 Mart 1950, s. 1.

²⁹⁰⁹Ulus, 11 Nisan 1950, s. 3; Ankara Akşam Haberleri, 11 Nisan 1950, s. 1.

²⁹¹⁰Ulus, 20 Nisan 1950, s. 1.

²⁹¹¹Ulus, 22 Nisan 1950, s. 1.

SONUÇ

Bu çalışma II. Dünya Savaşı sonrasında, milli güvenlik algılamalarında yaşanan değişiklik nedeniyle CHP Hükümetlerinin 1945-1950 yılları arasında dış politikaya dayanan propagandasını değerlendirmeye çalışmaktadır. II. Dünya Savaşı'nın sona ermesinin ardından, Sovyet Rusya'nın Boğazlara ve Doğu Anadolu topraklarına yönelik talepleri karşısında, Türk dış politikası milli güvenlik ekseninde değişime uğramıştır. Sovyet Rusya'dan kaynaklanan endişe ve kaygılar karşısında, Cumhuriyet Halk Partisi Hükümetleri, olası bir Sovyet işgaline veya müdahalesine karşı koyabilmek ve aynı zamanda ABD ve İngiltere gibi ülkelerden destek almak üzere 'Milli Birlik Propagandası' diyeceğimiz kapsamlı bir propaganda faaliyeti yürütmüştür. Bu doğrultuda çalışmamız, 1945-1950 yılları arasında, CHP Hükümetlerinin milli güvenliğe dayanan dış politikasından kaynaklanan fikirlerini, telkin etmek üzere propagandayı hangi amaçlarla ve araçlarla kullandığını göstermeye çalışmaktadır.

CHP Hükümetleri için 1945'ten sonra yaşanan dönemdeki temel amaç devletin varlığını, rejimin bekasını temin etmektir. Bu durumu ortaya çıkaran, devletin reflekslerini harekete geçiren en önemli etmen, Türkiye'nin üzerine çökmesinden endişe edilen SSCB tehlikesidir. Bu çerçevede devletin birlik ve bekasını tehdit eden Sovyet endişesi, dışarıdan ve aynı zamanda kolları içeriye uzanan "komünizm" sebebiyle, oldukça tehlikeli görülmüştür. Sovyet Rusya'nın Türk-Sovyet Muahedelerini yenilemek üzere istediği Boğazlarda üs ve Kars-Ardahan toprak talepleri, Sovyetlerin Türkiye'ye saldırıp saldırmayacağı belirsizliğini canlı tutmuştur. Yaşanılan değişim II. Dünya Savaşı sonrasında, Türkiye'nin dâhili ve harici propagandasını 1945-1950 döneminde Türk dış politikasının doğal bir uzantısı haline getirmiştir.

II. Dünya Savaşı sonrasında, Türkiye'nin bir dış güçten direkt olarak tehdit algılaması ve değişen dünya şartlarına intibak edebilmek için çok partili yaşama geçmesi, beraberinde bir takım problemler de doğurmuştur. Türkiye'nin SSCB tehdidi karşısındaki yaşadığı işgal edilme kaygısı, ittifak arayışlarını gündeme getirirken; bu kritik dönemde aldığı yeni kararların kamuoyunda kabul görmesi ve halka dayanma gereklilikleri çok partili yaşama geçmesiyle bir zaruret haline gelmiştir. Dış Politikada 1945 yılında beliren ve 1950'e kadar kati olarak süren, SSCB işgal tehlikesi ve sonrasında da sıklıkla görülen III. Dünya Savaşı tartışmaları,

Türkiye'nin içerde sözkonusu tehlikelere karşı birlik olması gerekliliğini ortaya çıkarmıştır. Hükümet ise propaganda vasıtasıyla bunu içerde sağlama; halka kabul ettirme ve onun desteğini alma yoluna gitmiştir. Hariçte ise özellikle SSCB'ye karşı müşterek mücadeleye girişmek istediği, batılı devletler nezdinde kendini tanıtmaya ve destek almaya yönelik propaganda faaliyeti izlemeye çalışmıştır. Özü itibarıyla 1945-1950 devresinde Türkiye'nin dış politikasının ana eksenini, milli güvenliğini sağlamak ve milli güvenliğini bozacak unsurların önüne geçmeye çalışmak oluşturmuştur. Bu devrede yürütülen propaganda faaliyetleri de bu eksene dayanmaktadır. Türkiye, milli güvenliğini SSCB'nin mütecaviz tazyiklerine karşı korumak, olası bir işgal durumunda halkın topyekûn mücadelesini sağlamak ve yürütülecek bu mücadelede batıdan destek almak için propaganda yapmıştır. Kısaca Milli Birlik Propagandası dediğimiz sözkonusu propaganda, rejimin muhafazasını sağlayarak dış tehdidin olası bir müdahalesini engellemeye yönelik olarak ülke içerisinde çatışmaya ve daha ilerisine sebep olacak faktörlerin milli birlik potasında eritilmesini sağlamak; olası bir işgal veya savaş durumunda halkın topyekûn mücadelesini tesis etmek ve tüm bunların varlığını, Batı'ya göstermek suretiyle onların maddi desteğini sağlamaktır.

Cumhuriyet Halk Partisi ya da onun Hükümetlerinin Sovyet tehlikesi karşısında güvendikleri en temel unsurun ordu ve halk olduğu görülmüştür. Ordunun terhis edilmeyip savaşa hazır halde tutulması milli savunma planları içerisinde değerlendirilirken, silahsız kuvvetler olan halkın da topyekûn mücadele rol alması istenmiştir. Bu doğrultuda halk, CHP İktidarı tarafından propagandanın ülke içerisindeki temel hedef kitlesi olarak tespit edilmiştir. Türkiye'nin yurt dışında uyguladığı propaganda faaliyetinin hedef kitlesi ise Türkiye'nin askeri ve ekonomik yardım beklediği Batılı ülkeler olarak belirlenmiştir.

Dış politikadan kaynaklanan ülke içerisindeki propagandanın SSCB tehlikesi nedeniyle yurt dışındaki faaliyetlerden çok daha önemli hale geldiği görülmüştür. Türkiye, SSCB tehlikesi karşısında, Batı'nın desteğini almayı beklemekteyse de bu yardımın gelmeme ihtimali karşısında, tek başına mücadele etmeyi planlamış ve bu doğrultuda yürüttüğü propagandayı içerde, Sovyet işgaline/savaşına halkın topyekûn katılmasını sağlayacak şekilde daraltmıştır. Tüm bu sebeplerle 1945-1950 yılları arasında tatbik edilmek istenen propagandanın sahası bakımından savunma amaçlı, sınırları bakımından ise yurt içi ve yurt dışı olarak belirlendiği görülmüştür.

Yurt dışında propaganda uygulaması çok dar bir çevrede gerçekleşirken, ülke içerisinde, CHP'nin 20 milyonluk nüfusa hitap edecek bir hedef kitleye sahip olduğu görülmüştür. CHP, ülke içerisinde propaganda sahasını milli birliği muhafaza etmek üzere dört temel alanda; dinsel, etnik, siyasal ve sınıfsal olarak değerlendirmiştir. Bu dört alanda, Sovyetlerden kaynaklanan sebeplerle birliğinin bozulabileceğini düşünen CHP Hükümetleri, sözkonusu alanlara yönelik Halkın içindeki ayrışmacı yanları törpülemeye yönelik bir faaliyet yürütmüştür.

1945-1950 yılları arasında tatbik edilen dâhili ve harici propagandada gerek parti gerekse hükümetin sahip olduğu araçlar tek bir elden ve bir amaç doğrultusunda kullanılmıştır. CHP Genel Sekreterliği, kurumlar üstü kabul edilen yapısı sebebiyle, 1945-1950 döneminde yürütülen propagandada çoğu zaman üst yapı olarak kurumlar arası ilişkiyi koordine etmiş ve yönlendirmiştir. Genel Sekreterlik sadece partinin kaynaklarını değil aynı zamanda, hükümetin kaynaklarını da bu doğrultuda kullanmıştır. Basın Yayın Genel Müdürlüğü (BYGM), bu konuda öne çıkan ilk kurumdur. Türkiye'nin resmi bir propaganda merkezinin olmaması, BYGM'in propaganda görevini üstlenmesine sebep olmuştur. Temel faaliyeti, propaganda maksadıyla haber toplayıp yaymak olarak belirlenen BYGM, II. Dünya Savaşı sırasında sahip olduğu güçlü konumunu, II. Dünya Savaşı sonrasında kaybetmiştir. 1945-1950 döneminde ise BYGM, teknik bir kurum olmanın ötesine geçememiştir. BYGM'in teknik bir kuruma dönüşmesindeki ana faktör, yurt dışından yürütülen propaganda faaliyetlerinin ülke içerisine nispetle ikinci sırada kalmasından kaynaklanmıştır. Genel Sekreterliğin yetkileri altında kullanılan en önemli ikinci propaganda aracı halkevleridir. Niceliksel olarak oldukça önemli bir yekûn tutan Halkevleri ve Odaları, 1945-1950 döneminde okuma ve toplanma merkezi olma özellikleri sebebiyle, 'Milli Birlik Propagandası'nın ülkenin dört bir yanında kamuoyu ile buluşmasını sağlamıştır.

Radyo, bir diğer propaganda aracı, vasıtası olarak kullanılmıştır. Radyonun II. Dünya Savaşı yılları içerisinde artan önemi, kitle iletişiminde ehemmiyetli bir hale gelmesi onu propaganda için vazgeçilmez araçlardan birisi haline getirmiştir. Fakat savaş döneminin getirdiği şartlarla birlikte, kitlenin başlıca iletişim aracı basın olmuştur. Radyonun 'CHP'nin sesi' olduğu algısı karşısında yüzlerce dergi ve gazete yayınlanmaya başlanmıştır. Bu durumun neticesinde ise 'Tek Parti bıkkınlığı', muhalefet ile karışarak, basının karşısında radyonun kamuoyu oluşturma gücünü

kaybetmesine neden olmuştur. Fakat tüm bunlara rağmen propaganda yapmak üzere radyodan istifade edilmiştir. BYGM'in 13 yabancı dilde gerçekleştirdiği kısa dalga radyo yayını ile Türkiye'nin tanıtılmasına ve dünya görüşünün anlatılmasına çalışılmıştır. Yurt içinde ise 'Radyo Saati', 'Haberler' ve 'Pazar Radyosu' gibi programlarla propaganda gerçekleştirilmiştir.

Radyodan sonra, etkin bir propaganda aracı olarak sinema kullanılmıştır. Sinemanın mali ve teknik külfeti, ondan istenilen düzeyde istifade edilmesini etkilemiştir. Genel Sekreterlik BYGM aracılığıyla Halkevlerinde izlenecek filmleri belirlerken, 1940 yılından 1945 yılına kadar film çekilmemesi, sinemanın gücünü azaltmıştır. Buna karşın 1945'ten sonra çekilen filmlerin ise yetersiz olması, Genel Sekreterliği sinema konusunda İngiliz Kültür Heyeti ve Amerikan Haberler Dairesi gibi Batılı kurumlarla ittifak yapmaya itmiştir. Yurtdışında ise New York Haberler Müdürlüğü, Londra Halkevi gibi kurumlar eliyle sinema faaliyeti gerçekleştirilmiştir. Basın Yayın Genel Müdürlüğü tarafından Türkiye'yi tanıtmak üzere Türkçe, İngilizce, Arapça, Flemenkçe ve diğer dillerde çekilen propaganda filmleri İsviçre, ABD, İngiltere, İtalya, Mısır, Irak, Lübnan, Hindistan, Romanya, Kıbrıs, İsveç gibi pek çok ülkeye gönderilmiştir.

Sinema - radyo gibi araçlarla, propaganda tatbik edilmişse de dönemin şartları içerisinde izlenen faaliyetlerin yeterli olmadığı görülmüştür. Sinemanın mali ve teknik sebeplerle yetersiz kalması; radyonun ise siyasi sebeplerle önemini kaybetmesi, 1945-1950 yılları arasında izlenen propaganda faaliyetlerinde matbu propaganda araçlarını öne çıkartmıştır. Kitap, dergi, gazete, broşür gibi alanlarda propaganda faaliyetleri gerçekleştiren Cumhuriyet Halk Partisi ve Hükümetleri için ilk sırayı gazeteler almıştır. Kitap pahalı olmasına ve okunmasının çok zaman almasına rağmen temel propaganda aracı olarak kabul edilmiştir. Fakat gazetelerle kıyaslandığında kitabın daha uzun bir dönemde propagandaya katkı yapacak olması, matbu propaganda içerisinde kitabı gazetenin gerisinde bırakmıştır. Bu dönemde Sovyet tehlikesi karşısında konuyla ilgili yeterli kitabın olmaması ve gazetelerin kitaba nispetle daha tesirli bir telkin aracı olması, kitabın propaganda araçları içerisindeki konumunu belirlemede temel etmen olmuştur. Broşür faaliyetleri ise kitaba nispetle meramını daha keskin ve net olarak ifade etmesi sebebiyle oldukça etkin bir propaganda aracı olarak görülmüştür. Kitaba oranla daha çarpıcı ve kolay anlaşılır olması broşür ve ilan faaliyetini önemli bir hale getirmiştir. Diğer

yandan broşürlere seçim zamanı dışında ehemmiyet verilmeyişi, broşürün tali bir propaganda aracı olarak kalmasına sebep olmuştur. Her ne kadar seçim dönemi dışında, broşür yayınlansa da içerik bakımından seçim dönemi ile aynı tarzda olmamıştır. Seçim zamanı daha kesin ve net olarak ifade edilen düşünceler, seçim dönemi dışındaki zamanlarda daha üstü kapalı ve dolaylı olarak ifade edilmiştir.

Cumhuriyet Halk Partisi ve onun Hükümetleri'nin 1945-1950 yılları arasında izledikleri dış politika doğrultusunda yurt dışında ve ülke içerisinde yürüttüğü propaganda anlayışında basın, propaganda araçları içerisinde ilk sırayı almıştır. gazete ve dergiler basını, meydana getiren unsurlar olmakla birlikte dergiler, Türkiye'de 1945-50 döneminde gazeteler kadar önemli bir yer tutamamıştır. Bu durumun oluşmasında gazetenin malumat verici, halkın bilgi ihtiyacını giderici bir role sahip olması etkili olmuştur. Gazetelerin bilgi ve haber kaynağı olarak propagandada oynadığı role nispetle dergiler, daha çok haber vermek yerine verilen haberlerin yorumlanması ile ilgilenmişlerdir. Bu doğrultuda dergiler makale ağırlıklı iken gazeteler haber amaçlıdır. Dergiler bu sebeple gazetelerin gölgesinde kalmışlardır. 1945-1950 yılları arasında dergi yayıncılığı kültürel bir amaç içerisinde ele alınmıştır.

Propaganda amacıyla yapılan maksatlı telkin faaliyetinde gazetelerin öncelikle tercih edilmesinin en önemli nedeni, kamuoyuna ulaşan en yaygın aracın gazeteler olmasıdır. Zira diğer propaganda araçları en az gazeteler kadar önemli görülmekle birlikte, gazetelerin 1945-1950 Türkiye'sinde sağladığı kamuoyu oluşturma aracı rolüne sahip olamamışlardır. CHP İktidarının Halkevleri vasıtasıyla, Türkiye'nin en ücra noktalarına dahi ulaşması ve buralarda istediği gazetelerin okunmasını sağlaması, propaganda araçları içerisinde gazeteleri ilk sıraya yerleştirmiştir. Bu sebeple CHP İktidarının politik eğilimleri ve siyasi görüşleri açısından propaganda yayını haline getirilen gazeteler, propagandanın hedef kitleleriyle buluşturulmuştur.

CHP İktidarı'nın gazeteden propaganda aracı olarak istifadesi ise üç şekilde tesis edilmiştir. İlki CHP İktidarı'nın direkt olarak çıkardığı gazetelerdir. Büyük bir kısmının yönetim yeri Ankara olan bu gazeteler; CHP İktidarı'nın bütün propaganda araçları içerisinde ilk sırada yer alan Ulus Gazetesi başta olmak üzere, Ankara Akşam Haberleri, Karagöz Gazetesi ve Memleket Gazetesi'dir. Ulus, aynı zamanda diğer gazetelerin de yayın politikasını belirleyerek propaganda doğrultusunda yayın

faaliyetlerinin rotasını çizmiştir. 1947 yılında kadar CHP Hükümetleri için Ulus'un ve Karagöz'ün temel propaganda organı olduğu görülmüştür. Fakat 1946 yılının Aralık ayında alınan karar doğrultusunda 'yabancı menfi propagandalara' karşı 1947'de bir dizi eyleme girileceğinin ifade edilmesinden sonra, Ulus ve Karagöz gazetelerine uzunca bir süre bülten olarak yayınlanan Ankara Akşam Haberleri'nin eklendiği görülmüştür. Ayrıca sahip olduğu önem sebebiyle İstanbul'da, Reşat Nuri Güntekin'in yönetiminde Memleket gazetesinin yayınlanmasına başlanmıştır. Sovyetlere karşı yürütülen mücadeleyi genişletmek ve yaygınlaştırmak üzere Milli Birlik Propagandası gerçekleştirmek üzere 1947 yılı oldukça önemli bir dönemeç haline gelmiştir. İlginç bir biçimde gazetelerin propaganda etkisini arttırmak üzere gerek Karagöz'ün gerekse Memleket'in Cumhuriyet Halk Partisi ile olan bağı gizlenmek istenmiştir. Memleket, İstanbul'da yayınlandığı bir yıl içerisinde CHP ile resmi bir bağa sahip gösterilmemiştir. Karagöz gazetesi ise parti ve hükümet ile resmi olan bağı uzunca bir süre gizlemiştir. Bu durumun oluşmasındaki temel etken Karagöz'ün propaganda oluşturmadaki etkisinin kırılmasının önüne geçilmek istenmesidir. Karagöz, Ulus'tan sonra en çok önemsenen propaganda yayınıdır. Zira Karagöz'ün mizahi üslubu ile bir 'Halk gazetesi' olarak yayınlanması, geniş kitlelere ulaşmasını sağlamıştır. Bir anlamda Ulus ve Karagöz zıtlıkları ve farklı hitap alanları ile birbirlerini tamamlamışlardır. Ulus ve Karagöz, yüksek bir propagandanın uyum içinde birbirlerini takip eden çarkları olmuşlardır. Ulus, tüm toplumu hedeflemekle birlikte aynı zamanda hitap ettiği diplomatik ve siyasi çevrelerle daha belirli kalıplara sahipken; Karagöz ise sahip olduğu halk ağzı ve mizahi üslubuyla, Ulus'un eksik kalan boşluğunu doldurmuştur. Bu doğrultuda Ulus ne kadar CHP İktidarı ile yakın görülmüşse Karagöz de gördüğü rağbet nedeniyle o kadar uzak tutulmak istenmiştir.

İkinci sırada ise CHP'ye yakın olan gazeteler ile muhalif olan gazetelerin yer aldığı İstanbul basını yer almıştır. II. Dünya Savaşı'nın sonra ermesiyle birlikte yayın faaliyetlerinin genişlemesi karşısında İstanbul'un, "komünist hareketin" merkezi olmaya başladığı düşünülmüştür. Tan Olayları'nın müsebbibi olarak görülen Tan Matbaasının İstanbul'da yer alması, Türkiye Komünist Partisi'nin İstanbul'daki merkezinden idare edilmesi gibi sebepler, CHP İktidarı'nın İstanbul'u "komünist tahrikatının" merkezi olarak algılamasına neden olmuştur. Sovyet tehdidinin İstanbul'u merkez tuttuğunun düşünülmesi, İstanbul basın yayını CHP İktidarı açısından oldukça önemli bir hale getirmiştir. Bu doğrultuda muhalif basın 'memlekete ihanet bahsi' açısından ele alınmıştır. İstanbul basını kontrol altına

almak üzere CHP İktidarı, taltif sistemiyle partili olarak görülen 'muvafık' gazeteleri maddi açıdan desteklemek suretiyle İstanbul'da kamuoyu oluşturmuştur. Keza CHP, 1947'de İstanbul'un önemine binaen 'Memleket' gazetesini kurarak Ankara'dan sonra İstanbul'a da hâkim olmak istemiştir. Fakat tüm bu girişimlere rağmen önce 'muvafık gazetelerin' ve Memleket gazetesinin başarısız olması, sonrasında ise 1950 seçimlerini CHP'nin kaybetmiş olması, 1923'ten itibaren İstanbul'un entelektüel konumuna karşı Ankara'yı yeni entelektüel merkez yapma girişimlerini sona erdirmiştir.

Son sırada yer alan gazeteler ise CHP İktidarının iller bazında destek sağladığı, yerel İl gazeteleridir. Bu gazeteler, II. Dünya Savaşı öncesinde direkt olarak Genel Sekreterlik ile bağlantılı iken 1945'ten sonra bağımsız hale getirilmişlerdir. Genel Sekreterlik resmi olarak parti ve hükümetle bağları olmayan il gazetelerine yazı, nakit, kağıt, klişe vb. yardımlarda bulunularak bu gazeteleri yer aldıkları illerde kamuoyu oluşturmaları için desteklemiştir. Kitle iletişim hızının bu dönemde yeterli olmayışı, İl gazetelerinin bulundukları yerdeki önemlerini muhafaza etmelerini sağlamıştır.

1945-1950 döneminde kullanılan bir diğer propaganda aracının sansür mekanizması olduğu görülmüştür. Devletin kaygı ve endişelerini yansıtan sansür faaliyetleri, CHP Hükümetlerinin karşı propaganda aracı olarak değerlendirilmiştir. Sansür faaliyetleri, kitle iletişim araçları içerisinde olmayıp devletin kendisine yönelik yürütülen propagandaya karşı ve sınırları içerisinde kemikleştirmek istediği, ulusal dürtüleri pekiştirmek maksadıyla kullandığı bir tür engelleyici propaganda faaliyetidir. 1945-1950 yılları arasındaki sansür faaliyeti, Sovyet yanlısı görüşleri, komünizmi ve etnik meseleleri kapsamıştır. Bir taraftan Sovyet/Komünizm Türkiye'deki propagandası sansürle engellenirken diğer taraftan Sovyet Rusya'nın ülke içerisindeki birliği bozmasını engellemek üzere Kürt meselesi konusunda sansüre gidilmiştir.

Gerçekleştirilen propaganda faaliyetlerinin incelenmesi neticesinde, Cumhuriyet Halk Partisi Hükümetlerinin II. Dünya Savaşı sonrası son kez iktidar olduğu 1945-1950 yılları arasında, 1938 yılında İsmet İnönü'nün cumhurbaşkanı seçilmesi ile başlayan savaş dönemi uygulamalarının, savaştan sonra barışın kurulamamış olması sebebiyle sürdürüldüğü görülmüştür. Savaşın sona ermesine rağmen henüz barışın sağlanamamış olması ve Sovyet Rusya'nın Türkiye'nin milli

bağımsızlığına gölge düşürecek tarzda taleplerinin olması karşısında, CHP İktidarı sahip olduğu sinema, radyo, gazete, dergi, kitap, broşür, sansür, taltif gibi araçlarla yurt içinde ve yurt dışında milli güvenlik eksenli bir propaganda izlemiştir. İktidarın yürüttüğü propagandanın hedefi, tehlikenin ülke sınırlarında olması sebebiyle büyük oranda kendi kamuoyu olarak belirlenmiştir. Yurt dışında yürütülen propaganda ise bu sebeple daralma göstermiştir. Yurt dışında tatbik edilen propaganda daralma gösterirken aynı zamanda coğrafi anlamda da bir yöneliş göstererek Avrupa'dan ABD'ye kaymıştır. II. Dünya Savaşı'ndan sonra İngiltere'nin zayıf kalan konumu Türkiye'nin propaganda uygulamalarını uluslararası siyasette İngiltere'nin yerini alan ABD'ye kaydırmasına neden olmuştur. Türkiye'nin ülke içerisinde sürdürdüğü Milli Birlik Propagandası, Sovyetlerin müdahalesine fırsat verecek her türlü hizipleşmenin önüne geçmek üzere, dinsel, etnik, sınıfsal ve siyasal alanlarda tatbik edilmiştir. Aynı zamanda II. Dünya Savaşı öncesi sürdürülen propaganda çalışmalarının Kemalizm / devrim propagandası kısmının büyük bir oranda dış tehlike sebebiyle nihayet bulunduğu görülmüştür. Bu anlamda İnönü Devri olarak nitelendirilen 1938 yılı ile başlayan dönemde, savaş şartları içerisinde azaltılan devrim propagandası, 1945-1950 yılları arasında neredeyse durma noktasına gelmiştir. Tüm bunların yanı sıra CHP'nin seçim dönemlerinde dış politikadan jakoben bir tarzda istifade ettiği görülmüştür. Zira CHP'nin iktidarda kalması dış tehdidin bertaraf edilmesi için elzem kabul edilmiştir. Cumhuriyet Halk Partisi ve onun Hükümetleri II. Dünya Savaşı sonrasında sahip olduğu kitle iletişim araçları ve hukuksal araçlarla, Sovyet Rusya'dan kaynaklanan endişeler karşısında, milli bütünlüğü sağlamak ve bağımsızlığını korumak üzere yurt içi ve yurt dışında propaganda faaliyeti gerçekleştirmiştir.

KAYNAKÇA

I. Harry S. Truman Arşivi

Draft suggestions for President's Message to Congress on Greek Situation, March 3, 1947. Subject File, **J.M. Jones Papers**

Summary of Telegrams, Department of State, February 25, 1947. Naval Aide Files, **Truman Papers**

Draft suggestions for President's Message to Congress on Greek Situation, March 3, 1947. Subject File, **J.M. Jones Papers**

Address of the President to Congress, Recommending Assistance to Greece and Turkey, March 12, 1947. Harry S. Truman Administration, **Elsey Papers**

Telegram, George Kennan to James Byrnes ["Long Telegram"], February 22, 1946. **Elsey Papers**, Harry S. Truman Administration File. Foreign Relations – Russia (1946 – report "American Relations with the Soviet Union")

II. BAŞBAKANLIK CUMHURİYET ARŞİVİ (BCA)

BCA, Fon No: 490 1 0 0

BCA, Fon No: 30 1 0 0

BCA, Fon Kodu: 30 18 12

BCA, Fon No: 30 10 00

BCA, Fon Kodu: 31 00 00

RESMİ YAYINLAR

TBMM Tutanak Dergisi, Dönem: VII, Cilt: 20 (17.12.1945)

TBMM Tutanak Dergisi, Dönem: VII, Cilt: 20, (19.12.1945)

TBMM Tutanak Dergisi, Dönem: VIII, Cilt: 3, (04.12.1946)

TBMM Tutanak Dergisi, Dönem: VIII, Cilt: 3, (18.12.1946).

TBMM Tutanak Dergisi, Dönem: VIII, Cilt: 4, (29.01.1947)

TBMM Tutanak Dergisi, Dönem: VIII, Cilt: 5, (28.05.1947)

TBMM Tutanak Dergisi, Dönem: VII, Cilt: 8, (26.12.1947).

TBMM Tutanak Dergisi, Dönem: VIII, Cilt: 8, (27.12.1947)

TBMM Tutanak Dergisi, Dönem: VIII, Cilt: 16, (22.02.1949)

TBMM Tutanak Dergisi, Dönem: VIII, Cilt: 17, (16.03.1949)

TBMM Tutanak Dergisi, Dönem: VIII, Cilt: 16, (21.11.1949)

TBMM Tutanak Dergisi, Dönem: VIII, Cilt: 24, (13.11.1950).

KAYNAK ESER VE İNCELEMELER

Abadan, Nermin: **Halk Efkârı, Mefhumu ve Tasir Sahaları**, Ankara, Yeni Matbaa, 1956.

Acar, Cemal: **Soğuk savaş / Süpergüçlerin Hakimiyet Kavgası**, İstanbul, Ötüken Yayınları, 2007.

Ak, Emine Tonta: “Osmanlı Devleti’nde Abdülaziz Devri Matbuat İdaresi”, **Sultan Abdülaziz ve Dönemi Sempozyumu 12-13 Aralık 2013 Ankara Sosyo-Kültürel ve Ekonomik Hayat Bildiriler**, 1. Cilt, Ankara, Türk Tarih Kurumu, 2014, s. 129-138.

Akalın, Cüneyt: **Soğuk Savaş ABD ve Türkiye: Olaylar-belgeler (1945- 1952)**, İstanbul, Kaynak Yayınları, 2003.

- Aktay, Yasin: **Korku ve İktidar Komplo Üretimi ve Elit Tahakkümü**, Pınar Yayınları, 2010.
- Akşin, Aptülhat: **Atatürk'ün Dış Politika ve Diplomasisi**, Ankara, TTK, Ankara, 1991.
- Aksin, Sina: **Kısa 20. Yüzyıl Tarihi**, 2. Baskı, İstanbul, Türkiye İşbankası Kültür Yayınları, 2014.
- Althusser, Louis: **İdeoloji ve Devletin İdeolojik Aygıtları**, çev., Yusuf Alp, Mahmut Özışık, 4. Baskı, İletişim Yayınları, Ekim 1994.
- Armaoğlu, Fahir: **20. Yüzyıl Siyasî Tarihi 1914 - 1995**, 11. Baskı, Alkım Yayınevi.
- Armaoğlu, Fahir: "Yarım Yüzyılın Türk-Amerikan İlişkileri, 1947-1997 (Bir Genel Değerlendirme)", **Çağdaş Türk Diplomasisi: 200 Yıllık Süreç**, Ankara, Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1999, s. 421-440.
- Ateş, Nevin Yurdsever: "Cumhuriyet Dönemi Türk Dış Politikaları", **Türk Dış Politikası Cumhuriyet Dönemi**, ed., Mustafa Bıyıklı, I. Cilt, 53-90.
- Aydemir, Şevket Süreyya: **İkinci Adam II. Cilt 1938-1950**, İstanbul, Remzi Kitabevi, 1967.
- Aykol, Hüseyin: **Modern Propaganda ve Ajitasyon**, İstanbul, Pelkan Yayınları, Mart 1986.
- Balçioğlu, Semih, Ferit Öngören: **50 Yılın Türk ve Mizah Karikatürü**, İstanbul, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 1973.

- Balkanlı, Remzi: **Mukayeseli Basın ve Propaganda**, Ankara, 1962.
- Baltalı, Kemal, **1936 - 1956 Yılları Arasında Boğazlar Meselesi**, Ankara, Yeni Desen Matbaası, 1959.
- Barutçu, Faik Ahmet: **Siyasi Hatıralar Milli Mücadeleden Demokrasiye İkinci Cilt Çok Partili Sistem ve İktidar Değişikliği**, Ankara, 21. Yüzyıl Yayınları, 2001.
- Behar, Büşra Ersanlı: **İktidar ve Tarih, Türkiye’de Resmi Tarih Tezinin Oluşumu (1929 - 1937)**, AFA Yayınları, Eylül 1992.
- Bektaş, Arsev: **Kamuoyu, İletişim ve Demokrasi**, Bağlam Yayınları, Mayıs 1996.
- Bektaş, Arsev: **Siyasal Propaganda Tarihsel Evrimi ve Demokratik Toplumdaki Uygulamaları**, Bağlam Yayınları, Ağustos 2002.
- Belge, Murat: **Militarist Modernleşme Almanya, Japonya ve Türkiye**, İstanbul, İletişim Yayınları, 2012.
- Berkes, Niyazi: **Propaganda Nedir?**, Ankara, Recep Ulusoglu Basımevi, 1942.
- Bilâ, Hikmet: **CHP 1919-1999**, Doğan Kitap, Temmuz 1999.
- Bolulu, N. Belen: **Komünist Rusya**, İstanbul, Güven Basımevi, 1947.
- Burçak, Rıfki Salim: **Türk-Rus-İngiliz Münasebetleri (1791-1941)**, İstanbul, Aydınlık Matbaası, 1946.

- Byrnes, James F.: **Açık Konuşalım, Yalt-Potsdam-Londra-Moskova-Paris I- Londra II- Paris II- Newyork Konferanslarının İç Yüzü**, çev., Semih Yazıcıoğlu, İstanbul, İnkılap Kitaabevi, 1948.
- Cantek, Levent: **Cumhuriyetin Büluğ Çağı Gündelik Yaşama Dair Tartışmalar (1945-1950)**, İstanbul, İletişim Yayınları, 2008.
- Cantek, Levent: **Markopaşa Bir Mizah ve Muhalefet Efsanesi**, İletişim Yayınları, 2001, İstanbul.
- Carr, Edward Hallet: **Tarih Nedir**, 3. Baskı, İstanbul, İletişim Yayınları, 1991.
- Çakan, Işıl: **Konuşunuz Konuşturunuz, Tek Parti Döneminde Propagandanın Etkin Silahı: Söz**, Otopsi Yayınları, Kasım 2004.
- Çapanoğlu, Münir Süleyman: **Basın Tarihimizde Mizah Dergileri**, İstanbul, Garanti Matbaası, 1970.
- Çavdar, Tevfik: **Türkiye'nin Demokrasi Tarihi 1839-1950**, İmge Kitabevi, Haziran 1995.
- Çiftçi, Kemal: **Tarih, Kimlik ve Eleştirel Kuram Bağlamında Türk Dış Politikası**, Ankara, Siyasal Kitabevi, 2010.
- Davutoğlu, Ahmet: **Stratejik Derinlik Türkiye'nin Uluslararası Konumu**, 10. Baskı, Küre Yayınları, Kasım 2002.
- Deringil, Selim: **Denge Oyunu, İkinci Dünya Savaşı'nda Türkiye'nin Dış Politikası**, İstanbul, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 1994.

Dışışleri Bakanlığı
Araştırma
ve Siyaset Planlama
Genel Müdürlüğü:

**Türkiye Dış Politikasında 50 Yıl İkinci Dünya Savaşı
Yılları (1939-1946).**

Dincer, Celal:

Kahramanlık Menkıbeleri, Ankara, Hüsnütabiat
Basımevi, 1942.

Domenach, J. M.:

Siyasî Propaganda, çev., Cevdet Perin, İstanbul,
Remzi Kitabevi, t.y.y., 1961.

Domenach, Jean - Marie:

Politika ve Propaganda, çev., Tahsin Yücel , Varlık
Yayınları, İstanbul.

Dursunoğlu, Cevat:

Milli Mücadele’de Erzurum, 2. Baskı 1998.

Erdoğan, Hikmet:

**Avrupa’nın Geleceğinde Türkiye’nin Önemi ve
NATO İttifakı**, İstanbul, IQ Kültürsanat Yayıncılık,
Nisan 2004.

Eren, Asım:

**(Su Uyum; Düşman Uyumaz!) Haberalma,
Propaganda ve Mukabil Mücadele Esasları**, İstanbul,
Kader Basımevi, 1942.

Erhan, Çağrı:

“1945-1960: Batı Bloku Ekseninde Türkiye-1 (ABD ve
NATO’yla İlişkiler)” **Türk Dış Politikası, Kurtuluş
Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar**,
ed., Baskın Oran, Cilt I, 6. Baskı, İstanbul, İletişim
Yayınları, 2002, s. 479-520.

Erim, Nihat:

Günlükler 1925-1979, yay.haz., Ahmet Demirel, I. Cilt,
İstanbul, Yapı Kredi Yayınları, 2005.

Erkin, Feridun Cemal:

Türk-Sovyet İlişkileri ve Boğazlar Meselesi, Ankara,
Başnur Matbaası, 1968.

- Ertem, Sadri: **Propaganda**, Birinci Cild, Ankara, Ulusal Matbaa, 1941.
- Ertem, Sadri: **Propaganda - Propagandanın psikolojik, sosyolojik ve teknik şartları**, İkinci Cild, İstanbul, Vakıf, 1942.
- Eroğlu, Hamza: **Devlet Kurucusu Atatürk**, Ankara, Türk Devrim Kurumu Atatürk ve Devrimleri Araştırma Kurulu Yayınları:1, 1973.
- Ertürk, Selâhattin: **Propaganda ve Beşinci Kolun İkinci Dünya Harbinde Oynadığı Roller**, Genelkurmay 1. No. Basımevi, Ankara, Gnkur. Bşk. Yayınları, 1951
- Evren, Burçak: **Türk Sinemasının 100 Yılı**, Kültür ve Turizm Bakanlığı, y.y.y, 2014.
- Fromkin, David: **Barışa Son Veren Barış Modern Ortadoğu Nasıl Yaratıldı? 1914-1922**, çev., Mehmet Harmancı, 4. Baskı, Epsilon, Ekim 2004.
- Gaddis, John Lewis: **The United States And The Origins Of The Cold War : 1941-1947**, New York, Columbia University, 1972.
- Gasson, Herbert N.: **Propaganda ve İlâncılık San'atı nedir?**, çev., Muallim Mubahat, İstanbul, Ağah-Sabri Kitaphanesi, 1930.
- Gerger, Haluk: "Basının Dış Politikadaki Etkinliği", **Dış Politika Basını ve Basında Dış Politika 1983 Yılı 6. Seminer Tutanakları**, Hürriyet Vakfı Eğitim Yayınları, s. 14-24.
- Gevgilili, Ali: **Yükseliş ve Düşüş**, Bağlam Yayınları, 2. Baskı Ekim 1987.

- Gücüyener, Şükrü Fuad: **Birinci Cihan Harbinde Tanıdığım Kahramanlar**, Gücüyener Yayınevi, 1956.
- Güner, Deniz: **Sansür ve İktidar Cumhuriyet Dönemi Tehdit Algıları**, Yeditepe Yayınevi, Aralık 2015.
- Gürses, Fatma: **Kul Tebaa Yurttaş Cumhuriyet'in Kuruluşundan Günümüze Ders Kitaplarında Yurttaşlık**, İstanbul, Ütopya Yayınevi, 2011.
- Güvemli, Zahir: **Sinema Tarihi Başlangıcından Bugüne Türk ve Dünya Sineması**, İstanbul, Varlık Yayınları, 1960.
- Goloğlu, Mahmut: **Tek Partili Cumhuriyet (1931-1938) Türkiye Cumhuriyet Tarihi İkinci Kitap**, Ankara, Kalite Matbaası, 1974.
- Goloğlu, Mahmut: **Tek Partili Cumhuriyet (1931-1938) Türkiye Cumhuriyet Tarihi İkinci Kitap**, Ankara, Kalite Matbaası, 1974.
- Goloğlu, Mahmut: **Türkiye Cumhuriyeti Tarihi – I Devrimler ve Tepkileri**, Türkiye İşbankası Kültür Yayınları Mayıs 2007.
- Gönlübol, Mehmet Cem Sar: **Atatürk ve Türkiye'nin Dış Politikası (1919-1938)**, Ankara, 1990.
- Gönlübol, Mehmet, Halûk Ülman: **"İkinci Dünya Savaşından Sonra Türk Dış Politikası (1945-1965)", Olaylarla Türk Dış Politikası (1919-**

- 1995), 9. Baskı, Ankara, Siyasal Kitabevi, 1996, s. 131-333.
- Gözen, Ramazan: "Truman Doktrini", **Türk Dış Politikası (1919-2012)**, ed., Haydar Çakmak, Ankara, Barış Kitap, 2012, s. 387-391.
- Gülcan, Yılmaz: **Cumhuriyet Halk Partisi (1923-1946)**, Alfa Yayınları, Mart 2001.
- Gürün, Kamuran: **Türk Sovyet İlişkileri (1920-1953)**, Ankara, Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1991.
- Güz, Nurettin: **Tek Parti İdeolojisinin Yayın Organları Halkevleri Dergileri (1932-1950)**, Ankara, 1995.
- Hale, William: **Türk Dış Politikası 1774-2000**, çev., Petek Demir, İstanbul, 2003.
- Halliday, Fred: **Yeni Soğuk Savaş ABD-Sovyet İlişkilerinin Dünü ve Bugünü**, çev., İlker Özünlü, Belge Yayınları, Kasım 1985.
- Heater, Derek: **Yurttaşlığın Kısa Tarihi**, çev., Meral Delikara Üst, İmge Kitabevi, 2007.
- Hekimgil, M. Emin: **Türkiye'nin Tanıtılması Public-Relations-Halkla İlişkiler Reklâm ve Propaganda**, Ankara, 1968.
- Hobsbawm, Eric: **Kısa 20.Yüzyıl 1914-1991 Aşırılıklar Çağı**, çev., Yavuz Aldoğan, Sarmal Yayınevi, Ekim 1996.

- Hoffer, Eric: **Toplumda Kitle Hareketleri ve Gerçek İnanç Adamı**, çev., Erkil Günur, İstanbul, 1968.
- İybar, Tahsin: **Sibiry'a'dan Serendib'e**, Ankara, Ulus Basımevi, 1950.
- Kabacalı, Alpay: **Başlangıcından Günümüze Türkiye'de Basın Sansürü**, Gazeteciler Cemiyeti Yayını, Temmuz 1990.
- Kamel, Ayhan: **1923'ten Günümüze Türk Dış Politikası ve Diplomasisi**, İstanbul, İnkılâp Kitabevi, 2014.
- Kamel, Ayhan: "İkinci Dünya Savaşının Bitiminden Günümüze Kadar Türk-Rus İlişkileri" **Çağdaş Türk Diplomasisi: 200 Yıllık Süreç**, Ankara, Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1999, s. 408-420.
- Karabekir, Kazım: **Ülkümüz Kuvvetli Bir Türkiyedir**, İstanbul, İktisadî Yürüyüş Matbaası ve Neşriyat Yurdu, 1947.
- Karpat, Kemal H.: **Türk Dış Politikası Tarihi**, İstanbul, Timaş Yayınları, 2012.
- Kissinger, Henry: **Diplomasi**, çev., İbrahim H. Kurt, 10. Baskı, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, Şubat 2011.
- Kocabaşoğlu, Uygur: **Şirket Telsizinde Devlet Radyosuna (TRT Öncesi Dönemde Radyonun Tarihsel Gelişimi ve Türk Siyasal Hayatı İçindeki Yeri)**, Ankara, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları, 1980.
- Koloğlu, Orhan: **Osmanlı'dan Günümüze Türkiye'de Basın**, 2. Baskı, İletişim Yayınları, Aralık 1994.

Konyar, Hürriyet:
Ekim 1999.

Ulus, CHP ve Kemalist İlkeler, Bağlam Yayınları,

Koçak, Cemil;

CHP İktidarının Sonu Türkiye’de İki Partili Siyâsi Sistemin Kuruluş Yılları (1945-1950), Cilt 6, İstanbul, İletişim Yayınları, 2017.

Koçak, Cemil:

Geçmişiniz İtinayla Temizlenir, 3. Baskı, İstanbul, İletişim Yayınları, 2009.

Koçak, Cemil:

İktidar ve Demokratlar, Türkiye’de İki Partili Siyasî Sistemin Kuruluş Yılları (1945-1950), Cilt 2, İstanbul, İletişim Yayınları, 2012.

Koçak, Cemil:

“Siyasal Tarih (1923-1950)”, **Türkiye Tarihi 4 Çağdaş Türkiye Tarihi 190-1980**, Cem Yayınevi, s. 85-154

Koçak, Cemil:

Türkiye’de İkili Partili Siyâsi Sistemin Kuruluş Yılları (1945-1950) İkinci Parti, Cilt 1, İstanbul, İletişim Yayınları, 2010.

Koçak, Cemil:

Türkiye’de Millî Şef Dönemi, (1938-1945), Cilt 1, 1. Baskı, İstanbul, İletişim Yayınları, 1996.

Koçak, Cemil:

Türkiye’de Millî Şef Dönemi (1938-1945), Cilt 2, İstanbul, İletişim Yayınları, 1996.

Köksal, M. Asım:

Hristiyanlık Propagandaları Münasebetiyle Açıklama, 2. Baskı, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 1982.

Kurtbek, Seyfi:

Milletin Harbe Hazırlanması, Ankara, Gnkur Basımevi, 1946.

- Küçük, Yalçın: “İdeolojilerin Dünya Savaşı”, **İdeolojilerin Dünya Savaşı Soğuk Savaş**, yay.haz., Ferhat Telli, YGS Yayınları, s. 69-107.
- Küçük, Yalçın: “Sosyalizmi Dondurma Savaşı”, **İdeolojilerin Dünya Savaşı Soğuk Savaş**, yay.haz., Ferhat Telli, YGS Yayınları, 1998, s. 31-69.
- Küçük, Yalçın: **Türkiye Üzerine Tezler 1908-1978 İkinci Kitap**, 2. Basım, Tekin Yayınevi, Aralık 1984.
- L. Bernays, Edward: **Propaganda**, New York, Horace Liverigth, 1928.
- Lacoste, Yves: **Büyük Oyunu Anlamak Jeopolitik: Bugünün Uzun Tarihi**, çev., İsmet Akça, NTV Yayınları, 2. Baskı Mart 2008.
- Laçiner, Sedat: **Ermeni Sorunu, Diaspora ve Türk Dış Politikası**, Ankara, USAK Yayınları, 2008.
- Lafeber, Walter: **America, Russia and The Cold War 1945-1992**, New York, McGraw Hill Book Co., 1993.
- Lambert, Richard S.: **Propaganda**, Thomas Nelson nd Sons LTD, 1938.
- Langlois, Georges,
Jean Boismenui,
Luc Lefebvre,
Patrice Regimbald: **20. Yüzyıl Tarihi**, çev., Ömer Turan, Nehir Yayınlar, Aralık 2000.
- Le Bon, Gustave: **Kitleler Psikolojisi**, çev., Selahattin Demirkan, İstanbul, Bedir Yayınevi, 1969.

- Lippmann, Walter: **Public Opinion**, Transaction Publishers, Second printing 1998.
- Mangırcı, Y. Faruk: **Çankaya Savaşları**, 1.Baskı, Tekışık Matbaacılık, Aralık 1999.
- McGhee, George: **ABD-Türkiye-NATO-Ortadoğu**, çev., Belkıs Çorakçı, Bilgi Yayınevi, Aralık 1992.
- Mildanoğlu, Zakarya: **Ermenice Süreli Yayınlar 1794-2000**, İstanbul, Aras Yayıncılık, Ekim 2014.
- Nye Jr, Joseph S.,
David A. Welch: **Küresel Çatışmayı ve İşbirliğini Anlamak**, çev., Renan Akman, 3. Baskı, Türkiye İş Bankası Yayınları, Ekim 2013.
- Okurer, Cahit: **İdeal Milliyetçilik**, İstanbul, Yağmur Yayınları, 1962.
- Onaran, Alim Şerif: **Kamuoyu El Kitabı**, İstanbul, Filiz Kitabevi, 1984.
- Onaran, Alim Şerif: **Sinematografik Hürriyet Özellikle Bu Hürriyetin Filimlerin ve Film Senaryolarının Kontrolu Bakımından Değerlendirilmesi**, Ankara, T.C. İçişleri Bakanlığı Tetkik Kurulu Yayınları, Ankara, 1968.
- Okay, Vahap: **Modern Propaganda**, İstanbul, Okay Yayınevi, 1957.
- Ömer Kürkçüoğlu: "1945-1960: Batı Bloku Ekseninde Türkiye-1(ABD ve NATO'yla İlişkiler)" **Türk Dış Politikası, Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar**, ed., Baskın Oran, 6. Baskı, Cilt I, İstanbul, İletişim Yayınlar, 2002, s. 479-520.

- Örnek, Cangül: **Türkiye'nin Soğuk Savaş Düşünce Hayatı**
Antikomünizm ve Amerikan Etkisi, İstanbul, Can
Sanat Yayınları, Mart 2015.
- Özacun, Orhan: **CHP Halkevleri Yayınları Bibliyografyası 1932-1951**,
2001.
- Özgüç, Agâh: **Kronolojik Türk Sinema Tarihi 1914-1988**, Kültür ve
Turizm Bakanlığı Güzel Sanatlar Genel Müdürlüğü
Sinema Dairesi Başkanlığı, y.y.y, t.y.
- Özta, Güven Gürkan: "Türkiye'de Milli Kimlik İnşası Sürecinde Militarist
Eğilimler ve Tesirleri", **Erkek Millet Asker Millet**, der.,
Nurseli Yeşim Sünbuloğlu, İstanbul, İletişim Yayınları,
2013, s. 75-114.
- Özta, Güven Gürkan: **Türkiye'de Militarizm Zihniyeti Pratik ve**
Propaganda, İstanbul, İstanbul Bilgi Üniversitesi
Yayınları, 2014.
- Öztürk, Kazım: **Türkiye Cumhuriyeti Hükümetleri ve Programları**,
İstanbul, Ak Yayınları, 1968.
- Öztürk, Saygı: **Kasadaki Dosyalar**, 4. Baskı, Ankara, Ümit Yayıncılık,
2003.
- Parsons, Anthony: **From Cold War to Hot Peace 1947-1995**, London,
Penguin Books, 1995.
- Perk, Kadri: **Alpaslan ve Malazgirt Meydan Muharebesi (Savaş**
Alanında Bir İnceleme), İlk Basımevi, 1947.
- Primakov, Yevgeni: **Rusların Gözüyle Ortadoğu**, çev., Olga
Tezcan, İstanbul, Timaş Yayınları, 2009.

- Quentin, Pol: **La Propagande Politique Une Technique**, Neuchâtel, A la Baconniere, 1944.
- Roberts, J. M.: **Yirminci Yüzyıl Tarihi**, çev., Sinem Gül, Ankara, Dost Kitabevi, 2003.
- Sançar, Nejdett: **Komünist Nedir?**, Zonguldak, Zonguldak Komünizmle Mücadele Derneği Yayınları, 1950
- Sander, Oral: **Siyasi Tarih 1918-1994**, 5. Baskı, İmge Kitabevi, 1996.
- Sanders, Michael and Philip M. Taylor: **British Propaganda During the First World War 1914-1918**, The Macmillan Press Ltd, 1982.
- Saray, Mehmet: **Sovyet Tehdidi Karşısında Türkiye'nin NATO'ya Girişi III. Cumhurbaşkanı Celâl Bayar'ın Hatıraları ve Belgeler**, Akara, AKDTYK Atatürk Araştırma Merkezi, 2000.
- Schiller, Herbert: **Zihin Yönlendirenler**, çev., Cevdet Cerit, Pınar Yayınları, Ekim 1993.
- Sehmid, Hans Rudolf: **Harp Propagandası ve Propaganda Harbi**, çev., Şefik Gürgân, Ankara Genelkurmay Basımevi, 1949.
- Selvi, Haluk: "Osmanlı'dan Günümüz Türkiye'nin Avrupa Macerası ve Ermeni Sorunu", **Geçmişten Günümüze Ermeni Sorunu ve Avrupa**, ed., Haluk Selvi, Sakarya,

Sakarya Üniversitesi Türk-Ermeni İlişkileri Araştırma
Merkezi Yayınları, 2006, s. 3-18.

Serarslan, Halim: **Hamdullah Subhi Tanrıöver**, Ankara, Türk Kültürünü
Araştırma Enstitüsü, 1995.

Sertel, M. Zekeriya: **Hatırladıklarım (1905-1950)**, İstanbul, Yaylacık
Matbaası, 1968.

Sever, Ayşegül: **Soğuk Savaş Kuşatmasında Türkiye, Batı ve
Ortadoğu 1945-1958**, Boyut Kitapları, Ekim 1997.

Seydi, Süleyman: **1939-1945 Zor Yıllar 2.Dünya Savaşı'nda Türkiye'de
Propaganda ve İstihbarat Savaşı**, Asil Yayın Dağıtım,
2006.

Sofuoğlu, Adnan: **Fener Rum Patrikhanesi ve Siyasi Faaliyetleri**,
İstanbul, Turan Yayıncılık, 1996.

Soysal, Mümtaz: **Dış Politika ve Parlamento: Dış politika Alanındaki
Yasama Yürütme İlişkileri Üzerinde Karşılaştırmalı
Bir İnceleme**, Ankara, Ankara Üniversitesi Siyasal
Bilgiler Fakültesi Yayınları, 1964.

Soysal, İsmail: **Soğuk Savaş Dönemi ve Türkiye Olaylar
Kronolojisi 1945- 1975**, İstanbul, İsis Yayımcılık,
1997.

Sönmezoğlu, Faruk: "Türkiye'de Dış Haberciliğin Değerlendirilmesi", **Dış
Politika Basını ve Basında Dış Politika 1983 Yılı 6.
Seminer Tutanakları**, Hürriyet Vakfı Eğitim Yayınları,
s. 119-123.

Şahhüseyinoğlu, H. Nedim: **Dünden Bugüne Düşünce ve Basına Sansür**,
Ankara, Paragraf Yayınevi, 2005.

- Şimşek, Sefa: **Bir İdelolojik Seferberlik Deneyimi, Halkevleri 1932-1951**, İstanbul, Boğaziçi Üniversitesi Yayınevi, 2002.
- Tan, M. Turhan: **Krallar Avlayan Türk**, İstanbul, Çağrı Yayınları, 2010.
- Tarhan, Nevzat: **Psikolojik Savaş Gri Propaganda**, 15 Baskı, İstanbul, Timaş Yayınları, 2011.
- Taymas, Abdullah
(A. Battal): **Rus İhtilâlinde Hâtıralar I, 1917-1919**, İstanbul, Güven Basımevi, 1947.
- Tellal, Erel: "1945-1960: Batı Bloku Ekseninde Türkiye-1", **Türk Dış Politikası, Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar**, ed., Baskın Oran , Cilt I, 6. Baskı, İstanbul, İletişim Yayınlar, 2002, s. 479-520.
- Timur, Taner: **Sürüden Ayrılanlar Siyasal İktidar Aydın Tarih ve Özgürlük**, İmge Kitabevi, Kasım 2000.
- Toker, Metin: **Demokrasimizin İsmet Paşa'lı Yılları 1944-1973 Tek Partiden Çok Partiyeye 1944-1950**, Bilge Yayınevi, Şubat 1990.
- Toker, Metin: **Türkiye Üzerine 1945 Kabusu**, Ankara, Akis Yayınları, 1971.
- Tosh, John: **Tarihin Peşinde Modern Tarih Çalışmasında Hedefler, Yöntemler ve Yeni Doğrultular**, çev., Özden Arıkan, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, Ocak 1997.
- Toynbee, Arnold: **Militarizmin Kökenleri**, çev., Mehmet Dünder, İstanbul, A Yayınları, Kasım 1989.

- Tunçay, Mete: **Türkiye Cumhuriyet’inde Tek-Parti Yönetimi’nin Kurulması (1923-1931)**, 3. Baskı, İstanbul, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 1999.
- Tülbentçi, Feridun Fazıl: **Büyük Türk Zaferleri 1071-1922**, Akba Kitabevi, Ankara 1946.
- Türkmen, Faik: **Moral**, Birinci Cilt, 2. Baskı, Ankara, Medeniyet Matbaası, 1959.
- Türkmen, Faik: **Siyasî Propaganda San’atı**, İstanbul, Tan Gazetesi ve Matbaası, 1965.
- Uçarol, Rifat: **Siyasi Tarih (1789-2001)**, İstanbul, Der Yayınları, 2006.
- Us, Asım: **Asım Us’un hatıra notları: 1930’dan 1950 yılına kadar Atatürk ve İsmet İnönü Devirlerine Ait**, İstanbul, Vakit Matbaası, 1966.
- Uslu, Nasuh: **Turkish Foreign Policy in The Post-Cold War Period**, New York, Nova Science Publishers, 2004.
- Uyar, Hakkı: **Tek Parti Dönemi ve Cumhuriyet Halk Partisi**, Boyut Kitapları, Kasım 1998.
- Ülman, Halûk: **İkinci Cihan Savaşının Başından Truman Doktrinine Kadar Türk-Amerikan Diplomatik Münasebetleri 1939-1947**, Ankara, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları, 1961.
- Ün, Nurettin: **Ahlâk Meselesi ve Moskova Radyosuna Cevabım**, İstanbul, Kurtulmuş Basımevi, 1947.

- Üstel, Füsün: **Makbul Vatandaşın Peşinde II. Meşrutiyet'ten Bugüne Türkiye'de Vatandaş Eğitimi**, İstanbul, İletişim Yayınları, 2004.
- Wallerstein, Immanuel: **Sosyal Bilimleri Düşünmek 19. Yüzyıl Paradigmalarının Sınırları**, 2. Basım, BGST Yayınları, 2013.
- Yalçın, Hüseyin Cahit: **Komünist Tahrikleri Karşısında**, Ankara, 1947.
- Yayman, Hüseyin: **Şark Meselesinden Demokratik Açılıma Türkiye'nin Kürt Sorunu Hafızası**, SETA Yayınları, Şubat 2011.
- Yazgan, Teoman: **Önce Radyo Vardı**, Ankara, Basın Yayın ve Enformasyon Genel Müdürlüğü, Ocak 2015.
- Yürük, Hüseyin: **Türkiye'nin Demokrasi Tarihi (1908-1950)**, 1.Cilt, Alternatif Yayınları Ekim 2009.
- Zeyrek, Şerafettin: **Türkiye'de Halkevleri ve Halkodaları**, Ankara, Anı Yayınları, 2006.
- Ziyaoğlu, Rakım: **Propaganda ve San'atı**, İstanbul, Halk Basımevi, 1963.
- Zürcher, Erik Jan: **Modernleşen Türkiye'nin Tarihi**, çev., Yasemin Saner, 28. Baskı, İstanbul, İletişim Yayınları, 2013.
- 15 Temmuz Darbe Girişimi ve Batı Medyası**, ed., İsmail Numan Telci, İbrahim Efe, Tuncay Kardaş, İsmail Çağlar, SETA, 2017.
- Atatürk Dönemi Türk Dış Politikası -Makaleler-**, yay.haz. Berna Türkdoğan, Ankara, 2000.

**Burhan Belge'nin Sesiyle İkinci Dünya Savaşı
(Radyo Konferansları)**, Ankara, Başnur Matbaası,
1970

Büyük Türkçe Sözlük, yay.haz., D. Mehmet Doğan,
11. Baskı, İz Yayıncılık, Ekim 1996.

C.H.P. 1936 İl Kongreleri, 1937.

CHP 1945 Yılında Halkevleri ve Halkodaları, Ankara,
1946.

CHP 1946 Yılında Halkevleri ve Halkodaları, Ankara,
1947.

CHP Halkevleri ve Halkodaları 1932-1942, y.y.y, t.y.

**CHP Halkevleri ve Halkodalarının Yurd İçinde
Dağılışı 1945**, Doğu Matbaası, Ankara.

CHP Halkevleri Yayınları, Konuşmalar Broşür: 4,
Ankara, Eylül 1946.

C.H.P. Tüzüğü Mayıs 1935, Ankara, Ulus Basımevi.

**Cold war constructions, the political culture of
United States imperialism 1945-1966**, ed., by
Christian G. Appy, Amherst, The University of
Massachusetts, 2000.

Cold-War Propaganda in the 1950s, Edited by Gary
D. Rawnsley, St. Martin's Press - Macmillan
Publishers, 1999.

Cumhuriyetin 80. Yılında Türkiye’de Radyo ve Televizyon Yayıncılığı, RTÜK-Çankaya Üniversitesi Panel, 23 Ekim 2003, Ankara.

Cumhuriyet Ansiklopedisi 1923-2000 Cilt 1 1923-1940, 3. Baskı Yapı Kredi Yayınları, Mayıs 2002.

Cumhuriyet Döneminde Türk Mizahı, yay.haz., Aziz Nesin, İstanbul, Akbaba Yayınları, 1973.

Cumhuriyet Halk Partisi ve Seçim Mevzuatı, Seçim Yayınları: 1.

Komünizm Propagandası II, y.y.y, t.y, y.y.

Tahran, Yalta ve Potsdam Konferansları: Gizli Belgeler, İstanbul, Sinan Yayınları, 1972.

The Cold war and the Middle East, ed., by Yezid Sayigh-Avi Shlaim, New York, The Clarendon Press, 1997.

Papa Eftim’in Muhtıraları ve Bağımsız Türk Ortodoks Patrikhanesi, yay.haz., Erol Cihangir, İstanbul, Turan Yayıncılık, 1996.

Propaganda, Ankara, Millî Emniyet Neşriyatı, 1929.

Türkçe Sözlük, Türk Dil Kurumu Yayınları, 11. Baskı, Ankara, 2011.

Yirminci Asır İngiliz Kültürü’nün Bazı Cepheleri, çev., Ahmet E. Uysal, Ankara, 1958.

SÜRELİ YAYINLAR / MAKALELER

Ankara Akşam Haberleri

Ant Gazetesi

Anadolu Gazetesi

Ayın Tarihi

La Turquie Kemaliste

Karagöz

Memleket

News From Turkey

Ulus

Ülkü

Radyo

Abadan, Yavuz: “Yeni Kabinenin siyaseti”, **Ulus**, 18 Ocak 1949; s. 1 ve 3.

Abadan, Yavuz: “Çarpık bir zihniyet”, **Ulus**, 20 Ocak 1949; s. 1 ve 3.

Abadan, Yavuz: “Muhalefetten beklediğimiz!”, **Ulus**, 24 Ocak 1949; s. 1 ve 3.

Abadan, Yavuz: “Akdeniz Birliği”, **Ulus**, 20 Şubat 1949, s. 1 ve 3.

Abadan, Yavuz: “Dış politikamızın karakteri”, **Ulus**, 21 Şubat 1950, s. 1 ve 3.

- Abadan, Yavuz: “İki türlü muhalefet”, **Ulus**, 27 Şubat 1949, s. 1 ve 3.
- Abadan, Yavuz: “Barış taarruzu”, **Ulus**, 3 Mart 1949, 1 ve 3.
- Abadan, Yavuz: “Seçim ve propaganda”, **Ulus**, 4 Mart 1950, s. 1 ve 3.
- Abadan, Yavuz: “Tecavüz tehlikesine karşı”, **Ulus**, 10 Mart 1949, 1 ve 3.
- Abadan, Yavuz: “Barış ve güvenlik politikası”, **Ulus**, 13 Mart 1949, 1 ve 4.
- Abadan, Yavuz: “Önce kendimize güven”, **Ulus**, 19 Mart 1949, 1 ve 3.
- Abadan, Yavuz: “Huzur ve selâmet yolu”, **Ulus**, 29 Mart 1950, s. 1 ve 3.
- Abadan, Yavuz: “Şiddet politikasının tehlikeleri”, **Ulus**, 5 Nisan 1950, s. 1 ve 3.
- Abadan, Yavuz: “Devrimizin hastalığı”, **Memleket**, 6 Nisan 1947, s. 1 ve 3.
- Abadan, Yavuz: “Türkiye’nin emniyeti”, **Ulus**, 16 Nisan 1949, s. 1 ve 3.
- Abadan, Yavuz: “Akdeniz ve Amerika”, **Ulus**, 18 Nisan 1949, s. 1 ve 3.
- Abadan, Yavuz: “Toplu emniyet”, **Ulus**, 1 Mayıs 1949, s. 1 ve 3.
- Abadan, Yavuz: “Dış politikamız ve muhalefet”, **Ulus**, 12 Mayıs 1949, s. 1 ve 3.
- Abadan, Yavuz: “Üçlü ittifakın değeri”, **Ulus**, 20 Haziran 1949, s. 1 ve 3.
- Abadan, Yavuz: “Millî husumet”, **Ulus**, 30 Haziran 1949, s. 1 ve 3.

- Abadan, Yavuz: “Buhran yaratma hevesi”, **Ulus**, 13 Temmuz 1948, s. 1 ve 3
- Abadan, Yavuz: “Partiler arasında”, **Ulus**, 23 Temmuz 1949, s. 1 ve 3.
- Abadan, Yavuz: “Siyasette itidal meselesi, **Ulus**, 26 Temmuz 1948, s. 1 ve 2.
- Abadan, Yavuz: “Siyaset ve propaganda”, **Ulus**, 18 Ekim 1948, s. 2 ve 4.
- Abadan, Yavuz: “Hürriyet ve demokrasi yolunda”, **Ulus**, 3 Ağustos 1949, s. 1 ve 3.
- Abadan, Yavuz: “Bir mitingin hikâyesi”, **Ulus**, 12 Ağustos 1949, s. 1 ve 3.
- Abadan, Yavuz: “Selâmet yolu”, **Ulus**, 20 Ağustos 1949, s. 1 ve 3.
- Abadan, Yavuz: “Atomun kontrolü”, **Ulus**, 26 Eylül 1949, s. 1.
- Akalın, Cüneyt: “Tarihin Dönemecinde Bir Diplomat: Selim Sarper”, **Mülkiye Dergisi**, Cilt 29, Sayı 249 (KİŞ), 2005, s. 49-61.
- Akbaba, Bülent: “İnkılâp Tarihi Öğretimi İçin Bir Kaynak: Karagöz Dergisi”, **Kastamonu Eğitim Dergisi**, Cilt: 22, No: 2, Mayıs 2014, s.731-742.
- Alkan, Mehmet Ö.: “Milli Şef Döneminde Siyasal Propaganda, Başbuğumuz, Babamız İnönü”, **Toplumsal Tarih**, Sayı 120, Aralık 2003, s. 102-103.
- Ankara: “Başınızı kaldırıp dünya’nın haline bir bakınız”, **Ankara Akşam Haberleri**, 23 Ağustos 1947, s. 1.
- Atay, Falih Rifkî: “Pek buhranlı bir yıl geçireceğiz”, **Ulus**, 7 Şubat 1946, s. 1 ve 3.

- Atay, Falih Rıfkı: "Tecavüz politikasının devamı", **Ulus**, 4 Haziran 1947, s. 1 ve 4.
- Atay, Falih Rıfkı: "Milletin kara günleri...", **Ulus**, 16 Haziran 1947, s. 1 ve 4.
- Atay, Falih Rıfkı: "Biz kendimiz dikkatli olalım!", **Ulus**, 6 Ekim 1947, s. 1.
- Atay, Falih Rıfkı: "Dünya tahrikçiliği", **Ulus**, 16 Ekim 1947, s. 1.
- Atay, Falih Rıfkı: "Trakya ve İstanbul", **Ulus**, 17 Ekim 1947, s. 1.
- Atay, Falih Rıfkı: "Sarper ve Vişinski arasında", **Ulus**, 27 Ekim 1947, s. 1.
- Atay, Falih Rıfkı: "Cumhurbaşkanımızın nutku", **Ulus**, 2 Kasım 1947, s. 1 ve 4.
- Atay, Falih Rıfkı: "Açık konuşma", **Ulus**, 10 Şubat 1949, s. 2.
- Bam Telinden: "Tekerleme", **Karagöz**, Yıl: 41, Sayı: 4189, 8 Kasım 1948, s. 3.
- Batu, Hamit: "Dış Siyaset ve Tanıtma", **Dışişleri Belleteni**, Sayı: 2, Ekim 1964, s. 114- 119.
- Batu, Hamit,
İsmail Soysal: "Türkiye'nin Tanıtılması", **Dışişleri Belleteni**, Sayı: 10, Temmuz 1965, s. 8- 13.
- Bedi, Server: "Atomsız Harp", **Ankara Akşam Haberleri**, 29 Eylül 1949.
- Bekata, Hıfzı Ağuz: "Demokrasi ve Seçim Kanunu", **Ulus**, 7 Şubat 1950 s. 1 ve 3.

- Beydilli, Kemal: “Mustafa Reşit Paşa (1800-1858)”, **Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi**, C.31, İstanbul, 2006, s.348-350.
- Bostan, İdris: “Preveze Deniz Muharebesi”, **Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi**, C. 34, İstanbul, 2007, s. 343-345.
- Burçak, Rıfkı Salim: “Türkiye’nin sarsılmaz azmi –Başkan Truman’ın raporu münasebetiyle-”, **Ulus**, 22 Mart 1949, s. 2.
- Çağlar, Behçet Kemal: “Maske düştü; Komintern hortladı ”, **Ankara Akşam Haberleri**, 7 Ekim 1947, s. 1 ve 3.
- Çağlar, Behçet Kemal: “Karşılıklı düşman zihniyetinden vazgeçelim”, **Ankara Akşam Haberleri**, 28 Temmuz 1947, s. 1.
- Çağlar, Behçet Kemal: “Kurutuluş gününde Maraş”,**Ulus**, 10 Şubat 1948, s. 2.
- Çambel, Hasan Cemil: “Düşünceler: Tarihî bir ihtar”, **Ulus**, 6 Ekim 1949, s. 2.
- Çambel, Hasan Cemil: “Düşünceler: İnönü Doktrini”, **Ulus**, 20 Ekim 1949, s. 2 ve 4.
- Çoruh, Selâhattin : “Bir Yıldönümü Çoruh’un kurtuluşu ve Çoruh ili”,**Ulus**, 7 Mart 1948, s. 2.
- Dinçer, Celal: “Millî tarihin bağrında”,**Ulus**, 10 Temmuz 1947, s. 5 ve 6.
- Diplomat: “Politika”, **Karagöz**, Yıl: 40, Sayı: 4092, 4 Aralık 1947, s. 2.
- Diplomat: “Politika”, **Karagöz**, Yıl: 40, Sayı: 4093, 8 Aralık 1947, s. 2.
- Diplomat: “Politika”, **Karagöz**, Yıl: 40, Sayı: 4095, 15 Aralık 1947, s. 2.

- Diplomat: “Görelim Bakalım!..”, **Karagöz**, Yıl: 41, Sayı: 4207, 10 Ocak 1949, s. 2.
- Diplomat: “Atlantik Paktı Moskof’u ürküttü”, **Karagöz**, Yıl: 41, Sayı:4217, 14 Şubat 1949, s. 2.
- Diplomat: “Yalnız kalmıyacağız”, **Karagöz**, Yıl: 41, Sayı: 4229, 28 Mart 1949, s. 2.
- Diplomat: “Rusya’yı en fazla ürküten Memleket Türkiye”, **Karagöz**, Yıl: 41, Sayı: 4230, 31 Mart 1949, s. 2.
- Diplomat: “Üçlü ittifak Türk –İngiliz-Fransız 1939 anlaşması yürürlükte”, **Karagöz**, Yıl: 41, Sayı: 4253, 20 Haziran 1949, s. 2.
- Diplomat: “Etmeyin softalar...”, **Karagöz**, Yıl: 42, Sayı: 4270, 18 Ağustos 1949, s. 2.
- Diplomat, “Koltuk uğruna”, **Karagöz**, Yıl: 42, Sayı: 4317, 30 Ocak 1950, s. 2.
- Diplomat: “Dünyanın gidişatı”, **Karagöz**, Yıl: 42, Sayı: 4318, 2 Şubat 1950 s. 2.
- Diplomat: “Moskof parmağı!”, **Karagöz**, Yıl: 42, Sayı: 4319, 6 Şubat 1950, s. 2.
- Diplomat: “Harp ve Sulh”, **Karagöz**, Yıl: 42, Sayı: 4320, 9 Şubat 1950 s. 2 ve 3.
- Diplomat: “İşler fenalaşıyor”, **Karagöz**, Yıl: 42, Sayı: 4323, 20 Şubat 1950, s 2.
- Doob, Leonard W.: “Goebbels'in Propaganda İlkeleri”, **Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi**, çev., Ünsal Oskay, Cilt: 23, Sayı: 3, 1968, s. 337-366.

- Entman, Robert M.: "Framing: Toward Clarification of a Fractured Paradigm", **Article in Journal of Communication, Journal of Communication**, Autumn 43, 4, 1993, s. 51-58.
- Erim, Nihat: "Ortaya konan vesikalar", **Ulus**, 2 Şubat 1947, s. 1.
- Erim, Nihat: "Başkan Truman'ın mesajı", **Ulus**, 14 Mart 1947, s. 1 ve 4.
- Erim, Nihat: "Karşılıklı vazifeler ve itimat", **Ulus**, 11 Ağustos 1947, s. 2.
- Erim, Nihat: "Ara bozuculara kapılmayalım!", **Ulus**, 24 Ağustos 1947, s. 1.
- Erim, Nihat: "Niçin O'nunla beraberiz?" **Ulus**, 18 Kasım 1947, s. 2.
- Erim, Nihat: "Fesatçıların boşa giden gayretleri", **Ulus**, 19 Aralık 1947, s. 2.
- Fenik, Mümtaz Faik: "Barış için en büyük tehlike Moskova propagandasından geliyor", **Ulus**, 13 Şubat 1946, s. 1 ve 5.
- Gençosman, Kemal Zeki: "Birkaç oy'a değer mi?", **Ulus**, 4 Şubat 1950, s. 3.
- Gençosman, Kemal Zeki: "Dirlik düzenlik üstüne", **Ulus**, 29 Mart 1950, s. 3.
- Gençosman, Kemal Zeki: "Doğu'dan Batı'ya ilk dönüş", **Ulus**, 14 Mart 1950, s. 3.
- Güneş, Ahmet: "Tarih, Tarihçi ve Meşruiyet", **OTAM (Ankara Üniversitesi Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi)**, Sayı: 17, 2005, s. 1-48.

- Gürkan, Ülker: “S.S.C.B. Siyasî Rejiminin Ana Hatları”, **Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, Cilt: 21, Sayı: 1, 1964, 155-198.
- Güven, Ferid Celal: “Hoş Geldiniz”, **Memleket**, 22 Temmuz 1947, , s. 1 ve 4.
- Hülagü, Mehmet Metin: “Gazi Osman Paşa (1833-1900) ”, **Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi**, C. 13, İstanbul, 1996, s. 464-465.
- Irmak, Sadi: “Serbest Sütun: Halk Partisinin meseleleri”, **Ulus**, 9 Ekim 1947, s. 2
- Irmak, Sadi: “Parti mücadelelerine dair”, **Ulus**, 31 Temmuz 1948, s. 1.
- Irmak, Sadi: “Memleketin ana meseleler”, **Ulus**, 19 Ocak 1949; s. 1 ve 3.
- Irmak, Sadi: “Kuzey Atlantik Paktı”, **Ulus**, 21 Mart 1949, 1 ve 3.
- Irmak, Sadi: “Açış nutku”, **Ulus**, 2 Kasım 1949 s. 1 ve 3.
- Kılıç, Sibel: Contribution of Karagoz Humour Magazine (1908 – 1955) to Sociocultural Transformations of The Turkish Society Which Derives Its Sources From The Karagoz Humour Practices And Its Importance Through The Perspective Of The Turkish Cultural History”, **Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi**, Cilt: 4, Sayı 16 (Kış), 2011 s. 238-247.
- Kılınç, Aziz: “Üstünlük Kuramı Bağlamında Harp ve Mizah”, **Milli Folklor Dergisi**, Cilt:10, Sayı: 73 (Bahar), 2007, s. 55-60.
- Menteşeoğlu,

- Feridun Osman: “Vatanı sarsan politika değil”, **Ulus**, 1 Temmuz 1948, s. 2.
- Menteşeoğlu,
Feridun Osman: “Acaba Demokrasi bu mu?”, **Ulus**, 10 Temmuz 1948, s. 2.
- Menteşeoğlu,
Feridun Osman: “Millî birliğin timsali”, **Ulus**, 25 Ekim 1948, s. 2.
- Menteşeoğlu,
Feridun Osman: “Yıkamak değil, el birliği”, **Ulus**, 24 Kasım 1948, s. 2.
- Menteşeoğlu,
Feridun Osman: “Bir Millet intihara sürüklenmez”, **Ulus**, 13 Aralık 1948, s. 2.
- Menteşeoğlu,
Feridun Osman: “Ayıp ne taraftadır?”, **Ulus**, 17 Mayıs 1949, s. 2 ve 4.
- Menteşeoğlu,
Feridun Osman: “Şaşkınlık değilse tenakuzdur”, **Ulus** 18 Mayıs 1949, s. 2 ve 6.
- Menteşeoğlu,
Feridun Osman: “Alarmı duymamak illeti”, **Ulus**, 2 Eylül 1949, s. 2.
- Menteşeoğlu,
Feridun Osman: “Mecliste içtihat harbi mi, dünyada Türk varlığı mı?”, **Ulus**, 7 Kasım 1949 s. 2
- Menteşeoğlu,
Feridun Osman: “D. P. nin yeni imtihanı”, **Ulus**, 7 Ocak 1950, s. 2.
- Menteşeoğlu,
Feridun Osman: “İhtimaller ortasında”, **Ulus**, 2 Mart 1950, s. 2.
- Menteşeoğlu,

- Feridun Osman: "Beşinci kol gölgeler", **Ulus**, 13 Mart 1950, s. 2.
- Menteşeoğlu,
Feridun Osman: "Adana'da konulan mihenk", **Ulus**, 4 Nisan 1950, s. 2.
- Menteşeoğlu,
Feridun Osman: "Boğazlarımıza sarılanlar", **Ulus**, 22 Nisan 1950, s. 2
- Karanakçı, Safaeddin: "Günün Konuları: Tahriklere karşı", **Ulus**, 9 Ağustos 1948, s. 2.
- Karul, Cemal: "Grev bir hak mıdır?", **Ulus**, 13 Şubat 1950
- Kaynar, Reşat: "Yıldönümü dolayısıyla Mustafa Reşit Pş. ve ıstırapları", **Ulus**, 20 Mart 1950, s. 2 ve 4.
- Kuntay, Mithat Cemal: "30 Eylül", **Ulus**, 10 Ekim 1949, s. 2.
- Özbilen, N. Nihat: "Çanakkale Zaferi Yedi düvele karşı koyan Mehmetçik", **Ulus**, 18 Mart 1950, s. 5.
- Özcan, Abdülkadir : "Osmanlı Tarihçiliği ve Tarihlerine Genel Bir Bakış", **FSM İlmî Araştırmalar İnsan ve Toplum Bilimleri Dergisi**, Sayı 1 (Bahar), 2013, s. 271-293.
- Poroy, Nazım: "Bu Memleketin birliği ve İnönü", **Memleket**, 2 Kasım 1947, s. 1 ve 4.
- Poroy, Nâzım: "Daima İnönü'nün etrafındayız...", **Memleket**, 12 Kasım 1947, s. 1.
- Safa, Peyami: "Zekeriya Sertel ve Mareşal Çakmak", **Ankara Akşam Haberleri**, 3 Şubat 1946, s. 1 ve 3.
- Safa, Peyami: "Kısa ve Açık", **Ulus**, 11 Şubat 1947, s. 3.
- Safa, Peyami: "Onlar ve demokratlar", **Ankara Akşam Haberleri Gazetesi**, 28 Şubat 1947, s. 1.

- Safa, Peyami: “Dünya karanlığı”, **Ulus**, 10 Temmuz 1948
- Safa, Peyami: “Çeyrek saat”, **Ulus**, 4 Kasım 1948, s. 1.
- Safa, Peyami: “Gerçeğin gerçeğe yarışı”, **Ulus**, 5 Kasım 1948, s. 1.
- Safa, Peyami: “Milletin Topyekûn Seferberliği”, **Ulus**, 28 Kasım 1948, s. 1.
- Safa, Peyami: “Görünür ve görünmez düşman”, **Ulus**, 7 Aralık 1948, s. 1.
- Safa, Peyami: “Yabancı gözü ile Türkiye”, **Ulus**, 18, Aralık 1948, s. 1 ve 3.
- Safa, Peyami: “Dışarı ve içerisi”, **Ulus**, 6 Ocak 1949; s 1 ve 4.
- Safa, Peyami: “Telkin, Reklâm ve Propaganda”, **Ulus**, 2 Nisan 1949, s. 1.
- Safa, Peyami: “Celâl Bayar ve dış politikamız”, **Ulus** 18 Mayıs 1949, s. 1 ve 4.
- Safa, Peyami: “Fantoma komünistler”, **Ulus**, 4 Haziran 1949, s. 1
- Safa, Peyami: “Ümitsizlik ve azgınlık”, **Ulus**, 30 Haziran 1949, s. 1.
- Safa, Peyami: “İnönü’nün seyahati”, **Ulus**, 7 Ağustos 1949, s. 1.
- Safa, Peyami: “Bayar ve Truman”, **Ulus**, 9 Ağustos 1949, s. 1.
- Safa, Peyami: “Dört Prensip”, **Ulus**, 4 Kasım 1949 s. 1.
- Safa, Peyami: “Tekrar edelim”, **Ulus**, 5 Aralık 1949, s. 1.
- Safa, Peyami: “Korkmalı mı?”, **Ulus**, 11 Mart 1950,s. 1.

- Safa, Peyami: “Büyük Reşit”, **Ulus**, 16 Mart 1950, s. 1.
- Safa, Peyami: “Polatlı Nutku”, **Ulus**, 26 Mart 1950, s. 1.
- Safa, Peyami: “Dışarısını unutmalıyım!”, **Ulus**, 23 Nisan 1950,s. 1.
- Sazdan sesler, “Vatan sınırları”, **Karagöz**, Yıl: 42, Sayı: 4337, 10 Nisan 1950, s. 2.
- Sevgen, Nazmi “İşçilerle Başbaşa / Eyüp Mensucat İşçileri Sendikası”, **Memleket**, 2 Temmuz 1947, s. 3.
- Speier, Hans: “On Propaganda”, **Social Research**, Vol. 1. No. 3, August 1934, s. 367-180.
- Tekeli, Esat: “Açış Nutku”,**Ulus**, 3 Kasım 1948
- Tekeli, Esat: “Açış nutkuna dair”,**Ulus**, 3 Kasım 1949 s. 2 ve 6.
- T.İ.: “Bir toplantı karşısında düşünceler”, **Ulus**, 10 Mart 1947, s. 2.
- T. İ.: “Şeker Hastalığı Halit Bektaş Suriye Kürtleri!”, **Ulus**, 1 Mart 1948, s. 1.
- T.İ.: “Zavallı yavrular...”,**Ulus**, 7 Mart 1948, s. 2.
- T.İ.: “Varsın; ürüsünler!”,**Ulus**, 12 Mayıs 1948, s.2
- T. İ.: “Küçük ağızlarda büyük kelimeler!”,**Ulus**, 29 Haziran 1948, s.2.
- T.İ.: “Kedinin boğduğu yavrular”,**Ulus**, 3 Temmuz 1948, s. 2
- T. İ.: “Yekpare cephe”, **Ulus**, 22 Aralık 1948, s. 2
- T.İ.: “Gaziantep günü...”,**Ulus**, 25 Aralık 1948, s. 2.
- T.İ.: “Bir dostun sözleri” **Ulus**, 3 Mart 1949, s.2.

- T.İ.: “Yakışmıyan ve yakışan...”, **Ulus**, 1 Ağustos 1949, s. 2.
- T.İ.: “30 eylül nutku...”, **Ulus**, 2 Ekim 1949, s. 2
- T.İ.: “Övülmeğe lâyük mukavemet”, **Ulus**, 3 Kasım 1949, s. 2.
- T.İ.: “Milli Husumet”, **Ulus**, 17 Ocak 1950, s. 2.
- T.İ.: “Muhabbet andı...”, **Ulus**, 1 Şubat 1950, s. 2.
- T. İ.: “Siyaset ve Ordu...”, **Ulus**, 9 Şubat 1950, s. 2.
- T. İ.: “Muhabbette koalisyon!”, **Ulus**, 6 Nisan 1950, s. 2.
- Timasheff, N. S.: “On Propaganda”, **The American Catholic Sociological Rewiew**, Vol. 4, No. 1, Mar. 1943, s. 10-15.
- Turan, Kemal: “Devlet Başkanının nutku üzerine”,**Ulus**, 3 Kasım 1947, s. 1 ve 3.
- Turan, Kemal: “Propaganda Bahsi”, **Ülkü Halkevleri ve Halkodaları Dergisi**, Sayı: 19, Cilt: 2, Temmuz 1948, s. 1-2.
- Turan, Şerafettin: “Barbaros Hayreddin Paşa”, **Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi**, C. 5, İstanbul, 1992, s. 65-67.
- Tülbentçi, Feridun Fazıl: “Turgud’umu dünyalara değişmem!”, **Ulus**, 22 Haziran 1949, s. 5.
- Uğur, Ahmet: “Selim Nâmeler” **Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi**, Cilt: 22 Sayı: 1, 1978, s. 367-378
- Uluğ, Naşit: “Aldoğan’ın yeni tahrikleri karşısında Demokrat Partinin duyduğu infial”, **Ankara Akşam Haberleri**, 15 Temmuz 1947, s. 1.

- Yalçın, Hüseyin Cahit: “Kıl üstündeyiz”, **Ulus**, 7 Ekim 1948, s. 1 ve 3.
- Yalçın, Hüseyin Cahit: “Baykuşlar ötüyor”, **Ulus**, 1 Kasım 1948, s. 1 ve 3.
- Yalçın, Hüseyin Cahit: “Cumhurbaşkanının dünkü nutku”, **Ulus**, 2 Kasım 1948, s. 1 ve 3.
- Yalçın, Hüseyin Cahit: “Bolşevik bayramı”, **Ulus**, 7 Kasım 1948, s. 1.
- Yalçın, Hüseyin Cahit: “Bolşevik bayramı”, **Ankara Akşam Haberleri**, 7 Kasım 1948, s. 1 ve 3.
- Yalçın, Hüseyin Cahit: “Atatürk’ü istismar teşebbüsleri”, **Ulus**, 14 Kasım 1948, s. 1 ve 3.
- Yalçın, Hüseyin Cahit: “Bolşeviklerin en büyük silâhı”, **Ulus**, 4 Aralık 1948, 1 ve 3.
- Yalçın, Hüseyin Cahit: “Durum tehlikeli imiş”, **Ulus**, 7 Aralık 1948, s. 1 ve 3.
- Yalçın, Hüseyin Cahit: “Düşman ne yapabilirdi?”, **Ulus**, 13 Aralık 1949, s. 1 ve 3.
- Yalçın, Hüseyin Cahit: “Tarihî bir hakikat”, **Ulus**, 14 Aralık 1949, s. 1 ve 3.
- Yalçın, Hüseyin Cahit: “Türkiye’ye bir taarruz vâki olursa”, **Ulus**, 23 Aralık 1948, s 1 ve 3.
- Yalçın, Hüseyin Cahit: “Atlantik Misakından hariç kalırsak”, **Ulus**, 24 Aralık 1948, s. 1 ve 3.
- Yalçın, Hüseyin Cahit: “Demokrat Partinin hali”, **Ulus**, 25 Aralık 1948, s. 1 ve 2
- Yalçın, Hüseyin Cahit: “Ciddiyetten mahrum bir muhalefet”, **Ulus**, 12 Ocak 1949; s. 1 ve 3.

- Yalçın, Hüseyin Cahit: “Türkiye, içeride ve dışarıda”, **Ulus**, 16 Ocak 1949; s. 1 ve 3.
- Yalçın, Hüseyin Cahit: “Muhafiflerimiz ve Londra seyahati”, **Ulus**, 12 Haziran 1949, s. 1 ve 3.
- Yalçın, Hüseyin Cahit: “Ne Bay Bayar, ne Bay Bayur”, **Ulus**, 15 Temmuz 1949, s. 1 ve 3.
- Yalçın, Hüseyin Cahit: “Gelip gördükten sonra”, **Ulus**, 17 Temmuz 1949, s. 1 ve 3.
- Yalçın, Hüseyin Cahit: “Memleket felâkete doğru gidiyor”, **Ulus**, 1 Ağustos 1949, s. 1 ve 3.
- Yalçın, Hüseyin Cahit: “Tehlike bir değildir”, **Ulus**, 2 Ekim 1949, s. 1 ve 3.
- Yalçın, Hüseyin Cahit: “Seçimleri beklerken”, **Ulus**, 2 Ocak 1950, s. 1 ve 3.
- Yalçın, Hüseyin Cahit, “Halledilmesi mutlaka lâzım bir mesele”, **Ulus**, 7 Ocak 1950, s. 1 ve 3.
- Yalçın, Hüseyin Cahit: “Komünistler her tarafta nasıl çalışıyorlar”, **Ulus**, 10 Ocak 1950, s. 1 ve 3.
- Yalçın, Hüseyin Cahit: “Durum niçin bozuldu?”, **Ulus**, 12 Ocak 1950, s. 1 ve 3.
- Yalçın, Hüseyin Cahit: “Beklenen ses”, **Ulus**, 18 Mart 1950, s. 1 ve 3.
- Yalçın, Hüseyin Cahit: “Çok nazik bir dakika”, **Ulus**, 12 Nisan 1950, s. 1 ve 3.
- Qualter, Terence H.: “Propaganda Teorisi ve Propagandanın Gelişimi”, **Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi**, çev., Ünsal Oskay, Cilt: 35, Sayı: 1, 1980, s. 255-307.

“Düğüm Noktası”, **Ankara Akşam Haberleri**, 4 Şubat 1946, 1-2.

“Onlar da mı C.H.P. nin propagandacısı?”, **Ankara Akşam Haberleri Gazetesi**, 17 Şubat 1947, s. 1.

“Teşekkür!”, **Ulus**, 2 Ekim 1947, s. 2.

“1948 yılına girerken”, **Ulus**, 1 Ocak 1948, s. 1 ve 6.

“Mânevi silahlanma”, **Ulus**, 23 Şubat 1948, s. 1 ve 2

“Başyazı”, **Karagöz**, Yıl: 41, Sayı: 4195, 29 Kasım 1948, s.1

“Başyazı”, **Karagöz**, Yıl: 41, Sayı: 4196, 2 Aralık 1948, s.1

“Darısı Bayar’ın başına”, **Ulus**, 29 Haziran 1949, s. 3.

“İşçilere grev hakkı”, **Karagöz**, Yıl: 42, Sayı: 4318, 2 Şubat 1950, s. 3.

“İki Partinin Bir Olduğu Yer”, **Ankara Akşam Haberleri Gazetesi**, 22 Şubat 1947, s. 1.

“Aramıza kızıl şeytan girmesin!”, **Karagöz**, Yıl: 42, Sayı: 4332, 23 Mart 1950, s. 2.

“Parti düşüncelerinin üzerinde olan şey!..”, **Karagöz**, Yıl: 42, Sayı: 4350, 29 Mayıs 1950, s. 2.

Tezler

Akaracalı, Sezer:

“**Propaganda Aracı Olarak Uluslararası Yayınlar (Örnek Olay: Türkiye’nin Sesi Radyosu)**”,

Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 1989.

Göleç, Mustafa: **“Osmanlı’dan Cumhuriyet’e Tarih Politikaları (1876-1930)”** Yayınlanmamış Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi, Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, İstanbul, 2010.

Hepkon, Zeliha: **“Kemalist İdeolojinin Oluşumunda Kitle İletişim Araçlarının Rolü: Matbuat ve İstihbarat Müdiriyet-i Umumiyesi 1920-1931”**, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 2008.

Kaptan, Eyüp: **“Lozan Konferansı’nda Azınlıklar Sorunu”**, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi, Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, Ankara, 1996.

Uzunhasan, Hatice,
Selen Akçalı: **“Political Propaganda During the Single-Party Regime in Turkey (1931-1946)”**, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Atatürk Institute for Modern Turkish History at Boğaziçi University, İstanbul, 2016.

İNTERNET KAYNAKLARI

Lasswell, Harold D.: **Propaganda Technique in the World War**, New York, 1938,
(Çevrimiçi)<https://archive.org/details/PropagandaTechniqueInTheWorldWar>, 15.03.2018.

Lumley, Frederick E.: **The Propaganda Menace**, New York-London, D. Appleton-Century Company Inc., 1933, (Çevrimiçi)
<https://archive.org/details/propagandamenace00luml>, 20.03.2018.

New York, Turkish
Information Office:

Modern Turkish Literature, 1950, (Çevrimiçi)
<https://babel.hathitrust.org/cgi/pt?id=inu.30000123235487;view=1up;seq=3>, 08.06.2017.

New York, Turkish
Information Office:

Modern Turkish Poetry, 1950, (Çevrimiçi)
<https://babel.hathitrust.org/cgi/pt?id=inu.30000123235479;view=1up;seq=3>, 08.06.2017.

New York, Turkish
Information Office:

Turkey's Foreign Trade, 1948, (Çevrimiçi)
<https://babel.hathitrust.org/cgi/pt?id=inu.30000123235669;view=1up;seq=4>, 08.06.2017.

New York, Turkish
Information Office:

Turkish Road and Highways, Turkey's Foreign Trade, 1950, (Çevrimiçi)
<https://babel.hathitrust.org/cgi/pt?id=inu.30000123235768;view=1up;seq=4>, 08.06.2017.

New York, Turkish
Information Office:

Women in Modern Turkey, 1948, (Çevrimiçi)
<https://babel.hathitrust.org/cgi/pt?id=inu.30000123235651;view=1up;seq=13>, 08.06.2017.

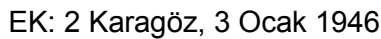
Novikov, Nikolai:

Telegram from Nikolai Novikov, Soviet Ambassador to the US, to the Soviet Leadership," September 27, 1946, History and Public Policy Program Digital Archive, (Çevrimiçi)
<http://digitalarchive.wilsoncenter.org/document/110808.pdf?v=eb42597fe9e7d84fdaebd7e590c9f57d>, 13.01.2017.

Türkiye İstatistik

- Kurumu: **İstatistik Göstergeler 1923-2011**, (Çevrimiçi)
http://www.tuik.gov.tr/Kitap.do?metod=KitapDetay&KT_ID=0&KITAP_ID=158, 03.04.2016.
- Qualter, Terence H.: **Propaganda and Psychological Warfare**, New York, Random House, 1962, (Çevrimiçi)
[https://babel.hathitrust.org/cgi/pt?id=uc1.\\$b602691;view=1up;seq=61](https://babel.hathitrust.org/cgi/pt?id=uc1.$b602691;view=1up;seq=61), 15.03.2018.
- A Report to the National Security Council - NSC 68, April 12, 1950. **President's Secretary's File, Truman Papers**, (Çevrimiçi)
https://www.trumanlibrary.org/whistlestop/study_collections/coldwar/documents/pdf/10-1.pdf, 29 Ocak 2015.
- Foreign Relations of the United States 1946**, Volume VII, The Near East and Africa, Washington, United States Government Printing Office, 1969, (Çevrimiçi) <http://digicoll.library.wisc.edu/cgi-bin/FRUS/FRUS-idx?type=browse&scope=FRUS.FRUS1>, 10.01.2015.
- Foreign Relations of the United States Diplomatic Papers 1945**, Volume VIII, Washington, The Near East and Africa, United States Government Printing Office, 1969, (Çevrimiçi) <http://digicoll.library.wisc.edu/cgi-bin/FRUS/FRUS-idx?type=browse&scope=FRUS.FRUS1>, 10.01.2015.

EK: 1 Karagöz 30 Aralık 1945

EK 3-4: Ulus, 19 Mayıs 1946

İstanbul, 22 (Telefonla). — C.H.P. İstanbul teşkilatı tarafından belediye seçimleri için gösterilecek adaylar yarın veya öğürün ilan edilecektir.

İzmir'de Demokrat Parti beyanname bastırıyor
İzmir, 22 (Telefonla) — Son da-
içkide öğrendiğine göre, Demokrat
★ Sonu 3 üncü sayfada

Bütün dünya milletlerinin birbirini gözetlediği bu zamanda, Türklerin, oy sandıkları başında, millî vazifelerini, ne kadar hevesle yaptıklarının meydana çıkması, vaktimiz için büyük bir meseledir.
19 Mayıs 1946
İsmet İnönü

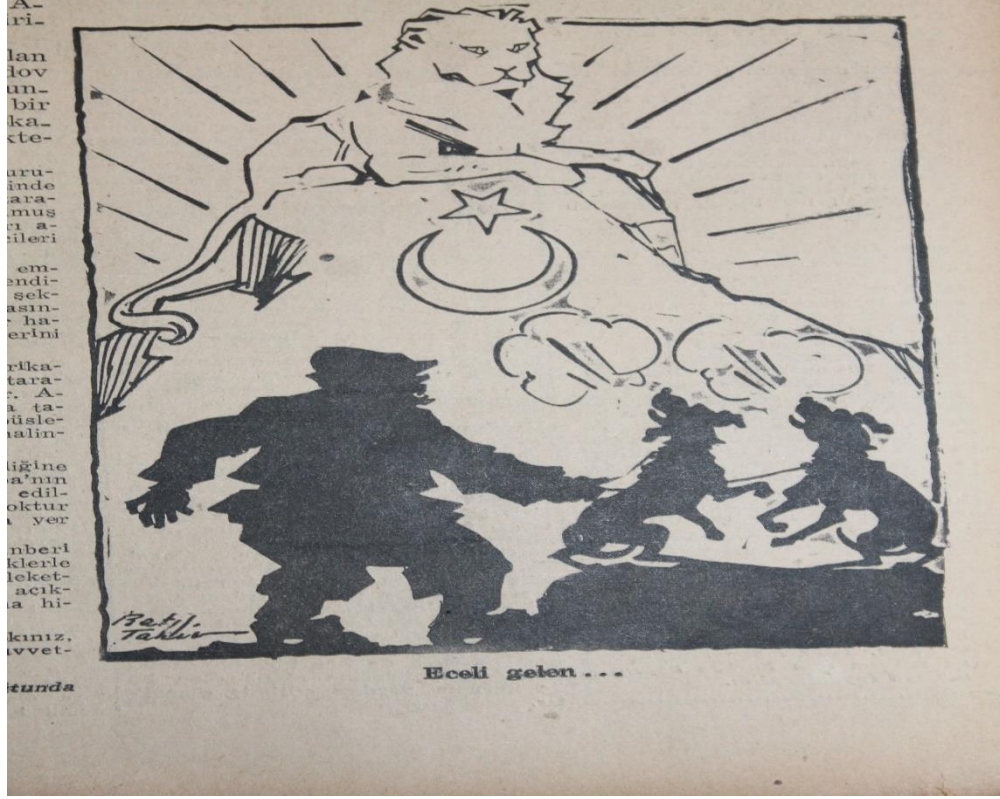
M. Georgief durumu aydınlattı
Doğu Trakya için kendine atfedilen demeci yalanladı
Sofya, 22 a.s. — Anadolu Ajansı'nın özel muhabiri telefonla bildiriyor:
Bulgar Başbakanı Kınos Georgief bugün kendi sobranya'daki bürosuna sureti mahremada davet etti. Daily Express gazetesine Sofya'da bulunan muhabiri M. Leornan tarafından gazetecisine çekilen ve Kınos Georgief'in verdiği mülâkatta ait telgrafında Bulgar Başbakanına atfettiği Doğu Trakya'ya dair beyanat hakkında kendisiyle görüştü.
★ Sonu 3 üncü sayfada

Çankırı civarında Bir tren kazası oldu, 1 ölü, 10 yaralı var
Büyük Tuncak — Beşgözüde hafta başında Kızılcağaz demiryolunun 26.08 de çıkan 669 numaralı katar mahvolmuş, şiddetli yağmurlar dolayısıyla katarın 1000 ton ağırlığında ve 1000 ton ağırlığında katarın 1000 ton ağırlığında...

Adliyesinin üstün ve şerefli varlığından böyle de hiç bir şemiyeye kadar yüksek kalacaktır.
Meclis dün Cevdet Kerim İneceday'ın baş-
ğı toplantıda, Manisa Milletvekili Hikmet Ba-
Neşet Naci Arzan'ın öldürülmesi dolayısıyla ya-
malar üzerine Adalet Bakanından aşağıdaki sözü
kurtarmıştır:
Başkanlığın-
nın öldürülmesi do-
dır Cema Mahkemesi-
vannın son otu-
...

EK: 9 Ulus Ekim 1947

EK: 10 Ulus, 12 Mayıs 1949

EK: 11 Ulus 24 Temmuz 1945

EK: 12 Ulus, 10 Ocak 1946

EK: 13 Ulus, 18 Mart 1950

EK:14 Karagöz, 30 Ocak 1950

EK: 15 Ulus, 16 Temmuz 1946

EK: 16 Ulus, 12 Temmuz 1947

CUMARTESİ
12
TEMMUZ
1947
11. YIL
11. HİTİT

ULUS
ADIMIZ ANDIMIZDIR

HALK GECESİ'dir

İNÖNÜ'NÜN BEYANATI

Varmak istediğim netice, başlıca iki parti arasında temel şartın yani emniyetin yerleşmesidir

Bu emniyet, bir bakımdan, memleketin emniyeti mânasını taşıdığı için, benim gözümde çok ehemmiyetlidir. Muhalefet, teminat içinde yaşayacak ve iktidarın kendisini ezmek niyetinde olmadığından müsterih olacaktır. İktidar, muhalefetin kanun haklarından başka birşey düşünmediğinden müsterih bulunacaktır.

Siyasi havayı yumuşatan bir iyilik olmak üzere, dertleri bilenlerin, kendiliklerinden, karşı tarafı teskin edici tedbirler alacakları umidi uyanmıştır

ANKARA, 11.7.47. — Cumhurbaşkanı İsmet İnönü'nün bugün yaptığı konuşması...

1. Hükümetin kurulduğu günden beri, Türkiye Cumhuriyeti'nin geleceği için, her türlü emniyetin sağlanması, her türlü emniyetin sağlanması...

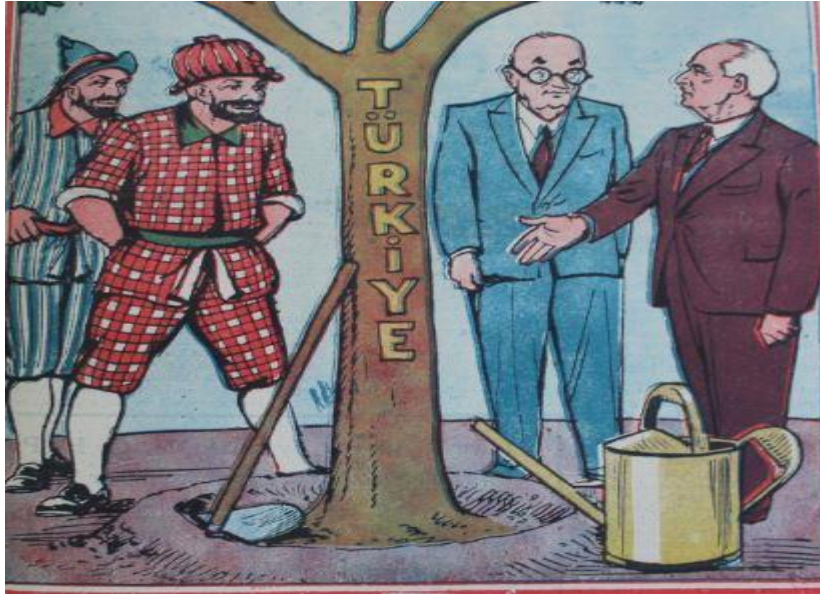
2. Hükümetin kurulduğu günden beri, Türkiye Cumhuriyeti'nin geleceği için, her türlü emniyetin sağlanması, her türlü emniyetin sağlanması...

3. Hükümetin kurulduğu günden beri, Türkiye Cumhuriyeti'nin geleceği için, her türlü emniyetin sağlanması, her türlü emniyetin sağlanması...

İsmet İnönü'nün konuşması...

EK: 17 18 Mayıs 1950

EK: 18 Karagöz, 28 Ekim 1945

EK: 19 Ulus, 21 Aralık 1945

EK: 20 Radyo, Eylül 1947

EK: 21 Karagöz, 20 Ekim 1947

EK: 22 Ulus, 11 Ekim 1946

Manevralara katılan kara, deniz ve hava kuvvetlerimizin iştirakiyle

Ordumuz parlak bir geçitresmi yaptı

Piyadenin geçişi bir saat sürdü

Sel gibi akan kahraman Ordumuzu halk saatlerce alkışladı

Geçitresminde Genelkurmay Başkanımız, ordu erkânı ve Amerikan Yardım Heyeti başkanları hazır bu lundular

İstanbul, 10.10.46 - Düşünce - 10.10.46

EK: 23 Karagöz 9 Mayıs 1949

EK: 24 Ulus, 17 Ağustos 1948

EK: 25 Ulus, 22 Ağustos 1949

EK: 26 Karagöz, 4 Ağustos 1949

EK: 27 Karagöz, 19 Eylül 1949

EK: 28 Karagöz, 12 Mayıs 1946

EK: 29 Karagöz, 20 Haziran 1946

EK: 30 Karagöz, 13 Şubat 1947

EK: 31 10 Şubat 1947

EK: 32 Karagöz, 16 Eylül 1948

EK: 33 Karagöz, 18 Ekim 1945

EK: 34 Karagöz, 15 Eylül 1946

EK: 35 Karagöz, 5 Mayıs 1947

